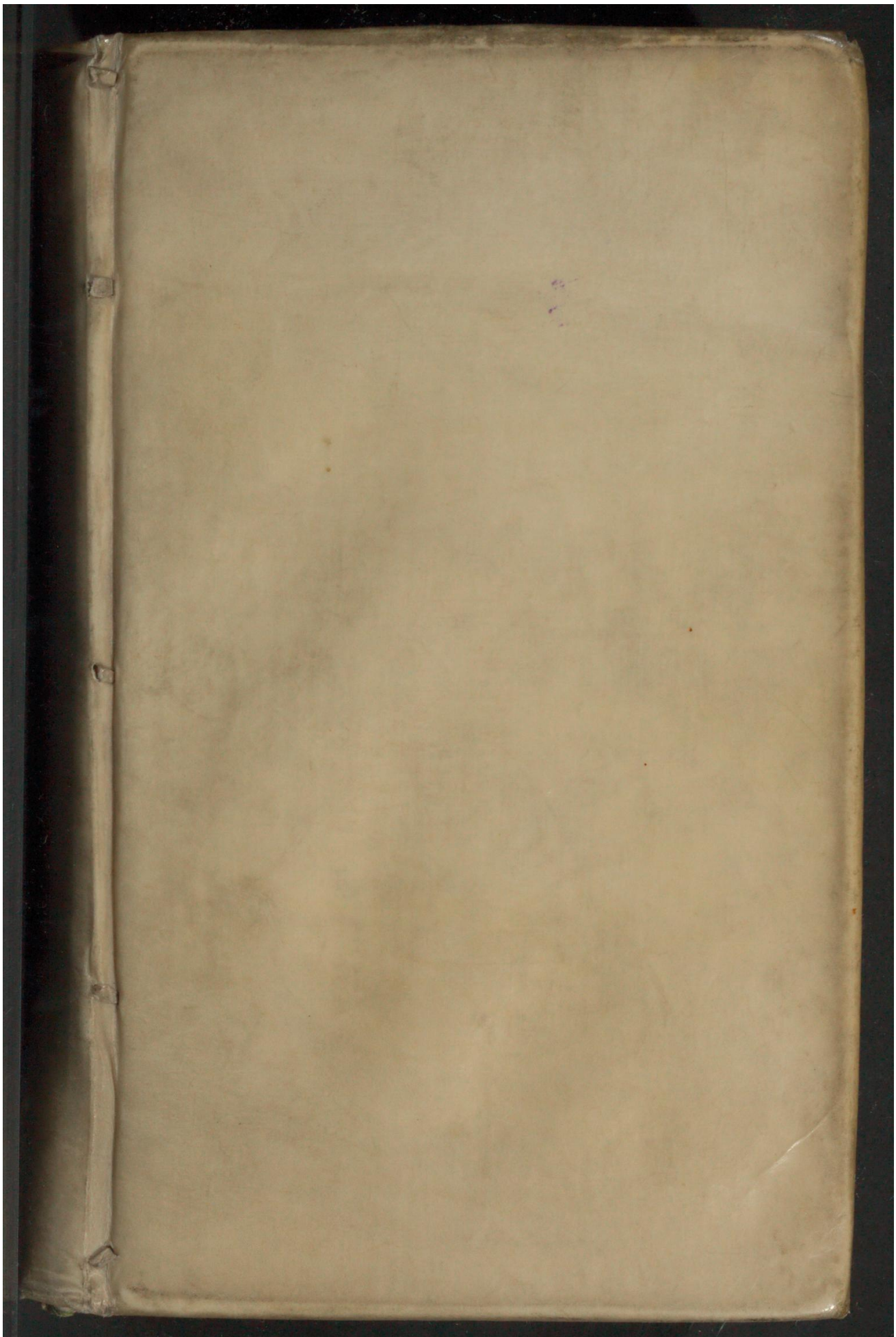

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

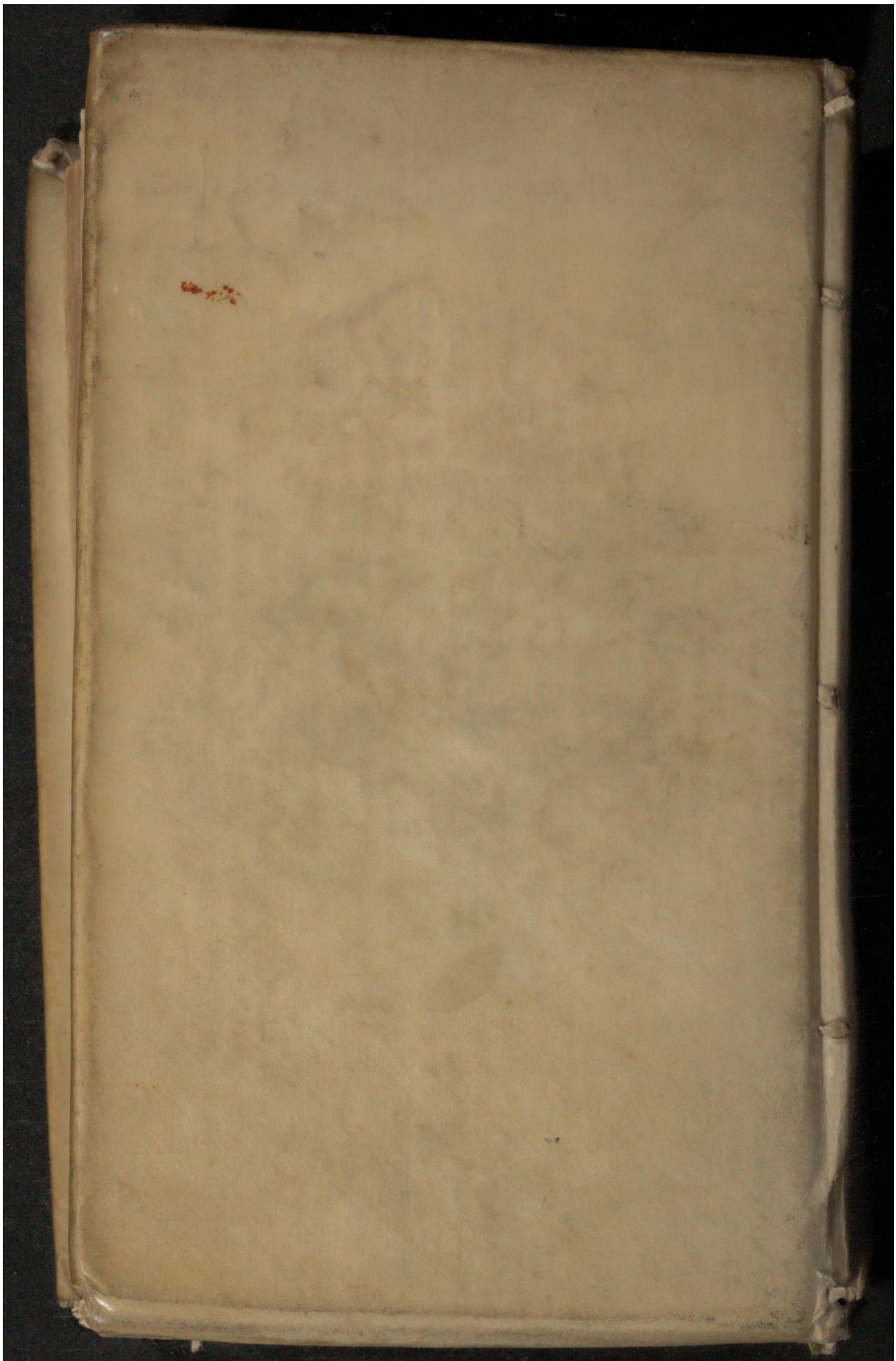

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

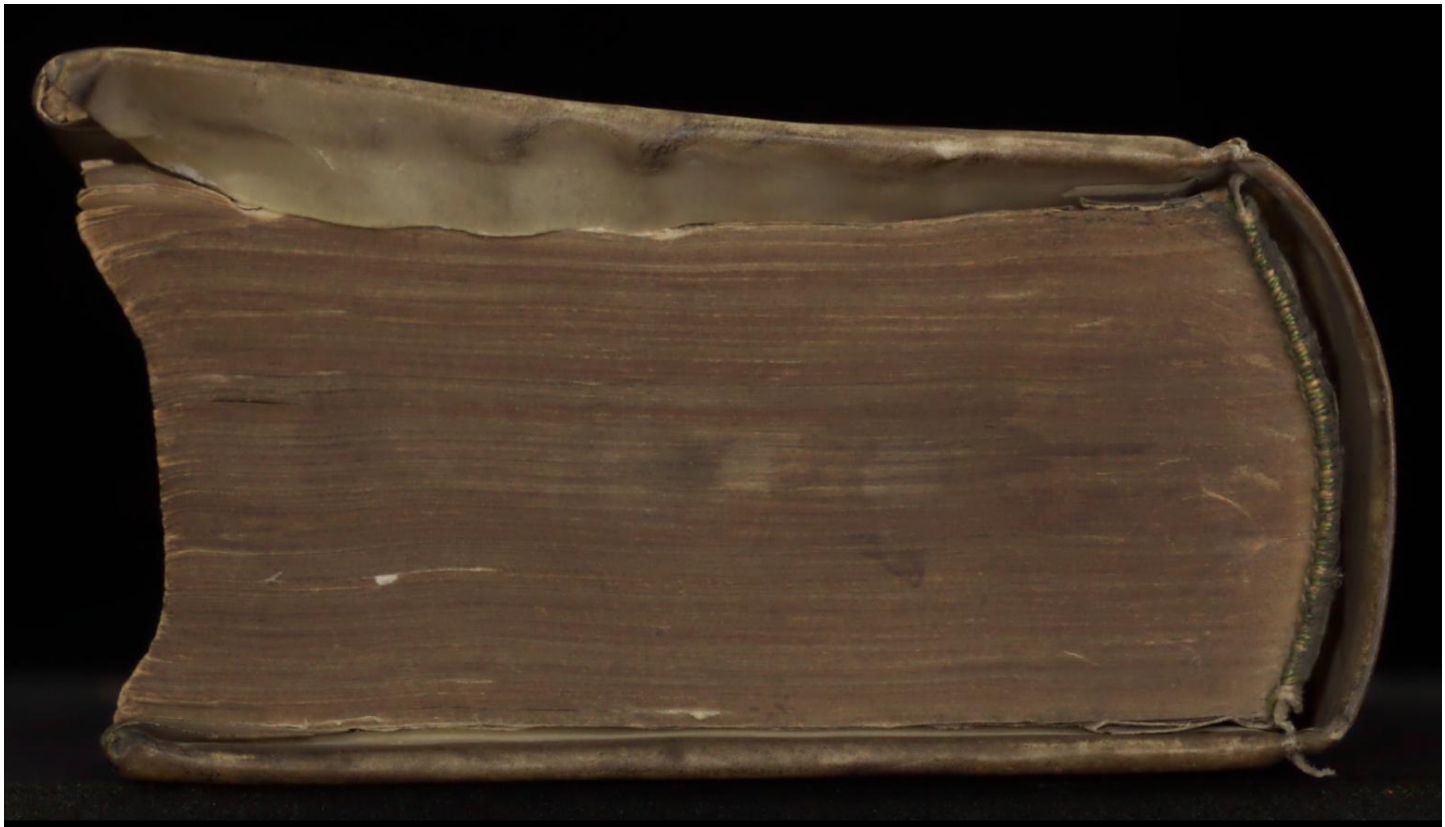

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

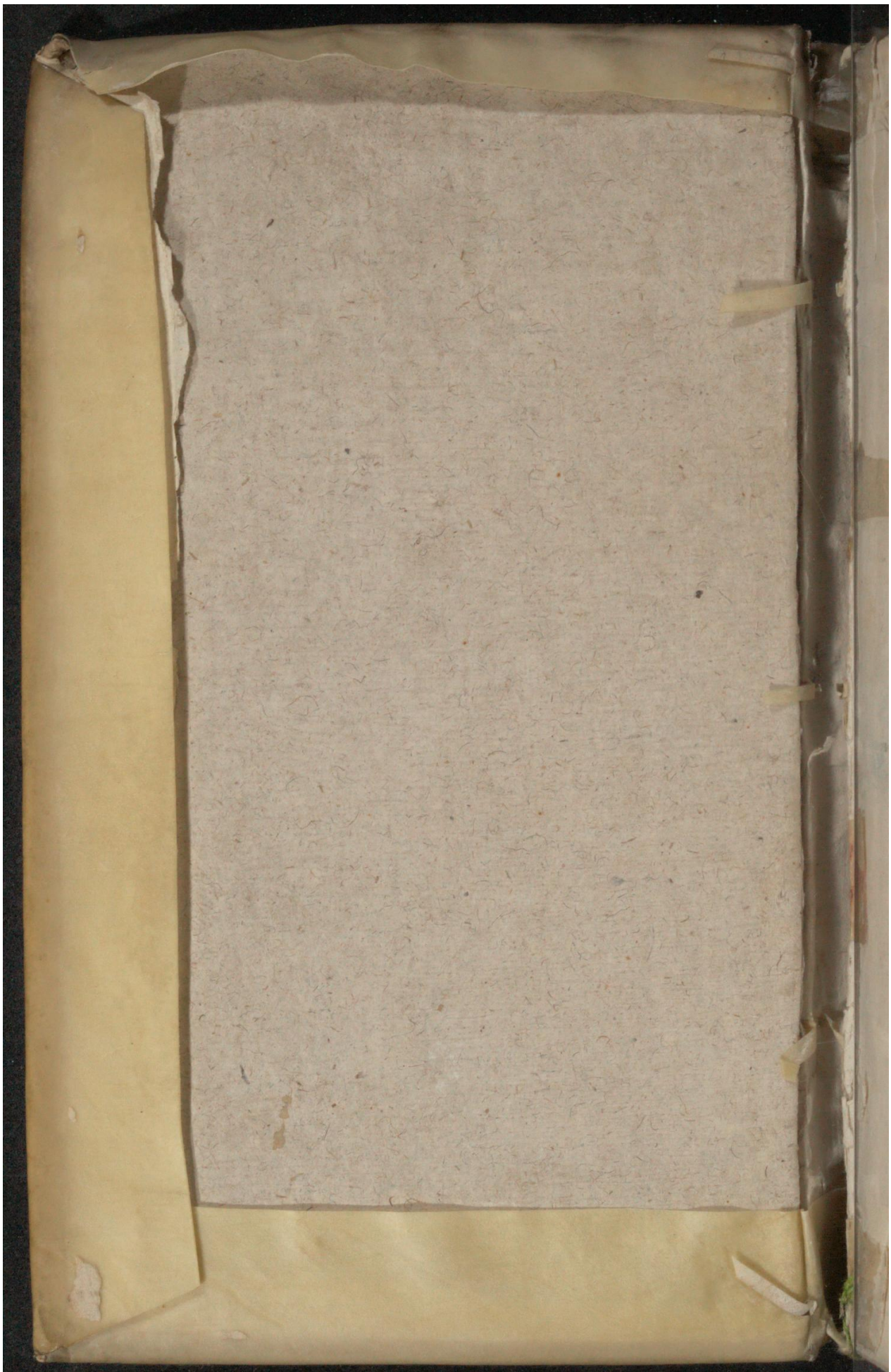

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

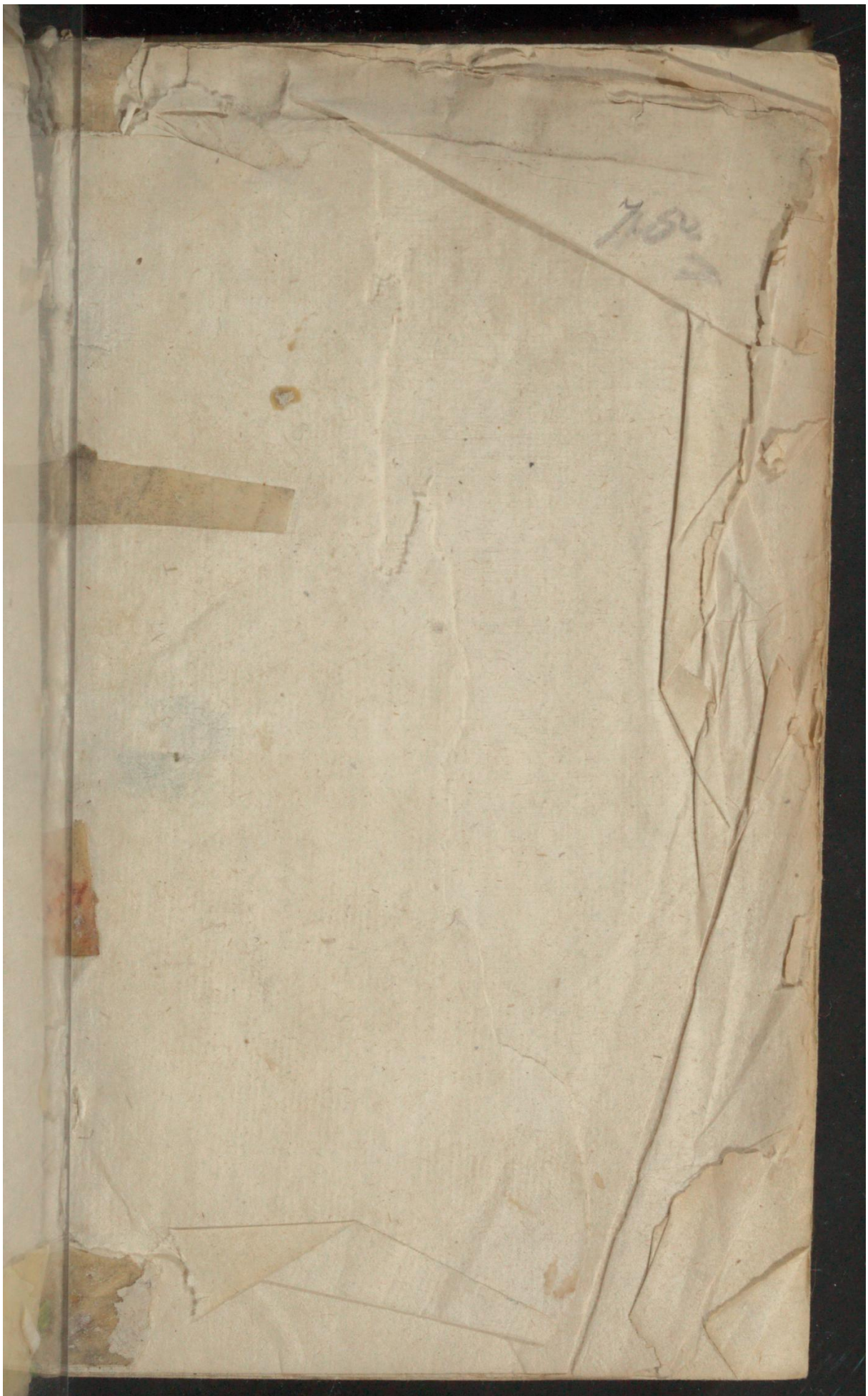

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

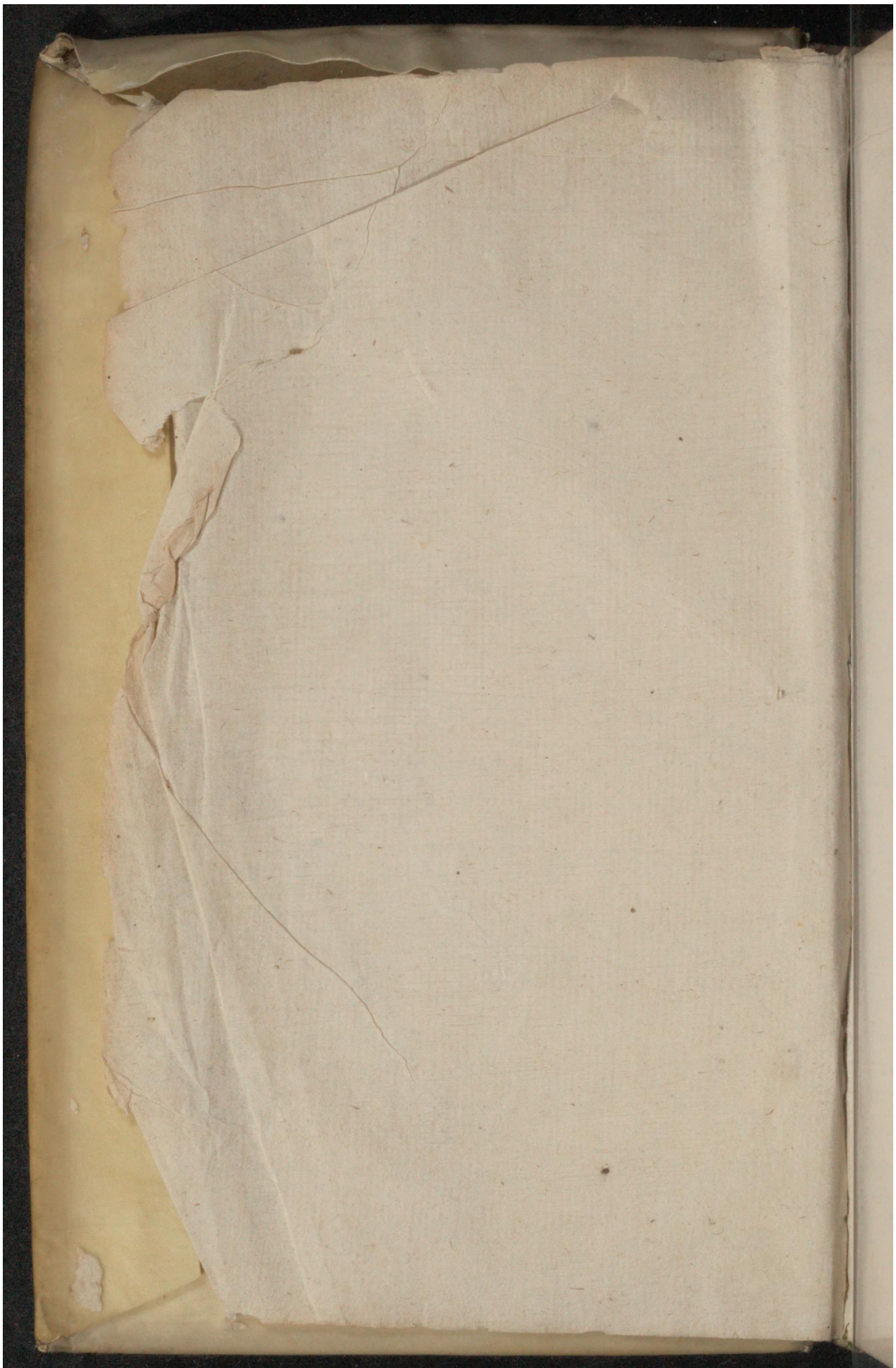

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

~~3 L 37~~
KW 234 L 37.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

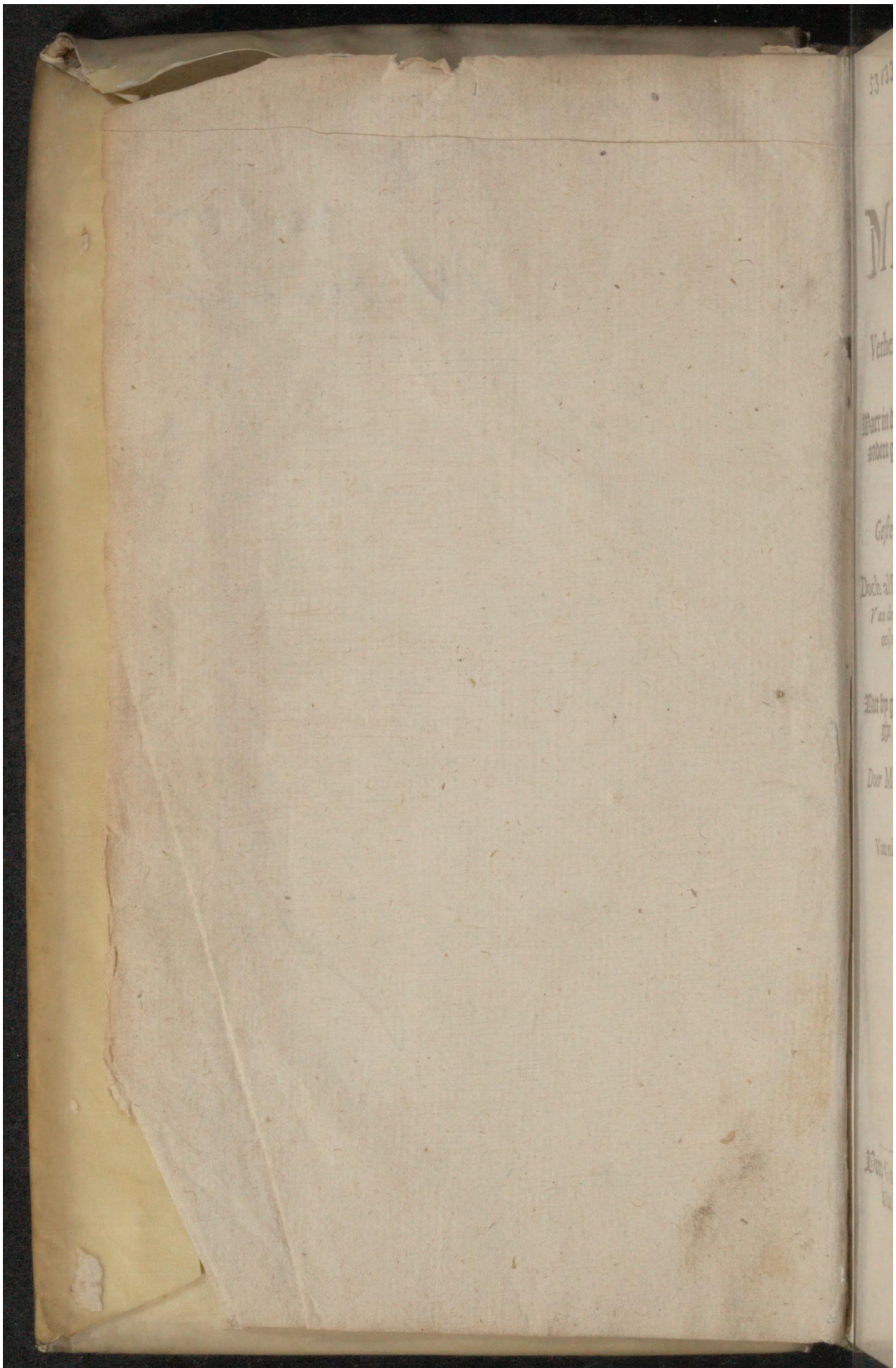

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

53 1336

Noodige Vernederinge Des MENSCHEN,

Tot

Verheffinge van Gods genade, en bekentenis van sijne rechtvaerdigheydt:

Waer in de waerheyt van de Erf-sonde/en verscheyden andere gewichtige verschillen / daer aen hangende / met groote naerstigheyt werden verhandelt.

Gestelt tegen de Pelagiaensche Weder-dooperen.

Doch alsoo, dat het gheheele Boeck van *D. V. Coornhert*, *Van de vreemde sonde*, waer mede sy haer plegen te behelpen: Als ook, wat sy van de Remonstranten en Socinianen meer konden ontleenen, op het uyterste wert wederleyt.

Waer by gaet een Aenhangsel, handelende van de verzegelinghe des verbondts door den Doop aen de kinderen.

Door MARCUM BOERHAVE, *in sijn leven Dienaer Iesu Christi der Gemeynte tot* Medenblick.

Van nieus oversien, na de nieuwe Oversettinge des Bybels verbetert, en van veele druck-fauten gesuyvert.

t'AMSTERDAM,

Door GERBRAND SCHAGEN, Boeckverkooper/ in de Kalverstraet/tegen over 't Weeshuys. 1661.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

In 't licht gegeven, na voor-gaende visitatie ende approbatie, volgens den 55. Articul der Kercken-ordeninge.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Allen getrouwen Lief-hebbers der Waerheyt, van wat ſtaet ofte waer ſy mogen weſen, zy genade en vrede van God onſen Vader en den Heere Ieſu Chriſto.

Achtbare Heeren, Eerwaerde Vaders, Beminde Broeders,

DEn Satan tot allen tijden met groote naerſtigheyt en veelvoudige liſten gearbeyt hebbende, om niet alleen de kracht van de leere der waerheit, die na de Godſaligheit is, te verydelen, maer oock de ſuyverheydt der ſelve, daer hyſe niet gantſchelick kan wech nemen, te beſoedelen of vervalſchen, om alſoo op d'een of d'ander wijſe de zielen te verſtricken; wetende altijdt ſijne inſtrumenten te vinden die hem daer in dienen: heeft de H. Mannen Gods, door welcken ons de H. Schrifture is na-gelaten, oorſake gegeven het volck des Heeren te waerſchouwen, dat ſy acht nemen ſouden, niet alleen op de wegen die ſy moeten houden in haren wandel, maer ook op de regulen die ſy moeten volgen in haer geloove, op dat ſy nochte in verhardinge vallen door de verleydinge der ſonde, nochte gerooft wer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Heb. 3.13. Col 2.8. den door menſchelijcke wijsheyt. Om de ſelve oorſake is het, dat het Ampt van de Tit. 1.9.10 11. Herders der Gemeynte gheſtelt werdt in twee dingen, in het vermanen door de geſonde leere, ende in het tegen-ſtaen van de Act. 20.28. 29.30. Verleyders. Sy moeten de Schapen Chriſti leyden ende de Wolven het hooft bieden: moeten een ooge hebben op de weyden daer hare kudden gaen, een ooge op de heyden daer de Roovers ſchuylen: moeten met de eene handt bouwen aen des Heeren huys, met de andere de wapenen houden tegen de vyanden. Ende hoewel het eerſte het voornaemſte is waer op ſy moeten letten, het andere nochtans is dickwijls ſoo nodigh dat het ſonder trouweloſe verlatinge des Herder-ampts, ende ſchandelijcke achteloosheydt over de ſaligheydt der menſchen, niet en kan nagelaten werden: 't en zy dat yemant meene datter weynigh aen gheleghen is hoemen gelooft, het welck voorwaer een groot en gevaerlijck onverſtandt ſoude weſen. Dit alſoo zijnde, ick en hebbe niet te vreeſen, dat het yemandt vreemdt ſal duncken, indien ick naerſtigheydt doe, om, na het gheene my de Heere ghegeven heeft, volghens het exempel van ſoo veele ghetrouwe Leeraers aller tijden, te betoonen dat

Siet hier na Pag. 13. 14. 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

dat ick niet weygerigh en ben, de wapenen, die ons in het Wapen-huys des grooten Koninghs voor-geleydt werden, te handelen tot teghenſtandt der gheener die ſijne Waerheydt ende Kercke beſtrijden, in eenen tijdt die overvloeyende in alle Ketteryen, oock de alderſorghelijckſte die den Satan oyt heeft konnen verwecken, meer dan eenighe voor-gaende ſulcks van ons vereyſchet. Voorwaer het is niet anders dan de noodtſaeckelijckheydt des tijdts, ende de Conſcientie mijns Ampts die my daer toe drijvet: de welcke anders verdrietigh ben over de verſchillen, dickwijls wenſche (ſoo het moghelijck ware) dat wy der ſelver eenmael mochten ontſlaghen weſen, ende ſulcks gheſtelt ben, dat ick meer neyge tot andere manieren van ſtudien, beſtaende in eenvoudighe onderſoeckinghe ende ernſthaftighe naervorſſchingen der dinghen, welcker wetenſchap in alle gheleghentheden profijtelijck ende vermaeckelijck konde weſen: Waer in, lieve Godt, wat ſoudemen al konnen voorderen, wanneer men daer aen alle dien tijdt mochten beſteeden, die wy nu menighmalen aen de Diſpuyten moeten hanghen. Niet te min of het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

gheraden was dat ick my, oock met ſchrijven, tegen de vyanden der Gereformeerde Kercke ſoude ſtellen, dat was een ſake die by my groot bedencken hadde. Want het is eenen arbeydt die van ſeer weynige na behoren wert gewegen, ende van niemant ſoo wel en werdt gheapprehendeert, ofte den gheenen dieſe op-neemt en ſalſe noch veel meer gevoelen, in beſwaringhe ſijner ſinnen, en verſwackinghe ſijns ligchaems: nadien het in der waerheyt anders niet en is, dan ghelijck een keerſe hem ſelven brandende verteeren, op dat men anderen diene. Men moet hier niet alleen het lichaem moede maecken, maer oock het hooft breken met de ſpitsvinnigheden der partyen wel te overwegen, bequamelijck te ontdecken, krachtelijck te wederleggen, op dat de antwoorde onſe beſtrijders niet verachtelick zy, ende den genen die men wapenen wil aengenaem en dienſtig moge weſen. Het mochte my eenighſins eenen moet maken, dat de Opſienders der Gemeynten dickwijls begeert hebben dat de Schriften der Dwael-geeſten, die eenigh periculſchenen te maken, ſouden wederleyt werden: dat de Synoden ſelve verſcheyden mael belaſt hebben, eenighe der ſelver, welcker ſchadelickheydt haer

voor

voor quam, te beantwoorden : willende daer mede de ſporen geven aen de geene, die, van de ſorgelikheyt van andere ſchriften kenniſſe hebbende, couragie hadden om daer tegen haer pont in't werk te ſtellen. Doch daer tegen ſtondt wederom deſe bedenckinghe, dat het ſeer verdrietigh is het oordeel te moeten onderworpen weſen van eene menigte waer onder by-na ſo veel ſinnen als hoofden zijn, en elck pleegt het vonniſſe te ſpreken na dat de affecten lopen. Ick bevinde dat onſe alderberoemſte Schrijvers dickwils daer over geklaegt hebben, ende nauwlijcx iſſer yemandt die niet en klaegt van de lichtvaerdige, waenwijſe, ofte oock wel liefdenlooſe beriſpers. Den eenen heeft eenige Momos ontmoet, die ſelfs een volmaeckten Venus niet en ſouden onberiſpt laten, al ſouden ſy het maer nemen op het kraken van hare ſchoenen. Eenen anderen heeft *Theonis* tanden ghevoelt, ofte *Archilochi* bitterheydt ghesmaeckt, ofte d'al te groote wijsheydt van eenen *Ariſtarchus* onderworpen geweeſt. Eenen derden heeft moeten lijden, dat eenen *Diogenes* met hovaerdige nederigheyt ſijne eergierigheyt quanſuys quam beſtraffen. En wat zijnder tot allen tijden Zoili geweeſt, die ſelfs eenen *Homerum* niet ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ſchoonen! Het ſoude te langh vallen alles te verhalen wat onſe Schrijvers wel klaghen: Die curieus is wat meer beſcheydts daer van te hebben, leeſe in plaets van velen *Teelings Voor-reeden op ſijn Noodtwendigh Vertoogh*, ende het geene hy daer uyt *Alſtedio* verhaelt. Deſe bedenckinge was ghenoegh om my de penne uyt de handt te ſlaen. Want heeftet ſoodanighe Mannen ſoo gegaen, die ick onwaerdigh ſoude weſen het handt-water te langhen, wat ſtaet my te verwachten? Den aert der menſchen, voornamelijck in deſe tijdt, is ſeer gereet eens anders Werck te verkleynen: oock is't een lichte ſaecke, die geen groot verſtandt noch veele gheleertheydt van doen heeft, hier of daer wat te beriſpen, al waret oock dat de beriſpinge eenigen ſchijn hadde: daer-en-boven het gene die Mannen noch heeft geholpen, dat ontbreeckt my, namelick de grootheydt hares naems ende haren wel-verdienden roem, die haer ſelfs by de teghen-ſprekers aenſienlijck maeckt. Maer ſal men om ſoodanige bekommeringen nalaten ſijnen naeſten te dienen, ende de gheene die de Waerheyt liefhebben, behulpigh te zijn? Indien deſe of diergelijcke bedenckingen plaetſe werdt ghegeven, wat ſal het weſen

met

met den gheheelen Kercken-dienſt, die altijdt veelderhande op-ſpraecke heeft moeten dragen? ende hoe veele, ſoo publijcke bedieninghen als byſondere plichten ſoudemen moeten nalaten, nadien de ſelve nooyt ſoo wel en konnen werden waergenomen, dat niet veele onrechtvaerdige beriſpingen ende lichtvaerdighe oordeelen daer over en ſouden gaen? Wy zijn tot het ghemeene beſte verbonden, waermen dat kan bevoorderen en moetmen ſich niet te ſoecken maecken, hoe weynige ſy oock mochten weſen die't gene t'haren beſten ghedaen werdt behoorlijck erkennen. De redelijcke ſullen ten minſten daer teghen danckbaer zijn: ende indien men veele ondanckbare ontmoet, het ſal een bewijs weſen van een onverwinnelick herte, ſulcks voorſiende niet te verflaeuwen, ende hoewel met eygen grote ongherijven eens anders nuttigheydt te beſorgen, achtende dat de ſchoonſte ende voornaemſte vrucht van de deught te weſen, indien men veele, hoewel met weynigh dancks ende gheen voordeel, kan profijtelick zijn. Doch in deſe gedachten zijnde, quam my voor, dat miſſchien veelen mijnen arbeyt ſoude overtolligh ſchijnen, nadien hedenſdaeghs van alderhande

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

materien ſo veel is geſchreven, dat'er niets en ſchijnt te konnen toe-gedaen werden. Waer op ſommighe ſouden antwoorden, *dat het profijtelick is dat, oock over de ſelve verſchillen, van verſcheydene Mannen verſcheyden boecken werden gemaeckt, met eenen anderen ſtijlbehoudens het ſelve gheloof, op dat de ſaecke ſelve tot veelen kome, tot deſen ſus, tot genen ſo*: gelijck *Auguſtinus* ſpreeckt *lib.* 1. *de trinit. cap.* 3. Maer ick hebbe meerder reden: want het gene ick hier principael verhandele, is een van de nootſakelijcke puncten der leere, een grondt van veele andere, en het eerſte dat wy behoren te weten, ſonder welck wy noyt de genade Godts recht bekennen nochte ſijne rechtvaerdigheyt eeren ſullen. Een ſtuck waer op eertijts *Pelagius* groot gewelt gedaen heeft: waer op de Coornhertiſten noch dagelijcks ſtormen, en met ſijne wapenen oock de Hanſiten: waer tegen haer de Socinianen mede kanten, en de Remonſtranten met de ſelve hoe langs hoe meer, derhalven is 't noodig dat het wel beveſtight werde. Doch het is ons dickwijls geklaeght van verſcheydene anders wel-geoeffende perſoonen, dat haer van de Hanſijtſe Wederdopers en Coornhertiſten ſulcke dingen voorquamen, waer op ſy gheen antwoorde vonden by eenige

Schrij-

Schrijvers die sy konden bekomen : nadien de selve, haer voegende na haren tijt, hare bewijsen in dese materie maer kortelick gestelt en de tegen-redenen met ghelijcke kortheyt wederleyt hadden. Wy selve onse Schrijvers na soeckende, die wy meer hadden dan sy, vonden het daer ook soo gestelt. Wy hoopten dat de Predicanten van *Delft*, die vele met *Coornhert* gehandelt hadden, eenige Schriften souden naghelaten hebben die 't ghebreck mochten vervullen; maer overal in de principale Steden van Hollant daer na vernomen en gesocht hebbende, wy en hebben niet gevonden, het schijnt dat 't gene sy dies aengaende geschreven hebben niet is in Druck gekomen en soo verloren geworden. Nochtans 't was hoognodig datmen een krachtige antwoorde soude stellen teghen *Coornhert* en and're bestrijders van de Erf-sonde, so om dat men geen bescheyt en hadde op sommige tegen-werpingen en aenhoudingen die eenigen bekommerden en van eenigh gewichte scheenen te wesen, als oock om dat *Coornherts* Discipulen roemden dat sijn Boeck *Van de vreemde Sonde* onwederleggelick was, dat de Predicanten noyt het hert hadden gehaddaer op te antwoorden, dat sy geen moet hadden daar tegen te bestaen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ſtaen, &c. Het ſal dan eyndelick hier op aenkoomen: Indien eenighe naerder antwoorde nodigh was, of ick niet dwaſelick gedaen hebbe dien laſt op mijne ſchouderen nemende, daer ſoo veel geleerde Mannen waren die daer toe veel bequamer waren? Waer over niet nodigh is veele rechters te roepen, want ick ſal niet weygeren mijne dwaesheit te belijden indien ick den laſt hebbe opgenomen, doch vertrouwe dat yeder my daer van ſal vry-ſpreken die weet hoe ick daer aen ben geraeckt. Want verſcheyden Lief-hebbers der Waerheyt, waer onder oock Leeden waren van onſe Kercken-raedt, welcker een nu oock in de Vroedtſchap is deſer Stadt, klagende dat ſy in het ſtuck van de Erf-ſonde, tegen het gene haer uyt *Coornhert* en andere wel voor quam, niet genoegh gewapent waren, hebben my dickwils gebeeden, dat ick daer over ſoude ſchrijven, op dat *Coornherts* gheſellen in haren roem mochten geſtuyt, ende ſy bequaem ghemaeckt worden om de ſelve het hooft te bieden. Ick hebbe het langen tijdt gheweygert, verklarende dat daer toe een gheleerder Penne noodigh was dan de mijne. Maer alſoo ſy niet af en lieten ende t'elckens wederom haer verſoeck vernieuwden, hebbe ick, om deſen

ſen laſt te ontgaen, ende die Broederen nochtans te contenteeren, aenghenoomen te ſchrijven aen *D. Iohannem Iunium*, die ſijne dapperheydt tegen *Socinum* loffelick ghetoont hadde: Doch ſijn E. excuſeerde ſich op ſijne ongheleghentheydt. Alſoo zijn meer dan twee Jaren verloopen: Na welcke ick, alſoo de verſoeckers noch bleven aenhouden, gheſchreeven hebbe aen den E. *D. Iacobum Triglandium*, die met ſijne Schriften wel getoont heeft hoe ſijn E. in duſdanighe verſchillen is geoeffent; ſoo dat wy met recht oordeelden datmen geen bequamer tot dit werck konde vinden. Maer dewijl ſijn E. tegen twee partyen ghelijck was in-geſpannen, eenen uyt het Pauſdom, eenen uyt de Remonſtranten, ende eerſtdaeghs van beyden eenen nieuwen aenval hadde te verwachten, ſoo heeft ſijn E., ſich met groot recht excuſeerende, my ghefocht te couragieeren om ſelve de handt aen't werck te ſlaen. Ten laetſten hebbe ick het, na langhe aerſelinghen, aenghenoomen in den Name des Heeren, (wiens hulpe ick oock in den voortganck merckelick gevoelt hebbe) ende ghedaen het gheene ick hier gheve: Maer alſoo, dat het nu by-na ten eynde

zijnde

zijnde omtrent een gantsch jaer, door eenighe voorvallende hinderinghe, by my heeft stille gelegen ende soo soude ghebleven hebben, ten ware dat de ghestadighe aenhoudinghe der geener die daer na verlanghden my gedrongen hadde om het overige te voltrecken. Derhalven, gelijck dit werck niet overtolligh is, alsoo is het oock van my niet lichtvaerdigh aengevangen: hoe geluckelijck ick nu daer in gearbeydt hebbe staet den bescheyden en verstandigen Lesers te oordeelen. Ick en kan anders niet segghen, dan dat ick naerstigheyt ghedaen hebbe, om onse bewijsen te verstercken tegen alle tegen-sprake, en der partyen tegen-redenen en alle aenhoudingen te wederleggen, op het alderuyterste en krachtighste als mijne gheringheydt is mogelik geweest, op dat de onse niet licht wat soude voorkoomen, in dese materie, waer op sy noch eenige antwoorde mochten vereyschen, liever hebbende wat lang te wesen, dan dat den leer-gierighen yets soude door kortigheydt ontbreken. Aengaende de maniere die ick houde (want het is nodigh daer van oock een weynig te spreken) mijn schrijven gaet met namen teghen de Weder-doopers van *Hans de Rijs* gevolgh: want hoewel mijn voor-neemen

ey-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

eyghentlijck was *Coornherts* Boeck *Van de vreemde Sonde* te beantwoorden, nochtans, aenghesien sy in dit verschil met hem eens zijn en hare antwoorden en bewijsen uyt dit Boeck plegen te ontlenen, gelijck *Antoni Iacobsz.* tegen *Puppium* schrijvende ende andere hebben doen blijcken, ick mochte haer billick met namen aentasten, die doch in der daedt aenghetast werden vanneermen *Coornhert* wederleght. Maer nademael sy gaeren de eenvoudige plachten door eenige voor-oordeelen van ons af te trecken, 't welck sy hier voor desen veele gesocht hebben te doen, hoewel sy daer in nu stilder zijn: het dochte my goedt, eer ick tot het principael quam, de selve tegen te gaen, met een aenwijsende hoe sorghelijk het is sodanige menschen gehoor te geven en te volgen, en dat men op haer selfs verscheyden voor-oordeelen kan maken. In de principale materie hebbe ick niet alleen ghelet op *Coornhert* en *Antoni Iacobsz.* naer waer ick noch yets vondt by de Socinianen, Remonstranten ofte andere, dat in haer niet en was beantwoordt, ende haer eenichsins konde helpen het zy in 't bevestigen harer dwalinghe, ofte in 't aenvechten van onse bewijsen, ofte in 't vervormen van haer gevoelen ende verklaringhe, dat

hebbe

hebbe ick mede ontmoet: alſo ons wel bekent is, dat de Hanſijten ſoodaniger ſchriften dickwijls ghebruycken, ſoo verre dat ſy eenighe Leeraers hebben die ſy ſelfs niet en ſouden derven van Socini leere vry houden. Waerom ick van die drie verſchillen, die achter de verſchillen, tot d'Erf-ſonde behoorende, volgen, in't korte hebbe ghehandelt, werdt aengheweſen Pag. 612. in welcke kortigheydt den Leſer nochtans, ghelijck ick hoope, eenigh profijt ſal vinden. Het geene hier tot een Aenhanghſel bygaet, *van de verzegelinge des verbondts aen de kinderen*, (waer onder ſich mengen korte maer nutte diſcourſen *van de Menſchwerdinghe Chriſti*, *van het Eedt-ſweeren*, *van het Overheydts-ampt*) is daer uyt ontſtaen, dat eenige die ſomtijts met de Weder-doperen te doen hadden, gemerkt hebbende dat ick verſcheyden dingen hadde aengetekent, voornamelick tegen *Antoni Iacobſz.* dewelcke (ſo ſy meenden) haer dienſtiger konden weſen dan 't gene ſy dies aengaende in andere hadden ghevonden: my vermaent hebben de ſelve te vergaderen, op datſe met de klad-pampieren niet en ſouden vergaen, oordelende (hoewel van dit verſchil veele is geſchreven) dat nochtans dit niet en ſoude overtollig zijn. Ik heb my

licht

licht laten bewegen, ten deele om de geene dieſe wilden naſchrijven van de moeyte te verloſſen, ghelijck daer in oock licht eenigh feyl kan vallen, waerom ick daer aen weynigh behaghen hadde: ten deele, om dat de Weder-dooperen haer ſelven in dit verſchil wel aldermeeſt toe vertrouwen, ende meenen onverwinnelick te weſen, voornamelick met het Boecxken van *Antoni* tegen *Robertum Puppium*, daer ſy geweldigh op roemen, haer inbeeldende dat *Puppius* daer op maer ter loop en heeft geantwoort, niet door oorſake van beter occupatien, maer om dat het hem te krachtigh was. De ſake hebbe ick gearbeyt alſo te verhandelen, dat de Weder-doopers niet en konden ſegghen yets, dat eenighe kracht hadde, voorby gegaen te zijn. Dat ick ſomtijdts *Coornhert* en *Antoni* wat ſcherpelick ghehandelt hebbe is gheſchiedt uyt oorſake van hare bitterheyt in 't ſchrijven. Indien den Leſer hier of daer meent eenige weder-verhalingen te vinden van 't gene elders geſeyt was, hy ſal oock bevinden dat mijne partyen my daer toe hebben gedrongen.

Reſteert, dat ick U. A. E. ende L. die mijn Schrift magh voorkomen, bidde, het ſelve met Chriſtelicke toegenegentheydt

 t'ont-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

t'ontfangen van den geenen, die niet anders en heeft gesocht dan, soo veel in hem was, soodanige behulpigh te wesen, die de waerheydt gaeren willen leeren grondigh beveſtighen en beſchermen: ende dat niet in eenige nieuwe ofte onnodige diſputen, maer die nootſakelick zijn, ende over langhe de Kercke des Heeren hebben geoeffent: daer beneffens op ſulck een wijſe dat ghy daer in geen ander partyen en hebt te verwachten, dan die met de gemeene leere onſer Leeraers ende Kercken niet te vreden en zijn, hoedanighe doch niet en ſullen beſtaen, de kracht der waerheyt die wy voor-ſtaen grooter zijnde dan dat ſy daer tegen yets ſouden vermogen. Welcke ick wenſche dat ghy met rechten verſtande mooght bekennen, ſorge dragende dat de laſteringe die veele daer tegen werden uytgegooten, ende de ſchandelijcke ghevolgen waer mede ſy beſwaert werdt, nochte voor het ghevoelen der Kercke en werden gehouden (gelijck ſomtijdts door onvoorſichtigheyt geſchiet) nochte (ghelijck dickwils den ſwacken ghebeurt) yemandt eenigen aenſtoot en geven. Waer by ſoo ghy metter daedt de kracht deſer leere laet blijcken, in ernſtige vernederinghe uwes ſelfs, in danckbare erkenteniſſe

van

van Godts genade, in ootmoedige aenbidinge ſijner rechtvaerdigheyt, ende ſorgvuldige waerneminge van uwen wandel: onſe Moeder de Ghemeynte ſal haer in u verblijden als in rechtvaerdige kinderen, den Satan ſal met Schaemte wijcken moeten, ende ſijne inſtrumenten ſullen met ſchande beſtaen, daer-en-tegen de zeghen des Heeren ſal over u vermeerdert werden, dat men ſien ſal *De rechte Godt zy te Zion.* De eeuwige Godt, Vader, Soone, ende Heyligen Geeſt, geve hier toe ſijne genade. Amen.

Gegeven tot Medenblick den 18. *dagh van Herfſtmaent*, 1636.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

EER-GAVE,

Op het geleert ende grondigh Werck

D. MARCI BOERHAVII,

Genaemt

Noodighe Verneederinghe, &c.

INdien de reden niet geheel en is bedorven:
Indien de danckbaerheydt niet gantsch en is verstorven:
Indien't noch eere is te brengen in den druck
Een wel-bearbeyt werck, een goedt en nodigh stuck:
Soo sal BOERHAVI *pen, onder den recht-gesinden,*
Met groot recht, door dit Boeck, ook lof en eere vinden,
By rijpe oordeelaers, die naerstigh mercken aen,
En wat hy hier bepleyt, en hoe hy't heeft gedaen,
Waer in sy in der daet iet sonders sullen mercken:
Een rijp, een kloeck verstandt, tot stichting van Godts Kercken:
Een yverigh gemoet, voorstaende Godes eer
Tegen d'hovaerdigheyt, van Coornherts *snoode leer.*
Hy gaet geen plaets voorby, die onse Perfectisten,
Hansijt, Pelagiaen, *sterck tegen ons betwisten:*
Hy scheyt'er ook niet van, of heeft soo veel geseyt,
Dat wie slechts oogen heeft, siet dat hy boven leyt.
Lief-hebbers van Godts Kerck, hoedanigh ghy mooght wesen,
Ontfangt dit Werck in danck, versuymet niet te lesen:
't Welck tot beken des quaedts, ons stercke wapens geeft,
Dat door des Duyvels list ons eerst ontwapent heeft.

I. URSINUS.

ZONNET.

WAer Godt sijn Kercke bout, daer plantet ook bezijden
Den Satan een Capel, om t'eenemael omveer
Te werpen 't fondament van Godes reyne leer,
Door heymelicke list, of openbaer bestrijdem:
Wat heeft Pelagi *geest Godts volck nu lang doen lijden?*
En woedt de selve niet noch daeghlijcx meer en meer?
En arbeyt haer vergift te voeden, alsoo seer
Dat naeuw een vrome ziel voor dwaling sich kan mijden?
Hoe nodigh is het dan, dat Mannen van verstandt,
Door Godes Geest verlicht, met een geleerde handt
Dees Peste tegen gaen, toestoppende de kaecken
Des duyvels? onder wien met recht magh zijn gestelt
BOERHAVE, *die den roem der menschen nedervelt,*
En door dit grondigh Werck Gods eer soeckt groot te maecken.

Saligheydt voor al.

NO-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Noodige Vernederinge DES MENSCHEN,

Tot

Verheffinge van Godts genade, ende bekentenis van sijne Rechtvaerdigheyt.

I. t'SAMEN-SPRAECK,

Saende over de Voor-oordeelen / die het naspooren der waerheydt mochten hinderen.

De t'Samen-spreeckers zijn,

EUSEBIUS. ASTERICTUS.

EUsebius. Hoe ist al / Astericte? wilt ghy noch uwen naem niet veranderen? blijft ghy noch al eenen onvasten in de leere der waerheyt? Ick verneme vast na u / ende sie dickwijls in de vergaderinghe der Gemeynte na u om; maer ghelijck ick niet veel goets van u hooze / alsoo sie ick u seer selden in de Predicatie. Dit maeckt my uwent-halven bekommert / ende ick mach vrylijck seggen / dat het my een bijtende smerte is / ende een geweldige droefheydt in mijne ziele / u so lange te sien leeren / sonder tot vaste en rechte kennis der waerheydt te komen: ben oock daerom heden uptghekomen / om u wederom / gelijck ick dickwijls gedaen hebbe / te vermanen / so 't mogelick is te stercken / ende my daer toe tot alles aen te leden wat u daer in / van 't ghene my van Godt gegeven is / soude moghen helpen. Of Godt gave / dat ghy eens uwen name mocht veranderen / ende Eustectus heeten / zijnde welbevestight in de gesonde wooren Godts,

De onvaste moet men soecken te recht te brengen.

Asterictus. Ghy doet gelijck uwen name betaemt/ Eusebi, ick weet u dies grooten danck / dat is recht Godtvruchtigh wesen/ dat men niet alleen selve Gods wooꝛt lief heeft ende soeckt te beleven/ maer oock vooꝛ synen naesten neerstige sooꝛge draeght. Wat my aengaet/ ick en wil niet ontkennen/ dat ick noch in mijne twijfelingen steke; 't welck oock d'ooꝛsaecke is / dat ghy my wepnigh in uwe Kercke siet. Ende om rond uyt te spꝛeken/ mijn smaeck en is daer soo goedt niet/ als wel vooꝛ desen. Ebenwel ick wil u garen hooꝛen soo ghy wat hebt vooꝛ te stellen / want u vꝛiendelijck ende opꝛecht herte is my wel bekendt. Ick wooꝛde somtijdts aengeranst van eenige pveraers uwer gemeynte / maer sy doen my eer ongheruster wooꝛden/ dan met hen over-een-stemmen/ overmits sy te hard uytvaren/ende te scherp spꝛeken. Met u kan ick beter pꝛaten.

Willen facht ghehandelt zijn.

Eusebius. Na dat ick dan uyt uwe wooꝛden bemercke/ men moet u soetjens handelen: maer (hoewel ick/ uyt enckel mede-lijden ende sooꝛge vooꝛ u / tot u kome/ sonder eenige passie) ick wilde nochtans wel dat ghy ghedacht/ hoe swaer het is/ eenen die de leugen van herten vyandt is en vooꝛ de waerheydt pvert/ altijdt even sacht te spꝛeecken / vooꝛnamelijck als hy handelt teghen onwetenheydt of verblintheydt / die vooꝛ hardnechigheyt onverwinnelijck is. Waer van ghy niet gheheel vꝛy en zijt / gheljck ick selve ghenoegh hebbe bevonden: want dickwijls van my onderwesen/ende so verre overtupght zijnde/dat ghy de waerheydt moest de eere gheven / ghy en hebtse nochtans niet gehooꝛsaem gheweest. Als men dan overdenckt/ en met bekommeringhe ter herten neemt/ in wat perijckel ghy u werpt; als men bevindt dat ghy u eygen gedachten niet den wooꝛde Godts onderwerpt/ maer niet wepnigh daer tegen opwerpt/ghy en moet niet verwonderen indien de wooꝛden somtijdts wat scherper gaen als gemeenen pꝛaet.

Moeten ertuygt den. wer y de dat w.

Asterictus. Wat perijckel melt ghy my? is de saligheyt alleen by u-lieden te vinden?

Eusebius. Ghy soudt beter ten pꝛopooste vꝛaghen/ offe

ſſe by ons wel te vinden is. Want isſe by ons te vin- Leere des
den / wat behoeft menſe elders te ſoecken? Daerom saligheydt
antwoort my ſelf eens / wort in onſe Kercke den wegh leeren.
ter verdoemeniſſe geleert / ofte worden wy daer ge-
weſen op den wegh der ſalighept?

Aſterictus. Ghy vraeght my / 't gene ick onlanghs
een voornaemſte der Wederdoopers (ſo menſe noemt)
vraeghde.

Euſebius. So hebt ghy dan al geleert wat ghy ſult
antwoorden.

Aſterictus. Ick en doe / want ick en konde geen ron-
de antwoorde bekomen.

Euſebius. Dat is wonder / nadien doch Chriſtus 't Welck
ende d'Apoſtelen van dierghelijcke ſaecken wel ver- de Hanſi-
klaringhe gedaen hebben / welcke deſe lieden voor- ten niet
naelijck moeſten navolgen / nadien ſy ſo groote moey- derven
te doen / om de luyden van onſe Kercke af te trecken / ontken-
ja vele onder haer ons de Werelt noemen / onſe Lee- nen.
raers vleeſchelijcke Leeraers / ende haer Volck al-
een als de Ghemeynte prijſen en verheffen. Is dan
noch buyten de eenighe ware Gemeynte de ter salig-
heydt genoeghſame leere van de H. Drie-eenigheydt /
van den perſoon en het ampt des middelaers / van de
genade Godts en den wegh ter ſalighept?

Aſterictus. Hy en wilde noch 't een noch 't ander seg-
ghen.

Euſebius. Bedenckt dan hoe qualijck deſe lieden
doen / dat ſy de eenvoudighe van die Leere ſoecken af
te trecken (verende quanſuys voor de ſalighept der
menſchen) welcke ſy nochte derven / nochte konnen
verooordeelen als der ſalighept hinderlijck. Ja / op dat Ja ſomtijds be-
ghy hen meerder ongelijck gevet / ſy ſeggen ſelve dick- kennen.
wijls / dat men in onſe Leere de ſalighepdt kan beko-
men: ende eenen van hare voornaemſten ſeyde eens /
dat hy hem verblijde als hy veel Volcks ſach ter
Kercken gaen.

Aſterictus. Hoewel ick grooteliycks neyghe tot de Gelijck
gene diemen Wederdoopers noemt / ick ſoude even- 't ook niet
wel onverſtandigh oordeelen / die de Leere / in de Kerc- en kan
te ghepredickt / ter ſalighepdt ongenoeghſaem ſoude ontkent
worden.

achten. Want ick hebbe gehoort/ende ben selfs ghetuyge/dat de Godtsalighedt aldaer soo ernstigh/ende met soo dringhende redenen werdt ingheschерpt/ dat ick de Wederdoopers noyt beter heb horen doen.

Eusebius. Ja/ als ghy het wel overdenckt/ ghy sult moeten bekennen/ dat onse geheele Leere/ neffens de suyvere kennisse Godts/ ende des persoons Christi/ gantschelijck daer toe gericht is/ dat den Mensche werde vernedert/ dat de genade Godts alleen de eere der salighedt werde ghegeven/ ende van alles wat daer toe dient/ waer op wy dan de betrachtinge der Godtsalighedt inbrengen/ op dat/ gelijckse alleen na Godts woordt moet gericht worden/ alsoo yegelijck moge weten/ dat hy daer op in 't alderminste niet en mach rusten of steunen/ maer hem door Gods barmhertigheden syn schuldenaer moet bekennen/ ende niet anders moet begheeren dan hem Gode danckbaer/ eenen goeden boom/ een rechte verlossede ende kint Godes te bewijsen. Dit sal u te meer verstercken/ indien ghy gemerckt hebt dat selfs de Wederdoopers ock willen ten grooten deele schijnen hare Leere tot dese stucken te richten: ende hoewel sy recht anders doen/ nochtans met woorden dit voorgeven.

Asterictus. Dat sy het voorgeven weet ick: of sy nu in der daet anders doen/ en hier van wijcken/ kan ick niet seggen.

Eusebius. Het gene ghy bekent is ghenoegh/ ende daer uyt beslupten wy/ dat dese leere/ selfs na der partyen gevoelen/ de beste is/ welcke alderbest dese stucken berepckt ende treft: wederom/ dat yder Leere so veel verdragelijcker is/ als sy naerder dit wit beschiet: ende dewijle onse leere (offe mogelijck dese wyanden mach schijnen het middelpunt niet te treffen) ten minsten het wit al raket/ datse geensins kan ontkent werden ter salighedt bequaem te wesen.

Ende hoewel sy in ons verscheyden dingen bestraffen.

Asterictus. Evenwel sy straffen in u-lieden verscheyden dingen/ die sy genoeghsaem achten om de lieden van u-lieden af te trecken.

Eusebius. Wy kounen eens kortelijck die dinghen over-

overlegghen / ende sien hoe groote reden sy hebben.
Maer seght my doch; die gene die u somtijdts aen-
loopt / ist niet een van die gene die van sommige / na
Hans de Rijs / Hansiten genoemt worden?

Asterictus. Ja: ende deser vergaderinge is 't / waer
toe my 't herte neyght.

Eusebius. Ghy weet wel dat dese soorte / selfs van andere Wederdoopers / den Dreckwagen wordt ge-heten / gelijck ick ock met eygen oogen hebbe gehoort / als die den dreck / van anderen uytgeworpen / opla-den. Ende men kan niet bevinden dat sy / die van d'andere secten tot haer komen / dwinghen of af-eyschen haer gevoelen te verlaten / waer in sy noch van haer mochten verschelen. Niet tegenstaende dat een-nighe van de Goddelijcke Drie-eenighevdt / van den persoon Christi / van het Goddelijcke wesen / veel slim-mer dan sy / ende geheel Godts-lasterlijck gevoelen: ende andere in 't gevoelen van d'erfsonde / van de be-doorventhevdt des menschen / van de rechtvaerdigh-makinge / &c. ons veel naerder komen dan sy. Ick wilde nu wel weten / of sy ock grover dinghen (selfs na haer ghevoelen) in ons meynen te vinden / dan in voelen van de Wederdooperen? sy en sullen niet kon-nen Ja seggen / sonder haer selven de hooghste oneere nen te doen; ende ist dat sy Neen seggghen / laetse antwoorden / waerom sy de lieden niet met vreeden n laten in het ghene sy by ons leeren / nademael sy in nen genen / die tot haer komen / sulcks verdragen / het welck sy niet konnen ontkennen / indien niet erger / mmers niet minder quaedt te wesen / dan het gene sy in ns straffen? Ende ghy Astericte, segt my eens / wor-nen de dinghen / waerom sy de eenvoudighe van ons f-trecken / so hooghe gewegen / dat sy den genen / die an ons tot hen willen komen / die doen af-sweeren?

Nochtans verdragen sy sulcke die niet min van haer ver-schelen dan vvy.

Asterictus. Ick en hebbe dat nopt konnen mercken / ick en kan anders niet gevoelen / of sy en souden de elve die dinghen wel laten behouden / als spse niet en illen af-staen; ende haer aennemen als sy maer het mpt en swaert der Overhevdt / het Eedt-sweeren / nde den Kinder-doop verwerpen.

Selfs ock die by-na gantsch met ons gevoelen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Euſebius. Ick en kan oock anders niet bemercken; ja ick hebber dickwijls op gelet/ ende kan niet bevinden dat aen ſoodanighen overloopers eenighe beter onderrechtinge gheſchiedt / immers die ernſtich zp / ende ſtercke om den lieden in den grondt wel te onderwijſen. Zijn dan het Overhepts-ampt/ het Eedt-ſweeren/ ende den Kinder-doop in ons de alder-verdoemelijckſte ſtucken?

Aſterictus. Zulcks ſchijnt haer gevoelen te weſen.

Euſebius. Ende evenwel ick hebber ontmoet / die van hare lieffte diſcipulen waren / ende als ick onſe bewijſen van de Overhept ende het Eedt-ſweeren voorſtelde / mp gantſchelijck toeſtemden. Oock ken ick 'er/die niet alleen in't ſtuck van den Kinder-doop/ neffens de twee ghemelde / maer oock bpna in allen ſtucken/ſelfs daer ſp meeſt over roepen/met ons ſtemmen / ende hoe-wel ſp dat weten en lange geweten hebben / ſp houdenſe nochtans voor leden van hare Gemeynte.

Soo dat ſy onbehoorlijck doen, de lieden van ons treckende.

Aſterictus. Het gene ghp verhaelt is mp mede niet onbekent/ ende dewijle ghp hier op dringht / ontſtaen in mp veele gedachten: want ick overlegge vaſt wat de oorſake mach weſen / dat ſp ſo groote naerſtichepd doen om de lieden van de Kercke te trecken. Segge ick dattet is om de lieden ter ſalichept te brenghen / ick vinde mp vaſt/ dewijl ſp u lieder leere niet derven verdoemen/ ja ſelfs in ſommigen/ghelijck geſepdt is / verdragen. Segge ick dat het is upt liefde der waerhept om die meer voort te planten / ſoo moeten ſp de liefde der waerhept aflegghen tegen die gene/ die ſp toelaten in ſeer gewichtighe ſtucken van haer te verſchelen. Ick weet niet waer ick het ſal vatten.

Ende niemandt behoord ſich te laten trecken.

Euſebius. Het is ſeer waerſchijnlijck/dat haer voornaemſte begheerte is haren aenhanck te verſtercken / nademael ſp haer laten genoegen met de lichamelijcke teghenwoordichepdt der ghener / welcker herte is by onſe leere. Maer beſlupt nu Aſtericte, ende overlegh't of het niet beter is by de Kercke te blijven/ daer ghp doch ſaligh kondt worden / ſelfs na 't ghevoelen der ghener die u ſoecken te trecken. Wat noodt hebt ghp

ghy by de Hanſiten u te voegen? iſt niet beter de eenicheyt te houden / dan de verdeeltheden te helpen ſtercken? Voorwaer men behoort ſich van de publijke vergaderingen niet af te ſcheyden / ende tot andere te begeven; ja alwaert datter eenige feylen mochten weſen: ten zy datmen bevindt / dat de ſaligheyt / dat de ware Godtſaligheyt / ende oprechten Godts-dienſt aldaer verloren werden.

Aſterictus. Uwe woorden ſchijnen billijck. Doch laet my oock / believet u / u gevoelen weten / of men oock by de gene die ghy Hanſiten noemt de ſalicheydt kan vinden.

Euſebius. Wat is daer aen gelegen / ofte wat kondt ghy daer uyt vooderen? laet het u genoech weſen / dat by de publijcke Kercken alhier niemandt / die der ſelver leere wel waer neemt / en ſal qualijck weſen.

Al ware der Hanſiten leere verdragelijck.

Aſterictus. Ick vrage dat / om dat de Wederdoopers ſulcks veeltijdts vraghen / alſmen haer oordeel vraeght van u lieder leere: meenende dat ſy daer toe ſoo goedt recht hebben als ghy-lieden.

Euſebius. 't Is maer uytvluchten ſoecken / om beter ronde antwoorde / waer in ſy haer vaſt voelen / te ontgaen. Ick kan niet ghelooven dat ſy ſelfs niet beter weten: want het is ſoo klaer als den dagh / dat ons recht hier ongheliick beter is dan het hare. Die van het Pauſdom mochten ons voormaels gevraegt hebben / gelijck ick boven heb ghevraeght / ende dien ſouden wy rond antwoorden / dat hare leere is een kracht der dwalinghe / een grouwel der verwoeſtinghe / eene afvallighe leere / ſoo datmen met de ſelve / ſnoſe daer leyt / niet en kan ſaligh worden. Maer na dat Godt in ſijne genade / door de reformatie / de ſuyvere leere des Euangeliums wederom heeft te voorſchijn gebracht / heeft hy ons de publijcke Kercken in deſe landen gegeven te gebruycken: maer de Wederdoopers / gelijck ſy korts na het begin der reformatie hen tegen de eerſt-gherefoormeerde Kercken hebben op-gworpen / ende daer van uytgegaen ofte geſcheyden zijn; alſo noch geſtadig met der leere der publijke Kercken niet te vreden zijnde / houden hen daer van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

af-gheſcheyden / maecken vergaderinghen apart / ende daer wy de menſchen niet anders dan tot de publijcke Kercken trecken / ſy treckenſe tot Secten / ende doenſe alle ghemeenſchap met ons verwerpen. Daerom en behoeven wy niet te verklaren of haer leere verdoemelijck is of niet : wy hebben redens ghenoegh om de luyden van haer af te trecken / dewijl niemandt de publijcke Kercken behoort te verlaten/waer hem den wegh der ſalighedt wert gewеſen.

Aſterictus. Dat zy alſoo: doch alſoo ghy my boven van perijckel hebt geſproken/waer in ick my werpen ſoude:nadien wy oock dickwils meer door vreeſe van ſchade/dan door kenniſſe der behoorlijckheyt beweegt worden / ick bid u / laet my hooren wat ghy hier van hebt te ſeggen.

Euſebius. Uwe vraghe en is niet ſwaer te beantwoorden; maer het is wat kommerlijck/bupten noot/ in ſoo ſwaren oordeel te treden : te meer/om dat het lichtelijck van onſe weder-partijen / als uyt haet komende / werdt belaſtert. Niet te min/dewijl ghy het ſoo ernſtigh begheert / ende ſommighe te ſtoutelijcker by de Wederdoopers haer voegen / om dat ſy meenen daer geen perijckel in te weſen / waer mede ghy oock ſchijnt behangen te zijn / ick ſal u begeerte poghen te voldoen. Ick ſegge dan vrymoedelijck/dat niemant/ ſonder het hooghſte perijckel/by de Hanſiten en mach blijven/alwaret ſchoon dat hare leere verdraghelijck ware. Want niet alleen werdt Ketterije als verderfelijck gheſtraft / maer de ſcheurmaeckinghe werdt oock als een vleeſchelick en verdoemelick werck verboden : Want Paulus ſtelt onder andere wercken des vleeſches / met welcken niemant het Coninghrijcke der Hemelen beſitten en ſal/Tweedracht en Ketteryen,Gal.5.20. en tot Titum Cap.3. 10. vermaent hy eenen Ketterſchen, ofte (gelijck het Griecks nader luydt) eenen Rotte-makiſchen menſche te vermijden. 't Welck hy ernſtelijcker indruckt / Rom. 16. 17. Ick bidde u, Broeders, (ſeght hy) neemt acht op de gene die tweedracht ende ergerniſſe aenrechten tegen de leere,die

Te meer om dat alſo de ſcheuringe verſterckt werden, die de ſalighеyt ſchadelijck zijn.

ghy

ghy van ons gheleert hebt : ende wijckt af van de selve.
Verdeelthept te maecken is soo veel ofmen Christum
vilde deelen, 1 Corinth. 1. 13. ende hierom heeten de
Corinthers vleeschlijck, 1 Corinth. 3. 4. hoewel sy so
verre niet verdeelt en waren / als wel de Wederdoo-
pers van de publijcke vergaderinghen. Meynt ghy
dat Godt / die niet en is een Godt van verwarringe, maer
van vrede, 1 Cor. 14. 33. het scheur-maecken sal onge-
merckt laten passeren? Wat wort den Christenen
meer gherecommandeert dan de liefde ende vrede?
Verdraeght malkanderen in de liefde: (seght Paulus
Eph. 4. 2.) u beneerstigende te behouden de eenigheydt
des Geests, door den bandt des vredes. Ende vers. 14.
vermaent hy / dat wy niet meer kinderen en souden zijn,
die als een vloet beweegt en omgevoert worden met alle
windt der leere, door de bedriegerye der menschen, door
arghlistigheydt om listelijck tot dwalinghe te brenghen:
maer de waerheydt betrachtende in liefde, allesins souden
opwassen in hem die het hooft is, namelijck Christus:
Uyt welcken het gheheel lichaem bequamelijck t'samen-
gevoeght ende t'samen vast ghemaeckt zijnde, door
alle voeghselen der toebrenginge, na de werckinge van
een yeghelijck deel in sijne mate den wasdom des lig-
haems bekomt, tot sijn selfs opbouwinghe in de liefde.
Nu / hoe kan dese soo hoog-gheprezen liefde / waer van
ock de Wederdoopers plegen te roemen / behouden
blijven / alsmen scheuringe maeckt / soeckende de kud-
de Christi af te trecken in verscheyden deelen / soo dat
de eene seght: ick ben van de Hansiten; de ander: ick
den van de Vlamingen; een ander: ick ben van de
Hereformeerde? Dit wijckt soo verre af van de ware
liefde / dat Paulus (even daerom dat sommighe sey-
den: ick ben Pauli; andere: ick ben Apollo / &c.) segt /
dat onder haer nijdt / twist ende tweedracht was /
1 Corinth. 3. 3 / 4. ende hier van seght Jacobus / cap. 3.
vers. 14 / 15 / 16. Indien ghy bitteren nijdt ende twistgie-
righeyt hebt in uwe herte, soo en roemt ende en lieght
niet tegen de waerheyt. Dese en is de wijsheyt niet die van
boven afkomt, maer is aerdsch, natuurlijck, duyvels. Want
waer nijdt ende twist-gierigheyt is, aldaer is verwerringe,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ende alle booſen handel. Daerom wee den genen/ door welcken de ſcheuringen en ergerniſſen komen/ Matt. 18.7. Wee oock den genen die ſe voeden en onderhouden. Hare ſonde is grooteliſer gelijck de ſonde Jeroboams/ die Iſrael ſondigen dede. Want al iſt iupſt niet in ſoo groven ſaecke / evenwel in de maniere van doen volgen ſy hem na/als die niet konnende ontkennen dat den rechten God/den waren Saligmaker/en de ſalige leere onder ons gepredikt werden/byſondere plaetſen ende vergaderingen oprechten / op dat de gene die haer aenhangen niet en ſouden opgaen tot den Tempel des Heeren. Den Apoſtel hadde oock te doen met ſulcke partijen die de Chriſtenen van Paulo ſochten af te trecken/ ende tot hen te trecken/daer toe veel te ſegghen makende op ſijn perſoon en dienſt en haer ſelven ſchoon en groot voor doende / als niet min dan hy ; maer hoort hem 2. Corinth. 11. 13. &c. Sulcke valſche Apoſtelen (ſeght hy) zijn bedriegelijcke arbeyders, haer veranderende in Apoſtelen Chriſti. Ende 't en is geen wonder: want de Satan ſelve verandert hem in eenen Engel des lichts. So en is het dan niet groots, indien oock ſijne dienaers (hoort/ hy noemtſe Satans dienaers) haer veranderen, als warenſe dienaers der gerechticheyd : van welcken het eynde ſal zijn na hare wercken.

Al waert dat de publijcke Kercken enige misſlagen hadden, behoudens het fondement

Aſterictus. Ick mercke dat verdeelthept te maecken een ſware ſonde is. Maer de Hanſiten ſullen haren mondt vagen/ende ſeggen: wy en hebben niet quaets ghedaen. Want ſy ſegghen / al kanmen met u-lieder leere ſalich worden/dat de hare beter is/dat ſy derhalven een goedt werck doen/ hare eyghen vergaderingen houdende / waer men noch beter mach gheleert worden dan inde Kerke/waer/ſo ſy meenen/verſchepden miſ-ſlagen zijn.

Euſebius. Sy zijn dus langhe ſeer ongeluckigh geweeſt in het bewijſen. Doch genomen wy hadden eenige miſ-ſlagen/en ſy hadden eenige naerder kenniſſe/ waer vinden ſy de vryheyt in Godts woort / daerom af-geſchepden vergaderingen te maken / ende Altaer tegen Altaer/ ofte hare Synagogen tegen de publijcke Kercken te ſtellen ? Het is een ſeecker reghel : Is

onſe

onse Gemeynte soodanich datmen met der selver Leere kan saligh werden / soo moeten de wesentlijcke teyckenen (waer aen de Gemeynte eygentlijck kan en moet bekent zijn) daer by noch bevonden worden. Ende by sulck een Gemeynte behoort men ghetrou te blijven / so lange die teyckenen daer zijn. Gelijck Claes Claesz. selfs seght / Bekent. pag. 168. de welcke aldaer mede belijdt / dat twist- en scheuringemaken eenen grouwel is voor Godt. So doen dan seer qualijck / ende sondigen grouwelijck de Hansiten / die / moetende onse leere sulck bekennen als geseyt is / haer af-gesondert houden; en dewijl men in 't quade niet en moet voort-gaen / sy en konnen geen goede conscientie hebben / so lange sy haer rotterye aenhouden.

Asterictus. Sullen sy dan haren naesten niet mogen profijtelijck zijn / met het gene sy beter ende naerder geleert hebben?

Ende die yets beter meent te weten, moet het niet tot scheuringe uytstrojen.

Eusebius. Sy en konnen soo veel profijt niet doen / met het ghene sy meenen beter te weten / als sy wel schade doen door haer scheur-maken; sy willen quansups de lieden behulpigh zijn door supverder waerheydt / ende brengen se in meer gevaer / door breken der vrede / ende 't gene daer by gaet / lasteringe / haet / nijt en diergelijcke. Door welcke dickwijls verwerpelijck worden / die anders door onse Leere mochten saligh worden. Men moet wel de volle waerheydt soecken en vorderen / maer niet met verdeelthevdt / ergernis / nieuwe Secten te maken.

Asterictus. Wanneer sy hen by u-lieden hielden / soudet haer niet geoorloft wesen het gene / waer in sy van u-lieden verschillen / anderen voor te stellen? En so schijnen sy eenige nootsakelijckheydt te hebben van u-lieden gescheyden te blijven.

Eusebius. Het gene terstont geseydt is / kan u overtuyghen dat het beter ware geheel te swijgen / (nademael doch de Godsalighevdt en salighevdt behouden blijft) dan scheuringe te maecken of te voeden: want de kennisse der waerheydt / die niet noodigh is ter salighevdt / kan noyt soo veel goedts doen / als wel het ontijdigh ende ongeschickt stroopen der selver / het sy

in

in het bysonder/of in het openbaer/ quaedt doen kan.

Asterictus. Wie dan met u-lieden niet in alles overeen-komt/sal hy geheel moeten swijghen?

Eusebius. Hy mach wel spreecken / behoudens dat het sy in voorsichtichepdt en liefde. Ende dese voorsichtichept is voor eerst hooghnoodich / dat wy ons niet wijs duncken laten/nochte lichtelijck ons gevoelen beter houden/dan het gevoelen der geheele Kercke waer van wy verschillen / denckende dat wy ock menschen zijn/ende dat het soo licht is te gelooven dat wy selve dwalen/als dat gene dwalen. Want de wijsheyt die van boven is, die is ten eersten suyver, daer na vreedsaem, bescheyden, geseggelijck, &c. Iacob. 3. 17. Meent dan noch yemandt dat hy van sijn ghevoelen behoort te spreecken/die moet ghedencken dat het niet en kan oorbaerlijck wesen met onwaste/eenvoudighe/ slechte menschen: want soodanighen soudemen eer verwerren/dan naerder leeren; eer ergeren/dan stichten: sy souden eer de geheele leere der Kercke in twijfel trecken / dan door naerder kennisse gebetert worden. Voorwaer ick vinder veele die van de Wederdoopers aengheloopen zijnde/ ende haer de ooren leennende/ofte in ghedurige twijfelinghe staen/ende door onghерusthepdt tusschen beyden sweven: ofte de Wederdoopers toevallende / niet anders en leeren / dan de publijke leere te beknabbelen/ende met onverstant te belasteren / blijvende voorts in de rechte gronden der leere gantsch onwetende. Wilmen dan van sijn ghevoelen spreecken / het behoorde immers te wesen met verstandige/ende lieden van geoefende sinnen/tot onderschepdinge van goedt en quaedt: ende dat niet om sich ghesellen te maecken in sulck gevoelen / maer om te sien of de Godvruchtige t'samen-spraecke/ upt Gods woort/ons eenigh meerder licht ende gerustigheyt konde aenbrengen. Is het de saecke waerdich / men kanse verder brenghen/op datse in de Kerckelijcke vergaderingen ondersocht/overwogen/upt Gods woordt geoordeelt werde. Want de geesten der Propheten zijn den Propheten onderworpen, 1 Cor. 14. 32. veel meer de geesten der gener die geen Propheten en zijn.

zijn. Kan dan noch yemant in sulcker verklaringhe niet gherust wesen/ die behoort het by hem te houden/ sijn bedenkingen niet te stroyen/hem geenen aenhang te maken/den swacken gheen aenstoot/den twist-gierigen geen stoffe tot twist te gheven/ maer liever in het stille Godt te bidden dat hy ons meer en meer sijn waerheyt openbare. Anders soude peder een/die yets anders gevoelt dan de gemeene Kercke/ onder decksel van liefde der waerheyt/ ende sijnen naesten naerder te onderwijsen/ een nieuwe Religie mogen smeden; waer door de Secten sonder eynde souden groeyen. Overleght nu/ ende ondersoeckt hoe de Weder-dooperen gehandelt hebben van den beginne aen/ hoe sy noch gestadich handelen/ghy sult moeten bekennen dat het niet anders dan rechte scheurmakers zijn/ ende derhalven/al ware haer leere verdragelijck/ datse peder een behoort te mijden/ die de hoogh-gherecommandeerde vrede/ liefde/ ende eenigheyt bemint; dat yet oock gantsch periculeus is aen haer te houden.

Asterictus. Dit alles is gesept by toegevinge/ alware haer leere verdragelijck. Maer ick en hoore noch niet hoe verdragelijck is.

Eusebius. Wel aen/ dewijl ghy dat immers begeert te hooren/ ick segge rondt uyt datse onverdraghelijck is/ niet alleen om datse in vele stucken de groote en-de tastelijcke onverstandicheydt der ghener diese dryven klaerlijck vertoont/ maer oock in verscheyden dinghen soo seer strijdt teghen de fondamentele Articulen der leere/ dat ick op sulck gevoelen mijne saligheyt niet en soude derven waghen/ nochte yemandt de saligheydt toe-segghen. Want om nu alleene te spreecken van de Waterlanders ofte Hansiten/ (hoe-nense wil noemen) sy toonen klaerlijck dat sy rechte Pelagianen zijn/ vyanden van de leere der ghenade Godts/ (hoe seer sy anders voorgheven) verheffers van de krachten der menschen/ verkleyners van haere ellende/ welcker leere den menschen belet sich behoorlijck te vernederen/ wat ter saligheyt noodich is recht te soecken/ende Gode bequame danckbaerheydt op te offeren. Voor soodanige leere heb-

Doch der Hansiten leere is ook onverdragelijck.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

hebben de Kercken van den beginne aen eenen grouwel gehad/ en de selve in Pelagio en sijne navolgers vervloeckt.

Asterictus. Sy en hooren niet garen datmen haer by de Pelagianen vergelijckt.

Eusebius. Godt gheve dat desen naem eens moghe vergheten werden/ ende niemand opt de selve en verdiene. Nochtans als ghy siet op de belijdenisse van Hans de Rijs / ende 't gene Doctor Antoni naerder ontdeckt heeft in sijn Boecxken tegen Puppium/aengaende d'erfsonde / de tijdelijcke doodt / de krachten der wyle wille/ en wat meer hier aen hanght/ghy sult bevinden dat sy Pelagij discipulen zijn.

Ende moet ernstich gemijdet werden.

Asterictus. Na u verklaringe moest mense wel dobbel mijden : want ghy maeckt se schuldich aen scheurmaechinge/ende 't gene grootelijcks tot verswaringe dient aen verdoemelijcke leere.

Eusebius. Ick bidde u / neemt dit wel ter herten / hebt geen gemeenschap met de onvrugtbare werken der duysterniſſe, maer bestraftse ook veel meer,Eph.5.11. Ist quaedt scheuringe te maken ofte voeden / men moetse niet stijven/ oft vermeerderen met sulcke vergaderingen te volgen: maer yder Christen is schuldig terstont daer van te scheyden. Wijckt af van de selve , seght Paulus Rom. 16. 17. Wie anderer menschen sonden beclachtich wordt/ deelt wel licht mede van hare plaghen. Wat dwalende leere aengaet : daer en is niet dat wy min mogen verdragen/ waer in wy min mogen toegeven : want de waerheyt Gods werdt daer door/ soo veel in den mensch is / omghestoten. Daerom worden wy soo dickwils ende ernstich vermaent/ ons te wachten voor de valsche Propheten , geen geesten te geloven dan die uyt Godt zijn : die de dwael-geesten hooren/ worden dapper ghestraft / ende hierom worden de Galaten gescholden als uytsinnige, die haar lieten betoveren, om de waarheyt niet gehoorsaem te zijn , die afvallig gemaeckt wierden.Galat. 3. 1. en 5. 12. Wat wonder ist/ nadien de verlepders van den H. Gheest geacht worden als wolven, als grijpende wolven,Matth. 7. 15. Act. 20. 29. so dat haer aen te hangen so veel is/

als

lls sich in der wolven klaeuwen te werpen? Een is
ntet noodich hier in breed te gaen / ick sal maer alleen
Joannis woorden hier by voegen: Indien iemant tot u
ieden komt (seght hy) ende dese leere niet en brengt, en
ontfanght hem niet in huys, ende en seght tot hem niet,
zijt gegroet: want die tot hem segt, zijt gegroet, die heeft
gemeynschap aen sijne boose wercken, 2 Ioh. v. 10. 11.

Asterictus. Soudemen soo veel goede liedenverdoe-
nen die de Wederdoopers navolgen? dat is te hard.
Ick houde dat de Heere onder alle soorten / die maer
Christum belijden / de sijne heeft.

Eusebius. Ick en verdoeme de personen niet / maer
one alleen het perijckel van hare Secten-makery / en
eere in haer selven aengemerckt. Een saecke kan in
aer selven verdoemelijck wesen / ende de Persoonen /
ie daer mede ghemeenschap hebben / konnen behou-
en worden: ofte om dat sy haer in tijdts bekeeren /
ofte om dat sy in de gemeynschap soo niet gantsch en
ijn ingewickelt. Wy weten dat de sonde in haer sel-
en verdoemelijck is / ja moeten voor geloovige ghe-
houden werden / ofte zijn immers Gode voor sulck
ekent. Veele zijn gantsch daer in versopen / en wor-
en behouden door bekeeringhe. Is dit dan uwe
neeninge / dat Christus onder alle soorten / die maer
Christum belijden / de sijne heeft / soo dat sy ock met
ie leere selfs / hoe verre sy anders afwijckt / souden
alich worden? Ghy mist grootelijcks / ende door al
e groote barmhertichept vergeet ghy Godts recht-
aerdichepdt / ende doet een wijde ende bype deure
pen voor allerley dwalingen en secten / ja ontkrach-
icht / so veele in u is / de waerschouwingen en bedrey-
ginghen Christi / ende sijner Apostelen. Want waer
toe soo ernstich gewaerschout voor de dwael-geesten /
als valsche Propheten, als grijpende als sware wolven,
staet de saecke gheljck ghy u inbeeldt? Die de Gala-
ten beroerden en sochten haer niet van Christo te trec-
ken / maer eenige rechtvaerdichept des wets daer by
te setten: ghy hebt nochtans gehoort hoese Paulus
bestraft. Vindt ghy ock ergens dat Hymeneus en
Philetus Christum verlochenden? nochtans wer-

Nochtans en verdoemen vvy de persoonen niet, hoe wel de leere verdoemelijck is.

den

den de ſodanige geſept ſchipbreucke geleden te hebben in het gheloove, dat is/ in de leere des geloofs. Hare leere wordt genaemt ongoddelijck ydel roepen, die tot Godloosheydt ghedyet, van de waerheydt doet afwijcken, &c. 1 Timoth. 1. 20. 2 Timoth. 2. 16, 17, 18. Paulus ſeght 1 Timoth. 4. 1/2/3. Doch de geeſt ſegt duydelijck, dat in de laetſte tijden ſommighe ſullen afvallen van den gheloove, haer beghevende tot verleydende geeſten, ende de leeringhen der Duyvelen, door gheveynſtheyt der leughen-ſpreeckers, &c. verbiedende te Houwelijcken, ghebiedende van ſpijſen te onthouden, &c. Wordt dit maer voorſeydt van ſulcke die Chriſtum ſouden verlochenen? ghy weet immers wel beter: Ock is u niet onbekent dat den Antichriſt / dien Paulus voorſeght 2 Theſſ. 2. en Joannes Apoc. 13. die over lange heeft geheerſcht/ ende nu in onſer Vaderen en onſe tijden klaerder is ontdeckt; dat hy/ſegh ick/ ock met ſijnen aenhangh Chriſtum belijdt/ en grootelijcks wil ſchijnen te eeren: Nochtans wie hem aenbidt, ende het merck-teecken ſijns naems ontfanght, diens naem is niet gheſchreven in het Boeck des levens des Lams, Apoc. 13. 8. ende ſal eeuwig gepijnigt worden, Apoc. 14. 11. ſijne toekomſte is in alle verleydinge der onrechtvaerdigheyd, in de gene die verlooren gaen, &c. 2 Theſſ. 2. 10. Ick beſlupte dan/dat het niet genoegh en is Chriſtum te belijden/maer dat ock moet geſien worden hoemen hem belijdt.

Maer onderſcheyden de perſoonen,

Maer is dit uwe meeninge niet/ ſoo ſullen wy miſſchien niet veele verſchillen. Want ick onderſcheyde ten eerſten / de Secten-maeckers en verleyders / van die gene die haer navolghen / ofte aenhangen; over welcke verleyders Paulus ſeght/ Tit. 3. 11. dat de ſodanige verkeert is, en ſondight, zijnde by hem ſelven veroordeelt. Galat. 1. 8. Indien u yemandt een Euangelium verkondight, buyten het gene ghy ontfanghen hebt, die zy vervloeckt. Ende Galat. 5. 10. Die u ontroert, ſal ſijn oordeel dragen, wie hy ock zy. Nu die de ſulcke aenhangen / en zijn ock niet eenderley: want ſommige hanghen haer ſoo aen / dat ſy ock gantſch hare leere ingeſogen hebben / ende alſoo van de waerheyt

ghept af gevoert zijn/welcke derhalven de verderfelijk-
ghept der valscher leere/ende de verdoemelijckhept die
aer in steeckt/ op hare ziele laden / als terstondt ghe-
ept is: andere van de leere niet ofte weynich besmet
ijnde/ steecken in de scheuringe alleen / welcker zake
en geheel ander aensien heeft. Doch hier staet te sien
oe pemandt in de scheuringhe komt: want veele ko-
nen daer in upt eenigen wrevel/door enigen spijt ofte
ijsnoegen/ of upt haet en nijdt/ of diergelijcke eenige
ooshept van ons schepdende/ daer zijnder oock die
aer met eenige beloften/met giften/ende also om den
oode laten trecken: vele lopen zo met een losschept
aer henen / upt verachtinghe of kleynachtinghe der
aerhept / zelfs niet wetende waerom. Niemandt
an ontkennen/dat dese alle na het vleesch te wercke
aen/ende ofte upt booshepdt/ofte roekeloosshept haer
huldich maecken aen tweedracht en zecten/van den
elcken Paulus voorsepdt heeft/ dat sy het Coning-
jke der Hemelen niet en zullen besitten/Galat.5.21.
Oilmen de menschen niet lieskoosen ende kussens
nder de elleboogen leggen / ende die ten leven
oordeelen die niet leven en zullen/'t welck Godt straf-
n wil / Ezech. 13. 18/19/20. Men moet zeggen /
at alle de boven-gemelde haer bekeeren moeten zou-
en zy leven. Maer andere komen in de scheuringe
oor onwetenhept/eenvoudighept/ in goede meenin-
e/ende hare zalighepdt zoeckende/welcke zy meenen
daer zoo wel of beter als in de publijcke Kercken
y de Gereformeerde gevonden te konnen werden /
oor andererlijs maeckinghe/ ofte door onbedachte
beeldinghe/ zonder quaedt - willichepdt ofte ver-
chtinghe der waerhepdt / haer latende voorstaen /
at aldaer beter geleert werdt als by ons/hoewel zy
e rechte grondt der leere/ die zy volghen/niet en wee-
n/ veel min toe-stemmen. Wy vinden der dickwijls
e meenen Papist te weesen / ende als met eenen
room ghedreeven werden / willende (zoo zy haer
beelden) by het oude blijven / dat haere Voor-
aders hebben beleeden / ende van de Apostelen is
ekomen / ende met gheene nieuwichepdt te doen
ebben ; dewelcke nochtans/ onderscheyt zijnde /

verſaecken de ſchadelijckſte leer-ſtucken der Papiſtiſche Kercke/ en de grond-ſtucken ter ſalichept noodich bequamelijck belijden/ zijnde Papiſt in inbeeldinghe/ en upterlijke navolginge; maer in het herte en in der daet/ ſo veel de fondamenten aengaet/ over-een-ſtemmende met de Gereformeerde. Dat ſelve wedervaert ons dickwils met ſulcke/ die meenen dat ſy Mennonijts ofte Hanſijts geſint zijn; want in eenige upterlijcke dingen/ ofte mindere ſtucken met hen eens zijnde/ ende door eenighe verwoeringe/ aenghe-erfde ghewoonte/ ofte eygene inbeeldingen die vergaderingen als de beſte navolgende/ ſy werden bevonden in de gewichtichſte ſtucken ons/ die ſy niet volghen met den lichamen/ toe te ſtemmen met het herte/ en die ſy uptterlijck aenhangen buyten hare meeninge teghen te ſpreecken. Welcke lieden indien ſy haer ſelven kenden/ als oock die gene die ſy aenhangen/ ſy ſouden ongetwijfelt beter van ons gevoelen/ ende ons toevallen. Aldus kan het gebeuren dat de Heere onder alle ſoorten de ſijne heeft; ja ick en twijfele niet/ of hy en ſalder vele alſo behouden.

Aſtericus. Uwe reden/ hoewel wy wat langh/ en heeft my niet verdroten/ ſal my oock profijtelijck weſen/ aen d'eene zijde/ om noch veel min te ghelooven/ dan ick dus langhe ghedaen hebbe/ de ghene/ die u-lieden na-ſegghen/ (ick mach nu ſegghen beliegen en belaſteren) dat ghy-lieden alle menſchen verdoemt die niet in uwe Kercke komen/ of die by anderen gaen. Want ghy ghelooft ſelve datter veele onder andere ſoorten ſullen behouden werden/ al verſchillen ſy van u-lieden in eenige minder punten/ als ſy de gronden ondertuſſchen vaſt houden/ ende niet upt eenige booſheyt of roekeloosheyt/ maer enckele eenvoudicheyt de Secten aenhangen. Aen d'ander zijde/ om my niet onbedachtelijck by eenige Seete te begeven/ nochte van de publijcke Kercke te ſcheyden/ ſoo langhe ick daer mijne ſalicheydt kan vinden/ ende 't ghene daer toe dient van de Leeraers naerſtich werdt bearbeydt: want ghelijck de Schrift niet en kan liegen/ alſo worde ick ghedwonghen te bekennen dat het vol perijckels is.

Euſebius.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Euſebius. Ick dancke Godt/ dat ghy hier in ſo wel
oordeelt ende u proſyt weet te doen. Ick houde oock
voor ſeker/ indien de gene die haer ſomtyдts aen ons
poten/ het gene ofte vpandige ſnateraers/ofte licht-
aerdighe klappers ons na-gheven/ onderſochten
haer wel lieten onderrechten eer ſy het aennemen/
at ſy veel beter van ons ſouden gevoelen. Aengaen-
de deſe ſaecke / dat wy de ſorgheluckheyt der dwalin-
en en Secten voorſtellen / en is niet uyt haet van ee-
ighe perſoonen/ofte uyt vleeſcheluycke inſichten/dies
Godt onſe ghetuyghe: maer uyt bekommeringhe
oor der menſchen ſalicheydt/ alſoo wy ſien dat veele
r ſorgheloos in deſen te wercke gaen / als of het
aer kinder-ſpel ware/ſoo het doch in de H. Schrift
r ſwaer werdt gewegen: ende wat goedt kan het
nen / datmen ſich ſelven abſolveert / daer ons de
Chriſt veroordeelt? Wy moeten niet in onſeinbeel-
ighen ſoecken/maer van Gode leeren/ wat by hem
aen kan ofte niet; ende die andere ten beſten wil-
raden/moeten ſpreecken/niet't ghene de oozen wel
valt/maer wat de Heere voorſchrift. Doch wy zijn
ydt ghenoeght/gelyck 't Chriſtenen betaemt/waer
Godts woordt toelaet/op het alderſachtſte te oor-
len van de dwalende Chriſten en;'t welck men dik-
als vrymoediger ende opentlyker doen ſoude/waer
rt het misbruyck der lichtvaerdighen niet en be-
ede.

Aſterictus. Ghy ſpreeckt met recht van misbruyck:
nt gheluck veele het waerſchouwen voor de Sec-
nemen als een ſlechte verdoeminghe van alle die
me die de kercke niet aenhangen: alſoo worden
ere ſtout als ſy hooren datmen noch goede hoo-
eeft van veeler ſalicheydt / even of ſy nu van u-
nen ſelve vry-geſproocken wierden; ſy en worden
alle ſalich/ſeggheu ſy/ die de Gereformeerde vol-
/ ende ſy ſelfs en derveuſe niet alle verdoemen die
nndere gaen.

Euſebius. Nochtans toonen ſulcke lieden een groote
erſtandicheydt: want dat vele niet ſalich worden
ons volghen / komt niet by eenich ghebreck in de
e/ maerom dat het vleeſch in haer te krachtich

Doch ſonder yemand inde Secten ſtoutigheyt te geven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

is / een den Satan Gods woort belet vruchtbaer te
wesen/het zy dat hy't weg neemt eer het wortel schiet
ofte dat hy 't herte versteent ofte met doornen helpt
vullen/ Matt. 13. Aen d'ander zyde/ dat veele moge
salig worden / die eenige Secte aenhangen / geschiedt
niet door de deught van haer leere / maer door Godt
goedthept/ die haer bewaert dat haer de bitterheyd
der scheurmaeckinge/ ofte feuñichepdt der leere nie
en bevanght tot bedervinge. Sulcke worden als uyt
den vyere gegrepen/ ofte als uyt de klauwen der ver
scheurender gedierten ghetrocken. Wie / die eenig
herssenen heeft / kan sich daer op troosten ? Sal wo
yemandt onder de Leeuwen gaen / om dat sy Danie
niet verslonden hebben ? ofte in het vyer/ om dat Go
de drie Jongelingen daer in bewaerde ? Sal oock ye
mandt soo gereet in een leck Schip gaen/ als in een
dicht Schip / om dat veele met een leck Schip end
een quaden Stuer-man door eenigh geval behoude
over komen / andere met een nieuw Schip ende ee
goeden Stuer-man ergens stooten en het leven laten
Alle gelijckenisse gaen manck/ evenwel dese leren on
genoeghsaem / dat sy uytsinnich zyn die het goede t
min achten / om dat eenige door haer schult geen nu
daer van hebben : ende het quade niet en vreesen / on
dat eenige daer mede omgaende door bysondere ghe
nade Godts bewaert worden. Men moet Godt nie
versoecken/ende het is Goddeloos gedaen / datmen
sich sorgeloos in de perijckelen werpt / om dat veel
van de perijckelen ontkomen. Een wijs Man sal ont
seker te gaen acht nemen wat uyt eyghener aert
wat by toeval schade doet / ende dat in eygener aer
quaet is mijde. Veel schepen verwerren inde Vlaem
sche bancken / ende komender behouden uyt/ wan
door eenigh gheluck en stooten sy niet op de meest
drooghten / maer wie is soo slecht / dat hy daeron
sonder onderscheydt sal voortvaren sonder ergens op
te letten / als hy maer Zee heeft ? Ende daer te
minsten soo veel wijsheydt ghebruyckt werdt voor
het tijdelijck leven en goedt / salmen min doen
voor het eeuwighe ? Die de perijckelen bemindt
salder in vergaen : de Heere en wil niet altijdt
redden

dden wat de menschen verbzodden ; jae den mee-
endeel laet hyse maepen nae dat sy zaepen / en
at sy zaepen : den meestendeel laet hyse verwer-
n in de stricken des Satans / die roeckeloos
et de Religie speelen / ende de liefde der waer-
pdt niet aengenomen hebben / 2 Thess. cap. 2.
rs 10.

Asterictus. Wie soude sulcke reden straffen? maer
mmige achten dat sy van u-lieden tot anderen woz-
n ghedzeven / om dat ghy haer in uwe Gemeynte
et en wilt aennemen.

Eusebius. Wy en weygeren niemant alsoo / dat wy
m uptdzijven ; schozt het aen den wandel / hy be-
oozd hem te beteren / ende niet d'een sonde tedoen tot
nder : schozt het aen gesonde kennisse / wy verma-
n de sulcke tot beter ondersoeckinge / ende laten ons
ren gebzupcken om haer beter te onderwijsen / on-
rwijlen staen haer de Kercken open / sy konnen de
edikatien hoozen soo wel als andere.

Asterictus. Ja / maer als ghy hen niet gesondt en
ht in gelove / ende sy u-lieder grond-stucken niet en
nnen toestemmen / soo moeten sy haer immers tot
dere begeven / die haer wel willen aennemen / ofte
oeten van alle Gemeinten haer onthouden / ende al-
dt het gebzupck der Sacramenten missen.

Eusebius. Hoe het sulcke maecken en kan niet goed
esen / doch ick achtet minder quaed / dat sy in geene
emeynte zijn / dan dat sy in een scheurmaeckinghe
e valsche souden wesen : want een lidt te wozden
sulcken Gemeynte / is afval toedoen tot dwalin-
e / ende alsoo de Sacramenten te ghenieten is
t tot Christum naerderen / maer eer meer van hem
rzeemden. Daerom heeftmen Godt vooz de sulc-
t vierigh te bidden / gheliick sy ook met aller
nst Godt moeten om synen Gheest aenroepen /
de met gestadige neerstigheyt syn Woozd doorsoec-
n / afleggende alle vooz-oozdelen / ende het verstand
s vleesches bedwingende / dat het haer niet en doe
H. Schrift krommen na haer eygen inbeeldingen /
ner eer dat sy daer onder bupgen / hoe seer haer ver-
ft daer tegen strijd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Die wy liever met alle maght tegengaen.

Asterictus. Ick sie wel ghy en kondt niet wel lijden dat yemandt de Secten sal volgen.

Eusebius. Ick bekent/ick bense van herten vpandt want ick weet hoe schadelijck de selve zijn/ watse d reformatie eenen grooten hinder ghegeven hebben ende den dienaers des Antichristes oorsaecke van la chen en lasteren hebben doen nemen. Daerom/ kon de ick pets daer toe bybrengen/ het zy met de lieden t waerschouwen ende onderwijsen / het zy met d dwael-gheesten en verleyders selve te stupten ende i 't aengesichte tegen te spreecken / om den voortganc der Secten te minderen/ick en woude my geensins t soecken maken.

Asterictus. Ick prijse uwe yver/ ende de gewichtig hept der saken insiende/ick achtet onbillijck u te weer houden / wensche liever dat alle die de waerhept ken nen/ en bequaemhept hebben anderen te leeren / me namen de Leeraers/ (die machtigh moeten zijn beyd om te vermanen door de ghesonde leere, ende om de te gensprekers te wederleggen, Tit. 1. 9.) naerstichept de den om alle practijcken der verleyders tegen te gaen. Maer een dingh moet ick u waerschouwen/ 't welck ick/ onder den Hansiten verkeerende/ dickwijls ghe hoort hebbe / namelijck dat sy seer qualijck konnen verdragen dat hare leere op de Predick-stoelen wordt wederlept en bestraft/ sulcks noemen sy lasteren / en hoe pemant daer in / als oock om haer na te jagen en na te sporen neerstiger is / hoe sy den selven meer ha ten. Ende ick hebbe haer dickwijls van eenige goe de pveraers seer spijtich hooren spreken.

Goet achtende datse in de Predicatien werden ontdeckt, hoewel het de partijen lasteren noemen.

Eusebius. Dat is d'oorsaecke dat sommige haer te meer stil houden : want voorwaer daer en is by-na geen ergher plaghe / dan den geessel der tonghe/ ende welcke meer smert/ met namen in saecken waer men/ sonder eenige eyghen nuttichept ofte voordeel/ alleen het beste van synen naesten soeckt. Waer in de moey jelijckhept dies te grooter valt / om dat hier upt ge meenlijck oock dese swarichept ontstaet/ dat den goe den pver by onvoorsichtighe lieden / die anders de waerhept zijn toegedaen / licht ten erghsten wert ge nomen. Ende wat wonder waret / alsmen de men-

schen

helijcke swackheyt insiet/ dat oock goede yveraers/
e ongunste siende/ selfs daer sy gunste moesten vin-
en / in verslappinghe vielen: Evenwel een recht
dienaer Christi behoort daer door niet kleynmoedich
werden / maer moet gaen door eere en oneere / niet
eckende de menschen maer Gode te behaghen/Gal.
10. Als de Heere Christus synen dienst pleeghde/
ne vrienden ginghen upt om hem vast te houden/
want sy seyden hy is uptsinnich / Marc. 3. 21. noch-
ans en heeft hy daerom niet afgelaten. Het gheene
rst van velen berispt wert/sal dikwijls met aenhou-
en sulcks bevonden en gheken worden/ dat het van
selve hoogh gepresen sal worden; want alsmen den
eere synne wegen beveelt / en op hem hoopt / hy sal
wel maecken : ende sal onse gherechtichepdt voort-
engen als het licht/ende ons recht als den middag/
Psal. 37. 5/6. Dat nu de Hansiten lasteren noemen/
atmen hare leere op de Predick-stoelen straft en we-
erleght / is een listighe booshepdt / om ons alsoo te
oen swijgen/ende het volck van d'opmerckinge af te
enden: want hare bedriegherijen worden soo te seer
ntdeckt / ende de lieden te seer gesterckt / en ghewa-
ent/ datse soo licht niet konnen omgevoert worden.
et schijnt oock van sommighen gedaen te worden/
m een schoonen deckmantel te hebben/ waerom sy so
aer leere niet en bevestigen met dupdelijcke weder-
gginge van hare partijen / waer in sy swarichepdt
inden/ ghevoelende hare onwetenhepdt / en vreesen-
e ofmense mochte tot naerder bewijs dringhen.
Dant dat het niet en is/ soo sy somtijdts voorgheven/
m dat sy niet en willen lasteren / blijckt daer aen/
at somtijdts eenighe / die haer selven wat meer toe-
ertrouwen / wy wat willen te seggheh maecken op
e Gereformeerde : maer voornamentlijck / dat sy/
ls sy maer goede ghelegenthepdt meenen te hebben/
oorgaens in hare propoosten onse leere lasteren/
neest als sy hope hebben pemant van ons te trecken.
Shy selve Astericte, sult ongetwijfelt daer van kon-
nen getuygen.

Astericus. Ick hebbet dickwijls bevonden hoe sy
-lieder leere beknibbelen / verdacht maecken/ ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

de selve niet zo zeer met reden bestrijden/ als wel met eenige ongerijmde gevolgen soecken te beswaren.

Eusebius. Dat mach lasteren heeten: maer wat ons aengaet/ wy spreecken openlijck en met vaste redenen uyt Godes woordt. Ende zo verre ist van daer/ dat wy ons dies zouden schamen/ dat wy ook daer van derven roemen/ dat wy licht ende duysternisse teghen malkanderen stellen ende meer de waerheyt ende leughen soecken te onderscheyden/ dan te predicken na de lieden de oozen jeucken. Ja wy houden dat wy Christum daer in navolgen diedickwijls in zijne Predicatien de Schriftgeleerde ende Pharizeen heeft bestraft/ hare dwalinghen wederlept/ ende het volck voor haer ghewaerschout/ leest Matth. 5. en 6. en 12. en 15. en 16. en 23. &c. welcke nochtans niet en moet gheacht worden gelastert te hebben. Voorwaer zulcks is beter/ dan darmen staet te fleemen op den Predick-stoel: ook lasteren onse Wederdoopers veel meer (als zy ons de Wereldt/ ende onse Leeraers Schrift-geleerde noemen/ 't welck by hen zeer ghewoon is) dan zy ons van lasteren konnen overtuygen.

Asterictus. Maer dit queldt haer noch zoo zeer niet/ als wel dat eenighe haer dickwijls ghesocht hebben in eyghener persoon aen te spreecken/ ende met haer te handelen: dit noemen zy oproer-maken.

Oock de partijen in eygener persoon aen te spreken alst gelegen komt: waer in wy geen oproermakers zijn.

Eusebius. Aldus zoecken sy looselijck het gevoelen van de swackheydt harer leere te bedecken met een schijn/ en het voorwenden van vreedsaemheyt. Doch nochte wy zijn oproer-makers/ nochte zy vreedtsaem. Heeft Christus een oproer-maker gheweest/ zo dickwijls handelende met de Schrift-geleerde ende Pharizeen? Hadden de Joden recht Paulum een oproermaecker te noemen/ om dat hy dickwijls handelde in hare Synagoghen/ t'Athenen op de Marckt/ etc? Men moet immers hier sien op d'oorsaken ende maniere van doen; Christus ende Paulus hadden een rechtvaerdighe saecke voor/ hare leere was noodtsaecklijck ter salichevdt/ haren yver dan/ om der menschen salichept te bevorderen/ dede hen alle gheleghenthepdt soecken om de selve voor te stellen en beweeren/ het welcke zy deden rondt/ vrymoedich/ zonder

er eenighe looſe omwinſelen/ of bedeckinghe van het
ene zy dzeven/ en als die altijd bereyd waren reken-
hap te geven/ ſelfs by de gene die beſt konden oozdee-
n/ als die het licht niet en vzeeſden maer ſochten; zy
n waren dan geen opzoer-makers/ maer getrouwe
ptvoerders van haer ampt. Ende nochtans gin-
hen ſy verder/ dan wy aen den Wederdooperen:
ant zy waren ſelve dickwijls de eerſte aenleg-
ers/ maer wy dzaghen ons als verweerders/ niet
eroerte maeckende/ maer die beroerte maken kee-
ende.

Maer keeren die beroerte raken.

Aſterictus. Nochtans daer zy met ſtillichepdt haer
inghen doen/ daer werden zy ſomtijts van u-lieden
heſtoozt.

Euſebius. Soodanighe genaemde ſtillichept maeckt
ickwijls de meeſt beroerte. Den Wolf en zal met
een rumoer aenkomen als hy garen onder de kudde
aare/ofte een Schaep upt de hope ſoude locken. Laet
y toe dat ick u hier eens ſpzeeckende beeſten vooz-
ellen/ als vooztijdts Æſopus dede/ zo zal u de zake
laerder wozden.

Aſterictus. Segh aen/ ick wil hoozen.

Euſebius. Daer was een goede kudde Schapen in
en goede landtſtreecke/ waer ock eenighe Wolven
aer ſtillekens onthielden. Deſe ſiende goede ghele-
entheyt om een pzope te halen/ alſoo de wacht-hon-
en op haer geen acht en hadden/ hebben ſomtijdts
enige eenvoudighe Schapen/ die haer ſelven minſt
onden bewaren/ bezijden afgetrocken/ en dit gingh
o al ſtillekens toe ſonder een ige beroerte/ want men
iſte wel de Schapen/ doch hoeſe wech gheraeckt
aren/ wierdt zo naeu niet onderſocht. Dit duerde
oo een wijle tijdts/ tot dat eyndelijck de Wacht-hon-
en de reuck van de Wolven in den neuſe kregen/
n gaeuwer daer op begonnen te letten. Als dan
e Wolven wederom voozt quamen/ zy bevonden
at de Honden/ eerſt ſtil en ſlaperig/ wackerder wa-
en/ ende niet alleen met baffen den alarm gaven/
naer haer ock op 't lijf vielen. Sy haer vooznemen
eſtupt ſiende/ zochten de Wacht-honden een quaet
eruchte te maken/ zegghende datſe grooten onruſt

maeckten / daer te vozen alles stil was / dat niet alles dooz haer baffen wacker wiert en in roere quam / maer dat sy hen oock vpandich dzoegen / haer soo op 't lijf vallende; begheerden derhalven datmen hen den mupl soude toebinden / ofte haer ten minsten soude vast setten: waer in haer sommige toestemden die met de Schapen niet veel te doen hadden / ende min achteden datter somtijts eenige genomen werden dan dat den twist ende het rumoer tusschen de Wolven ende Honden haer ruste soude stoozen. Eenighe onwijse Schapen / die wepnich onderschepdt sagen tusschen eenen Wolf ende grooten Wacht-hondt / (want men seght datse de Honden niet geheel ongelijck zijn) ende niet wetende wat verderf den Schapen van den Wolven naeckte / zouden oock wel begeert hebben / dat de Honden min rumoers ghemaeckt hadden. Maer de andere Schapen antwoozden de Wolven: Wackere Honden zijn ons noodich / sy en zijn het niet / hoewel sy baffen en haer beste doen / die opzoer maken / maer ghy die hen oozsake gheeft: die de schaeps-kope ofte wepdende Schapen niet en soeckt te hinderen / heeft haer niet te vzeesen; ende ghy / zoo ghy vzeede begeert / leght uwen rooberschen Wolven-aert af. Ghy wiltse gebonden hebben om beter voozdeel te doen / maer sullen sy booz ons waken / sy moeten los wesen.

Asterictus. Ghy dwingt my u toe te stemmen / soo levendich hebt ghy u voornemen niet alleen verklaert / maer oock bewesen. Voorwaer gheljck dat ongeachte honden zijn die niet baffen en konnen / maer sulcke goede wachters ghenaemt werden / die / so haest sy onraedt vernemen / haer laten hoozen en anders haer beste doen: alsoo zijn dat de getrouste Leeraers en Opsienders der Gemeynte / die best opwaecken teghen de verleyders. Maer het sal nu daer op aen komen / of de Hansiten verleyders zijn en de sodanige Wolven.

Eusebius. Wy hebben boven daer van alreede bewijs ghegeven / ende nu segh ick kozteljck: Die met valsche leere de lieden verleyden / die Secten en scheuringhen maecken / zoeckende het volck van den publijcken suyveren Godts-dienst af te trecken / welc-

welcke sy niet konnen noch derven seggen de menschen van de salicheyt af te leyden; om haer te brengen tot de verdoemelijcke Pelagianisterye / en andere groove dwalinghen : Dat zijn rechte verleyders / ende grijpende Wolven. Waerom nu yeder-een haer mede moet houden / en niet ons / voor rechte oproer-maeckers. Soecken sy rust / gelijck sy voorgeven / waerom laten sy onse lieden niet met rust?

Asterictus. Van hare leere wilde ick u hier na wel wat naerder hooren. Andersins ick en hebbe in u vooroorden niet te straffen / ja sy brengen my in den sin / t gene de selve bevestight / de woorden des Apostels / Tit. 1. 10/ 11. Daer zijn oock veele ongeregheldе, ydelheyt-sprekers en verleyders van sinnen , welcke men moet den mondt stoppen : die geheele huysgesinnen verkeeren , leerende dat niet en behoort. Maer dat somtijdts van den uwen in der Wederdooperen vergaderinge gegaen wert om met haer te handelen / kan niet wel verschoont werden.

Die ons somtijdts dwinghen selfs in hare vergaderinghen te verschijnen.

Eusebius. Overlegght de saecke te recht / ende ghy sult ons licht ghelijck gheven. Wanneer heeftmen haer opt alsoo moeyte ghemaeckt / of sy en hebbent sen selven op den hals gehaelt? ende om nu alleen van ons te spreecken / ick mach seggen datmen ons genoechsaem daer toe heeft ghedronghen. Het en is u niet onbekent hoe dickwijls persoonen die by ons tot gehoor komen ; ja selfs lidtmaten van onse Ghemeynte zijn / van haer genood zijn / ja hard gedrongen om by haer te komen / ende dat met onmatich prijsen van hare Leeraers en leere / als oock verklepninghe van onse Gemeynte en Leeraers. Ist nu niet reden / dat de Herders hare Schapen volghen / ende dewijl sy weten dat sy in quade weyden en tot onsuydere beken gebracht werden / dat sy ofte selve gaen ofte andere senden die sy bequaem achten / ter plaetse daermen hare Schapen henen brengt / om de verleyders openlijck te overtuyghen van hare verleydinge? klaghen sy datmen haer onrustich maeckt / wy klagen met beter reden dat seons eerst onrustich maecken / ons volck aenlopende : ende haer selven dese onrust verwecken / dewijl sy onrustich maecken die in de rechte weyden zijn.

zijn. Het is der Leeraers ampt daer op te letten/ ende zy zouden dobbel recht hebben/ haer geensins met vreden te laten/ tot dat zy zelfs stille zijn/ en haer ruste houden.

Asterictus. Hare vermaenders ofte Bisschoppen zullen misschien zeggen/dat zyer niet van en weten/ nochte last toe gegeven en hebben.

Eusebius. Ofte zy houden het voor goedt/ ofte voor quaedt. Indien voor goedt/ zo ist ook billick dat zy het verantwoorden. Indien voor quaedt/ laetse dan bestraffen die het doen/ ende haer doen stille wesen.

Asterictus. Sy zeggen dat het van u-lieden/ende die u aenhangen/ ook gedaen werdt.

Eusebius. Het gene de onse doen/ daer in zullen wy haer ofte verantwoorden/ zo wy het goed achten/ofte stupten en weerhouden zo wy 't quadt achten/ gelijck wy van onse partijen voorderen. Wat aengaet/ dat zy somtijdts eenige Wederdoopers zoecken tot ons te trecken/zy doen prijselijck/ick wenschte dat elck die de gave heeft daer toe zijn beste dede/ gelijck pegelijck schuldich is voor zijnen naesten te zorgen.

Asterictus. Waerom neemt ghy het dan zoo qualijck als uwe partijen het zelve doen?

Eusebius. De onse soeken de lieden tot de ware kerke te brengen/ de partijen zoeckense daer van af te trecken. De onse arbeyden dat de scheuringen ende secten mochten gemindert worden/de partijen zoeckense t'onderhouden en verstercken. De onse onderwijsen ofte vermanen de lieden alleen met Gods woordt/ de partijen verleydense dickwijls met beloften van eenige tijdelijcke nutticheit/den eenen van een paert den anderen van een schip/ anderen van hulpe in armoede/ &c. Daerenboven zy zelve nemen het zeer qualijck alsmen haer volck zoeckt tot de waerheydt te brenghen/ zeggende (gelijck aen een der Predikanten alhier geschiedt is) men behoort de luyden van haer gheloove niet af te trecken: ja met schelden en handegeklap zeer onbehbelijck ons ontmoetende/ gelijck den anderen Predikant is gebeurt/hoewel hy niet anders dan in alle vriendelijckheydt ende zedicheydt en spraek/ ende haer krachtelijck met Godts woordt

vertuyghde/ zo dat een van haer voornaemste voor-
rechters zo zeer den mont gestopt wiert / dat sy over
jem zeer verlegen waren. Hoe konnen sy dan van
ons eyschen/ dat wy de eenvoudige van de waerheyt
oude laten aftrecken? Eyndelijck wy zijn berepd on-
e leere/ waer toe wy de lieden noodighen/ teghen onse
artijen/ des noods zijnde/ te verantwoorden/ende te
oonen dat het de rechte zalige leere is; 't welck onse
artijen niet en willen doen.

Asterius. Maer ghy-lieden en zoud niet willen lij-
den dat zy daer toe in uwe vergaderingen zouden ko-
men.

Eusebius. Dat en staet aen ons willen niet / nadien
onse vergaderingen publijck zijn / onder d'autoriteyt
ende maintenue van de Overheyt/die derhalven daer
in te zegghen zoude hebben; onser partijen vergade-
ringhen niet alsoo/ mar werden alleen by ooghlupc-
kinge gheduldet. Ten anderen/ het heeft wel fatsoen
datmen in een scheurmakende vergaderinghe de ver-
lepders reeckenschap afvoordert/ waerom zy de lup-
den van ons aftrecken: maer wat fatsoen zoude dat
hebben/ dat de Rottemaeckers in de publijcke verga-
deringe zouden komen reken schap voorderen / waer-
om men de lupden van haer tot de eenicheyt der salige
leere soeckt te brenghen. Eyndelijck/ ten is niet noo-
dich dat zy ons toekomen/ gheljck zy 't ons wel noo-
dich maecken hen by te komen / want wy sullen ons
wel laten vinden/ als zy lust hebben met ons te spre-
ken / over al waer het haer belieft / voor zoo veel
ghetuyghen aen weder zijden alsmen goedt zal vin-
den.

Asterius. Dat zoude ick beter achten dan in haer vergaderinghe te gaen / gheljck ick ock vast houde/ dat ghy-lieden dit veel liever zoudet hebben. Maer ick en sie gheen raed om haer daer toe te krijghen / want zy altijdt seer zorghvuldich zijn om haer doen in duy-ster te houden / op dat het u-lieden niet bekent en werde/ het zy in het stercken der gener die ghy-lieden van hen zoeckt te trecken / ofte in het aenloopen der gener die u-lieden volgen. Ja verscheyden mael / als zy meenden dat ghy ergens / daer zy waren / komen zoud/

Te meer om datse anders haer weten in duyster te houden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

soud / sy hebben haer by tijdts wech gemaeckt / hoe seer men haer sochte op te houden / seggende dat sy geen twist begeerden/maer garen vrede hielden.

Dat selve vergeefs een goeden naem gevende.

Eusebius. Altijdt moet haer doen een schoonen naem hebben / ende als sy meest onrust maecken spreecken sy van vrede / Welcke onvreedsame vrede wy terstond ghenoegh ontdeckt hebben. Maer ghy/so ghy oogen hebt/ Asterice,sult even in dese hare uytvluchten moghen bekennen/dat sy geen rechte Herders/maer eer verleyders zijn ; van die gene die in de huysen insluypen, ende nemen de vroukens gevangen, 2 Timoth. 3. 6. Die de herten der eenvoudighen verleyden door schoon spreken en prijsen,Rom. 16. 18. Dats verre van 't licht te wandelen / datmen by de eenvoudighe insluppt in afwesen harer Herders/ende geensins in der selver tegenwoordicheyt en derft verschijnen/om de leere te laten toetsen. Voorwaer Christus ende d'Apostelen hebben soo niet gedaen/hebben soo heymelijck niet ingeslopen/maer dorsten ock voor pegelijk seggen/wie hy ock ware/ dat sy somtijdts in de hupsen seyden. Daerentegen den vyandt van 't menschelijke geslagte zaept sijn onkrupt onder het goede zaet des Heeren/ dewijl sijne Dienaers slapen/ Matth. 13. 25. Soo en konnen sy ock gheen goede sorge betoonen voor hare gewaende Schapen / als sy ons met de selve laten spreken/ ende daer by ofte niet en derven verschijnen / ofte geenen stand houden/ niet tegenstaende sy niet en hebben te vreesen. Een van beyden / ofte sy meenen datter niet veel aen geleghen en is ofmen ons of haer volght / ende soo ist swaerlijck te straffen dat sy onse lidtmaten dickwijls so stijf aenloopen : ofte sy achten datter veel aen gheleghen is/ ende so doen sy qualijck dat sy voor de hare niet beter en sorgen. Zijn wy geen verleyders/ waerom hinderen sy de luyden by ons te komen ? Zijn wy verleyders / waerom doen sy ons geen tegenstand? Sal een Herder niet sorgen voor sijn Schapen ? Sal een Herder niet de verleyders tegenstaen? Sulcke Herders gelijcken beter de huerlingen die Christus beschrijft / Joh. 10. 12/ 13. De rechte Herders / die hare Schapen liefhebben/ sullen meest daer by soecken te wesen als daer verleyders by zijn/

om

n de selve den mondt te stoppen / Tit. 1. 11. Daer-
n in haer verepscht werdt/niet alleen bequaemheyt
n te vermanen met gheſonde leere, maer ooch om de
ne die tegen-ſpreecken de mondt te ſtoppen, Tit. 1. 9.
Asterictus. Nochtans ontſchuldigen ſy haer dickwils
y hare onbequaemheyt in het diſputeeren.

Euſebius. Sy behoorden dan met een te bekennen /
t ſy gheen rechte Leeraers en zijn / niet bequaem
nde hare partijen t'overwinnen / ſelf in ſulcke ver-
hillen die haer ganſch familiaer zijn / ende waer in
haer meeſt oeffenen.

Asterictus. Soo ghy eenige van de hare aenſoeckt /
ſullen ſoo veel te meer daer aen arbeyden als ghy
ech zijt / ende ſullen alſo haer ſchapen ſoecken te be-
uden / ende met een mijden met u te knibbelen.

Euſebius. Dat is in dupſteren wandelen: moghen
re ſchapen niet ſien hoe ſy de verleyders keeren?
ant alſoo mochten ſy verſmoediger werden om on-
r haer Herder te ſchuplen. Ten anderen / eer ſy we-
r komen by hare ſchapen / mach 't een of 't ander al
nighe dwalinge van ons / als wy dwalen ſouden /
bben ingeſogen. Ja 't is wel gebeurt / dewijl ſy in
ſe tegenwoordicheyt niet en wilden komen / dat wy
nderwijlen gantſch elijck hebben gewonnen die haer
nhingen. Zijn de ſulcke dan op een dwaelwegh
raeckt / ſy en hebben haer ampt niet gequeten / dat ſy
s niet hebben tegen-geſtaen.

Asterictus. Het diſputeren (ſeggh en ſy) geeft wey-
ch vucht.

Euſebius. Indien ghy diſputeren noemt / datmen
gen-ſpreeckers-wederſtaet / ende ghy dit verwerpt /
elijck nu daer van ons propoost is / ſo wederſpreeckt
hy den Apoſtel die dit noodich acht / Tit. 1. 9 / 11. en
Tim. 2. 16. Ick prijſe datmen het diſputeren mij-
e alſt ſonder nadeel kan ghemijdt werden / en de eere
er waerheydt ofte de conſcientie der ſwacken daer
iets aenghelegen is. Maer wanneer de verleyders
aer onkruyd ſoecken te zaeyen / ende niet anders zijn
keeren ſonder ſchade / de Herders zijn ſchuldich hen
aer tegen te ſetten / ooch met diſputeren / ſoo ghy het
aemt: want hoe ſullen ſy de ghene die teghenſtaen

over-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

oberwinnen / als zy niet met haer in handelinge treden? Belanghende de vrucht / men moet / zijn ampt doende / deselve van Godt verwachten / die oock dickwijls treffelijcke vruchten sien laet. Ende waert dat de partijen zoo zeer met liefde der waerheydt / als wel met den geest der scheuringe ghedreven wierden / men zoude niet licht zonder vrucht handelen. Maer hoe ghemeen ist onder de dwael-gheesten / dat zy met spotten en lasteren een voor-oordeel soeken te maken / ende van de waerheydt afkeerich te maecken / eermen de saecke upt Godts woordt overleght? Ende als men al aen Godts woordt komt / dat zy haer dingen op schroeven setten / eenighe nevelen soecken te verwecken / het eene zonder verklaringe als met de tanden vast houden / het ander hoe klaer het is altijt soecken te verdraepen / arbeydende de Schriftuere nae haer smnelijckheyt / niet haer sinnelijckheydt na de Schriftuere te fatsoeneren / ende als zy schoon overtuyght werden / haer met eergierighe hartneckichydt wapenende / ende namaels noch met veele leughenen 't ghepasseerde verdupsterende / ja hooghelijck roemende / als hadden zy getriumpheert / daer zy groote oorsake hadden beschaemt te zijn / ende de waerheydt te wijcken? Dese en diergelijcke quade treecken vinden wy vast in alle dwael-geesten. Nietemin als men ghedwongen wordt de verleyders in 't aengesicht tegen te staen / ende zulcks upt goeden Godtvruchtigen yver geschied / men moet aen de vruchten niet wanhopen. Voorwaer Christi ende zijner Apostelen handelingen zijn niet vruchteloos geweest: de verscheyden handelingen met de Wederdooperen zijn niet onvruchtbaer gheweest / ende de schriften noch daer van zijnde / dienen heerlijck om de kracht der waerheydt tegen den tuymel-gheest der partyen te onderkennen / ende den twijffelmoedigen te verstercken / diese met aendacht nalesen.

Asterictus. Men konde het dan daer by-laten blijven / zonder meer disputerens.

Eusebius. Veele en konnen ofte zoo wel niet lesen / ofte haer zoo niet beledighen om die schriften t'onderzoecken. Veele zullen oock door het lesen zoo wel niet

gesticht

esticht werden als dooz het hoozen. Ende al konden
daer upt bequamelijck gesticht wozden / als even-
wel de verleyders het by die schziften niet en laten
blijven / maer haer noch aenloopen / de Herders moe-
en het daer by oock niet laten blijven / maer de ver-
yders op een nieu tegenstaen / want Paulus ver-
ischt sulcks in allen Dienaren.

Asterictus. Wel aen / ick sal u toestaen / want ghy
t genoegsaem bewesen hebt / dat de Hansiten u-lie-
en t'onrecht lasteren / dat sy somtijds ghedzonghen
erden haer leere te verantwoozden / al waret in
er eygen vergaderinge: daer en tegen dat ghy-lie-
en u ampt doet / haer daer toe dzingende ende naspo-
nde / ende dat uwen eysch seer billijck is / willen sy
et u-lieden vzede houden / dat sy u-lieder ledematen
de aenhangers souden met vzeden laten. Het gene
gy verder seght / dat sy / niet willende met u-lieden
eken (daer over / dat / ofte sy u-lieder navolghers
nloopen / ofte ghy-lieden hare navolgers aensoeckt)
er mede betoonen dat sy geen rechte Herders zijn /
van u niet qualijck bewesen: doch ick sal mijn ooz-
el opschozten / ende niet laten tot volle uytspzaecke
men / tot dat my in eenighe scrupulen sal voldaen
lesen.

Eusebius. Welcke zijn die?

Asterictus. Ick hebber eenige belangende den wan-
l en upterlijcke vzomighept: eenige belangende de
re. Want hoewel ick gelove dat ghy-lieden een wa-
Merke hebt / ende de leere der zaligheyt; en ick vooz-
nen genoech gheleert hebbe / hoe zozgelijck het is
leuringe te maecken ofte volgen / waer ick oock heb-
ghehoozt / hoe schadelijck ghy der Hansiten leere
udt. Ick en kan evenwl hare leere / die my in som-
ighe stucken beter dunckt dan de uwe / ende ha-
Leeraers ende Ghemeynten / diens wandel u-
der wandel overteeft / niet veroozdeelen / als niet
edt.

Eusebius. Wel aen / wy sullen sien of ghy wel ooz-
elt. Begint eerst van den wandel / wat hebt ghy
er in aen te mercken?

Asterictus. Dat de Wederdoopers in vzomighept van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

De Wederdoopers en hebben haer boven ons niet te verheffen om haren wandel.

leven de Gereformeerde te boven gaen/derhalven dat het niet en is te geloven dat sy gheen rechte Gemeynte souden wesen.

Eusebius. Hebt ghy dit van u selven/ofte hebbent u andere in 't hooft geholpen?

Asterictus. De Hansiten (so ghy se noemt) hebben my sulcks dickwijls voorgeworpen/ ende als ick haren wandel aensie / my dunckt dat sy gheliick hebben.

Eusebius. Ick docht wel dat sy aen u niet en souden vergeten hebben het gene sy altijdt inden mondt voeren/waer mede sy by d'eenvoudige haer meest verhelpen/ende dat sy als eenen sterken schilt houden. Wat sullen wy nu doen? swijghe ick hier toe / ghy mocht meer verstrickt werden. Antwoorde ick u na noodt-druft; het mach u/ of den genen die ghy het misschien mocht voorwerpen schijnen dat ick upt passie spreke ofte lastere.

Asterictus. Spreeckt wat u nodich dunckt / ick hebbet u eerst voorgeworpen / ende het is den gemeenen roem der gener voor welcken ick nu spreecke.

Eusebius. Ick betuyghe voor Godt / dat ick niet en spreecke upt eenigen haet/ maer in noodwendige verantwoordinge/ende tot Astericti onderrechtinge. Hoewel ten is niet noodich protestatien te gebruycken/nademael onse partijen dese snaren roeren om met onse verachtinge haer selven te verheffen. Wat dunckt u nu Astericte, kan den uptterlijcken wandel oock goedt wesen sonder innerlijcke liefde?

Asterictus. Ick en ben so onwetende niet/dat ick om een schoonen dop een neute soude goedt houden / al en deught de keest ofte pit niet.

Eusebius. Wat kond ghy nochtans in menschen anders sien dan den dop? Hebt ghy dese lieden in 't herte ghesien? Ofte meent ghy dat een ondeugende Neut genen schoonen dop kan hebben?

Asterictus. D'ervarenthepdt heeft my dickwijls geleert / dat onder seer schoone doppen wel de bitterste pitten schuylen. Maer/ al en hebbe ick dese lieden niet in 't herte ghesien / ick en kan niet vermoeden dat het met haer soo staen soude.

Eusebius.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Eusebius. Hoe 't met haer staet is Godt bekent/
e ick vertrouwe dat door sijne grondelooſe
rmhertichepdt noch een goedt ghetal onder haer
houden sal/ op zulcke wijſe als voor henen is ge-
pdt. Maer ick zal u leeren/ dat de gheene/ die in
n grondt Hanſiten zijn/ een verderfelijcke leere
erende/ haer met den upterlijcken wandel niet
nnen ſchoon maken/ noch teghen ons pochen.
want ten eerſten hare vromighepdt (ick moet nu rond
nen) beſtaet ſeer in gemaeckt weſen/ en is garen ge-
n van den menſchen. Men moet wel doen dat van
n menſchen ghеſien wordt/ ende zorge draghen dat/
ner zy ons ſien/ niet quaets maer alles goets ſien:
ch men mach niet der menſchen ooghen zoecken/
mnt Christus beſtraft de Pharizeen/ dat ſy alle haro
rcken deden om van de menſchen ghеſien te worden,
att. 23. 5. leeſt oock Matt. 6. vers 1. tot 18. waer
onder die drie zoorten/ alle wercken ende upterlijc-
vertooninghen/ ende gemaeckte weſens der men-
nen ooghen zoeckende/ verwerpt. Ende nochtans
orden de onſe dickwijls zoo vroom niet ghehouden
deſe lieden/ om dat zy zodanigh weſen niet en wil-
n noch konnen maken. Ten anderen hare vromig-
pt wordt dickwijls in 't hepmelijck ſoo groot niet
wonden als zy wel op de ſtraten ſchijnt: veele zijn
n buyten gerepnight/ en binnen vol roofs en onge-
htichepdt; als ghewitte graven die van buyten
oon ſchijnen/ ende binnen zijn vol doodts-beende-
n en onrepnighepdt; dat is/ zy ſchijnen van buyten
n menſchen rechtvaerdich/ ende zijn van binnen vol
epnſtheit/ onmatichеit/ ende ongherechtichepdt/
att. 23. 25/ 27/ 28. Ick en zal niet verhalen wat
n tijdt wel heeft ontdeckt/ wat veele wel hebben in
verſatie gemerckt/ wat de ſommighe wel weder-
ren is met den ſchoonen ſchijn te geloven. Het wa-
e lang/ en moghte te hatelijk ſchijnen/ hoewel ons
er toe oorſake ghenoech werdt gegeven: alleen ſal
s zeggen/ dat wy quade leer-jongeren zijn/ indien
y haer te Medenblick niet hebben leeren kennen in
wandelingen die met haer aengelept/ ende van haer
medziegelijk/ met zo veel leugenen en boſe liſten ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

nietigt zijn geweest. Die haer meer wil leeren kennen/ lese 't gene tot Amsterdam van J. C. is uytgegeven/ waer in dingen zijn/ waer van ick selve kan ghetuygen/ ende andere waer van andere goede kennisse hebben/ waer uyt te meer blijckt dat hy (hoedanig hy anders is) niet sonder goed beschepdt heeft ghescheyven.

Asterictus. 't Is waer/ men kan wel dickwils sien datter veele schuylt onder een schoon ghelaet; doch evenwel sy schijnen u-lieden t'overtreffen/ alsmense in 't gemeen aensiet.

Eusebius. Ick en wil onse Ghemeynten niet ontschuldigen/ daer zijn veele schurfde schapen onder de kudde/ veele die verkoelen in Godtsalighept/ Godt wil sich onser ontfermen. Nochtans en hoeven wy de Hansiten niet veel toe te geven: die wat licht oordeelt mocht ons beneden stellen/ maer die wat naeuwer toesiet/ mocht wel anders oordeelen/ ende soude licht in handel en wandel soo veel conscientie/ oprechtigheydt en vromigheydt vinden als by de partijen/ gelijck ghy ock selve weet dat in onse Predikatien grooten ernst gebruyckt werdt om het volck daer toe te vermanen. Ende wat soudt ghy seggen/ dat ick u bewese/ dat in Godtsalighept onse Ghemeynte mach roemen tegen de partijen?

Asterictus. Dat sult ghy u wel wachten Eusebi.

Ia wy mogen onse gemeynten beter achten in leven.

Eusebius. Het roemen en is ons niet profijtelijck/ nochtans dewijl veele roemen na den vleesche/ so sal ick ock roemen: want onse partijen geven ons oorsaecke alsoo/ Paulum navolgende/ 2 Corinth. 11. 18. en 12. 1. te spreecken. Nu hoort dan Astericte. Is het niet alsoo dat ootmoedigheydt ende nederigheyt/ niet in ghelaet voor de menschen/ maer in oprechtigheyt voor Godt/ een voornaemste stuck is van onse Godtsaligheyt in desen leven? Nu de rechte ootmoedigheyt en nederigheyt rijst uyt ghevoelen/ bekentenis/ ende droevich mishaghen over de sonden/ niet alleen voor henen gedaen/ maer ock noch geduerich strijdende in onse leden teghen de wet onses ghemoeds/ waer door wy ons noch dagelijcks voor God verootmoedighen/ ende hem op-offeren een beangsten geest/

een

verslagen herte / Psal. 51. 19. Want de Heere
op den armen ende verslagenen van geeste, ende die
r sijn woordt beeft, Ies. 66. 2. ghelijck oock onsen
lichmaker ghekomen is om de treurighen Zions te
osten, Ies. 61. 3. waerom hy roept vermoeyde en be-
ene, om die ruste te geven, Matt. 11.28. Ende op dat
mandt en meene dat du sdanighen ootmoedicheydt
en in 'tbegin zoude verepscht werden / David stelt-
s altijdt noodich Psal. 51. en heeftse geduerich
adt Psal. 130. 3. en 143. 3. oock Paulus Rom. 7.
Bal. 5. 17. Dese ootmoedicheyt sult ghy weynich
ven by den Hansiten: by de gene die onse leere be-
tigen zalmen veel hoozen klagen en zuchten / dick-
s groote dzoefheydt sien over het ghevoelen van
nden / die ten naeusten in onse Predicatien ondeckt
den: maer de Hansiten vintmen altijdt onbekom-
t / als sy maer op haer gelove gedoopt zijn / sy zijn
ust / behagen haer selven in haren wandel / men
geen treurige geesten onder haer / ten zy misschien
nige / in welcken noch een goedt zaet van onse lee-
perich is. Ja veele ende den meestendeel sullen
mmers met der herten / navolghen dien Phari-
n Luc. 18. 11 / 12. Doch wy mogen oock aldaer
dat den zondigen ende ootmoedighen Tollenaer
e aenghenamer was / dan den rechtvaerdighen
rizeus. Ende allen zoodanigen machmen seg-
Ghy zijt, die u selven rechtvaerdight voor den men-
n; maer Godt kent uwe herten. Want wat hooghe
der den menschen, dat is eenen grouwel voor Godt,
16. 15. Wederom / recht Godtsaligheyt wercken
ten niet alleen ten aensien der stoffe weesen nae
ts wille / maer moeten oock gheschieden niet in
epgen kracht / maer in de kracht Godts / die in
verckt het willen en volbrengen, Philip. 2. 13. want
wy vermooghen / het is door Christum die ons
ntich maeckt, Philip. 4. 13. daerom segyt Paulus /
t krachtich in den Heere, ende in de sterckte sijner
t, Eph. 6. 10. sy moeten gheschieden niet om
daer op in 't minste te verlaeten / maer alleen
eren Godts, 1 Cor. 10. 31. in waere ootmoedi-
danckbaerheydt, Rom. 12. 1. 1 Corinth. 6. 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Dit en kan niet behoorlijck gheschiedon by rechte Hansiten/als die haer eygen vermoghen te veele toeschrijven/ende in haer eygen sterckte wercken willen/ of sy het schoon een wepnich soecken te versoeten met eenige woorden. Soo en konnen sy oock Gode geen rechte danckbaerheyt bewijsen / als die de ellende op veele na niet en kennen / nochte volghens de hooghte en diepte der verlossinge en konnen erkennen. Welcke dingen alle recht anders zijn in die gene / die onse leere behertigen.

Sy hebben oock niet te roemen tegens ons op haer kleedinge, en liefde.

Asterictus. Dat gaet my wat te hooge : ondertusschen sien ick dat sy alle wereltsche pracht en hovaerdicheyt mijden/ die by u-lieden groot is.

Eusebius. Het gene ick gesept hebbe behoort u niet te hooghe te wesen / ten zy dat ghy noch onwetende zijt in de eerste beginselen der woorden Gods. Doch ick sal u volgen. De pracht en overdaet is by velen al te groot/ick vreese dat sy het swaerlijck voor Godt sullen verantwoorden / dat de goede leeringen daer tegen dickwijls ghedaen soo wepnich op hare herten wercken. Onderwijlen men moet niet al pracht noemen wat een Wederdooper te breedt mochte schijnen : men mach oock wel in zedicheyt een goedt kleedt dragen. Oock ist seecker dat veele sonder verheffinge des gemoets een kostelijck kleedt dragen/ veele haer verhovaerdigen op haer slechte kleederen. Wie is nu de beste : Wederom/ghy weet wel dat onder ons oock veele zijn die in hare kleederen selfs by de partijen onberispelijck zijn ; ende by hen veele/ die sy geensins konnen verschoonen / al namen sy het so naeu niet. Ja selfs by de gene die slecht willen zijn/ vindmen veeltijdts sodanighen kurieusheyt over de kleederen / dat het de Snyers en Naepsters quaedt genoech hebben haer te behagen : dat sy oock onder andere in nettigheyt uptsteecken. Ende als het immers daer op aen soude komen / ick ben berept sodanige te toonen / die in onnutte kostelijckheyt/ja in hovaerdich gepronck der hupsen de prachtighste onder ons niet en wijcken. Die oock in overtollich cieraed soo aen haer selven als aen hare kinderen sulks haer dragen / dat sy geen reden en hebben op onse lieden te

spre-

ſeken : welcke nochtans als goede ledematen/ ja
ſ de principale / ſelfs by de fijnſte Wederdoopers
ment worden. In alle geval alſment wel inſiet/ daer
is in deſe niet veel oorſaeck om onſe partijen boven
s te ſtellen.

Aſterictus. Ghy en ſult ſo licht haer geen ongelijck
nnen geven/ dat ſy hare liefde roemen/ ende die bo-
n de liefde van uwe Gemeynte.

Euſebius. Godt gave datſe onder ons grooter wa-
de ghebreecken in deſen worden gheenſins ver-
coont / maer ernſtich by alle ghelegenthept tegen-
gaen. Nochtans en hoeven wy hier in de partijen
te wijcken : men hoort wel dickwijls van onlief-
onder haer / ende men ſoude meer hooren waren
n onſen ſtaet. Doch waer toe dit alles voort-ghe-
icht / nadien het doch alles niet helpen kan om den
rtijen voor een ware Gemeynte te keuren/ al ware
ren roem veel beter gefondeert dan ſy nu is.

In alle geval uyterlijcke gheſchiktheit kan de partijen geen ware Gemeynte bewijſen.

Aſterictus. Waerom niet?

Euſebius. Om dat uyterlijcke vromicheyt / liefde /
metogen leven ook gevonden werden by zulcke/ die
ten twijfel gheen ware Gemeynten zijn. Waer
n ick nu om der korticheyt wille geen verhael zal
n/ leeſt de Voorreden van het Protocol van Leeu-
erden in't beginſel. Ick ſal nu wat naerder dzin-
op de partijen. De Wederdoopers van Mun-
/ die van Munceri gevolgh / die / die tot Amſter-
n/ tot Olde-kloofter / in den Dam / op het Sandt
olders ſoo veel grove ſtucken hebben aengerecht /
er voor worden ſy gehouden onder de Weder-
pers?

Aſterictus. Veele en willender niet van horen/ noch
r kennen: andere houdenſe voor Broeders/ maer
nemen dat ſy grotelijcks haer vergrepen hebben.

Euſebius. Dieze niet willen kennen / moeten dan
nennen dat de voorgemelde dingen ook wel kon-
wefen/ daer geen rechte Gemeynte en is. Want
n deſe toonden groot gelaet van vromicheyt/ van
metogen leven/ en alles wat nu de partijen roemen.
leſt Bullingerum en Guido de Bres tegen de We-
doopperen. Dieſe voor Broeders houden/ moeten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

dan oock onder hare Gemeynte bekennen zodanige zeer uytsteeckende fauten / welcke haeren roem ten hooghsten beschamen. Wederom alsmen op den wandel zal letten / wat Secte der Wederdooperen zalmen volgen? Want sy roemen alle van haer liefde / slechte kleederen / afgestorven leven / &c. Ende hier zullen de Hansiten te kort komen / want de Vlaminghen en andere wel zoo veel beter zullen meenen te wesen / als de Hansiten haer beter houden dan ons. Daerenboven sy en willen met de Hansiten niet ghemeens hebben / en verbannen de selve / als oock alle andere meer die met haer niet eens en zijn. Ende dits tegen de Hansiten een groot voor-oordeel; want sy en konnen dese Ghemeynten niet verwerpen / nadien sy met de selve wel willen vereenighen. Sy worden dan ghekeurt een verbannen Gemeynte van die gene / die een ware Gemeynte zijn na haer bekentenis / ende / indien den wandel ende het leven pet kan bewijsen / met meerder recht daer op mogen beroepen dan sy. Wat willen sy dan roemen tegen ons / nadien haren roem van andere Wederdoopers selve werdt pdel gehouden? Hier zullen sy moeten zeggen dat de Wederdoopers ongelijck hebben / zondigen tegen de liefde en Christelijcke zachtmoedicheyt / en vele verwerringe aenrechten: ende inder daet / niet alleen Obbe Philips in sijn Bekentenis / maer oock Lubbert Gerritsz. in zijn verantwoordinge op de 7. Articulen / daerom hy gebannen was Pag. 5. 7. als oock eenen Cornelis Jansz. in zijn Noodwendich bewijs Cap. 1. klaghen geweldich van de verkeerde handelinghen / gebreck van liefde / en ongeschicktheyt deser Wederdoopers. Maer alsoo doen sy ons wederom een deure open / om te bewijsen dat het na haer eygen gevoelen rechte Gemeynten konnen zijn / waer onder teghen de liefde grote feylen vallen / ja bitterder dan sy in ons konnen wijsen.

Hare miltheyt tegen den Armen kan oock niet gelden.

Asterictus. Ick hadde u gemeynt te spreken van hare mildicheyt tegen den Armen, maer ick mercke wel aen 't gene nu gheantwoort is / dat ghy haer geenen roem zult willen toelaten.

Eusebius. Ja ick zal haer daer in garen eere geven /

zoo

so veel het werck aengaet/ wat het herte belangt/
naer na voornamelijck van de aelmoesen moet ghe=
oordeelt werden/daer van zal God oordeelen/hoewel
ier zijn groote oorsaken om te dencken dat het herte
n rechten grond niet en heeft van de goede aelmoe=
n/nochte op het behoorlijck eynde en siet / immers
veelen van dese lieden : want men siet dat zy won=
r gaeren hebben datmen siet of weet hoe mildt zy
n : men hoort dickwijls hoe zy haer daer op verhef=
n / haer zelven aenprijsen / ende de eenvoudige daer
ede zoecken te locken / als die daer in andere over=
ffen. Rechte aelmoesen willen niet gheroemt zijn/
ecken geen oogen der menschen/behoren te geschie=
n in eenvoudicheyt/ ende alleen in gehoorsaemheyt/
t danckbaerheyt/ ter eeren Godts / Rom. 12. 1/ 8.
Matt. 6. 1/2/3/4. Aengaende onse aelmoesen / 't is
is genoegh datse Gode bekent zijn: alleen zegge
k kortelijk/ dat wy onse conscientien zoecken te quij=
n/ ende dat niemandt/ onder zoo veele duysent Ar=
en in den Lande die versorght werden/ met goede
den en kan klagen / 't welck met my sullen moeten
tuygen die weten wat ordre in allen plaetse gehou=
n werdt. Hoortmen somtijs eenige klagen / 't zijn
meenlijck sulcke die hare onmatige begeerten/ ofte
redelijcke verzoecken niet en konnen verkrijgen:
lijcker oock dickwijls van eenigen over de partijen
klaeght wert / die zy ongetwijffelt niet en begeeren
looft te hebben.

Asterictus. Ick docht wel dat ick soo varen soude. Den wan=
Maer sult gy my niet toelatē van hare Leeraers een del harer
edt gevoelen te hebben om haers wandels wille? Leeraers
Eusebius. Ick en verbiede u niet een goedt gevoelen en mo et
n haer te hebben / soo veel u dunckt dat sy verdie= niemandt
n/in borgelijcke achtinge. locken.

Asterictus. Ick meene als Leeraers : want my
nckt dat ick sulcke lieden als goede Leeraers mag
ijsen die/ soo stichtelijk leven.

Eusebius. Ick hadde liever dat ghy dese dinghen
t waren / ende dat ghy liever beyder zijds leere on=
rzocht : want het valt hatelijck dus van de persoo=
n te sprecken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Asterictus. Het wordt my dickwijls voorgeworpen/ ook loopen mijne gedachten veel daer over / ende is wel een van de grootste oorsaken waerom ick soo veel houde van dese lieden / ende u voorgaende vermaninghen en waerschouwinghen te min kan plaetse gheven.

Eusebius. Dat is den aert van de onvaste menschen: ick sie wel / ick zal u moeten involghen. Doch ick wil liever dese onsoete knibbelingen toelaten / dan dat ghy door mijne schuldt soudt eenighen scrupel behouden.

Asterictus. Ick prijse uwe goetwillichept Eusebi, ende dancke u van herten.

Eusebius. Seght my dan/ hebt ghy beter gevoelen van dese lieden/ dan van onse Leeraers?

Asterictus. Ick meen dat ick daer reden toe hebbe: want ick sie datter doorgaens zo een ingetogen leven niet en is by uwe Leeraers/ als by gene. Dat ook zommighe tamelijck ruyghzijn/ende zomtijdts wat verre uyt den bandt springen.

Noch onse Leeraers doen verachten.

Eusebius. Ghy moest sien/ Asterícte, of het noodtsakelijcke ofte middelbare dinghen zijn/ waer over ghy de onse berispt. Zijn het middelbare dingen / het is onbetamelijck dat hare Christelijcke vryheydt van u zoude geoordeelt worden. In noodtsakelijcke dingen/ die Paulus verepscht in een Bisschop ofte toesiender/ Tit. 1. en 1 Timoth. 3. en vreese ick niet dat ghy vele stoffe sult vinden. Schijnen u sommighe wat ruyghy het zy dat sy de Christelijcke vryheyt onvoorsichtich ofte te verre gebruycken/ het zy dat sy ook in onvrye dinghen haer vergrijpen/ het zy ook dat sy eenighe grove stucken begaen: ghy weet ook datter/alst de gelegenthept verepscht over den sodanigen censure geschiet: gelijck ghy mede behoort te weten/ dat onder onse partijen ook wel dikwijls wat grofs voorvalt/ dat sy moeten censureren/onder welcken noch versch is het exempel des genen/die by den Hansiten so groten Sant plagt te wesen/ dat sy niet genoeg van hem roemen konden. Ick bekent/men behoort zulcks hen alleen niet ten erchsten na te duyden: Maer laet haer ook bekennen/ dat sy ook alle de Predikanten niet en moe-

oeten verachten/om't gene aen een of twe geschiet.
Dilmen doch sien op eenige fauten die door eenighe
elegenthept niet behoorlijck werden ghestraft / men
l zulcke onder de Wederdoopers oock wel vinden.
ornelis Jansz. klaeght (in sijn Nootwendich be-
ijs Cap. 7.) over ydelen roem van soodanigen on-
er hen / die dickwijls bevonden worden Hoereer-
es / Overspeelders/ende andere verborgen hupche-
ers / diemen mepnde dat de alder-vroomste zouden
heweest zijn. Ick hebbe mede verschepden-mael
oede vrome lupden hooren getupgen / wat zp onder
e Wederdoopers verkeerende / ende bp haer woo-
ende wel hebben erbaren. Ick weet oock dat ghp
lve Asterícte, wel somtijds gehoort hebt hoe eenen
elbekende voorganger dickwijls hem draeght. En-
e ick verseeckere u datmen overvloedige staffe kan
inden om de parthen in haren roem te beschamen /
anneer wp lust hadden hare zeeren te ontdecken:
och dat is een onzoet werck/ ende ick en woude selfs
us veele niet gesept hebben / ten ware dat ick aen u-
e woorden ghemerckt hadde dat het noodigh was
n minsten eenige staelkens aen te wijsen / waer aen
ien bekennen mogte datter wp wat grofs loopt on-
er een fijne vertooninge. Seght dan voortaen de
ansiten dat het een dwaes Argument is / op het
ven van onse Leeraers te roemen : want wp heb-
ender veele die haer / selfs in vromichept voor de
ienschen / niet en wijcken / en de mis-slagen vallen
o wel onder hen/ als onder ons. Maer alsmen im-
iers op het leven sal letten/ ende een vergelijckinge
il maecken/ men heeft immers meest te letten op de
erste oprechters van eenige vergaderinge / ende die-
e eerst upt de verstropinge / upt de dupsternissen des
Paus doms hebben wedergebracht / ende de verval-
en waerheydt wederom op den Candelaer gheset:
vant tot allen tijden heeftet zoo onder Godts volck
oegegaen / dat na de eerste ofte oprechters van den
upveren Godts-dienst den yver ende Godtsalig-
eydt in de nakomeren allengskens is vermindert.
Siet dan wie de eerste oprechters zijn geweest van de
Wederdooperen/ en ghelijckt se bp de onse/ wat geldt

het

het zoo wy niet boven en leggen / ende onse partijen te schande worden.

Asterictus. In vergelijckinge / sien ick wel / is geen profijt te doen. Nochtans zal hy ongherijmt beslupten die zeght / dat der Wederdooperen Leeraers niet en konnen zo verwerpelijck gheſtelt worden als ghy voor wel gedaen hebt / nadien zy wel zoo vroom ghevonden werden als de uwe?

Oock bewijst d'uyterlijcke vromigheyt niet dat yemandt een waer Leeraer is.

Eusebius. Het en zal niet ongherijmt weſen / indien ghy deſe generale voorſtellinghe kondt ſtaende houden. Alle Leeraers die van menſchen gheoordeelt mogen worden vromelijck te wandelen / ofte upterlijk vroom van leven zijn / zijn rechte Leeraers / ende niet verwerpelijk te achten. Maer deſe voorſtellinge ſonde ook van de Phariseen rechte Leeraers maken / want hoewel de Heere Chriſtus haer dickwijls (als eenen die wiſt wat in den menſch was, Ioh. 2. 25.) hypocrysten noemde / ende harde beſtrafte / zy waren nochtans by de menſchen in grote achtinge van vromicheit. Sy zoude ook veele andere valſche Leeraers goedt maken / dewelcke gemeenlijck gewoon zijn een ſchijn ofte gedaente der Godtſalighept te dragen. Immers onſen Salichmaecker heeft deſe voorſtellinghe niet voor goedt gehouden / als hy ons waerſchout voor de valſche Propheten die in ſchaeps-kleederen komen, Matt. 7. 15. Nochte Paulus als hy zegt / dat den Satan ſelfs hem verandert in een Enghel des lichts, 2 Corinth. 11. 14. ende waerſchouwet Galat. 1. 8. al waer het ook dat hy, ofte een Engel uyt den hemel u een Evangelium verkondighde, buyten het gheene hy verkondight hadde, die ware vervloeckt. Waer mede hy leert / hoe treffelijck hem yemandt mach vertoonen / al ſcheene hy in leven een Enghel te weſen / indien hy de leere van Paulo gepredickt niet mede en brenght / dat hy geen goedt Leeraer is. Ja ſelfs de Wederdoopers / hoe zeer zy haer zelven in haren wandel behaghen / en houden deſe voorſtellinghe niet voor goet / malkanderen verbannende ende herdoopende / die onder een ſoorte ghedoopt zijn / van ſulcke Leeraers die in upterlijcke vromighepdt haer geenſins toe en gheven. Sult ghy dan wel voor de Hanſiten derven

inbren-

hbzenghen / waer in u niemant van d'andere We-
rerdoopers sal toestemmen? Wat zegghe ick van
n'ander Wederdoopers? Ick en kan niet ghelooven
at het selfs de Hansiten sullen toestemmen / ofte zy
ouden haren Dzeckwaghen (die de andere haer toe-
chzijven) moeten grooter maken / dan hy dus lange
s geweest ofte immers gekent.

Asterictus. Ick sie meer en meer dat de booz- oozde-
en / die my andere hebben ghemaeckt ende ick oock
elve hebbe opgenomen / gheweldigh onseecker gaen.
Maer een zaecke hebbe ick noch / waer in zoo ick me-
e bedzoghen ben / zoo en wil ick niet meer op men-
chen sien / om d'eene te verlaten / d'ander te volghen.
Dese is / dat u-lieder Pzedikanten om gelt pzediken /
maer de Leeraers der Wederdooperen ende oock der
Hansiten pzediken upt liefde.

Of het quaedt is dat de Leeraers ghegagieert worden?

Eusebius. Dat ghy zeght / om geldt, is te hardt ge-
nozoken / ende moet u van eenigh bitter ghemoedt in
esteecken wesen. Om geldt te dienen / is eygentlijck
et pzedick-ampt soecken en betreden / niet upt een
erte dat beweeght is tot stichtinghe der Gemeynte
nde Gods eere / maer dat slechts op gewin siet; hoe-
anighe menschen oock lichtelijck zullen pzedicken na
atmen garen hoozt / en haer met eenige ongeoozloste
fte slimme treecken inwickelen / waer zy best haer
ogemerck moghen bekomen; zulcke Leeraers / als
y bekent zijn / zijn ernstige strasse waerdigh / en-
e selfs der affettinghe als zy haer niet en bekeeren:
ndertusschen en moet niemandt sich lichtelijck dit
ozdeel aenneemen / ten zy dat het upterlijck klaerlijck
lijcke: want het herte en kan van niemandt dan
Godt alleene geoozdeelt wozden. Maer zoo yemandt
hetrouwelijck den dienst / siende op Gods eere / en-
e besozgende de stichtinghe der Ghemeynte boven
lle dinghen / waer neemt / ende dooz gheen insichten
an pzofijt sich daer van laet aftrecken / de soodange
n kan niet gesept werden om gelt te dienen / hoewel
y oock geldt geniet / tot onderhoudinghe sijns hupf-
hesins.

Asterictus. Mijn meeninghe is / dat een Leeraer
een geldt behoozt te nemen / maer liever hem zelven
te

te verſorghen / door eenighen handel ofte neeringhe.

Euſebius. Dat is voorwaer het leer-ampt al te groten klepnichept aen-gedaen. Meent ghy dat het soo een geringhe zaecke zy / dat een menſche zijn meeſte werck zoude mogen maecken van tijdelijcke dingen / ende met den overſchot van zijn tijdt dit ghewichtich ampt zoude konnen waernemen? Sal in een Leeraer zijn leer-ampt maer als een aenhanghſel weſen van zijn andere bekommeringhen? Voorwaer het heeft zo wel een geheel man van doen als eenig ampt in het landt / zal het wel uytgevoert werden. Ock gedijt het tot groote klepnachtinge / dat dit zo waerdige ampt niet en zoude den noodtdruft waerdich weſen. Daer is een en onder den Hanſiten die begeeft hem tot de Chirurgie / acht dat hy den koſt daer van behoort te hebben / ende verlaet zijn handt-werck daer mede hy hem eerſt geneerde: eenen anderen zal de Gemeynte vergaderen / leeren / regeeren / ende moet aen zijn ſmeden blijven: dunckt u dat recht te zijn? Is de Chirurgie waerdiger dat gene daer by leven zal / dan het leer-ampt dat deſe daer by leven mochte?

Aſtericus. Paulus heeft immers gewrocht met de handen om hem zelven te verſorgen / waer in hy ock hem zelven tot een exempel ſtelt / 2 Theſ. 3. 8 / 9.

Euſebius. Paulus heeft zulcks gedaen / niet om dat het zo betaemde dat hy hem zelven zoude verſorgen / maer om dat hy de zwackheydt der nieuwe geloovigen wilde te gemoete gaen / die ofte niet genoechſaem inder liefde verſterckt / ofte niet ten vollen onderweſen zijnde / niet en deden dat zy ſchuldich waren; ende hier in ſtelt hy hem zelven voor tot een exempel / datmen liever zijn wyphept te buyten ga / ende wat verdraghe / dan datmen eenighe verachteringhe zoude geven den Euangelio Chriſti. Alſoo zeght hy / Act. 20. 35. Ick hebbe u in allen getoont, dat men alſoo Arbeydende de ſwacke moet opnemen; Alſoo / 1 Corinth. 9. 12. geleert hebbende dat hy macht hadde van den Euanghelio te leven / voeght hy daer by: Doch wy en hebben deſe macht niet gebruyckt: Maer wy gedraghen 't al, op dat wy niet eenighe verhinderinghe en geven den Euangelio

aelio Christi. Ende vers. 18. Om mijne macht in den
angelio niet te misbruycken. Want hadde hy syne
acht willen gebruycken met aenstoot ende hinder-
nge by de swacken / het soude misbruyck geweest
bben. Waer mede nu klaerlijck wordt geloont den
n der woorden Pauli / 1 Thess. 2. 9. want dat hy
emant van hen wilde lastich zijn/was om de swac-
e op te houden. Gelijck hy ook seght / 2 Thess. 3. 9.
iet dat wy de macht niet en hebben, maer op dat wy
s selven u geven soude tot een voorbeelt, om ons na te
lgen. Hy heeft dan syne macht onder haer bezij-
n gheskelt/ om anderen te beter te stichten. Onder-
sschen hy en heeft sijn macht niet altijt laten varen/
aer waer der swacken aenstoot niet en was te vree-
n/heeft hyse ook gebruyckt; ja hy heeft/dewijle hy
n d'eene Gemeynte niet en kreeg/dien hy nochtans
edichte/van anderen genoten: Ick hebbe andere Ge-
eynten (seght hy) berooft, loon van hen nemende om
ieden te prediken. Ghy siet Asterie, dat de Leer-
ers macht hebben van haren dienst te leven/ so dat /
dien sy daer niet van en leven/ zulcks is een vry-
illige afstant haers rechts/om de swacke te beter te
oghen stichten. Sal nu yemant soo onbescheyden
n / dat hy van een vrywillich werck / een noodtsa-
lijck sal maken? ofte dat Paulus gedaen heeft voor
en tijt om seeckere insichten /dat hy dat op alle tij-
n soude willen opdringen/ of hy zoude de Leeraers
daers maken? Ja ter contrarie/ gelijck de Leer-
ers hare vryheyt moeten bematighen / om de swac-
voor een tijdt te verschonen/ alsoo moeten de swac-
metter tijd sterck worden/ om de Leeraers in haer
cht niet te verkorten. Swackheydt wordt onbe-
eydenheyt ende hardtneckigheydt/ als sy na ghe-
echsame tijdt en onderwijsinge haer niet en betert/
de also wordt het tijdt datmen sijn recht gheensins
rkorten late/ maer vryelijck voordere: anders zou-
men de Gemeynten stijven in hare onrechte inbeel-
ughen/ende licht zoude de swackheyt een ghedueri-
en deckmantel worden / om de Leeraers altijdt
er recht t'onthouden.

Asterius. Ik beginne te sien wat van deser sake zy.

Doch

Doch tot breeder onderrechtinge/ segt my Eusebi, het recht der Leeraren/daer ghy van spreekt/is het sodanich/dat de Gemeynten schuldich zijn hare Dienaers te versorgen?

Eusebius. Het blijckt daer aen genoegh / dat Paulus dese macht niet gebruyckt en heeft om der swacken wille. Want kan yemandt macht hebben tot tijdelijck onderhoudt van anderer middelen/sonder dat het de selve hem schuldich zijn? Wederom kanmen seggen datmen yemand om der swackheyt wille verschoont/in een sake waer toe hy niet verbonden/ ofte welcke hy niet schuldich is?

Asterictus. Ick versta/neen.

Eusebius. Ende wat soud ghy seggen/dat ick u selfs uyt de Wederdooperen getuygenissen by-brachte tot onsen voordeele?

Asterictus. Komen sy van persoonen diens seggen wat gelden mach / ick sal seggen/ datmen my schandelijck bedrogen heeft/my een quaed gevoelen van ulieden makende in dingen die de Wederdoperen selve niet en konnen straffen.

Eusebius. Is Pieter van Ceulen u in dese sake niet gewichtich genoegh?

Asterictus. Ja hy / want ick mercke dat hy een heftich voor-veghter is gheweest van de Wederdoopers.

Eusebius. Dese segt/dat hy met Acronio over de onderhoudinge der Leeraren niet wilde twisten. Want alsoo sy geen neeringe en doen / ende sy soo wel leven moeten als andere / dat het seer afgunstich van hem gedaen ware daer tegen te spreecken/ dat hen van de E. E. Heeren vergunt werdt/Protoc. Leeuw. Act. 156. Wat dunckt u?

Asterictus. My dunkt datmen my heeft leeren doen/ waer door ick na syn verklaringe afgunstich sal moeten wesen.

Eusebius. Hoort nu de colloquenten te Emden / die u van meerder gewichte sullen wesen. Dese seggen aldus: Op de laetste vrage, Oft de Gemeynte schuldich is hare beroepene Dienaers met een Christelijcke noodtwendighe noodtdruft te versorgen? Daer op seggen wy

ja,

Emd. Protoc. Act. 78. Sect. 4. Ghy siet dat dese de emeynte schuldich maken. Sy voegender wel by: ier wy en weten niet, dat sy seeckere of gewisse jaerkksche renten ofte inkomsten ghehadt hebben. Doch en meene niet dat ghy in dit stuck swarighedt ot.

Asterictus. Gheensins / want moeten de Dienaers orsorght worden / 't is mijns bedunckens beter dat en ghesette inkomste hebben / waer op men eerlijck ich huys houden / ende de kinderen op-brenghen: unt sulcks achte ick dienstiger soo voor de Gemeyn- / op dat de Dienaers niet sonder mate eyschen / voor de Leeraers / op dat sy te min quellinghe oben / waer de Ghemeynten wat karich zijn. In gheval het principael vast staende / ten kan op de standigheyt niet aenkomen / elcke Gemeynte kan gen wat by haer stichtelijckst is / ten zy dat daer een ordinantie gemaeckt zy in den Nieuwen Temente.

Eusebius. Daer en is geene / maer sietmen op het de Testament / men bevindt dat den Priester en Leviten hare wooninghen zijn verordent / Num. Jos. 21. als oock seeckere onderhoudinghe van ienden / eerstelinghen / heffinghen / en offerhan- / Exod. 29. 27, 32. Levit. 7. 34. Num. 18. 8. tot den de, Deut. 18. 1. tot 6. en elders. Doch van den midofte orde ist niet noodich te spreecken / dewijl vast ral sulcke orde is / dat de Gemeynten niet baert en werden / ende niemandt daer op spreecken / dan die afgunstich is / gelijck Pieter van Ceulen eeckt.

Asterictus. My komt daer in den sin / 't gene ick by nes Claesz. gelesen hebbe / Belijdenisse Art. 14. de lcke seght: Indien een Dienaer vermach door dts zegeninge sonder last der Gemeynte te leven / e sijnen dienst waer te nemen / dat hy alleen upt den sijn pondt behoort te besteden. Maer soo hy r het waernemen sijns dienstes sijnen staet ende ditie soude moeten verminderen / sulcks dat zijn s niet genoeghsaem tot noodduft konde versorgt rden; dat hy niet alleen onderhoudt van de Ghe-

meynte ontfangen mag/ maer dat oock de Gemeynte schuldich is daer voor sorghe te dragen. Wat seghtghy daer op?

Eusebius. Desen man soeckt een quade saecke eenen glimp te geven/ vreesende misschien als hy slechtelijk onse ordre toestonde/ dat hy ende sijne mede-dienaers haren roem verliesen ende schande erven souden. Maer siet ghy niet/ Asterícte, hoe veel hy verscheeldt van de gene die seggen dat wy om geldt dienen/ ende ons daerom lasteren?

Asterictus. Ick sie wel/ Eusebi, want de sulcke spreken als die het gantschelijck quaedt achten/ maer desen man/ als die 't geoorloft acht/ onderhoudt te ontfangen/ alsmen anders sijnen staet soude moeten verminderen.

Eusebius. Soodanich zijn meest alle onse Predicanten/ dat sy sonder genot voor den dienst hare huysen niet konnen versorgen. Ende volgens meest alle onse Predikanten zijn buyten opspraecke/ selfs na desesmans oordeel.

Of de Leeraers haerselven, soo sy konnen, behooren te geneeren?

Asterictus. Misschien verstaet hy sulcke die noch met eygen-ge-erfde goederen/ noch met dagelijck gewin haer huys konnen versorgen. Want de Leeraers der Wederdoopers doen gemeenlijck 't een of 't ander om hen te geneeren/ 't welck wanneer uwe Leeraers oock deden/ sy souden meest alle wel mogen leven sonder dienst-loon.

Eusebius. Hoewel hy sulcke meeninge in 't minste niet te kennen geeft/ maer listich verbergt/ soo dit doch 't gene is waer het meest op aen komt: Ick geloove evenwel dat hy 't alsoo verstaet. Ende so is dit dan ons verschil: Of een Leeraer schuldich is alsoo het Euangelium kosteloos te houden, dat hy oock daer toe soo veel moghelijck is hem selven soude moeten geneeren: Ick segge Neen/ ten sy dat het eenige bysondere noodt der Ghemeynte verepscht. Ter contrarie/ dat/ waer geen onderhoudt is/ ende de Gemeynte wel macht ende bequaemheydt heeft/ daer de selve schuldich is haer Leeraers alsoo te versorgen/ dat sy niet gedwongen worden tydelijcke wercken ofte neeringen ter hant te nemen. Want (gelijck wy voor be-

wesen

...eſen hebben) dat Paulus de Gemeynte verſchoont ...de zelve gewrocht heeft/ was om der zwacken wil- ...; waer upt wy twee redenen genomen hebben/ om ...bewijſen dat de Gemeynten ſchuldig zijn hare Lee- ...ers te verſorgen: Ick voeger nu by dat zy de zelve ...erſorgen moeten/ niet alleen als zy te kort komen ...et haren arbeydt/ maer ook op datſe niet en werc- ...en. Want in het wercken iſt dat Paulus de macht ...e hy hadde bezijden ſtelde.

Aſterictus. Die redenen zijn krachtich/ doch hebt ...er meer? laet hooren.

Euſebius. Ja/ verſchepden. Want I. deſen man ...il maer de Gemeynten ſchuldich houden hare Lee- ...ers te beſorgen/ als zy anders met wercken en al ...et toe en zouden moghen/ even offe niet anders ...n den zelven verſchuldet waren/ dan alle ledema- ...n/ die zy ook moeten helpen als zy in nootdruft ...kort komen. Maer Paulus zeght 1 Theſſ. 5. ...rs 13. Houdtſe in grooter eere in der liefde/ om ...ers wercks wille. Deſe eere in der liefde verklaert ...1 Timoth. 5. 17/ 18. Dat de Ouderlinghen die ...l regheeren dobbeler eere waerdigh gheacht worden, ...ornamelijck die arbeyden in 't woort ende leere. Want ...Schrift ſeght, eenen dorſchenden oſſe en ſult ghy niet ...yl-banden. Ende, de arbeyder is zijnen loon waer- ...gh. Sy moeten dan/ om haers wercks wille met ...n ghe-eert worden. Deſe laetſte woorden gheven ...e II. reden. Die gheloont moeten worden als ...beyders die zulcks waerdich zijn/ moetmen niet ...laſte legghen haer zelven te verſorghen. Ofte/ ...ie gehouden zijn de Leeraers te loonen om haren ...beydt in den woorde ende leere als loon waerdich ...nde/ die en mogen de zelve niet te laſte leggen met ...deren arbeydt haer zelven te gheneeren. Nu ...Leeraers moeten gheloont worden/ de Ghe- ...mpnten zijn ghehouden de Leeraers te loonen ...arbeydt/ &c. Ergo moghen hen niet te la- ...legghen met anderen arbeydt hen zelven te ...rſorghen en gheneeren. Ofte/ Die gheloont ...eten worden als arbeyders in het woordt/ ...cks waerdigh zijnde/ en zijn gheenzins/

bupten bysonderen nood/ gehouden het Euangelium kosteloos te houden / ende daer toe ander werck te doen. De Leeraers moeten alsoo gheloont worden. Ergo. Hoemen beslupt/ ghy siet dat het slupt. Ende dit versterckt Christus/ want hy verbiedt zijne Discipulen/in haren dienst uptgaende/ hen selven te versorgen/ mede nemende broodt / geldt / een male / &c. met dese reden / om dat den arbeyder sijn loon waerdich is, Matt. 10. 9/10. Marc. 6. 8. Luc. 9. 3. en 10. 7. Voegt hier by III. het ghene Paulus seght 2 Timoth. 2. 4. (verstaende die strijdt in de bedieninge des Woordts) die in den krijgh dient wort inghewickelt in de handelingen des leef-tochts, op dat hy dien moghe behaghen die hem tot den krijgh aengenomen heeft. Waer upt blijckt datmen den Heere best behaegt / den dienst soo waernemende/datmen andere bekommeringen late varen. IIII. Als ghesept wordt Galat. 6. 6. Ende die onderwesen wort in 't woort, deyle mede van alle goederen den genen die hem onderwijst. Is dat niet klaer genoegh geleert / dat den Leeraer niet hem selven / maer de Gemeynte den Leeraer gehouden is te versorghen? Hoort V. Paulum met veele redenen dit selve leerende: En hebben wy niet macht om te eeten ende te drincken? of hebben alleen ick ende Barnabas geen magt van niet te wercken? (Ergo alle d'andere en wrochten niet) wie dient oyt in den krijg op eigene besoldinge? wie plant eenen Wijngaert, ende en eet niet van sijne vrucht? of wie weydt een kudde, ende en eet niet van de melck der kudde? Ghy en sult eenen dorschende osse niet muyl-banden. Die ploeght moet op hoope ploegen. En die op hoope dorscht, moet sijner hoope deelachtigh worden. Indien wy u-lieden het geestelijcke gezaeyt hebben, is het een groote sake soo wy het uwe, dat lichamelijck is, majen? Indien andere dese macht over u deelachtigh zijn, waerom niet veel meer wy? En weet ghy niet, dat de gene die de Heilige dingen bedienen, van het Heilige eten? Ende die den Altaer steets by zijn, deelen met den Altaer? Alsoo heeft oock de Heere geordineert, den genen die het Euangelium verkondigen, dat sy van den Euangelio leven. 1 Cor. 9. vers 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14. Leert dit alles niet so klaer als den dag/ Asterickte, dat de Dienaers

aers geensins gehouden zijn te wercken / maer de
Bemeynte ghehouden is haer soo te besorghen / datse
niet behoeven te wercken ? Want zulcks heeft de
Heere geordineert / datse tot het Euanghelium haer
allen beledighen / ende daer van oock leven sullen.
Paulus en heeft dese macht niet ghebruyckt / maer
waerom ? Wy verdragent al (seght hy) om den Euan-
gelio geene hinderinge te gheven. Ende even dit stijft
ons seggen / want eerst / hy verdroegh het / dat hy na-
melijck dese macht niet en ghebruyckte : soo wast dan
mich ongelijck dat hem geschiede / dat hy zijne macht
niet en konde gebruycken / hoe soude hy anders van
verdragen spreken ? Als dan de Leeraers van wegen
der Gemeynte hare macht niet gebruycken mogen / hen
geschiedt ongelijck. Ten anderen / hy verdroeght om
in Euangelio geen hinder te gheven / ergo niet om
dat hy 'er eenichsins in gehouden was.' Het ghesepde
helpt ook den genen die ghehoorsame eygen goede-
ren hebben / want evenwel blijft haer werck zijnen
loon waerdich. Sy en zijn niet gehouden op eyghen
besoldinghe te krijgen : ende soo wat meer staet vers
9. 10. 11. 13. 14. is alles voor haer. Ende nergens
voordt haer het tegendeel opgelept. So dat Cl. Cl. de
selcke sonder / ja tegen reden lastert. Want als de Ge-
meynten geenen bysonderen noodt dringt / wat behoe-
ven sy haer recht af te staen ? Ofte eenen anderen te
laten bemeesteren 't ghene hen toekomt ? Hebben zijt
niet van doen / sy konnen 't soo wel elders besteden tot
goede dingen als andere.

Asterictus. Uwe redenen zijn my als soo veel don-
der-slagen in mijne ooren / die my als bupten my sel-
ven maecken. Ist mogelijck dat de menschen / voor-
nemelijck die soo effen willen zijn in hare woorden /
soo verkeert zijn ? Voorwaer ick vergramme my niet
seynich op de boosheydt des ghenen die met zijn la-
steren mijne ooren gequetst / ende mijn sinnen vervoert
heeft. My aen te prijsen als bysondere deugden / 't ge-
strydt met de Insettinge des Heeren : ende te la-
steren 't ghene daer mede accoordeert ! dat is te grof.
Hoe dickwils heeftmen my de Gereformeerde Predi-
canten gescholden als huerlingen / buyck-dienders /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ende die om geldt predicken! Ock gedencke ick gelesen te hebben in seecker Wederdoopersch Liedt/ dat sy de Schapen wyden om de wol en om de melck. Ende in de Bekentenis gedruckt tot Hoorn anno 1620. dat zy hare gaven/ die dese gekocht noemen / als in de Scholen met kosten geleert / voor tijdelijck ghewin soecken te verkoopen / Art. 20. Maer nu sie ick upt wat hert sulcks is gekomen.

Eusebius. Het en is niet anders dan een geveynstheyt der leughen-spreeckers, om de onvaste menschen te bedriegen. God wil het haer vergeven / en haer bekeeringe geven.

Asterictus. Ick gedencke hoe menichmael ick door dusdanighe lasteringen ghedreven ben u-lieder Leeraren te veroordelen / tegen alle reden/ als waren zy den meestendeel vupl-gewin-soeckers. Waer in my verschrickt de spreuck Christi Matth. 7. 1 / 2. en oordeelt niet, op dat ghy niet geoordeelt en wordt, &c.

Dat de Leeraers der Wederdoopers niet om niet leeren.

Eusebius. Bidt Godt om vergevinghe/ ende gelooft voortaen soo licht niet. Maer eer ick hier af scheyde / moet ick u noch een dingh zeggen / op dat ghy de gevepnsthept onser lasteraers te overvloediger mooght kennen.

Asterictus. Ick ben te vreden / behoudens dat ghy in u zeggen seecker gaet/ op dat ghy my niet in eenich lichtvaerdich ende verkeert oordeel over dese lieden en doet vallen/gelijk ick klage dat sy my gedaen hebben aengaende u-lieder Predikanten.

Eusebius. Ick en sal niet zegghen dan het gene wel bekent is den ghenen die maer een weynich van haer practijcken weten/ ende waer van soo veele getuygen zijn ende klare bewijsen / dat ick niet en kan geloven dat zy het zullen derven ontkennen/hoewel zy het wel garen ons zouden ontstutselen.

Asterictus. Segh aen: wat hebt ghy?

Eusebius. Dat de Leeraren der Wederdooperen ordinaer beter geboneficeert worden dan de onse / hoewel zy willen schijnen upt liefde te dienen. Waer vint ghy opt Predicanten die van haren dienst rijcke worden? Die rijck zijn onder hen hebben het ofte door eyghene goederen / ofte van eenighe sonderlinge

ige toevallen die seer selden komen. Maer men heeft
iele oude ende nieuwe exempelen van lieden die / van
er soberen staet zynde / door hare dienst onder de We-
rdoopers tot rijckdom zijn gekomen: So dat sulc-
e, die te voren waren slechte Ambachts-lieden / zijn
worden rijcke Coop-lieden of Winckeliers.

Asterictus. Hoe kan dat geschieden?

Eusebius. De practijken zijn verschepden / ende wor-
n / soo veel mogelijck is / secreet gehouden. Doch
k sal u eenige verhalen / waer van ick goede kennisse
bbe. Ghy weet hoe de leeraers der Wederdoopers
ntijts repsen van d'een plaets tot d'ander / maer
looft niet dat sy daer schade van hebben / want dit
eft nu eenen goeden deckmantel / alsoo het reys-gelt
nt weder gegeven te worden / 't welck nochtans niet
oot en kan wesen / nadien sy van plaets tot plaets
re broederen hebben / waer sy ter herberge leggen.
u sulck reys-gelt zo sober upt te keeren ware te on-
eeft / onbesproken geldt komt gemeenlijck wat rijc-
lijcker: ende alsoo weet ick dat men maer op een
orp / in het Boeck des Leeraers (want in de hant
ude te seer na het buyck-dienen ruycken) twee goe-
groote goude stucken (ick meen dat het Rosenobels
aren) inslupten kan: 't welck / zo voortgaende van
emeynte tot Gemeynte / wel een goede somme kon-
n maecken. Ick en stelle dit niet / als ware de sa-
in haer zelven quaet / maer op dat sy mogen gha-
ncken dat het Wederdoopersch prediken / upt
fde / wel gelt kan opbrengen. Sy hebben noch een
der practycke / die profijtlijcker is. Men siet den
estendeel dese predikers upt liefde / die haer pets
ten te redden / ende wat gaen zijn tot het tijdelijc-
/ eenigen handel of neeringe aenvangen; nu ha-
liefde is weder-liefde waerdich / daerom heeft den
an selfs geen bequame middelen / of set hy sijn nee-
nge broeder dan sijn middelen konnen verdragen /
en moet hem niet verlegen laten / men vind middel
m eenighe honderden sonder rente ter handt te
llen: daer beneffens elck dient hem den pen-
ngh te gunnen / ende al geeftmen een gulden of vier
hellingben booven den prijs op een elle laeckens /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

men moet daer soo naeu niet op sien / want (gelijck zeecker persoon/ dickwijls dese saeck tot roem verhalende/aen een Godvruchtich lidmaet onser Gemeynte seyde) sy en hebben geen geldt van haer prediken. De gedachtenisse is noch te versch om verstorven te wesen van het gene in een van onse nabuerige steden is ghebeurt. Daer was een Leeraer van grooten naem/die/een neeringe ghedaen hebbende waer mede hy niet en konde prospereeren na zijnen wensch/voornam een ander kostelycke Winckel op te zetten/ doch niet zonder veele honderden/die hy/sonder rente te geven/ghebruyckte: om nu te beter kalanten te maken/ dede hy op eenen tijdt (een Predikatie ghedaen hebbende van de liefde/ ende op hem selven geappliceert) de leden der Gemeynte/ immers de voornaemste/ by een blijven / ende hem belooven dat sy zijn Winckel het geldt soude gunnen/ 't welck zy deden/ waer van haer eenige namaels selfs tegen goede lieden van onse Gemeynte beklaeght hebben: want sy en dorsten niet dingen / ende moesten dickwijls soo verre boven den ordinare prijs betalen/ dat de liefde onverduldich wierd. Ja zelfs die hem eenighe honderden hadden gheleent / moesten lijden dat zy op slechter waren wyp wat meer moesten gheven / dan by anderen op beter. Konnen zulcke Predikers niet rijck worden/ 't moet vreemdt bykomen. Hoort noch een derde : Take Sybrantsz./gewesen Predicant tot Medenblik/heeft verscheyden-mael verhaelt teghen vrome lupden/ die zoo gheloofwaerdich zijn / ende welckers ja soo vast is/als yemandts onder de Wederdoopers/ende noch tegenwoordich daer van ghetuyghen/ dat de Wederdoopers/zoeckende in troubel water te visschen/ hem hebben gesocht aen haer zyde te trecken / ende daer toe voordachtelijck hem te Medenblick quamen besoecken / hem beloovende dat hy haren Leeraer zoude wesen ; daer by voeghende dat hy veele kinderen hadde / datmen nu wiste wat tractement hy hadde/ maer datmen by hen-lieden zoo gheen gheset geldt hadde / ende hy evenwel beter onderhoudt zoude hebben dan by ons. Doch Taecke Sybrantsz. sloeghse mannelijck af / zegghende/ dat hy gheen

hup-

ypchelaer wilde weſen / ende wanneer hy weder-
copen ſoude / dat hy vreesde dat Godt zijn handt
ude te rugghe trecken. Het waren Hanſiten /
't gheene zijn Dochter onthouden heeft / die hem
nſochten. Dit zijn nu maer eenighe ſtaelkens / zy
bben ongetwijfelt wel meer middelen en wegen om
re Leeraers te verſorghen / die noch niet / immers
et by ons / bekent en zijn: doch die nu verhaelt zijn /
onen ghenoegh wie beter kans heeft / onſe of hare
eeraers. Die nu noch op zijn ambacht ſtaet / hebben
eden moet / ende wercke wat ſachjens aen om't wel-
ens wil / zoo hy niet heel plomp is / hy zal wel rijc-
lijck door de Werelt raecken. Doorwaer wanneer
t niet en ſtrede met Godts ordinantie / het ware on-
Predicanten voor het tijdelijcke beter hen ſelven
ſoo te geneeren / dan een geſet onderhout te hebben /
aer in goede ſorge ghedraghen wordt dat ſy niet vele
er-houden.

Aſterictus. Dit u verhael / Euſebi, ontdekt noch meer
gevepnſthepdt der gener die my ſoo dickwijls van
t bupck-dienaers hebben geſproken. Ghy doet wel /
de ick weet u danck dat ghy deſe dingen ontdeckt:
k en ſal't oock by my niet laten ruſten / maer ghe-
upcken om den genen den mondt te ſtoppen / die my
andere voortaen op ſulcken wijſe aenkomen: waer
er indien zy haer belgen / zy en konnen't niemandt
ijten dan haer ſelven: Want zy belaſteren het gene
edt is / ende ſoecken met looſhept het gene zy bela-
ren. Men moet haer in-meten met waerhept / ghe-
ck zy bedrieghelijck uptmeten / op dat zy hen voort-
n ſchamen / ende d'onwetende te beter ghewaer-
jout werden. Doch een dingh ſie ick noch in de Be-
deniſſe van Cl. Cl. / waer op ick noch niet en ſoude
eten te antwoorden / namelijck dat de Predikanten /
n gheen oorſaecke te gheven haer bupck-dienaers te
emen / niet en behoorden een Kercke / daer een min-
r onderhoudt is / te verlaten / om haer te voegen by
n ander daer den loon ofte de inkomſte grooter is.

Euſebius. Deſen Cl. Cl. geeft even hier in te merc-
en dat niet zoo zeer het inwendigh ghevoelen zijns
emoedts / als wel de laſter-ſucht hem in deſe quade

Of de Leeraers moghen overgaen van een armer tot een rijcker dienſt?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

saecke doet spreecken / om alsoo dit voor-oordeel/ dat zy tegen ons zoecken te maecken/ ten minsten wat te onderstutten. Het is zoo / de Predikanten verhupsen zomtijdts van minder tot meerder Kercken : ende gemeenlijck hebben de meerder Kercken grooter inkomste / maer ten is niet al of altijdt gewin/ want daer valt ook meerder afbreuck en aftreck. Maer genomen men konde daer tijdelijck voordeel doen / men moet weten/dat het onder ons niemant geoorloft is sijn Kercke te verlaten / ofte na een ander te staen door eenigherley inkruppinghe : wie verhupst moet hebben een wettelijcke beroepinghe / ende moet van sijnen voorigen dienst op die beroepinghe wettelijck ontslagen werden : zoo dat dese man ofte upt boosheyt/ ofte immers niet zonder alle looshept / spreeckt van verlaten der eener ende voegen tot d'ander Kercke. Seght men hier : als de beroepene het beroep afslaet/ en zal hy niet ontslagen worden van kerckelijcke vergaderingen / zoo dat hy eerst moet te vreeden wesen/ of hy en wordt niet gestemt te vertrecken: Ick zal antwoorden / dat dit niet altijdt vast gaet/ ende al waert zoo altijdt / wat ware daer quaedts aen? Men kan't niet quaedt noemen dat een Predikant een wettelijck beroep aenneemt tot een grooter Kercke : het kan wel wesen datter zondige insichten loopen in het aennemen / maer men kan sich alzo licht ook in het afslaen besondigen : want die wettelijck beroepen wordt moet ook Godts beleyd erkennen/ ende gelijck hy behoordt gereedt te wesen tot de meeste stichtinghe/ alzoo en moet hy zulck beroep niet lichtvaerdich afslaen. Wie is nu desen Claes Claesz. dat hy eens anders dienst-knecht oordeelt? wil hy hem onderwinden de herten te doorsien / dat hy onse Predikanten wil verdacht maken/ als of zy eer zochten meerder loon van meerder stichtinghe: Soo eenigen Predikant in zoodanige zaecken Godts eere ende de ghemeene stichtinghe niet en neemt tot sijn eerste eynden / wy zullen hem selfs beschuldigen / doch wat menschе sal dat licht seecker konnen mercken? Ondertusschen en kan het niet geseyt werden quaedt te wesen / soo pemandt neffens ende onder die gemel-

...elde eynden eenighe acht neemt op zijn huysshou-
...e: want dat moet ook geschieden op behoorlijke
...e/ende mach ook van de Predikanten geschieden
...ij daer door haren dienst niet en verkorten / ende
... zoecken het Coninckrijcke Godts en zijn ghe-
...tighept. Wordt dan pemandt beroepen daer
...r inkomsten zijn / ende hy billijck meer stichtinge
...h hopen / wat kan hem hinderen aldus te over-
...gen? Ick ben bereydt den Heere ook in sobere
...itie te dienen; ende sijne eere / der Gemeynten
...tinge / boven mijn eyghen profijt te stellen: maer
...omt my gelegenthepdt voor dat ick zonder hin-
...aan stichtinge mijn huysgesin kan goedt doen; ja
...eere biedt my nu aen bequamen middel / om de
...orderinghe van het Rijcke Godts en sijn gerech-
...epdt/ met meerder hope van stichtinghe/ te bear-
...den / ende met een daer by de beloofde toemate
...r mildelijcker te genieten: het eerste is het wen-
...lijckste / het tweede is mede niet te verwerpen;
...rom ick wil in den Name des Heeren aennemen
...me my sijne voorsienighept door wettelijcke mid-
...n aenbiedt/ ende waer toe zy my roept. Hoe kon-
...de Wederdoopers dat voor quaedt houden als sy
...aer eygen doen willen sien / terstondt verhaelt?
...by haer niet ongeoorloft/ by occasie ofte door mid-
...chaers dienstes/ niet alleen huys-nootdruft / maer
...verbeteringe / ja rijckdom te soecken: waerom
...et den onsen niet zoo wel vry staen verbeteringhe
...inkomste/ als een aenhangsel ende toe-gifte op de
...rder stichtinghe / waer toe zy geroepen werden /
...te nemen?

...steri&ctus. Ghy hebt my voldaen / men kan daer
...met reden niet straffen / laet dan noch pemandt
...n heymelijck van het vleesch dryven/ dien sal Godt
...oordeelen/ ons en komt niet toe te oordeelen voor den
...t, tot dat de Heere sal gekomen zijn, welcke ook in
...cht sal brenghen 't ghene in de duysterniſſe verbor-
...is, en openbaren de raetslaghen des herten: ende
...dan sal een yeghelijck lof hebben van Godt, 1 Co-
...h. 4. 5. Nu ick ben bedacht voortaen my door
...nen soodanighe praetjens meer van u-lieden te
laten

laten afkeerich maecken: want ick sie hoe weynich zy vermooghen / als zy wel inghesien werden. Ja ick vinde meer oorsaecke om de geene / die my zoecken te trecken / min te ghelooven / ende zoo zeer niet te achten in alles wat sy mogen voortbrengen / als voor desen; nadien ick nu mercke dat het meer is blinde passie die haer dryft / ende gevoynsthoydt / ghemenght met onwetendthoydt die haer regeert / dan rechten yver der Godtsalichoydt. Ende konnen zy hare leere niet beter vast maecken dan hare voor-oordeelen / ick beklaghe den dagh dat sy my opt zijn bekent gevorden.

Dat men van der Hansiten ghevoelen niet en kan seker wesen.

Eusebius. Wat is haere leere / zoudt ghyse konnen beschrijven? ofte hebt ghy daer van eenge zekerheyt?

Asterictus. Wat vrage is dat! Sy prediken immers doorgaens / zy hebben hare verschillen met u-lieden / oock zijnder verscheyden belijdenissen uytgegeven / ende de Hansiten (so ghyse noemt) wat souden zy anders ghevoelen / dan Hans de Rijs korte belijdenisse voorstelt?

Eusebius. Myn vrage en is niet buyten reden / ende soo ghy het wel insiet / Astericte, ghy sult bevinden / zijn hare voor-oordeelen los / dat hare leere niet min onseker ende qualijck ten vollen te kennen is. Gheliick de Samaritanen aenbaden dat sy niet en wisten / also prediken oock heden veele dat zy niet en weten. Aengaende de verschillen met ons / wy en hebben met alle Wederdoopers niet de zelve: in sommigen is Hans de Rijs en de zijne met ons eens teghen andere: in sommighen zijn anderen met ons eens teghen de Hansiten; oock en hebben wy in alle verschillen met de Hansiten haren grondt niet / ten zy dat sy geenen grondt en hebben / 't welck zeer waerschijnlijck is. Want de belijdenisse van Hans de Rijs / verschilt niet alleen in veelen van andere belijdenssen der Wederdooperen / maer is oock nochte volkomen nochte klaer / zo dat den auteur in veele dinghen ofte geen rechten gront en heeft / ofte de zelve niet en derft voorstellen / ende hoe sal synen aenhang daer eenen rechten grondt upt moghen kennen? Ick wenschte

rechten

pemandt te ontmoeten die my hare meeninghe
t verklaerde/ zo hy anders konde.

sterictus. Ick hebbe de belijdenisse wel gelesen/die
docht soetelijck gestelt te wesen/ doch ick en kan
oorden soo naeu niet wegen.

usebius. Sulcke zijnder veele/ daerom behoorden
elijdenissen gantsch klaer/ eenvoudig/ende sonder
belsinnigheit te wesen/uptdruckende het gevoelen
Auteurs/ofte der Gemeynte die de selve belijdt/so
omen/ datmen aen der selver meeninghe met re-
niet kan twijfelen/ nochte daer na behoeft te ra-

sterictus. Dunckt u datter in enige stucken naer-
verklaringe van nooden is/ teyckent die aen/ en-
ersoeckt dat u goedt beschepdt daer op ghedaen
rde/ ick en dencke niet dat het sal geweygert wer-

usebius. Dat hebbe ick al over lange gedaen/ende
be aengeteyckent niet eenige/ maer veele stucken/
er de Hoofden der Hansiten alhier/ als ick op hen
een briefken versochte dat sy een naerder ronde
klaringe wilden doen/ waer toe ick schreef gereedt
ebben't gene wy achteden verklaringhe te behoe-
/ en hebben niet geantwoordt/ noch eenich teycken
even dat sy daer toe gereedt waren.

sterictus. Dat schijnt vreemt/ want haer is veele
r aen gelegen/ dat oock hare partijen van haer ge-
len wel versekert zijn/ op dat hen geen oorsake ge-
en werde om pet erghers van haer te spreken ofte
cken/ dan sy garen hadden.

usebius. Het en is niet vreemdt den ghenen die dese
en wel kent: want elck heeft by-na een belijdenisse
hem selven/ behalven dat sy in't ghemeen het
pt der Overhept/ het Eedt-sweeren/ der Kinder-
ppen verwerpen/ ende ons in eenige stucken/ gaen-
tegen de alghemeyne ghenade/ eenparich lasteren.
t achte ick de oorsaecke te zijn dat de belijdenisse
n Hans de Rijs (den druck die ick hebbe is
n't jaer 1619. tot Hoorn voor Zacharias Cor-
lisz.) niet eens in den tijtel aenwijst/ of het een belij-
nisse is van hem alleen/ ofte van wepnige met hem/

ofte

ofte van eene geheele Gemeynte / maer slechtelijck heet Corte belijdenisse. Een Vermaender ofte Leeraer der Hansiten alhier / van een der Predikanten gedrongen zijnde over den 8. Artijckel deser belijdenisse / om die soo met haer selven als met andere artijckelen te verghelijcken / ontsloegh hem selven van dese swarichheydt / seggende : Ick binde my aen gheen belijdenissen van menschen. Waer upt ick beslupte dat de belijdenisse van H. D. K. selfs van zijne aenhangers niet ten vollen aengenomen werdt / ofte immers dat sy de selve niet recht en verstaen / veel min konnen verklaren. Hoe salmen dan haren grond konnen weten? Want al ware dese belijdenisse klaer en volkoomen / wy en konnen niet weten hoe verre elck Leeraer die acht met Godts woordt te accorderen: En waer salmen anders haer gevoelen leeren? Want ick en weet geen gemeene schriften die 't behoorlijck doen konnen / ende spreeckt men met pemandt / men zal wel hooren wat sy in ons lasteren en berispen / maer in veelen stucken zalmen nopt ronde openinge krijgen van haer eygen gevoelen: ende al kreeg men 't / men kan niet zeecker zijn of het andere zullen toestemmen. Waer upt ghy oordeelen mooght hoe onwijselijck ghy gedaen hebt / de zulcke naloopende die u geen eenparige belijdenisse en konnen geven / ende hare gronden in verschepden stucken niet en derven ofte niet en konnen openen / maer ofte verswijghen / ofte in duystere dobbelsinnighe woorden inwinden.

Asterictus. Staet de zake so / ick hebbe wel qualijck toe-gesien / want ten minsten de Leeraers behoorden vast te gaen en vrymoedigh te wesen. Doch op dat ick op u woorden beter moge rusten / hier is de belijdenisse by de handt / toont my in een stuck of twee wat ghy verepscht.

'T werdt getoont in eenige stucken.

Eusebius. Siet daer den eersten Artijckel / waer onder andere eygenschappen Godts staet Onveranderlijckheyt, bevestight op de kant met Jacob. 1. 17. Nu dit kan ghenomen werden van Godts wesen / ofte van sijn wille ende raedt / waer op eygentlijck Jacobus siet. Ofte van beyden / gelijck men Jacobum

kan

verstaen: ende soo mocht men de belijdenisse oock
oden / maer de Hansiten zijn gewoon Godts on-
anderlijckheyt in sijn wille te ontkennen / daer-
moest dit uytgheduckt hebben gheweest / zoude
r gevoelen klaer zijn: Want ofte sy spreken tegen
belijdenis: ofte de belijdenis houdt Godt niet in
s onveranderlijck / ende soo doet zy qualijck dat-
oo simpelijck ende zonder onderscheydt spreeckt.
den derden Artijckel noemen zy den Sone Gods
Vaders eenwige woordt ende wijsheydt / den
Geest Godts kracht ende mogentheydt / dese drie
men sy Art. 2. een Godt. Ende wederom Art. 3.
ordt geseydt / dat zy niet gedeelt noch verscheyden
in nature / wesen / of natuerlijcke eygenschappen.
t is dus verre wel tegen die gene die drie wesens
ten / maer niet genoeg om te verklaren wattet voor
e zijn. Wilden zy niet gebruycken den Naem van
soon of zelf-standicheyt / sy mochten een beter be-
cken / om hare eenicheyt met ons in desen te betuy-
. Voorwaer een onwetende en zal door dese woor-
niet licht konnen sien of sy oock verscheelen van
gene / die niet dan drie namen ofte drie hoedanighe-
stellen. Artijckel 8. worden twee onderscheyden
ueren met ons bekendt in Christo. Maer sijne
ischeyt wordt alleen gheseydt geworden te zijn in
aria / niet uyt Maria; nochtans wert oock geseyt
se niet en is geworden door eenige veranderinge in
oddelijke wesen des Soons: van waer is sy dan?
schrift is immers van desen artijckel zo klaer als
ijens anders. Hier moet yet schuylen dat de belij-
s niet derven noemen. Wederom / Christus wort
aemt sichtelijck ende onsichtelijck / uytwendig en-
nwendich / de waerachtige Sone Godts. Wat is
eseyt? dit schijnt de meyninghe te wesen / hy is
sins Godts Sone / ofte na alles wat in hem is.
ner onsienlijckheyt en onsterflijckheyt zijn oock des
ons eygenschappen / zo Art. 3. beleden wordt / hoe
van Christus uytwendigh ende sienlijck Godts
ne / ende in dat ghene waer in hy ghestorven is?
e kan oock alsoo gheseydt worden datter gheen
anderinghe zy ghevallen in den Soone Godes?

Wil-

Wilmen antwoorden dat hy Sone Gods is op verscheyden wijsen: ick zegge wederom / dat het dan soo niet eensins behoorde uytgheſproken te worden / datter oock onderschept moest ghewesen worden. Hoe dunckt u Asterícte, kont ghy met sulck belijden te recht raecken?

Asterictus. Neen ick voorwaer / ick mercke datmen achter zulcke woorden vreemde gevoelens zoude konnen verbergen. Wat hebt ghy meer?

Eusebius. Ick moet eeest hooren wat ghy inde leere hebt/'twelck u by den Hansiten beter bevalt dan by ons, want daer in zal ick misschien gelegenthept hebben noch veel andere stucken te ondecken/waer in dese belijdenisse ofte onvolkomen ofte al te duyster / ofte dobbelsinnig is. Ick hebbe u in dese drie stucken maer een proefken willen gheven / op dat ghy mocht sien dat ick met goede reden op de belijdenisse spreecke. Seght ghy nu / wat ghy van de Leere hebt te zeghen.

Asterictus. Ick hebbe/aen't ghene ick heden ghehoort hebbe/ eenighe dagen genoegh te kaeuwen / my dunckt dat ick het dan hier by voor dees tijdt wil laten berusten. Oock ist gantsch laet gheworden / ende den nacht voor handen zijnde/vermaent ons te scheyden.

Eusebius. Wel aen ick ben te vreden / als ghy maer niet en versuymt/ende hier na de sake laet steken. Ick wilde garen beproeven of ick nu/ door Godts genade/ wat meer op u sal konnen winnen / gheliick ick beter hope ghebat hebbe / u heden begrijpelijcker en leersamer vindende/dan in voorgaende tijden.

Asterictus. Indien ick my versuyme/ofte my te slaeu vertoone/ ick hope dat ghy als eenen rechten Eusebius my wederom sult aenporren.

Eusebius. De onghewilligheydt / stuersheydt/ongehoorigheydt der gener die behoorden te leeren / stoot dickwijls den goeden yver voor het hooft / en doetse verkoelen. Maer ick sie dat ghy soo gestelt zijt / dat d'opweckinghe u sal aengenaem wesen / 't welck my vrymoedigh sal maken u als by de ooren te trecken/so ghy u selven vergeet.

Aste-

Asterictus. Ja doet het wyelijck / al wiste ick u on-
dick / want wederom tot myn verstandt komende/
bedenckende dat ghy myn beste soeckt, sal ick u soo
al meer dancken / als ick u eerst ontdanckte. Wie
eenen diepen soeten slaep geweckt wordt / sal wel
derstreven en moeyelijck wesen / somtijdts oock
open en kijven: maer kan hy ter degen wacker wor-
/ en beginnen te vaten waerom hy geweckt wordt/
t schade hem konde overkomen/ofte dat syn profyt
r mede ghesocht werdt / hy sal liever hebben het
rlich waken/dan de aengename slaep-rust.

Eusebius. Ick ben blijde dat ick u soo hoor spreken.
k hope u haest wederom by te komen/ Godt gebe
ick u mach binden wassende in de kennisse ende
ade onses Heeren Jesu Christi. Goeden nacht
Bricte.

Asterictus. De Heere zy met u Eusebi, ende gebe u
en goede ruste/ en voortaen verwackeringe uwer
nen/op dat ghy veelen mooght stichten.

Eusebius. Amen.

II. t'SAMEN-SPRAKE,

Handelende van eenige

VOOR-OORDEELEN

Tegen de

ERF-SONDE;

Als oock

Van het Beeldt Godts voor alle Menschen in Adam ghegheven / ende verloozen: Van waer de lichamelijcke doodt zy / &c.

CAPITTEL I.

Inleydinge tot den volgenden handel.

EUsebius. Ick kome wederom tot u Astericte om mijnen dienst aen te bieden tot uwer versterckinge / hebt ghy tijdt dat wy te samen praten?

Asterictus. Zijt welkom Eusebi, ick begon na u te verlangen / ende dochte bijna dat ghy mijner vergheten hadt / het zijn haest thien of twaelf dagen dat ghy by my waert.

Eusebius. Veele luyden hebben niet garen datmen haer aenspreeckt: Veele wederom / als sy beginnen smaeck te krijgen in de aenspraecke / wilden wel datmen haer alle dage versochte / my dunckt dat gy oock oock onder desen zijt. Ghy moet weten dat wy meer luyden hebben aen te spreecken / onder welcken den tijdt moedt verdeeldt worden: oock hebben wy t'huys anse dingen te doen / ende onsen besten tijdt te

gebruycken: daer beneffens alle dagen en zijn geen
-t-dagen / ick soude wel somtijdts yemandt wil-
versoecken; ende soeck 'er de sinnen na te stellen /
ar sy zijn somtijdts met eenige overdenckingen so
gh / ofte met yets te ondersoecken so beset / ofte met
ge quellingen die onsen dienst veele heeft so verre
baert / datse die vaerdigheyt en wackerheydt niet
ebben / die noodich is om ofte met den bedroefden /
met den swacken / ofte met den onwetenden ter
rer tijdt te spreken.

Eerictus. Ick weet wel dat u-lieder tijdt kostelijck
daerom by my en zijn soodanige verschooningen
noodich: dat ick de dagen geteit hebbe is niet om
verschuldigen / maer komt uyt begeerte u wederom
oren / want de laetste woorden die wy t'samen
len hebben my in verscheyden dingen groot licht
ven / ende soo vermaeckt / dat ick u tegen woor-
odt naeulijcks langer konde missen / hopende
n andere dingen / de leere aengaende / van u
ht te werden.

Eubius. Hebben mijne gheringe gaven u eenich
gedaen / Godt hebbe de eere / die voorts mijne
alsa believe te regeeren / ende u herte te berey-
ht sijne heylige waerheyt alleen ende kracht-da-
aer in moge plaetse grijpen en blijven houden.
t wat boeck hebt ghy daer voor u leggen?

Eirictus. Siet daer den tijtel.

Eubius. Ick siese / en met droefheyt. Studeert ghy te in Coornherts boecken / en met namen in dit / vreemde Sonde, Schulde ende Straffe? Ick en ben nt meer verwondert dat ghy onvast ijzht: want n man gehoor hebben gegeven / hebben wel ve-
n lasteren over de Leere der Ghereformeerde
re / maer nopt hebbe ick yemant gevonden die ee-
astichept van leere kreegh / maer meest loopen
enen als Bygeesten / even offer gheen rechte
de te vinden waer: waer in sy ock gemeenlijk
een sonderlinghe hartneckichepdt ende onge-
ickhept / gelijck haren meester haer is voorge-
want laet-dunckende / ende onbuygelijck van
zijnde / waer by ginck een onbeschaemde

Coornherts aert beschreven.

stoutichept/hy en was geen man om reden te wijcken en plaetse te geven / hoe goedt de selve mochte wesen. Welcken quaden aert zijne Discipulen / die in ander Schrijvers wepnich konnen verdragen / als een groote deught navolgen en over-erven. O Asterícte! mijne hope is my vry zeere ghemindert / ick vreese dat Coornherts hartneckichepdt u oock pets zal aenkleven.

Asterictus. Des mans manieren behagen my zoo qualijck/als niet dan galle ende bitterhept smakende/ dat hy my niet en zal tot een Discipel krijgen. Doch dewijl ick voorgenomen hadde u te hooren sprecken van d' Erf-sonde / die Antoni Jacobsz. in zijn boecken tegen Puppium ontkent / ende my wel gesepdtis dat hy niet alleen de redenen / maer oock de eyghene woorden van Coornhert gebruyckt/ soo hebbe ick gedacht datter groote over-een-kominghe moet wesen tusschen beyden/ende daer toe dit Boeck wat doorsien/ om te beter te leeren de redenen dringhen/waer op ick garen antwoorde hadde.

Eusebius. Ghy geeft my wederomme wat moeds/ doch so ghy de erf-sonde versaeckt / so zijt ghy alreede zijn discipel/immers ten deele/ende dat in een artijckel die geensins en is te verachten / maer aen welckers kennisse veele is gelegen.

Asterictus. Ick en versaecksе niet/ want ick en ben der sake noch niet zeecker / maer ick stae in twijffel waer in my houden en meer inwickelen ten deele Antonijs ende Koornherts zoo resolute teghen-sprecke / ten deele de vreemdichepdt der saecke / ende den grooten schijn die de teeghen-ghestelde redenen hebben.

Die Doctor Antoni seer is nagevolgt.

Eusebius. Antoni toont wel dat hy een recht Discipel is in desen Artijckel van Koornhert/ja doorgaens laet hy blijcken dat hy een erf-genaem is van Koornherts manieren. Want verghetende de ghewoonlijcke schijn-zedichept der Wederdooperen / hy toont hem een meester in schimpen/ spotten/ lasteren / groot gebaer te maecken daer hy minst bedrijft/ ende doctorale uytsprecken te doen / als waren andere menschen kinders by hem. Nu dewijle ghy noch gheen zijde

ge

wzen hebt/laet ons sien hoe geseggheliick ghy zijt:
Int zijt ghy met Gods woordt en goede redenen
eeren/de sake en zal u niet vreemt duncken. Vrengt
ot alles wat ghy kondt/ dit alleen bedinge ick/dat
de redenen van Kooznhert kortelijk sult voorstel-
achterlatende alle sijn hatelijck gesnater en swet-
daer hy vol van is.

terictus. Ick en hebbe anders niet voor/ want ve-
voorden en konnen de saecke niet goedt maecken.
k en gedencke ick niet Kooznhert voor hem sel-
voort te vrengen / maer so veel my dunckt dat hy
t stuck de Hansiten kan behulpich wesen.

debius. Neen/ vrengt liever al by upt Kooznhert/
mantwoorde schijnt te verepschen/ op dat de waer-
te beter haer kracht moge toonen / ende met de
iten de Coozhertisten wederlept werden. Ja
ghy ook by anderen dat hare saecke schijnt te
n/vrengt dat mede voort.

terictus. Nadien ghy daer mede te vreden zijt/ ick
doen: anders soude ick korter werck ghemaeckt
en.

debius. Ick weet hoe zeer de Kooznhertisten sijn
roemen/als ware het onwederleggelijck: tegen
wil ick u ook wapenen. Te meer om dat de
iten soo veel te meer hare wapenen sullen beno-
werden/hoe Kooznhert beter werdt wederlept.
r eer ghy voortgaet/ wil ick wel dat ghy weet/ Hansiten oneens met andere Wederdoopers over de Erffonde.
Hansiten/ hoe lelijck sy de Erf-sonde afschilde-
rgen-gesproken worden van andere Wederdoo-
waer mede sy nochtans garen wilden gemeyn-
houden. Puppius hadde sulcks bewesen in
este Argument voor den Kinderdoop upt het
ament-boeck van Menno/ Fol. 26. a. ende het
-boecxken van Dirck Philips/Fol. 28. a. Maer
ni hem willende wederleggen gaet dat sijnkens
opp. De bekentenisse des Gheloofs van den
monitten uytgheghéven ende ghedruckt/ ofte lie-
rdruckt tot Hoorn anno 1620. bekent uytdruc-
s/ dat Adam en Eva de tijdelijcke en eeuwighe
zijn onderworpen geworden/met alle haer ghe-
ie in haer/ende ontkleedt zijn van de Goddelijke

deughden / namelijck opzechte gerechtichepdt en heylichepdt / ende sondelijck zijn gewozden: soo dat alle haer geslachte van der jonckhepdt aen alsoo verdozven is / dat het van natueren tot sonde en boosheydt genepght is / Art. 7. meer getupgenissen der Wederdooperen kondt ghy vinden in Faukelij Babel der Wederdooperen / Art. 7. 't welck u mach pzepareren om onse leere te beter toe te stemmen: want dat eenige der gener die garen onse ellende verklepnen / ende daer toe alles bedencken wat zy konnen / (die gewoon zijn van Gods barmhertichepdt ongeschickelijck redenen te nemen tegen sijn rechtvaerdichepdt ende met haer vernuft sijn oozdeelen te beknabbelen / hoedanich alle Wederdoopers zijn) noch de Erf-sonde bekennen / dat geeft bedencken dat haer de waerhepdt heeft gedwongen: welcke kracht der waerhepdt tot allen tijden de oogen der vpanden van de leere der genade Godts / zoo krachtelijck selfs tegen haren danck heeft beschenen / datter altijdt zeer weynige zijn geweest die de Erf-sonde gantschelijck hebben derven lochenen / tegen de sulcke diese gedwongen zijn geweest te belijden.

Asterictus. Het geeft al eenich bedencken: doch laet ons de saecke self oberwegen.

Capittel II.

Dat de leere van de Erf-sonde geen grond en leght van eenige quade ofte schadelijcke leere.

Van den naem Erf-sonde.

Eusebius. Om dan te beginnen / begeert ghy oock eenige verklaringe van den Naem?

Asterictus. Gheensins / want ick versta die wel: namelijck / betekenende die zonde ofte bedozventheyt die den menschе heeft van Moeders lijve aen / na u-lieden seggben: ofte die erselijck voozt-geplant / ende ingemet de natuere voozt-geteelt wozdt / en over-erft van d'een tot d'ander.

Eusebius. Maer de tegenspreeckers maecken somtijdts wat te seggen / om dat desen Naem nergens

Godts woordt ghevonden werdt. B. 1. C. 2. f. 2. 3. interictus. Ick achte het niet de pijne waerdich daer te staen/want soo de saecke self in de H. Schriftuere gronden werdt/ ick acht het billijck dat haer eenen quamen Naem werdt gegeven. Maer dit schijnt in inganck aenstotelijck te wesen/ dat Bullingerus acht Decad. 3. serm. 10. dat in de leere van de Erf-sonde gelept woordt het fondament onses geloofs. Hier seght Coornhert/ ick en kenne geen ander grondt onses geloofs en salichepts dan Jesum Christum. B. 1. C. 1. f. 1.

Valscheyt tegen Bulling. als noemde hy d'Erf-sonde den grondtvest des gheloofs.

Eusebius. Hier aen moogt ghy terstondt den man kennen / want 1. Bullingerus noemt dese leere niet het fondament des gheloofs / maer seght dat daer in het fondament des geloofs gelept woordt. II. Hy seght dat/het fondament des geloofs, Coornhert neemt het dat hadde hy gesepdt/ des geloofs en der saligheydt. Nu siet oock hoe Bullingerus sijn woorden verklaert: Want, seght hy, ist dat de Erf-sonde niet en is, soo en is ook de genade niet: ofte ist dat sy is , so en sal sy in ons niet te wercken hebben. Ist dat onse krachten geheel en al ongeschent zijn, so en is ons voorwaer geen Medicijnmeester noodich. So is dan den Sone Godts te vergeefs gesonden ende gekomen. Soo sullen de menschen door haer eygen kracht saligh en behouden worden. Ende alsus sal het fondament onses geloofs afgeworpen ende gebroken worden. Ghy siet dat hy de leere van Erf-sonde niet en stelt als het fondament des gheloofs/ veel min der salichept: maer als een stuck waer het fondament des gheloofs wordt geleyt, dewijle de salichept/verlossinge en genade Christi/die wy met den gelove omhelsen/ niet en konnen gheloost werden te weten/soo wy geen kennisse hebben van de Erf-sonde ende Christi komste/ genade en Medicijne doe noodich erkennen. Woordt hier mede nu een ander fondament gelept dan Christus? ja worden wy also niet gedreven tot Christum als het eenige fondament? Soo siet desen man werck daer het niet en is/ daer hem werck ghegeven was laet hy het varen. Bullingeri worden beschuldigen hem genoegsaem/ onder andere Pelagianen / dat hy Christum niet en kan houden voor

Die doch Christum alleen bekent het fondament des geloofs.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

't Welck Coornhert niet en konde doen.

voor de eenighe grondtvest des gheloofs ende zaligheydt: hier op soude hy geantwoordt hebben. Want Christus is niet anders den grondtvest des gheloofs ende der zalighept/ dan door en in zijn bloedt/ ende de verlossinge daer upt vloeyende/ gelijck doorgaens de Schrift leert/en namaels van ons sal bewesen worde. Maer Coornhert geen Erf-sonde bekennende / moet alle kinderen zaligh keuren zonder Christi verlossinghe: zoo en is hy dan volgens dit ghevoelen geen grondtvest des gheloofs /'t welck de Ouderen oock hebben van haren kinderen/geloovende dat Godt haren ende haers zaeds Godt is; maer/ het geloof aengaende/ de kinderen moet een ander grondtvest hebben: oock en is hy niet den grendtvest von der kinderen zalighepdt/ als die gheen verlosser ter zalighepdt noodigh hebben / maer sonder verlosser zaligh worden / indien zy geen zonde onderworpen zijn. Maer oock in den volwassenen zal desen roem van Coornhert pdel bevonden worden / namelijck dat hy geen ander grondtvest des gheloofs ofte der zalighepdt en kent/ dan Jesum Christum.

Nochte aengaende de kinderen;

Nochte aengaende de volwassene.

Asterictus. Hoe dat?

Eusebius. Hy en kan niet lijden dat de menschen van natueren zondaren zullen ghenoemt/ ende alsoo haren wille 't ghebiedt der zonden onderworpen zal geacht worden. Maer zoeckt daer tegen te bewijsen dat de mensche/ met Gods hulpe/ door eygen wille ende krachten / haer konnen bekeeren/ goedt ende zalich konnen worden. Siet sect 2. en 6.

Asterictus. Ick hebbet terstondt gelesen.

Eusebius. Het en is hier geen plaetse om van de vrye wille te spreecken / alleen zal ick kortelijck onderzoecken of hy zijnen voornoemden roem also kan staende houden. Dit vermoghen dat hy dijft/ heeft den menschе ofte van natueren / zoo dat hy van Godt maer geholpen zijnde/ sijn wille kan doen/al en komter geen ghenade by upt Christi verdienste vloeyende: ofte door weder-gheboorte en door Christi verdienste hem toe-ghebracht. Is dit laetste zijn meeninghe / zoo en heeft den mensch dit vermoghen niet van natueren / zoo moet van natueren onvermooghen ten goede

Maer stelt het oock in de vrye wille. Ja maeckt Christum onnut.

dwesen in den menschе / ende waerom kan hy dan
rt verdragen/dat wy van naturen sondaren zijn? &c.
ede brenght hy dit in tot nadeel van de Erf-sonde!
rmt pegelijck siet dat dit gevolgh niet en deught; wy
n ben door de ghenade Christi vermoghen goedt te
n/ Gods wille te volghen/ de doodt t'ontgaen/ het
en te bekomen/ &c. Ergo wy en zijn niet van na-
ren sondaren / ende d'Erf-sonde wordt qualijck tot
grond ghelept van sulcke verdorventheydt. Sal
n sijn zeggen behoorlijck gestelt wesen tegen de na-
rlijcke bedorventheyt/ hy moet dit vermogen ver-
n in den eersten sin / zoo dat het den menschе heb-
man natueren: zoo sal dan den menschе van na-
ren Gods wille konnen doen om te leven ende de-
le de Wet Gods wille verdaet / hy sal de Wet van
ueren konnen houden / 't welck Coornhert oock
utelijck leert/ in sijn laster-schrift genaemt Dolin-
des Catechismi / daer hy de 5 / 7 / 8 / 9. vrage on-
Catechismi met dese dryvinge bestrijdt. Dit ist
dat ick terstondt seyde / dat Coornhert qualijck
mt geen ander grondtvest der saligheydt te ken-
dan Christum / al verstaetmen hem maer van
wassene. Want hy stelt oock 's menschen natuer-
k vermoghen tot een grondtvest der saligheydt /
vende dat de menschе daer mede kan ter zalig-
dt komen / daer op ter saligheydt kan bouwen:
mt een grondtvest ofte fondament is alrede zulck
men daer op bouwt / als het beguamelijck ghe-
dt is datmen daer op bouwen kan. Soo was
waerlijck den grondtvest des Tempels die gelept
s van de Joden / hoewel langhe daer na den
mpel eerst getimmert wierdt/ Esr. 3. 10. en 4. 4. 5.
u hier lepdt den gront al (volgens Coornhert) den
nsch mach bouwen/ het wacht maer op hem. Ick
ge verder/ dat hy also Christum onnut maeckt/ten
nsten ten deele / ende waerom sal ick niet vrymoe-
seggen dat hy hem gants onnut maeckt? want de
odtsakelijkheyt van Christi komste en voldoeninge
t gestelt in de onmachtigheyt der Wet/ Rom. 8. 3.
u de Wet kan niet onmachtig heten soo den mensch
n natueren vermoghen heeft de selve te houden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Want de Wet ſeght: De menſche die deſe dingen doet, ſal door de ſelve leven. Rom. 10. 5. Nu den menſche kan/ na Coornherts dyven/ door natuerlijck vermoghen dat doen. Soo kan hy dan door de Wet leven. Ende hoe kan hem dan de Wet ten leven onmatigh weſen? Hoort oock Paulus Galat. 3. 21. Want indien daer een wet gegeven ware die machtigh was levendigh te maken, ſoo ſoude waerlijck de rechtvaerdigheyt uyt de wet zijn. Maer volgens Coornhert kan de Wet levendich maecken/ gelijck gehoort is. Soo is dan de rechtvaerdigheyt uyt de Wet. Ende iſſe uyt de Wet/ ſo is dan Chriſtus te vergeefs geſtorven, Galat. 2. 21. Wilmen/ uytvlucht ſoeckende/ ſeggen/ de Wet is onmachtig/ kan niet levendig maken/ niet om dat den menſch onvermogende is/ maer om dat hy ſijn vermogen/ dat hy van naturen heeft/ niet gebruykt. Ik ſal antwoorden: Eerſt/ ſalmen op de woorden dringen/ dit en kan niet beſtaen: Want dat geſept wort pets niet te doen/ kan daerom alleen niet gheſeydt worden daer toe onmachtigh te weſen: Onmachtig weſen is niet alleen niet doen/ maer oock niet konnen doen/ alſo de macht te kort komt. Al en volght dan de daet niet/ ſoo kan daer gheen onvermoghen geſtelt worden in de Wet/ soo den menſch genoeghſame natuerlijcke krachten heeft. Ende soo wordt de oorſaecke van Chriſti komſte ende rechtverdigmakinge weg-genomen/ die niet daer in geſtelt wordt/ dat de Wet niet en doet dat ſy kan/ maer daer in dat ſy niet en kan/ dat ſy onmachtich is/ dat ſy al te kranck is. Maer ten anderen/ al liete men ſulcke verklaringhe toe/ ſoo ſoudenſe doch maer dienen om Coornherts dwaeſheydt meer te ontdecken/ want wat is dat voor een natuerlijck vermoghen/ het welcke in niemandt opt tot de daet komt? Want de Schrift beſlupt het alles onder de ſonde/ ende maeckt de geheele werelt voor Godt verdoemelijck/ ſoo dat niemandt ſaligh en wordt nochte kan worden/ dan door de ghenade Chriſti. Hy moet dan ofte een ydel vermoghen ſtellen/ ofte Chriſtum onnut maken/ ende ons de ſalighept in de Wet doen ſoecken.

Aſterictus. Sulck een ydel vermogen/ dat onder ſo veel

lel menschen / in soo veel dupsent jaren / nopt tot de
net komt / en mach geen vermogen heeten. Het is
nbegrijpelijck wat dat vooreen vermogen mach we-
n dat nopt sijn werck en doet / maer in allen men-
hen tot allen tijden wordt verpdelt.

Eusebius. Ghy seght wel / ende hier by geef ick u te
edencken / alsmen schoon sulck een vermogen konde
chten ofte mochte stellen / offer niet een ander kracht
gen moet staen die meerder zy? Want het ghene in
le menschen opt en opt het vermoghen dat sy ten
oede mochten hebben overwint / soo dat zy alle
hristum noodich hebben souden sy zalich worden /
t moet krachtigher wesen dan dat vermoghen /
dat vermoghen en is daer teghen geen vermogen.
Dat sal dit nu wesen? De boosheyt die door navolgin-
e komt / soude Coornhert seggen. Maer soude dat
ermogen in niemandt sulcke navolginghe voorko-
nen / voornamelijck onder menschen dien Godt da-
elijcks laet waerschouwen / straffen / dreygen / ver-
anen / die oock wel veel goede exempelen hebben
er weder-geborenen? Men moet dan noodsakelijck /
ilmen sich ontwerren / eenige inwendige kracht stel-
n die de menschen doet sondigen ende haer bederft /
r haer de navolginge bederft: en wat is dese anders
an de naturelijcke verdorventheyt?

Asterius. Ick mercke nu genoegh / uyt u bewijs-
edenen / dat Coornhert / een natuerlijck vermoogen
en goede in alle menschen stellende / Christum niet
an houden voor de eenige grondt der salicheyt / maer
'oorsaeck die de schrift stelt van Christi komste weg-
eemt: ende daer-en-boven een pdel en nietich vermo-
en moet stellen / 't welck selve oorsake gheeft / om de
atuerlijke verdorventheyt / die hy bestrijdt / te geloo-
en. Derhalven dat hy sect. 2. en 6. t'onrechte qua-
lijck neemt dat op d' Erf-sonde gebout werdt de leere
an de dienstbaerheyt der wille.

Dat billijck op d' Erf-sonde gebout wert de leere van de dienstbaerheydt der wille.

Eusebius. Het is soo: ende dit hebbe ick dus verre
willen leeren / niet om van de wyze wille te handelen /
ick wachte dat ghy my daer toe ander ghelegent-
heydt geeft: hoewel het gene gheseydt is alleen ghe-
noegh is om alle sijn bewijs sect. 6. gestelt / te ver-

nieti-

nietigen) maer om te toonen dat hy te vergeefs onse leere van d'Erf-sonde/ als een grondt van quade leere/ soeckt verdacht te maecken. Wat hebt ghy nu meer?

Als oock van d'onvolmaecktheydt der wedergheborene. Wtvlucht.

Asterictus. Ick sie dat Cornhert sect 3. en 7. hem oock daer aen schoot/dat op de verkeertheit der nature gebouwt wert de leere der onvolmaeckthept der wedergeborene in desen leven. Maer ick en sal daer niet op dringen / dewijle my sijne leere van de volmaeckthept niet aen en staet / want hoe seer hyse soeckt op te proncken/ Gods woordt is daer tegen soo klaer/ ende d'ervarenthept van alle tijden en menschen is hem so plat tegen/dat het my al te grooten onverstandighept dunckt de selve toe te stemmen.

Eusebius. Soo is het oock/ ende nochtans sijne liefhebbers houden sijne bewijsen hier van soo vast/ dat men se niet soude konnen wederleggen: ende hoewel sy in haren Meester mogen mercken een gedurighe seer groote onvolmaeckthept / ende in haer selven die oock gestadich vertoonen / ja niemandt van haer opt heeft konnen gevonden werden/die tot de volmaeckthept op veele na was gekomen/ sy hebben liever d'ervarenthept / der sotten leer-meester/ tegen te spreken / dan hare saute te bekennen. Doch sy dragen de straffe harer sothept / met haer eyghen leere haer selven alle keurende onwedergeborene menschen.

De Cornhertisten met haer drijvinghe vande volmaecktheit keuren hen selven onwedergheborene.

Asterictus. Ick bidde u verklaert my dat/ het mach my misschien ergens te pas komen.

Eusebius. Als sy de volmaeckthept in desen leven willen bewijsen/ sy dringhen op veele plaetsen daer de wedergheborene werden beschreven / ende de wedergheboorte (soo sy meenen) alsoo werdt voorgheselt / datse volmaeckthept te kennen gheve: neemt eenighe upt veelen/ Joh. 8. 36. Indien dan de Soon u sal vry gemaeckt hebben, so sult ghy waerlijck vry zijn. Dat is by haer te seggen/volkomen vry van sonden/1 Joh. 3. 9. Een yegelijck die uyt Godt ghebooren is, die en doet de sonde niet. Ergo is volkomen/Gal. 5. 24. Die Christi zijn, hebben het vleesch ghekruyst met de bewegingen ende begeerlijkheden, 2 Cor. 5. 17. So dan indien iemant in Christo is, die is een nieuw schepsel: het oude is voorby ge-

gaen, siet het is al nieu geworden. Hier upt beslupte
nnu aldus. Alle die den Sone wp maekt/zijn waer-
k/dat is/volkomen wp van sonden. Wie upt God
pozen is die en doet geen sonde. Wie Chpristi is heeft
t vleesch gekrupcight/ &c. is een nieuwe creature/
eel nieu / dat is sonder sonde. Maer de dpjvers
n de volmaektheyt zijn niet sonder sonde/doen vele
den/ zijn niet volkomen wp van sonden. Ergo sp
zijn van den Sone niet wp gemaeckt: zijn niet upt
odt gebozen: zijn Chpristi niet/ noch in Chpristo. Siet
p niet/ Asterícte, hoe sp met de gronden van hare
maeckthept/ hen selven verooꝛdeelen als onwe-
rgebozene? Hooꝛt nu verder Cooꝛnhert hem sel-
n ende alle de sijne verooꝛdeelen/in dit zijn Boeck/
het leste van sect. 7. De schpift tupght (seght hp)
t die rechtvaerdigheyt doet, rechtvaerdig is, 1 Ioh. 3.7.
de dat niet een yegelijck, die [tot Godt] seght Heere,
ere, en sal ingaen in 't Koninckrijk der Hemelen: maer
daer doet de wille des Vaders, die in de Hemelen is.
tth. 7. 21. Nu hp houdt dat Godts wille/ dat de
rechtigheyt/ niet gedaen wooꝛdt/ ten zp datse volko-
ntlijck ghedaen wooꝛdt/ gheliick dooꝛgaens in sijn
schriften blpckt/ met namen in sijn Boecxken van de
re onderdanigheyt, Red. 8. ende in de Dolinge des Ca-
chismi, Doling. 2. Hier upt beslupt ick: Wie volko-
en rechtvaerdigheyt doet/ die alleen is rechtvaer-
ch: Niemandt en sal ten Coninckrijcke Godts in-
en die niet en doet/dat is/ niet ten vollen doet/ den
ille des Vaders. Nu Cooꝛnhert selve ende sijne
volgers doen de rechtvaerdigheyt niet volkomen:
en den wille des Vaders niet ten vollen: Er-
p sp en zijn niet rechtvaerdich: sullen niet ingaen
't Koninckrijcke Godts. Sp moeten dan haer
lven als onsalighe verdoemen/ onwedergebo-
n verklaren/ zoo zp de gronden harer leere willen
hst houden.

Asterictus. Mp komt daer in den sin/dat Cooꝛnhert Wtvlucht.
nderscheydet tusschen wedergebozen kinderkens en
annen. Ende dusdanighe spꝛeucken alleen van de
annen wil verstaen hebben. In de Voorreden van
: ware onderdanigheyt.

Euse-

Beant-woordt. Eusebius. 't Is goedt dat ghy dat vermaent/ want soo komt sijn verwerringhe meer te voorschijn. Ick segghe I. dat de voor-verhaelde plaetsen in het ghemeen spreken/ sonder eenigh onderschepdt van Mannen en Kinderen toe te laten. Zijn niet oock de Kinderen/ dat is de swacke leden Christi/ van Christo wy-ghemaeckt? Zijn sy niet mede upt Godt geboo-ren? Zijn sy niet mede Christi/ ende in Christo? Zijn sy niet oock rechtvaerdig? Immers ja/ anders kon-dese Coornhert geen salighepdt toe-schrijven. Indien dan de ghemelte plaetsen volkomenhepdt leeren/ sy leerense oock van den Kinderen. Ofte soo syse niet van den Kinderen leeren/ sy en leerense oock niet van den Mannen. Want wat beschept soude dat wesen/ het ghene allen weder-geborenen aen-gaet/ tot allen ende van allen gesept is/ op eenige wepnighe te trec-ken? Ende soo blijft dat ick gesept hebbe/ so hy sijne gronden wil behouden/ dat hy hem selven ende de sijne veroordeelt/ ten sy dat sy haer selven voor volmaeck-te houden. Maer II. ghenomen dat dese plaetsen al-leen van mannen in Christo spreecken/ de swacke be-zijden stellende/ hoewel 't valsch is/ soo en zijn sy noch niet ontslaghen: want ick vraghe of dese Kinderen ende swacke moghen ghesepdt werden niet te sondi-ghen/ nieuwe Creatueren te zijn/ het Vleesch te crup-cigen/ wy te zijn/ rechtvaerdighepdt te doen/ Godts wille te doen? Indien ja/ soo en moet met soodanige woorden niet seeckerlijck volkomenhepdt ghemeent werden/ maer sy moghen oock ghebruyckt werden van sulcke die onvolkomen zijn/ ende hoe kan Coorn-hert daer op een vast beslupt bouwen? Hoe sal hy oock desen sijnen grondt konnen behouden/ dat Godts wille niet ghedaen en werdt/ als sy niet vol-komen werdt ghedaen? dat een onvolkomen werck sonde is/ ende Gode niet en kan behaghen? Want hy bekent self dat de werken deser swacken onvolkomen zijn. Ende soo hebben wy een ghebaende wech als hy ons soodanighe woorden teghen-werpt: want wy sullen seggen dat daer mede geen volkomenhept wert aengewesen/ maer sulcke oprechte onderdanig-hepdt/ die/ hoewel noch ten deele ghebreckelijck/

om

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Chriſtum ende in Chriſto werdt aenghenomen:
e dat Coornhert deſen uptlegh niet en kan ver-
ren / nadien hy bekent dat ſulcke woorden oock
de ſwacke / die noch onvolkomen zijn / moghen
epdt werden. Ja alle ſijne redenen by-na kon-
ier mede / alſmen het wel aenmerkt en gebruykt /
geſtoten werden. Maer ſeght hy neen / ſo valt hy
n ander ſwarighept / namelijck hoe men ſoodani-
ſaligheydt mach toe-ſchrijven? Want waer ſal
opt konnen vinden / dat ſulcken de ſaligheyt wert
geſept / welcke men geen nieuwe Creaturen mach
nen / die het vleeſch ghekruycight hebben / die
rvaerdigheyt doen / die den wille Gods doen / &c?
er het teghendeel vindt men wel / als 1 Johan.
. Die de gherechtigheydt niet en doet, die en is niet
Godt. Matth. 7. 21. Niet een yeghelijck, die ſeght
re, Heere, &c. Johan. 8. vers 32. tot 36. gheeft
ſtus klaerlijck te kennen / die hy niet waerlijck
maeckt / dat ſy ſlaven der ſonden zijn. Als oock
at. 6. 15. gheſeydt werdt / dat in Chriſto niet
eld dan de nieuwe Creature / toont het niet klaer-
dat geen andere troost in Chriſto hebben / dan die
we Creatueren zijn? Ende duſdanige plaetſen
er veele; welcke ons leeren / indien deſe ſwacke
oor-verhaelde woorden niet moghen toe-ghepaſt
den / datſe dan onſaligh moeten gekeurt werden.
sterictus. Het is in der waerheydt gelijck ghy ge-
t hebt / ofte Coornherts gronden deugen niet / of-
moet alle ghebreckelijcke / en onder dien alle de
verdoemen. Maer dewijle ghy in dit propoost
reden zijt / ſeght my eens: wordt het by u-lieden
oghelijck gehouden / dat yemandt hier ter We-
t door Godts genade in Chriſto volkomen recht-
rdigheyt mach verwerven? want ſulcks verwijt
u-lieden.

Volmaeckt-heyt konde Godt wel geven op aerden:

Aſebius. De vrage is van inwoonende rechtvaer-
heyt / die men anders heyligheyt noemt: Ick ſeg-
van dat het ten aenſien der menſchen onmogelijck
maer dat het door Godts ghenade in Chriſto niet
e konnen gheſchieden / dat ſeggen wy niet / het is
rnherts laſteringhe.

Aſte-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Aſterictus. Wat wonder iſt dan dat hy de volmaeckthept dryft? ghy-lieden moght hem beter volghen.

Euſebius. Wat door Godts genade kan geſchieden dat en gheſchiedt jupſt niet: want in ſaecken die gheſchieden ſouden/moetmen ſien op Gods wille. Het en is dan niet onmogelijck dat het geſchiede door Godts macht of ſijne genade in Chriſto: maer het blijckt niet dat Godt de wille heeft op aerden ſoo verre te werken.

Maer wil niet.

Aſterictus. Waer blijft dan Godts goedthept (ſegt Coornhert) want/ alſoo (volgens u-lieder leere) alle natuerlijck ghebooren menſchen door en om Adams zonde volkomelijck hier onrechtvaerdich zijn gheworden/ het is een ſchandelijcke ſaecke voor Gods goedthept / heeft hy zulcks door Chriſtum niet volkomelijck willen beteren.

't Welck niet en ſtrijdt met ſijn goedtheyt.

Euſebius. Het is een ſchandelijck ding dat een menſche zoo lichtvaerdich tot nadeel van Godts goedthept derf oordeelen. Wat wil den man! moet het quaedt volkomen werden ghebetert daer't eerſt begonnen en ghevallen is / ſoude Gode ſijn goedthept behouden blijven? waerom wierdt dan Adam uyt het Paradijs ghedreven / daer hy ghеſondight hadde? Waerom en worden de vervloeckingen der aerde ende alle andere quaden uyt de ſonde gheſproten binnen ons leven op Aerden niet wech-ghenomen? Misſchien meent hy dat het anders gheleghen is in dit ſtuck van de gherechtighept: maer waer heeft Godt ſijne goedthept deſe wet geſtelt / die Coornhert ſtelt? Laet ſijne diſcipulen antwoorden/ of niet de ongherechtighept ſeer vroegh is in peder menſche/het zy van waer zy komt: ende offe niet daer-en-teghen zeer langhſaem werdt wech-ghenomen? Het is bekent datſe zoo rat niet en gaet alſſe wel ſpruyt. Sal nu pemandt Godts goethept beſchuldighen / dat hy het quaedt in de jonckhept geſproten dickwijls (ſelfs na der partijen bekennen) laet blijven tot in den ouderdom? Ick zal naerder komen: De partijen en derven immers niet ſegghen dat de ongerechtighept in allen wedergeboren (veel min datſe in allen menſchen)

Of Coornhert ſal ſelve die te kort doen.

tu) volkomelijck werdt gebetert. Sy hebben dan
twoorden / waer aen dit schort. Hapert het aen
ons macht?

ericius. Neen / (zal Coornhert seggen) want
kan doen wat hy wil.

debius. Soo schort het dan aen sijne wille / ende
tale hem met sijn eygen munte / vragende / waer
nen dan Gods goedtheyt / heeft hy sulcks in de-
personen niet volkomelijck door Christum willen
nen?

ericius. Van de wille ontkent hy het oock / want
wijst / datmen groote menigte klare Schriftuer-
cken loghen-straft / soomen segt dat Godt de
htvaerdigheyt door Christum alhier niet volko-
ck wil beteren.

debius. Waer aen schort het dan dat niet alle men-
/ ten minsten alle wedergeborene / volkomen be-
ge genieten? daer Godts macht ende wille te
gh gaen / wat hinder kan daer vallen? Men kan
hier niet wijsen op der Menschen schuldt / als
d'uptkomste ghebreckelijck maeckte: want
ht d'uptkomste aen de menschen / waer toe werd
Godts macht inghebracht? Ende hoe kan al-
n goedt beslupt ghemaeckt werden upt Gods
t en wille? Voorwaer / waer Godt wille heeft
macht in't werck te stellen om eenighe saecke te
twoorden / daer en laet hy het niet staen aen de
chen. Soo dat Coornhert hier jammerlijck ver-
is / ende nopt sullen sijne discipulen haer zelven
erren / ten zy met ons bekennende dat Godt de
niet en heeft om sijne macht in het werck te stel-
t volkomen verbeteringe van der menschen on-
aerdigheyt. Soo dan noch yemandt van hen
t dat onse leere Gods goedtheyt te kort doet /
noet bekennen dat hy de selve swarigheydt
Soo vallense in stricken die zo los van Godt
n oordeelen. Voorwaer Godt toont ghenoegh
oedtheyt den Satan en alle vyanden eyndelijck
onse voeten legghende / al laet hy ons in desen
noch ghedurich met het vleesch strijden. Sijn
heyt is aen geen tijdt ghebonden. Ock en kan

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

dit sijn goedthept in geenen deele nadeelich zÿn / dat hp ons soo langhe wp leven doo2 gevoelen van de o-verblÿfselen der verdo2venthepdt te levendiger doet gedencken de ellende waer in wp waren gevallen / op dat wp geduerige stoffe hebben ons te vernederen / ende te bekennen / dat wp alleen doo2 de rechtvaerdighept Chzisti/met den gelove aengenomen/ moeten ende konnen voo2 Godt gerechtvaerdight wo2den.

De schrifte is ons niet teghen,

Ende hier mede en werdt de Schzifture geensins gelogen-straft / want daer en is niet een eenige plaetse / die leert dat Godt wil in desen leven de ongerechtighepdt in pemand soo verre beteren dat hp geen sonde meer en soude hebben: Alles wat Coo2nhert voo2tbzenght in sijn Boecxken van de Onderdanichepdt is seer licht te beantwoo2den / ende den meestendeel soodanich / datmen / als die gronden gehouden wo2den / soude ghdwonghen wo2den te dzÿven. Ofte dat alle wedergebo2ene alhier volkomen wo2den / ofte dat sp alle/immers op seer wepnige na/(want Coo2nhert en soude niet veele menschen hebben derven volmaeckt stellen) souden onsalich wesen: (Twelck ick al over lange soude bewesen hebben / ten ware dat het mp verdzoten hadde over so ongerÿmde en sotte dinghen mÿne goede uren te verslÿten. Daerenteghen

Maer is voor ons.

Coo2nherts dzÿvinghe logen-straft de Schzifture doo2gaens / niet alleen in de exempelen van alle de Heplighen die in Godts woo2dt gheroemt wo2den. Maer oock in haer epghen bekentenissen en generale verklaringen/ welcker getal een goedt boeck konden maecken; doch neemt dese wepnige tot een p2oefken/ 1 Reg. 8. 46. Geen mensche en isser die niet en sondight. Psalm 143. 2. Niemandt die leeft, sal voor u aenghesichte rechtvaerdigh zijn. Hoe konde David ende sijne zonen Salomon dit zo generael seggen/ alsser noch eenige waren die tot de volkomenhept geraeckten in desen leven? Het blÿkt dan klaer 't gene van Coo2nhert ontkent wo2dt / dat alle menschen tot hare doodt toe noch sondich verklaert wo2den in dese plaetsen: anders soudemen met waerhept mogen segghen / daer zÿn veele ofte ten minsten eenige menschen die niet en sondigen: namelÿck alle die nu mannen in Chzisto

zÿn

...rewoorden / na Coornherts voorgeven: ende zoo ...mmen recht contrary dese plaetsen spreecken. En... ...reckt wel dat dese woorden niet en zijn gesept al... ...n aensien van dien tijt waer in zy leefden/ (hoe... ...at genoegh ware / ten zy dat Coornhert die tij... ...Davids ende Salomons onvruchtbaerder hieldt ...oede mannen / ende meer ontbloot van Godts ...epen macht/ waer op hy sich altijdt beroept / ...ndere tijden) maer soo dat sy op alle tijden kon... ...moeten ghepast werden. Lieve wat reden ...m Davids woorden alleen op zijn tijdt te ne... ...Hoe konnen het de woorden lijden? Ende ...Salomon aengaet / hy spreeckt immers van ...murich gebruyck des Tempels / ende hy seght ...pm: Wanneer zy gheſondighet ſullen hebben ..., dat is / wanneer het na desen mochte we... ...waer op volghen de woorden: Niemandt die ...&c. Welcke even breedt gaen / ende desen sin ...l. Heere het kan doch licht / ende zal dick... ...ghebeuren / dat u volck ſondigen ende u ver... ...n ſal / want niemant is gantsch vry van zon... ...onde soo kan een menſche licht daer toe ko... ...en de aenklevende zonde zoo veel toegheven ...in uwen toorne verballe. Ende wie en siet ...dat dese woorden een onwederſpreckelijcke ...hebben voor ons? Van de zelve kracht zijn ...oorden Pſal. 19. 13. Prov. 20. 9. Want als ...seght: Wie ſoude de afdwalingen verſtaen? En ...mon/ Wie kan ſegghen, ick hebbe mijn herte ge... ...ick ben reyn van mijne ſonde? Is 't niet of zy .../ niemandt kan 't mercken / niemandt kan ...n? maer ware yemandt in desen leven volko... ...die zoudet immers konnen ſegghen. Hoort ...1 Joh. 1. 8. Indien wy ſeggen dat wy geen ſon... ...ebben, zoo verleyden wy ons ſelven. Coornhert ...er op: Sonde hebben / verſcheelt van zonde ...zondigen / men kan oude ſchulden hebben al ...men tegenwoordich gheen: een oudt Wijf ...meer en baert kan kinderen hebben. Maer ...hoe ſotteliick! zoude dan de oude ſchult by ...lijven / als yemandt nu zonder zonde ware?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Godt delghtse immers upt/ doetse wech/werptse achter sijnen rugge: Nu/ men seght niet dat pemant ou de schuldt heeft diense quijt geschoncken is; met moet eer seggben/ hp heeftse ghehadt: Ock wanneer een vrouwe kinderen heeft / ende die worden door de doodt wech-ghenomen / sp en seght niet meer ick hebbe kinderen / maer ick hebbe kinderen ghehadt/ siet Matth. 2. 18. Ende aldus soude pemandt mogen segghen sonder hem te bedriegen: Ick en hebbe geen sonde / want teghenwoordich en bare ick gheen sonde / ende de voorgaende sijn mp afgenomen. Siet ghp niet dat dit recht gaet teghen Johannis worden? Sullen dan de selve in hare waerheyt behouden werden / men moet bekennen / dat peghelijck/ die sich niet bedrieghen wil / moet belijden dat hem de sonde noch aenkleeft: Voorwaer bp Johannem worden gesept sonden te hebben / die noch tegenwoordighe sonde hebben / Joh. 9. 41. Joh. 15. 24. Joh. 19. 11. Hoewel in die plaetsen heerschende sonden verstaen werden. Want gelijck die gene daer die plaetsen op sien / noch teghenwoordighe heerschende sonden hadden / alsoo moetmen verstaen dat de geloovige/ waer van 1 Joh. 1. 8. gesprooken werdt noch tegenwoordige sonden hadden soodanighe in de geloovige vallen. Om hier in niet langher te staen ick beslupte met Salomon Predick. 7. 20. Voorwaer daer en is gheen menssche rechtvaerdigh op aerden die goet doet, ende niet en sondigt. Soo dat sich onder onse goedt doen noch altijdt eenige sonde menget.

Tegenwerpinge. Asterictus. U bewijs schijnt te kort te komen/ want Coornhert konde u toestaen dat niemandt in dit leven volkomen wordt / doch daer upt en volght niet dat het niemandt worden kan. Ende op dit konde ick mogen/ sie ick / dat hp doorgaens sijn bewijs neemt in sijn Boecxken van de onderdanigheyt.

Antwoort. Eusebius. Het is soo/ sijn beslupt loopt veel hier over maer soo hp alleen het vermogen dijft/ bekennen nochtans dat niemandt de daet soude bekomen / stelt hp wederom een ledich ende ydel vermogen/ hp danich wp voor henen hebben teghen-ghesprooken. Doch hp gaet hier verder/ ende meent dat dit ver-

...en zommigen oock de daet heeft voortgebracht.
...ericius. Ten minsten zal hy hem met dit beslup-
...niet op de daet / maer op het konnen of mogen / Aenhoudt.
...ien verhelpen / wanneer ghy hem dringet met
...ygen bevindinge / dat den meestendeel / over welc-
...Godt deselve wille ende macht heeft / de volko-
...epen inder daet niet en berepcken : ofte dat oock
...ne / diese eyndelijck berepcken / langen tijt onvol-
...n blijven / sonder nadeel van Godts goedtheyt
...nacht. Want hy zal zeggen / ick hebbe beslote / dat
...e het vermogen hebben / al en hebben zy niet ter-
...t / ofte alle / de daedt zelve.
...ebius. Hy en kan dat oock niet doen zonder sijn Antwoort
...s / genomen van Gods wille en macht / zelfs te toonende
...achtigen : want alsoo moetmen bekennen / dat Coorn-
...saecke kan niet geschieden / die Godt nochtans herts ver-
...nde wil te wege brengen / ende so en soude Gods werringe
...t ende wille de saecke niet verder brengen / dan in sijn ey-
...en het konnen geschieden / ende het konnen niet gen stric-
...eden. Waer in nu wederom een ander swarig- ken.
...heyt ; want dat de saecke niet verder gebracht en
... / dan tot de mogelijckheyt ende niet tot de daet /
...ofte daer aen komen dat Godts wille niet ver-
...gaet / ende zoo machmen op Coornherts wijse
...n : waer laetmen die goedtheyt Godes ? want
...ent / in dese 7. sectie, dat Godts goetheyt berep-
...dat hy wille beteren de onregtvaerdigheyt waer
...y ghevallen zijn. Ofte het moet hier aenkomen /
...Goods macht niet verder en streckt / hoewel hy de
...heeft / ende waer laetmen dan Godts almach-
...ot ? Want gelijck gheen werck geschiedt waer
...afte macht ontbreeckt / alsoo geschiedt alle werck
...wille ende macht is dat te doen : gelijck hy selve
...n sijn boecxken van de Onderdanigheyt, Red. 4.
...udet dan moeten aen Godts macht schorten.
...t aldus valt desen blinden lepdts-man altijdt
...romme in den selven kupl die hy ons meende te
...n.
...ericius. Het is wonder dat hy dan altijd beslupt
...elijck op het mogen of konnen / want ick merc-
...l / die desen grondt leght van Gods macht en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

wille/ en moet niet zeggen : Het ghene Godt wil ende kan doen, dat mach oft kan gheschieden : maer aldus : Dat sal geschieden.

Eusebius. Soo moetmen noodtsaeckelijck seggen: ende in sulck beslupt heeft ons Elizabeth voorgegaen/ Luc. 1. 45. niet seggende : Het mach volbracht worden, maer / de dingen, die haer van den Heere gheseght zijn , sullen volbracht worden. Doch hy heeft wel gevoelt dat zijn beslupt te verde soude gaen / want soo soude volghen / dat alle kinderen Godts in dit leven souden volkomen worden. Hoewel het evenwel volgt gelijck boven ghetoont is / ofte hy moet den meesten deel buyten desen wille Godes stellen. Maer dit is eer te verwonderen / dat desen wijsen man niet en heeft ofte zijne zotte leere verlaten/ ofte beter gronden ghesocht / die niet als dese haer zelven omstoten/ en daer henen vallen. Waer in nochtans zijne hevige eygensinnighept ende losse laetdunckenheyt soo groot was/ dat hy noch altijt wilde gelijck hebben / ende met onverdragelijck pochen en snorcken zijn quade zaecke goet maken ; welcken aert sijne discipulen noch dagelijcks toonen.

Asterictus. Ick neme dit als gesepd tot mijn waerschouwinge/ op dat ick haer te min de oren zoude leenen ; hoewel / in dit stuck konnen zy my niet behagen. Evenwel ick wilde wel dat ghy my leerdet antwoorden op 't ghene sect. 7. noch onbeantwoordt is. Cooruhert seght/ dat uwe leere de zalichept hinderlijck is / waer toe sonderlinghe noodich is een gelooviah / vpandelijck ende volherdech strijden teghen de zonde/ tot der zelver doodinghe ende uptroedinghe ; 't welck nochtans verslapt / ja welckers ernstich bestaen weeh-genomen werdt (so hy meent) in den genen die uwe leere gelooven.

Of onse leere der salighcydt hinderlick is.

Eusebius. Wy onthennen plat upt dat onse leere daer in hinder geeft.

Asterictus. Hy bewijst het/ Augustinum daer toe gebruyckende / Cont. Secund. Manich. C. 2. Wiens woorden dese zijn : Wie sal bestaen het goede te doen, die daer houd dat het quade bestaet, niet in een veranderlijcke wille , maer in een onveranderlijcke natuere ?

Du

Ghy houd ghy-lupden (segt hy) voorts den wille van
muren soo quaedt/ dat de menschelselve niet altoos
mach doen/ tot des selfs veranderinghe. Soo en
dan oock niemandt mogen bestaen yet te doen tot
manderinge van dien/ en in 't quade blijven.

Eusebius. Augustini woorden worden schandelijck
ten haren sin getogen / en valscheljck tegen ons
gzupckt. Augustinus hadde te doen met sulcke par-
n die den oorspronck des quaeds de nature / so zy
schapen is/ toeschreven. Hoort hem selfs spreken:
disputy seght hy (namelijck tegen de Manicheen)
ogenomen om harent wille, die lochenen dat de oor-
onck des quaedts afkomt uyt het vrye goedt-duncken
willes, ende Godt (indien het soo is) de Schepper aller
uren beschuldichlijck stellen, willende alsoo volgens
walinge harer goddeloosheyt, een onveranderlijcke
e Gode mede-eeuwige nature des quaedts invoeren.
1 1. retract. C. 9. So elders: Het verschil is, van waer
quaet zy. Ick segghe dat het quaet des menschen ge-
oten is uyt het vrye goedt-duncken des willes, maer
ste weten den Manicheer) soeckt te bewijsen datter
Gode mede-eeuwige nature des quaeds is. Ibid. C. 16.
t is oock het gene hy tegen Secundinum den Ma-
heer voor heeft / waer van hy getuyght Lib. 2. re-
t. C. 10. Hoe kan nu Coornhert sulck voornemen
ugustini tot ons nadeel trecken? want wy en dry-
y geen aenghe schapen nature des quaedts/ voort-
mende uyt een eeuwige quade nature: maer ver-
ren rond uyt / dat den oorspronck des quaedts is
de veranderlijcke wille des menschen.

Asterius. Nochtans dryft ghy-lieden dat de men-
niets en mach doen tot des selfs veranderinge/
goede.

Eusebius. Hy en kan niet/ 't is waer/ doch niet uyt
geschapener nature/ maer aengenomen verkeert-
t/ende straffe Godes/ waer in Augustinus weder-
mach gehoort werden lib. 1. retract. C. 9. Het en
et de nature des geschapen menschen, maer de straffe
everoordeelden. Maer als wy spreecken van de vrye
e om wel te doen, wy spreecken van die ghena
r in den menschen is geschapen. Wepnigh na.

Coornhert misbruyct schandelijc Augustini woorden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Den menſche heeft uyt vryen wille konnen vallen, maer niet oock opſtaen. Niemandt en wordt van dit quaedt verloſt dan door Gods genade. Voorzen hadde hy geſeyt: Het is den wille waer mede geſondicht werdt, ende wel geleeft. Ten zy dan dat de wille ſelve door Godts genade verloſt werde van de dienſtbaerheyt der ſonde, ende geholpen werde om de gebreken te overwinnen, ſoo en konnen de menſchen niet wel leven.

Aſterictus. **Maer ghy-lieden houdt den wille van naturen ſo quaedt.**

Euſebius. **Ja van bedorvener nature. Hoort oock hier Auguſtinum Cap. 10.** Dat ick geſeydt hebbe, datter geen natuerlijck quaedt en is, moet van ſoodanighen nature verſtaen werden, hoedanich eerſt ſonder gebreck is gheſchapen. Want deſe wordt wel en eyghentlijck des menſchen natuere ghenaemt: Maer wy ghebruycken een over-gedragen woort, oock van naturen noemende ſulck den menſch ghebooren werdt. Na welcke maniere van ſpreecken den Apoſtel gheſeydt heeft; wy waren oock eens van natueren kinderen des toorns ghelijck de andere.

Sijn botte tegenwerping wert ontdeckt en beantwoordt.

Aſterictus. **Wel aen/ ick moet bekennen dat Auguſtinus qualijck wordt aengetogen/ en teghen u-lieden misbruyckt. Maer antwoort eens op de ſake ſelf. Dewijl de wille van naturen ſoo quaedt is/ dat den menſche ſelfs niet en kan doen tot deſſelfs veranderinge/ hoe ſal yemandt beſtaen konnen om yet te doen tot veranderinge van dien?**

Euſebius. **Dat werdt in deſe ſaecke ſeer botteliick voorgeworpen/ ende komt uyt een herte dat door partijdicheyt verblindt is. Want in deſe queſtie van de volmaecktheyt in deſen leven/ werd gehandelt van gelovige menſchen/ ende die gerechtvaerdigt werden in Chriſto / ende van ſodanighen zijn de ſpreucken die Hoornhert aentreckt ſect. 2. en hier beſtrijdt: gelijck de woorden onwederſprekelijck uytwijſen. Hoe kannen hier dan teghenwerpen de natuerlijke booſheyt ende onmacht der wille? want deſe is in den ſulken verbroken / en wordt dagelijcks meer ende meer ghebetert/ 2 Corinth. 4. 16. ſoo dat in haer die booſheydt niet meer d'oberhandt en heeft / maer alleen eenighe reſte**

ret van de oude nature in haer blyft / gheliyck selfs
Hooghert ons gevoelen verhaeldt. In den sulcken
nan geen veranderinge nodig van quaed tot goed/
dat Godt alreede in haer heeft begonnen en gewraght /
ede volbrengen sal tot den dach Jesu Christi / Phi-
1. 6. maer voortgangh van goedt tot beter /
oa deught tot deught. Vraeghtmen nu hoe soo-
drighe sulcks sullen bestaen? Ick antwoorde / sy
rcken haer selfs saligheydt met vreese en beven /
ant het is Godt die in haer werckt het willen ende
wrenghen / Philip. 2. 12 / 13. Sy vermoghen alle
ing door Christum die haer machtich maeckt / Phi-
4. 13. Sy worden machtich in den Heere ende
e sterckte synder kracht / Eph. 6. 10. waer door
t bekennende dat sy niet volmaeckt zyn / daer na
ragen of sy het eenichsins grepen / waer toe sy ghe-
pen zyn van Christo Jesu: ende vergetende wat
ter rugghe is / ende hen streckende na het ghene
voor en is / sy jaghen na het door-ghesteecken
ick / Philip. 3. 12 / 13 / 14. Soo en blyven sy dan
in het quade / maer wycken van het quade meer
me meer. Willen nochtans Hoornherts discipu-
(hoewel buyten propoost) gheantwoordt heb-
op syn teghen-werpinghe van de quaedtheydt
wp den menschen van naturen toeschryven; hoe-
m met die bestaen kan het goede te doen: Ick seg-
/ datmen voor soodanighen / in welcken die ver-
enthevdt noch heerschet / Godt ernstich heeft te
ren / dat hy haer door syne genade wille bekeeren /
at sy bekeert werden / ende door synen geest wille
ken / op dat sy hem naloopen / Jerem. 31. 18.
h. 6. 44 / 65. Waer in hy nochtans eenen vryen
dt is / niemanden yets schuldich zynde / want
oovaardigheydt is uyt hen selven / ende gheensins
Gode. Sullen sy dan het goede bestaen te doen /
dt moet eerst in haer wercken / die het doen sal
hem belieft. Hoornhert zelve / hoewel hy den
nsche van natueren een vermoghen ten goede toe-
yft / bekent nochtans sulck een af-wyckinghe
e verballinghe inghekomen te zyn / dat den
nsche voor Christi toekomste / ende onweeder-

Siet oock t' samen-spr. 4. het 2. deel, het 1. stuck op 't eynde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

geboren zijnde / niet en kan Godes Wet houden: dat hy het goede doodt is / het quade leeft / dienstbaerheydt heeft en onrechtvaerdicheydt / Taf. der rechtv. C. 1. 2. 3. Hoe sal hy dan bestaen het goede te doen? Kan sulck een te recht het goede bestaen / ten zy hem Godt door sijne genade in Christo eerst magtich maecke?

Hy soeckt vergeefs hulp by Calvijn.

Asterictus. Laet dat varen dewijl 't thier niet en dient / ende laet ons koomen tot het gene hy upt Calvino voortbrengt / Comment. 16. 33. Dat diens affectie terstondt sal moeten verdwijnen, die op twijffel of op avontuere moet strijden.

Eusebius. Ick soude moghen die citatie overslaen / als niet wel aengewesen: want hy en wist niet / welcke onder soo veel Commentarien hy meent. Doch op dat blijcke dat wy vyymoedelijck handelen in een goede saecke / ick sal self de plaetse toonen / ende sijne woorden wat breeder stellen. Aldus seght hy dan Comment. over Joh. 16. 33. De Heere en wil niet dat ons den moedt ontvalle, maer liever dat wy wackerlijck strijden, 't welck niet en kan gheschieden, ten zy dat wy van de uytkomste seecker zijn. Want soo wy op twijfelachtige uytkomste moeten strijden, so sal terstondt alle onsen ernst daer henen vallen. Wat is nu hier in dat ons tegen zy?

Als gave onse leere hinder in het strijden.

Asterictus. Volgens dese woorden moet uwe leere hinder geven in het strijden tegen de sonde / want sy leert strijden op onseeckere uptkomste / dewijle de selve mede brenght / dat men hier den vyandt niet en kan verwinnen / ende machmen hier niet verwinnen / soo mach men nerghens verwinnen: want de overwinnighe moet vallen ter plaetse daer men strijdt. Hier na in den Hemel sal men teghen de sonde niet strijden / maer hier werdt den strijdt bevolen.

Die doch sekere overwinninge belooft.

Eusebius. Ja onse leere leerdt strijden met seecherheydt van uptkomste / ende van overwinninge selfs in desen leven / ende geeft derhalven geen hinder / maer goeden moedt om volherdich tegen de sonde te strijden.

Asterictus. Hoe kan dat wesen / nademael sy leert / dat niet in dit leven kan volkomen wesen? wy moeten

n strijden tegen de sonde tot der selver doodinge en-
uytroedinge toe.

Eusebius. Isser geen overwinninge dan daer den Hoewel
nandt geheel uytgeropt werdt/ soo dat hy niet meer geen volle
kan quellen? Want uytroeden is/wanneer eenen uytroyin-
nandt so is overwonnen dat hy heel verdelgt wert/ ge der vy-
nopt meer en kan bespringen: anders soo hy noch anden in
eniger tijdt kan moepte maecken/ soo en is hy niet dit leven.
nsch uytgeroedt. Laet ons Coornherts discipu-
l selfs maer eenen wijsen die alsoo overwonnen
be in desen leven. Ick geloove niet dat sy yemand
ier soo victorieus over de sonden sullen houden/
se hem niet wederom soude konnen quellen. So-
nighen uytroedinghe verwachten wy seeckerlijck/
ner niet hier. Doch daer is ock treffelijcke over-
nninge/ al en is den vyandt noch niet uytgeroedt/
hl soeckt hy noch somtijdts het hooft op te steecken/
ve al doet hy noch eenige schade. Onsen krijgh is
n grooten deele defensijf/ want wy worden van den
atan ende het vleesch bespronge: nu in defensie
erwint men den bespringer alsmen hem afslaet/sij-
krachten breeckt/ ende te wege brengt dat hy/ sijn
oornemen missende/ moet afwijken/ hoewel men wel
nige wonden/ eenige breese en andere schade heeft
eleden/ ende den afgeslagen vyandt noch wel hey-
lijcke practijcken en laghen soeckt/ ja noch nieuw
weldt aenleght: Soodanigen overwinninge mo-
n de geloovige ock alhier verwachten. Wilmen
sen krijgh ock aen-mercken als offensijf/ 't komt
een uyt; want in het bespringen/alsmen den vyant
yeuck soeckt te doen zelfs aenvallende/ ghekrijght
en de overwinninge alsmen 's vyandts heyrlegers
et/ hem uyt zijne borchten verjaeght/ zo dat hy sich
et en derf vertoonen/ hoewel hy noch hier en daer
n loeren/ ende dickwijls eenige schade aenbrengen.
nde alzoo konnen de gheloovige mede overwinnen.
Dil Coornhert dit gheen overwinnen genoemt heb-
n/ zoo moet hy I. de Schrifture looghen-straffen.
hristus biddet Joh. 17. 15. dat zijne Discipulen
de geloovigen(siet vers 20.)mochten bewaert wor-
n van den bosen. Ende Christus en bidt niet te ver-

geefs/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

geest/ Joh. 11.42. Maer sy hebben daer na noch haer swackheden gehad/ ende Coornhert kan niet ontkennen dat den meestendeel die hebben tot der doodt toe. Is dan Christus voor haer verhoort/ soo moghen oock heten verloste van den boosen die noch onvolkomen zijn. Paulus Rom. 8. op 't leste/ veele dinghen verhalende die ons alhier quellen/ beslupt/ dat de gheloovighe in alle dinghen overwinnen. Maer hoe dat die vpanden uptgheroept werden in dit leven? Gheensins: want het zijn meest sulcke dinghen die de geloovighe altijdt moeten vreesen/ waer van sy oock veele lijden: maer om dat sy haer niet konnen scheyden van de liefde Godts in Christo Jesu. II. Hy moet alle die in dit leven niet volkomen worden bupten zalichepdt stellen/ welcke doch alleen de overwinners toe-ghesepdt is/ Apoc. 2. 7/ 11/ 17/ 26/ 27. en 3. 5/ 12/ 21.

Asterictus. Die dan geloovich strijdt mach sich van de overwinninghe verseeckeren/ maer niet van volle uptroedinge. Hoe kan hy daer toe arbepden daer geen hope toe is?

Eusebius. De volle uptroedinghe in dit leven is nerghens belooft. Even wel ghelijck men het onkrupdt soeckt upt te roeden/ 'twelck gemeenlijck hier of daer wederom uptspruyt/ soo moet men hier doen/ en soecken de sonde altijdt meer te minderen/ wetende dat ons werck niet pdel sal wesen in den Heere/ 1. Corinth. 15. 58. ende dat hy ons in het geestelijcke met wasdom en vermeerderingh der sterckte sal zegenen. Hoe dunckt u nu/ is dit niet ghenoech om ernstich te strijden/ dat wy seecker zijn van volle verlossinghe hier namaels/ ende alhier van goeden voortganck/ toeneminghe/ ende zulcke overwinninge als nu gesepdt is?

Of wy alleen een waen-gerechtigheyt leeren?

Asterictus. Seecker ja/ ende dien dit geen moedt om te strijden en maeckt/ moet ongevoelich wesen. Doch een dingh dient noch beantwoordt: want ick sie dat Coornhert/ sect. 2. u-lieden toeschrijft een waen-gherechtichepdt/ om dat ghy-lieden leert/ dat de menschen gerechtvaerdigt worden door toerekeninge/ en van God door sijn barmhertichept aengenomen voor recht-

ghtvaerdighe / hoewel sy anders noch eenighe re-
ghebben van de verdorven nature. Waer tegen hy
rechvaerdicheyt / die hy dryft / noemt de ware ghe-
chtichept.

Eusebius. Dit ist kortelijck dat wy leeren: Dat den
ensche niet rechtvaerdich kan wesen noch bestaen
or Godt van hem selven / nadien hy noch altijdt in
sen leven ghebreckelijck is / ende in Godts gerichte
lkomen gerechtichept moet wesen / salmen bestaen:
at hy derhalven gerechtvaerdight wordt in Chri-
t door den geloove / alsoo dat hy / Christum met sijne
chtvaerdicheyt door den geloobe aennemende / met
n selven als bekleedt werdt / genietende door hem
rgevinge der sonden / ende toerekeninghe van de ge-
chtichept ende heylicheyt Christi. Dat aen dese
chtvaerdichmaeckinghe des geloofs hanght alle
rechticheydt / die den wercken kan toegeschreven
erden; alsoo dat onse wercken rechtvaerdich zijn
de gehouden werden / om dat alles / wat daer in
ebreckelijck is / door Christi reynicheydt en vol-
aeckthept / gedeckt en begraven zijnde / niet en wert
egereeckent. Wil Coornherts gevolgh dit noemen
aen-gerechticheydt / hoe konnen sy ontschuldight
orden van lasteringe der Schriftuere? Want als
y lesen van den sondigen Tollenaer / die immers
och niet volmaeckt en was / dat hy gerechtvaerdight
ging in sijn huys, meer dan den Pharizæus, Luc. 18. 14.
ls Paulus seght tot den Corinthers / dien hy van
erschepden gebreken bestraft hadde / 1 Corinth. 1. 12.
1 3. 1/2. en 4. en 5. en 6. 1. tot 8. Ghy zijt af-gewas-
hen, ghy zijt geheylight, ghy zijt gerechtvaerdight, &c.
ap. 6. 11. Ende Rom. 4. 6. dat Godt de rechtvaerdig-
eyt toereeckent sonder de wercken: Dit alles sullen
spotteliick moeten noemen waen-gerechtigheydt.
et en is geen wonder dat zy ons bespotten / die oock
ods woordt niet en konnen verschoonen. Dat nu
oornhert geen ware gerechtichept wil kennen / dan
ie in den menschе selfs volkomen zy / daer mede sorgt
y seer qualijk voor de consciencien: want al waer der
ier of daer een die so volmaekt wierde / so sullen doch
lle de andere gheloovighe / hare onvolmaeckheyt

ghe-

ghevoelende / moeten wanhopen als die geen ware gerechtigheyt en hebben. Ende dit gebreck mengt sich doorgaens in Coornherts leere/waerom het ock dickwijls moet verhaelt werden.

Asterictus. Ghy hebt getoont Eusebi, dat dit stuck van de volmaeckthey t licht is te beantwoorden / hoewel Coornherts discipulen anders meenen.

De Hansiten schijnē in de volmaeckheit Coornhert te volgen.

Eusebius. Ick hadde in dese gelegenthey t daer van korter mogen spreecken/ maer om haren pdelen roem te beschamen by u / hebbe ick u hier in wat langher opgehouden. Te meer om dat ick reden hebbe te twijfelen / of niet de Hansiten / die byna u herte gestolen hebben/ ock in dit gevoelen staen. Want sommiger spraecke schijnt het te kennen te geven: Met namen vinden wy by Antoni tegen Puppium pag. 18. desen grondt-regel van de Pelagianen / die hy schijnt van Coornhert geleert te hebben / Dat Godt van niemandt yet eyschet dat hy niet doen en kan : 't welck byna een seecker bewijs is/ dat hy in dit gevoelen der Perfectisten stondt. Ja 't gene meerder is / de confessie der Hansiten geeft groot bedencken Art. 21. waer de regtvaerdichmaeckinge gestelt wordt / in quytscheldinge der sonde / ende ware gerechtichey t : Alsoo dat wy waerlijck van quade menschen goede, van vleeschelijcke geestelijcke, van gierighe milde, van hovaerdighe ootmoedighe, ende volghens dien, uyt onrechtvaerdige waerheyt rechtvaerdighe gemaeckt worden. Waer my dunckt dat ick Coornherts eygen woorden lese: soo sy dan van sijn ghevoelen / aengaende de volmaeckthey t / vreemdt sijn / sy hadden het behooren Art. 21. of 22. of 23. upt te drucken / waer het de ghelegenthey dt selve mede-brachte. Als ock Art. 32. ende dit is een van de stucken waer in ick naerder verklaringe over hare belijdenisse soude voorderen / nadien daer in niet rondt nochte vol upt na behooren werdt gesproocken.

Asterictus. Ick moet eens arbeyden om hare meeninge daer van te verstaen.

Eusebius. Misschien isse niet eenparich / ende daerom soo voorgestelt / dat de woorden konnen genomen worden soo wel tot voordeel van de dryvers/ als van

de

...bestrijders der volkomenheyt in dit leven; gelijck ...k in den Artijckel van den val ende weder-opreg... ...e sodanige dobbelsinnicheyt steeckt / waer uyt zy ...meer is te vermoeden. Ondertusschen zullen wy ...het gene dus verre gesept is beslupten / dat Coorn... ...de leere van d'Erf-sonde zonder oorsake straft / ...dat sy als eenen grondt is / waer op wy bouwen ...en volmaeckthept in dit leven / nadien ons noch al... ...eenige overblijfsels der zelver aenhangen / ende ...dt om goede en wijse redenen de selve by trappen ...wechnemen / tot dat wy eyndelijck door de doot ...het lichaem der zonde geheel ontbonden werden. ...wel (op dat ick dit noch kortelijck segge) al kon... ...Coornhert de Erf-sonde ('t welck hem onmogelijck ...mstoten / zoo en hadde hy noch sijne ghewaende ...onaeckthept daer mede niet bevestight / waerom... ...dy doch zoo veele ghearbeydt heeft. Want wat ...onogen den menschе van naturen mach ghegeven ...gegeschreven werden / zoo is doch dit zeecker / dat ...menschen zijn afgeweecken / dat zy het quade le... ...dienstbaerhept hebben / &c. Soo dat oock al... ...noch dit verschil zoude blijven / of Godt zo verre ...t leven in den menschе wercken wil / dat dese ...stbaerhept in de wedergheborene volkomelijck ...-genomen werde. Maer wat hebt ghy meer ...dit eerste Capietel?

Besluyt aengaende de volmaeckthеyt.

Asterictus. Coornhert straft oock de leere van de ...-sonde als de grondtvest van de Predestinatie / ...die van u-lieder Hooft-leeraren werdt gheleert / ...4, 8, 9, 10.

Het geene Coornhert inbrengt vande Predestinatie werd uytgestelt.

Eusebius. Indien het u behaegt wy sullen dit stuck ...stellen / tot dat van de Erf-zonde zal ghehandelt ...en / want ick voorghenomen hadde selfs van de ...destinatie te vermanen over de belijdenisse der ...nisten / welcke ick sie uyt Coornherts eygen con... ...en en worden oock in dit stuck genomen te zijn. ...aan sullen wy met een sien wat redenen in dit ...k / om de belijdenisse te stercken / gegeven werden.

Asterictus. Ick ben te vreden / mits dat het niet ...geten en werde.

Eusebius. Aen my en sal geen fepl wesen.

Ca-

CAPITTEL III.

Dat de duysterheyt, die van enigen bekent werdt in de leere van de Erf-sonde, als oock de verscheyden opinien die daer over gevonden werden, Koornhert niet en helpen, nochte ons en hinderen.

Of wy de Erf-sonde leeren uyt een bewimpelt geloof.

ASterictus. Wy moghen dan voortgaen; ende voor eerst dunckt my dat seer aenstotelijck te wesen / dat selfs de dijvers van de Erf-sonde / de leere hier van houden voor swaer / ja onmogelijck om te verstaen. Want daer mede tonen sy dat sy dese sake leeren upt een bewimpelt geloof: hoedanich geloof ghy-lieden nochtans in de Papisten bestraft / waer van Koornhert verscheyden getuygenissen verhaelt upt Beza en Calvino / Cap. 3. f. 9. 10.

Eusebius. Ghy sult haest mercken dat alle Koornherts geraes van dese sake een nieu brandtmerck is voor hem / ende een getuygenis terstondt in den inganck synes boecks / van syne groote ofte onverstandicheyt ofte valscheyt. Wy bekennen voorwaer met Calvino en Beza / dat soodanich bewimpelt geloove als de Papisten dijven niet bestaen en kan: want sy benemen het volck de Schrifture / ende willen dat sy op het seggen der Kercke sullen rusten sonder kennisse van Godts woort te hebben / ofte haer het ondersoecken toe te laten: soo dat sy botte ende onverstandige menschen / die naeuwelijcks een woordt van Godt mogen voortbrengen / houden voor geloovige / als sy maer en geloven dat de Kercke gelooft. Wy seggen alle / Dat een geloovige behoort te verstaen dat hy gelooft / ende berepdt moet wesen om reeckenschap te geven van de hope die in hem is. Want wy moeten niet alleen eenvoudig / maer oock wijs wesen; kinderen in de boosheyt / maer niet in het verstant. Het en kan ja geen rechtschapen geloove wesen / datmen niets

iets en verſtaet / maer ſijn ghevoelen alleenlijck de tercke onderwerpt: het geloove beſtaet / niet in onpetenheydt / maer in kenniſſe. Nu wat iſſer in onſe leeraers aengaende d'Erf-ſonde dat hier teghen rijdt?

Asterictus. Petrus Martyr / ſpreeckende van de wijſe hoe deſe vreemde ſonde woordt ge-erft / ſeydt dat het is een duyſtere en zeer ſware ſaecke: ſoo datmen eenſins het menſchelijck oordeel kan vergenoegen. loc. Comm. Claſſ. 2. Loc. 1. ſect. 74. 82.

Euſebius. In die gheheele plaetſe en zijn maer 59. ctien: doch ick hebbe by gheval gevonden 't gene aentreckt / ſect. 28. en 48. Waer over ghy hebt aer te nemen / dat Martyr niet en ſpreeckt vande Erf-ſonde / maer alleen van de maniere hoe die woordt oort ge-erft. Hy en houdt de leere van d' Erf-ſonniet duyſter / maer gantſch klaer / hoewel hy de maiere der voort-ervinge duyſter houdt. Want dit zijn ne woorden ſect. 48. Het is een duyſtere ende ſeer ſwazaecke: ende dies te min hoeftmen daer over bekommert te weſen. Want nadien Godts woordt zeer uydelijck leert, de Erf-ſonde is, ende tot den nakoelinghen werdt over geſonden, ſo moeten wy de waerydt wijcken, hoewel wy de maniere, op welcke ſy overſtort werdt, niet en verſtaen: ja van de maniere, e men ſwaerlijck kan weten, ende ſonder ſchade mach et weten, en men moet niet al te bekommert diſputeren. ier en is immers niet dat in 't minſte ruyckt na het ewimpelt gheloove der Papiſten. Hy en leert geen ecke geloven ſonder verſtandt: maer ter contrarie / wil alleen gelooft hebben het gene in Gods woort nſch klaer is / namelijck datter een Erf-ſonde is e overgeſtort werdt: het gene duyſter is / namelijck maniere der overſtortinge / dat laet hy ſtaen / en acht tter geen ſchade aen en leydt al weten wy het niet. oorwaer het en is den geloove niet noodich / op dat t niet bewimpelt en zy / op alle tegenwerpingen en erleggingen des menſchelijcken oordeels ende verfts te konnen antwoorden: maer het is genoegh t het zeecker is van de waerheydt welcke het ghoft.

Coornherts valsheyt tegen Martyr.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Sijn onbescheydenheyt.

Asterius. Staet de zake zo/ het is wel vreemt dat Coornhert Martyr vraeght/ of uyt sijn zeggen volgt dat menschen-leeringen den God-verstandigen menschen behoren te genoeghen sonder zekere getuygenissen der godlijcker Schriftueren? Ende of hy een regel wil maken/dat het alles waerheyt zy wat strijdet tegen het menschelijck oordeel? Sect. 2.

Eusebius. 't Is enckel raserije. Martyr bewijst in zijn schriften overvloedich dat hy menschen leeringen buyten Godts woordt niet goedt en houdt in zaecken des geloofs/ ende in 't stuck van d' Erf-sonde wil hy ock niet anders ghelooft hebben/ dan 't ghene de Schriftuere leert. Ock en houdt hy niet alles voor waerheyt wat tegen het menschelijck oordeel strijdt: maer hy ontkent dat het alles waerheyt is wat het menschelijck oordeel waerheyt houdt/ ende dat eenige zaecke daerom onwaerheyt is/ om dat het menschelijck oordeel yets daer teghen vindt te snateren/ ende daer in niet en kan vergenoeght werden. Doch hier moet ick u een nieuwe ontrouwe van Coornhert ontdecken: want Martyr en zeght niet/ Datmen het menschelijck oordeel geensins kan vergenoegen: maer/ datmen het niet gantschelijck kan vergenoegen. Men vindt wel (zeght hy/ hem zelven verklarende) eenige vertroostinghen in de kerckelijcke Schrijvers, die dese tegenwerpingen so veele verzoeten als de Godtvruchtighe gemoederen genoegh moet wesen: maer niet so veel het menschelijck vernuft wel soude eyschen. Dit selve herhaelt hy in't begin der volgende sectie. Dit scheelt immers veel van Coornherts zeggen.

Een nieuwe ontrouwe des selven.

Grove botticheyt.

Asterius. Hy werpt tegen dat de Papisten en Lutersche voor haer hebbende den uytgedruckten text: Dat is mijn lichaem, ock seggen dat hare transubstantiatie ofte consubstantiatie het menschelijck oordeel niet en kan vergenoegen: welcke leere ghy-lieden nochtans verwerpt. Maer u voorighe antwoorde heeft dit vernietight: want ghy sult ock hier op seggen/dat ghy-lieden die leere niet en verwerpt om datse het menschelijck oordeel vergenoegt/en om dat geen leere soude moeten waerheyt wesen dan die daer tegen strijdt: maer om datse strijdt met Gods woordt.

Eusebius.

Eusebius. O ja: ende konden de Pelagianen zoo
st ende met so goeden gront de leere der Erf-sonde
verlegghen / als wy dit stuck met Godts woordt
der-spreken / wy zouden 't haer gewonnen geven.
te konden de Lutersche ende Papisten haer stuck
wel verantwoorden als wy de Erf-sonde / wy en
den haer oock niet tegenspreecken.

Asterictus. Hy treckt mede Augustinum aen / dewelc- Hy misduyt Augustini woorden.
reert / dat de kinderen die ongedoopt sterven om de-
zonde wille zullen verdoemt worden Epist. 47.
de nochtans bekent hy dat hy hier over bestrickt
ende niet en vindt te antwoorden Epist. 28.

Eusebius. Dat Augustinus schrijft van d'ongedoop-
inderen / even of zonder den Doop geen saligheyt
re / stemmen wy niet toe. Maer dat hy tot salig-
oock der kinderen / den doodt Christi verepscht /
s volgens de Schrifture / ende daer van konde
wel bewijs geven. Sijn bekommeringe was hier
t / hoe hy tot genoegen van het menschelijck ver-
soude over een brengen / hoe de kinderen schuldig
ren / ende niet alleen de verdoemenisse onderwor-
n / maer oock met veele tijdelijcke swarigheden be-
gen waren / indien Godt elck menschе sijn ziele
p. Hy en hielt dan de leere van d' Erf-sonde niet
ter / maer alleen en sach hy niet wel hoe hy in dit
t de tegenspreechers zoude voldoen. Daer zijn
H. Schrifture eenige plaetsen die van de voor-
er Christelijcker Religie plachten voorgeworpen
orden / als met malkanderen strijdende / om de
rifture alsoo van leugen te straffen: Daer zijn-
ier en daer geweest die de selve niet al te begua-
ck hebben geaccordeert / ende alsoo getoont dat sy
aen bestrickt waren: salmen nu daerom seggen
de Schrifture gevonden hebben swaer / ja on-
elijck te verstaen? Salmen Gods woordt daer
verdacht houden? Geensins / men sal het eer
nschen kleyn verstant dan de Schrifture wijten.
moetmen oock doen in sodanige stucken der leere
Gods woordt klaer zijn (hoedanich d'Erf-son-
) en pets hebben 't welck niet tot genoegen der
schen en kan geaccordeert werden.

Gebruyckt tegen hem grote valsheyt.

Asterictus. Augustinus schijnt generaelder te spreken in die woorden die Coornhert verhaeldt / upt Lib. 3. de Bapt. parvul. Cap. 4. seggende : Alhoewel ick nu de bewijs-redenen van hen-lieden niet en vermach te wederlegghen : soo sie ick nochtans datmen sich moet houden aen de dinghen die alderklaerlijckst blijcken in de H. Schrifture.

Eusebius. Het is wederom groote valsheyt / want Augustinus heeft de redenen zijner weder-partijen in dat zelve boeck na gelegenthevdt dier tijden treffelijck wederleydt / Coornhert heeftet moghen lesen indien hy het boeck gesien heeft. Daerom Augustinus en spreeckt niet van alle hare redenen / maer alleen van eenige spitsoinnigheden des menschelijcken vernufts / waer mede de Pelagianen de waerheydt sochten te verduysteren : oock en wil hy niet slechtelijck seggen dat hyse niet en kan beantwoorden / maer dat hyse niet en kan beantwoorden tot genoegen der onrustige menschen / hoedanige hy bestraft Cap. 8. Siet dit ist (segt hy) waer door de dwalinge gemeenlijck kracht krijght, dat de menschen gheschickt zijn om sulcke dingen te vragen, welcke sy niet geschickt zijn te verstaen. Als hy oock segt in de woorden die Coornhert verhaelt/Datmen sich evenwel moet houden aen de dinghen die alderklaerlijckst blijcken in de H. Schrifture, soo geeft hy immers te kennen dat hy klaren blijck van de Erf-sonde hadde in de H. Schrifture. 't Welck meer soude ghebleecken hebben hadde Coornhert een regel of twee meer uptgeschreven / want dese woorden volgen daer op : Op dat uyt dese de duystere dingen gheopenbaert werden : ofte indien het verstandt noch niet bequaem en is om de selve, ofte bewesen zijnde, te sien, ofte duyster zijnde te ondersoecken, sy sonder eenige twijfelinge moghen ghelooft werden. Is dit de leere van d'Erf-sonde stellen in eenigh bewimpelt geloove?

Men is niet gehouden alle spitvindigheden des vernufts

Asterictus. Wat swarichevdt hadde hy in 't wederleggen indien de waerheydt aen sijn zijde was / nadien sijne wederpartijen in alles de Schrift ghelooft den?

Eusebius. Hadden zijne partijen de Schrifture willen gehoor

behoor geven/ Augustinus soudense genoegh voldaen
ebben/ maer hare menschelijcke overleggingen daer
gen/ hielden haer verstrickt/ ende dewijl zy niet
wouden wijcken/ of sy moesten daer in voldaen
esen na haer genoegen/ zoo bleven zy in haer dwa-
ige.

der hartneckigen te voldoen, als de sake self uyt Gods woordt klaer is.

Asterictus. Hoe kan ons eenich stuck zeecker wesen/
s ons op de teghen-redenen niet en kan voldaen
erden?

Eusebius. Wat noemt ghy voldoen? dat eenen hartckighen niet meer en konne tegen-snateren? alsoo konde gheen stuck seecker wesen/ want geen isser mer op niet d'een of d'ander eenighe hartneckige te-1-spraecke maeckt.

Asterictus. Ten minsten behoorden de hoog-geleerde Leeraers antwoorde te hebben waer op zy mochgerust wesen.

Eusebius. Dat en is niet noodich/ het is genoegh zy hare saecke met Gods woordt wel bevestigen/ de toonen dat in het selve niets en is dat haer tegen zy. Dat hebbende en konnen zy niet te kort kom/ hoe veele het menschelijck vernuft tegen-werpt ons verstandt niet en kan beslechten. Dese eenige hel kan haer voor alle antwoorde wesen: Waer dts woordt klaer is, daer en geldt geen overlegginghe h tegen-spraecke, hoe seer die mach beslepen wesen. odt heeft ons zoo veele geopenbaert als tot saligheniisse synder waerheyt genoegh is: doch heeft op spitsvinnige bedenckingen geen beschеydt willen men/ op dat syn woordt een leere zy der Godsalig-yt/ niet een voedsel der ongebreydelde kurieusheyt. aer de kurieusheyt breydelt hy met dese ende dierelijcke plaetsen/ Psal. 131. Ick en hebbe niet ghehdelt in dinghen my te groot, ende te wonderlijck. m. 12. 3. U wijsheyt zy tot matigheyt, 1 Corinth. 5. Gevoelt niet tegen't gene geschreven is. 2 Corinth. 5. Wy werpen de overleggingen ter neder, ende aloogte die haer verheft tegen de kenniſſe Godts. Col. 28. Siet toe dat niemant u als eenen roof en vervoeloor de Philosophie. 1 Timoth. 6. 3. Indien iemandt andere leere leert, ende niet over een en komt met de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

gesonde woorden onses Heeren Iesu Christi, ende met de leere die na de Godtsaligheyt is, die is opgeblasen, ende en weet niets; maer hy raest omtrent twist-vragen ende woorden-strijdt: verkeerende krakelingen der menschen die een verdorven verstant hebben, ende van de waerheyt berooft zijn. 2 Timoth. 2. 16, 23. Maer stelt u teghen het ongoddelijck ydel roepen, en verwerpt de vragen die dwaes en sonder leeringe zijn, wetende datse twistingen voortbrengen, 1 Timoth. 6. 20. Hebt een afkeer van het ongoddelijck ydel roepen, ende van de tegenstellingen der valschelijck genaemde wetenschap. **Dit alles toont dat een Leeraer niet gehouden is alle spitsvinnicheden te beantwoorden ja vermaent wordt de selve af te snijden. Paulus selve heeft niet alle overleggingen beantwoordt maer sommige afgesneden/ende met korte spreucken stucken ghehouwen/** Rom. 9. 20. en 11. 33/ 34/ &c. **Ende hadden de Leeraers dat altijdt waer-genomen/ sy souden beter gedaen hebben/ dan haer onderwindende op alle vragen te antwoorden. Voorwaer in het stuck van de H. Drie-eenigheyt/ ende van de mensch-werdinge ende persoonlijcke vereninge der twee naturen Christi/heeft het menschelijck vernuft soodanige overleggingen / die niet beter en konnen werden tegen-gegaen dan met desen regel:** Men moet niet ontkennen ofte in twijfel trecken het gene in Gods woort klaer is, om datmen niet en kan beantwoorden het gene duyster is, ofte het menschelick vernuft niet en kan vergenoegen. **Het vernuft placht tegen te werpen tegen d'opstandinge der lichamen / dat de lichamen tot stof en asschen werden/ de asschen hier en daer werdt verstropt: Dat den eenen menschde den anderen eet en van hem ghevoedt werdt / vragende wiens dan die stoffe soude zijn in d'opstandinge? &c. Wie/ dunckt u nu / zal wijselijcker doen / die hem onderwindt op dit alles beschepdt te ghéven? of die desse ydele vraghen aen stucken houd / kortelijck seggende:** Het is Gode lichter de stoffen te vinden, te scheyden, de lichamen op te wecken, dan ons te begrijpen?

Asterictus. **My dunckt datmen op zulcke eenvoudicheyt vaster gaet/ dan op naeu-gesochte redenen en ope-**

eninge / nademael Godt ſijn maniere van hande-
n niet en heeft geopenbaert.

Euſebius. Nochtans en ſalmen daer mede het men-
helijck vernuft niet vergenoegen / maer het ſal blij-
n tegen-ſnateren. Merckt dan hoe wepnich Coorn-
rts warrerije ſlupt.

Aſterictus. Hy verhaelt noch eenige bekenteniſſen
t Alberto Piggio vande dupſterheyt ende onſeker-
ipt der vreemde ſonde / ſoo hyſe noemt / ende beſchul-
ngen tegen Auguſtinum. Inſgelijcks upt Ruardo
n de Theologiens van Leuven / Sect. 5. 6. waer
hy daerna noch diſcoureert / Sect. 7. 8.

Coornhert treckt vergeefs aen Piggium, etc.

Euſebius. Wat deſe mogen gheſchreven hebben gaet
s niet aen / ſy zijn buyten ons. Piggius was ten
eſten by een volſlagen Pelagiaen / ende wat won-
er iſt dat hy Auguſtinum beſchuldight / die hy voelde
m ſo ſeer tegen te weſen? Doch wat Piggius ofte
t van Leuven ſchrijven of niet: Dit is altoos ſeec-
r / ende wy nemen't aen te bewijſen / I. hoewel in het
ſick van d'Erf-ſonde ons ontmoeten Godts onbe-
grijpelijcke oordeelen / die het menſchelijk vernuft niet
kan verſtaen; dat nochtans de ſaecke ſelf ſo klaer-
ick in Gods woordt werdt geleert / dat geen Chriſten
der aen behoort te twijfelen. 'Twelck wy namaels
pen te doen blijcken / waer oock openbaer ſal wor-
n / hoe onrechtvaerdelijck Coornhert Godt toe-
chrijft een felle ende onrechtvaerdighe ſtraffe over
onnooſele kinderen / indien d'Erfſonde ſoodanich is
s wy leeren. II. Hoewel voor Auguſtini tijdt de leere
n d'Erf-ſonde ſo klaer niet geopent is als wel na /
ermits daer over geen twiſt gheweeſt en hadde /
de Pelagius met ſijn ketterije oorſaecke gaf dit
ſick neerſtiger te bearbeyden / Dat evenwel d'Out-
ders eendrachtelijck bekennen / dat de menſchelijc-
nature de ſonde onderworpen is.

Aſterictus. Van de H. Schrifture ſullen wy namaels
eecken / van de oude wilde ick nu wel eenige hoo-
n voor de opkomſte der Pelagianiſterije hebben ge-
ſchreven.

Euſebius. Aldus ſeght Origenes / in Levit. homil. 8.
e ghebooren werdt, het zy een van't mannelijck ofte

van 't vrouwelijck geslacht, de Schrifture seght van hem, dat hy niet reyn is van vuyligheyt, al en ware hy maer een dagh oudt. **Wevnich na:** Wilt ghy hooren wat andere Heylighen van die gheboorte ghevoelt hebben, hoort David, seggende: Ick ben in ongerechtigheden ontfangen, ende in sonde heeft my mijn moeder ghebaert. Tonende dat alle ziele die in den vleesche geboren wordt, besmet wordt met de vuyligheyt der sonde ende ongherechtigheyt, &c. **Diergelijcke heeft hy ock** homil. 12. **Insgelijcks Athanasius** contra Apollinarem de incarnat. verb. **waer hy zeght:** De doodt is door nijdigheydt des Duyvels in de werelt ghekomen, door den vondt der ongehoorsaemheyt: ende alsoo is door overtredinge des Goddelijcken gebodts, de mensche ontfanckelijck geworden der vyandischer boven-bezayinghe, &c. **Hy seght ock**/ Orat. super illud, omnia mihi tradita sunt: Dat door Adams val alle dinghen beroert (ofte ontset) zijn, den mensche bedorven ende tot een beest veraerdet is. **Clemens Alexandrinus** pædag. lib. 3. cap. 12. **schrijft:** Het Woordt is alleen vry van sonde. Want het sondigen is alleen aen-geboren en gemeen. **Basilius over** Ps. 32. Men kan niet eenen mensche vinden sonder onreynigheit, selfs niet op den eersten dagh sijner geboorte. **Chrysostomus/ofte wie anders den auteur is**/homil. de Adam & Eva, De overtredinge heeft de Werelt ten val gebracht, een voedeling der sonde gemaeckt zijnde: want wie sonde doet, die is der sonden dienst-knecht. Yeder mensche ock van hem geboren is de selve onderworpen, want een slave genereert een slave. En wanneer het menschelijcke geslagt gene vryigheyt en kregen door den Verlosser, sy souden alle tot noch toe in de dienstbaerheydt gehouden werden, gelijk den Apostel segt: Door eenen mensche is de sonde in dese Werelt ghekomen, ende door de sonde de doodt, &c. Want van waer is het dat den Prophete roept: Siet in ongerechtigheden ben ick ontfangen, ende mijn moeder heeft my in sonden in den lichame gehadt? Dat is gekomen van dese sonde, waer van den waren dienaer Godts geseydt heeft: dat niemandt sonder sonde is, selfs niet een kindt van eenen dagh. **Diergelijcke heeft hy/ schrijvende over 't gebedt des Heeren. Hilarius over Psal. 118. op 't leste:** Hy en acht niet dat hy in dit leven

leeft

le't als die gheſeydt heeft : Siet ick ben in ongerechtig-
g't geboren, &c. Hy weet dat hy onder den oorſpronck
o ſonde, ende onder de Wet der ſonde geboren is , &c.
nbzoſius gebzupckt een frape allegozie / over Ca-
. 9. Wie is (ſeght hy) dien woeckeraer der ſonde dan
Duyvel? van wien Eva de ſonde ontleent hebbende,
t geheele menſchelijcke geſlachte in den woecker der
uldighe achtervolginghe heeft inghewickelt. Meer
upghenisſen verhaelt Auguſtinus lib. 1. contra
cap. 2.

Of de verſcheyden opinien van d'Erf-ſonde die leere hinderen.

Aſterictus. Dit ſal my genoech weſen / tegen het der-
Capittel van Coozнhert / waer in ick bevinde dat
dapper heeft mis geſlagen : iſſer noch pets dat my
waer is / dat zal ick namaels aenroeren. Doch in
vierde Capittel heeft hy het geladen op de menig-
ldighept der opinien van de Erf-ſonde.

Euſebius. Het is waer daer zijn verſchepden opi-
m vande nature der Erf-ſonde / daerom en achte ick
t noodich op zijn allegatien te blijven ſtaen / hoe-
l in eenige wel wat te ſtraffen ware / als niet al te
crouwelijck vooꝛgeſtelt / ende vooꝛ verſchepden
rhaelt het gene wepnich ofte niet verſcheelt. Het
ons genoeg dat hy in onſe Leeraers geen mercke-
k onderſchept en kan wijſen. Hy ſtelt als verſchep-
n Melanthon / Luther / Calvijn / maer toont geen
rſchepdenheydt. Calvinus beſchzijft de Erf-ſonde /
t het is / Eene erffelijcke verkeertheyt der nature, die
n eerſten ons onderwerpt den toorn Godes, ende voorts
ons teelt die de Schrifture noemt werken des vleeſches.
at ſtrijdt hier tegen't gene Coozнhert van Luther
rhaelt? Want / als hy de Erf-ſonde noemt / een
bituele begheerlijckheydt, van ſich ſelven ſonde en-
ſtraf weerdich weſende, Gode miſhaghende, ende
uldich zijnde der eeuwigher verdoemeniſſe : Hy ver-
et een aenklevende nepginge der nature ten boſen /
e ons van naturen kinderen des toozns maeckt.
Welck even het zelve is dat Calvinus ſegt. Ende
anneer Melanthon d'Erf-ſonde noemt / een ontbe-
nge van de oorſpronckelijcke gherechtigheyt, die men
hoorde te hebben : Hy verſtaet even dit ſelve / ghe-
ck hy verklaert / Apolog. Confeſſ. Auguſt. ad art. 2.

Dat onſe Leeraers wel ackorderen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Want verantwoordende dat de Confessie van Augsburg in de Erf-sonde stelt gebreck van de oorspronckelijcke gerechtichept/ende contrarie begeerlijckheyt ofte neyginge tot quaedt/segt hy upt Bonaventura: Alsmen vraeght wat de Erf-sonde zy, wordt wel gheantwoordt, dat het is een onghematichde begeerlijckheyt. Oock wordt recht geantwoordt, dat het is een ontbeeringe der gerechtigheit die in ons behoort te weſen. Ende de een van deſe antwoorden vervaet de andere. Coornhert hadde behoren te wijſen waer in deſe drie verſchepden waren / eer hy soo stout sprack van een Babyloniſch gebou: want verſchepdenheyt van woorden en maekt jupſt geen verſchepden ſin: Dit is dan een nieuwe ofte valſchept / ofte onverſtandigheyt van deſen man. Wat nu de Wederdooperen ſchrijven/ofte de Flaccianen geraeſt hebben/trecken wy ons niet aen/niet meer als 't gene de Papiſten verſchepdelijck drijven.

Hoe verre de Papiſten met haer accorderen.

Aſterictus. Wel hoe / zijt ghy-lieden dan oneens met de Papiſten in dit ſtuck? die van Delft hebben het tegen Coornhert ontkent.

Euſebius. Wy zijn met haer daer in eens/ datter een Erf-ſonde is / die ons alle van jonghs aen onder de verdoemeniſſe ſtelt/ soo datter geen uptkomſte is dan door de verloſſinge Chriſti. Maer in de beſchrijvinge der Erf-ſonde: wat wonder iſt soo wy met haer niet eens en zijn/ dewijle sy onder malkanderen geenſins eens en accorderen? doch hier komt d'een ons naerder dan d'ander / ende ſommige komen gheheel met ons over een/ soo dat onſe beſchrijvinge door geen gemeen gevoelen der Papiſten en kan verworpen werden.

Dat Zwinglius met haer wel accordeert.

Aſterictus. Maer het is wonder dat u'wen Zwinglius soo veel van u-lieden verſcheelt / noemende d' Erf-ſonde alleen een beſmettinge ofte ſieckte / maer gheen ſonde daer aen ſchuldt klevet / overmits die ſchuldt voortkomt upt het werck des genes die miſdaen heeft.

Euſebius. Coornhert heeft dat op 't ſeggen der Papiſten/ die in deſe beſchuldinge over lange zijn wederlept. Bullingerus Decad. 3. Serm. 10. ſpreeckt daer van aldus: Hy heeft neerſtelijck onderſcheyden doen hy van de Erf-ſonde handelde, tuſſchen de ſieckte ende de ſonde

T

t: weten om dat yegelijck by dat woordt ſonde verſtaet
loſe daden, door onſen eygenen wille geſchiedt: ende
l dat woordt ſieckte, een verdorventheyt ende ver-
rertheydt der wel-gheſchapen nature, ende oock een
er ellendighe conditie der dienſtbaerheydt. Alſoo en
eeft Zwinglius de Erf-ſonde niet verſaeckt, gelijck ſom-
ge van hem valſche mare gezaeyt hebben. Hy en voel-
t niet dat die ſonde in haer zelven den kinderkens on-
adelijck was, anders dan ſoo verre ſy uyt Godts ghena-
door het bloedt Ieſu Chriſti, ende door de kracht der
lofte ende des verbondts Gods, onſchadelijck wordt.
y heeft alleen een duydelijck onderſcheydt willen ma-
n, tuſſchen de dadelijcke ſonde ende de Erf-ſonde.
ant in ſijn belijdinge des geloofs te Augſburg over-ge-
ven, Anno 1530. ſeght hy: Ick bekenne dat de Erf-ſon-
alle menſchen door de conditie ende beſmettinge aen-
boren wordt, die uyt de ghenegentheyt des Mans ende
ijfs geboren worden: ende ick weet dat wy van natu-
n kinderen des toorns zijn. Ick ben daer oock niet tegen
t deſe ſieckte ende conditie na Pauli wijſe wordt ſonde
noemt, ja dat ſy ſulck een ſonde zy, dat ſoo wie daer
gebooren worden vyanden ende tegen ſtrijders Gods
n. Want daer toe komen ſy door de conditie der ghe-
orte, ende niet door de volbrenginge der booſheyt, an-
rs dan ſoo verre de eerſte Vader dat eenmael volbracht
eft. Soo is dan de ſonde van Adam gedaen, de waerach-
e oorſaecke der ongehoorſaemheyt ende des doodts,
de deſe ſonde die ons aenhanght, is waerachtelijck een
ckte ende conditie, ja een noodtwendigheyt tot ſter-
n. De ſelve Bullingerus Boeck 1. teghen de We-
rdoopers Fol. 22. verhaelt zijn woorden ofte bekent-
niſſe uyt de Articulen der t'ſamen-ſpreeckinghe tot
Darpurgh / Art. 4. luydende aldus: Wy ghelooven
n dat de Erf-ſonde ons allen van Adam aengheboren
ende aenge-erft is, ende dat het ſulck een ſonde is, dat ſy
e menſchen verdoemt. Ende zoo Ieſus Chriſtus ons
et te hulpe ghekomen waer met ſijn doodt ende leven,
o hadden wy om de ſelve eeuwich moeten ſterven, en-
t Gods rijcke ende der ſaligheyt niet deelachtigh wor-
n. Op de ſelve wijſe verantwoordt hem Geor-
gius Sohnius Tom. 2. Art. 2. welcher mannen

getup-

getuygenissen ick verhale / om dat ick Zwinglij boecken / die weynich te vinden zijn / niet en hebbe: oock zijn deser woorden / voornamelijck dewijle sy seecker blijck geven / beter te gelooven / dan der Papisten / die haer soo weynich der leugenen schamen om onse Leeraers vuyl te maecken / als Coornhert. Ende aldus blijkt allenthalven / dat onder de Gereformeerde / aengaende de Erf-sonde / gheenen strijdt van Coornhert heeft konnen ghetoont werden. Hoewel / wanneer schoon / gheljck duyten / alsoo onder ons / verscheyden opinien waren / wat konde dat Coornhert voorderen? want ons verschil met hem en is niet over de nature der Erf-sonde / maer alleen hier van / offer Erf-sonde is?

Accordeerden sy niet, ten kan Coornhert niet helpen.

Asterictus. Het tweedzachtich oordeel van soo veele geleerde Mannen (segt Coornhert) doet vermoeden duysterheyt / ofte der saecke ofte haerder oogen. Ende alle omsichtig mensche mach nu licht bedencken / of sulcke menichvuldicheyt der opinien van een selve saecke oock voort mach komen uyt het ontwijfelijcke licht des Hemels / ende niet veel eerder uyt die twijfelijcke onsekere ende sorgelijcke nevel van de aerdtsche opinien / Cap. 3. s. 1. Cap 4. s. 1. en 19.

Eusebius. Voorwaer de waerheyt is eenvoudich / de verscheydenheyt der opinien is niet uyt den Hemel / maer 's menschen dwalende verstandt. Doch wil Coornhert tot sijn voordeel besluyten / hy sal moeten seggen / dat van de Erf-sonde geen waerheyt was te vinden / nademael de opinien zoo verscheyden loopen: ja datter gheen Erf-sonde is. Ende alsoo sal peder omsichtich mensche licht gedencken / dat hy ofte gesuft heeft / ofte moetwillich blindt was. Want hoe veele gebeurt het / dat in een seeckere saecke verscheyden opinien vallen / voornamelijck onder lieden van verscheyden belijdenissen? Sommige hebben het beelt Godts inden mensche gestelt in het lichaem / welcke dryederley zijn: want eenige hebben gevoelt dat God een lichaem hadde / ende daer na den mensch heeft geschapen: andere hebben hem eenich geestelijck wesen / doch van seeckere gestalte / toe-geschreven / waer na den den mensch soude gheschapen zijn: andere weder-

derom hebben gemeent / dat Godt voorgenomen
bende sijnen Sone mensch te laten worden / den
nsch geschapen heeft na dat beeldt dat hy sijnen
ne hadde toe-gedacht: ofte dat den Sone Godts
menschelijcke gedaente aengenomen / ende alsoo
mensch na sijn beelt geschapen heeft. Veele Schrij-
s stellen het beeldt Gods in de ziele / doch sommige
een in de substantie en de machten der ziele: andere
een in des selfs hoedanicheden: andere in beyden.
er zijnder geweest die het beelt Gods nochte in het
aem / nochte inde ziele stelden. Wy stellen het inden
schen mensche / doch hebben wederom twist met
Papisten / met de Socinianen / met Koornhert / &c.
oude nu Koornhert goedt achten dat pemandt ge-
l het beeldt Gods ontkende / als waer van geen
erhept en konde gevonden werden? Wat zijnder
rschepden geboelens gheweest van de Goddelijcke
ie-eenichepdt / van den persoon Christi / van de ver-
singe / vrye wille / rechtvaerdichmaeckinge / en-
van meest alle stucken der leere? Soude men daer
na Koornherts wijse beslupten / men moeste de
heele Christelijcke Religie verwerpen. Doch om
t d'Erf-sonde weder te keeren: alsmen upt de dij-
ngen der menschen soude beslupten / men mocht be-
r en seeckerder seggen: Daer moet gewisselijck een
rf-sonde wesen / nadien alle Christelijcke Leeraers /
nige weynige Pelagianen uptgenomen / de natuure
r selver / hoewel verschepdelijck / onderscht heb-
n. Waer toe ons selfs die gelijckenisse dienen mach /
e Koornhert voorstelt Cap 3. sect. 1. Soo pemandt /
aende bupten een besloten kamer / hoorde veele
pden daer inne twisten om de verwe van den goe-
nen / zeggende d'een dat zy wit / d'ander dat zy
vart / d'ander dat zy root / geel / groen / &c. zijn: soude
encken daer en zijn geen goedijnen? hy mochte denc-
en ofte dattet niet klaer genoegh en ware om het co-
ur te onderschepden / ofte dat zy alle / immers op
en na / niet wel by 't gesichte waren / maer hy soude e-
enwel dencken datter immers eenige goedijnen wa-
en die d'een of d'ander verwe hadden. Soo als-
nen hoort datter veele gedisputeert wert van de gele-

gent-

genthept der Erf-sonde; men mach billijck dencken/ daer moet immers enige Erf-sonde wesen/ &c. Daerentegen machmen seggen dat eenich articul versiert is/ om datter verschepden gevoelens van zijn/ ick zal met zoo veele recht mogen seggen dat het ontkennen van d'Erf-sonde upt's menschen hersenen is/ om dat de bestrijders van d'Erf-sonde seer verschepdelijck te wercke gaen: Sommige ontkennende dat Adams val zijnen nakomelinghen mochte schaden; andere dzijvende dat wel sijnen val het geheel menschelijck geslachte aenging/ maer dat het met hem terstondt wederom is opgherecht: andere dat wel alle menschen hebben eenighe schuldt om Adam/ maer geen sonde van hem erven: andere datter Erf-sonde was voor Chzisti mensch-werdinge/ maer na zijn lijden is wech-genomen/ &c. Alsoo kammen Coornhert vangen in zijn eygen stricken.

Capittel IV.

Wat Adam voor hem selven ende sijne nakomelinghen ontfangen hadde, ende verloren heeft?

Asterictus. Dus verre hebt ghy my vergenoegt. Nu sullen wy komen tot den grondt waer op ghy-lieden uwe leere van de Erf-sonde bout.

Hoe wy seggen dat Adam sijne gaven voor sijn afkomste ontfangen hadde.

Te weten dat Adam alle sijne gaven ontfangen hadde niet voor sich selfs alleen/ maer voor alle sijne afkomste/ omme/ soo hy niet ghesondicht en hadde/ ons allen de selve door voortteelinghe aen te erven.

Eusebius. Wy en leggen dit niet tot een grondt van bewijs/ maer tot een grond van verklaringe. Want als de partijen daer tegen murmureren/ dat wy alle in en met Adam souden ghevallen ende sondich ghewoorden zijn/ ende veele daer op te segghen maken: Soo seggen wy dat de sake aldus moet opgenomen werden/ dat Adam/ als den woortel van het gheheele menschelijcke geslachte/ dat selve in hem als besloten

heeft

eeft gehadt/ zoo dat hy ook zijne gaven voor hem
elven/ende de ſijne zoude hebben ofte verlieſen. Doch
eſe gaven verſtaen wy niet alſoo/ dat alle nakome-
ngen/ zo haeſt zy geboren waren/ zouden gehat heb-
en volwaſſen groothedt / rijp verſtandt / volle
aecke/ &c. zoo dat Coornhert daer van wel hadde
nogen ſwijgen in de 2. ſectie des 5. Capittels. Want wy
eten wel dat Adam ende Eva zijn gheſchapen als
eden van rijpen ouderdom / dewijle van haer het
enſcheliick geſlacht moeſte beginnen : maer kinde-
en zouden gegenereert hebben/ die gheliick na den li-
ame alſoo in verſtant ſouden toe-genomen hebben/
aer mede ook die aengeſchapen wijſheydt / recht-
aerdigheyt/ heyligheydt/ &c. die eerſt in het zaedt in
aer zouden gheweeſt hebben / haer allenſkens meer
meer zouden vertoont hebben/ zo dat gelijck nu de
oſheyt / alſo dan de oprechtigheydt van jongs aen
adde moghen blijcken. Het welcke waerlijck ſoude
n aen-ervinghe door voortteelinghe zijn gheweeſt.
Want gelijck de menſchen de menſchelijcke natueren
oort-teelen / welcke is eene redelijcke natuere/ hoe-
el die eerſt begint van het zaedt / ende met verloop
an daghen komt tot een menſch/ met verloopen van
aenden tot een geboren kint/ met verloop van jaren
t een verſtandigh perſoon : Alſoo zouden deſe ga-
en voort-ge-erft hebben / dat is / Adam zoude kin-
eren hebben ghegeneert die de zelve deelachtigh wa-
n / hoewel die niet van der gheboorte aen in vol-
eydt / maer eerſt als in het zaedt zouden gheweeſt
jn.

Aſterictus. 't Is wel dat ghy my die moeyte hebt
ghenomen. Reſteert nu te ſien of dit fondament
eeft in Godts woordt/ 't welck Coornhert ontkent.

ap. 5. ſect. 1.

Euſebius. Iſt niet bewijs ghenoech dat alle men- Bewijs
chen van natueren / door Adams val / zoo bedorven daer van.
jn? als wy dan de Erf-ſonde bewijſen / zullen wy
ier mede ook dit bewijſen: want hoe konden wy in
door Adam zo bedorven gheworden zijn/ als hy ſijne
aven niet ontfangen hadde voor alle zijn afkomſte?
Dilmen dan noch eenig bewijs van deſe ſaeck alleen/

ick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ick gheve dese redenen I. om dat God/ seggende: Laet ons menschen maecken/ &c. Gen. 1. 26. niet alleen sijn opsicht heeft op die twee eerste / maer op het gheheele gheslachte der menschen. Als hy dan Adam schiep zijn alle menschen als voor sijne ogen geweest in hem/ ende soodanich Adam is ghemaeckt / soodanich is in hem gemaeckt het gheheele menschelijcke gheslachte. Dit werdt II. bevestight / alsmen d'ooghen slaet op alle voort-teelende schepselen. Godt liet opgaen gras en krupdt/ ende allerley planten en boomen/ die haer eygen zaedt hadden na harer aert. Daer na schiep Godt allerley ghedierte / 't welck hem vermeerderen soude na sijner aert / Gen. 1. Die nature/ eygenschappen en krachten/ die peder soorte alsdan zijn ghegeven/ warense niet mede voor de navolgende afkomste gegeven? Die niet sot is sal dit garen toestaen. Ende hoe kanmen dan ontkennen dat het also ghestelt was met den menschе? want Godt schiep man ende wijf niet voor haer selven alleen / maer in haer scheppende dese geheele soorte/ gheliick hy in de krupden/ planten / boomen / dieren peders geheele soorte heeft geschapen. III. Ick vraghe / als Godt Adam ende Eva de heerschappije gaf over alles / Gen. 1. 26/28. heeft hy haer alleene daer mede gemeent/ ofte oock in en met haer hare nakomelingen? Ick en verwachte niet dat pemandt soo plomp zal wesen dat hy het eerste sal zeggen: ende alsmen het leste seght / soo bekentmen immers dat die twee het gheheele menschelijk geslacht in haer vertoonden. Ende is dat geweest in dese saeck / waerom oock niet in andere dinghen/ ja in de gheheele staet waer in en waer toe zy waren gheschapen? Want wy bevinden/ desen aengaende/ dat voorgaens Gen. 1. en 2. op eene wijse van hen werdt ghesproocken: Immers die hoedanicheden/ die noodich waren tot de heerschappije / hebben sy/ soo wel als de heerschappije / ontfangen oock voor hare afkomste: Nu hier onder behooren de wijshepdt/ rechtvaerdichepdt en heyligheyt / gelijck wy hier na zullen bewijsen. Ende genoomen Koornhert en wildese hier niet onder gereeckent hebben / soo en kan noch geen reden gegeven werden waerom de

deughden

ughden die hy noodtsakelijck moet nodich beken-
n ter heerschappije meer van Adam voor zijn af-
omste souden ontfanghen hebben geweest / dan dese
nven? IV. Salomon geeft klaer beschept Eccl.7.29.
ner sy hebben veele vonden gesocht. Alwaer hy het
oordt menschе onbepaelt stelt / verstaende dat niet
leen Adam / maer in hem alle menschen soodanich
aren geschapen / 't welck het tegen-gestelde deel be-
stight / Sy soecken veele konsten, noteert / Sy, als of
segghen wilde / hoewel de menschen in de eerste
eppinghe oprechtich zijn gheschapen / nochtans
ecken zy veele konsten strijdende teghen die eerste
rechtichepdt. Het is immers zeecker dat het
rste ende tweede deel slaet op de selve persoonen /
lijck dan het tweede Adam en alle zijn afkomste
erstaet / alsoo oock het eerste : ende volghens
dam hadde zijne gave ontfanghen niet alleen voor
m selven / maer oock voor zijn afkomste. Dit
ve blijckt upt Gen. 9. 6. Godt heeft den menschе
sijn beeldt ghemaeckt. Hy siet klaerlijck op d'eer-
maeckinghe / waer in Godt / gheljck alles /
oo den mensch ghemaeckt heeft. Ende dit bzepdt
upt op alle menschen / want hy steltet tot een
emeene reden om niet te dooden. Soo moeten
n alle menschen sulck in Adam ghemaeckt we-
: V. Wy zullen na hoozen dat Coozнhert Adam
rmogen toeschzijft om een beeldt Godts te wozden.
ju hy en konde niet zegghen dat Adam dit alleen
oor hem zelven ontfangen heeft / so heeft hy het dan
tfangen voor zijne afkomste. Ende is dit wel ge-
ont in Godts woozt / wat straft hy dan in ons? So
konde hy immers niet ontkennen dat Adam zijne
ven oock voor sijn afkomste ontfanghen hadde /
ner moeste alleen gedisputeert hebben met ons wel-
i die gaven waren.

Asterictus. Daer wil ick nu toe komen. Ghy-lie-
n verbaet dese gaven onder den naem van het beelt
odts / waer mede Adam (na u-lieder zeggen) ver-
ert was / 't welck oock op zijne afkomste zoude o-
r-ge-erst hebben / hadde hy staende gebleven / maer
voor hen verloren is / dewijl hy is gevallen. Doch

Wat Adam voor hem en de sijne ontfangen heeft: ende wat Gods beeldt zy.

dit moet ick eerst seggen/met Coornhert Cap. 6. sect. 11
dat dese zaecke so onseecker / twijfelijck/ en onvast is
overmits de verscheyden opinien van het beelt Gods
dat het niet mogelijck en is op zulcken drif-zandt s
wichtigen gebou te timmeren.

Eusebius. Hoe wy hier op bouwen is wepnich voo
gesepdt. De verscheydenheydt der opinien kan on
niet hinderen op de waerheyt te dringen/ gelijck wey
nig voor is geleert. Nochtans laet sien/wat verschey
denheydt wijst ghy?

Asterictus. Calvijn/die Augustino groote autoriteyt
toe-schrijft/ daer hy voor hem schijnt / verwerpt Au
gustini meninge. En Augustinus is meest hem selve
ongelijck. Siet daer s. 2. 3. wat Coornhert aenwijst

Wat Augustinus daer van heeft gevoelt.

Eusebius. Met recht prijst Calvijn Augustinum in
veele dingen / maer daer mede is hy niet verbonden
alles goedt te kennen wat hy zeght. Wat nu dit
stuck aen gaet / hy en zegt maer met zedicheydt
Dat Augustini speculatie geensins vast is / Dat de
ziele een spiegel zy der drievuldicheydt/om dat daer in
geseten zijn / verstandt / wille / ende memorie / In-
stitut. Lib. 1. C. 15. s. 4. Hy en verwerpt dan niet
Augustini gevoelen in 't geheel/ maer alleen dese spe-
culatie. De strijdt nu die Coornhert stelt in Augusti-
no moet men zijne verwerde sinnen toeschrijven. Het
gene hy verhaelt upt enarrat. 2. in Ps. 29. en vinde ick
niet. De plaetse upt Serm. 63. de verbis Domini in Ioh.
en stelt niet het volle beeldt Gods in des menschen
wille / memorie / ende verstandelijckheyt: maer segt
alleen / dat in dese drie dingen eenich beeldt is der H.
Drievuldicheyt. Hier tegen en strijdt niet het gene Au-
gustinus leert De spirit. & anima Cap. 35. want daer
leert hy/dat de ziele het beeldt Gods draegt I. daer in/
dat / gelijck Godt eenich zijnde altijdt geheel over al
is / alles levendichmaeckende / bewegende ende re-
geerende: so de ziele zy gheheel over al in den licha-
me/&c. II. datse ock eenich beeld heeft der H. Drie-
vuldicheydt: Eerst / dat zy is / leeft / ende ver-
standich is. Ten anderen / datse heeft verstandt/
wille / memorie / III. datse begaeft is met hey-
lige deughden. Dit leste en is dan niet een verschey-

En of hy met hem selven strijd.

den

n mepninge van het eerste / maer verraet oock het
ste / ende verhaelt alleen meer dingen tot het beeldt
todts behoorende / waer van in d'eerste plaetse niet
was gesproocken / om dat het de gelegenthept niet
repschte. Ende merckt dat Coornhert ontrou-
lijck verswijght / dat Augustinus oock spreeckt
n de heylige deughden : ongetwijfelt om dat dit te
l met ons accoordeerde. In de plaetse De Genes. ad
. Lib. 3. C. 20. spreeckt hy niet slechtelijck van
redelijckhepdt hem boven alle dieren gegeven / hoe-
l dit oock met het wooruige niet en strijdt / ja daer
esloten is : maer van soodanich verstand en hen-
e als Paulus voor heeft Coloss. 3. 10. welcke
etse hy aentreckt : ende dit behoort tot de heylige
ghden. Dus verre isser noch geen verschepden-
t / ten sy dat yemandt sotteliick strijdige verschey-
hept wil noemen / dat te met andere woorden ge-
pckt werden. In de plaetse de Genes. cont. Ma-
n. L. 1. C. 17. en stelt hy de heerschappije niet als
volle beeldt / maer als een deel / als een bewijs /
e gevolgh daer van dat wy Gods beeldt zijn / niet
den lichame maer na den inwendigen mensche /
r die reden is ende verstandelijckhept. Daerom
ht hy (niet gelijck Coornhert verhaelt / waer door
nacht heeft, maer) waerom hy oock macht heeft
r die visschen der zee / 't gevogelte des Hemels / &c.
beeldt Gods stelt hy dan in den inwendighen
nsche / waerom den mensch noch verder oock dit
t / dat hy macht heeft over alle gedierten / &c.

sterictus. Ghy en. kondt immers niet ontkennen Musculus en veroordeelt Calvini verklaringe niet.
Chrysostomus ende na hem Musculus over Ge-
n schrijvende / het beeldt Godts alleen in de heer-
ppije stellen / houdende Calvini meeninge als een
iloso phische subtijlhept / sect. 4. 5. 6.

sebius. Calvini mepninge is / dat het beeldt Gods
aet in oprechtighept ende vromichept der zielen /
dat den mensche als een spiegel vertoont de wijs-
dt / goedthepdt / ende rechtvaerdichept Godes.
ment. over Coloss. 3. 10. Dit ist niet dat Musculus
ft als een Philosophale subtijlhepdt / maer dese
ninge: Dat Gods beeldt soude bestaen in de redelijke

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ziele waer in zijn, memorie, verstandt en wille: oordeelende dat de heerschappije maer gheſtelt zy als een aenhanghſel, 't welck het beeldt Godts volght. Wat Calvini gevoelen aengaet/ hoort Muſculum Loc. Comm. de creat. hominis. Deſe waerdicheyt des menſchen (ſegt hy) wordt van meeſt alle ſoo nieuwe als oude verklaert, van de oprechticheyt der nature, waer van ick geſprooc-ken hebbe, ſoo dat het beeldt Gods in den menſche ſoude geweeſt zijn, dat hy van den beeſten afgeſondert zijnde, in de redelijckheydt ende vromicheydt des inwendighen menſches naerder quam tot de Goddelijcke nature, wijſheydt ende rechtvaerdicheyt. Doch hoewel die verklaringe niet geheel te verwerpen is, het is nochtans openbaer, &c. Waer in nu te mercken is I. dat Muſculus Calvini meninghe niet en kan verwerpen als quaed. II. Dat hy alſoo het beeldt Godts ſtelt in de heerſchappije / dat hy onderwijlen oock bekent / dat den menſche geſchapen is met ſulcke deughden als Calvijn en wy alle ſtellen: namelijck/ oprechticheyt/ wijſheyt / rechtvaerdicheyt / &c. Soo dat hare verſcheydenheyt zeer kleyn is. Calvinus ontkent niet de heerſchappije / maer wil de gheljckheyt met Godt daer niet alleen in geſtelt hebben / Inſtitut. Lib. 1. C. 15. ſ. 4. ende ſtelt ſe eygentlijck in 't gene geſeydt is. Muſculus ontkent niet dat den menſche met ſodanige deughden ende geljckheydt met Godt geſchapen is / maer hem dunckt evenwel als van het beeld Gods Gen. 1. werdt geſprooken/ dat eyghentlijck de heerſchappije werdt ghemeent. Sy ſtellen deſelve dingen in den menſche / als gegeven voor het gheheele menſchelijck geſlachte: maer vervatenſe niet juyſt even-eens onder eenen naem.

Aſterictus. My dunckt dat Coornhert zeer ongeluckich is in 't antrecken van de ſchrijvers.

Euſebius. Ja zo zeer dat het te verwonderen is.

De heerſchappije beveſtight het gene wy leeren van het beeldt Gods. So-

Aſterictus. My mogen liever komen tot de ſake ſelve. Coornhert ontkent dat den menſch geſchapen is met de gaven van wijſheydt / rechtvaerdigheyt en heyligheyt/ zo dat Adam deſe gaven niet hebbende voor hem zelven ende ſijne nakomelingen/ de ſelve niet en heeft konnen verlieſen/ na ſijn ſeggen: ende ick mercke dat hy

daer toe zeer garen met hen zoude toe-stemmen die
t beeldt Godts alleen stellen in de heerschappije.
p. 6. f. 7. en 10. op 't eynde.

dat Coornhert daer in Godts beeldt stellende ons moet toestemmen.

Eusebius. Ghenoomen dat wy het daer in alleen
esten stellen / soo en zoude noch niet volgen dat A-
m zodanich niet en ware geschapen als wy leeren.
tant Musculus / gelijck terstondt gesepdt is / stelt het
ldt Gods in de heerschappije / ende leert nochtans
zelve dat wy leeren. Ja hy seght uytdruckelijck
. Com. de creat. hom. Dit beeld Gods den menschе
gunt (namelijck bestaende in de heerschappije) en
t niet uyt de wel-gesteltheit des inwendige mensches;
cke om dit (beeldt) te behouden alsoo noodtsakelijck
at sonder de zelve eenen Vorst niets en verscheelt van
wreede beeste, dan dat hy misschien om de boosheyt
r tyrannije te volbrenghen meer listicheyt ende loos-
dt gebruycket. Ende alsо hebben wy een vast be-
s selfs in het gene Coornhert tegen ons wil ghe-
pken. Voorwaer wy en mogen niet ontkennen dat
menschh in die heerschappije een beelt Godes zou-
edragen hebben: maer men kan ook niet gelochе-
/ dat een ongeschickte ende ongeregelde heerschap-
meer draeght het beeldt des Satans dan Go-
. Ende de menschе en was niet alleen geschapen
te regeeren / maer om verstandelijck / rechtvaerde-
/ Godtvruchtichlijck en heylichlijck te regeeren /
nderdanichept tegen den Heere / ende behoorlijcke
enteniſſe des ghenen die hem gestelt hadde. Wie
nu geloven / ja wat Christen herte sal het verdra-
/ dat Godt den menschh een heerschappije bevolen
de hebben / eer hy hem met de deughden daer toe
dich voorsien hadde?

Of de heerschappije is gebleven.

sterictus. Die reden behaeght my zeer wel / alleen-
maeckt my scrupuleus / dat dit beeldt Godts
is in alle Adams kinderen / want alle dieren
den noch betemt van de menschelijcke natuere
1. 9. 2. Jacob. 3. 7. so werdt oock noch het beeld
s erkent na de zondvloedt. Genes. 9. 6. God heeft
menschе na sijn beeldt gemaeckt. Siet Coornhert
6. f. 7. ende volgens u-lieden is Gods beelt verlo-
't welck tegen malkanderen strijdet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Eusebius. Indien yemandt dat noch een heerschappije achten wil hoedanich den mensch is gegeven/het en is niet noodig hem te versenden tot de wederspannicheyt/ wreedheyt/ schadelickheydt van de groote wilde dieren/roverschye vogelen/verslindende vischen: laet hem maer letten op de quellinge van muggen/ lupsen/ vloyen en diergelycken kleyn gedzochte. Wat een fraeye heerschappije hebben wy over/ dat ons so kleyne dierkens dickwijls ruste ende slaep beletten! wat een onsicht hebben sy voor hare Heeren! ende wy oock ontmoeten wy haer opt als onderdanen: neen/ maer wy zoeckense na/ en stellen ons daer tegen als vyanden. Laet andere haer vermaken met ydele inbeeldingen/ wat my aengaet/ al en waerder niet anders/ ick vinde in die kleyne dierkens alleen stoffe genoech om met dzoefheydt te bekennen/ hoe seer onsen eersten staet is vervallen. Hier teghen en doet niet de plaetse Jacob. 3. 7. want hy en spreeckt van geen heerschappije/ noch met den name/ noch inder daet/ ofte in kracht. Want het betemmen der dieren toont geen heerschappije dan zeer kleyne/ ende niet dan slechte overblijfselen; want dat betemmen gaet over weynige/ ende met groote moeyte; daerentegen oneyndich ist getal der gener die niet getemt worden ende in openbare oorloghe staen tegen den menschen. Ende hier uyt kan licht verstaen worden wat te houden zy van die woorden Gods Gen 9. 2. U-lieder vresse, ende u-lieder verschrickinge zy over al het gedierte der aerde. Want dat en stelt niet die volle heerschappije die Gen. 1. gegeven was/ maer leert dat God de dieren noch so verre wilde vreydelen dat de menschen noch eenige vreese daer over souden hebben. Ist dat wy oock willen sien op onse bequaemheyt om te heerschen/ die niet ongevoelig is sal sich moeten schamen soo zeer blijckt onse ongeschickthey t/ voornamelijck als wy overleggen hoedanich wy voor Godt moeten wesen. De plaetse Gen. 9. 6. en kan ons mede gantsch niet hinderen/ want daer werdt gesproocken in den voorleden tijdt/ en moet verstaen werden van de eerste scheppinge. Daer en werd dan niet gesept hoedanich den menschе doen was/ maer hoedanich hem God

eerst

rſt geſchapen hadde/ om alſoo te leeren dat wy door
nmerkinge van die eerſte waerdicheyt/moeten ver-
aent weſen/ alle menſchen in waerden te houden/en
et onordentelijck te beſchadigen. Hoewel oock ſeec-
ir is/ datter noch eenige overblijfſelen zijn van ſelve
aerdicheyt / om welcker wille deſe reden oock noch
erder bindet. Maer dat en kan Coornhert niet
lpen/ want dat accordeert zeer wel te ſamen / dat
n menſch het beeldt Godts voor hem zelven ende
ne afkomſte heeft ontfangen/ende ten meeſtendeele
rloren / ende dat hy noch eenige overblijfſelen heeft
aerom hy eenichſins geſeydt mach werden Godts
eldt te dragen/ behouden hebbende een verſtandige
le / een uptnementheydt onder alle ſchepſelen hier
neden / eenige beginſelen van uptterlijcke en bur-
rlijcke eerbaerheydt ende deughden / eenige heer-
happije over de dieren / &c. Alſmen ons dan tegen-
rpt/het beeldt waer na den menſch is gemaeckt/is
ch gebleven na den val. Maer ſoodanich beeldt
-y-lieden ſtellet/ is na u-lieder gevoelen niet gble-
n na den val. Ergo tot ſoodanigen beeldt is den
enſch niet ghemaeckt. Ick ſal antwoorden / dat
pt kan beweeſen werden dat het in ſijnen eerſten
nd is gebleven/maer alleen dat het na eenige over-
ijfſelen is gebleven / ende alſoo ſtaen wy het eerſte
oorſtel toe/ maer het tweede is valſch / want het
eldt Gods dat wy ſtellen/ ſeggen wy oock noch na
nige overblijfſelen gebleven te weſen.

Andere uyrleg van Coornhert.

ſterictus. Ick mag beſien of zijn anderen weg niet be-
en geluckt. Hy ſegt/alſmen't beelt Gods niet en wil
erſtaen na de heerſchappije voorſchreven / dat hy't
ut met Baſilij meyninge/zoſe Muſculus verhaelt:
nmelijck dat ons de macht van Gode ghegeven is/
de dat wy tot het worden ofte weſen aengedrongen
yden door ons ſelven/ &c. Cap. 6. ſect. 10. daerom
ſt hy / dat Adam niet was geſchapen een beeldt
ods/maer tot of na een beeldt Godes/Cap.5.ſect.2.
Cap. 6. ſect. 1. dit verklaert hy elders aldus / De
nſche was goed geſchapen/ tot een beelde Godes /
t is om (ſoo hy Gode ghehoorſaemde) te worden
n beeldt Godts.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Tegen hem gekeert.

Euſebius. Gelijck hy Baſilij woorden uyt Muſculo nam / alſoo mochte hy des zelfs beſtraffinge daer over wel hebben waergenomen. Maer nu zal ick op Coornhert alleen letten / ende ſegge I. dat oock dat gene dat hy ſegt / ons genoech konde weſen: want dit vermogen om een beeld Gods te worden / heeft Adam ontfangen voor hem en ſijne nakomelinghen; want Coornhert volgt Baſilium / die aldus ſpreeckt: Deſe macht is ons (noteert Ons, ergo niet alleen Adam) van Gode gegeven, door dien hy ſulcx in den beginne raedtſaem vant, ende ſeyde: Laet ons den menſche maken tot onſen beelde ende gelijckeniſſe, &c. Cap. 6. ſect. 10. Maer aen deſe macht heeft Adam ſchade geleden / ende gelijk Coornhert bekent Antwoordt op de 4. vragen, hy heeft ſchade geleden in zijne goedthept en onnooſelhepdt / ende is quaedt geworden. Nu als Adam deſe macht verlooren hadde / ſoo en konde daer niet blijven voor hem ende de ſijne dan onmacht / dan verdoorventhept. Al ſijn geraes dan Cap. 6. en 7. is ganſch te vergeefs / want ſijn oogemerck is te bewijſen / dat Adam niet en heeft gehadt het gene wy hem toe-ſchrijven / derhalven dat hy 't niet en heeft konnen verlieſen / Cap. 6. en 7. ſect. 1. ende wy ſien dat hy hem evenwel de macht daer van toe-ſchrijft / en deſe heeft den menſch verlooren / ende is alſoo door den val verreemdt van het beeldt Gods / nadien hy de macht daer toe verloren heeft. Doch II. ſijn zegghen is buyten Godts woordt. Hy die zoo een meeſter der Leeraren wilde weſen / behoorde het beveſtight te hebben / nadien hy doch niet anders ſcheen te willen weten / dan dat Godts woordt hem leerde. Waer ſegt de Schrift dat Adam geſchapen was om een beeld Gods te worden indien hy gehoorſaemde? en alſo in onſekeren ſtaet of hy het ſoude worden of niet? Het ſchijnt dat het Coornhert met geweldt perſen wil uyt het woordeken tot, ſeggende / den menſche was geſchapen niet een beeld Gods, maer tot een beelt Gods. Doch van waer heeft hy dit woordeken tot? Ick vindet in den duytſchen Bijbel Gen. 1. 27. Godt ſchiep den menſche na ſijnen beelde. Maer het en heeft daer die betepckeniſſe niet / tot, dat is / om te worden, veel min vindtmen daer de conditie /

Valſch te zijn bewe-ſen.

ſoo

b hy gehoorſaemde. Onſe duytſche tale brengt oock
en ſin niet mede. Want als wy ſeggen/ dat pemant
maeckt is tot dit of dat/ het is te ſeggen/ dat hy ſo-
nigh gemaeckt is. Alſoo vinden wy als een ding
ſtelt/ Dat Saul sy ten Coninck gemaekt/ ende dat
sy Coninck gemaeckt 1 Sam. 11. 15. en 12. 1. ende
ous zijn die woorden Gen. 1. 27. voor ons. Ofte
lmen liever op de Latijnſche tale ſien / daer is im-
ers zo weynig ſtoffe/ want ad imaginem, dat Coorn-
et neemt tot een beeldt, is by den Latijnen niet an-
rs te ſeggen / dan na gelijckeniſſe. Ende hadde
oornhert onderbraeght den genen die haer op 't He-
reuſch verſtonden / sy hadden hem konnen ſeggen
t in den Hebreiſchen tert eygentlijck ſtaet / in ons
eldt. Is dat gheſeydt om ons beeldt te worden?
ondelijck Coornhert ſelve ſtelt als een tot of na een
ld Godes: nu wat tale zoude dat weſen / de menſch
gemaeckt na Gods beeldt/ dat is/ om Gods beeldt
worden? Voorwaer zoodanighe wooden ſtrijden
t haer zelven/ want het gene gemaeckt is na eenig
eldt / hoe zal 't daer van noch eerſt een beeldt wor-
n? ofte zal het noch eerſt daer van een beeldt wor-
n/ hoe iſt alreede na dat beeldt gemaeckt? III. Zijn
gen ſtrijdt oock met het gene hy eerſt van de heer-
appije geſeit heeft: want is ſijn gevoelen dat Adam
ſchapen was om een beeldt Godts te worden/ (zoo
Gode gehoorſaemde) zoo en kan hy geenſins voor
ed houden dat hy een beeld Gods was na de heer-
appije/ nademael hy daer in terſtont geſtelt is / eer
nige beproevinge van gehoorſaemheyt was voor-
gaen.

En ſtrijdich tegen ſijn eerſte verklaringhe.

Aſterictus. Die drie redenen hebben alleen haer op-
yt op Coornherts wooden/ ende dringen hem
achtich: Doch laet ons oock redenen hooren die op
ſaecke ſelf ſien.

Bewijs dat Adam is geſchapen in het beeldt Gods, niet om Gods beeldt te worden.

Euſebius. Wt het gene wy geſeyt hebben kondt ghy
ck redenen nemen op de zaecke zelfs.

Aſterictus. Ik kan't niet ontkennen/ nochtans dat ſe
neen geſtelt wierden/ ik ſou de kracht beter merken.

Euſebius. Ick ſal u gherieven. My ſtaet te bewij-
en dat Adam gheſchapen is in het beeldt Godts/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

niet om noch eerſt namaels te worden. Dit bewijs ick I. om dat de woorden Gods Gen. 1. klaerlijck te kennen geven een hoedanigheyt ende waerdigheydt waer in Adam door ſcheppinge wierdt geſtelt: want God ſeyde: Laet ons menſchen maken/een beeldt dat ons gelijck zy, ofte ghelijck upt 't Hebreiſch naerder werdt overgeſet/ In ons beeldt na onſe gelijckeniſſe: ende alſoo daer na: Ende Godt ſchiep den menſche na ſijnen beelde, na den beelde Godts ſchiep hy hem. Hoe konde den menſchen geſchapen weſen in Godts beeldt als hy maer in vermogen ſtondt om Godts beeldt te worden? zoo blijckt dan klaerlijck dat deſe woorden een beeldt te kennen gheven dat Adam door de ſcheppinge alreede wierdt gegeven. Neemt zelfs de woorden zooſe Coornhert ſtelt/tot ofte na het beeldt Gods; wat konnen deſe woorden/Godt ſchiep den menſche na ſijn beeldt, anders bedupden dan dat Godt den menſche ſchiep in ſulcker wijſe dat hy ſijn beeldt ende ghelijckeniſſe droegh? Want alſmen ſeght dat een werckmeeſter pets maeckt Na dit of dat beeldt/ zoo werdt te kennen gegeven dat hy het zulcken gheſtalte ende fatſoen geeft: zoo datmen verſtaet een zaecke die hy dadelijck daer in werckt. II. Men moet noodtſakelijck de heerſchappije die Adam is ghegeven nemen Ofte als 't beeldt Gods/ Ofte als een deel daer van/ Ofte als een gevolgh ende aenhangſel. Want Godt ſeyde: Laet ons menſchen maecken na onſen beelde, na onſe ghelijckeniſſe, dat zy heerſchapye hebben over de viſſchen, &c. Wilmen het nemen op d'eerſte ofte op de tweede wijſe/ zoo iſt immers klaer dat Adam door de ſcheppinghe terſtondt het beeldt Godts droegh/ want Godt hem ſcheppende ſtelde hem tot een Heere over alles. Ende nademael hy niet alleen verſtandelijck/ maer oock heylichlijck en rechtvaerdich moeſte regeeren/ zoo moet daer by noodtſakelijck verſtaen werden/ dat hy met gaven en deugden daertoe noodich voorſien was. Wilmen het nemen op de derde wijſe/ zoo en iſt niet min klaer dat Adam terſtondt door de ſcheppinge het beeldt Godts ontfing/ want nademael hy terſtondt het aenhanghſel hadde/ zoo moeſte hy immers het beeldt zelve al hebben/ ende

zoo

od een beeldt Godts weſen. Neffens deſe redenen /
e u in 't voorgaende al waren te kennen gegeven /
ggge ick III. ſiende nu alleen op de gaven van wijſ-
ept / rechtvaerdigheydt en heyligheyt / waer te-
hen het Coornhert meeſt heeft : Indien de zelve
de ſcheppinghe niet en zijn meede-ghedeelt / dat
Godts goedt-kenninghe over ſijn Schepſelen den
enſche niet recht en zoude aen-ghegaen hebben.
God ſach aen alles wat hy gemaeckt hadde / ende ſiet
ner het was alles ſeer goedt. Waer in werdt te
nnen gegeven / dat Godt niet alleen in 't gemeen
edt gekeurt heeft dat hy alles zo gemaeckt hadde /
aer dat hy elck werck / elck ſtuck op hem zelven / ſeer
edt gekeurt heeft. Want God ſach alles aen wat hy
maeckt hadde / &c. Gelijck hy dan vers 4. ſach dat
t licht goedt was. Alſoo ſach hy nu alles dat het
r goedt was. Gelijck dan een werck-meeſter ſijn
maeckt werck beſiet / ende alles wat hy daer in ge-
en heeft aenmerckt / om te oordeelen of hy 't wel ge-
offen heeft / alſoo wert hier Godt ingevoert. Ende
twijle Godt alles gemaeckt heeft wat in de ſchepſe-
n is / zoo wel de inwendige hoedanigheden / als de
uterlijcke geſtalte / zoo heeft hy ook dit alles goedt
kent. Nu deſe goedtheyt geeft te kennen / niet dat
y Godes wercken alles mogen toe-ſchrijven wat
s daer in zoude mogen goedt ſchijnen (op dat ick
ick Socini cavillatie af-ſnijde) maer dat alles in ſijn
ſlachte zeer wel / treffelijck / ende ongebreckelijck ge-
aeckt was / en alle dingen zeer geſchikt en bequaem
t haer gebruyck ende eynde / waer toe sy geſchapen
n. Was dan den menſche ook ſeer goed geſchapen /
moſt ook in zijn ſoorte ſodanig weſen. Bedenkt nu
edanig een ſchepſel den menſche was. Geen dinck
geſchapen om ſijns ſelfs wille ende tot zijn eygen
gebruyck : De Sonne is om menſchen en beeſten te
rlichten / om de aerde te verwarmen tot vrucht-ge-
nge / &c. zoo hebben ook d'ander Planeten ende
terren haer gebruyck buyten haer. Alſo is d'Aerde
n op te wonen / ende allerhande voeder te geven ; het
eder is om de dieren / alles is om de menſchē ; maer
n menſch is geſchapen tot een gebruyck ende eynde

dit

dit alles te boven gaende/ ende sich verheffende boven alle creaturen; namelijck om Godt te kennen / hem over alle sijne wercken te prijsen / hem te dienen/ met hem gemeenschap te hebbē. Wie dit ontkent is geens menschen name waerdich / daerom zal ick den tijdt niet verslijten met bewijsen. Nu hoe konde den mensche tot dit eynde en gebruyck geschapen wesen/ zonder voorsien te wesen met de gaven van wijshept/ rechtvaerdighept en heyligheyt? God heeft alle creaturen voorsien met bequame krachten tot haer ghebruyk en eynde dienstig/ende soude hy het niet gedaen hebben in den mensche: ofte konde den mensche Gode behagen als seergoet. als hy noch dese krachten ofte gaven niet en hadde? Voorwaer Gode en kan niemant als seer goet behagen/ die niet rechtvaerdich en heylich is.

Asterictus. Dat is een reden die haer selven recommandeert/ ende diemen sich schamen zoude t'ontkennen.

Eusebius. Neemt nu IV. de woorden Salomons/ Eccl.7.29. God heeft den mensche recht gemaeckt. Dit is geheel wat anders dan slechtelijk onnosel en sonder zonde te zijn / ende als tusschen rechtvaerdich en onrechtvaerdich. Ja zulcken middelstandt en kent de Schrifture niet/ zy en werdt nergens gevonden/ veel min onder den naem van oprecht, want de schrift verstaet doorgaens door oprechte die heylich en rechtvaerdich zijn/ ende zulck na gelegenthept vertoonen. Ock is zeecker dat zoodanige woorden/ immers by Cooruhert niet anders en konden genomen werden dan van heyligheyt en rechtvaerdigheyt: nademael hy gewoon was/ waer hy pemandt aldus of op diergelijcke wijse beschreven vondt / te oordeelen dat die volmaeckt/ ongebreeckelijck / ende geheel met Godts Wet over-een-komende was. Hoe veel te meer behoorde men dan den Eersten mensche een volkomen ende gantsch met Gods Wet accorderende heylicheyt toe te schrijven?

Asterictus. Bekent ghy dan dat Cooruhert zoodanige benamingen wel gebruyckt heeft?

Eusebius. Neen ick/ maer dewijle hyse meende wel te

ghebruycken / soo en konde hy dese onse reden niet
verwerpen hebben. Ondertusschen segge ick / dat so-
nige benamingen doorgaens by toegevinge van
gebreckelijcke menschen in / Christo aengemerckt /
gebruyckt werden / 't welck van den eerst geschapen
mensch niet en konde geschieden / waer in geen sonde
eenige gebreckelijckheydt was / daerom moetmen
t woordt noodtsakelijck eygentlijck nemen in dese
nterie. Nu V. wy sien het beeldt Godts Eph. 4. 24.
gestelt in ware gerechtigheyt en heyligheyt / want al-
s luyden de woorden uyt het Griecks / Doet aen
n nieuwe menschе / Die na Godt geschapen is, in wa-
rechtvaerdigheydt en heyligheyt. Neemt men dese
oorden die na Godt geschapen is, van de eerste schep-
nge / soo is ons de saecke gewonnen; neemtmense
n de herscheppinge ofte wedergeboorte / oock alsoo
s zy voor ons / want het gene herschapen en ver-
nuwt woordt / moet eerst vervallen geweest zijn / en-
volgens moet voormaels in den menschе zijn ghe-
west. Het gene in ons door Christum woordt her-
t / dat hebben wy in Adam gehadt en verloren.
lso woordt oock gesept Coloss. 3. 10. Ghy hebt aenge-
en den Nieuwen menschе, die vernieuwt wort tot ken-
e, na het evenbeelt des ghenen die hem gheschapen
eft. Woordt den nieuwen mensch vernieuwt? dat
nde onsatsoenlijck wesen / maer in het aendoen van
n nieuwe menschе / woordt den eerst vervallen staet
net herstelt en vernieuwt / den ouden menschе / dat
de ingekomen verdorventheyt / gedoot wordende.
k beslupte dan dat Adam waerlijck in het beeldt
ods / ende met namen in ware wijsheyt / gerechtig-
yt / ende heyligheyt is geschapen.

Asterictus. U beslupt houde ick wel bewesen.

CA-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Capittel V.

Coornherts tegenwerpingen, op het gene geleert is, werden beantwoordt.

DOch Coornhert heeft verschepden tegenwerpingen/ die niet en moeten onbeantwoort blijven.

Eusebius. Stelt se voor/ ick hope u met Godts hulpe te voldoen.

Of d'Engelen oock Godts beeldt dragen?

Asterictus. Hy segt upt Musculo/ indien het beeldt Godes in die deugden hadde bestaen/ soo souden oock de Engelen tot een beeldt Godt zijn geschapen/ Cap. 6. sect. 5.

Eusebius. Wat Musculi meeninge sy/ hebben wy wepnig te voor getoont. Wat dese tegenwerpinge aengaet/ sy en heeft geen kracht/ want sy dragen ja mede het beeldt Godts. Ende waerom souden wy dat schromen te seggen/ nademael sy oock heeten kinderen Godts? Job 1. 6. ende wy haer gelijck zullen wesen als het beeldt Gods in ons op zijn beste zal wesen? Matth. 22. 30.

Asterictus. Nochtans leestmen nergens dat sy tot een beeldt Godes geschapen zijn.

Eusebius. Men leest oock niet dat sy gedurende die ses dagen geschapen zijn/ende nochtans twijfeltmen daer niet aen om goede redenen: in dit stuck is immers soo wepnig oorsaeck om te twijffelen/ ja soo goede reden om niet te twijffelen.

Of Christus alleen het beeldt Godts is?

Asterictus. Hy segt II. Christus is het beeldt Godes 2 Corinth. 4. 4. Colosse. 1. 15. so dat wie hem siet oock den Vader siet/ Joh. 14. 9. Hy is selve die rechtvaerdichept Godes. Was Adam soo een beeldt Godts? Cap. 6. 8. en 7. 2.

Eusebius. Neen hy voorwaer; wy weten wel dat Christus niet alleen na de Godthept is het uptgedruckte beeld van de selfstandichept des Vaders/ Heb. 1. 3. maer oock na de menschept uptnemender dan Adam het beeldt Gods is. Maer daer upt en volght niet dat Adam noch geen beeldt Gods en was/ ende dat

dat hy alleen het vermogen hadde om te worden. Ende zoudemen zoo beslupten willen/ Adam en was niet soo een beeldt Godes als Chzistus/ ergo hy en was geensins een beeldt Godes: men sal met een beslupten mogen/ dat hy geen beelde Godes konde worden/ (gelijck Coornhert segt) nadien hy het soo niet en konde worden als Chzistus.

Asterictus. Die deughden van wijsheyt en rechtvaerdigheydt/ die ghy-lieden verbaet in het beeldt Godts/ houdt ghyse natuerlijck ofte overnatuerlijck en geestelijck?

Eusebius. Beyde/ in verscheyden aensien. Overnatuerlijck ten aensien van haer voorwerpsel ende haer eynde/ welcke overnatuerlijck zijn. Natuerlijck om dat zy in ende met de nature zijn gegeven/ ende alsoo voort-ge-erft souden geweest hebben hadde Adam niet gevallen.

Asterictus Paulus seght/ 1. Corinth. 15. dat die erste Adam is gemaeckt in het natuerlijcke leven/ ende de leste Adam in het geestelijcke leven. Dat het natuerlijcke lijf eerst was/ en daer na het geestelijcke. Dat den eersten Adam was van der aerden aerdtsch/ en tweeden van den Hemel hemelsch. Maer ghy-lieden (segt Coornhert) maeckt den eersten Adam geboeg van den Hemel hemelsch: maeckt in hem het geestelijcke eerst/ ende leert dat hy gemaeckt is in het geestelijcke leven. Cap. 6. sect. 9.

Coornherts schandelijcke verdraeyinge onser meeninge, ende van de H. Schrifture.

Eusebius. Coornhert verstaet niet of vervalscht onse meeninge/ ende de Schzifture verdzaept hy schandelijck. Wy en stellen den eersten Adam geensins hemelsch/ ten zy datmen hem soo wil noemen/ om dat hy gaven hadde die gelijck in voorwerpsel alsoo in haer eynde haer boven d'aerde verhieven. Ende voorwaer het is grouwelijck maer te denken/ dat den eersten menschе maer een aerdtsch leven soude gelept hebben/ ende sodanig was geschapen dat hy hem niet en streckte tot de Goddelijcke ende Hemelsche dingen. Wy seggen dan/ dat hy sodanig is geschapen/ ende dat hem met het natuerlijcke leven de ziele soo gegaeft is/ dat hy was wijs en rechtvaerdig: maer soo hy gevallen is/ dat hem ende sijne nakomelingen

lingen door boven-natuerlijcke en geestelijcke Wedergeboorte dese gaven hebben moeten herstelt worden. Wy mogen derhalven seggen dat wy het natuerlijcke eerst stellen / want dese gaven waren in en met de nature gegeven om oock daer mede over te erven: maer de nature bedorven zijnde / soo zijn wy van geboorte wegen kinderen des toorns / ende moeten uyt den Geest wedergeboren werden. Maer schandelijcker gaet hy met de Schrifture om. Want Paulus en spreeckt in het minste niet van de krachten ofte gaven van's menschen verstand ende wille / maer hy spreekt alleen van de opstandinge der lichamen. In't voorgaende des Capittels hadde hy bevestight dat Christus is opgestaen: daer na bewesen dat de dooden zullen opstaen: daer na komt hy tot aenwijsinge hoe ende hoedanich de dooden zullen opstaen. Onder anderen seght hy vers 44. dat het natuerlijcke lichaem dat gezaeyt wordt / opgeweckt zal worden een geestelijck lichaem: gelijck daer een natuerlijck lichaem ende een geestelijck is. Dit bewijst hy met die woorden die Coornhert qualijck verhaelt / ende aldus moeten gestelt worden / D'eerste menssche Adam is geworden tot een levendighe ziele: de laetste Adam tot eenen levendichmaeckende gheest. Daer op volght vers 46. Maer het geestelijcke (lichaem) en niet eerst doch het natuurlijcke, daer na het geestelijcke, ende vers 47/48. De eerste menssche is uyt de aerde, aerdtsch, de tweede menssche is de Heere uyt den Hemel, hoedanigh de aertsche is, soodanigh zijn oock de aertsche: ende hoedanigh de Hemelsche is, sodanig zijn oock de Hemelsche, &c. Dit alles is / gelijck yeder kan mercken / niet anders dan een bevestinge daer van / dat wy in de opstandinge niet soodanige lichamen als wy van Adam erven / maer onverderfelijcke / eerlijcke / machtige / gheestelijcke lichamen / gelijckformich den vereerlijckten lichame Christi / Philip. 3. 21. zullen ontfangen.

Asterictus. Wild' ghy dan des lichaems verrijsenisse lochenen? ende een geestelijcke verrijsenisse maken? seght Coornhert / Sect. 9.

Eusebius. Als wy gheestelijcke Lichamen noemen / soo en nemen wy immers de Lichamen niet wech.

Ja

ſa even dit natuerlijcke lichaem ſal opgeweckt wer-
en (niet een geeſt/maer) een geeſtelijk lichaem/ 1. 44.
at is te zeggen/ met geeſtelijcke hoedanicheden be-
neft/ende niet meer natuerlijcker wijſe levende. De-
n ſin der woorden Pauli is ſoo klaer/ dat het kin-
eren zouden mercken/ende Coornhert moet niet wel
h ſijn ſinnen zijn geweeſt dat hy de zelve misbruyckt
eft/ om quanſuys te leeren wat gaben Adam had-
t of niet hadde in der ziele.

Aſterictus. Hy houdt aen op een ander wijſe Cap. 7. Een ſotten
t. 2. ſeggende/was Adam mede een beeldt Gods/ aenhoudt.
moeſte d'eerſte ende tweede Adam een ſelve Adam
n: of daer moeſte meer dan een Chriſtus zijn. 't Welk
y de valſch is.

Euſebius. 't Is waer/ maer niet min valſch is ſijn
volgh. Genomen dat wy Adam even alſoo Gods
eld hielden als Chriſtum/ zoude hy daer mede oock
hriſtus weſen/ofte Chriſtus en hy een weſen? het en
ude niet meer dan gelijckheyt maecken/ maer ghe-
ckheyt maeckt geen Eenheyt: oock en maeckt ge-
lckheyt in gaben niet ghelijckheyt in ampt en werc-
nge. Hoe veel te min kan zijn reden gelden/ nade-
nel wy ſelfs leeren/ dat Chriſtus op een veel uytne-
ender wijſe het beeldt Godts is dan Adam was?
nnender gheen twee beelden weſen/ het eene meer
t ander min het gebeelde vertoonende? Coornhert
ght zelf dat Adam een beeldt Gods zoude ghewor-
n hebben/hadde hy Gode gehoorſaem geweeſt; zou-
o hy dan Chriſtus geworden hebben? ſiet hier ſijn
rwerringe. Eyndelijck/ genomen daer en konden
en twee ghelijck Godts beeldt weſen/ hoewel in
rſcheyden mate/ zoo waret noch niet tegen ons?
nnt eer Chriſtus in de menſchelijke nature het beelt
odts wierdt/ was Adam al over lange daer van
rvallen; ende even daer toe is hy alſo menſche ge-
orden om het beelt Gods/door Adam verloren/ we-
rom op te rechten.

Aſterictus. Neemt een III. tegenwerpinge. Ghy- Of Adam
ben zelve reeckent Adam mede onder de geloobige geſchapen
e die voorſien zijn ter zalichept. Soo was hy dan was om
rk mede gepredeſtineert om gelijkformig te worden Chriſti
beeldt ge-
lijkformig
te zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

(niet dat beeldt dat door die scheppinghe in hem was/ maer) dat even-beeldt Christi / Rom. 8.29. die/ ende niet Adam/ d'eerst-geboren is onder veele Broederen. Hier toe schijnt Adam dan geschapen te zijn/ende niet zelve een beeldt Godts/ Cap. 7. sect. 3.

Eusebius. Was Adam geschapen om (zonder aenmerckinge van sijnen val) den evenbeelde Christi gelijckformich te worden / zoo soude dan Christus (al hadde den mensch niet gevallen) mensch ende d'eerstgeboren veeler broederen gheworden hebben : want Paulus spreeckt Rom. 8.29. van Christo in den vleesche gekomen zijnde. Siet hier eenen nieuwen droom van verwerde hersenen. Waer leert zulcks Godts woordt? ja waer spreeckt de H. Schrifture van Christi komste in den vleesche / datse niet ock aen en wijst dat hy is gekomen ofte komen soude om der zonden wille/ ofte tot verlossinge en versoeninge des gevallen menschen? Ofte wil hy zeggen dat Adam geschapen is om (door tusschen-komen des vals) den even-beelde Christi in de weder-oprechtinge gheliickformich te worden/ zoo volght dat den mensch geschapen is om te vallen : ende alsoo brengt sijn eygen opinie mede het gene hy onse leere gemeenlijck te laste leght. Om nu op het argument zelve te antwoorden / ick segge / dat niemandt onder ons Adam / alsoo hy geschapen is (want daer van is nu ons verschil) reeckent onder de geloovige in Christum / want hem en was noch geen belofte gedaen van Christo / ock en hadde hy zoodanighe belofte niet van doen / dewijl hy noch stondt in sijne goedtheydt/ onnooselheydt ende vriendschap Gods / gelijck Coornhert zelf seght / Antw. op de 4. vraghen. Waer toe soude dan de belofte op den versoenenden Middelaer ghediendt hebben? Ende als Godt hem predestineerde om gheliickformich te worden den even-beelde Christi / hy en heeft hem niet aengesien zodanich hy geschapen was/ maer als gevallen ende ontbloot van het beeld Gods in de scheppinge gegeven/ so dat hy vergaen moeste so hy niet den beelde Christi gelijckformig en wierdt: dat is/ als een kindt Gods tot heylighept ende gerechtigheit vernient en wiert/ om also tot de gelijckformicheyt

in

n eerlijckheydt berepdet te werden. Het is dan wel
oaer dat Adam (namelijk als gevallen aengemerkt)
ot deſen beelde gepredeſtineert is: maer niet waer /
at hy daer toe is geſchapen. Hy is geſchapen / niet
m te worden het beeldt Gods, maer in het beeldt Gods;
och hy is herſchapen en vernieuwt tot den even-
eelde Chriſti.

Aſterictus. Hy ſegt IV. Chriſtus is zoodanigen wa- Of Adams
n beelde Godes in wijſheyt / rechtvaerdicheyt / veranderlijckheydt
oedtheydt / &c. dat hy zoo luttel als die onwandelba- bewijſt
Godt zelve / yet onwijſelijck / yet onrechtvaerde- dat hy
ick / of yet quaedts doen konde. Was dit zulcx oock Gods beelt
Adam? Cap. 7. ſect. 4. niet en
droegh?

Euſebius. Dat ſal niemandt van ons ſeggen.

Aſterictus. Mach dan yemandt ſeggen dat Adam
ſ een beeldt Godes was?

Euſebius. Dat het Coornhert maer op den naem
dde / wy zouden weynich daer tegen hebben dat-
en liever ſeyde Adam is geſchapen in het beeldt
dts, op dat Chriſtus alleen mochte het beeldt Godts
eten. Maer dat iſt niet / hy wil met den naem oock
n Adam nemen de gaben van wijſheydt / recht-
erdigheyt en heyligheyt / waer in het beeldt Gods /
ner in Adam geſchapen is / byſonderlijck beſtaet.
aerom ſeggen wy / dat Adam billijck mach geſeyt
rden een beeldt Godts geweeſt te zijn / dat is / be-
eft met de voornoemde deugden / hoewel niet in ſulc-
n mate als namaels de Heere Chriſtus. Die ons
wil beletten moet ons eerſt bewijſen dat niemandt
beeldt Gods mach heeten / die het niet en is zoo
maeckteliick als Chriſtus.

Aſterictus. Machmen oock rechteliick een beelt noe-
n / dat niet gelijck en heeft met het gebeelde? ſect. 6.

Euſebius. Gheenſins / maer ſoo was 't niet met A-
n.

Aſterictus. Soo / moeſte dan dit beeldt ofte gheliicke-
ie Godes in Adam ten minſten deſe gheliickeniſſe
ben met Gode / dat gheliick Godt heeft volmaeck-
Goddelijcke / alſoo Adam oock hadde volmaeckte
nſchelijcke wijſheyt / rechtvaerdigheyt ende goed-
t / Sect. 7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Euſebius. Die hadde hy / want hy hadde deſe gaven zonder eenige ſondelijcke ghebzeckelijckheyt / ter geluckſalicheyt / hoewel hy niet onſondelijck / dat is hy en was van te konnen zondigen. Hier teghen en geldt niet het gene Socinus (die hier met Coozhert wel accozdeert) voozbzenght. Namelijck: Ware den menſche Gode gelijck gheſchapen in rechtvaerdicheydt en goedtheyt, dat hy onſondelijck ſoude geweeſt zijn, nadien Godt in dien aenſien goedt en rechtvaerdich is, om dat hy niet en kan quaedt ende onrechtvaerdich weſen. Want voozwaer God en is niet onſondelijck om dat hy goet en rechtvaerdich is / maer om dat hy ſulcks weſentlijck / ende onveranderlijck is; in de zaecke zelve / hoewel niet in de maniere / was Adam Gode gelijck / gheljck het oock gaet in de vernieuwinghe Eph. 4. 24. Coloſſ. 3. 10.

Aſterictus. Ja maer de wijſe vreeſt, ende wijckt van het quade, Proverb. 14. 16. Die de rechtvaerdigheydt doet, die is rechtvaerdigh, 1 Joh. 3. 7. Een goede boom en kan geen quade vruchten voortbrengen, Matt. 7. 18. Hadde nu Adam volmaeckte menſchelijcke wijſheyt / goedtheydt / rechtvaerdicheyt / hoe heeft hy hem ſoo vergrepen?

Euſebius. Om dat hy dooz verleydinge des Duyvels is afgheweecken en verandert. Want hoewel hy deſe deughden hadde zonder eenighe zondelijcke gebzeckelijckheyt / hy en was nochtans niet onveranderlijck geſchapen. Laet ons nu Coozherts diſcipulen bewijſen / willen zy wat uptrechten / dat niemant om deſer gaven wille Godts beeldt mach heeten die deſelve niet en heeft ſonder te konnen veranderen. De aenghetogen plaetſen en bewijſen het niet / want die toonen alleen wat den aert is van zodanige deugden / maer datſe niet en ſouden konnen veranderen / of liever dat een menſche om de zelve een beelt Gods zijnde / niet en zoude konnen veranderen / daer van wozdt in het minſt niet geſpzoken. Ick en geloove oock niet dat het Coozhert zelve gelooft heeft / ofte heeft hy het ghelooft / ſoo heeft hy ſottelijck zijn oogen gheſlooten vooz d'ervarenthept van alle tijden: welcke leert / dat d'alderrechtvaerdichſte noch konnen vallen / ende ſomtijds

Coornherts blindheydt en verwerringe.

mtijdts ſwaerlijck vallen / ja wel gheheel ſouden
ptvallen / als Adam van zijnen eerſten ſtaet / ten wa-
t dat Godt doo; bysondere bewaringe (hoedanige
dam niet en hadde) haer noch als in 't leven behielt /
nde zijn zaedt in haer lieten blijven. Hier dienden
Coo;nijertiſten wel te beantwoo;den voo; haren
eeſter / Nadien hy Adam niet en wil bekennen een
eeldt Godts / dewijl hy niet en was als Chriſtus /
e ſoo onveranderlijck was in het goede dat hy niet
aedts doen konde: Offer dan wel eenich menſche
aerden ſal weſen die niet alleen niet en zondight /
aer ook niet en kan zondigen / ofte pet quaets doen?
en ſullen immers zoo raſende niet weſen / dat ſy
nige menſchen met de vijfde oock de ſeſte bede in het
bedt des Heeren zouden onnoodich achten. Soo
ige ick dan verder / Offer wel pemandt is of weſen
l in dit leven die het beeldt Gods mach heeten? Ja /
llen zy zeggben / ende dat toont onſen meeſter met
t; drie plaetſen Pro;. 14. 16. 1 Joh. 3. 7. Matth. 7. 18.
ck daer in / dat hy den menſch zeght geſchapen te
n om het beeldt Godts te wo;den. Soo volgt dan /
ſeghe ick dat uwen meeſter zonder reden ontkendt
t Adam een beeldt Gods was / om dat hy zodanich
s dat hy niet en konde onwijſelijck / onrechtvaer-
ijck / of pet quaeds doen: nadien ghy-lieden moet
ennen dat pemandt in dit leven een beeldt Gods
ch heeten / waer nochtans niemandt is die niet
de konnen zondighen. Ja ſelfs die plaetſen en
eken van geen volkomen ongebreckelijckheyt ende
yheydt van alle zonden / want de zelve die ſeght
ov. 14. 16. De wijſe vreeſt, ende wijckt af van het
de: Heeft oock gheſeydt / Predick. 7. 19. 20. De
ſheyt verſterckt den wijſen, hoewel daer geen men-
e rechtvaerdig is op aerden, die goet doet, ende niet
ſondicht. Die geſept heeft: Die de rechtvaerdigheyt
t; die is rechtvaerdich, 1 Joh. 3. 7. heeft mede ge-
t: Indien wy ſeggen dat wy geen ſonde en hebben, ſo
yleyden my ons ſelven, 1 Joh. 1. 8. Die geſept heeft:
t een goede boom gheen quade vruchten draeght,
atth. 7. 18. heeft oock alle de ſijne leeren bid-
n / Vergheeft ons onſe ſchulden. Matth. 6. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

waer van meer gesproken is over Cap. 1. van Coornherts boeck. Spreecken dan die drie plaetsen van sulcks waerom pemant mach heten een beeld Gods/ hoewel sy de zondige gebreckelijckheydt niet gantsch uytslupten: hoe veel te meer moest Adam een beeldt Gods wesen/ geen sondelijke gebreckelijkheyt hebbende? Immers Adam en moeste geen quaden boom wesen/ ja moeste een goeden boom wesen/ ende volgens goede vruchten geven/ hoewel het Coornhert hier lochent: nademael hy selve (hem selven tegen spreeckende) in de Antwoordt op de 4. vragen, bekent/ dat hy was goedt, geschapen tot een beeldt Godes: het welk de H. Schrifture stijver uytdruckt/ zeggende dat alles wat Godt geschapen hadde (namelijck elck in sijn geslachte/ ende daerom oock Adam in sijn gheslachte) seer Goedt was. Dat is geheel anders dan Coornhert hier spreeckt. Ende voorwaer het ware godslasterlijck te seggghen/ dat den menschе anders van Godt geschapen ware dan een goeden boom. Nu was hy een goeden ja een seer goeden boom/ soo moeste hy immers hebben de gaven van wijshept en rechtvaerdighept: want een menschе en kan niet wesen seer goedt, soo hy niet rechtvaerdigh is/ ende daer toe soo veel noodich is met wijshept en kennisse voorsien/ ofte/ soo hy noch onbejaert is/ met de zaden der selver (gelijck een jonghe goede spruyt met de vruchtbarende kracht) nademael dit de hoedanigheden zijn waer uyt der menschen goede vruchten voort komen. Was Adam niet eenen soodanighen goeden boom/ hoe konde Godt van hem goede vruchten begeeren en verwachten? Gehoorsaemhept is de goede vrucht die den mensch moet geven/ dese eyschte God van Adam gelijck kennelijck is/ ende Coornhert selfs seght/ ter plaetse voornoemt: soudese van Adam hebben konnen komen als hy gheen goede boom en hadde gheweest? Ende hier mede houde ich nu oock wederlept/ Coornherts godslasterlijke reden Sect. 10. waer hy segt (na een lang relaes Sect. 8. en 9. tot ons propoost niet dienende/ ende daerom van my voorby gegaen/ hoewel verscheyden fauten daer in steecken) dat Adam voor sijnen val niet en hadde soodanighe wijs-

Sijn lasterlijck voorgeven.

wshept als in David / Petro / Paulo / en andere
ilpligen is geweest : ja niet meer en hadde / dan nu
tydt noch werdt vernomen in de ghemeene jonck-
t aller sijner nakomelingen : niet hebbende man-
re wijshepdt met kennisse ende hate in quaden / en-
iefde ten goeden / verselt macht na wille. Dit seg-
genoegsaem zoo vooz / als hier / wederlept / ende
r Coornherts eygen seggen strijdende / noeme ick
wslasterlijck / als lasterende Gods goede werk aen
n menschе. Voozwaer heeft Godt Adam soodanich
rhapen / als de gemeene jonckhept aller sijner na-
melingen werdt bevonden / hoe kan hy ghesepdt
rden onschuldich te wesen aen de verkeerthept der
nschen ? Ick sal nu niet voozthalen hoedanich
dts woozd sijne nakomelingen / in haer selven aen-
nerckt / beschrijft : sal oock niet bzeedt upt-meten
t d'ervarenthept in haer doet blijcken : het ghene
oornhert hier / ende sect. 8. selve stelt / is ons genoeg.
e alsoo is geschapen sonder haet des quaedts / son-
liefde des goedts / en volgens zonder macht / &c.
e konde hy staende blijven tegen den list des Sa-
s ? Daer mach eenich vermogen in hem geweest
ben om / Godt gehoorsamende / een beeldt Gods te
eden / gelijck Coornhert seght : maer het en moet
r anders geweest zijn dan zoodanich een wilde on-
rente boom heeft om goede vrucht te geven / die an-
s in haer selven veele krachts en natuerlijcke ge-
ghthept heeft om wilde vruchten voozt te bzen-
. Wat wonder wast dat zulck een menschе is ge-
len ? Ja wat kondemen in zulcken staet / op sooda-
en versoeckinge anders verwachten ? Wanneer
en mensch met de wijshept ofte kennisse / die upt
schеppinge is / woeckert / ofte blijft in de woozden
isti / ende met d'onderbonden waerhept profijt
t / soo rijst in hem (na Coornherts uptlegh sect. 8.)
naerder kennisse / welcke baert haet ten quade /
e liefde ten goede ; waer dooz in soodanighe men-
n is een lust / met wat (noteert / wat) vermogens
't quade te laten / het goede te hanteeren / sonder
n-sucht ende al waerder geen straffe. In desen
edt mach Adam / by Coornhert / noch niet staen /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

want hy wordt gestelt in staet van een jong onverfocht mensche/ Sect. 10. hoe kleyn/ ja hoe gantsch niet moet dan zijn vermogen geweest zijn? hoe fijn wordt dan den mensch ten aensien der scheppinge genoemt oprechtich en zeer goedt? Is dat Godt de eere geven dat hy geen oorsaeck zy van 's menschen val! Siet dit is dien fijnen Prophect daer de Pypgeesten zo mede proncken/ diens boek sy onwederleggelijck houden/ die men schrijnt als een eere van zijn Vader-stadt in den titel zijner boecken te noemen. Het en is voorwaer maer een pampieren Colom waer op zijnen roem rustet/ een ydele pocherije die zijne discipulen drijvet: wie hem daer op verlaet zal schande erven.

Of Adams valbewijst dat hy met geen wijsheyt verciert was?

Asterictus. Hola/ niet te harde/ de zake is noch niet gewonnen. Hadde Adam ware menschelijke wijsheyt gehadt/ (seght Coornhert V. sect. 13.) 't welck min is dan die Goddelijcke die ghy-lieden seght in hem geweest te zijn / hy en zoude dat onbekende quaedt geensins bestaen/ veel min gedaen hebben.

Eusebius. Het is valsch dat wy Adam goddelijcke wijsheyt toe-schrijven/ wy seggen alleen dat hy geschapen is in het beeldt Godts / waer toe ook de wijsheydt ofte kennisse behoort. Wat u reden aengaet/ ick ontkenne het gevolgh.

Asterictus. De wijsheyt behoedt den mensche voor 't quade / ende vereenigt hem met het goede. Want sy doet hem haten het bekende quaedt / ende najagen en hanteeren het bekende goedt/ als ook onthouden van de onbekende dingen / want hy weet dat hy niet en weet of zy goedt of quaedt zijn. Hadde dan Adam zodanige wijsheyt gehadt/ hy en zoude dat onbekende quaedt niet bestaen hebben.

Eusebius. Ghy doet wel dat ghy uyt Coornherts woorden niet meer en neemt dan ter zake dient. Nu uyt Adams zondigen beslupt Socinus mede/ dat de begeerte ende de sinnen de reden over-heerschten/ ende datse voor henen niet wel over een quamen. Doch beneffens dat zulcks Godt ghenoeghsaem oorsaeck maeckt van 's menschen zonde/ gelijck terstond is getoont: zo ist ook dwaesheydt aldus van de uytkomste te argumenteeren. Dat de begeerte de reden heeft over-

er-vooght/ toont veranderinge/ maer niet datse te
een niet over een quamen. Het is soo/ de wijshept
noedt den mensch voor 't quade en vereenicht hem
t het goede: maer het kan wesen dat sy niet gevolgt
ch gehoort en wordt. Die wijselijck ofte na onder-
is der wijshepdt handelt sal soodanich wesen als
sy segt/ maer die wijshept heeft en lupstert niet altijt
de selve. Ick segge dan wederom/ Adams gaben
ren/ sonder sondelijcke gebreckelijckhept/ bequaem
geluckſalichepdt/ ende voor soo veel volmaeckt:
er hy konde veranderen/ ende van de wijshepdt af-
cken/ ende de gerechtichept verlaten. Als hy dan
wijselijck heeft gedaen/ dat en gaf geen bewijs dat
hem Godt met gheen wijshepdt voorsien hadde/
er alleen dat hy de selve niet ghevolght en hadde/
wien hy konde veranderen. Sult ghy ook derven
gen/ dat de Engelen niet en zijn in hare scheppinge
wijshept voorsien geweest: dat die quade Enge-
die haer begin niet gehouden en hebben/ geen wijs-
t hebben gehad: die alrede so listig en loos was te-
Eva ten quade/ soude hy in sijnē eersten stant geen
hept en kennisse gehad hebben ten goede: Of hebt
liever dat wy hier het woort waerheyt gebruycken
Christo: Joh. 8. 44. Wel aen/ hoe ghy het woord
rheydt neemt/ ghy sult u befet vinden: Wy sullen
nu nemen in't gemeen voor een Deught/ die de crea-
/ waer in sy is/ doet haten en vlieden alle leugen/
ogh/ ontrouwe/ ydelheydt en wat meer tegen de
rheydt strijdt: ende doet lief hebben en hanteeren
rouwicheydt/ oprechticheydt/ waerachticheydt/ vro-
heydt/ &c. Salmen nu toehenen dat den Duyvel in
aerheydt was/ ofte de waerheydt in hem was/ om
hy de wegen der waerheydt niet en heeft gevolgt:
nsins. Maer men moet seggen/ hadde hy de
rheydt gevolght die in hem was/ hy en ware niet
allen/ maer hy en is in de waerheydt niet gebleven.
de also moet men seggen van Adam/ hadde hy
wijshept gebleven/ hy en hadde niet gesondight/
r hy heeftse varen laten. Neemt een ander exem-
van 't gene ons naerder komt: Alsmen het ver-
tot maer blootelijck aensiet/ also het ons bestiert tot

het natuerlijcke ende burgerlijcke goed/ men zal mogen zeggen een volmaeckt verstandt leert en beweegt den verstandigen kennelijcke schade te sien en mijden/ het kennelijck profijt te mercken en vooruderen / onsekere dingen verdacht te houden / &c. Nochtans verstandige Mannen/ die den hoogsten trap van menschelijck verstandt tot natuerlijcke of burgelijcke dingen schijnen bekomen te hebben / worden bevonden dickwils seer onverstandig ja kindtsch te werck te gaen : machmen dan oock seggen dat het haer ontbreeckt aen verstandt? dat zy/ selfs in hare rijpe jaren/ en groote vernuftigheyt/ geen begrijp / geen oordeel hebben? Neen / maer het verstandt kan in slaep of slupmering komen / zo dat den mensch na zijn verstandt niet en handelt. Ghy siet dan/ dat eenige gave kan wesen in den menschе/ende nochtans gedaen kan werden het gene daer tegen strijdt / om dat den veranderlijcken menschе daer toe kan koomen dat hy de zelve niet en volgt.

Of Adam leven noch doodt en kende? &c.

Asterictus. Ick zal voortgaen tot een VI. argument. Ende tot een fondament/ vrage ick u. Mach hy wijs wesen die noch leven noch doodt en kent? die zijn opperste goedt of quaedt noch die middelen daer toe geensins en kent/ noch verstaet?

Eusebius. Geensins/ maer zult ghy derven zeggen dat Adam zoodanig geweest zy?

Plompe subtijlheyt vanCoornhert.

Asterictus. Ick sal 't zeggen en bewijsen. In den Paradijse was oock den boom des levens : Moses en tuygt niet dat Adam daer van gegeten hebbe/ hoewel hy wel mochte ; maer hy at van de verboden vrucht. Onse eerste Ouderen moeten dan al voor den val een onlust ten leven ende een lust ter doodt hebben gehadt : of men moet zeggen dat zy noch leven noch doodt en kenden/ oock niet waer inne die beyde gelegen waren, sect. 14.

Eusebius. Och hoe schandelijcke gevolgen op hoe lossen fondament! Moses getuygt het niet/ ergo ten is niet geschiedt : even of Moses alle particulariteiten moest verhalen. Hy en segt oock nergens of zy andere vruchten gegeten hebben : ten zy datmen het wille raden uyt Gen. 3. 2. Van de vrucht der boomen

deses

des Hofs sullen wy eten, doch daer werd in't gemeen
oprroocken/ ende men kan soo wel den boom des le-
ens als andere daer onder verstaen/ gelyckmen
m moet Gen. 2. 16. Watter van sy/dit is altijd se-
t/ dat particuliere geschiedenissen niet verder ver-
lt werden dan het den H. Geest tot leeringe of stich-
ge noodig acht: dat onse eerste Ouders van den
boden boom aten was ons noodig/ te weten om
ten val te kennen: of sy van den boom des levens
geten hebben of niet/ wat ist noodich te weten/ na-
mael wy met Adam in den doodt zijn gevallen? en
omen het ware seecker dat syer niet van gegeten
oden/ moestmen dat dan leggen op onlust ten leven
ebreck van kennisse? waer worden dese oorsaecken
esen? de Schrifture doet het niet/ geen goede
g-reden doetse stellen: ja men honde met fonda-
nt geschickter oorsaecken stellen/ alsmen bupten
ds woordt wilde raden. Want men leest niet of
soo dickwijls haer hongerde/ daer van moesten
n: ende't is waerschijnlijck/ het sy darmen dien
m neemt als een Sacrament/ het sy als een me-
ne tot onderhoudinge des levens/ dat sy niet
dt maer by tijden daer van hadden te eten: en-
oo waret geen wonder dat dien boom noch niet
de besocht geweest. Men leest niet dat Adam
Heva bekent heeft voor den val/ salmen zeggen
het was ofte upt onlust tot haer ofte upt onwe-
sept van het werck der generatie? Wie soude die
chept verdragen? ende nochtans dit zoude alsoo
slupten als het gene Coornhert hier segt. Aengaen-
set ander/ wy gevoelen noch hedensdaegs dat
m en Heva aten van de verboden vrucht/ maer
ijst my dat het was ofte upt lust ter doodt/ ofte
sy leven noch doodt en kenden/ noch waer
ie beyde gelegen waren. Wat my aengaet/ ick
sette my/ dat eenich mensche alsoo heeft derven
ecken. Voorwaer Heva toont wel anders/ die
e wist te seggen dat sy van dien boom niet en moe-
t eten/ op dat sy niet en storven Gen. 3. 3. Meent
dat Godt (den mensche eerstmael leven en doodt
leggende/ tot ghehoorsaemheyt verbindende/

voor

voor het quaet waerschouwende) met kinderen / lieden van een kindtsch verstandt gesprooken heeft / die niet en wisten wat de Heere seyde? Het en heeft dan uyt geen dier oorsaecken geweest dat sy sondichden / maer om dat sy hen in de versoeckinge van het bekende goedt lieten afvoeren / ende haer verstandt verblinden.

Of Adam goed noch quaedt en kende?

Asterictus. Niemandt en kan eenich dingh in der waerheyt kennen sonder kennisse / dat is / sonder dat hy weet dat hy 't kent. Soo en kan ock niemandt begeeren te weten / 't gene hy nu al weet dat hy weet. Sect. 12. en 15.

Eusebius. Ick en sal daer geen dispuyt over maken.

Asterictus. Kenden onse eerst Voor-ouderen goedt ende quaedt / door hare in-geschapen wijsheyt ende beelde Gods / hoe was hen mogelijck te begeeren wetenschap van goedt en quaedt? nochtans begeerden sy die. Dat was de vrucht des verboden booms. Soo en wisten sy dan noch goedt noch quaedt: ende waren daerom ock niet wijs / maer onwijs ende onverstandich. Sect. 15.

Eusebius. Souden sy dan niet geweten hebben dat haer heyl bestondt in vriendtschap met Godt? dat gehoorsaemheyt ende het leven de beste goederen / sonde ende de doodt de erchste quaden waren? Souden sy ock niet geweten hebben hoe Godt van hen wilde gedient zijn? Salmen ons het Paradijs af-schilderen als een onverstandighe Werelt? Ende Adam die in natuerlijcke dinghen alreede soo behendich was / dat hy wiste allerley voghelen / vee / en ghedierten een en bequamen name te gheven die Gode genoegde / 't welck voorwaer een groote vernuftigheydt ende dapper verstandt te kennen geeft: die van sijn Huys-vrouwe terstondt wist te seggen: Dese is ditmael been van mijne beenen, ende vleesch van mijnen vleesche: men salse Manninne heten; om datse uyt den Man gekomen is. voorts ock van den aert des Houwelijcks spreeckende / Genes. 2. 19/ 20/ 23/ 24. Soude desen Adam (seggh ick) in 't stuck van den dienst Godts / het principale ende eygen eynde waer toe hy geschapen was / noch onwijs en onverstandich

geweest

weest hebben? Soude hem Godt voorsien hebben
overbloedige gaven tot het mindere/ ende tot het
naemste bijna geheel bloot gelaten hebben? Be-
zende nu Den boom der kennisse des goedts ende
oeds/ het is licht te verstaen dat hy dien naem niet
adde om eenige profijtelijcke kennisse die daer van
rijgen was / want alsoo en zoude hy zoo strenge-
niet verboden hebben geweest / oock soude den
pvel daer toe soo niet ghearbeydt hebben dat den
nsch daer van soude eten. Daerom billijck gesept
dt/ dat hy daerom desen name droeg / om dat den
nsche daer van onthoudende het goede smaecken
nennen / daer van etende het quade ervaren en
nen soude/ ende alsobevinden wat het onderscheit
e tusschen het goedt der gehoorsaemheyt / ende
quaedt der ongehoorsaemheyt: soodanigen ken-
maeckte hem ongeluckich/ die zonder de selve ge-
nich was. Wat bewijs is nu dit / Adam en had-
niet die schadelijcke bevindende kennisse van het
erschepdt des goedts ende quaedts / ergo hy en
de goedt noch quaedt! Isser anders geen ken-
van desen dan soodanige? seght dan oock dat de
de Engelen goedt noch quaedt en kennen. Mis-
en sult ghy seggen/ dat wel Adam in sijn begeerte/
eerdelijck soekende/ verdwaelt was/ maer noch-
s dewijl hy begeerde wetenschap van goedt en
oedt / dat hyer geen moet gehadt hebben / want
de hyer gehadt / hy soude het geweten hebben.
ner willende Adam onverstandich maecken/toont
zelve groot overstandt: want hy begeerde zoo-
igen kennisse als de Dupvel scheen te belooven:
nelijck / dat zy zouden wesen als Godt/ &c. Gen.
Men moet noch mach hier upt dan niet beslup-
dat Adam noch goedt noch quaedt wist / maer
hy door verleydinge des Satans met zijn goede
e genoechsame kennisse niet te vreden was / ende
cht heeft hooger te komen. Ja zoo wepnig men
upten mach / Dat Adam ende Heva geen opene
nen en hadden/ om dat den Satan seyde / Dat ha-
ogen zouden geopent werden: Soo wepnich
ch men beslupten dat zy goed noch quaedt en ken-
den /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

den/ om dat hy zeyde ende zy geloofden/ dat zy Goedt en quaedt zouden weten.

Coornhert maeckt Adam onwijs;

Asterictus. Ghy weet wat de Schrift getuygt van den wijsen in welcken de ware wijshepdt is/ Prov. verb. 15. 21. en 12. 15. en 2. 11. geen van sulcks maer het platte tegendeel deden onze Ouderen. Hoe mochten zy dan wijs zijn voor den val? of soude de Schrift een pdel beeldt van wijshept versieren: daer en tegen het gene de Schrift getuygt van den onwijsen Prov. 18. 2. en 1. 22/ 32. dat deden zy/ zoo moesten zy dan onwijs wesen/ Sect. 16. 17.

Eusebius. Dit en is maer pdel weder-verhael van het gene alreede wederlept is. Dit moet ick alleen noch seggen; dat Coornhert in alles met bedrog omgaet/ want ons verschil is/ hoedanig onse eerste Ouders waren voor den val/ en hy wijst ons hoe sy haer droegen in den val. In den val droegen zy haer onwijselijck/ ergo voor den val waren zy niet wijs. Dat slupt even of ick zeyde: David handelde gansch sotteliick met Bathseba en Uria/ Ergo hadde te voren altijd onwijs geweest: David bekent gantsch sotteliick gedaen te hebben in het tellen des volcx 2 Sam. 24. 10. ergo was nopt te voren wijs: Salomon wiert tot dwaeshept gebracht door d'uytlandische wijven 1 Reg. 11. 1. 2. &c. Petrus droeg hem dwaselijck in het mijden der Heydenen Galat. 2. 11. 12. ergo waren te voren onwijs. Is dat niet fijn besloten? ende alsoo strijdt Coornhert wederom met hem selven/ nademael hy zelve David en Petrum voorstelt als hebbende bedaegde en manneliicke wijshept/ etc. Sect 10.

Asterictus. Hebben zy wijs geweest voor den val/ waer was dan in den val hare wijshept? soude God van sijne gaven wel berouw hebben/ ofte Adam sijne deugden hebben benomen als den strijdt aenstaende was? Coornh. 6. dolinge des Catechismi.

Eusebius. Geensins/ maer zy hebbense selfs vallende ende zondigende verlaten/ ende de zelve verlatende hebben zy gesondigt.

En sonder ware deught.

Asterictus. Ware deught bestaet zelf in 't recht gebruyck/ ende en mach daeromme niet misbruyckt worden; maer moet in den mensche/ daer zy inne is/

altijdt

ahdt goedt en nimmermeer quaedt wercken. Ghe-
ht waerachtig vyer/ aldaer't inne is/noodelijck al-
ght heet/ ende nimmermeer koudt mach maecken.
de mocht dan Adam zonde doen? Ibidem.

Eusebius. Daer mede dat hy de deugt niet en liet
rcken / maer begieten/ met het water van d'on-
htwaerdige versoeckinghe des Duyvels. Ware
gt en wordt niet misbruyckt/ zy en kan oock in den
nsche niet anders dan goedt wercken / maer het
e daer toe komen dat hare werckinge verflaeuwt /
dsich een contrarie werckinge daer tegen opmaekt
e: eyndelijck de deugt doet verlaten/ ende gantsche-
n afstaen. 't Is waer voor geheele afstant worden
ndeloovige bewaert/ door de gave der volherdinge /
r dese en was Adam niet gegeven. Het en was
nde deught die David dede zondigen in het tellen
dvolcks/ maer den Satan gaft hem in 1 Chron.
1. die hem zoo verlept heeft dat de deught niet ge-
t en wiert/ maer als in een hoek moeste schuylen.
y gingt oock met hem in de zaecke met Bathseba/
ir in (zonder genade der volherdinge) de deught
hadde konnen geheel uptgestoten werden: ende
s ist gegaen met onse eerste ouders / zoo dat ha-
val niet en toont dat zy de ware deugt niet en
ven / maer alleen dat zy haer daer van lieten af-
en.

Asterictus. Coornhert seght VII. Dat Adam en He-
ooch God noch hen zelven kenden / ende daerom
wijs en waren. Want de somma onser wijsheyt
iet in kennisse Godes ende onses zelfs. Sect. 20.

Eusebius. Voorwaer het verdriet my dees grouwe-
ne hooren/ doch patientie: kondt ghy maer leeren
ficte, ick sal dit verdriet met blijdschap draghen.
ontkenne het dan beyde: Coornhert wacht hem
wel aen te wijsen wat deel der noodiger kennisse
dts ofte haers zelfs hen ontbrack. Sy hebben im-
s moeten weten dat hy den eenigen Godt was
aer en alle dingen hadde geschapen: uyt hoe ge-
en stoffe/hoe heerlijck sy waren geschapen/konde
niet onbekent wesen/ want het eene konden sy be-
ken/het ander leerden hen hare namen/welcke sy
immers

Of Adam noch Godt noch hem selven kende.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

immers wel verstaen hebben / nademael Adam alle Dieren haren naem gaf / ende sijn Wijf terstont mede wist gevoegelijck te noemen. Sy hebben dan oock Godt gekent als oorspronck alles goets in haer; ende als haren Heere / dien sy haer zelven en alles schuldich waren / ende als eenen Vader moesten eeren / als eenen Heere moesten vreesen. De nature / hoewel bedorven / leert den kinderen van jongs op noch eenige liefde tot de Ouders : ende souden dese / met rijp verstant voortgebracht / sonder zondelijcke gebreckelijckheyt zijnde / wetende hoe wonderlijck haer Godt gemaeckt hadde / niet ontsteecken zijn geweest tot liefde? Godts self-wesighe eeuwicheyt konden sy verstaen uyt het leven en wesen allen dingen gegeven : sijne macht ende wijsheyt uyt de wonderlijkheyt van so veele verschepden schepsels : sijne goetheyt bysonderlijck tegen haer / dat hy haer zo heerlijck versorgde en verhief : sijne heylicheyt / gehoorsaemheyt begerende ende ongehoorsaemheyt hatende / uyt zijn ernstich ghebodt : sijne rechtvaerdicheyt in 't straffen der sonde uyt de strenge bedreyginghe daer by ghedaen. Godts onbegrijpelijcke Majesteyt heeft allesins in hare oogen geblonckt / waer by haer selven en haren oorspronck kennende / sy hadden klare leere tot ootmoedicheyt en nedericheyt. Godts dreyginge van de doot leerde haer dat sy niet zouden sterven zoo sy oprecht bleven / 't welck oock bevestichde den boom des levens. En wat ist noodich hier op lang te staen / nadien onsen Coornhert niet ghelaten zoude hebben eenig gebreck te wijsen / hadde hy 't konnen vinden?

Grouwelijcke drijvinge van Coornhert

Asterictus. Hy soeckt nochtans zijn seggen te bewijsen. Die God kent (segt hy) houdt sijne geboden / 1 Joh. 2. 4. ende dit is der menschen wijsheyt / Deut. 4. 6. 't welck nochtans onse eerste Ouders niet ghedaen hebben. Waer op hy beslupt / dat sy Godt zoo wepnich kenden / als de Moorders Christi Christum kenden. Sect. 18.

Eusebius. Dese kenden Christum niet voor den Heere der heerlijckheyt / hielden hem voor een geringh menschje : zo hebben dan Adam en Eva God niet gekent als Godt / maer moeten hem gehouden hebben voor

weet niet wat. Als dan Godt Adam in den lust-
hofsette/ hem beval alle dieren eenen naem te geven/
en een wijf gaf uyt sijner ribben gheljck Adam wi-
haer beyden alle dieren onderwierp/haer zegende/
r sijn gheboden gaf/leven en doodt voorleyde: Als
Satan met Eva van Godt spreeckt/ ende sy aen
ner-zijden Godt noemen/&c. In desen allen sullen
mm en Eva God (O grouwel!) aengemerckt heb-
als eenen quidam/want niet anders wiert Chri-
gekent van sijne mooyders al sy hem krupcigdē.
t ghy dit konnen lesen Aſtericte zonder u te ontset-
ende soo ongoddelijcke gedichtsels te versoepen!
waer dusdanige staelkens behooren genoegh te
en voor die gene die Cooyhert so roemen/ om te
m wat het voor hersenen mogen geweest zijn die
s hebben upt-gegeven. Maer ick vrage u/ Die
etenheyt in de Mooyders Chyisti wasse niet straf-
e zonde: men kan't niet ontkennen. So was dan
dese onwetenheyt in Adam en Eva zonde/ en zo
en zy alrede zondig eer zy vielen in overtredinge.
en kont my hier niet zeggen/ Dat de onweten-
in haer geen zonde en was/ nadien zy noch geen
tenthept genoeg hadden gehad om Godt te ken-
: want zy hebben zo veel ja meer gelegenthepdt
dt dan sommige van de Mooyders Chyisti/ na-
hem Godt zoo gemeensaem aen haer geopen-
hadden: Ock wanneer dit konde de faute
nwetenhepdt verschoonen/ het konde mede ha-
al verschoonen als upt onwetenhepdt vooytge-
n/ zoo Cooyhert segt: want hebben zy Godt
neer gekent dan Chyistum sijne Mooyders ken-
zoo en hebben zy niet zeecker geweest of hy die
was dien zy noodelijck moesten gehooysamen:
at met onbeschuldigljcke onweten hepdt/ dooy
ck van ghenoeghzame gelegenthepdt om ge-
e hebben dat noodich was van Godt te weten;
lven konde hare faute ock verschoont wer-
Hier zullen Cooyherts discipulen wat dienen
cken om hem te ontwerren/ ondertusschen
ht ghy bedencken Aſtericte, alsmen Cooyn-
met sijn eyghen mate zoude meeten/ wat

hier stoffe zoude wesen teghen hem upt te vaeren.
Sijn grond wederleyt. Doch ick sal dat nalaten ende antwoorden op zijn gelepden grondt; het is waer dat onse wijshepdt bestaet in het kennen en onderhouden der ghebooden Gods. Het is oock waer / dat die Godt kendt zijne geboden houdt / alsmen verstaet niet een blootе uptterlijcke wetenschap / maer een levendige ende krachtige kennisse: anderssins / het konnen oock kennisse hebben onses Heeren en Salichmakers Jesu Chzisti / ende van den wech der waerhept ofte gerechtichept / die in de besmettinge der Werelt verwerret wozden / 2 Petr. 2. 20 21. Het konnen God eenigsins kennen die hem als Godt niet en eeren noch dancken / Rom. 1. 21. zelfs die uptterlijcke en blootе kennisse wozdt Adam en Eva van Coozнherte ontnomen / met zijne gelijckenisse. Doch wp zeggen dat sp oock die krachtige hebben gehadt. Hoe hebben zp (sult ghp seggen) Gods gebodt niet gehouden? Ick vzage wederom / hoe en heeft David / die so verlicht was / Godts gebodt niet gehouden? hoe heeft hp soo swaerlijck gesondight tegen Uriam ende daer in zoo lange gebleven? hadde hp Godt vooz henen zo verre niet gekent dat het hem mochte doen van so snoden zake afstaen? neen dat en was het niet; maer de kennisse Godts / in hem overvloedigh krachtigh ghenoegh zijnde tegen soo booser saecke / is benevelt ende verdupstert ghewozden dooz eenige vleeschelijcke inbeeldinghen ofte Satans verlepdingen / ende soo is hp gevallen. Nu / gelijck dit in David geschiedt is na gelegenthepdt van sijnen val alsoo is 't geschiedt in Adam ende Eva na gelegenthepdt van haren val. Ware hare kennisse Godts in haer onveranderlijck geweest: Ofte hadden sp de selve behouden in daedt / wacker / lichtende / sp en souden Godts gebodt niet overgetreden hebben; maer den Satan heeft haer eerst gesocht te bzengen tot verkeerde bedenckingen / ende zoo hare kennisse te benevelen / ende alsoo is dooz zijn bedzogh haer verstant allenghskens verlepdt / haer licht heeft afghenomen haer herte is verkout teghen Godt / haer begeerte genepght ghewozden tot den beteren staet die zp hadden nu inbeeldeden / en met een tot de verboden vzucht /

als

ſoo zijn zy af-ghevallen. Voorwaer in die afwijc-
ynge en waren zy niet wijs / zy en kenden oock God
et met zoodanigen kenniſſe als Johannes verſtaet:
aer hebben zy hem daerom niet recht gekent eer zy
die verblijſteringe quamen: dat en volgt geensins/
o wepnich als dit volght: de Mane en kan nu geen
aerhept geven / ergo heeft oock te vozen niet gelich-
. Hier is dan wederom de faute als vozen / dat A-
ms ſtaet in de afwijkinge werdt geſtelt/ als ware
anders niet geſchapen: 'twelck al te groven mis-
gh is.

Aſterictus. Dat Adam en Eva oock geen kenniſſe Hy mis-
res ſelfs hadden/ ſoeckt Coornhert alleen te bewij- duydt de
n upt de Nederlantſche belijdeniſſe/ Art. 14. Maer als Confeſſie.
in eeren was en heeft hy 't niet bekent, ende en heeft
t aengeſien ſijn uytnemende excellentie. Sect. 19.

Euſebius. Den ſin is lichtelijck te mercken/ voorna-
lijk alſmen de belijdeniſſe inſiet. Want sy en ſpreekt
deſe woorden niet van den menſche voor den val /
er in der afwijckinge. Dit zijn de woorden der
elijdeniſſe: Doch als hy in eeren was en heeft hy 't niet
kent, noch ſijne uytnemende excellentie aengheſien,
r heeft hem ſelven, des Duyvels woorden geloove ge-
de, der ſonden, ende daerom den doodt ende vloeck
ens onderworpen. En wat wonder iſt dat hy nu
r hem ſelven verblijſtert was / die in de kenniſſe
ods/ ende in 't gemeen in ſijn verſtant verdupſtert
ert? Ghy ſiet dan hoe dwaſelijck geſept werdt dat
am en Eva voor den val God noch hen ſelven en
anden. En heeft yemandt geſept / gelijck het ſchijnt Dat hy
k. 21. dat Adam alſoo ſot en gebreckelijck moeſte met ſijn
rſchapen zijn/die hadde groote reden. drijvinghe
Adam ſot
Aſterictus. Hoe ſoo! ſot en wijs zijn / zijn de uytter- maeckt, in
t / waer tuſſchen noch een middel of derde is / dat ſijn eerſte
h wijſheyt noch ſotheyt en is. ſtaet.

Euſebius. 't Is waer: maer dat yemandt nu/ ſijn
ſtant hebbende/ ende genoegſame middelen/ noch
dt hem zelven kent/dat en kan aldus niet tuſſchen
anden geſtelt werden. Daer-en-booven Coornhert
gelijckt de onwijſheydt die Adam en Eva hadden
zijn ſeggben) by de onwijſheydt der gheener

die de wijsheyt versmaden / sect. 17. ende dese werden daer over genoemt slechte en roeckelose, Prov. 1.22. 32. dwase, Proverb. 18 2. en dit zijn even de plaetsen die hy aentreckt. Heeft hy dan gemeent dat hy die plaetsen wel te passe brochte / soo moeten dan Adam ende Eva (volgens zijn dryven) onbesinnede / zotten / en dwasen geweest zijn. Voegt hier by / dat sy (na zijn opinie) hoewel haer verstandt hebbende / Ofte onlust ten leven en lust ter doodt hadden / ofte goedt noch quaed en kenden / sect. 14. wat verscheelt dat van onbesintheyt en sotheyt?

't Welk hy soeckt t'ontgaen met vervalschinge Calvini.

Asterius. Hy soekt hem nochtans te stercken met Calvino / de welcke zegt over Luc. 2. 40. dat Christi ziele ook d'onwetenheydt is onderworpen geweest. Dat Adam in sijnen oprechten staet niet alle dingen heeft geweten / hoewel hy was sonder sonde. Dat den Engelen noch wel pets onbekent is / die nochtans geen straffe van sonde en dragen. Sect. 23.

Eusebius. Maer segt hy / datse dese noch Godt noch hen selven en kenden? ofte die kennisse niet en hadden die haren staet noodich was / waer van hier 't verschil is? Soo wordt dan Calvino valscheljck ongelijck gedaen. Niemandt en heet zot of onbesint om dat hy alle dingen niet en weet / maer die / alsoo het nu zijnen tijdt is / het noodige / en waer aen hem gelegen is / niet en weet / ende also niet en betracht. Coornhert en heeft immers niet gemeent dat Adam en Eva wijs worden alles souden weten.

Ende Augustini.

Asterius. Augustinus schijnt klaerder Lib. 3. Cap. 24. de lib. arb. hem wierdt tegen-geworpen / Indien d'eerste menschc wijs is gemaeckt / waerom is hy verleydt? Is hy zot gemaeckt / hoe sal Godt niet oorsaecke zijn der gebreecken? vermits zotheydt het alder-grootste gebrech is. Daer op antwoord hy / Dat tusschen sotheyt en wijsheyt een middel is. Ende dat den menschc dan begint sot of wijs te wesen, als hy een van beyden noodelijck toevalt, soo dat hy dan (indien hy 't niet en hadde versuymt) hadde mogen wijsheyt hebben: sulcks dat die wille schuldich is aen die ghebreckelijcke sotheyt. Ende daer na: Sotheyt en is niet (segt hy) allerley, maer schuldige onwetenheydt der begeerlijcke ende schu-

uwelijcke dinghen, &c. In de zelve plaetse druckt
ook meer dan eens upt / dat Adam niet wijs en
s geschapen / maer wel tot wijsheyt / Sect. 24.
Eusebius. Ghy zult hier haest sien een nieuwe vals-
pt. Augustinus antwoordt op de voorgheselde
nen-werpinge tweesins: De somma is / het zy dat
n mensch gemaeckt is noch niet wijs zijnde / ofte
t hy wijs is geschapen / dat het beslupt niet en
ngt. Het eerste bewijst hy met het onderscheydt nu
haelt het welck wy toestaen: doch ten verschoont
oornhert niet / want desen en stelt Adam niet in een
odelstant / maer maeckt hem geheel onwijs / on-
standich / ja dwaes en onbesint / soo nu gehoort is.
de merckt wel / dat Augustinus dit niet en zegt
gevoelde hy dat Adam soo tusschen beyden ge-
pen ware / maer alleen by conditie. Want hy en
t niet (gelijck Coornhert / achter 't geen ghy ver-
lt hebt / aentreckt) Nadien nu den menschе sulck
emaeckt / dat alhoewel hy niet wijs en was / &c.
ner hy zegt: Indien dan den mensch zoo gemaeckt
dat alhoewel hy noch niet wijs en was / &c. Ghy
alaerlijck dat hy dit eerste deel op conditie dispu-
t. Wat nu het ander aengaet / daer van handelt
na de woorden die Coornhert verhaelt / ende toont
t tegen Coornherts gevoelen) dat de menschе
de wijs geweest zijn / ende nochtans verleydt we-
De wijse sondight (seght hy) indien hy sich van de
eydt wendet. Wepnigh na: Doch de sonde is een
dt in versuyminge, ofte om het ghebodt te vaten,
om dat te onderhouden, ofte om de contemplatie
wijsheyt te bewaren. Waer uyt te verstaen is, hoewel
steert / hy en segt nu niet by conditie / Indien, als
't eerste deel / maer absolutelijck / hoewel) den eer-
menschе wijs ghemaeckt is; dat hy nochtans konde
eydt worden. Op welcke sonde, alsoose in de vrye
was, door de Wet Godts rechtvaerdige straffe ge-
ht is. Soo seght oock den Apostel Paulus, Seg-
e dat sy wijs waren, zijn sy dwaes gheworden. Want
vaerdicheyt wendet af van de wijsheydt, maer dese
ndinge volght de sotheyt. Wepnigh na toont hy /
er pets tusschen beyden is / waer door men van de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

wijshept tot de dwaeshepdt overgaet. Dit en heeft Coornhert niet verswegen om der korthept wille/ nademael hy sijn verhael so langh maeckt/ ook met onnodige dingen; maer hy heeft gemerckt dat het hem teghen was/ ende in 't verhalen heeft hy 't soo met een woordt niet konnen vervalschen/ als wel het voorgaende: ende misschien hoopte hy datmen hem blindelingh soude geloven. Laet u dit wederom een waerschouwinge wesen.

Of Godts waerschuwinge bedencken geeft dat Adam niet wijs en was?

Asterictus. Machmen zoo wepnigh op zijn woorden rusten! Doch hy heeft noch een VIII. tegen-werpinge; Was Adam wijs (seght hy) kende hy 't quade ende de doodt/ wat noodt wast dat Godt hem met zijn gebodt zoo getrouwelijck daer van waerschoude! Sect. 25.

Eusebius. De antwoorde is licht. Want I. dat Godt hem soo waerschoude voor den boom der wetenschap van goedt en quaedt/ en was niet om dat Adam geen kennisse en hadde van het quaedt ende de doodt/ maer om dat desen boom in hem selven niet quaet/ ende daer van te eten middelbaer was. Men kan immers niet zegghen dat den boom yets hadde aen haer waer in zonde ende doodt was ghelegen. Nadien dan den mensch alle boomen waren gegunt/ het en zoude geen onwijshepdt in Adam geweest hebben hadde hy van desen ook gegeten/ zoo daer geen verbodt geschiedt geweest hadde. Dit gebodt heeft nu een middelbare zaecke verbooden/ die alleen quaedt ende doodelijck was om dat Godt die verbood/ ende daer van niet en konde gegeten werden sonder verachtinge van Gods wille ende de gedreyghde straffe: daerom wast noodich/ al hadde den mensch zoo veele wijshept gehadt als eenige creature zoude konnen hebben/ dat de wille Godes/ zo hoogh als hy die wilde geacht hebben/ den mensch klaerlijck zoude werden voor-gestelt: want het gene in 't minste geen ander oorsaecke heeft dan in de loutere wille Godes/ en kan gheen creature bekent wesen dan door openbaringe van sijnen wille/ die anders verborgen en ondoorsoeckelijck is. II. De wijshepdt en stupt niet alle leere upt. Doorwaer hy mach ende moet billijck wijs heeten/ die verstandich

tij is/ om alle noodige dinghen te begrijpen en be-
dencken/ zo verre zy met overleggínge en redenkave-
ge moeten begrepen werden/ ende voorts te vaten
raen te nemen wat Godt meer wil voor stellen.
te die kent en verstaet alles wat Godt hem open-
rt/ op soodanigen wijse alst werdt geopentbaert:
zy door de ongeschonden wet der nature / en aen-
rchinge Godts in de geschapene dingen: ofte door
ige bysondere verklaringe daerse God zoude no-
noodig achten. Dese wijsheyt/ zeggen wy/ in A-
n geweest te zijn. Wederom/ de wijsheyt en slupt
upt alle waerschouwinge / voornamelijck wijs-
t die veranderlijck is: want sy mach dienen om
wijsheyt wackerder te houden / ende als sy in ver-
kinge komt / om beter op haer hoede te wesen.
Salmen oordeelen upt Godts gebodt / het sal
ornhert tegen vallen. Wat dunckt zu/ hadde Adam
ers geen gehoorsaemheyt te oeffenen / geen zonde
odt te vreesen/ dan aen desen boom/ die in haer sel-
middelbaer was? moeste den menschе niet leven
le gerechtigheyt en heylicheyt? ofte was dese al-
in dit stuck gelegen?

Asterius. Dat ware al te ongerijmt te zeggen;
houde dit stuck alleen als een bysondere proeve
's menschen gehoorsaemheyt.

Eusebius. Recht: ende nochtans leestmen geen an-
gebooden die den menschе zouden in den Para-
gegeven zijn. Nu Coornhert zeght/ was Adam
/ waerom heeft hem God zo gewaerschout over
n boom? Hoe veel beter mach ick zeggen/ was A-
niet wijs / hoe komt dat hem Godt alleen over
zaecke waerschout / die sonder het verbodt mid-
aer zoude geweest zijn: ende van alle andere stuc-
der noodiger gehoorsaemheyt swijght? wat zal-
hier anders upt dencken / dan dat hy hier van
ste geleert worden/ als 't gene alleen in Gods wil-
stondt: maer van de eygen plichten der gereeh-
ydt / heylicheyt/ ende warer gehoorsaemheydt
uts/ geen leere van doen en hadde/ als die hem sel-
ren Wet was / ende de Wet geschreven hadde in
herte?

Of Adam kindsche eenvoudigheyt heeft vertoont.

Asterictus. Adam en wiste niet (segt eener IX.) dat dat hy naeckt was / 't welck toont een kindtsche eenvoudigheyt. So moest dan sijn kennisse kleyn wesen.

Eusebius. Och / hoe onbeschaemt is de ketterije. Lieve waer blijckt dese kindtsche onwetenheyt? 't is waer Gen. 3. 7. staet / dat hy nu gevallen zijnde gewaer wierdt dat hy naeckt was. Maer dat Moses spreeckt van een sondige schamende kennisse eener oneerlijcke naeckthept / niet simpelijck van kennisse der naeckthept / blijckt hier aen / dat sy dese kennisse kregen door het eten van den verboden boom / welcke immers geen kindsche eenvoudichept konde veranderen in bedaerde kennisse / maer niet dan sondige ende quade kennisse konde baren. Moses wil dan zeggen / dat Adam en Eva hen harer naeckthept niet en schaemden Gen. 2. 25. 't welck de oprechtighept der aengeschapene nature aenwijst: maer gevallen zijnde / ende de zondige bewegingen gevoelende / nu met schaemte hare naeckthept bekenden ende haer sochten te decken.

Capittel VI.

Noch eenige tegenwerpinge op de voortervinge der gaven Adams, ende der selver verlies voor hem en sijn afkomste.

Tegenwerp ghenomen van de predestinatie.

Asterictus. Ick sie al de tegenwerpingen van Coornhert en andere / tegen het beeldt Gods / soodanich ghy-lieden leert / voortgebracht / krachtelijck wederlept. Resteeren noch eenige tegen de voort-ervinge / ende het gemeene verlies des selven. Hy seght dan Cap. 5. sect. 3. Is dit u seggen waer / dat Adam het beeldt Godts ende de voorschreven deugden voor ons allen hadde ontfangen / om (soo hy niet gesondigt en hadde) ons door voortteelinge aen te erven: So moet oock waer zijn dat geen menschе ter verdoemenisse / maer alle menschen ter salighept zijn gepredestineert: ofte ghy moet seggen dat tot een beeldt Godts geschapen te zijn / mach heeten

rten ter verdoemenisse geschapen te zijn: ofte ghy
met Gods Predestinatie onseker maken/als die dan
desen hingh aen Adams doen of laten.

Eusebius. Het is alles valsch/ ende de wijl het maer gheydt en niet bewesen wordt/'t is onnoodich te antwoorden. Ebenwel seg ick kortelijck I. dat scheppen predestineeren gantsch verschepden dingen zijn/ de scheppinge stelt den mensche/ de predestinatie beslupt er over: de predestinatie heeft voor haer gaende de scheppinghe en volght daer op/ soo dat Godt den mensch/ hoewel predestineerende voor de grondt-legginge der Werelt/ heeft aengemerckt als geschapen/ door sijne voorwetenheydt als alreede gevallen. Wie kannen dan upt de scheppinge des menschen oorlen van de predestinatie? II. tot een beeldt Gods schapen te zijn/ en mach geensins heeten ter verdoemenisse schapen te zijn/ maer ter salichepdt geschapen te zijn soo veel het werck in hem selven beright: want Godt heeft den mensche geschapen in salige staet/ en bequaem om oock de Hemelsche richept te bekomen: ende hadde geensins wille/over menschе aldus aengemerckt/om pemandt te verdoemen. III. Ende aldus en hingh Godts predestinatie niet op 't onseecker/ten zy datmen sijn voor-weten schap/ van een saecke die hy wilde toelaten/ wil seecker houden. IV. Ick en sie niet hoe alle desen meer upt ons seggen volgen/ dan upt Coornarts. Want als hy seght dat den mensch geschapen om een beeldt Gods te worden/so bekent hy dat hy bequaem was omtot de zalichept te komen/ sal oock niet ontkennen dat alle menschen van Adam komen sulck een staet was toe-gelepdt. Wil hy dan dat sijn leere sal volgen/ dat alle menschen ter zaligheydt zijn gepredestineert? wat verkiesinge laet hy dan over? Ofte acht hy dat oock eenige ter verdoemenisse zijn gepredestineert/die over haer door de sonde soude komen/ soo blijft hem sijn eygen vrage/ Of schapen te zijn om een beeld Gods te worden/mach ter verdoemenisse geschapen te zijn? dan of over Godts predestinatie onseecker is? &c. V. Na Coornhert onseecker acht/ het geen hanght

Beantwoort.

En tegen onsen partije ghekeert.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

aen 's menschen doen of laten/laet dan sijn discipulen bekennen/ dat sy/ op haers meesters eygen vonnisse/ dryven een onseeckere verkiesinge en predestinatie/ nademael sy de selve niet en willen stellen in Godts welbehagen/ maer hanghen aen 's menschen doen of laten.

Tegenwerp, genomen uyt de oorspronck der zielen.

Asterictus. Wy sullen dit laten varen. Maer/naerder tot de saecke komende/ Ick vrage u/ Was Adam een beeldt Godts na het lichaem of na de ziele?

Eusebius. Eyghentlijck na de ziele/ doch door dese oock eenichsins na den lichame/ ende na den gantschen menschе.

Asterictus. Ick heb ghenoegh: Soo Sult ghy nu moeten bewijsen dat aller menschen zielen/ soo wel als lichamen/ haren oorspronck hebben uyt Adams ziele/het welcke nochtans Beza en Bullingerus ontkennen/ ende niemandt heeft 't dus lange konnen bewijsen.

Eusebius. Noemt vy den meestendeel onser Leeraers. Maer wat voordeel hebt ghy daer in?

Asterictus. Dat wy het beeldt Godts met de voorschreven gaven/ als sy schoon in Adam geweest hadden/ niet en souden ge-erft hebben: want sy legghen eyghentlijck in de ziele/ die niet en kan voort-gheteelt werden. Cap. 5. sect. 3. 4.

Waer in Coornhert hem selven slaet.

Eusebius. Ick meende dat Coornhert niet dan met Schrifture wilde handelen/ maer dits een argument uyt menschelijcke overlegginge genomen/ welcke/ indien sy eerst moet vergenoegt werden eermen eenige saecke wil gelooven/ soo zal selfs d'opstandinge der dooden moeten gelochent werden/ gelijck oock verschepden andere stucken waer in het menschelijck overleg sich nopt en wil te vreden geven. Daerenboven Coornhert selve stoot dit argument om/ Boeck 4. C. 5. f. 1, 2, 3. waer hy seght: Dat in Adam geschapen was een goede nature tot voortteelinghe haers selfs met gelijckheyt: welcke hy tweederley maeckt/ veranderlijck en onveranderlijck, ende dit soo wel na der zielen als na den lichame: onveranderlijck na der ziele, datse niet en kan worden onredelijck ofte sterflijck: veranderlijck, ten aensien van de in-geschapen goetheyt, gerustheyt, onschul-

nuldigheyt, eenvuldigheyt, welcke mocht e veranderen
t beter door Godts genade ende sijn eygen werck, tot
rkrijginge van wijsheyt, en rechtvaerdigheyt, en ande-
deughden: ofte konde veranderen tot quaedt, &c.
aer in ick aenmercke / hoewel hy de natuere / die in
dam na der ziele geschapen was / niet en stelt in besit
n wijsheyt / rechtvaerdicheyt / etc. dat hy se even-
el toe-schrijft een vermogen tot de selve / ende dat hy
se natuere seght in Adam gheschapen te wesen tot
oortteelinge van haer self met gelijckheyt.

Asterictus. Men kan die sijne woorden niet ontken-
n: maer ick en dencke niet dat hy wil zeggen dat de
le wordt voort-geteelt!

Eusebius. Dat ick zeyde van Ja / ick zoude meer
nerschijnlijckheyt hebben / dan hy gemeenlijck heeft
t aentrecken van onse Schrijvers: ende hadde hy
n veel voordeel in sijne partijen gehadt / als hy ons
r / desen aengaende / geeft / hoe woude hy geroepen
ben? Doch laet het ons soo nemen dat hy de na-
re der ziele op haer selven / zonder het wesen der
le daer by te verstaen / gemeent heeft / bestaende in
elijckheyt / onsterfelijkheyt / goethept / en vermogen
wijsheyt / &c: dit is ons genoegh / dat dese natuere
n hem bekent wort in Adam geschapen te wesen tot
ortteelinghe van haer self. Want aldus wil hy be-
ten tegen ons: Indien niet en kan bewesen wor-
n / dat alle zielen worden voort-geteelt upt Adams
le / so en kanmen ook niet bewijsen / al hadden soo-
nige deugden in Adams ziele geweest / als ghy-lie-
n seght / dat wy de selve souden aenge-erst hebben
ode hy niet ghesondicht: Nu het eerste en kan niet
wesen worden / Ergo ook niet het ander. Maer dat
gevolg niet en deught / sal terstont blijcken / ist dat
y op het fondament wilt sien.

Asterictus. Het fondament is dit: Het gene eygent-
k in de ziele leght dat en kan niet voortge-erst ofte
ntgheteelt worden / ten zy dat ook de ziele werde
ntgeteelt.

Eusebius. Recht: maer hebt ghy nu niet gemerckt
Coornhert dit valsch maeckt: want de onsterflijk-
t der ziele / ende de redelijckheyt / goedthept en

ver-

vermogen tot wijshept en rechtvaerdighept / &c. die in de ziele eygentlijck leggen / bekent hy geschapen te zijn in Adam tot voortteelinge van haer zelf?

Asterictus. Het is voorwaer gelijck ghy segt / ende ick bemercke dat Coornhert / ofte seggen moet dat de zielen werden voortgheteelt / ofte bekennen dat een saecke / die in de ziele gelegen is / wel kan voort-ge-erft worden om ons / al en wordt de ziele niet voortgeteelt. Watmen hier neemt / sijn argument valt gheheel te gronde.

Eusebius. Daer en blijft dan geen reden die ons belette te seggen / dat wy het beeldt Godts met de gaven die wy stellen van Adam / indien hy niet gesondigt en hadde / souden ge-erft hebben.

De tegenwerp nader ghedrongen en wederleyt.

Asterictus. Het is onwederspreeckelijck. Maer dit selve argument gebruyckt hy ock tegen het verlies des beelds Godts ende d'aenervinge der verdorventhept / Boeck 1. C. 5. f. 4. en 7. f. 25. Het is onlochbaer (segt hy) dat onse zielen geen schade / verderf / smet / noch quaedthept en mogen erven / van de ziele des genen / waer uyt onse zielen niet en worden voortgeteelt: ende en kan niet bewesen worden / dat onse zielen voortkomen uyt Adams ziele.

Wt 't gene de partijen selfs moeten bekennen.

Eusebius. Dese schoone wijshept heeft hem zoo behaegt / dat hyse byna t'allen propooste invoert / ende in dit Tractaet haest 25. mael weder verhaelt: wy willense nu eens voor al stuyten. Maer wat zegge ick? het is nu al gedaen met zijn eygen schrijven. Want op zoodanigen wijse als de onsterfelijckhept ende redelijckhept / in de ziele gelegen / wordt voort-ge-erft / gelijck Coornhert moet bekennen: ende op zodanigen wijse als hy meent dat noch het vermoghen / Adam eerstmael gegeven / voort-ge-erft werdt: alsoo kan ock voort-ge-erft werden de verdorventhept der nature / die wy leeren uyt Adams val gesproten te wesen / al en komen onse zielen niet uyt Adams ziele. Wat kracht heeft Adams ziele meer gehadt om ons de redelijckhept en eenig vermogen ter deught over te erven / dan om ons sijne bedorventhept over te erven? voorwaer tot dit leste en kan niet meer de voortteelinge der ziele noodich wesen / dan tot het eerste.

Aste-

Asterictus. Het is wel: maer of Coornherts diſci-
len bekenden dat haren meester hem vergist hadde
dat seggen / ende dat verwerpende zijn argument
ven dringen?

Euſebius. Sy zullen evenwel gedwongen konnen
rden tot het zelve; want om nu te verswijgen de re-
nen voor deſen geſtelt / vraegt haer maer alleenlijck /
Godt in den eersten menſche de menſchelijcke na-
re niet zoodanich en heeft gemaeckt als zy voor al-
t wesen zoude / zoo daer door eenich toeval gheen
anderinge quame: ende of Adam ende Eva niet
ouden kinderen gegenereert hebben die de zelve
ture hadden als zy?

sterictus. Die eenig vernuft heeft ſal dat niet ont-
nen.

uſebius. Vraegt dan verder / of de geheele men-
lijcke nature alleen in't lichaem kan beſtaen.

sterictus. Hoe zoude yemand soo bot konnen we-
die niet zoude weten datſe voornamelijck in de
e beſtaet?

uſebius. Wel aen / zal oock yemandt konnen wey-
en deſe ziele toe te ſchrijven ten minſten zoo veel
Coornhert in de voor-verhaelde woorden toe-
ſchrijft?

sterictus. Die moeſt van zijn sinnen berooft wesen.

uſebius. Soo ſal dan noodtſakelijck moeten be-
woorden / dat Adam en Eva op hare kinderen
een nature / zelfs na der ziele / ſouden voort-
rft hebben als ſy hadden ontfangen. Ende soo
n Coornherts diſcipulen gedwongen wesen door
den ſelve / om het voor-verhaelde seggen niet te
verpen / waer mede ghy dan hare tegen-werpin-
van de zielen / ſult konnen nederleggen / gelijck ick
nen hebbe.

sterictus. Ick hope het t'onthouden / doch wilde
garen beſchevdt hooren op de ſaecke zelf. Want
eeft / gelijck ick verſtaen hebbe / altijdt een voor-
nſte pijl der Pelagianen geweest tegen u-lieder
. Oock ſchijntet inder daedt geweldig vreemt dat
zielen van Adam eenige beſmettinge ſouden er-
nadien zy van hem niet en zijn gekomen / gelijck

Door verklaringhe van der zielen oorſprouck.

de

de uwen selfs leeren. Derhalven gelijck geen mensche met Adam gemeynschap heeft na der zielen/ soo en kan nimandt met hem ghemeynschap hebben na sijne verdoventheyt/ segt Coornhert/ Boeck. 2. Cap. 8. f. 20.

Die groote gemeenschap hebben met Adam.

Eusebius. Hoewel het onnoodich is in dit disputt te treden/ nochtans dewijl ghy 't begeert ick zal u kortelijck beschepdt doen. Ick segge voor eerst/ Dat het geheel valsch is/ dat wy met Adam gheen ghemeenschap hebben na der zielen/ dat en zeggen de onse niet: als zy zeggen dat de zielen niet en komen van Adam/ zy spreecken alleen ten aensien van de substantie. Onderwijlen blijfter groote gemeenschap met Adam na der zielen/ ende die genoechsaem is om in en van hem de bedoventheyt te erven.

Asterictus. Indien Godt de zielen scheppende in de lichamen instort/ wat ghemeenschap konnense met Adam hebben?

Eusebius. Dese maniere van scheppinge is niet sonder middel van Man en Vrouwe. Nu hoe verre God dit middel plaetse geeft/ houde ick ondoorsoeckelijck/ 't is ons ghenoech dat wy weten de selve soo verre plaetse te hebben/ dat de ouders gesept moeten werden niet blootelijck een lichaem/ maer een mensch te genereren: want Godt Adam en Eva zeghenende spraeck: Weest vruchtbaer, ende vermenighvuldight, ende vervullet de aerde, Gen. 1. 28. en also gewan Adam een soone, na sijne gelijckenisse, na sijn evenbeelt, Gen. 5. 3. Jacob quam in Egypten met 66. zielen (dat is menschen) die uyt sijne lendenen gekomen waren, Gen. 46. 26. ende/ Uyt eenen bloede heeft Godt het ganssche geslacht der menschen gemaeckt, om op den gheheelen Aerdbodem te woonen, Act. 17. 26. Waer uyt blijckt/ dat alle menschen (maer het lichaem alleen maeckt gheen mensche) door waerachtige generatie van Adam afkomen/ende dat de menschen (het is even-eens hoe de zielen beginnen) niet lichamen/ maer menschen genereeren. Nademael dan de menschen/van welcken de zielen een deel zijn/ van Adam afkomen/ hoe kan gesept worden dat de zielen met Adam geen gemeenschap hebben? ende nadien alle menschen/ bestaende

uyt

upt lichaem en zielen / kinderen Adams zijn / wat wonder ist dat sy alle in Adam als in den woortel ingesloten werden? en daerom / dat sy sulcks erven als de nature dies woortels is overgekomen? Houtu eenwoudich binnen dese palen / Asterice, welcke klaer zijn in Gods woord / ghy sult u beter daer mede vinden / dan met nasoeckinge van veele subtijle disputatien / ende ghy hebt overvloedich genoech om Coorthert den mondt te stoppen. Want vraegt hy u / hoe konnen onse zielen schade / verderf / smet / of quaedthept van Adam erven / nadien onse zielen van hem niet en komen? ghy kondt hem antwoorden / om dat het zielen zijn van kinderen Adams / die door ware generatie van hem afkomen / ende daerom in hem / als in den woortel / ingesloten waren wanneer hy sondichde. Seght hy wederom / de zielen op haer zelven aengemerckt en konden niet in hem wesen / als niet spruptende of voortkomende upt het zaedt der ouderen: antwoordt hem / het is even-eens hoe of waer van de zielen komen / nademael dit zeker is I. dat Adam niet konde gesept werden een kindt gegenereert te hebben / door datter een levendige ziele was. II. Dat de ziele niet van buyten in het lichaem in komt / maer in den lichame voortkomt / want de Heere formeert des menschen geest in sijn binnenste, Zach. 12. 1. soo dat de ziele nopt en is / of sy is een ziele van een kindt Adams. III. Dat de Heere de ziele niet en schept sonder eenige middel van Man en Wijf daer toe te gebruycken / nademael menschen geen bloote lichamen / maer menschen genereeren. Al en kan ick nu niet volkomelijck verklaren hoe veel Godt doet sonder middel / hoe veel door middel / het is my ghenoegh / dat oock eenichsins mach ghesept werden / dat de Ouders de zielen genereeren: in soo verre dat / hoewel niet kan bewesen worden dat hare substantie upt de Ouderen is / nochtans ten minsten dit moet bekent worden / dat hare bestandichept door middel der Ouderen is.

Die genoegh is tot aen-ervinge der verdorventheyt.

Asterictus. Of sijne discipulen dit niet konden of wilden vaten?

Eusebius. Men is niet schuldig de tegenspreckers te ant-

antwoorden tot dat sy seggen dat sy 't konnen vaten/ 't is genoeg dat haer argument is vernietigt / ende ons niet meer en kan dringen. Willen sy in hare onleersaemheyt voortgaen / sy moeten toesien hoe sy haer voor God zullen vryden. Nietemin/ vraegt haer tot meerder overtuyginge / of de gedierten de gevoelige ziele (gelijckmense noemt) haer jongen ook mede deelen? Het is bekent van Ja/ ende dat spse mede deelen even in sulcker aert ende nature / het sy ten aensien van eenige goede ofte van eenige quade hoedanigheden/ als sy selve hebben. Laet haer dan wederom antwoorden/ of de mensche min deel heeft aen sijne kinderen/ dan de gedierten aen hare jongen: de reden selve verbiedt dat te seggen / ende Moses isser ook tegen/ die soo wel eenen segen over de menschen tot vermeerderinge / als over de andere dieren verhaelt/ Gen. 1. 22/ 28. die van geen minder werckinge moet gehouden werden in den mensche dan in de gedierten. Die hier ervaren zijn in de natuerlijcke wetenschap konden tegenwerpen: dat de gevoelige ziele ontstaet uyt de macht ofte het vermogen der stoffe die de dieren te samen vrengen ende bequaem maecken tot het bezielen/ het welcke van de menschelijcke ziele niet en mach gesept worden. Waer op ick antwoorde/ dat in de dieren neffens het gemeen gevoelig leven wat meer komt aen te mercken; want die sonderlinge behendicheyt die in veele dieren is/ hare grote voorsinnicheyt/ geheugenisse/ opmerckinge/ begrijpelijckheyt / ende byna verstandicheyt / waer mede sommige seer na schijnen aen de menschen te komen / mogen billijck in 't bysonder werden aengemerkt/ als niet zo eygentlijck ontstaende uyt de macht der stoffe / maer door een bysondere kracht/ welcke Godt de gevoelige ziele toevoegt. Om dit nu te vergelijcken by des menschen gelegenthey / de natuer-beschrijvers sullen niet ontkennen dat het gevoelige leven/ blootelijck aengemerckt / den menschen ook door middel van hare Ouders wordt mede gedeelt: maer de redelijcke ziele en mach niet gesept werden te ontstaen uyt het vermogen der stoffe/ maer werd van God uyt niet voortgebracht / hoewel het werck der Ouderen

't Wordt bevestight door vergelijckinge van de generatie der dieren.

noch

noch een middel is tot beſtandicheyt der zielen in den
iehame / even gheliick de dieren met het werck der
generatie een middel zijn tot de beſtandicheyt ofte
iet beſtaen van de voorgemelde kracht / die ten aen=
ien hares weſens niet en kan upt de ſtoffe weſen.
Dit onderſcheyt blijfter / niet in de generatie maer in
e ſaecke zelve / dienende tot verheffinghe der men=
chen : daer de redelijcke ziele in den menſche is een
heeſtelijcke ſelf-beſtaende ende onſterffelijck weſen.
Gelijck dan de gedierten elck hare nature / ſoo in het
emeen gevoelig leven / als in de by-gevoegde kracht
iet alle hare ofte quade hoedanigheden / hare jongen
iede deelen : alſoo deelen de menſchen hare kinderen
iede hare nature / zoo in het gevoelich leven als in de
edelijcke ziele met hare hoedanigheden beſtaende /
nde daerom iſt dat de kinderen geſeyt werden te ko=
ien upt de lendenen harer Vaderen / ende voor he=
en in der ſelver lendenen gheweeſt te zijn / Heb. 7. 5.
). Doch die dusdanighe diſputen niet en konnen
ten / of haer ſinnen niet en mogen over de ſelve be=
mmeren / die hebben genoeg aen het gene ick u eerſt
bbe voorgheſtelt / 't welck klaer is ende onweder=
ggelijck.

Aſterictus. Daer meene ick by u te blijven / hoewel
k dit leſte oock bedenckelijck houde. Nu dit was het
rſte dat ghy te ſeggen hadt / het ſcheen dat ghy daer
eer hadt by te voegen.

Euſebius. 't Is goet dat gy het my indachtig maeckt.
ck zegghe ten anderen / dat Coornhert dwaelt /
enende dat de ziele niet anders beſmettinge van A=
m kan erven / dan alleen door gemeenſchap der ſel=
met hem als van hem voortkomende. Want oock
n de lichamen ende d'ontſteltenisſe der ſinnelijcke
achten kan de ziele ſeer beſmet werden. Ziele ende
haem maecken t' ſamen een geheel / en gelijck ſy een
tuerlijcke genegenthepdt hebben tot malkanderen /
oo gebeurt het dat ſy van malkanders beweginge
derlinge mede-deelen / ende d'een in d'ander werc=
n. Hoewel de ziele werckt eygentlijk in het lichaem /
aer het lichaem in de ziele oneygentlijck. Soo ſiet
n dat de ſinnelijcke krachten dickwijls de ziele

De ziele kan oock ſeer beſmet werden van de lig=chamen.

tot dese of die saecke neygen ende trecken: niet dat zy door haer zelven in de ziele wercken / maer om datse de zelve tot toe-stemminge locken ende alsoo de ziele haer selven overgeeft. Oock wordt door d'ervarenthept maer al te seer waer gemaeckt / het gene niet alleen de Heydensche Philosophen / maer oock den auteur van het boeck der Wijshept hebben geklaeght / Dat het verderffelijcke lichaem beswaert de ziele, ende de aertsche tabernakel druckt ter neder het veel besorghende gemoet, Sap. 9.15. Waer by noch komt / dat de temperature des lichaems veele vermag tot de bewegingе der ziele; alsoo noemtmen ordinaer in de scholen de melancholijcke vernuftich / ende d'ervarenthept leert dat de sanguijne menschen vrolijck zijn en wellustich / de bilieuse roeckeloos en haest vertoornt / de melancholijcke erchwanich / den haet diep opsluytende / stijfsinnich. Vraeght oock de Naturalisten en Medicijns hoe dat somtijdts een mensche simpel / sinneloos / rasende werdt? zy sullen u seggen / dat het ontstaet upt ontstelteniſse der lichamelijcke instrumenten / die de ziele moet gebruycken. So dat den staet des lichaems zeer kan helpen tot besmettinge der ziele. Daerom gelijck onse zielen / zielen zijnde van kinderen Adams / in Adam schuldig zijn geworden / ende het beeld Gods hebben verloren / nadien hy presenteerde het gantsche menschelijcke geslachte / 't welck als in zijne lendenen was besloten: Alsoo werden sy oock besmet van hare lichamen die sy van Adam bedorven erven / zijnde onbequame instrumenten tot het goede / daerentegen seer dienstich tot het quade: waer door gebeurt dat de zielen / hare eerste gaven verloozen hebbende / daer sy het lichaem ende de sinnelijcke krachten behoozen te regeeren / self van de zelve tot verscheyden quade begeerlijckheden getrocken werden / zo verre datse oock in die gebreecken en bewegingen vermaeck scheppen. Ende hier mede houde ick nu meer dan genoegh geantwoordt op dat bysonder argument van Coornhert / dat hy zoo dickwijls ophaelt; ten zy dat ghy noch pets by hem vindet dat niet en zy neederghelept.

Asterictus. Ick en vinde niets / sal derhalven voortgaen.

aen. Ick vinde dat hy tegen u-lieden ſtelt de plaet-
n Ezech. 18. 20. Galat. 6. 5. doch die gaen ick nu
oorby / nademael hyſe namaels meer ſal dringen.
Maer het gene hy zeght Cap. 7. ſect. 28. moet ick nu
oorthalen. Het is (ſeght hy) fellonnije den misdadi-
er harder ſtraffe aen te doen dan de Wet / daer hy te-
en misdaen heeft / inhoudt. Nu de Wet / die Adam is
oorgeſtelt / en meldet gheen ſtraffe anders dan over
dam zoo hy misdede. Hoe kan men dan den barm-
rtigen God toeſchryven / dat hy met Adam alle ſijne
nnoſele kinderen ſoude ſtraffen?

Tegen-werp van Godts be-dreyginge

Euſebius. Hoe onnoſel Adams kinderen zijn ſal na-
aels verhandelt werden. Nu antwoorde ick I. op
t eerſte voorſtel / dat het te beſien zoude ſtaen of dat
lck een fellonnije zoude weſen / ende offer niet en kan
lck een overtredinge vallen tegen eenige Wet / die
rder dient geſtraft te worden dan de Wet inhout / ge-
anneer namelyck de misdaedt niet en is een ſimpe-
overtredinge der Wet / maer noch eenigen uytſteec-
inden grouwel daer by heeft. By exempel / in die
het over de doodtſlagers / Gen. 9. 6. wordt ſimpe-
ck geſept / Wie des menſchen bloedt vergiet, zijn bloed
door den menſche vergoten worden. Waer maer een
chte doodtſlach geſchiedt / heeft die ſententie plaet-
maer als yemandt eenen vriendt vermoort / in ſijn
ys / op ſijn bedde / of aen ſijn tafel / daer hy hem al-
vriendtſchap dede: als yemandt ſijnen Broeder /
n Vader of Moeder / ſijnen Coninck of Prince
rmoordt / ende dat noch zonder eenige oorſaecke:
at wreedheyt of ongerechticheyt kondet weſen har-
r ſtraffe te ordineeren dan de Wet inhoudt: want
er de misdaedt verſwaringen heeft die de Wet niet
meldt / daer mach ock de ſtraffe ſwaerder weſen
n de Wet dreyght. Nu Adams misdaedt was geen
npel eten tegen Godts gebodt / maer hadde noch
el verſwarende omſtandigheden / onder ander dat
des Duyvels godtslaſteringen gehoor gaf / ende
ſoo toeſtemde: dat hy / met ſijnen ſtaet niet te vreden /
gierichlyck ſtondt na meerder heerlyckheyt / ende
s eenen Godt begeerde te weſen: dat hy ja Godt
rliet ende tot den Duyvel afviel. Al hadde dan de

Daer kan gelegentheyt zijn dat de ſtraffe ga boven de bedreyginge.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

straffe swaerder geweest dan gedreygt was/ wat onrecht/ wat wreedtheyt kondet wesen? Doch/ dit varen latende/ick sal my houden aen het tweede voorstel/ ende segge II. dat Coornhert noyt en zal bewijsen dat de Wet geen ander straffe inneholdt dan alleene over Adam en Eva. In de Wet (seght hy) die Adam is gegeven/ en werdt niet een letterken gemeldt van de kinderen. Maer (zegh ick) het is wat anders niet te melden als niet in te houden. Daer is dickwijls meer vervaet in den sin/ dan de woorden melden. Het is genoegh/ dat den sin van de gene die Godt zijn Wetten geest/ kan verstaen worden. In Adam wist wel dat Godt met hem handelde/ als in hem besloten hebbende het geheele menschelijcke geslachte/ in meest alles wat men leest van Godt tot hem gesproocken te wesen kondet hem oock blijken: daerom hoe kan men zijne afkomste daer van uytsluyten? Wil Coornhert dit niet aennemen/ ende wil hy vast houden dat geen straffe verder en kan genomen werden dan de woorden uytdruckelijck dreygen/ hoe sal hy het maecken met Noahs vloeck over Cham/ Gen. 9. 25. 26. 27. waer mede hy om Chams daet des selfs Sone Canaan vervloeckt/ en maeckt tot een knecht aller knechten onder zijnen Broederen? men vindt geen Wet die zulcks gedreyght hadde/ dat het zoo soude gaen den genen die sijnen Vader bespot. Ende wasser eenige bedreyginge die uytdruckelijck getuyghde/ wanneer haer de Coningen vergrepen/ ofte in 't bysonder als sy het volck souden laten tellen/ dat Godt met d'een of d'ander plage het volck soude besoecken? siet nochtans hoe het Israel heeft gegaen als David het volk liet tellen/ waer over hy selve uytriep: Ick hebbe seer gesondicht in het gene ick gedaen hebbe, maer wat hebben dese schapen gedaen? Uwe handt sy doch tegen my, ende tegens mijns vaders huys, 2 Sam. 24. 10. 17. Laet de Coornhertisten kiesen/ hoe ist hier mede gegaen? heeft Godt straffen laten komen die gantsch niet in zijne Wetten vervaet en waren? ofte liever die wel vervaet maer niet uytghedruckt en waren? zegghen zy dit leste/ soo moeten zy mijn zeggen bevestigen. Seggen sy het eerste/ soo doen sy het te meer: want ist geen

Nietemin Godts bedreyginge en straffe gaen even breed over Adam.

wreedt-

...needthepdt in Godt / straffen te zenden sonder in sij-
...e Wetten gedzepgt te hebben / veel min sal het wzeet-
...epdt wesen straffen te laten volgen die wel gedzepgt /
...aer niet particulierlijck uptgedzuckt zijn. Ooch
...p hebben oock stoffe genoegh in de straffe van Adam
...n Eva. God hadde gesept / Ghy sult den doodt ster-
...en, Gen. 2. 17. maer als hy de uptspzake doet over
...are sonde / verhaeldt hy noch veele swarichеden die
...souden onderwozpen zijn eer zy stozven / Gen. 3.
.../ 17/ 18/ 19. Hoe zalmen dit nemen? heeft Godt
...aerder ende meerder ghestraft dan ghedzepght?
...t soude Coozнhert fellonnije noemen. Is dan alle
...t quaedt in die bedzepginge verstaen gheweest? soo
...n dan een bedzepginge inne-houden / zo heeft oock
...se bedzepginge inghehouden / dat niet uptdzucke-
...ck gemeldt en werdt: ende dit is't waer op ick
...inge. Verder: wy hebben vooz bewesen / dat A-
...m zijne gaven ontfangen hadde vooz hem ende zijn
...koomelinghen. Maer waer vindtmense by de
...komelingen? zijn sy niet alle van de zelve ontbloot?
...lmen mooghen zegghen dat Godt Adam niet an-
...rs hadde geschapen dan haer sijne nakomelinghen
...n natueren vertoonen? dat ware Godt de hoogh-
...t oneere aendoen. Wederom: alle die swarighe-
...n / die in Godts uptspzaecke gemeldt wozden / raec-
...n sy niet de nakomelingen? zijn wy niet alle gesla-
...n upt den Paradijse / gheweert van den boom des
...ens / den doodt onderwozpen? Is niet ons allen
...aerde vervloeckt / beset met doznen en distelen /
...l kommer om ons te geneeren / soo dat wy met
...epte en arbepdt ons bzoodt moeten eeten? de smer-
...n en moepelijckheden van dzagen / baren / en sogen /
...n sy niet allen vzouwen ghemeen? moet niet haver
...er wille / gelijck die van Eva / den man onderwoz-
...n zijn? Men leest nergens / men kan upt geene plaet-
...n beslupten / dat dese dingen op allen komen om ha-
...nnavolginge in 't sondigen; maer d'ervarenthepdt
...rt ter contrarie dat het een vaste Wet der natuere
...sodanigh sy nu is / waer van niemandt / hoe vzoom
...is / en kan vyp wesen: een saecke (segghe ick) die
...t en hanght aen eenighe conditien ofte wercken

van Adams nakomelingen / maer die onverbreeckelijck voort gaet / ende met welcks beswaringe wy geboren werden. Neemt bevestinge van Paulo in twee soorten/waer uyt ghy van alle d'andere mooght oordeelen. Paulus seght/dat alle menschen sterven. Hoe! om dat sy alle werckelijck gesondight hebben? Neen/ maer door Adam: gheliick hy rechts voor gesept hadde/ door eenen mensche de doodt, 1 Corinth. 15. 21/22. Insgelijcks in een ander soorte leert hy 't selve seer klaerlijck. Want dat de Vrouwe moet onderworpen wesen/en leght hy niet op hare navolginge in 't sondigen / maer daer op dat Eva in overtredinge viel: leerende/alsoo dat de straffe van die sonde alle Vrouwen raeckt. Ende van het kinder-baren en seght hy niet/ sy sal verlost worden van de smerte des kinder-barens soo sy blijft in den geloove, &c. maer hy seght: sy sal zalich worden in kinderen te baren, soo sy blijft in 't geloove, toonende dat die smerten ende moeyelijckheden selfs de gelovige Vrouwen/als van Eva afkomstich/ aenhangen / ende dat sy niet uythept daer van hebben te hopen/ maer troost daer tegen mogen scheppen / blijvende in den geloove: soo dat sy/ deselve gevoelende/ aen harer zalichept niet hebben te twijfelen/ja daer van (niet tegenstaende dese vruchten der sonde) mogen zeker wesen/ 1 Tim. 2. 14/15. Wat is hier tegen te seggen? sal Coornhert noch mogen tegen-werpen: In alle die bedreygingen / die Gen. 3. gemelt worden / als ook die Gen. 2. werd verhaelt/ spreekt God van Adam en Eva alleen sonder hare nakomelingen te noemen? Ja maer Godt verkondight Gen. 3. straffen die de nakomelingen in 't gemeen treffen/ gelijck d'ervarenthept leert/ende Paulus verklaert: die ook geen ander oorsaeck daer van en stelt/dan in de eerste sonde van Adam en Eva. Wil yemandt dit wreedthepdt noemen / die twist met de H. Schriftuere ende met den verschrickelijcken Godt. Ondertusschen hebben wy een vast bewijs / dat Godt / Adam en Eva dreygende/ haren nakomelingen met haer insloot: so dat sy met hen gereeckent worden in het sondigen/ende met hen dragen de gedreygde straffe.

Asterictus. Dese zaecke soo klaer zijnde/het is wonder

er dat de Remonſtranten noch derven zegghen / oornhert navolgende / dat Godt Adam alleen ghe-
epgt heeft.

Euſebius. 't Is doch wonder / ende dies te meer / om
at ſy ſeggen in haer Confeſſie Cap. 7. Dat Adam, als de
tam ende wortel, alle ſijne nakomelingen, die als in ſijne
endenen waren, inde ſelve doot ende ellende heeft ghe-
vorpen: ſoo dat ſy berooft zijn van die oorſpronckelijke
geluckſaligheyt, ende ontbloot van de gerechticheyt ter
alicheyt noodigh, ende d'eeuwige doodt ende ellende
nderworpen. Dit ſo zijnde / ofte de ſchade van Adams
onde gaet veel breeder dan gedzepght was / ofte God
eeft in Adam ſijn ooge gehadt op het gantſche men-
chelijck geſlachte / en Adam moet het gantſche men-
chelijcke geſlachte hebben gerepreſenteert. Soo dat
Godt dzepgende / ghy ſult den doodt ſterven, deſe mee-
inge moeſte hebben: Ghy ende alle uwe nakomelin-
gen ſult de doodt onderworpen worden. Waer uyt nu
mede volght / dat Adam ſondigende 't geheele men-
chelijcke geſlachte repreſenteerde: want wat recht
f reden ſoude daer in weſen / dat Adam 't menſche-
ijck gheſlachte zoude repreſenteeren in deſe woor-
den: Ghy ſult den doodt ſterven, ende niet repreſen-
eeren ſoude in deſe woorden: In welcken dage ghy
laer van eet?

CAPITTEL VII.

Dat de lichamelijcke doodt een ſtraffe der ſonde, ende door Adam op alle menſchen gekomen zy.

ASterictus. Voorwaer dit bind geweldig. Maer laet ons een wepnich in 't byſonder ſpreken van de lichamelijcke doodt / die ghy neffens
ndere dingen ghemeldt hebt. Kondt ghy bewyſen /
at deſe een ſtraffe der ſonde zy / ſoo ſal het veel
meer ende onwederſprecckelijck beveſtight worden /
at Godt in Adam ook ſijne nakomelinghen ghe-
epght heeft / als haer alle repreſenteerende ende in
jem beſloten dragende / ende volgens dat Adam ſijne

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Coornhert en Antoni ontkennen dat de doot uyt de sonde zy.

gaven / voor hem ende sijne nakoomelinghen hadde ontfangen ende verloren heeft / nadien wy alle / selfs ongeboren kinderkens / den doodt onderworpen zijn. Doch Antoni ontkent het / ende noemet een groote dwalinge / tegen Puppium pag. 42. als ook Coornhert / in sijn onderssoeck of Adam sterffelijck was geschapen.

Als de Pelagianen deden.

Eusebius. Sy betoonen allenthalven dat sy volslagen Pelagianen waren / hare Voor-vaderen getrouwelijck navolgende / gelijck blyckt in Augustino, de heres. ad Quod vult Deum : Cap. 88. in Tom. 7. Item Tom. 3. ad octo Dulcitii quæstiones, quæst. 3. welcke in Concilio Melevitano / Tom. 1. Concil. met dese woorden veroordeelt zijn: Wie segt, dat den eersten menssche Adam sterfelijck gemaeckt is, soo dat hy, het ware dat hy sondichde ofte niet sondichde, sterven soude in den lichame : dat is, dat hy uyt den lichame soude verhuysen, niet uyt verdienste der sonde, maer uyt noodtsakelijckheydt der nature : Die zy vervloeckt.

Sterfelijck en onsterfelijck verscheyden gebruyckt.

Maer men moet weten / dat het woord sterfelijk verscheyden wordt gebruykt / gelijck ook 't woordt onsterfelijck. I. Onsterfelijck heet / 't gene geensins / door geenderhande upterlijcke of innerlijcke oorsaecken ofte toevallen / sterven kan. Soodanich is Godt / die een soodanich wesen is / dat het onmogelijck is / dat hy eenichsins soude sterfelijck wesen : want hy heeft het leven in hem zelven Joh. 5. 26. is de onverderfelijcke Godt Rom. 1. 23. den onverganckelijcken God 1 Timoth. 1. 17. die alleene onsterfelijckheydt heeft 1 Timoth. 6. 16. sonder veranderinghe is Jacob. 1. 17. II. Onsterfelijck heet / 't gene in wesen onsterfelijck is / ende door geen toevallen ofte geschapen kracht en kan sterven / hoewel het Godt soude konnen vernietigen indien zoodanich zijn de Engelen ende zielen / ende soodanich sullen de lichamen wesen na d'opstandinge. III. Onsterfelijck machmen noemen / dat soodanich is / dat het / aengesien sijne beginselen ende gestelteniſse / kan sterven / maer ook macht heeft niet te sterven. Op dese wijse noemen wy den eersten menssche onsterfelijck. Want sterfelijck bekennen wy hem / om dat hy soo geschapen was / dat hy konde sterven. Maer niet / om dat hy moeste sterven / ende gewisselijck soude gestorven

gozven hebben/ oock niet sondigende: want soodani-
en sterfelijckheyt is alleen dooz de sonde ingekomen.
Doo is dan eygentlijck de questie/ Of den mensch oock
et sondighende soude ghestorven hebben? wy seg-
en/ Neen/ ende dat de lichamelijcke doodt een straf-
t der sonde is/ ende dooz de sonde inghekoomen. Dit
ewijsen wy uyt de bedzeygingh̃e Godts/ Gen. 2. 17. 1. Bewijs dat de doodt uyt de sonde sy.
en dage als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven.
Daer in getoont werdt/ dat de doodt als een straffe
er sonde soude volgen/ ende derhalven dat den men-
he niet en soude sterven als hy niet en sondichde.

Asterictus. Salmen dit nemen van de lichamelijcke Tegen-werp.
oodt/ soo hadde Godt onwaerheyt gesprzoken/ want
y seght/ ten dage,&c. ende Adam leefde daer na noch
oo. jaren/ Gen. 5. 5. Maer Godt heeft dat gemeent
an de doodt der zielen/ die hy terstondt is gestozven/
elijck Jacob. 1. 15. staet: De sonde voleyndicht zijnde
ert de doodt. Dese doodt der ziele beschrijft Coozn-
rt/ datse is een afscheyden van Gode/ die der zielen
ven is: zo dat Adam het onnosele ende onschuldige
ven verlozen/ ende de zondelijcken doodt der zielen
haelt heeft/ overmits de sonde nu in hem leefde/ en-
t niet meer d'onnooselheyt. Van dese werdt gesepdt:
s haren wellust volght, die is levende gestorven, 1 Ti-
oth. 5. 6. siet oock Matth. 8. 22. Eph. 2. 1. 2. Luc. 15. 24.
de na desen doodt der zielen volght altijdt (soo den
ndaer hem niet en bekeert) de eeuwige doodt/ seght
ntoni na Coornhert.

Eusebius. Wy nemen dit aen datmen zoo een geeste- Antwoort.
icke dood verstaen moet. Maer het is valsch datmen
e alleen moet verstaen. Het is wel zoo/ dat somtijdts
t de Schrifture van de geestelijcke doodt in 't byson-
r werd gesprzoken/ hoewel de plaetse Jac. 1. 15. qua-
ick daer toe werd bygebzacht: maer daer uyt te wil-
n beslupten dat Gen. 2. 17. oock also moet verstaen
erden/ is ten minsten groote onverstandighedt.
Dant 1. Godt sprzeeckt onbepaelt/ geen dood uytslup-
nde. Hadde hy eenige bysondere soozte ghemeent/
y en soude zo absolupt niet gesept hebben: Gy sult den
oot sterven, maer/ ghy sult sus of so: dese of die doot ster-
en: Daerom verstaen wy alle doden/ die tegẽ Adams

welstandt streden. Want II. Godt dreygt hem een berovinge van den tegenwoordigen staet ende goederen/ ende een contrarie quaedt. Nu Adams leven ende geluckighen staet was niet eene soorte/ maer alle soorten van doodt tegen/ onder anderen ook de lichamelijcke doodt. III. Coornhert heeft selfs desen gront gelept/ dat de Heere niet swaerder en straft dan hy dreygt. Nu wy lesen Gen 3. als Godt quam gerichte houden/ over de begane sonde/ Dat hy de Vrouwe veel smerten oplegt/ &c. dat hy den acker vervloekt/ Adam oplegt met kommer hem daer op te geneeren/ ende in 't sweet sijns aensichts sijn broodt te eten/ &c. Dit is immers wy wat meer dan den doot der zielen/ ende dewijle God niet swaerder en straft dan de Wet hadde gedreygt: so moet dit alles onder den naem van doot mede verstaen worden: maer wordē sodanige dingen in de bedreyginge verstaen/ met wat recht salmen de lichamelijcke doot daer van uptslupten? Zijn de woorden soodanich datse niet soo wel van de lichamelijcke doodt/ als van der zielen doot/ ende dese gemelde dingen/ en konnen verstaen worden? Ja klaerder slaen sy op de lichamelijcke doot. Indien dan verscheyden dingen daer mede ghedreyght worden die de woorden dupsterlijck betepckenen: waerom en salmen daer onder niet vervaten het gene sy klaerlijck betepkenen? IV. Ja men vindt onder andere dingen Gen. 3. 19. Oock de lichamelijcke doot ghenoemt/ want Godt en stelt daer de selve niet alleen voor als het uptersste/ tot 't welcke de voornoemde swarigheden souden duren/ seggende/ tot dat ghy weder tot aerde keert, dewijl ghy daer uyt genomen zijt, maer hy doet 'er by een klare uptspraecke: Ghy zijt stof, ende ghy sult tot stof weder keeren. Dese woorden en konnen immers niet verstaen werdē als een onderwijsinge aen Adam van sijnen oorspronck ende aengeschapen sterfelijckheyt: want dit soude gantsch overtollich geweest hebben. Hoe konde hem onbekent wesen dat hy van aerde was/ dewijle sijnen naem hem dat konde leeren? Hy wiste te seggen, so haest hy Evam sag/ dat sy van den Man genomen was/ vleesch was van sijnen vleesche/ ende been van sijnen beenen/ Gen. 2. 23. ende

Voorkoming van Socini tegenwerp, op Gen. 3. 19.

soude

soude hy niet geweten hebben dat hy van aerde was genomen? hadde hy sterfelijck geschapen geweest/dat en zoude hem ock niet onbekent gheweest hebben / hoewel seecker groot vriendt Pelagij anders stoutelijck voorgeeft: nadien hy ten minsten zoo veel verstants hadde om dat te beslupten/ als de Pelagianen of Coornhertisten. Ende die alle Dieren/ als ook sijn Wijf/ hare namen wiste te geven/ ende dat met goedt beschepd/gelijck aen den name van Eva blijckt/Gen. 2.23. en 3.20. 't welck voorwaer een uptnemende vernuftigheyt ende groot verstand in Adam te kennen geeft: soude hy sijn nature so weynig gekent hebben? Ende doch wist Adam niet of hy sterfelijck was of niet/ het is geweest/ ofte ten deele/ soo dat hy noch wiste van eenige sterfelijckheyt/ in eenich aensien: ende wat reden kanmen geven/ waerom hy meer dit deel als de andere zoude geweten hebben? hadde hy in dit bekende deel meer onderwijs? ofte hadde hy daer van meer ervarenthept? ofte heeft zijn verstand zonder dese hulpen daer toe bequamer gheweest als tot de andere deelen? Laet haer de Pelagianen hier redden. Ofte het was in 't geheel/ zoo dat hy geen begrijp ofte kenniſſe hadde van eenige sterfelijckheyt ofte onsterfelijckheyt: ende zo en heeft hy niet met allen verstaen van Gods vrepginge/ Ghy sult den doot sterven, dit moet hem geweest zijn een vreemde tale. Wie sal dit konnen toestaen / voornamelijck die bemerckt/ hoe Eva ende de Slange van de doot ende het sterven spreecken / als van een bekende saecke? konde Eva kenniſſe hebben van eenige doot/ ofte sterven / zonder kenniſſe van eenige sterfelijckheyt? Ghy siet dan dat men Adam en Eva de kenniſſe of sy sterfelijck waren of niet/ niet en kan ontnemen. Derhalven het is seecker dat Godt / seggende/ Ghy sult aerde worden , &c. geen onderwijſinge en doet van pets dat Adam niet en wiste / maer hem aengheſept heeft sijn verdiende straffe/ ons toonende dat de lichamelijcke doodt ock een deel daer van was / ende volghens datse inde bevrepginge Gen. 2. 17. mede was ingesloten.

Asterictus. Hoe heeft dan Adam 900. jaren geleeft? want Godt vrepgde Gen. 2. een doot die terstont soude geschieden.

Euse-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Adam was de doodt terstont onderworpen.

Eusebius. De lichamelijcke doodt heeft hy terstont geleden. I. Ten aensien der doodtschuldichept waer in hy terstont is verballen. II. Ten aensien van de noodtsaeckelijckhept des sterbens die nu op hem lag/ soo dat hy nu den doodt geensins en konde ontgaen. Gelijckmen dan dickwijls seght van een doodtschuldigen/ die nu niet ontvlieden en kan/ al en sterft hy niet terstont/ het is een doodt man, soo mocht veel meer van Adam ghesept worden/ dat hy terstont lichamelijck storf. III. Te meer om dat hy terstondt de beginselen daer van/ namelijck broosheydt en swackheydt / ellende ende bederfelijckheydt heeft ghevoeldt / die hem allenghskens de volkoomen doot aen brochten. Hoort hier van den Heyden Senecam Epist. 24. Wy en vallen niet schielijck in den doodt (seght hy) maer gaen allenskens daer toe voort. Wy sterven alle dage, want dagelijcks wordt ons een deel des levens benomen, ende oock als wy wassen mindert het leven. De kindtsheyt hebben wy verloren, daer na het jongerschap, daer na het jongelingschap. Wat tijdt tot den hedigen dagh is voorby gegaen, die is oock vergaen. Desen selven dagh die wy leven, deelen wy met de dood. Gelijckerwijs een uyr-glas de leste sandekens niet ledich maecken, maer alles wat te voor is uytgeloopen: soo en maeckt oock die leste uyr, waer in wy aflaten te wesen, den doodt niet alleen, maer voltrecktse alleen. Langhe hebben wy daer henen gegaen, maer dan zijn wyer toe gekomen. Dese doodt die wy vreesen is de uyterste niet de eenige. Leest oock Augustijn / hier van fraey discoureerende/ Boeck 13. van de stadt Godts Cap. 10.

't Welck Coornhert vergeefs bespot.

Asterictus. Coornhert spot met sulcken uptleg.

Eusebius. Ick zal haest maecken dat hyse moet goed kennen. Hoe dunckt u: Salmen Gen. 2. 17. onder anderen oock de eeuwige dood verstaen ofte niet?

Asterictus. Coornhert noemt dat fellonije/ achtende dat alsoo de straffe swaerder soude zijn dan de Wet. Want Godt en heeft niet gesept/ Ghy sult den eeuwighen doodt sterven.

Eusebius. Hy en heeft oock niet gesept/ ghy sult den gheestelijcken doodt sterven/ maer slechtelijck/ Ghy zult den doodt sterven. Dese reden/ zoude dan zoo wel

wel teghen Coornhert / als teghen ons ghelden.

Asterictus. Men kan hier den eeuwigen doodt niet verstaen / nadien Adam door Christum upt de eeuwige doodt verlost is / ende alsoo geen eeuwige doodt is gestorven.

Eusebius. Even daer upt blijckt mijn zeggen / te weten datmen Gen. 2. 17. ook de eeuwige doodt moet verstaen. Want hoe kon de Christus Adam daer upt verlossen als hyer niet in en lagh? Ook segh t Anto-ni / Coornhert navolgende / dat na de doodt der zielen die eeuwighe doodt volght / zoo den sondaer hem niet en bekeert. Maer hoe volgtse? upt kracht der be-zeppginge? ofte buyten de bedzeppginghe? Dit leste machmen niet seggen want Coornhert noemtet fel-lonnije datmen de straffe swaerder maekt dan de Wet zeppt. Soo volgtse dan upt kracht der bedzeppginge / ende moet derhalven daer mede ingesloten werden: gelijckse ook Jacob. 1. 15. ingesloten ja principalijck verstaen werdt. Twijffelt ghy noch: hoort Paulum Rom. 5. 16. 18. waer hy leert / dat door de misdaedt Adams / de schuldt is ingekomen tot verdoemenisse. Hoe tot verdoemenisse / indien sulcks in Godts be-zeppginge niet en was begrepen?

Asterictus. Ick moet u toestemmen: wat hebt ghy u daer mede voor?

Eusebius. Datmen hier wel mach een doot verstaen die den menschе niet terstondt in volheyt heeft gedra-gen / maer alleen is onderworpen geweest / I. ten aen-sien der schuldt en noodtsakelijckheyt. II. ten aensien der beginselen. Want niet anders kanmen Adam onder den eeuwigen doodt stellen / die nochtans in de bedzeppginge mede wierdt ghemeynt. Wat isser dan gespotteljcks in onse verklaringhe / hoe Adam ter-stondt den lichamelijcken doot heeft gedragen: voor-namelijck daerse zoo accordeert met Godts uptspra-ke? Gen. 3. 19.

Asterictus. Ghy hebt voorwaer gheljck / ende alsoo is dit bewijs seer krachtich.

Eusebius. Neemt daer by de woorden Gen. 1. 31. 2. bewijs. Godt sagh al wat hy gemaeckt hadde, ende siet het was seer goed. Den sin deser woorden hebben wy te voren

Siet voor Cap. 4. by 't eynde.

by

by andere gelegenthept verklaert. Nu segge ick/ dat den mensch niet en konde seer goed geschapen wesen/ soo hy alsoo geschapen ware dat hy ook sonder sonde soude gestorven hebben.

Tegenwerp. Asterictus. Wel hoe! moeste dan alles wat leefde van de doot bevrijdt wesen/ om dat alles seer goedt is geschapen?

Beantantvoort. Eusebius. Neen/ want alles wat leeft en is niet van sulcken gelegenthept als den mensch. Ick segge dat de welgestelthept/ treffelijckhept/ het gebruyck ende eynde/ waer in ende waer toe den mensch geschapen is/ niet behoorlijck en kan bestaen/ indien hy van wegen sijn aengeschapen nature moste sterven; en dat hy in desen aensien niet en konde geseyt werden seer goed geschapen te wesen. Want de doot is in den mensch quaedt/ ja seer quaedt/ strijdende met de goedthept/ die den menschе/ als begaeft met een redelijcke ende onsterfelijcke ziele/ eygen is. Daerom ook den mensch van naturen een afkeer ende schrick daer voor heeft/ en de doot in haer selven aenmerckt ende te ghemoete siet/ als het vreeselijckste aller quaden/ de ziele niet sonder swarichept het lichaem konnende verlaten. Ten anderen/ Den mensch is geschapen om Godt te kennen/ dienen/ en prijsen sonder ophouden. Hierom ist/ dat de Heyligen dit leven plachten te wenschen/ om Godt daer in te moghen loven ende prijsen met verkondinge sijner wercken ende genade: dat sy daer en tegen den doot ontsagen/ ende in haer selven aengemerckt voor een groote swarighept hielden/ om dat de dooden Godt niet en loven/ Psal. 6. 6. en 30. 10. en 88. 11/ 12. en 115. 17. 18. en 118. 17. Jes. 38. 18. want sy wisten dat niet de ziele blootelijck (die noch leeft en Godt looft na de doodt) daer toe geschapen is: maer dat den geheelen menschе daer toe is bereydet. Het is wel soo/ dat sy ook des levens sat wierden: maer dit was door hogen ouderdom/ dewijle sy bemerckten ende gevoelden dat het lichaem afgingh ende machteloos wierdt/ soo dat het niet langher leeven en konde/ ende hoe langher hoe onmachtigher wierdt om de ziele te dienen: daerom leestmen van Abraham dat hy was oudt ende

Voorkoming eener tegenwerpinge.

des

es levens sat / Gen. 25. 7. ook gebeurt het wel dat
e geloovige met Elia 1 Coning. 19. 4. wenschen te
terven: dat sy verlangen met den Heere te wesen /
2 Corinth. 5. 8. Philip. 1 23. maer sulcks komt door
enmerckinge van de moeselijckheyt deses levens / en
ergelijckinghe des selfs met het leven ende de ruste
oor Christum verkregen: soo dat sy ook de doodt
iet in haer selven aen en mercken / maer als door
Godts genaden in Christo den eenigen middel om al-
onruste af te leggen / die sy doch eens moeten lijden
uden sy niet in hoe langher hoe grooter ellende van
en Heere blijven uytwoonen. Ondertusschen blijft
it vast / dat den mensch geschapen is ende in het leven
estelt / om Godt te kennen en prijsen met lichaem en
iele: waer van de ware Dienaers Godts niet sat en
erden / ende door geen lanckheydt van tijdt verdriet
rijgen / maer eer wenschen te mogen continueeren /
ade in dien aensien (als in hebbende het rechte eynde
es levens) den doodt als een quade saecke af bidden /
t leven wenschen te behouden soo langh het moge-
ick is: den doodt niet anders begeerende als door
een of d'ander toeval. Nu 't gene alsoo strijdt tegen
t altijdt wenschelijck eynde des levens wyselijck is
hem selven / geensins wenschelijck als by toeval /
at moet voorwaer quaedt wesen van natueren / en-
hoe konde den mensche seer goedt geschapen we-
n / indien hy geschapen ware dat hy moeste ster-
n?

Asterictus. Ick en vinde daer niet tegen te seggen.

Eusebius. Gedenckt nu ook / dat den mensch gescha- 3. Bewijs.
n is in Gods beeldt en gelijckenisse. Wy en is niet Siet voor
rgeten dat ick heden het beeldt Godts verklaert Cap. 4. 5.
bbe als vervatende wijshepdt / heylichepdt en ge-
chtichepdt / welcke voornamelijck en eygentlijck
de ziele leggen / hoewel het lichaem door vereenin-
met de ziele daer van mede-deelt. Ook bekennen Siet Ibi-
y dat den mensch om de heerschappije die hem God dem.
f syn beelt mochte heten / en dat van het aenschapen
elt Gods noch eenige overblijfselen zijn te vinden in
n gevallen mensch. Maer daer mede hebbē wy niet
illen seggen / datter niet meer en zy dat tot dit beelt

ende

gelijckenisse behoort heeft/ want d'onsterfelijckheydt/ dat is/ het vermoghen van niet te sterven/ moet daer onder mede verstaet werden.

Asterictus. Soo moet ghy dan seggen dat het lichaem na Godts beeldt is geschapen.

Eusebius. Wanneer ick dat schoon seyde soude het onverdragelijck zijn: het en kan wel niet seygentlijck gesept werden/ nochtans men kan het eenichsins seggen/ alsmen siet I. op de heerlijcke ghestalte des lichaems/ ende als Coninckljcke aensienlijkheydt. II. Op de geschickthepdt aller leeden/ deelen ende humeuren/ bequaem tot een wooninghe eener onsterfelijcke ziele/ ende Godts gheestelijcke eyghenschappen eenigher-maten uytdruckende/ gheljck ock de Heere der selver werckingen onder gelijckenisse van werckinghe door menschelijcke leden voorstelt. Doch het is onnodich daer toe te komen/ het is my hier genoegh dat den mensch/ in 't geheel aengemerckt/ Godts beeldt heeft ghedragen/'t welck men niet en kan ghelochenen; want Adam en hadde de heerschappije niet alleen na de ziele/ maer na ziele en lichaem/ ja ock het lichaem heeft eenighsins medegedeelt van de gaven der ziele/ gheljck het na medegedeelt heeft van des siels bedroventhepdt. Nu/ de onsterfelijckheydt/ daer wy van spreecken/ gaet den geheelen mensch aen/ als zijnde een soodanigen naeuwen verbindinghe van ziel en lichaem/ dat sy gheen schepdinge soude gheleden hebben/ hadde den mensch niet gesondight.

Siet achter t'samenspr. 3. Cap. 4.

2. Tegenwerp beantwoort: Siet voor Cap. 4.

Asterictus. Laet ons dat so nemen. Maer hoe kond ghy dese onsterfelijckheydt in het beeldt Godts inslupten/ nadien Gen. 1. 26. in 't minste daer niet van gesproken werdt?

Eusebius. Het en is niet nodigh altijdt alles te noemen/ voornamelijck alst een 't ander in slupt. Wy hebben voor desen getoont/ dat tot dit beelt behoort wijshept/ heplighept/ en gerechtighept/ hoewelse Gen. 1. 26. niet genoemt en werden.

Asterictus. Als ghy immers de gheljckenisse met Godt verder treckt dan die plaetse uytdruckt/ ghy en moet geen ander gelijckenisse stellen/ dan die waerschyn-

schijnlijck moet geacht worden tusschen Godt en den
nensch geweest te zijn.

Eusebius. 't Is recht/ ende daer mede en werdt niet erbooden dese onsterfelijckheydt daer in te slupten. Want wy en hebben niet alleen goede waerschijnlijkept / maer oock groote reden om de selve mede daer nder te verbaten. Want I. als Godt den menschde eerschappije gaf / (welcke wy over beyde zijden on- er den naem van het beeldt Godts inslupten) hy en eest in 't minste niet te kennen dat hyse maer eenige ren zoude gebruycken ende dan sterben / maer segt npelijck dat hy heerschen en regeeren soude Genes. 26. 28. Doch dit zult ghy weynich achten: ick sega dan II. was den mensch alsoo gheschapen / dat hy n naturen moeste ende zoude sterben / soo was sijn erschappije zeer slecht. Lieve wat heerschappije is t/ datmen van naturen sijnen vyandt onderwor- n wordt/ ende van den selven overheerscht? Nu is t de doodt des menschen vyand/ 1 Corinth. 15. 26? e kanmen gelooben dat Godt den mensch / die hy Heere maeckte over alles / in zijn nature eenen andt zoude gheghéven hebben die hem zoude over- esteren? ofte dat hy hem met der tijdt van eenige rene aengeschapene broosheyt zoude hebben laten drucken? salmen niet ongerijmt achten / dat den nsch/ noch staende in ongeschonden ende overmin- de heerschappije / in hem zoude hebben (of hy wil- f niet) dat over hem heerschte / dat hy moeste on- worpen zijn? Dit bindt nu meerder. Maer hoort wanneer de Schrifture wil te kennen geven dat dt maeckt het gene hem zeer gelijck is / noemtse n Vader / ofte vergelijckt hem by een Vader. En- erom ist dat de Engelen / die onsterfelijck van dt zijn geschapen / zijne sonen ofte kinderen hee- Job 1. 6. en 2. 1. en 38. 7. oock dat de menschen/ e onsterfelijckheyt zullen hier namaels genieten/ arom kinderen Gods worden genaemt/ Luc. 20. 36. ick oock Paulus daerom zeght: Verwachtende de neeminge tot kinderen, namelijck de veloffinge on- schaems, Rom. 8. 23. de geloovige heeten oock wel weren Gods in desen leven/ als die door geestelijke

Dat het beeldt Gods den doot uyt- sloot.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

wedergeboorte upt Godt geboren zijn/ doch dit gaet eygentlijck over de ziele/het lichaem niet verder raeckende dan het de geestelijcke hoedanicheden der ziele mede-deelt: maer in de opstandinge sal het lichaem/in wesen herstelt/weder opgerecht en met de ziele vereenigt worden / ende alsoo sal den geheelen menschе op een nieuw van Godt als gegenereert worden/en met bysonder recht een kindt Gods heeten. Nochtans het geestelijcke leven dat in de weder-geboorte werdt gegeven/waerom de geloovige kinderen Gods heeten / dat is oock onsterfelijck/en selfs de Pelagianen sullen wel toestaen / dat het vermogen heeft niet te sterven / ende niet van naturen maer alleen door 's menschen schuldt en vergaet / hoewel sy met ons niet en willen bekennen dat het niet en sal vergaen : waer door het gene ick voor hebbe bevestigt werdt/ namelijck/wanneer de Schrifture Godt by een Vader vergelijckt/ de schepselen zijne kinderen noemt om het ghene hy aen haer gemaeckt heeft/dat daer door een seer groote gelijckheydt ende gewoonlijck eenige onsterfelijckheydt werd te kennen gegeven in het gene waer op dien name eygentlijck siet. Hier tegen en doet niet / dat de Rechters genoemt worden kinderen des Alderhoogsten Psalm 82.6. want desen naem en siet niet op eenige inwendige gelegenthept harer personen ofte eenich maecksel Gods in haer/maer alleen op hare uytwendige waerdicheyt ende haer ampt waer in sy stonden: soo dat dit hier niet en kan in gewichte komen. Veel min mach het gelden/ dat somtijds kinderen Godts genaemt werden die geen geestelijk onsterfelijck leven hebben/ als Gen. 6. 2. want dese werden so genaemt om hare professie : doch gelijck sy schijn hebben sonder wesen/also hebben sy eenen naem sonder daet heetende/ maer geensins zijnde kinderen Godts: gelijck oock elders somtijds by toegevinge zodanige namen/ zonder ware daet/gebruyckt werden. Om nu tot mijn voornemen te komen/ick segge dat Adam om der eerste schepppinge een Sone Gods niet bloteliijck genoemt wordt / maer in der daedt is geweest; want als het geslachte Christi achter-waerts werdt opgerekent/ ende elck zijnen Vader werdt toegeschreven/ zo wert

Adam

Adam op 't leste gestelt als een Sone Gods Luc. 3. 38.
oo dat gelijck alle d'andere tot Adam toe hare Va-
ers hadden/van de selve in hare gelijckenisse gegene-
eert zijnde / alsoo Adam van Godt als van zijnen
Vader in sijne gelijckenisse is geschapen / ende na sijn
eeldt ghemaeckt. Nadien dan voor is getoont/wan-
eer Godt by eenen Vader werdt vergheleecken / de
hepselen zijne kinderen heeten / dat daer mede een
er groote gelijckheydt / ende gewoonlijck eenighe
nsterfelijckheydt werdt te kennen gegeven : Lieve
at reden kanmen toonen / waerom dit in Adam /
jnde als een Sone Godts geschapen na sijn beeldt
de gelijckenisse/niet en sal mogen gelden ?

Asterictus. Ick en kan geen bedencken. Het gene
er konde teghen-ghevorpen werden : Dat den
ensch noch heet het beeldt Godts na Adams val /
anneer immers den mensch (selfs na u-lieder seg-
en) sterffelijck is geweest : dat hebt ghy heden by
adere gelegenthept wech-genomen / toonende dat
n mensch niet en heeft dan eenige overblijfselen van
t beeldt Godts / de reste / ende het beste door den
verlooren zijnde. Ick wachte dan wat ghy meer
ot.

Siet voor Cap. 4.

Eusebius. Wy hebben noch een treffelijcke plaetse 4. Bewijs
hl. 90. alwaer Moses/ (wel licht by gelegenthepdt
n den standt Israels in de woestijne / waer sy alle
esten sterven die eerst getelt waren / eer Israel in
naan mochte ingaen) den ghemeenen standt van
menschen leven ende sterfelijckhept klagelijck voor-
/ den oorspronck daer van met een aenwijsende.
t hy klaegt van de gemeene sterfelijckhept ende el-
e blijckt klaerlijck vers 3. waer hy in 't ghemeen
eckt van den menschc ende de menschen kinderen:
elke gemene termen hy ock spreeckt vers 5. daer
ffens daer en wert van de sterfelijchept/broosheyt
oepelijckheydt des levens/inden geheelen Psalm
gesept/dat niet onder allen en over al gemeen sy.
rckt dan hoe Moses hier van handelt. En I. als
an de sterfelijckheyt en broosheyt des levens / nes-
de moepelijckheyt/ soo ernstich klaeght / hy toont
r in haer zelven is een broevige/bittere/vreeselijcke/

quade zaecke. Waer upt lichtelijck kan besloten werden / datse niet en is in den mensche van wegen de gelegenthеyt zijner scheppinge / nadien Godt alles / ende onder anderen voornamelijck den mensche zeer goedt heeft geschapen. II. Als hy zegt vers 3. ghy de mensche doet weder keeren tot verbreyselinge, (krachtiger volgens't Hebreisch/Die ghy den mensche doet sterven, ofte / te niete maeckt) ende spreeckt, keert weder ghy menschen kinderen. Wederom vers 5. ghy overstroomtse. Hy stelt daer mede God als alsoo regeerende over 's menschen leven / dat sy door zijn bestellinge en schickinge / ende niet anders dan van Godt / upt het leven getrocken zijnde / sterven. Het en is dan niet slechtelijck de nature / veel min ist de aengeschapene nature / die ons doet sterven / maer het is Godt selve die de geschapen nature zo bewerckt / zoo regeert / dat de menschen sterven. Maer hoe? waerom doet Godt den mensch sterven? doet hy dat sonder oorsaecke te hebben in den mensche? dat ware Godt zelve oorsaecke maecken van de doodt / 't welck dus lange niemandt heeft derven goedt kennen. Daerom hoort Mosen vers 7. Wy vergaen door uwen toorn; ende door uwe grimmigheydt worden wy verschrickt. Ende vers 9. Alle onse daghen gaen henen door uwe verborgentheyt: wy brengen onsen Iaren door, als een gedachte. Het en komt dan niet upt aengeschapene gelegenthеyt des lichaems / maer upt Gods oordeel over de menschen / die haer als eenen Rechter doet sterven. Doet hier by III. dat hy vers 8. segt: ghy stelt onse ongerechticheden voor u: onse heymelijcke sonden in 't licht uwes aenschijns. Merck wel: hy beschrijft de sterfelijckheydt / broosheydt ende ydelheydt deses levens / zoodanich die allen zoo jonge als oude gemeen is / zoodanich het leeven van jongs aen en voorts geduerich sich vertoont / ende zeght dat het zodanigh is om der zonde wille. Men kan niet zeggen / dat hy alleen spreeckt van dadelijcke zonden / ende alsoo alleen van bejaerde. Want dewijle hy het leven zoodanich beschrijft als het in 't gemeen ende oock in den bejaerden is / in haer begint ende voortgaet / ende zy mede niet anders en sterven dan hier

Voorkominge.

Moses

Moses aenwijst vers 3. en 5. soo moetmen noodtsa-
elijck zeggen (indien men niet zotteliick wil dryven
at geen volle oorsaecke hebbe aengewesen) dat hy de
nde soo breedt neemt / dat ook de onbejaerde/die
och geen eygen dadelijke zonde hebben/daer aen deel
ebben. Het is wel soo / dat hy spreeckt tot leeringe
an de bejaerde / op dat zy leeren hare daghen tellen
de verstandich werden: op dat sy zulcke oordeelen
oodts niet onghevoelich ende laeten passeeren /
rs 11. 12. doch wie en weet niet / dat het betaemt
voorsichtichepdt der rechtvaerdigen / den gemee-
n staet der menschen/ soo wel jonge als oude / tot
odanige betrachtingen aen te mercken?

Asterictus. Ghy hebt dese plaetse genoech bevesticht:
en sie niet hoemense u-lieden zoude konnen bene-
m. Het schijnt voorwaer een van de krachtichste
te bewijsen dat de doodt geen ander oorsaecke en
ft dan de zonde.

Eusebius. Let nu ook op de woorden Pauli Rom. 5. Bevvijs.
2. Daerom ghelijck door eenen menschе de sonde
e werelt ingekomen is, ende door de sonde de deodt:
e alsoo de doodt tot alle menschen doorgegaen is,
ier werdt immers uytdruckelijck gheseydt / dat
oodt is door de sonde / soo en isse dan niet upt
geschapene nature des menschen / ofte upt bloote
yt-teelinge eener sterfelijcker nature / ende vol-
s ware den menschе niet zondich/ hy en zoude niet
ven.

sterictus. Soudemen dit niet konnen verstaen van
eestelijcke ende eeuwige doodt?

debius. Daer van moetmen het verstaen/namelijk
de geestelijcke doodt voor soo veel deselve op de
koomen zonde volght/die anders in hare aert/den
nsche aenklevende/ een deel is van de geestelijcke
t: van de eeuwige doodt op zulcken wijse als
verklaert is over Gen. 2. 17. maer daer van
alleen;daer en is geen reden om de lichamelijcke
upt te slupten. Ja dat sy moet ingesloten wer- Rom. 5. 12.
elijckt I. daer aen / dat hy de doodt simpelijck werk oock
at/ sonder eenich bywoeghsel. Hoe kanmen daer de licha-
e lichamelijke doodt uytslupten/die doch ook in melijcke
door ver-
staen.

haer selven een groot quaedt / droevich ende bitter is?
II. Paulus spreeckt van eene doodt die tot alle menschen gekomen is / ook over die gene die niet ghesondight en hebben na gelijckenisse der overtredinge Adams / vers 14. Is niet ook de lichamelijcke doodt tot alle menschen gekomen? ja van dese kan het niemandt ontkennen: maer van de geestelijcke ende eeuwige doodt moeten het de Pelagianen ontkennen / nadien sy dese alleen stellen in den bejaerden: oste willen syse stellen in allen / so zullen sy de Erf-sonde moeten bekennen / om welcke nochtans te lochenen sy ons dit dispupt maecken over de lichamelijcke doodt. Het gene hier konde tegen-geworpen worden zullen wy naemels van d'Erf-sonde handelende beantwoorden. Nu zegge ick III. dat Paulus een bewijs neemt van de doodt tot de sonde / bewijsende vers 14. dat alle menschen onder de sonde leggen / om dat de doot heeft geheerst ook over de gene die niet gesondigt en hadden inde gelijckheydt der overtredinghe Adams. Hy moeste dan spreecken van een welbekende heerschappije des doodts / die allen bekent was / ende in allen gevonden wierdt. De geestelijcke ende eeuwige doodt en was soo niet bekent in ende by allen: want die twijfelden aen de gemeenheyt der zonde / zouden veel meer getwijfelt hebben aen de ghemeenheyt van de geestelijcke ende eeuwige doot / te meer om dat ook voor Mosen veele geweest zijn / die upt genaden daer van verlost waren. Ook is de zonde veel eer te kennen / veel meer bekent / dan dat yemandt zoodanighen doot is onderworpen: daerom en konde den Apostel van de selve alleen zijn bewijs niet nemen / of hy soude een dupsterder bewijs gegeven hebben dan het gene was dat hy wilde bewijsen. Maer anders ist met de lichamelijcke doodt / welcke in allen ende voor allen alsoo blijckt / datse geensins en kan ontkent ofte in twijfel getrocken worden. Waer upt blijckt dat Paulus sijn bewijs eyghentlijck neemt van de lichamelijcke doodt / ende daer upt van de zonde / ende voorts van de geestelijcke ende eeuwige doodt / wil besloten hebben.

Tegen-werp. Asterius. Alsmen schoon de lichamelijcke doot verstaet /

let/ kondemen het zoo nemen/dat door de sonde/dat op eenige occasie van de sonde/en Adams val voo- gaende / de menschen de doodt behaelt hebben/die anders evenwel van naturen souden geleden heb- . Gelijck Rom. 11. 11. gesept wort / dat door der den mis-val den Heydenen zalicheyt is gekomen : wel / al waren de Joden zoo niet misvallen / den pdenen evenwel de zalicheyt door het Euangelium e gelove zoude toegekomen hebben/Matth.28.19. arc.16 15. Act. 1. 8.

Eusebius. Dat komt uyt de schole Socini / welcke is van plompe subtijlheydt. Doch I. men moeste nen hoe de zonde konde occasie wesen / ende niet saecke van de lichamelijcke doot in alle menschen. k en kan niet begrijpen hoe de zonde een occasie de doodt geweest is sonder oorsaecke daer van te sen. Hadde het Socinus gepooght te verklaren/ zoude haest vast gheweest hebben. II. Alsmen de de maer en neemt als een bloote occasie van den odt / hoe salmen uyt de doodt de sonde konnen be- sen/ gelijck Paulus doet vers 14 ? want wil men gen / waer de doodt heerschappije heeft daer is de de inghekomen/ men soude licht antwoorden/ dat gevolch niet en deught/dewijl de doodt van natu- komt/ na der Pelagianen gevoelen / ook waer n sonde is. III. Dat ghy wijst op Rom.11.11. helpt r niet / want het konde wel wesen dat aldaer zoo hts een occasie getoont wierde / de zaecke ende de aetse zulcks konnende lijden : maer hier en lijdt het h de sake noch de plaetse datmen so een blote occa- oude verstaen/ gelijck ick betoont hebbe. Evenwel ick Rom. 11. 11. wel insie / de plaetse is voor / dewijl Paulus aldaer een aendrijvende ende weckende oorsaecke wijst. Het is wel waer dat saligheydt ook tot de Heydenen zoude gekomen ben / al en waren de Joden niet gevallen : maer y hebt Pauli woorden te kort verhaelt. Hy en ht niet slechtelijck / Dat door der Iooden mis-val Heydenen zalicheydt is ghekomen, maer dat hen r door de zaligheydt ghekoomen is, op dat sy de den tot navolginghe zouden verwecken. Dat tot

Beant-woordt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

zulcken eynde den Heydenen de zalighept is ghekomen/ daer van was der Joden misval of misdaet de oorsaecke die Godt heeft aengedreven/ ghelijck oock lange te vooren gedreygt was Deut. 32. 21. 't welck Paulus selve aentreckt/ Rom. 10. 19. met soodanigen bepalinghe komt best over een de vrage die sich Paulus vers 11. voorstelt/ 't welck licht ware te bewijsen/ wanneer het tot ons voornemen soo noodich ware alsser nu wepnich aen is gelegen. Nu even alsoo zeggen wy/ dat door de sonde de doot ingekomen is/ dewijle Godt daer door/ vertoornt zijnde/ de doot den menschе heeft opgelept.

Asterictus. Wat hebt ghy meer?

6. Bewijs. Eusebius. Ick vinde noch een goede plaets Rom. 6. 23. De besoldinge der sonde is de doodt.

Asterictus. Antoni segt pag. 42. dat Paulus daer siet op der zielen/ ende volgens op de eeuwige doot.

Bevestight tegen Antoni. Eusebius. Moghen dese twee onder den name van doodt verstaen werden/ waerom oock niet de lichamelijcke?

Asterictus. Om dat tegen dese doodt gestelt werdt het eeuwige leven.

Eusebius. Dit is dan uwen grondt; Paulus verstaet die doot die teghen het eeuwighe leven ghestelt werdt. Nu/ segge ick verder/ Niet alleen de geestelijcke ende eeuwighe/ maer oock de lichamelijcke doodt wordt gestelt tegen het eeuwich leven. Ergo Paulus verstaet oock de lichamelijcke doot. Siet daer Antoni beantwoordt upt sijn eygen grondt.

Asterictus. Hoe bewijst ghy u by-ghenomen voorstel?

Eusebius. Om dat de lichamelijcke doodt ende het eeuwige leven niet beyde gelijck/ na een selve aensien/ in een selve saecke konnen wesen. Yemandt kan wel belofte hebben/ ende na der ziele beginselen des eeuwigen levens/ ende noch lichamelijck sterven/ gelijck het allen gheloovigen gaet. Maer het eeuwige leven en kan niet dadelijck wesen voor soo veel noch de lichamelijcke doodt blijft. Sal niet den gehelen menschе na lichaem en ziele het eeuwige leven genieten? soo moet dan oock de lichamelijcke doot van het leven ver-

verslonden worden / want deser heerschappije houdt het eeuwige leven buyten den lichame / ende als het eeuwige leven daer in komt / zalder geen lichamelijcke doodt meer wesen. Ende hierom ist dat Paulus aen d'eene zijde noemt het eeuwige leven, aen d'ander zijde niet de eeuwige doot / maer simpelijck de doodt: te kennen gevende / dat de doot simpelijck ghenoemt / welcke ofte hoedanich die zy / tegen het eeuwige leven gestelt moet werden / ende een besoldinge der sonde is.

Tegenwerp van andere.

Astrictus. Het woordt doot betreckent byna altijd by Paulum de eeuwighe doodt / als hy van de doodt spreeckt als van een quade saecke / die Godt in haer selven mishaeght.

Eusebius. Ghy seght byna altijdt / ergo dan niet altijdt / ja dickwijls niet / immers niet Rom. 8. 10. waer van ick terstont sal spreecken. Ock niet 1 Corinth. 11. 30. waer hy met een sachter naem / als van doot / een straffelijcke / ende nochtans niet de eeuwige doodt verstaet. Ende hoe dickwijls vermaent Paulus van Christi doot / selfs in dit 6. Capittel? de Pelagianen sullen die voorwaer niet eeuwich noemen. Daerenboven waer de eeuwighe doot genoemt ofte gemeent werdt / daer en kanmen de lichamelijcke niet uytslupten / als die daer onder behoort ende in haer selven een trap tot de zelve is / ten zy datmen door Christum verlost werde.

Aenhoud.

Astrictus. Nochtans Paulus spreeckt hier van de doot soodanich sy is over den dienst-knechten der sonde die in dadelijcke zonden leggben / vers 16 / 20 / 21. Hoe kondt ghy dan ock de lichamelijcke doodt verstaen / die allen / ock den alderwoomsten / gemeen is / ja ock de kinderen / die immers niet dadelijck en konnen sondigen?

Beantwoordt.

Eusebius. Paulus spreeckt in 't ghemeen van de vrucht der sonde / noemende de doot sonder eenige belalinghe: dit appliceert hy met recht op de dienstknechten der sonde / in welken dese vrucht noch in volkracht is / sonder hope van uytkomste ofte verlossinge; ende wat konde hem beletten ock op de lichamelijcke doot te sien? om datse ock de kinderen onderworpen zijn / die niet dadelijck en konnen sondigen?

ja maer dit voorstel gemeen zijnde / De besoldinge der sonde is de doodt, het konde met recht gepast worden op den geenen die dadelijck sondigen / sonder ons dit beslupt te benemen / waer eenige doot is daer moet oock eenige sonde wesen : daer en is geen doodt dan gevloeyt uyt de sonde : waer mede oock den doot der kinderen ghestelt werdt als upt de sonde vloepende. Salmen swarighept maecken om datse oock de vrome lijden ? ja maer / hoewel zy in den vromen zoodanigen kracht niet en heeft als in den Godtlooſen / ja hare meeste kracht is verbroocken / zo is zy nochtans oock in den vromen van naturen een besoldinge der zonde / watse anders in haer werdt dan zulck / dat geschied door de genade Godts in Christo. Dit wil dan Paulus : De besoldinge der sonde is de doot : de doot (zegh ick) eenvoudelijck / welcke die zy / die derhalven over u-lieden heerschede als ghy de zonde diendet : maer dienst-knechten der gerechtigheyt geworden zijnde / is u eynde niet de doot / maer dat eeuwige leven / alsoo dat ghy stervende niet en zult sterven ten eeuwighen verderve / maer alreede vry zijnde van het eeuwich verderf / oock van de lichamelijcke overblijfselen der doot / tot volkomen geniet des eeuwigen levens zult verlost werden in de saligha. Wat swarighept vindt ghy in zoodanigen verklaringe ?

Asterictus. Geene / ja my dunckt datse gheholpen word van de woorden des Apostels Rom. 8. 23. waer hy de opweckinge ter zaligheyt noemt de verlossinge ouser lichamen. Ende Eph. 4. 30. daer hy den dagh als die geschieden zal / noemt den dagh der verlossinge. Daer mede te kennen gevende dat de verlossinge alsoo bedeelt wordt van Godt / datter noch eenighe overblijfselen van 't gene upt de zonde gekomen is / in de geloovige blijven / het laetste daer van zijnde de lichamelijcke doot / met welckers wechneminghe door de salige opstandinghe zal de verlossinghe voltrocken werden.

7. Bewijs. Eusebius. Och dat ghy altijdt zoo wel oordeeldet / Asterícte ! maer ick kome nu tot Rom. 8. 10. Indien Christus in u-lieden is, soo is wel 't lichaem doot om der sonde wille, maer de geest is leven om der gerechtigheyt

wille.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ville. Dese plaetse is zoo klaer / datse Augustinus roemt / als die geen uytlegger / maer slechts een leser van doen heeft. Hy segt / het lichaem is doot: Waerom? om dat het van weghen sijn nature moeste sterven? Neen; maer om der sonde wille.

Asterictus. Verscheyden uytleggers verstaen door het lichaem / den ouden mensche / het onweder-geboorden deel / dat anders het vleesch genoemt wordt. Tegenwerp.

Eusebius. Dien uytlegh en kan niet bestaen. Want ick en geloove niet dat ergens in de Schrifture / het lichaem zoo absolupt ende zonder eenighe byboeginge gheselt / voor den ouden mensche ofte 't onweder-geboorden deel gestelt werdt. In die betepckenisse vindtmen wel genoemt / het lichaem der zonde / het lichaem des doots / de aerdtsche leden / &c. maer niet zo sleghtelijck het lichaem. Ende zoo een ongewone betepckenisse hier alleen te gaen nemen / daer de woorden anders klaer zijn / kan niet gepresen werden. II. Dese betepckenisse en kan gheen goeden sin maecken in de opgaende woorden: want wat sal dit te seggen wesen: Het lichaem der sonde, ofte 't onweder-gebooren deel, is doot om der sonde wille? Hoe is het dood? segt ghy / het is gedoot / gelijck gesept werdt / dat de aerdtsche leden moeten ghedoot werden / Coloss. 3. 5. Ick vrage wederom: Ist dan gedoot om der sonden wille? het moeste eer ghedoot werden om der reehtvaerdichmakinge wille / ofte om der gerechtichept wille. Misschien zult ghy zeggen gelijck Augustino wierdt teghen-gheworpen de peccat. meritis & remissione Lib. 1 Cap. 6. Paulus seght / om der sonde wille, dat is / op dat de sonde niet gedaen en werde / ofte op datse ons niet meer aen en drijve om lichtvaerdich te zondigen. Maer ick zegge tot antwoorde / hoe zalmen dan verstaen / De Geest is het leven om der gerechtigheydt wille? het is openbaer dat den Apostel aen beyde zijden even-eens spreeckt. Gelijck hy seght om der sonden wille, soo zeght hy / om der gherechtigheydt wille. Is dan het eerste te seggben / op dat de sonde ons niet aen en drijve, zoo moet het ander te seggben wesen / op dat de gherechtigheydt ons niet aen en drijve: ofte wilt ghy dit leste anders nemen / soo Beantwoordt.

sult ghy de tegenstellinge die Paulus maeckt omsto-
ten / welcke dese is / dat gelijck om de sonde wille 't lig-
chaem doodt is, alsoo is de geest leven om der gerechtig-
heydt wille. Wilt ghy de woorden soo uptleggen / het
lichaem ofte bedorven vleesch is geestelijck doodt, ende
volghens de eeuwighe doodt onderworpen om der sonde
wille: ghelijck Coornhert en Antony ghewoon zijn
daer toe te loopen in andere plaetsen: Dat sal noch
meer misslaen. Want Paulus / seggende: Het lig-
chaem is doodt, &c. spreeckt tot en van weder-ghe-
boorene / van welcken hy te voren gesept heeft vers 9.
dat den Gheest Gods in haer woont: dat sy niet in
den vleesche / maer in den geest zijn / waer op hy in-
brengt vers 10. Indien Christus in u-lieden is, zo is
wel 't lichaem doodt om der sonde wille, &c. Hoe kan-
men eenige geestelijcke en eeuwige doot stellen in hen /
in welcken Christus is?

Asterictus. Toont dan u verklaringhe / op datmen
sien mooghe ofse beter met Pauli woorden over-een-
komt.

Het bewijs werdt bevesticht.

Eusebius. Den Apostel heeft gesepdt vers 2. dat de
Wet des gheestes des levens in Christo ons vry
maeckt van de Wet der sonde ende des doodts. Dit
heeft hy in de volgende versen bewesen: maer tegen
de vryheyt van de Wet des doodts scheen te strijden
dat de geloovige / hoewel Christo ingelijft / noch ster-
ven: dit gaet hy tegen vers 10. als een gevolgh trec-
kende upt het voorgaende: Indien Christus in u-lieden
is, soo is wel 't lichaem doodt om der sonde wille: dat is /
na den lichame zijt ghy wel noch de doodt onderwor-
pen / uwe lichaem is noch met de doodt behangen / om
de overblijffelen der sonde en gebreckelijckheyt: Maer
de geest is het leven om der gherechtigheyt wille: dat is /
doch evenwel zijt ghy vry gemaeckt van de Wet des
doodts / namelijck om dat den gheest / dat is de ziele /
leeft met een ander veel beter leven / om de rechtvaer-
dicheyt die sy in Christo deelachtich is geworden / om
welcker wille sy met Christo leeft oock alst lichaem
gestorven is. Dese verklaringe werdt bevesticht met
het volgende vers / al waer Paulus nu niet blootе-
lijck het lichaem noemt / maer de sterfelijcke lichamen,

ende

nde tegen de doodt die dit lichaem onderworpen is/
elt het levendich maecken van het sterfelijcke lig-
haem. Op het gene hy vers 10. heeft gesept/ mochte
emand aengehouden hebben; Is noch het lichaem
oodt/ of de doodt onderworpen om der sonde wille/
oo en zijn wy maer ten halven gevrijdt van de Wet
es doots/ ende onse lichamen zullen verlozen wesen.
Laet sulck bedencken varen/ wil Paulus seggen/ na-
emael de Wet des doots alsoo is gebzoocken/ dat
ock uwe lichamen zullen ter salighept opgheweckt
erden/ (zoo anders Chzisti geest in u woont) van
em die Chzistum van den dooden heeft opgeweckt/
ie u hier van tot verseeckeringhe mach strecken/ te
neer om dat het Godt wercken zal/ dooz sijnen Geest
ie alreede in u woont. Dit 11. vers dan verklaert
et 10. ende wijst ons klaerlijck op de doodt ende op-
andinge der lichamen/ welcke niet anders dan om
er sonde wille en sterven.

Asterictus. Men kan voorwaer in zulcken uptlegh
een ongeschicktheyt toonen/ zoo wel passen de deelen
p malkanderen/ ende zoo wel accozdeert alles met
et voorgaende ende volgende.

Eusebius. Slaet nu uwe ooghen op 1 Cozinth. 15. 1. 22. Dewijle de doodt door eenen mensche is, zoo is ock de opstandinge der dooden door eenen mensche, want ghelijck sy alle door Adam sterven, alsoo sullense ock in Christo alle levendigh gemaeckt worden. Kander ock iet klaerders gesept wozden? 8. Bewijs.

Asterictus. Ick hadde onlangs een weynig te leen Coornhertz Duplijck op de Replijck der Delfscher Predicanten: waer in hy over dese plaets/ Eerst met veel onnutte woozden discoureert van des lichaems en der zielen doot. Op 't lest ock valt op de eeuwige doot. Maer dit alles sla ick over als hier niet te pas komende/ waer gy-lieden alleen van de lichamelijcke doot spzeekt. Dit alleen komt hier aen te merken/ dat hy den Apostel verklaert/ als die spzeekt van de doot ende verrijsenisse der ziele/ die in dit leven geschiet/ in den genen die Adams ongehoorsaemheyt navolgen/ en so na der zielen sterven: ofte Chzisti gehoorsaemheyt navolgen/ ende so van den dooden opstaen, Sect. 3. 4. Coornherts schandelijcke ongerijmtheydt daer tegen.

Euse-

Euſebius. Daer aen moogt ghy bekennen / dat deſen man niet en was om de waerheydt te wijcken / maer alleſins te ſoecken / met onverdzagelijcke ſtoutigheyt / waer mede hyſe mochte beſtrijden. Ick ſwijge nu / dat ſeer ongeſchickteliick gheſept werden dooz Adam te ſterben / die noch doot noch beginſel des doodts dooz Adam onderwozpen zijn / maer alleen dooz eygen navolginge in den doot komen: ofte dooz Chziſtum levendich te wozden / ende op te ſtaen / die ſlechts dooz navolginghe Chziſti haer ſelven opwecken: zoo de zulcke niet dooz Adam ſterben / ofte dooz Chziſtum opſtaen / maer dooz haer eygen doen: ick zal nu maer toonen dat hier de doot ende opſtandinge der ziele niet verſtaen en wozdt. Het moet voozwaer wel een bot menſche weſen / die niet en ſiet dat Paulus alhier ſpzeeckt van de lichamelijcke doodt ende opſtandinge: het gantſche Capittel roept ſulks overlupdt. Want eerſt bewijſt den Apoſtel dat Chziſtus is opgeſtaen / van vers 4. tot 12. daer na aen vers 12. beginnende: dat de dooden ſullen opſtaen / tegen zoodanige die d'opſtandinge der dooden lochenden. Onder anderen ſeght hy vers 18. Indien de dooden niet opghewreckt en wozden / dat zy verlozen zijn die in Chziſto ſlapen. Welcke zijn dat? Sy en ſlapen immers niet in Chriſto die doot zijn na der ziele / ende na der ziele met hem niet en zijn opghewreckt. Maer hy verſtaet / die in den Heere geſtozven zijn / ende toont dat hy ſpzeeckt van d'opſtandinge der zulcker / die de geeſtelijcke opſtandinge alreede hebben genoten ende daer mede overleden zijn. Ende als hy ſegt vers 19. Indien wy alleenlijck in dit leven op Chriſtum ſijn hopende, ſoo ſijn wy de elendighſte van alle menſchen, toont hy niet dat hy ſpzeeckt van de opſtandinghe na dit leven / over de gene die alhier ontſlapen / gelijck hy oock ſpzeeckt vers 20? Wederom: als hy ſeght na de aengetogen woozden: Die Chriſto zijn ſullen opſtaen in ſijne toekomſte, daer na komt het eynde, &c. vers 23. 24. Spzeeckt hy niet klaerlijck van de opſtandinge wanneer Chziſtus ten oozdeele zal komen / ten beſten der gener die hem nu toekomen / dat is / in dit leven na der ziele zijn opgeſtaen / hoedanige alleen hem dadelijcke.

ijcke toekomen? siet oock op vers 26. De doot is de
aetste vyand die te niete gedaen word. Der sonden doot
s niet de laetste/ maer de eerste vyandt die vernietigt
woordt door geestelijcke opstandinge; wat doot meent
y dan anders dan de lichamelijcke? Verder: het is
nmogelyk de redenen die Paulus geeft van vers 29.
ot 33. op de doot ende opstandinge der ziele te passen.
Ende als hy dese tegenwerpinge beantwoordt: Hoe
ullen de dooden opgheweckt worden? Ende met hoeda-
igh een lichaem sullen sy komen? vers 35. ende daer op
e hoedanichept der toekomende lichamen aenwijst/
an vers 36. tot 50. waer by hy eyndelijck de manie-
e der opstandinge/ ter tijt der laetster basuyne/ aen-
ijst vers 51. tot 58. hy moet uytsinnig wesen/die dat
iet en verstaet van de toekomende opstandinghe der
chamen. Oordeelt nu Astericte wat een treffelyk ver-
ant Coornhert heeft gehadt/ ende offer eenige klare
chrifture helpen mach tegen soodanige lieden!

Astericus. Een swarichept isser noch. Na u mee- Sijn aen-
inge spreeckt Paulus alhier van de opstandinge der houdt.
hener die in Christo ontslapen: dat en zijn niet alle
enschen. Ebenwel alle menschen stelt ghy door A-
am inde lichamelijcke doot/ als dan geseyt woordt:
elijck sy alle door Adam sterven, alsoo sullense oock in
hristo alle levendigh gemaeckt worden, ghy en kondt
et woordt allen aen beyden zijden niet eveneens ne-
en/'t welck Coornhert ongerijmt gedocht heeft.

Eusebius. Om dat hem sulcks ongherijmt docht/ Wederleyt
oeste hy daerom teghen de klaer-blijckende waer-
ept spreecken? hy soude liever hier op bedacht heb-
n/ dat het woordt alle in elcks moet genomen wer-
n na gelegenthept der saecke. Aldus: Ghelijck A-
um in alle de sijne de doodt voor de sonde voort-erft/
t alsoo Christus alle de sijne het leven sal gheven.
ste wilmen het immers aen beyden sijden gantsche-
ck ende in allen van de selve nemen/ men kan beyde
elen verstaen van de gene die in Christo ontslapen/
aer op sijn gheheele reden slaet. Als of hy seyde:
ghelijck sy alle die in Christo ontslapen door Adam
doodt onderworpen zijn/ alsoo zullen sy alle door
hristum wederom opstaen. Want het en is niet

vreemdt/

vreemdt/ dat het gene alle menschen gemeen is/ van een gedeelte werdt gesept/ om dat nu het propoost op haer valt/ ende d'andere redenen op haer in 't bysonder slaen: in dagheliicksche propoosten zal het zelfs dickwijls onder ons geschieden.

Ander aenhoudt. Asterictus. Spreeckt d'Apostel van de lichamelijcke doot (seght Coornhert) soo wil hy seggen/ dat ons Christus daer van verlost/ maer sy en werdt in niemanden wech-genomen.

Wederleyt. Eusebius. Sy werdt niet wech-genomen soo datse niemandt zouden lijden/ doch Christus heeftse alsoo vernietigt/ datse nu niet en is een onsalige/ maer een salige verhupsinge in den geloovigen/ ende zal desen vpandt op 't leste vernietigen door een salige opstandinge/ gelijck Paulus toont/ vers 21/ 22/ 26. Doch hier van namaels breeder.

Asterictus. Ick ben te vreden: ondertusschen hebbe ick klaerlijck gheslen/ dat Coornhert in dit stuck door eenen anderen dan den geest det waerheyt gheleyt is geweest. Maer ick moet (soo 't u belieft) op een ander wijse aenhouden. Het schijnt dat Paulus Adam ende Christum vergelijckt/ Adam stellende als waer door de doot ingebracht is/ Christum als d'oorsaecke des levens/ zonder op de zonde te sien: letten de alleen op Adams natuerlijcke gesteltenisse/ ende op de hoedanigheden die Christus na sijne opstandinge verkregen heeft. Soo dat sy alle door Adam sterven/ om dat hy sterfelijck geschapen zijnde/ geen ander dan sterfelijcke kinderen konde teelen.

Tegenvverp uyt andere.

Beantvvoort. Eusebius. Ick voele wel van waer dat komt. Maer de lossicheyt zal haest blijcken. I. Sterven wy/ om dat Adam soo geschapen is dat hy van naturen sterven zoude/ soo heeft Paulus qualijck gesept: Door eenen menschе de doodt, ghelijck sy alle door Adam sterven. Want alsoo en sterven wy niet door Adam/ maer de fondamenten ofte beginselen des doodts zullen moeten gesocht werden in de stoffe des lichaems/ ende de nature die het Godt in de scheppinge heeft gegeven/ upt welcker gelegenthept de doodt eerst over Adam/ ende voors over allen menschen zoude gekomen wesen: en also salmen niet moeten seggen/ de doodt is

Door

Door Adam/maer/de doot is door de stoffe waer uyt/
ende den schepper / waer van / den mensch in sulcken
nature ghemaeckt is. II. Het is valsch dat d'Apostel
yn vergelijckinghe stelt sonder op de sonde te sien.
Want hy seght vers 17. dat wy noch in onse sonden
yn/ soo Christus niet opghewreckt en is / ende dat sy
verlozen zyn die in Christo slapen/ vers 18. klaerlijck
toonende / dat hy de sonde stelt als oorsake des doots/
waer uyt geen salige verlossinghe is dan door Christi
opstandinghe / welcke geschiet is tot onser rechtvaer-
dighmakinge van der sonde / ende onse salige opstan-
dinge nu gerechtvaerdight zynde.

Asterictus. Tot de vergelijckinge komende/ laet hy Aenhoud.
ja alle gewagh van sonde.

Eusebius. Het en was niet noodigh den naem van Ydelghe-
sunde t'elckens wederom te verhalen / dat hy de sake toont.
self noch voor ooghen hadde / blijckt overvloedigh
dom dat hy de vergelijckinge vers 21 / 22. inbrenght
als een reden op het voorgaende/ waer hy van de son-
de hadde vermaent: Indien Christus niet opgeweckt is,
(seght hy vers 17.) so zijt ghy noch in uwe sonden, vers
18. soo zijn dan oock verlooren die in Christo ontslapen
zijn, vers 19. Indien wy in dit leven op Christum zijn ho-
pende, soo zijn wy de ellendighste van alle Menschen.
Waer op seght hy verder vers 20. Maer nu, Christus is
opgeweckt uyt den dooden, ende is de eersteling gewor-
den der gene die ontslapen zijn. Als of hy seyde / maer
nu en zijn alle die swarigheden niet te vresen/ dat ghy
noch in uwe sonden verlozen/ so ellendig soudt wesen/
indien Christus als den eersteling is opgeweckt. Nu
set de vergelijckinge komende / geeft hy reden waer-
om hy/ Christum opgestaen zynde / also den eersteling
stelt/ tot troost tegen de voor-genoemde quaden/ want
ondertwijle (seght hy/ merckt de reden-gevinge op 't voor-
gaende) door eenen menschе de doot is, so is oock de op-
standinge der dooden door eenen menschе, &c. Wat op-
standinge? waer van Christus d'eersteling is/ op dat
wy niet verlozen en zijn in de doot door de sonden/ wel-
ke doot wy alle door Adam onderworpen zyn. Alsoo
sult ghy klaerlijck sien / het vervolg der woorden so-
danigh te wesen / dat altijdt op de sonde gesien wert/

al en wertse niet op nieus genoemt. II. Het eerste lidt der vergelijckinge siet noodtsakelijck op de sonde/ nadien de doodt geseydt werdt dooz Adam te wesen. Sy en kan niet dooz Adam wesen / dan om der zonde wille/die in hem begonnen ende tot allen dooz-gebzoken en voozt-ge-erft is: anders zoudese dooz de stoffe ende den schepper wesen/ gelijck terstondt is getoont. III. Het ander lidt der verghelijckinghe siet mede op de zonde / ende pzesupponeertse. Want als gheseydt wozdt dat dooz Chzistum d'opstandinghe is / (namelijck als dooz den Eerstelingh) wozt getoondt dat sijne opstandinge ons nootsaeckelijck was teghen de doodt die dooz Adam is: Nu hy en konde niet opstaen / ofte moeste eerst sterven: hy en moeste niet sterven / is oock niet gestozven / anders dan om de zonden/ ende vooz de sonden/ vers 3. siet oock Rom. 4. 25. Rom. 8. 3. 4. Heb. 2. 14. 15. 17. de Schzift wijst doozgaens dese oozsaecke ende kent geen ander. So en is hy dan oock niet opghestaen anders dan om de zonde / ende daerom als zijn opstandinge noodich werdt gestelt / als hier geschiedt / werdt noodsaeckelijck de zonde gepzesupponeert. IV. Dit wert bevestight vers 26. want hoe kan hy de doodt een vpandt noemen / zonder aensien van sonde? zoude den mensch in sich eenen vpandt hebben die hem soude nedervellen/sonder aensien van de sonde? wie kan dat gelooven?

Asterictus. Wel aen / laet ons dan beslupten / dat Paulus van de lichamelijcke doodt spzeeckt / siende oock op de zonde. So dat dese doot niet anders dooz Adam is/dan upt oozsaecke der sonde dooz hem gekomen in alle menschen: waer mede dan de plaetse Rom. 5. 12. 14. meer bevestight werdt / gelijck sy oock dese bevestight en verklaert.

9. Bewijs. Eusebius. Dats wel aengemerckt. Maer voozts / alsoo ick by occasie in 't voozige bewijs en elders vermaent hebbe / dat Godt niet en moet oozsaecke van de doodt gestelt werden: ick sal nu daer op een bysonder bewijs gaen maecken. Doch eerst moet ghy weten / als wy segghen dat Godt geen oozsaecke des doots is/ dat daer mede niet en werdt ontkent/ dat hy de

menschen doet sterven/gelijck doch klaerlijck ghe-
idt werdt Job 10. 9. Psal. 90. 3. 5. Psal. 104. 29.
ier wy ontkennen dat Godt den menschе doet ster-
n sonder eenige voorgaende oorsaecke in den men-
e selfs: ofte dat niet hy/ alleen van hem selven be-
egt/geen reden daer toe in den menschе hebbende/
wederom tot aerde maeckt. Heeft hy reden in
menschе/soo is niet hy/maer die reden ende oor-
rke/ die hem verweckt en oorsaecke gheeft/ oor-
rke des doodts. Doet hy het sonder reden buyten
n selven/soo is de geheele oorsaecke in Godt. Hoe
ncket u nu/ derft ghy Godt wel oorsake des doodts
aken in den menschе?

sterictus. Geensins/ en my dunckt dat niet licht
Christen herte sulcks behoorde toe te stemmen/of-
ok sal toestemmen/want een yegelijcks herte wort
melijck ghedreven te bekennen het ghene ghesepdt
ndt in het Boeck der Wijshepdt/ hoewel het apo-
ph is / Cap. 1. 13. Godt en heeft de doodt niet
aeckt,noch en heeft geen vermaeck aen 't verderf der
nde.

usebius. Gy spreeckt recht/en selfs een grote voor-
ck der Pelagianen bekent/datmen God geen oor-
r des doots moet maken. Wat aengaet het boeck
Wijshepdt/het en segt niet alleen dat God geen oor-
s en is/ maer oock dat de Duyvel d'oorsake is/na-
ijck met den menschе te verlepden. Want also luy-
de woorden Cap. 2. 23. 24. Godt heeft den menschе
schapen tot onverderffelijckheyt: ende heeft hem ge-
ackt een beeldt van zijne eygene natuere. Maer door
Duyvels nijdigheyt is de doodt inde werelt gekomen:
t die zijnes deels zijn die proeven de selve. Ick heb-
e woorden na 't Griecks verhaelt/ waer in klaer-
de doodt/ hoedanich die zy / verstaen wert: want
nverdervinghe, slupt allerley doodt upt. Alle
ndt dan oock daer tegen strijdende/is door nijdt des Voortko-
Duyvels ingheloomen. Hier tegen en doet niet / mingh.
Cap. 1. 15. 16. de Goddeloose ghesepdt wer-
de doodt aen te halen met woorden ende were-
. Want dat wordt ghesepdt ten aensien van die
ondere vrucht des doodts over de Goddeloose.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Want de doodt dooꝛ de gemeene ſonde in-ghekomen/ kꝛijght noch een ſonderlinge kracht ende gewelt/dooꝛ peders ſware ende aenhoudende ſonde. Doch dewijl dit Boeck niet Canonijck / hoewel anders treffelijck is / ick en ſal (ghelijck licht te doen is) deſe plaetſen niet bꝛeeder beveſtighen. Het ſal mp nu genoegh weſen/dat ſelfs onſe partyen/volghens 't ghemeen ghevoelen der Chꝛiſtenen / moeten bekennen / dat Godt gheen ooꝛſaecke der doodt is. Waer upt ick beſlupte/ dat hp den menſch ſoo niet gheſchapen heeft / dat hp/ van weghen d'aengeſchapene nature/moeſte ſterven: want dat ware wel te recht ooꝛſake zijn van de doot/ nadien het ſcheppen ſoodanigh een werck Godes is/ 't welck geen ander ooꝛſaecke en heeft bupten Godt / het zp dat ghp ſiet op de wercken zelve / ofte op haer hoedanicheden en epgenſchappen.

Teghenwerp. Aſterictus. De doodt en wooꝛdt den menſch niet toegebꝛacht als pets zijne vooꝛige nature teghen zijnde / maer God laet den menſche ober ſijner epgener nature / welcke de doodt onderwooꝛpen was / om der ſtoffe wille waer upt hp gemaeckt is / waer in de nootſaeckelijcke ooꝛſaecken des doodts zijn gelegen. Een Pottebacker ofte Beeldemaecker / die een aerden vat ofte beeldt maeckt / maeckt wel een bꝛoos beeldt / maer de bꝛooſhept is niet van hem / alſo zp upt de ſtoffe ontſtaet.

Wederleyt. Euſebius. Dit alles is niet dan ydelheydt. Want I. ick onkenne dat de ſtoffe noodtſakelijcke ooꝛſaecke geeft tot de doodt. Vooꝛwaer upt bꝛooſche ſtoffe kan wel een gedurich werck komen dooꝛ konſt des werkmeeſters. Maecken niet de Pottebackers en Glaſebꝛepders zoodanige wercken/ die veele eeuwen dueren konnen alſſe dooꝛ geen geweld verbꝛoken wooꝛden: zoudemen op de ſtoffe ſien / het werck moeſt in kozten in hem zelven vergaen/maer dooꝛ het bewerken wert het anders. Ghelijckmen dan niet en mach ſegghen/ ſulcken vat moet haeſt in hem ſelven vergaen/ om der ſtoffe wille: alſoo en machmen niet zeggen het menſchelijck lichaem / zoodanigh het eerſt geſchapen is / moeſte in hem zelven vergaen om der ſtoffe wille; te meer om dat het lichaem Adams nu verre wat anders

was dan aerde. Daerenboven II. het en is niet
materie waer door den mensch de doodt is onder-
pen/ maer de temperature niet wel gestelt zijnde.
er de temperature des lichaems goedt blijft/ daer
il het lichaem / alsser geen uyterlijck geweldt by
at/niet sterven/ hoewel het van aerde is. Indien
Godt den menschе in sulcken temperatuere ghe-
ckt heeft / dat hy allenskens moeste afnemen en
men/soo moet hy immers oorsaecke des doots we-
Want die oorsaecke is van eenighe oorsaecke / is
mede oock oorsake van't veroorsaeckte. III. God
niet als een Pottebacker ofte Beeldemaecker:
te materie vinden/ ende niet meer en konnen doen
de selve berepden/ op datse tot een vat ofte beeldt
men bewrocht werden: maer hy maecktse selve/
mertse/berepdtse/ ende maecktse so geduerigh als
hil/ ende konde die temperatuere soo stellen / oock
er de nature der stoffe te veranderen ofte wegh te
en / dat het lichaem nopt en verviele: moeste dan
menschе sterven van wegen sijn nature/men moet
rsake niet stellen in de stoffe / maer men soudese in
t moeten stellen/ die stoffe/ temperatuere en alles
gemaeckt heeft.

Aenhoud. Hieronymus. Alsoo sal men oock Godt oorsaecke moe-
maecken van de levenloosheydt in doode dingen:
d'onghevoeligheydt in de krupden: van de onre-
kheyt in de Beesten. Nadien hy dese dingen het
/ ghevoelen/ de reden konde geven/ ende niet ge-
n heeft.

Antwoord. Eusebius. Godt is oorsaecke van alle wesens / ende
erlijcke gestelteniſſen der creaturen/als ook van
wat daer op noodsakelijck volgt/dit en kan niet
hent worden / ende 't is alhier genoegh. Doch
ten wepnigh te antwoorden: ghy vergelijckt on-
ke dingen/want levenloosheyt/ ongevoelicheyt /
loosheydt / die ghy steldt in doode dinghen / in
den ende beesten / en zijn niet anders dan
ennende namen / die pets ontkennen van soo-
ge dingen die oock sonder dat hare volmaeckt-
hebben. Maer de doodt/waer van wy spreken/is
erovinge en vernietinge des levens in den men-

sche / als een onsterfelijcke ziele hebbende/wel voeght. Dan dese moet dan eenige oorsaecke wesen: van gene dingen en is eygentlijck geen oorsaecke/wilmen nochtans pets by gelijckheyt stellen in plaetse van oorsaecke/ men kan seggen/ dat de oorsaecke van het niet wesen / ofte niet sulck wesen / is het niet gheven ofte niet wercken des ghenen van wien alleen het wesen ofte sulck wesen moeste komen / also geen saecke van haer selven is. Wat kan dit nu doen tegen ons? maer het sterven ofte de doot heeft eygentlijcke oorsaken/ waer in Godt selve d'eerste moet geacht werden / indien de doodt is upt de aengeschapene nature / ende niet door de ingekomen sonde. Die sich ontsiet Godt oorsaecke des doodts te maken / moet noodtsakelijck met ons over-een-stemmen ende de zonde de schuldt gheven.

Asterictus. Dit leste houde ick beter: ick hebbe liever de sonde dan Godt te beschuldigen.

10. Bewijs. Eusebius. Schout dan onse Pelagianen/ die so gants niet mogen lijden datmen de sonde oorsaecke maeckt van de doot/dat sy Gods maecksel/ende daer in God selve de oorsaecke maecken. Die nochtans door den boom des levens/ Gen. 2. 9. wel klaerlijck getoondt heeft/dat hy den mensch geschapen hadde om te leven indien hy gehoorsaem bleve.

Tegenwerp. Asterictus. Ick ben blijde dat ghy van desen boom vermaent: want u lieder partijen derven voorgeven dat se voor haer is/nademael Godt/die niets vergeefs en doet/ den selven niet souden gegeven hebben / hadde hy den mensch soo gheschapen dat hy onsterfelijck was/ ende nopt en konde sterven.

Eusebius. Sy timmeren op een valschen grondt: wy seggben niet dat den menschе alsoo onsterfelijck was / dat hy niet konde sterven; Maer alsoo dat hy vermooghen hadde niet te sterven / ende niet en soude ghestorven hebben hadde hy niet ghesondight.

Antwoort. Asterictus. Wat vermochte daer toe den boom des levens?

Eusebius. Indien men desen boom niet en wil houden als een Sacrament / soo moetmen seggben datse een inwendige kracht hadde / niet om onsterfelijck te maecken/

naecken / maer om het leven te onderhouden ende te bewaren in het vermogen van niet te sterven / ende dat het lichaem niet af en name / maer in jeught ende cracht bleve : waer toe den menschе nu en dan / daer van zonde gheghеten hebben. Daerom zeght Godt / Genes. cap. 3. vers 22. Nu dan , dat hy zijne handt niet uyt en steeckt , ende neeme oock van den boom des leevens , ende eete , ende leve in eeuwigheydt.

Asterictus. Soudemen niet mogen seggen/dat desen boom heet den boom des levens / om datse het leven wonderlijck zoude onderhouden hebben / tot op den laetsten tijd / waer toe de menschelijcke nature konde comen ? want hoewel Gen. 3. 22. het woordt eeuwig staet/ten hindert niet / nadien dat woordt niet altijdt een onophoudelijcken tijd beteyckent/ maer een gedurichеpt die na nature en gelegenthеydt der sake moet genomen worden : Exod. 21. 6.

Eusebius. De saecke soo staende / soude desen boom beter een ander naem gepast hebben ; ofte alle kruyden ende boomen mochten dien name dragen / dewijle zy alle / de aerde noch niet vervloeckt zijnde / van seer goede temperature waren / en volgens treffelijck voedtsel ghevende / ende den menschе noch in hem selven / noch in de influentien der Sterren / noch in eenige dingen pets konde vinden dat hem hinderen soude / alles noch in synen eersten staet / buyten dienstbaerheydt der verderbinge ofte pdelheydt zijnde. Alle spijse dan / was soodanich / datse het leven soude onderhouden hebben tot op den uytersten tijdt die de menschelijcke nature konde berеycken : soo dat den boom des levens aldus soude vergeefs zijn geweest / ende t'onrecht buyten andere desen naem zoude ghedragen hebben. Daerom moetmen van desen boom wat meer ghevoelen / ende houden dat hy diende om den mensch te behouden in vermogen van niet te sterven / ende hem ghedurich in het leven te bewaren. Dat dit oock de meeninge zy Gen. 3. 22. blijckt/ neffens 't gene nu geseyt is / daer uyt dat Godt / eer hy Adam van desen boom uytsloot / gheseyt hadde / Ghy zijt stof , ende ghy sult tot stof wederkeeren :

waer in hy hem de doot selve klaerlijck aenseght. Daer tegen konde hem noch gesterckt hebben / ofte immers Adam mochte daer na getracht hebben dat hem daer tegen stercken soude/den boom des levens: maer Godt niet willende dat de uytspraecke die hy dede soude verspot werden/ weert hem van den boom des levens. Wat ist dan / dat Godt niet en wil dat hy eeuwigh leve? onse partijen seggen / dat hy door die spijse niet en soude veel langer leven / dan Godt wilde. Wy segghen met beter recht / ende volghens Godts uytspraecke terstondt gemeldt: het is/ dat hy niet en soude voor de doot / ende van eenmael tot aerde te worden/ bevrijdt werden. Want Godt en hadde nopt gedreygt / zijt ghy ongehoorsaem/ ghy en sult op 't uyterste niet leven: ook en toont hy in 't minste niet in de uytspraecke over Adam en Eva / dat zy nu vroeger zouden tot aerde worden / maer hy seght simpelijck/ Ghy zult tot aerde worden. Sal nu een mensche bestaen dese woorden / soo klaer zoo plat gesproken/ te veranderen / om het woordt eeuwich vers 22. voor een ophoudelijcke tijdt te nemen? wat salder klaer blijven in Godts woordt / alsmen zo stoutelijck met de Schrifture ommegaet?

Asterictus. Dit u seggen brengt my in den sin / dat Christus alludeerende op desen boom des levens/ den overwinners belooft te eten te gheven van den boom des levens die midden in den Paradijse Godts is/ Apoc. 2. 7. waer mede den naem van boom des levens schijnt verklaert te werden / als eenen boom die het leven voor de doot zonder ophouden bevrijdt ende onderhoudt: want Christus daer immers gheen verganckelijck/ hoewel langdurich leven/ verstaet/maer een onophoudelijck leven.

Dwase aenhoudinge wederleyt.

Eusebius. Voorwaer die aenmerckinghe heeft veel meer krachts / dan alle geklap onser partijen. Hier werpt tegen eenen grooten voor-vechter onder haer: Heeft Godt willen verhoeden / dat Adam niet zoude door den boom des levens vande doot bevrijt werden/ waer toe heeft hy hem zoo gehaest den mensch upt te stupten? want hy konde dat wel op een ander tijt gedaen hebben / ende hem alsoo den doot ten besten hebben

nen gegeven. Wat is dit anders Aſtericte dan ydele ubtyligheyt van waen-wyſe menſchen? ja wat iſt anders dan blinde ſubtyligheyt? want zy ſlaet zelfs hare meesters. Sy ſeggen/ Godt wilde verhoeden dat den menſch niet veel langher zoude leven dan hy wilde: Ick vraghe dan oock/ waer toe zoo gehaest? Godt konde Adam wel op een ander tydt uytſlupten: want al hadde hy eens of tweemael van dien boom gheten dat en zoude het leven zoo geweldig niet verlangt hebben/ ende misschien en ſoude die kragt niet langer geduert hebben dan tot ontrent 1000 jaren die Adam geleeft heeft. Laet haer dan haer eygen ſwarigheyt ontloſſen: wat ons aengaet/ wy en ſien geen ſwarigheyt in Godts haeſtigheyt/ want dewyl hy nu gekomen was om als gherichte te houden/ wat wonder iſt dat hy nu 't een met 't ander af maeckt? daer beneffens Godt wilde dat hy terſtondt zoude hooren dese uytſpraecke: Ghy ſult tot ſtof weder keeren, op dat hy terſtondt met de zonde zoude dragen de vrucht der zonde: wat wonder iſt dan dat hy hem terſtondt oock uytſlupt van den boom des levens? Ende dit is alsdus bediſputeert in dien ſin/ als hadde den boom des levens een inwendighe kracht gehadt tegen de doodt voor het leven. Maer wilmen ſeggen/ datſe dien name droeg/ om datſe een ſacrament was des levens/ ons bewys blyft even vaſt/ want zy en konde zoodanich niet weſen/ of den menſch moeſte daer in verſeeckering hebben dat hy/ gehoorſaem zynde/ niet en ſoude ſterven; ende daerom heeft Godt hem daer van uytgeſloten/ op dat hy daer van niet en zoude eten/ ende ſich inbeelden dat hy eenwichlyck zoude leven ende niet ſterven/ uochte tot aerde worden. Hoemen het neemt/ ons bewys kan niet omgheſtoten werden. Doch laet ons by toegevinge nemen dat den boom des levens het leven zoude onderhouden hebben niet zonder ſterven/ maer tot de uyterſte tydt die de nature hadde mogen berepcken/ ende dat Godt hem dien boom benemende/ zoo langhe niet en wilde laten leven: wy behouden evenwel een krachtigh bewys/ dat Adam ſyne gaven voor ſyne nakoomelingen hadde ontfangen/ ende verloozen heeft: want

Houdt men den boom des levens voor een ſacrament 't is oock voor ons.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

wy zijn alle van dien boom uptgesloten / ende leven niet gelijck Adam soude gedaen hebben/tot het upterste dat de nature hadde moghen berepcken / maer de mensche van eene Vrouwe geboren, is kort van dage, en zat van onruste, hy komt voort als eene bloeme, ende wort afgesneden: oock vlucht hy, als eene schaduwe, ende de en bestaet niet. Iob. 14. 1, 2.

II. Bewijs. Asterictus. Hebt ghy pets meer?

Eusebius. Een bewijs zal ick noch voorstellen/ende daer mede beslupten. Het gene Christus heeft ghelesden om onsent wille dat is een straffe der sonde: Waerlijck hy heeft onse kranckheden op sich genomen, ende onse smarte die heeft hy ghedragen, hy is om onse overtredinghen verwondet, om onse ongherechtigheden is hy verbrijselt: de straffe die ons de vrede aen brengt, was op hem, Iesa. 53. 4. 5. Nu Christus heeft oock de lichamelijcke doodt om onsent wille geleden / 't welck bekentis. Ergo oock de lichamelijcke doot is een straffe der sonde.

Tegenwerp. Asterictus. Op het tweede kondemen seggen / dat Christus de lichamelijcke doodt als een gheweldighe doot om onsent wille heeft gheleden / niet slechtelijck als doot.

Wederleyt. Eusebius. Ja niet alleen als een gheweldige doodt / maer oock simpelijck als doot / ofte schepdinghe van ziel en lichaem: waer toe zoude anders dienen die oplimmende reden Philip. 2. 8. Gehoorsaem geworden zijnde tot den doot, ja den doot des kruyces. Soo wordt hy oock gesept sijn leven te stellen voor sijn schapen, Ioan. 10. 11. sijn siele te geven tot een randsoen Matt. 20. 28. En dickwijls vinden wy sijne doot simpelijck genoemt/waer door indien wy niet anders dan de doot als geweldich en willen verstaen / ende geensins simpelijck als schepdinge van ziel en lichaem / soo moetmen seggen dat Christus hadde moeten sterven van naturen/ alleen om dat hy mensch was / zonder aenmerckinge van onse nuttighept: maer soo alleen als mensch/ zonder aenmerckinge van sijn Middelaersampt ende van onse nuttighept moeste hy niet sterven / want zoo en zoude hy geen macht gehadt hebben over sijn eygen leven / om dat af te leggen als hy

wilde /

wilde/ Joh. 10. 15/ 17/ 18. maer upt noodtsakelijck-
heyt der natuere hadde hy het eenmael moeten afleg-
gen / 't welck in geen Christen herte behoorde te ko-
men/ te meer om dat Enoch ende Elias den doot niet
gesien en hebben/ die wel zeer heylich / maer by Chri-
stum niet te gelijcken waren. Ende voorwaer dat de
doot in haer zelven / ende niet alleen die maniere des
doots om onsent wille was/ leert ons Paulus klaer-
lijck/ Heb. 9. 16. 17. Waer een Testament is, daer is het
noodtsake dat de doot des Testament-makers tusschen
kome: want een Testament is vast in de dooden: Waer
mede hy toont/ dat het Nieuwe Testament in Christi
doot sijne vastigheyt heeft: maer zijn de testamenten
alleen vaste ten aensien van de maniere des sterwens
in den testament-maecker: Gheensins: maer ook
in sijne doot simpelijck als doot aengemerckt. Ver-
der: wast niet immers noodich dat Christus t'onsen
besten zoude opstaen: zoo moeste hy dan eerst ster-
ven / ende dewijle d'opstandinghe de doot praesuppo-
neert/ ende niet jupst seeckere maniere des doodts/
zoo moeste Christus eerst sterven voor ons / ende zelfs
sijne doot/ in haer zelven als doot aengemerckt/ was
ons noodich. Het is onverdragelijck datmen in Chri-
sti lijden ende vernederinge voor ons sijn doot ende de
maniere des doots zoude scheyden / beyde moetmen
aenmercken/ beyde moet ons troosten/ als beyde voor
ons/ ende tot onser verlossinge / om door den doot te
niette te doen, den gene die het gewelt des doodts hadde,
dat is, den Duyvel, Heb. 2. 14. Het is wel so dat de ma-
niere des doots de kracht vermeerdert/ waerom ook
in het Avondtmael de selve door breecken des broots
en uytstorten des wijns werdt voorgestelt: maer sy
en maecktse niet alleen. Daerom wanneer ergens op
de maniere des doodts werdt gewesen / men moetse
daer soo wepnich alleen verstaen / sonder de doot sel-
ve in haer selven aengemerckt; alsmen in Christi vol-
doeninge voor ons ende in den troost die wy daer upt
nemen / het Cruyce alleen moet verstaen / sonder de
veelvoudige voorgaende mishandelinghen / benaut-
heden / en versmaedtheden / hoewel Paulus byson-
derlijck op het Cruyce wijst / 1 Corinth. 1. 17. 18. 23.

en

en 2. 2. Galat. 6. 14. Soo staet dan ook vast dat de doot is een straffe der sonde / waerom gesept werdt: Dat Christus gestorven is voor onse sonden, na de schriften, 1 Corinth. 15. 3. dat hy der sonde een mael gestorven is, Rom. 6. 10. Alsoo achte ick nu overvloedich bewesen / gelijck ghy begeert hebt / dat ook de lichamelijcke doodt een straffe der sonde zy. Hebt ghy noch eenige tegen-werpingen waer op ghy antwoorde begeert / laetse hooren.

CAPITTEL VIII.

De tegen-werpingen der partijen werden beantwoordt.

I. Tegen-werp. ASterictus. Coornhert bewijst dat Adam moeste sterven / met dese reden; Wat beginne heeft gehadt dat moet ook eynde hebben: nu Adam heeft begin gehadt ende is in der tijdt geschapen: Ergo moeste ook eynde hebben / ende in der tijdt vergaen. Ondersoeck of Adam sterfelijck was geschapen.

Eusebius. Godt alleen is sonder begin: alle dingen buyten Godt zijn in der tijdt geschapen / hebben haer begin / moeten dan alle geschapene dingen in der tijd vergaen? soo moeten ook de Engelen / ende de zielen vergaen: ja soo en salder na d'opstandinge geen eeuwich leven wesen / want die lichamen / ende dat leven zullen haer begin hebben. Zijn dit niet reden en van rasende luyden?

Aenhoudt. Asterictus. De gantsche Werelt met al sijn inghewepd / als begin hebbende gehadt (seght hy) moet eynde hebben. Alst huys dan moeste vergaen / waer soude den Waerdt gebleven zijn?

Eusebius. De reden dat de Werelt vergaen sal is niet om datse begin heeft gehadt (want soo moeste alles vergaen wat begin heeft / 't welck nu valsch is bevonden) maer om datse Godt zal aensteecken / veranderen en doen vergaen door sijne kracht / Ps. 102. 27. en

2 en 2 Pet. 3. 10. Wat nu aengaet Coornherts bekom-
mringe / waer den Waerdt zoude ghebleven zijn / sy
waerdiger belacht dan wederlept te worden: doch
zijne discipulen wat wercks te gheven / ick eyssche
erst bewijs / dat de Werelt zoude vergaen / al en had-
de door de zonde niet ontrepnight geweest. Maer
sy dat sullen bewesen hebben / zullen sy noch niet
nnen: want daer nu de menschen / die Godsalich-
k in dese Werelt wandelen / blijven zullen als de
relt vergaet / daer zoude ock Adam met zijn on-
ndich geslachte gebleven hebben. Conde Adam niet
rijdt blijven voor de doodt / ofte hy moeste altijd in
se Wereldt blijven? Wat konde hem meer in den
ege zijn / om van hier ten Hemel opgenomen te wer-
n / dan den genen die in Christo slapen / om upt der
rden opgeweckt zijnde / daer boven met Christo te
esen? Ja wat konde hem meer hinderen dan Enoch
de Elie / om zijnen loop / die hem Godt op aerden
ude gelaten hebben / geeyndigt hebbende / ten He-
el overgevoert te werden / dewijl andere noch in
ren loop voort gingen.

Astericus. Adam (segt hy verder) was de ruste II.
s slaeps onderworpen / die een zuster is van de Tegen-
oodt. werp.

Eusebius. Coornhert lochent verschepden mael ee-
ige dingen van Adam / om dat hyse niet uptdzucke-
ck en vondt / hoewel zy anders licht konnen bewe-
n werden: hoe derst hy dan dit zegghen zonder be-
ijs? misschien siet hy op Gen. 2. 21. doch daer en
erdt niet gesprooken van eenen natuerlijken slaep /
aer van eenen slaep die Godt verweckte. Niet te
ain ick beken dat hy den slaep onderworpen was /
nde segghe dit alleen om de Coornhertisten aen haer
elven te leeren / dat sy het gene haer niet aen en staet /
oo licht niet en moeten ontkennen / om dat het ner-
gens uptdzuckelijck gevonden werdt. Maer ick ont-
ien / ende ten zal inder eeuwicheyt niet bewesen wor-
den / dat alle die den slaep onderworpen zijn daerom
zouden moeten sterven / ofte waer den slaep komt dat
daer den dood zoude moeten volgen / ofte wie vermo-
ghen heeft niet te sterven / dat die ock niet en zoude
moe-

moeten slapen. Genomen de slaep zy doots suster (hoewel dat zo maer in een spreek-woort/ by gelijckenisse/ en in aenmerckinge van den staet der menschen zodanig die nu is/ gesept wert) die de eene suster heeft moet die jupst ook de ander hebben? Ja een matigen ende soeten slaep verquickt het lichaem/ maeckt den geest wackeder/ verversicht den geheelen mensch: ende hoedanich soude sy dan in Adam geweest zijn hade hy niet gevallen/ wanneer noch alle partijen/ alle humeuren/ ende werckingen in den mensch in goeden staet/ ende onverdorven waren/ ofte zonder eenige de minste ontsteltenisse? het gene upt eygener aert/ sonder quade toevallen/ den mensch verversicht en verquickt/ zal dat een seecker teecken ende voor-bode in Adam moeten geweest zijn/ dat hy /hoewel niet sondigende/ soude sterven?

III. Tegen-vverpt.

Asterius. Hy behoefde (segt Coornhert wederom) ende nuttichde verganckelijck voedtsel/ zoo was hy ook verganckelijck.

Eusebius. Verganckelijck kan heeten/ 't gene eenigsins vergaen kan/ ofte het gene vergaen moet. Adam konde wel sterven en vergaen/ maer en moeste niet sterven en vergaen/ want hy hadde vermogen niet te sterven/ ende niet sondighende zoude niet ghestorven hebben. Het gene geensins vergaen ofte sterven kan/ behoeft geen verganckelijck voedsel. Maer zodanich stellen wy Adam niet. Om dan teghen ons te besluyten moestmen seggen: Adam behoefde verganckelijck voedtsel/ ergo moeste vergaen. Maer dit gevolg en deugt niet/ want door en upt verganckelijck voedsel' ordentlijck gebruyckt ende van goeder temperature zijnde/ hoedanich in d'eerste scheppinge alle spijsen geschapen zijn/ kan het lichaem gedurich onderhouden werden: de natuerlijcke warmte gestadich gheboedt ende de levenlijcke vochtigheyt onderhouden werdende/ voornamelijck dewijl voor den val soodanige ongetemperthedeu/ als hedensdaegs ofte de spijsen ofte de menschen altereeren/ niet en waren te vresen/ dewijle dan alles seer goedt was. Daer benessens moetmen gedencken dat Adam ook hadde den boom des levens/ waer van terstond is gesproocken/

welc-

cke het geheel bewijs van de verganckelijcke spij-
nmestoot. Eyndelijck heeft Christus ghegeten en-
gedroncken na dat hy was opgestaen/ Act. 10. 41.
wel hy nu den doot hadde overwonnen / ende niet
er en soude sterven / waerom en zoudemen niet in
nam / hoewel hy verganckelijcke spijse nuttichde /
gen bekennen een vermoghen van niet te sterven?
mmers het blijckt dat sulck vermoghen met ghe-
pck van spijs en dranck niet en strijdt.

Asterictus. De spijsen zijn voor den buyck, en de buyck voor de spijsen: maer Godt sal beyde dese ende die te stelle doen, seght Paulus 1 Corinth. 6. 13. nameliick wy sterven/ ende dit sal altijt soo wesen / hoewel lichamen wederom sullen op-gheweckt worden: want Paulus wiste wel dat de buyck en de spijse met onsterfelijckheyt niet en konnen bestaen. Achthoud van andere.

Eusebius. Dit en geldt niet teghen ons / want wy meennen dat de toekomende onsterfelijckheyt / waer in niet sal konnen sterven / geen spijse behoeven sal. Maer men moeste bewijsen/ dat eenen die verganckelijcke spijse gebruyckt / geen vermoghen kan hebben dat te sterven / ende soude moeten te niette worden: dat en seght Paulus geensins. Hy en seght maer/ dat doodt spijse ende buyck zal te niete maecken / 't welck wy alle bekennen; gelijck oock/ dat het geschieden sal voor den doot: want wy weten dat het nu so staet na dat de sonde is in de Werelt gekomen/ dat een yeghelick de doot heeft te verwachten. De partijen moeten beter bewijs hebben/ zouden zy eenighen schijn van recht hebben.

IV. Teghenwerp.

Asterictus. Coornhert argumenteert oock upt 2 Corint. 4. 18. De dingen die men siet zijn tijdelijck. Adam was sienlijck: Ergo tijdelijck.

Eusebius. Edelheyt. Den Apostel en spreeckt niet dat 't gemeen van allerley dingen/ maer in 't bysonder van de verdruckingen ende wat daer aen hanght/ gelijck hy in 't voorgaende vers de licht-vergaende verdruckinghe en toekomende eeuwighe heerlijckheydt teghen malkanderen stelt. De verschrickelijcke dinghen dan in de verdruckinghen noemt hy sienlijck ende tijdelijck / de toekomende heerlijckheydt noemt hy

hy onsienlijck ende eeuwich. Wilmen bupten dit oo-
gemerck Pauli sijne woo2den uptbzepden op allerley
dingen/ men sal moeten seggen dat geen dingh onsien-
lijck en is oft ten is oock eeuwich / geen ding sienlijck
of ten is oock tijdelijck en verganckelijck : beyde is
valsch/ want hoe veele dingen die verganckelijck zijn
woo2den van d'andere sinnen gemerckt/hoewel van de
oogen niet gesien? ja sommige dingen en konnen van
geen upterlijcke sinnen ghemerckt woo2den/ ende zijn
nochtans verganckelijck. De Naturalisten spzeec-
ken veele van een groepelijcke/ van een ghevoelijcke
ende van een redelijcke ziele / d'eerste hebben de plan-
ten/ de tweede de beesten / de derde de menschen : de
derde alleen en is niet verganckelijck/ nochtans alle
dzie zijn sy onsienlijck : soodanighe dinghen zijnder
meer te vinden. Aen d'ander zijde / zijn allerley sien-
lijcke dinghen verganckelijck / soo moeste Chzistus
na den lichame selfs van den dooden opgestaen zijn-
de verganckelijck wesen / want hy was noch sien-
lijck en tastelijck / Luc. 24. 39. hy is dickwijls
en van velen gesien 1 Cozinth. 15. 5/6/7/8. oock moe-
sten verganckelijck wesen de Heyligen die na Chzisti
verrijsenisse upt den grave ginghen/ ende van veelen
gesien wierden Matth. 27. 53. Ghy siet dan dat desen
grondt/ nochte altijdt / nochte in alle dinghen vast
gaet/ ende hoe kanmense dan soo bzeedt maecken/ dat
Adam oock daer onder zoude moeten behoozen?
Maer genomen men mochte in't gemeen seggen/wat
sienlijck is/ is tijdelijck ende moet vergaen/daer mede
en ware de saecke niet beslecht : want hoewel neffens
andere sienlijcke dingen oock de menschen van Adam
aen tot nu toe moeten vergaen / nochtans ten is niet
om dat zy sienlijck zijn/ maer om andere bykomen-
de oozsaecken in elcke saecke na hare gelegenthept :
Hemel en Aerde sullen eenmael vergaen / niet om dat
sy sienlijck zijn/ maer om datse uptgedient hebbende/
ende niet meer noodich zijnde (ghelijck het veele ver-
klaren) sullen van Godt vernietight werden. Alsoo
hebben andere dingen andere oozsaecken/maer in den
mensch en kennen wy geen oozsaecke/ dan het verlies
sijns eersten staets dooz de sonde : dit en werdt van

Pau-

aulo geensins tegen-gesprooken/hoe generael sijn
oorden mogen genomen worden / nadien hy alleen
nwijst dat het sienlijcke vergaet / maer van de oor-
ecke niet met allen en segt. Ick beslupte dan dat de-
plaetse ons geensins tegen en is/ ja niet en past op
s verschil.

Asterictus. Adam was van verganckelijcke aerde
schapen segt hy/ Ergo moeste vergaen.

Eusebius. Ick hebbe weynich te voor / in de bewee-
nge van mijn IX. bewijs getoont / dat de stoffe geen
oodtsaeckelijcke oorsaecke en gheeft tot de doodt.
nde voorwaer Adam en was niet gheheel upt ver-
nckelijcke aerde gheschapen / maer alleen na den
hame/'t welcke vereenight wierdt met een onsterfe-
cke ziele: het lichaem op hem zelven aenghemerckt
onde sterven/ maer den mensch bestaende upt ziel en
haem/konde van de doot vry wesen. Lieve! waer-
n zalmen niet beter upt de onsterfelijckheyt van het
iste deel moghen beslupten dat Adam vermoghen
dde om niet te sterven / dan men upt de stoffe van
t slechtste deel beslupt dat hy zoude sterven? seecker
t Godt zoodanich een ziele by het lichaem gevoegt
eft daer mede heeft hy genoegsaem getoont/ dat hy
n leven sonder doot toelepde zoo lange hy getrouw
ijven/ ende niet afvallen soude.

V. Tegen-werp.

Asterictus. Paulus leert selve dat dit lichaem ver-
aen moet/ om dat wy aerdtsch zijn: dat wy aertsch
n bewijst hy daer mede / dat Adam van der aer-
en aerdtsch was / 1 Corinth. 15. 47. 48. Nu zooda-
ich was Adam al voor den val. Ergo ook voor
en val was hy soodanich dat het lichaem vergaen
oeste.

Aenhoudt.

Eusebius. Siet de plaetse wel na / ghy sult bevin-
en / dat Paulus niet en leert waerom het lichaem
ergaen moet/ maer alleen wat onderscheyd daer sy
usschen het tegenwoordig ende toekomende lichaem.
Dit is in hem selven klaer.

Asterictus. Ja maer daer in dat wy sterven draghen
by het beeldt Adams voor soo veel hy aerdtsch was.
Soo moet hy dan/voor zo veel hy aerdtsch was/ ster-
elijck geacht werden/ ende als een die sterven soude.

Euſebius. Het is waer dat wy in het ſterven alſoo ſijn beelt dragen / maer evenwel Paulus en ſiet daer op niet in deſe plaetſe : want hy en ſpreeckt van geen ſterven / maer alleen toont hy dat wy nu / even als Adam / aerdtſch zijn / ende namaels Chriſto zullen gelijck weſen. 't Is waer men kan oock in de woorden Pauli het ſterven inſlupten / maer door toeval / namelijk om dat de aerdtſche conditie Adams dit quaed is toegevallen en toegekomen / datſe den doot is onderworpen / waer van ſy anders ſoude vry gebleven hebben. Doorwaer al en hadden wy als Adam niet moeten ſterven / wy zouden evenwel ſijn beeldt voor zoo veel hy aerdtſch was gedragen hebben / ende van geboorte aen aerdtſch gheweeſt zijn. Dat wy nu in het ſterven ende door het ſterven die aerdtſche conditie vertoonen / die Adam in de ſcheppinge is ghegeven / daer van is de ſonde oorſaecke / ende zonder de zonde en ſouden wyſe niet vertoont hebben. Daerom Adam en moet niet aengemerckt werden als die ſterven ſoude / ſlechtelijck om dat hy aerdtſch was / maer om dat hy aerdtſch zijnde oock ſondich wierdt / ende alſoo den doodt onderworpen / 't welck Paulus vers 21. 22. &c. ſoo klaerlijck hadde te kennen gegeven / dat het onnoodich was hier wederom te verhalen.

Ander aenhoud.

Aſterictus. Als Paulus vers 50. reden wil geven waerom wy het beelt des Hemelſchen ſullen dragen / gelijck wy het beelt des Aertſchen gedragen hebben / hy ſeght: De verderfelijckheyt en be-erft de onverderfelijckheyt niet, genoegſaem te kennen gevende dat de bedervinge noodtſaeckelijck inhangt in de aerdtſche conditie waer in Adam geſchapen is.

Euſebius. Dat is zoo veel geſeyt / als dat die aerdtſche conditie niet en konde in Adam weſen zonder de verdervinge : dit iſt dat wy ontkennen / oock en leeret Paulus niet. Het is waer / 't gene hy voor aerdtſch genoemt heeft / ſtelt hy hier als de verdervinge onderworpen ; doch niet om dat de verdervinge nootſaeckelijck daer in hangt / ofte uyt des ſelfs nature vloeyt / maer om datſe door de zonde daer by is ghekomen. 't Is wel zo dat hy dit niet uyt en druckt / doch hy en ſegt ook niets dat daer tegen ſtrijdt / en wat waſt noodich

ij dit upt te drucken / nadien hy hier alleen spreeckt
en de hoedanigheyt der lichamen voor en na de op-
ndinge/niet van de oorsake waer upt de verdervin-
ghloeyt/also hy dat te voren genoeg hadde gedaen?

VI. Tegen-vverp.

Asterictus. Ick zal een ander bewijs bybrenghen welck het voorgaende sal bevestigen. Dit neme ick derom upt 1 Corinth. 15. alwaer Paulus het gee-stelijck lichaem dat in de opstandinghe sal ghegeven orden de onverderfelijckheyt toeschrijft vers 42.44. is een voordeel 't welck te voren niet en wordt gege-en. So moeste dan Adam niet onverderfelijk wesen.

Eusebius. Wy en hebben noyt gesept dat hy soo on-verfelijck was als namaels het geestelijck lichaem n wesen/het welcke gantsch niet sal konnen sterven. aer daer upt volgt niet dat hy geensins onverder-lijck was; ja wy hebben onlangs bewesen dat hy o verre onverderfelijck was / dat hy vermoghen hdde niet te sterven / ende niet sondigende / niet en ude gestorven hebben.

Asterictus. Ist niet een natuerlijck lichaem dat wy leggen?

Aenhoud.

Eusebius. Ja/wy en zullen Pauli woorden vers 44. et versaecken: maer het en wordt daerom niet ge-ept ofte afghelept om dat het een natuerlijck lig-aem is.

Asterictus. Het natuerlijcke lichaem wordt van aulo beschreven als verderfelijck/veracht/kranck/ o dat een natuerlijck lichaem niet anders en is dan n lichaem dat de verdervinge is onderworpen. Nu odanich een lichaem heeft Godt eerstmael ghescha-en/'t welck Paulus bewijst upt Genes. 2.7. seggen-e vers 44. Daer is een natuurlijck lichaem, ende daer is n gheestelijck lichaem. Alsoo is 'er ock geschreven, eerste menschе Adam is gheworden tot een levendighe iele. Bewijsende dat Adam een natuerlijck ofte (ge-lijck ick versta datmen eyghentlijck moet oversetten) en zielijck lichaem hadde / om dat hy ghewonden is en levendige ziele. Soo moet dan Adam ock gehad nde in de scheppinge ghekregen hebben een lichaem at de verdervinge was onderworpen.

Euſebius. Het natuerlijck lichaem werdt/ 't is waer beſchreven als verderfelijck/ veracht kranck: maer het en blijckt in 't minſte niet dat het ſoodanich verklaert wordt te weſen/ daerom ſlechtelijck/ dat het natuerlijck is: Paulus ſpreeckt hier van het lichaem ſoodanich het door de ſonde is gheworden. Dit blijckt upt het verwolgh der woorden Pauli. Want hy hadde wijdloopich beweſen dat de dooden ſeeckerlijck ſullen opſtaen/ onderwijlen de oorſpronck des doods aenwijſende vers 21. 22. ende hier en daer ſoodanige reden gebruyckende die klaerlijck beveſtigen dat de doodt niet anders dan door de ſonde en was ingekomen/ gelijck ick onlangs in mijn 8. bewijs krachtich heb doen blijcken. Deſe twee dingen vaſt geſtelt hebbende/ namelijck dat wy alle door de ſonde ſterven/ ende dat de dooden ſullen opgeweckt worden/ ſoo gaet hy voort tot beantwoordinge deſer vraghe: hoe ſullen de dooden opgeweckt worden? ende met hoedanigh een lichaem ſullen zy koomen? vers 35. welcke hy alſoo beantwoordt/ dat hy aenwijſt een groote heerlijckheydt der toekomende lichaemen/ welcke hy daer na verklaert door aenwijſinge van de hodanigheydt des lichaems/ ſoodanich het nu is ende begraven werdt/ ende ſoodanich het namals in de opſtandinge ſal worden. Welcke ſtucken na malkanderen in ſiende/ ghy ſult bevinden/ hoewel Paulus in deſe vergelijckinge van het zaeyen der lichamen ſpreeckt ſonder gewach van ſonde/ dat hy evenwel de ſonde preſupponeert en als bekent ſtelt/ nademael hy ſpreeckt van de lichamen ſulcker menſchen die door Adam den doodt onderworpen zijn/ welcken om de ſonde den doodt als eenen vpandt is ghegheven. Wanneer hy dan noemt het natuerlijck lichaem, het is klaer dat hy dat ſelve verſtaet niet ſoodanich het is geſchapen/ maer ſoodanich het is geworden. Ghy wijſt my op de ſcheppinge Adams/ die geworden is een levendge ziele. Maer het is onbehoorlijck Pauli woorden bupten haer oogemerck te trecken/ 't welck gheenſins geweeſt is te toonen/ Dat Adam met een verderfelijck en oneerlijck lichaem was geſchapen/maer verre anders. Inde vergelijcking hadde hy

vermaent

rmaent van het natuerlijck ofte zielijck lichaem
is 44. daer op ſeght hy verder / reden gevende van
de benoeminge / daer is een natuerlijck lichaem, ende
ir is een gheeſtelijck lichaem, hier toe brenght hy nu
nam in / namelijck om te bewijſen datter een zielijck
naem is / ſeggende: Alſoo iſſer oock gheſchreven,
erſte menſche Adam is gheworden tot een levendighe
e, dat hy hier dan niet ſlechtelijck van Adam
reckt / maer daer by oock aenroert wat hy gewor-
of geſchapen is / geſchiedt niet om te toonen dat
de menſchelijcke natuere alleenlijck ſoo ſy geſcha-
is aenmerckt / ende ſich voorſtelt / maer het ghe-
iedt by gheval / om dat de plaetſe / die hy moeſte ge-
ycken / ſtaet in de Hiſtorie van de ſcheppinge / ende
het ſcheppen ſpreeckt / doch ſijn voorneemen was
daen als hy maer toonde dat Adam een levendige
e was: waer uyt hy goede gelegenthepdt kreegh /
voorts te toonen dat het zielijcke lichaem gaet
y het gheeſtelijcke vers 46. ende om Adam ende
hriſtum tegen malkanderen te ſtellen als twee be-
ſelen ende oorſaecken / Adam van het zielijcke
naem ende de aertſche conditie / Chriſtus van het
eeſtelijck lichaem ende de Hemelſche conditie /
rs 45. 47. 48. 49.

Aſterictus. Hoe het gaet / ghy moet bekennen dat
nam gheſchapen is met een natuerlijck of zielijck
naem / hoedanighen lichaem van Paulo in verder-
nge / verachthepdt of oneere / en kranckhepdt geſtelt
yt / vers 42. 43. 44.

Euſebius. Dit is het ſelve bedrogh dat wy wepnich
or hebben ontdeckt. Paulus ſeght wel van de ſelve
hamen / dat ſy zijn zielijck / ende verdervinge / oneere /
anckhept onderwerpen: doch hy en ſeght niet dat
daerom verdervinge / oneere / kranckhepdt zijn on-
rworpen om datſe zielijck zijn. Deſe hoedanicheden
zijn nochte noodtſaeckelijcke vruchten / nochte on-
rmijdelijcke bypoegſelen van het zielijcke lichaem.
et zielijcke lichaem daer mede Adam geſchapen is
ſoude de ſelve niet onderworpen zijn geweeſt / had-
hy niet geſondight: oock dat het nu niet geeſtelijck
wordt dan door opweckinghe uyt den dooden / is

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

daerom / dat door de sonde de doot is inghekomen. Waer toe ick u neffens het onlanghs gegeven bewijs noch dese reden gheve. Indien Paulus Adam hier tegen Christum aenmerckt vers 45. 47. 48. 49. alleen ten aensien van sijne natuerlijcke conditie die hem in de scheppinge is gegeven / sonder opsicht op het geene hem daer in door de sonde is toegekomen: Soo moet hy oock Christum tegen Adam aenmercken alleen ten aensien van sijne geestelijcke ende Hemelsche conditie / sonder opsicht op sijn verlossers ende middelaers-ampt. Want Christus en kan tegen geen mensche in sijn verlossers en middelaers-ampt aengemerckt werden / of den mensch moet oock tegen Christum aengemerckt werden als sondich / met opsicht op de sonde / ofte op het gene hem door de sonde is toegekomen. Dit houde ick buyten dispupt ende in sich selven klaer. Nu hy en aenmerckt Christum niet sonder opsicht op zijn middelaers en verlossers-ampt; want gelijck hy vers 26. leert / dat Christus de doot als eenen vyandt vernietigen sal; alsoo seght hy oock vers 54. 55. 56. 57. dat in de opweckinge onser lichamen de doot sal verslonden worden tot overwinninge door Jesum Christum onsen Heere / soo datmen sal uytroepen: Doodt waer is uwen prickel, Helle waer is uwe overwinninghe? Wanneer dan geschieden sal het gene hy segt vers 42. tot 50. toe / het sal wesen een vernietinge des doodts als eens vyandts / ende een heerlijcke overwinninge door Jesum Christum tegen de sonde ende de Wet / vers 56. ende soo volgens tegen de doot: waer in immers klaerlijck haer vertoonen sal / niet alleen zijn geestelijcke ende Hemelsche conditie / maer in ende by dese sijn verlossers ende middelaers-ampt. Ick beslupte dan dat Paulus alhier Adam tegen Christum niet aen en merckt alleen ten aensien van sijne aengeschapene natuerlijcke conditie / sonder opsicht van het geene hem daer in door de sonde is toeghekomen. Waer mede nu ghenoeghsaem is omghestoten alles wat ghy van het zielijcke lichaem ende de aerdtsche conditie Adams hebt teghen-ghewor-pen.

Naerder aenmerckinge.

Asterictus. Ghy hebt nu verscheyden mael gebruyckt het

et woordeken alleen, machmen dan Adams aengehapene natuerlijcke conditie wel mede verstaen ers 45. tot 50. toe / als het slechs niet alleen en ghehiedt?

Eusebius. Ick en sie daer geen swarigheydt in / alsmen blijft binnen de vergelijkinge der lichamen deses bekomenden levens / sonder te spreecken van de oorsaeck waerom dese lichamen moeten gezaept werden afte sterven. Want Paulus en geeft niet alleen te kennen / dat de verdervinge / oneere / ende onmacht deser lichamen / ende alles wat meer voor vernederinge over onse zielijcke lichamen ende aerdtsche conditie bekomen is / sal wech-genomen werden: maer hy voont oock dat selfs de zielijcke lichamen ende aerdtsch conditie niet meer wesen en sullen / maer in geestelijcke lichamen ende een Hemelsche conditie verandert sullen werden / soo dat wy in eenen beteren staet sullen zijn als waer in Adam eerst geschapen was; 't welcke / soo den mensch niet en hadde gesondight / soude geschiedt hebben sonder tusschen komen des doodts / ende sonder eerst soodanighe verneederinghe / als vers 42. 43. 50. gemeldt werden / onderworpen te wesen. Sluptelijck / in de aenmerckinge van de hoedanicheden der tegenwoordige lichamen die wy sullen af-legghen / mach men oock neffens andere / vers 42. 43. 50. gemeldt / verstaen de aengeschapene zielijcke ende aerdtsche conditie Adams: maer alsmen daer by hoordt dat dese lichamen eerst gezaept werden ende sterven / ende wederom opgeweckt moeten werden eer sy die geestelijcke ende Hemelsche conditie genieten / soo moetmen gedencken dat Paulus gewisselijck de sonde presupponneert / om welcker wille wy alle in Adam sterven, vers 21. 22. ende onse zielijcke lichamen verdervinghe / oneere / en onmacht zijn onderworpen. 't Welck ick achte genoegh bewesen te wesen: Ende hope dat ghy / de saecke aldus over en weder over verklaert zijnde / sult bekennen dat Paulus in dit Capittel soo seer aen onse zijde is / dat de partijen allenthalven bevonden werden met ydele subtilitepten haer te verhelpen.

VII. Tegen-werp.

Asterictus. Ick ben over dit Capittel gerust / ende ga voort tot een ander tegenwerpinge. De voort-teelinge ende generatie is ingestelt tot onderhoudinghe der soorten / dewijle de particuliere sterven. Nu Adam en Eva waren geordineert tot de generatie ock voor de sonde Gen. 1. 28. waer upt genoeghsaem schijnt te blijcken dat sy souden sterven / al en hadden sy niet gesondigt / want waer toe zoude anders de generatie gedient hebben?

Eusebius. Den grondt die ghy leght is onvast ende al te smal.

Asterictus. Hy schijnt al ghemeen te wesen / want men zal niet vinden in Hemel of op Aerden / 't welcke t'same ghedurich is zoo langhe dit zielijcke leven duert / ende kracht heeft te ghenereeren. Neemt tot exempel Sonne / Mane / de Sterren / &c. Maer de krupden / planten / boomen / &c. die eyndelijck vergaen / hebben kracht ofte zaedt om haers ghelijcke voort te brengen: gelijck ock de visschen / vogelen / dieren / &c. zoo dat het schijnt vast te gaen / Dat alles wat genereert zoo geschickt en geschapen is dat het moet sterven: wat gemaeckt is om ghedurich te zijn dat het niet genereert.

Eusebius. Dit alles en gheldt niet om op Adam en Eva te beslupten. Want Sonne / Mane / Sterren / heeft Godt alle op eenmael willen scheppen / dewijle het hem goedt gedocht heeft van den beginne aen het firmament sijn geheele cieraedt te gheven / te meer alsoo dese schepselen dienstich waren / na dat Godt de nature heeft willen schicken / tot nut van aerde / zee / ende alle benedenste creaturen: ende men kan geen reden geven waerom zy zouden vermeerderen gedurich zijnde. Dat vogelen / visschen / en allerhande dieren / als ock krupden en boomen haers gelijcke voortbrenghen / daer van en vindmen geen ander reden dan het onderhouden harer soorte. Maer in Adam en Eva is andere reden waerom zy moesten genereeren / hoe zeer dat zy voor de doot en het vergaen bevrijdt waren. Want Godt wilde dat uit eenen bloede het ganssche geslachte der menschen gemaeckt [soude worden] Act. 17. 26. dat de aerde daer mede soude ver-

vult

...lt werden by voortgang van tijt / Gen 1. 28. want
...er en was geen reden waerom terstondt ghelijcke-
...k de aerde met menschen moeste vervult werden.
...aer enboven / gelijck den mensch door de sonde van
...t eeuwige leven is vervallen / soo lange hy niet op-
...recht en wordt / alsoo was hy geschapen om het eeu-
...ge Hemelsche leven te genieten / waer toe hem God
...de overgebracht hebben / als hy den loop dien hem
...od soude laten / ge-eyndigt hadde / so dat de genera-
...noch soude geduert hebben tot vervullinge der aer-
...den vermeerderinge vande gemeynte in dese werelt /
...r der tijdt toe dat het getal soude vervult wesen dat
...y Godt soude voorgeset hebben. Ghy siet dan / al en
...de de onderhoudinge des geslachts het houwelijck
...t verepscht hebben / dat 'er evenwel redens genoeg
...s om den menschen de generatie te bevelen / name-
...lijk op dat sy mochten vermeerderen / ende eerst de
...rde en na den Hemel vullen.

Aftericus. Evenwel Christus geeft tot reden waer- Aenhout.
...n de salighe niet en zullen trouwen / om dat zy de
...ngelen gelijck zijn / ende niet meer en konnen ster-
...n / Luc. 20. 35. 36.

Eusebius. Wy bekennen dat de gene die niet en kon-
...n sterven niet en trouwen noch genereren / ende dat
...generatie met de hemelsche onsterfelijckheydt niet
...er een komt / nochte ten aensien der maniere / nochte
...n aensien der bygaende wellust. Maer wy en stel-
...k Adam niet in sulcken onsterfelijckheyt / seggen ook
...t dat hy niet konde sterven / maer alleen dat hy
...rmogen hadde niet te sterven / ende niet en zoude ge-
...even hebben / hadde hy niet gesondight / hoedanige
...nniere van onsterfelijckheydt de generatie niet upt
...slupt. Ten anderen / Christus en vergelijkt niet den
...et der onnoselheyt met den Hemelschen staet / maer
...n staet der menschen na den val / ende soodanich sy
...der den zondigen menschen is : nu wy bekennen
...t na den val / neffens d'oorsaecke des houwelijcks
...eder te voorzen waren / noch dese gekomen is / dat
...t geslachte moge onderhouden werden op dat het
...oor sterven der menschen niet en vervalle ; zoo dat
...n den val desen grondt mach gestelt werden / dat

de menschen trouwen ende genereren om dat zy moeten sterven : maer daer upt en volcht niet dat dit altijdt de oorsaecke des houwelijcks geweest is / datter nopt geen andere zijn geweest/ofte noch en zijn.'t Contrarie is gebleecken : oock ist bekent dat dickwijls een ding goede oorsaecken heeft / waer by daer na noch andere oorsaecken koomen die eerst niet en waeren.

VIII. Tegenwerp.

Asterius. Alle oorsaken des doots/het zy in of buyten den mensch/ zijn zo wel voor den val geweest als daer na. Hoe en soude dan de doodt daer op niet ghevolghthebben?

Eusebius. Dat alle oorsaecken des doodts voor den val geweest zijn zalmen nopt bewijsen. Wat aengaet het geene buyten is / hoe zalmen bewijsen dat de veranderingen der tijden / getijden van warmte en koude / regen en droogte / &c. die nu veel zeer ongetempert zijn en quaedt veroorsaecken / voor den val oock zodanich souden geweest hebben? ter contrarie dewijl God sulcke ongetemperde tijden dikwijls dreygt tot straffe / men mach billijck beslupten dat voor den val de veranderingen van tijden / en daer in regen / droogte/warmte/koude / &c. so zouden gematigt hebben gheweest als tot nut der Aerden en der menschen nodich was. Salmen eenich gewelt tot quetsinge ofte verseeringe en doodinge des menschen willen stellen? maer van bose menschen en was niet te vreesen waer noch geen zonde en was / ende wat gevallen konden den mensch overkomen sonder wille des geenen die oock onse hayren getelt heeft? zalmen oock twijfelen of de voorsienichepdt Godts tegen sodanige gevallen over den onsondighen mensche zoude gewaeckt hebben? Wat aengaet het inwendige/ nadien de sieckten doorgaens als straffen of kastijdinge voorgestelt worden/ salmense oock den onsondighen mensche toeleggen? salmen oock in den selven vermoeden sodanige of tegenwoordige of toekomende ongetempertheydt des lichaems die sieckten en soo de doodt konden veroorsaecken? alleen de bedenckinge dat Adam en Eva naeckt waren / ende niet dan na den val ghekleet zijn Gen. 2. 25. en 3. 7. 21. behoorde ons te leeren dat het gene

e nu ongesondt is/ eerst niet ongesondt en was/ ende
at alles geschickt was ende dienen moste tot 's men-
hen gesondtheyt / nuttichеyt / gemack en behoud.
Maer het is onnoodich alle particuliere dingen aen
roeren/nadien niets en kan voortgebracht worden/
gene bewijst dat den menschе sonder sonde soude ge-
storven hebben / ende indien Enoch en Elias niet te-
enstaende alle dese dingen/niet en zijn gestorven/hoe-
wel sy zodanige toezeggingen/ende sulck eenen boom
es levens niet en hadden als Adam / soude Adam /
ien niet anders dan zoo hy zondichde den doodt ge-
zeyght is/ niet anders dan na de sonde verkondicht
s / Ghy sult tot aerde worden, zoude desen Adam/ be-
andich blijvende gestorven hebben? Daer beneffens
anmen oock grooter oorsaecke toonen waerom A-
am hadde moeten sterven / dan waerom de vrouwe
adde moeten met smerte baren? want na dat wy nu
e nature vinden/ de smerten des barens schijnen uyt
r naturen noodtsakelijck te wesen; nochtans moet-
nen seggen dat de vrouwe geen kindersmerten of in
baren soude geleden hebben hadde sy niet gesondigt/
en zy datmen God dese dwaesheydt wil toeschrijven/
at hy soude opgheleydt hebben tot een straffe over de
onde / 't gene hy alreede hadde opgeleydt in de aen-
eschapene nature. Leert dan / niet te besluyten uyt
e nature ende natuerlijcke gestelteniſſe/ soodanich sy
ons nu kan bekent worden/ wat den mensch voor den
al onderworpen was / nadien de kindersmerten na-
uerlijck schijnen / ende evenwel niet en souden ghe-
weest hebben.

IX. Tegenvverp.

Asterictus. Is de lichaemelijcke doodt een straffe
der zonde / hoe komt datse dan zelfs de gheloovi-
ghe moeten lijden? want Christus heeft de zon-
de wech-ghenoomen / ende waer de oorsaecke
ghe weerdt is / kan het veroorsaeckte niet blij-
ven.

Eusebius. Christus verlost ons van de sonde twee-
fins. Eerst de schult wechnemende / en ons vergha-
vinge der sonden te wege brengende/ soo dat de sonde
niet en werdt tot verdoemeniſſe toegereeckent/ Rom.
8. 1/ 2 Corinth. 5. 19. Ten anderen / de sonde in ons

dooden-

doodende / ende ons nieuwe creatueren maeckende / die in heylichheydt wandelen ende voortgaen / 2 Cor. 5. 15. 17. Rom. 6. 14. Tit. 2. 14. Doch alsoo dese vernieuwinge niet terstont voltrocken wort maer dagelijckschen aenwas verepscht zoo langhe wy in desen leven zijn / 2 Corinth. 4. 16. ende geen mensche op aerden is die geheel van de sonde ontslagen is / Ps. 130, 3. en 103. 3. 1 Coning. 8. 46. Predick. 7. 20. soo en kan men niet seggen / dat de oorsaecke des doots / namelijck de zonde / geheel zy wech genomen : ende wat wonder ist dan dat de doodt niet ganschelijck gheweert en is ? Waeghtmen nu waerom moeten selfs de gheloovige noch sterven ? Ick antwoorde : Het lichaem is doodt (dat is / den doot onderworpen) om der sonde wille, gelijck Paulus segt Rom. 8. 10.

Aenhoudt. Asterictus. Waer de misdaedt vermeerdert is / daer is de genade veel overvloediger geweest / Rom. 5. 20. Indien dan in Adams lichaem de sonde de doot ghewrocht hadde / soo moeste ock de genade overvloediger zijn geweest in 't wechnemen van die doot / seght Coornhert in sijn Replijck, ende in sijn onderscoeck of Adam sterflijck was.

Eusebius. De genade is overvloediger in 't wechnemen van die doodt. Maer het is groote bottichept daer upt te willen beslupten / dat dan Adam niet en moeste gestorven hebben. Want het ghene / waer teghen de ghenade overvloept / en werdt jupst niet op sulcken wijse alst is ingekomen ende soo vaervich als het is ingekomen / door de genade geweert : Paulus en segget ock geensins. Hoe ! en kan de genade niet overvloepen boven de sonde / als sy niet hier op aerden alles ten vollen wech neemt wat door de sonde ende in de sonde is inghekomen ? neemt maer een exempel om alle Coornhertisten te beschamen / namelijck de sonde die noch by den geloovigen over blijft. Ick en sal nu daer niet op staen / dat geen mensche / hoe vroom hy is / in desen leven geheel van sonde vry is : hoewel de plaetsen terstondt verhaelt sulcks bewijsen / ende dit selve heden breeder is bevestight. Het is my ghenoegh / dat de partijen moeten bekennen / datter veele gheloovighe zijn / die soo langhe sy leven

Siet voor Cap. 4.

en met ſonde behangen blijven ſoo dat de mogelijc-
e volmaecktheyt die ſy bezitten / maer by eenige (na
aer eygen bekentenis) gevonden en werdt. Want
et is ſeecker ende ſy en konnen het niet gelochenen /
at de genade in allen geloovigen overvloeyet boven
e ſonde: indien dan dit overvloeyen der genade te
ennen gave een gheheele wechneminge in dit leven
an het gene in en door de ſonde is ingekoomen / ſoo
oeſten alle die in de genade ſtaen / dat is alle gheloo-
ige in dit leven geheel van de ſonden gevrydet wer-
en: 't welck nadien het niet en geſchiedt / zo en moet
it overvloeyen der ghenade ſulcks niet te kennen ge-
en. Wat dan? Den Apoſtel vergelijckt alleen ende
telt tegen malkanderen de vrucht der zonde ende der
enade / toonende dat de genade overvloedigher is
ot de rechtvaerdicheydt ende het leven / dan de zonde
ot de verdoemeniſſe ende doodt: maer hoe verre de
henade in alle ſtucken in deſen leven werckt / daer
an en heeft hy hier niet voor te ſpreecken: ende hoe
almen dan uyt ſyne woorden konnen beſlupten / in-
ien de lichamelijcke doodt uyt de zonde ware / datſe
an ook alhier geheel moeſte wech genomen werden?
anneer ende hoe deſe doodt wech genomen werdt /
ie het lichaem om der ſonden wille onderworpen is /
eert Paulus Rom. 8. want geſeyt hebbende vers 10.
at wel het lichaem om der zonde wille doot is / maer
ochtans den geeſt / dat is de ziele / het leven is / dat
s het ſalige leven geniet / om der rechtvaerdichma-
inge wille: zoo geeft hy ook troost aengaende de
ichamen ende tegen de lichamelijke doot die wy noch
m de zonde onderworpen zijn / maer alſoo dat hy de
erloſſinge van de ſelve ſtelt in de zalige opſtandinge.
Ende indien de Geeſt des genen, die Ieſum uyt den dooden
opgeweckt heeft, (ſegt hy vers 11.) in u woont, ſoo ſal
hy, die Chriſtum uyt den dooden opgeweckt heeft, ook
awe ſterffelijcke lichamen levendigh maken door ſijnen
geeſt die in u woont. Waer toe ook doet / dat hy de
doodt / door Adam ingekomen / die wy als eenen
pandt onderworpen zijn / alſoo voorſtelt / dat wy
niet dan op het laetſte ende ter tijdt der opſtandinge /
door kracht van Chriſti verdienſte ende opſtandinge /

daer

daer van zullen verloſt werden / 1 Corinth. 15/20/ 21/ 22/ 26. Merckt ghy nu niet hoe plompelijck Coornhert Godts woordt heeft gehandelt?

Ander tenhoud. Aſterictus. Ick mercke het hoe langhs hoe meer. Maer seght my: heeft niet Chriſtus alle eygentlijcke kracht der ſonde/ende de ſtraffen eygentlijck daer tegen geſtelt/ vernietiget?

Euſebius. Chriſtus heeft wel macht om te vernietighen alles wat uyt de ſonde is / maer dat hy het alles alreede gantſchelijck zoude vernietight hebben/ is valſch: 't welck neffens het gene gheſept is klaerlijck blijckt uyt 1 Cor. 15. 54/55/56/57. alwaer den Apoſtel seght/dat dan dit woort; De doot is verſlonden tot overwinninghe, ſal vervult werden/ wanneer onſe lichamen onſterfelijck ende onverderfelijck zullen opgheweckt weſen. Maer wat doodt? Wiens prickel de zonde is van de Wet gheſtarckt zijnde/ waer van alſdan eerſt de verloſſinghe ſal volkomen weſen/ ende de triumphe ſal moghen gheſonghen werden.

Derde tenhoudt. Aſterictus. Alſoo Adam door verleydinge des Duyvels heeft geſondigt/ alles wat uyt die ſonde is voort gekomen moet het werck des Duyvels geacht werden. Nu de Soone Godts is gheopenbaert, op dat hy de wercken des Duyvels verbreecken ſoude. 1 Joh. 3. 8. Derhalven ware de lichamelijcke doodt waerlijck uyt de ſonde voort gekomen/ den Soone Godts ſoude-ſe ock vernietigt hebben.

Euſebius. Wilt ghy een goedt beſlupt maecken/ghy moet in Johannis woorden deſe-grondt wijſen: Alle wercken desDuyvels worden in deſen leven door Chriſtum gantſchelijck vernietight. Maer het is onmogelijck den ſelven in Johanne te vinden: want hy seght alleenlijck dat den Soone Godts is ghekomen om de wercken des Duyvels te vernietigen: nu dit kan wel geſchieden al en geſchiet het niet ofte niet volkomelijk in dit leven/ anders en ſoude in de gheloovige geen ſonde/ bedorventheyt/ ofte quade begeerlijckheyt ghevonden werden/ welcke ock wercken des Duyvels moeten geacht werden. Als wy dan seggen/ dat Chriſtus de verdervinge des doots heeft begonnen/ haer

de

epprincipale kracht benemende: ende in sijn tweede
mste sal voltrecken / haer gantschelijck verslinde;
er in en is niets dat tegen Johannem strijdt.

Asterictus. Abel den eersten die ghestoruen is en is X.
et gestoruen om der sonden wille / maer om der ge- Tegen-
chtighept wille/ 1 Joh. 3. 12. soo ist ock ghegaen vverp.
et de Martelaers. Hoe is dan de doodt door de
nde?

Eusebius. In Abels ende der Martelaren sterven
oet men aenmercken en onderschepden / De doodt
de de maniere des doots. Aengaende de doodt / het
den menschе een mael gheset te sterven, Hebr. 9. 27.
o dat dit een ghemeene oorsaecke heeft / welcke wy
wesen hebben de sonde te wesen. Wat aengaet de
aniere des doodts daer van konnen bysondere oor-
ecken wesen / ende die seer verschepden / gelijck ver-
epden zijn soo de gene die sterven als de manieren
is stervens; waer van nu onnoodich is te spreec-
n / nadien ons verschil hier is van de doodt ofte het
rven simpelijck / niet van de maniere daer van.

Asterictus. van de doot simpelijck seght uwen Ca- Aenhoud.
chismus / vrag. 42. datse niet en is een betalinge voor
se sonden, maer een afstervinghe der sonde, ende een
oorgang tot den eeuwigen leven.

Eusebius. Den Catechismus spreeckt van een vol-
enende betalinge / waer mede Godt versoent wert /
elijck yegelijck kan mercken. Sodanigen betalinge
er niet in onse doot / maer in Christi doot alleen: doch
ier mede en werdt niet ontkent dat de doot upt de
nde komt. Datse verder genoemt werdt een afster-
inge der sonde / &c. daer mede werdt ghetoont wat
en doot der geloovigen geworden is door de ghenade
hristi. Van naturen ende in haer selven is sy een
esoldinge der sonde / door de genade in Christo wert-
zodanich den Catechismus zegt: gelijck honger /
estilentie / vervolginge / als roeden den menschen
egesonden werden / ende Godts oordeelen zijn o-
er de sonden / maer door Godts genade / die den
heloovigen alles ten besten doet mede-wercken /
eringen / ende als medicijnen werden teghen de
nde.

Asterictus.

Asterictus. Ghy hebt my in alles voldaen / soo dat ick niet meer en vinde tegen te werpen/ende gedwonghen werde te bekennen dat de waerheyt in dit stuck aen uwe zijde is: waer door nu klaerder en vaster is bewesen / dat Godt in Adam oock sijne nakomelingen als voorooghen hadde / ende dat Adam in eenen staet gestelt was die hy voor alle nakomelingen soude verliesen ofte behouden. Wy mogen heden daer mede rusten/ want wy hebben het seer lang gemaekt. Ick hebbe eenige dingen van Coornhert over-geslagen/ doch sy zullen elders wederom voorkomen / ende konnen daer beter verhandelt werden.

Eusebius. Laet ons noch eer wy scheyden de belijdenisse der Hansiten insien / om te sien hoe bequamelijck sy haer verklaert aengaende de scheppinge ende val des menschen / ende hoe veele sy van Coornherts Pelagianisterije verscheelt.

Capittel IX.

Dat de belijdenisse der Hansiten van de scheppinge ende val des menschen seer onvolkomen en bedriegelijck is.

Confessie der Hansiten van de scheppinge des menschen.

Asterictus. Verdriet het u niet / ick wil u garen hooren. Sy seght aldus Art. 4. van 's menschen scheppinghe: Godt heeft den mensche goedt geschapen, tot sijnen beelde ende ghelijckenisse, tot welstandt of saligheyt: ende in hem alle menschen tot eenen gelijcken saligen eynde. Dat schijnt immers sijnkens gesept te wesen.

Eusebius. Het is voorwaer seer slechtelijck ghesproken/ ende met soodanige onverklaerde woorden konden alle ketters haer gevoelen desen aengaende voorstellen.

Asterictus. Wat vereyscht ghy dan?

Eusebius. Verscheyden dingen/ I. sage ick garen verklaringhe van de wesentlijcke deelen des menschen: wat de ziele zy/ende offe onsterfelijck zy of niet. Want

hier

hier van placht/ by de Wederdoopers/ vreemdt ghe- Seer ghe-
ſproocken te worden. II. Daer behoorde verhaelt te breckelijk.
werden/ wat het te ſeggen is dat den menſche goedt
en tot Gods beelt is geſchapen. Coornhert gebruyckt
mede dusdanige woorden/ nochtans hoedanige dwa-
linge hy daer achter verberght/ is te voren gehoort.
Ghevoelen de auteurs der belijdeniſſe met hem/ ghe-
lijck ick houde van Ja/ tot dat sy anders verklaren/
waerom verbergen sy het? de waerheyt bemint het
licht. Hier dient dan verklaert/ of den menſch in de
ſchepping noch niet en heeft ontfangen de gaven van
wijsheyt/rechtvaerdigheyt/en heyligheyt/en alſo niet
en was geſchapen in het beelt en gelyckeniſſe Gods?
dan of hy alleen geſchapen sy om het beelt Godts te
worden soo hy ghehoorſaemde. III. Nadien ghesept
werdt dat alle menſchen in Adam geſchapen zijn tot
een salich eynde/ soo diende verklaert te werden/ of
daer mede verſtaen werdt een eynde ende oogemerck
dat sich Godt voorgeſet heeft/ waer in hy dan ſam-
merlijck soude bedrogen zijn geweest ende gemiſt
hebben: dan of verſtaen werd dat den menſch in ſulc-
ken volmaecktheyt sy geſchapen/ waer in hy de ſa-
ligheyt soude be-erft hebben soo hy daer in gebleven
ware? In den laetſten ſin konnen de woorden alleen
hoe gelaten werden/ maer daer is reden te dencken/
dat ſommige propooſten diemen somtijdts hoort/ dat
sy met Coornhert de eerſte meeninge houden/ het
welck verſterckt werdt/ om dat sy Art. 7. van de pre-
deſtinatie handelende de ſelve woorden hebben. We-
derom IV. nadien sy zeggen dat alle menſchen soo ge-
ſchapen zijn in Adam; dient verklaert of dan Adam
zijn vermogen ende gaven ontfangen heeft niet alleen
voor hem zelven/ maer ook voor ſijne nakomelin-
gen soo dat hyſe haer ſoude overge-erft hebben/ ofte
verliesende voor allen soude verliesen. Men konde de
woorden wel alſo nemen/ maer hoe zoude het dan be-
staen met Antonijs gevoelen tegen d'Erf-ſonde? daer-
om het ſchijnt my toe/ dat sy haer eygen leere tegen-
spreken/gelijk Coornhert voor heeft gedaen: ick ſwijge
noch hoe fijn daer toe op de kant geteken staet Rom.
c. 18. Daer in 't minſte van 's menſchen ſcheppinge

niet en werdt gesproocken. Het en hadde oock niet ondienstich geweest verklaringe te stellen van de scheppinge der Engelen / waer upt eeniger val ontstaen is / waer door de andere zijn staende gebleven?

Soo is sy oock van den val.

Asterictus. Feylt hier soo veel / soo salder niet min ontbreecken aen de verklaringe van den val / want de belijdenisse seght slechtelijck: De eerste menssche is ghevallen in sonde ende ongenade.

Eusebius. Dit rieckt gantschelijck na Coornhert. Maer wat een schoone belijdenisse is dit in soo een wichtige saecke? Was dit een stuck om soo maer als met het upterste des vingers aen te roeren? Achten de Hansiten niet meer noodich tot onser verootmoedinge ende Godts eere / dan soo in 't gros te bekennen / den eersten menssche is gevallen in sonde ende ongenade? die haer gevoelen willen weten / hebben sydaer aen genoegh om het selve te verstaen? het en is inder daet niet anders dan een leest om alle mans schoenen / die men kan inhalen / upttrecken / &c. na gelegenthept.

Asterictus. Ontdeckt my doch wat 'er aen ontbreekt.

Eusebius. I. En werdt gantsch niet ghesproocken van de hoedanighepdt ende groothepdt der sonde. II. Wert den oorspronck hier gantsch niet ende art. 5. zeer flawelijck aengewesen. III. Werdt de straffe alleen aengewesen / onder het woordt ongenade / maer gantschelijck verswegen wat dit woordt onghenade in heeft / wat quaden en straffen daer in begrepen zijn / binnen of buyten den mensch / na lichaem en ziele. Oock en werdt gantsch niet gemeldt offer oock eenige verdorventhepdt door desen val over Adams nakomelingen zy gekomen of niet. Soo dat de belijdenisse allesins het versaecken van d'Erf-sonde schijnt voor goedt te houden / ende nochtans pooght te verbergen. Ende nademael Antoni een dwalinge noemt / datmen de tijdelijcke doot een straffe der sonde houd / waerom en verklaert de belijdenisse niet / spreeckende van de scheppinge en val / waer upt de selve ontstaet?

Ende de Erf-sonde seer bedriegelijck.

Asterictus. Schijnt de belijdenisse niet d'Erf-sonde te bekennen als sy seght: Hy is van Godt door seeckere troostelijcke belofte wederom opgherecht, ende ten eeuwighenleven aenghenomen met alle de gene die in hem

ghevel-

gevallen waren, alſo dat niemant van ſijne nakomelingen aengemerckt in de weder-oprechtinge) met ſonde ofte ſchult geboren werdt?

Euſebius. Het ware goedt geweeſt/ dat de hoedanigheydt ende ghelegenthepdt deſer weder-oprechtinge claerlijck hadde upegedruckt geweeſt; doch laet ons ſien het gene geſtelt is I. Het is voorwaer vreemdt dat hier geſproocken werdt van de gene die met Adam gevallen waren/ nadien doch voor niet eens geſepdt is wie ofte hoe veel die zijn/ hoedanich haren val in Adam sp geweeſt: ja dupdelijck alleen geſepdt is van den eerſten menſche dat hp ghevallen is/ ghelijck ock deſen val van Antonio werdt genaemt Adams ſonde/de zonde des Vaders: iſt alleen Adams ſonde/ die iſſer dan in hem gevallen? zijn de menſchen alle in hem gevallen ſo iſt aller zonde/niet ſimpelijk Adams ſonde. II. De volgende woorden verwerren haer ſelven: Niemant en wert met ſonde of ſchult geboren (ſegt de belijdeniſſe) maer hoe? aenghemerckt in de weder-oprechtinghe. Ergo dan/ niet ſimpelijck/ maer in ſecker aenſien. Maer ick vrage/ of dan pemant bupten dat aenſien met ſonde of ſchuldt geboozen werdt? neen/ dit aenſien is dan te vergeefs geſtelt: ſo ja/ ſo ulmen moogen zeggen dat het gelijckelijck waer is/ een menſche werdt met ſonde of ſchuldt geboren, ende/ alle menſchen ofte ten minſten eenige werden met ſonde ſchult geboren. Dit dient wel ſubtijlkens verklaert werden ende te ſamen over-een gebracht: want boozen te werden met ſonde ende ſonder ſonde, ſchijnt claerlijck te ſtrijden. Ende om deſe ſijne belijders eenich licht te geven/ ick gheve haer III. te verklaren/ of in in Chriſto het beloofde zaet ſodanigen weder-oprechtinge geſchiet/ dat niet alleen de zonde werdt vergeben/ de vernieuwinge werdt begonnen/ maer dat ock de weder-op-gherechte in dit leven ghel wp zijn van zonde? zoo neen/ hoe dan de weder-oprechtinge kan maecken dat de menſchen zonder ſonde geboren werden? zoo ja/ het welcke Coornherts perfectiſterpe in deſe belijdeniſſe meer ſoude ontdecken/ hoe dan pemandt noch in den val/ als ſonde ende ſchuldt hebbende/ kan aengemerckt werden?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

want men kan niemandt in eenich aenſien ſondich en ſchuldich gheboren achten / die gheboren werdende gantſch verloſt en vrp is van alle ſchuldt. Wat aengaet de plaetſen die op de kant ſtaet/die ſullen wp naemaels over Coornhert wederleggen/want ick mercke datſe van hem in deſen ſin zijn genomen. Doch IV. na dien de belijdeniſſe ſeght/ dat niemant met zonde ofte ſchult geboren werdt / zoo dient verklaert van waer komen ende waer voor te houden zijn/die quade tochten ende nepgingen ten booſen / die quade ſtuppen ende parten / die haer van jongs op in de kinderen vertoonen/ zoo haeſt zp eenich verſtant ende wille beginne te oefenen?

Aſterictus. Het is gelijck ghy voor deſen wel geſept hebt / Euſebi, dat deſe belijdeniſſe nochte volkomen / nochte klaer is. Willen wp het nu hier niet by blijven laten? want het is laet geworden. Ock is het naeſte dat wp u-lieder argumenten voor de Erf-ſonde overwegen tegen der Coornhertiſten en Hanſiten beſtrijdingen/ het welcke ons / als wp wederom by een komen/ wel eenen namiddag zal dienen te koſten.

Euſebius. Wp moghen dan eyndighen: ick hope u (met Gods hulpe) eer langhe wederom by te komen. Ondertuſſchen overleght en gedenckt / hoe ydel ghy dus verre Coornherts geſnater hebt bevonden. Ick wil Godt bidden dat hem believe u meer en meer te verlichten / op dat ghy van de ſtricken ende uyt den doolhof der dwalingen gantſchelijck moogt ontwerret werden. Goeden nacht Aſtericte.

Aſterictus. Ick wil Godt bidden dat hy my de waerheyt wijſe / ende onder ſoo veele Secten op den rechten weeh gelepde. De zelve zp met u Euſebi, gelepde u/ ende geve u ſijnen genadigen zegen / ende heden goede ruſte.

III. t'SAMEN-SPRAKE,

Voorts handelende van de

ERF-SONDE,

MET

Voorstel ende beschermínghe onser bewijsen voor de selve.

CAPITTEL I.

Waer in gheſproocken werdt over de plaetſe Gen. 5. 3.

EUſebius. Goeden dagh Aſtericte, my dunckt dat ick u kloeck beſich vinde / met Coornhert en Antoni. Inleydinghe.

Aſterictus. Die twee breecken my het hooft: ick ben blijde dat ghy nu aenkomt / hopende dat ghy mijne ſinnen nat ſult geruſt ſtellen / ende dat ick alſoo door u ten eele ſal ghenieten het gene ghy my wenſcht.

Euſebius. Heeft u gheen voor-oordeel inghenomen / o is 'er hope.

Aſterictus. Als ick ſie hoe ſy haer dingen bekoleuen / met wat vyymoedighept en verſekeringe ſy ſpreen / ick en kan naeuweliicks ghelooven dat ſy dwaen: maer als ick wederom gedencke hoe licht ghy n onſe laetſte t'ſamenſpraecke het eerſte / van de drie oecken Coornherts / hebt te ſchande gemaeckt / wore ick gedwonghen mijn oordeel op te ſchorten / tot at ick u ſal gehoort hebben.

Euſebius. Daer toe ben ick hier gekomen / ende ebbe deſen dagh daer toe geſchickt om u te tonen hoepnich ſy vermoghen tegen onſe bewijſen voor de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Erf-sonde. Laet ons terstondt aenvangen/ stelt uwe swarigheden voor/ ick hope op alles te antwoorden wat antwoorde noodich heeft.

Asterictus. Indien 't u belieft ick sal eerst beginnen van de plaetse Gen. 5. 3. hoewel Coornhert noch andere voor henen sendt/ ende dese eerste in 't 5. Capittel sijns tweeden boecks voorneemt.

Eusebius. Het behaeght my wel. Doch ghedenckt in den ingangh het ydel roemen van desen man. Hy geeft hoogh op B. 2. C. 1. s. 1. dat hy alle de voornemelickste ende treffelickste spreucken/ die de onse voor de Erf-sonde doorgaens invoeren/ wil ondersoecken met aendachtiger ende onpartijdiger ernst. Maer wy zullen sien dat hy veele onser krachtigster bewijsen niet aen en roert: en in het gene ghy nu eerst voorneemt moogt ghy mercken hoe hy de voornemelickste spreucken heeft gesocht. Want dese en is niet van de gene die de onse doorgaens invoeren/ veel min als een van de voornaemste: ende Coornhert seght selve dat sijn partijen het selve/ teghen hem schrijvende/ hebben te kennen ghegeven/ sect. 2.

Coornhert doet niet na zijnen roem.

Asterictus. Nochtans staetse getyckent op de kant uwes Catechismi.

Eusebius. Dat mochte billijck geschieden/ nadien sy by andere mach wesen als een exempel/ het welcke met seer groote waerschijnlijckheyt op dese saecke slaet. Ende voorwaer ick en sie noch geen oorsaecke waerom het zoude te verwerpen wesen.

Asterictus. De plaetse luydt aldus: ende Adam gewan eenen soon na zijne gelijckenisse, na zijn even beelt: ende noemde sijnen name Seth. Wat kan daer in steken/ nademael van dit beelt ende gelijkenisse geen beschrijvinge wert gedaen?

De woorden Gen. 5. 3. werden verklaert.

Eusebius. Dese woorden soo nadruckelijck ghestelt willen ongetwijffelt wat meer seggen/ dan dat Adam een mensch genereerde gelijck hy een mensch was/ ende te kennen geven dat Seth in eenige hoedanicheden het beeldt sijns Vaders droegh/ waer op waerdich was te letten. Daerom ick ook niet en dencke dat pemandt hier sal willen verstaen eenighe gheliickheydt van tronie ofte statuere des lichaems/ ofte

van

dan upterlijcke manieren: ghelijck wy somtijdts on-
der ons seggen dat een Sone sijn Vader ghelijck is.
Dat ware te slechen verstandt op soodanige woor-
den / welcke vast de selve zijn als ghebruyckt werden
Gen. 1. 26. waer Godt voorneemt den menschen na
sijn beeldt ende ghelijckenisse te maecken. Wat sal-
men nu anders door dit beeldt ende gelijckenisse ver-
staen / dan een saecke waer van voorhenen is gespro-
ken / ofte / die uyt het geene voor henen geseydt was
conde verstaen werden? voor henen is gesept van Mo-
se Gen. 1. en 5. 1. dat den mensch is geschapen na
Godts beelt en ghelijckenisse. Doch dese gelijckenisse
kanmen hier niet verstaen / nadien Adam niet meer
en was soodanich hem Godt hadde geschapen / ge-
lijck Gen. 3. overvloedich geleert werdt / ende in
onse leste t'samen-spraecke mede is gebleecken. Wat
beeldtenisse Adams salmen dan anders verstaen / dan
hy gehadt ende op hem geladen heeft door de zonde?
want hier van werdt breedt vermaen gedaen Gen. 3.
hoewel den naem van beeldt ende gelijckenisse daer
niet gebruyckt werdt. Moses dan willende de ghe-
slachten van Adam tot Noach toe aenwijsen / door
welcken het menschelijcke geslachte is onderhouden /
segt dat Adam genereerde eenen sone die sijnen beelde
gelijck was / dat is / die gelijck als hy / sondich / ellen-
dich / sterfelijck / verderfelijck / &c. was / om te kennen
te geven dat in Adams nakomelinghen voorts de sel-
ve nature ende conditie moeste aenghemerckt werden
die hy door sijnen val behaelt hadde.

Asterictus. Wat dunckt u / was Adam noch niet ge- Tegen-
loovich ende bekeert als hy Seth genereerde? werp be-
antwoort.

Eusebius. Ick houde dat hy bekeert was / hoewel
Moses geen klaer beschept daer van geeft.

Asterictus. Soo salmen dan mogen seggen dat hy
Seth heeft gegenereert na 't beelt dat hy doen hadde /
derhalven niet sondigh / verkeert / &c. maer ten goede
genegen / herboren en vernieut.

Eusebius. Hoe kanmen soodanighen beelt Adams
verstaen / nadien Moses daer van geen vermaen ge-
daen heeft? men hout wel seker dat Adam geloovigh
en bekeert is geweest / maer uyt Mosis voorgaende

verhael en kan men het niet anders beslupten dan met dupster en waerschijnlijck gevolgh / 't welck my ende alle beschepdene wel genoegh is / maer niet genoegh om te zeggen/dat Moses in dese woorden daer op gesien heeft. Immers men mach het billijck ongerijmt houden / dat hy soude verstaen werden van zoodanigh een beelt ende ghelijckenisse waer van hy maer dupsterlijck en heeft aengeroert / ende geensins van zoodanich als hy klaer ende wijtloopich heeft uptgedruckt. Te meer / om dat het gene ick versta / eygentlijck het beeldt Adams mach heeten / als zijnde van hem selve veroorsaeckt en behaelt : maer de wedergeboorte niet eygentlijk het beelt Adams mach heeten / als niet van Adam maer den H. Geest te wege gebracht / Joh. 3. 3. 5. Ja het staet wel te bedencken of het al te lijden zy van den genen die naeuw by Godts woordt willen blijven / datmen den staet Adams als een gelovigen weder-geboren / ende bekeerden/zoude noemen zijn beelt / soo dat sijnen Sone om deelachtichept aen den selven staet zoude mogen ghesept werden zijnen beelde gelijck te zijn/ ofte na gelijckenisse ende beelt : ende wat goede reden kanmen geven om sulcke benoeminge goed te maken? voorwaer de Schrift en spreeckt zo niet/maer eer contrarie,noemende het beeldt Adams in ons/de gelijckheydt ende deelachtichept met hem in het ghene dat hy upt hem zelven heeft gehad : ende het beeldt Christi/de gelijckheyt die wy met Christo hebben ende door Christum ontfangen zullen/ 1 Cor. 15. 49. Daer wort wel ghesproken van de opstandinge der gheloovigen upt den dooden : maer indien in dese zaecke het beelt Adams ende Christi wel moet onderscheyden werden/zalmen het niet doen in die dinghen die den inwendigen mensche aengaen? In de sondichept ende 't gene daer by gaet dragen wy het beelt Adams: in de wedergeboorte het beelt Christi/het beeldt des Heeren/2 Cor. 3. 18. de gelijckenisse Godts Eph. 4. 24. Col. 3. 10. Laet ons dan beslupten dat het beeldt Adams dat Seth gelijck was / is dien staet die Adam hem selven behaelt hadde / niet eenen weder-geboren staet waer in wy het beelt Gods weder krijgen.

Asterictus.

Ander tegenwerp wederleyt

Asterictus. Hoe kan Adam een sone gewonnen hebben (sal Cooznhert zeggen) na dat beeldt dat in hem u niet meer en was?

Eusebius. Ick ontkenne dat dat beeldt niet meer in em en was.

Asterictus. Hy was immers gheloovigh ende beeert.

Eusebius. Hebben dan alle geloovige ende bekeerde iet meer van dat oude ende epghen beeldt Adams? t gheheel in haer vernietight? hoe komt dan dat zy och geduerich over hare gebzeckelickheydt klagen/ fte daer van vermaent werden? de Discipulen ghehoofden/ die nochtans bestraft werden van kleynghehovigheydt Matth. 8. 26. hy geloofde/ die nochtans ep komt mijn ongeloovigheyt te hulpe/ Marc. 9. 24. nde wie isser zo verre in het gheloove ende bekeeringe die niet en moet bekennen/ het gene Paulus zeght Galat. 5. 17.

Aenhoud.

Asterictus. Het en volght niet/ indien zommiger gehoof ende bekeeringe gebzeckelick is geweest/ dat alr geloof ende bekeeringe zulck is/en dat Adam oock ebzeckelick is gebleven. Sect. 3.

Beantwoordt.

Eusebius. Ten eersten het staet altijdt vast/ dat dit evolgh niet en deught: Adam was geloovich ende oetvaerdich/ Ergo en hadde niet meer dien ouden ondigen aert: nadien nu gebleecken is dat dien aert och wel ten deele overich blijft in de geloovige ende oetvaerdige/ ende sy daer tegen te strijden hebben/ so atse moet gesepdt werden/niet wechgenomen te zijn/ naer allenskens verbzoocken en verswackt te weren. Daerom quam Cooznhert toe te bewijsen dat dam van desen bedozven aert gheheel verlost was/ elick hy wil gelooft hebben. Maer hy heeft hem dies el gewacht/ ende wil alleen zijn stout zegghen aenenomen hebben. Ten anderen/hoewel Matth. 8. 26. n Marc. 9. 24. slechts van particuliere werdt gespzoen/ men kan niet ontkennen dat Galat. 5. 16. 17. in gemeen werdt gespzoken. Want Paulus vermaent ebbende: Wandelt door den geest, ende en volbrenght e begeerlijckheden des wets niet: doeter by tot reden ese waerschouwinge/ want het vleesch begeert te-

gen den geest, &c. Waer mede hy te kennen geeft/dat de geloovige op geduerighen strijdt moeten verdacht wesen / ende wackerlijck hebben toe te sien/nademael het vleesch niet af en laet tegen den geest te rebelleren/ ende de overblijfselen des ouden mensches met den staert te steecken. Dese plaetse was Coornhert voor gekoomen / hy teyckentse zelve op den kant/waerom heeft hyse niet beantwoort/ ende bewesen datse niet in 't gemeen spreeckt/ ende daerom op Adam niet en kan gepast werden? Is dat met onpartijdigen ernst de saecke ondersoeken/gelijck hy beloofde? Doch hy heeft wel gemerckt datter geen raedt toe en was / zijnde nochtans te hartneckich om hem gevangen te geven.

Ander aenhoudt. Asterictus. Wilt ghy so generael gaen / zo sult ghy oock des gelovigen Abrahams geloove ende wandel moeten gebreckelijck maken tegen de H. Schrifture/ welcke uytdruckelijck seght/ dat sijn geloove volmaeckt is geweest, Iacob. 2. 22.

Wederleyt. Eusebius. Verstaet ghy volmaeckt voor / sonder eenich gebreck / ghy sult de Schriftuere strijdich maecken: want in het geloove Abrahams werden noch verscheyden onvasticheden en struykelingen gewesen. Het was een gebreck in sijn gelove/ als hy seyde/ doen hem de Heere quam verstercken: Heere Heere wat sult ghy my geven, daer ick sonder kinderen henen ga? Siet, my en hebt ghy geen zaet ghegeven, ende siet de soon van mijn huys sal mijn erfgenaem zijn. Gen. 15. 2. 3. niet tegenstaende hem Godt verscheyden mael het teghendeel wel vast en klaer belooft hadde. Het was een groot ghebreck in sijn geloove / als hy sijn Wijf versaeckte / ende in perijckel stelde van onteeringhe/ Genes. 12. grooter als hy het den anderen male dede/ Genes. 20. daer hy doch soo treffelijcke beloften/ ende ghewisse bevindinghen hadde/ van Godts zonderlinghe sorghe ende toe-sicht over hem. Misschien sult ghy dencken/ dat was eer hy zijnen Sone offerde; maer als hy hem offerde / was zijn gheloove volmaeckt. Ick antwoorde / I. van zijn geloove oock voor dese offerande/ ja eer hy Isaac hadde / werdt gesepdt Rom. 4. 20, 21. Dat hy niet en heeft getwijfelt aen de beloften Godts door ongheloove: maer

Voorkominge.

is

gesterckt gheweest in het geloove, ghevende Godt de re : ende ten vollen verzeeckert zijnde. 't Welck zoo ele is / of het volmaeckt ghenaemt wierdt. Soo was het dan niet nu volmaeckt ghewo2den / als Isaac soude offeren / maer wast al voo2 heenen / chtans wast niet sonder geb2eck. II. Jacobus en gt oock niet dat het nu volmaeckt was gewo2den / ner upt een exempel neemt hy een gemeen voo2stel ngaende Ab2aham / Dat het gelove mede gewrocht eft met sijne wercken, ende het geloove volmaeckt is eweest uyt de wercken. Dit en is immers niet al= n geschiedt in dat offeren / maer oock voo2 heenen / ijck hy lange voo2heenen gerechtvaerdight was / ewel Jacobus zegt / vers 21. dat hy gerechtvaer= ght is als hy Isaac offerde. Is dan Ab2ahams oove al te voo2 volmaeckt gheweest / ten tijde als verschepden geb2eecken heeft vertoont / het blijckt t het woo2dt volmaeckt by Jacobum geen onge= ckelijckheyt betepckent.

Asterictus. Wat werdt daer mede dan ghe= ment? Iac. 2. 22. werdt ver= klaert.

Eusebius. Dat is licht te mercken alsmen het ooge= rck Jacobi wel in siet. Hy begint vers 14. te han= en tegen de soodanighe die ydelijck van het geloove emden : desen toonde hy hoedanich het gheloove sen moet daer doo2 wy gerechtvaerdight ende sa= ig wo2den / namelijck / goede wercken voo2tb2en= nde / anders / dat het maer en is een ydelen schijn / n nietigen roem / een doodt geloove / soo wepnigh n name van geloove waerdigh / als een doodt lig= aem den name van een mensch: waerom zo pemant ich geloovich heeten / den Duyvel sal oock geloo= ig moeten genoemt werden. Om dan te klaerder toonen dat het geloove niet mach wesen sonder de rcken / hy wijst aen het exempel van Ab2aham. ghy siet dan / dat hy niet anders en wil te kennen ven / dan dat het gelove Ab2ahams in zijne werken / voo2namelijck in 't offeren sijns Soons / is gebleken. s hy dan segt / dat uyt de werken het gelove volmaekt heweest, hy wil anders niet seggen dan dat uyt de rken is gebleke dat sijn gelove levendig / op2egt / en

in

in zijne leden volkomen was: want hy stelt uytdrucklijck dit volmaeckte geloof / niet tegen een onvast / ofte gebreckelijck / maer tegen een doot geloof / siet vers 20. 21. 22. Gelijck nu een levendich mensch / hebbende de wesentlijcke deelen ende krachten / een volmaeckt mensch heet / onaengesien dat hy anders noch een kindt / teer / ende in eenige dingen gebreckelijck is: alsoo mach het geloove dat levendich is / ende zijne wesentlijcke delen en krachten heeft / hoewel anders met kranckheydt en gebreckelijckheydt behangen / een volmaeckt geloove heeten.

Derde aenhoudt. Asterictus. Wel aen / laet ons dat zo nemen: gy moet evenwel Adam / al houd ghy hem niet ten vollen verlost van zijne verdorventheyt / voor een ware geloovige houden / ende by den verlichten ende Heyligen stellen. Nu moet Seth immers ghewonnen zijn na het beeldt Adams zo hy doen was. Hoe kan dan Seth zondig gewonnen wesen? Sect. 4. 5. 6.

Antwoort. Eusebius. Dat is niet te min sotteliick als botteliik geargumenteert. I. Ick hebbe terstondt reden gegeven waerom het beeldt Adams als gheloovich ende weder-gebooren niet en moet verstaen werden. II. Al stondemen dit toe / soo mocste noch Seth zondich gebooren zijn / want is hy ghewonnen na het beeldt Adams zoo hy doen was / zoo is hy gewonnen in een verdorven nature / nadien Adam noch daer mede behangen was. III. Geloove / boetvaerdicheyt / heylicheydt / &c. en worden door generatie niet voortgeerft / mogen derhalven geensins in dit beeldt Adams ingesloten werden.

Vierde aenhoudt wederleyt. Asterictus. Mochte Seth Adams zonde hy mocht ook sijn deugden erven.

Eusebius. Wel aen / hoe dan yemandt deughdelijcker is / ende meer van de zondelijcke nature verlost / hoe hy vroomer kinderen sal winnen. Salmen dit toestaen? d'ervarentheydt zoude ons het contrary overtupgen. Het gene tot het geestelijck leven behoort / krijghtmen niet door natuerlijcke generatie / maer bovennatuerlijke werckinghe. De kinderen Godts / de ware gelovige / en werden zulck niet gebooren / maer weder-gebooren Ioh. 3. 3. 5. wercke niet uyt den bloede,

noch

noch uyt den wille des vleesch, noch uyt den wille des mans, maer uyt Godt gebooren zijn. Ioh. 1. 13. Adams kinderen erven van hem het ghene hy zelve behaelt heeft/maer niet dat hem wederom upt genaden is gegeven. Daerom werdt Adam voorgestelt als den stammen/ van welcken wy met het wesen/ de sonde ende doot over-erven: maer het leven/ de gerechtichepdt ende alles wat daer onder behoort vloept upt Christo als de fonteyne Rom. 5/ 1 Corinth. 15. Waer leest-lijnen opt dat door Adams gehoorsaemheyt veele ofte menige sijner kinderen zijn rechtvaerdige geworden/ gelijck wy lesen dat veele door sijne ongehoorsaemheyt tot zondaers zijn geworden? Alle heyligheydt van/ alle rechtvaerdigheyt/alle deugden/ die in Seth mogen geweest zijn/ heeft hy niet gehadt door generatie van den geloovigen/ boetvaerdigen/ verlichten Adam/ maer door genade Godts in het beloofde saedt/ waer door het eygen beeldt Adams in hem verhoocken/ ende Godts beeldt weder-opgherecht is. Doch dat hem Adam gegenereert heeft na sijnen beelde/ daer door verstaen wy dat hy van naturen de sonde ende doot als Adam is onderworpen geweest.

Capittel II.

Waer in de plaetse Gen. 6. werd gedefendeert tegen Coornhert en andere.

Asterictus. Het is voorwaer gelijck ghy gesept hebt; het verhael van Seths geboorte en is niet te verwerpen in dese materie. Ende hoewel Coornherts partijen niet vastelijck daer op hebben willen steunen/ my dunckt nochtans dat het/ beweert zijnde gelijck ick nu gehoort hebbe/een sterck bewijs maeckt. Ick achte dat ghy u-lieder bewijs upt Gen. 6. 12. soo sterck niet zult konnen maecken. Want als gesept werdt/ Alle het vleesch hadde sijnen wegh verdorven op der aerde, daer en werdt geensins gesproocken van verdervinge die wy van Adam souden

Coornherts valscheyt over ons bewijs uyt Gen. 6.

den ghe-erft hebben/ maer van eygen dadelijcke bedervinghe van den wandel der menschen. Waerom Coornhert u-lieden dapper doorstrijckt om dier plaetse wille/ Cap. 1. Sect. 2. 3. 4.

Eusebius. Dies te meer bestraffinge is hy waerdich om sijne valscheydt. Alle de gene die upt dit Capittel de Erf-sonde willen bewijsen steunen op vers 5. Ick hebbe nopt gesien of gehoort dat yemandt vers 12. daer toe aentreckt. Hy wacht hem ock wel yemandt aen te wijsen diet doen soude/ ofte eenige woorden sijner partijen te verhalen die daer op slaen. Ick hebbe daer beneffens veele kopijen onses Catechismi nagesien/ ende geen ghevonden die vers 12. op de kant hebben: maer alle wijsen sy op vers 5. sommighe op vers 3. en 5. Wat salmen hier van Coornhert seggen? hoe kanmen hem van/ ofte moetwillige ofte ten minsten lichtvaerdige valscheydt/ ontschuldigen? ten kan voorwaer geen onwetenheydt geweest zijn/ nademael hy wil schijnen onse schrijvers zoo wel gelesen te hebben. Alleen onsen Musculus/ die hy zoo dickwijls aentreckt/ende nu noch sect. 4. om te toonen dat vers 12. ons niet en helpt: hadde hem behoorden te leeren dat ons bewijs gheleghen is vers 5. gelijck hy daer upt de Erf-sonde selfs beslupt observat. 2. Derhalven dit geheele Capittel en alle sijn geraes in het selve/als verre bupten den wegh lopende/ en is geen antwoorde waerdich: ende dient maer om pegelijck te leeren dat hy hem over sijn roepen en stout spreken niet en ontsette/ also hy hem niet en ontsiet zeer breedt voor te doen waer hy de meeste valscheyt pleeght.

Waer in ons bewijs bestaet.

Asterictus. Voorwaer zulck doen ergert my zeer. Doch hoedanich is dan u lieder bewijs?

Eusebius. Vers 3. staet: Mijn geest en sal niet in eeuwigheydt twisten met den mensche, de wijle hy oock vleesch is: dat is/ geheel bedorven en vleeschelijck. Hoedanich dese bedorventheydt was toont vers 5. alwaer de woorden upt het Hebreisch alsoo lupden: De Heere sagh dat de boosheydt des menschen meenighvuldigh was op der aerde, ende al het gedichsel der ghedachten sijnes herten t' allen daghe alleenlijck boos was. Hy spreeckt van den menschen in't gemeen. De ver-

dor-

oꝛventheydt ſtelt hy in het herte, 't welck in de
Schꝛifture geſtelt werdt als de fonteyne des levens/
aer uyt de affecten/gedachten woꝛden en wercken
ooꝛt koomen. Dit noemt hy zoo bedoꝛven/dat niet
lleen de ghedachten, maer oock het ghedichſel, ende
le het ghedichſel der ghedachten boos/ ja alleenlijck
coos was. Deſe bedoꝛventheydt bepaelt hy niet op ſe-
eren tijdt des levens/maer hy ſeght t'allen dage, zoo
at geen ouderdom der menſchen van de kindſcheydt
f tot den ouderdom toe uytgeſlooten werdt. Want
oe konde hy zeggen t'allen dage, als het herte eeni-
en tijdt hadde van deſe bedoꝛventheyt vꝛy geweeſt?
oy toont dan ſo de dadelijcke bedoꝛventheyt/ dat hyſe
aren oꝛſpꝛonck geeft in een booſheydt die altijdt en
an beginne af in den menſche is/ ende van jonghs
p wercken des vleeſches voꝛtbꝛenget.

Aſterictus. Dat lupdt vꝛy wat anders dan't geen
ooꝛnhert voꝛſtelt. Doch hier komt my in den
n 't gheene ick onlanghs in een boeck uyt het La-
yn overgeſet (waer in veel vꝛeemde dinghen ſton-
en) geleſen hebbe: namelijck/ dat hier niet ghe-
oꝛoocken en werdt van de natuerlijcke begeerlijck-
eydt ofte nepginge/ maer van de bedoꝛventheydt
e den menſche dooꝛ eygen wille behaelt: welck daer
ede beweſen werdt/ om dat Godt om de ſelve booꝛ-
am de Werelt met de Sondvloet te ſtraffen: ten an-
eren/om dat de Schꝛift getuygt/ datſe Gode eenich-
ys als een nieuwe en onverwachte ſake voꝛquam/
dat hy geſeyt wert ſich bekommert te hebben/ met
eron dat hy den menſche gemaeckt hadde.

Tegen-werpingen Socini.

Euſebius. Ick mercke wel wat boeck ghy meent/
weten/ een het alderſchandelijckſte dat opt Sonne
ſien heeft/ hoewel het eenige Cooꝛnhertiſten en-
Hanſiten ſchijnt wel te gevallen; welcke eens de
outichevdt genomen hebbende in 't ſtuck der Kelige
ner eygen overleggingen toe te geven/en hare nieus-
erichevpt te volgen/ dooꝛ Gods rechtvaerdich ooꝛ-
eel te met tot nieuwe grouwelen verval len. Ick heb-
e in onſe laetſte t'Samen-ſpꝛake verſcheyden mael
emerckt, dat ghy onkruydt hadt uyt dien hof: oock
ebbe ick wel geweten/ dat ſy die u ſoecken te verlep-

den

den daer het haer dienstich is / met sulcke Calveren ploegen. Daerom hebbe ick oock verscheyden mael mijne redenen soo gestelt ende mijne woorden beleyd/ dat ick u daer teghen genoeghsaem gewapent hebbe/ selfs als ghy my daer toe geen occasie gaeft. Onderwijlen ick beklage ons landt / waer in meer en meer/ alles wat de Duyvel tegen de waerheyt derf bedencken ende door sijne dienaren uytbrengt / by een vergadert/by d'een of d'ander aengenomen/ende verbreyt werdt. Och dat God onse Overheden eemael sulcken yver instorte dat sy sodanige Godloose nieuwe vindingen Godvruchtich tegen-gingen / eer de suyvere waerheydt soo seer ende veele bestreden werdt/ dattet de Heere niet langher en kan verdragen / ende sijne handt over ons verswaere. Maer wee de zulcke/ dien het niet ghenoegh en is haer tot alle ketterije over te geven/ maer oock het fenijn uyt verre landen in ons lant/uyt vremde talen in onse tale overbrengen/om alsoo de onvaste en ligtvaerdige menschen tevergiftigen.

Asterictus. My dunckt dat ghy u ontstelt Eusebi, u gebaer is verandert/ende uwe spraake valt wat scherp. Het is best dit bezijden te stellen / ende in ons propoost voort te gaen.

Eusebius. Het moeten wel koude herten wesen Asterícte, die dese zake gedenckende niet ontroert en werden/ ende haer niet en bedroeven over de onheylighe ketterijen die de Gemeynte meer en meer bestrijden / het woort des Heeren schenden / ende sijnen heyligen Naem onteeren. Doch wy sullen voortgaen. Ick bekenne dan/dat Gen. 6. 3. 5. van de dadelijcke Godlooshedenwerdt gesproocken: maer zegge oock / dat daer by de onreyne fonteyne/ te weten de natuerlijcke bedroventheydt / werdt te kennen gegeven. Want die alleen de dadelijcke booshevt verstaet / moet seggen dat dese booshevdt der herten eerst dan ghekoomen is / als nu de menschen eenighe jaren hadden / ende met dadelijcke eygenwillige sonden haer besoedelden; soo en waren dan de herten niet boos alle tijdt, ghelijck den text seght. Oock en waren dan aller menschen herten niet boos/ want die noch te jongh waren om dadelijcke sonde te begaen/ moeten noch onbesoe-

Werden wederleyt.

delde

elde herten gehadt hebben: ende nochtans woordt
an de menschen in 't gemeen gesproocken / gelijck o-
er allen soo wel jongh als oudt de Sondvloedt is
ekomen. Hoe kanmen de kinderen van de bedoventh-
epdt uytslupten / dewijl sy in de straffe werden in-
esloten? salmen haer mede verstaen onder de men-
hen welcke Godt sijn plage dreyght en sendt / ende
lmen haer niet verstaen onder de menschen die hy
an booshepdt beschuldight? salmen mogen vermoe-
en van dien barmhertighen ende rechtvaerdighen
od / dat hy de gene die gantsch geen schult en had-
n met de schuldige soude omme brenghen? wy moe-
n dan gelijck in Godts plage / alsoo in sijn klage be-
ypen alle menschen / derhalven ock soodanige die
ch geen andere dan natuerlijcke ende aengeboren
rdoventhepdt hadden / elck na sijn gelegenthepdt.
aer mede ghy nu sien kondt / dat het voornemen
odts om de geheele Werelt met de Sondtvloedt te
affen / een krachtige reden geeft voor ons / maer
sen teghen-partijder niet en kan helpen: want de
oothepdt der dadelijcke bedervinghe heeft Godt
l gedrongen tot straffe te resolveeren / doch de selve
or hem stellende / aenmerckt hy verder de gelegent-
pdt des menschen / ende siet ock op de natuerlijcke
voventhepdt / het zaet van soo grooten afwijckin-
; ende seecker stellende dat de saecken soo verre wa-
n vervallen / dat niet anders dan langhs hoe boo-
wrachten uyt dit zaedt en waren te verwachten /
beslupt hy de straffe ghemeen te maecken over
e menschen. Hy hadde noch gewacht 120. jaren /
er hy bevond dat uyt de onreyne fonteyne der
voventhepdt hoe langer hoe meer booshepdt vloey-
so dat het tijt was de straffe te senden. Sijn ander
en is mede geheel los: want Ten eersten / de Schrijf-
re en seght niet dat dese verdoventhepdt Gode als
onverwachte sake voorquam. Ten anderen al sey-
y het / so moeste het doch / gelijck ock Godts berou
e bekommeringe / als menschelijcker wijse gespro-
n / verstaen werden. Ende wat wonder ist dat hem
odt aldus voorstelt / daer nu in so vele Godtlooshe-
/ ende geweldige bedervingen openbaer was ghe-

Siet ock t' samen-spr. 4. het 1. deel, Cap. 3. ontrent het eynde.

worden/waer toe de aengeboren verdorventheyt kan uytbreecken/ als sy door de weder-geboorte niet en werdt gebetert/ofte met krachtige banden weerhouden. Dit is dan kortelijck den sin: Dat de Heere/siende dat des menschen herte/'t welck altijd en van naturen met boose gedichten en gedachten swanger ging/ tot grouwelijcke bedervingen was uytgebroken/ende dat de booshevt groot was op aerden; hem vertoont heeft als eenen die ten hoogsten bekommert was/ ende berou hadde van het scheppen des menschen/ te meer om dat hy met sijn patientie van 120. jaren de Wereld genoegsaem hadde overtuygt: voornemende de menschen te verdelgen van der Aerden/ niet alleen de opwassende ofte volwassene die haer dadelijck besondigden/maer ook de onmondige/ die noch maer het zaedt ende de fontepne in haer hadden waer uyt soo grooten bedervinge ontstondt.

Asterictus. Ick en vinde niets tegen u redenen/ om die te wederleggben/ Alleenlijck dunckt my dat in Coornhert noch pets is dat ook op vers 5. kan tegen-gewogpen werden/ ende antwoorde verepscht. Hy voert Noah in/ die sijne weeh niet bedorven hadde/ maer rechtvaerdich was. Sect. 4. Ick sie wel dat hy daer mede dringt op vers 12. waer hy buyten den weeh is. Doch ick zal't aldus gebruycken: Indien men de booshevt des herten moet verstaen van eene algemeene natuerlijcke verdorventheyt/ soo moeste ook Noah de selve gehadt hebben/maer Noah wert van den bedorven hoop afgesondert/ ende heeftse niet ghehadt. Soo en moetmen dan geen soodanigen natuerlijcken algemeenen verdorventheyt verstaen.

Tegen-werp uyt Coornhert

Eusebius. Dat is veel te swack teghen ons voorgaende bewijs/ ja versterckt het: want meent ghy dat de uytsonderinghe van eenen Noah in dese saecke behoort aengemerckt te werden/ hoe veel te meer salmen aen d'ander zijde moeten acht nemen op soo veel kinderen die mede vergaen zijn/ die geen andere dan aenghebozen verdorventheyt en konden hebben? Al stonde ick dan toe dat Noah gheheel van alle verdorventheyt mochte vry gehouden werden/ het en soude ons seggen van de natuerlijcke bedorventheyt/ die

Wederleyt

wy

ghy van Adam erven/ geensins omstoten. Enoch is
weg-genomen dat hy den doot niet sien en soude Heb.
11. 5. Elia voer in een onweder ten Hemel 2. Coning
. 11. soudemen om deser wille mogen seggen / dat
esen regel niet gemeen is/ Het is den menschе eenmael
eset te sterven Hebr. 9. 27? ofte dat dit niet en is een
enge-erfde last/ een aengebozen ende nu natuerlijcke
ienstbaerheyt/ dat den menschе wederom moet tot
erde wozden?

Asterictus. Geensins/ het ware al te plompen valsheyt.

Eusebius. Even soodanighen plompicheyt steechter
n u tegenwerpinge. Maer op dat ghy verder moogt
en/ dat het gheensins en volght dat Noah van dese
erdozventheyt geheel vry was: Seght my nu wederom; soudemen wel mogen seggen / Enoch ende
Elia en hadden gheen sterfelijcke nature/ nademael
n niet gestozven zijn?

Asterictus. Elia self geeft het tegendeel te kennen /
iddende dat sijne ziele stozve/ seggende: Neemt nu,
leere, mijne ziele; want ick en ben niet beter dan mijne
aderen. 1 Coning. 19. 4. Daerom geloove ick dat hy
nde Enoch wel sterfelijck waren/ maer evenwel dooz
ysondere werckinghe Godts dooz het sterven bewaert zijn.

Eusebius. Wel aen / bekent dan datmen niet mach
ggen/ Noah en was geen gemeene natuerlijcke bezventheyt onderwozpen / nademael hy een godlijck leven leyde/ ende als sulck in de ghemeene straffe
erschoont is. Wilt ghy nu verstaen hoe Godt ende
Mose hier spzeecken? laet ons maer blijven in dese
elve gelijckenisse. Als Moses aenmerckte die dadelijcke ellenden ende swarigheden die onder Israel
mme gingen / hy beschzijft het leven des menschen
n 't gemeen als geheel ende allesins bzoos ende boos/
aer onder met een verbatende de natuerlijcke ende
engebozen sterfelijckheyt ende pdelheyt der menschen: welcke Godt uyt dit leven roept/ ende daer henen laet varen als eenen stroom/ &c. Psal. 90. onderzoylen en soude hy niet geschzoomt hebben/ wanneer
et gelegen gekomen hadde / als by uytsonderinge te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

zeggen / Doch Enoch vant genade voor den Heere: niet om hem vyt te keuren van de aengeborẽ sterfelijckheyt ende alle werckinge der selver / maer om te kennen te geven datse Godt in hem weerhouden ende tegen-gegaen hadde. Even alsoo handelt hy alhier: hy stelt God voor / als aensiende de dadelijcke verdervinge der menschen / ende den wandel / het dichten en de gedachten / alleenlijck boos verklarende / daer onder met een verbatende de aengeborẽ verkeerthepdt des herten die allen gemeen is. Nochtans seght hy / vers 10. Maer Noach vondt genade inde oogen des Heeren. Niet om hem vyt te verklaren van de aengeborẽ gebreckelijckhept ende alle werckinge der selver: maer om aen te wijsen datse in hem niet en hadde de overhandt genomen / maer weerhouden ende gekeert was.

Andere tegenwerp. Asterictus. Het bederven van den wech / werdt vers 12. den selven toegeschreven / dien vers 5. de gestadighe booshept des herten werdt toegheschreven. Nochtans en kan de bedervinge des wegs geen onmondige kinderen toegeschreven werden: hoe wilt ghy dan / die booshept / vers 5. gemeldet / den onmondigen kinderen ook toeschrijven?

Antwoort. Eusebius. Siet of dit niet beter slupt. Die verbaet woorden onder de menschen die Godt verderven wilde / moeten mede verbaet werden onder die gene die verdorven waren voor Godt. Nu de onmondige kinderen werden mede verbaet onder de menschen die Godt verderven wilde: hoe wilt ghy dan ontkennen dat sy moeten verbaet werden onder de gene die verdorven waren voor Godt? Wat u tegenwerpinghe aengaet / Ick sta u toe dat vers 5. en 12. de selve persoonen verstaen werden; doch alsoo / dat sy vers 12. beschreven werden van daden die alleen passen op den genen die eenige jaren hebben / maer vers 5. van een gesteltenis die ook de natuerlijcke verdorventhept insluyt / ende volgens ook de kinderen aengaet gelijck voor is getoont.

Aenhoudt. Asterictus. Werden de personen vers 12. beschreven van daden / waer toe eenige jaren noodich zijn / soo kanmen daer geen onmondige kinderen verstaen.

Euse-

Euſebius. Men kan ſeer wel: want het is gemeen Antvvoort.
at een menichte/waer onder oock onmondige kinde-
n behooren van daden/ beſchreven werdt die eenige
aren verepſchen. De kinderen Iſrael gingen door
Zee/ Exod. 14. 29. tot gaen/ met namen een goedt
uck weeghs en met haeſten/ waren jaren noodigh/
chtans moeten onder dit Iſrael de kinderen me-
t verbaet werden. Iſt niet ghemeen in de ſchrift/
t volck/de gemeynte/het huys Chriſti/te beſchrijven
n het geloove/ de weder-geboorte/ heyligheyt? &c.
chtans het is ſeecker dat daer onder oock de on-
ondige kinderen verbaet worden/ 't welck wy na-
aels/ van den Kinder-doop handelende/ krachtich
llen bewijſen: hoewel ten heeft ſelfs by de Weder-
opers geen bewijs noodich/ alſmen de Gemeynte
emt van de ghene die onder belofte der ſalicheyt
nen/ ſiet Antoni pag. 31. welcke doch oock doorgaens
der den naem van geloovighe/ &c. werden voorge-
lt. Maer wat iſt noodich exempelen te vergaderen
e over al voorkomen/ nadien het ſelf Gen. 6. 300
aerlijck geſien werdt? want als geſept wert al het
ees hadde ſijnen wegh verdorven, vers 12. hoewel daer
den werden geweſen die jaren vereiſchen/'tis even-
el ſeecker dat onder die beſchrijvinge verbaet wor-
n alle menſchen welcker eynde ghenaeckte (verge-
ckt vers 12. met vers 7. en 13) waer onder ook kin-
ren waren. Ende wat vreemdigheydt kan daer in
eſen na onſe leere/ nademael de kinderen hadden in
edt/ 't gene d'oude hadden in daedt: ende niet an-
rs en konde verwacht werden in ſoo grooten ver-
ilderinge/ dan dat ſy/ opwaſſende/ uyt dat quade
edt de ſelve of erger vruchten ſouden voortbrengen?
erhalven beſlupte ick/dat ons bewijs genomen uyt
rs 5. geenſins verſwackt werdt/ om dat de zelve
rſoonen vers 12. alſoo beſchreven worden/ dat het
een bejaerde ſchijnt te raecken.

Afterictus. Coornhert komt u noch op een ander Derde te-
hſe aen. Ghy ſtelt vaſt/ dat vers 5. beveſtight werd genwerp
t natuerlijcke bedervinghe die door Adams werck uyt Coorn-
den Paradijſe/ (na u-lieder gevoelen) op allen is hert.
komen. Hier teghen ſeght Coornhert ſect. 6. Nie-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

mandt mach verderven 't gene nu al bedoruen was. Waren nu alle menschen door Adam verdoruen / hoe ist mogheliick dat eenich menschе hem selven soude hebben mogen verderven? nochtans getuyght Godt vers 12. dat de menschen self (niet Adam) haren wegh (ofte wandel) hebben bedoruen. So en haddet dan ock Adam niet gedaen.

Weder-leyt. Eusebius. Coornhert verwert hem selven in dobbelsindicheyt ende verandert syne sprake / daerom is syn beslupt enkel bedrog. Hy vraegt hoe den mensch hem selven kan bederven die door Adam bedoruen is? Ick vrage wederom/waer wort hier geseit dat den mensch hem selven bederft? in 't 12. vers/seght hy. Ja maer (segh ick) daer en wordt niet ghesepdt dat den mensch hem selven, maer dat hy synen wegh bedoruen hadde/ gelijck Coornhert self verhaelt. Wat anders is de menschе self/wat anders synen wegh. Voorwaer ten is niet vreemdt dat een verdoruen mensch ock synen weg of wandel verderft/als hem de Heere niet kragtich vernieut. Hier mede is nu ock te niet / wat hy bybrenght Sect. 7. nochtans laet het ons nemen (op dat wy Coornhert wat toe geven) als ware vers 12. gesept / niet dat den mensch synen wegh, maer dat hy hem selven verdoruen hadde; soude daer upt moeten volgen dat wy in Adam niet verdoruen waren? Ja ter contrarie beyde is waer / dat wy in Adam bedoruen zyn/ende dat wy ons selven bederven/also wy gemeenlijck van quaet tot erger gaen / so lange wy van den geest der weder-geboorte vervreemt zyn/ofte door krachtige regeeringhe Godts niet weerhouden werden.

Aenhoudt beant-woort. Asterictus. Coornhert noemt dat een verdraepinghe ende dupstere glose/want segt hy/ God en spreekt niet van verargen/maer verderven. sect. 7.

Eusebius. Daer is immers minder en meerder verderf: is een meerder bederven geen bederven? dewijl verargeren meer verderf maeckt/so mach't ock verderven heeten. Niemant mach verderven 't gene al bedoruen was / seght ghy / maer 't is valsch. Wy lesen Exod. 8. 24. Het landt werdt verdorven van de onghedierten. Maer als het daer na met hagel en vyer ge-

geplaeght wierdt / het wiert dan 't een met 't ander verderf genoemt. Exod. 9. 25. en 10. 7. Is niet den acker in het gemeen om Adam vervloeckt / Gen. 3. 17. en 5. 29? Alsmen na Coornherts wijse soude beslupen / men mochte seggen / Den acker is vervloeckt in den Paradijse / soo en kanse voortaen niet vervloeckt werden. Doch daer beneffens is noch eenen sonderlingen vloeck op Cain gelept / dat hem den acker zijn vermogen niet en soude geven / Genes. 4. 12. Ende Israel werdt gedreyght vloeck op den acker / Deut. 28. 16. Segt my nu / Is niet de aerde bedorven door dien eersten vloeck? wordt sy niet bedorven alsser een nieuwen vloeck komt? So segh ick van den mensch / hy is bedorven door Adam / ende wordt bedorven door eygen verderfinge. Daer beneffens moet geacht werden / dat hier ghesproocken werdt van een uytterste verderf / 't welck op 't hooghste was ghekommen / want de aerde was vervuldt met wrevel, vers 11. 13. Nu het gebeurt in de Schrifture veel / dat een saecke dan gesept wert te geschieden alsse op een sonderlinge wijse ofte mate geschiet / hoewelse te voren wel geschiedt zy: soo staet Joh. 7. 39. de Heylige geest en was noch niet, overmits Iesus noch niet verheerlijckt en was. Hy hadde by de geloovige altijdt geweest / wiert nochtans belooft als hadde hy niet geweest. So sepde Christus tot zijne Discipulen Act. 1. 5. Ghy-lieden sult in den H. Geest ghedoopt worden, niet lange na dese dagen. Nochtans hadden sy den Heyligen Geest alreede bysonderlijck ontfangen / Joh. 20. 22. Wordt de Heere gesepdt den Heyligen Geest te geeven als hy den selven vermeerdert / waerom kan den mensch niet ghesepdt werden / hem selven te bederven als hy de bedervinghe grooter maeckt / ja op 't hooghste brenght?

Asterictus. Ten minsten sult ghy moeten bekennen dat dese eygen bedervinge met u-lieder beschrijvinge van de natuerlijcke verdorventheydt strijdet. Want ghy-lieden drijft dat wy onbequaem zijn tot eenich goet, geneyght tot alle quaedt. Dat onse nature gantsch verkeert is en vervloeckt. Dat alle deelen ende krachten ja den gantschen mensche verdorven zijn. Dat onse

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

natuere geheel doodt is in de verdoventheydt / &c. Hoe kan sulck een natuere meer verargert worden / hoe konnen sulcke menschen haer selven noch bederven? mach ock een geheel blinde blinder/een gancsch doove doover / een doode dooder / een gantsch quade erger werden?

Ander aenhoudt wederleyt.

Eusebius. Ghy hebt daer met weynigh woorden vervaet de geheele meeninge van 't gene Coornhert Sect. 8. tot 14. toe, veele pampiers bekladdende / voorstelt. Ick antwoorde kortelijck / I. Dat dese gehele blindtheydt / doofheydt / booshepdt / doodigheydt / &c. van de onse gestelt werdt aengaende de ware en salige kennisse Godts / ende der geestelijcker dingen: aengaende de suyvere Godts-dienst / ware gehoorsaemheydt / rechte Godtsalicheydt / ende onbevlechte wercken: Corteliick / aengaende die rechtvaerdicheydt die ons ter salicheydt mach helpen / gelijck Coornhert selfs bekent sect. 8. Ondertusschen bekennen wy dat in den gevallen mensch is gebleven niet alleen eenich gevoelen van de Godtheydt / maer ock eenige bequaemheydt om uyt de geschapene dingen meer van hem te leeren. Daer beneffens dat hy heeft eenich natuerlijck onderscheydt van het gene eerlijck of schandelijck is / ende bequaemheydt tot veele treffelijcke wercken der uyterlijcke ende burgerlijcke geschicktheyt/waer door hy dickwijls in politijcke of huyselijcke saken hem treffelijk en loffelijck vertoont / &c. gelijck zelfs Calvinus en Martyr daer van spreken / die Coornhert aentreckt / Calvijn Instit. 2. C.2. s. 13. ende C. 5. s. 19. Martyr Class. 2. Cap. 2. s. 3. en voorgaens alle onse Schrijvers als sy van dese materie handelen. II. Men moet niet dencken / dat dese booshepdt / waerom Godt de Sondtvloedt zondt / was alleen de blindtheydt / doofheydt en doodicheydt in 't geestelijcke / maer dattet een gheheele verdervinghe was ende verwallinghe tot alle onghereghelthepdt / moetwilligheydt / ende booshepdt / soo datter gheen geschicktheydt meer en was / selfs geen burgerlijcke ende die haer natuere noch mochte leeren: hoewel de Heere in ende met de selve de aengeboren boosheydt sich met een voor oogen

stelt/

elt/ende beſlupt zoo wel jonghe als oude te verdel-
en. Om nu op u tegenwerpinge te antwoorden: Ick
gghe dat de bedorven nature haer zelven noch zeer
ele kan verargeren ende bederven / het woordt des
eeren niet alleen niet behoorlijck gebruykende/maer
ck gantsch verstotende / bespottende / ende dies te
eer haere begeerlijckheyt toegevende homense meer
ner van af-maent: ja zelfs het natuerlijcke licht ver-
upsterende / de waerheydt in ongerechtichheydt t'on-
rhoudende / Godt na mate der kennisse niet eeren-
noch danckende / maer in de gedachten verydelt /
het herte verdupstert wordende/ in gewaende wijs-
ydt tot schandelijcker dwaeshept vervallende / den
epper vergelijckende by het schepsel/ende het zelve
ven den schepper eerende / tot alle schandelijcke en-
/ na eygen kennisse en oordeel / doodswaerdige be-
egingen en wercken haer overgevende: waer van
aulus een langh verhael doet Rom. 1. van vers 18.
t het eynde toe. Op zoodanigen wijse hebben de
nschen voor de Sondtvloedt onghetwijffelt hare
gen geheel bedorven / ende haer selven geweldich
archt / tot dat het zoo hooge was ghekoomen dat
Godt niet langer konde verdragen. Voor zoo
el ymandt blindt / doof / of doodt is / en kan hy
t blinder / meer dan gheheel doof / of dooder wor-
t: Maer I. hy kan onbequamer worden om we-
rom gesicht / gehoor / of leven te krijgen. II. Hy
in in dat gene waer hy noch eenich leven / gehoor en
icht heeft (hoedanich wy terstondt oock in d'onwe-
-gebooren hebben geweſen) allenskens meer ende
er daer van verliesen/zo datter niet anders en blij-
van een geheele woestichept/gelijck het oock ginck
e dagen Noë.

Asterictus. Ghy-lieden noemt immers d'aengeboren Derde aen-
doorventhepdt het zaedt ende den wortel van zulke houd ver-
nervinghe / ghelijck ghy zelve hier voor ghedaen nietight.
t.

Eusebius. 't Is waer / maer zeggen oock dat dese
rtel niet noodtsaeckelijck de zelve zoodanich heeft
rt gebracht: want hoewel den mensch buyten de
oder-geboorte hem niet en kan ter salichepdt bekee-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ren: nochtans konde hy door dat overige licht en vermogen/'t welck de gemeene voorsienichept Gods by hem gelaten heeft / veel gebreecken mijden die hy aenhoudt: soo dat hy niet ontschuldichlijck en is / dewijl hy het goede gebruyck van'tgene hy noch hadde/selfs so verre niet en heeft waergenomen als hy noch konde: het welke Coornhert oock in Martyre/die hy wilde schijnen gheleesen te hebben / konde vinden / Loc. Comm. Class. 1. Cap. 2. Sect. 8. Laet ons dan beslupten / niet tegenstaende al Coornherts veel-woordich geraes / dat het seer wel te samen bestaet / dat de menschen van natueren bedorven zijn / ende self hare wegen ten tijde Noë bedorven / ja haer zelven geweldich verarght hebben / tot dat Godt niet langer konnende patienteeren de zonde komt straffen selfs tot in haer begin ende oock aen de kinderen.

Capittel III.

De plaetse Eph. 2. 3. werdt beweert, tegen Coornhert, Antoni, ende andere.

Asterictus. Noch en sie ick niet dat Coornhert mach bestaen: ick sal sien wat de reste zijns boecks vermach; waer in dat ik niet en volge de ordre der verhandelde plaetsen/gelijck ick eerst voor genomen hadde / dat geschiet om dat ick vreese dat het Coornherts maniere van schrijven niet wel en soude konnen lijden: wil daerom liever volgen zo hy voor gaet. Hy komt dan nu tot de plaetse Eph. 2. 3. Wilt ghy de zelve oock staende houden? want de Delfsche Predikanten hebben bekent dat Coornherts verklaringe niet quaedt en is / ende dat sy de leere van de aengebozen verdoventheydt met dese plaelse alleen tegen de bestrijders niet zouden konnen vast maecken / gelijck Coornhert alhier verhaelt / ende hem daer mede sterckt, Cap. 2. Sect. 8. 10. 11.

De plaetse Eph. 2. 3. is krachtig in dit verschil.

Eusebius. Het moeyt my zeer dat de schrifturen der Delf-

Delfſcher Predikanten niet te bekoomen zijn / die
oornhert in dit boeck aentreckt : wanneermen de
lve hadde / kondemen oordeelen of ſy ſulcks geſept /
ſte in wat ſin ſy het geſept hebben. Ick hebbeſe over
geſocht : aen veele oude Predikanten ofte ſelf ofte
oor andere daer na vernomen / in verſchepden ſteden /
nder andere te Amſterdam ende te Delft de meeſte
ock-winckels beſocht / maer het is alles te vergeefs
eweeſt. Nu moeten wy alleen op Coornherts zeggen
ngaen / die hem zeer ongetreu in onſe Schrijvers
eeght te toonen. Maer watter van is of niet / Ick
me aen deſe plaetſe voor ons vaſt te maecken : heb-
n de Delfſche Predikanten miſſchien de zelve onvaſt
houden / dat en kan noch my noch de waerheydt
nderen : het kan wel gebeuren dat eenige plaetſe in
re rechte kracht / zelfs van treffelijcke Mannen /
et gevaet werdt.

Aſterictus. Hoe wilt ghy deſe plaetſe ſtaende hou- Teghen-
n / nadien in den gantſchen brief tot den Epheſen werp.
et met een eenich woordt van Adam ofte zijne Hiſto-
e vermaent werdt / veel min verhaelt dat wy door A-
ams zonde al t' ſamen zondich ende quaedt geboren
orden ? ſulcks moeſter nochtans ſtaen zoude ghy
aer en vaſt bewijs hebben. Sect. 3.

Euſebius Het gene nu in queſtie ſtaet / werdt zoo Weder-
aer daer in getoont dat ghy het niet en ſult omſto- leyt.
n. Dat Adam ofte ſijne ſonde niet ghemeldt werdt /
n was oock niet noodich / ende het gebeurt dickwijls
at de Schrifture de gemeene menſcheljcke quaden /
oor Adam over ons gekomen / aenwijſt / ſonder dan
an Adam ofte ſijne ſonde te vermanen. Als wy
ſal. 39. en 90. leſen van 's menſchen broosheyt / nie-
ghcyt / ydelheyt / ſalmen ſeggen daer en werdt niet
heſproocken van Adam / ofte dat wy door hem zoo
oos en nietigh werden geboren / ergo daer en
erdt niet geſproocken van de aengeborene ſterfelijck-
eyt en broosheyt ons alleen door en van Adam toe-
ekomen ? alſmen ſo dickwijls leeſt van de Ween der
arende vrouwen / ſalmen niet mogen beſluyten dat
it moet weſen een aengeboren / natuerlijk en volgens
an Eva afgevloept quaet / om dat niet vermaent en

werdt

werdt van Eva ofte hare sonde? Wie soude soo plomp wesen?

Asterictus. Wel aen laet ons dan de woorden selfs sien/ met het gene daer voor gaet; aldus seght Paulus: Daer ghy doodt waert door de misdaden ende de sonden, in welcke ghy eertijts gewandelt hebt, na de eeuwe deser werelt, na den oversten der macht des luchts, des Geests die nu werckt in de kinderen der ongehoorsaemheydt. Onder de welcke oock wy alle eertijts verkeert hebben in de begeerlijckheden onses vleeschs, doende den wille des vleeschs ende der ghedachten: ende wy waren van natuuren kinderen des toorns, gelijck oock de andere. Men siet opentlijck dat d'Apostel daer spreeckt van der Epheseren eyghen sonden daer in sy geleeft hadden/ om dese noemt hyse kinderen des toorns/ niet om Adams sonde hen-lupden aengeboren. Coornhert sect. 4, 5, 6. Antoni pag. 40.

De plaetse wordt verklaert met wederlegging der partijen.

Eusebius. Hy spreeckt soo van hare eyghen zonden dat hy opklimt tot de aengeboren verdorventheydt. Vers 1. en 2. stelt hy de Epheseren voor haren ellendigen staet buyten Christum/ bestaende in de krachtige heerschappije die de zonde over haer had. Vers 3. stelt hy hem zelven ende alle Joden den selven ghelijck/ op dat hy niet en schijne de Heydenen erger van naturen te maecken dan de Joden/ ende betoone dat hy beyde Joden ende Griecken alle onder de sonde beslupt/ als Rom. 3. 9. daerom segt hy: Onder dewelcke oock wy alle eertijts verkeert hebben, &c. Maer hier mochte yemandt ghedocht hebben/ hoe Paule! oock ghy en alle Joden? hoe dat? dit snijdt hy af/ seggende: Ende wy waren van natuuren kinderen des toorns, gelijck oock de andere. Wy hadden/ wil hy seggen/ de selve natuere die ghy Heydenen haddet/ waren van natueren soo wel bedorven als andere/ ende daer door onder den toorn Gods. Dit en hebben Coornhert ende Antoni niet onderschepden/ daer haer de reden doch begnamelijck aldus verdeelt/ ende in den geheelen text niet een titelken van haer en konde getoont werden dat daer tegen gaet/ waerom sy haer met bloot segghen sonder bewijs verholpen hebben. Lieve doch/ wat isser in de woorden Pauli dat ons

beletten

eletten zoude dese laetste woorden verder te nemen
ls op de dadelijcke zonden? ist ongherijmt van de
zecken te komen tot den spring-ader? ja dit diende
m de ellende des menschen te vergrooten / ende de
oodtsakelijckheyt der genade Godts in Christo be-
r aen te wijsen.

Asterictus. Het dunckt Coornhert vreemdt dat ge-
erde Mannen dit hebben mogen duyden op de son-
t bij Adam in 't Paradijs bedreven.

Eusebius. Wy duyden het op de natuerlijcke bedor-
enthept waer mede wy geboren werden; van A-
nms sonde en spreecken wy hier niet / hoewel wy op
natuere siende tot hem moeten opklimmen. De
dorventheyt onser nature sien wy hier soo klaer
t ons wonder dunckt dat luyden van oordeel met
nige ydelen glosen de selve bestaen te verduysteren.

Asterictus. De hedighe discipulen van Coornhert
erpen tegen / dat Paulus niet segt wy zijn, maer wy
ren kinderen des toorns: spreeckende van gets dat
et meer en was: waer uyt wy beslupten / dat hy niet
spreeckt van d'Erf-sonde / de welcke na u gevoelen
tijdt blijft.

Tegenwerp der Remonstranten beantwoordt.

Eusebius. Na ons gevoelen zijn wy alle kinderen
s toorns van natueren, maer alle weder-ghebo-
n / in Christo / kinderen Godts uyt genade, in welcken
Erf-sonde blijft in eenige overblijfselen / de schuldt
r selver vergheven ende de heerschappije verbroken
nde / ende daerom seght Paulus wy waren kinderen
s toorns, &c. siende op den ellendigen staet buyten
hristum. Nu heeft' Paulus mogen seggen: Oock
y waren eertijts onwijs, ongehoorsaem, malkanderen
tende, Tit. 3. 3. als ware sulck gebreck niet meer
de geloovige / hoewel het noch na eenige overblijf-
nen in haer is / gelijck sy daer tegen gestadich hebben
strijden en arbeyden: waerom soude hy niet mo-
n seggen / hoewel d'Erf-sonde in de geloovige noch
re overblijffelen heeft: Wy waren kinderen des
orns, &c? ende hoe kan yemandt buyten de ghe-
nde van natueren wesen een kindt des toorns, dan
oor de Erf-sonde / ofte de natuerlijcke verdorvent-
pt?

Asteri-

Tegenwerp van Coornhert.

Asterictus. Op het woordt natuere en kondt ghy nochtans soo niet bouwen: want het is de natuere der sonde dat sy toorn baert / ende den sondaer de toorn Gods onderwerpt / gelijck Paulus betuycht Eph. 5. 6. Dit schrijft Antoni pag. 40. met de selve woorden als Coornhert Sect. 7.

Wederleyt.

Eusebius. Soo wel heeft hem Coornherts wijsheyt behaegt / die nochtans geweldich los is: het is ('t is waer) de aert ende eyghen natuere der sonde den toorn te baren; maer souden daerom de woorden / van natueren, op de sonde sien? I. Pauli woorden en hebben in 't minste geen blijck / dat hy de natuere der sonde verstaet. II. Sy en konnen ook niet lijden dat men se verstaen souden: want hy seght / Wy waren van natueren kinderen des toorns, gelijck ook de andere. Het ware een vreemdt dinck / dat hy de natuere der sonde soude verstaen / daer hy sonder sonde te noemen / de menschen noemt kinderen des toorns van natueren. Als den mensch soo slechtelijck pets gesept werdt te wesen van naturen / verstaet men niet altijdt de nature des menschen? Hadde Paulus gesept / wy waren ghe worden, soo mocht desen uytlegh noch eenigen schijn hebben: nu segt hy slechtelijck / wy waren van naturen, &c. Voorwaer de woorden selve dwinghen ons des menschen natuere te verstaen; salmen Paulum verklaren recht teghen den aert der woorden / ende de ghewoonlijcke maniere van spreecken? Machmen soo de woorden uytleggen / soo sal het ook wel gesept wesen van eenen die swart verbrandt is van de Sonnehitte / Hy is van natueren swart, namelijck door de nature der hitte: die hier een aengeboren swartichevdt wil verstaen hebben / mogen wy plomp noemen. Ende wat sal my beletten een muer wit / een hups licht te noemen van natueren? te weten den muer om de nature van de kalck / het hups om de nature des lichts dat daer binnen schijnt ofte ontsteken is. Immers men mach my niet beletten tot de geloovige te seggen: Gy zijt kinderen des levens van naturen: te weten / om dat de nature der genade is het leven te geven. Ofte achtmen dit al te ongeschickt ende tegen natuere der woorden / gelijck het waerlijck is: hoe kanmen goedt hou-

luden dat yemant genaemt sal werden een kint des
orn van naturen, niet van wegen zijne / maer alleen
n wegen der zonden natuer? Gelijck nu den uytleg
aes is / alsoo is de bevestinghe der selver gheheel
yten proposst. Want Eph. 5. 6. en leert niet an-
rs / dan dat de sonde toorn verweckt / waer van
en twijfel is: maer dit moeste bewesen worden / al
kan het de menschelijcke ghewoonte van spreecken
et verdragen / dat het nochtans wel accordeert met
n stijl der Schriftuere / den mensch te noemen een
ndt des toorens van natueren, niet om sijne maer al-
n der zonden nature: ofte in het gemeen / dat den
nsche zal gesepdt werden pets te wesen van natue-
n / dat hy nochtans niet en is uyt eygener na-
ere / maer alleen door natuere van het toevallich
ligh. Maer hier en was geen stoffe voor den wijsen
ornhert / voor den geleerden Antoni: ende sy wer-
n overtuygt een eygen bedorven tale te spreken / niet
n vreemt van den stijl der H. Schrifture / als van
gedurighe gewoonte onder de menschen. Ende
chtans derft Coornhert roemen sect. 8. als wa-
sijn zaecke openbaer / die doch den minsten schijn
et en heeft: zoo pleghen met pdelen roem te pronc-
n / die haer sinnelijckheydt stellen teghen de heylige
aerheyt.

Asterius. Basilius Magnus heeft dese spreucke verstaen als Coornhert / seggende: Een kindt des toorns die sich selfs des toorns heeft waerdich ghemaeckt, sect. 9. Coornhert wijst te vergeefs op Basilium.

Eusebius. Na Coornherts eygen verhael en kan hem Basilius niet helpen: want dese verhaelde woorden spreecken van een kint des toorens / sonder te seggen pedanich hy verstaet / ende of het niemandt is / dan dus: maer ons verschil is hier / niet slechtelijck van n kint des toorens / maer van een kindt des toorens n naturen. Doch al ware Basilius hier in met Coorn-rt / hy is evenwel niet met hem in het stuck van de rf-sonde / gelijck Augustinus bewijst Lib. 1. contra lianum Cap. 2. die ooch Lib. 6. C. 4. onsen uytleg be-stight ende prijst / als goedt gekent van de gemee-e Kercke. 't Welck wy niet en zeggen om der

Vade-

Vaderen glosen te stellen tegen de klare woorden der Schrifture (gelijck Coornhert lastert) maer om dat het vermaeckelijck is / ende tot versterckinghe dient / als de uytlegh der Vaderen den sin der Schriftuere wel heeft getroffen / ende met d'onse wel accoordeert. Doch wy bekennen dat geen autoriteyt der Vaderen ons de klare woorden der Schrift moet doen verlaten. Och of oock onse Pelagianen bekenden dat zy tegen de klare Schrift haer eygen vernuft niet en moeten stellen.

Tegenwerp der Remonstranten.

Asterictus. Paulus selve wederleght u verklaringe / seggende Gal. 2. 15. Wy zijn van natuure Ioden, ende niet sondaers uyt de Heydenen: ontkennende also dat de Joden van naturen sondaers zijn / en de Heydenen verklarende zondaers van natueren: niet om dat sy erger van naturen waren dan de Joden / maer om dat zy zonder reghel van Gods Wetten levende niet anders en deden / dan 't ghene haer luste en behaeghde / waer in zy soo gekonfyt wierden van begin aen / dat de ghewoonte in haer wierdt de andere nature. Also kanmen hier oock het woordt nature nemen / ende 't sal u naerder dringen dan 't gene ick terstondt uyt Coornhert hadde: oock werdt het bevestigt door het spreeck-woordt / de gewoonte is een andere nature, gelijck men oock somtijdts seght / 't is een natuerlijcken boef, &c.

Wederleyt.

Eusebius. De Auteurs van dien uytlegh / willende subtijlder zijn dan Coornhert / toonen dat sy van den selven geest ghedreven werden / stout zijnde in 't verwerpen van den waren sin der Schrifture / ende haer verdraayingen als groote wijsheyt aenpreysende. Ons spreeck-woordt / de gewoonte is een andere nature, en geeft geen verpichtheyt om te seggen / dat yemandt zy van naturen, het gene hy is door ghewoonte: ende als wy seggen van een die de boeverije gewoon is / het is een natuerlijcken boef, de meeninghe is / dat hy een recht-schapen boef is: maer seght eens / die man is een boef van naturen, ende siet of men dat van de gewoonte sal verstaen; wat geldt het soo niet yegelijck verstaen zal dat ghy siet op eenen aengheboren aert? Ick segghe verpmoedich / datmen noch in Godts woordt /

noordt/noch in 't gemeen gebruyck opt sal vinden dat
emandt sal gesept werden te zijn van naturen het ge-
e hy alleen is door gewoonte. De woorden Gal. 2. 15.
nerden schandelijck en onverstandelijck misbruykt.
Dant I. indien van naturen, daer te seggen is / door
ewoonte, so zoude Paulus seggen dat hy en andere
eloovige Joden / door gewoonte Joden waren / en
et uyt de Heydenen; o sottichept! wie en siet niet dat
n niet anders en wil / dan dat sy van natuerlijcke af-
omste ende geboorte Joden waren / ende niet uyt Hey-
enssche afkomste? II. Indien Paulus Gal. 2. 15. ont-
ent dat de Joden van naturen sondaers zijn / dat is
oor gewoonte gelijck de Heydenen; ende Eph. 2. 3.
an naturen stelt / voor door gewoonte: soo spreeckt hy
em selven klaerlijck tegen: want een kindt des toor-
ns door gewoonte is even het selve als een sondaer
oor gewoonte / Gal. 2. 15. zoude hy dan seggen / wy
sijn niet door gewoonte sondaers, Ende Eph. 2. 3. wy
aren door gewoonte sondaers gelijck oock de andere.
at is dat anders dan van de geloovige Joden het
lve ontkennen en bekennen? III. Paulus stelt de regt-
erdinge in Christo de Joden soo wel noodich als de
eydenen / Gal. 2. 16. 17. Was sy haer alleen noo-
ich door sondige gewoonte? so konden sy in haer na-
ere in Gods gerichte wel bestaen hebben / hadder
e sondige gewoonte niet by gekomen. Is dit schan-
lijck te gevoelen / gelijck doch David zegt / dat voor
odt niemant die leeft rechtvaerdich is Ps. 143. 2.
moet waer zijn / dat sy in haer nature niet konden
estaen / maer van naturen sulcke waren dat sy in Chri-
o moesten gerechtvaerdicht worden: ende moesten
olgens van naturen sondaers en kinderen des toorns
jn: want waer geen sonde is / is Christi rechtvaer-
inge niet noodich.

Asterictus. Soo stelt ghy dan vast dat den Apostel
e Jooden ende andere noemt kinderen des toorns
n de natuerlijcke verdorventheydt / ofte eenighe
ndighe hoedanigheydt die in hen-lieden was /
oewel Coornhert ontkendt Sect. 12 en 13. ghe-
ijck oock andere doen / dat Paulus daer van
preeckt.

Onse uyt-legh naer der ver-klaert.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Euſebius. Gewiſſelijck / want een kindt des toorns is / die den toorn onderworpen werdt / ſulcks en wert niemant dan ſodanich. Maer hoe waren ſy kinderen des toorns? Van naturen : Ergo waren ſondich van naturen, ergo niet alleen door navolginghe ofte dadelijcke overtredinge / want dit en mach geen natueren heeten. Nu wat iſt van natueren ſondich te weſen dan een aengeboren ſondelijken aert ende hoedanicheyt in ſich te hebben?

Tegenvverp. Aſterictus. Siet toe dat u deſe ſpreucke niet geheel tegen ſpreke.

Euſebius. Doet wy u beſte.

Aſterictus. Niemant mach door ſijn eyghen werck worden 't gene hy al van ſelfs is. Een ſondaer en kan gheen ſondaer maer grooter ſondaer worden. Een ſiecke / ruyle / quade / mach ſiecker / ruylder / ergher / maer niet ſieck / ruyl / quaedt worden : ja zo wepnich als een menſch / noch een menſch kan worden : alſo en kan oock niemandt / die een kindt des toorns is geboren / door navolghende wercken een kindt des toorns worden. Sect. 14, 15.

Wederleit. Euſebius. Dezen grondt is valſch / want volgens den ſtijl der Schrifture werdt dickwils een ſake gheſeydt te geſchieden als ſy in een ſonderlinghe wijſe ofte overvloedigher mate geſchiet / hoewelſe al voor henen gheſchiedt is : ghelijck wy nu terſtondt over Geneſ. 6. 5. ghetoont hebben. Het is waer die een menſch is kan niet gezeydt werden menſch te worden : maer Coornhert moeſt oock gedacht hebben / dat een menſch is een wezen / waer in geen minderheyt of meerderheyt en valt : want niemant en kan meer en min menſch worden / dan hy is. Inde hoedanicheden ofte toevallen in 't gemeen iſt anders gelegen : daerom machmen van eenen ſondaer of ongelovigen tweeſins ſpreken / ofte Den toorn Gods blijft op hem, als Joh. 3. 36. ofte / Den toorn Gods komt op hem, als Epheſ. 5. 6. niet om datze eerſt komt / maer aenhoudt en vermeerdert. Dunckt u dit vreemdt? ſiet / nuffens 't geene over Gen. 6. ghezeydt is / ſelfs deſe plaetze wel in / ſy zal ons segghen beveſtighen. Paulus heeft de gelovige af geraden van hoererye, on-

rey-

ynicheyt, gierigheyt, ontuchtigheyt, &c. dewijl om
zelve den toorn Godts komt. Over wien? Over de
nderen der onghehoorsaemheyt. Maer de kinderen
ar ongehoorzaemheydt zijn sy niet alreede kinderen
s toorns? Immers ja. Hoe komt dan den toorn
er haer? Hier zijt ghy immers gevangen. Maer
erleght verder/ daer nu den toorn is gekomen/ heb-
n daer deze woorden Pauli upt? Als yemandt in
richeyt/ of onreynicheyt is vervallen/ zalmen tot
n zelven niet langer mogen zeggen/ Wacht u van
erery e/ doodtslagh/ nijdicheyt/ &c. want om sulcx
mt den toorn Godts? Gewisselijck ja/ om alsoo
betoonen/ dat elck deser sonden den toorn Godts
debrengt/ al en warender d'ander niet/ maer met
andere den toorn verswaert. Doch als ick dezen
oornherts valschen grondt liete passeren/ wat sou-
hem baten?

Asterictus. Dat Paulus niet en verstaet kinderen toorns door aengeborene nature/ dewijl hy klaer- Naerder antwoort.
s schrijft (ghelijck de Delfsche Predicanten selfs
ment hebben) dat de Epheseren sulk waren gewor-
door dadelijcke gebreken ende zonden. Sect. 16.

Eusebius. Hoe konnen dit de Delfsche Predicanten
slechtelijck gezeydt hebben dewijl sy deze plaets
ten staende te houden? haddemen haer schrift/
houde seecker/ het zoude blijcken dat hare woor-
ten minsten te breedt ghenomen werden. Nu ick
zhe: d'Apostel schrijft dit gheensins/ veel min
erlijck: zoo dat dit niet min valsch is als den
zigen grondt. Want hy en seydt niet wy wierden,
r wy waren kinderen des toorns: ock niet wy
ren kinderen des toorns door onse sonden en gebre-
maer van natueren. Sijn meeninge is dan alleen-
dese: Wy waren zo wel als de andere grote son-
n/ ja van natueren zondich ende alsoo onder den
n Godts/ door eene natuere die sondich zijnde
overvloedelijck sonde baerde.

Asterictus. Hoe ist mogelijck dat wy door voortee- Aenhoudt.
he van Adam af/ kinderen des toorns souden
zen wezen/ wijle Adam zelf met God is versoent
eest? Dat in Adam selfs niet en was en konden wy

van hem niet erven : ofte soude Godts genade strecken over den sondaer selve/ ende sijnen toorn blijven op des selfs onnoosele kinderen? Sect. 17.

Die ydel is. Eusebius. Altijdt moet het vernuft Godts handelinge beknibbelen. Maer hoe zijn die kinderen onnoosel die alle in Adam gheseondicht hebben ende bedorven zijn? Adam (zeght ghy) is versoent geweest/ hoe konden wy van hem erven dat hy zelf niet hadde? Ick antwoorde / om dat Adam sijn eygen natuere voorteeldt / niet het gheene hy hadde upt genade. Sullen zijne kinderen diergelijcke weldaedt ghenieten / het moet weesen niet om datse upt hem gesprooten / maer in Christo ghe-entet zijn. Worden Adams kinderen ghebooren vry van zonde en gheensins den toorn onderworpen / hoe is dan Christus haer verlosser / soo langhe sy geen dadelijcke zonde hebben? hoe zalmen haer stellen onder de genade / die ons doch van den toorn verlost / soo sy van natueren geen toorens onderworpen zijn? Siet so verwert haer selven Coornherts wijsheydt.

Tegenwerp van andere. Asterictus. Soudemen dan niet mooghen zeggghen gelijck andere zeggghen / Dat wy daerom heeten: Van natueren kinderen des toorns, om dat Adam zijne nakomelingen genereerde / als hy nu een kindt des toorns was om der zonde / sonder dat wy nochtans een zondighe naetuere zouden hebben?

Beantvoort. Eusebius. Het is wonder dat zulcks derven voortbrenghen / die altijdt plegen in den mondt hebben: De Soone en sal niet draghen de misdaedt des Vaders. Wy achten gantsch ongheschickt ende strijdich met Godts woordt / te dijven / dat Godt de zonde Adams in de geheele menschelijcke nature soude wreeken / sonder dat sy door Adam soude zondich zijn geworden / ende gelijck in hem gevallen alsoo in hem bedorven / ende also in haer zelven des toorns waerdich soude wesen. Oock kan 't gevolgh der woorden Pauli dien sin niet verdragen: want hy begint van de dadelijcke zonden; gaet voort tot de verdorventheyt die sich daer in vertoonde: namelijck/ dat sy geestelijck doot waren / waer door sy den wille des vleesches

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

hes volghden / &c: ende alzoo daelt hy af tot de na-
re / dat is / den aengebozen aert. Dese dingen zijn
klaer / dat het van den leersamen niet en kan ont-
nt wozden.

CAPITTEL IV.

e woorden Christi Ioh. 3. 6. werden beweesen de Erf-sonde te beveestigen.

A Stericus. Ick zal dan voortgaen / ende aengrijpen het gene ghy-lieden pleeght voort te brengen uyt Joh. 3. 6. alwaer de woorden aldus luyden: Het gene uyt het vleesch geboren is, dat vleesch: ende het gene uyt den geest gebooren is, dat is eest. Ick bekenne wel dat het woordt vleesch tot eezeplaetsen beteeckent een quade/ zondige ende verderde qualitept ofte gedachte der menschen/maer het ert ook in verschepden ander betepckenissen ghebupckt. Wat wilt ghy dan met dese woorden uytrijhten? het en is immers geenen klaren text / wat n moester staen / het gene uyt het vleesch geboren is is sondich van naturen. Ook en geeft den text voor geen goedt gevolgh / nademael het woordt vleesch erschepdelijck gebzupckt werdt: ten zy ghy kont beijsen dat hier betepckent een verkeertheyt der natun/ ofte aengebozen verdozventheyt/ ofte sondelijcke aedtheyt. Coornhert Cap. 3. sect. 2. tot 7. Antoni g. 72.

Coornhert en acht dese plaetse niet klaer te vvesen nochte een goedt gevolgh te maken.

Eusebius. Den text geeft voorwaer een seer krachgh gevolgh / nadien het woordt vleesch in dese plaetniet anders dan van den sondigen ende bedozven erdt des menschen en kan verstaen werden. Dit ijckt I. uyt de teghenstellinghe van vleesch en geest/ want men bevindt doorgaens / waer dese twee in n menschе tegen malkanderen gestelt wozden / dat aer door vleesch/den bedozven aert/de vleeschelijke esteltenisse des menschen / werdt te kennen gegeven/ t Rom. 7. en 8. en 1 Corinth. 5. 5. Galat. 5. vers 16.

't Contrary vverdt bevvesen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

tot 26. Galat. 6. 8. &c. II. Onder alle betepckeniſſen van het wooꝛdt vleeſch en iſſer geen die op deſe plaetſe en kan gepaſt werden / dan deſe die wp ſtellen. Beſoeckt het vp met alle beteeckeniſſen/ ghp ſult het bevinden.

Oock met wederlegh vanCoornherts uytlegh.

Aſterictus. Wp ſullen het beſoecken met die betepckeniſſe die Antoni ende ſijnen meeſter Cooꝛnhert beſt behaeght heeft. Het is aen beyden zijden bekent/ dat Chꝛiſtus Nicodemum (die van weder-geboꝛte hoorende/ geen andere dan lichamelijcke konde verſtaen) wil leeren/ dat hp niet en verſtont een weder-geboꝛte des ſichtbaren vleeſches / maer des onſichtbaren Geeſtes/ een geeſtelijcke ende onſichtbare geboꝛte/ die upt den H. Geeſt moet komen.

Euſebius. Wp zullen dit alles toeſtaen wel verſtaen zijnde: doch ick vꝛeeſe dat Cooꝛnhert/ onder der name van het ſichtbaer vleeſch/ ende den onſichtbaren geeſt/ eenich fenijn verberght: daerom zoude ick liever daer voꝛ gebꝛupcken den naem van uytwendighen en inwendigen menſche, gelijck Paulus doet/ 2 Coꝛ. 4. 16.

Aſterictus. Hier op voeght hp nu de wooꝛden die in queſtie ſtaen / het gene in het vleeſch geboren is, &c. dat is: De geeſt is edelder dan het vleeſch/ 't onſichtbare dan het ſichtbare. Van het edelſte ſpꝛeecke ick: Tot bꝛeeder verklaringe dient vers 8. ware Chꝛiſtus invoert de gelijckeniſſe van den wint/ blaſende werwaerts hp wil/ welckers ſtemme men hooꝛt/ &c. ende leght/ alſoo is een yegelick die uyt den Geeſt gebooren is, Rechts of hp ſepde: dat upt vleeſch wert ghebꝛoꝛen dat ſietmen / ende dat weet men van waer het komt/ maer met de geboꝛte des geeſtes gaet het anders toe; hier af ſpꝛeke ick/ niet daer af. Sect. 8.

Die hoemenſe vormt ſeer ongeſchikt is.

Euſebius. Ick en kan voꝛwaer anders niet mereken/ of Cooꝛnhert verſtaet doꝛ vleeſch, het lichaem: doo geeſt, de ziele.

Aſterictus. So en doe ick oock: waer in wp veſterkt/ het gene hp na ſegt Sect. 11. 13. 14.

Euſebius. Aenmerckt dan hoe ſijnen uytlegger der Schꝛift deſen meeſter der Hanſieten zp. Na ſijn verklaringe moetmen Chꝛiſti wooꝛden aldus nemen/ Wat uyt lichame geboren is, dat is lichaem: wat uyt den geeſt

eeſt geborē is dat is geeſt ofte ſiele. Waer in een dobbele
ngerijmtheit is; want I. wy werden geboren/niet lig-
haemen van lichamē/maer menſche van menſchen. II.
Daer heeftmen oit gehoort dat de ziele geſeit wert uyt
en H. Geeſt geboren te weſen: ten aenſien van de we-
ergeboorte wert wel den menſche genoemt uyt Godt,
yt den Geeſt, geboren, maer niet de ziele soo op haer
elven. Ende wie en ſiet niet hoe ongeſchickt deſe ma-
iere van ſpreecken zoude zijn: Wat uyt Geeſt (na-
uelijck uyt den H. Geeſt) geboren is/ dat is geeſt ofte
iele: want de ziele en krijgen wy niet door wederge-
oorte/ gelijck het lichaem door natuerlijcke geboorte:
maer in de ziele krijgen wy alleen een geeſtelijcke ver-
anderinge.

Aſterictus. Hy wil ongetwijfelt die woorden / Het
eene uyt den geeſt geboren is, dat is geeſt, alſoo geno-
men hebben/ dat is geeſtelijck, ofte / dat is eene gheeſte-
icke ziele.

Euſebius. Soo en moet hy dan door den geeſt niet
e ziele ſelve eygentlijck verſtaen/ maer eene gheeſte-
ijcke hoedanicheyt in de ziele. Doch / ofte hy moet
an door vleeſch verſtaen niet het ſichtbare vleeſch /
maer vleeſchelijcke hoedanicheden in den menſche:
Ofte hy verwerdt wederom ongheſchicktelijck de
oorden Chriſti. Want Chriſtus maeckt een tegen-
ellinge/ dewelcke een vergelijckinghe verbat / in de-
n ſin: Gelijck uyt vleeſch vleeſch werdt geboren, alſoo
yt den Geeſt geeſt. Nu hoe zullen deſe deelen begua-
melijck tegen malkanderen ſtaen/ als in't eerſte/ door
et vleeſch het lichaem/ in het ander door geeſt niet de
iele/ maer eenige geeſtelijcke hoedanicheyt verſtaen
erdt: Doet hier by / dat hy ſeer bottelijck de we-
er-geboorte alleen in de ziele ſtelt / die doch over den
ehelen menſche gaet/ want Paulus biddet voor den
heloovighen: De Godt des vreedes ſelve heylighe u
heheel ende al: ende uwe gheheele oprechte gheeſt,
nde ziele, ende lichaem worde onberiſpelijck be-
aert inde toekomſte onſes Heeren Ieſu Chriſti, 1 Theſ-
alon. 5. 23. 't welck ick de reden acht te weſen/
at den zondelijcken aerdt werdt ghenaemt /
iet de oude ziele, maer den ouden menſche:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ende de geſtelijcke ſtaet/ niet de nieuwe ziele, maer den nieuwen menſche, Eph. 4. 22, 24. Ende hoe konde doch Paulus Rom. 6. 12. 13. vermanen: Dat dan de ſonde niet en heerſche in uw ſterffelijck lichaem, noch en ſtelt uwe leden niet der ſonde tot wapenen der ongerechtigheydt, wanneer nochte bedoventheydt nochte weder-geboorte inden lichame eenige plaetſe hadde?

Aſterictus. Soudemen deſe woorden 't gene uyt het vleeſch geboren is, dat is vleeſch, het woort vleeſch voor menſch nemende / aldus niet mogen uytleggen / wat uyt menſche geboren is, is menſch?

Euſebius. Geenſins / want alſoo en paſſen wederom de delen niet op malkanderen: als vleeſch menſch betepckent / wat zoude dan gheeſt betepckenen? ten mag hier immers niet genomen werden voor een geeſtelijcke nature ofte weſen: ende neemtmen het voor geeſtelijck in hoedanigheden / hoe zal het dan recht ſlaen op vleeſch genomen voor menſch?

Aſterictus. Men moeſte het nemen gheliick het de Remonſtranten verklaren / dat vleeſch niet geſtelt en werdt tegen Geeſt, als onrepn tegen repn / ofte ſondig tegen heplich / maer als het een verſchepden ding tegen het ander.

Euſebius. Dat en kan niet weſen / nadien Chriſtus in deſe woorden de noodtſaeckelijckheyt der weder-geboorte (die hy vers 3. en 5. hadde aengewеſen) bewijſt: bekent / ſtellende dat niemant het Coninckrijcke Gods kanſien noch genieten / dan die repn ende heplich is: ende leerende dat niemant ſodanig is dan uyt den Geeſt gheeſt zijnde / nadien uyt vleeſch niet dan vleeſch geboren werdt. Deſen ſin blijckt klaerlijck in Chriſti woorden / ende volgt oock noodſaeckelijck uyt de noodtſaeckelijckheyt der weder-gheboorte / gelijck wy haeſt ſullen doen blijcken: daer beneffens nopt en konnen de deelen der tegenſtellinge bepnamelijck op malkander ſlaen / indien zy ſlechts als verſchepden ende niet als contrarie dingen ingebracht werden. Eyndelijck heeft Chriſtus anders niet willen ſeggen / dan dat hy ſpack van een ander ſoorte dan Nicodemus verſtondt (gelijck de Remonſtranten willen) ſo en heeft hy niet anders gheſept dan het gene vers 5.

al

gheſeyt was: Want aldaer gaet hy Nicodemi grove
beeldinge klaer genoegh teghen / toonende dat hy
ack van een geboorte/ niet upt de moeder/ maer uyt
ater en Geeſt. Nu men moet niet gelooven dat Jo-
nnes gheheel koyt de ſomma van Chriſti t'ſamen-
aecke met Nicodemo verhalende het ſelve ſonder
yſaecke tweemael heeft willen ſtellen; ende dat met
oorden die (ſoodanigen ſin hebbende) in't leſte geen
eerder licht hebben dan in't eerſte. Soo dat Coorn-
rt hier geen hulpe vindt.

Afterictus. Antoni heeft een weynich anders dan
oornher t/ ſchynende ſijn Meeſters meeninghe wat
aerder voor te ſtellen / pag. 73. Chriſtus (ſeght hy)
il Nicodemum leeren hoedanich de weder-geboorte
/ als door een gelijckeniſſe: namelijck / gelijck men
t gene dat upt vleeſch geboren is/ oock ſien ende ta-
en kan / ende weet van waer het komt: alſoo ter
ntrarie / is dat gene dat upt den geeſt weder-ghe-
oren is/ onſienlijck/ ontaſtelijck / ende men weet niet
n waer het komt. Dat dit de meeninge Chriſti zy /
veſtight de tweede ghelijckeniſſe by den windt /
ers 8.

Antoni ſteltſe wat klaerder.

Euſebius. Hadde deſen Medicijn-meeſter geen beter
lve om ſijn Meeſters quade zaecke te helpen? doch
ier en helpt geen wijſheyt/ geen verſtant/ geen raet/
gen den Heere ende ſijne waerheyt. Ick ſegge dan
effens 't gheſeyde I. dat hy ſeer ongheſchicktelijck
reeckt/ ſeggende dat het gene dat upt den geeſt ghe-
oren is/ onſienlijck/ ontaſtelijck is. Is dan den we-
er-geboren menſch onſienlijck/ ende ontaſtelijck? of-
alles wat in ons weder-ghebooren werdt kanmen
et noch taſten noch ſien? II. Waer vindtmen opt in
e heylige Schrifture/ dat vleeſch te weſen betreckent
enlijck / taſtelijck te weſen / ende ſoodanich datmen
eet van waer het komt: ende geeſt te weſen het con-
rarie? III. In het 8. vers / dat hy ende Coornhert
entrecken/ en werdt gantſch niet ghesproocken van
nſienlijckheyt ofte ontaſtelijckheyt/ maer alleen van
e verborgenthey der oorſaecke: op dat Nicodemus
n de nature vindende dat hem te hooghe ging / niet
oude verwondert weſen in het geeſtelijcke/ nochte de

Maer oock ſeer ongerijmt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

saecke daerom verwerpen ofte ontkennen / om dat se was van verborgen werkinge. Waer uyt IV. blijckt dat Antoni en Coornhert seer dwaselijck vers 6. verklaren met vers 8. want men kan niet ontkennen / dat vers 8. niet de weder-geborene met den wint / maer den Heyligen Gheest en sijne werckinghe / met den windt ende zijne werckinghe werdt vergheleecken / so dat dese woorden / Alsoo is een yegelijck die uyt den Geest geboren is, aldus moeten genomen werden: So gaet het met de werckinghe des H. Geestes in den genen die uyt hem gebooren worden. Daer-en-tegen vers 6. werdt niet gesproken van de maniere der werckinge / maer van't gene geboren ofte weder-geboren werdt / ende het eene werd vleesch / het ander wert geest genaemt. Wederom vers 6. wert gheweesen wat ende hoedanich elck is: vers 8. werdt geleert dat de wederbarende werckinge des H. Geestes gaet waer den Geest wil / van ende in de weder-geborene wel gemerkt wert / maer datmen de maniere niet en weet / so datmen wel sijn werckinge gewaer wordt / maer so niet het uytgaen en wercken selve.

Asterictus. Geeft dan hoortelijck u gevoelen over dese woorden.

Onse uytleg vverd duydelijck voorgestelt.

Eusebius. Hoort en verstaet. Nicodemus / hoorende van wedergeboorte / verstondt na zijn botticheydt een lichamelijcke. Christus toondt hem vers 5. dat hy een ander verstont / namelijck uyt den H. Geest, sonder welcke niemant ten Corinckrijcke Godts kan ingaen. Dit bevesticht hy vers 6. waer van dit de meeninge is. Na dat het genereerende is / daer na ist gegenereerde: Het gene uyt het vleesch geboren is, dat is vleesch dat is / vleeschelijck: het gene uyt den geest gebooren is dat is gheest, dat is / gheestelijck. Nu geestelijck niet vleeschelijck moetmen weesen tot den Coninckrijcke Godts: derhalven is de weder-geboorte noodich. Dese verklaringe maeckt goede over-een-kominge in de tegen-gestelde deelen / soo dat vleesch voor vleeschelijck in hoedanicheden: ende geest / voor geestelijck in hoedanicheden genomen werdt. Ook en gaetse niet buyten de gewoonte van spreken der H. Schrifture / ja behout die beteyckenisse die de tegenstellinge van vlees

ende

nde geest verepscht. Ghy siet dan klaerlijck dat hier nse zondige geboorte wert aengewesen/ want het is upten dispupt/ dat dese geboorte upt vleesch/niet aners en is dan onse geboorte upt onse Ouderen. Soo at Coornhert Sect. 1. 9. en 10. te vergeefs ons bewijs o smadelijck verwerpt.

Asterictus. De Remonstraten zeggen/wilmen de tenstellinge so dringen / so moet het leste deel genomen oorden als het eerste. Ghelijck ghy dan door vleesch erstaet een geheele bedorventheyt: zoo sult ghy door eest moeten verstaen een volkomen vernieuwinge/zo atter niets van't vleesch overigh zy. Welcken sin hy niet en kondt toestaen.

Eusebius. Dat ware recht wanneer de zaecke aen eyden zijden even-eens toegingh; 't welck zo niet en s. Want de natuerlijcke geboorte stelt den mensch erstont in de natuerlijcke hoedanigheden: stelt hem erstont vl eeschelijck/ ende niet by trappen. De geelijcke geboorte werckt de geestelijcke hoedanighen by trappen/en vernieut ons van daghe tot dage/ atende noch eenen ghedurighen strijdt in dit leven/ ussen de overblijfzelen des vleesches ende den Gheest. Door soo veel den mensche upt den geest geboren is/ s hy gheestelijck: nu hy is alsoo upt den geest geboen/ dat hy in dit leven noch tegen het vleesch te kamen heeft. Voor soo veel hy upt vleesch is/ is hy vleeschelijck: ende hy is alsoo upt vleesch dat voor de weer-geboorte niet gheestelijcks in hem ghevonden verdt. Dit ist dat de ongheliickheydt maeckt / alsoo at nochtans de tegenstellinghe goedt blijft. Paulus eght Eph. 5. 8. Ghy waert eertijdts duysterniſſe, maer u zijt ghy licht in den Heere. Sal die tegenstellinghe niet deughen/ ten zy dat alle d'Ephesiers geacht werden / soo volkomen licht geweest te zijn/ zonder eenige overblijfselen der duysternisse: als sy eerst duysterniſſe waren sonder eenich geestelijck licht: dat en konnen de Remonstranten niet seggen. Ende zoodanige egenstellingen werden in dese materie veel gevonden: welcke/ wel aengemerckt / desen tegenwerp beschamen.

Asterict. Ik vinde dat Coornhert noch wat te seggen maeckt

Coornherts ſotte tegenwerp

maeckt / doch met veele woorden / ende ſeer verwert: ick ſal doch zoo veel ick kan ſijn meeninghe kortelijck verclaren / d'onnutte woorden afſnijdende. Hy ſeght dan eerſtelijck alſoo: Het is niet ſondig ofte quaedt / wat ſelfs van den Heyligen niet en wordt gehaet: Niemant heeft oyt zijn eygen vleeſch ghehaedt, maer hy voedt het, ende onderhoudt het. Eph. 5. 29. So en is dan des menſchen vleeſch niet ſondich of quaet. Het tweede voorſtel bewijſt hy met Auguſtino / Serm. 28. ad fratres in oremo.

Nederghe-leyt als buytenpro-pooſt.

Euſebius. Hy beveſtight 't gene gheen ſwarighept heeft / maer daer de knoop lagh en doet hy gheen bewijs. Ick ſegge Ten eerſten / dat het geheele argument de locht ſlaet. Want ons diſpupt en is niet / of het ſichtbare vleeſch / dat is het lichaem / ſondich ofte quaedt is / ende ſulck werdt geboren: dat en beſluyten wy oock niet uyt Joh. 3. 6. gheliick Coornhert valſcheliick voorgheeft Sect. 11. en 14. Maer of den menſche beſtaende uyt ziel en lichaem zondich werdt geboren / ende dit bewijſen wy uyt de woorden Chriſti. Ick zegge Ten anderen / dat ſijn eerſte voorſtel valſch is / Het ghene van niemandt ſelfs de Heylighe niet en werdt ghehaet, dat en is niet ſondich ofte quaedt. De reden is klaer: want de Heylighe en haten niet het ghene ſondich is / maer de zonde die daer in is. Sy en zijn zoo ſinneloos niet / dat ſy niet en ſouden konnen onderſcheyden tuſſchen de ſonden / ende het gene waer in de ſonde hangt ofte woont: dat zy niet en zouden weten / dat het eerſte alleen quaedt / het leſte in hem ſelven goedt is. Leve vraeght eens de Coornhertiſten / of oock yemandt / ſelfs onder den Heyligen / ſijn natuerlijck leven haet / ſijn ziele haet? Iſt niet alſoo dat elck zijn leven lief heeft / dat zelve onderhoudt en voorſtaet? Houdt niet elck zijn ziele in waerden? Wie ſal nu zoo herſen-loos weſen die daer uyt beſluyten zal / dat ons leven / dat onſe zielen niet ſondich en zijn? Gelijck dan ons leven / onſe zielen in haer zelven van ons bemindt werden / maer als ſondich ons miſhagen / zoo dat wy eygentlijck de zonde haten: even alſoo bemindt elck zijn lichaem in hem zelven aengemerckt / heeft hy eenich miſhagen daer over /

Nietemin vverdt tot overvloedt bevveſen dat oock 't lichaem ſondich is.

ver/ het gaet eygentlijck tegen de zonden ende qua-
en die daer in woonen.

Asterictus. Gy houdt dan / dat oock het sichtbare
leesch sondich is/ anders dan de Delfsche Predican-
en Sect. 12.

Eusebius. Verstaet de saecke recht. Soo men het
chtbare vleesch alleen op hem zelven neemt / als
en doode leef-loose romp / ick bekenne (gheliick
Coornhert van de Delfsche Predicanten verhaelt)
at het geen lust / wille / en volgens geen zonde aen
ch heeft. Maer in dese questie moetmen het sichtba-
e vleesch ofte lichaem nemen als vereenight met een
edelijcke ziele/ ende leven/ gevoelen / en bewegingh
ebbende. Gheliick nu de ziele leeft oock buyten den
ichame ende door haer selven / maer het lichaem al-
een door de ziele leeft / doch alsoo dat het nu bezielt
ynde oock selve ende in hem selven leeft: alsoo kan
e ziele sondigen ofte liever / alsoo kan sy sondich we-
en/ oock zonder den lichame / door haer selven / maer
et lichaem geensins sonder de ziele/ doch alsoo dat het
geregeert ende beweegt van de ziele/ zelve ende in
jem zelven zondich is ende zondight. Daerom wort
eyde verdoventheydt en weder-gheboorte / zonde
n heylicheyt / den geheelen menschе somtijdts oock
met namen den lichame toe-ghescheven/ gheliick ick
weynich te voren hebbe bewesen. Ende voorwaer
het zoude wel een ongesouten reden wesen als Pau-
lus seght/ dat der geloovighen lichaem is een tempel
des H. Geestes: ende vermaendt dat sy Godt zullen
eeren in hare lichamen ende geesten, 1 Corinth. 6. 19. 20.
als hy tegen de besmettinghe des lichaems ende gee-
stes / stelt de heylichmakinghe, 2 Corinth. 7. 1. indien
het lichaem geen sondicheydt ofte heylicheydt en kan
deelachtich wesen. Daer beneffens hoe moet het lich-
aem zoo veel straffen ghevoelen / waerom verderft
Godt lichaem ende ziele in der Helle/ Matth. 10. 28.
waerom heeft Christus voor ons lijdende niet alleen
in de ziele groote bangigheyt / maer oock in den licha-
me schrickelijcke tormenten geleden; indien onse licha-
men geensins zondich en zijn: zoude God niet konnen
de schuldige siele alleen straffen/ het goede onschuldige
lichaem

't Welck verklaert en bewesen wert.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

lichaem vyp houden / ende indien niet in desen leven / ten minsten op desen leven verschoonen? ofte salmen liever segghen dat hy niet en wil het onschuldige lichaem verschoonen / alleen de schuldige ziele straffen / maer oock soo vergramt is op het goede vleesch (soo 't Coornhert noemt) dat hy 't wederom wil opwecken / leven en gevoelen geven / op dat het met de ziele eeuwichlijck gepijnicht werde? beyde ist onboorlijk dat het een Christen dencke / derhalven moeten wy noodtsakelijck oock het lichaem sondich keuren.

Ongegronde tegenvverp.

Asterictus. De ziele gebruyckt het lichaem als een instrument / derhalven het is soo wepnich oorsaecke van 't quaedt in ons / als een swaerdt ofte den wijn oorsaecke is / van moordt ofte dronckenschap. Het lichaem lijdt maer / de ziele sondicht. Hoe kondt ghy nu het goede vleesch schulde ofte straffe opleggen / om dat het de ziele misbruyckt? Wie mach het broodt strafbaer ende schuldich achten om dat veele dat misbruycken? Wie mach de goede Harpe beschuldigen om den quaden Speelman / het Ambeeldt en den Hamer om dat daer op ende daer mede Afgoden ghesmedet werden / den Beecker om datter fenijn in geschoncken werdt / het snelle Paerdt om den quaden Ruyder? Sect. 15. en 18.

Ontdeckt en wederleyt.

Eusebius. Dit en is alles maer lichten stof / die met een klein geblaes zal verstuyven. Coornhert behoorde wel geweté te hebben datter niet alleen en zijn gantsch lijdelijcke instrumenten / maer oock sulcke die in het voortbrengen des wercks door eenige hare inleggende kracht beweegt werden. Wederom / dat in de gantsch lijdelijcke instrumenten noch onderscheydt valt: nademael sommige niet verder en helpen tot eenich werck dan het gebruyk der principale oorsake mede brenght / alsoo zijn wijn en spijse in de gulsichept niet te beschuldigen / nochte Hamer een Ambeeldt in het Afgodt maecken / nochte het swaerdt in het moorden: maer dat andere eenige soodanige gestelteniſſe hebben / waer door het werck ofte niet gelucken wil / ofte eenich gebreck krijcht / ofte gebreckelijck zijnde gebreckelijcker werdt; alsoo werdt dickwijls eenich musicael instrument beschuldicht en verbroocken om

dat

t het valsch gelupdt gheeft / een penne om dat hy
naedt schrijft maeckt / ende in alle wercken ontmoet
n soodanige instrumenten by menichte. Doch die
oz hare eygene kracht beweeght werden / zijn veel
er te beschuldigen in quade uptkomsten ; is het
aerdt goedt en wel gemanieert / men sal den Ruyder
een beschuldighen soo hy den hals komt te breken :
niet alleen den Ruyder onvoorsichtich / maer oock
t Paerdt stijf in de mondt / wederspannich en wildt
n salse beyde beschuldigen. Wat nu onse lichamen
ngaet / sy en zijn niet alleen ongeschickte instrumen-
n ten goede / seer geschickt ten quade : maer oock le-
n zy alsoo door vereeninghe met de zielen / dat sy
oz hare eygen inleggende kracht in het werck mede
open / ende haer te gebruycken geven in de zondige
geerlijckheden der zielen : soo dat de sinnelijcke
achten / zelfs eer haer de ziele als last gheeft / door
tuerlijcke neygynge gereedt staen / als een Paerdt
t lust heeft en gereedt is te loopen / ende soo haest
er een weynich tooms gegeven ende met de sporen
sprickelt werdt / geweldich in 't wilde springen. Ja
fs / de lichamen ende sinnelijcke krachten wercken
ck eenichsins in de ziele ende verweckense tot son-
ige wercken / waer van voordesen is gesproocken.
Siet de 2. t'samen-spraecke Cap. 6.
och het is dwaeshept hier van langer te spreecken /
ndemael Coornhert in dese saecke teghen Godts
enbare oordeelen disputeert. Daerom als sijne di-
pulen noch vraghen willen / hoe dat lupdt / dat wy
t goede vlesch schuldt of straffe opleggen / antwoort
er koreliick / dat sy Godt moghen gaen vraghen
aerom hy ock het lichaem straffen wil / niet alleen
delijck / maer ock eeuwich. Ghy-lieden beslupt :
t lichaem is goedt / ergo niet strafbaer : wy beslup-
n ter contrarie : het lichaem is strafbaer ende God
il 't in den onbekeerden straffen / ergo is ock zon-
ich.

Soo dat Coornhert, aen alle zijden te korz komt.

Asterictus. Wt het gene ghy gesept hebt / bevinde
k dat Coornhert Sect. 17. hem zelven abuseert / als
y beslupt : Indien het lichaem als een instrument
isbruyck wordt / het welcke niet en kan gheschieden
oor dat de ziele komt tot redens-gebruyck / dat

het

het niet en moet sondich ghebozen wesen. Want ick mercke dat het lichaem heeft een eygen inleggende verdozventheyt / een aenghebozen ende natuerlijcke neygingе tot sondige wercken / waer van ock sefs de ziele eeniehsins besmet werdt.

Eusebius. 't Is soo. Maer of ick Coozнhert al toegave / dat het lichaem geen sondigheyt eenigerley wyse en mach toe-ghescheven werden / wat konde hy daer mede winnen?

Asterictus. Hy wil daer uyt beslupten dat ons geen sondigheyt dooz afkomste uyt Adam werdt aengeboren. Want de ziele (seght hy) en hebben wy niet van Adam dooz voozteelinge / ende het lichaem dat wy van Adam dooz voozteelinge hebben en is niet sondich. Sect. 16. 19.

Tvvede t'samenspraecke Cap. 6.

Eusebius. Hoe ydel desen sijnen grondt is / hebbe ick in onse voozgaende t'samen-spzaecke getoont.

Asterictus. Ick ghedencket noch wel / ende vinde niets in Coozнhert dat daer tegen mach bestaen / of eenich naerder bedencken verepscht.

Eusebius. Wy sullen dan beslupten dat dese plaetse Joh. 3. 6. dooz ons is / ende krachtelijck d'Erf-sonde bewijst. Want Chzistus toont dat wy moeten geest ofte geestelijck wesen / souden wy ten Coninckrijcke Godts ingaen: dat niemandt sulck en is of hy moet uyt den geest gebozen zijn / dat is / geestelijcker wijse dooz werckinge des H. Geestes; nademael wat uyt vleesch / dat is / vleeschelijcker wyse / ghebooren werdt / vleesch / dat is / vleeschelijck en sondich is / verzeemdt van het gheestelijcker wesen / van wegen de natuerlijcke ghebooзte. Dooзwaer al hadde Chzistus gesept / wat uyt vleesch gebozen is / is zondich / hy en zoude niet krachtiger gespzoken hebben dan aldus: want dese woozden geven te kennen dat de natuerlijcke generatie ende ghebooзte gheeft niet alleen sondige menschen / maer ock zoo zondige / dat sy van haer zelven niet dan vleesch en zijn / dat is / ganscheliјck ende in allen deelen met vleeschelijcke onreynigheyt behangen / zoo langhe de H. Geest haer niet en vernieut. Dat dan Coozнhert niet en konde d'Erfsonde ghelooven / ghelijck hy segt Sect. 13. is niet gekomen

mmen doorgebreck van bewijs/maer door sijn eygen
nnige blinthept.

CAPITTEL V.

De Erf-sonde werdt beweesen uyt nootsa-
kelijckheyt der weder-geboorte.

ASterictus. Volgt nu het bewijs van de weder-
geboorte genomen/'twelck Coornhert van het
voorgaende scheydt/ hoewel het/ na mijn ver-
ant/naeulijcks en kan geschepden werden.

Anderbewijs uyt Ioh. 3. 3.5.

Eusebius. Het hadde bequamelijck by het voorgaen-
konnen geboegt werden / hadde hy de korthept ge-
cht. Doch men kan het oock ghevoegelijck alleen
ellen / ende een bysonder krachtich bewijs daer van
aken. Aldus: Alles was herboozen moet werden /
lmen in 't Rijcke Godts ingaen / moet sondich ghe-
ozen wesen. Alle menschen natuerlijck upt Adam ge-
zoten moeten herbozen werden / sullen sy in 't Rijcke
ods ingaen. Ergo alle menschen natuerlijck upt
dam gesprozen zijn zondich gebozen. Dit bewijs is
nwederleggelijck.

Asterictus. Coornhert bekent het eerste voorstel/doch
chent het tweede/ Sect. 1. 2. Cap. 4.

Eusebius. Christus stellet nochtans klaerlijck voor
Ioh. 3. 3.5. waer hy in 't gemeen spreeckt: ten zy dat
emandt wederom geboren worde. So yemant niet gebo-
en en wordt uyt water ende geest, hy en kan in het ko-
inckrijcke Godts niet in gaen. So en kan dan niemant
en Coninckrijke ingaen zonder wedergeboorte.

Of Christus alleen van bejaerde spreeckt.

Asterictus. Antoni en Coornhert stellen daer tegen /
at Christus die woorden sprack van den bejaerden /
ie door haer sondigen een quade geboorte in hen heb-
en gebracht: maer geensins van den zuygelingen /
en selven noch niet door sondigen verdorvenden heb-
ende. Dat hy alleen van den bejaerden spreeckt be-
oijsen sy daer mede / om dat hy sprack tot eenen be-
aerden ende verstandigen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Euſebius. Om zodanich beſlupt te maecken moeſtmen eerſt deſen gront leggen ende beveſtigen/ Dat in alle redenen alleen van zodanigen geſpzoocken wozt / als ſp zÿn tot welcken geſpzoocken wozdt. Maer wat zoude dat een ongheregelde verwerringhe maecken? Wat ſoude het ongerÿmde verklaringen veroozzaecken? Siet maer alleen op deſe plaetſe; wat zal mp beletten/ dezen reghel geſtelt zÿnde/ aldus te beſlupten: Chzistus ſpzack dit tot een man/ ergo alleen van mannen: hp ſpzack tot een Jode/ ergo alleen van Joden/ niet van Heydenen: hp ſpzack tot een Pharizeus/ ergo alleen van de Pharizeen? pegelÿck ſiet dat dit geenſins en is te verdzagen. Derhalven men moet niet alleen ſien/ tot wien, maer oock van wien en watter geſpzoken wozdt. Antoni ſegt ſelve pag. 70. datmen in alle Schzÿftuer-plaetſen onder andere omſtandicheden moet aenmercken/ van wien werdt geſpzoocken. Daerom doen wp recht dat wp niet alleen en ſien op dezen Nicodemum/ maer oock hoe Chzistus met hem ſpzeeckt/ en van wien; het welcke gheheel tot onzen voozdeele is. Want I. van wien ſpzeeckt doch Chzistus? van alle menſchen: toonende dat niemandt kan ſalich werden ſonder wedergeboorte. Hoe kanmen upt ſo een generael voozſtel de kinderen uptſlupten? Wat reden kanmen in den text vinden om haer upt te zonderen? als Chzistus ſegt/ dat alle die ſalig ſullen wozden de weder geboozte nodich hebben: zal een menſch zeggen ontallÿcke kinderen wozden ſalig ſonder wedergeboozte? Deſe generaelheyt beveſtight Chzistus II. als hp de vleeſchelÿcke ende geeſtelÿcke geboozte tegen malkanderen ſtelt/ vers 6. Ick en diſputeere nu niet/ gelÿck terſtont gedaen is/ watmen moet verſtaen/ als ghezeydt werdt/ het gene uyt het vleeſch geboren is, dat is vleeſch: maer ſegge/ het zy datmen het verſta na onſe of na Coozneerts ofte Antonis verklaringe/ dat het alhier vooz ons is. Want Chzistus/ geeft te kennen/ dat upt vleeſchelÿcke geboozte niet anders dan vleeſch komt (men neme dan 't woozdt vleeſch zoomen wil) ende dat het geeſtelÿck weſen alleen van den Gheeſt komt. Ick vzaghe dan/ die niet anders

Bevvijs dat hy ook van kinderē ſpreeckt.

ers en is dan vleesch / kan die oock salich worden?
Die geensins geest en is / ofte eenich geestelijck wezen
eeft / kan die Gods rijcke sien? geen Christen en be-
oort dat te dencken. Maer upt vleeschelijcke geboor-
e en komt niet dan vleesch / dat geest is / moet upt den
Geest geboren worden. Kan dan pemant alleen met
'eerste geboorte / sonder geboorte upt den geest salich
oorden? immers neen. Nu / staet het zo met de eerste
leeschelijcke gheboorte? konnen wp gheensins geest
ezen / dan door een geestelijcke geboorte? zo moeten
p upt d'eerste geboorte sondich zijn zo spreeckt oock
hristus niet alleen van bejaerde / maer van alle men-
hen die natuerlijck / ende upt den vleesche gheboozen
orden. Voeght hier bp III. alsmen hier de bejaerde
erstaet / zalmense alle, ofte een gedeelte daer van ver-
aen? zegtmen dit laetste ghelijck Coornhert schijnt
doen / stellende niet alle maer meest elck mensche
nder de zonde / Boeck 2. Cap 8. Sect. 10. het zal plat te-
n de Schrift wezen die het alles onder de sonde besto-
n heeft, Galat. 3. 22. Rom. 3. 9. 19. 20. 23. 1 Ioh. 1. 8.
nde waer heeftmen opt gelezen van iemant die son-
r weder-geboorte zp salig geworden? Zijn niet vele
enschen sodanig dat sp der zonde moeten sterven?
t het lichaem der sonde in haer moet vernietight
erden? Rom. 6. 2. 6. Isser pemant die een dienst-
necht der gerechtigheyt wert zonder wp gemaeckt
zijn van de zonde? Rom. 6. 18. Woet pemandt een
nt Gods zonder upt God-geboren te wezen? Joh.
13. Zijnder opt eenige Heylige geweest die God niet
hadden te danckon als verloste en gewijde door
hristum? Rom. 7. 24. 25. Doorwaer dit stoot de Chri-
elijcke Religie in den gront om / ende is niet dan enc-
l ontsinnicheyt. Segt men doch het eerste / Ick wa-
r wederom / hoe kan allen bejaerden de weder-ghe-
oorte nodig wezen? is het dan onmogelijck dat den
enschc / goet geboren zijnde / goet blijve? Isser niet
n / waer in de aengeboren goethept bestandig blijft?
oe en sonde ons sulcx een goethept niet verdagt we-
n? Hoe konnen wp nalaten te dencken datze soda-
g niet en is als Coornhert dijft / ende dat ons de
ndicheyt van der geboorte aen aenhangt / nademael

anders ten minſten eenige wepnige behoorden beſtandig gebleven te zijn. Wederom welcke ſalmen bejaerde noemen? die nu een jongelinghs ofte mannen ouderdom krijgen? wilmen dat zeggen/ ick zal vragen/ of dan haren afval nu eerſt gekomen is? ſeghtmen ja/ zoo en zalmen geen booſheydt der jongers voor dien tijdt zonde ende afval mogen keuren/ 'twelck wel een onheylige Theologie ſoude weſen/ een deckſel der booſheydt/ een vyandinne van de kinder-tucht/ verkleynende Godes haet tegen de zonde/ ende ſelfs tegen de booſheydt der eerſter jeught Gen. 8. 21. Segt men dat haren afval al inde jonghe ende eerſte jeught is gekomen/ zoo valter nieuwe ſwarichepdt: want ofte dien afval maeckt de weder-geboorte noodtſaeckelijck/ ende zoo en kan Chriſti reden van de noodtſaeckelijckheydt der weder-ghebooꝛte/ niet op de bejaerde alleen gedupdet werden: ofte wilmen zeggen dat dien aſval geen weder-geboorte zoo vroegh vereyſcht/ zo maeckt men de Schriftuere leugenachtich/ die ons leert dat de booſen by Godt niet en ſullen verkeeren, Pſal. 5. 5. dat in het nieuwe Jeruſalem niet yet ſal in komen dat ontreynicht, ende grouwelijckheydt doet, ende leughen ſpreeckt. Apoc. 21. 17. Voorts/ komt den afval in de jeught/ wanneer begintſe? kanmen eenigen tijdt van ſich ſelven bedencken datmen eerſt afviel? laet elck ſoo verre te rugge dencken als hy kan/ zoo hy maer weet wat heylichepdt wat ſonde is/ hy zal moeten bekennen dat hy altijdt met ſonde is behangen geweeſt/ ende dat hy geen begin daer van kan vinden/ dan in de aengeborꝛen aerdt des menſchen/ ende derhalven van de jeught op de weder-geboorte heeft noodigh gehadt. Eyndelijck/ deſen gront gelepdt zijnde/ dat immers de bejaerde ende verſtandige (zoo Antoni ſpreeckt) de weder-ghebooꝛte noodich hebben/ wat ſalmen ſeggen van de ſoodanige die van der jeught op Godtvruchtich haer vertoonen/ ende als gheheyligh̃de: als Job/ Samuel/ Jemerias/ Johannes den Dooper/ &c? Seghtmen dat zy ſoodanich zijn geweeſt upt de eerſte geboorte/ zonder weder-geboorte/ ſo en zullen Chriſti woorden alhier/ ſelfs niet in alle bejaerde/ de weder-ghebooꝛte vereyſchen/

Siet oock hier van t' Samenſpraecke 5. Cap. 8. niet verre na 't begin.

maer

maer alleen in sommigen / hoe ghenerael hy oock spreeckt ; oock salmen niet van alle menschen mogen zeggen / selfs niet van alle volwassene / dat zy in haer selven aengemerckt / voor Godt verdoemelijck zijn / Rom. 3. 19. want die alleen van wegen d'eerste gheboorte sodanigh waren / dat dat sy de gepreesenste dienaers Gods moeten erkent werden / ende God sonderlingh behaeght hebben / hoe konden sy in haer selven verdoemelijck wesen ? ende haer in haer selven niet verdoemelijck houdende / hoe sal de waerheydt der Schrift bestaen / die wy terstondt gemelt hebben ? wilmen de selve behouden / soo moetmen noodtsaeckelijck zeggen / dat sy door de genade Gods gerechtvaerdicht ende geheylicht / en derhalven weder-geborene waren. Maer wanneer zijn sy weder-geborene geworden ? niet in hare bejaerthept / want de weder-geboorte maekt nieuwe creaturen / vernieude menschen : zoodanich en zijn dese niet geworden in hare bejaerthept / anders moesten sy tot soo lange den ouden menschе in haer heerschende gehadt hebben / soo sy haer daerentegen van der jeucht op betoont hebben deughdich / Godvruchtich / heylich / en volgens nieuwe creaturen. Sy moeten dan alreede in hare jonckhept weder-geborene zijn geworden / en gelijck sy terstont van kints been aen de vonken van Godtvruchtichept sien lieten / also moeten sy doen al upt den geest geboren zijn geweest. Maer waerom wierden sy so vroech weder-geboren / indien hare eerste geboorte niet sondich en was ? want die van de kindshept aen wederbaert worden / moeten van de kindshept aen weder-geboorte van noode hebben / sullende anders niet dan vleesch wesen. Ghy siet dan / Asterícte , hoe men allesins gedwongen wort te bekennen I. dat de wedergeboorte oock by den kinderen is : II. dat sy haer oock ter saligheit noodig is : III. dat derhalven Christi woorden haer mede aengaen / gelijck sy oock klaerlijck uptwijsen.

Asterictus. Ghy hebt my voldaen / vinde oock in Coornhert niet meer dat antwoorde verdient : want dat hy Sect. 2. seght / dat de bejaerde sondaren ende niet de kinderen / na de innerlijcke zondelijcke geboorte ghenoemt werden / kinderen des mistrouwens , des

ongeloofs, deſer Werelt, der ongerechticheyt, des booſen, des toorns, des vloecks, der hellen: dat en magh niet ghelden / ghelijck ick mercke / want ghy ſult my lichtelijck komen antwoorden / al woorden de bejaerde eenige namen gegeven die den kinderen niet en woorden gegeven / dat evenwel zoodanige dingen / gelijck elders / alſoo Joh. 3. 3. 5. van den menſche in't gemeen geſeyt woorden / waer upt nootſaeckelijck de aengeborene verdoventheydt moet volgen / waer door ſy onder den toorn ende onder den bloeck leggen ſo langhe ſy niet weder-geboorene werden. Wat hy meer heeft in dit Capittel Sect. 4. is niet dan ydel verhael van het gene hy voor verſchepdenmael geſeydt heeft ende ghy al wederlept hebt/ſo in onſe voorgaende t'ſamen-ſpraecke: als oock (aengaende 't gene hy zecht van de lichamen) een weynich geleden / over Joh. 3. 6. Doch Antoni maeckt noch wat te zeggen pag. 73 want verhaelt hebbende / vers 8. De windt blaeſt waer henen hy wil, ende ghy hoort zijn geluydt, zecht hy: worden dan de kinderen weder-geborene / zo moet men 't immers aen haer gewaer worden/ gelijckmen het ruyſchen des windts (ofmenſe niet en ſiet) nochtans hooren kan. Wat is dit ruyſchen in den onmondigen kinderen? Gewiſſelijck daer en is noch ruyſchen noch ſtemme / ergo oock geen weder-geboorte. Waer op ick verder beſluyten konde dat ſy geen zondige geboorte moeten hebben / nadien hen doch de zalichept oock toe-geſept is.

Tegen vverp van Antoni.

Euſebius. De antwoorde is licht. Chriſtus ſtelt de gelijckeniſſe niet in de hoorlijckheyt des windts; maer daer in: al weetmen wel datter windt is dewijlmen zijn ſtemme hoordt / datmen nochtans niet en weet van waer hy komt/ ofte waer hy heenen vaert: toonende daer meede dat de werckinge des Geeſtes verborgen is / maer niet dat hy hem noodtſaeckelijck laet hooren en mercken/waer hy werckt/ ende ſo haeſt hy werckt. Ende doch / iſſer geen windt dan daer hy ruyſcht? laet hy hem altijdt hooren? het kan wel redelijck waepen datmen hem niet en hoort / ja datmen hem naeulijcks gewaer wordt: hy kan wel eenige heymelijke werken hebben/die dickwijls naulijcks

lijcks zelfs die gene gewaer worden / aen welcken sy geschieden. Alsoo en rupscht ook den Geest niet altijdt even sterck zelfs in volwassenen: in Petro was hy gantsch stil / dewijl hy sijnen Meester verlochende / in welcken tijt nochtans het geloove (zijnde een vrugt des geestes Galat. 5. 22.) in hem niet af en liet / Luc. 22. 32. Gaet het somtijdts soo toe in den bejaerden / hoe kanmen in de kinderen de weder-geboorte versaken / om dat den H. Geest in haer soo openlijck niet en rupscht? Daerom alsmen schoon hier den windt met den H. Gheest ook ten aensien van van het rupschen wil vergelijcken / soo sal noch de zaecke aen onse zijde vallen.

Siet ook achter, de 5. t'samensprake, Cap. 8. bysonderlijck op 't eynde.

CAPITTEL VI.

De woorden Pauli 1 Corinth. 7. 14. werden verklaert.

ASterictus. Wy moghen dan voortgaen tot de plaetse 1 Corinth. 7. 14. De ongelovige man is geheyligt door het wijf: ende het ongelovig wijf is gheheylight door den man. Want anders waren uwen kinderen onreyn: maer nu zijn sy heyligh. Secht my / hoe boutghy daer op? want ick hebbet liever upt u te verstaen / dan upt Coornhert / op dat ick niet en misse.

Eusebius. Wy seggen dat inde kinderē geen ander onreynicheydt kan getoont werden / dan die spruyt natuerlike geboorte van hare ouderen hebben / zijnde van naturen de sonden onderworpen. Dit bevestight het tegengestelde woort heylich: waer door Paulus verstaet / de voorbate des verbondts / die de kinderen ghenieten van een gelovige Vader ofte Moeder geboren zijnde / soo dat sy ook als boudtgenoten en leden der Gemeynte moeten ghehouden werden / gelijck Godt zijn verbont gemaekt heeft met Abraham ende zijnen zade / Gen. 17. in welck verbondt de gelovige zijn opgenomen. In den selven sin zecht Paulus Rom. 11. 16. Indien de eerstelingen heylich zijn, zo is ook

De plaetse wvert verklaert.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

het deegh heylich: ende indien de wortel heylich is, soo zijn oock de tacken heyligh: 't welck immers niet anders dan van haer waerdigheyt door het verbond en kan verstaen worden. Nu hoe konde Paulus soodanich een onderscheydt stellen tusschen de kinderen der geloovigen ende der ongeloovigen / dat gene van wegen het verbondt heylich / dese daerenteghen onrepn zijn / wanneer alle kinderen niet van naturen sondich waren? want alsoo en konde daer geen onderscheydt wesen / maer sy moesten alle gelijckelijck heylich heeten.

Quade wytlech. Asterictus. Maer alsmen het woordt heylich neemt voor echtelijck, gelijck Coornhert toelaet Cap. 6. sect. 3. ende Antoni noodich acht Pag. 68. soo valt u geheel bewijst onder de voet / want den sin zal desen wesen: Anders waren uwe kinderen onwettelijck / maer nu zijn sy repn ende zuyver / als in een wettelijck en zuyver Houwelijck geboren.

Tegengegaen. Eusebius. Wanneer dan man en wijf beyde ongheloovich waren soo moesten haer Houwelijck onwettelijck / ende haer kinderen onechte kinderen wesen. Wie heeft opt zulck een rasernije gehoort? waer heeftmen opt van zulcks eenich titelken gevonden? voorwaer men zal nochte in de Goddelijcke / nochte in eenige menschelijcke wetten vinden / dat de kinderen der ongeloovigen zouden onwettelijck zijn / ende d'een door d'anders geloove moet geheyliget werden zouden de kinderen wettelijck wesen. Ick doe daer by / datmen geen exempel kan wijsen / waer het woordt heylich voor echtelijck ofte wettelijck zoude genomen werden. Derhalven is dese verklaringe beyde tegen alle reden / ende buyten Godts woordt: daerentegen de onse werdt met andere plaetsen der Schrifture onderstut.

Gesochte ongerijmtheyt. Asterictus. Ja maer sy verbaet een groote ongherijmthept / ende hatelijcke leelijckheyt. Want neemtmen heylich na uwe verklaringe / soo moeste volgen / dat de ongeloovige man door sijn gheloovige vrouwe heylich is ende in 't verbondt / &c. nadien Paulus segt dat de ongeloovige partije geheylicht wordt door de geloowige, Sect. 3. Antoni. pag. 68.

Eusc-

Euſebius. Hebben dan die twee wijſe hoofden niet Ydel be-
connen mercken / dat den Apoſtel anders ſpreeckt toont.
van de parture der geloovige / als van de kinderen?
hy en ſegt niet / de ongeloovige is heylich door de geloo-
vige, gelijck hy ſegt, de kinderen zijn heylich: ofte de
kinderen worden geheylight, gelijck hy ſeght / de on-
geloovige wort geheylicht, &c. maer van d'ongeloo-
bige gebruyckt hy 't woordt geheylicht, van de kinde-
ren het woordt heylich. Van de ongeloovige ſegt hy /
dat hy geheylicht wordt door de gheloovige: van de
kinderen ſeght hy niet / dat zy door de geloovige Vader
ofte Moeder heylich zijn maer hy ſeght alleene / Sy zijn
heylich. Dit geeft genoechſam te kennen / dat hy niet
zulcks en verſtaet van de ongeloovige parture des
geloovigen / als van harer beyder kinderen. Pauli
meeninghe kan licht ghevaet worden uyt ſijn voorne-
men. Hy en heeft niet voor de gelegenthept des Hou-
welijcks in 't gemeen te beſchrijven / maer de conſcien-
tien der geloovigen te vreden te ſtellen / dewelcke be-
dencken hadden, niet of het Houwelijck der ongeloo-
vigen wettelijck was of niet / maer of een gheloovige
niet behoorde te ſcheyden van een ongeloovige / ende
of de geloovige van d'ongelovige niet eenige beſmet-
tinge en leedt: hy leert dan / indien de ongeloovighe te
vreden is met de gelovige te woonen / dat men niet en
moet ſcheyden / dewijl de ongelovige door de gelovige
geheylicht werdt: dat is te ſegghen (niet dat hy wet-
telijck gemaeckt werdt / als zoude hy onwettelijck
weſen als ſijn parture niet en geloofde / maer) dat hy
geheylicht werdt aengaende het gebruyck des Hou-
welijcks ende de ghemeenſchap des levens / dat hy
door ſijne onreynicheyt de geloovige niet en beſmette /
ende het wettelijck Houwelijck voor ſijn parture niet
en ontheylighe / ofte hare conſcientie ende trooſt hin-
der gheve. Ghelijck dan alle dinghen den reynen wel
reyn zijn, maer den bevleckten en ongheloovigen en is
gheen dingh reyn. Tit. 1. 15. alſoo toont Paulus /
dat den gheloovighen oock de ongheloovighe ende
het Houwelijck met den zelven reyn is. Dit bewijſt
hy / om dat anders hare kinderen zouden onreyn

weſen: dit en kan niet weſen onwettelik, gelijk voor bewesen is/maer het is alleen buyten het verbont, als of hy seyde: Wanneer de ongelovige tot Houwelijck gebruyck voor de geloovige ongeheylicht ware / de besmettinge daer van soude haer wel voornamelijck laten vinden over de kinderen van sulck Houwelijck/om haer onreyn te maecken ende vreemdt van het verbondt/gelijck haer Heydensche Vader of Moeder is/ maer nu zijn sy heylich ende bondtgenoten: So moet dan de ongeloovige tot gebruyck der gheloovige geheylicht worden.

Coornhert vvil deſe plaetſe teghen ons keeren.

Aſterictus. Voorwaer dien uytlegh hanght't fijn aen malkanderen/ende doet de woorden geen gewelt aen/ geeft haer oock geenen vreemden sin/als wel den uytlegh der partijen / die derhalven (gelijck ick mercke) u-lieder bewijs geensins en krencket. Doch Coornhert komt u-lieden op een anderswijse aen/ende soeckt door u eyghen uytlegh de Erf-sonden om te stooten. Hy leght tot een grondt / dat Adam ende Eva gheloovich zijn geweest/ende also deelachtig des krachts der doodt Christi / die soo wel in de oude / als in dese tijden gewrocht heeft. Daer op beslupt hy dan: Nadien alle de kinderen der gheloovigen heylich zijn/ende alle menschen kinderen zijn van Adam ende Eva die geloovige waren/dat dan alle menschen soodanig sy van Adam afkomen / heylich zijn. Waer toe hy oock bybrenght het ghetupgheniſſe Calvini ende der Delfſcher Predikanten/dewelcke bekent hebben/Dat wy inden bloede Christi gherepnicht / ende door sijnen Geest geheylicht worden / oock selfs in moeders lichaem: dat de ghenade Godts door 't gheloove van elck gheloovighe sich voortstreckt op heure kinderen ende kindts kinderen / oock voor hare geboorte. Waer op hy vraeght: hoe moogen dan noch eenighe menschen een sondighe ofte besmette gheboorte van Adam ofte Eva aen-erven? Sect. 1. 2. 4. tot 8.

Maer misduyt en misbruyckt onsee meuinge, als

Euſebius. Coornhert begaet groote valschepdt als hy onse meeninghe soo neemt / als stelden wy alle kinderen ende nakomelinghen der gheloovigen heylich / tot den eynde des Werelts toe: de woorden die

ie hy upt Calvijn ende de Delfsche Predikanten verstelden vvy alle kinderen en altijd heylich.
aelt / spreecken wel van kinderen der gheloovighen / naer niet in alle na-gheslachten. Wat onse verklaringe op dese voor-gestelde plaetse aengaet / die stoot dese misduydinge geheel om: want wy leeren daer upt / dat de kinderen der Heydenen onrein zijn dat is / buyten het verbondt waer door wy geheylicht worden / hoewel zy upt den geloovigen Adam zijn gesprooten. Wy bekennen wel / soo langhe de Heere eenich volck noch geen scheyd-brief en geeft / dat de kinderen van geloovige voor-ouderen heylich moeten gehouden werden / al zijn hare naeste Ouderen ongeloovich: maer weten ook als een volck sijnen eyghen wegen wert overgegeven / dat beyde jonge ende oude / alsdan vervreemt zijn van het burgherschap Israels, ende vreemdelinghen van de verbonden der beloften, Eph. 2. 12. Het en volght dan niet / dat alle kinderen upt Adam spruytende heylich zijn / om dat Adam en Eva geloovich waren / want veele van sijne na-ghelachten heeft Godt haren eygenen wegen overgegeven / Act. 14. 16. welcker kinderen dan onrein waren.

Asterictus. Evenwel blijft Coornherts seggen staen / een aensien van kinderen uytgeloovige voor-ouderen / waer Godnoch den scheyd-brief (gelijck ghy spreeckt) niet gegeven en heeft. Sijn duydinge ende besluyt en mach ook niet bestaen al verstaet men maer kinderen uyt geloovige voor ouderen.

Eusebius. Hier moetmen wederom onderscheydt maecken. Want de heylicheydt beteyckent / somtijdts een inhangende ende inwendige hoedanicheydt / door de weder-gheboorte inghestort / als doorgaens inde Schriftuere: somtijdts een uyterlijcke waerdicheydt ofte verbondts-voordeel / waer door men in 't verbondt ende onder Gods volck gereeckent wordt / ende alsoo noemt Paulus de kinderen der geloovigen heylich 1 Corinth. 7. 14. Het eerste volght dickwijls op het tweede / ende waer het verbondt rechte werckinge heeft daer zal het volgen / gelijck wy ook schuldich zijn in peder Christen de eerste heylicheydt by de tweede te vermoeden soo langhe het contrarie niet en blijckt: 't welck de oorsake is / dat sommige / ook de Delfsche Predikanten (na Coornherts verhael) over dese plaetse van d'inwendige heylicheit vermaen doen.

doen. Maer waer het tweede is/ daer en is niet altijt het eerſte; want hoewel wy gelooven/ dat alle die de waerdichept des verbondts genietende in haer kintſchept ſterven/ oock inwendich geheylicht zijn: nochtans in de gene die opwaſſen valt onderſchept. Sommige werden bevonden van jongs op inwendich geheylicht te werden/ als Iſaac/ Jacob/ Moſes/ Samuel/ Jeremias/ Joannes Baptiſta en andere/ laet Coornhert oock noemen Abel en Seth/ Cain geven wy hier geen plaetſe: Sommige toonen haer inden beginne onheylich/ ende werden met verloop van jaren d'een voeger d'ander later inwendig geheylight/ let op de dagelijckſe ervarenthept die ſal het u leeren: Sommige laten nopt eenige heylichmakinge blijken/ want die en zijn niet alle Iſrael, die uyt Iſrael zijn, noch om datſe Abrahams zaedt zijn, en zijn ſy alle kinderen. Rom. 9. 6. 7. Nochtans heeten zoodanige oock noch heylich/ ten aenſien van de uptterlijcke waerdichepdt des verbondts/ ghelijck Paulus noch heylige tacken noemt die doch ongelovig waren Rom. 11. 16. te weté/ om dat de Heere Iſrael ſoo niet verworpen hadde dat de hope van dat volck upt was/ maer gelijck doen een klepne/ alſo namaels een groote Gemeynte/ daer upt ſoude vergadert werden. Nadien nu Paulus in onſe voorgeſtelde plaetſe eygentlijck ſpreeckt van de heylichept beſtaende in upterlijcke waerdighepdt en verbondts-voordeel/ ende het met d'inwendighe heylichepdt ſo verſchepden toegaet/ hoe kan hy upt ons gevoelen van de heylichept een beſlupt maken teghen d'Erf-ſonde?

Aſterictus. Ten minſten ſult ghy moeten bekennen/ dat in die gene die inwendigh geheyligt werden/ oock in Moeders lichaem/ geen Erf-ſonde en is. Want hoe kan hy ſondich geboren werden die inwendich heylig is voor de geboorte?

Euſebius. Coornhert verhaelt ſelve/ Sect. 1. dat wy in de ſodanige ſtellen repniginge upt genade in Chriſti bloedt/ ende heyliginge door den Heyligen Geeſt. Nu dit beveſtight d' Erf-ſonde: want ſoodanige repniginge ende heyliginghe en hoefde niet te geſchieden/ ſoude oock niet geſchieden/ alſſer gheen onrepnig-

hept

epdt nochte onheylichept van naturen in soodanige
inderen ware: daerom oock die d'Erf-sonde loche-
nen soodanige ghenaden-wercken over de kinderen
oeten ontkennen. Ghy sult seggen: Immers en
erden sulcke niet sondigh geboozen/ nadien sy booz-
enen gheheylicht wozden. Ick antwoozde dat
it beslupt gantsch niet en deught: want het is soo
laer als den dach/ dat yemant kan zondich wesen/
nde nochtans geheylicht. Zyn niet alle geloovige
erepnicht dooz Chzisti bloedt/ geheylicht dooz synen
Geest: leest 1 Joh. 1, 7. Heb. 9. 14. Apoc. 1. 5. Rom.
. 7/ 1 Cozinth. 1, 2. en 6. 11. Nochtans wie is so on-
eschaemt/ ofte sonder hersenen/ dat hy sal derven be-
upten: Alle geloovige zyn gerepnicht ende gehey-
icht/ ergo geen geloovige zyn zondich? Ist nu soo
net de geloovige/ wat swarichept heeftet met den ge-
eylichden in Moeders lichaem? men moet gedenc-
en/ dat de heyliginge niet terstont volmaekt is/ maer
p trappen boozt gaet 2 Cozinth. 4. 17. Soodanige
inderen leggen dan van naturen in de gemeene ver-
oozventhept/ de genade Godts repnicht haer/ ende
eylichtse/ maer de sondige nature en werdt daer me-
e niet geheel afgelept/ blyft noch in overblyfselen/
aer mede sy opwassende geduerich te strijden heb-
en dooz kracht die den Geest in haer onderhondt en
ermeerdert. Ende aldus hebben Abel en Seth kon-
nen een beelt wesen van een sondige Vader/ en noch-
ans in Moeders lichaem geheylicht; als dien van
naturen dat sondige beelt aenhing/ ende dooz de hey-
iginge niet in een oogenblick geheel/ maer by trap-
en daer van verlost wierden.

Asterictus. Ghy-lieden en derft niet lochenen dat Adam herbozen ende bekeert was. Oock moet ghy-lieden bekennen dat Adam ende Eva dooz den ghe-loove aen Chzistum bevzijdt zyn/ ende verlost van de eeuwighe doodt ende verdoemenisse. Soo en wilde God dan niet meer het verderf ende den doodt aen haer gedzepght/ siet Ezech. 33. 11. Jerm. 18. 8. 9. 10. en 26. 3. 13. &c. Soo en was dan gheen verdoemenisse meer in hen. Hoe mochte dan Adam synen kinderen aenerven 't gene hy selve niet meer en hadde? Ontijdige tegenwerp.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

hadde? Mach een goede boom quade vruchten voort-brengen? Sect. 9. 10.

Die nochtans beantwoordt vverdt.

Euſebius. Hoewel dit hier ontijdich voorkomt / nademael wy in dit bewijs uyt 1 Corinth. 7. 14. niet en ſpreecken van doodt ofte verdoemeniſſe / evenwel ick zal antwoorden: Segghe dan I. Dat in Adam geen verdoemeniſſe meer en was / was daerom / dat hy in Chriſto Jeſu was / dien hy met den geloove omhelſde: derhalven hy hadde het niet van naturen maer uyt genade / gelijck Coornhert niet konde gelochenen. Nu Adam en genereerde niet / na't gene hy hadde ofte was uyt ghenade / maer na 't gheene hy hadde ofte was van hem zelven. Van hem zelven lach hy onder den toorn ende verdoemeniſſe / dit ſelve erven wy met de ſonde van hem. Waer leeſtmen oyt / dat door Adams bekeeringe ende geloof veele ofte eenige ſijner kinderen zijn verloſt van den toorn ofte verdoemeniſſe / gelijckmen in 't tegendeel leeſt / dat doot ſijne miſdaet de ſchuldt gekomen is over alle menſchen tot verdoemeniſſe, Rom. 5. 16. 18. De doodt erven wy alle van Adam / maer in Chriſto ghenieten wy het leven / 1 Corinth. 15. Mach een goede boom quaede vruchten voort-brenghen? ſecht ghy. Ick antwoorde: Dat Adam in de genade der verloſſinge geenſins als eenen boom en moet aengemerkt werden: men mach hem eenen boom / ofte beter een woortel ende ſtamme noemen / ten aenſien van de aengeſchapene ende door hem bedorven nature / met welcke wy van naturen alle uyt hem voortſpruyten: maer in de wederoprechtinge is Chriſtus den boom / ofte de woortel ende ſtamme / Adam en is hier niet anders dan een vrucht uyt Chriſto gekomen / op dat ick Coornherts gelijckeniſſe gebruycke: ofte om met Chriſto te ſpreecken / hy en is niet anders gheweeſt dan een rancke in Chriſto: hoedanige rancken wel goede vruchten werden toe-gheſchreven / doch het zijn vruchten des geloofs ende der gehoorſaemheyt / niet onſondige en onſchuldige kinderen / Joh. 15. 1 / 2 / 3. &c. Derhalven ſullen eenige kinderen Adams goede vruchten weſen / ende wy van doodt ende verdoemeniſſe / ſy moeten niet uyt Adam geſproten / maer Chriſto ingelijft ofte ingegriffyt weſen.

n. Nopt en woꝛdt gheſept: De verdoemeniſſe en
erd niet ge-erft op alle die upt Adam zijn: ofte/daer
n is gheen verdoemeniſſe den ghenen die upt Adam
ꝛupten: maer wel/Daer en is geen verdoemeniſſe voor
en genen die in Chriſto Jeſu zijn, Rom. 8. 1. Daerom
ock de gene die dooꝛ Chꝛiſtum verloſt woꝛden/heeten
ne kinderen die hem Godt gegeven heeft, Heb. 2. 13.
nde dit beveſticht nu onſe leere: want iſt geen men-
he genoech ter ſalichept dat hp upt Adam is/ moet
p een kindt Chꝛiſti ende Chꝛiſto gegeven weſen die
an de doodt ſal verloſt werden: Heb. 2. 9/10/13/14/15.
o moeten wp immers van Adam niet onſondich en
ſchuldich/ maer ſondich ende doodſchuldich vooꝛt-
omen: 't welck wp namaels krachtiger ſullen beve-
gen / bewijſende dat Chꝛiſtus ock vooꝛ de kinder-
ns heeft gheleden en voldaen. Nu ſegghe ick noch
al ſtonden wp toe dat Adam gelovich ende bekeert
nde/geen kinderen konde genereeren die de verdoe-
eniſſe onderwoꝛpen waren / zoo en ſoude doch niet
olgen dat hp geen ſondige kinderen konde genererē:
ant de verdoemeniſſe kan wech genomen weſen /
aer de ſondichept en ſonde noch ten deele blijft. Het
ſeecker dat alle gelovige in Chriſto Ieſu zijn, dat Chri-
s in hen is, Gal. 3. 27. Eph. 3. 17. dat ſy geſchapen zijn in
hriſto Ieſu, Eph. 2. 10. ſo en iſſer dan vooꝛ den genen
en verdoemeniſſe, Ro. 8. 1. ſalmen daer op nu inbꝛen-
n/ſo en zijn ſp dan niet meer ſondig: d'ervarentheit/
r ſotten leer-meeſter / ſal het wederlegghen: ende
oꝛnhert zelve derft alle gheloovige geen onſondig-
pt toeſchꝛijven/hoewel hp dꝛijft datmen in dit leven
Wet volkomelijck kan onderhouden. Connen dan
gelovige wp weſen van de verdoemeniſſe en noch-
ns ſondich: zo konnen ock de kinderen upt Adam
oꝛtſpꝛuptende/van de verdoemeniſſe wp/ende noch-
ns ſondich weſen. Want de rechvaerdichmakinge
Chꝛiſto geſchiedt volkomelijck ſoo haeſt wp in hem
erden aengenomen: maer de heplichmakinge heeft
ren vooꝛtganck bp trappen. Ende hier mede is nu
de wederlept/het gene Cooꝛnhert met onnutte ver-
bbelinge bpbꝛengt Sect. 11. ock ſal namaels het
ve meer vooꝛkomen/ en bꝛeeder mogen verhandelt
erden.

CAP.

CAPITTEL VII.

Coornherts ydel geraes, Antonis los geklap, Socini ende der ſijner dwaſe ſubtijlheyt tegen de woorden Davids Pſal. 51. 7. werden ontdeckt.

ASterictus. Soo wil ick dan komen tot u lieder voornaemſte bewijs van de aenghebooren ſondelijckheyt / waer op Coornhert ende andere groot geweldt doen.

Euſebius. Laet hooren wat zy konnen ſeggen / laet wyelijck niets achter dat eenighe kracht ſchijnt te hebben / ſtelt alles voor op het krachtichſte dat ghy kondt: alleenlijck mijdet doch de menichvuldige redituen / vergeefſche woorden / ende verſufte ſnateringen van Coornhert / want deſe en helpen doch de zaecke niet. Ick hoope met Gods hulp op alle tegen-werpingen alſoo te antwoorden / dat ſijn ſtout ende laetdunckent pochen en ſnorcken zal te ſpot geſtelt / ende te ſchande ghemaeckt worden. Nu / de woorden Davids upt den 51. Pſalm zijn aldus geſtelt in onſe gemeene overſettinge: Siet, ick ben in ongerechtigheydt geboren: ende in ſonde heeft my mijne Moeder ontfangen. Deſen geheelen ſin der woorden / geeft klaerlijck kennen / dat David in hem ſelven een ſondelijcke gheboorte bekent.

I. Tegenwerpinge, wederleyt.

Aſterictus. Coornhert ſeght / dat dit bewijs niet en deught voor d'Erf-ſonde / overmits inden text / noch de ommeſtanden / en (gelijck niet in alle de 150. Pſalmen alſo oock niet) in den geheelen 51. Pſam / van Adam / veel min van de Erf-ſonde ofte het verderf der naturen geſproken werdt. Daerenteghen vindtmen dat David in deſen Pſalm doorgaens ſpreeckt van ſijn eygen ſonde / ſiet vers 3 / 4 / 5 / 6. hy en ſeght hier nergens / Adam of die nature heeft geſondight: oock niet dat de bedorven nature hem heeft doen zondigen.

Waſt

Was dan Davids werck so en kondet Adams werck niet wesen. Sect. 2. tot 8. Cap. 7.

Eusebius. Voorwaer Cooruhert hadde geen reden hem so te belgen Sect. 3. dat sijne partijen dit noemden een kintsche reden: want sy ist inder daet. Ick zegge dan I. het en was niet noodich dat van de Erf-sonde met uytgedruckte woorden soude gesproken werden / het is genoech dat sy klaerlijck werdt aengewesen / t welck hier also geschiedt / dat het de partijen inder leuwichept niet en sullen omstoten. II. Veel min was nodich dat van Adam of sijne sonde soude gewaeght worden/want als geleert wordt dat wy van moeders lijve aen de bedorventheydt erven/ so werden wy als met der hant gelept tot Adam / overmits geen ander oorspronck ofte begin der aengeboren besmettinge en kan ghevonden werden dan in onse eerste Ouders. En betoont kintsch te wesen.

III. Het en volgt gantsch niet: David spreekt van sijn eygen sonde, so dan niet van d'Erf-sonde. Want waerom soude de Erf-sonde David niet eygen mogen heeten? Sy was in hem/ was hem aengeboren, was eene sondelijcke bedorventheydt alle declen der ziele benettende / hoe was sy dan niet zijn eygen? David spreeckt dan van zijn eyghen sonde maer tweesins. Want Eerst bekent hy zijne dadelijcke ende werckelijcke overtredinge / vers 3. tot 6. daer na verbreydt hy sijne bekentenisse opklemmende tot de aengeboren sondelijckheyt/ vers 7. als of hy seyde: Heere ick en hebbe niet allen met groote overtredingen my besondigt, maer selfs van moeders lijve aen, heeft my de sonde ende bedorventheydt aengehangen. Siet oock voor in dese t'samenspr. Cap. 3. in 't begin.

IV. Soo ist oock een sotte reden/ Was Davids werck, soo en kondet Adams werk niet wesen. Want wie segt dat d'Erf-sonde Davids werck was? Wy houdense niet voor een werck/maer een sondige hoedanichedt ende bedorventheydt / daerinde de quade wercken / waer sy niet bedwongen worden door den geest Godts: welcke David billijck sonde noemt / om dat sy gekant is tegen de Wet Gods heeren/ ende een gebreck is van die volmaecktheydt die daer in wert gevordert. Wederom/wie van d'onsen noemt de Erf-sonde Adams sonde of werck? Daer wy seghen ter contrarie datse upt Adams

eerſte zonde ontſtaet / ende een vrucht is van Adams werck/het welcke lange gepaſſeert is. Alſmen d'Erf-ſonde op het breedſte neemt / moetmen daer in mede aenmercken onze deelachtichept aen de zonde Adams waer van wp de ſchuldt erven / als alle in hem ghezondicht hebbende : maer in deze woorden Davids wert ſp enger aengemerckt/ende alleen voor de bedorventhept daer upt vloeyende genomen. Coornhert moeſt getrouwelijcker ſijner partijen gevoelen voorgeſtelt hebben als hp het wilde beſtrijden.

II. Tegenvvcrpinge.

Aſterictus. Het gene hp ſegt Sect. 8. ga ick voorbp / nadien hp ons zelve verſendt tot ſijn derde boeck. Maer hp werpt ten Tweeden teghen / dat David niet en ſpreekt van een ſonde/ maer van veele, ſeggende/ Ick ben in ongerechtigheyt geboren : ende in ſonden heeft my mijne moeder ontfangen. Dit kan niet ghedupdet worden op de ſonde Adams / die maer een is. 't Is waer Calvini text heeft in ſonde, maer hp doorſte wel wat op ſijn eygen handt vertalen/ om ſijner partijen meyninge te krencken/ gelijck hp doet over Joh. 1. 12. Daerentegen hebben veele andere overſettingen in ſonden, als ook meeſt der ouder Vaderen Sect. 9. tot 13.

Waer in Coornherts onverſtant en vals. heyt blijkt.

Euſebius. Wederom noemt hp qualijck de ſonde Adams/daer hp de Erf-ſonde moeſte noemen. Maer ick antwoorde op de ſake zelve. Al ware deſe overſettinge van Coornhert de beſte / dat het ons niet tegen is; want gelijck in de eene ſonde Adams (die Coornhert noemt) verſcheyden ſonden beſloten waren / alzo is de Erf-ſonde daer door veroorſaeckt (die hp hier moeſte noemen) de fonteyne ende oorzake van alle odadelijcke zonden en vertredingen; zo dat ſp wel in't getal van veelen ſonden mach heeten. Doch II. het is gemeender hier over te ſetten in 't ghetal van eenen/ ſonde , ghelijck het Hieronymus ende hp na alle andere hebben overgeſet. Daerom heeft Calvinus wel gedaen/ alſo overſettende : Ick ben in ongerechtigheyt geboren : ende in ſonde heeft my mijne moeder ontfangen. Coornhert ſoekt hem verdacht te maken/ maer met godloſe valſcheyt. Want hp toont over Joh. 1. 12. hoe het grieck woort ἐξουσία behoordt overgeſet te worden/

So heeft ook onſe nieuwe overſettinge.

ven/ om de verdraepinge der Papisten door bequame
oversettinge beter af te snyden: is dat te berispen? ja
behoortmen het niet te prysen? In alle geval/ hoe kan
Coornhert syn oversettinge alhier straffen/ dewyl hy
e niet kan bewysen? Maer om in dese sake niet lan-
ge te staen/ ende Coornherts geraes kort af te snyden/
Ick segge dat de Hebreeusche woorden niet ongerech-
igheden en sonden noemen/ maer in 't getal van eenen
ngerechtigheyt en sonden, vraegt wy wie ghy wilt/
lst maer getrouwe lieden zyn; die maer een wepnig
Hebreisch verstaet sal het met my getuygen. Daerom
Coornherts argument valt in de asschen/ dewyl Da-
id van eene sonde spreeckt/ ende de Erf-sonde een is.
Ja wy sullen de woorden veel krachtiger tegen hem
nogen keeren/ alsmen zo naeu letten moet/ of sonden
f sonde genoemt wort: aldus/ David spreeckt van
ene zonde/ van eene ongherechtichepdt: maer syne
erckelycke sonden waren veele: ende selfs die gene
aer over hy dezen Psalm gemaeckt heeft/ namelyk
erspel/ bedrogh/ doot-slagh/ &c. zo en moetmen dan
dit vers de werckelycke zonden niet verstaen. Hoe
an Coornhert meer dringht op het onderschept van
n en vele/ ende dat bevestigt met Galat. 3. 1. 6. hoe
p hem zelven harder slaet.

III. Tegen-vverp.

Asterictus. Staeter zo in 't Hebreisch zo is hy in syn
pgen strick gevanghen. Maer hoort syn derde te-
enwerpinge/ die alleen den Antoni schynt behaegt
hebben/ want hy d'andere alle verswygt. Hy seght
an/ al bewesemen dat David van syne lyfelycke
oeder in sonden was gebozen/ dat het niet en volgt
t hy sondich was gebozen. Want daer is groot
nderschept tusschen in sondigh of sonden geboozen te
erden. Men kan in sonden ghebozen werden zon-
r sondich gebozen te werden. Gelyck eenen die van
n blinde moeder ontfangen ende gebozen werdt/ in
indthept werdt ontfanghen ende gebozen/ zonder
chtans blindt te wesen/ Antoni pag. 41. upt Coorn-
rt Cap. 7. sect. 13. 14.

In sonde en sondich geboren, komt op een uyt.

Eusebius. So zoude Davids meeninge wezen dat
ne moeder sondich was/ ô syne uptleggers! Sal-
len haer wys achten die zulke uptleggingen gehoor

geven? Want I. dit onderſcheydt van in ſonde of ſondich geboren te weſen waer op ruſt het? heeftet eenig fondament in de gewoonte van ſpreecken in de Heylighe Schriftuere? gheenſins / Ja in de Schriftuere vint men in ſonde voor ſondich gheſtelt/ Johan. 9. 34. Ghy zijt gheheel in ſonden geboren. De Pharizeen en wilden niet zeggen dat hy alleen van ſondige ouders ofte op een ſondige wijſe geboren was / ſonder zelve zondich te weſen / maer dat hy oock zelve zondich gheboren was. Aengaende de gelijckeniſſe van in blindtheydt of blindt geboren te weſen / Ick en geloove niet datter eenich landt is / daer men ſeggen zoude dat kint is in blindtheydt geboren / alleen om dat het de moeder in hare blintheyt gebaert hadde: ende waer zalmen onder duyſenden een vinden / die de blintheyt op de moeder en niet op het kint ſoude nemen? Daerenboven / mocht men om des moeders blindtheyt een kint noemen geboren in blintheyt, ſo mochtmen om des Vaders of Moeders wille ſeggen: Dat kindt is geboren in ſinneloosheydt, in afgoderije, in beſnijdinge, &c. om dat de Vaeder of Moeder ſulck waren: 't welck voorwaer een nieuwe verwerde ſprake ſoude weſen. II. Gelijck deſen uytlegh is buyten de ghewoonlijcke maniere van ſpreecken / zo is ſy oock tegen alle reden. Want men kan niet zeggen dat Davids ouders hem in hoererije ofte eenige oneerlijckheyt gewonnen hebben: men vindt oock anders niet / dan dat zy eerlijcke lieden waren. Wilmen zeggen dat ſijne moeder mach geſondigt hebben in 't ontfangen uyt luſten / in 't baren uyt ſmerten (gelijck Coornhert elders ſpreeckt) Ick antwoorde Eerſt / hoe kan hy daer ſonde vinden / jae zoo ſware zonde datſe David met zijn eygen zonden zoude noodich achten te bekennen: Die Noachs dronckenſchap / Loths bloedt-ſchande / Saraas twijfelmoedich belachen van Godts beloſte / &c. geen zonde wil ghenoemt hebben / in ſijn boeckken Hemelwerck genaemt. Ten anderen de Hebreiſche woorden zijn hier tegen / want ſy moeten eygentlijck aldus overgeſet worden: Ick ben in onghe-

Voorkooming.

rechticheyt geformeerdt, ('t welck niet betepckendt het ontfangen ofte baren van de moeder / maer het

oꝛmeeren van de vꝛucht / na dat de moeder heeft ont-
angen) Ende in sonde heeft my mijne moeder ontfan-
gen, welck woꝛdt in 't Hebꝛeisch eygentlijck beteec-
ent verwarmen ende als bꝛoeden der vꝛucht in moe-
ers lichaem. Nu wat zonde der moeder kaumen
ellen in het foꝛmeeren ende bꝛoeden der vꝛucht / na
at sy ontfangen heeft / ende eer sy baert? III. Coꝛn-
erts uptlegh stꝛijdt oock met Davids ogemerck in
esen Psalm: want hy heeft alleen voꝛ sijn eyghen
onden te belijden / gelijck hy oock in den gantschen
Psalm voꝛ en na doet / daer tegen biddende / om ge-
ade / vergevinge / repniginge vers 3. 4. ende vers 9.
ntsondight my met ysop, ende ick sal reyn zijn: wascht
y, ende ick sal witter zijn als sneeuw. Hoe soude hier
passe komen van sijn moeders sonde te spꝛeken / daer
o dan hem zelven in 't particulier spꝛeeckt? Wat
emeynschap zoude dit 7. vers hebben met de ande-
/ met namen met sijn bede om genade / vergevinge
de repniginge? Was hy in moeders lichaem ende
de geboꝛte geheel repn van zonde / ende zijn moe-
r alleen zondich / waer toe konde dan dese bekente-
sse hier te passe komen / daer hy niet en bid voꝛ Va-
r en Moeder / maer alleen over sijn eygen ellende
kommer is? Doch wat ist nodich hier op langhe
staen / nadien het Coꝛnhert selfs heeft moeten be-
innen Sect. 15?

Asterictus. Ja maer Coꝛnhert verstaet hier een
elijfsijke moeder / namelijk zijn quade begeerte / waer
m gespꝛoken wert Jacob. 1. 15. Na dese inwerlijke
de onlijfsijcke moeder / bekent hy dat David sondich
verdorven is geboꝛen, Sect. 15. 16. 17.

Merckt Coornherts ongehoorde uytlegh.

Eusebius. Hebben de Delfsche Pꝛedikanten dit be-
ot / gelijck hy klaeght Sect. 18. sy hebben dobbel re-
n daer toe gehad / ende is dit geen heylose verdꝛay-
ge der Schꝛifture / so en zalmender noyt konnen to-
n. Wanneer wy ons niet en gewaerdichden daer op
antwoꝛden / wie konde ons schuldt geben? doch
n moet somtijs den sot antwoorden na hare dwaesheyt
t hy in zijne oogen niet wijs en zy, Prov. 26. 5. Ick
ge dan I. dat Coꝛnhert hem zelven dapper voꝛt
oft slaet: want te voꝛen heeft hy ons met gewelt

Waer in hy hem selven slaet.

willen wijs maecken datter groot onderſchept is tuſſchen in ſonden ende ſondich gebozen te zijn / ende dat David niet en was ſondich gebozen / maer in ſonden, ſonder ſelf ſondich gebozen te weſen: nochtans in deſen ſijnen allegozijſchen uptlech / wozt hy gedwongen David booz te ſtellen als ſondich gebozen / want hy merkte wel dat anders de begeerlijckheydt / die hy de moeder maeckt / de ſonde alleen zoude moeten toegeſchzeben werden. Heeft Coozнhert dan zeecker gehouden / dat David hier ſpzeeckt van de begeerlijckheypt als zijne moeder / ende bekent dat hy daer upt ſondich ende bedorven is gebozen: hoe heeft hy derven ſeggen / dat David wel in ſonden, maer niet ſondich gebozen te weſen bekent? Alſo verwert hy hem zelven / ende verdwaelt in ſijne wijſheypt / toonende dat hy niet en wiſte hoe hy hem in deſe ſpzeucke ſoude dzapen ofte keeren.

Ende ſonder noodt tot allegozien loopt.

II. Het is groote ſottichepdt dathy ſoo klare woozden allegozijſcher wijſe wil gaen verklaren / daer doch booz den geheelen Pſalm geen het minſte teken en is van duſdanigen allegozie?

Aſterictus. Wanneer den letterlijcken ſin groove ongeſchickтheden baert / zoo moetmen daer af gaen tot eenich figuerlijck verſtant / gelijck ghy-lupden ſelve doet over deſe woozden / Dit is mijn lichaem, volgens de aenwijſinge Auguſtini. Nu Coozнhert vindt grote ongeſchickтheden in den lettterlijcken ſin. Daerbeneffens hy heeft booz hem d'exemplen der Oudtvaderen / zelfs Auguſtini / die dickwijls de Schzifture dupdt op een geeſtelijcke gebooзte / als over Pſalm 139. 13. 14. 15. over Pſalm. 137. 8. over Pſalm 57. 4. over Pſalm. 27. 10. Sect. 19. 22. tot 30.

Euſebius. Het is bekent dat de Oudt-vaders en onder deſen oock Auguſtinus haer in de allegozien te veel hebben toeghegeven / waer in ſy nopt van booz-ſichtige mannen en ſijn gepzeſen. Onderwijlen hadde Coozнhert behoozen aen te mercken / dat Auguſtinus in de aengeweſen plaetſen alſo uptwepdet in allegozien / dat hy den letterlijken ſin / die in die Pſalmen klaer is en haer ſelven genoegſaem aenbiet / niet weg en neemt. Wat ons aengaet / als wy de woozden

Chziſti /

Christi / Dit is mijn lichaem, anders verklaren als de Papisten of Lutersche/ wy en doen het niet alleen om dat het d'analogie des geloofs ende de saecke selve verepscht: maer doen het oock op eene wijse / dewelcke blijft de gewoonlijcke maniere van spreecken / die niet alleen in de Schrifture voornamelijck als sy van Sacramenten handelt/maer oock veel onder de menschen gebruyckt wert / ende door gewoonte by na eygentlijck mach heeten: namelijck / dat het teecken den name draage van het beteeckende. Maer Coornhert hadde geen oorsake alhier van den letterlijcken sin af te wijcken: de ongeschicktheden die hy aenroert zijn geresen upt synne verwerde hersenen / niet upt de saecke zelf / gelijck over elck ten deele over het derde boeck/ten deele een weynich hier na/ sal getoont werden. Voorwaer salmen soo allegorien mogen maecken als wy meenen eenige ongeschicktheyt te sien / so hebben het de ketters schoon / ende soo soude de gheheele Schrifture wel in figuren ende allegorien veranderd werden: want sy heeft weynich dat niet d'een of d'ander dwael-geest in synen rechten sin misshaegt. Eyndelijck alsmen immers tot allegorien wil loopen men moest sulcke soecken die de woorden niet verwerren / maer die met de woorden ende de gheheele plaetse wel accorderen / alsoo dat de allegorie beter slot hebbe dan den letterlijcken sin: maer sulck een allegorie en kan op dese woorden niet gevonden werden.

Asterictus. Nochtans de allegorie van Coornhert schijnt haer wel te schicken. Wie was in David moeder van de sonde? niet Davids lijfelijcke moeder/ gemerckt de sonde een onlijfelijcke zoone is: maer een onlijfelijcke moeder in David / naemelijck zijne quaede begeerlijckheydt/ Jac. 1. 15. dese hadde van David door sijn bewillinghe ontfangen: dese hadde in David selve de sonde gebooren / ende was die rechte baer-moeder in David zelve van Davids sonde / waer door hy een sondaer was; dits dan de moeder die David beschuldicht Sect. 15.

En sulcke allegorien die vol monstreuse ongerijmtheydt zijn.

Eusebius. Hebt ghy noch soo weynich ghevorderd Astericte, dat u sulcke raserije dunckt wel te

ſchicken? Ick hoop ghy ſult wel haeſt anders oor-
deelen. In 't voorby gaen gedenckt / dat Coornhert
geen nood en hadde te waerſchouwen / dat Davids
lyſlijcke moeder geen moeder en was van ſijne zonde/
gemerckt dat daer van geen verſchil en is: want wy
ſeggen alleen dat David ſondich is geboren / maer
niet dat ſijne moeder de zonde hadde ghebaert ofte
moeder daer van was. Op ſijne allegorie nu / segge
ick 1. Datſe niet t'ſamen en hangt/ ende de deelen zo
qualijck t'ſamen voegen/ datſe niet dan een ſeer mon-
ſtreurs lichaem maecken. De ſonde ſtelt hy als een
ſone / de begeerlijckheyt als eene moeder / Davidt
maeckt hy den man der begeerte/ende den vader van
de zonde: want hy ſeght dat de begeerte van David
ontfangen hadde/ ende alzoo de zonde gebaert: ende
nochtans noemt hyſe Davids moeder / die hem zon-
dich en verdorven gebaert hadde / Sect. 17. hoe accor-
deert dat? Is de begeerte van David met zonde be-
vrucht gheworden / heeft ſy/ van David ontfanghen
hebbende / de zonde ghebaert / hoe was zy dan ſijne
moeder? Is het wijf de begheerte / van haren man
David bevrucht met zonde/ om haren man te baren?
Daerenboven als de begheerte van David door ſijn
bewillinge hadde ontfangen / zo was David al in de
zonde / ende een zondaer / hoewel het werck dat hy
voor hadde noch niet voltrocken en was: dit is buy-
ten diſpuyt: want zelfs die gene die met ons twiſten
of de quade begeerte zonde is / bekennen datſe zonde
is als de menſche daer in verwillicht / ende verklaren
dat dit den ſin is van het thiende Gebodt / ende Pauli
woorden Rom. 7. 7. Nu hoe kan David eerſt een ſon-
daer gebaert weſen van de begheerte / die al een ſon-
daer was verwilligende in de begeerte / ende door ey-
gen bewillinge de zelve bevrucht maeckende? Eyndc-
lijck/ hoe konde de begeerte David een ſondaer baren
re door de zonde die hy bedreef / dewijl David zelve
als een zondaer door de begeerte de zonde voortbrach-
te? Laet de Coornhertiſten vry alle hoofden te ſamen
brenghen om deſe monſtreuſe allegorie fatſoen te ghe-
ven/ zy zullen aen allen zyden ſwarichept vinden/ en-
de haer der ſelver ſchamen moeten. II. De woorden

Jaco-

Jacobi 1. 15. werden schandelijck van Coornhert
uisbruckt: want hy seght alleen: na de begeerlijck-
eyt ontfangen hebbende baert sonde: Hoe kan dit die-
en om Davids woorden te verklaren? David
reeckt van sijne moeder / maer Jacobus van de
oeder der sonde: David segt dat hy in zonden is ge-
aert / Jacobus seght dat de begeerte de sonde baert /
iet dat se den zondaer baert. Ja in de geheele heylige
chrifture zalmen nopt vinden dat de begeerte als
n moeder des zondaers werdt voorgestelt. Wat is
t dan een onheylighe stoutichept Davids woorden
an sijne moeder die hem ghebaert heeft te duyden
de begeerlijckheyt / ende met Jacobi woorden te
illen accoordeeren? Doch III. David selve geeft ons
offe genoech tegen dese zotte allegorie. Voor Eerst let
de woorden zoo sy van my nae 't Hebreisch ghe-
elt zijn: In ongerechtigheyt ben ick gheformeert, en-
e in sonde heeft mijn moeder my verwarmt. Hoe zal-
en dit op be begheerlijckheyt duyden? formeert sy
en zondaer / ende verwarmt sy hem / ghelijck een
ucht in moeders lichaem geformeert en verwarmt
ort? Ofte neemt de woorden sose Coornhert stelt:
sonden ben ick geboren, in sonden heeft mijn moeder
y ontfangen: wort dan den zondaer van de begeer-
eerst ontfangen / ende na gebaert? Ja ter contra-
e den sondigen mensch ontfangt self die begheerte
aer van Coornhert spreeckt / hy verwarmtse in
n herte en koestertse / zo dat sy nu swangher wordt
an d'een of d'ander grove misdaedt. Ten Anderen,
e woorden zoose Coornhert neemt hebben geen ghe-
ruyck / ende zijn gantsch ydel. Sy en konnen niet
enen tot vergrootinghe van sijn zonde / want dese:
e begheerte heeft my in sonden ontfanghen, en gaen
iet harder / maer eer slapper dan de voorgaende:
eghen u, u alleen, heb ick gesondight, ende ghedaen
t quaedt is in uwe oogen. Want dese toonen het ghe-
eldt / de krachtige werckinge der zonde in David:
welck meer is dan dat de begeerlijckheyt de zonde
ntfanght of den mensch sondich maeckt. Sy en kon-
en niet dienen tot uytbreydinghe / want wat zoude
och met dese woorden ghesept worden dat de zaecke

mocht verbreyden / dat in de voorgaende woorden niet en is vervaet? Salmen ſeggen / dat het een verdobbelinge is der ſelver zaecke met andere woorden / gelijk dickwijls geſchiedt in de Schriftuere / met namen in bekentenis van zonden / ende gebeden / om de affecten meer uyt te drucken? Ja maer hoe ſoude dat accorderen / dat David ſijn reden ſlechtelijck verdobbelde / ſoude gebruycken het woordeken ſiet, tot opmerckinge dienende / dat hy voor henen niet en hadde gebruyckt? zoude hy / niet anders ſeggende dan het geene hy al gheſeydt / ja krachtigher ende harder geſeydt hadde / nu byſonderlijck het woordeken ſiet, gebruycken? Ten anderen / het zoude wel een geſchickte verdobbelinge weſen / het geene te voren klaer ende dupdelijck geſeyt was / met allegoriſche reden / ende in de Schrift ongebruyckelijcke woorden weder te halen. Dit ſelve bewijſt / dat dit niet en kan geſeyt weſen dan het verklaerde ſoude dupſterder weſen dan het verklaerde / ende wie zoude zulcken allegorie verſtaen hebben / dat David ſijn moeder noemende / die hem ontfangen ende verwarmt heeft / de begeerte ſoude meenen? Hoemen dan deſe woorden neemt / na Coornherts mepninghe konnen ſy haer niet voeghen: maer na onſe mepninge en verklaringe ſeer wel. Want zy verbaten een aenmerckelijcke verbreydinghe ende verheffinghe in ſijn belijdeniſſe / die wy wat meer ſeght dan de voorgaende woorden / Heere (wil hy ſeggen) ick en bekenne my niet alleen ſchuldich aen deſe groote ſonde: maer ſiet ſelfs van moeders lijve aen ben ick met de ſonde behangen.

Die hy vergeefs ſoeckt te onderſtutten.

Aſterictus. De Schriftuere ſelve (ſeght Coornhert) kan een groote meenichte ghetuyghenissen uyt-leveren van deſe geeſtelijcke geboorte / hoedanighe voor Cap. 4. Sect. 2. werden aengewеſen / Sect. 30.

Euſebius. Wat elders geſchied in de Schriftuere en geld hier niet / dewijl nu bewеſen is / datſe hier niet en kan verſtaen werden: daerenboven hy en heeft geen plaetſe konnen vinden daer de begeerte geſeydt werdt den menſche in ſonden te ontfangen / ofte te verwarmen / ofte te baren / ofte daerſe de moeder van den

ſondaer

sondaer werd genaemt. Eyndelijck siet de plaetse na die hy aenwijst/gy sult u sijner schamen. De sondaren werden genaemt/Kinderen der ongehoorsaemheyt,ofte (zo 't Cooznhert stelt) des mistrouwens,Eph. 2.2. Colos. 3. 6. kinderen der ongerechticheyt, Psal. 89. 23. maer is dat te zeggen dat de ongehoorsaemheydt / het mistrouwen/ de ongerechticheyt haer gebaert heeft? hare moeder is? wie en weet niet dat de dadelijcke zonden uyt den menschen zelve gebaert werden dooz de begeerlijckheydt? Wederom / de zondighe menschen werden genaemt / kinderen des toorns, Eph. 2, 3. der vervloeckinge, 2 Petr. 2. 14. der Hellen, Matth. 23. 15. Salmen dat zo verklaren/ dat den toozn / dat de vervloeckinge/ dat de Helle / haer als moeder heeft ghebaert? Wie hoozde opt grooter sotheydt! Die de Schrift met verstandt lesen / zullen lichtelijck mercken/dat sy dickwijls kinderen noemt van eenig ding/ die het selve als eygen / ofte daer toe overgegeven of overgelaten zijn:so noemt sy kinderen der gevangeniſſe, Esr. 4. des doots, 1. Sam. 26. 16. des Werelts,Matt. 13. 38. ende zoo moetmen oock nemen d'andere plaetzen die Cooznhert verhaelt: maer men moet zo bot niet wezen / datmen op elcks een bysondere gheboozte soude willen verstaen. Hoeh al kondemen zulcks bequamelijck doen/ zoo en soude dat hier gheensins te pas komen / want neffens het gene terstont ghesepdt is / bevintmen dat in gene plaetzen heel anders wert ghesproken dan in dese. In dese noemt David eenboudelik sijne moeder:in gene wert eenige sake genoemt/ die de menschen als kinderen werden toegheschreven.

IV. Teghenwerpinge.

Asterictus. Men bevint/indienmen in zodanige plaetzen (waer pets ghesept werdt van der gheboozte ofte van moeders lijve aen te wesen) de sake eyghentlijck verstaet: dat oock den kinderen die noch spreecken en konnen werckelijcke zonden moesten werden toeghescheven / als dolen ende logen-spreecken. Het welcke immers gantsch ongerijmt is/ ende bewijst dat sodanige plaetsen van geestelijcke geboozte moeten verstaen werden/ Sect. 20.

Eusebius. Ik merke dat dese woozdē sien op Ps. 58. 4.

De

de Godtlooſe zijn vervreemt van de baermoeder aen: De Leugen-ſpreeckers doolen van moeders buyck aen.) na Coornherts geeſtelijke geboorte zoude dit van moeders lijve aen, te ſeggen weſen / van hare geboorte aen upt de begeerlijckheydt. Maer wy hebben ghenoegh beweſen dat de begeerte wel moeder der zonde / maer niet der ſondaers is ofte mach ghenaemt werden. Oock en is hier geen waerſchijnlijckheyt van eenighe geeſtelijcke geboorte/ja den text kanſe geenſins lijden: want David heeft voor ſijner vyanden booſheyt met deſe woorden te verheffen en breeder upt te meten: daer toe ſeght hy/ Dat ſy verkeert zijn en doolen van moeders lijve aen: dat is / dat zy deſe booſheydt die ſy oefenden niet onlanghs hadden aengenomen / maer van langer handt hadden aengehouden / ja van moeders lijve aen hadden mede gebracht / ende ſoo voorts daer in verhardet waren. Deſe meeninge der woorden Davids is klaer ende ontdeckt ghenoeghſaem haer ſelven. Hoe kan hier de geeſtelijcke ende allegoriſche geboorte van Coornhert plaetſe hebben? Wilmenſe ſtellen / ſalmen den ſin aldus moeten nemen: De Godtlooſe doet niet alleen moetwillich onrecht, &c. maer oock ſoo haeſt de begeerlijckheyt hem een ſondaer ghemaeckt heeft doolt hy, ende is verkeert. Maer hoe maeckt hem de begeerlijckheyt een ſondaer? Coornhert verklaert 't ſelve Sect. 15. dat het is door de ſonde/ de ſonde in hem werckende / dat is / hem doende ſondigen: Nu wat is zonde anders dan vervreemdinge/ dolinge/ en verkeerthey? ſoo dat David anders niet en zoude ſeggen / dan dat de godtbelooſe moetwillich onrecht doet/ &c. en de doolt/ vervreemt ofte verkeert wordt van dier tijdt aen dat hy ghedoolt heeft / vervreemt is / ende verkeert is geworden. 't Welck niet anders ſoude weſen dan het ſelve te verheffen. Ja deſe woorden die de ſaecke zouden verheffen ſullen min ſeggen dan de voorgaende: want dat vers 3. geſeyt werdt / Ia moetwillich doet ghy onrecht in den lande, ende gaet ſtracks door met uwen handen te wreevelen, is meer dan het gheene Coornhert in het 4. vers moet ſtellen: De godtlooſe zijn verkeert en dolen door de begeerte, ofte van der begeerte aen.

Afte-

Asterictus. Wild' ghy dit van moeders lijve aen, na men letter nemen/ moet ghy seggen/ datmen oock kan doolen/ liegen/ &c. van moeders lijve aen/ eermen verstandt heeft ofte pets spreecken kan. Nochtans werckelijcke sonden kanmen in nieu-gebozen kinderen niet stellen. Aenhoudt.

Eusebius. Het is waer sulcke hebben geen werckelijcke sonden noch deughden / nochtans werdt van haer oock gespzoocken als hadden sy dadelijcke deughden of zonden/ te weten van wegen het zaedt ofte den woztel der selver in de kinderen / gereedt om de selve voozt te bzengen met d'eerste bequame gelegenthepdt. Soo staet Apoc. 20. 12. 13. Dat de dooden kleyn ende groot geoordeelt sullen worden, na hare wercken. Daer wozden dan oock de kleyne ghenoemt als hadden sy wercken. Een aenmerckelijcke plaetse hebben wy oock Joh. 9. 2. alwaer de discipulen van den blindtgebozenen vzagen: Rabbi, wie heeft 'er ghesondight? dese ofte zijne ouders, dat hy blindt soude gebooren worden? Sy vzagen dan of hy ghesondight hadde vooz de geboozte: dadelijcke sonde konde niet wesen in een ongebozenen/ maer alleen de woztel/ het zaedt / ofte den sondigen aert/ en evenwel spzeken sy van sondighen, t welck dadelijckhept betepckent. Op sulck een wijse werdt oock van David gespzoken Ps. 58. 4. het welcke dan de aengebozen bedozventhept meer bevestight. Siet oock van dese plaetse hier achter Cap. 12.

Asterictus. Wilt ghy dese woozden/ de leugen-sprekers doolen van Moeders buyck aen, Psalm 58. 4. op d'Erf-sonde dupden/ soo schzijft David de booswichten niet anders toe met die woozden / dan 't ghene hy met hen gemeen hadde.

Eusebius. Hy hadde de Erf-sonde met haer gemeen/ doch niet even eens: sy haddense in volle kracht en heerschappye / soo datse in haer van jonghs op heerschende verkeerthept en dolinge hadde gewzacht: also en haddese David met haer niet gemeen.

Asterictus. Mach men seggen/ om dusdanighe manieren van spzeecken/ dat dese sondigh gebozen zijn/ so mach men oock seggen dat David met een dadelijck geloof ende hope is gebozen/ siet Psal. 22, 10, en 71, 5, 6, Sect. 20. V. Teghenwerpinge.

Eu-

Euſebius. Voorwaer wanneer men met een leerſame ende beſchepden partije te doen heeft / men ſal niet eens bewijs noodich hebben om te toonen dat in dien plaetſen waerlijck van de lijflijcke moeder/ ende geensins van een allegoriſche en werdt geſproocken. Heeft dan David/noch aen de borſt leggende/ op Godt gehoopt? eer hy goedt of quaedt verſtont/ na den Heere verlangt? geensins / maer aenmerckt de plaetſen te recht/ ghy ſult bevinden dat sy niet anders en vervaten dan een voorſtel van de ſonderlinge ſorge Godts voor David ſelfs van moeders lijve aen / waer mede hy hem wapent en ſoekt te verwecken tot vaſt betrouwen op den Heere/ in de tegenwoordige ſwaricheden: gelijck dickwijls de geloovige in de ſwaricheden haer ſtercken met de voorgaende bevindinge van Godts vriendelijcke ſorge. Alſoo ſecht hy Pſ. 22. 10/ 11. Ghy zijt het immers, die my uyt den buyck hebt uyt getogen; die my hebt doen vertrouwen, ſijnde aen mijner moeder borſten. Op u ben ick geworpen van de baer moeder af, van den buyck mijner moeder ſijt ghy mijn Godt. Alſoo Pſ. 71. 5/ 6. Ghy zijt mijne verwachtinge, Heere HEERE, mijn vertrouwen van mijner jeught aen, op u heb ick geſteunt van den buyck aen; van mijns moeders ingewant aen zijt ghy mijne uyt-helper. Wie en ſiet niet dat David hier niet verhaelt hoedanich hy was tegen Godt/ maer hoedanich hy God tegen hem bevonden hadde?

Aenhoud. Aſtericus. David zegt dat hy hem verlaten heeft op den Heere van moeders lijve aen / dat was immers Davids werck. Sect. 31.

Euſebius. Ghy hebt nu gehoort dat't Hebreiſch een wepnich anders lupt. Doch om Coornhert beter tegen te gaen / laet het ons nemen als toonde David / hoedanich hy geweeſt hadde tegen God/ nochtans de geeſtelijcke moeder van Coornhert en ſalmen hier in der eeuwichept niet vinden: het is onmoghelijck een ander dan lijflijcke moeder te verſtaen. Hoe heeft dan David op Godt gehoopt/ op God hem verlaten van moeders lijve aen? gelijck wy boven gehoort hebben dat oock de kleyne doden wercken werden toegeſchreven: namelijck om het zaet der hope en des vertrouwens/ dat doen al in hem was/ende van jongs aen/ſo

haeſt

aest het wesen konde/ dadelijck vertrouwen baerde.
Asterictus. So sult ghy dan niet seggen/met de Delf- Andere
the Predikanten/ dat soodanige kinderen geen ghe- aenhoudt.
nepghthept hebben/tot het ware goedt / Sect. 31.
Eusebius. Ick en kan niet geloven dat sy sulcks ge-
pt hebben/wy hebben Coornhert al te valsch bevon-
en om op sijn seggen aen te gaen. Hadde men hare
oorden zy soude ongetwijfelt anders luyden. Wy
elooven dat wel in sodanige kinderkens geen werc-
elijcke genepghthept is die de daedt der hoope / &c.
oortbrenge : maer dat in haer is een genepgthept in
ragt en vermogen/die ter bequamer tijt werken sal.
Asterictus. Dat is my genoegh / ende daer uyt be- Coornhert
upte ick/ dat Davids/ van jongs aen goede vruchten mengt
an hope ende vertrouwen op Godt voortbrengende/ hier onder
nde van moeders lijve aen het zaedt ende den wortel sijn perfe-
aer van in hem gehadt hebbende/van jongs aen een & istery.
oeden boom is geweest/Matth. 7. 17. want so hy een
uaden boom ware geweest / hoe konde hy soo goede
ruchten gedragen hebben? Matth. 7. 18. Sect. 21.
Eusebius. Ick ontsla Coornhert van verder moep-
/ ick bekenne dit alles.
Asterictus. So en was dan David niet sondich noch-
quaet geboren/ ja met een genegenthept om Godt
nde sijnen naesten te haten / gelijck uwen Catechis-
us leert: want men kan niet genepght wesen tot
Godt/ ende op Godt hopen; ende oock genepgt wesen
God te haten Sect. 21. 31.
Eusebius. Hier is een nieuwe valschept. Onsen Cate- Catechismi
hismus en leert geensins dat David geneigt was om 5. vrage
Godt en sijnen naesten te haten. 't Is waer vrag. 5. verklaert.
oort geantwoort: Ik ben van naturen geneygt God ende
ijnen naesten te haten, maer hadde Coornhert door
artijdichept d'ogen niet verblint gehat/hy soude licht
emerckt hebben dat daer gesproocken wert van den
enesch in zijne elende/ buyten de genade aengemerct.
Dant I. de gehele Catechismus wert gedeelt in 3. de-
n: het Eerste zijnde van de ellende: het Ander van de
erlossinge: het derde vande dankbaerheit. Het Eerste
preekt dan v ande elende sonder aenmerkinge van de
erlossinge/ja voor de verlossinge. Dit blijct II. vrag. 12
al-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

alwaer de leere van de verloſſinge begint / ende ghevaeght wert: Iſſer eenighen middel waer door wy deſe ſtraffe ontgaen mochten, ende wederom tot genaden gekomen? te kennen ghevende dat in het eerſte deel den menſch is aengemerckt bupten de genade zulck hy is in en van hem zelven. III. Vrag. 8. wordt geleert: Dat wy onbequaem zijn tot eenigen goede, ende geneygt tot allen quade: ten zy dat wy door den gheeſt Gods wedergeboren worden: ſoo werdt hier dan geſproocken van den menſche bupten de weder-geboorte. Nu Dadid ſtellen wy onder de weder-ghebooréne ſelfs van ſijne kindtſhept aen / ſoo en werdt dan zulcks van Dadid niet geſept.

Aſterictus. Houdt ghy dan David ende alle wedergeborene vry van die ſondige nature?

Euſebius. Niet gantſchelijck / maer voor ſoo veel / dat zy niet genepght zijn God en haren naeſten te haten / maer door de genade Gods genepgt zijn God ende haren naeſten lief te hebben / want ſy beginnen met een ernſtich voornemen niet alleen na ſommige, maer na alle geboden Gods te leven, zulck een voornemen toont immers een genegenthept tot liefde Godts ende des naeſten / waer in alle geboden zijn begrepen.

Catechiſ. vrag 114.

Aſterictus. Waerom ſtaet dan over vrag. 7. op de kant getepckent de plaetſe Pſ. 51.7? want daer mede ſchijnt ghy-lieden David mede in ſulken verdorventhept te ſtellen.

Vrag. 7.

Euſebius. Om dat hy die verdorventhept en booſe nature alreede in moeders lichaem aen-erfde; waer op dan den wederbarenden Geeſt (die hem anders niet noodich ſoude geweeſt zijn) gewrocht heeft / en de zelve wederhouden. Ten anderen / om dat de verdorven nature in de weder-geborene wel verbroocken / maer niet vernietigt is: ſoo verre / dat zy in hare goede genegenthept van het vleeſch gedurich werden beſtreden / dickwijls werden verhindert Galat. 5. 17. ende ſoo lange ſy hier zijn / met ſonden werden behangen / d'een tijdt min d'ander tijdt meer: upt welcke overblijfſelen billijcken mach beſloten werden / hoedanich den menſch moet weſen bupten de genade ofte bupten de weder-geboorte.

Aſte-

Asterictus. Dit u onderschepdt zal den Coornhertisten schijnen/ van David te gelijck een quade ende een goede boom te maken: want al schrijft ghy hem zoo veel quaedts niet toe als Coornhert u-lieden te lasteght/ ghy noemt hem nochtans sondich. Was dan David weder-gebozen ende hebbende het zaet des geloofs en vertrouwens: ende evenwel sondich/ zoo schijnt hy immers van bepds geweest te zijn/ ende na beyden vrucht gedragen te hebben/ Sect. 21.

Of wy David te gelijck een quade ende goedeboom maken?

Eusebius. Na de weder-geboorte was hy een goede boom/ nademael de quaedtheyt/ die de eerste geboorte anders mede-brengt/ was verbroocken/ ende zoo verre uytgesuyvert/ dat sy het zaedt ende namaels de vruchten der gerechtichept niet en heeft konnen betetten.

Asterictus. Was hy een goede boom (ghelijck ghy wel seght) zoo en konde hy geen quade vruchten dragen/ Matth. 7. 18. hoe noemt ghy hem dan met een sondich/ ende dat met eene sondichept die groote sonden in hem gewracht heeft? Sect. 21.

Eusebius. Lieve siet de grouwelijcke blindheyt van desen man! Salmen die woorden Christi zoo plomp nemen/ soo en sullen de weder-gebozene/ die goede bomen zijn/ geen vruchten der sonde dragen/ ja oock niet konnen dragen/ dewijl Christus segt: een goede boom en kan geen quade vruchten dragen. Als dan yemant een goeden boom is/ en kander niet quaedts van hem komen/ ende van wien noch eenige zonden komen die en moet geen goeden boom wesen/ ofte heeft hy het geweest/ hy en ist altijdt nu niet. Wee dan alle de gene die noch strupckelen in veelen/ Jacob. 3. 2. die noch dagelijcks hare sondichept gevoelen/ ende bekennen moeten dat zy voor Gods gerichte niet en konnen bestaen met hare wercken/ Ps. 130. 3. en 143. 3. zy zijn quade boomen/ volgens dit dryven/ ende worden zy niet onsondich moeten afgehouwen en verbrand worden. Ja volgens dese sinneloose dryvinge/ en zoude David zelve tot op dien tijdt toe dat hy den 51. Psalm maeckte/ ende daer na/ geen goeden boom geweest hebben: want Coornhert meent zelve/ dat hy van David zoude moghen seggen/ dat hy van jongs op

zonde hadde gepleeght en zondich geweest / dat hy altijdt tot by-slapen hadde geneyght geweest / &c. Sect. 39. 40. het welcke immers quade vruchten waren. Ofte meende hy dat David / dit niet tegenstaende / een goede boom mochte heeten / hoe konde hy dan Matth. 7. 18. tegen ons gebruycken? De Coornhertisten mogen sien / of sy dit konnen ontwerren: ondertusschen hoort Christum / Joh. 15. 2. Alle rancke die vrucht draeght, reynigt hy, op dat sy meer vrucht dragen. Hy toont dat de vrucht dragende ranken noch gerepnigt worden: so moeten sy dan onreynichepdt hebben / die in 't vrucht dragen hinder geeft. Belangende de woorden / Matth. 7. 18. sy zijn gesept van de Propheten ende hare leere / toonende dat zulck den Prophect / zulck oock sijne leere is. Doch laetse oock in 't gemeen op het leven van alle menschen genomen werden / dat en is evenwel Christi meeninge niet dat aen een goede boom / aen een weder-geboorene / gheen onrijpe / wormsteechige / verdwijnende / rottighe vruchten (op dat wy na de ghelijckenisse spreecken / en zouden komen: maer quade vruchten noemt hy hier / der godloosen wandel / ende heerschende sonde / die sy haer ten dienste over geven / tonende also dat sy geen gemeenschap hebben met den goeden Geest / ende ten goede geheel ondeugende zijn. Soodanige vruchten en dragen de weder-geborene niet: sy hebben noch wel hare swackheden ende feylen / ondertusschen dragen sy goede vruchten van berou / ende verootmoedinghe over hare sonden / van haet tegen de selve / ende liefde tot de gerechticheyt / waer door sy haer oprechtelik beneerstigen de zonde te mijden / ende in Godtvruchtigheydt toe te nemen / waer mede sy haer goede boomen betoonen.

Of David volgens ons gevoelen twee Heeren moeste gedient hebben?

Asterictus. Coornhert meent dat volgens u-lieder gevoelen David twee Heeren zouden gedient hebben / 't welck Christus onmogelijck verklaert Matt. 6. 24. Sect. 21.

Eusebius. So moeten dan alle die niet volmaeckt zijn / ende noch zonden hebben / twee Heeren dienen: ende Coornhert zelve zal David zodanich moeten maecken / ghelijck nu gehoort is upt Sect. 39. 40.

Maer

Maer de waerheyt is/ dat David den Heere diende/
at hy noch sondich was en dickwijls ghesondicht
eeft/ was niet het vleesch of sonde dienen/ maer van
et vleesch tegen den geest strijdende verwondt woz-
en. Wanneer eenen vyandt pemandt verwondet
te doet vallen/ salmen seggen dat den selven sijnen
enst-knecht is gewozden? Ofte wanneer een goedt
atriot/ dooz onvoozsichtichheyt/onbedachtsaemheyt/
rleydinge ofte eenige swackheyt/ yets begaet het
ne den gemeenen vyandt gaeren siet/ hem dienstich
de den Vader-lande schadelijck is/ salmen seggben
t hy den vyandt dient/ niet tegenstaende hem sijn
ite/ soo haest hyse merckt/ van herten leedt is/ hy
beklaecht/ soeckt te verbeteren/ ende den vyand so
l meer te krencken? Nu alsoo gaet het met de we-
-gebozene teghen de sonde ende het vleesch. Als
ulus seyde Rom. 6. 17/ 18. Ghy waert wel dienst-
chten der sonde, maer nu sijt ghy van herten gehoor-
n geworden den voorbeelde der leere, tot het welc-
hy overghegaen zijt: en, vry gemaeckt sijnde van de
e, sijt gemaeckt dienst-knechten der gerechtigheyt:
de hy daer mede seggben dat sy alle volmaeckt en
er sonde waren? Dooz waer ware dat sijne menin-
y en soude geen ooz sake gehat hebben so neerstich
aerschouwen de gene die ofte hare bzoederen er-
nen dooz onvoozsichtich gebzuyck harer vzyheyt in
sto: ofte hare bzoederen veroozdeelden dooz on-
nheyt van de selve vzyheyt/ Rom. 14. hy en soude
nock soo sozchvuldich niet gewaerschout hebben
rechtvaerdicheyt der wercken te versaecken/ om
n dooz den gheloove in Chzisto de rechtvaerdic-
te soecken/ Rom. 3. en 4. en 5. Daerom moeten
eslupten/ dat niet slechtelijck de sonde ofte son-
pt/ maer de heerschende sonde ons dienaers en-
sonde ofte het vleesch onsen Heere maeckt: ende
yns/ dat David hoewel sondich gebozen/ even-
een knecht der sonde en was/ nadien de weder-
nzte het vleesch soo hadde geswackt/ dat het hem
uellen en verwonden/ maer niet overheerschen
.

Christus. Ghy hebt alles beantwoozt wat ich dus

VI. Tegen-werpinge. verre upt Coornhert heb konnen trecken. Maer wat ſeght ghy op de plaetſe Job. 31. 18. die na d'oude overſettinge aldus luyd: Van mijner kindtſheyt af, is met my opgewaſſen de barmhertigheyt, ende ſy is met my voortgekomen uyt mijn moeders lichaem? u-lieder gemeene overſettinge heeft: Ick hebbe my van mijner jonckheyt op als een Vader gehouden, ende van mijner Moeder lijve aen heb ick geerne getrooſtet. Doch der ſin blijft de ſelve/ ende wijſt aen een dadelijcke barmhertigheyt. Maer een eerſt-ghebooren kindt en kan ſulcke wercken niet doen/ ende ſoodanige barmhertigheyt niet bewijſen: Indien dan hier deſe woorden van moeders lijve aen: ofte/ uyt moeders lijve, niet en konnen te ſeggen weſen dat de dadelijcke barmhertigheyt Job aengebooren was/ ſoo en zullen oock de woorden Davids/ waer van gehandelt werdt/ ſoo niet hoeven genomen te werden/ dat hem de ſondigheyt was aengebooren. Sect. 32.

Wederleyt. Euſebius. De woorden Jobs moeten aldus overgeſet worden: Van mijne Ionckheyt aen is hy by my opgetogen, (namelijck de Weeſe) als by een vader: en van mijnes Moeder buyck aen hebb' ick haer geleyt. (Namelijck de Weduwe.) Doch op de overſettinge en zal ick niet dringen/ nadien ick bekenne dat oock in deſe leſte werckelijcke barmhertigheyt werdt gemeldet. Maer ick ſegge/ dat hier gantſch geen oorſake en is/ om een geeſtelijcke Moeder Jobs te verſtaen: want welck zoude deſe doch weſen? ick en kan gheene bedencken die volgens Gods woordt ofte bondighe redenen ſoo genaemt/ ende hier verſtaen mach werden: denck oock datter Coornhert geenen raedt toe en wiſt/ anders zoude hyſe wel aengeweſen hebben. Van Moeders lijve aen en is hier anders niet te ſeggen/ dan van der kindtſheyt/ van der geboorte aen: ende deſe barmhertigheyt moetmen verſtaen als hier door Davids hope ende vertrouwen/ namelijck alſoo/ dat hy van der gheboorte aen het zaedt der barmhertigheyt in hem gehadt heeft/ door werckinghe van den wederbarenden Gheeſt des Heeren/ 't welck hem in het opwaſſen de zelve werckelijck heeft doen oefenen/ ende al vroech vertoonen. Dit en is geen

losse allegorie / ofte een slechte hyperbole / maer het is een verheffende maniere van spreken die na waerheydt gaet / ende gheensins ongheschickt is: want men mach billijck geseydt werden van moeders lijve aen te doen / daer toe den aert van moeders lijve aen so bereydet is ofte wordt / datse met d'eerste ghelegenthept haer in sulck doen oefent: anders en kan men dusdanighe plaetsen nopt recht verklaren / dat de woorden niet te kort gheschiede. Oock accordeert dit seer wel met Jobs ooghemerck / 't welck is te toonen / dat hy geensins van onbarmhertichept moet beschuldight werden / nademael hy hem altijdt / van joncks aen barmhertich heeft betoont / ja doen blijcken dat hyse genoeghsaem van der geboorte aen mede-gebracht hadde. Hoewel / wanneer schoon Jobs woorden soo verre niet konden ghedupdet worden / daer mede ons bewijs upt Ps. 51. 7. niet soude te niete wesen / nadien Davids woorden meer krachts hebben / want het dringht meer: Siet, Ick ben in ongerechtigheyt gebooren: ende in sonde heeft my mijne moeder ontfangen, dan dit / Ick hebbe van moeders lijve aen dit of dat gedaen, dus of soo geweest.

Asterictus. Met dese antwoorde hebt ghy my afgesneden het gene Coornhert Sect. 37. 38. 39. 40. seer pochachtich tegenwerpt / want ghy toont dat dusdanige woorden ons leyden tot de gheboorte selve / ende Davids geboorte upt de begeerlijckhept / is voor weerlept. Als ghy oock seght / dat Job soodanich was door werckinge van den geest des Heeren / toont ghy dat Coornhert Sect. 36. sotteliick als upt u lieder segen vloeyende voorstelt / dat hy sulck soude geweest zijn van naturen / gelijck oock een wepnich voor geboort is welcke de eeninghe uwes Cattechismi zy Vrag. 5. Dit alles dan als onnut overslaende / ick zal sien of Coornhert / Sect. 44. 45. pets heeft dat bestaen kan. Hy werpt tegen / dat ghy alsoo selve vervalt op de geestelijcke kindtschap die ghy in hem berispt / u behelpende met met een geestelijcke geboorte ofte wedergeboorte: dat hy derhalven nu openlijck tegen u-lieden nach seggen: Gelijck in Job upt de goede gheboorte des geestes Godts / gheboren was die deught van Aenhoudt.

barmhertichept/ dat alſoo in David uyt de quade ge
geboorte van de begeerlyckheyt des vleeſches / gebo
ren was de ſonde van overſpel.

Die Coornherts bottigheydt toont.

Euſebius. Dit is voorwaer wel een bot onverſtant
want wy en maecken den H. Geest niet Jobs moe
ders/ van welcke hy ſpreeckt in deſe woorden / Van
mijnes moeders buyck aen. Wy houden het seer onge
rijmt den H. Geest Jobs Moeder te noemen/ up
welckers lichaem hy was gekomen; de Schrifture
en ſpreeckt nergheus soo: ook en konnen het Jobs
woorden ende ſijn voornemen niet lyden. Want hy
wil betuygen/ dat hy altijdt en van kindts been aen
barmhertich hadde geweest: ghelijck elck lichtelijck
kan mercken. Hadde dit nu ſijn meeninge geweest,
gelijck het Coornhert wil duyden: Ick hebbe barm
hertigheyt geoefent van mijner geeſtelijcker gheboorte
aen, uyt mijn gheeſtelijcke moeder den H. Geeſt, soo en
ſoude hy ſoodanigen geduricheyt van jongs aen niet
te kennen geven/ want de geeſtelijcke geboorte en be
ginnt niet in allen nochte noodtſaeckelyck soo vroech:
ja Coornhert houdſe alleen noodich in den bejaerden,
gelijck voor is geſien over Joh. 3. 3. 5. Ende doch
wat langhen tijdt hadde dit konnen aenwijſen by
Jobs vrienden/ die hem verdacht hielden van eenige
ſonderlinghe booſheyt / ende met het ſelve beſchepdt
konden twijfelen offer eenige geeſtelijcke geboorte in
hem was? Wilmen Jobs woorden nemen/ ghelijck
Coornherts woorden luyden: De barmhertigheyt is
met my voortgekomen uyt de goede geboorte des ghee-
ſtes, soo ſullen zy niet anders aenwijſen dan de oor-
ſpronck deſer deucht in Job / ende geenſins offe lang
of onlangs by hem gheweest is: 't welck de woorden
geheel verdupſtert en groot gheweldt doet. Eyndelijck/ iſt dat uyt moeders lichaem, ofte van moeders lig-
chaem aen, aldus moet genomen werden / wat zal te
ſeggen wesen van mijne kindtſheydt ofte van mijner
jonckheyt af? Salmen dat ook niet mogen nemen
op den eerſten tijdt ſijns levens? Wie en ſiet niet dat-
men alſoo Jobs woorden gheheel verdraept en van
haer oogemerck afvoert? Wil nu Coornhert Jobs
en Davids woorden verghelijcken / hy en moet niet

aen

aen d'eene zyde den H. Geest Jobs moeder/ aen de ander zyde de begeerlyckheyt Davids moeder maecken / maer moet aen beyden zyden verstaen een natuerlycke moeder: gelyck voor van David en nu van Job is bewesen.

Asterius. Wild' ghy zeggen dat David na de ligchamelycke geboorte sondich was ghebooren: soo lyst oock datmen; echt dat den Heyden Job na den lichame deughdelyck was geboren.

Coornhert noemt Iob een Heyden toonende sijn stoutigheyt.

Eusebius. Wat beschaydt mach desen man ghehadt hebben dat Job een Heyden was? Hy woonde in den Lande tegen 't oosten: doch wy lesen dat Abraham de kinderen uyt Ketura gewonnen / tegen het oosten liet trecken: daerom veele meenen dat hy uyt den selven zy gesproten. Ende dewyle Abraham sijne kinderen wel heeft onderwesen/ Genes. 18. 19. soo konde hy in de selve leere opghevoedt wesen van sijne ouderen. Want dat Coornhert secht Sect. 35. datmen van haer geloove ofte Godtvruchtichheyt niet en leest/ kan hier geben noch nemen: want aller gelovigher gheloof ofte Godvruchtighyt en werdt niet gemeld: oock en leestmen niet dat sy Heydenen of ongeloovige waren: 't welck zoo veel helpt als het andere: ja meer / dewyl men voor seecker houdt dat Job geleeft heeft dewyl Israel in Egypten woonde/in welcken tyde by d'ander nakomelinghen Abrahams den waren Godsdienst noch niet geheel vervallen en was/immers ten kan niet bewesen werden: te meer/dewyl Israel eerst ten vollen van d'andere volcken wierd afgescheiden/als sy in Canaan gestelt wieren / Genes. 15/15/16. Ende voorwaer / dewyl in 't minste niet en werdt te kennen gegeven / dat Job de kennisse des waren Godts ende Godtsdienstes wederom op een nieu hadde verkregen/ als offe by sijne ouders ende voor-ouders niet en hadde geweest: ja ter contrarie bevonden werdt / dat Eliphas / Bildad/ Zophar ende Elihu Jobs vrienden / de selve noch behouden hadden / hoe kanmen segghen dat Jobs ouders die hadden verloren / ofte Job die op nieuws hadde bekomen? Siet soo stout is Coornhert geweest in sijn inbeeldingen. Doch en doet dit alles

niet ter ſaecke. Nu op de tegenwerpinghe ſegge ick / datſepdel is/ ende zonder beſchepdt.

Anderen aenhoudt. Aſterictus. Ghy wild' immers dooz de moeder bepde van Job ende van David verſtaen hebben hare lichamelijcke moeder ; wil David dan ſegghen dat hem de zondichept na de lichamelijcke geboozte was aengeboozen: ſoo wil Job ſeggen dat hem alſoo de deught was aengeboozen/ als hyſe hem toeſchzijft van moeders lijve aen.

Vernietigt. Euſebius. Men kan wel pets hebben van moeders lijve aen/ datmen nochtans niet en heeft dooz die gheboozte / maer dooz een werckinge boven die geboozte. Soo waſt met Job/ want deſe deuchdelijckhept hadde hy van moeders lijve aen dooz de werckinghe des wederbarenden geeſtes. Cooznhert heeft immers ſelve bekent dat hyſe hadde upt de geboozte des geeſtes Godts: ende Job verklaert dat hyſe hadde van moeders lijve aen / verſtaende zijn natuerlijcke moeder / gelijck wp beweſen hebben : zoo heeftſe dan den geeſt Godts in hem gewzacht van moeders lijve aen.

Naerder gedrongen en verklaert. Aſterictus. Op de zelve wijſe mochtmen ſeggen dat Davids ſondichept niet en was dooz de lichamelijcke geboozte op hem gekomen / maer dooz eenige andere werckinge.

Euſebius. Het gene pemandt heeft van moeders lijve aen/ waer in ende waer mede hy is gebozen/ moet hy geacht werden dooz de geboozte te hebben / ten zp datmen eenige andere toevallende oozſake konne vinden. Van Jobs deuchdelijckhept is een ander oozſake geweſen: van Davids ſondelijckhept waer in hy gebozen is en kanmen geen ander vinden : het en konde immers de begheerlijckhept niet weſen (ick ſpzeecke van werckelijcke begeerlijckhept) want zoodanighe en valt niet in ſoo jonge kinderen/ gelijck zp ook niet dadelijck en konnen ſondigen : ende watmen vooz ſodanige begeerlijckhept kan bedencken in den menſch/ en is niet anders dan deſe ſondichept waer van wp handelen/ welcke/ zoo zp in David is toevallich gheweeſt/ upt wat oozſake is zp gekomen/ ofte welcke is haren oozſpzonck ghewerſt ? kanmen ook pet anders vinden dan de voozt-teelinghe ende gheboozte?

Soo

Soo hadde dan David de sondichept upt de geboorte / Job de deuchdelijckhepdt upt de weder-gheboorte.

Asterictus. Soudemen niet konnen seggen dat David van hem zelven spreeckt met een overvloeyende maniere van spreecken / willende seggen / dat hy zeer vroeg ende van jongs op sonde heeft gepleegt. Sect. 39

VII. Tegen-werpinge.

Eusebius. Dit selve werpen tegen Socinus en Ostorodius sijn discipel / bybrengende de plaetsen Ps. 58. 4. Jes. 48. 8. Joh. 9. 34. De Remonstranten strijcken mede dese en dirgelijcke plaetsen alle met eenen quast / seggende dat dese manieren van spreecken / van de kindtsheyt, van moeders lijve aen, van naturen, van moeders borsten aen, van der geboorte af, &c. niet altijdt den eersten ouderdom / maer een langen tijdt beteyckenen: wijsende neffens de boven-gestelde plaetsen / op Ps. 71. 5. 6. Job 31. 18. Jes. 47. 12. 15. Jerem. 3. 25. en 32. 40. Ezech. 16. 22. 43. 60. ende 23. 8. maer gheen van alle dese plaetsen en konnen haren uptlegh goedt maecken / ja sy sijn haer selfs teghen. Van Ps. 58. 4. Ps. 71. 5/6. ende Job 31. 18. hebben wy terstondt goedt beschepdt gedaen op de 4. 5. en 6. tegen-werp. Aengaende de plaetse Johan. 9. 34. het is bekent datse moet genomen werden soo se daer leyt: want de Joden meenden dat sijne aengeboren blindtheyt was geweest om sijne sondige geboorte / daerom als sy tegen hem niet bestaen konnen / sy verwijten hem de selve spijtelijck. d'Andere plaetsen alle en spreken niet van dese of die menschen / maer van de eerste afkomste / oorspronck / geboorte / kindtsheyt / van gheheele volckeren; soo dat Jes. 47. 12. 15. van de Babploniers / ende d'ander plaetsen van Israel spreken. Desen sin sal terstondt den na-leser blijcken / ende alst noodt ware zal bevesticht werden met Ezech. 16. 4. 5. Soo dat dese plaetsen eyghentlijck moeten verstaen werden / aengaende die volcken / als die van haer seggen het gene niet door verheffinge maer in volle waerheyt slaet op den eersten ouderdom / op de jeucht / op de kindtsheyt / op de geboorte ofte eerste voortkomste dier volcken. Ende na de selve moesten wy hier David verstaen van sijn eerste geboorte ofte voortkom-

Beantwoordt.

Siet oock achter cap. 12 het 5. bewijs.

komſte ſonder verheffinge. En waer toe deſe verheffinge? waer toe ſoudeſe David gebruycken? Om de dadelijcke ſonden meer te vergrooten/ ſeggen de partijen. Maer wat hoefde hyſe ſoo te vergrooten dat hy meer daer van ſoude ſeggen dan de waerheyt was? ſoo hy doch aen 't gene hy waerlijck hadde hem ſo beladen vondt/als Pſal. 32. en 51. blijckt? waer vindtmen ſulcks in Davids ofte anderer Heyligen belijdeniſſe gepleeght? Daer beneffens de woorden maer even ingeſien gaen ſoo plat en klaer datſe geen ſulken vergrootinge en konnen verdragen: want beginnende met het woordeken ſiet tot opmerckinge/ ſegt hy/ Ick ben in ongerechticheydt ghebooren; ende in ſonde heeft my mijne moeder ontfangē. Als hy nu maer hadde wille ſeggen dat de dadelijcke ſonde van jongs aen in hem hadde ghebooren gheweeſt/ hoe konde hy met waerheyt ſeggen dat hem ſijn moeder in ſonde ontfangen hadde? Machmen ſo platte woorden ſo duyden/ wat ſal in Gods woort klaer blijven? en waerom zalmen de woorden vers 8. dan oock niet mogen nemen van ſulck een overvloeyige manier van ſpreeken? want ſy hebben oock dit woordeken Siet, ende zijn als met eenen adem ghevoecht by het 7. vers. Dit doch onverdragelijck zijnde/ten is oock over vers 7. niet te lijden. Maer merckt Socini tupmel-geeſt/ Met duſdanige manieren (ſegt hy) worden de ſonden vergroot: hoewel waerſchijnlijck David om ſijne ſonden te verſchoonen aldus geſproocken heeft: als ware de ſonden menſch een gantſch natuerlijcke ſake; maer niet om dat het in der waerheyt ſoo is. Dit gaet regel-recht tegen het voorgaende. Oock iſt niet min ongerijmt alſt voorgaende: want/ Ten eerſten/ in den gheheelen Pſalm en blijckt geen verſchooninge ofte excuſe met allen/ maer niet dan ronde ende ernſtige belijdeniſſe: ende hoe ſijn ſoude aldus dit 7. vers komen tuſſchen vers 6. en 8. waer in de ſonden groenſins verſchoont/ maer door hare omſtandicheeden vergroot werden! Ten anderen/ genomen David hadde ſijn ſonde willen excuſeren/ zoude hy daer toe ſoo plat van de ſonde als aengheboorен ſpreecken als daer niet met allen aen en ware? Dit zijn ſpeculatien zoodanige herſe-

nen

nen waerdich / die Godts woort buygen na hare sinnelijckheyt.

Asterictus. Maer laet ons toegheven dat David sondich gebozen is/ hoe kont gy daer uyt beslupten op alle menschen? want David spreeckt maer alleen van hem zelven/ende 't is ongeschickt van David op allen te argumenteeren/ Sect. 46. 47. VIII. Tegenwerpinge.

Eusebius. Dit selve is oock Socini en Ostorodij tegenwerpinge. Maer wat reden kander doch wesen waerom David meer als andere zoodanich zoude gegeweest zijn ? hebben andere een heyliger ende reynder oorspronck dan hy hadde ? ofte is over hem yet sonderlings toegevallen dat andere so niet overkomt? Ware David onder den gemenen hoop der menschen alleen zondich gebozen / ofte ware dit een bysonderen toeval over sommige / hoe en soude ons de Schrift zulcks nergens te kennen geven/ende dit onderscheyt aenwijsen / dat sommige sondich gebozen wozden? Ja is David (hoewel van moeders lijve aen weder-gebozen) zoodanich geweest dat hy hem bekent in sonden gebozen/ wie sal dan hier van vyt wesen?

Asterictus. Coornhert meent / machmen soo argumenteeren van David op alle menschen / datmen oock zal mogen uyt particuliere exempelen tot u- lieder nadeel beslupten. Aldus : Josias dede van zijner jonckheydt af dat den Heere wel behaechde/ 2 Reg. 22. 2. ergo alle menschen doen van jongs op dat den Heere welbehaeght. Job bracht met sich uyt zijn moeders lichaem de deught van barmhertichept/ergo oock alle menschen/ Sect. 48. 49. 35. Aenhoudt.

Eusebius. Het exempel van Josias is geen antwoorde waerdich / want men leest niet van zijne geboorte / maer van zijne eerste jaren beginnende aen zijn achtste jaer: ende tusschen de geboorte ende het achste jaer konnen veel dingen voorvallen die groot onderscheydt maecken. Het exempel van Job gaet ons mede : want Niemant en kan zalich werden zonder weder-geboorte / Joh. 3. 3. 5. Nu is Job wedergeboren/ het en kan niet geweest zijn bejaert zijnde / want de deugt der barmhertichcit/die Coornhert noemt een heylsa-

heylſame/ een ſalichmakende deught / Sect. 35. 49. is in hem geweeſt van moeders lijve aen: ſulcken deught nu hebbende/ en was hy niet in ſtaet om noch eerſt wedergebozen te werden: hy moet dan weder-gebozen zijn van moeders lijve aen. Is hy alſdan weder-gebozen ſoo moeſt hy in ſonde leggen: want het is de zonde die de weder-geboozte noodich maeckt. Ende ſo en mach Job van het gene David bekent niet vry gheho uden werden. Ende indien deſe zoo heylighe Mannen van der jeugt op daer van niet vry en waren / wien ſalmen vry houden? Ondertuſſchen en volcht niet/ Job is ſo vroegh weder-ghebozen gheweeſt / ergo alle menſchen worden ſo vroegh weder-gebozen. Want de weder-geboozte is een werck des Geeſtes/ Dewelcke blaeſt waer henen hy wil, Ioh. 3. 8. deelende een yegelijck in het byſonder gelijckerwijs hy wilt. 1 Corinth. 12. 11. Johannes den Dooper was vervult met den H. Geeſt van moeders lijve aen; Paulus wierdt vernieuwt in 't midden ſijns levens; den Moordenaer op 't eynde. Vraechtmen dan waerom machmen niet van Job beſlupten op alle menſchen? de reden is gereet: om dat den H. Geeſt/ die ſo vroech in hem gewrocht heeft / werckt na ſijn vrye macht / waer/ ende wanneer het hem belieft. Maer zoodanigen vryen ende verſchepden werckende oorſake en kanmen niet wijſen / waer door de eene ſondich de ander onſondich zoude gebozen worden. Wederom men mach billijck zeggen: Selfs de uytgeleſenſte / ende die van moeders lijve aen dienaers Godts waren / worden bevonden zondich gebozen te weſen / Ergo niemandt is daer van vry. Maer ten ſal niet ſlupten/zomen ſeggen wil: De uytgeleſenſte dienaers Gods zijn door weder-geboozte deughdelijck geweeſt van moeders lijve aen/Ergo alle menſchen. Ghy ſiet dan datter groot onderſchept is.

Aſterictus. Als ick doe. Ende met een bevinde ick dat Coozhert een loſhoofdigen pocher geweeſt is; nadien hy doorgaens/ ende met namen Sect. 54. geweldich opgeeft/ſo hy doch niet dan vrooſche riedtſtocken voortgebracht heeft. Nu ick en vinde niet meer tegen deſe plaetſe/ het is alles verbroocken. Het gene

hy

hy Sect. 50. weder ophaelt van de heylichept der geloovigen/is voor genoechsaem beantwoort over Gen. 5. 3. op 't eynde: ende 1 Cor. 7. 14. Het gene hy wederom van de perfectisterije roert/ Sect. 36. 51. 52. 53. sullen wy elders voornemen. Ick sal nu komen tot andere plaetsen.

CAPITTEL V.

De plaetse Gen. 8. 21. ende eenige andere uyt Iob werden verhandelt.

EYde eerst tot Gen. 8. 21. Want het gedichsel van des menschen herte is boos van zijner jeugt aen. So staet in onse oversettinge. Gen. 8. 12. bevveert oock tegen Socinum en de Remonstranten.

Eusebius. Hoewel men die een bequamen sin kan geven / nochtans dese is beter: Om dat het gedichsel van des menschen herte is boos van zijner jeught aen, als of God seyde: Ick en wil niet meer de aerde vervloecken om de booshepdt wille/die in den menschen is van der jeugt aen.

Asterictus. Dat en is uwe partijen noch niet ghenoech: want sy seggen dat het woordeken / is, in den grondt-text niet en staet / ende dewijle de plaetse met eenich woordt moet gevult werden/sy willen 't woordeken / zy, ghestelt hebben/ende voor/ daerom, oft/ om dat, willen sy gstelt hebben / al ist, aldus: Al ist dat het gedichsel des menschelijcken herten boos zy.

Eusebius. Dewijl in den text noch is noch zy en staet wy achtent even veel wat woordeken gebruykt wert/ ende oock dese oversettinghe der parthen is ons ghenoech/ want oock daer in werdt gesepdt / dat het gedichtsel des herten boos zy van der jeught aen.

Asterictus. Jae maer het woordeken / zy, is by haer soo veel als mochte zijn, soo dat Godt niet en segt dat het het herte boos zy, maer al waret dat het boos mochte zijn, dat hy nochtans niet wederom wil strassen als hy gedaen hadde: ende van der jeught aen

aen nemen ſy voor van der jongelinghſchap aen: waer op oock Coornhert dringht Cap. 7. Sect. 40.

Euſebius. Het woort zy te veranderen in zijn mochte, is al te ſtouten ende te grooten veranderinghe / de woorden gantſch een anderen ſin gevende dan ſy natuerlijck hebben. Aengaende 't woordt jeught, na het oordeel der gener die Hebreiſch verſtaen / het moet genomen werden van de kindshept: 't welck oock den text verepſcht / die in 't ghemeen ſpreeckt van de menſchen: want de Heere / ſegghende dat hy niet meer de aerde wil vervloecken om der menſchen wille / ſpreekt van ſodanigen algemenen vloeck / als hy in de Sondvloedt hadde geſonden: ende de algemeene vloeck ofte plaghe moet hebben een algemeene oorſaecke. Gelijck de plage algemeen hadde geweeſt / ſoo was oock de boosheydt algemeen: ſoo datſe / gelijck in de oude dadelijck werckende / alſoo in de kinderen oorſpronckelijck was. Ende daer op ſeght de Heere / dat hy niet meer / om de algemeene boosheyt / de aerde ſoo geheel wil vervloecken. Wanneer men de boosheydt hier maer en neemt van de jongelinghſchap aen / ſo ſoude den vloeck veel verder ghegaen hebben dan de boosheydt: Want hoe veele kinderen waren in de Sondvloed vergaen beneeden de jongelinghſchap? Daerbeneffens als Godt ſeght / dat het herte boos is van der jeught aen, hy wil ongetwijfelt niet half-wege te rugghe wijſen / maer tot op de beginſelen der boosheydt / gelijck de woorden klaerlijck toonen: Nu / men bevindt de beginſelen der boosheydt al voor de jonghelinghſchap / ja men merckt ſe ſoo haeſt de kinderen eenige bequaemheydt krijgen de ſelve te vertoonen: ſoo wil dan Godt al verder dan de jongelinghſchap / ja tot op de kindtsheyt te rugge wijſen.

Tegenwerp. Aſterictus. Moet den vloeck niet verder geacht werden gekomen te zijn dan de boosheyt plaetſe hadde / ſo en moeſten de beeſten niet vergaen zijn in de Sondvloedt / want deſe hadden geen ſtraffelijcke boosheyt. Nadien ſy nochtans vergaen zijn / het blijckt dat den vloeck verder gegaen heeft dan de boosheyt.

Euſebius. Sodanich een teghenwerpinghe en ſoude Socinus niet konnen goedt kennen / upt wiens boec-

oecken u veel in de hant is gesteken: want hy dryft/ dat voor de Sondvloed niet den menschen alleen/ maer oock alle gedierten waren afgeweecken en bevoorven/ tot bewijs nemende Gen. 6. 12. 13. verghelecken met vers 7. en 17. in 't selve Capittel. Maer/ dit varen latende/ ick antwoorde: dat geen oorzaecke/ banden vloeck over d'aerde/ in de beesten en hoeft gesocht te werden/ nadien God uptdruckelijck zeght/ Genes. 8. 21. Ick en sal voortaen den aertbodem niet meer vervloecken om des menschen wille. Om der menschen wille was het dan te voren geschiedt: ende volghens het was eenen vloeck eygentlijck over den menschen. Wat op der aerden was/ was om der menschen wille/ geen ghebruyck hebbende voor hem selven; als dan de gedierten oock vergingen het en was niet haren vloeck eyghentlijck maer der menschen vloeck/ welcken de vloeck trefte/ niet alleen in hare persoonen/ maer oock in de dingen die voor haer geschapen ende hen gegeven waren. Dit ist nu dat ick zegge/ ende gy niet en kond omstoten: Nadien den vloeck der Sondtvloedt der menschen vloeck was/ ende alle menschen/ oock de kinderen/ om-ghekomen zijn/ met alle ghedierten op aerden om den menschen wille gemaeckt: Dat de boos heyt/ waerom God den vloeck gezonden hadde/ ende voortaen op die wijze niet senden en wilde/ oock in allen menschen na hare maten moeste wezen/ alzo dat selfs van de kindsheydt en het herte boos ghekeurt werde. Voorwaer het ware al te grouwelijck te dryven/ dat ghelijck de beesten om de menschen/ alzo de kinderen om de bejaerde oude omghekomen wezen/ zonder pets in haer te hebben/ dat Godts oordeel waerdich ware: ende hoe kon dat bestaen met het ghene onze partijen altijdt in den mont hebben/ namelijck: De Sone en sal niet draghen de misdaet des Vaders?

Asterictus. Ick vinde met u verklaringe voorgekomen de tegen-werpinge der partyen/ dat de oorsake der sond-vloedt alleen de dadelijcke zonde zoude ghewest zijn/ niet oock eenige Erf-sonde. 't Is waer/ Moses noemt het dichten van's menschen herte/ hoe-danighen voort (ghelijck sommige tegen-werpen)

op

op den kinderen niet en kan paſſen. Doch ick ſie der
gront al in't gene ghy geſeydt hebt: want ghy ſult
antwoorden / dat oock in de kinderen al vroegh / na
hare mate gedichtſelen en gedachten zijn: en nade-
mael het dichten des herten van eerſten aen boos is /
datter immers een aenklevende booshept moet we-
ſen die ſo vroeg de dadelijcke baert. Waerby ick me-
de gedencke wat ghy heden over de plaetſe/ Gen. 6. 5.
Siet voor Cap. 2. hebt geſeyt. Oock ſie ick dat Coornhert geen ſtoffe
overgelaten wert/ om hier ofte een hyperbole te dwin-
gen/ ofte een geeſtelijcke jeught te verſieren / ofte u-lie-
den met de woorden Jobs Cap. 31. vers 18. wepnich
voor van u verklaert/ te weder-ſpreken: ende dat al-
le ſijn geraes / Cap. 7. ſect. 40, 41, 42, 43. ſo hier / als
voor / is afgeſneden. Daerom ſal ick nu by der hant
gaen nemen het gene upt Job pleegt voortgebracht te
werden.

Eenighe plaetſen uyt Iob werden verhandelt. Euſebius. Doet ſo: doch wetet dat wy principael
gebruycken de woorden Cap. 14. 4. evenwel hebt ghy
wat te ſeggen op Job 15. 14/ 15/ 16. en 25. 4/ 5/ 6. die
tot deſe materie oock konnen gebruyckt werden/ laet
het hooren.

Aſterictus. Ick vinde daer op tegen-geworpen/ dat
in de ſelve plaetſen van eene onrepnichept geſproken
wert/ die ten deele oock in de Engelen werdt gevon-
den/ namelijck in vergelijckinge der ſelver met Godt/
in welcken ſin oock de Sterren gheſept werden niet
repn te weſen voor ſijnen oogen.

Euſebius. 't Is waer: doch evenwel en wordt den
Engelen ende Sterren geen ſulcke als menſchelijcke
onrepnichept toe-geſchreven / maer alleen wordt te
kennen gegeven dat ſy in vergelijckinge met Godt
niet repn en zijn / om te beſlupten dat veel min den
menſch voor Godt kan repn weſen die doch ſondich
is. Want de menſchelijcke onrepnichept/ waer van
dickwijls in dit boeck wert geſproken / is niet als der
Engelen / maer is vermengt met ſondige gebreck-
lijckheit ende duplichept/ waer van gheſeydt werdt /
Cap. 15. vers 14. en 16. Wat is de menſche dat hy ſuy-
ver ſoude zijn? ende die gebooren is van eene vrouwe,
dat hy rechtvaerdich ſoude ſijn? Daer na geſept heb-
ben-

bende/ dat selfs de Hemelen niet reyn en zijn voor Godt/ secht hy verder: Hoe veel te meer is een man grouwelijck, ende stinckende, die het onrecht indrinckt als water? Daer werdt immers klaerlijck op de sondichept ende booshept gewesen.

Asterius. Dat de mensche de ongherechtichepdt suypt als water/ moet ofte by overvloeyende maniere van spreecken verstaen worden: ofte immers moet van een groot deel/ maer niet gantschelijck in 't algemeen genomen werden. Aenhoud.

Eusebius. Isser eenige overvloeyende maniere van spreecken in die woorden/ het is alleen in die gelijckenisse van indrincken als water, maer geensins daer in dat hem booshepdt werdt toe-geschreven die hem seer gemeen is/ soo dat hy niet en kan in Godts gerichte bestaen/ gelijck vers 14. gesept was: andersins souden die woorden niet vervaten een overvloeyende uytspraecke van 't gene in der waerhept was/ maer een leugenachtich voorstel van 't ghene niet en was. Ock is het een grove missiach dese woorden niet alghemeen te willen nemen/ want het oogenmerck van Eliphaz/ die hier spreeckt/ is Iob/ die hy meende dat hem al te rechtvaerdich hieldt/ te overtuyghen/ ende tot bekentenis sijner sonden te brengen/ door de gemeene ghelegenthept der menschen. Moesten sijne woorden nu maer van een deel der menschen verstaen werden/ alsoo datter enige waren diese niet en raecken/ soo en hadde hy niet vastelijck tegen Iob konnen beslupten/ want sijn reden soude maer dusdanich konnen wesen: Indien veele menschen met booshept en onrecht behangen zijn/ soo en kan hem Iob niet vry houden: maer het eerste is waer/ ergo ock het tweede. Wie en siet niet dat dese reden los gaet? want Iob hadde noch konnen wesen van de gene die suypten die veele waren. Maer dit gaet vast: Indien geen menschе reyn is in Gods oordeel/ ende alle menschen met booshept behangen zijn/ so en kan hem Iob niet vry houden. Daerenboven de woorden selve suyden geheel gemeen/ want wy hooren Eliphaz noemen een menschе ende eenen die van ener vrouwe geboren is, simpelijck/ sonder eenig teycken van bepalinge.

Ander aenhoud.

Aſterictus. Nochtans het ſchijnt dat Eliphaz niet en ſpreeckt van de nature/maer van de wercken die met wille geſchieden. Want hy ſpreeckt van het gene geheurt / niet van het gene noodtſaeckelijck moet gheheuren.

Euſebius. Ter contrarie / het blijckt dat hy onbepaelt ſpreeckt van de onreynicheyt des menſchen in alle ouderdommen / zoo dat zy van naturen tot het booſe geneyght zijn / ende met ſmaeck de zelve in-laten. Want hy leert hoedanich den menſch is voor Godt/ hem alleen als menſch / ende als van een vrouwe geboren voorſtellende/ 't welck gemeen is/ ende op de gemeene nature ſiet.

Derde aenhoudt.

Aſterictus. Laet dat zoo weſen/ noch gaet ghy niet vaſt / nadien alle redenen in het boeck Jobs niet en konnen goedt gekeurt werden/ nooznamelijck die de vrienden Jobs voortbrengen / dewijle zy een quade ſaecke dreven.

Euſebius. De miſlach van Jobs vrienden lach daer in/ dat zy van Job ende ſijne ſwarichept qualijck oordeelden / maer in deſe zaecke waer van wy nu ſpreecken/en hadde Job met haer geen gheſchil / hare oordeelen quamen daer in wel over een/ ende nergens en bepalen ofte Job ofte ſijne vrienden de onreynicheyt der zonde alleen op de bejaerde. Ja het gene Eliphaz hier ſeght/ ſeght Job immers zoo klaer / Cap. 14. 4. Wie ſal eenen reynen geven uyt den onreynen ? in welcke woorden klaerlijck blijckt dat Job alghemeen ſpreeckt. Voor henen hadde hy gheſept: De menſche van eene vrouwe gebooren is kort van dagen, ende zat van onruſte: hy komt voort als eene blomme, ende wort af-geſneeden. Wie kan ontkennen dat dit van alle menſchen in 't ghemeen werdt gheſept ? ende even van deſe ſeght hy / met niet min ghemeene termen / dat onder haer gheenen reynen is te vinden.

Iob. 14. 4. werdt verklaert.

Aſterictus. Coornhert acht deſe plaetſe weynich om de verſcheydenheyt van de overſettinghen. Boeck 3. Cap. 5. f. 9.

Euſebius. Daer en is gheen merckelijcke verſcheydenheyt by de gheene die naeu op 't Hebreiſch gheſet heb-

ebben/welcke bekennen endebetuygen dat de woor-
en aldus staen: Wie sal eenen reynen geven uyt den
nreynen? niet een. Wat kanmen klaerders wen-
hen? want de woorden toonen dat de menschen al-
onreyn zijn/ ende alsoo van haer als onreyne geen
eyne konnen komen. Doch oock soo de woorden / in
ase gemeene oversettinghe staen / waer mede accor-
ert de oversettinge die Coornhert verhaelt uyt de
ieveldtsche/isser krachts genoegh/ want alsser ge-
yt woordt: Wie wil eenen reynen vinden by dien daer
emandt reyn en is, soo werdt getoont dat alle men-
hen onreyn zijn / dat geenen reynen onder haer is te
nden. Doch wat ist nodich in de verschepden ober-
tinghen den rechten sin te wijsen/ nadien wy doch
n grondt-tert voor ons hebben?

Asterictus. Dit alsoo genomen zijnde/ staet u noch te
wijsen (segt Coornhert/ibid. sect. 10.) dat Job hier
rstaen heeft die sondelijcke onreynicheyt der zielen /
de niet des lichaems onsondelijcke onreynicheydt /
edaniger Moses gedenckt/ Levit. 15. 2. 25. &c.

Tegen-werp die Coornherts ongefon-deerde stouticheyt betoont.

Eusebius. Die dit wil bewesen hebben moeste selve
wijsen datter eenige oorsake ware om te twijfelen:
orwaer/hoewel ik wel weet dat Coornhert geen be-
eydenheyt noch schaemte had/nochtans gevet my
nder dat hy in dese sake heeft konnē enigen twijfel
ken. Zijnder dan noch eenige zijner discipulen die
n in dese zottichept willen navolgen/ die sullen be-
ven in 't redenzoecken van hare twijfelinge op dese
gen te dencken/ 1. of oock kan bewesen worden /
dat Job na of neffens Mosen gheleeft heeft om
de ceremoniale onreynicheyt onderwesen te wer-
: ofte dat alle de selve onreynicheden oock voor
tijden Mosis / niet alleen onder de kinderen Is-
ls/ maer oock onder andere geslachten/van welc-
Job was / moesten waer-ghenomen werden?
Dat lichamelijcke onreinicheit het zy die alle men-
n aenhing? want dat dese ware aengewezen/soo
de men sien of de selve niet ghedient hadde om
t mensch van geestelijcke onreynicheydt te over-
gen. III. Wat beschepdt ofte sin Jobs woorden
) konnen hebben / alsmen die van ceremoniale

onrepnichept verſtaet? 't is wonder dat Coornhert; onvermoepden geeſt/die garen wat practiſeerde/ end zoo veele pampiers ydelijck beklad heeft/ hier ghee verklaring heeft gedaen daer het ſo wel nodich was Wat my aengaet/ Ick ſie dat deſe lichamelijcke on repnichept in Jobs woorden niet dan leelijcke ver werringe en kan maken. Ick vinde dat doorgaen; in 't boeck Jobs als van 's menſchen onrepnichepd werdt geſproocken/ der zielen zondelijcke onrepnig hept verſtaen werdt/die geſtelt werd tegen rechtvaer dige repnichept/ ſiet onder anderen Job 4. 17/ 18/ 19 en 15. 14/ 16. en 25. 4/ 5/ 6. maer nergens vindtme dat Job of ſijn vrienden van lichamelijcke ende cere moniale onrepnichept vermaen doen/ ende al geſchie de het elders/ hier kan het zoo niet gedupdt worden waer Job klagelijcken ſpreeckt van 's menſchen e lende/ waer over hy wil dat Godt ſich erbarmen ſou de. Heere/wil hy ſeggen/waerom doet ghy uwe ooge tegen den menſche op dat ghy hem in 't gerichte tre ket voor u/ die doch een korst/ onruſtich/ broos / onſe ker leven leeft? vers 1/ 2/ 3. Wilt ghy op de ſonde ſien/ ende mijner onrepnichept gedencken? ghy we dat alle menſchen van onrepne onrepn geboren wer den/ ende dat niemant onder den menſchen eenen rey nen kan geven/ ſoo dat alle menſchen u verſchrick lijck oordeel moeten verwachten/ zoo ghy u onſer nie en ontfermt/vers 4. Soo dat hy in dit vierde vers i de ſelve meninge ſpreeckt als David Pſal. 130. 3. e 143. 3. behalven dat hy de zondelijcke nature/van o ders tot kinders voort-erbende/ klaerder aenwijſt.

Aſterictus. Coornhert en weet niet meer te zegger dan alleen wederom te loopen tot de maniere hoe d ziele voort-komt in de kinderen/ Ibid. ſect. 11. 12. 13.

Siet t'ſamenſpr. 2. Cap 6.

Euſebius. Daer op is voormaels ghenoech ghean woordt/ hy mochte liever ſijn pampier hebben gh ſpaert/ als hy niet anders en wiſte te zeggen/ dan gene hy alreede dickwijls verhaelt heeft. Laet on dan voortgaen tot wat anders.

CAPIT

CAPITTEL IX.

De plaetſe Rom. 5. 12. &c. werdt beweert tegen Coornhert en andere Pelagianen.

Asterictus. Wy hebben nu te ſpreecken van de woorden Pauli Rom. 5. 12. welcke Coornhert Cap. 8. ſect. 1. aldus verhaelt: Gelijck door eenen menſche de ſonde in de Werelt gekomen is, ende die doot door die ſonde, alſoo is oock die doot over alle menſchen door gegaen, gemerckt ſy alle geſondiget hadden. Maer hy klaegt dat hy beriſpt was over het ſtellen van het woordeken alſo zonder het woordeken ende, waer van hy ſich beroept op den Zuriſchen text. Coornhert verhaelt den text niet volkomen.

Euſebius. Den Zuriſchen text hebbe ick nopt ghezien: maer dit is ſeecker / ende Coornhert hadde het niet na-vragen licht konnen vernemen / dat het woordeken ende voor alſoo ſtaen moet / aldus: Ende alſoo is de doot tot alle menſchen doorgegaen is in welcken alle hebben geſondicht. Dit woordeken ende geeft groote veranderinghe: want als men het upt-laet ſchijnt Paulus hier het ander deel der vergelijckinge / die hy hadde aengevangen heeft / te ſtellen: maer als men het daer by ſtelt / zoo ſietmen dat de reden verbolgens aen een hangt / als noch blijvende in het eerſte deel der vergelijckinge: waer van Paulus het ander deel opſchort / om eerſt het eerſte deel breeder te bewijſen en verklaren / maer aenroert vers 14. op 't eynde / noemende Adam een voorbeeldt des geenen die komen ſoude, ende in het volghende naerder aenwijſt / met namen vers 18. en 19.

Asterictus. Dit nalaten van het woordeken ende dan geſchied weſen door onwetenheyt / maer dat ghyleden gewoonlijck deſen text invoert met achterlatinge der leſte woorden / in plaetſe der ſelver een &c. ſtellende / ſchijnt gebreck van oprechticheyt / na Coornherts opinie Sect. 2. Beſchuldigt ons valſchelijck.

Euſebius. Onwetenheyt kan niet excuſeeren waer gele-

gelegenthepdt is om beter te leeren. Voorts Coornherts beſchuldinge is een nieu bewijs van ſijne valscheypdt: want het en zal nopt blijcken dat wp de leſte woorden ſoecken achter te laten: ter contrarie wp dringen op de ſelve als die krachtig bevestigen het gene wp upt dezen text leeren / gelijck haest ſal openbaer werden.

Aſterictus. Laet ons dan komen tot de ſake ſelf.

Verklaringe van de woorden Pauli.

Euſebius. Dat zal best wezen. Wp zeggen dat Paulus in deze woorden aenwijſt den eerſten oorſprouck van de ſonde/ende door de zonde van de doodt: namelijck / den eerſten Adam, door welcken de ſonde in de Werelt is gekomen, dat is / tot de menſchen in de Werelt / ende tot alle menſchen te ſamen met de dood door gegaen is, zoo dat niemant daer van vry en is/het zy jong of oudt; 't welcke nadien het van de dadelijcke zonden niet en kan geſeyt worden / zoo moet het van de erfelijcke zonde werden genomen: zo dat de meeninge is / dat alle menſchen deel hebben aen de zonde Adams / als die in hem geſondight hebben, ende zoo voorts in hem bedorven zijn/ ende van hem bedorven voortkomen / ende alle voor Godt ſchuldich ja verdoemelijck zijn. Merckt wel/ dat Paulus uptdruckelijck onderſcheydet de ſonde ende de vrucht der ſonde/zeggende/dat de ſonde,ende door de ſonde de doot,in de werelt gekomen,ende tot alle menſchen door gegaen is; zo dat ſy zotteliick doen die door de ſonde de ſtraffe der zonde verſtaen / om de Erf-ſonde te ontkennen. Merckt oock dat wp in de Erf-ſonde aenmercken de dadelijcke verdorventheydt der natuere/ ende onze deelachtichept in die eerſte ſonde Adams. Dit tweede is de oorſake van het eerſte / beyde zijn ſy d'oorſaecke van de doodt en verdoemelijckheyt. Op het eerſte ſien eygentlijck deſe woorden / de ſonde is in de Werelt gekomen: op het tweede deſe/ door eenen menſche, ende in welcken ſy alle geſondight hebben. Wp ſullen wel op het tweede dringen over deſe plaetſe / doch alzoo als het eerſte mede-brengende / ende daerom dickwijls beyde te ſamen/ oock hier en daer/ het eerſte bpſonder aenwijſen.

Aſterictus. Coornhert ontkent evenwel dat Paulus van

van eenige Erf-sonde spreeckt/segt dat hy van de dadelijckt sonde spreeckt / leerende dat alle menschen door haer eygen sonden in de doot zijn gekomen/Sect. 2.Wiens eygen woorden Antoni heeft uytgeschreven/ pag. 39.

Eusebius. Ick sal het contrarie bewijsen. Waer toe ick gebruycke de leste woorden/die Coornhert valschelijck segyt dat wy achter laten: In welcken alle gesondight hebben. Waer mede Paulus te kennen geeft dat alle menschen in Adam hebben gesondicht, ende dat hy hier van die sonde ende schuldt spreeckt die wy alle in Adam hebben behaelt/ende van Adam erven. I. Bevvys dat Paulus spreeckt van d' Erfsonde.

Asterictus. Coornhert en Antoni stellen dese woorden anders namelijck gemerckt (ofte nadien) sy alle gesondicht hebben,ende ick versta/ dat de Grieckschе woorden sodanig zijn datse niet beter dan aldus en konnen overgeset worden.

Eusebius. Ick weet wel dat de hedendaeghsche Pelagiaenen daer toe seendrachtelijck haren toevlucht nemen. Maer die de saecke wel nasoeckt sal bevinden dat het Griecks woordeken't welck Paulus gebruyckt dickwijls op soodanigen wijse in betreckent: alle die van de Grieckschetale schrijven ghetuyghen daer van / ende Chrysostomus / Theophylactus / Oecumenius / Grieckschе Schrijvers / hebben hier het Griecks woode ἐπὶ ghenomen voor in, ende den text verklaert in welcken,namelijck Adam. Andere exempelen des Grieckschen woordekens zijn niet alleen by andere Schrijvers veele te vinden/ maer oock in het nieuwe Testament verscheydenmael; want als ghesept werdt Marc. 2. 4. dat sy het bedde daer in den Gichtighen lagh neder lieten:? daer zijn even die woordekens die de partijen hier willen oversetten nadien of gemerct. Dese selve plaetse toont oock/'t gene Socinus niet en woude gelooven / namelijck: dat selfs/ wanneer eenighe saecke betreckent sal worden in een andere te wesen ofte geschieden/het woordeken ἐπὶ gebruyckt wordt voor in, Waer toe noch andere plaetsen voor de hant sijn:want als Paulus segt Heb. 9.10.dat de dienſten des Ouden Testaments waren in spijsen, drancken, ende verscheyden wasschingen, &c. 't Welcke beweert wert.

hy toont immers dat die dienſten in ſulcken plachten te geſchieden. Alſoo als hy ſegt vers 17. dat de Teſtamenten vaſte zijn in den dooden: hy toondt dat de Teſtamenten die onvaſt zijn zo lange den Teſtamentmaecker leeft/ in den dooden hare vaſtichept krijgen/ zo dat ſy nu onveranderlijck moeten gehouden werden. Ende in beyde deſe plaetſen is het Griecks woordeken &. Daerom mogen wy billijck alhier overſetten in welcken. Men ſal tegen-werpen dat alſo de redenen qualijck te ſamen hangen / dewijl deſe woorden in welcken ſouden moeten ſien op deſe woorden/ door eenen menſche, 't welck niet kan weſen / om datter zo veele woorden tuſſchen beyde loopen. Maer dit en kan niet helpen/ want het is immers kennelijk alſmen de woorden recht aenmerckt / dat Paulus in dit gehele vers ſijn opſicht heeft op den eenen menſche, ende dien over al wil verſtaen hebben / in deſer wijſe: Door eenen menſche is de ſonde in de Werelt gekomen, ende door de ſonde de doodt, ende alſoo is de doot door ghegaen tot allen menſchen, door eenen menſche in welken alle geſondicht hebben. Nadien dan Paulus in dit gehele vers op eenen menſche ſiet / wat wonder iſt dat hy op 't eynde ſegt/ in welcken, &c. Doch laet ons de partyen toegeven / datmen voor / in welcken ſy alle geſondicht hebben, moet overſetten/ nadien of gemerckt ſy alle geſondicht hebben, men moet evenwel op de ſelve meeninge komen/ op de wijſe: Door eenen menſche is de ſonde in de Werelt gekomen, ende door de ſonde de doodt, ende alſoo is de doodt door ghegaen tot alle menſchen, nadien ſy alle geſondicht hebben, te weten/ in dien eenen menſche. Want op Adam ſiet de gheheele reden / dien Paulus voor heeft te vergelijcken tegen Chriſtum / gelijck hy daer na klaerlijck doet: van alle de andere menſchen en werdt niet geſproocken dan zo veel nodich was harer te gedencken / om de ſchadelijcke werckinge der zonde Adams te verklaren / maer geenſins om te toonen wat ſy in eyghener perſoon mochten gedaen hebben. Het geheel verbolg der woorden Pauli wijſt dit uyt. Hoort nu een II. Bewijs / 't welck ook het voorgaende ſal verſtercken. De zonde waer van Paulus ſpreeckt is allen gemeen/

Aenhoudt beantwoort.

Selfs ſo de partyen de woorden ſtellen zijn ſy voor ons.

II. Bewijs.

gemeen / want hy seght : Nadien sy Alle gesondight hebben. Maer eygen werckelijcke sonde is niet allen gemeen. Ergo Paulus en spreeckt niet van eygen werckelijcke zonde. Siet ghy nu wel dat het oock voor ons is alsmen de woorden al overset: Nadien sy alle gesondight hebben ? want alsoo werden alle menschen onder de sonde gestelt / ergo oock de kinderen die noch geen dadelijcke sonde hebbben. Hoe hebben dese dan gesondicht ? niet anders dan in Adam / in welcken sy sondigende de erfelijcke schult ende bedorventheyt behaelt hebben.

Asterictus. Coornhert sal zegghen dat hier den baerden / niet van den supgelingen werdt gesprooken. Teghenwerp uyt Coornhert. ect. 27.

Eusebius. Hy segget / maer en bewijst het niet : waer alle menschen so simpelijck werden genoemt / eenige voorte uyt te slupten / sonder te bewijsen dat het soo behoort / is al te stont. Ick sal ter contrarie bewijsen datmen oock de kinderen onder dese alle moet verstaen / / ja alle menschen als kinderen Adams ende van Adam ghesprooten. De reden is dese : Om dat Paulus (gelijck geseyt is) voor heeft Adam en Christum teghen malkanderen te verghelijcken als twee hoofden ende Vaders / de eene door natuerlijcke / de andere door geestelijcke generatie hebbende haer kinderen ende ghesla chte. Maer zijn niet alle menschen so jonck als oudt / Adams geslachte ende kinderen ? gelijck dan 1 Corinth. 15. 22. in dese woorden / ghelijck sy alle in Adam sterven, oock de kinderen verstaen moeten werden / als mede de lichamelijcke doodt onderworpen : alsoo moeten oock onder die alle van Adams geslachte Rom. 5. 12. 13. 14. 15. &c. de kinderen verstaen werden / als alle door Adam sonde ende doot onderworpen. Dit zelve werd bevisticht om dat hier Adam met alle dat geslachte werdt aengemerckt / 't welck sonder de genade in den tweeden Adam niet kan zalich worden / gelijck vers 21. ende in het gene daer voor gaet tot aen vers 12. overvloedich blijckt / nadien de genade Christi door gaens geweldt wort tegen de schade door Adam in-ghekomen. Nu / oock de kinderen en konnen niet salich worden

ſonder de genade Godts in den tweeden Adam : So moeten hier dan oock de kinderen aengemerckt werden. Eyndelijck men moet alle die gene verſtaen van welcken Chriſtus als onſondich afgeſondert werdt. Maer van alle menſchen wie ſy zijn wert hy afgeſondert als onſondich/ als die alleen geen ſonde en heeft/ alle andere ſondich zijnde. Ergo men moet alle menſchen verſtaen wie ſy zijn. Het eerſte voorſtel is by hem zelven klaer/ nadien Paulus van allen ſpreeckt die ſondich of ſondaers geworden zijn vers 19. ofte tot welcken de ſonde ghekoomen is vers 12. Het tweede voorſtel blijckt Hebr. 7. 26. afgeſcheyden van de ſondaren 1 Joh. 3. 5. hy is geopenbaert, op dat hy onſe ſonden ſoude wechnemen, geen ſonde en is in hem, ſiet oock 2 Corinth. 5. 21. 1 Petr. 2. 22. Hebr. 4. 15. in welcken allen hem als een byſondere privilegie de onſondicheyt wort toegeſchreven. Dat Chriſto zoo byſonderlijck werdt toe-ge-eygent/ ſalmen dat eenige menſchen neffens hem derven toeſchrijven? ſalmen dat oock de kinderen gemeen maecken? Wanneer Paulus ſegt Philip. 2. 7. dat Chriſtus den menſchen is gelijck geworden, ende in gedaente ghevonden als een menſche. Wat wil hy anders ſeggen/ dan dat hy in alle dingen, gelijck als wy, is verſocht geweeſt, doch ſonder ſonde, Hebr. 4. 15? Maer waer in is hy den menſchen gelijck geworden? iſt niet in de gemeene menſchelijcke nature? Maer deſe ſijne gelijckheyt wert Rom. 8. 3. alſoo uytgedruckt/ dat hy geſonden zy in de ghelijckheydt des ſondigen vleeſches, namelijck/ om dat hy deſe nature alſoo heeft aengenomen als ware hy oock de ſonde onderworpen geweeſt. Nu heeft Chriſtus de menſchen ghelijck wordende ſich vertoont hoewel onſondich/ nochtans in de gelijck-maeckinghe des ſondigen vleeſches/ ſoo moeten immers de menſchen in 't gemeen een zondich vleeſch weſen : want het is onbetamelijck van yemandt anders dan van Chriſto te ſeggen/ dat hy niet en zy een zondich vleeſch/ maer alleen in de gelijckheyt, des ſondigen vleeſches. Ick beſlupte dan dat oock de kinderen ſondich zijn/ ende in onſe queſtieuſe woorden mede in-geſlooten werden. Deſe leſte reden is zoodanich/ datſe oock

Noteert deſe reden.

op

op haer zelven alleen de Erf-sonde zonde bevestigen mogen.

Asterictus. Moetmen de kinderen verstaen onder Adams geslachte aen d'eene zijde / zo moetmen oock kinderen verstaen onder Christi geslachte aen d'ander zijde. Tegen-werpinge van andere.

Eusebius. 't Is waer/ende zo doen ick oock.

Asterictus. Is dan Christus een geestelijken Vader oock van kinderen? op wat wijse worden sy van hem gebozen? want hy is alleen den Vader der gener die geloven ende gehoorsamen: maer de kinderen en konnen geen van beyden doen.

Eusebius. Indien Abzaham een Vader is der gelovigen ende harer kinderen / hoe veel te meer Christus? Dat Abzaham zodanigen Vader zy blijckt daer aen/ dat de Heydenen dooz het geloove Abzahams kinderen wozdende Galat. vers 3. cap. 7. 29. erfgenamen zijn van het zelve verbondt ende de selve beloften die dooz de besnijdinge zijn verzegelt / welcke Paulus verklaerdt te wesen / even de rechtvaerdigheydt ende erve die dooz den gheloove is Rom. 4. 11. 12. 13. 14. 16. Nu tot dit verbondt ende belofte behoozen oock de kinderen / nademael sy mede de besnijdinghe plachten te ontfangen / die de zelve verzegelde. Soo zijn dan oock onse kinderen Abzahams zaedt ende erfghenamen / ende volgens oock Christi kinderen. Op wat wijse (zegt ghy) wozden sy van hem gebozen? Ick antwoozde dooz geestelijcke vernieuwinge ende weder-geboozte / waer dooz de verdozven nature in haer wozdt verandert / ende het zaet des geloofs ende der gehoorsaemheyt in haer gegeven werdt om in het opwassen vzucht te geven: 't welck soo noodich is / datmen sonder dat geen kinderen de salicheyt en mag toe-leggen. Alle diemen met goet recht de zalicheydt wil toe-leggen/ moetmen reekenen onder ende met de geloovige/ nademael sy den geest des geloofs ende der weder-geboozte hebben / ende het geloove der ouderen sich oock over hen uytstreckt / als dese belofte toteen grondt hebbende: Ick wil zijn uwen Godt ende uwes zaedts; waerom Christus de kinderkens ontfanght / zeeghent / ende als erfghenaemen

der

der ſalicheyt ſtelt Matth. 19. 13. 14. 15. Doch van deſer ſake ſal breeder bewijs komen/als wy van den Kinderdoop handelen.

Andere tegenwerpingh der ſelver.

Aſterictus. Dat den Apoſtel niet en ſpreeckt van het gantſche menſchelijcke gheſlachte/ met namen van de kinderkens/ ſchijnt te blijcken vers 16. De ghenade is uyt veele miſdaden tot rechtvaerdich-maeckinghe, soo dat van ſodanigen geſproocken werdt/ die/ veele miſdaden begaen hebbende/ daer van door de ghenade Godts in Chriſto gerechtvaerdicht werden: 't welck van de kinderkens niet en kan verſtaen werden/ die maer eener miſdaedt en konnen ſchuldich weſen/ alſmen ſchoon u-lieder seggen toeſtaen wilde.

Euſebius. Ghy bedrieght u ſelven/ de woorden Pauli ende ſijne meeninghe niet behoorlijck onderſcheydende. Den Apoſtel wil toonen de onghelijckheydt tuſſchen Chriſtum en Adam/ seggghende: De Schuldt is wel uyt eene miſdaedt tot verdoemeniſſe: maer de ghenaden-gifte is uyt veele miſdaden tot rechtvaerdichmaeckinghe. Waer mede hy te kennen gheeft/ dat Adams eene miſdaet de menſchen ſondich en ſchuldich heeft ghemaeckt/ maer dat de genade in Chriſto ons verloſt niet alleen van die ſchuldt/ maer ook van alle andere miſdaden die daer by mogen komen. Oordeelt nu ſelve of dit met de woorden Pauli kan beſtaen: de kinderen en konnen niet hebben veele miſdaden/ ergo Paulus en verſtaet in deſen handel geen kinderen. Want al en zijn ſy niet onder die geene die veele miſdaden hebben/ ſy zijn onder die geene die van de ſchuldt uyt de eene miſdaedt Adams mededeelen/ ende van beyden ſpreeckt Paulus/ namelijck van die ghemeene ſchuldt uyt Adam/ ende van de ſelve/ te ſamen met de veele miſdaden die daer by komen.

Aſterictus. Hebt ghy meer bewijs dat Paulus ſpreeckt van d' Erf-ſonde?

III. Bewijs.

Euſebius. Ick geve daer toe deſe III. reden/ die wederom de voorgaende ſal verſtercken. d'Apoſtel ſpreeckt van die ſonde die even breedt gaet als de doot/ende door welcken de doot komt op de menſchen.

Want

Want hy en seght niet alleen dat de doodt gekomen is over die gene die gheſondicht hebben; als ware ſe oock over eenighe ghekomen die niet geſondight hebben. Maer hy ſeght klaerlijck dat de doodt over geen andere is gekomen dan die geſondicht hebben ende de ſonde hebben. Dit zijn Pauli woorden: Door eenen menſche is de ſonde in de Werelt gekomen, ende door de ſonde de doot. Maer de eigen dadelijke ſonden en gaen ſo vreet niet als de doot/want de doot is door gegaen tot alle menſchen, ende oock de kinderen die noch gheen eygen dadelijcke zonden hebben zijn den doot onderworpen. Soo en ſpreeckt dan d'Apoſtel niet van de dadelijcke zonden/ nadien hy nochtans ſecht (de zonde zoo wel in allen ſtellende/ als de doodt) dat de doot tot alle menſchen door gegaen door de ſonde, ende nadien ſy alle geſondight hebben, wat ſonde zalmen anders verſtaen dan die oock de kinderen van Adam af over-erven? Ende ſiet daer met een beveſticht/ dat de ſonde waer van Paulus ſpreeckt alleen menſchen oock den jonghen kinderin ghemeen is/ 't welck den grondt was van het voorgaende bewijs. Hier en kan my Coornhert niet teghen-werpen dat Paulus ſpreeckt van de gheeſtelijcke ende eeuwighe doodt/ nademael ick voormaels bewesen hebbe/ dat hy oock de lichamelijcke doodt verſtaet. Siet t'ſamenſpr. 2. Cap. 7.

Aſterictus. Wy leſen Jacob. 1. 15. de ſonde als zy volbracht is brengt de doot voort. Zijn nu alle menſchen (ſecht Coornhert ſect. 2.) van zelfs al door Adams ſonde in de doot/ hoe mach yemandt door ſijn eygen zonde in de doot komen? of mach die gene die nu al doot is noch ſterven? Coornherts tegenwerp.

Euſebius. Verſtaet Coornhert dit oock van de lichamelijcke doot/ zoo moet hy bekennen datſe van de zonde gebaert werdt.

Aſterictus. Hy verſtaet de doot van 't onnooſele en onſchuldige leven/ gelijck hy verklaert in zijn onderſoeck of Adam onſterflijck was gheſchapen. Dat is/ de doot der zielen/ gelijk het Antoni verklaert pag. 42. en volgens de eeuwige doot. Hoedanige zy meenen dat Rom. 5. 12. oock moet verſtaen werden.

Euſe-

Iac. 1. 15. werdt beweſen ons niet tegen te zijn.

Euſebius. Wy hebben nu geſept en voormaels beweſen dat Rom. 5. meer moet verſtaen werden: ende al en moeſtmen Jacob. 1. 15. niet meer verſtaen/ten volcht niet dat Rom. 5. 12. insgelijcks niet meer/ende geen lichamelijcke doot en mach verſtaen werden. Doch men mach oock zeggen/dat Jacobus oock alle doot verſtaet/de lichamelijcke niet uytgheſloten zijnde. Hoe mach yemandt (ſecht ghy) door ſijne eygen zonde inde doot komen/indien wy alrede door Adams zonde inde doot zijn? Ick antwoorde: dat eenen die in den doot/dat is/ de doodt onderworpen is/ noch mach gheſept worden inde doodt te komen/ om dat hy in meerder ghewelt ende krachtiger heerſchappije des doots komt/hoedanige maniere van ſpreecken wy heden beweſen hebben in de Schrift gebruyckelijck te zijn. Ja deſe plaetſe zelve geeft ons ſtoffe de zelve te beveſtighen. Want als Jacobus ſecht: Als de begeerlijckheyt ontfangen heeft baert ſe de ſonde, hy ſchijnt de begheerlijckheyt van de zonde te onderſcheyden/ende alleen de upterlijke Goddeloose wercken dien naem te geven: zoo nochtans de begeerlijckheyt ſelfs zonde ende inde Wet verboden is Rom. 7. 7. gelijk dan de goddeloſe wercken zonde heten hoewel de begeerlijckheyt al voor de zelve zonde was/ zoo werden zy oock geſept de doot te baren/hoewel die al te voren was: beyde namelijck verſtaen zijnde van een byſonder kracht. Wederom/ofte men verſtaet Jacobum van alle ſondige wercken/ofte van geheele godlooſheyt. Indien van alle ſondige wercken in 't particulier/waer dan eenich ſondich werck bedreven is werdt de doot gebaert/gelijck geſept werdt Jacob 2. 9. 10. Indien ghy den perſoon aen neemt, ſo doet ghy ſonde, ende wort van de wet beſtraft als overtreeders. Want wie de geheele wet ſal houwen, en in een ſal ſtruyckelen, die is ſchuldig geworden aen allen. Ick vrage nu/als yemant heeft gelaſtert/geachterklapt/gelogē/den perſoon aengeſien/of ſulks yets gedaen/magmen niet meer tegen hem ſeggen gy en ſult niet ſtelen/doden en hoereren/want zulcke ſonden baren de doot: zo neen zoo en ſal Jacobi ſpreucke niet verder gelden dan tot dat eenige zonde begaen is; van alle ſonden die daer

Siet voor Cap. 2. en 3.

na

na volgen zalmen niet moghen zegghen zy baren de
doot: 't welck valsch is / want de woorden Jacobi
zijn generael van alle zonden / toonende dat haren
aerdt is de doodt te baren. Maer hoe kan doot-slach
den doot baren in den genen die door hoererije / dieve-
rije of eenige andere zonde / al in den doot zijn? hier
moet men sijnen toevlucht nemen tot de maniere
van spreecken waer op ick dringe / namelijck dat een
saecke gesept mach werden te geschieden / die nu met
meerder geweldt en kracht geschiedt dan te voren:
want elcke zonde geeft de doot meerder geweldt / en
werdtse in dien aensien gheseyt te baren ofte voort te
brengen. Verstaetmen Jacobum van gehele godloos-
sept / soo wage ick wederom / wordt daer geen vol-
brachte zonde gevonden dan in geheele godtlooshept?
nmers ja. Ende nochtans werdt na desen uptleg de
eheele godtlooshept genaemt volbrachte zonde / als
n ware daer anders geen volbrachte sonde. Hoe kan-
nen dese benoeminge excuseeren? / dan met te zeggen
at het geschiedt / om dat de sonde daer in haer volle
eweldt heeft? Maer op de selve wijse zegge ick / dat
e volbrachte sonde de doot baert / om dat de doot daer
oor meerder kracht krijght / die anders alreede was
gekomen. Dit zeggen van de doot is soo veel te bil-
jcker / om dat ons God door sijn Evangelium roept
t de hope der verlossinge van de doot / alsoo dat in
en genen die sijn woord hooren ende bewaren de gee-
lijcke doot meer en meer werdt vernieticht / de een-
ige gantsch wech-genomen / ende de lichamelijcke
sich zelven een straffe zijnde tot een ruste verandert
erdt / ende een doorganck tot een beter leven. Wan-
eer uu den mensche Godts woordt verwerpt / hem
t sonde begeeft / wat wonder ist dat sijne zonde ghe-
pt wert den doot voort te brengen / nadien hyse haer
racht vernieuwt en versterckt / de hope van verlos-
nge upt de selve / sich zelven affnijdende? Ick beslui-
dan / dat het niet niet en strijdt / Dat de menschen
oor aenge-erfde zonde inde doot / of de doot onder-
orpen zijn / En dat hare dadelijcke zonden den doot
oortbrengen.

Asterictus. Wat dunkt u van dat boek daer ick voor

meer

Tegen-werp uyt Socino.

meer van vermaent hebbe: waer in geſept wert/dat geen ander quaet upt de eerſte miſdaedt nootſaeckelijck tot alle nakomelingen is gekomen/dan een geheele nootſaeckelijckheyt te ſterven: niet upt kracht der miſdaedt/maer om dat den menſche/van naturen ſterflijck zijnde/om die miſdaedt ſijner natuerlijcken ſterfelijckheyt van Gode overgegeven is/waerom de gene/die upt hem geboren werden/alle met de ſelve conditie moeten geboren werden.

Siet t'ſamenſpr. 2. C. 7. en 8.

Euſebius. Van de doot/dat ſy een ſtraffe der ſonde zy/hebbe ick voormaels geſproocken: deſen Schrijver ſchijnt het te bekennen in Adam/niet in zijne nakomelingen. Maer wy en hoeven daer op niet te ſtaen/ook ſal het haeſt van ſelfs neder-vallen. Dit nemen wy nu voor bekent op/ende van deſen Schrijver zelfs toegeſtaen/dat den Apoſtel alhier ſpreeckt van eene doodt die alle Adams nakomelinghen onderworpen zijn/ook de kinderen: nademael hy zeght/dat Adams nakomelinghen met deſe nootſakelijckheydt van ſterven upt hem gebooren worden, 'twelck de kinderen immers aengaet/ja geen menſchen aen en gaet dan om dat ſy kinderen zijn geweeſt/want de geboorte geeft kinderen/geen volwaſſene. Wie en ſiet niet dat hier mede ons bewijs geſterckt wordt: want ſpreeckt Paulus van een doot die allen/ook den kinderen/gemeen is/ſo moet ook de zonde/waer van hy ſpreeckt/allen/ook den kinderen/gemeen weſen. Hy zeght wel/dat deſe nootſaeckelijckheyt van ſterven in Adams nakomelingen alleen daer van komt/om dat ſy van ſoo eenen Adam voortkomen die die doodt gantſcheljck onderworpen was/ſoo dat van hen (gelijck hy elders ſpreeckt) het ſelve oordeel ghemaeckt zy/als hadden ſy even als Adam eenich bſonder gebodt overgetreden. Maer dit is ſijn eygen goetduncken/ſtellen voor de meeninge der Schrifture/want Paulus zegt uptdruckelijck/dat de doodt tot alle menſchen is door gegaen/niet ſlechtelijck om dat ſy van Adam gekomen zijn/maer (op dat wy de woorden ſtellen gelijckſe de partyen zelve ſtellen) vadien (ofte gemerckt, ofte voor ſoo veel) ſy alle geſondicht hebben, en alſo de zonde in haer gekomen is/waerom hy

Tegen hem gekeert.

ook

ook segt / door de sonde de dood : soo moet dan im-
mers de sonde voorgaen in allen / tot welcke de doodt
door gaet / en volgens ook in den kinderen. Hy be-
roept sich elders / op vers 14. De doodt heeft geheer-
schet van Adam tot Mosem toe, ook over de ghene die
niet gesondight en hadden in de gelijckheyt der overtre-
dinge Adams. Maer hy de leste woorden In de gelijck-
heyt, &c. voeght by dese: de doodt heeft gheheerschet
gehadt, als sepde Paulus / de doodt heeft, ook over
de gene die niet gesondigt hebben, geheerschet gehadt
in de gelijckheyt der overtredinge Adams. Dat is / als
hadden sy een uptgedruckt gebodt onder bedreyginge des doods overgetreden gelijck als Adam. Maer
de woorden zijn sodanich dat sy van selfs terstont de-
se meeninge aenwijsen / dat de doot heerschappye heeft
ghehadt / niet over de ghene die niet gesondight heb-
ben / maer over de gene die niet ghesondight en heb-
ben als Adam. Want de woorden alsoo te versetten
als desen Schrijver doet / maeckt niet alleen verwer-
ringe in de selve ende eenen dupsteren sin / die anders
in reehte oorde klaer is / (want hoe slupt dat: De doot
heeft gheheerschet in de gelijckheydt der overtredinghe
Adams,) maer maeckt ook den Apostel strijdigh te-
gen hem selven: want vers 12. segt hy: Dat door de
sonde de doodt tot allen door ghegaen is, in welcken alle
hesondight hebben: ende vers 14. soude hy volghens
dese verdraeyinghe seggen / dat de doodt heerschappye
heeft ghehadt, ook over de ghene die niet ghesondight
hebben. Is dat niet openbare strijdighedt? Daer
neffens / het is onbetamelijck te seggen: dat Godt
den genen / die niet ghesondight hebben / soude oordee-
len ende de doodt over hen laten heerschen / als had-
den sy ghesondight als Adam: want soo soude im-
mers sterven / ook de Ziele die niet ghesondight
heeft / ende hoe sullen dese lieden opt konnen
voorwenden de woorden Ezechiels: De Soone en
sal niet dragen de misdaet des Vaders. Het is wel waer / dat dikwijls de conditien der ouderen op de kinderen over erft: also wanneer eenige ouderen om harer mis-
daet wille slaven worden / de kinderen die in sulcken
daet gheboren worden / moeten ook slaven wesen /

Sijn schandelijcke verdraeyinghe der Schrift.

Een tegenwerp voor gekomen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

volgens de Roomſche wetten/ ſonder ſelve misdadich gheacht te werden: maer ſalmen seggen dat het zoo toegaet in saecken van eeuwighe salichept ofte tijdelijcke ende eeuwighe doodt? Voorwaer Godt en gaet na dien regel niet te werck: men ſal nopt konnen bewijſen dat na het Goddelijck recht den doot/ veel min de eeuwige doot/ noodtſaeckelijck onderworpen zijn die geheel vrp zijn van ſonde. Immers Paulus en wijſt ons niet op eenich ſoodanich recht / maer daer op dat de ſonde in de Werelt is ghekomen, dat is tot de menſchen/ ende dat ſy alle geſondicht hebben. Ghy verwacht ongetwijfelt dat ick u dit 14. vers verklare. Hoort dan toe. Paulus/ alle menſchen onder de ſonde ende door de zonde onder de doot geſtelt hebbende/ verklaert ende verſterckt dat vers 13. Want tot de Wet (ſeght hy) was de ſonde in de Werelt. Als of hy ſeyde: Daer aen mooght ghy bekennen dat alle menſchen geſondicht hebben/ende de ſonde tot allen is ingekomen/ dewijle ſelfs voor det Wet Moſis (die alle vleeſch van ſonde overtuycht/ aller menſchen onmacht ende verdorventheydt ontdeckt/ ende de gheheele Werelt verdoemelijck ende onder den vloeck ſtelt) deſonde in de Werelt was. Hier op konde tegenghewerpen worden: Maer de ſonde en wordt niet toegerekent als de Wet niet en is, hoe kanmen dan ooch voor de Wet alle menſchē ſondig keuren? Den Apoſtel hadde hier op konnen antwoorden: Waer geen wet met allen is/ dat daer de ſonde niet en werdt toeghereckent; maer dat voor de Wet Moſis noch was de wet der naturen/ ende daer by veele openbaringhe van de wille Godts/ ſoo dat den inhoudt des Wets genoechſaem behoorde bekent te weſen. Doch hy heeftet genoech geacht/ deſe tegen-werpinge met de vrucht der ſonde te wederleggen/ vers 14. maer de doot heeft geheerſcht van Adam tot Moſem toe, ooch over de gheene die niet geſondight en hadden inde gelijckheyt der overtredinge Adams. Den ſin is: Ja de ſonde is in de Werelt ende ooch toegherecknt gheweeſt voor de Wet/ van Adam aen tot Meſem toe/ 't welcke blijckt uyt de heerſchappije die de doot alſdan alrede heeft gehadt/

Rechte verklaringe over vers 14.

Siet ooch Capit. 10. op't eynde.

die

die niet anders en is dan een vrucht der sonde. Door sondigen na de gelijckenisse der overtredinge Adams schijnt Coornhert Sect. 10. te verstaen soodanighe dadelijcke sonden/ die eenige gelijckheyt hebben met Adams sonde. Maer dewijl hy niet en seght waer in hy de selve stelt/ soo en kanmen hem niet antwoorden. Den Schrijver/ dien wy terstont tegen ginghen/ meent; alsmen sijn eersten uptlegh niet aenneemt/ datmen dese gelijckenisse soo moet nemen: Dat de doot oock over sulcken heeft geheerscht/ die niet gelijk als Adam eenich uptgedruckt bysonder ghebot onder bedrepginge des doots hebben overghetreden/ ofte niet bedachten wille ende openbare verachtinge der Goddelijcker waerschouwinge hebben ghesondicht/ maer door onbedachtsaemheyt ofte swackheyt haer vergrepen hebben. Maer ick vrage/ op dat pemandt sondige na gelijckenisse der overtredinghe Adams/ moeten in sijne sonde alle omstandicheden wesen die in Adams sonde waren? Indien ja: soo en sal by na of geheel niemandt alsoo sondigen/ want altijdt konnen der noch eenighe omstandicheden wesen die verscheelen: nochtans stelt se Paulus als het grootste deel der menschen/ die sondigen als Adam/ de andere die niet alsoo en sondighen stelt hy als het minder deel/ ghelijck desen Schrijver selve bekent/ ende beslupt uyt de woordekens oock over de gene, &c. Indien neen/ gelijckmen noodtsaeckelijck segghen moet/ ende indien de gelijckheyt van eenige omstandicheden genoegh is/ waerom salmen niet mogen seggen dat alle dadelijcke sonde geschieden na gelijckenisse der overtredinge Adams/ als die uyt eygen genegentheyt/ bewillinge en met eygen doen gheschieden als voormaels Adams sonde? die dan niet en zondigen na gelijckenisse der overtredinge Adams moeten die gene wesen/ die noch geen dadelijcke zonde gedaen in hebben/ ende nochtans onder den doot zijn/ ende de selve lijden alleen om de Erf-sonde/ namelijck de kinderen/ welcke desen Schrijver doch selve stelt onder de heerschappije des doots. Soo wil dan Paulus segghen/ dat de zonde tot alle menschen in de Werelt gepas door gegaen ende toegereeckent hadde geweest/

Wat het is, niet te sondigen na gelijkenisse der overtredinge Adams.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

nademael zelfs oock de kinderen/die gheen dadelijck zonden hebben/den doot onderworpen waren / ende zoo betuycht zijn onder de zonde te weſen / gelijck zy oock in Adam geſondicht hadden. Ende aldus mochte Paulus met recht zeggen: Dat Adam een beeldt des toekomenden was: want ghelijck in en van Adam alle ſijne nakomelingen der zonde ende ſtraffe deelachtich zijn/ Alſoo worden in en van Chriſto alle ſijne kinderen de rechtvaerdichept ende het leven deelachtich. Ick beſlupte dan/ Nadien niet en kan ontkent werden dat Paulus de doot over alle menſchen ende onder deſen oock over den kinderen uytbrept / ende alle menſchen den doot onderworpen zijn / ghemerckt zy alle geſondicht hebben/ ende de zonde tot allen inghekomen is/ dat derhalven oock de kinderen deſe oorſake moeten hebben: ende dewijl zy niet dadelijck ende na gelijckeniſſe der overtredinge Adams en konnen ſondigen/dat zy/in Adam geſondicht hebbende / ende door inhangende Erf-ſonde voor Godt moeten ſchuldich weſen.

Aſterictus. Dat gaet wel/ick ſie dat op die wijſe des Apoſtels woorden bequamelijck t'ſamen-hanghen / ende anders ghewelt lijden. Ick wachte nu of ghy meer hebt.

IV. Bewijs. Euſebius. Ja ick/ ende ſegge IV. dat Paulus in deſe plaetſe ſpreeckt van eenen menſch / namelijck van Adam. 't Is waer zommige zeggen dat Adam ende Eva hier als een menſche werden aenghemerckt / 't welck ick oock niet gantſch qualijck geſept achte: maer evenwel men moet bekennen dat Adam voornamentlijck werdt gemeent/gelijck hy oock alleen genoemt werdt vers 14 ende anders niet bequamlijk den Eerſten menſche / teghen Chriſtum ſtaen zoude / want het is ſeecker dat Paulus een tegen een / den Eerſten Adam tegen den tweeden vergelijckt. Indien nu den Apoſtel/ſeggende dat door eenen menſch de ſonde in de Werelt is gekomen, ende dat alle menſchen geſondight hebben, niet anders wilde ſeggen dan dat de zonde door Adam begonnen/ ende tot andere menſchen gekomen is door navolginghe / zoo hadde hy niet Adam maer Eva moeten noemen/want van deſe is

ie is de zonde eerst begonnen/ ende selfs tot Adam
oor navolginge ghekomen/ waerom gheseyt werdt
I Timoth. 2. 14. Adam en is niet verleydt geworden:
naer de vrouwe verleydt zijnde is in overtreedinghe ge-
veest.

Asterictus. Adam kan genoemt worden als het
Hooft ende de voornaemste.

Eusebius. In het beginnen van de zonde was Eva
elve de voornaemste / ende dese heeft Adam na ghe-
olcht. Indien dan Paulus slechts wijsen wilde in
vien de zonde aldereerst begon/ daer en was geen re-
en om Adam te noemen ende Eva te verswijghen.
Dat ist dan? Paulus wil niet toonen van wien eerst
et zondigen sijn begin nam / maer hoe de zonde zoo
e geheele Werelt bevangen heeft/ dat alle menschen
ong en oudt den doot om der sonden wille onderwor-
en zijn; 't welck/ dewijl het niet konde verklaert
orden zonder aenmerckinghe der natuerlijcke ghe-
eenschap die wy met onse eerste Voor-ouderen heb-
en in haer als onsen oorsprouck gheweest / ende uyt
aer gesproten zijnde/ daerom ist dat hy Adam noemt/
aant in hem hebben wy voornamelijck gesondicht /
ls die in de generatie de voornaemste was / ende zijn
rincipael in hem gheweest als hy en Eva zondich-
en.

Asterictus. Dit bewijs sien ick wel heeft oock sijn
edencken.

Eusebius. Dit V. noch meer: Paulus heeft voor/ V.
Adam en Christum te vergelijcken. Is dit dan aen Bevvys.
'eene zijde sijne meeninge / Dat Adam d'eerste is die ge-
ondight heeft, ende alsoo de doodt heeft ingebracht,
nde sonde en doodt voorts door het navolghen van A-
lams sonde op de nakomelinghen zijn gekomen. Soo
almen aen d'ander zijde moeten seggen: Dat Christus
'eerste is die gerechtigheyt gedaen, alsoo het leven in-
ebracht heeft, ende zoo voorts gerechtigheyt en leven
oor navolghen van Christi gherechtigheyt op den ghe-
oovigen zijn ghekomen. Wie en siet niet hoe qualijck
it volght? siet maer op het leste (op dat wy de reste
ytstellen tot dat wy Coornherts tegen-redenen sul-
en voornemen) hoe kanmen seggben dat Christus

menſche geworden (want zoo wert hy hier aenghemerckt) de eerſte is die gerechtichept gedaen heeft / dien andere hadden na te volgen? Want alſo en moeſte niemant vooz Chzisti komſte gerechtichept gedaen ofte gevolght ebbben / nadien hy die de eerſte moeſte weſen dien andere moeſten navolgen / noch niet geboren en was. Men kan hier niet zeggen / dat Chzisti gerechtichept zoo wel gheldet op de voozige als op de volgende tyden: want dat is waer ten aenſien van ſijn verdienſte / ende de vzucht die daer upt afvloept tot de ware geloovighe: maer alſoo en kanmen niet ſpzeecken van het beginnende voozigaen ofte navolgen eener werkelycke gerechtichept ofte gehoozſaemhept. De waerde ende verdienſte eeniger ſaecke kan ſich tot den voozgaenden ſtrecken / ende zy konnen daer pzofyt van ghenooten hebben: maer het begin van eenige zaecke en kan op den gepaſſeerden tyt niet uptgebzept werden. Wil dan Coozn hert Chzistum en Adam vergelycken / gelyck geſept is / zoo en zalmen niet mogen zeggen dat Abzaham / Moſes / Job / Samuel / &c. Gode gehoozſaemt hebben / maer dat de gehoozſaemhept noch haren intre niet gedaen en hadde / nadien zy van Chzisto moeſte begonnen werden. Dit heeft Socinus wel gemerckt / die daerom de zaecke ſoeckt te zalven / doch met een ander dwalinghe / ſeggende dat van Chzisto het begin gemaeckt is van de Goddelycke wille te gehoozſamen / op die wyſe als ons heden gheboden wozt. Dit en ſiet niet op de vzyhept van de ceremonien / want Chzistus heeftſe ghebzuckt / ende na ſijn Hemelvaert is eerſt de vzyhept van de zelve begonnen geleert te werden: maer het ſiet op eenen volmaeckter wet der zeden / die hy meent van Chzisto geleert te zijn / even offer pets konde toegevoeght werden tot die zomma der Wet dooz Moſen gegeven / die Chzistus zelve verhaelt Mat. 22. 37. 38. 39. Doch het en is nu geen tydt tegen die dwalinge te handelen / ook iſt niet noodich: want het is genoeg bekent dat d'Apoſtel hier van zulcke begin eener volmaeckter gehoozſaemhept niet en ſpzeeckt / maer van die ghehoozſaemhept Chzisti / waer dooz hy hem zelven vooz ons geſtelt / den doot vooz ons op-ghenomen /

Voorkominge van een tegenwerp.

Socini hulpeloſe hulpe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

nen/ende ons met God verſoent heeft/der ſelver wel-
aet ons door den gelove deelachtich makende/ gelijk
oorgaens in dit Capittel blijckt.

Aſterictus. Hoorwaer dat bewijs is krachtich om
Toornherts ende aller Pelagianen gevoelen van de
onde door navolginge/dat ſy op deſe plaetſe hebben/
m te ſtoten.

Euſebius. Dit VI. niet min. Paulus ſpreeckt in de- VI.
e vergelijckinge doorgaens van die eene ende eerſte Bewijs.
onde Adams / als die een gemeene werckinge van
aer geeft / waer door ſijne nakomelingen beyde ſon-
ich ende ſchuldich zijn geworden / vers 15. ſegt hy:
Dat door des eenigen misdaedt veele gheſtorven zijn:
ers 16. door eenen die geſondight heeft. Wederom/
at de ſchuldt uyt een misdaedt is tot verdoemeniſſe /
ers 17. dat door een misdaet de doodt door dien eenen
eerſchappije gekregen heeft / vers 18. dat door een
misdaet de ſchult gekomen is op alle menſchen tot ver-
oemeniſſe / vers 19. dat door eens menſchen onghe-
oorſaemheyt veele tot zondaers geworden zijn. Siet
nu de meeninghe van deſe woorden : Door eenen
menſche is de ſonde in de Wereldt ghekoomen,
ende door de ſonde de doodt, &c. welcke de-
e blijckt te weſen : dat dien eenen menſche Adam /
door zijn eene eerſte misdaet / ſijne nakomelingen ſon-
daers gemaeckt / onder de ſchuldt / doot ende ver-
doemeniſſe gebracht heeft. Dat en zijn immers geen
dupſtere collectien/maer de klare woorden Pauli:hoe
kanmen die nu dupden op de navolginge? want iſt
dat wy niet eer ſondaers/ſchuldich ende verdoemelijk
zijn/dan wy Adam navolgen in't ſondigen/ſo en wor-
den wy het niet door die eene misdaet / maer door die
veele die wy ſelve begaen. Ende hoe ſal dan beſtaen /
dat d' Apoſtel vers 16. onderſcheydet ende in verge-
lijckinge brengt/die eene misdaet waer upt de ſchult is
tot verdoemeniſſe / en die veele misdaden waer upt de
genade verloſt? want daer mee toont hy dat die eene
misdaet Adams de ſchult alreede hadde ingebracht /
eer die vele misdaden daer toe quamen: anderſins/als
hy ſegt dat de genade upt veele misdaden regtvaerdig
maekt/hy ſoude oock geſeyt hebben/ dat de ſchult upt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

veele miſdaden is ; indien wy niet anders dan door navolginge ſchuldich wierden. Ende als hy immers wilde toonen wat de menſchen worden door navolginge van Adams ſonde / waer toe zoude hy wyſen op die eene ſonde ? als Adam die dede en hadde hy noch geen kinderen / als hy kinderen hadde die pets konden navolgen was deſe een jaer twee of drie ten minſten gepaſſeert / Adam en dede de ſelve niet meer: het zyn dan eer andere zonden geweeſt die zyne kinderen navolchden, in alle geval alſmen ſchoon die eerſte miſdaet hadde willen wyſen / ſy en moeſte niet alleen ende ſo eenich / maer andere daer by voorgeſtelt worden.

Aſterictus. Ick vinde hier in de War-religie der Remonſtranten / een uytlegh die ick niet verſtaen en kan. Namentlyck / dat Paulus niet anders en verſtaet / dan dat die alle, daer van hy ſpreeckt geen uytgedrue te Wet van Godt ontfangen hebbende / wanneer ſy ſo wel om hare overtredinge met de doot geſtraft worden als Adam om de ſyne geſtraft is / dat ſy dan ſterven door eens miſdaet.

Euſebius. Ick en kan my over dien uytleg niet genoeg verwonderen / ende ſie daer in dat die lieden niet haer ſinnelyckheydt na Godts woort / maer Godts woordt na haer ſinnelyckheydt ſchicken. Lieve / hoe accordeert dat : dat die alle gheſtraft worden met de doot om haer eygen overtredinge / ende dat ſy ſterven door des eenigen Adams miſdaet ? Is het ghelyck zy dryven in deſe tydt / dat geen menſchen ſchult noch deel hebben aen Adams miſdaet / wat werkinge konde dan die miſdaet hebben tot pemants ſchult of doot? voorwaer ofte men moet godlooſlyck dryven dat ons Paulus met ſyn woorden heeft willen bedriegen / ende groote Sophiſterye daer in verberghde : ofte men moet bekennen dat hy vers 15. 16. 17. 18. 19. ſulcks leert / als wy geſeyt hebben. Want oock / heeft die eene ſonde Adams geen werckinge tot zyner nakomelingen zonde / ſchult ende doot / zo en ſal Chriſti genade ende gehoorſaemheydt / die daer tegen ſtaet / geen werckinghe hebben tot rechtvaerdicheydt ende leeven.

Aſterictus.

Asterictus. Coornhert zeght wederom Sect. 35. dat Adam schuldich was aen synen nakomeren zonden / vermits d'argernisse synes exempels by den genen die hem daer in nagevolgt zyn / welken ook hare kinderen van hant tot hant zyn nagevolgt. Coornherts tegenwerp.

Eusebius. Die eerste sonde moet dan alleen d'ergernisse gegeven hebben / want Paulus stelt se hier eenich en alleen: lieve / waerom wyst hy alleen op een zonde die gepasseert was / die Adam niet en continueerde / verswygende andere die tegenwoordich zynde meer door haer exempel konden schaden? ofte heeftmen yt ergens gelesen dat dit exempel van d'eerste zonde onder Adams geslachte / ofte eenige ergernisse ofte meer ergernisse dan andere zonde heeft gegeven? de gedachtenisse van d'eerste zonde mocht eer dienen om Adams kinderen te verschricken / dan om tot navolginge te verwecken ofte ergernisse te geven / nademael men de selve niet en konde gedencken zonder met een te gedencken het verlies van den Lusthof / ende onderen van den boom des levens; als ook te gencken zo veele quaden die daer uyt gevolgt zyn en wy gestadich ghevoelen. Soude de gedachtenisse nn so bitteren misdaet de eerste kinderen Adams ernisse tot navolginge ghegeven hebben? (want de isdaet ghepasseert zynde en konde niet anders dan oor gedachtenisse ergeren /) hoe kanmen dat gelooen / voornamelyck indien ghene bedoventhept door dam en was ingekomen zo de Pelagianen dryven? och ook d'Apostel stelt de vrucht van de eerste sonantsch in wat anders dan in ergernisse des exmpels / namelyck in schult / doodt / heerschappye s doodts over allen / ende dat sy tot sondaers ghelt worden

Asterictus. Coornhert schynt te ghevoelen dat door Adams zonde zyne nakomelingen zondig ende schuldich zyn gheworden / gheliick d'Afgoderye met de Hy verhelpt hem dvvaselijck met de sonde Ieroboams.
ulderen Jeroboams / Israel / de selve navolgen / zondich en schuldich maeckte. Welcke Afgodye genaemt wert de sonde Jeroboams / waer mehy Israel dede zondigen / 1 Coning. 14. 16. en 15. 26. 34. en 16. 19. 26. en 22. 53. 2 Coning. 3. 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

om dat hy 't hooft van deſe leden / d'eerſte vinder ende werck-man deſer Afgoderije was. Sect. 33. 44.

Euſebius. Dit en is niet anders dan warrery zoecken in een klare zaecke / en gelijckheydt ſtellen in ſeer groote ongelijckheyt. Als de Schrifture ſpreeckt van Jeroboams zonde / waer mede hy Iſrael hadde ſondigende gemaeckt / en die oock zo noemt na zijn doodt / ſy en verſtaet niet de eerſte daedt van Afgoderije die Jeroboam begingh / maer die ſoorte van Afgoderije die hy oprechtede / ende Iſrael beval te plegen; waer van geſept werdt 1 Coning. 12. dat Jeroboam / vreeſende dat het Coninckrijcke wederom ten hupſe Davids zoude vallen indien het volck te Jeruſalem opginck om te offeren / eenen raedt gehouden hebbende twee gulden Kalveren maeckte / ende Iſrael de ſelve voorſtelde als hare Goden / waer op den text beſlupt vers 30. ende dat wert tot ſonde. So en heet dan niet de ſonde Jeroboams / waer mede Iſrael wierdt zondigende gemaeckt / eene daet die Iſrael heeft nagevolght / maer een zoorte van zonde en afgoderije die Iſrael van Jeroboam is belaſt ende met voordacht ingevoert. Heel anders ſpreeckt Paulus van de ſonde Adams: want hy ſpreeckt niet van een zoorte van zonde die Adam heeft ingevoert / op dat menſe plegen zoude / ende alſo langhe daer na is ghebleven: maer van een eenighe miſdaet / hoewel gepaſſeert zijnde / hy dit toeſchrijft / dat Adams nakoomelingen ſondaers / ſchuldich en verdoemelijck zijn. Wat gelijckheydt iſſer tuſſchen een continuerende geboden en met voordaght inghevoerde ſoorte / en een korte voor by gaende miſdaet? ofte wat komt dit seggben van Jeroboams zonde te pas om Pauli woorden anders te doen verklaeren dan wy ghedaen hebben?

Sotten aenhout van Coornhert

Aſterictus. Ick ſie wel het duncht u vreemt en onverdraeglijck Pauli woorden zo te duyden / dat alleen die Adams zonde navolgen die verdoemeniſſe ſchuldich zijn / ende dat hy daerom zeggen zoude dat door die eene zonde de ſchult over alle menſchen is gekoomen. Doch Coornhert wijſt u-lieden op Rom. 12. 20. op 1 Corinth. 1. 25. ende de woorden dit is mijn lichaem,

waer

waer in ook seer vreemt en onepgentlijk wert gespro-
ken Sect. 26.

Eusebius. Waer onepgentlijck wert gesproken/ ende
door eenige figuren/'t welck wp wel weten dickwijls
in de Schrifture te geschieden / daer kanmen oock be-
quame verklaringe toe vinden. Maer het zijn strij-
dingen die Paulus zeght en Coornhert voorgheeft.
Want Paulus zegt dat de schult over alle menschen
gekoomen is door die eenighe misdaet des eersten A-
dams: ende Coornhert segt/ dat de schult op de men-
schen niet anders en komt dan door navolginge der
sonde Adams / welcke zonden der navolginghe veele
zijn. Mach oock een uptlegginge strijden met het upt-
gelepde? ofte strijt het niet / datmen voor eene sonde
Adams stelt veele sonden sijner nakoomelingen? waer
almen in de Schrift soodanighe figuren vinden? ner-
gens/ ten zp dat ghp daer in leugen wildet vinden.

Asterictus. Coornhert beroept hem op Rom. 5. 12.
maer also hp geen bewijs en geeft / ende ghp u-lieder
contrarie uptlegh vast bewesen hebt / ick sal het voor
op gaen.

Eusebius. Ghp doet wel: maer eer wp van dit be- Naerder
wijs schepden / let noch een wepnich op vers 19. aenmerc-
Door eens menschen ongehoorsaemheydt zijn veele tot kinge op
sondaers gestelt geworden. Ghp siet dat hp klaerlijck vers 19.
de zonde Adams toeschrijft dat veele zondaers zijn
gewoorden. Het Grieckx spreeckt nadruckelijcker/seg-
gende/dat veele tot sondaren gestelt zijn. Men kan niet
seggen dat pemandt tot een sondaer gestelt wert door
iets het welcke niet en werkt door sijn eygen kracht/
maer slechtelijck een exempel is dat na-gevolgt wort.
Coornhert heeft hier tegen niet dan geraes en ydele
woorden / die hp in dit zelve Capittel verschepden-
mael ophaelt / ende wp na ghelijckelijck sullen be-
antwoorden. Maer Ostorodius upt de schole Socini Tegen-
seght hier teghen / dat door sondaers in de hepligbe werp der
Schrifture zomtijtds / na 't ghebruyck der Hebrei- Socinianen
scher tale / verstaen werden soodanighe die als son-
daers gehouden ende ghehandelt werden / waer
van exempel is 1 Coning. 1 21. Als mijn heer de
Coninck met zijne vader sal ontslaepen zijn, dat ick

ende

ende mijn ſoon Salomo als ſondaers ſullen zijn, dat is / Adonia ſal ons handelen als ſondaers. Op deſe wijſe wil hy hier oock de ſondaers verſtaen. Ick antwoorde / datmen hier de ſondaers alſoo niet en moet verſtaen / ja dat het ſtrijt met Gods gerechtichepdt. In menſchelijcke ſaecken en handelingen / waer onder gemeenlijck veel gebrecks loopt / gebeurt het wel dat als ſondaren ghehouden ende gehandelt worden die geen ſondaren zijn / ende ſulcks mochte van eenen ongerechtighen Adonia verwacht worden: maer in Gods gerichte / dat altijdt rechtvaerdich en na waerheyt is / wort ntemant als een ſondaer gehouden ofte gehandelt / die in der waerheydt een ſondaer is: Nu de woorden Pauli ſpreecken van Gods / niet van eenich menſchelijck / gerichte / waer voor wy ſondaers zijn. Laet alle verſtandige oordeelen / of het niet beter zy ende met Godts rechtvaerdicheydt beſt accoordeert / dat Adams kinderen door en in hem ſondaren zijn ghewoorden / dan dat Godt haer / geen ſondaren zijnde / als ſondaren ſoude handelen ende onder de verdoemeniſſe beſlupten. De Coornhertiſten ſelve ſullen onghetwijfelt deſe beſtrijdinghe der Erf-ſonde verſoepen / hoewel ſy ſelfs ſomtijdts ſeggen dat daer
Aenhoudt. na ruyckt. Oſtorodius nochtans ſoeckt het te beveſtighen / upt deſe teghen-ſtellinghe: alſoo oock door eene rechtvaerdicheydt komt de genade over alle menſchen tot Rechtvaerdich-maeckinge des levens. Waer hy door rechtvaerdige geen andere verſtaet / dan die als volkomen rechtvaerdige ghehandelt worden / hoewel ſy ſoodanich niet en zijn / ende alſoo het eeuwige leven verkrijgen. Ick antwoorde / dat hy qualijck dit rechtvaerdich worden gheſtelt in 't ontfangen des eeuwigen levens / want Paulus ſtelt het voor 't eeuwich leven ende als daer toe ſtreckende / ſegghende: Dat oock de genade ſoude heerſchen door rechtvaerdicheydt tot het eeuwige leven, vers 21. Ten anderen / hy dwaelt / meenende dat Paulus rechtvaerdighe noemt die het niet waerlijck zijn / maer als ſoodanighe gehandelt worden. Want hy ſpreeckt van ſoodanighe die door Chriſtum rechtvaerdigh gheſteldt worden. Eerſt door vergevinge der ſonden ende mede-deelinge der rechtvaer-

vaerdigheyt Chriſti / waer door de geloovige waer-
lijck voor Godt rechtvaerdich worden / als door het
gelove der rechevaerdichmaeckinge Chriſti (die oock
door het geloove in hare herten woont / Eph. 3. 17.)
waerlijck genietende. Ten anderen / door heyligma-
kinge door den Geeſt Chriſti / waer door de gerechtig-
heyt in ons gewrocht / ende allenſkens gecontinueert
wort / tot dat ſy na dit leven zal voltrocken worden.
Deſe heylichmakinghe moetmen hier oock verſtaen /
nadien Paulus niet en ſeght / veele ſullen gerechtvaer-
light worden, 't welck het eerſte verwaet; maer gelijck
in 't Griecks ſtaet / veele ſullen tot rechtvaerdige geſtelt
worden, 't welck meer is dan gerechtvaerdicht wor-
den / ende oock het andere verwaet. De teghen-ſtel-
inge is dan deſe: Gelijck veele door Adams onghe-
hoorſaemheyt tot ſondaers geſtelt zijn / dat is niet al-
leen ſchuldich maer oock bedorven en zondig zijn ge-
worden: Dat alſo door Chriſti ghehoorſaemheyt vele
tot rechtvaerdige worden geſtelt / dat is met Chriſti
gerechticheyt bekleedt ende met inwoonende gerech-
ticheyt verciert worden.

Aſterius. Ick bemercke dat de Pelagianen / hoe-
wel in velen dingen dit punt aengaende met malkan-
deren eens / nochtans in ſommigen gantſch verſchey-
den wegen gaen. Ghy doet wel dat ghy my teghen
alles ſoeckt te ſtercken / nadien my ſoodanige dingen
ſe met voorkomen.

Euſebius. Veel liever ſonde ick deſe vuyligheyt on-
geroerdt laten / maer de tijden laten het niet toe. Nu /
tot beſluyt neemt noch dit VII. Indien de ſonden en- VII.
de de doot tot Adams nakomelingen niet anders en Bewys.
komen dan door navolginghe van Adams ſonde / ſoo
in komt de rechtvaerdigheydt ende het leven niet an-
ders tot Chriſti leden dan door navolginge van Chri-
ſti ghehoorſaemheydt. Dit is 't dat Coornhert
voorgaens dryft. Maer de rechtvaerdigheydt en-
de het leven wort hier van Paulo verklaert anders
over Chriſti leden te komen: want hy en ſtelt niet na-
volginge / maer teghen Adams miſdaet / waer door
wy ſterven / ſtelt hy de genade Godts, ende de gave door
de ghenade, vers 15. de ghenadichſte tot rechtvaer-
dich-

dichmaeckinghe, vers 16. de overvloedighe der ghenade ende gaven der rechtvaerdigheydt, vers 17. een rechtvaerdichmaeckinghe, vers 18. eens menſchen gehoorſaemheydt, vers 19. in plaets van navolginghe wil hy dan de genade/ de weldaet / de gave Godts in Chriſto/ &c. aengemerckt hebben. Soo moetmen dan oock aen d'ander zijde geen navolginge verſtaen. Ja oock men moet in dit ſtuck der rechtvaerdichmakinge Chriſti gehoorſaemheyt / genade ende rechtvaerdicheyt/ zo geheel de eere geven / dat geens menſchen ghehoorſaemheydt daer by en mach / als meedewerckende/ gevoecht werden.

CAPITTEL X.

De tegen-redenen der partijen over Rom. 5. 12. &c. werden wederleyt.

I. Tegenreden.

ASterictus. Wel aen/nadien de partijen u-lieder uptlech over Rom. 5. niet en konnen vernietigen/ laet ſien of zy geluckiger zijn om haer lere te beveſtigen. Coornhert ſoeckt de woorden Pauli vers 12. te verklaren met Hoſ. 6. 7. Sy hebben mijn verbondt gebroken gelijck als Adam, ende zijn van my afgeweken : ende oordeelt dat uwe leere van d'Erf-sonde openthijck daer tegen ſtrijdet. Sect. 2.

Euſebius. Nademael deſen man hem nopt en liet vergenoegen met enige bewijſen/ ende wel doorſte seggen dat hem geen bewijs en wierdt gegeven daer hy het onmachtich was te wederleggen / 'tis wonder dat hy dit zoo ſlechtelijck voorſtelt zonder eenichſins de kracht te toonen / veel min te beveſtigen : het moeten wel vreemde herſenen weſen die in die woorden pets ſien dat ons tegen is : ick beken dat ik ſo ſcherpſinnich niet en ben. De woorden werden van veelen overgheſet : Sy hebben mijn verbondt ghebroocken als menſchen, dat is/ den menſchelijcken aert daer in vertoonende. Andere/ Sy hebben het verbondt overtreden, als Adam, dat is/ als en ware het maer een menſchen ver-

verbont geweest. Voorwaer dese oversettingen accoo-
deeren seer wel in dese plaetse/ende geven een geschik-
ter sin dan de gemeene oude oversettinge. Doch laet
de woorden soo staen/ gelijck als Adam, wat kan dat
tegen ons doen? wy en lochenen niet/ dat dickwijls
alle menschen sondigen als Adam/oock en is daer over
geen questie/ ja wy seggen uytdruckelijck datter vee-
le zyn die sondighen na de ghelijckenisse der overtre-
dinge Adams/ ende dat veelghelijck dat soo veel meer
voer/ als hy geweldiger loopt tegen den wille des
Heeren. Daerom also Godt Israel van andere volc-
keren hadde afgesondert/en syn verbont onder haer
gegeven/ sy mochten bysonderlijck gesept werden te
sondigen gelijck Adam/ja mochten gesept werden het
verbond Godts onder haer gegeven te overtreden en
verbreecken ghelijck Adam hadde gedaen in het ver-
bondt dat hem ghegeven was. Maer dat en neemt
niet weg/ dat eenige gesondicht hebben/ niet na ghe-
lijckenisse der overtredinge Adams: in welcken de
doot hare zonde betuycht. Om dat Hoseas op die
plaetse alsoo spreeckt/ volcht daer uyt dat Paulus
hier oock even dat selve seggen wil/ ende geen an-
der zonde en verstaet dan een dadelijcke overtredinge
tegen eygener persoon van Gods verbondt/ hoedanighe
Adam beging? Den Apostel spreeckt dat plat tegen/
want hy spreeckt van de sonde/ waer door de doodt is
door gegaen tot alle menschen vers 12. maer is door
alsulck zondigen als Adam gedaen hadde de doot over
alle menschen door gegaen? neen/ maer ter contra-
rie: De doot heeft geheerschet,(segt Paulus vers 14.)
oock over de geene die niet gesondight en hadden, in de
gelijckheyt der overtredinge Adams. Laet de Coor-
thertisten dit aenmercken/ sy zullen haer schamen
moeten/ als die regel-recht tegen den Apostel spreec-
ken. Want het is onmogelijck dese twee te samen te
accoordeeren/ dat alle menschen sterven om dat sy het
verbondt ghebroocken hebben als Adam/ ende dat
veele sterven die niet ghesondicht en hebben als
Adam.

Asterictus. 't Is wonder soo sy hier geen faute en
mercken.

Euse-

Euſebius. Sy zoudenſe wel mercken / dat zy liever de waerheyt dan haer eygen ſinnen wilden volghen. Maer gaet voort.

II. Tegenreden.

Aſterictus. Coornhert dringt verder daer op / dat sy alle geſept werden geſondicht te hebben, 't welck haer eygen niet Adams werck en is. Sect. 2. 6.

Euſebius. Hy verſtaet door eygen werck / 't gene pemand werckelijck in eygener perſoon doet / doch dat ſulcks door het ſondigen alhier niet en kan verſtaen werden is upt mijn bewijſen gebleecken.

Aſterictus. Iſt dan alleen Adams werck?

Euſebius. Het is beyde Adams en ons werck / dat den Apoſtel hier zondigen noemt. Adams / als van hem in eygener perſoon gedaen: Ons / als van ons in Adam gedaen / want wy waren in ſijne lendenen / ende hy vertoonde het gehele menſcheliycke geſlachte.

Tegenwerp der Remonſtranten.

Aſterictus. Niemandt kan in een ander ſondighen / veel min eer hy geboren is.

Euſebius. Wat is ontkennen 't ghene den Apoſtel ſecht.

Aſterictus. Men kan van een oudt bedaegt menſche niet zeggen dat hy in een ander heeft geſondicht: ende ſalmen zeggen dat een ongeboren kindt in een ander ſondicht?

Euſebius. Ja van een ongeboren kindt machmen het zegghen / dat het in ſijne Ouders ſondicht: als de Ouders ſondigende haer geheel na-geſlachte (als in hare lendenen zijnde) repreſenteeren / gelijck Adam en Eva deden. Met een oudt bedaegt menſche iſt anders gelegen / want zulck een en is niet meer in ſijne Ouders / daerom en kan hy oock in de zelve niet ſondighen.

Aſterictus. Erven de nakomelinghen Adams dan die eerſte ſonde?

Euſebius. Geenſins: want zy is lange gepaſſeert; maer het gene die ſonde heeft nagelaten erven zy / te weten de ſchuldt ende bedervinge.

Aſterictus. Niemandt hoeft de ſchuldt te erven die ſijnen Vader gemaeckt heeft / ten zy dat hy wil: men mach de erfenis renuncieeren. Dit behoorde hier meer te gelden.

Euſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Eusebius. Mochtmen de erfenis van Adam renuntieeren / den arbeyt die de mannen / de smerten die de vrouwen / die de doot die alle menschen onderworpen zijn / soudemen over lange gerenuntieert wesen. Maer gelijck men dese niet en kan renuncieeren / zoo ook niet de schuldt diese baert : daer moet verlossinge wesen zalmen vry werden. En wat onbillijckheyt is daer in ? want dese schuldt is aller menschen schuldt / zy erven haer eygen / als die alle in Adam hebben gesondight.

Asterius. Wie niet en is die en doet niet / wie niet en doet / die en misdoet of en zondicht niet. Als Adam en Eva zondigden en waren wy noch geen van allen: daerom en mochten wy ook niet misdoen noch sondigen. Hier op hebben de Delfsche Predikanten geantwoordt / dat zy bekennen dat wy in Adams lendenen niet en hebbē yet gedaen ofte dadelijk gesondigt: maer dat wy in Adams lendenen gesondigt hebben, om dat ons Adams sonde van wegen dat wy uyt sijne lendenen gespruyten zijn toe-gerekent wort. Coornhert spot daer mede ende seght / dat alsoo het toe-reeckenen Gods zoude maecken dat wy de zonden / die wy noch nooyt en hebben gedaen / souden gedaen hebben. Waer uyt ter contrarie moeste volghen / dat Gods niet toerekenen van gheschiede zonden / maeckt dat de zelve niet gheschiedt en zijn : 't welck spotteliick is Sect. 48. 49. Aenhoudt van Coornhert.

Eusebius. Hy konde licht wat spotteliicks vinden / als hy zoo botteliick een zaecke vatede. Op sijn argument antwoorde ick : Wie niet en is en misdoet niet / op sulcker wijse als hy niet en is / dat is / niet in eygener persoon. Als Adam zondichde waren wy niet in eyghener persoon / maer waren in de lendenen Adams / waren in hem besloten als in de wortel ende oorsaecke waer uyt wy met der tijdt seeckerlijck souden voort komen / ende alsoo hebben wy gesondicht in Adam als een deel van hem zijnde. Dit ist dat de Delfsche Predikanten wilden zeggen / daerom seggen sy / dat wy in Adam niet en hebben dadelijck gesondicht / namelijck gheliickmen sondicht in eyghener persoon / maer daer mede ontkennen zy niet dat wy

niet dat wy in hem oorſpronckelijck hebben gheſondicht / in hem als den gemeenen oorſpronck der menſchen aenghemerckt zijnde. De toe-reeckeninghe dan die ſy ſtellen hebben zy ongetwijfel alſoo gemeent / dat ons Adams zonde werdt toe-gherecknet als hadden wy de ſelve in eygener perſoon ghedaen / ende dat om dat wy uyt ſijne lendenen geſproten zijn / waer in wy oorſpronckelijck / ende als in Adam beſloten / geſondicht hebben: waer van men beter conde oordeelen haddemen haer eyghen ſchriften. In alle geval Coornhertz argument en deucht niet / want ghelijck nu geſeydt is / wy hebben oorſpronckelijck in Adam geweeſt ende alſo in hem geſondicht. Wanneer oock deſen regel vaſt ginge / wat niet en is en kan niet doen / hoe wort geſept Heb. 7. 9. dat Levi in Abrahams heeft tienden gegeven / als die noch in ſijne lendenen was? Siet als Levi noch niet en was in eygener perſoon / was hy noch eenichſins / namelijck in Abrahams lendenen / ende op die wijſe werdt hem oock pets toegeſchreven.

Heb. 7. 9. wordt verklaert.

Aſterictus. Coornhert zeght Sect. 47. dat ghy-lieden den text verandert: alſoo Heb. 7. niet geſept werdt dat Levi tienden heeft gegeven / maer dat hy vertient is geworden. Soo dat ghy-lieden het lijden van Levi in een doen verandert. Houdt ghy het voor een / vertient te worden en tienden te geven / Coornhert antwoordt Sect. 50. dat dit veel verſcheelt / want het Coornen wordt vertient / maer vertient hem zelven niet. Iſt zoo met het Coornen dat teghenwoordich is / hoe veel te meer wast ſoo met Levi die noch niet en was? Het Vee wordt oock vertient / maer geeft het tienden? Laet ons ſelfs van menſchen ſpreecken die nu al zijn ende leven: de Ouderen geven ſchattinge ofte tienden voor de jonge kinderen / de kinderkens worden vertient ofte gheſchat / ſalmen daer upt mooghen beſlupten dat de kinderkens ende niet hare Ouders de tienden gheven? dit ſelve heeft hy oock Sect. 51.

Euſebius. Ick antwoorde I. dat waerlijck Heb. 7. vertient worden ende tienden geven een ding beteyckent. Want d'Apoſtel willende toonen dat Melchiſedech

tiſedech veel grooter was dan de Levitiſche Prieſters/ neemt ſijn bewijs daer van dat zelfs Abzaham ende dooz hem Levi/ die anders de tienden ontſingh/ aen Melchiſedech tienden heeft gegeven. Hy ſtelt tegen malkanderen tienden nemen of afvooꝛderen/ ende tienden heeft ghegeven ofte vertient wozden. In't Gziecks is een woozt δεκατύω, dat is/ ick neme ofte voordere tienden, ende werdt ghebzuyckt van Melchiſedech tienden nemende van Abzaham. Hier teghen ſtaet het lijdelijck woozdt δεκατύομαι, my wordt tiende afgevoordert: 't welck wat iſt anders dan tienden geven? Melchiſedech was de dader/ ſoo was Abzaham de lijder/ ofte op welcken het lijdelijck woozd paſt/ tegen het werckelijck woozdt dat op Melchiſedech paſt: ende even dit lijdelijck woozdt iſt dat van Levi gebzuyckt wert. Gelijck dan dit lijden/ dat is/ tienden afgenomen wozden/ ofte vertient wozden/ in Abzaham het tienden geven aenwijſt/ zoo moet het in Levi het zelve betepckenen: Melchiſedech nam tienden/ Abzaham wiert vertient/ dat is/ gaf tienden/ ende Levi dooz hem. Die dit/ ſelfs in den Duytſchen ext/ niet en kan ſien/ moet of zeer bot/ of al te partijdich weſen. Maer wat iſt een bottichept dat Coozn- ert hier van Coozen/ Vee en ſulcke of levenlooſe dingen ſpzeeckt/ om in gheljckheyt te ſtellen met Levi! In het vertienden komt aen te mercken/ Die de tienden neemt/ Die de tiende wozt afghenomen/ ende De ſaecke waer van de tiende ghenomen werdt/ fte waer van het tiende ghedeelte werdt ghegeven. Coozen/ ackers/ vee/ &c. zijn van die dinghen aer van het tiende gedeelte gegeven wert: daerom n konnen zy ſelfs geen tiende geven ofte haer ſelven ertienen. Levi en was immers ſo niet vertient dooz lbzaham: daer en moeſte geen tiende part van hem/ den ofmen hem in tienen hadde konnen deelen/ gheeven wozden. Levi was zelfs dien in Abzaham de ende afgenomen is/ ende is zy hem afgenomen ſoo eeft hyſe ghegeven. Wederom iſt bottichept of halckheyt/ dat Coozn hert vzaeght/ als de jonge kinren vertient of geſchat wozden/ of dan de kinderens ende niet hare ouders de tienden of ſchattinghen

geven? hoe komt dat hier te paſſe? want wy en ſeghen niet dat Levi ende met Abraham, maer dat Levi door ende in Abraham is vertiendt. Soo zegghen wy oock/ als van jonghe kinders over eenige saecke tienden gevordert werden/ dat sy de selve tienden gheven door hare ouders die voor haer de tienden opbrengen. Daerom keer ick tegen Coornhert zijn eyghen woorden: Siet nu of hy al scherpsinnighlijck sophistiseert, voeght dat sulcken wijsen Meester, ofte eenigen die liefde der waerheyt voorgheeft? waer blijft nu sijnen droom van uyt doen een lijden te alchimiseeren? Hoe mocht Levi (seght hy) die niet en was sich selfs vertienden? Ick antwoorde/ hy en heeft hem selven niet vertient/ dat was het werck van Melchisedech: maer hy heeft tiende gheghéven. Vraeght ghy hoe? ick segghe/ even gelijk hy was: hy was in de lendenen sijns Vaders/ in de lendenen zijns Vaders heeft hy tienden gheghéven. Maer II. al ware het soo dat d'Apostel hier Levi niet dan een bloot lijden toeschreef/ soo wordt evenwel Coornherts argument vernietight: want magh men zeggen/ Die niet en is en kan niet doen: men mach oock seggen/ Die niet en is en kan niet lijdelicks toegheschreven werden, want het lijden behoeft soo wel een onderwepsel als het doen. Ofte mach men met recht die noch niet persoonlijck is/ in sijne ouders een lijden toeschrijven/ waerom machmen den zulcken in zijne ouders niet eenigh doen toeschrijven? Isser meer swarighevdt in 't een dan in 't ander? Konde Levi in Abraham de tienden afgenomen werden/ ende konde hy in Abraham gheen tienden geven? Ofte konde hy soo lange te voren eer hy persoonlijck was ende pets dede/ in Abraham wezen ende tienden gheven of hem tienden afgenomen werden/ ende zouden wy niet konnen in Adams lendenen geweest ende gezondigt hebben/ als wy noch niet in eygener persoon waren noch te zondighden?

Andere aenhoud.

Asterictus. Sondigen is een werck/ 't zy met begeerte/ woordt/ of daet/ dat met ons opset/ wil en toestemmen geschiet. Sect. 52.

Eusebius. Sulck ist dadelijck zondigen in eygener perzoon. Maer daer uyt kan men soo wepnigh besluyten

slupten dat wy in Adam niet gheſondicht hebben/ als men beſlupten kan dat Levi in Abrahams gheen tienden heeft gegeven/ om dat Abraham perſoonlik tienden gevende/ zulcks dede met wil en toeſtemminghe. Doch gelijck Abraham in eygener perſoon dit werck toeſtemde/ wilde en dede/ zoo heeft Levi dit alles gehad in hem. So zeggen wy oock van ons ſondigen in Adam. Siet daer deſe botte ſubtijlheyt meer dan nodigh is beantwoordt.

Aſterictus. Coornhert maeckt groot gewoel Sect. 39. en 45. om u ſeggen tegen u om te keeren/ maer het gene hy ſeght is voor verſcheyden mael wederlept/ ende al meer voorkomen: maer Sect. 46. heeft hy pets dat my moepte maeckt. Dit ſchijnt u zeggen te weſen: Alle wat Adam ghedaen heeft dat worden wy geacht in Adam gedaen te hebben/ ende volgens in hem geſondicht te hebben. Wilt ghy dezen grondt niet valſch bekennen/ zo wil hy daer op inbrengen / dat wy oock gheacht worden in Adam gelooft ende ons bekeert te hebben. Want dewijle de deught niet erger en is dan de zonde/ zoo moeſte ons Adams deught niet min als hun zonde toegerekent worden.

Siet voor Cap. 1. en 3. en 6. alle aen 't eynde. Derde aen houdt.

Euſebius. Coornhert begaet nieuwe valshepdt: onen gront en is deſe niet: Dat alles wat Adam ghedaen heeft/ wy geacht worden in hem gedaen te hebben (want alſo zoude het onderſchept van den eerſten ende tweden Adam ten grooten deele wechgenomen werden) maer alles wat Adam gedaen heeft als het hooft/ den wortel/ ende in hem dragende het geheele menſcheliicke gheſlachte. Sodanigh was Adam gheſchapen: met hem als ſoodanigh heeft Godt dat verbondt gemaeckt/ dat hy/ Gode gehoorſamende/ ſoude leven/ (waer toe diende den boom des levens) ende niet gehoorſamende ſoude ſterven. Soodanigh is hy oock gevallen: waerom hy oock met alle ſijn geſlachte uyt den Paradijſe/ van den boom des levens/ tot een kommerlijck leven / 't welck eyndelijck de doodt ſoude volgen / gedreven is. Alſoo ſien wy dat Adam als de oorſake der ſonde ende des doots geſtelt wert/ Rom. 5. 12. etc. 1 Corinth. 15. 21. 22. Maer gelijck Adam het Hooft was in dat eerſte verbondt dat hy

gebroocken heeft/ ende volgens wy in hem: alſoo is Chriſtus het Hooft van dat verbondt der ghenade waer in ons gerechtichept ende leven werdt toeghebracht. Geloove ende bekeeringe / die Adam onder dit verbondt gehadt heeft/ en hadde hy niet upt kragt van d'eerſte ſcheppinge / waer in hem gegeven is dat hy ook ſijnen kinderen ſoude over-ghe-erft hebben: maer upt de vernieuwinghe ende weder-gheboorte / vruchten van de ghenade in Chriſto doen alreede beloofst: daerom ook alles wat ten leven ende ter ſaligheyt noodich is / niet van Adam ghe-erft/ maer van Chriſto ontfangen moet werden. Hier en gelt niet in de lendenen Adams gheweeſt te zijn/ maer in Chriſto ofte Chriſti te zijn / want ook Adam zelve is in deſe ſake niet anders dan een ente in Chriſto: ende daer mede en werdt de deucht niet erger ghemaeckt dan de zonde/ maer de oorſaecke des onderſcheyts is in beyder oorſpronck. Wat deucht Adam in en met de nature was gegeven/ wordt geacht als onſer aller deught/ ende zoude over ge-erft hebben in en met de gemeene nature/ gelijck in de tweede t'ſamenſprake is geleert. Soo wordt ook de zonde van Adam onſe zonde gheacht ende wy hebben in hem geſondicht/ende erven de zonde van hem als die upt hem zelve is geſproten / en in hem de gemeene nature/ die wy door generatie van hem hebben, bedorven heeft. Doch dewijl hy de deughden der weder-geboorte ontfangen heeft als een ente in Chriſto/ ende door de genade Godts in Chriſto/niet van hem zelven nochte upt kracht der nature/ hoe konden die ons toe-gerekent werden? Is Adam ſoo wel den oorſpronck van de weder-gheboorte als van de natuerlijck geboorte? Doch dit zelve is ook ghenoechſaem over Geneſ. 5. Eph. 2. ende 1 Corinth. 7. verklaert / zoo dat niet noodich is hier langer op te ſtaen.

Aſterictus. Het gene hy Sect. 43. en 44. heeft / late ick ſtaen tot gelegener tijdt. Het gene hy ook wederom tweemael verhaelt / van onſe ghemeenſchap met de ziele Adams/ die hy meent geene te weſen/ waer in nochtans de zonde ghelegen was/ ende in allen menſchen gelegen is / Sect. 20. en 40. is hier te vergeefs /

ende

ende in onse tweede t'samen-spraecke van u in 't broe-
de wederlept. Maer laet ons overleggen sijn bewijs
dat hy neemt van de vergelijckinge tusschen Adam
en Christum. Coornhert verklaert de selve alsoo/ dat
den Apostel vers 18. en 19. een volkomen ghelijck-
heydt stelt over weder-zyden / dewijl hy aen beyden
zyden op eene wijse spreeckt. Ghy-lieden stelt se hier
in / Gelijck alle menschen die met Adam (als in sijne len-
denen gheweest zijnde ende uyt sijne lendenen voortko-
mende) ghemeenschap hebben, door Adam, door de
sonde Adams, sondaren en verdoemelijck zijn ghewor-
den: Dat alsoo alle menschen die met Christo geestelijcke
gemeenschap hebben door Christum, door Christi ghe-
hoorsaemheyt, rechtvaerdige worden ende de rechtvaer-
dinge des levens genieten. Coornhert stelt se in de selve
bruchten aen beiden zyden over hen die gemeynschap
met Adam of Christo hebben: doch de gemeynschap
secht hy aen beyden zyden te wesen door navolginghe
Sect. 4. 19. 41. Syn reden is / om dat na u-lieder
verklaringe de volle gelijckheydt die Paulus stelt ver-
broocken werdt / dewijle onse ghemeenschap met
Christo niet en kan wesen na de lijfelijcke afkomste ofte
gheboorte / alsoo niemant lijfelijck van Christo af-
komstich is; hoedanigen ghemeynschap nochtans /
ghy-lieden alhier met Adam wilt verstaen hebben.
Sect. 5. 6.

III. Tegen-reden.

Eusebius. Ick ontkenne dat Paulus (gelijck
Coornhert tot een fondament lecht) soodanich een
volkomen gelijckheydt / aengaende de gemeenschap
aen beyden zyden / voor heeft: ende dat niet op dit fon-
dament blootelijck / dat de woordekens ghelijck ende
alsoo, niet altijdt volkomen gelijckheydt te kennen ge-
ven / maer voornamelijck om dat de vergelijckingen
altijdt moeten ghenomen worden na het ooghemerck
des Schrijvers / niet daer buyten. Het en was dan
niet noodich dat Coornhert hem soo seer bekommer-
de ende soo veel gheraes maeckte over dese woorde-
kens gelijck en alsoo, gelijck hy doet Sect. 7, 8, 9. maer
hem quam toe te bewijsen dat Paulus soodanig een
vergelijkinge voor hadde als hy voorgeeft. Anderssins
soudemen alle vergelijckingen soo verre mogen uyt-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

beyden als eenich waen-wijs hooft zoude konnen bedencken. Maer waer in ſtelt den Apoſtel de vergelijckinge? Siet vers 18. en 19. die Coornhert zoo beſichlijck verhaelt Sect. 4. 11. hy ſtelt wel aen beyden zijden alle ende veele, die aen d'eene zijde door de eene misdaet, door de ongehoorſaemheyt des eenigen Adams onder de verdoemenis gekomen, tot ſondaers geworden zijn: ende aen d'ander zijde / door een rechtvaerdichmaeckinge, door des eenen Chriſti gehoorſaemheydt, de rechtvaerdinge des levens gekrijgen tot rechtvaerdige worden. Maer waer vindt ghy een titelken van de navolginge gemeldt/ ende te kennen gegeven datmen alzo aen beyden zijden gemeynſchap krijgt? van de perſonen en vindtmen hier immers anders geen beſchrijvinge dan dat de woorden alle ende veele van haer gebruyckt werden/ maer alle ofte vele die Adam ofte Chriſtum navolgen en noemt Paulus niet/ja ſijne woorden ruycken daer in 't minſte niet na. Wat kanmen dan anders van Coornhert zeggen dan dat hy toe doet tot de woorden des H. Gheeſtes ende de zelve ghewelt doet? ende nochtans derft hy ſtoutelijck voorgheven (ſiet ſijne onbeſchaemtheydt!) dat Paulus ſulcken vergelijckinghe als hy ſtelt / te kennen geeft. Deſe onbeſchaemtheyt en kan daer mede niet verſchoont werden/ dat Eraſmus in ſijn Paraphraſe de ſelve toeſtemt / want hoewel wy Eraſmi geleerthept groot achten in veele dingen/ in het ſtuck van Religie kan hy nochtans niet geprezen werden: als die in veele ſtucken ſodanich was datmen niet recht en konde weten wat hy gevoelde: ook wiert hy by veele van d'onze verdacht gehouden / by veele van de Papiſten opentlijck beſchuldicht over Pelagianiſtery: ende hoewel hy hem daer van ſoeckt te ontlaſten in ſijne annotatien over Rom. 5. zo en heeft hy evenwel hem zoo niet verklaert dat hy konde bry geſproocken werden. Eyndelijck wy gelooven meer een vaſte reden dan hondert getuygeniſſen Eraſmi: daerom mochte Coornhert beter eenige krachtige bewijſen van hem geleent / dan ſijnen name voorgeſtelt hebben: doch dewijle hy zoo ellendighe bewijzen bybrengt 'tis wel te mercken dat hy by Eraſmus niet by-

Te vergeefs verſterckt met Eraſmi getuygeniſſe.

opsonders en heeft gevonden. Ja maer (segt Coornhert Sect. 22.) hy schijnt het upt den besten Vaderen gezogen te hebben. Maer waer toe desen bedriegelijcken schijn? waerom noemt Coornhert niet deze beste Vaderen? ongetwijfelt om dat hy daer gheen profijt in en sach / want het soude ten lesten meest op Origienem aenkomen/welcke maer een en is/ende geensins voor de beste en kan gehouden werden by den ghenen die maer eenich geruchte en hebben gehoort van den Vaderen.

Asterictus. Den Apostel ghebruyckt vers 18. het woordeken al aen beyden zijden/ ende vers 19. het woordeken veele. Nu dese woordekens moeten aen beyden zijden het selve beteyckenen/so datmen door al vers 18. aen beyden zijden versta niet eenige maer alle: ende door veele, vers 19. niet alle maer vele. Hier upt beslupt Coornhert dat niet alle maer vele menschen door eens menschen ongehoorsaemheydt sondaren zijn geworden/ want d'Apostel segt vers 19. vele: ende veel is niet al, ofte meyndy dat d'Apostel geen onderscheydt en wiste tussen veel ende al? Dit gaet dan recht tegen u-lieden/ als die wel aen d'eene zijde door dese woordekens verstaet alle menschen / maer aen d'ander zijde vele menschen. Want u-lieder uytleg is/ dat alle menschen door Adams ongehoorsaemheit sonaren zijn/ ende dat niet alle maer vele menschen door Christi gehoorsaemheyt rechtvaerdige zijn / Sect. 14. 5. 16. 37. IV. Teghenreden.

Eusebius. Hadde de partijdicheydt Coornhert niet gantsch haren slave gemaekt/hy soude dit argument hebben nagelaten / want Coornherts eygen verklaringe zal onze rechtvaerdigen. Ick segge dan voor Eerst/dat het Coornherts valscheyt is/ als hy seght dat wy het woordeken al ende vele aen d'eene zijde anders nemen/dan aen d'ander. Aen beyden zijden verstaen wy alle, aen beyden zijden vele: ende dat de selve die Paulus vers 18. alle noemt/ die vele zijn die hy noemt vers 19. ende dat de selve die hy vers 19. vele noemt/ die alle zijn die hy noemt vers 18. Vraegt yemant waerom noemt hy d'eene repse vele die hy d'ander repse alle noemt? Ick antwoorde/alle noemt hy pse wort y del getoont.

op haer ſelven aengemerckt/ veele noemt hyſe teghen haer Hooft aengemerkt/het welke een genoemt wort. Hy en ſtelt niet veele tegen weynige / ofte tegen alle maer tegen een, om te toonen dat nochte de ongehoorſaemheyt Adams alleen by Adam/nochte de gehoorſaemheydt Chriſti alleen by Chriſtum is gebleven maer door eens menſchen ongehoorſaemheydt vele tot zondaers zijn gewordẽ/ ende door eens menſchen gehoorſaemheydt vele tot rechtvaerdige ſullen worden. Siet nu voorders hoe Coornhert deſe alle en veele neemt: Neemt hy het aen beyden zijden van even vele ofte even deſelve perſonen: neen/maer hy verſtaet alle en vele aen beyden zijden van een ghemeenſchap der menſchen in ſekere gelegenthey t. De alle ende vele aen d'eene zijde zijn/na ſijn gevoelen die door 'tnavolgen van Adams ongehoorſaemheyt gemeenſchap met Adam hebben: aen d'ander zijde / die door navolginge van Chriſti ghehoorſaemheydt gemeenſchap met Chriſto hebben/Sect. 19. Die eerſte alle ofte veele zijn ongelijck grooter in getal/dan de andere alle ofte veele: want veele loopen den breeden / weynige vinden den ſmallen wech. Heeft Coornhert onder de ſelve woorden alle ende vele, aen d'eene zijde een veel grooter en andere menigte willen verſtaen hebben dan aen d'ander zijde: verſtaende aen d'eene zijde veele dat is die alle die Adam navolgen: aen d'andere zijde vele dat is alle die Chriſtum navolgen. Wat reden konde hy hebben om ons te ſtraffen als wy aen d'eene zijde door vele ende al verſtaen alle die met Adam ghemeenſchap hebben als uyt hem geſproten: aen d'ander zijde door vele ende al verſtaen alle die met Chriſto geeſtelijke gemeenſchap hebben?

Aſterictus. Ick beginne te mercken dat alle Coornherts dickwijls vernieuwt geklap over deſe woordekens niet anders en is dan onverſtandich geraes.

Naerder ontdeckt en vernietcht.

Euſebius. Ick wil het nu noch meer doen mercken. Dit is ſijn bewijs ofte liever ſophiſterije. Indien men door die veele die door Chriſtum gerechtvaerdigt worden veele en niet alle menſchen moet verſtaen/ſo moetmen oock door die veele die door Adam ſondaers zijn gewordẽ veele ende niet alle menſchen verſtaen. Als

ick

ick dan vrage: Wat wilt ghy Coornhert? Stelt niet Paulus veele ende alle voor een? Ja sal hy seggen: ende also verliest hy sijn voordeel dat hy soeckt in het woordeken veele, dewijle het gheen andere personen betepckent dan die door het woordeken alle aengewesen worden. Vrage ick verder/zijn die alle even de selve ende even veel aen Christi zijde/als aen Adams zijde? Neen/ sal hy seggen: maer ick versta aen d'eene zijde alle die onder zulck een soorte behoren/ ende aen d'ander zijde alle die onder die andere soorte behoren. Hoe zijt ghy dan so onbeschaemt ofte onverstandich/ segh ick wederom/ dat gy ons met dit argument wilt dringen? hebt ghy meer vrypigheyt dan wy/om onder de selve woorden een ongelijcke menichte te verstaen? konnen die veele ende alle aen Adams zijde veel meer wesen dan aen Christi zijde/so ghy self moet bekennen/ hoe kont ghy beslupten dat wy aen Adams zijde niet alle menschen mogen verstaen? Ons verschil en is dan niet daer in gelegen/of men aen beyden zijden vele ende alle op eene wijse moet nemen/behoudens dat dese woordekens aen elcke zijde niet verder getrocken werden dan de gemeenschap die aldaer verstaen wert lijden kan: want dit bekennen wy soo wel als ghy. Maer dit is alleen ons verschil/welcke dese gemeynschap zy/ ende wat vele en alle het zijn daer Paulus van spreeckt? Ghy dijft dat het alle die gene zijn die aen d'eene zijde Adam / aen d'ander zijde Christum navolgen: Wy zegghen ende hebben beweesen dat Paulus van zulcken navolgen niet en spreeckt: maer aen d'eene zijde verstaet alle die van Adam natuerlijck afkomen, aen d'ander zijde alle die door gheestelijcke afkomste Christo toebehooren. Hier op moest ghy dringhen/ hier teghen argumenten geven/ ende niet zotteliick op dese woordebens staen/ die soo wel nae onse als uwe meeninghe konnen upt-ghelepdt worden.

Asterictus. Coornhert werpt tegen Sect. 13. ende verhaelt het wederom Sect. 38. Indien men wil zegghen dat over alle menschen de verdoemenisse door die eene misdaedt is ghekoomen / ende dat alle menschen daer door tot zondaren zijn geworden: Aenhoud.

dat-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

datmen oock moet bekennen dat dooꝛ die eene rechtvaerdichmakinge ende gehooꝛſaemheydt Chꝛiſti alle menſchen ſalich wooꝛden ende rechtvaerdich : ende waer zal dan uwe Erf-ſonde blijven ?

Euſebius. Al ware dit gevolgh goet/ het en zoude de Erf-ſonde niet omſtooten : want niemandt werdt dooꝛ Chꝛiſtum rechtvaerdich en ſalich / die niet dooꝛ Adam eerſt ſondich en verdoemelijck was / ende nu al rechtvaerdich wooꝛdende dooꝛ Chꝛiſtum zijn wy niet geheel / zoo lange wy hier leven/ van de ſonde ontſlagen. Die niet wil bekennen / dat pemant kan dooꝛ Chꝛiſtum rechtvaerdich weſen ende de ſalicheyt verwachten/ ende nochtans noch zondich weſen / die zal dooꝛ onrechtvaerdige en onſalige moeten keuren alle die noch niet geheel van de zonde gevꝛijt en zijn ende noch ſtruyckelen in velen/ Jacob. 3. 2. Doch oock het gevolgh en deught niet / gelijck uyt het gene terſtont geſeyt is over de wooꝛdekens al ende vele, genoechſaem blijckt : want Cooꝛnhert ſelve en verſtaet dooꝛ alle niet leven ſoo veele ende de ſelve aen Chꝛiſti zijde / als aen Adams zijde.

V. Tegenreden.

Aſterictus. Ghy-lieden verſtaet dan alle menſchen die met Adam gemeynſchap hebben / en aen d'ander zijde alle die met Chꝛiſto gemeynſchap hebben. Hier mede weder-ſpꝛeeckt ghy openlijk u eygen Erf-ſonde/ſegt Cooꝛnhert Sect. 21. op 't eynde.

Euſebius. Kan hy dat bewijſen ſo is hy een wonder Konſtenaer.

Aſterictus. Sijn reden is deſe/ om dat deſe wooꝛden van de gemeenſchap Adams ende Chꝛiſti / noch ſelve mede-bꝛengen de navolginge / gemerckt men daer dooꝛ komt tot die ghemeenſchap aen weder-zijden. Sect. 22.

Euſebius. Ha ! dats een meeſter-ſtuck! wie en ſoude niet bekennen dat de ſchꝛiften van ſulck eenen heldt onwederlegghelijck zijn ? verblijt u Cooꝛnhertiſten over uwes meeſters kloeckheyt : doch op dat ghylieden te beter fondament mooght hebben / ghy ſult dienen te bewijſen/ datmen bewijs mach nemen van het gene in queſty ſtaet : want Cooꝛnherts partyen ſullen ſeggen dat ſulcks met eendꝛachtige toeſtemminge

ninge der geener die eenich verstant hebben verwo-
en woȝt. Nu dit staet in verschil tusschen Coornhert
n sȳn partyen/ofmen tot de gemeenschap met Adam
omt doo̊ de navolginge: want wy zeggen/dat wy al
emeenschap met hem hebben doo̊ de navolginghe /
oo̊ de natuerlȳcke afkomste van hem. Hoe konnen
y nu daer mede onse Erf-sonde tegen-spȝeken? Hier
iende een nieuwen Coornhert te zȳn om dit vast te
naken.

Aenhout.

Asterictus. Sȳn losse klappery en kan hier niet ver-
hoont werden. Nochtans / hoewel niet in u-lieder
oo̊rden/evenwel in de gemeenschap selve schȳnt enig
ewȳs te leggen. Paulus verepscht tot gemeenschap
iet Chȝisto en sȳne goederen/het ontfangen of aenne-
nen der selver/namelȳck doo̊ den gelove vers 17. so
oet oock Johannes Joh. 1. 12. en gy-lupden bekent
et selve.

Eusebius. Ick en salder oock geen verschil over ma-
en.

Asterictus. Gelȳck nu tot de gemeenschap Chȝisti no-
ich is het aennemen doo̊ den geloove / also komt tot
e gemeenschap Adams in schult en verdoemelȳck-
ept niemant dan doo̊ aenneminge Adams in onge-
ove/Sect. 32. wat is nu dat aennemen over wederzȳ-
en anders/dan Adam in sȳn ongehoo̊rsaemhept / of
Chȝistus in sȳn gehoo̊rsaemhept na te volgen? Sect. 21.

Toonende Coornherts verwerringe.

Eusebius. Wat is dese verklaringhe anders dan
en bewȳs van Coornherts verwerde hersenen?
want sy en accoȝdeert nochte met de waerheydt/nog-
e met zȳn eygen voorgeven. 1. Het is valsch dat aen-
neemen aen beyden zȳden soo veel is als navolghen/
d'ongehoo̊rsamhept Adams ofte de gehoo̊rsaemheydt
Chȝisti. De bloote woo̊rden wȳsen een groot onder-
schept / ende verschelen soo veel dat nootsaeckelȳck
verschepden saecken daer doo̊ moeten verstaen wer-
den. Ende om nu te spȝeecken van de aenneminghe
Chȝisti/ daer doo̊ wert te kennen gegeven / het gelo-
ve en vertrouwen in hem / waer doo̊ wy hem erken-
nen ende houden voo̊r onsen Heere en Salichmaker /
en doo̊ dit selve gelove ontfangen wy de overvloedige
genade en gave der rechtvaerdichept: dat is/ sy wert

ons

ons door middel des geloofs mede gedeelt / ende van ons als eygen toe-ge-eygent en aengenomen. Is dit nu na-volghen de ghehoorsaemheydt Christi? wat is Christi gehoorsaemhept navolgen / dan Gode gehoorsamen na het exempel Christi? Is dit nu Christum door het geloove aennemen? Isser dan geen onderschept tusschen gelooven / ende Christi exempel in ghehoorsaemheydt na te volghen? Ja eerst neemtmen Christum door den geloove aen / ende hier op / ofte lieber hier upt / volght het navolghen sijns exempels in gehoorsaemheydt. II. Hoe wert Adam aengenoomen door ongelove? te meer / alsoo Coornhert dryft dat het even alsoo gaet aen Adams zyde / als aen Christi zyde? het ongeloove en neemt niet aen maer verwerpt eenighe saecke; soo moeste dan het ongeloove Adam niet aennemen maer verwerpen. Om in de maniere der gemeenschap volle gelyckheydt te stellen / gelyck Coornhert wilt schynen te doen / moeste hy segghen: Gelyck men door het gelovigh aennemen Christi / met hem gemeenschap kryght / alsoo door het gheloovigh aennemen Adams kryght men gemeenschap met hem. Neen sal Coornhert seggen: Ick en versta geen ongeloof tegen Adam / maer teghen Godt. Wel aen / sal ick seggen / hoe wort Adam aengenomen met eene daet die niet op hem siet / maer tegen Godt gaet? In alle gheval hoe kan het in de maniere onser ghemeenschap met Adam gesept werden even eens te gaen / als in de maniere onser gemeenschap met Christo? want aldus soude Adam genomen werden niet met een daet van aenneminge Adams / ofte een daet die waerlyck / veel min voordachtelick op Adam siet / maer een daet alleen van verwerpinge Godts: daer aen d'ander zyde Christus werdt aenghenoomen met een daet die waerlyck en gantschelyck op Christum siet / als het principale voorwerpsel waer in sy besich is. Eyndelyck / gelyck terstondt van Christo gesept is / also segge ick wederom van Adam: dat het geheel wat anders is Adam aen te nemen / dan sijne ongehoorsaemheydt na te volgen. III. Den Apostel stelt klaerlyck teghen malkanderen Adams ongehoorsaemheydt / als ons sondaren en verdoemelyck stellende; ende Christi ge-

hoor-

oorſaemheydt / als ons rechtvaerdige ſtellende dien
et leven berept is. Geſchiet dit nu anders niet dan
oor navolginge van Adams ongehoorſaemheyt en-
e Chriſti gehoorſaemheyt / ſoo en moet Chriſtus niet
nders zijn ter rechtvaerdigheydt dan een voorbeeldt
m na te volgen. Ick weet wel dat Chriſtus ſich ſel-
en ons tot een exempel heeft geſtelt / gelijck Joh. 13.
5. 1 Petr. 2. 21. en elders ghleerdt wordt: ſoo dat
oornhert dit niet en behoefde te bewijſen Sect. 27.
aer dit ſal noyt bewesen werden / dat ons Chriſtus
r rechtvaerdigheyt niet anders en is dan een exem-
el ofte voor-beeldt. Want dat Coornhert wederom
ect. 27. het geloove ſtelt als een navolginghe Chriſti /
eldt hier niet ende is al wederleydt: dat hy oock het
eloobe de aenneminge Chriſti ende vereeninghe met
hriſto toe-ſchrijft / is bupten verſchil ende doet niet
t deſe ſake. Hy ſeght dan niet dan onnodige dingen /
aer gaet ſijnkens voorby waer op hy ernſtigh moe-
e letten / als het gene ſijn gevoelen geweldich tegen
opt. Want het is ſchandelijck te ſegghen dat ons
hriſti gehoorſaemheit niet anders tot rechtvaerdige
aeckt dan als een voorbeelt ofte exempel: Ja alſoo
ſoude niet eygentlijck Chriſti gehoorſaemheyt ons
t rechtvaerdige make / gelijk Rom. 5. 19. geſeit wort;
aer onſe navolginge van die gehoorſaemheit ſoude
ns tot rechtvaerdige maken: want het is ſeker dat
et voorbeelt / maer het wercken na dat voorbeeldt de
ake doet weſen / ofte ſus of ſo weſen. Soude dat niet
ijn accoordeeren met de woorden Pauli? Seght men
och / gelijck het de waerheyt is / dat Chriſti gehoor-
aemheyt niet als een voorbeelt van Paulo werdt ge-
elt / maer als eygen bysonder kracht en vermoghen
ebbende om ons rechtvaerdighe te ſtellen; ſoo moet
en oock ſeggen / dat Adams ongehoorſaemheydt
iet als een exempel van Paulo aengemerckt werdt /
aer als eyghen bysonder kracht en werckinge heb-
ende om ons ſondaren te ſtellen.

Aſterictus. Hoewel Coornhert in de navolginge ver-
oert is / even wel blijft dit noch / dat niemant tot de ge-
eenſchap Chriſti met alle ſijne ſchatten en komt / dan
leen door 't gelovigh aennemen / 't welck des men-

Aenhoud op een an- der wijſe.

ſchen

ſchen eygen doen is: Waer op volght / dat niemant met Adam ende ſyne ſchuldt ende verdoemeniſſe ghemeenſchap en heeft dan door eygen doen / te weten / door aennemen Adams / Sect. 32.

Euſebius. Het gevolgh is valſch / daer uyt rijſende / dat Coornhert de vergelijckinge die Paulus ſtelt tot een verder ghelijckheydt wil trecken dan ſyn oogemerck ofte de woorden mede brengen. Laet de woorden wy over ende weder-over bedacht werden / men zal niet anders vinden dan dat Adam ende Chriſtus elck met een menichte die haer toebehoort tegen malkanderen vergeleecken werden / aengaende de ſchade die van den eenen / ende de weldaedt die van den anderen over ſyne menichte uytgaet. Maer dat de maniere van gemeynſchap met beyden / zoude vergeleecken werden / ſal noyt blijcken. Het is dan wel waer dat de geloovige (onder deſe zijn ook ingeſlooten hare kinderen die 't genaden-verbondt mede toekomt) Chriſtum aennemende gemeenſchap met hem hebben: maer dat ook ſulcke aenneminge Adams aen d'ander zijde zoude noodich weſen eer men met hem gemeenſchap heeft / daer van is het contrarie gebleecken / in myne bewijſ-redenen. Chriſtus wert ons met alle zijne goederen geſchoncken van ſynen Vader / daerom hier is aenneminge noodich om daer mede gemeenſchap te hebben: maer uyt Adam zijn wy natuerlijck voort-gekomen / waren in ſyne lendenen als hy zondichde / ende hebben gemeenſchap met hem eer wy hem navolghen ofte door ons eygen doen aennemen / daerom en wasſer geen aenneminge nodich om met hem gemeenſchap te hebben.

Siet voor Cap. 9.

VI. Tegenreden.

Aſterictus. Was Adam door zijn ſonde bedorven toerekentlijck of waerachtelijck?

Euſebius. Waerachtelijck / ende het dunckt my vreemt datmen ſpreeckt van toereeckentlijck bedorven te worden: wat is dat voor een bedorven worden? wy en kennenſe niet. Daerom Coornhert heeft werck geſocht ende tijdt te veel gehadt / dat hy ſoo beſichtlijck Sect. 23. daer tegen diſputeert.

Aſterictus. Indien waerachtelijck / zo moet Adam als geloovich en herboorzen / waerlijck niet waen-

lijck

hck geneſen zyn geweeſt: anders maeckt ghy de ge-
nade des Salichmakers onkrachtiger in't geneſen /
an die zonde Adams in't verderven: Want Adams
onde zoude hem waerachtelijck verdoemen / maer
Chriſti genade hem maer toereeckentlijck gheneſen
hebben. 't Welck Chriſto oneerlijck zoude weſen /
ect. 34. 25.

Euſebius. Wy en kennen geen waenlijck ofte toe-re-
entlijck geneſen. Ick ga nu voorby dat waenlijck
n toerekentlijck plompelijck van Coornhert voor een
eſtelt wert. Geneſen der bedoventlijck ofte des be-
oovenen menſches is een uytdryvinge der bedovent-
ept in den menſche/ ende een wedergevinge der hey-
chept. Wy ſchryven deſe Chriſto mede toe / ſeggende
at den geloovigen niet alleen Chriſti gerechtichepdt
verdt toegereeckent gelijck dickwijls / met namen
om. 3. en 4. en 5. werdt geleert; maer oock dat hy
aer door ſijnen Geeſt geneeſt / van hare bedoventi-
ept/gelijck Rom. 5. 19. ten deele wert aengeroert /
nde Rom. 6. &c. breeder getoont. Wat oneere doen wy
an Chriſto / ofte waer in maken wy ſyne genade on-
rachtiger dan de ſonde?

Aſterictus. So en konde dan den geſont-gemaeckten
dam ſijnen nakomelingen geen verdervinge of won-
e aen-erven / nadien hyſe ſelfs niet meer en hadde.
ect. 25.

Euſebius. Hoe dickwijls ſal deſe beuſelingh noch voort komen? iſſe niet verſchepdenmael beantwoort? want wy hebben nu verſchepdenmael geſeyt / Dat Adam over-erft het gheene hy ſelve behaelt ende verſoorſaeckt / niet het gene hy hadde door de ghenade in Chriſto/hoedanich was ſyn geneſinge ofte geſontmakinge van de ſonde: deſe en erft niemant van Adam/ maer dieſe geniet genietſe door Chriſtum/welck genot door Chriſtum preſupponeert de zondelijke ſieckte van Adam ge-erft. Wy hebben oock beweſen/dat de geneſinge van de ſonde in dit leven niet volkomen maer op trappen geſchiet/ ſoo dat Adam noch eenige overblyfſelen der verdoemden nature/ geloovich en bekeert zynde/ heeft behouden. Siet voor Cap. 1.

Aſterictus. Op dit leſte ſegt Coornhert, dat Adam vol- Aenhoud.

komelijck is geneſen / Sect. 25. ſoo ghy dit ontkent / dat ghy niet en kondt zegghen / dat de veelheyt der heerlijcke daden Chriſti ſoo machtich ſoude zijn om Adams wonde hier volkomelijck te geneſen / als Adams eenige zonde om te wonden. Sect. 30.

Siet t'ſamen ſpr. 2. Cap. 29

Euſebius. Daer op is oock al geantwoort. Nu ſegge ick maer kortelijck: dat den grondt van dit argument deſe moet weſen. Waer de wonde Adams niet volkomelijck en wordt gheneſen / daer is Adams zonde machtiger om te wonden / dan Chriſti daden zijn om te geneſen. Nu in veele gheloovighe wordt de wonde Adams niet volkomelijck geneſen / nademael Coornhert ſelve bekennen moet dat niet alle geloovige volkomen geneſen worden in dit leven / maer veele noch zondich zijn. Soo zal hy dan moeten ſeggen / dat in deſen de zonde Adams krachtiger gheweeſt is om te wonden / dan Chriſti daden zijn om te gheneſen. Dit beſlupt zoude hy verwerpen / ſoo en moet dan ſijnen grondt niet deughen. Maer ick bidde u / laet deſe brabbelingen varen: 't is maer klappers werck zo dikwijls een ſelve ſake op te werpen. Ende waerom hebt ghy het hier doch willen voorſtellen / nadien ghy het over Sect. 39. en 45. als beantwoordt hebt voorby gegaen?

Aſterictus. Wel aen / wy ſullen ophouden / ende met een bekennen dat deſe plaetſe upt Rom. 5. u lieden niet en kan benomen werden: want ick en vinde niet meer daer op tegen te werpen: oock iſt genoech ghebleecken / dat alle Coornherts tegen-ſpreecken / waer mede hy zo veel pampiers heeft bekladdet / niet anders in en heeft dan ten deele ydele argumenten / ten deele verdrietige rediten. Hy is Sect. 28. 29. 31. ſeer beſich om te bewijſen / dat in ſijne verklaringe geen ongelijckheyt kan gevonden werden tuſſchen de gemeenſchap Adams ende Chriſti: doch daer en is niet in dat de ſaecke ten principale aengaet / dat u bewijsreden in't minſte raeckt / ofte ſijn tegen-redenen beſticht. Wy mogen dan tijt winnen.

VII. Teghenreden uyt Socino.

Euſebius. Nademael ghy ſomtijdts yets tegen-gewerpen hebt / dat upt Socini ſchole komt / ende ick oock Socini ſophiſtrijen verſchepdenmael ofte beant-

woordt

doodt ofte voorgekomen hebbe / ick moet u hier we-
derom tegen een tegen-werpinge of twee van den sel-
ven wapenen. Hy seght: Als Paulus segt: Dat de
doodt door de sonde in de Werelt gekomen is, dat hy
spreeckt van dadelycke niet van erfelycke zonde. Om
dat namelyck / den eersten inganck des doodts in de
Werelt niet geschiedt en is door eenighe Erf-sonde /
maer door dadelycke sonde: nademael Adam met de
doodt gestraft is / niet om dat hy met eenighe schuldt
der verdorventheyt van natueren besmet was / maer
om dat hy Godts ghebodt niet en hadde ghehouden.
Dat is dit anders dan bedrieghelycke sophisterye?
Is waer Adam is ghestraft met de doodt om syne
dadelycke overtredinge van Gods gebodt / waer me-
de hy alreede de gheestelycke doodt behaelt hadde.
Maer Socinus moet wel blindt geweest zyn / heeft
hy niet gesien / dat Paulus niet alleen en spreeckt van
den eersten inganck des doodts / maer oock van des
selfs doorganck tot alle menschen door de zonde: en-
de dat het inkomen des doodts in de Werelt niet te
ontkennen geeft datse Adam is onderworpen ghewor-
den / maer datse / ghelyck oock de sonde / de menschen
al t gemeen bevangen heeft ende zoo ghestadich is
door gegaen. Door eenen menschе (seght hy) is de son-
de in de Werelt gekomen, ende door de sonde de doodt,
ende also is de doot door gegaen tot alle menschen: maer
dat is door de sonde de doot also door gegaen? In wel-
ke alle gesondicht hebben, ofte ghelyck het Socinus
verset / nadien ofte voor soo veel sy alle gesondicht heb-
ben. Paulus en kent geen ander oorsake van de doot
als de sonde. Maer wat sonde? die alleen gemeen is /
ghelyck hy de doodt allen gemeen maeckt. Hier uyt
volght klaerlyck dat Paulus niet slechtelyck han-
delt van de sonde als van Adam begaen / maer als
die alle menschen haer verstreckende / ende de doodt
voorsaeckende: ende volghens dat hy niet alleen
spreeckt van dadelycke / maer oock van erfelycke son-
de. Te meer om dat Socinus selve bekent dat de
doodt / waer van Paulus spreeckt / oock tot den kinde-
ren is door gegaen. Is dan de doodt tot allen door
gegaen door de zonde / nadien ofte voor soo veel sy alle

geſondight hebben, ſoo moeten oock de kinderen ghe-
ſondight hebben en ſonde hebben: maer hoe konnen
ſy geſondight hebben en ſonde hebben dan dooꝛ Erf-
ſonde/alle in Adam geſondicht/ende de ſondige natu-
Aenhoudr. re van hem ge-erſt hebbende? Socinus houd aen/
ende ſegt/ Dat het wooꝛdt ſondigen eenvoudelijck ge-
ſtelt niet anders dan dadelijcke ſonde en kan beteecke-
nen. Ick antwooꝛde/ dewijle Socinus verſtaet ey-
gen dadelijcke ſonde gedaen in eygener perſoon/ dat
ſijn zeggen valſch is: want het kan oock betekenen
ſonde in onſen ooꝛſpꝛonck begaen/waer van dooꝛ ook
gehandelt is op de tweede tegen-reden van Cooꝛn-
hert. Ja het kan oock beteeckenen het zaedt ofte den
wooꝛtel ofte den booſen aert waer upt de zonde wooꝛt-
komt/als Joh. 9. 2. Wie heeft'er geſondicht? deſe of-
te zijne ouders, dat hy blindt ſoude ghebooren worden?
daer werdt ghevꝛaecht van een ſondigen dooꝛ de ghe-
booꝛte/hoe konde dat verſtaen werden van eygen da-
delijck ſondigen? Doch al lieten wy Socini ſegghen
toe/ten kan hem niet helpen/nadien Paulus dit wooꝛt
ſondigen alhier niet eenvoudelijck en ſtelt/ maer met
opſicht op de vooꝛgaende wooꝛden: Door eenen men-
VIII. ſche is de ſonde in de Werelt gekomen, &c. Hy beroept
Tegenree- hem op vers 13. oock tot de Wet was de ſonde in de
den oock Werelt. Dit en kan na ſijn meeninge gheenſins van
uyt Socino. de Erf-ſonde verſtaen wooꝛden. Sijn reden is/ om dat
Paulus ongetwijffelt ſeggen wil/ dat die zonde tot de
Wet toe in de Werelt was/waer tegen de Wet/name-
lijck de Wet Moſis/ daer na is geſtelt. Het welck wy
wel ſullen toeſtaen/ maer 't gene hy daer op toeneem
is valſch: te weten/ dat de Wet alleen tegen de dade-
lijcke ende niet tegen de Erf-ſonde is gegeven ofte ge-
ſtelt. Want de Wet en is niet alleen geſtelt tegen de
zonden welcke ſy ongemiddelt ende recht upt verbiet
maer oock tegen alle ſonde ende booſheyt die daer to
eenichſins leydet en den menſche doet neygen/ende al
de fonteyne is van de dadelijcke ſonden. Als de We
verbiedt afgoderije/ beelden-dienſt/ miſbꝛuyck va
Gods naem/ den Sabbath te ſchenden/ te dooden
echt-bꝛeecken/ ſteelen/ valſch getuygenis te geven/ t
begeeren: Gebiedt den Sabbath te heyligen/de Ou
der

ers te eeren: Voorwaer hy en eyscht niet alleen na-
tinge van die quade/volbrengen van die goede wer-
en/maer eyscht oock eenen vasten grondt in het herte
n liefde uyt gantscher zielen/ gemoede en krachten:
nde verdoemt ter contrarie alle quade hebbelijkheyt
te aenklevende ondeught/ die inwoonende ende son-
gende zonde/ waer van Paulus spreeckt Rom. 7.
at boose vleesch/dien ouden menschе der zonde/waer
an Paulus dickwijls spreeckt/meenende daer mede
en krachtighen zondelijcken aert die den menschе
nhanght. Dit gaet verder dan de dadelijcke zon-
n. Ja maer/ sal yemandt zeggen/de Erf-sonde dis
yp-lieden dryft zoude van naturen wesen/ ende van
r geboorte aen/ hoe kan de Wet daer tegen gestelt
esen? hoe kan zulcken sonde verbooden werden?
ick antwoorde / Eerst even gelijck alle quade hebbe-
ckheyt verboden werdt die alrede den menschе aen-
eeft ende lange aengehangen heeft: namelijck ghe-
iddelt en by gevolch. Ten anderen, onsen eersten
uderen/ende in haer 't gantsche menschelijcke ghe-
chte/ was geboden hare gerechtichepdt te bewa-
n/ d'ongehoorsaemheydt verboden ende daer mede
doorventheydt die daer mede zoude behaelt werden.
n hen is dan ons alle d' Erf-zonde verboden. Ten
rden, ick vrage/of de Wet geen ander ampt en heeft
n verbieden? ick segghe datse wel sonderling ge-
ven is om de sonde te ontdecken/ ende de gheheele
erelt voor Godt verdoemelijck te verklaren Rom.
19/ 20. Ende dit doet de Wet alsoo / datse niet
leen den den menschе den vloeck verkondicht om da-
lijcke overtredingen/ maer oock ontdeckt der men-
hen onmacht: die zoodanich daer tegen bevonden
erdt / Dat de Wet niet alleen niet en gedijdt ten
ben/ maer oock niet en kan daer toe ghedpen/ na-
en sy onmachtich is, door het vleesch kranck zijnde/
m. 8. 3. ende niet en kan levendich maecken /
aer alles onder de zonde besluyt/ Galat. 3. 21.
, ende soo kon oock de Wet gestelt wesen tegen de
rf-sonde/ende is inder daet daer tegen gestelt: want
or haren volmaeckten eysch geeft sy te kennen dat
ntsch heylich moet wesen die door en in hem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

zelven Gode ſal behagen: openbaert het onvermogen des menſchen tot ſulcken heyligheydt / ende volgens zijn onbequaemheyt om Gode te behagen / ja verklaert hem verdoemelijck: ende nadien deſe onbequaemheyt bevonden werdt van jonghs op / ende in de natuere zelve gelegen te weſen / zo verklaert zy den menſch van natueren verdoemelijck / ende veroordeelt de Erf-ſonde als de onreyne fonteyne van alle onheyligheyt ſtrijdende tegen de Wet des Heeren. En hier mede hope ick / ſal u Socini ſophiſterije genoechſaem beantwoordt weſen. Eenige andere dingen die hy meer tegenwerpt hebben wy beantwoort in de beweeringe van onſe bewijſen.

Aſterictus. Ghy hebt in Socino tegen gegaen 't gene ick ock by den Remonſtranten ghevonden hebbe: 't welck my inden ſin komende / ſo komt my met eenen voor een ander tegen-werp der ſelver. Paulus zeght (zeggen ſy) vers 13. Want tot op de Wet was de ſonde inde Werelt: dit en verſtaet hy niet van d'Erf-ſonde / want ghy ghelooft datſe ock bleef onder ende na de Wet.

Euſebius. So meenen ſy dan dat Paulus van geen ander zonde ſpreeckt dan die alleen voor de Wet / ende niet daer onder oft daer na was.

Aſterictus. Dat moet noodtſaeckelijck de meeninge weſen ende daer toe gebruycken ſy ock vers 14. De doodt heeft geheerſcht van Adam tot Moſem toe, ock over de gene die niet geſondight en hadden inde gelijckheyt der overtreedinge Adams. Dit zeggen ſy niet verſtaen te konnen werden van d'Erf-ſonde / nadien (volghens u ghevoelen) de doodt niet alleen van Adam aen tot Moſem toe over de kinderen geheerſcht heeft / maer ock daer na.

Euſebius. Volghens deſen grondt en moet Paulus ock niet ſpreken van eygen dadelijcke ſonden / want deſe en waren niet alleen tot Moſem toe, maer ock onder ende na de Wet.

Aſterictus. Sy verſtaen dat Paulus ſpreeckt / niet van allerley eygen dadelijcke zonde / maer van ſoodanige die zulck niet en was als Adam hadde begaen / ofte gelijck Paulus ſpreeckt: Niet in gelijckeniſſe der over-

vertredinge Adams, dat is/ niet tegen een upt-gedzuk-
Wet waer aen de sententie des doots tegen de o-
tertreders hingh. Sodanige sonde/ zeggen sy alleen
oor de Wet Mosis geweest te zijn/ maer niet onder ofte
a de Wet: want die Mosen gevoelt zijn/ hebben so
hel als Adam een klare upt-ghedzuchte Wet ghe-
adt.

Eusebius. Met sulck verstant verstricken zy haer
elven. Want I. Indien niet te sondigen na de gelijke-
isse der overtredinge Adams, niet anders is dan niet
e zondigen tegen een klare upt-gedzuckte Wet waer
en de sententie des doodts hingh / hoedanigen Wet
an Adam aen niemant zoude gehadt hebben dan die-
e dooz Mosen is gegeven: so heeft verre het meesten-
eel der menschen oock na Mosen niet gesondight na
elijckenisse der overtredinge Adams, nadien Godt dooz
Mosen zijne Wetten ende Rechten aen Israel gaf /
ndere volcken latende wandelen haer eygen wegen/
Ps. 147. 19. 20. Act. 14. 16. Indien dan Paulus (ge-
yck zy seggen) niet spzeeckt dan van soodanige zonde
ie alleen vooz en niet na Mosen is geweest / soo en
noet hy oock niet spzeken van zonden die niet en ge-
chiededen tegen een upt-gedzuckte Wet. II. Hoe sul-
en zy bewijsen dat alle menschen die van Adam aen
ot Mosen toe geleeft hebben / geen upt-gedzuckte
Wet met bygaende bedzepginge des doodts / ontfan-
gen hebben? raden sy het/ zoo en heeft haren uptlech
geen vast fondament: ende men sal op raden de con-
trarie meeninge immers zo wel konnen bevestigen:
ja men zal vooz de zelve niet alleen mooghen raden /
maer oock goedt bewijs konnen geven. Want als-
men vooz de zond-vloedt den verdallen Gods-dienst
herstellende begost te prediken van des Heeren naem, of-
te/ des Heeren naem aen te roepen Gen. 4. 26. als den
Geest des Heeren de menschestrafte, ofte/ met den men-
schen twistede, dat is / haer leerde/ strafte/ dzepghde/
Gen. 6. 3. als Noah den Prediker der gerechticheydt,
het volck onderwees/ 2 Pet. 2. 5. als God Abzaham
leerde/ wandelt voor mijn aengesichte, ende zijt oprecht.
Gen. 17. 1. zijn verbondt ende de besnijdinge gaf te
houden met bedzepginge des doots aen de verbzekers

ſijns verbondts / Ibid. vers 9. tot 14. ende hem beveelt zijne kinderen te leeren / dat ſy des Heeren wegen hielden / met belofte / dat de Heere op Abraham zoude laten komen alles wat hy hem hadde toegeſept / hem daerentegen bekent makende ſijn voorgenomen straffe over Sodoma / Gen. 18. 19. 20. 21. gelijck hy te voren de straffe der Egyptenaers ende Cananiters hadde voorſept / Gen. 15. 14. 16. zalmen zegghen derven dat in deſen allen geen klare upt-gedruckte Wet en zy geweeſt? heeft dit alles zonder klare Wet konnen geſchieden? Daer beneffens vindtmen verſchepden Wetten klaer upt-gedruckt / als de Wet van den Sabbath Gen. 2. 2. de Wet van het Houwelijck, Gen. 2. 23. 24. welcke wanneer Abimelech tegen ginck / zoo wierdt hem de doodt verkondicht om des wijfs wille die hy genomen hadde; ende dit niet met een nieuwe ſententie / maer die bekent was / nadien Godt ſo eenvoudelijck ſeght: Want zy is met eenen man getrouwt, toonende dat het een wel-bekende Wet was / Wie eens anders wijf neemt, ſal den doodt ſterven, Gen. 20. 3. Soo vintmen mede de Wet van doodtſlag, Gen. 9. 5. 6. die al te voren aen Cain hadde haer kracht getoont / Gen. 4. 9. tot 14. Sodanige ſalmender meer vinden / by welcken wanneer ſchoon gheen bedrepginghe des doodts van Moſe gemeldet en werd / het blijckt nochtans genoech upt eenige / hoe het met de andere heeft geſtaen / nadien God ſo wel d'een ſonde haet als d'ander. Ende doch nadien de gene die Gode behaecht hebben oock voor Moſe / moeſten gelooven Heb. 11. 1. tot 29. ſalmen ſeggen dat ſy geen klare Wet en hadden dat ſy moeſten gelooven ende wat ſy moeſten gelooven? dat Godt geen belofte van leven of bedrepginge van doodt by 't gebodt van 't geloove gebaecht heeft? Nadien ſeeckere geſette Godts-dienſt van den vromen is gedrupckt / als blijckt in Abels offerhande / Gen. 4. in Abrahams Altaren / offerhanden / aenroepinge van des Heeren naem Gen. 12. 7. 8. en 13. 4. en 15. 9. Ec. In Melchiſedechs Prieſterdom Gen. 14. 18. 19. 20. daer in dat Abraham een Propheet was / Gen. 20. 7. In de Godtſ-dienſtichepdt van Iſaac / Jacob / Job / ende ſijne vrienden / etc. ſalmen

nen seggben dat sy geen klare uptgedzuckte Wet en
adden/ende dat sy den Gods-dienst hebben geoefent
a gissinge of haer eygen goedt-duncken? 't Is waer
le Wet is door Mosen gegeven, namelijck alsoo/ datse
u publijck beschreven is/ ende misschien ook klaer-
er ende in meer particularitepten is voorgestelt: doch
aer upt en volgt niet datter te voren geen klare upt-
gedzuckte Wet en sy geweest/en met levendige stem-
ne geleert en in gedachtenisse gehouden. Waer upt nu
lijckt dat geensins die alle/ die dadelijck gesondicht
ebben tot Mosem toe/ niet na de gelijckheyt der over-
redinge Adams gesondight hebben, maer alle geson-
dight hebben na de gelijckheyt der overtredinge Adams.
Men kan ook de sulcke niet uptslupten onder welc-
ten de Wetten Godts ende den waren Godts-dienst
as vervallen: want dat en maeckt niet dat hare
onden minder Adams sonde zoude mogen gelijcken/
a maecktse eer meer de selve gelijck/ende dies te meer
eeft men te dencken dat de doodt over haer moeste
eerschappije hebben. Om nu te beslupten: Indien
ondigen na de gelijckheyt der overtredinge Adams, is/
adelijck te sondigben tegen een klare uptgbedzuckte
Wet/ gelijck de partijen selve seggen: soo moeten alle
e gene die dadelijck gesondicht hebben voor de Wet
Mosis na de gelijckheyt der overtredinge Adams geson-
icht hebben/ als die sondichden tegen Godts klare/
uptgedzuckte/wel bekende Wetten. Welcke sullen nu
esen die niet gesondigt hebben na de gelijckheyt der o-
ertredinge Adams? niet die ghcene die wel dadelijck/
naer niet tegen eenige exprese Wet sondichden/want
ulcke warender geen/gelijck getoont is: het moeten
an nootsaeckelijck die gene wesen die geen dadelijc-
e/ maer alleen de Erf-sonde hebben. Waer toe ick
och gebe dese III. reden/dat Paulus selve klaerlijck
e menschen van Adam tot Mosem toe in twee soorten
eelt. Want als hy segt/ de doot heeft heerschappije
ehadt/ oock over de gene die niet gesondicht en heb-
ben na gelijckenisse der overtredinge Adams: 't is e-
ven of hy seyde/ Niet alleen over de gene die geson-
dicht hebben als Adam/ maer oock neffens dese
over soodanige die niet gesondicht hebben als Adam.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Die geen Erf-sonde kent / neemt dit onderschept en-
Siet voor Cap. 9. in het derde bewijs. de dese verdeelinge wech. Het gene Socinus hier te-
gen seght is onlangs tegen-gegaen: en wat konnen
de Remonstranten seggen? zy meenen dat alle die da-
delijck gesondicht hebben / tot de Wet toe / behoozen
tot die gene / die niet gesondicht hebben als Adam: welck
zijn zy dan die als Adam gesondicht hebben tot de Wet
toe? zy en zijn nergens te vinden. Wilmense vinden /
men moetse zoecken in de menichte die dadelijck ghe-
sondicht heeft. Maer welcke zijn het dan die niet als
Adam ghesondicht hebben? daer en blijven geen an-
der menschen over dan die niet dadelijck ghesondicht
hebbende met de Erf-sonde behangen zijn.

Aenhoudt. Asterictus. Is dat waer waerom seght Paulus /
tot op de Wet was de sonde inde Werelt, ende de doodt
heeft gheheerscht van Adam aen tot Mosem toe, &c?
want na u gevoelen blijft d'Erf-sonde ende de heer-
schappije des doodts in de kinderen oock na de wet-
gevinge dooz Mosen.

Eusebius. Paulus spzeeckt also / om een tegenwerp
Siet in de selve plaetse. vooz te komen / ende sijn zeggen meer te bevestighen /
gelijck onlangs is getoont: maer geensins om de vol-
gende tijden upt te slupten. Van I. hy spzeeckt vers
12. generael / sonder eenige tijt te specificeren. II. vers
13. en 14. noemt hy wel om de vooznoemde reden den
tijt / tot op de Wet, ende van Adam tot Mosem toe, maer
hy en stelt niet het woozdt alleen, nochte eenich tey-
cken / dat hy de volgende tijden uptslupt. III. Heeft niet
de zelve doot / waer van hy seght / datse geheerschet
heeft gehadt van Adam aen tot Mosem toe, oock daer
na heerschappije gehadt? ende waerom en zal de sel-
ve zonde daer hy van spzeeckt / ende seght / datse was
tot op de Wet, daer na niet mogen geacht werden ge-
weest te zijn? IV. De partijen zelve en konnen ons
hier geen zonde wijsen die alleen vóór ende niet na de
wet-gevinge geweest zy: want zelfs die zonde die zy
hier verstaen was oock daer na / gelijck alreede is ge-
bleecken.

CA-

CAPITTEL XI.

Eenighe bewijs-redenen die Coornhert niet en heeft aengeroert, werden voor geſtelt en verklaert.

Asterictus. Ghy hebt my verghenoecht. Ick verblijde my zeer dat het groot ſpreecken der Coornhertiſten, waer mede zy de eenvoudige ſoecken wanckelmoedich te maken / zoo ydel bevonden ende te ſchande gemaeckt is. Want ſoo verre is het van daer, dat Coornhert (gelijck hy roemt Cap. 8. ſect. 54.) u-lieder voornaemſte ſpreucken ende fondamenten lichtelijck zoude omgheſtooten hebben, ja tegen u-lieden gekeert, dat hy ter contrarie bevonden is niet dan ydel gheraes ende overvloedt van loſſe woorden / als een Procureur van quade cauſen, uytgegoten te hebben. Het is voorwaer verdrietich dat hy op ſoo nietige ſophiſterijen zoo ſtout ende volmondich derft pochen: ende ick en kan my niet ghenoech verwonderen dat hy zelfs, willende zulck eenen Rabbijn weſen / niet ghemerckt en heeft hoe wepnich ſijn ſeggen en tegen-ſpreecken bindet. Ja ick ontſette my daer over dat ick, hoewel wepnich gheoefent / in ſijn geklap eertijdts zoo veel ſwarichept hebbe gemaeck / even of het onmoghelijck hadde gheweeſt de Erf-ſonde ſtaende te houden. Doch nu ick Coornherts gheklap zoo los vinde: ja zelfs de archliſtigheden der gener die ſubtijlder willen ſchijnen vernieticht ſie: ick hope my zoo veel vaſter te houden aen de beveſtichde waerheydt / als ick voor deſen meer genoeght hebbe tot de ghedichtſelen van eygenſinnige lieden.

Euſebius. Het gaet veeltijdts zoo met de menſchen, ende met namen is het gebleecken in Coornhert / ende blijckt noch dagheliicks in ſijne diſcipulen: Wat tegen hare ſinnelijckheyt ſtrijdt dat moet quaedt weſen hoe ſterck het woordt beweſen / want (gelijck eens eenen tegen my ſeyde) ſy en konnen noch willen 't ſoo

niet

niet gelooven / ende daerom behagen haer lichtelijck de ongeschickte knibbelinghen die zy daer tegen konnen bedencken: Maer wat met hare sinnelijckheyt accoordeert dat moet met ghewelt goedt wesen / al en hebben sy daer toe niet dan gissingen/ende al ontmoeten haer onwederleggelijcke tegen-werpingen/ want zy willen 't soo gelooven. De Heere gebe haer bekeeringe ter salicheyt: anderssins zy mogen wel weten / dat Godt sulck schandelijck spelen met sijn woordt en waerheyt niet laten en zal swaerlijck te straffen. Doch laet ons voortgaen ende noch eenige bewijsen sien die Coornhert niet bestreden heeft. Hy gheeft wel voor dat hy der zelver wederlegginge onnoodich heeft geacht / maer ick zoude best gheloven dat hyer te veel swarichheyt in sach: want ten zijn zoo gheen stropen schutselkens ende by-looperkens / als hy wel voor geeft maer/stercke bolwercken machtich om alle ghewelt ende stormen der Pelagianen te keeren.

Asterictus. Laetse hooren / ghy sult my dienst daer aen doen.

Bewijs genomen van de besnijdinge ende doop.

Eusebius. Voor eerst/ geeft ons den Kinderdoop ende de besnijdinghe een sterck bewijs. Want wat was de besnijdinge anders dan een betupginghe van onreyne ende sondige gheboorte / ende een zegel van Godts genaden-verbondt/ verbatende de belofte van vergevinge der sonde ende besnijdinghe des herten door sijnen Geest? daerom belooft Godt/ de herten te besnijden Deut. 30. 6. ende de besnijdinghe heet een zeghel van de rechtvaerdichmaeckinge des geloofs / Rom. 4. 11. welcke rechtvaerdichmaeckinge Paulus selfs stelt in het vergheven der zonden ende toereeckenen der gerechtichevt / Rom. 4. 3. 6. 7. 8. Dien dan dit teecken wierdt gegeven / die moesten sondich wesen / want hoe konde hen anders de vergevinghe ende besnijdinghe des herten verzegelt werden? Godt en heeft immers niemandt een zegel willen gheven van een genade die hy niet van doen en hadde. Nu dit teken wiert ook den kinderen gegeven zoo haest de gelegenthevt dat konde lijden / Gen. 17. soo moetmen dan ook de kinderen sondich wesen / ende volghens daer moet Erf-sonde wesen / want eygen dadelijcke

sonde

onde hebben ſy niet. Wat aengaet den Doop, 't is ſeer dat de ſelve ock ſonde pręſupponeert in den dopeng/ als betekenende d'afwaſſchinge der ſonde door Chriſti bloet/ en vernieuwinge door ſijnen Geeſt/ Act. 2.38. en 22.16. Tit 3. 5. Die den Kinderdoop dan goet kennen hoe konnen ſy d'Erf-ſonde ontkennen? Doch dieſe beſtrijden/ blijven evenwel gedrongen door de beſnijdinge.

Aſterictus. Van de beſnijdinge/ der ſelver gebruyck/ ende het verbont waer op ſy is gegeven tot een zegel al namaels ongetwijfelt geſproken moeten werden als wy handelen van den Kinderdoop / waer van ick u ock noch hope te hooren. Aldaer deſe nature der beſnijdinge beweſen konnende worden/ ſal ongetwijfelt dit bewijs onverbreeckelijck zijn. Siet achter t'ſamenſpraeck 5. Cap. 3. en 4. en 8.

Euſebius. Daer en is geen vręſe voor te hebben. Hoort nu wat den Engel ſegt Mat. 1.21. als hy Joſeph leert hoe hy het kindeken noemen ſoude/ waer van Maria bevrucht was. Ghy ſult ſijnen Name heeten Ieſus (ſegt hy) want hy ſal ſijn volck ſaligh maken van hare ſonden. Noteert wel/ den Engel wil/ men ſoude het kindeken Ieſus, dat is Saligmaecker, noemen/ want hy ſoude ſijn volck ſalich maecken: maer hoe? hy ſoude ſe ſaligh maken van hare ſonden. Dit is de reden ende oorſaecke van den Name Jeſus. Die gene dan die Chriſtus ſalich maeckt/ welker Jeſus hy is/ zijn een volck dat de ſonde is onderworpen: anders/ hoe kondē zy daer van ſalich gemaeckt worden? Nu de kinderen zijn mede onder dat volck dat Chriſtus ſaligh maeckt/ zijn leden van ſijne Gemeynte/ gelijck inde handelinge van den Kinder-doop mede ſal blijken. Hoewel ten is niet nodig u daer henen te verſenden/ want Antoni ſegt ſelve/ Dat ſy onder die Gemeente zijn welke onder de belofte der ſalichept ſtaet / p. 31. dat ſy Chriſtenen zijn/ om dat ſy door belofte van ſalichept met Chriſto gemeenſchap hebben/ p. 53. dat ſich den Naem des Heeren Jeſu Chriſti over de kinderen verſtrekt p. 52. en ſal ock pemant ſo onbeſchepden derven weſen/ dat hy dit ſoude in twijfel derven trecken/ met namen alſmen hoort/ dat Chriſtus ſelve de kinderkens tot hem roept en zegent/ Matth. 19. 14? Salmen derven ſeggen/ dat Ander bewijs uyt Matt. 1.21a Siet achter t'ſamenſpraeck 5. Cap. 5.

dat eenigh menschе anders zalich wordt dan door desen Jesum? is het niet alleen den Name Jesu waer in de zaligheydt is belooft/ Act. 4. 12? So dan Christus is ock der kinderen Jesus/ de kinderen zijn mede onder dat volck dat desen Jesus zalich maeckt. Ergo de kinderen zijn mede de sonde onderworpen. Hoe duncht u Asterictus, is dat een stropen schutselken? kan pemant dit argument verbreken? worter eenigh mensch geboren/ die anders dan in desen Name Jesu zalich wort? worter dan ock eenig menschе geboren die niet de sonde mede brenght?

Asterictus. Voorwaer/ hier en schijnt gheen tegenspraecke te konnen vallen/ ten zy datmen seggben konde datter eenige zaligbmaeckinghe der menschen ware door desen geboren Jesum/ sonder verlossinghe van sonden.

Eusebius. Dat en kan niemandt seggben die niet wijser en wil wesen dan Godts Woordt/ ende dan hier den Engel des Heeren. Als den Engel reeden geeft van den name Iesus, dat is Salighmaker, hy toont dat de saligbmaeckinghe waerom hy die name soude hebben niet anders en is dan salighmakinge van sonde. Wat de dwael-geesten hier tegen moghen versieren/ sy en sullen nopt verwerven dat wy des Engels woorden ons sullen laten benemen/ ofte hare verdraepde glosen sullen aennemen in plaets van de klare reden des Engels.

Asterictus. Dese reden behaeght my soo veel te beter/ om datse voor d'eenvoudighe seer licht is te vaten.

III. Bewijs, genoomen van de komste ende doodt Christi.

Eusebius. De volgende is mede soodanich. Het eygen werck waer toe Christus in de Werelt gekomen ende gheschoren is/ is anders niet dan Medicijne te bereyden/ ende gheson dt te maecken/ die in de sonde kranck zijn. Want hy is gekomen als een Medicijnmeester voor de krancke, Matth. 9. 12/ 13. om saligh te maken dat verlooren was, Matth. 18. 11. ghesonden zijnde tot de verlooren schapen des huys Israels, Matth. 15. 24. om de sondaers saligh te maken, 1 Timoth. 1. 15. hy is de op-ganck (ofte spruyte) uyt der hooghte, om te verschijnen den geene die geseten zijn in de duysterniſſe,

ende

hde ſchaduwe des doodts. Luc. 1. 78/79. Het gheene
: Wet onmoghelijck was, dewijle ſy door het vleeſch
rachteloos was, heeft Godt, ſijnen Soone ſendende in
elijckheydt des ſondigen vleeſches, en dat voor de ſon-
:, de ſonde veroordeelt in het vleeſch, Rom. 8. 3. Hier
e is de Soone Godts gheopenbaert, op dat hy de werc-
:n des Duyvels verbreken ſoude, 1 Johann. 3. 8. ende
elcke zijn deſe anders dan ſonde ende doodt: gelijck
: te voor geſept hadde/ vers 5. Hy is geopenbaert, op
t hy onſe ſonden ſoude wechnemen. Aengaende den
odt Chriſti ſeght Paulus Rom. 5. 6/8/10. Chri-
s, als wy noch krachteloos waren, is te zijner tijdt voor
godtlooſe geſtorven. Chriſtus is voor ons geſtorven, als
noch ſondaers waren. Vyanden zijnde, zijn wy met
odt verſoent door den doodt ſijns Soons, Rom. 4. 25.
riſtus is over-ghelevert om onſe ſonden, 1 Cor. 15. 3.
riſtus is gheſtorven voor onſe ſonden, na de ſchriften.
eb. 2. 14/15. Overmits dan de kinderen des vleeſches
ede bloedts deelachtigh zijn, ſoo is hy oock deſgelijcks
rſelver deelachtigh gheworden, op dat hy door den
odt te niete doen ſoude den genen die het geweldt des
odts hadde, dat is, den Duyvel: Ende verloſſen ſoude al-
de gheene die met vreeſe des doodts door al haer leven
r dienſtbaerheyt onderworpen waren. Soo ſeght oock
trus: Chriſtus heeft oock eens voor de ſonde ghele-
n, hy rechtvaerdigh voor de onrechtvaerdige: op dat
ons tot Godt ſoude brengen, 1 Pet. 3. 18. Ende nopt
men vinden dat Chriſtus om andere oorſaecken/
andere eynden van deſe verhaelde afgheſchepden/
ude geboren en geſtorven zijn. Waer upt nu onwe-
rleggelijck volght/ dat de gene voor welcken Chri-
s is geboren ende geſtorven/ de ſonde onderwor-
n zijn/ ende in haer ſelven verloren moeten geacht
rden. Niemandt kan Chriſti menſchwerdinge en-
doodt toe-ge-eygent werden/ die niet onder de ſon-
beſloten leght. Chriſtus is ghebroken voor ons, heeft
bloedt vergoten tot vergevinge der ſonden, Matth.
. 26/28. Heeft zijn ziele ghegheven tot een rantſoen,
atth. 20. 28. tot verſoeninge, 1 Timoth. 2. 6. ende
alles præſupponeert ſonde. Nu/ ſal pemandt der-
n ſeggen/ dat Chriſtus alleen voor de volwaſſene is

men-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

menschе gewoꝛden ende gheſtoꝛven: dat niemandt eer de geboozte ende doot Chꝛiſti mach toe-ge-eygent werden/ dan wanneer hy nu tamelijck bejaert zynde Adam met dadelijcke ſonden navolcht: dat tot die Werelt die Godt in Chriſto met hem ſelven verſoende, 2 Coꝛinth. 5. 19. welcker ſonde het Lam Godts wech neemt, Joh. 1. 29. voor welcker ſonde Chriſtus de verſoeninge is 1 Joh. 2. 2. geen kinderen behoozen? Wie en ſiet niet dat dit al te ongheſchickt is dan dat het Chꝛiſtenen dencken ſouden? ende wie en ſal niet verſoepen de Leeraers die zulke dingen gedwongen werden te bꝛijven? Lieve waer heeft de Schꝛift opt de kinderen van Chꝛiſti geboozte ende doot uptgeſloten? alſmen ſpꝛeeckt van de doot Chꝛiſti/ het en is den Hanſiten / Cooꝛnhertiſten en diergelijcke niet ghenoech dat wy booꝛ alle menſchen, booꝛ welcken Chꝛiſtus gheſtoꝛven is/ verſtaen allerley menſchen / zy willen verſtaen hebben alle menſchen hooft booꝛ hooft. Maer booꝛ het lochenen van d'Erf-ſonde moeten niet alleen veele particuliere hoofden / maer een gheheele ende groote ſoozte/ namelijck alle kinderen/ even of onder alle menſchen geen kinderen waren/ uptgeſloten werden. Dit iſt daer het de Hanſiten hieldt/ als zy Anno 1628. haren Hans Alentſz. zo elendich verlieten/ niet dervende ſijne pꝛedikatie teghen de Pꝛedikanten van Medenblick verantwooꝛden / hoewel geheel Hollandt ende Wieſlandt daer over van haer in roere gheſtelt was / ende hare kloeckſte Hoofden daer toe aengeſocht waren. Hans Alentſz. hadde gepꝛedickt onder anderen: Dat Chriſtus gheſtorven was voor alle menſchen en menſchen kinderen, om haer te verloſſen van haer ſonden, ſchulden, en miſdaden. Dit zijn die ſchoenen waer in haren hoogh-geroemden Rippert Eenkes verklaerde niet te willen treden: want hy ſach ongetwijfelt wel dat zy alſo ghedwonghen zouden werden d'Erf-ſonde te bekennen. Dat Chꝛiſtus geſtoꝛven is booꝛ alle menſchen/ wilde hy wel onderteeckenen / maer het ander gingh al te bꝛeedt. Ende merckt het ſubtijl onderſchepdt. Hans Alentſz. ſepde: Alle menſchen en menſchen kinderen, Rippert Eenkes en wilde niet meer ſeggen dan alle menſchen, de menſchen kinderen mocht-

ochten daer niet by. Wat zalmen dan anders denc-
n / dan dat de kinderen niet behoozen onder die alle
enſchen vooz welcken Chzistus geſtozven is? Neen/
llen miſſchen de Hanſiten zeggen/ten haperde daer
et / maer aen deſe laetſte woozden van Hans A-
ntſz. Om haer te verloſſen van haer ſonden, &c. Ha-
rdet daer / zal ick wederom ſegghen / zoo wilt ghy
ghven / dat dit niet over alle menſchen / vooz welcken
hzistus geſtozven is / het eynden is van ſijn doodt /
er te verloſſen van ſonde, ſchuldt en miſdaet, om in de
nderen geen Erf-ſonde te bekennen / ende miſſchien
ck om eenige bejaerde van alle zonde vzy te hou-
n: gelijck uwen Meeſter Coozнhert niet alle men-
hen ſelfs aen de dadelijcke zonde ſchuldich houdt /
aer meeſt elck menſche, want zoo ſpzeeckt hy Boek 2.
ap. 8. Sect. 10. Doch ick vzage u-lieden / waer leert
ods woozdt ergens / dat Chzistus vooz pemant ge-
ozven is zonder oogemerck / om hem te verloſſen van
nde en ſchuldt? dat Chzistus vooz pemant geſtoz-
n is die geen zonde noch ſchult onderwozpen was?
ilt ghy niet wijſer weſen dan Gods woozdt ende
n bloeck niet op u laden die den geenen ghedzeygt
erdt die op Gods woozdt toe doen / toont ons eenig
edt beſchept. Wy zeggen ende hebben overvloedich
weſen / dat de oozſaecke van Chzisti komſte ende lij-
n is geweeſt de zonde ende ſchuldt waer in de men-
hen lagen: dat het eynde van Chzisti doot is de ver-
ſſinge van de ſonde ende ſchult: dat deſe oozſake ende
t eynde in gheenen menſche van Chzisti komſte en-
e doodt en moet geſchepden werden: derhalven dat
le menſchen / vooz welcken Chzistus gebozen ende ge-
ozven is / de zonde ende ſchuldt onderwozpen waren.
nde dit zal by allen die eenich verſtant hebben een
handelijk bzand-merck weſen den genen die de Erf-
nde beſtrijden / waerom zy der zelver verderfelijche
ere ſullen verfoepen: dat deſe beſtrijders hare dwa-
nge niet en konnen ſtaende houden / zonder / ofte de
nderen upt te ſlupten van Chzisti menſche-werdin-
he ende doodt als vooz de zelve niet gheſchiedt / Ofte
upten ja teghen Gods woozdt Chzisti geboozte en-
e doodt in een groot deel der menſchen af te ſcheyden

van de oorsaecke ende het eynde waerom die geschiet zijn.

IV. Bewijs van den wech der saligheydt genomen.

Asterictus. Ick achte dat de partijen / dit bewijs wel bedenckende / hen harer leere zouden schamen.

Eusebius. Hoort noch een ander. Indien de kinderen geen zonde hebben / zoo moeten zy ofte bupten den Hemel hare salicheyt genieten / ofte door eenen anderen wech in den Hemel komen dan door Christum. Beyde is ongerijmt. Ergo de kinderen hebben zonde / ende geen dadelijcke / ergo erfelijcke.

Teghenwerp.

Asterictus. De partijen zullen niet anders willen seggben dan dat hen het Coninckrijcke der Hemelen toekomt / maer zullen ontkennen dat zy gheen sonde hebbende door eenen anderen wech zouden moeten in den Hemel komen dan door Christum. Antoni pag. 43.

Wederleyt en ons bewijs bevestight.

Eusebius. Christus is niet anders den wech ten Hemel / dan door sijn lijden ende bloetstortinge / ende sonder dat zelve zoude den Hemel gesloten blijven. Dit leert Paulus Heb. 10. 19. 20. hy hadde geleert Heb. 9. 8. Dat de wegh des Heylichdoms noch niet openbaer gemaeckt en was, zoo lange de eerste Tabernakel noch standt hadde. Vers 12. segbt hy verder: Dat Christus door sijn eygen bloedt is ingegaen in het Heyligdom, een eeuwige verlossinge te wege gebracht hebbende: niet in Heylighdom dat met handen gemaeckt is, maer in den Hemel selve, vers 24. Hier op slaet nu Heb. 10. 19. 20. waer gesept werdt: Dat wy vrymoedigheyt hebben om in te gaen in het heylighdom door het bloedt Iesu, op eenen verschen en levenden weg, welcke hy ons in gewijet heeft door het voorhangsel, dat is door zijn vleesch. Dit alles leert dan / dat ons den inganck ende wech ten Hemel door Christum niet anders geopent ende berept is / dan door Christi bloedt en lijden tot versoeninge / waer mede hy selve is in gegaen om te verschijnen voor het aengesichte Godes voor ons. Hier upt vloept nu dit bewijs: den genen die Christus den wech is ofte den wech geopent heeft ten Hemel / dien is hy den wech en heeft den wech geopent door middel sijns lijdens ende bloedts tot versoeninghe.

Maer

Maer oock den kinderen is Chriſtus den wech ende heeft den wech geopent ten Hemel. Ergo is hen den wech/ ende heeft hen ſulcks gedaen/ dooꝛ middel ſijns lijdens ende bloets tot verſoeninge: Doch Chriſti lijden ende bloet tot verſoeninghe en kan gheen plaetſe hebben waer geen tooꝛen-barende zonde is: ſoo moet dan oock in den kinderen weſen tooꝛen-barende ſonde. Ende ter contrarie: waer gheen tooꝛen-barende ſonde is/ daer en heeft Chriſti bloet en lijden tot verſoeninge/ geen plaetſe/ ende daer en is Chriſtus den wech niet/ heeft den wech ten Hemel niet gheopent/ nadien hy den wech is ende den wech gheopent heeft dooꝛ ſijn verſoenende bloet ende lijden. Nu in den kinderen is (na der partijen ſeggen) geen tooꝛen-barende zonde. Ergo den kinderen moet hy (upt kracht van dat ſeggen) den wech ten Hemel niet weſen/ ende den wech niet geopent hebben. Ende volgens/ komen ſy in den Hemel/ zy moeten dooꝛ eenen anderen wech/ dan dooꝛ Chriſtum/ in den Hemel komen.

Nieuwe beveſtinge

Dit zelve volcht krachtich upt de plaetſe 1 Pet. 3. 18. alwaer geſept werd: Chriſtus heeft oock eens voor ſonde geleden, hy rechtvaerdige voor de onrechtvaerdige: op dat hy ons tot Godt ſoude brengen. Hier komt Antoni dooꝛt met ſijn gewoonlijcke uptvlucht/ naemelijck dat deſe ſpꝛeucke tot den kinderen niet en paſt/ want (ſeght hy) Petrus ſpꝛeeckt alleen van en tot ſodanige die dooꝛ heuen onrechtvaerdige gheweeſt waren/ 't welck van de kinderkens noch eerſt moeſte beweſen werden Pag. 45. Ick antwooꝛde/ dat de kinderkens oock zijn van die onrechtvaerdige waer van Petrus ſpꝛeeckt is even dat geene dat ick hier dooꝛ hebbe te bewijſen/ met deſe reden: om dat zy anders dooꝛ eenen anderen wech dan dooꝛ Chriſtum ſouden in den Hemel komen. Het is ſeecker/ dat Chriſtus ſoo een wech is ten Hemel gelijck hy ons tot Godt brengt, nadien niemant ten Hemel gebꝛacht wert die niet tot Godt en werdt gebꝛacht. Nu Chriſtus bꝛengt ons tot Godt dooꝛ ſijn doot/ want daer toe is hy ghestoꝛuen. Sijn doot pꝛeſupponeert de ſonde ende is gheſchiet dooꝛ de onrechtvaerdige/ gelijck Petrus aenwijſt. Werden dan oock de kinderen tot Godt ende

ten Hemel gebracht door Christum / het en geschiedt niet anders dan door sijn doot / soo is dan Christus voor haer gestorven / soo wasser dan in haer sonde ende sy waren onrechtvaerdighe. Ontkent ghy dat sy onrechtvaerdige waren ende dat in haer sonde was / soo moet ghy seggheu dat Christus voor haer niet en is gestorven / want Petrus stelt de sonde oorsaecke sijns lijdens en sterfens : heeft Christus voor haer niet geleden so en brenght hyse niet tot Godt / en volgens ook niet in den Hemel / want dit doet hy door sijn lijden / en daer toe ist dat hy heeft geleden : so moeten sy door eenen anderen weg dan door Christum in den Hemel komen.

Noch een bevestinge

Neemt noch een plaetse / op dat dese sake te seherder moge wesen. Paulus segt Ephes. 2. 13. Maer nu in Christo Iesu, ghy die eertijdts verre waert, zijt naby geworden door het bloet Christi. Dit verre wesen werdt so verklaert vers 12. Dat zy waren sonder Christo, vervreemt van het burgerschap Israels, ende vreemdelingen van de verbonden der belofte, geen hope hebbende, ende sonder Godt in de werelt. Het naby worden werdt alsso verklaert / vers 16. Dat sy met Gode versoent waren. Vers 17. dat hen vrede verkondicht werde. Vers 18. dat sy toeganck hadden door den Gheest tot den Vader. Vers 19. dat sy waren medeburghers der Heyligen, en huysgenoten Godts. Gelijck Paulus voorhenen gheseyt hadde / dat sy waren levendich ghemaeckt met Christo : ende door des selven genade saligh geworden, van Gode mede opgeweckt ende mede gheset in de Hemelen in Christo Iesu, vers 5. 6. Maer dit alles is geschiedt door het bloet Christi / het welck immers niet te passe en komt waer gheen sonde en is : waerom ook het woort van versoeninge gebruyckt wordt vers 16. Nu Christus en leydt ons niet tot den Vader / ende volgens ten Hemel / dan door sijn bloet : Sijn bloedt en komt niet te passe waer geen sonde en is. Waer dan geen sonde en is daer en leydt niet Christus tot den Vader ende ten Hemel / maer daer moet een ander weg wesen. Wilmen dan niet seggen dat de kinderen een ander wegh hebben / so moeter ook sonde in haer bekent worden / waer tegen Christi bloedt noodich was.

Ja

a doch/siet de plaetse recht in / ghy sult oock de kin-
ren in de woorden Pauli klaerlijck ghemeent vin-
n. Want Paulus gheeft te kennen vers 11. dat hy
reeckt van soodanige persoonen / als by den Joden
sneden waren / ende onder de Heydenen van Jo-
n voorhupt genaemt waren. Maer by den Joden
aren so wel de kinderen als de oude besneden / ende
Joden noemden voorhupdt so wel de kinderen on-
r de Heydenen als de oude. So spreeckt dan Pau-
s so wel van de kinderen als van de oude: so moe-
n dan oock de kinderen verre geweest ende naby ge-
orden sijn door Christi bloedt / door Christi krupce
rsoent wesen / ende volgens oock sondich bekendt
orden. Dese vier bewijsen bevestigen malkanderen/
de werden meer bevesticht door het gene ick gesept
bbe in onse twede t'samen-sprake/ namelijck dat de
strijders der Erf-sonde Christum niet en konnen
nnen voor den eenigen gront des geloofs ende der
ichept.

CAPITTEL XII.

enighe andere bewijs-redenen werden gedrongen.

ASterictus. Hier is stoffe voor de Coornherti-
sten ende Hansiten om hare sinnen te scher-
pen.

Eusebius. Daer is noch meer/want de plaetse Joh. 12. sullen sy niet lichtelijck te niete doen. De Disci pu-
n/siende eenen blinden van der geboorte aen/vragen: abbi, wie heeft 'er gesondight? dese ofte zijne ouders, dt hy blint soude geboren worden? Haer meeninge is / oor wiens sonde is desen blint geboren? door sijn uders / of door sijn eygen sonde? Maer wat sonde uden sy vermoeden voor sijn geboorte? Voorwaer delijcke sonden en konden in hem niet wesen / ende t hebben de Discipulen wel geweten: waer op kon-
n sy dan anders sien dan op de Erf-sonde?

V. Bewijs uyt Ioh. 9. v. 2.

Teghenwerp. Asterictus. Met dit bewijs sult ghy niet door koomen/ want dese woorden werden selfs by u-lieder voornaemste Leeraers also verklaert/ dat dese vrage rust op die valsche opinie van de verhuysinge der zielen van het eene lichaem in 't ander/ so dat sy beter ofte erger gelogeert wierden/ na dat sy in de vorige lichamen haer wel of qualyck gedragen hadden: welcke opini van Pythagora gedreven/ ende metter tijdt tot de Joden doorgebroken was.

Beantvv. Eusebius. Desen uytlegh hebbe ick veele herkaeut/ hebbe ock veele uytleggers daer over nagesien/ maer hebbe niemandt gevonden die eenigh bewys geeft dat de Discipulen soodanigh gevoelen souden gehadt hebben/ alleen raden sy het upt dese plaetse. Ick daerentegen vinde groote reden om anders van haer te ghevoelen. Want nergens en vind men dat Christus dese dwase opini in haer tegen gaet/ hoewel hy dickwils gelegenthevdt daer toe hadde: ock en vindtmen nopt dat de Discipulen eenighen twijfel of teycken van twijfelinghe dies aengaende vertoonen. Ter contrarie Christus spreeckt met haer van eens peghelyckx straffe of beloninge/ als van dingen die onder haer bekent waren. Als Christus seght/ Matth. 10. 28. En vreest niet voor de gheene die 't lichaem dooden, ende de ziele niet en konnen dooden, maer vreest veel meer hem, die beyde ziele ende lichaem kan verderven in de Helle. Ende Matth. 16. 26. Wat batet een menssche, soo hy de gehele werelt gewint, ende lijdt schade sijner ziele? Hy toont dat elck menssche heeft sijn eyghen lichaem ende ziele/ die ofte by Godt beyde behouden werden/ ofte beyde ter Hellen vervallen: ende op de selve wijse heeft hy hen dickwijls van de verdoemenisse ofte het leven vermaent. Hadden nu de Discipulen die Pythagorische opinie ghehadt/ soo en konden hen dese dingen soo niet bekent zijn geweest: soo en hadden sy elck menssche geen eyghen lichaem en ziele konnen toeschryven: ja moesten ghevoeldt hebben dat eene selve ziele verschepden menschen hielp maecken. By exempel: van eene selve ziele mochte/ na de verschepdenheydt der lichamen diese bezielen soude/ komen nu eenen Petrus/ daer na eenen Dionysius/ namaels eenen

enen Philippus/ etc. ofte die Euphorbus was in de
Tropaensche oorloge / mochte daer na Pythagoras
werden / ghelijck Pythagoras van hem selven voor
gaf. Ende soo en hadden de Discipulen niet konnen
gelooven dat de dooden souden opstaen / ten ware dat
p een van dese twee groove dwalinghen dreven: ofte
dewijle niet alle menschen een ziele hadden te verlie-
sen of behouden) dat niet alle menschen wederom sou-
den opstaen / maer alleen soo veel alsser zielen geweest
waren: Ofte dat elcke ziele in de opstandinge soo veel
lichamen te ghelijck soude bewoonen als sp in dit le-
den vervolgens hadde bewoont/ ende alsoo verschey-
den menschen met malkanderen maer een ziele sou-
den hebben. In de eerste soude haer dese swarighcpt
ontmoet hebben: Indien niet alle menschen weder-
om souden opstaen/ wie dan opstaen soude? of de ziele
wederom soude werden vereenight met het lichaem/
waer mede sp Petrus was / ofte met dat waer mede
p Dionysius was / ofte met dat waer mede sp Phi-
ippus was / etc? ende ghenomen Petrus mochte
niddelbaer / en Dionysius gantsch boos/ ende Phi-
ippus uptnemende vroom geweest hebben/ soo was
r swarighepdt waer op in de opstandinge soude acht
enoomen werden? In de ander was geen minder
warighepdt / namelijck: Indien verschepden men-
chen met een ziele te samen opstonden / of dan
en selve ziele soude konnen in den eenen behou-
en in den anderen verloozen worden? in den eenen
aligh in den anderen verdoemt worden? in den eenen
nin in den anderen meer vreugde of elende gevoelen?
Desen blindt-geboornen moeste (volgens dese opinie)
odanigh gheboozen wesen / om dat sijne ziele in een
nder lichaem haer qualijck hadde ghedragen: maer
n toont sp haer in dit teghenwoordighe lichaem seer
room: Soo dat den Apostolen dese Vraghe noodt-
kelijck moeste voor-komen: of dan dese selve ziele in
'opstandinge met het eene lichaem als strafwaerdig/
net het andere als ghelovigh en gherepnight door
Christum / soude ghehandelt werden? Het en ware
iet swaer noch veele meer sotte ongerijmtheden hier
n te tonen / maer ick achte alrede genoegh verklaert/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

datmen dese opinie in den Discipulen niet en kan vermoeden die goede kennisse hadden van de opstandinge der dooden / ende pegelijcks eyghen toekomende straffe ofte salichept.

Andere tegenwerp.

Asterictus. Ghy dwingt my byna u toe te stemmen. Doch ick sie ock swarichept om dese vrage der Discipulen op d'Erf-sonde te duyden. Want zy vragen na bysondere zonde die desen blinden mochte hebben / waerom hy blindt geboren was: d'Erf-sonde daer-en-tegen is gemeen.

Eusebius. So moet hare meeninge geweest hebben / dat desen blinden wel mochte voorhenen / sijn ziele in een ander lichaem zijnde / eenige bysondere dadelijcke zonde gedaen hebben.

Asterictus. Soo meen ick.

Eusebius. Seght my nu / hoe konden de Discipulen vragen of desen blinden gesondicht hadde in bysondere / eygen / dadelijcke zonden / als hy noch ongeboren / ongegenereert was? Want als dese ziele in een ander lichaem was / soo was daer een ander persoon. Neemt by exempel / dat Simri eerst dese ziele hebbe gehadt / die daer na in desen blinden was: ick segge / dat Simri dan gesondicht zoude hebben ende niet desen blinden / want als de zonde geschiede was Simri den man: hoe konden dan de Discipulen vraghen of den blinden gesondicht hadde / soo doch Simri hadde gesondicht? of souden zy soo weynich begrijps ghehadt hebben / dat zy dien Simri ende desen blinden een zelve man achteden? Ja maer wat opstandinge konden zy dan ghelooven? geen van soo veele menschen alsser geleeft hadden / maer een / waer in twee of drie of meer menschen maer een persoon zouden verstrecken / waer op wederom voorhomen de swaricheden die terstondt zijn aengeroert. Ick vinde wel dat de Discipulen / aengaende het Ampt ende Rijcke Christi / hen zeer bot hebben vertoont voor Christi Hemelvaert / maer dat dusdanige dwaeshept in haer zoude geweest zijn wordt nergens in 't minste te kennen gegeven / ende kan my soo weynich geloofliick schijnen dat my ten hoogsten verwondert dattet yemant derft vermoeden.

Asteri-

Aſterictus. Hoe konden zy doch op d'Erf-ſonde ſien die allen gemeen is/ na u-lieder zeggen? Aenhoudt.

Euſebius. Seer wel: het gene allen gemeen is kan op eenen bysondere wijſe in yemant weſen. De ſchrift verklaert/ datter geen menſche en is die niet en ſondigt, Coning. 8. 46. nochtans vraghen de Diſcipulen of des blinden Ouders geſondicht hadden: op de zelve wijſe moetmen hare vraghe nemen van den blinden selve/ namelijck ten aenſien van eenige bysondere kracht der zonde in erfelijcke verdorventheyt. Ja de erfelijcke verdorventheyt werdt hier klaerlijck ghe-upcht: want hoe konden de Diſcipulen eene bysondere kracht der zonde vermoeden/ daer zy geen ſonde kenden/ ofte daer gheen zonde oyt en kan vallen? sy moeten dan van zonde gheweten hebben die oock door de gheboorte den menſche aenhanght: dewijle nu deſe zonde geen dadelijcke zonden konde weſen/ gelijck nu bewesen is/ wat konde het anders weſen dan erfelijcke verdorventheyt? Op de zelve wijſe moetmen nemen/ dat de Pharizeen zeyden tot den blind-geborenen/ vers 34. Ghy zijt geheel in ſonden geboren, ſiende oock als de Diſcipulen op ſijne geboorte in blindheyt/ ende oordeelende datſe uyt bysondere kracht der aengeborene zonde was ontſtaen. Dit is nu kortelijck den in harer vraghe: Meeſter/ nadien de ellenden des menſchelijcken geſlachts van de zonde komen/ ende deſe met blintheyt geboren is/ 't welck een bysondere ſtraffe ſchijnt te weſen/ heeft de erfelijcke bedorventheyt so eenige bysondere kracht in hem gehadt/ ofte ſalmen liever ſeggen dat ſijne Ouders haer zoo ſonderlingh hebben vergrepen? Chriſtus antwoort: Noch deſe heeft gheſondight noch ſijne Ouders, niet dat hyſe van zonde vry houdt/ maer dat hy een ander oorſaecke deſer blintheyt wil ſtellen/ namelijk dat God ſijne werken in deſen blinden wilde openbaren. Sijn meninge is/ dat deſe blintheyt niet en was om eenige bysondere kracht der zonde in den blinden of ſijne Ouders/ maer om dat Godt voorgenomen hadde ſijn eere aen den ſelven groot te maken/ om alſo ſijne Diſcipulen te leren/ hoewel de ellenden komen uyt de ſonde dat men nochtans nieten moet beſluyten waer enige bysonder

swarichept is / dat daer uptmuntender sonde zp: nadien God over de quaden upt de sonde komende noch zijn bpsondere regeeringe heeft.

Asterictus. Wp mooghen dit bewijs in bedencken neemen / het schijnt voorwaer zijne kracht te hebben.

VI. Bewijs uyt 1 Timoth. 2. 14. 15.

Eusebius. Het en schijnt niet / maer heeft waerlijck zijne kracht. Maer ick hebbe noch een ander/dat ghp misschien beter baten sult. Dit zijn de woorden Pauli 1 Timoth. 2. 14. 15. Adam en is niet verleyd geworden: maer de vrouwe verleydt zijnde is in overtreedinge geweest. Doch sy sal zalich worden in kinderen te baeren, zo sy blijft in 't geloove, ende liefde, ende heylichmakinge met matichеyt. Waer in ick Eerst noteere/Dat den Apostel van het gheheele vrouwelijcke geslachte spreeckt als van eene vrouwe. De vrouwe is in overtredinge, dit was Eva: Sy (namelijck de vrouwe) sal behouden worden, &c. dit slaet op alle vrouwen/ die de smerten des kinderbarens in Eva behaelt hebben. Eva noemt hp de vrouwe / en van dese selve vrouwe zeght hp/ sp sal behouden worden in het kinderbaren/ &c. Siet dese woorden wel in/ghp sult moeten bekennen dat Eva daer gestelt werdt als het geheele vrouwelijck geslacht in haer hebbende / en alle vrouwen als in Eva overtreden hebbende: welke overtredinge (also sp niet alleen was een upterlijke daet / maer daer bp een afwijkinge des herten van God ende een aentreckinge des sondigen aerts)de natuerlijcke verdorventhept mede draecht. Verstaet gp de kracht van het bewijs?

Asterictus. Ick sal het weder verhalen / op dat ghp meucht sien of ick u wel verstaen hebbe. Den Apostel wil te kennen gheven dat de vrouwen de wille des mans/en de smerten des kinderbarens moeten onderworpē wesen/om de overtredinge van Eva. Dese Eva stelt hp voor als in haer hebbende alle Vrouwen/niet seggende Eva, maer de vrouwe wiert verlept en viel in overtredinge. Dit werdt bevesticht / als hp seght: Sy sal nochtans behouden worden in kinderen te baren. Welcke is dese Sy? De vrouwe die hp terstondt ghenoemt hadde: ende evenwel spreeckt hp van de vrou-

wen

wen in 't gemeen / ende van allen tijden / haer troo-
stende / indien sy blijven in 't geloove, &c. Wat is dit
anders gesepdt dan dat het vrouwelijck geslacht in 't
gemeen in Eva gevallen is in overtredinge? daer
toe helpt ock het woordeken nochtans, als hadde
Paulus gesept / niet tegenstaende de vrouwe / dat is /
't vrouwelijck geslacht alsoo is gevallen / dat en sal
nochtans niet hinderen / dat soo veel vrouwen / als
in den geloove staen ende blijven / niet en souden be-
houden werden. Aldus hebbe ick uwe meeninge ge-
vaet.

Eusebius. Dat is 't selve dat ick wilde. Doch ick
noteere Een anderen / dat Paulus seght: Sy sal
behouden worden: want daer mede wil hy de Vrou-
wen troosten (gelijck ghy terstondt aengeroert hebt)
tegen de mismoedicheyt die uyt het kinder-baren kon-
de ontstaen / denkende dat sy geen hepl van dien God
hadden te verwachten die haer noch de bittere smer-
ten / vruchten der eerste overtredinghe ende der be-
schrventheyt daer in behaelt / liet dragen. Ende hier
mede geeft Paulus te kennen / dat die overtredinge
het verderf baert / en allen Vrouwen aenbrengt / waer
van sy niet anders behouden werden, ende blijvende in
den Gelove Christi / etc. Al en hadden dan de Vrou-
wen anders geen leeringe dan de smerten des kinder-
barens / so en behoorden immers gheen Vrouwen
d' Erf-sonde te lochenen. Want Paulus en kent hier
van gheen ander oorsaecke van de eerste overtredin-
ge / waer in sy alle deel hebben ende sondich ghewor-
den zijn: toonende dat sy alsoo de sonde erven / dat sy
geen behoudinge voor het verderf / dan in de middelin-
ge Christi / door den gheloove aen te nemen / te hopen
hebben.

Asterictus. Dit bewijs houde ick onwederlegghe- Tegen-
lijck / ende als het de partijen in zijn rechte meeninge vverp.
ende kracht aengrijpen / sy zullen haer dapper gene-
pen voelen. Maer daer resteert noch een klepnen
scrupel: want over Rom. 5. 12. in u vierde bewijs /
hebt ghy Adam gestelt als den oorspronck waer in
alle menschen hebben ghesondicht ende de Erf-sonde
ge-erst: hier daerentegen seght ghy dat het vrouwe-
lijck

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

lijck geslacht in Eva heeft gesondicht ende van haer d'Erf-sonde ge-erft.

Eusebius. De swarichept is kleyn. Ick hebbe aldaer gesept/dat alle menschen voornamelijck in Adam gesondicht hebben/als die de voornaemste was in de generatie: maer en hebbe niet gesept dat wy gheensins in Eva hebben gesondicht. Daer noemt Paulus Adam/ als de voornaemste/ hier noemt hy Eva als de eerste: te meer om dat hy hier met de Vrouwen handelt/die hy daer door ootmoedichept en onderdanichept wil vermanen/ dat sy in Eva de sonde eerst begonnen hebben.

Asterius. Met dese verklaringe blijfter geen strijdichept. Laet ons dan voortgaen.

VII. Bewijs genomen van de doodt.

Eusebius. Het is ook een onverbreeckelijck bewijs dat genomen werdt van de doot. Want nademael de selve een straffe der sonde is/ waer dan de doot plaetse heeft/ daer moet ook sonde wesen. Nu de ervarentheyt leert dat de doot ook in de kinderen plaetse heeft/ dat alle menschen den doot onderworpen gheboren werden/ dat is/ also dat sy moeten sterven: So moeter dan van de geboorte aen in de kinderen sonde wesen. Dat de doodt een straffe der sonde is/ hebben wy in onse leste T'samen-sprake wijdtloopich bewesen.

VIII. Bewijs genomen van de ellenden.

Daerom zullen wy over dit bewijs gheen nieuwe moeyte noodich hebben. Maer laet ons noch wat spreken van de menschelijcke ellenden. Men siet niet alleen dat de kinderkens sterven/ maer ook dat sy veelderhanden sieckten/ pijnen/ tormenten zijn onderworpen. Nu is het niet alsoo/ dat/ waer ellenden zijn/ daer de sonden voor gaen/ ende dat de ellenden vruchten zijn van de sonde? worden niet sieckten/ pijnen en andere ellenden onder de straffen der sonde gerekent/ Levit. 26. 15. 16. 17. 25. &c. Deut. 28. 15. 21. 22. ende 32. 23. 24. 25? Ja selfs de Godtsalighe bekennen dat haer sulcke dingen om der sonden wille overkomen/ Psal. 6. en 38. en 90. ende als Christus den Gichtigen genesende alsoo toespreeckt: Sone, sijt wel gemoedt, uwe sonden zijn u vergheven, Matth. 9. 2. ende tot den genen/ dien hy na een kranckheyt van 38 jaren genesen hadde/ seyde: Ghy zijt gesont geworden

en

en sondicht niet meer, op dat u niet wat ergers en geschiede, Ioh. 5. 14. Coont hy niet klaerlijck dat de zonden de ellenden baren?

Astericus. Coornhert seght hier op / in sijn Duplijck fol. 17. dat zoodanige ellenden der kinderen de Ouders tot straffe zijn. Tegenwerp.

Eusebius. Wy bekennen dat Godt de Ouderen alsoo in de kinderen dickwijls straft / ofte kastijdt / oefent / beproeft / ja ook een spiegel maeckt voor andere / tot hare waerschouwinghe / &c. 't welck meer is dan Coornhert seght. Maer hy moeste bewesen hebben / dat dit de eenige oorsaecke zy van zulck lijden der kinderen.

Astericus. Die swarichеden die Levit. 26. Deut. 28. en 32. gedreygt werden / worden den Ouderen ghedreygt / niet den kinderen. Aenhoudt.

Eusebius. Ick antwoorde I. 't is waer: maer evenwel blijft vast / dat zy gestelt worden als vruchten van de sonde. Souden het nu vruchten van de zonde wesen in den bejaerden / ende niet in den kinderen? zouden de kinderen lijden zonder zonde het ghene de bejaerde lijden om de zonde? waer zoude dan Godts barmhertichept blijven / die de partijen altijdt willen schijnen voor te staen? Coornhert zal zeggen / dat die zondige Ouders om hare eygen zonden ghestraft en geplaegt worden in hare kinderen. Ick antwoorde / 't gene zy lijden / is dan een straffe / maer een straffe geheel der Ouders zonder eenig opsicht op der kinderen zonde: ende wat is dat anders gesept / dan dat de Vaders supre Wijn-druyven eten ende den kinderen de tanden stomp worden? zoude dit niet wesen / de misdaet der Vaderen draghen? Laet de Coornhertisten sien hoe zy dit konnen accordeeren met Ezech. 18. 20. 't welck sy ons gestadich teghen werpen: sy en zullen nopt bevinden dat wy die plaetse tegen spreecken gelijck Coornhert hier doet. Doch II. Hoe konnen sulcke ellenden alleen straffen ofte kastijdingen der Ouderen wesen / zonder eenich opsicht op der kinderen zonde / nademael dickwijls de kinderkens na Vaders en Moeders doot veele ellenden lijden / die de Ouders niet en hebben voorsien / zoo wepnich als sy se sien;

ende

ende derhalven haer noch voorgaende noch volgende droefheyt en hebben konnen veroorsaken? III. Wy en sien niet alleen noch voornamelijck op Levit. 26. Deut. 28. en 32. maer op veele andere plaetsen/ waer van eenige zijn aengewesen.

Andere tegenwerpinge.

Asterictus. Het is den kinderen dickwijls nutter die ellenden onderworpen te wesen/ dan daer van vry te wesen/ sal Coornhert zeggen.

Eusebius. Wat doet dat tegen ons? want die nuttichept ontstaet uyt Gods genadich belept/ doch dat en neemt niet weeh dat de ellenden vruchten zijn van de sonde: Paulus stelt dit beyde / I. dat onder de Corinthers veele kranche ende ongesonde waren / ende veele sliepen/om harer zonden wille. II. Dat dese swaricheden tot harer nuttichepdt waren / want alsoo wierden sy van den Heere geleert/ 1. Corinth. 11. 30. 31. 32.

Derde tegenwerp.

Asterictus. Het gene quaet is moet noodtsaeckelijck quaet maken allen menschen waer in het komt: Zijn dan die ellenden in sich selfs quaet voor den kinderen/ soo moeten sy de selve quaet maken. Maken sy se niet quaet/so en zijnse niet quaet/ en volgens gene straffen. Seght Coornhert.

Eusebius. Het diende Coornhert te wesen die sulcks sepde/ want eenen anderen van minder bottichept ofte wat meer schaemte sonde sulcks niet uytgeslagen hebben. Lieve is de slavernije niet in haer selven een quaet der droefenisse? Was niet Davids ballingschap eerst voor Saul / na voor Absalom / in haer selven een quade sake? ja zijn niet alle swaricheden selfs der gheloovighen in haer selven quaet? Jacob toont genoegh van Ja / als hy de dagen sijns levens / om sijne veelvoudige swaricheden / noemt weynich ende boos, Gen. 47. 9. Het goet dat in dese dingen dickwijls gelegen is komt van Gods genadich belept/ niet uyt eygen aert der dingen. Ende om kort te wesen / was Christi lijden ende doot niet quaet in haer selven? soo neen: hoe heetse dan een vervloeckte doodt? sullen wy seggben dat Christus geen quaet met allen voor ons gedragen heeft? wat Christen kan sulcke droomerijen verdragen? Indien dan alle dese dingen in haer

selven

elven quaedt waren/ ſoo hadden zy Joſeph/ Da-
vid/ Jacob/ Chriſtum moeten quaedt maecken/ nae
Cooznherts ſeggen. Is dat niet een wonderlijcke
Philoſophie? het quaet der ſonde maeckt den menſche
quaet als het d'overhant neemt: maer het quaet der
warichept vint den menſche quaet ofte met quaet be-
hangen/ doch en maeckt hem niet quaet. Ick ſegghe
van tegen Cooznhert/ al en maecken de ſwaricheden
nde plagen ofte kaſtijdingen niemant quaedt/ zy zijn
nochtans in haer ſelven quaet/ ende volgens ſtraffen
nde vzuchten van de ſonde. Hier ſullen andere zeg-
gen/ dat den blindt-gebooznen verklaert werdt niet
lindt geweeſt te zijn om ſijn ofte ſijner Ouderen ſon-
e/ Joh. 9. 2. 3. doch Chriſtus ſpreeckt zoo na de
meeninge der Apoſtelen/ die meenden dat eenighe by-
ondere ſware zonde ooꝛſaecke dier blindtheyt moeſte
weſen: 't welck Chriſtus ontkent/ toonende dat hier
een ſwaerder ſonde dan andere hadden en moſte ver-
noedt werden/ maer dat Godt in hem ſijne wercken
ilde openbaren/ gelijck wepnich vooꝛ oock geſeyt
. Doch op dat ghy ons wel verſtaet/ wy ſegghen
at alle ellenden haren ooꝛſpꝛonck hebben upt de ſon-
e/ zo dat niemant daer mede geſlagen wert dan die de
onde is onderwoꝛpen: (Chriſtum ſonderen wy upt/
ie om onſent wille heeft geleden) maer ſeggen oock/
at Godt in het toe-ſenden der ſwaricheden/ hoewel
ver allen wel ooꝛſaecke hebbende/ verſcheydelijck te
oercke gaet na ſijne vzye macht ende Goddelijcke
ijſheyt: den eenen aentaſtende den anderen niet: den
enen wepnich den anderen veel verſoeckende: den ee-
nen hardt den anderen ſacht: den eenen vzoech den
nderen laet toekomende. Daer beneffens dat Godt
e ſwaricheden/ hoewel in haer zelven vzuchten der
onden zijnde/ alſoo verdeelt/ dat ſy zomtijdts zijn
echte ſtraffen: ſomtijdts geen eygentlijcke ſtraffen
naer kaſtijdingen ofte leeringen/ op datmen beken-
e hoe ſeer Godt de zonde miſhaecht/ ende Godt te
eerſtiger diene: ſomtijdts beꝛoevingen/ zomtijds
niddelen om ſijn eere groot te maken/ zijne wercken
e openbaren/ zijne waerheyt te beveſtigen/ etc. Noꝛ-
elijck de ſwaricheden/ met namen pijnen/ ſieckten/

tozmen-

tormenten/ hoedanich de kinderen wel onderworpen zijn/ zijn ghevolghen der zonde: maer datſe sus of zoo/ tot dit of dat eynde beſtiert worden/ dat komt van den Heere.

Vierde tegenwerp

Aſterictus. Indien 't menſchelijck geſlachte om de Erf-ſonde van ſelfs die ellendicheden van Peſt/ Coortſe/ allerley ſieckten en tormenten onderworpen waren/ zoo moet Godt wel ſottelijck en ſpotteliick de zelve ſwaricheden den volcke Iſrael tot aſſchrickinge van de ſonde ghedreygt hebben: 't welck ongherijmt zijnde/ zo blijckt dat ghy-lieden krachteliick en waerachteliick uwe opinie van d' Erf-ſonde met deſe zelve plaetſen vernielt/ waer mede ghyſe ſoeckt te onderſtutten. Seght Coornhert.

Euſebius. Deſe vodderijen en brodderijen openbaren zoo wel de ongeſouten ſottichept en ongeſchickte bottichept van Coornherts lompige en dompige herſenen/ dattet onnoodich is veel daer van te ſpreecken. Wat zalmen van eenen zeggen/ die eben daer hy ons tegen ons zelven wil ſtellen/ aldaer hem ſelven wont met ſijnen eyghen mondt? want hy en wil niet dat wy zoodanighe ellenden van ſelfs onderworpen zijn/ als Godt dreyght. Nu Godt dreygt onder anderen/ Peſte/ Geſwel/ Coortſen/ Geelſucht/ &c. So en moet dan den menſch zulcks van zelfs onderworpen zijn. Wat raedt dan met de rechtvaerdighe/ die na Coornherts zeggen volmaeckt zijn? ſijn zy ende hare kinderkens vry van zoodanighe ſwaricheden? dat kanmen niet zeggen/ d'ervarentheyt zoudet straffen. Zijn zy dan de ſelve onderworpen om eenighe ſonde in die bedreyginghe begrepen? dat en wil hy niet zeggen/ hy houdtſe van de zonde vry. Hoe konnen zy dan anders/ dan om de ghemeene conditie van Adam gheerft/ ende van zelfs/ gelijck Coornhert ſpreeckt/ de zelve onderworpen zijn? Soo moet hy dan na ſijn eyghen oordeel/ een ſottelijck en ſpotteliick dreyghen van Godt gelooven. Wat ons aengaet/ wy konnen ons lichteliick redden/ want wy houden den menſch niet alſoo deſe dingen van zelfs onderworpen/ dat alle menſchen of een groot deel de zelve gelijkelijck ſouden moeten lijden/ maer alſoo dat de Heere nu hier

nu

n daer pemandt met ſieckten / &c. verſoeckt / om de
edachteniſſe van de ſchadelijckheyt der zonde t' on-
rhouden / ofte eenige kaſtijdinge te oefenen / &c. niet
t het deſen meer waerdich is dan die / ofte datter
mandt zy in welcken hy geen oorſaecke ſoude heb-
n het ſelve te doen / maer om dat het hem in ſijne
ſheyt zoo behaeght / en hy goedt gevonden heeft in
ſe ſaecke zoo verſcheydelijck te handelen. Maer
evit. 26. en Deut. 28. dreyght Godt ſiekten en qua-
l / die niet hier en daer ende nae den gewoonlijcken
op / maer zeer gemeen ende met groote kracht ſou-
n doorbreken ende het volck treffen. Om dat Coorn-
et dit niet en wilde of konde mercken / zoo beſchul-
gt hy ons bottelik / en verwert hem ſelven ſpotteliſk.
Aſterictus. Hoe behoudt ghy dan u bewijs upt deſe
metſen?

Euſebius. Wy beſlupten: Nadien God op byſondere
wijckinge des volks / niet de ſwaricheden ſimpelijk
er breeder / ende geweldiger werckinge der ſelver
igt / en als ſtraffe van die grote en geweldige afwij-
ge voorſtelt: dat de ſelve ſwaricheden in haren oor-
aren loop mede voor vruchten der zonde moeten
ent werden / te meer om dat andere plaetſen / die
by die twee voegen / het zelve genochſaem te ken-
geven. Wederon / nadien de kinderen de zelve
richeden / het zy in den gemene loop ofte in byſon-
e kracht der zelver / zoo wel onderworpen zijn
de bejaerde / dat zy mede de zonde zijn onder-
rpen / ja ſelfs de zaden van die groote afwijc-
ghen in haer hebben: dewijl onbetamelijck is
ghelooven / dat God den gheheel onſchuldi-
n even-eens als den ſchuldigen ſoude handelen.

ſterictus. Ick en vinde daer op geen tegen-ſpraeke
r / gaet vry voort.

uſebius. Dit bewijs en ſullen de partijen mede niet
ktooten: Dat de vryheydt van zonde Chriſto als
vrivelegie / die hem van andere menſchen afſcheyt /
dt toegeſchreven / Hebr. 4. 15. en 7. 26. 2. Co-
h. 5. 21. 1. Pet. 2. 22. Hoe kan daer mede
rdeeren / datmen een groote meenichte men-
n / namelijck / alle kinderen die noch gheen

dadelijcke sonden hebben ghedaen / oock onsondich keurt? Doch daer van hebt ghy breeder beschept gehadt in de beweeringhe van de plaetse Rom. 5. 12. in het tweede bewijs. Een bewijs sal ick noch voorstellen ende daer mede eyndigen. Dit neme ick van d'ervarenthept / der sotten leer-meester: welcke bewijst dat de sondige booshept in het herte steeckt eer eenige navolginge de selve kan veroorsaken / ende dickwijls daer de kinderen geen voorganck noch exempel hebben. Immers die hatelijckhept en nijdichept / die spijtichept en wederspannichept / de bedriegelijckhept en vaerdichept tot liegen / die eygen-liefde en wraeck-gierichept / en diergelijcke quade dingen meer / die van eersten aen / soo haest de kinderen pets konnen kennen of doen / in haer gesien worden / komen niet door navolginge maer upt eygener borst: so dat haer oock past: Den geest die in u woont heeft lust tot nijdigheydt, Iacob. 4. 5. Dit en is immers niet het beeldt Godts waer na Adam is geschapen / maer een bedervinghe des selven / ja een deel van het beeldt des Satans ende een begin van die wijshept welck aertsch / vleeschelijck ende Duyvels is / Jac. 3. 14. 15. ende dese dingen hanghen de kinderen dickwijls alsoo aen / datse niet tegenstaende allen goeden voorganck / sorgvuldige tegenstandt ende neerstige onderwijsinge / niet en konnen geweert noch gekeert worden. 't Een kindt is wel beter dan 't ander / maer geen heel vry / ende in de quaedtste moetmen de nature in d'andere de beginselen der genade ofte immers Godts wederhoudinge erkennen. Is de nature des menschen onverdorven ende noch goedt gelijckse eerst ghe schapen is / hoe komt dat het niet en blijckt van der jeugt op? hoe komt dat de Schrift nerghens en seght / dat het herte des menschen van der jeugt op goedt is / gelijckse het tegendeel getuygt Genes. 8. 21? hoe komt dat in het opwassen der kinderen / de geboden Godts / de welbekende exemplen Christi ende der Heyligen / ja de goede exemplen die sy noch dagelijck sien moghen / ende waer mede haer vrome Ouderen soecken voor te gaen den meestendeel wepnich helpen / veeltijdts niet en helpen? daer de quade exemplen soo licht / soo begeerich /

X. Bewijs, van d'ervarentheyt.

lich / zoo vaerdich werden aenghenomen? Salmen Godt die oneere doen / datmen de nature zoodanich al geschapen achten / als haer de nature van kindts een aen vertoont? Laet de Pelagianen haer hier op bedencken / maer ghy Asterictus verkiest liever de enghebozen verdozventheyt te bekennen dan Gods werck te berispen / ende de schadelijckheyt der eerster onde te beklagen dan God oozsaecke te maecken van ulcken aert des menschen.

Asterictus. Den Schrijver des boecks / waer van ick meer gemelde hebbe / seght: Dat de geneygtheyt Tegenwerp.
t zondigen / ofte quade begeerlijckheyt / wel mach hesept werden meest allen menschen aengeboozen te esen: maer datse niet en vloept upt die zonde Adams / maer daer upt / dat het menschelijck geslacht / ooz dickwijlich zondigen / de hebbelijckheyt ofte aenevende neyginghe tot zonde behaelt / ende hem zelen bedozven heeft: welcke bedozventheyt dooz voozlinge in den nakomelingen werdt over gestozt.

Eusebius. Hy mist / segghende meest allen menschen, ier hy zeggen moeste allen menschen, gelijck onse bejsen ghenoechsaem hebben betoont. Ten anderen dwaelt / dzijvende dat dese quade begeerlijckheyt et upt Adams zonde vloept / &c. Waer leert dit odts woozdt? Waerom toont hy geen Schrifture? almen zoo stouteijck op menschelijck bedencken otspraecke doen? ende dat noch daer Paulus ons aerlijck op onse eerste Ouderen wijst / Rom. 5. 12. &c. Cozinth. 15. 21. 22. 1 Timoth. 2. 14. 15. Welcke aetsen vooz op hare plaetse verklaert en beweert n: ja doch / de reden zelve ende d'ervarentheyt valt m teghen. Want als de oozsaecke der aengebozen neygtheyt ten quade zulck ware als hy seght / zoo udet seer staen aen de naeste Ouders; maer zelfs odanige Ouders die der zonde ghestozven zijn ende ngelijcks meer sterven / in welcken de hebbelijckheyt r zonde te niete gedaen / ende de hebbelijckheyt der rechtichеyt meer en meer versterckt wozdt / genere n nochtans kinderen die dese quade neygingh e onrwozpen zijn. Maer ondertusschen en kan desen beijder der Erf-sonde de aengebozen verdozventheyt

niet gantsch ontkennē/nadien hy zelf zegt dat de verdorventheyt in meest allen menschen door de voortteelinge werdt overghestort: is dat nu zoo veel erghер dat wy het de sonde Adams toe-schrijven / voornamelijck daer ons de Schrifture voor gaet: dan datmen het de na-ghekomen Voor-ouderen op menschelijck bedencken toe-schrijve?

Andere tegenwerp. Asterictus. Neen / het is voorseker beter. Maer hy zegt ook dat dese bose geneygtheyt geen zonde zy/om datse niet behaelt en is met onse wille.

Eusebius. Wy zullen over der partijen tegen-werpingen de naeste repse het contrarie doen blijcken. Nu zegge ick kortelijck/zy is ongerechtichеydt / ergo zonde. Maer genomen zy en ware eygentlijck geen zonde / zy is nochtans een verdorventheyt/ende men sal niet konnen ontkennen / dat in de kinderen uyt eygener borst sodanige dingen rijsen die in den Ouden sonden zijn/ende in haer in 't opwassen groote sonden sullen wesen.

Besluyt deser t'samen-sprake. Asterictus. Hola! wat hoor ick daer? lupt het Wagtklocxken? Voorwaer Eusebi ick misbruycke uwe gewillicheyt/u so lange besich houdende. Later ons uytscheyden.

Eusebius. De langdurichеyt en heeft my niet verdroten: nietemin den tijt so verlopen zijnde / wy mogen hier eyndigen: oock scheydet sich hier de materie/onse bewijsen voorgestelt en beweert zijnde: de naeste repse mogen wy der Pelagianen teghen-werpingen voor nemen.

Asterictus. Ghy hebt my verscheydenmael versocht/ ick hope u nu selve toe te komen: eertijts als ik in mijne verbijsteringe henen liep/ hebt ghy my nagelopen/ en gesocht als een verloren schaep. Nu begin ick meer en meer de waerheyt te sien/en u te kennen voor eenen getrouwen wachter over mijne ziele: achte het daerom billijck dat ick voortaen u selve aensoecke.

Eusebius. Ick wenschte dat alle menschen so redelijck waren. Doet als ghy gesept hebt: Ondertusschen sal ick Godt bidden/dat hy u meer en meer wille stercken in zijne heylige waerheyt.

Asterictus. Ick bidde den zelven uwen arbeyt rijkelijck te willen zegenen tot veler salicheyt. IV.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

IV. t'SAMEN-SPRAKE,

EERSTE DEEL,

Handelende teghen de teghen-redenen van de Beſtrijders

Der

ERFSONDE.

Inleydingh.

Asterictus. Godt geve u goeden dagh Euſebi. Hoe ſtaet ghy dus met den Mantel aen?

Euſebius. De Heere zy met u Aſtericte. Ick ſtont nu gereet om upt te gaen/want ick op verſcheyden plaetſen te doen hebbe. Maer ghy zijt een fraey man/ dat ghy zo lange wacht van by my te komen. Haddet ghy my verwacht het ſoude u over langet verdrooten hebben / ende miſſchien zoudet ghy oordeelen dat ick al te ſlof ben ofte dat het my geen rechten ernſt en ware.

Aſtericus. Ick en kan my niet excuſeeren dan op mijne veelvoudige occupatien die my zijn obergekomen.

Euſebius. Dat ghy veeltijdts beſich zijt weet ick wel / ende prijſe u dat ghy neerſtich zijt om uw

hups voor te ſtaen: maer dat ghy u ſaecken niet en haddet konnen alſoo ſchicken dat ghy een ledige namiddagh voor my ſoudt over hebben / en kan ick niet gelooven. Maer ſoo gaet het Aſtericte, als ghy-lieden ons verwacht meent ghy licht dat wy al te trage zijn / ende te langhe vertoeven: maer alſmen u-lieden verwacht en hebt ghy geen haeſt / dan laet ghy u licht verletten. Soo zijn onſe ſchapen veele geſint / ſy willen nagelopen zijn.

Aſterictus. Ghy hebt ghelijck / wat wil ick veel onſchuldt ſoecken? hadde my pemandt ghenoodt op een Bruyde-maeltijdt ofte een Bruyloft van een dagh ofte twee / ick ſoude den tijdt wel ghevonden hebben. Maer / dit varen latende / wat ſchrift hebt ghy daer?

Euſebius. Het is een wederlegginge van de teghenredenen der beſtrijders der Erf-ſonde / welk ick geſtelt hebbe na dat ick leſt by u was: want alſoo Coornhert ſijn tegen-werpingen ſeer verwert voorſtelt / ende na ſijne gewoonte met veele woorden ende dickwijlige verhalingen ende weder-verhalingen van even het ſelve ſijne quade ſaecke ſoeckt eenen ſchijn te maken / ick vreeſde dat ghy de tegen-werpingen niet wel en ſoudt onderſchepden ende dat wy dickwijls op het ſelve ſouden vallen / vergaderde daerom ſoo veel ick konde alle ſijne tegen-werpingen in orde / op dat ghy my de ſelve gheſchickt ſoudt konnen voortbrenghen. Doch ſiende dat ghy ſoo langhe vertrockt te komen / hebbe ick te met de antwoorden op de ſelve gheſchreven. Ondertuſſchen indachtigh worde / dat de Hanſiten hedensdaeghs niet alleen met Coornherts / maer oock met andere kalveren beginnen te ploegen / gelijck ghy my oock verſchepden dingen / upt anderen ghekomen / hebt voorgeſtelt / ende ick om de ſelve oorſake veele dingen van andere ſelfs gheroert / ende ofte openbaerlijk wederlept / ofte anderſins voorgekomen ende afgeſneden: So vont ick geraden oock in dit deel de andere teghen-ſprekers tegen te gaen / op dat ghy alleſins wel mocht gewapent werden. Dit ſoude ick u nu terſtondt gheſonden hebben / op dat ghy het met rendaeght overleſen ſoudet.

Aſterictus.

Asterictus. Voorwaer ghy zijt sorghvuldigher ende naerstigher om my te onderwijsen / dan ick om te leeren. Nadien ghy de moeyte ghedaen hebt om dit te schrijven / 't is wepnigh ghenoech dat ick het met ernst na sie.

Eusebius. Wel aen neemt het met u: ick sal wel twee of drie uren voor den avont wederom t'huys zijn / alsdan soo het u belieft kond ghy eens weder komen en voorstellen het gene u noch eenige moeyte maeckt.

Asterictus. Dat wil ick doen / gaet ghy in vreden / ick ga nu hier mede wandelen.

Eusebius. Godt geve u een gesondt oordeel / op dat ghy de waerheyt mooght bekennen ende daer in versterckt werden.

Asterictus. Amen. Dus veel schrifts noch van de Erf-sonde! Lieve Godt / wat ist hedensdaeghs een arbeydigh werck / de waerheyt grondig te ondersoecken; met namen alsmen tegen de tegen-sprekers garen wel ghewapent ware! Doch Eusebius heeft hem niet laten verdrieten dus veel te doen tot mijn onderrichtinge / ende sal ick te moeyelijck achten sijnen arbeydt te gebruycken? Wel aen / ick wil sien of hy der partijen redenen soo wel kan wederleggen als hy de sijne heeft bevestight. Asterictus spreekt by hem selven.

Capittel I.

Of de natuerlijcke verdorventheydt een straffe is van Godt, ofte een vrucht op Adams sonde van selfs gevolght.

Eusebius. Wy hebben voor desen Astericte onse bewijsen voor de Erfsonde also beweert / dat alle bestrijdingen der tegen-sprekers bevonden zijn ydel te wesen. Volght nu dat wy hare tegen-redenen wederleggen / 't welck wy soo hoopen te doen / dat de leersame daer mede behoren verghenoeght te wesen. De partyen die wy in dit stuk hebben en zijn niet eenderhanden: De Coornhertisten ontkennen gantselick alle Erf-sonde / ende en willen van geen aengeboren Aster ictus leest. Verscheyden gevoelens der bestrijders.

verdoꝛventheyt weten. Hans de Rijs maeckt eenigen ſchijn / als bekende hy het menſcheliick gheſlacht in Adam gevallen ware (het welcke nochtans Antoni Jacobſz. ende andere Hanſiten niet en willen bekennen) doch dꝛijft dat geen menſche aengeſien in de wederopꝛechtinge met zonde ofte ſchuldt geboꝛen werdt. Socinus bekent wel eenige aenghebꝛen verdoꝛventheyt in meeſt alle menſchen / maer ontkent dat wy eenige ſonde of ſchuldt van Adam erven: deſe gemelde verdoꝛventheyt en is by hem geen ſonde / ende ontſtaet na ſijn gevoelen daer uyt / dat doꝛ aenhoudende ſondigen nu deſe nudie hebbelijkheyt der zonde van den menſchen behaelt / en alſo te met de uature bedoꝛven is / welke bedoꝛventheyt doꝛ vooꝛttelinge op ons afgevoert is. Pigius een beroemt Schꝛijver onder de Papiſten / ende Ambꝛoſius Catarinus een lidt / geenſins van de minſte / in den Concilio van Trenten / hebben gedꝛeven / dat d'Erf-ſonde niet anders en was dan de ſonde Adams die zy zeyden ons aen te erven doꝛ toereeckeninge: welcke dꝛijvinghe den Cardinael Bellarminus valſch ende ketterſch noemt / De amiſſ. grat. & ſtatu peccati lib. 5. cap. 16. hoewel deſe mannen / noch hare ſchꝛiften / nopt ketterſch verklaert / nochte als ſulck gehandelt zijn / ja haer gevoelen na haer noch van verſchepdene is gedꝛeven. Van deſe verſcheelen niet veel die ghene die men Remonſtranten plachtte noemen: want zy zegghen dat de ſonde Adams ſijnen nakomelingen tot ſchuldt woꝛd toe-gereeckent / zoo dat zy met Adam in de ſelve doodt ende ellende gevallen ende ingewickelt zijn: d'ontblotinge van de gerechtichepdt ter ſalichepdt noodich ende de onoꝛdentlijcke nepginge tot zonde / houde / maer alleen een ſtraffe / hoewel ſy in deſe bepde ſtucken noch verboꝛgentheden hebben / die men in hare booꝛden eerſt niet en konde vermoeden / maer van den tijdt ontdeckt zijn / gheliick op ſijne plaetſe ſal blijcken. Daer zijn noch andere ghevoelens / doch ten is niet noodich alle te verhalen: deſe zijn de booꝛnaemſte / welcke valſch bevonden zijnde d'andere zullen met een wederlept weſen. Hare redenen loopen veel op een / doch waer wy van d'een of d'ander ſooꝛte wat

ſon-

'onderlings vinden dat zullen wy oock tegen gaen.

Voor Eerst ontmoet ons Socinus/zeggende: Dat Of Godt van ons oorsaecke der booshеyt gemaeckt werdt.
het een Godtdelooſe lasteringhe is / ende waer men de Godt oorsaecke der booshеyt ghemaeckt werdt / te zeggen: Dat Adam tot straffe sijner zonde in verblintheyt van sijn verstandt en wille soude vervallen zijn / ende dezelve ons voorts door voortteelinghe soude aenghebooren werden. Ick antwoorde 1. Dat dit een goddelooſe lasteringhe is van de H. Schrifture zelve / welck klaerlijck leert dat God de sonde met meerder booshеydt straft: Socinus zelve bekent het / want dit zijn sijne woorden De servat. Lib. 4. Cap. 6. Ick weet wel, dat Godt dickwijls der menschen booſdaden straft met blindtheyt des verstandts, waer uyt noodtsaecklijck ontallijcke seer ſware misdaden voort komen. Hy seght wel daer by / dat sy evenwel met geen bedervinge haer wille gestraft worden, als die al te voren op 't hoogste gekomen was, ende door de blindtheyt des verstandts niet en werdt vermeerdert: hoewel de schandelijcke daden door die blindtheyt wonderlijck vermeerdert en vermenichvuldicht werden. Doch daer mede en zal hy niet schoon wesen: Ten Eersten / hoe kan het verstant soo verblindt werden / datter noodtsaecklijck vele ſware misdaden uyt voortkomen (gelijck hy bekent) sonder meerder bedervinge der wille zoo veel booser als hy meer quaedts baret? Lieve doch / wat booſdaden kan de blindtheyt baren zonder verkiesinghe der wille? doch Gods woordt sal de zaecke beslechten / daer in wy wat meer werdt gestelt / dan blindtheyt des verstants / want Paulus seght Rom. 1. 24. 26. 28. Dat God de afgodiſche Heydenen hadde over gheveven in de begeerlijckheden harer herten tot onreynigheyt, om hare lichamen onder malkanderen te onteeren, tot oneerlijcke bewegінghen, tot eenen verkeerden sin. 2 Thess. 2. 11. Dat Godt den gheenen, die de liefde der waerheyt niet aennemen, senden wil de kracht der dwalinghe, op dat zy de leughen souden ghelooven. Soo seght oock Johannes: Hy heeft hare ooghen verblindt ende haer herte verhart: op dat zy met de oogen niet en sien, ende met het herte niet en verstaen, ende zy bekeert worden. Johannes 12. 40.

Ende als geſeydt wordt dat Godt het herte Pharaonis verhard heeft, Rom. 9. 18. Exod. 7. 3. is dat niet anders geſept/dan dat hy hem met blinthepdt des verſtants geplaecht heeft? Diergelijcke plaetſen zijnder veel/ welcke neffens de blinthept des verſtants ook de bedervinge der wille tot meerder booſheyt als een ſtraffe der zonde ſtellen. Niet dat Godt oorſaecke is van de booſheyt/ ofte de zelve werckt/ maer om dat hy de menſchen haer zelven bedervende haer zelven over geeft/ de ſelve onthoudende zijne genade die haer verſtant ende wille noch mochte wederhouden: daer beneffens den Satan, de Vorſt des Werelts/ welcke werckt in de kinderen der ongehoorſaemheydt/ den toom over haer los gevende. Wil dan noch pemant/ daer mede niet te vreden zijnde/ zeggen/ dat wy Godt oorzake van de booſheyt maken/ die mach ſien hoe hy hem verſchonen kan van laſteringe der H. Schrifture/ welcke van deſe ſaecke zo klaer ſpreeckt alſt mogelijck is. Maer Ten anderen/ genomen het ware alſo als Socinus voorgheeft/ Dat Godt der menſchen booſdaden niet verder en ſtrafte dan met blinheyt des verſtandts/ ſonder dat ſy met meerde bederbinge der wille geſtraft worden: evenwel moet zijne laſteringe te ſchande worden. Want hy en houdt niet alleen quaet dat Adam tot ſtraffe in bedorventheyt der wille/ maer ook dat hy in bedorventheyt van verſtant zoude vervallen weſen: ende bekent nochtans dat Godt dickwijls ſtraft met blinthepdt des verſtants. Is dan blinthept des verſtants geen bedorventheyt des verſtants? Ende verder: Is niet blinthept des verſtants in dingen die men ſchuldich is te weten/ waerlijck zonde? ende is niet den jager verwert in ſijn eyghen ſtricken en netten? hoewel/ al en dronghen wy hier op niet/ zoo ware hy noch evenwel vaſt: nademael Godt/ die de ſonden doodelijck haet/ is een vyandt ſoo wel van de booſe daden als van de booſe wille/ ende moet derhalven zo weynich oorſaecke van 't een als van 't ander gehouden werden. Nochtans zeght Socinus/ dat Godt der menſchen booſdaden ſtraft met ſodanigen blinthept des verſtants waer uyt nootſakelijck (voteert dit) ontallijke ſware ſonden voort komen;

komen; so moet dan God na zijne bekenteniſſe met deſe zonden der menſchen booſdaden ſtraffen; ende of ick nu ſeyde: Die nootſakelijckheyt der ſonde inbrengt is oorſake der ſonde: God (volgens Socini eygen zeggē) brengt in nootſakelijcheyt van ontallijke ſware zonden/door verblindinge: Ergo is oorſake van ontallijke ſware zonden. Wat kan Socinus antwoorden/ nademael hy ons beſchuldicht dat wy God oorſake der booſheyt maken/ als wy zeggen dat Adam tot ſtraffe in verdorventheyt van verſtant en wille gevallen is? Sijne diſcipulen en zullen dit niet verklaren ofte zy en zullen ons mede den wech banen tot verantwoordinge/ende zijne laſteringe moeten veroordeelen / als die ſo wel gaet tegen Gods woort als tegen ons.

Dit aldus voorhenen gheſonden zijnde: Ick antwoorde II. hoe wel wy bekennen dat de ſtraffe Godts in de bedervinge der nature hare plaetſe heeft/ dat eevenwel de ſelve principael in Adam moet geſocht werden. Adam heeft verworpen de gerechtichept/ ende behaelt de hebbelijckheyt ofte aenklevinge der ongerechtichept. Hy heeft in hem ſelven dat goede gedoot dat eeuwich hadde mogen weſen. De ſonde is de gerechtichept gantſch contrarie / ende het een contrarie is van natueren geaert het ander te verdrijven; ja yder ſondige daedt is niet alleen contrarie de rechtvaerdige daet/maer ook de deught der rechtvaerdichept/hoewel niet door haer ſelven / nochtans door middel van die vlecke of ſmette of ſondige hoedanichepdt en neyginge die ſy in de ziele druckt: wat wonder iſſet dan / dat de ſonde de gerechtichcit verdrijft als het de Godelijcke genade niet en verhindert? Adam heeft dan hem zelven bedorven/hem ſelven verblint/ hem ſelven ontbloot van de gerechtichept ende d'ongerechtichept aengetrocken die wy ook van hem erven. Waer mede maken wy dan God oorſake van de booſheydt ofte verdorventheyt? De ſtraffe Godts die wy hier by bekennen is deſe: dat Godt den Adam alſo hem ſelven heeft over gegeven/ ende het beelt Godts dat hy verwierp heeft ontnomen / ſo dat hy geen reparatie daer van hadde te verwachten dan door de genade Godts in Chriſto/die terſtondt na den val belooft is. In alle

Dat Adam eygentlijck hem ſelven bedorven heeft.]

geval

geval blijft Adam de bederver der nature/zo om datſe ſijn eygen werck is/als oock om dat hy verdient hadde het gene Godt dede / en ſeker is dat niet den Rechter maer den miſdader oorſake is van het quaet dat hem na ende om ſijne verdienſte over komt: derhalven Gode en kan door onſe leere geenſins oorſake der verdoventheyt gemaeckt werden.

Of eene daedt de gerechtigheyt verdrijven ende den menſch bederven konde.

Hier tegen ſeght Socinus / dat die eene miſdaedt Adam niet en konde bederven / veel min alle ſijne nakomelingen. Het is wel waer dat na den gemeeneen loop de ondeughden die men behaelt niet met eene daet / maer met veele daden behaelt werden: ende dat niet pegelijck wie ſondight terſtont daer mede alle gerechtichept verwerpt en verlieſt: maer dat en maeckt geen gemeene wet. Het kan gebeuren dat eene booſe daet/ indien ſy zeer uytſteeckende is/ een aenklevende ondeucht/ja een geheele verwoeſtinghe des menſchen voortbrenght / hoedanighe daden zijn Vader-moort/ Broeder-moort/ onkuyſcheyt met Vader of Moeder / ſijns ſelfs verbloeckingen/ &c. door hoedanige daden eenige menſchen gantſch van alle goede ſinnen berooft/ ende als geheel verwildert en verwoeſt zijn geworden: waer van de Heydenſche Philiſophen ſelve getuygen / ende de Tragedi-ſchrijvers veele geſchreven hebben: waerom de Chriſtenen daeraen te min hebben te twijfelen / die doch weten dat/ hoe yemant ſwaerder ſondight / de ſelve zoo veel geweldiger ſich van Godt afwendt en verreemt / ende God oorſaecke geeft hem ſelven geheel over te geven. Die zoo groote booſheydt der Duyvelen / die geheel bedervinge der ſelver / is ſy zoo van langer handt door verſcheyden quade daden behaelt? Hebben ſy eerſt allenſkens hare natuere bedorven eer ſy hare woonplaetſe hebben verloren? Geenſins: de Heere zoude haer eens geſondight hebbende zoo qualijck in den Hemel hebben konnen lijden / als Adam na zijn eene zonde in den Paradijſe. Soo leſen wy oock maer ſimpelijck: Dat ſy haer begin niet ghehouden ende ghe-ſondight hebben, ende daerom niet ghe-ſpaert, maer met ketenen der duyſterniſſe gebonden, ende tot het oordeel te bewaren gegeven zijn, 2. Pet. 2. 4. Jud. vers 6.

Dat ſy

Dat sy in de waerheyt niet en zijn gebleven Joh. 8. 44. Dese boose nature hebben zy dan van den beginne / door die zonde waer door zy haer begin hebben verloren / ende hebben al van den beginne aen de grootheyt der zelver vertoont aen de menschen / Joh. 8. 44. Ende wat salmen zeggen van de zonde tegen den H. Geest? nadien zy ghenaemt werdt een sonde tot der doot, welke geen gebet over en laet voor den genen die daer mede besmet is / 1 Joh. 5. 16. ende geen hope en laet van vergevinge / Matth. 12. 32. ofte beheeringe / Heb. 6. 6. zy moet immers een geheele schepdinge ende vervreemdinge van Godt wesen / een geheele verhardinge in de zonde-werken / ende den menschе gantschelijck bederven. Ja wat sware uptsteeckende sonde isser die niet en zoude den H. Geest / van harer nature wegen / ende sijne heylichmaeckende werckinge verdrijven / ende de gerechtichеyt die de weder-ghebooрte wercket uptdrijven / dat het de onveranderlijckheyt van het genaden-verbont ende de vastichеyt van Godts verkiesinge niet en belettede? Nu de sonde Adams was uptnemende swaer / want hoewel Godt gesept hadde: Ten daghe, als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven, nochtans heeft Adam / Gods woordt niet achtende / niet geloovende / den Satan gehoor gegeven. Wat was dit anders dan een openbare wederspannicheit ende weygeringe van gehoorsaemheyt / een geheele afval van Godt tot den Duvel; ende dat met versmadinghe van sijnen heerlijcken / ende boose begeerte van eenen beteren staet? Ja wat wast anders dan een geheele verbreeckinghe des verbonts van Godt met Adam gemaeckt op conditie van ghehoorsaemheyt / waer van desen boom een proeve zoude wesen? ende salmen noch vreemt achten dat door dese onghehoorsaemheyt niet alleen d'oorspronckelijcke gerechtichеyt verloren / maer oock een geheele bedervinge behaelt is? Ja maer secht Socinus / Adam ghevoelde terstont na zijn misdaet zeer zware straffen / sich bevindende gedreven upt den Paradijse ende tot allerhande swaricheden overgegeven / dit / meent hy / mochte verhoeden dat hy so niet geheel sonde ten quade genepgt werden. Ik segge wederom

Teghenwerp.

de

de gevallen Engelen ghevoelden oock terſtont na hare zonden de ketenen der duyſterniſſe / miſten den ſchoonen Hemel / bevonden haer van God verſtoten / heeft dat oock hare geheele bedervinge ghehindert? Geenſins: ja ſy waren nu al bedorven als hen die ſtraffen opgeleydt wierden: alſoo was oock Adam al bedorven als hem ſijne ſtraffen wierden opgelept / ſijne natuere was nu niet anders dan een zondige natuere: zouden de opgeleyde ſwaricheden yets helpen tegen de bedervinge / daer moeſte een vernieuwinghe in hem komen / ende den Geeſt der wedergheboorte in hem wercken. In deſe verklaringe van de bedervinge Adams / ſullen wy (zoo veel ick kan mercken) Coornhert niet tegen hebben: want hy zeght zelve / dat Adam terſtont als hy ſondichde ſtorf na der zielen: 't welck hy zoo verklaert: Dat Adam gheſchepden wierdt van Godt die der zielen leven is: dat hy verloos het onnooſele ende onſchuldige leven dat hy leefde in Gode / ende geraeckte in de ſondige doot der zielen / overmits de zonde nu in hem leefde / volgens de woorden Jac. 1. 15. die hy op deſen doot der zielen duydet / de ſonde voleyndight zijnde baert de doot. Op deſen doodt paſt hy oock de plaetſen Matth. 8. 22. Luc. 15. 24. Eph. 2. 1. 2. welcke een geheele bedervinge ende heerſchende kracht der zonde te kennen gheven. Siet ſijn onderſoeck, of Adam ſterfelijck geſchapen was.

Of Adams eenige ſonde oock ſijne nakomelingen konde bederven.

Nu blijft noch de vrage / als ſchoon Adam hem ſelven met die eene zonde konde bederven / of hy dan oock alle ſijne nakomelingen konde bederven? Deſe vrage en zal geen ſwarichept hebben by den genen die Paulum wille hooren / Rom. 5. 12. alwaer hy leert: Dat door eenen menſche de ſonde in de Werelt is ghekomen, ende door de ſonde de doot, in welcken (namelijck in Adam) alle geſondight hebben. Ende vers 19. Want door de ongehoorſaemheydt van dien eenen menſche ſijn veele tot ſondaers geſtelt geworden. En vers 18. Dat alſoo de ſchuldt ghekomen is over alle menſchen tot verdoemeniſſe. Oock en kan hier geen ſwarichept weſen by Socinum / als vaſt ghehouden werdt dat nu tegen hem beweſen is / dat Adam hem ſelven konde bederven.

ven. Want ist dat de menschen/ door dickwijlich sondighen haer selven bedervende / die bedorventheydt door voortteelinge in hare nakomelingen overstorten/ (gelijck hy voorgeeft) so konde immers Adam bedorven zijnde de bedorventheyt door voortteelinge in sijne nakomelingen oversstorten. Maer met Coornhert hebben wy hier noch een weynig maer lichte moeyte/ boeck. 3. Cap. 5. het gene hy aldaer seght Sect. 1. 2. 3. komt hier niet te pas / ende is voor desen tegen hem gekeert. Maer Sect. 4. wil hy bewijsen/ dat de menschе geen maeht en heeft om door sijn werck de nature te bederven in hare voortelinge. Men snijde yemant af handen ende voeten (segt hy) sal daer door sijn nature so bedorven zijn dat hy handeloose ende voeteloose kinderen zal telen? Hy brenght ook by de besneden Joden welcker voonkens niet besneden maer met den voorhupt ter Werelt komen. Wat doet dit doch tot der saecke? om quansuys te bewijsen dat Adam de natuere niet en konde bederven door sondighеydt. Heeft desen man ook hersenenen gehat? ofte wasser wel een graenken souts in? Wel aen/ ick bekenne/ gelijck hy verhaelt van de Welsсhe Predicanten / dat Adam / wanneer het Godt belieft hadde soo te schicken / wel konde voor hem selven bedorven wesen sonder ons die bedorventheyt aen te erven: dat ook den mensch geen macht en heeft / door sijn werck de natuere in hare voortelinge te bederven/ te weten/ aengaende het wesen der natuere ofte de deelen die sy voortbrenght / ofte (gelijck Coornhert selfs spreeckt) waer in ziele en lichaem onveranderlijck zijn. Alsoo en kan de natuere niet also bedorven worden dat den mensch genereeren soude handeloose kinderen ofte die eenich ander deel missen: ofte kinderen die een sterfelijcke ofte onredelijcke ziele hebben: gebeurter somtijdts pet sulcks / het en geschiet niet door de voortelinge / maer door eenigen misval der natuere: welck indien sy so groot is datter in de vrucht de onsterfelijcke en redelijcke ziele ontbreekt/ so en is die vrucht geen mensche als niet hebbende eene menschelijcke ziele: want het is de menschelijcke ziele so eigen onsterfelijck ende redelijck te wesen/ dat het daer van niet en kan geschep-

Siet t' samen spr. 2. cap. 6. Coornherts tegenwerp.

Beantvvoordet.

geschepden werden / sonder niet alleen bederbinghe / maer oock geheele veranderinghe des wesens: aengaende handen en voeten en diergelijcke / dat zijn geheel-maeckende deelen des lichaems / welcke zoo de natuere niet voort en brachte / sy en zoude geen gheheel lichaem voortbrengen. Anders ist ghelegen met de sondelijcke bederbinge / welcke (het wesen onghe-schendt ende de deelen onvermindert blijvende) alleen als een toeval de natuere bederbet / ende dat waerse Coornhert selve veranderlijck verklaert / Sect. 3. Wat reden kanmen vinden waerom den mensch op dese wijse niet en zoude konnen de natuere in hare voortte-linge bederben / wanneer het Godt niet en wil hinde-ren? Als een mensche door quaet leven of andersins eenige lazerije behaelt ofte eenige andere besmettelijc-ke verderbinge des lichaems / wordt niet de natuere in hare voortteelinge bedorven / zoo verre dat hy oock kinderen teelt met de selve onreynicheydt? also zeg-ghen wy dat Adam oock / door de zonde de natuere in hare voorteelinge alsoo bedorven heeft / dat hy son-dige kinderen genereerde. Dit staet te bewijsen (seght Coornhert Sect. 6.) maer ick zegge dat het hier onno-dich is / wy hebbent bewesen op sijn plaetse / ende dat niet met eenige gebogen / gekromde / verachte spreuc-ken / gelijck hy seght Sect. 7. maer met zoodanighe plaetsen die hy noch sijne discipulen in der eenwicheyt niet en zullen wederleggben: Coornhert heeft veele der selver niet eens aengeroert / andere heeft hy ghe-socht te beknabbelen / maer sijn tanden waren te stomp / ende alles wat hy hier wederom smatert over Ps. 51. Rom. 5. Job 14. Job 31. Sect. 8. 9. 10. 15. 16. is zoodanich wederlept dat haer de Coornhertisten hares meesters mogen schamen so sy anders schaem-te hebben: gelijck oock het ghene hy wederom (in plaets van bewijsen te geven het selve telckens we-derom verhalende) voortbrengt van de onsondelijck-heydt des lichaems sect. 12. 13. ende van de ziele / of sy voortgeteelt wordt / sect. 11. 13. daerom dat alles overslaende / laet ons horen sijn fraeye reden Sect. 14. De Heylige Schrift druckt wel naeckt uyt (seght hy) dat de melaetsheydt Naamans Gehasi ende

Siet t' samen-spr. 3. Cap. 7. 8. 9.

Ibidem Cap. 4.

T'samen-spr. 2. cap. 6.

ende sijnen zade eeuwelijck soude aenhangen / 2 Co-
ning. 5. 27. waer leestmen sulcks geseyt tot Adam en-
de van 't gantsche menschelijck geslachte: waer segt
God dat de sondelijcke melaetsheyt Adam ende sijnen
zade soude aenhangen: of is hier min aen gelegen
dan aen de melaetsheyt van Gehasi: De antwoorde
is licht: want hoe! konde dese saecke niet klaerlijck
geseyt werden al en wierdse niet aldus geseyt: wat
is dit anders dan met Godt twisten / waerom hy niet
zus of zo heeft gesproocken: als wy lezen Gen. 3. dat
Godt den mensch veel swarichеden oplegt / de man-
nen kommerlijcken arbeyt / de vrouwen smertich ba-
ren beyden uytsluytinge uyt het Paradijs ende van
den boom des levens ende eyndelijck de doot / zalmen
zeggen dat en raeckt maer Adam en Eva alleen / na-
demael Godt haer aen spreeckt ende niet en zegt als
tot Gehasi geseyt wiert: U ende uwen zade sal dit aen-
hangen, hoewel hier aen immers niet min en was ge-
legen dan aen de melaetsheydt van Gehasi: de droe-
dige erbarentheyt en zoude dat niet toelaten. Hoewel
nu Godt alleen Adam en Eva aenspraek / zoo en kon-
det evenwel haer niet verborghen wesen dat Godt
met haer handelde als in haer besloten hebbende het
ghеheele menschelijcke ghеslachte. Doch op dat wy
Coornhert gantschelijck voldoen / ofte lieber sijn ghe-
klap gantschelijck ter neder leggen: Ick segge dat-
ter niet klaerder ghеsproocken en wert van Gehasi
ende zijnen zade / dan Rom. 5. van Adam ende alle
menschen als door sijne ongehoorsaemheyt sondaers
geworden, &c. so dat het den Coornhertisten niet en sey-
net aen goet beschеyt / maer aen liefde der waerheyt.
Doch hoort een ander reden op dat ghy Coornherts
scheerlijck verstant beter mooght mercken. Nergens
vindtmen in de Bibel van de verdorven nature ge-
roert (seght hy Sect. 6.) maer daer leestmen ter con-
trarie wel van booshеyt tegen de nature Judic. 19. 24.
Rom. 1. 26. ende van so goeden nature (en dat noch in
Heydenen) dat sy natuerlijck deden des Wets inhout /
Rom. 2. 14. dat was immers goet / so moesten sy oock
goede bomen wesen Mat. 7. 18. en volgens de nature
der menschen en is niet bedorven. Op sodanige bewijse

Sotte reden van Coornhert.

Een ander dwase reeden des selven.

heeft ſich deſen menſche verlaeten die nopt met onze bewijſen te vreeden en was / hoewel het alderſlechtſte der ſelver veel meer bindet dan deſe. Voor eerſt het is valſch datmen nergens van de bedorven nature gheroert vindt / op dat wp andere bewijſen laten varen / ſiet alleen op Eph. 2. 3. Wy waren kinderen des toorns van naturen. Hoe konden ſy zulcks weſen van natueren als ſy geen bedorven natuere hadden? Ten anderen / het ghene men leeſt van boosheydt teghen de natuere en ſiet op geen goetheydt of quaetheydt der nature / maer op het geene de natuere ende gheſteltenisſe des lichaems ofte verepſcht ofte verdoemt: De vrouwen (zeght Paulus) hebben het natuerlijck gebruyck in het onnatuerlijck verandert. Deſgelijcks oock de mannen het natuerlijck gebruyck der vrouwen verlatende zijn in malkanderen verhittight. De natuerlijcke geſtelteniſſe des lichaems (wil hy zeggen) bewijſt ghenoech dat niet mannen met mannen / maer mannen met vrouwen haer moeten vermenghen / ende hoe dat behoort te geſchieden / nochtans hebben ſy anders ghedaen: ende voorwaer daer en is niet nodigh een onbedorven verſtandt om dit bekennen / zelfs een bedorven verſtand kan het niet gelochenen / ja alleen de upterlijke ſinnen konnen 't leeren / ende zelf de beeſten houden den meeſten deel dit natuerlijck gebruyck: wat raekt dit dan ons verſchil? De Heydenen waren verpdelt / verdupſtert / verdwaeſt / geheel bedorven / oock ſonder dit onnatuerlijck ghebruyck / ende wie ſal derven zeggen dat die geene die het natuerlijck gebruyck houden alle geen bedorven nature hebben? De plaetſe Rom. 2. 14. 15. komt beter te paſſe / die Coornhert oock Cap. 1. Sect. 5. aentreckt / om te bewijſen dat de Erfſonde vreemt is van de natuere des menſchen. Doch evenwel ſy werdt getrocken bupten hare rechte meeninge: het welcke blijckt upt het ooghemerck des Apoſtels / het welcke is te bewijſen dat beyde Joden ende Heydenen alle zijn onder de zonde: dit toondt hy Cap. 3. 9. 10. 11. &c. Wy hebben te vooren beſchuldigt beyde Jooden ende Griecken, datſe alle onder de ſonde zijn. Gelijck gheſchreeven is: Daer en is niemandt rechtvaerdigh, oock niet een. Ende wepnigh na: Alle zijn

Rom. 2. 14. 15. werdt verklaert.

ſy

ſy afgeweken, te ſamen zijn ſy onnut gheworden: Daer en is niemandt die goedt doet, daer en is oock niet tot een toe. Waer hadde hy het beweſen? niet in dit derde Capittel/ maer in het eerſte ende tweede/ alles daer toe ſtreckende om te beveſtigen de nootſaeckelijckheyt van de gerechtigheydt des gheloofs. Alſoo begint hy Cap. 1. 16. 17. zeggende: Het Euangelium is een kracht Godts ter zaligheydt een yegelijck die gelooft, eerſt den Joode, ende oock den Grieck. Want de rechtvaerdigheyt Godts wordt in het ſelve geopenbaert uyt gelove tot geloove: Gelijck geſchreven is; maer de rechtvaerdige ſal uyt den geloove leven. Om dan te bewijſen dat de gerechtigheyt alleen zy upt den geloove/ gaet hy voorts toonen dat Jooden ende Heydenen alle onder de ſonde zijn/ beginnende van de Heydenen Cap. 1. 18. ende daer na tot de Jooden komende/ Cap. 2. ende zo vervolght hy dit ſtuck tot Cap. 3. 20. waer hy beſlupt: Daerom (namelijck om dat Jooden en Griecken alle onder de zonde zijn) en ſal uyt de wercken der Wet geen vleeſch gherechtvaerdight worden voor hem. Noteert dat hy zo nadruckelijck zeght: Geen vleeſch. Hy voegt er by vers 21. Maer nu is de rechtvaerdigheydt Godts geopenbaert gheworden ſonder de Wet, &c. Vers 22. De rechtvaerdigheyt Godts door den geloove Ieſu Chriſti, tot allen, ende over allen die gelooven. Waerom de rechtvaerdigheyt door den geloove? Hy verhaelt wederom kortelijck dat hy te voren in't breede beweſen hadde/ zegghende vers 23. Want ſy hebben alle (noteert alle) gheſondight, ende derven de heerlijckheydt Godts. Daer op brenght hy wederom in de rechtvaerdigheydt des geloofs/ Vers 24. 25. Maer werden om niet gherechtvaerdight, uyt ſijne ghenaede, &c. Daer nu Paulus de noodtſaeckelijckheydt van de rechtvaerdigheydt des geloofs wil bewijſen/ ende daer toe toonen dat alle menſchen onder de zonde zijn/ hoe konde hy eenighe Heydenen voort-halen die des Wets inhoudt volbrachten/ dat is de Wet hielden/ gheljck het Coornhert verſtaet? Ofte als hy ſoodanighe Heydenen hadde voor-gheſtelt/ hoe konde hy daer na alle menſchen onder de zonde ende verdoemelijck ſtellen: ofte zegghen dat gheen vleeſch door de

wercken der Wet en soude gerechtvaerdicht worden / om dat sy alle gesondicht hebben? soude Paulus alsoo niet klaerlijck sijn bewijs te niete doen ende hem zelven tegen spreecken? Dit is dan de meeninge Pauli Rom. 2. 14. 15. Hy hadde gesept vers 12. So veele als'er sonder wet gesondight hebben, sullen oock sonder wet verlooren gaen. Het leste bevestight hy eerst vers 13. tegen de Joden die haer op de Wet beroemden: Ghy en hebt u (wil hy seggen) op de Wet niet te beroemen: Want de hoorders der wet en zijn niet rechtvaerdigh voor Godt, de Wet eyscht volkoomen ghehoorsaemheyt / ende geen ander dan de doenders der wet sullen gerechtvaerdight worden, door de Wet: Maer ghy-lieden hebt de Wet overgetreden / daerom hont ghy van de Wet niet anders hebben dan verdoemenisse. Daer na bevestight hy 't eerste vers 14. 15. als of hy seyde/ten moet niet vreemt lupden dat ick gesepd hebbe / dat die sonder Wet ghesondight hebben sonder Wet vergaen sullen / nademael de Heydenen hen selven een wet zijn ende het werck der wet betoonen geschreven in hare herten, &c. Dit blijckt daer aen / dat sy de wet niet hebbende van naturen de dingen doen die der wet zijn. Daer beneffens / dat hare conscientien mede ghetuygenisse gheven ende de gedachten malkanderen beschuldigen. Paulus en wil niet zegghen dat sy van natueren zoo een volkoomen wet in haer hadden als de beschreeven Wet was: maer hy noemt het werck der Wet, dat overige licht der naturen een nichsins / ja ten aensien van het upterlijcke veele leerende / wat goedt of quaedt / eerlijck of oneerlijck recht of onrecht zy. Oock en wil hy niet zegghen / dat eenige onder haer de Wet volbrachten / ghelijck nu bewesen is / maer hy noemt dit den inhoudt des Wets doen, dat sy in veele wercken upterlijck deden het gene in de Wet gebooden is / niet stelende / hoereerende / lasterende / maer anderen weldoende / &c. Daer om zeght hy klaerlijck / niet dat sy de Wet doen / maer den inhoudt des Wets, ofte na het Griecx / het ghene des Wets is. Pemant kan doen het geene des Wets is / sonder de Wet te doen / nadien hy niet alles doet / ende het gene hy doet niet en doet upt behooz-

behoorlijcken grondt / op een goede wijse / tot het rechte eynde. Die dit niet en wil aennemen moet met Paulo twisten / waerom hy dit doen van het gene des Wets is eenigen toeschrijft / ende evenwel alle menschen verdoemelijck stelt. Corteliick : De Heydenen en hebben gheen excuse (wil Paulus zeggen) om dat sy de geschreeven Wet niet en hebben / want sy betoonen met eenige hare werken dat sy hen selven een wet zijn / derhalven dat sy in veelen te voort koomende gheen onweetenheydt konnen voorwenden / als die selfs daer te kort koomen / waer daer de wet der natueren niet en ontbrack. Wat sier nu in dese woorden Pauli / daer uyt men besluyten mach dat de natuere niet bedorven is ? Want dese Heydenen / niet tegenstaende dit doen van het gene des Wet is / waren onder de sonde ende verdoemenis / gelijck wy hebben doen blijcken. Ende hoe sammen dan oock zeggen met Coornhert dat sy goede boomen waren ? want het zijn alleen de quade onvruchtbare bomen die verdoemelijck zijn / Matt. 3. 9. Dast niet een goede vrucht des Wets inhout te doen ? sick antwoorde : het mach een goede vrucht heeten in burgerlijke aenmerkinge / maer niet by Gode die niet alleen siet en siet op de substantie des wercks als uyt dat herte het komt / op wat wijse het gaet / tot wat ende het streckt. Dat sodanige omstandicheden die haer goede bomen mochten betonen in haer wercken niet en waren / blijckt onder anderen daer aen / dat sy andere nodige dingen geheel in den wint sloegen / ende daer over gheheel verpdelden / met namen in het gene behoort tot de eerste Tafel / welke 't voornaemste des Wets is / Rom. 1. 19. 20. 21. 22. 23. Laet ons dan besluyten dat Paulus de natuerlijcke bedorventheyt niet tegen en spreeckt / ja bevestigt / doch alsо / dat noch enige natuerlike wet en leringe van enige Godsdienst / van goet en quaet / recht en onrecht is over gebleven / waer door selfs de Heydenen noch eenich uyterlijck burgerlijck goet konnen doen en vele quade dingen laten / hoewel niet so als st voor Godt behoort.

Een derde losse reden van den selven.

Coornhert seght wederom Cap. 1. Sect. 5. dat de menschen van natueren gheneegen zijn tot het gheene

haer goet is / met namen tot salichept: soo en moet dan de nature soo niet bedorven wesen / ja soo strijdt de leere van d'Erf-sonde tegen de nature. Voorwaer ick ontsette over des mans dommicheyt. De menschen zijn van naturen wel genegen tot het gene haer goet is / dat en heeft de aenghebozen verdorventheyt hen niet benomen / want zy en zijn niet gewozden als steenen en blocken: maer siet hoe sy dese genegentheyt vervolgen / ende laet ons dan van de bedorventheyt oordeelen. Soo lange den menschе niet en is wedergebozen en vindmen nopt dat hy het gene hem waerlijck goet en ter salicheyt dienstich is met rechten oordeele onderscheydet / met goede kennisse verkiest / met noodige middelen na jaegt: so dat geen onweder-geborene ten Coninckrijcke Godts kan ingaen / Joh. 3. 3. het welck immers de aengebozen verdorventheyt der nature krachtelijck bevesticht.

CAPITTEL II.

De partijen werpen tegen datter geen oorsaecke deser bedervinghe door Adam kan bewesen worden, datse oock onder de straffen niet en werdt getelt.

Oster geen oorsaeck en is van de bedorventheyt door Adam

SOcinus (dien Ostorodius byna met de zelve woorden navolght / gelijck oock in het bewijs nu terstont wederleyt) segt voorders: Datmen geen oorsake kan aenwijsen waerom de menschelijcke nature bedorven moeste werden door Adams ongehoorsaemheyt / nadien het nochte de nature der saecke vereyscht, nochte de rechtvaerdicheyt Gods lijdet. Voorwaer een losse tegenwerpinge. Want I. het is alles valsch dat hier geseyt werdt / ende wy konnen groote oorsaecke wijsen / zelfs dese die Socinus ontkent. Wy seggben dan / dat het de nature der zaecke vereyscht heeft / nadien het de eygben ende innerlijcke nature is der sonde den sondaer te bederven / hoe swaerder die is hoe meer: Waer by dan noch komt de verdienste der son-

zonde den zondaer waerdig maeckende dat hem God
sijne bystaende genade onthoude ende sich selven over
ghebe. Waer in nu mede Godts rechtvaerdichept
plaetse werdt gemaeckt: want zy en lijdt niet alleen/
maer verepschet dat den zondaer na sijn verdienste
gehandelt werde/ 't welck oock geensins en mist ten
sy dat Godts onverdiende genade ende barmhertig-
hept daer tusschen kome/ zoo verre dat Godt (gelijck
Socinus zelve heeft moeten bekennen) zonden met
zonden straft. Indien door een zondige daet de ghe-
rechtichept verworpen/ de ongherechtichept behaelt
werdt/ zoo moet ter kontrarie door een rechtvaerdi-
ge daet de ongerechtichept verworpen de gerechtig-
hept behaelt werden; (seggben de Remonstranten)
Ick antwoorde I. dat het niet en volght/ nadien be-
kent is/ dat alle ghebreecken zoo der ziele als des lig-
chaems veel lichter konnen behaelt dan uptgedreeven
werden. Hoe licht behaeltmen door onmatichept dat-
nen door lange matichept niet en overwint? hoe ligt
raeckt men aen eenighe smettelijcke siecktе/ die seer
waerlijck werdt ghebetert? hoe licht vaet/ oock een
Godvruchtich menschе/ haet of nijdt/ die hy niet son-
der veele moepte quijt en werdt? hoe licht bevanght
hem eenige quade beweginge/ die hy met veele neer-
stichept niet en kan vernietigen? gelijck een kleedt/ al-
zoo zal oock de ziele haestelijck een vlecke krijgen/ die
nochtans langsaem werdt uptgeslupvert II. Het en
kan oock niet volgen/ nadien de gerechtichept niet en
werdt van den menschе behaelt ghelijck de onrechtig-
hept/ maer van Godt werdt gewrocht/ dien het be-
haegt deselve by 't trappen te wercken. III. Laet ons
de tegen-sprеekers een rechtvaerdige daet aenwijsen/
die soo een krachtighe afwendinghe van de zonde tot
God in haer heeft/ als Adams afwendinge was van
Godt tot de zonde: ende zoo een bysondere toeseg-
ginghe heeft van oprechtinghe des geestelijcken le-
vens/ als die bedrepginge was aen Adam van over-
gevinge in de geestelijcke doot: ende ick sal bekennen/
dat zoodanich een rechtvaerdighe daet alle ongerech-
tichept uptdrijft: gelijck wy seggen/ dat Adams son-
de alle gerechtichept uptdreef. Ja maer (sal Socinus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ſeggen) daer en is geen reden waerom de nature aller menſchen moeſte bedorven werden. Wy ſeggen/ daer is even de ſelve reden van de nature ende verdienſte der zonde: welcke bedorven hebbende de nature onſes eerſten Vaders die als de worteł is van het menſchelijck geſlachte/ nootſakelijck met een bedorven heeft de nature des geheelen menſchelijcken gheſlachts dat in ſijne lendenen beſloten was/ ende vervolgens uyt hem zoude ſpruyten; ende wat onrecht konde daer in weſen/ nademael God ſijn verbont met Adam ghemaeckt heeft als het geheele gheſlacht der menſchen vertonende/ ende ſijne gaven zullende voor hem ende ſijne nakomelinghen houden of verlieſen? waer van ghy in onſe tweede t'ſamen-ſpraecke goet beſchept gehoort hebt/ Aſtericte, 't welck ick hope dat ghy niet en hebt vergeten. Hier komt ons Pigius tegen/ ſeggende: Is zulcks de nature der zonde als nu geſept is/ zoo moeten oock de andere zonden Adams/ ende alle ſonden der volgende Ouderen/ harer kinderen nature bederven/ ende zoo zouden de laetſte altijd de ergſte moeten weſen. Wy antwoorden/ alle ſonden die zo groot zijn ende van ſodaniger kracht dat zy de nature bederven/ zijn oock machtig om der kinderen nature te bederven door voorttelinge/ ja zouden het doen uyt eyghener aert/ alſſer geen verhinderinghe ware: het welke door de gemene toeſtemminge ſchijnt beveſticht te werden/ nadien het veeltijts by den menſchen als vreemt ende onverwacht wert opgenomen/ wanneer van gantſch booſe Ouders kinders komen die noch enige deught ofte geſchicktheyt hebben: waerom Euripides heeft derven ſeggen: Dat van den ondeugendē geen vrome geboren worden, want hy merkte dat veeltijts van woeſte Ouders/ woeſte/ onbetemde/ wilde kinderen voortkomen/ die haren woeſten aert van jongs op vertonen. Doch daer uyt en volgt niet/ dat aller Ouderen bedervende zonden hare kinderen nature moeten bederven: want hoewel de nature der zonde daer toe wel uytballen zoude/ de Heere nochtans en laet het niet toe/ ſijne onverdiende barmhertichept daer tuſſchen komende/ ende niet toelatende dat alſo de booſheyt zonder eynde toeneme/ waer door

Of de bedervende ſonde aller ouderen oock hare kinderen bederven?

oor eyndelijck eene geheele verwilderinge soude ont-
staen ende de menschen naeuwijx menschen meer schij-
nen souden; ja God laet in veelen kinderen oock van
d'alderbooste Ouders dickwijls van jongs aen den
Geest der weder-geboorte wercken/ zo dat sy opwas-
sende voortgaen van deught tot deught. Dat nu de Hee-
re de bedervinge der nature door de sonde Adams/niet
soo wel en heeft gehindert als de bedervinge van der
volgender Ouderen zonden in veelen kinderen gehin-
dert wert. Wie kan hem beschuldigen? want de Hee-
re en was het niet schuldig/ende het gene hy somtijds
doet is hy niet gehouden altijt te doen. Daerenboven
als Adam sondigde droegh hy den persoon des gehee-
len menschelijcken geslachts/gelijk terstont gesept is:
so dat wy alle in hem gesondigt hebben/ Rom. 5. ende
onser aller nature in hem bedorven is/de Heere alrede
door sijne waerschouwende bedreypginge/ aen Adam/
als het menschelijck geslacht dragende / gedaen: Ten
dage, als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven, hem
selven als verbonden hebbende de bedervinghe niet te
willen beletten alsse den mensch zoude behalen: want
door dese doot moet onder anderen oock de geestelijc-
ke doot in de sonde verstaen werden / gelijck de doodt
absolutelijck ende in't gemeen zonder eenich teycken
van eenige uytsluytinge genoemt werdt.

Maer II. genomen men konde geen oorsaecke aen-
wijsen/ ende die wy verhaelt hebben waren niet ghe-
noechsaem / soude daerom de natuerlijcke verdor-
venthept moeten gelochent worden? Hoe veele din-
gen zijnder selfs in de natuerlijcke Philosophie/welc-
ker waerheyt niet door de oorsaken/ als welcke onbe-
kent zijn/ maer door andere middelen moet gevonden
werden? ende salmen van de dingen der H. Schrif-
ture over al de oorsaecken moeten wysen? Wanneer
wy maer slechtelijck en seyden dat wy in de gemeene
bedervinge zijn vervallen / ende Adams zonde onser
aller sonde is/ door een onbegrijpelijck ende nietemin
rechtvaerdich oordeel Godts/ wie konde het beri-
spen? Coornhert raest hier teghen Boeck 2. Cap. 8.
Sect. 43. 44. seggende: Dat wy soo wel altijdt ons
konden verhelpen met Godts verborghen oordeel

Dat het on-
nodich is
van alle
dinghen
d'oorsake
te wijsen.

Coorn-
herts rase-
rije ont-
moet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

als ons sijn openbaere oordeelen tegen zijn. Maer upt overvloet sijner booser partijdicheyt verbalscht hy ons seggen. Wy achtent onverdragelijck/ datmen teghen Godes openbaere oordeelen sich beroepen sal op verborgene oordeelen/ ende gene met dese sal omstoten: wy en doent oock niet/ ende sullen noch betoonen dat Coornhert geen gheopenbaerde oordeelen konde voorbrengen die ons tegen zijn. Men moet oordeelen (seght hy) niet na de verborghen maer na de gheopenbaerde oordeelen Gods. Waer toe dient dit? wy en oordeelen niet na de verborgen oordeelen maer bekennen alleen de selve/ verwonderen ons wel daer over/ maer nemen ons zoo veel stoutichepts niet aen/ dat wy alle diepten Godts souden willen ondersoecken. Mepndy (zecht hy wederom) dat Godt van sijne oordeelen door ons niet en wil gheoordeelt hebben? waer dat zoo? hy en zoudense ons niet gheopenbaert hebben: immers hy en zoudet niemandt te doen geboden hebben. Het oordeelen (zeggh ick) is hier tweesins aen te mercken: Ofte alsoo/ dat wy oordeelen/ hoewel niet upt kennisse van de oorsaecken en beweech-redenen/ nochtans upt overdenckinge van de natuere Godes/ dat sijne oordeelen heylich ende rechtvaerdich zijn: Ofte alsoo/ dat wy met kennisse der oorsaecken en beweech-redenen Gods oordeelen overwegen. Dit tweede hebben de Heyligen wel somtijdts gedaen/ ende Godt heeftet in sommige dingen gebooden om het volck te meer van sijne rechtvaerdichept te overtuygen Jes. 5. 1. 2. 3. 4. &c. Jerem. 2. doorgaens/ ende zeer veel by den Prophecten: waer toe men oock mach brenghen het exempel Abrahams Genes. 18. want Godt stelt hem voor sijne naeckende oordeelen met de oorsaecke daer van/ welcke hy breeder ende naerder ontdeckt op de voor-bede van Abraham/ tot dat Abraham verstaet dat Sodoma so vervallen was dat Gods oordeel niet en konde opgehouden werden/ ende stille swijgt. Maer nopt en salmen vinden dat Godt van alle sijne oordeelen op dese wijse wil geoordeelt hebben waerom hy oock de reden ende oorsaken derselver in sommige verswijgt hoewelse in haerselven den menschе verborgen zijn: Also segt Chri-

stus

stus Mat. 11.26. Ja Vader, want also is geweest het wel-
behagen voor u: Also segt Paulus Rom. 11.33.34. O
diepte des rijkdoms beyde der wijsheyt ende der kenniſſe
Godts! hoe ondoorsoeckelijck zijn sijne Oordeelen, ende
onnaspeurlijck sijne wegen! Want wie heeft den sin des
Heeren gekent? ofte wie is sijne raetsman geweest? En-
de den genen, die van Gods oordeelen te verre wilden
oordeelen seght Paulus Rom. 9. 20. O mensche, wie
zijt ghy die tegen Godt antwoordt? Wat gheven dese
plaetsen anders te kennen dan dat het onmogelijck/
ja onbetamelijck is van alle Gods oordeelen de bil-
lijckheyt te willen uyt de soorsaecken oordeelen: daer-
entegen dat het ons toekomt/ in soodanige oordeelen
waer van ons Godt de oorsaken der billijckheyt niet
en ontdecket; in Godts behaghen ons gerust te stel-
len/ ende op de eerste wijse te oordelen dat Gods doen
rechtvaerdich is/ oock waer wy geen oorsaecke van
het zelve en sien. Godt en openbaert ons sijne oordee-
len niet alle/ op dat wyse konden oordeelen; maer
sommige alleen/ op dat wyse souden weten dat se zijn/
verswijgende nochtans waerom zy sulcks zijn. Lie-
ve wat oordeel kan den mensche daer van strijcken:
dat God veele kinderen voorcy uyt het leven haelt/ op
dat zy niet en bederven in 't opwassen/ ende alsoo sa-
lich werden/ daer hy nochtans soo veele laet opwas-
sen die in het boose heenen loopen ende sterven/ hoe-
wel hem hare eynde niet en konde onbekent wesen?
Wat reden van billijckheyt konnen wy geven/ waer-
om Godt Israel aennam voor andere volckeren/ soo
sy doch oock een hartneckich volck waren/ Deut. 9. 6.
en 10. 15? Dat hy andere volckeren liet wandelen
haer eygene wegen/ ende Israel onderwees door sij-
ne rechten/ Act. 14. 16. Ps. 147. 19. 20? Dat hy ons
sijne waerheyt openbaert/ ende soo veele volckeren
in afgoderije laet sitten? Wat konnen wy hier an-
ders seggen/ dan/ Heere het heeft u also behaegt? Zijn
de verborgen oordeelen Gods onbegrijpelijck (seght
Coornhert) soo en verstaet ghyse niet/ ende hoe kondt
ghyse dan rechtvaerdich oordelen? Sy zijn onbegrij-
pelijck (segh ick) om dat ons Godt de reden van bil-
lijckheyt niet en heeft gheopenbaert/ ons alleen sijn
wille

Een dvva-
se aenhoud
des selve.

wille en behagen bekent maeckende: nochtans konnen wyſe rechtvaerdigh oordeelen / om dat wy weten dat in God geen ongherechtigheydt en kan weſen. Om nu te paſſen op onze materie: Wy zeggen/ ende hebben voor dezen bewesen/dat wy waerlijck in Adam ghezondight hebben: dat hy door ſijne zonde het beeldt Godts verloren ende de menſcheliicke nature in de bedervinghe neder-ghestoztet heeft/ Godts rechtvaerdigh oordeel oock plaetſe hier in hebbende: Al en konden wy nu niet meer hier van zeggen/ ende geen verder beſchept geven dan dat het alſoo is / de ſake en kan daer door geen ſchade lijden / nadien ons nergens in Gods woordt is te laſte gelepdt / dat wy geen oordelen Godts ſullen mogen voorſtellen/ten zy dat wy oock den menſchen konnen vergenoegen met redenen van der ſelver billijckheyt/ja ter contrarie in ſommighe oordeelen niet anders dan Godts wille en behagen werdt aengewesen/ende de menſcheliijke curieuſheyt werdt gebrepdelt. Waer mede nu met een beantwoordt is / 't geene Cooznhert wederom verhaelt/ Boeck 3. Cap. 2. Sect. 5.

Waerom de bedorventheyt onder de ſtraffen niet ghenoemt en werdt Gen. 3.

Oſtorodius ende Socinus werpen wederom teghen: Dat onder ander ſtraffen die God de Eerſte voor-ouderen oplepde Gen. 3. van deſe ſtraffe/ de bedervinge namelijck/geen gewach en wert gemaeckt: zo dat zy door Adams ſonde niet en moet veroorſaekt werden. Wy antwoorden/ onder die ſtraffen en wort oock niet gemelt de eeuwige doot/ die Socinus nochtans hout voor een ſtraffe der zonde Adams. Oock gelooven de partijen de voorterminge der bedorventheyt door generatien/ gelijck voozen gehoort is / hoewel de zelve Gen. 3. of elders niet en werdt gemeldet. Doch dat van de bederbinge der nature niet gewaeght en werdt Gen. 3. mach geſept werden daerom te weſen/ om dat de zelve niet noch eerſt ſoude beginnen/ofte den menſch opgelept werden/ maer alrede begonnen was/ alreede was inghebroocken / ende alreede haer vertoonde: in onrepne ende zondighe bewegingen zo dat hen hare naeckthept ſchaemtelijk is/ in afkeer ende verſchrickinge voor God zo dat zy hen verbergen/ in gevepnſthept en verſchooninge ha-

rer

...er sonde dewijl zy de rechte oorsake waerom sy hen ...erbergdē verswijgen/een ydele oorsake voorwenden/ ...nde hare faute op anderen soecken te legghen. Wat ...vast noodich haer noch aen te seggen 't gene zy alree- ...de droegen en gevoelden? Ten Anderen / Godt heeft ...aer Gen. 3. alleen willen verkondigen eenige upter- ...lijcke quaden / ende bloote straffen van de zonde / de ...edorventheyt daerentegen is een innerlijck quaet en ...niet een bloote straffe/maer een quaet dat de mensch ...selve gewrocht heeft Godts oordeel in straffe daer op ...pkomende/gelijk in het Eerste Capittel is verklaert. Coornhert gaet breeder/ende verhaelt dickwijls/dat- nen nergens geschreven vindt / dat God om Adams onde alleen/ ons sondich laet geborен worden. Ick ntwoorde eens voor al: Wy en seggen niet dat ons Godt om Adams sonde alleen sondich laet geboozen ...orden/ maer dat wy door en om de sonde die wy al- in Adam begaen hebben / sondich geborен worden: ebben dat oock onwederleggelijck bewesen Rom. 5. ...aer het klaerlijck wordt geleert/ ende upt veele an- ...ere plaetsen die sodanigen sondicheyt en verdorvent- eydt van kindts been aen te kennen geven / welcker ...orspronck nergens dan in de eerste sonde en kan ge- ...onden werden. Oock dewijl de doot niet dan upt de ...nde haren oorspronck heeft/ende alle menschen door ...dam sterven / soo moeten sy alle door hem sondich ...jn ghewoorden. Nerghens leestmen (seght hy we- erom B. 3. C. 2. S. 3.) Dat Adam in Eva selve ver- ...aledijt zijn / ofte hen ghedreyght is dat hare sonde ...nde verdoemenisse voort-erven soude. Maer die ...at nerghens en leest heeft hy oock ooghen? ende die ...it selve soo dickwijls heeft opghehaelt hadde hy ...ock verstant? waren Adam en Eva niet vermale- ...ijt / wat hadde dan Godt gedreyght Genes. 2. 17? Coornhert bekent selve / datmen daer den geestelijc- ...en doot moet verstaen/en dat Adam de selve terstont ...s gestorven: kandese oock geschreyden werden van ...e vermaledijdinge? die doot is in sonde / is die niet ...en kint des tozens? Wederom Coornhert segt antw. ...p de 4. vrage, dat den mensch in synen val was quaet/ ...ndig/en een vpant Gods: hoe was hy een vpant en

Datse even wel ghenoeg wert aengewesen.

Coornherts tegenwerp.

niet

niet onder den vloeck? was hem dit vergeten / hy moeste immers Pauli klare woorden Rom. 5. gedagt hebben / die uytdruckelijck de schult tot verdoemenisse noemt / als door de sonde Adams gekoomen vers 16. 18. Endelijk / zijn sy niet vermaledijt geweest / so heeftse Christus van den vloeck niet verlost / is dit niet een schone Theologie? zijn het niet wel verdwaesde menschen die sulke sufferijen als sonderlinge wijshept roemen? De Heere wille haer genadich wesen ende de oogen openen dat sy de waerhept moghen bekennen. Wat hy meer hier by zeght van de voort-ervinghe gaen ick voor-by, als meermalen beantwoort.

CAPITTEL III.

Dese plaetsen Galat. 6. 5. Ezech. 18. 20. ende Ierem. 31. 29. 30. werden verklaert.

MAer Coornhert dringht geweldich op eenige schriftuer-plaetsen en meynt ons geweldich daer mede te overtuygen / haeltse daer toe op by alle gelegenthept: 't is tijd dat wyse nu eens voor al gaen overwegen / het welcke wy alsoo hoopen te doen / dat ghy sult bekennen Asterice dat Coornhert hier anders niet en heeft dan een blaes vol wints / welcke terstont uytblaest alsmen maer met een spelle een kleyn gaetjen maeckt: zijnder dan noch eenighe steenen in / die sullen Coornhert selve op den kop vallen.

Gal. 6. 5. wordt verhandelt.

Eerst brenght hy voort Galat 6. 5. een yegelijck sal zijn eygen pack dragen: daer uyt beslupt hy B. 3. C. 1. S. 6. dat God niemandts ziele met quaethept en straft om een anders sonde. Wy antwoorden / dat wy dese plaetse met een woordt konnen afkeeren / als niet behoorlijck gepast op ons geschil: want wy en zeggen niet dat God yemants ziele om een anders sonde met quaethept straft / nademael de eerste sonde niet een anders maer onser aller zonde is: ende de quaethept der ziele / hoewel eenichsins een straffe / nochtans principael

ipael het eygen werk des menschen is / die de gerechtichepdt verwerpende de ongerechtichepdt plaetse genende / hem selven bedocven heeft. So dat dit eygentlijk de saecke is die Coornhert hadde te bedisputeren / Of oock mach geseydt werden dat Adam ende wy in hem de nature so bedocven hebben dat wy van naturen sondich geboren worden? Ofte om wat meer na Coornherts humeur te spreken / Of Adam door sijne sonde de natuere also heeft bedocven dat alle sijne nakomelingen de bedocventheyt van hem erven. Lieve wat seght nu dese plaetse dat ons kan teghen gaen? want daer en wordt maer geseyt dat elck sijn eygen last sal dragen / maer van de oorsaecken ofte middelen waer door yemant sondich is ofte sonde heeft / en werdt in 't minste niet gesproken. Evenwel wy sullen neder daer over handelen.

Den Apostel spreekt van eygen persoonlijke weresten; vermanende vers 4. dat yegelijck sijn eygen werk soude beproeven: de reden geeft hy vers 5. om dat yegelijck sijn eyghen pack sal dragen. Wy en sien hier niets dat ons tegen sy / ende d'Erf-sonde aengaet. Coornhert roept seer verbolghen sect. 9. dat wy hier bekent stellen het gene in geschil staet / namelijk datter is niet alleen eygen dadelijcke sonde / maer oock aengeboren zonde: ende wil dat wy dat eerst sullen bewijsen. So sot was dit wijshooft / dat hy niet en gedachte dat wy hier niet en zijn bestrijders maer verweerders. Als het tijdt was hebben wy ons Ja bevestight ende het Neen bestreden / nu komt Coornhert toe sijn Neen te bevestigen ende ons Ja te bestrijden. Heeft hy / sulcke kloecken geest zijnde / niet geweten dat de verweerder bekent stelt dat sijne saecke de waerheyt aen haer zijde heeft ten sy datmen hem anders weet te overtuygen: ende dat hy daerom so lange hy verweert geen moeyte en doet om te bewijsen / maer verwacht wat tegen-reden sijn partije sal geven / en overweeght of die sijn zeggen omstooten? het quam dan Coornhert toe sijn redenen voor te stellen tegen d'Erf-sonde: ende niet ons te bewijsen datter Erf-sonde is / maer hem te bewijsen datter gheen en is. Siet nu hoe fraey hy beslupt: Daer en is seght hy geen ander son-

Coornherts onverstan-.

Sijne losse reden van 't gene in questie is.

zonde dan die elck dadelijck doet: Nu van soodanige zonde zal elck sijn last draghen: soo en draeght dan niemandt den last van Adams sonde. Is dat niet doen 't gene hy valschelijck in ons berispt: namelick/ bewijs nemen van het geschil selve? want wy ontkennen datter geen ander zonde is dan die elck dadelijck doet/ dit is even het geene dat Coornhert moeste bewijsen/en dat uit dese plaetse sijn beslupt moest wesen. Doch daer na komt hy naerder/ seggende: indien elck sijn eygen last draeght / soo en moet niemant om Adams zonde eenighe last of straffe der ziele werden aengheboozen: dit soeckt hy te verstercken met een plaetse uyt Augustino/ De verb. Apost. Serm. 24. waer hy soude seggen/ siende op Galat. 6. 5. tegen den genen die daer meenen, dat een menssche besmet mochte worden door een anders sonde, antwoordt den Apostel, een yegelijck sal sijn eygen pack draghen. Ghy-lupden zijt die gheene die seght/ dat wy besmet worden door een anders zonde/ seght Coornhert Sect. 10. Wy antwoorden / hoewel wy de woorden Augustini niet en hebben konnen vinden ende daerom van Coornherts getrouwigheyt niet en konnen oordeelen/ dat evenwel in de woorden soo sy hier verhaelt werden geen swarigheydt is / als die bequamelijck konnen verstaen werden gelijckmen Pauli woorden verstaen moet: te weten/ dat yegelijk sijn eygen last sal moeten dragen/ sonder dat hy een ander het sy den geheelen last ofte een deel zal moghen oplegghen tot sijner bevrijdinge ofte verlichtinghe / ende dat niemandt van zodanige zonden waer mede hy geen ghemeenschap heeft eenige last ofte swarigheyt heeft te vresen. Ende merckt wel dat den Apostel spreeckt van den last in het oordeel / te kennen ghevende dat elck voor hem selven zal moeten staen ende yegelijck na sijne ghelegenthepdt sal geoordeelt werden. Dit en werdt immers van ons niet in twijfel getrocken / wy en seggen geensins dat Adams last op ons also gelept wort dat Adam daer van ontslagen wert/ en nalate sijnen last te dragen. Coornhert segt hier tegen: Den last der verdoemenisse legt gy op Adams zonde op alle sijne nakomelingen/en bekent dat hy selve van de verdoe-

Hy dringt naerder op Galat. 6. 5.

Aenhoudt.

menis-

menisse verlost is / waer uyt volght dat Adam niet
yn eygen / maer wy al t'samen Adams last dragen;
Sect. 12. 13. Wy antwoorden / dat wy ja seecker hou-
den dat Adam geloovich ende boetvaerdich ghewest
nde also door Christi verdienste van de verdoemenisse
erlost is / maer hy is niet alsoo verlost dat het gene
y te dragen hadde op syne kinderen gheleydt is om
em vry te maecken: neen / Christus heeft zyn last
vech genomen / wiens toe-gesepde offerhande doen
l kracht hadde. Wat zyn na komelingen aengaet /
wy zeggen dat zy alle onder de verdoemenisse leggen /
oo lange sy der verlossinge Christi niet deelachtich en
yn: maer wy ontkennen dat zy daerom niet haer
ygen last en dragen / ende niet dan Adams last: want
at zy onder de verdoemenisse zyn en is niet simpelyk
aerom dat Adam gezondigt heeft / maer om dat sy
lle in Adam gesondicht hebbende zo bedorven zyn / dat
/ van natueren zijn kinderen des toorns, tot sondaers ge-
elt zijn, ende de sonde tot allen is door gebroocken;
want zo zy reyn waren zonder eenige verdoemelycke
nreynicheyt / zy en zouden onder de verdoemenisse
iet leggen / zo dat de schuldt ter verdoemenisse door
ie eerste zonde niet over en gaet in den nakomelingen
an zulcke zynde die de verdorven ende verdoemelyc-
e nature van Adam aen over-erven. So dan / sy
ragen haer eygen last / die hare zondige / onreyne /
oose natuere waerdich is. Waer mede nu ook ge-
ntwoort is op Sect. 11. welcke gantschelyck rust op
nisduydinge onser meeninge / die nu beter verklaert
s: want het blyckt dat niet onschuldige / maer mede-
chuldige ende strafbare toorn-waerdige menschen
an ons onder de verdoemenisse gestelt worden / ten
y dat sy door Christum verlost werden. Soo dat
Coornhert met alle zyn geraes niet anders doet dan
yn onwyse partydicheyt meer ontdecken. Doch hy
vil niet lyden dat dit zy de eygen last dragen / ende al-
o zyne partyen gheseydt hadden / na zyn eygen ver-
ael Sect. 7. Dat onse natuerlijcke verdorventheyt ende
quade geneygtheydt, dewijle sy in ons is soo wel ons ey-
gen last te rekenen zy, als het quaet dat yemant met were-
ken volbracht heeft, ende wy alsoo niet min ons eyghen

Of wy in de Erfsonde ons eygen last dragen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

last dragen als die om hare ghewrochte sonden gheſtraft worden: hy maeckt daer op wonderlijcke kromme slagen/ ende voor Eerst fatsoeneert hy dusdanich een reden uyt het zeggen sijner partijen. Alle 't quaedt dat in pemandt is/ dat is zoo wel sijn eygen zonde ende schuldt te reeckenen als 't quaedt dat pemandt met sijn eyghen werck heeft volbracht: het quaedt van de natuerlijcke bedorventheydt ende ghenepghtheydt ten quade is in ons allen: dus is dat quaedt zoo wel ons eyghen zonde ende schult als of wy dat quaedt selve volbracht hadden. Hier op antwoordt hy/ dat volgens de zelve reden/ pemandt die van een Straet-schender verwondt/ ofte van een schijnende vriendt vergheven werdt/ aen die wonde ende dat fenijn schuldich is/ om dat de wonde ende het fenijn in hem is Sect. 15. 16. Doch die een wepnich verstants heeft kan licht sien hoe bedriegelijck hy handelt. I. Het beslupt en voecht niet op de voorstellen/ self niet zoo hyse verhaelt: want het moeste aldus staen: Dus is dat quaedt zoo wel ons eygen zonde ende schult te reeckenen als't quaet dat pemandt met sijn eygen werck volbracht heeft. II. Het eerste voorstel verualscht hy schandelijck/ als of wy alle quaedt dat in pemant is sijn zonde ende schuldt reeckenden: het quaet moet eerst zonde ende schuldt wesen eer het pemandt eygen zonde ende schult kan wesen. Daerom hadde hy van de wonden ende het fenijn wel mogen swijgen/ dewelcke in 't minste geen zonde ende schuldt en zijn. Dit moeste volgens onse meeninghe het eerste voorstel wesen: Alle zonde die in pemandt is/ die is zoo wel sijn eygen zonde ende schult te reeckenen als de zonde die pemandt met sijn eygen werck volbracht heeft: hier na moet dan het tweede voorstel met het beslupt gheschickt werden/ aldus: De sonde der verdorventheit ende genepchtheyt ten quade is in ons allen: Ergo is zoo wel ons eygens sonde ende schult te reeckenen als de sonde die pemandt met sijn eyghen werck volbracht heeft. Hoe kander zonde in ons wesen/ met namen van natueren/ ende niet ons eyghen wesen? Als pemandt eenighe smettelijcke siecktе in hem heeft/ al ist

Coornherts bedriegelijck argument

mis-

misschien dat hyse van een ander mach ghekreghen
ebben / ist niet sijn eygen sieckte: Als ymandt den
oodt overvalt / ist niet sijn eyghen doodt / hoe-
el wy alle door Adam sterven 1. Corinth. 15. 22:
doo billijck als zulcke sieckte ende doodt ons ey-
hen sieckte ende doodt moet heeten / zoo billijck
oet ock de natuerlijcke bedorventheydt ende aen-
eboozen zonde onse eyghen bedorventheydt ende
onde heeten: daerom het is ons eygen last dat wy
an natueren verdoemelijck zijn. Hier uyt blijckt
nede Coornherts bedroch Sect. 18. als hy quansuys
a onse wijse wil argumenteeren / dat alle 't goet dat
pemandt is sijn eygen deucht ende verdienste zoude
oeten wesen. Is zoodanich goedt deuchde ende
erdienste / zo ist waerlijck sijn eygen deucht ende ver-
ienste: redelijckheyt / memorie / verstandelijckheyt /
nsterfelijckheydt der zielen / en zijn geen deuchden
och verdiensten / daerom ist rasende dwaesheydt dat
y dese noemt. Nochtans zoodanige goeden als het
ijn / zoodanich zijn zy eygen den geenen waer in zy
ijn. Wilmen daer uyt nu na gelijckheyt beslupten /
oo moestmen aldus seggheyn: Soodanich quaedt de
edorventheyt en quade genepchtheyt is / Soodanich
s zy eyghen den geenen waer in zy is: Nu zy is een
ondich quaet dat ons den toorn Godts waerdich
aeckt: Ergo zoodanich is zy den geenen / waer zy
n is / eygen: waer op dan wederom zoude volgen /
egen Coornhert / dat elck daer in sijn eygen last
raegt. Dusdanige bedriegelijckheyt heeft hy ock
n 't volgende. Want Sect. 19. segt hy: Alle goet dat in
emant is / is sijn eygen goethevdt toe te reknen / &c.
Soo hy moeste seggen: Alle goet dat in pemandt is /
s sijn eygen goedt te reeckenen. Want dit was de
uestie / Of het niet ons eygen is / dat in ons is: ende
wanneer men zoo spreeckt / zoo is alle 't volgende g e-
nater Sect. 20. 21. 22. 23. geheel te niet. Want hoe-
wel het geestelijcke goedt dat ter salichept noodich is /
niet van 't onse en is / dat is niet uyt ons selven of door
ns eygen vermogen / maer van God gewracht wert:
ochtans in ons zijnde het is ons eygen. Leven wy
niet ons eyghen leven / hoewel wy het leven niet en

Een ander argument van den selven aert.

Een derde van gelijcker stoffe.

hebben van ons selven: alsoo is ook 't geestelijck leven/ende daer in geloove/gehoorsaemheyt/&c. ons eygen leven/ geloove/ ghehoorsaemheyt/ &c. hoewel wy dit alles niet van ons selven hebben: ende wy sullen daer na geoordeelt werden. Waerom en zal nu de natuerlijcke verdorventheyt en genepghtheyt tot quaet/ zonde zijnde / niet moghen ons eyghen zonde heten? Coornhert segt Sect. 4. dat Augustinus/gelijck Calvinus selve bekent / de Erf-sonde dickwijls noemt een vreemde sonde: dat het ook sijne partijen niet ongerijmt en achten. Doch hy hadde behoorden Calvini woorden getrouwelijcker aen te trecken: Aldus segt hy Instit. B. 2. Cap. 1. Sect. 8. Daerom Augustinus, hoewel hy het dickwijls een vreemde sonde noemt (op dat hy klaerlijker betoone datse door voorttelinge in ons komt) nochtans oock seght datse yeder-een eygen is. Dat dit ook der Delfschen Predikanten meeninghe was en konde Coornhert niet verborgen wesen. Doch hy sal wederom seggen dat wy volgens de leere van de Erf-sonde immers niet ons eygen maer Adams last dragen/ na dien sulck een eens anders last draegt/die niet om sijn eyghen / maer eens anders misdaet in last of straffe geraekt: en wy leren dat alle menschen niet om haer eygen maer om Adams misdaet met natuerlijke verdorventheyt en quade genegentheyt gestraft worden Sect. 14. Al waret dan so / dat alle menschen den toorn ende verdoemenisse onderworpen zijnde/zo lange sy der verlossinge niet deelachtich werden / om de Erf-sonde haer eyghen last droegen: in de Erf-sonde nochtans selve schijnen sy Adams last te dragen / dewijl sy haer door Adam tot straffe toekomt. Wy antwoorden I. dat den Apostel / seggende dat elck sijn last sal dragen/ zo breet niet en spreeckt als het Coornhert neemt/als sloege sijne reden op alle saecken/tijden/ende gelegentheden; maer hy spreeckt alleen ten aensien van het laetste gerichte / toonende dat elck aldaer zal hebben sijn eygen last / dat is / na het gene in hem is zal geoordeelt worden/ ghelijck voor ook geseydt is. Daerom / om zo breet te gaen / moeste Coornhert andere plaetsen hebben. Doch II. dus breet al genomen hindert ons dese plaetse niet: want Adams ende ons

Sijn valscheyt tegen Calvinum

Een tegenwerp van Coornhert.

eygen

pgen misdaet worden qualijck teghen malkanderen
zestelt/ nadien die eerste misdaet Adams oock onse is
ende wp in hem ghesondicht hebben / ende de bedoz-
denthept en quade gheneghenthept dat behaelt. Diet
doorts het gene in het begin deses Capittels ghesept
is / ende oordeelt of Coornhert zegghen wat slupt.
Wil nu pemandt hier op wederom passen het ghene
Coornhert seght van het verwonden ende fenyn-ge-
den Sect. 16. als of pemant konde op de selve wyse ge-
sept werden hem selven te verwonden ende vergeven/
als hem pemant verwondt ofte vergeeft / die sal sijn
dwaeshept openbaren. Want den verwonden ende
den vergiftichden is buyten den wonder en vergifti-
gher / ende dese oock buyten hem : zoo dat hem dit
quaedt geheel van buyten aenkomt. Anders ist met
ons gelegen in de sonde / want wp en waren niet buy-
ten Adam als hy sondichde / maer waren in hem / m
jem / ingheslote zijnde in sijnen lendenen / om met
Paulo te spreecken Heb. 7. 10. Het gene hy segt Sect.
18. van de redelijckhept / memorie / onsterfelyckhept
der zielen / &c. en kan hier oock gheeesins te pas ko-
men / want dit zijn eygenschappen der nature die A-
dam niet gewracht maer van Godt in de scheppinge
ontfangen heeft. Nochtans gelijckse Adam heeft ont-
fangen / alsoo hebben wyse alle in Adam ontfangen /
met alle deugden die daer by gevoegt waren: ende so
veele hy van de selve bygaende deughden heeft verlo-
ren / soo veel hebben wp daer van in hem verloozen /
behalende met een de contrarie quaden die daer op
zijn gevolcht. Dat Coornhert Sect. 20. voorwerpt / is
de verdorventhept in ons door de sonde Adams / hoe
mach die door ons eygen sonde in ons komen / &c? is
meermalen voorgeweest en wederlept / in onse derde
T'samen-spraecke. Maer misschien sal pemant mee-
nen dat sijn verder seggben Sect. 19. 20. &c. oock hier
tegen ons moet gepast worden / daerom het dient te-
gen-gegaen om de partyen de mate vol te meten/hoe-
wel wp het als buyten propoost mochten verwerpen/
nadien wp het selve ten propooste sullen moeten sat-
soeneren. Hy segt dan / dat het goede ter salichept no-
dich/na ons eygen bekentenisse/ alsa in ons gewragt

woꝛd dat het geensins ons maer alleen de genade ende Geest Godes moet toeeschꝛeven werden. Dit moetmen zoo passen op ons segghen / dat derhalven over d'ander zyde soude moeten gesept werden / dat alle verdoꝛventheyt die den Duyvel dooꝛ Adams sonde in ons werkt / niet ons maer alleen Adam moet toegeschꝛeven werden / zoo dat alleen Adam de schult hebbe ende niet wy in en met Adam / het welcke anders niet soude wesen dan Adams last dꝛagen / Sect. 19 .20. 21. 22. Wy antwoꝛden datter gheen ghelickheyt en is: want de genadige werckinge Godts komt ons van buyten aen / gelyck wy oock van naturen geheel van Godt verꝛeemt waren / ende geen gemeenschap en was tusschen ons ende de ghenade / voꝛ datse de genade selve ghemaeckt heeft: maer de bedoꝛventheyt dooꝛ de eerste sonde behaelt komt ons toe dooꝛ de natuerlycke gemeenschap met Adam / als van welcken wy de nature deelachtich zyn / ende die den woꝛtel was van het menschelycke gheslachte / die ons alle in hem als besloten hadde wanneer hy sondichde: zoo dat wy billyck in ende met hem de schult hebben. Wy zyn van naturen eenen wilden Olyf-boom / waer van Adam de woꝛtel is: de wildicheyt van de woꝛtel beginnende ende dooꝛ alle tacken haer uytbꝛeydende / en woꝛdt niet alleen den woꝛtel / maer den gheheelen boom (als in vermogen in den woꝛtel geweest / ende inder daet van de zelve natuerlyck uytgeschoten zynde) ten laste ghelept / ende niet alleen de woꝛtel maer den gehelen boom ende alle tacken achtmen billyck verwerpelyck. In wien nu den Geest Godts weꝛckt het goede dat ter salicheyt noodich is / die werdt van den wilden Olyf-boom afgehouwen / ende teghen nature den opꝛechten Olyf-boom ingegrifft / alwaer hy eenen nieuwen geestelyken aert kryght ende synen natuerlycken aert verbetert werdt. Hoe kanmen in soo ongelyckse werckingen een goede vergelyckinge maken? Coꝛnhert zal
Aenhoudt. aenhouden Sect. 23. dat wy geen ware deucht de en konnen ontfanghen dan met Chꝛisto in en dooꝛ den geloove gemeynschap hebbende: ende dat nochtans tot de sulcken gesept werdt: Wat hebt ghy dat ghy niet

en

n hebt ontfangen? ende zoo ghy het oock ontfanghen
debt; wat roemt ghy als of ghy het niet ontfanghen en
hadt? 1 Corinth. 4. 7. Hebben zy dan geen eygendom/
verdienste of roem van 't goede dat zy met haren wil
ntfangen/ ende waer toe zy selve het geloven/ begee-
ren/ willen ende ontfangen gedaen hebben: wat ey-
ghendom/ schulde of schande sullen wy doch moghen
hebben van 't quade dat (naer u seggen) door Adams
onde in ons komt door de geboorte/ zonder ons eygen
verck? Wy antwoorden: Dat Paulus niet en seght
at wy geen eygendom en hebben aen 't gene wy ont-
angen/ alleen wil hy niet dat zy daer van souden roe-
nen. Siet boorts van d'eyghendom 't gene voren ge-
ept is. Aengaende den roem ende verdienste die slupt
y billijck upt/ want wy en hebben niets dat wy niet
ntfangen en hebben, ja selfs het gheloove waer mede
wy Christum aennemen/ ende alle willen ende vol-
ngen des goets werdt van Godt gewracht/ want
e geloovige zijn uyt Godt gheboren, Joh. 1. 13. Godt
t, dewelcke geeft te gelooven, Philip. 1. 29. Die werkt
et willen ende volbrengen, Philip 2. 13. derhalven en
an dit willen/ ghelooven en aennemen hier geen ge-
wichte geven. Hoe wy nu schulde of schande hebben
an de verdorventheyt die ons door de geboorte aen-
rft/ dat is nu meer dan genoech verklaert/ ende het
oude overlang genoeg geweest hebben/ hadde ick niet
gevreest dat Coornherts ydele redijten by u Asterickte
nieuwe redenen mochten schijnen/ die beantwoordt
bleven.

Laet ons nu sien de plaetsen Ierem. 31. 29. 30. en- Ierem. 31.
de Ezech. 18. 3. 20. waer de Heere seght: In die da- 29. 30. en
gen en sullen zy niet meer seggen; de Vaders hebben on- Ezech. 18.
rijpe druyven ghegheten: ende der kinderen tanden zijn 3. 20. ver-
stomp geworden. Maer een yegelijck sal om sijne onge- klaert.
rechtigheyt sterven: de Sone en sal niet dragen de onge-
rechtigheyt des Vaders. Hier mede pronckt Coornhert
gheweldich/ werpt desen steen dickwijls in de locht/
maer hy en raeckt ons niet ende valt hem selve op
den kop. Het volck Israel Gods plaghen ghevoe-
lende/ ten deelen teghenwoordich ten deele meer
naeckende/ murmureerden teghen Godt als moe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

sten sy onschuldich zynde de staffe draghen die haere Vaderen verdient hadden. Daer op zegt Godt/ dat hy dat spreeck-woort niet meer in Israel wilde laten/ Jer. 31. 29. In die dagen en sullen zy niet meer seggen: de Vaders hebben onrijpe druyven gegeten, &c. Welcke tijdt is dat? namelijck ter tijt die vers 27. 28. werdt aengewesen/ als Godt sijn volck wederom soude bouwen ende planten: want dan zouden zy bevinden ende bekennen dat Godt niet sonder groote en rechtvaerdige oorsaecke so straf hadde geweest/ ende dat Godt niet en wilde straffen dan die het waerdich waren. Alsoo getuyght Godt mede Ezech. 18. willende te kennen geven dat hy sijne rechtvaerdicheydt also zoude openbaren/dat sy dat spreeck-woordt niet meer en zouden konnen ghebruycken. Ende merckt wel als Godt zegt: Dat de Sone niet en sal dragen de ongerechticheydt des Vaders, dat hy spreeckt van eenen zone/ Die sijns Vaders sonde siet ende eenen grouwel daer voor heeft ende niet en doet, maer doet recht en wel ende houdt alle rechten des Heeren vers 14. 19. De somma is/ dat een Godsalige sone de misdaet ende straffe sijnes godtloosen Vaders niet en sal draghen. Dit en kan in het minste niet gepast worden op de Erf-sonde/ want I. Godt sprack van de Vaders uyt Israel/ deser misdaet zeght hy dat sy niet en souden dragen: ende onse questie en is niet van het geene wy dragen door onser naeste Vaders zonde/ maer door de zonde onses eersten Vaders. II. Godt sprack van zonen die door hare Godtvruchticheyt zouden betonen dat sy geen deel en hadden aen harer Vaderen godlooshept: ende ons verschil is van de kinderen die wy seggen aen Adams zonde deel te hebben/ en die vrucht daer van in 't opwassen vertonen. III. Godt sprack van straffe der zonde door verwoestinge/ gevanckenisse/ &c. en ons verschil is van sonde selve. Corteliick: ons verschil is/ Of alle kinderen Adams deel hebben aen de eerste sonde Adams, en of in Adam de menschelijcke natuere is bedorven, de natuere bedorven van hem voortgeteelt werdt en alsoo verdoemelijck is in haer selven. Dese plaetsen hebben gantsch niet dat op dese questie antwoordt/ ofte in't minste te kennen gheeft/ selfs

dat

at de kinderen gheen deel konnen hebben aen der uderen misdaet / veel min dat sy geen deel en hebben en de eerste zonde / ofte dat onse natuere in Adam iet bedorven is of en konde worden. Hier by en kan nen ock aenmercken dat Godt IV. zeght: De zoone n sal niet dragen / &c. Ende voor: Sulck spreeckvoordt en sal niet meer gaen. So dat Godt spreeckt p het gheene den volcke voorhanden was / maer y en zeght niet / dat hy nopt den zoone van de zone ende straffe der Vaderen wilde ofte hadde willen aeten deelachtich worden. Men sal ons hier wyen op de Wet Deut. 24. 16. De vaders sullen niet edoodt worden voor de kinderen, ende de kinders sulen niet gedoodt worden voor de vaderen: een yeder sal m zijne zonde ghedoodt worden. Welcke Wet ock lmazia onderhouden heeft / 2 Coning. 14. 6. Chron. 25. 4. Maer I. dese Wet en raeckt de sae niet; wy en hebben hier gheen geschil / of de kinderen lijden ofte ghestraft werden voor de Ouders, maer ick vraghe of sich Godt erghens alsoo geopenaert heeft / dat volgens sijne rechtvaerdicheydt de inderen nopt met de Ouderen ghestaft en worden? lfs niet / wanneer de misdaedt der Ouderen ock are misdaedt is / gelijck Adams sonde onser aller nde is / Rom. 5. 12? Men kan wel gestraft worden met de Ouderen al en ist niet voor de Ouderen. Dese wet en verbiet niet anders / dan dat de misdaighe zoude by gaen ende den zoone voor hem zoude hestraft worden. II. Dese wet is den menschen hegheven / maer zoude Godt daer meede hem zelen een wet ghestelt hebben? soude zijne macht niet zeeder gaen dan der menschen? zoo en zullen de oornhertisten het sterven Christi in onse plaetse niet onnen belijden / maer met Socino moeten loochen. Siet daer dan dit beroemt bewijs gantsch ydel.

Daer-en-tegen de woorden Ezechiels genomen elijckse de partijen dringen / gaen plat tegen haer. Wy vinden dat dickwijls de kinderen de zelve plaen met hare Ouderen gedragen hebben. Als God m de boosheydt van alle vleesch de eerste Weereldt net de sondvloedt sloeg / vergingen ock de kinderen

De selve plaetsen werden gekeert tegen Coornhert.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Gen. 6. en 7. als hy de booshept van Sodom quam te hups soecken/hebben de kinderen mede geleden. Met Dathan en Abiram verfoncken hare kinderen Num. 16. 28. 30. 31. 32. Deut. 11. 6. in Jericho moesten oude en jonge omgebracht worden Jos. 6. 17. 21. Achan wierdt gesteenicht met zijne sonen ende dochteren Jos. 7. 24. 25. Godt dreyght Levit. 26. en Deut. 28. veele swaricheden die ook de kinderen souden treffen (voormaels hebben wy ook vermaent van de straffen die Adam en Eva zijn opgelept Gen. 3. welcke ook hare nakomelingen raecken/ niet om eygen dadelijcke zonden / maer upt kracht van die eerste sententie over die eerste misdaet/siet 1 Tim. 2. 14.) Wat salmen op dit alles zeggen? Hebben de Vaderen suyre wijn-druyven gegeeten, ende zijn den kinderen de tanden stomp geworden? Hebben dan de onnosele ende geheel onschuldige kinderen/ geensins eenige straffe waerdich zijnde / om harer Ouderen wille alleen / van de straffen mede gedeelt? soo hebben sy dan niet anders gedragen dan de misdaet des Vaders, tegen de woorden Ezechiels. Ofte salmen liever zeggen dat sy so groote quaden / zo sware plagen met de Ouders gedragen hebben/ sonder opsicht van eenige misdaet? dat ware noch meer tegen die woorden: want de Joden die murmureerden dat sy om de Vaderen wille leden (so zy meenden) souden veel min verdragen hebben dat sy sonder eenige misdaet leden: ende Godt die niet wilde lijden datmen seyde / dat de kinders leden om der Ouderen misdaet / zoude veel min lijden datmen seyde / dat de kinderen van zoo groote ellenden mede deelen om geen misdaet met allen: ook en kan dit sonder lasteringhe beyde van Godts barmhertichept ende rechtvaerdichepdt niet gedacht werden. Sy leden dan om eenige zonde: Godt mach ons (sult ghy seggen) door zulcken doodt wech nemen alst hem belieft/al waren wy niet zondich. Ick segge wederom / dat wy niet en moeten sien op Godts absolupt recht / maer op die gerechtichept waer na hy met de menschen wil handelen. Seght ghy dat hy zoo wil handelen / dat hy zamtijdts de Ouders straft in gheheel onschuldige kinderen / hoe kondt

Siet t'samenspr. 2. cap. 6. op 't eynde. En 3. cap. 12. Bewijs 6. en 8.

ghy

ghy dan de woorden Ezechiels gebruycken? Die ziele die sondight sal sterven: want aldus soude ook sterven die ziele die geensins gesondicht heeft. Siet ook Genes. 18. waer Abraham beslupt / dewijle God aller werelt Rechter is / dat hy niet en sal dooden den rechtvaerdigen met den goddelooſen, vers 23. 24. 25. Waer op Godt antwoordt: Vonde hy vijftich, jae maer tien rechtvaerdige, dat hy 't om harent wille allen den plaetſen wilde vergeeven, vers 26. &c. Warender so weynich rechtvaerdige soo en waren ook de kinderen niet rechtvaerdich. Wilmen zeggen / dat Godt spreeckt van werckelijcke rechtvaerdige / die 't in haer leven betoonden: Even dit zal ick tot mijn voordeel nemen. Want so Godt so veel soude gedaen hebben om tien rechtvaerdigen / wat soude hy wel gedaen hebben om veel dupsent kinderen / wanneer sy geheel onnooſel en sonder sonde waren? immers wilde hy de plaetſen om haer niet verschoonen / hoe veel wegen konde hy vinden om soo wel de kinderen als Loth met de zijne van de plage af te sonderen? Ende doch wat oorsaecke konder weesen om meer de rechtvaerdige dan de kinderen te verschoonen? nadien de kinderen (soo sy niet van natueren bedorven zijn) geheel vry zijn van sonde / ende een rechtvaerdige noch grove sonden kan hebben / gelijck in Loth is gebleecken / Gen. 19. 8. 33. 44. 35. Het blijckt dan / dat het gene de Coornhertiſten als het sterckſte houden teegen ons / wel aldermeest haer eygen ghevoelen omstoot: en noch hebben wy maer exempelen aengewesen van tijdelijcke en uptterlijke plagen / hoewel dat genoeg is op Ezech. 18. en Jerem. 31. waer de Heere met opsicht op soodanige straffe spreecht. Doch siet op de geestelijcke swaricheden: De Heere heeft in voorledene tijden alle de heydenen laten wandelen in hare wegen Act. 14. 16. hy doet het noch op veele plaetſen. Om der Ioden ongheloovigheydt heeft hy haer het Euangelium benomen, de verhardinge over haer laten komen Rom. 11. Veele volckeren die het Euangelium gehad hebben zijn over lange daer van ontbloot. Ick en trede nu niet in dese queſtie of zulcker kinderen in hare jonckheyt sterbende verdoemt zijn / wy laten-

Gen. 18. verklaert.

Aenmerckinge van geestelijke swarigheden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

latense Gode bevoolen: 't is ons ghenoech dat haer in 't op-wassen dese swarichheydt raeckt/ ende dat het haer een seer groote swarichheydt is/ al lietemen toe (ghelijck sommighe teghen Godts woordt niet min sottelijck als stoutelijck dryven) dat ock de Heydenen/ Joden en Turcken met haer gheloove moghen salich werden. Want alsoo moetmen evenwel bekennen dat het een veel geluckiger en seeckerder middel is het Evangelium te hebben/ dat het een groote plaghe is daer van verveemt te zijn/ ja een d'alderswaerste plaghe die ons hier mach over komen Matth. 21. 43. Apoc. 2. 5. want de heylighe Schriftuere en kent niemant/ ende de verdwaelde menschen en derven maer hier en daer een noemen/ die zonder kennisse van Gods woort soude moghen salich zijn geworden. Nu de kinderen van sulcke volckeren wassen op in die plage sonder middel te sien ofte te kennen/ om daer uyt te geraecken: vinden haer opwassende inde duysternisse ende kennen noch beklagense niet eens. Wat is d'oorsake dat zy tot sulcken swarichheyt ja in sulcken swarichheyt opwassen? hare dadelijcke sonden en konnent niet doen/ want sy en konnen soo vroech niet beginnen dadelijck te sondigen of het quaet isser al eerst/ ja is oorsaecke dat sy onverhinderder ten boosen loopen. Het moet dan wesen/ ofte alleen om der Vaderen misdaet sonder eenige eyghen schult/ ofte isser in haer pets dat haer sulcker plagen waerdich maeckt het en kan niet anders wesen dan de Erf-sonde. Hoe haer de partijen hier keeren of wenden zy zullen vast wesen/ ende ofte met ons moeten stemmen/ ofte de woorden Ezech. 18. 20. selfs tegen spreecken. Wy doch konnen de leere van d'Erf-sonde niet teghenstaende dese woorden seer bequamelijck staende houden/ ende selfs daer mede bevestigen.

CA-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

CAPITTEL IV.

Eenighe andere Schriftuer-plaetſen werden overwogen.

HEt en konde nu niet ſwaer weſen Aſtericte, op alle Schriftuer-plaetſen te antwoorden die de Coornhertiſten en andere Pelagianen meer pleghen voor te wenden: nochtans wy ſullenſe tot u te beter gerijf kortelijck tegen gaen.

Op de woorden 1 Cor 7. 14. is nu gantſch onnoodich eenige verklaringe te doen/ nadien in onſe derde t'ſamen-ſpraecke in't breede daer van ghehandelt is/ ende de woorden bevonden zijn ghewelditch voor ons te weſen: waer oock ghenoech is ghebleecken dat de plaets Rom. 11. 16. die de Pelagianen pleghen tegen ons te brengen/ van de zelve conditie is/ ons verſchil aengaende.

Doch Coornhert werpt ons tegen de woorden der wijſheyt Prov. 9. 12. Indien ghy wijs zijt, ghy zijt wijs voor u ſelven: ende zijt ghy een ſpotter ghy ſult het alleen dragen. Ende derf roemen dat deſe ſpreuke klaerlijck/ openbaerlijck en waerlijck tegen ons is. Maer hy heeft daer mede klaerlijck/ openbaerlijck en waerlijck ſijne ongeſchickte onwijſheyt getoont/ alſoo deſe ſpreucke in 't alderminſte niet en paſt op ons verſchil. De wijſheyt wordt van Salomon voorgheſtelt als door hare dienſt-maeghden de ſlechte en ſotten tot hare maeltijdt noodende/ met vermaninghe het onbeſinnet weſen te verlaten ende te wandelen op den wegh des verſtandts/ belovende daer op het leven. Tot meerder overtuyginghe geeft sy te kennen/ dat zy dit niet en vermaent om eenighe hare nuttichept ofte ſchade: Indien ghy wijs zijt (ſeght ſy) ghy zijt wijs voor u ſelven: ende zijt ghy een ſpotter ghy ſult het alleen dragen. Als of zy ſeyde: Ick en ſoecke niet eenige nuttichept voor my of mijne boden/ het ſal u eygen voordeel zijn zo ghy wijs zijt: doch zo ghy een beſpotter zijt/ denckt niet dat ghy daer mede ſchade doet die u vermanen/ het ſal op u ſelven aenkomen/ ghy ſult

Proverb. 9. 12.

de

de schade dragen/uwe vermaenders hebben haer gequeten. Dit is den rechten sin. Hoe verre loopt dit nu van ons verschil? hebben dese woorden oock eenige de minste gemeenschap met onse questie? Ick sie wel datmen hier upt beslupt wil maken / dat Adam sijn faute alleen moeste dragen/ende dat sijne kinderen daer aen/ noch aen der zelver straffe geen deel en moesten hebben: maer upt wat grondt? want Salomon en heeft niet voor dese bedenkinge tegen te gaen/ Of de kinderen van bespotters oock deel hebben ofte konnen hebben aen harer Ouders boosheyt / ofte in hare Ouders konnen bedorven werden/ en van hare straffe mededelen? Hy en spreekt geensins van bespotters als Ouders aengemerckt/en met opsicht op kinders die sy mochten genereeren: maer hy aenmerktse en spreekt van haer alleen als die geleert worden / en met opsicht op de wijsheit en hare booden; so verre ist dan daer dat dese woorden soo breedt konnen gedupt werden dat men Adam als Vader daer onder soude moghen betrecken / datse selfs op de tegenwoordighe menschen als Ouders aenghemerckt niet en passen. Wilmen dan noch de woorden soo in het brede nemen met opsicht der spotters op allerley menschen met namen op hare kinderen / soo gheve ick de Coornhertisten dese plaetze te accordeeren met Psalm 109. van vers 9. tot 16. daerbeneffens mogen sy overdencken de exempelen die wy wepnigh voor verhaelt hebben/ ende onder anderen moghen sy bedencken / heeft Adams dwaeshepdt sijnen kinderen niet aenghegaen/ heeft hyse alleen ghedragen/ waerom de straffen/ Genes. 3. gemeldt / noch gestadigh sijne nakomelinghen treffen?

De Pelagianen plachten tegen te werpen / 2 Cor. 5. 10. Wy alle moeten gheopenbaerdt worden voor den Rechterstoel Christi, op dat een yegelijck wech drage het gene door het lichaem geschiedt, na dat hy gedaen heeft, het zy goedt, het zy quaedt. Oock dringht Coornhert op alle die plaetsen waer gezept wordt / dat God elck na sijne wercken zal oordeelen / Boeck 1. Cap. 7. Sect. 26. Maer ick ghebe de partyen haer keur te nemen/ Of sy soodanige spreucken willen verstaen alleen van be-

bejaerde die dadelijck goet of quaedt gedaen hebben / ofte van alle menſchen zoo wel jonghe als oude. Nemen zy het eerſte/ zoo en konnen ſoodanige ſpreucken d'Erf-ſonde niet tegen ſpreecken die wy / zelfs in de kinderkens / ſtellen / nadien zy op geen kinderen en ſien ; want het en volcht geenſins : Alle bejaerde ſullen geoordeelt worden ende behalen na hare wercken: Ergo de kinderen die geen eygen perſoonlijcke wercken hebben en hebben geen ſonde met allen. Misſchien ſal yemant ſeggen / het volcht al : want den Apoſtel geeft te kennen datter geen ander zonde en is dan die met wercken geſchiet/ anderſins indien der oock Erf-ſonde ware / zoo en ſouden de bejaerde niet alleen na hare eyghen wercken (ghelijck Paulus ſeght) maer oock na Adams werck/ ende d'aengheboozen verdozventheyt moeten geoordeelt worden. Iſſer nu gheen ander ſonde dan dadelijcke/ die de kinders niet en hebben / ſoo en hebben de kinders gheen Erf-ſonde. Maer den Apoſtel gheeft gheenſins te kennen datter geen ander dan dadelijcke ſonde is / de bygevoeghde reden bewijſet oock niet / want nergens en ſeght de Schrift dat de bejaerde alleen na eyghen dadelijcke wercke zullen geoordeelt werden : het woordeken alleen en vindtmen niet / ende wanneermen dat evenwel wilde verſtaen / zoo zoude alſoo wel volghen upt 2 Corinth. 5. 10. dat elck alleen zoude behalen na dat door het lichaem geſchiet/ ende geen laſt en zoude hebben van het ghene maer in de ziele geſchiet / zonder dienſt in 't lichaem. Nochtans en wil ick niet segghen dat de Heere de menſchen ook oordelen zal na Adams werck ; maer ick segghe dat hy oordeelen ſal na dien booſen aert die van naturen in ons is / ghelijck wy alle in Adam ghezondicht hebben ; ſoo dat yeghelijck oock alſoo na ſijn eygen gelegenthept zal gheoordelet werden. Waerom wort dan het doen / ende de wercken genoemt? om dat deſe het uyterſte zijn waer in de booſheyt eyndigt / gelijck de groeyſame kracht eenes booms eyndicht in de vrucht. Ondertuſſchen iſt ſeker dat Godt alſoo op de wercken zal ſien/ dat hy oock oordeelen ſal van de inwendige aert ende gheſtelteniſſe / waer upt ſoodanige vruchten zijn ghekomen / want

Tegenwerp.

Voorkoming van tegenwerp

want hy zal oock het verborgene ontdecken / ja selfs wat noch tot geen upterlijcke wercken is uytgheb-zoken / 1 Corinth. 4. 5. Apoc. 2. 23. daerom wordt in 't gemeen gesept Rom. 1. 19. dat God het verborgene der menschen sal oordeelen: want soo lupden de woorden in het Griecx. Ende soude dan Godt de inwendighe boose aerdt die de quade wercken baert niet oordeelen? Het oordeel dat over de menschen gaen zal wort geleecken by het oordeel over de boomen / Mat. 3. 10. en 7. 19. Nu men oordeelt wel na de vruchten van de boomen / want de vruchten ghetuygen van den aerdt des booms Matth. 12. 33. maer men siet oock op den aerd zelve / ende door de vrucht werdtmen te meer tot bedencken op den aerdt des booms ghelepdet: ja alsmen van de boomen gaet oordeelen welcke te verbranden welcke te sparen zijn / salmen wel principael op den aerdt sien / ende verwerpelijck oordeelen zelfs die noch om hare vruchten niet en konnen veroordeelt worden. Indien dan de menschen als boomen gheoordeelt worden / het en zal niet alleen wesen na hare wercken maer voornamelijck na den inwendighen aert. Als de Heere de eerste Werelt wilde vergelden na hare wercken / hy en sach niet alleen op de wercken zelve / maer oordeelde over de geheele inwendige verdorventheyt waer door sy vleesch waren / ende die het herte bevanget alle-tijt / ende oock vander jeucht op / Gen. 6. 3. en. 8. 21. alsoo sal oock in het laetste oordeel de gheheele bedorventheyt van haer eerste begin aen neffens de wercken aenghemerckt worden ende loon ontfangen / soo dat oock zulcks sal in 't gherichte komen 't welck de kinderen van natueren onderworpen zijn / ende het tegendeel en zullen de partyen nopt bewijsen. Willen sy doch in de woorden Pauli 2 Corinth. 5. 10. ende diergelijcke andere / soo wel jonge als oude verstaen / gelijck doch seecker is soo wel jonge als oude zullen ten oordeele verschijnen: soo is de saecke noch min teghen ons. Want alsoo moeten sy nootsakelijck bekennen dat in het laetste gerichte niet alleen na de dadelijcke wercken zal gheoordeelt werden / nadien oock zulcke sullen geoordeelt werden die geen dadelijcke wercken hebben: ende dat onder een

Min is sy ons teghen alsmense duydet op jonghe en oude.

beschij-

beſchrijvinge die den bejaerden paſt oock den kinderen na hare gelegenthepdt moeten verſtaen werden; zoo dat/ gelijck zy ſelfs onder de bejaerde/ alſoo het gene in haer is onder den naem van wercken/ moet ingeſloten werden/ als die de zaden ende beginſelen der wercken in haer hebben. Wat ſtoffe blijft hier dan om tegen d'Erf-ſonde te beſlupten? Wil yemant ſeggen: Sy worden alleen ingeſloten onder de geene die goedt wercken/ ergo hebben geen ſonde: die mach met een beſlupten/ dat niemant die goedt werckt eenige ſonde heeft. David werdt verklaert een man geweeſt te zijn na Godts herte 1. Sam. 13. 14. die alle ſijnen wille dede Act. 13. 22. nochtans hoe dickwijls bidt hy om vergevinghe van ſonde! ſiet onder andere Pſ. 130. 3. en 143. 3. Voorwaer die na hare goede werken geoordeelt worden en ontfangen ſullen/die en zullen niet ſalich worden om hare wercken/ maer om de verdienſten Chriſti/ waer door hare zonden werden upt gedelgt: want David ſpreeckt van de ſalichmaeckinghe des menſchen dien Godt de rechtvaerdigheyt toerekent ſonder wercken, ſeggende: Welgeluckſalig is hy, wiens overtredinge vergeven, wiens ſonde bedekt is. Welgeluckſaligh is de menſche, dien de Heere de ongerechticheyt niet toe en rekent. Pſ. 32. 1. Rom. 4. 6. 7. 8. Daerenboven hare goede wercken zijn vruchten des wederbarenden Geeſtes. Nu gelijck vergevinge ſonde/ alſoo preſupponeert weder-geboorte verdoorvenheyt. Al kondemen dan vaſtelijck bewijſen/ dat alle kinderen/ zo wel van Turcken en Heydenen als van Chriſtenen/ de hemelſche ſalicheyt ſullen beſitten/ zoo en konde men de ſelve evenwel niet vry houden van ſonde, ten ware datmen konde bewijſen dat de kinderen ſalich worden ſonder gewaſſchen te zijn in Chriſti bloet/ ende geheyligt te werden door ſijnen Geeſt: welck inder eeuwigheydt niet en zal beweſen worden. Siet hier nu wederom een van Coornherts ſterke ſtutten gantſch krachteloos.

Voorkomingh van een tegenwerp.

De Pelagianen plachten oock tegen te werpen de woorden Nahum 1. 9. die zy aldus ſtelden: Godt en ſal niet twemael richten over het ſelve. Ergo (ſeyden ſy) hy en ſal niet ſtraffen in de nakomelingen de ſonde

Nahum 1. 9.

waer over hy Adam gestraft heeft. Wy antwoorden kortelijck / I. dat Godt inden nakomelingen niet en straft dan het geene in haer strafwaerdich is / ende het gene haer eygen is / te weten ofte haer natuerlijcke booshept en de verdorventhept / ofte daerbeneffens hare quade wercken. II. Dat de woorden des Propheets misdupt werden / want sy moeten aldus staen: de benautheyt sal niet tweemael oprijsen, ende daer mede dreyght Godt die van Ninive dat hy haer soo wil plagen / ende alsoo een eynde met haer maecken wil / dat hy op eenmael haer wilde verderven / ende niet noodich soude wesen de straffe wederom te herhatten. Die dit niet en kan sien den rechten sin te syn die moet wel blindt wesen.

Rom. 5.19 Sy wierpen oock teghen dat Paulus seght Rom. 5. 19. dat door eens menschen onghehoorsaemheydt veele tot sondaers ghestelt zijn: meenende indien de menschen niet door navolginghe / maer als in Adam ghesondight hebben ende bedorven van hem voortkomende / sondaers gestelt wierden / dat Paulus niet en soude ghezeydt hebbende veele maer alle. Doch hier op is voor desen al ghetoondt dat de selve die hier veele heeten / vers 18. alle genoemdt worden. Sy houden aen: Indien alle die upt Adam voortkomen sondaers syn / ergo oock Christus / die syn afkomste mede heeft van Adam Luc. 3. 38. maer Christus is sonder sonde / afghescheyden van de sondaren Heb. 7. 26. So en syn sy niet alle sondaers die upt Adam voortkomen. Wy antwoorden / I. Christus werdt alleen verklaert sonder soude te wesen / de Schrift en kent geen andere: soo moeten dan alle andere sondaers wesen / ende dit ist dat wy leeren. II. Op het argument zeggen wy / dat Christus niet en was in de lendenen Adams als hy zondighde: want hy en is niet ghebooren upt kracht van die ghemeene zegeninge: Weest vruchtbaer, ende vermeenighvuldighet. Gen. 1, 18. maer upt kracht van desen bysondere belofte / dat het zaedt der vrouwe het Serpent den kop soude vermorselen Gen. 3. 15. gelijck Christus tot geen ander eynde in de Werelt gekomen is dan om de zonden weeck te ne-

Siet t' samen spr. 3. cap. 10. de 4. tegenreden.

Hoe Christus vry geweest zy van sonde.

te nemen. Doet hier by / dat Chriſtus upt Adam af-
komſtich is / ten aenſien van de ſubſtantie / maer niet
ten aenſien van de maniere op welcke de menſchelijc-
ke natuere wordt voortgeteelt. Niet upt natuerlijcke
vermenginge ende kracht des zaets / maer door bo-
ven natuerlijcke werckinghe des H. Geeſtes / die te
gelijck Mariam bewrocht ende bequaem ghemaeckt
heeft / om / zonder tuſſchen-komen van den wille des
vleeſches ofte des mans te ontfangen ende baren: en-
de haer gehepliget heeft Luc. 1. 35. Wy moeten dan
verſtaen alle menſchen die natuerlijck upt Adam ſijn.

Sy ſochten mede voordeel in de woorden Door ee-
nen menſche Rom. 5. 12. Ergo niet om dat wy in A- Rom. 5. 12.
dam geſondight hebben (ſeyden ſy) ende door gene-
ratie de bedorventheyt overerven: want de generatie
geſchiedt door twee menſchen. Wy antwoorden dat
Adam / ofte den Eenen menſche genoemt werdt als de
voornaemſte in de generatie / gelijck de afkomſten na
de Vaderen plegen gereeckent te werden / zoo wel in
Godts woordt als by andere Schrijvers: waer me-
de nochtans de Vrouwen niet en werden uytgheſlo-
ten. Doch ick hope dat ghy niet vergeten en hebt Aſte- Cap. 9.
rte wat iek van dit ſelve geſeydt hebbe in onſe Ver- Bewijs 6.
t'ſamen-ſpraecke / ende hoe het bevonden is voor
ons te weſen. Is derhalven onnoodich hier op lan-
ger te ſtaen.

CAPITTEL V.

Voornherts tegen-werpingen ghenomen
van de vergelijckinge der geregticheyt
met de ſonde, ende van Godts ghenade
en barmhertigheyt, werden ghetoont
ydel te weſen.

WYkeren weder tot de botte ſubtiliteyten van
Voornhert. Hy werpt ons tegen / dat de ene men-
ſche door des anderen rechtverdicheyt niet en werdt
behouden / ſelfs niet na den lichame Ezech. 14. 14/15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Coornherts ydel bewijs uyt Ezech. 14. 14. en Habac. 2. 4.

ende volgens veel minder na der zielen/gemerkt niemant in een anders/maer de rechtvaerdige in sijn eygen geloove sal leven/Habac. 2. 4. waer upt hy wil beslupten/dat na gelijckheyt/Den eenen menschе door des anderen sonde ofte ongerechtichеyt niet en werdt verdoemt. Boeck 3. Cap. 2. Sect. 1.

Maer 't is niet dan ydel verhael van het geene al wederleyt is/waer van ock geen verschil en is. Want wy bekennen dat de Heere in lichamelijke ende tijdelijke straffen niet altijt de onrechtvaerdige verschoont om der rechtvaerdighen wille: ende dat het daer toe kan komen/dat der rechtvaerdighen vromicheyt den lande geen voordeel en doet/nadien de Heere over de sonden des lants te zeer vertoornt is/'t welck het gene is dat Ezechiel leert: hoewel hy wel somtijts om der vromen wille een stadt ofte landt/anderssins der straffe waerdig zijnde/verschoont/gelijk genoegsaem te mercken is Gen. 18. 26. Wy bekennen insgelijcks dat niemant ofte onrechtvaerdig zijnde door der vromen gerechtichеydt ende geloof het eeuwich leven sal bekomen/ofte onschuldich zijnde door eens anderen ongherechtichеydt sal verdoemt worden. Maer dat het met de Erf-sonde alsoo niet toe en gaet/ende dat elck daer in sijn eygen last draeght is overbloedich getoont.

Sijn bewijs vande voort-ervinghe der genade.

Coornhert seght wederom Sect. 2. De ouders en moghen de ghenade niet voorterven op den kinderen door een voortteelinghe des lichaems: ghemerckt die genade een geestelijcke sake is/ende geen natuerlijcke ghemeenschap en heeft met den vleesche. Dit bekent ock Martyr/Class. 2. L. 1. Sect. 42.

Vol missлagen.

Dat hy Martyr hier aentreckt is een nieuwe valschеyt/van hoedanige valschеyt Coornhert vol is geweest: want Martyr en spreeckt in de aengetepckende plaetse van geen voortervinge der genade/ja selfs hy en seght daer niet eens sijn gevoelen/maer van een ander zake die hier niet te passe en komt/verhaelt hy der Scholastijcken ghevoelen 't welck hy daer na bestrijdt/ende het gevoelen Augustini 't welck hy daer na goet kent/Sect. 44. Nu segge ick op de sake selve/dat de Ouders wel de genade niet voort en erven door voortte-

voortelinge des lichaems/ maer niet om de reden die Coornhert voorwent: want het beeldt Godts in Adam/ bestaende in wijshept/ gherechtichept en heyligheyt/ was oock een geestelijke saecke/ soude nochtans door voortelinge voort-ge-erft hebben/ gelijck voornaels is gebleecken. Doet hier by/ I. dat Coornhert bedriegelijck noemt: De voortelinge des lichaems/ even of de Ouders in de voortelinghe gheen deel en hadden aen de zielen der kinderen. II. Dat hy seght/ dat de ghenade geen ghemeenschap en heeft met den vleesche ofte het lichaem: soo nochtans de ghenade daer verstreckt niet alleen over de ziele maer ook over het lichaem/ dat reynigende/ heyligende/ maeckende een tempel des H. Gheestes/ een heyligh ende Gode behagende offerhande/ &c. 1 Thess. 5. 23. 1 Cor. 6. 15. 19. Rom. 12. 1. Wil hy seggen/ dat hy spreeckt van natuerlijcke gemeenschap/ so seght hy de waerheyt/ maer tot sijn eygen nadeel: want de genade en heeft oock geen natuerlijcke gemeenschap met de ziele/ nadien den geheelen menschе natuerlijck daer van verneemt is/ ende de genade hem van buyten ende onverdient aenkomt: waerom sy oock eygentlijck genade heet. Ende dit is nu de rechte reden waerom de ghenade door voortelinghe niet voort-erft: namelijck/ om dat de ghenade een saecke is die geen natuerlijcke ghemeenschap en heeft met den menschе/ maer hem boven natuerlijcker wijse van buyten toekomt.

Voorkoming eener tegenwerping.

Waer mede nu met een het gene hy verder seght lichtelijck beantwoordt werdt. Sijn zegghen is dit: Indien de heylichmaeckende kracht Christi die daer is in allen rechtvaerdighen/ der zelver kinderen niet rechtvaerdich en maeckt als niet erbende op den kinderen: soo en mach oock de verderfelijcke kracht Adams geen sijner kinderen onrechtvaerdig gemaeckt hebben. De antwoordt is gereet/ nadien de onghelijckheyt gantsch kennelijck is: want de heylichmaeckende kracht Christi is boven natuerlijk in den rechtvaerdighen/ maer de verderfelijcke kracht Adams was hem natuerlijck geworden/ ende was even een bedorventheyt der nature: de bedorventheyt was van hem selve behaelt/ uyt hem selven door verande-

Aenhoudt beantw.

ringe en verwallinge ontstaen/ daerentegen de heyligmaeckinghe komt ons toe van boven door den Geest Christi: derhalven / het is genoeg ter verdoventheyt uyt Adam te zijn/ doch ten is niet genoech ter heyligmakinge uyt heylige Ouders te zijn / maer men moet daer toe uyt Christo wesen; gelijck nopt de heylicheyt de geboorte/ maer alleen de weder-geboorte wert toegeschreeven. Van Adam dan erven wy door natuerlijcke geboorte de ongerechtigheyt: van Christo genieten wy door bovennatuerlijcke geboorte de gerechtigheyt. Konnen de Pelagianen dit niet verstaen/ 't is harer blintheyt schuldt.

Het gene hy verder seght Sect. 2. 3. van de voorterminge van andere sonden / ende van Adams en Evæ vermaledijdinge/ is voor wederlegt Capittel 2.

Sijn tegenwerp van den zegen Noahs en Abrahams.

Doch Sect. 3. wijst hy ons op den zegen Abrahams ende Noahs. Mogen wy erven de vermaledijdinghe Adams (seght hy) waerom en souden wy niet moeten erven die benedictie van Noe/ van Abraham en Isaac daer af wy mede zijn gekomen/ nadien God Noah en sijne sonen zegent Gen. 9. 1. ende belooft in Abraham te zegenen alle geslachten der aerden/ Gen. 12. 2. 3. en 17. 16. Oste derven wy dese benedictie/ hoe mogen wy Adams maledictie erven?

Dit is Coornherts overlegh/ siet nu hoe dwaes het is. I. Het is gantsch buyten propoost dat hy hier gewach maeckt van de zegeninge Noahs / Genes. 9. 1. want in de selve en werdt niet een letterken ghevonden van geestelijcke zegen/ maer niet anders dan van lichamelijcken en uyterlijcken zeghen: want Godt/ willende door Noah ende sijne sonen de Werelt op een nieuw met menschen vullen / seght / zeghenende: Zijt vruchtbaer en vermenighvuldight, ende vervullet de aerde. Van verder zegeninge die tegen de zonde ende verdoemelijckheydt gaet/ moetmen elders beschey dt soecken. II. Wy zijn alle uyt Noah gekomen / maer hoe seght Coornhert dat wy mede van Abraham ende Isaac ghekoomen zijn? zijn wy van Abraham door Isaac / soo moeten wy nakoomelinghen wesen van Jacob of van Esau / welcke alleen Isaacx soonen waren. Voorwaer onder soo veel curieuse na-

Gen. 9. 1. komt buyten propoost.

Hy mist grovelijck in onse afkomste.

soeckers

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ſoeckers van d'oorſpronk der volckeren/ en heeft nopt pemandt gedroomt dat onſe af-komſte ſoodanigh ſoude weſen. Verſtaet het Coornhert van een geeſtelijcke af-komſte: Ten eerſten/ het ſal een vreemde ende ongebruyckelijcke ja tegen de Schrift ſtrijdende ſpraeke weſen/ dat wy van Abraham en Iſaac zijn gekomen: nergens werden de geeſtelijcke kinderen Abrahams ende Iſaacks geſeydt van haer ghekoomen te zijn/ die niet door natuerlijcke generatie van haer af komen: ter contrarie ſy werden vergeleken by in-geente tacken / Rom. 11. Ten anderen/ het en ſal op ſijn propooſt niet accoordeeren: want hy ſtelt ons afgekoomen van Abraham en Iſaac / gelijck wy afgekoomen zijn van Noah/ welcke af-komſte natuerlick is. III. Hy miſt grovelijck in den zegen Abrahams/ welcke hy neemt als erfden wyſe van Abraham en Iſaac. Godt ſeght wel / dat hy in Abraham wilde zegenen alle geſlachten der aerden, Gen. 12. 2/ 3. ende 18. 18. maer dit werdt verklaerdt Geneſ. 22. 18. waer Godt ſeght: Door u zaedt ſullen ghezegendt werden alle volcken op aerden. Wat zaedt? Paulus ſegget ons Gal. 3. 16. Hy en ſeght niets ende den zaden, als van veele, maer als van een, ende uwen zade: welcke is Chriſtus. Gelijck hy voor geſeydt hadde verſ 14. Op dat de zegheninghe Abrahams tot de Heydenen koomen ſoude in Chriſto Jeſu. In Chriſto Jeſu dan ghenieten wy den zegen Abrahams. IV. Dat hy nu ſeght: Erven wy deſe benedictie / hoe moghen wy Adams verderffeniſſe erven? Dat is licht te beantwoorden. Wy en ſeggen niet dat wy deſe benedictie erven door eenige natuerlijcke af-komſte/ maer alleen krijghen door geeſtelijcke gemeenſchap met Chriſto door den geloove. Ende wien is Chriſtus nodigh ter zegeninge dan den gevallen en bedorven menſche? den zegen Abrahams door Chriſtum op de Heydenen koomende/ is niet anders dan de rechtvaerdighmaeckinghe des gheloofs ſonder de wercken der Wet, Gal. 3. 8/ 9/ 10. welcke beſtaet in vergevinge der ſonden, ende toereeckeninge der rechtvaerdigheyt, Rom. 4. 6/ 7/ 8. By deſen zegen komt ook den toegeſeyden Geeſt/ Gal. 3. 14. door welcken de geeſtelijcke zegeninge/ in wederbaringe en

Als ook in den zegen Abrahams.

Ende de ervinghe der ſelve.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

heylichmaeckinge / binnen in ons gewrocht werden. Soo moet dan immers in den genen die desen segen genieten eerst wesen vloeck ende verderfinge welcke dien segen wech neemt. Daerom nadien geen mensche salig en werdt dan door desen segen in Christo / soo en moetmen niet vragen: Erven wy dese zeegeninge, hoe mogen wy Adams verdervinge erven? maer liever moetmen seggen: hebben wy dese benedictie door den gheloove / moetse ons gelijck hebben op dat hy salich werde / is geen mensche opt salich geworden dan door de selve / hoe kanmen eenich mensche van Adams bederfinghe vry houden? die niet behouden en wordt dan door vergevinge en genesinge van de sonden / in dien moet immers de zonde en bederfinge voor henen gaē.

Coornherts aenhoudt vol godtslasteringe.

Coornhert houdt aen / Sect. 3. Erven wy dese benedictien niet door voorttelinge / niet tegenstaende de algemeyne belofte / hoe kanmen gelooven dat God alle Adams nakomelingen / dien hy 't nopt en heeft ghedreygt om Adams sonde / met zulcken aengeboren sondelijckheyt zoude verderven ende verdoemen na der zielen? Dit selve heeft hy oock Boeck 1. Cap. 7. Sect. 29. 30. waer hy tot een grondt nemende: Dat Godts barmhertigheden zijn over alle zijne wercken Ps. 145. 9. sijne Sonne laet schijnen over goede ende quade Mat. 5. 45. ja ons noch vyanden zijnde liefhadde Rom. 5. 8. daer op aldus bouwet: Nadien die zeghen soo breet aen Abraham gedaen / alleen van den genen die Abrahams kinderen zijn na den gheloove ghenoten werdt / soo moet volgen dat niemant het dreygement Godes op Adam alleen gedaen en zal onderworpen zijn dan die Adams kinderen zijn na den ongheloove. Of men zal moeten seggen / dat de onbarmhertichevt en wraeckgierichevt Godts groot / sijn rechtvaerdighevt kleyn / dien breet-beloofden zegen veele onkrachtiger is / dan die gedreygde straffe op Adam alleen sich streckende. Hier by voegt hy wederom Boeck 3. Cap. 2. Sect. 4. soodanigen vyandelijcken / strengen / wreeden ende fellen Godt beschrijft ons den Psalmist niet / Psalm 103. 8. 9. 10. &c.

Wert ontdeckt en wederleyt

Soo spout den Duyvel sijne lasteringen upt tegen den onstraffelijcken Godt / door den mondt der laet-

dunc-

dunckende en roeckeloſe menſchen / de welcke als Godts wercken niet en loopen na haer begrijp hem liever een tyran willen maecken dan haer verſtant gevangen gheven: welcker oordeel niet en ſal achter blijven. Wat de ſaecke zelf aengaet: Ick zegge voor Eerſt / dat Coornhert twee dinghen voor bekent op neemt die valſch zijn. I. Dat Godts dreyginghe ghedaen zy op Adam alleen / ende haer niet en ſtreckte op ſijne nakomelingen. II. Dat God alle Adams nakomelingen (na ons ghevoelen) om Adams ſonde met een aenghebooren verdorventheyt ſoude verderven en verdoemen. Het eerſte is beweſen valſch te zijn / in onſe tweede T'ſamen-ſpraecke / en namaels meer. Het ander is hier voor Capitt. 1. anders verklaert / waer gebleecken is dat niet Godt den menſch bederft om Adams ſonde / maer dat Adam als den worteł des menſchelijcken geſlachts 't welck in hem beſloten was / onſe nature bedorven heeft. Dit aldus voor henen geſonden zijnde / ick ſeggh e ten Anderen: dat het een uytnemende onderſtandicheyt is / te drijven dat de verdervinge door Adam ende de zegeninge in Chriſto noodtſaeckelijck op een zelve wijſe ſouden moeten aenerven / (waer van oock geſproocken is / in de der- de T'ſamen-ſpraecke) ende dat te meer / om datmen anderſins Godt voor een tyran wil verklaren. Lie- de wat tyrannije / wat wreetheyt leyt daer in / dat wy voor natuerlijcke generatie de verdorventheyt aener- ven / ende des zegens Chriſti deelachtig werden door den geloove? wat ſchijn van vyandelijkheyt kanmen daer in vinden? om dat wy van naturen zijn kinderen des toorns / ſouden wy daerom oock van naturen moeten weſen erfgenamē Chriſti? ja hier in openbaert daer den rijckdom van Godts barmhertigheyt / dat hy ons van naturen leggende in de ſonde ende doot / door hoven natuerlijcke genade in Chriſto mededeelt ghe- rechtigheyt en leven: welcke deſe goddelooſe laſter- monden betoonen gheensins gheſmaeckt te hebben. Misſchien wilde Coornhert tyrannije achten / Dat alle menſchen in Adam ſouden bedorven weſen ſonder eygen perſoonlijcke daet / ende des zeghens Chriſti niet genieten ſonder haer eygen perſoonlijck gheloof.

Siet t'ſa- menſpr. 2. Cap. 6.

Siet aldaer cap. 10. o- ver de 5. tegenree- den.

Voorko- ming van een aen- houding.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Doch neffens het ghene in de terstondt aengewesen plaetse gesept is/moetmen noch aenmerken: dat even dit geloove ons werdt gegeven door werckinge des H. Geestes / die in den kinderen het zaet / in den besaerden ook de daet des geloofs werckt: so dat noch allenthalven de heerlyckheydt der ghenaede blyckt.

Der Coornhertisten grootste swaricheyt ontdeckt.

Maer hier in legt de meeste swaricheyt by de Coornhertisten: Dat alle menschen onder de sonde ende verdoemelyck gestelt werden / als upt Adam gekomen: ende maer een zeecker getal des zegens in Christo genieten / gelyckerwepnich zyn die gelooven: dat God alle menschen in Adam heeft laten bedorven worden / ende niet alle menschen het geloove geeft / gelyck wy leeren. Sy willen het aen beyden zyden so gelyck hebben / Dat niemant dan door eygen persoonlycke zonden bedorven worde: ende eyghelyck in zyn macht hebbe te geloven en als hy gelooft in Christo gezegent werde. Wilmen toestaen soo roepen en lasteren sy dat men Godt wreedt / een tyran / een vyandelycken God maeckt.

En wederleyt.

Maer op dat wy nu voorby gaen het geene namaels sal te pas koomen als wy spreecken van de kracht der verdoventheyt: Ick segge dat dese lasteringen gaen tegen Godts woordt zelve / 't welck ons alle door en in Adam zondich en verdoemelyck verklaert Rom. 5. ende nochtans leert / dat het geloove niet en is aller menschen 2 Thess. 3. 2. Joh. 6. 44. dat Godt sich ontfermt wiens hy wil Rom. 9. 16. 18. Het is wel waer dat Godt hem ontfermt over alle sijne wercken Ps. 145. 9. sijne Sonne laet opgaen over goede en quade Mat. 5. 45. maer wat helpt dat hier / daer wy spreken niet van die gemene voorsienicheit Gods die over den upterlycken standt der menschen ende tot onderhoudinge en besorginge aller creaturen waeckt / waer van de aengetekende plaetsen spreken: maer van den innerlycken stant des menschen ende zyne gelegenthept ontrent het geestelycke / waer van die plaetsen in 't minste niet en roeren? Het is ook waer 't gene Paulus zegt Rom. 5. 8. 10. dat Godt ons al lief hadde noch vyanden zijnde, maer hoe dat Coornhert dient en kan ick niet sien / hy en hevet ook niet geweten. Gods liefde komt ons voor / vindt ons vyanden en sondaren / maer

Ps. 145. 9. Mat. 5. 45. werden verklaert. Rom. 5. 8. 10.

maer is dat geſept dat ons de ſonde niet is aengeboren / ofte dat wy niet anders dan door eygen perſoonlijcke daden mede-deelen aen d'eene zijde van de verdoventheyt aen d'ander zijde van den zegen/ofte dat deſe liefde gelijckelijck gaet over alle menſchen? Geen van deſen. Ter contrarie moet hier d'aengebozen verdoventheyt nootſaeckelijk gepreſupponeert worden/ want indien ſy/ voor welcken Chriſtus geſtorven is/ (waer onder ook de kinderen behoren) vpanden waren door de zonde / ſoo moeſten ſy immers zelfs ook de kinderē, onder de ſonden leggen en verſoeninge behoeven. En deſe liefde maekt Paulus ſo weynig algemeen/dat hyſe bepaelt opde gelovige/ſeggende God bewijſt zijn liefde tot ons: welcke hy daer na beſchrijft als door Chriſti bloet gerechtvaerdicht/als met God verſoent door den doot ſijns Soons/ende die volgens gewiſſelijck van den toorn behouden zullen worden: te kennen gevende/ dat Chriſti doodt/ de verſoeninge ende het behoudt / zeeckerlijck na haer treckt / over den genen voor welcken ſy gheſchiedt is: waer uyt blijckt dat deſe liefde ende Chriſti doodt / hier niet op allen en werdt uytgebreydt. So ſtaet het ook met den roem van de vriendelijckheyt en genade des Heeren/ die Pſ. 103. 8. 9. 10. &c. werdt voorgeſtelt: want Pſal. 103. 8. 9. 10. &c
ſy en werdt niet verhaelt als algemeen over alle ſonaren/ maer als geopenbaert over Gods volck. In het begin danckt David Godt voor de weldaden die hy particulier genoten hadde: aen het ſeſte vers begint hy de gemeene weldaden der Ghemeynte te verheffen/ende dewijle de Gemeynte doen alleen in Iſrael was / ſoo noemt hy Iſrael uytdruckelijck vers 7. Als hy dan na ſeght: Hy handelt niet met ons na onſe zonden: hy doet onſe overtredinghen van ons, &c. hoe kanmen het anders dan van het volck Iſrael verſtaen? Ende hier mede en werdt Godt gheen onarmhertichevdt toe-geſchreven / ten zy men ſeggen derf dat hy onbarmhertich is als hy niet alle menſchen even gelijke genade doet: de Schrift prijſt Gods barmhertichevdt over alle ſijne wercken/ aengaende ſijne gemeene voorſienichevdt / over zijne Gemeynte in 't byſonder aengaende de geeſtelijcke genade / welcke

Onſe leere maeckt Godt niet onbarmhertig noch vvraeckgierig.

welcke den volcke Israels dickwijls werdt voorgestelt om de zelve te roemen : maer dat hy onbarmhertich is over den gheenen die hy na zijn rechtvaerdich oordeel die ghenade niet en bewijst / en kan met geen reden gesept worden. Het scheelt veel / onbarmhertich te wesen / ende geene barmhertichepdt te bewijsen. Als een Rechter een misdadigen pardoeneert en in zijn huys neemt / hy toont dat hy barmhertich is; maer als hy andere misdadige / sulcks niet en doet / hy en bewijst haer gheen barmhertichepdt / men kan nochtans niet zeggen dat hy onbarmhertich is / als hy om goede redenen geraden vindt aen de zelve sijne rechtvaerdichept te bewijsen / want rechtvaerdichepdt oefenen en is geen onbarmhertichept / hoewel het aen d'eene meer geschiet dan aen d'ander. Godt heeft op de bede Loths Zoar verschoont / dat anders met Sodoma en andere Steden waerdich was te vergaen; die barmhertichept heeft hy de andere steden niet gedaen / maer heeft zijn rechtvaerdich oordeel daer over laten gaen / Gen. 19. 21. 23. 24. 25. salmen dan zeggen dat dit onbarmhertichept was? Ofte salmen zeggen dat hier Godts wraeckgierichept groot was? Ist wraeckgierichepdt als Godt handelt na zijne gerechtichept? Ja maer desen heyloosen lasteraer derf oock Gods rechtvaerdichept beknibbelen. Sal dan Godt aengaende zijn rechtvaerdichepdt van ons berispt werden / indien hy ons niet op de zelve wijse den zegen geeft te erven als wy de zonde erven? ofte niet alle dezelve den zegen even na stelt / dien de zonde even na is? Laet dese fijne wijse Rechters over Godts barmhertichepdt en oordeelen / eens overleggen / of Godts barmhertichepdt / die sy willen gissen na de spreucken Psal. 145. 9. en Matth. 5. 45. in onbarmhertichept was verandert : ende of zijne gerechtighept te kort geschiede / in zijne oordeelen die wy voorverhaelt hebben / Capit. 3. over de plaetsen Ezech. 18. en de Jerm. 31. laet haer overdencken of sy ook by den Heydenen ten tijde Davids zullen konnen vinden sodanige ghenade ende barmhertichepdt als David roemt Psalm 103. ende of haer den zegen wel soo na was als de zonde. Sy en zullen hier geen uptkomste vin-

Noch onrechtvaerdich.

vinden / ende niet willende door hartneckichepdt de waerhepdt wijcken zullen niet anders dan ydele uytvluchten overich hebben. Dat nu Coornhert meent / dat den breet-beloofden zegen onkrachtiger soude zijn dan de straffe die Adam gedreyght is; heeft geen fondament: want den zegen heeft hare plaetse zo breet de belofte gaet / ende de straffe so breedt de bedreyginge gaet. Waer de belofte gaet en sal de straffe haer niet hinderen / maer den zeghen sal d'overhant nemen / de straffe wech nemen en de bedorventhept in Adam behaelt allenskens wech doen: so dat allenthalven de zegen niet minder maer meerder kracht moet toe-geschreven werden dan de straffe.

Noch den zegen onkragtiger dan de straffe.

Coornhert segt wederom Sect. 4. Ist recht datmen van so goedigen Godt in 't goede gevoele / gelijck Abraham dede: wie sal mogen van dien goedertieren Heere gevoelen / dat hy so wredelijck alle d'onnooselе kinderkens met zondelijkhept en eeuwige verdoemenisse aen der ziele zoude straffen om een vreemde zonde / die ons elck ons eygen zonde vergeest / ende Adam zijn eygen zonde heeft vergeven / &c. Siet oock voor Boeck 2. Capit. 6. Sect. 11.

Coornherts aenhout.

Ick antwoorde / laet hy van Godt in 't goede gevoelt werden / wy zullen het prijsen / alst niet en gaet tegen Gods woordt / maer dat een menschе onder dit deckſel vrychept zoude nemen om van Gods oordeelen niet meer te gelooven dan na sijn vernuft met een goedt gevoelen van Godt bestaen kan / ende om terstont Godt van tyrannije / wreedthept / ongherechticheyt / &c. te beschuldighen / als hem pets voor komt dat in zijne vleeschelijcke oogen te hardt lupdt / gelijck desen Coornhert doet: dat en is gheensins te verdragen. Want onder desen deck-mantel zouden de Epikureen Gods voorsienichept geheel / vele waenwijse menschen de selve in de voornaemste dingē ontkennen: onder dit deckſel zouden de Joden met eenigen schijn Christum lochenen / de Turcken zijn lijden / de Socinianen zijn voldoeninge / &c. want men bevint dat dese ende andere hare dwalingen verstercken met dit deckſel / de waerhept beswarende als hondemen volgens de selve niet in 't goede van Godt ghevoelen.

Wert wederleyt.

Nu

Nu in Gods woort vindē wy niets van Gods barmhertigheit en gerechtigheit geſept dat d'Erſſonde omſtoot: Coornherts laſter-woorden en hebben daer toe mede geen kracht/als die de meeſtendeel ruſtē op valſche inbeeldingen. I. Hy verſtrickt hem ſelven en de eenvoudighe/ noemende Adams zonde een vreemde zonde/ zoo zy doch voor deſen bevonden is te weſen een zonde die wy alle in hem gedaen hebben. II. Ock is onlangs gebleeken/ dat de ſondelijckheyt des menſchen eygen werck is/ die alle menſchen in Adam behaelt hebben. Waerom III. volght/ dat hy de kinderkens qualijck onnooſel noemt: te meer om dat Chriſtus die ock voor de kinderkens gheſtorven is/ voor geen andere/ dan doot-ſchuldige in haer zelven/ en is geſtorven. IV. Hoe heeft Coornhert ons konnen te laſte legghen zoo hy oogen ofte conſcientie hadde/ dat God/ na ons gevoelen/ alle de kinderkens om de eerſte zonde in Adam begaen met de eeuwige verdoemeniſſe ſoude ſtraffen! Wy ſeggen dat ſy wel alle van naturen zijn kinderen des toorns en verdoemelijk/maer leeren ook dat de vergevinge en vernieuwinge zo wel den kinderen als bejaerden werdt mede-gedeelt/ ſoo dat zo verre ſich Gods verbont ſtreckt geen oorſake en is aen der kinderen ſalichept te twijfelen die in de kintſchept ſterven: andere die daer buyten zijn Gode bevoolen blijvende. Wat wil men nu teghen ons uptrechten met de verghevinghe aen Adam gheſchiet/ ende die over onſe dadelijcke zonden geſchiet: want wy leeren dat de vergevinge ock gaet over de Erf-ſonde inde kinderen des verbonts/ 't welck haer eertijts met de Beſnijdinghe ende nu met den Doop werdt verzeghelt. Soo en hebben ſy dan geen ſondelijckheyt meer (mocht Coornhert ſegghen) Doch ten volght niet/ want de verghevinghe ontſlaet ons wel van toorn en ſtraffe/ maer niet van de ſondelijckheyt/ anders zoude niemandt meer zondich weſen die vergevinge heeft.

Wat hy ſeght Sect. 5. van de Lovenſche Theologinen/ laten wy de Papiſten over. Wat hy daer by wederom ophaelt van het bewimpelt geloove/ ende van de verborghen oordeelen Gods is voor deſen genoech beant-

beantwoordt. 't Is te verdrietich soo dickwijls het selve te hooren.

T'samenspraecke a. cap. 5. ende t' Samenspr. 41 Cap. 2.

CAPITTEL VI.

Eenige tegen-werpinghen uyt menschelijck overleg genomen, werden teghen gegaen.

Doch de teghen-sprekers soecken haer/neffens 't misbruyck van Gods woordt / noch niet eenige redenen te stercken: onder welcke/ by alle Pelagianen/ byna d'eerste plaetse heeft/ die Coornhert voorstelt / B. 3. Cap. 1. Sect. 3. De sonde (seght hy) is niet anders dan een vrywillige overtredinghe der Wet Godts. Ofte / een vrywillich doen van 't quaede datter is verbooden / of laten van 't goede dat ghebooden is: Want buyten dese twee en verdt geen sonde gevonden. Gelijck ooch Augustinus die sonde beschrijft / dat die is eenich seggen / een doen of begeerte tegen die eeuwighe Wet Godes. Contra Faust. Manich. Lib. 22. C. 27. Nu is u aengeboren sonde niet vrywillich maer noodsaeckelijck (seght hy) ende hy en meucht niet ontkennen / dat wy sonder ons wille/ werck of toestemmen voortkomen / soodanich als wy worden geboren. Cap. 3. S. 2.

Teghenwerp van de beschrijvinge der sonde.

Wy antwoorden I. dat dese beschrijvinge der sonde al te smal is/ ende verscheyden dingen buyten de sonde stelt die daer onder behooren: ofte men sal de wille die hier verepscht werdt breeder moeten nemen / dan voor een dadelijcke verkiesinge ofte verwerpinge der voorkomende voorwerpselen. Want hoe! zalmen segghen dat Loth niet en heeft ghesondicht / om dat hem sijne dochters door den wijn hebben bedrogen/en hy met de selve sonder wille of wete heeft ghelegen / Gen. 19? Ofte zalmen de sonden der onwetenheyt een sonden keuren/om dat pemant onvoorsiens sonder wille daer in gevallen is / niet teghenstaende dat Godt daer voor offerhande begeert / Levit. 5/ 2/ 3/ 4/ 5/ 7. Ende wanneer men noch met eenighe nacuwe

Die veel te cort komt.

onder-

onderscheydinge van verre eenig deel van de wille in sodanige wercken konde vinden/hoe salmen iets vinden in dat geene waer van Paulus zeght Rom. 7. 15. 18. 19. Het gene ick wil dat en doe ick niet, maer het gene ik hate dat doe ick. Het willen is wel by my, maer het goet te doen dat en vinde ick niet. Want het goet dat ick wil, en doe ick niet, maer het quade dat ick niet en wil, dat doe ick. Ende dit alles schrijft hy toe/ v. 20. de sonde die in hem woonde, dat is de bedorventheyt die hem aenhing welcke hy onghetwijfelt niet min tegen zijn wille by hem droech / als hem der zelver quade vruchten tegen den wille waren / waerom hy uptriep: Ick ellendich mensche wie sal my verlossen uyt het lichaem deses doots? Augustinus heeft dit wel gemerckt / ende seght selve Lib. 1. retract. Cap. 13. dat de ghene die niet en doet wat hy wil, nadien het vleesch begheert tegen den gheest, begeert niet willende. Merckt nu upt de woorden Pauli/twee fauten in Coornherts beschrijvinge. Eerst/dat hy geen zonde en kent dan in dadelijcke overtredinge/ dat is/nalaten des goets/ofte doen des quaedts: soo Paulus oock zonde noemt de begeerte ofte inwonende verdorventheyt die sulck doen of laten baert. Ten Anderen / dat hy voor geen zonde wil bekennen dat niet vrywillich geschiet: soo Paulus oock zonden bekent die teghen zijn wille waren. Augustinus en kan hier Coornhert niet helpen: want zijn woorden scheelen veele van Coornherts woorden. Als die geen gewach en maecken van den wille; ende niet en zeggen/als Coornhert/dat daer bupten gheen sonden gevonden en werden. Immers het is zeecker / dat hy met zodanigen beschrijvinge de Erf-sonde niet en heeft voorgehad upt te slupten/nadien hyse selfs so ernstich en so veel heeft beweert: so dat hy/ofte alleen de werckelijcke passeerende zonden heeft willen beschrijven; ofte oock de Erf-sonde onder de begeerte heeft ingesloten. Wilmen nu de zonde in hare gemeene nature beschrijven / men kan niet beter doen dan Johannem navolgen / 1 Joh. 3. 4. Sonde is ongerechtigheyt, ofte/wat met de Wet strijd, want dat ist/ dat het Grieckse woordt in heeft. Derhalven men moet niet sien alleen/ wat met wille geschiet: maer verder

Siet oock van Rom. 7. achter Cap. 12. vvaer getoont vvert dat d'Erf-sonde eygentlijck sonde is.

Siet oock achter cap. 9. in 't begin en cap. 12. op 't eynde.

was

wat met de Wet strijdt / om de sonde te kennen. Nu
tegen de Wet en strijden niet alleen de vrywillige ofte
ook de dadelijke zonden: maer daer beneffens de aen-
klevende hoedanicheden / de inwoonende hebbelijck-
heden ofte ondeughden zelve / waer uyt soodanige da-
delijcke zonden vloeyen / ende den wille tot de selve
aengedreven werdt. Als wy dan bewijsen (ghelijck
overvloedich geschiet is) dat wy van naturen zo een
inwoonende verdorventheyt mede brengen / de welc-
ke strijt tegen de Wet / ons daer toe onbequaem maekt /
daer van afleydet: waerom sullen wy de zelve niet
noghen zonde noemen? want op wat wijse zy ons
benhangt zy heeft in haer de rechte aert der sonde die
Johannes aenwijst.

Ick segghe nochtans II. dat de aenghebozen sonde
niet gantschelijck sonder wille is: want al en hebben
wy van geboorten aen geen dadelijcke wille / wy heb-
ben nochtans van natueren de gebreckelijcke hoeda-
nicheydt der wille die van jonghs op de dadelijcke
werckingen der wille tegen de Wet wendet / ende in
quade doet behagen hebben. Coornhert soude seg-
gen dat wy evenwel sonder ons wille / werck of toe-
stemminge soodanich voortkomen. Maer dit en mach
yck niet simpelijck gheseydt werden: want soo veele
willes / wercks / ende toestemminghe Adam ghedaen
heeft tot sijne ende sijner nakomelingen aenklevende
verdorventheyt / ende schult voor God: zo veel hebben
wy alle in hem tot onse bedorventheyt en schuldt ge-
maen / als die het hooft was waer van wy alle de leden
waren: het geene het hooft doet als 't hooft dat doen
alle de leden mede als met dat hooft vereenigt. Segt-
men hier teghen / dat het teghen de natuere der sonde
strijdt / dat het sonde geacht werde / 't gene niet behaelt
is door eygen persoonlijcke wille ofte daet: Ick sal
antwoorden / dat dit te vele geseyt is sonder bewijs te
geven. 't Is wonder dat onse Pelagianen / die gewel-
dich scherp om bewijs weten te manen / soo stoutelijck
hare definitien op haer bloot zeggen willen aengeno-
men hebben. Doch zy en sullen nopt verwerven dat
by haer meer sullen hooren dan Paulum; de welcke
Rom. 5. 12. leert: dat de sonde door eenen menschе

in de werelt is gekomen tot alle menschen, als die alle gesondicht hebben. Gelijck hy ock segt v. 19. dat door eens menschen ongehoorsaemheydt veele tot sondaers geworden zijn. Hoe accordeert dat: door eens menschen onghehoorsaemheydt, ende dat zy alle ghesondight hebben? alsoo / dat sy alle in dien menschе ongehoorsaem gheweest zijn / ende voorts sonde en schult behaelt hebben. Is dat te zeggen / door eygen persoonlijcke wille ofte daet? Voorwaer neen: ende nochtans kanmen niet ontkennen / dat Paulus van sonde spreeckt die waerlijck sonde moet gheacht worden.

Pigius drijft dat noch lichaē noch ziele kan bedorven wesen.

Nu sullen wy Pigium hooren voor Pelagio pleytende / ende de bedorventheyt der natuere bestrijdende. Is de natuere des menschen bedorven (segt hy) zoo moet ofte des lichaems / ofte des ziels nature bedorvē wesen. Maer nochte des lichaems nochte des ziels nature is bedorven. Ergo de natuere des menschen is niet bedorven. Doch wy zeggen dat de toeneminge valsch is / namelijck: dat nochte des lichaems nochte des ziels nature bedorven is. Hy zoeckt het daer mede te bewijsen / eerst van het lichaem beginnende: Om dat het lichaem zoodanich is als de beginselen en de gelegenthеyt van de t'samenstellinge des selven mede brengen.

Van het lichaem werdt sijn misslagh getoont.

Wy antwoorden / dat hy hem dwaselijck verwerdt in de natuere: want de nature beteyckent somtijdts het wesen eener sake; somtijts de facultеyten en hoedanicheden uyt het vloeyende. Nu niemant van ons segt dat het wesen selve soude bedorven zijn / maer wy spreecken in den anderen sin: ende zeggen in den selven / dat beyde lichaem en ziele zijn bedorven. Na het wesen is het lichaem wel zoodanich als de gelegenthеyt der t'samenstellinghe medebrenght: maer zoude het daerom niet konnen bedorven wesen in de facultеyten ende hoedanicheden? zijn niet de boose Enghelen ten hooghsten bedorven / ende nochtans de selve in wesen als ste voren? kan dan in desen wesen / waerom zoudet niet konnen in de lichamen wesen?

Doch laet horen hoe hy d'onbedorventheyt des lichaems

chaems bewijst. Men hadde het mogen voorwerpen de bederfelijckheydt en sterfelijckheydt der lichamen/ die oock van de zondighe bedorventheyt ghetuyghen. Daer op zeght hy: Dat het lichaem zulcks heeft van sijne beginselen ende de gelegentheyt der t'samenstellinge. Wy antwoorden/ dat het lichaem van de zelve heeft dat het kan sterven en verderven/ maer niet dat het moeste ofte zoude sterven / want Godt heeft den menschen zoodanich gemaeckt dat voor de sonde niets in hem was dat tot verdervinge neyghde: anders in zoude desdoot niet door de zonde in de werelt ghekomen wesen / gelijck ick voor desen bewesen hebbe: maer zoude al inde Werelt gheweest hebben voor de sonde/ ja soude van God genoegsaem gemaekt wesē.

Men hadde hem de sondighe bedorventheyt selve mogen voorwerpen die haer in de lichamen vertoont. Daer op antwoordt hy: Dat het lichaem zulcx mede heeft van sijne beginselen ende de gheleghentheyt der t'samenstellinge/ dat het ghedreven werdt tot die dingen die het aenghenaem/ soet/ ende vermaeckelijck zijn/ al strijden zy teghen de gerechtichevt. Wy antwoorden wederom / dat Godt gheen lichaem alsoo heeft ghescheppen/ dat het zoude gedreven werden tot yets dat tegen de gerechtichevt strijd: het zy verre dat wy zulcken ghedreck zouden stellen in Godts wercken / die alle zeer goet waren. Datter eenighe drift ofte neyginge is tegen de gerechtichevdt / komt uyt de zonde / ende bedervinge die wy in Adam behaelt hebben. Het is wel waer dat het lichaem zijne dryvinge ende treck heeft tot 't gene het zelve aengenaem en vermaeckelijck is: Doch men moet oock gedencken / dat Godt geschapen heeft een lichaem dat met een redelijcke ziele soude vereenicht werden/ derhalven alsoo geschapen dat het van de ziele soude geleyt werden/ ende de ziele zoude gehoorsamen: zoo dat tusschen de neyginge des lichaems en de leydinge der ziele een goede harmonie soude wesen/ ende de lusten van het lichaem zouden ingetrocken en geleyt werden tot 't gene met de gesonde reden over een komt. Want de lichamelijke sinnen en hebben niet een meyndige neyginge / maer die van Godt gematicht

is na yeder diers natuere ende eynde: gelijck selfs de driften ende neygingen der beesten hare mate hebben ende geschickt zijn na hare natuere ende ghelegenthey dt. Ende soude het zoo niet geweest hebben in den eersten mensche? ende dewijle in den mensche de redelijcke ziele is/ die hem eygentlijck een mensch maeckt/ ende na reeden te wercke te gaen recht menschelijck is/ zouden niet in d'onbedorven mensch de neygingen des lichaems ende sinnelijcke lusten door de reden bestiert hebben geworden? als het nu dan anders gaet/ sulcks bewijst de bedorventhey t. Daer werdt van Pigio sottelijck tegen geworpen/ dat in het lichaem geen ongerechtichey t en valt. Want hoewel dat waer is van het lichaem/ aengemerckt sonder de redelijcke ziele/ wat kan het in dese saecke gelden/ daer wy spreecken van de bedorventhey t des menschen? nademael een lichaem sonder ziele geen mensche en maeckt/ ende daerom het lichaem zoo moet aenghemerckt werden/ dat ons altijdt daer by in den sin kome des selfs vereeninge met de ziele: in welck aensien oock in het lichaem ongerechtichey dt valt/ gelijck wy op andere tijden getoont hebben. Nietemin het is oock valsch/ dat hy verder seght: Dat in het lichaem/ eer de ziele daer in gestort werdt/ geen hoedanichey t ofte bedorventhey t en is/ die Gode hatelijck zy: om dat Gode niets en mishaeght dan zonde ende ongerechtichey t/ die niet en valt in het lichaen sonder ziele. Het is waer dat het lichaem/ soo lange het sonder ziele is/ niet en kan ongerechtich wesen in der daet/ doch dat en doet niet ter sake: want soo lange de gevoelijcken ziele noch niet en is in het Wolven lichaem en valt daer in geen wreedthey t/ ende nochtans oock dan haten wy de wreedthey t in de Wolven: namelijck/ om dat alreede in dat selve een dispositie ende schickinge is tot wreedthey t. Nu even alsoo is oock in het menschelijk lichaem/ alreede eer het bezielt is/ een dispositie tot ongerechtichey t/ ghelijck het oock als begeerte heeft tot de ziele/ de welcke in/ met/ ende door het lichaem zal zondigen: hoedanigen dispositie gewisselijck een hoedanichey dt is die Gode mishaeght ende hatelijck is voor hem.

T'sanenspr. 3. Cap. 4.

Dit

Dit dus ydelijck ghephilosopheert hebbende aengaende het lichaem/ soo komt hy tot de ziele / dijven- de datse niet en konde bedorven werden van der ghe- boorte aen als die van Gode in het lichaem wordt in- gestort. Doch hier van is eertijdts tegen Coornhert alsoo ghehandelt dat hier gheen swarichept meer by Pigium overich kan wesen.

Van de ziele, siet t'samen- spraeck 2. cap. 6.

Hy gaet voort op enckel gissinghen ghenomen van het menschelijck vernuft / 't welck beter een Heyden van een Christen soude passen/ ende werpt tegen: Is e ziele bedorven / het moet wesen ofte in de wesent- lijcke gaven der ziele/ ofte in de toe-gevoegde gaven. Maer sy en is in geen van beyden bedorven. 't Welck ewijl het van beyden ontkent wordt hy aldus soeckt y deelen te bewijsen; ende eerst aengaende de we- ntlijcke. Ware de ziele bedorven in de wesentlijcke aven/ de ziele selve soude vergaen wesen/ 't welck ngerijmt is.

Wy segghen ter contrarie dat de wesentlijcke ga- en der ziele/ dat is/ die van het wesen voortkomen / iet konnen bedorven worden sonder onderganck der iele: ja dat geen ziele en kan bedorven werden dan oor die gaven. Was niet de vyre wille een wesent- icke gave der ziele/ dat is/ van haer wesen voortko- ende? ende kan yemant ontkennen dat de selve be- orven wordt? ofte salmen segghen dat in allen/ in elcken sy bedorven wordt/ de ziele onder gaet? Al- o is het ghesichte een wesentlijcke gave der ooghe/ chtans kan het gesichte bedorven worden sonder t het ooghe vergaet. Hoedanige exemplen meer oor handen zijn/ toonende dat de wesentlijcke gaven nnen bedorven werden sonder onderganck des esens. Ende waerom soude het niet konnen in de ele geschieden?

Maer ist soo gelegen met de wesentlijcke gaven / at swarichept kander wesen in de toeghevoeghde? ochtans hoort sijn ydele subtilitepten. Is de ziele edorven (seght hy) in hare toeghevoeghde gaven die et noodsaeckelijck upt het wesen vloeyen / ende be- oudens het wesen konnen blijven of niet blijven: moet geschiet zijn/ ofte door weeringe der goeder

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

hoedanicheden die neffens het wezen in de ziele waren/ ofte door invoeringe van contrarie quade hoedanicheden. Door beyde / seggen wy. Indien door het eerste (zeght hy) zoo en werdt de ziele noch niet bedorven / maer slechtelijck ontbloot. Ja (zeggen wy) even daer mede dat sy ontbloot werdt van die goede en nodige hoedanicheden/wert sy alrede bedorven/als die zonder de zelve niet en kan rechtvaerdig of heylig wesen. Nochtans (zegt hy) mosten die gaven geweert zijn/ofte van God ofte van den menschе/van den menschе ist niet waerschijnlijck/van Godt niet gelooflick. Ja (zeggen wy) sy zijn geweert van den menschе/om datse den menschе in Adam heeft verloren/ heeft laten vervallen / en eenighsins heeft verworpen: zijn oock eenighsins geweert van Godt om dat hy gelijck de mensch verdiende hem niet en heeft belet / ende den mensch onthieldt het gene hy verwierp/'t welk waerlijck een onstraffelijck werck is van dien heyligben Rechter. Gelijck nu geen swarichept leght in dit eerste/ alsoo en isser oock geen in het andere. De invoeringe van de contrarie quade hoedanicheden / moeste geschiedt zijn / ofte door Godt ofte door den Duyvel/ ofte door Adam (zecht Pigius) door Adam (zeggben wy) doch alsoo dat Godts rechtvaerdichept daer in oock plaetse gehadt heeft / gelijck hier voor Cap. I. is ghetoont en beweert: Wat de Duyvel aengaet / die heeft niet anders gedaen dan door aenradinge. Maer hoe konde Adam? sal Pigius zeggen/ nadien hy als hy van den verboden boom at / dat niet en wilde noch voor hadde/ dat sijne ende sijner nakomelingen nature zoude bedorven worden. Was Pigius dan zo onverstandich (zegge ick wederom) dat hy meende geen saecke te konnen behaelt ofte in-gevoert worden/ ofte men moeste juyst sulcks willen en voor hebben? Ist niet alzo dat de menschen dickwijls pets buyten wille door onvoorsichtigheyt behalen? ofte zalmen zeggen dat men niet en kan door quaedt leven / door onmatichepdt ofte onkuysscheydt/ veele gebreecken behalen/ om datmen juyst niet voor en heeft? datmen niet en kan (om oock van ghebreecken der ziele te spreecken) door zondige daden eenige quade hoedanigheden behalen/

jalen / aenklevende zondighe vlecken in-voeren ofte verstercken / om datmen zulcks niet en wil noch te ich voorstelt? in wat Schole kan dat goedt gekent worden? Men kan niet versieren (seght hy verder) wat Adam als hy zondichde gedaen heeft / waer mede hy de bedorven en quade hoedanicheden zoude voortgebracht hebben. Seer wel (segh ich) want hy heeft en zoo swaren zonde begaen / dat het beeldt Godts aer door in hem geweerdt / ende d'ongerechtigheydt engetrocken is; waer over ick u wederom versende ot't geene voor Cap. I. gesept is. Het geene hy aenoudende zeght van andere zonden / die oock der kinderen nature moesten bederven; is wederleydt / voor Cap. II. in't begin.

Tegenvverp op de natuerlijckheydt der sonde.

Uyt't gene nu Pigio geantwoort is / kanmen licht eghen gaen 't geene de Pelagianen aengaende de natuere meer voortbrachten. Het is ongerijmt (seyden y) de zonde natuerlijck te maecken / want 1. soo moese Gode toegheschreven werden / die auteur is van lles wat natuerlijck is. 2. Het geene natuerlijck is n kan niet eygentlijck zonde wesen. 3. Alzoo zoude ock de hoope / van verlossinge uyt de sonde / werden sgesneden. Maer het is gebleken dat de Erf-sonde iet en maeh natuerlijck heeten / om dat sy een deel is an het wesen ofte uyt het wesen vloept: want sy is en ghebreck door wyen wille in den eersten menschе ver de nature behaelt. Natuerlijck maghse dan och heeten om datse de nature alsoo aenkleest datse iet de zelve wordt voort-geteelt. Derhalven / de reenen der partyen en konnen gheen kracht hebben. Want 1. Godt is auteur van het wesen ende wat ootsakelick daer toe behoort of daer uyt vloept / maer iet van alle toevallen die daer over koomen / anders oudemen Godt oorsaecke moeten maecken van de chamelijcke doodt / die billijck nu natuerlijck ghenaemt werdt: Doch ghelijck niet hy / maer Adam en y alle in hem / oorsaecke zijn van de doot / alsoo oock an de natuerlijcke bedorventheydt. 2. Ende wat eylter nu datse niet eyghentlijck sonde soude konnen esen? kan de natuere gheen toeval aenkleven die nde zy? ofte sal het geen sonde mogen heten 't gene

zoo zeer met de geboden / gerechtichept en heplichept strijdt / dat den mensch daer door van naturen is een kindt des toorns/ Eph. 2. 3 : 3. Waerom en zoudese oock niet konnen wech ghekomen ende wp daer van verlost werden? nadien upt het gene gesept is blijckt/ dat volghens onse leere tot verlossinghe / niet verepscht werdt een vernietinge/ maer een verbeteringe der nature/ ende een wederbrenginge van die gerechtichept en heplichept waer mede de nature inde schepginge verciert was.

Daer van dat de Duivel haren maecker schijnt.

Van de zelve stoffe is dese tegen-werpinghe. Worden de menschen boos ende onder de macht des Duvels voort-geteelt/ zo schijnt den Duvel haer maecker te wesen: want Godt en zoude niet quaets maecken / ende dat hp des Duvels macht soude onderwerpen. Voorwaer dat de menschen soodanich worden voort-geteelt / en komt niet van Godt den schepper / maer van den mensch den bederver der nature / die de zonde daer over behaelt / ende de zelve door de zonde de macht des Duvels onderworpen heeft.

Dat het Houwelijk quaedt schijnt.

Dese schijnt wat meer te binden. Word d'Erf-sonde door generatie voortgeset / zoo is het Houwelijck quaedt/ als 't gene de zonde voortteelt / ende oorsaecke is van de zonde. Doch de antwoorde is licht: want het is alleen by toeval dat het Houwelijck sondighe kinderen voortbrengt. De kinderen en zijn niet sondich om dat sp geboren worden upt Man en Vrouwe/ (want oock in den staet der onnoselheyt zoude de t'samen-voeginge van Man en Vrouwe plaetse hebben ghehadt zonder nochtans zondighe kinderen voort te teelen) maer om dat over de nature / die door 't Houwelijck voort-gheteelt werdt/ die bedorventheyt door d'eerste sonde is toeghevallen. Daerom ist Houwelijck in hem zelven goet / zoo wel als spijse ende dranck/ hoewel daer door veel goddeloose werden onderhouden. Doet hier by dat het Houwelijck (Gods ghenade in Christo daer toe komende) oock de Ghemeynte onderhoud/ ende de menichte uptlevert waer upt de Ghemeynte wert vergadert: soo dat selfs upt boose Ouders veele voortkomen die door weder-gheboorte kinderen Gods worden. Waer by noch verschep-

heyden andere nutticheden des Houwelijcks ko-
nen/ die Gen. 2. ende 1. Corinth. 7. werden aenghe-
aesen.

Augustino wierdt oock tegen-gewozpen. Indien Adam dooz d'Erf-sonde de menschen zonder haer Ander te-genwerp.
aeten en wille verdoemt: zoo moeste oock Chzistus/
p dat hy niet ergens in min en zy dan Adam/ de on-
eloobighe behouden. Aldus verhaelt het Martyz.
Op antwoozden/ dat Adam zoodanighe verdoemt
fte verdoemelijck stelt die in hem gewilt ende geson-
icht hebben/ als in sijne lendenen besloten. Chzistus
aet meer aen sijne zijde in het behouden; want hy is
estozven booz de ongoddelijcke/ booz de zondaers/
e vyanden waren Rom. 5. 6. 8. 10. zonder dat zy
hem bestoten waren dooz eenighe natuerlijcke ghe-
eenschap: zy werden wel sijne dooz geestelijcke ge-
eenschap/ maer zoodanige die hy oock in haer uyt
tacht sijner verdienste moet wercken/ gelijck zy hem
ock daer toe van sijnen Vader gegeven zijn: Joh.
37. en 10. 16. ende daer in en wacht hy niet tot dat zy
illen/ maer voozkomt selfs haren wille/ soeckt selve
t verlozen is/ klopt aen sonder onse begeerte/ ende
er wy niet willen maekt hy dat wy willen. Waer
hy noch de kinderen des verbondts niet en laet in
re jonckheyt sterven/ zonder haer sijne verlossinge
ede te deelen ende het zaedt des gheloofs ende der
plicheyt in haer te zaepen dooz sijnen Geest/ hoewel
noch geen dadelijcke wille en konnen hebben. Siet
ph. 2. 't geheele Capittel. Maecken wy dan Chzi-
um erghens in min dan Adam? voozwaer die on-
rtijdich wil oozdeelen sal licht sien/ dat wy hem
eer toe-schzyben in de verlossinghe dan Adam in de
derdinge.

Capittel VII.

Een tegen-werp, van het wroegen over de sonde, wert wech genomen.

Of over d'Erf-sonde geen wroegen en zy, ofte kan wesen.

PIgius werpt wederom teghen / datter gheen droefheydt ofte verslagenheyt ge-eyscht wort over eenige Erf-sonde / derhalven datter geen en moet wesen. Coornhert / op dit argument geweldich steunende / segt meer : namelijck dat niemant over de Erf-sonde en wroecht nochte kan wroegen. Wepde bedriegen sy haer selven grootelijcks ende die haer hooren. Die niet en wroegen over d'Erf-sonde / zijn ofte qualijck geleert upt het woort des Heeren / ofte vreemdt van het woordt des Heeren : hoedanige menschen indien sy daer over gheen wroegen en hebben / wat wonder ist ? nadien sy over veele andere dinghen geen wroeghen hebben die buyten twijfel sonde zijn : het zy door blindtheydt des verstants / ofte eygen liefde / ofte verhardinge in de zonde. Nochtans bevindtmen dat zelfs eenige Heydenen de natuerlijcke bedroeventhept met droefheyt gevoelt hebben en beklaecht : verwondert zijnde dat in soo grooten verkeerthept / eygen-liefde ende genegenthepdt tot wellust konde wesen. Hoort onder anderen Ciceronem aldus klagende Lib. 3. Tuscul. quæst. De natuere heeft ons kleene vonckskens gegeven, welcke wy haestelijck door quade zeden, ende verkeerde opinien soo uytblusschen, dat nergens het licht der nature ghesien en werdt. Want het zijn eenige zaden der deughden onsen verstanden ingebooren, welcke indien sy mochten opwassen, de natuere zelf soude ons brengen tot het gelucksalich leven. Maer nu, soo haest wy gebooren zijn ende ter Weereldt koomen, gaen wy om met alle boosheydt ende verkeerde meeningen : soo dat wy byna met de melck de dwalinge schijnen ghesooghen te hebben. Soo klaecht hy oock De repub. Lib. 3. De menschе is van de natuere in 't licht ghegeven, niet als van een moeder, maer als

van

van een ſtief-moeder, van lichame naeckt, broos ende
kranck: hebbende het gemoedt bangſtich tot de moeyte,
verſaecht tot de vreeſe, weeck tot den arbeydt, ghe-
neyght tot de welluſten: waer in nochtans eenich God-
delijck vyer des verſtandts is, doch gelijck als bedeckt of
begraven. Hy ſach dat overighe licht der natueren /
waer in noch eenige zaden der deugden lagen: maer
ſagh oock dat de ſelve ons niet en konnen ter geluck-
ſalichheydt brenghen / naerdien wy van gheboorte
nen ſoo verkeerdt zijn dat die zaeden niet en kon-
nen op-waſſen / dat het Goddelijck vyer in ons be-
graven licht / ende wy vol zijn van quade ghene-
ghenthevdt en zeeden. Wanneer nu ſoodanich een
menſche kenniſſe hadde ghehadt van de natuere
ulcker bedorventheydt / upt de heylige Schriftuere
breder kenniſſe van hare groothevt hadde geleert en-
de hoe ſwaer die voor Godt zy / zoude hy niet reden
gehadt hebben om te wroegen? Die dan upt het
voordt des Heeren geleert ende wel onderweſen zijn /
die konnen jae moeten wroeghen / ende het werdt
haer afgevordert door die beſchrijvingen die van de
Erf-ſonde gedaen wert. Want hoe ſal het den menſch
geen wroegen geven dat ſijn herte boos is van der jeuget
den? dat hy van natueren vleeſchelijck is, onreyn voor
den Heere: vol ongerechticheyt? dat hy van natueren
nedebrengt waerom hy is een kindt des toorn, onder de
verdoemeniſſe, ende zonder weder-geboorte niet kon-
nende ingaen in 't Coninckrijke Gods? waerom de kin-
deren noch geduerich de doodt ende veele andere ſwa-
richeden zijn onderworpen / ja oock eertijds in de ſond-
vloedt ende andere gemeene oordeelen zijn ingeſloten?
Is dit alles de Coornhertiſten niet genoech; ſy be-
horen haer ten minſten te ſchamen / dat ſy daer over
geen wroegen en willen noodich noch mogelijck ach-
ten / waer over Chriſtus ſo wel als over de dadelijcke
sonden de menſchelijcke nature aengenomen / ſijn bloet
vergoten / ende den doodt geleden: dat ſy den Doop
ende de Beſnijdinge verneemen haer zonderlijckſte
gebruyck / naemelijck betuyginge van Godts ghe-
naede in vergeevinghe ende vernieuwinghe oock
den de kinderen. Welcke niet oprechtelijck over

de

de kinderen kan begeert werden zonder haer sondigh te bekennen/ de Erf-sonde te gedencken en ons selven daer over met woeginge te beschuldighen. Welcke dingen alle voorhenen van de Erf-sonde in onse bewijsen klaerlijck zijn gebleecken. Waer by ock gesien is het exempel Davids'/ Psalm 51. 't welck klaerlijck zijn woeghen ock over de Erf-sonde te kennen geeft.

Coornhert drijft dat David Ps. 51. over de Erf-sonde niet gewroegt heeft.

Doch hier tegen heeftet Coornhert/Boeck 3. Cap. 4. dryvende dat David niet en konde hem zelven beklagen/beschuldigen/verootmoedigen/over de aengeboorene zonde: ja ock niet over sijne dadelijcke zonde/ wanneer hy geboelt hadde dat d'Erf-sonde daer van de oorsaecke ofte fonteyne was. Maer dit en is inder waerheyt anders niet dan een stoute tegenspraecke van 'smenschen vernuft tegen den Heyligen Geest zelve/ waer op geen antwoorde met allen noodich is/ als alrede genoechsaem valsch bewesen wanneer wy over die woorden Davids handelden. Want dat vast staende / 't welck wy aldaer krachtelijck hebben beweert/dat David van de Erf-sonde spreeckt/wie kan ontkennen dat hy die heeft beklaecht ende hem zelven daer over beschuldicht met woeginge/ende alsoo heeft gedaen 't welck Coornhert onmogelijck acht? Wy mochten dan met reden zijn geheel disputt Cap. 4. voorby gaen / als onnutten klap en ydel stoutmoedich geraes van een laetdunckende warre-geest: tot dat ons de woorden Davids sullen ontnomen wesen/ 'twelck inder eeuwicheyt niet en zal geschieden. Nogtans om sijne discipulen de mate vol te meten/wy sullen sien wat hy te zeggen maekt. Maer als ick toesie/ ende lese ende herlese het gene hy bybrengt/ ick sie dat hy gheen ander gronden en heeft dan die nu al verschepdemael zijn voorgeweest ende te schande zijn gemaeckt: ock sie ick dat hy op geheele segbladen/ onder zoo veel woorden zeer weynich stof heeft/ ende sich niet en schaemt in een zelve Capittel een zelve sake zeven of acht mael wederom op te halen. Sullen wy hem volgen? dat waer zottichept: Asterius en is met ydele woorden niet gedient/ ick en begheere hem ock niet met windt te voeden / sal daerom zoo veel

tel mogelijck is de koorthept zoecken / latende de on-
erſame Coornhertiſten haer vermaken met de win-
ge woorden upt den opgheblaſen geeſt van Coorn-
rt haer rijckelijck toeghewaept : die leerſaem zijn
llen licht genoech hebben.

Dit is dan Coornherts bewijs 't welck telckens iederom voorkomt / waerom hy onmogelijck acht at pemandt met ernſt hem zelf mach wroegen of be-huldigen over d' Erf-ſonde. Dat de Erf-ſonde is n anders werck / waer in wy nopt toegeſtemt heb-n/waer aen David onſchuldich was gelijck wy al-daer aen onſchuldich zijn : als die niet weſende als dam zondichde / oock niet doen of zondigen en kon-n/noch eenige zonde behalen. Dit zegt hy oock van ne partijen bekent te worden. Sijn principael bewijs al voor deſen vernietiget.

Iſt nu oock noo-ch hier op te antwoorden ? iſt nu niet verſchepden-ael gebleecken / dat d'Erf-ſonde niet en is een an-rs werck / ende wy daer aen niet onſchuldich en n ? is niet oock zijn reden daer tegen wederlepdt ? nckt maer te rugge Aſtericte, en ghy zult antwoor-genoech hebben. Waer mede oock vernieticht ſal leſen 't gene hy zegt van de dadelijcke zonden / ende quade begeerlijckheden / waer over hy meent geen roegen te konnen weſen / om dat ſy nootſaeckelijck upten upt de aenghebooren quaethept. Want die ootſaeckelijckhepdt en is niet bupten ons toedoen / lijck Coornhert voorgeeft / maer van den menſche lfs behaelt / nadien zy alle geſondicht hebben / ge-ck wy geſien hebben in 't verhandelen der woorden om. 5. 12. Siet onder anderen t'ſamen-ſp. 3. cap. 10. tegenreden 2.

Hoe kan eenen blinden (zegt Coornhert) die tegen ne wet/verbiedende het dolen ende vallen/telckens olt ende valt / met ernſt hem zelven beſchuldigen / nderling als hy ſiet op den woortel van zulck dolen t vallen / namelijck dat hy blindt geboren is ? Hoe an eenen blinden (ſegh ick wederom) als het dolen nde vallen zonde waren / nalaten hem zelven te be-huldigen als hy doolt en valt/wanneer zijne blindt-epdt die hem doet vallen een zondelijck ghebreck in em ware / hoedanich onſe bedoventhept is : ende an hem konde geſept werden dat hyſe behaelt hadde Waer uyt licht valt ſijn blinde gelijckeniſſe van eenen blinden.

ende

ende oock zelf daer aen schuldich was / gelijck wy alle gesept werden in Adam gesondicht te hebben ende sondich gewoorden te zijn? Voorwaer als de gelijckenisse na behooren op de saecke ghepast werdt zoo en heeftse geen swarichept.

Of David hem op de Erf-sonde konde ontschuldigen.

Nochtans derft Coornhert voorwenden / hadde David d'Erf-sonde gehouden voor de woortel waer upt sijn overspel en doodslach was gesproten / dat hy hem zelven niet en konde beschuldicht hebben / maer eer mochte ouschuldighen. Verhalende daer by een godtslasterlijck discours 't welck David tot ontschuldiging mochte maecken / geheel daer op rustende dat sijne zonde noodtsaeckelijck upt d'Erf-sonde was gekomen. Waer op voor eerst dese waerschouwinghe noodich is: Dat wy d'Erf-sonde niet en stellen als soodanigen woortel waer upt de zonde Davids noodtsaeckelijck is ghesproten. Want zelfs van de onweder-geborene seggen wy / dat alle dadelijcke zonden niet noodtsaeckelijck upt d'Erf-sonde spruyten / ghelijck ghebleecken is als wy handelden over Gen. 6. daerom mogen wy veel meer van de weder-geborene zeggen / hoewel hare zonden upt de overblijfselen der Erf-sonde spruyten / dat nochtans alle hare soudighe wercken niet nootsaeckelijck daer upt komen / nadien sy zoo verre weder-geboren ende met den Heyligen Geest begenadigt zijn dat de kracht der zonde in haer werdt verbroocken / door welcke genade sy de tentatien van de overblijfselen der verdoventheyt behooren teghen te staen / dat zy zoo niet upt en breecken. Het is wel zoo dat de hedighe Pelagianen ons dickwijls het contrarie te laste legghen: doch onse Leeraers betuygen altijdt het ghene ick nu gesept hebbe. Soo doet D. Walæus cont. Corvin. pag. 214. 215. Ioh. Iunius contra prælect. Socini pag. 86. So doen de Theologen van Enghelandt en Bremen in haer oordeel in de Syn. Nat. van Dord. over Art. 3. en 4. op 't eynde. Soo hebben al te voren gedaen de ses Oordsche Predikanten Antwoort op Venatoris vertoogh, lett. G. 4. plat upt Venators beschuldinghe en calumnie noemende / waer mede de Leeraers toe-gedicht werdt / 't ghene hy nopt en konde bewijsen haer ghevoelen te

zijn,

zijn. Nu laet hoozen wat Coozнert David doet ſeggen tot ontſchult.

Heere ick en hebbe dat quaedt niet eyghentlijck ghedaen, maer de ſonde die in my woont. Op de kant ſtaet: Rom. 7. 17. 20. Een fraeye onſchult voozwaer: ja ghy hebt het eygentlijck gedaen ghehooz gevende ende geen tegenſtant doende aende ſonde die in u woont zoude God zeggхen. Ende waer toe die plaetſe op de kant? heeft Paulus daer mede hem zelven ontſchuldicht of anderen onſchult geleert? het tegendeel blijckt doozgaens van vers 7. tot het eynde toe. Ende waerom roept Paulus anders zoo klaerlijck: Ick ellendich menſche, wie ſal my verloſſen van dit lichaem des doods? Paulus wil alleen toonen dat hy zondige/ niet geheel ſich daer toe obergevende / maer dooz d'oberighe verdozventheyt verlept en vervoert wozdende; waer over hy hem zelven waerlijck ſchuldich bekent. Hoe veel te min konde ſich David op d'inwoonende zonde ontſchuldigen / die de zelve vyp wat meer krachts en werckings gegeven hadde dan hier Paulus van hem ſelven verhaelt? Woude David verder zegghen: Die inwoonende ſonde is my tot ſtraffe van Adams ſonde vermits u ſtreng oordeel aengeboren? God ſoude antwoozden: Ja zy hangt u aen/vermits Adam/ ende ghy in hem/mijn beeldt hebt verwozpen/ de bedozventheyt behaelt / ende boozts verdient hebt al wat van mijn oozdeel daer onder gheloopen heeft / hoe wilt ghy dan onſchuldich weſen? Ick hooze u verder ſegghen: Hoe moete ick de ſonde mijden? hoe mochte ickſe weeren of laten? mocht oock een wortel in de groeyſame aerde ſtaende laten hare vrucht te ſchieten? Maer hoe David! hadt ghy niet mijnen Geeſt? waert ghy niet weder-ghebozen? was niet deſe wortel in u verkranckt? haddet ghy dan niet behoozen / als zy noch evenwel begon ſchoten te krijgen ende deſe ſonde te bzoeden / by tijts het quaet tegen te gaen? ende genomen ghy waert onweder-gebozen / noch waret ghy niet te verſchoonen: want deſen wortel en bzengt niet nootſaeckelijck alle quade vzuchten/ofte duſdanige vzuchten: nademael oock in de Heydenen die haren eygen wegen gelaten zijn ſoodanigen licht ende ſulck een

Coornherts ſor diſcours wederleyt.

een wet overich is waer door vele zulcke quade werken hebben ghemijdet ende in anderen gestraft. Het goede gebruyck dan versuymende van 't gene u noch overich was/ wat onschult kondt ghy hebben? Ghy zegt wederom: Is een Wolf schuldich aen 't verslinden van een Schaep? Neen, het is sijn natuere. So is oock dit zondighen mijn natuere. Mach een quade boom goede vruchten dragen? Mijne moeder moogdyt wijten die my soodanich ontfangen ende geboren heeft, of veel eer Adam, maer my geensins. Die in alle dit werck maer ben geweest een lijder, geensins een overtreder van uwe Wet. Acht ghy dan een Wolf maer een lijder in het schaepslinden? ofte acht ghy hem onschuldich om dat hy sijn nature volght? wat wijsheyt zalmen van zulck eenen verwachten die hem zelven een Advocaet der Wolven maeckt? gheen verstandich mensche zal u daer in toestemmen. Want waer worden de Wolven niet gehaet/vervolght/ als doodt vpanden gesocht en gehandelt? Wat aengaet de quade boomen/ zodanige schult over een boom kan vallen/ sodanige geven oock de menschen aen de quade bomen/ haer houdende ende handelende als een onnutten ende schadelijcken last der aerden. Ende wilt ghy dat ick de menschen met haren bosen aert sal ontschuldigh houden? eyscht dan oock dat de menschen den Duyvel niet en beschuldigen over zijn dagelijcks quaet doen/ om dat den Wolven aert in hem is van natueren/ende hy eenen quaeden boom is die gheen goede vruchten kan dragen. Klaecht my dan niet over den zelven als hy u lastich valt/ want hy volcht sijn nature/ ende volghens u oordeel en zal ick hem maer beschuldighen konnen om dat hy hem so bedorven heeft/ doch geensins om dat hy nu met quaet doen zijn natuere volget. Ofte bekent ghy dat dit onrecht soude wesen/ hoe kondt ghy eyschen dat ick yemant om zijne bose nature zoude onschuldich houden/ te meer dewijl ick getoont hebbe dat de zake vry wat anders staet met den mensche/ 't zy onweder-geborzen of weder-geboren? Ghy wilt dat ick Adam sal beschuldigen/ even of ghy geen schuldt en had dan die in Adam is gevallen/ zo doch anders is gebleken. Maer als ick Adam

al

al beſchuldighe wie beſchuldighe ick anders dan den
woꝛtel des menſcheliꝛcken geſlachts in wiens lende-
nen ghy alle beſloten waert/in wien ick u alle heerliꝛk
hebbe geſchapen? hoe kan ick hem beſchuldigen ſon-
der u allen te beſchuldigen/nadien ghy alle in hem ge-
ſondicht/ mijn beeldt verlozen / de verdozventheyt be-
haelt hebt? Wacht u dan ghy menſchen kint verſcho-
ninge te ſoecken / want ten ſal u niet wel ghelucken.
Siet alſoo / ende met andere redenen die een menſche
niet en kan bedencken/ſoude Godt zoodanige veront-
ſchuldinge licht vernietighen: waer toe wanneer hy
gebꝛuyckte/ niet gelijck als wy / ſlechte menſcheliꝛcke
woꝛden/ maer woꝛden vol krachts ende goddeliꝛke
Majeſteyt / o hoe ſoude hy deſe waenwijſe menſchen
beſchamen ende te ſchande maecken!

De gelijkenis van een melaetſche wort overwogen.

De Delfſche Predikanten hadden Cooꝛnhert te-
gen-gewoꝛpen / gelijck hy verhaelt Sect. 4. dat eenen
die melaetſch geboꝛen is/ende ſiet dat hy daerom ghe-
nijt wert/reden heeft hem te beklagen/te vernederen/
te beſchuldigen / dat is / te bekennen dat hy waerdich
is van andere menſchen afgeſondert te woꝛden. Dat
David inſgheliꝛck ooꝛſaecke hadde hem ſelven te ver-
nederen / &c. over ſijn aengheboꝛen ſondeliꝛckheydt.
Cooꝛnhert antwoꝛdt/ dat ſulck een melaetſchen hem
wel zal moghen beklagen / maer dat hy geen reden
conde hebben/ om hem ſelven met ernſt te beſchuldi-
gen / aen te klagen of wꝛoegen / nadien hy ſulcks
oorſaeckeliꝛck buyten ſijn toedoen heeft moeten woꝛ-
den: dat David na gelijckheydt / hadde hy zulck ge-
voelen van de aengeboꝛen verdozventheydt gehadt
als wy/ hem ſelven geenſins en conde beſchuldigen.
Maer Cooꝛnhert treckt de gelijckeniſſe verder dan
hy gedꝛongen woꝛdt van de Delfſche Predikanten.
Sy en hebben niet willen ſeggen dat die melaetſche e-
nen ſoo ſich hadde te beklagen over de melaetſheydt
als David over de Erf-ſonde: want zy wiſten wel
dat de melaetſheydt / geen ſonde zijnde / geen wꝛoe-
gende beklagh en conde vereyſchen. Dit is dan hare
meeninge: Ghelijck een melaetſchen met recht hem ſel-
ven beſchuldight, dat is bekent dat hy hem ſelven d'oor-
ſaecke heeft waerom hy billijck mach van anderen afghe-

ſonderdt werden, ſoo verre de gheleghentheydt der melaetsheyt ſulcks vereyſcht: Dat alſoo David met recht hem ſelven beſchuldichde, bekennende dat hy, van der gheboorte aſſondich zijnde, de oorſaecke in hem hadde waerom hy voor Godt billijk afſchouwelijck mochte weſen, ſoo verre de gheleghentheydt der ſonde ſulcks medebrenght. Ende ghelijck den melaetſchen al heeft hy de melaetsheydt van ſijn Ouders ghe-erft ende in haer behaelt, daerom niet en meent datmen hem niet en behoort afſonderlick te houden, maer die afſonderinghe billijck houdt: Dat alſoo David, al was hem de geeſtelijcke melaetsheydt aen-ge-erft ende in de Voor-ouders behaelt, daerom niet en moeſte meenen dat hy niet en behoorde mishagelijck te zijn voor Godt, maer ſulcke mishagelijkheyt billijck houden. Dit was genoech tot haer voornemen/ en maeckt Coornherts geraes krachteloos/ gelijk oock den gront daer van terſtont verbroken is.

De gelijckeniſſe van een vrouvve die buyten haer vveten door den man ſchuldt heeft.

De Delfſche Predikanten hadden oock (volgens Coornherts verhael) gebruyckt/ de gelijckeniſſe van een Vrouwe die haer ſchuldich bekent/ ende om quytſcheldinghe bidt/ hoewel den Man die buyten haer weten gemaeckt heeft. Waer op hy Sect. 12. 13. 14. veel woorden maeckt. Doch deſe gelijckeniſſe is my ſuſpect/ ick vreeſe datſe Coornhert wat tot ſijn voordeel verhaelt/ ende hebbe opinie datſe beter bekleedt is voorgheſtelt: want my dunckt dat (zooſe Coornhert verhaelt) niet bequaem genoech t'ſamen hangt met het geene waer op zy werdt ingebracht. In alle geval ten was maer een gelijckeniſſe/ die ſo veel woorden niet waerdig was: want gelijckeniſſen gaen altijt hier of daer manck/ ende bewijſen niet. Daerom en ſullen wy daer op niet ſtaen/ te meer om dat hy/ aengaende de grondt der ſaecke niets en ſeght/ oft en is al tegen gegaen in't voorgaende.

Afvvijſing van Coornherts rediten.

Hier ſtaick op mijne wachte/ende ſie toe wat Coornhert meer te zeggen maeckt/ick leſe ende herleſe/doch vinde altijdt wederom het ſelve: Van de noodtſaeckelijckheyt te dooden en overſpel te doen; dat David hem ſelven niet konde beſchuldigen dewijl hem die noodtſaekelijckheyt van Adam ſonder ſijn ſchuldt aen quam: dat hy noch niet ſijnde als Adam ſondichde niet en konde doen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

doen. Waer by hy voegt het oude en voorderſen weder-
epde liedeken van de onſondelijckheyt des lichaems: van
le voorttelinghe der zielen: van de toereeckeninghe der
bekeeringhe Adams; met welcke dingen hy beſich is
aan Sect. 15. tot 23. kan ook een verſtandich menſche
verwachten dat wy daer op wederom antwoorden?
voorwaer den tijt is te goet om ſo te verſlijten. Gelijk
het ook geen antwoorde verdient / het geene hy Sect.
24. tot 28. ſeer onbeſchepden inbrenght op de plaetſe
Eſdr. 7. 48. want wy bekennen dat die boeken Apo-
crypha zijn / en dat wy ſodanich bewijs niet nodig heb-
ben is in de derde t' Samen-ſpraake / tot ſchande van
Coornhert en andere / genoech gebleecken. Ook en
hebben de Delfſche Predicanten / gelijck Coornhert
valſchelijck voorgeeft / deſe plaetſe niet verhaelt tot
bewijs / maer alleen by gelegenthept ingebracht / als
ervatende een reden die men in ſeecker aenſien zou-
e moghen ghebruycken: dit blijckt uyt hare woor-
er zooſe Coornhert ſelfs verhaelt Sect. 4. alwaer
iede blijckt dat zy Adam in zeecker aenſien toe-
uten te beſchuldighen / doch geenſins om ons te
ntſchuldigen: 't welck ook niet geſchieden kan / ge-
jck wepnich voor is gheleert / zoo dat deſe ſaecke
erghens toe en dient dan om Coornherts aerdt
neer te leeren kennen: te meer om dat hy al we-
erom niet anders en ſinght dan ſijn eerſte deuntjen /
pen als de Zangers die by de deuren lopen.

Sie t'ſamen ſpr. 3. cap. 4. 6. en elders meer.

Dit alles dan overſlaende / ick zal noch hier en daer
ptleſen eenighe rieten nagelkens die hy ſoeckt in te
aen om ſijn ſtuck vaſt te ſetten. Hy werpt ons tegen
woorden Auguſtini contra Fortunatum Manichæum,
et is genoech een ſotternije, datmen vergeven den ge-
die niet en heeft miſdaen. Want hy en heeft niet quaeds
nedaen en heeft met ſijnen wille. Dit Sect. 14. waer
hy noch aentrecht Sect. 22. eenighe woorden upt
uguſtino / diſput. 2. contra Fortunatum. Item, de
nab. animab. cont. Manich. 10. waer hy leert /
t niet en ſondighen die met haer wille niet en ſon-
ghen, in welcken gheen vrye wille is. Ghelijck
yemandt eens anders handt met geweldt gebruyck-
, ofte met de handt eens ſlapenden ſchreve ſtrafwaer-

Sijn ontrouwe tegen Auguſtinum, e los bewijs uyt den ſelven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

dige dingen: niemandt houdt dien, wiens handt misbruyct werdt schuldich. Soo en mach oock sulck een (zeght Coornhert) hem zelven niet beschuldigen. Maer hy toont sijn gewoonlijcke ontrouwe over Augustinum: de welcke verschil hadde met de Manicheen / van de eerste oorspronck des quaedts: ende niet / of het quaet eerst in Adam was begonnen / ofte van yeghelijck mensche alleen voor hem zelven behaelt wierdt / gelijck wy met Coornhert twisten: maer of het quaet boven den mensch moeste ghesocht werden in een onveranderlijcke ende eeuwige natuere des quaedts. Daer op zegt hy dan billijck / dat alzoo geen sonde in den mensch soude wesen / wanneer het quaet voor eenige verkiesinge der wille van sulck een eeuwige natuere in hem gewracht wierde: ende daer op slaen sijn gelijckenissen van het schrijven. Sijn gevoelen dan volgens Godts woordt was dit: dat de zonde gesproten was uyt de vyze wille ende van de menschelijcke selfs behaelt. Daerom verepscht hy den wille op dat iets zonde zy. Doch dit tweesins: somtijts zegt hy dat 't geen zonde is / alsmen niet met eygen wille sondigt: 't welck hy selfs verklaert gesept te zijn van die zonde die niet mede een straffe der zonde en zy. Retract. lib. 1. Cap. 16. Maer dickwijls erkent hy oock voor zonde waer in sich oorspronckelijck de wille laet vinden: Alzoo houdt hy dat oock de Erf-sonde uyt de vyze wille gesproten is / Lib. 1. retract. Cap. 13. alwaer dit sijne woorden zijn: Dat geene dat in den kinderkens Erf-sonde genoemt wordt, die noch geen vrye wille en gebruycken, wordt mede niet ongerijmt willigh genoemt: nadien het door den quaden wille des eersten menschen behaeldt zijnde eenigsins erfelijk is geworden. Diergelijcke heeft hy Cap. 15. zeggende: Even of de zonde, die wy seggen dat de kinderkens uyt Adam oorspronckelijck erven, ergens konde geweest zijn dan in den wille, met welcke wille d'overtredinge des eersten gebodts geschiet is. Ende daer na: Alsoo wort betoont dat sonder wille geen sonde en is, het zy in het werck of in de oorspronck. Wederom: De kinderkens worden schuldich gehouden van wegen den oorspronck des genen die met wille gesondigt heeft, als hy seer groote macht hadde het quade te laten.

Dier-

Dierghelijcke heeft hy meer in het ſelve Capittel. Ook zegt hy Cap. 10. dat de kinderkens, die immers tot de menſchelijcke nature behooren, d'Erf-ſonde trecken, om dat in de eerſte menſche de menſchelijcke natuure geſondicht heeft, ende alſo de menſchelijke nature geene conden geſchaet en hebben dan haer eygene. Want door eenen menſche, in welcken alle geſondight hebben, is de ſonde in de Werelt gekomen. Voegt hier by het gene wy in het voorgaende Capittel op Coornherts teghenwerp/ ten II. geantwoordt hebben; ende ghy ſult ligt mercken dat de woorden Auguſtini/ gelijck niet na ſijn voornemen/ alſoo niet na de woorden / tegen ons en gaen. Want wy en zijn niet ſondich door overweldinge / ofte als of pemandt ſlapende tot de zonde ofte eenige booſheyt getrocken wierdt: maer om dat wy de bedorventheyt / waer van wy ons laten verſepden/ zelfs oock daer wijſe konden tegen ſtaen/ door gemeene wille in Adam behaelt hebben / alle in hem geſondicht hebbende: zo dat wy oock waerlijck vergevinge noodich hebben.

Hy werpt oock teghen Sect. 23. zoo ſich pemandt nach beſchuldigen om een anders misdaedt / ſo mach hy ſich wel verdient achten en roemen om een anders weldaedt. Ick antwoorde: Wijſt ons eenighe weldaedt die zoo ons eyghen is ende zoo ons mach toe-gheſchreven worden / als ons de zonde Adams met de bedorventheyt daer door behaelt eygen is ende moet toe-geſchreven worden / hoewelſe Coornhert onder reden een anders misdaet noemt: ende ick ſal bekennen / zoo eenighe verdienſte ende roem daer in beeckt/ dat wy als over onſe verdienſte daer van moghen roemen / hoewel zy in onſer Voor-ouderen ghedaen is. Een ander tegenwerp van Coornhert.

Sect. 29. haelt hy wederom op de drepginge Godts over den val Adams: Item de melaetſheyt van Geſi. Welcke ſaken heden verhandelt zijn Cap. I. op Coornherts tegen-werp: ende Cap. II. op Oſtorodij tegen-werp. Dat hy oock ſegt/ dat de nakomers Geſi ſich niet mochten beſchuldigen over hare aengeboren lazarije ende der ſelver onreynicheyt. Dat ſich ofgelijcks David niet en mochte beſchuldigen over Affnijding van andere tegenwerpen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

T'samen-spr. 3. cap. 4.

sijne sondighe natuere / is in dit selve Capittel tegen gegaen/ in de gelijckenisse van eenen geboozen melaetschen. Gelijck oock in onze derde t'Samen-sprake afgesneden is 't geene hy zegt van het erven der deughden/ en het aenerven des geloofs Adams: waer upt oock licht is te mercken dat gheen Joden haer geloovich konden roemen om Abrahams geloove: hoewel wy hebben te woegen over de Erf-sonde ende de sonde in Adam begaen.

Of Coornherts gevoelen bezer dient tot vernedering dan het onse.

Een dingh isser noch dat wy moeten beantwoozden: namelijck dat Coornhert voorgeeft / sijn zeggen meer te strecken tot ware vernederinge / beschuldinge en woegen/ en volgens ter eere Gods en tot onze zaligheyt/ dan onze leere. Waerom hy meent dat sijn ghevoelen beter is. Sect. 5, 6, 7, 8, 9. Wy onthennen dan dat sijn gevoelen meer streckt tot ware vernederinge en woegen. Hy zegt dat het de Delfsche Predikanten bekent hebben: maer ick en gelovet niet/ het is Coornherts dupdinge / dien het niet naeuw by en quam hoe hy iemants zeggen duide/ als hy daer maer voordeel in zagh. De woozden/ zelfs zoose Coornhert verhaelt Sect. 4. en zeggen zulcr niet: Sy belijden dat hem David niet alsoo heeft konnen beschuldigen, als of hy in persoone oorsake van sulcke aengeboren ellendigheyt ware ofte die door sijn schult (verstaet persoonlijcke schult) hadde gekregen. Merckt wel sy en seggen niet/ gelijck Coornhert de woozden stelt Sect. 7. dat hem David niet so seer en konde beschuldigen: maer dat hy hem niet so en konde beschuldigen: dat is/ niet op sodanigen wijse/ want sijn beschuldinge moeste geheel anders gekomen hebben. Doch al hadden sy schoon gesproken na Coornherts verhael/ ick mochtet een vergissinge noemen/ ende de sake selfs laten bewijsen.

Syn bewys wvederleyt.

Hy soeckt het te bewijsen met gelijckenisse van twee Melaetschen/ van welcken den eenen melaetsch ghebooren/ d'ander door hittige hoererye ghewozden is/ die sich selven meer heeft te beschuldigen / te beklagen ende vernederen / dan die melaetsch ghebooren is. Sect. 8. Ick antwoozde 1. neemt een melaetsche die melaetsch is ghebooren / doch alsoo datter noch pets aen hem zy dat min is bepleckt dan de reste / gelijck wy

wy noch eenich oberich licht ende lepdingh der natu-
re in den menſch bekennen 't gheene in borgerlijcke en
menſchelijcke ſaecken dickwijls wy wat opereert :
neemt eenen anderen die niet alleen melaetſch geboo-
ren is/ maer oock met hittige hoererye de zelve ver-
meerdert / ende 't geene noch eenichſins reyn is mede
geheel beſmet maeckt. Seght nu Coornhertiſten/heeft
ſich deſen leſten niet meeſt te beſchuldigen en beklagen
over hem ſelven ? Ende alſoo gaet het met de beſmet-
tinge der zonde waer ons de Heere in't opwaſſen met
ſijnen Gheeſt niet en onderhoudt. Ja de zulcke zal
hem meer hebben te beſchuldighen / dan die niet me-
laetſch / maer alleen door eygen doen ghewonden is :
want hy heeft nu dobbele ſchaemte/ Eerſt om ſijn on-
reyne geboorte/ Ten anderen om ſijn eigen noch meer
by-gehaelde onreynicheyt. Dit ſeggen wy oock van
de ſonde. II. Laet oock maer ſlechtelijck teghen mal-
kanderen ſtaen/ eenen die melaetſch geboren is / ende
eene die de melaetsheyt zelve behaelt heeft. Ick zeg-
ge dat de Eerſte ſich meeſt heeft te beſchuldighen (na-
melijck op zulcken wijſe als daer over beſchuldinghe
kan vallen/ want woegende beſchuldinge heeft hier
geen plaetſe/nadien melaetsheyt geen zonde is)want
hy heeft de ſchande van ſijn af-komſte / ende dat hem
de melaetsheydt als in den aert ende natuere leght.
Dit ſullen wy miſſchien beter verſtaen van de zonde
en bedorventheydt ſelfs ſpreeckende / die woegende
beſchuldinge vereyſchen. Selfs het gemeen ghevoe-
len der menſchen zal hier toeſtemmen. Men beſchul-
dicht die een booſen aert behaelt met geſtadich quaedt
doen: maer als men yemandt ſiet die dien aert van
booſaerdige Ouders ſchijnt over-ge-erft te hebben/
van jonghs aen medebrenght/ en in ſijn doen betoont/
men ſal dien erger houden / ende men pleeght van
zulck een te zeggen: Het ſteeckt hem in 't gebeente/ hy
en heeftet van niemandt vreemdts / zoo waren oock
ſijn Voor-ouderen / daer en komt nopt goedt van dat
geſlacht. Soo dat de geboorte de zaecke in zulcken
verſwaert / en haer meer doet verachten: Hebben ſy
dan niet meer reden om haer te beſchuldigen en ver-
nederen ? Doch III. laet ons de zaecke naerder

bewijsen/ aldus: Die leere dient meest ende is best, tot ware beschuldinghe/ wroeginge en vernederinghe/ en volghens meest tot onse salichept en Godts eere/ die ons best en meest ontdeckt de noodtsaeckelijckhept van Christi komste ende de verlossinge door hem. Dit is buyten disput/ nadien even daer toe de vernederinge en bekenninge der sonde verepscht werdt/ op dat wy ons ghevoelich soude betoonen/ ende sulcke die den Medicijn-meester bekennen noodich te hebben/ en met ernst soecken/ sonder welcken niemandt salich kan worden. Nu hier toe dient beter en meerder onse leere dan Coornherts. Want I. wy stellen de bedorventhept grooter dan hy doet/ nademael soodanige bedorventhept die ons in de nature selfs aenkleeft ende die geheel vergiftight grooter moet wesen dan die door eygen daden behaelt wordt. Soo stellen wyse II. ook veel sorgelijcker/ bekennende dat in ons in 't minste geen raedt daer teghen is: soo daerentegen onse partijen gewoon sijn/ in 't midden van hare bedorventhept haer selven noch veele toe te schrijven/ ende ten minsten eenige gherechtichept in haer selven te soecken. III. Wy stellense veel breeder/ ja soo breede dat niemant jongh noch oudt en kan salich worden/ ten sy dat hy ghewasschen werde in Christo bloedt tot verghevinghe/ ende gherepnicht door sijnen Geest tot vernieuwinge. Wat doet Coornhert? Hy slupt alle kinderen buyten de verdorventhept/ ende volgens ontkent de nootsaeckelijckhepdt der verlossinghe Christi over haer: ja selfs houdt hy eenige bejaerde wy van sonde/ B. 2. Cap. 8. Sect. 10. seggende/ dat de quaethept der ziele in meest elck mensche komt uyt de navolginge van Adams sonde. Alle menschen leght hy uyt door meest elck, ergo een ghedeelte menschen sijn hier wy van/ welcke dan immers nochte het bloedt nochte den Geest Christi nodich hebben tot verlossinge en vernieuwinge. Onse lere leert dan een veel ernstiger beschuldinge en wroeginge dan Coornhert/ jaegt ons meer tot Christum/ doet ons onse bekentenisse doen van ons gantsche leven/ ook van de kindsheyt aen/ ende vermaent eenen yegelijcken wie hy sy/ Gode eenen verbroken Geest

op

op te offeren/'t welck alles ons oock beter danckbaerheyt zal leeren/ die door Coornherts dryvinge in veele deelen werdt verkleynt.

Dit zal nu genoech weſen aengaende het wroegen over de zonde / waer van Coornhert ende ſijne diſcipulen den rechten aerdt niet en kennen/ nochte de behoorlijcke wyſe en konnen volgen / niet willende de Erf-ſonde belyden. Maer laet haer niet meenen om dat zy zoo blindt ende onghevoelich zijn / dat wy daerom oock zoodanich zijn ofte behoorzen te weſen. Neen / onſe herten beſchuldighen ons oock over onſe aengeboren verdorventheyt: wy bekennen de zelve gaeren met David; gedencken en bekennenſe in onſen kinderen als wy haer ten Doop preſenteren / ende verwackeren daer mede op een nieu de ootmoedigheyt over ons ſelven. Beſluyt.

CAPITTEL VIII.

Of de wederoprechtinghe door Chriſtum doet tegen d'Erf-ſonde, gelijck de Hanſiten drijven. Waer by Coornhert werd wederleyt in 't gene daer toe ſchijnt te helpen, ende eenige gronden ſijner perfectiſterije werden wech-genomen.

HEt is nu tijdt dat wy tegen gaen/ het gene de Hanſiten voorgeven / immers die hare Confeſſie navolgen Art. 4. namelijck/ dat niemant van Adams nakomelinghen (aengemerckt in de wederoprechtinge) met zonde of ſchuldt geboren werdt. Ick en zal niet aenwyſen hoe qualijck dit zegghen ſtuyt om een ronde belijdeniſſe te doen / nadien het voor deſen gedaen is. Het ſal nu ghenoech weſen dit zeggen op hem zelven in te ſien. Wy bekennen dan dat God den gevallen menſche een wederoprechtinge/ door het zaedt der Vrouwe te geſchieden / toegheſeyt heeft: dat oock voor ſijne komſte inden vleeſche ſijne Siet t'ſamenſpr. 2. cap. 9.

verdienſten ende genaden werken alrede hare kragt gehadt hebben. Doch houden valſch/dat de ſelve ſodanich zouden weſen / dat niemandt met zonde ofte ſchuldt gebozen werdt. Alle onſe bewijſen booz deſen geſtelt/leeren klaerlijck en onwederleggelijck het tegendeel. Daer beneffens / nergens vindtmen deſe vzucht van Chzisti verdienſte ende genade in Godts woozt aengeweſen / die immers zeer aenmerckelijck zijnde niet en behoozde verſweegen te werden: ende daerſe Gods woozt verſwijcht/wat ſtoutichept is dit datſe een menſche derft ſtellen/booznamelijck/van die zoozte die boven al roemen by de H. Schzift te blijven. Waer geſpzoken wert van het gene Chzistus tegen de zonde gedaen heeft / werdt geſept dat hy gekomen en geſtozben is / niet op dat wy gheen ſonde of ſchuldt zouden hebben 1 Joh. 1. 8. maer op dat hy de zonde die wy hebben zoude tegen gaen. Siet alleen Matth. 1. 21. Hy ſal ſijn volck ſalich maecken van hare ſonden. Hy ſtelt dan ſonde in dit volck/ja in dat gehele volck: hoe konde hy de zelve ſtellen in den genen die niet dadelijck geſondicht hebben / zo niemandt met zonde of ſchuldt gebozen wozdt? Wozdt niemandt met ſonde ofte ſchuldt gebozen / ſoo zijn alle menſchen/ die noch geen dadelijcke zonde gedaen en hebben / geheel vzy van alle zonde van dien tijdt aen datſe eerſt menſchen wierden: hoe is dan gelijck als de doodt / alſoo meede de zonde / booz gegaen tot alle menſchen Rom. 5. 12. &c? Men kan immers niet zeggen / dat de zonde tot haer is booz gegaen/ alleen om dat ſy in Adam gevallen zijn en geſondicht hebben/ in welcken ſy ook weder opgerecht zijn. Want Paulus toondt klaerlijck/ om dat ſy in Adam geſondicht hebben/dat daerom de ſonde tot allen gekomen is/ſo dat alle menſchen oock op haer ſelven bupten Adam aengemerckt/ſonde ende ſchult hebben / ende (gelijck hy ſpzeeckt vers 19.) tot ſondaers gewozden zijn. Neemt nu maer deſe reden / op dat wy niet wederom verhalen 't gene voozmaels krachtich beweſen is. Gelijck de doodt tot alle menſchen is booz gegaen / alſoo oock de ſonde / want de doodt en is niet anders booz ghegaen dan booz de ſonde. De doodt is tot allen booz gegaen/

Dit gevoelen ſtrijdt met de Schriftuere.

Siet t'ſamenſpr. 3. cap. 11. aen het 2. 3. en 4. bewijs.

gaen / alſo dat alle menſchen buyten Adam perſoonlijck ende op haer ſelven de doodt onderworpen zijn: ſo is dan ook de zonde op de ſelve wijſe tot allen door gegaen. Waer op volcht / dat wederoprechtinge niet en maekt dat wy ſonder zonde geboren werden / maer ons alle dint met de zonde behangen.

De Schriftuer-plaetſen die de belijdeniſſe op de kant heeft / werden ſchandelijk misbruykt. Sy wijſt op Gen. 3. 15. 21. Lieve waer toe vers 21? wat doet dat ter ſaecke dat Godt Adam en Eva rocken van vellen maeckte ende aentoogh? Ick mercke wel dat daer door Allegoriſcher wijſe verſtaen werdt het aendoen en decken met de gerechticheydt Chriſti. Doch wat fondament heeft die allegorie? in alle geval wat bewijs kander weſen in allegorien van menſchen herſenen gemeedt? Ende al waerſe in Godts woordt gegrondt / hoe kanmenſe gebruycken om onſondigheyt te bewijſen? zoude het erger geallegoriſeert zijn / dat ick zepde: Adam wierdt een kleedt gegeven om de ſchaemtelijcke naeckthept te decken: Alſo wordt hem Chriſti gerechticheydt geſchoncken om de zondelijcke naeckthept der ziele te decken? doch dat zoude de Hanſiten tegen weſen / nadien het gene gedekt wort niet en is geweert. Belangende vers 15. daer werdt wel belooft / vertreedinge van den kop der Slange, maer hoe wilmen daer door bewijſen dat niemant met ſonde ofte ſchuldt geboren wordt? Den Slange is alſo den kop vermorſelt / dat den Duyvel noch heerſcht over de kinderen der onghehoorſaemheydt Eph. 2. 2. dat hy ſelfs onder de voeten der geloovigen niet gantſch geleyt en is, Rom. 16. 20. dat hy haer noch veele quaedts doet ende ſonde veroorſaeckt, Luc. 22. 31 / 1 Chron. 21. 1. Heeft dit vertreden van den kop der Slange de zonde niet gantſch wech genomen van het leven / ſelfs der weder-geborene / door wat reden ſalmen zeggen dat het de ſelve gantſchelijck van de geboorte hebbe gheſchepden? Is des Slanghen kop alleen om de geboorte wil / ofte ten aenſien van d'eerſte zonde in Adam begaen / vertreeden? Niet min krachteloos zijn de plaetſen Geneſ. 12. 3. en 22. 18. ende 26. 4. waer belooft werdt / dat alle gheſlachten, alle

Wederlech van 't marginael bewijs Gen. 3. 15. 2.

Gen. 12. 3. en 22. 18. en 26. 4.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

alle volcken op aerden, door Christum het ware zaedt Abrahams ende Isaacs, zouden ghezeeghent worden. Want hoe salmen bewijsen dat dien zeeghen inslupt een onzondighe gheboorte? jae hoe kanmen ontkennen dat de selve presupponeert een zondighe gheboorte? want desen zegen is niet anders dan de wasschinge door Christi bloedt / de repniginge door synen Geest. Men hoeft niet te wasschen en repnigen dat niet onrepn is; nadien nu alle menschen desen zegen nodich hebben/so moeten sy alle onrepn zijn. Siet oock voor Cap. V. Doch het is oock een grooten misslagh dat dese plaetsen ghetrocken werden op alle Adams nakomelingen/ende die noch ongeboren/als in en met Adam opgerecht. Want I. Paulus duptse alleen op de geloovige/zeggende Gal. 3. 8. De schrift te vooren siende dat Godt de Heydenen uyt den gheloove zoude rechtvaerdigen, heeft te voren aen Abraham 'tEuangelium verkondicht, zeggende, in u sullen al de volckeren gezegent worden. Daer op segt hy vers 9. verder: So dan die uyt den geloove zijn, worden gezegent met den gheloovigen Abrahams. Onder de geloovige verbaten wy mede hare kinderen / nadien het gheloove dese belofte aenneemt: Ick wil uwen ende uws zaedts Godt wesen. Door alle geslachten en volcken verstaet dan de gheloovige upt alle geslachten en volcken: maer hoe veel zijnder van Adams nakoomelinghen die daer onder niet en behooren? II. Dese toeseggingheu aen Abraham en Isaac zijn eerst vervult in het nieuwe Testament. Ten tijde des Ouden Testaments was Abraham/met zijn nageslachte het volck Israel van God aengenomen in zijn verbondt: Andere volckeren liet hy wandelen hare wegen / Act. 14. 16. Wat geslachten ende volckeren salmen ons onder dien tijdt wijsen bupten Israel/ die den zegen Abrahams/ofte met den geloovigen Abraham ghenoten hebben? men vinter gene/maer in het Nieuwe Testament wordt ontdeckt onder de Heydenen die eerst verre waren den waren zegen in Abrahams zaedt. Daerom de roepinge der Heydenen als een sonderlinghe privilegie den lesten tijdt na de komste Christi/ so wel in vooreggingen als verbullinge/werdt toegeschreven: siet onder ontellijcke

re plaetſen Jeſ. 42. 1. Jeſ. 49. 6. Jeſ. 60. 3. 4. 5. Jeſ. 65. 1. Luc. 2. 32. Act. 13. 46. 47. Eph. 2. 12. 13. tot 20. Eph. 3. 5. 6. Hoe kanmen dan op die beloſten aen Abrahams en Iſaac gedaen bouwen een algemeene wederoprechtinge van alle nakomelingen Adams.

De plaetſe Rom. 5. 18. en kan mede niet helpen. Paulus zegt: Soo dan gelijck door eenen misdaet de ſchuldt gekomen is over alle menſchen tot verdoemeniſſe: alſoock door eenen rechtvaerdigheyt komt de genade over alle menſchen tot rechtvaerdichmakinge des levens. Of nu door die alle, op welcken de weldaedt komt / alle menſchen moeten verſtaen werden / zal namaels gehandelt worden. Het is nu genoech / dat hier geen onſondige geboorte werdt aengewesen. Want I. worden wy onſondich en zonder ſchuldt geboren als met Adam wederopgerecht / ſoo moeſte de weldaedt tot rechtvaerdinge op ons gekoomen zijn al voor de geboorte / jae noch in Adams lendenen zijnde / ende ſulcks moeſte Pauli meeninge weſen. Doch dat dit zijn meeninge zy en zalmen nopt bewijſen: ende het tegendeel kan peghelijck mercken. II. Paulus zeght zelve / dat de ſchuldt ghekomen is over alle menſchen; niet verſtaende menſchen noch in Adam beſlooten / maer zelfs perſoonlijck geboren / gelijck wepnich voor is beweſen. Hoe konde hy dat zeggen / als alle menſchen zonder zonde ofte ſchuldt geboren wierden? III. Hy gebruyckt het woort rechtvaerdichmakinge, ende wat des zelven meeninge zy blijckt daer aen / dat het tegen de verdoemeniſſe geſtelt wordt: ſoo dat het beteyckent een vry-ſpraecke van ſchuldt en verdoemeniſſe. Gheliick rechtvaerdighen doorgaens in Godts woordt ſtaet voor rechtvaerdich verklaren, als rechtvaerdigh houden, niet verdoemen of vry ſpreecken. Alſo ſtaet Rom. 8. 33. Wie ſal beſchuldinge in brengen tegen de uytverkorene Godts? Godt is het die rechtvaerdigh maeckt. Prov. 17. 15. Wie den godtlooſen rechtvaerdight, ende den rechtvaerdigen verdoemt, zijn den Heere een grouwel. Ock Exod. 23. 7. Ick ſal den Goddeloſen niet rechtvaerdigen: want ſo moet uyt 't origineel overgeſet werden. Der plaetſen hier toe dienenden is

Rom. 5. 18.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

seer veel. Soo en kan dan uyt het woordt rechtvaerdinge, dat Paulus gebruyckt / niet besloten werden dat niemant met sonde ofte schult ghebozen wordt: maer ter contrarie dat alle menschen zonde en schult hebben / anders en zouder niet wesen waer van sy zouden gerechtvaerdicht / dat is / vry ghesproocken worden. Ja IV. selfs die nu al de rechtvaerdige genieten en zyn daer mede noch niet zonder zonde: want alle geloovige genietense / Rom. 5. 1. Rom. 8. 1. 33. wie derft nochtans zeggen dat geen geloovige sonde heeft? wat geloovige isser diese niet en heeft? 1 Joh. 1. 8. derhalven al waren wy noch in Adams lendenen / zynde gerechtvaerdicht met hem / ten konde noch geen onsondighe gheboozte doen beslupten. Hier zal misschien yemant zeggen met Cl. Cl. pag. 94. datmen ten minsten zegghen mach / dat niemandt ghebozen werdt met zonde ofte schult die den eeuwighen doodt waerdich is. Ick antwoorde / dat dit geensins en kan bestaen met Pauli woorden: want Paulus stelt een rechtvaerdinge tegen de schult die op allen gekomen is tot verdoemenisse, zoo is dan in allen gekomen zonde ende schuldt die de eeuwighe doot waerdich is: ende wy hebben bewesen dat hier moeten verstaen werden menschen die selfs persoonlyck gebozen ofte menschen gewozden zyn. Ende genomen dese rechtvaerdinghe ware op ons gekomen noch in Adams lendenen zynde / zoo en sal 't noch niet konnen bestaen / want dlyfter noch sonde (gelyck wy d'Erf-sonde krachtich bewesen hebben) zy is voorwaer de eeuwighe doodt waerdich. Want de rechtvaerdinge ende vry-spraecke en neemt de doot-waerdichept niet wech / maer maeckt datse ons niet en schaedt: even ghelyck Godt van het vyer de brandelyckhept niet wech en nam / in den gloependen oven / maer wederhielt datse den Jongelingen geen schade en dede / Dan. 3. Als David bekent Psal. 130. Soo Godt de sonden wilde toereekenen dat niemandt kan bestaen, hy bekent datse den doodt waerdich zyn: nochtans hadde hy daer tegen den troost van vergevinge. Soo ist oock met de Erfsonde: in haer zelven isse den doodt waerdich / door Godts rechtvaerdinghe werdtse vergheven en toe-

Voorkoming eener uytvlucht.

gedeckt

ghedeckt datſe niet ghedÿdt ter doodt en verdoeme-
niſſe.

Dit is aldus genoech op de plaetſen die der Hanſi- Coorn-
en belÿdenis aentepckent. Wp zullen nu ſien wat herts by-
Coozнhert seght / dat tot ſterckinghe der belÿdeniſſe ſtant aen
mocht ghebzupckt werden. Want hy dzÿft mede (al de Hanſi-
iete hy toe dat Adam de geheele menſchelÿcke nature ten vvorde
geeft bedozven) dat dooz Chzistum een vzyheyt van ontmoet.
d'Erf-ſonde moeſte te wege gebzacht zÿn. Hy leght
tot een fondament / B. 3. Cap. 5. Sect. 17. tot 24. Dat
de kracht Chzisti om ons dooz Gode heylich te maec-
ken te boven gaet de kracht der bedervinge in Adam
om ons t'onrepnigen. 't Welck wp bekennen / hoe seer
Coozнhert anders seght / Sect. 20. Hier op gaet hy
dooz / ende beſlupt. Soo moet dan Chzistus in't
aennemen der menſchelÿcker natuere de zelve gant-
ſchelÿck vernieut / geheplicht ende gebetert hebben:
gelÿck Adam de geheele menſchelÿcke natuure (na
1-lieder leere) ontrepnicht ende bedozven heeft. Ofte
wilt ghy dat Chzistus niet meer en hebbe de natuure
verbetert / geheplicht en vernieut dan dooz sÿn aen-
genomen deelken alleen / zoo en moet oock Adam niet
meer ontrepnicht en verdozven hebben dan sÿn eygen
deelken.

Dit zÿn diepten van Coozнherts verstant / die wel Die vol
eenen goeden uptleggher zouden noodigh hebben. vervver-
Want wat is dat ghesept / Chzistus in't aennemen ring is.
der menſchelÿcker nature de zelve moeſte geheplicht /
vernieuwt en ghebetert hebben? Hoe moeſte dat toe
gegaen zÿn? Adam heeft de menſchelÿcke natuure
bedozven / als die in hem ingeſloten was: Chzistus en
hadde immers de geheele menſchelÿcke nature alſoo
niet in sÿne lendenen. Hoe zoude hyſe dan heplighen
met de nature aen te nemen? Wederom wat wil dit /
dat Chzistus de nature in sÿn aenghenomen deelken
hebbe verbetert / &c? ſo moeſte dan die menſchept die
hy aennam pets aen hebben dat verbeteringe en ver-
nieuwinge verepſchte. Na wiens gevoelen spzeekt hy
ſo? want ons aengaende / wp ſouden ſchzicken dat te
ſeggen / ende ick hebbe oock dooz C. IV. getoont geen
gebzeckelÿckheyt in Chzisto gebozen werdende konde
weſen /.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

wesen/ ofte in dat deelken dat hy aennam geweest zy. Ten derden: Adam heeft de gheheele menschelijcke nature bedorven / niet in't ontfangen der zelver ende nu mensch wordende/ maer in't sondigen: hoe soude se nu Christus repnigen in't aennemen der menshept: hoe accordeert dese tegenstellinge van Christus en Adam? Ten vierden: hoe leght hy ons te last Sect. 18. dat Christus na ons gevoelen maer sijn deelken zoude gheheylicht hebben? Met wat conscientie! Met een ruyme conscientie van een Duygeest / die sich oock duychept tot liegen schijnt ingebeelt te hebben. Want hoewel wy de hepliginghe niet en stellen in't aennemen Christi van de menschelijcke nature / wy leeren nochtans dat hy veele niet alleen rechtvaerdigt maer oock heylicht / 't welck Coornhert oock wel heeft geweten. Wat kracht kander nu wesen in zo verwerde/ en redenlose redenen/ die antwoorde waerdich zijn?

Doch gheholpen ende met een wederleyt werdt.

Nochtans laet ons sien of wy noch eenigen schijn daer in mogen vinden / als wyse selfs wat fatsoeneeren ende noch eenigen sin daer upt nemen / afsnijdende de losse beuselingen die nu ontdeckt zijn. Men konde dan aldus zeggen na Coornherts maniere: Indien de kracht Christi ter heylichmaeckinghe grooter is dan Adams vermoghen ter verdervinghe: Soo moet Christus de gantsche menschelijcke natuure gheheylight, vernieut en gebetert hebben, gelijckse Adam gantsch verdorven heeft, na u drijven. Ofte heeft hy maer een deel van de menschelijcke nature geheyligt, &c. so moet Adam maer een deel verdorven hebben: beyde is tegen d'Erf-sonde. Ick antwoorde / dat Coornhert self desen gront met sijn gevoelen niet en konde accordeeren / dat Christi heylichmaeckende kracht niet grooter maer minder moeste zijn dan Adams kracht ter verdervinge, indien sy niet even breedt gaet als de bedervinge. Want d'ervarenthept leert ende Coornhert konde niet ontkennen / dat meer menschen door de zonde (het is nu even veel op wat wijse zy van Adam op sijne kinderen over gaet) bedorven worden/ dan door Christum geheylicht ende verbetert worden: ja selfs die verlozen gaen zijn meer dan die salich worden. Hapert dit aen Christi kracht ter heylichmakinge? Seggen de Coornhertisten/ Ja

zy

Sy vallen in haer eygen put: zeggen sy/Neen/sy verbreecken haer bewijs en antwoorden voor ons / ende moeten bekennen dat haren Meester ons zottelijck blasphemie tegen Christum te laste legt.

Hy houdt nochtans aen Sect. 21. zeggende: Ghylieden bekent zelve dat Christus daer toe gekomen is om 't gebreck der natuere gantsch wegh te nemen/die te beteren en heyligen. Soo hadde hy dan de wille / ende heeft hy 't niet gedaen het moeste aen de macht schorten: ofte hadde hy ook de macht het moet immers geschiedt wesen: Ick antwoorde/ hadde men de schriften van Coornherts partijen/ ick weet voor zeker/het zoude blijcken dat hy haer zeggen misdupt. Ick zal nu alleen op Coornhert sien/ ende zggen: Is Christus gekomen om het gebreck der natuere upt alle menschen wech te nemen (want dat noemt hy gantsch weg nemen) waerom ist niet geschiedt? hoe steken zoo veele menschen noch in de boosheyt? hoe komt dat de Werelt zo geheel in het bose is gelegen/ 1. Joh. 5. 19? dit moet dan nae Coornherts grondt aen Christi macht geschort hebben. Wil yemant zegen / het schort daer aen dat sy Christum niet en willen aennemen noch volgen. Ick zegge wederom: eben dit behoort ook tot de bedervinge der natuere/ daer tegen moeste dan Christus ook gekomen wesen/ende als hy die niet wech en neemt het moeste immers aen sijn macht geschort hebben. Siet zoo steekt Coornhert in sijn eygen verwerde stricken. Aenhouding. Voorkomingh.

Maer laetet ons nemen dat Christus gekomen is om 't gebreck der natuere gants dat is van alle menschen/wegh te nemen / wat hindert dat d'Erf-sonde? want hy kondese wel weg nemen al en geschiede het niet voor peders geboorte / maer in peder-een nu al persoonlijck menschе zijnde/gelijck hy waerlijck doet in den genen die met hem gemeenschap hebben: daer beneffens hy en wert nopt gesept gekomen te zijn om op een oogenblick de natuere te beteren / maer de vernieuwinge heeft haren voortganck van daghe tot daghe 2. Corinth. 4. 16. zoo dat selfs de weder geboorene van d'Erf-sonde niet geheel ontslagen zijn.

Andere tegenvverp.

Hy komt ons aen op een ander wijse / B. 3. Cap. 6. Adam (segt hy) en mochte ons niet aen erven 't gene niet en was in sijn selfs nature. In sijn selfs nature was niet meer die quade genepghthepdt; soo en mochte hy ook de selve onse natuere niet aen erven. Wy antwoorden / dat wy gaeren gelooven dat Adam is weder-ghebozen gheweest ende alsoo de boose nepginge in hem verbzoocken was: maer dit was upt kracht der genade die hem van bupten is toeghekomen. Adam en genereerde niet na 't geene hy hadde dooz de genade / maer na 't gene hy was van hem selven: even als een kozen-graen / hoewel van 't kaf gerepnight / ander graen vooztbzengt met kaf bekleedt: of te gelijck eenen besnedenen soonen ghenereert met den voozhupdt. Daerom van Adam erven wy 't geene hy heeft behaelt: maer in Chzisto ist alleen dat wy wederom de vernieuwinge krijgen. Waer van vooz desen verschepdenmael is ghespzoocken. Doch wy ontkennen oock dat Adan van de quade ghenepghthepdt geheel verlost was. Men moet wel van de weder-gebozene seggen / dat die natuere / waer dooz wy genepght zijn God en onsen naesten te haten / alsoo in haer wert verbetert / dat sy dooz de Genade genepgt werden Godt en haren naesten lief te hebben: evenwel blijft noch in haer veele nepginge tot sonde / siet Rom. 7. en Galat. 5. 17. Coozn hert werpt teghen / dat de quade ghenepghthepdt zoo wepnich in Adam mochte blijven als die goede daer inne was ghekomen / als de duisternissen mogen blijven waer de Sonne schijnt. Maer hy wiste wel / dat de Sonne de dupsternissen niet terstont verdzijft / dewijl hy allenskens naerderende de dupsternissen dunder maeckt / tot dat den mozgenstont komt / ende epndelijk de Sonne self haer vertoont / en hoe hy meer klemt de dupsternissen meer verdrijft. So gaet het met 't licht Chzisti in ons.

Siet t'samen spr. 3. cap. 1. en 3. en 6. alle aen 't eynde.

Aenhoudt.

Andere aenhoudt.

Men leest van Adam eene sonde niet van vele (seght hy Sect. 2.) ende een sonde en maekt geen ghewoonte van zondigen. Ja die sonde (segghe ick) soude een gewoonte gemaeckt hebben in hem hadde het Gods ghenade niet belet / die de selve wederom dede afnemen: ende vooz de selve ghenade / hoe was hy terstont met

met zonde beſet / dewijle hem de naeckthept terſtondt ſchaemtelijck was/ tot een getuyge dat de oogen/ſinnen ende begeerten/ niet meer repn waren: dewijl hy voor Godt ſchuplende ſijn naeckthept voorwendet/ ſijn zonde verſwijgt / ende daer na ſijn wijf beſchuldicht/ als konde hem dat ontſchuldigen! Doch wat kracht die eene ſonde hadde is voor Cap. I. ghetoont ende met Coornherts eyghen zeggen beveſticht. Hy komt wederom voort met de kracht Chriſti ter geneſinge/ die grooter zijnde dan de kracht der ſonde Adams / ſoo wel de nature terſtont wederom gantſch goet moeſt gemaekt hebbē/als Adams ſonde terſtont de natuere hadde gantſchelijck bedorven: ende zoo en zoude Adam geen quaet meer gehad noch over geerft hebben. Sect. 2. en 3. De antwoorde is upt het voorgaende licht te vinden/ d'ervarenthept gheeftſe ons/ ende de Coornhertiſten moetenſe zelfs toeſtemmen. Want blijcket niet dagelijcks dat de zonde wel licht een bedervinge baert in vele menſchen die in veel langer tijdt/ ja zoo lange zy leven niet gantſch en werdt geweert en ghebetert? Is in ſoodanige menſchen de kracht der genade Chriſti minder dan de kracht der zonde/om datze zo haeſtelijk niet en werkt als de ſonde? Voorwaer neen / maer het is om dat Chriſtus ſo haeſtelik niet en wil werken:ſo ſeggen wy dat het met Adam gegaen is/ ende Coornhert moeſt beter bewijſen hebben om ons dit t'ontnemen. Sijn ſpotterijen / Sect 4. daer hy ons by Begijnen gelijckt / laten wy varen als ſnateringe van een verſuft hooft. Het gene hy ſeght van d'overwinninge / die hier ter Werelt moet geſchieden / om ons te wederſpreecken als wy ſeggen/ dat de gheneſinge hier begint ende namaels zal volkomen zijn: is in onſe tweede T'ſamen-ſprake verhandelt. Waer oock genoech is tegen-gaen / het gene hy wederom ſotteliick in brengt van de kracht der genade Chriſti/ ſeggende: Geneeſt Chriſtus hier niemant gantſchelijck / ſoo en wondt Adam hier niemant gantſelijck: want ick hebbe beweſen dat deſen gront niet en deucht: Dat het quaet volkomen moet weg genomen werden daer het is gekomen. Het gene hy §. 5. voorbrengt is wederom niet dan ydele repe-

Derde aenhoudt.

T'ſamenſpraeck 2. cap. 2.

titie ende weder-verhael van den grondt die nu ghenoeghsaem wederlept is.

Sect. 6. en 7. meent hy met een nieuwe reden te bewysen dat in Adam herboren zynde geen quaedt noch verderf meer en was nochte upt hem konde overerven. Wy konden kortelyck antwoorden / dat dit al toegestaen zynde niet en doet teghen ons / nadien ghenoegh is bewesen dat de weder-geboorte niet overerft gelyck de zonde / waer van dickwyls gesproocken is. Doch om Coornherts perfectisterye ook noch tegen te gaen / wy sullen op alles goede antwoordt geven. Wy hebben nu ontkent dat in Adam geen quaet noch verderf meer en was na syn weder-geboorte. Coornhert vraeght / of wy herbooren worden na ziele of lighaem? Na beyde / segh ick / doch voornamelyck na de ziele. Calvyn (seght Coornhert) seght / niet na den lichame gebiedt Christus herbooren te worden. Ick segge wederom: hy wil zeggen niet alleen of voornamelyck na den lichame: want hy hadde het tegen zoodanige / die door vleesch Joh. 3. 6. en Rom. 8. 6. verstonden het gevoelich deel alleen / ofte het lichaem ende de sinnelycke krachten. Hoewel dit is het niet daer op Coornhert eygentlyck dringht / maer hier op dringht hy: Dat (volgens Calvini bekennen Institut. B. 2. Cap. 3. f. 1.) de ziele niet herboorен wordt / indien maer een deel der zelver verbetert wordt / maer als sy geheel werdt vernieuwt. Daer op beslupt hy: Dat Adam vernieuwt was niet in 't deel maer in 't geheel, en volgens dat het quade in hem moeste gestorven zyn / ende het oude verderf niet meer in hem en konde blyven; ende dat in 't geheel. Ick antwoorde / dat Calvinus het woordt geheel ghebruyckt van de deelen der ziele / willende toonen dat de ziele in alle deelen vernieuwt werdt / tegen de sulcke die maer vernieuwing nodich hielden in de sinnelycke krachten ende het grofste deel der ziele. Maer daer upt en volght niet dat de ziele in alle deelen volkoomelijck vernieuwt werdt waer de weder-geboorte plaetse heeft: ende het kan daer mede wel bestaen / dat de vernieuwinge haren voortganck heeft / so lange wy hier leven. Coornhert zal zeggen: Dat een ziele niet en kan herboren zyn daer iet quaets

Siet t'samen-spr. 3. cap. 10. tegenr. 2. in den tweeden aenhoudt.

ofte

ofte oudts inne blijft. Maer dit is valsch/ten zy dat men roeckeloselijck voor onherborene ende volghens voor onsalige wil keuren alle die noch yet quaets ofte oudts by haer dragen zoo lange zy leven; hoedanige zelfs Coornhert moet bekennen alle Heyligen te wesen/uptgenomen eenige weynige die hy ons noch niet heeft konnen wijsen. Waer mede sijn geheel geweldt is verbroocken.

CAPITTEL IX.

Hoedanigh Christi ghenesinge zy aen den geloovigen: waer in Coornherts perfectisterye breder werdt ontmoet.

MAer hy blijft noch al dringen op de volkoomenheyt der genesinge door Christum. Waer in/indien hy kort ende sonder rediten handelde/ het ware een kleen dingh hem te volgen: maer altijdt wederom het zelve te moeten hooren/ dat valt te verdrieigh. Maer het schijnt dat de Dwael-geesten haer dese privilegie aennemen/ ja haer achten toe te komen/ den Leser met veele woorden en dickwijlig verhael van de selve dinghen op te houden/ op dat het geene haer ontbreeckt in de kracht der redenen door gestadich indrucken ende weder-op-halen mochte vergoedet werden. Doch ick en weet niet of yemant daer in verdrietelijcker is dan Coornhert/ ende dat noch met sulcken moedigheyt ende snorckerye/datmen soude meenen/ hy hadde de beste ende sekerste zake van de Werelt. Ick gelove dat hy ofte by de mart gewoont/ ofte op de mart veele verkeert/ ende aldaer mart-manieren geleert moet hebben. Immers by verstandige lieden soude hy andere manieren gesien hebben/en geleert/dat het een ydele sterckte is die in veelheydt van onnutte woorden leght. Nochtans wy moeten horen wat hy zegt.

Wy bekennen dat Jesus Christus gekomen is om sijn volk salig te maken van hare sonden, Matt. 1,21. doch

Matth. 1. 21. op wat wijse hy het doet / staet t'onderſoecken. Wy ontkennen dat hy het zo doet / dat ſijn volck in dit leven geheel vry van zonde zoude worden : niet dat hy de macht niet en heeft / maer om dat hem behaegt anders te wercken. Coornhert ghelaet hem dat hem ſulcks onverwacht voorkomt / maer hy wiſte te vooren wel dat zulcks onſe meeninge is / ofte hy moeſte wepnich kenniſſe hebben van de leere der gener die hy beſtreedt. Wy zeggen rondt uyt datmen nopt bewijſen zal dat Chriſtus gekomen is om de geloovige in deſe Werelt zoo volkomen te maecken datſe gheen beweginge meer tot de zonde ſoude hebben.

Of volkomen is die noch beweginghe heeft tot ſonde? Hier op vraeſt en ſcheldt Coornhert B. 3. C. 7. f. 3. 4. 8. als van ontrouwe argeliſt / want hy acht et buyten queſtie te weſen 't gene geſeyt wordt van geen beweginghe meer tot de ſonde te hebben / zoo het doch gantſcheliick daer by behoort / nademael niemandt volkomen mach heeten die noch beweginghe tot de zonde heeft. Coornhert vraegt / zoo Adam in ſijnen eerſten ſtaet herſtelt ware geweeſt / of hy meer dan te voozen gheen beweginghe meer tot de ſonde zoude moghen ghehadt hebben? waer in hy zelfs ſijne ontrouwe argeliſt betoont om looſelijck de kracht t'ontwijcken. Wy ſpreken van beweginge tot zonde hebben, Coornhert verandert het in mogen hebben. Adam mochte, dat is / konde wel beweginge hebben tot zonde / dewijl hy (hoewel geheel onzondich) veranderen konde: maer wy ontkennen dat hy zulcke beweginge hadde. Kreegh hy deſe beweginge niet al voor ſijnen val (vraeght Coornhert) als hy noch ſtondt in ſijn geheel? Niet voor ſijnen val (ſegh ick) maer in ſijnen val: als hy de beweginge kreegh en ſtondt hy niet meer in ſijn geheel / maer was nu aen 't vallen: even als een boom / die na verſcheyden ſlagen met den bijl beginnende over te hangen ende te ſijgen nietmeer in ſijn geheel ſtaet / maer aen het vallen is. Doch hier vertoont ſich een godtſlaſterlijcke vrucht van Coornherts herſenen / Adam ook voor den val beweginge tot ſonde toeſchrijvende. Siet even deſen bulderighen Coornhert / die ſo laſterlijk ſcheldet op de 5. vrage onſes Catechiſmi / om dat aldaer van den geballen / onweder

Coornhert ſchrijft Adam voor den val toe beweginge tot ſonde.

geboo-

gheboozen/ van Godt verwzeemden menſche gheſepdt werdt dat hy van naturen gheneyght is Godt ende ſijnen naeſten te haten : derſt nochtans zegghen dat Adam vooz den val beweginge tot zonde hadde. Wat is dit anders dan God oozſake van ſonde maken/die Adam zodanich hadde gemaeckt als hy was vooz den val? Coornhert zoude zegghen dat deze beweginge gheen zonde was/want hy beriſpt ons B. 3. Cap. 3. S. 1. dat wp de quade begeerlijckheyt zonde keuren ook vooz het bewilligen in de zelve. Maer op wat fondament? namelijck/ het goedt-duncken van de vypgeeſtige herſenen. Godts woozdt doch oordeelt heel anders / het welck alle bewegingh̃e ende nepginghe tot ſonde verbiedt/ in het tiende gebodt. Waer upt ook Paulus de begeerte vooz ſonde heeft leeren kennen/ Rom. 7. 7. hy en ſpzeckt niet van de begeerte met toeſtemminge/ want om die vooz zonde te keuren was de Wet zoo noodich niet als hyſe maeckt / nadien ook de Philoſophen dat leerden : maer ſpzeckt van begeerte ook zonder toeſtemminge / zynde die nepginge ofte beweginghe tot zonde waer van wp ſpzeecken. Wanneer ook ghebooden werdt liefde tot Godt van gantſcher herten , van gantſcher zielen, van gantſchen ghemoede ende alle krachten ; hoe kan der beweginge ofte nepginghe tot ſonde zijn die geen zonde en zy? Want hoe kan hy Godt aldus lief hebben die bewegingen by hem heeft tegen ſijne gebooden? Wilmen zeggen/ dat deze beweginghe middelbaer was : Ick ſal antwooz̃den dat het niet en kan middelbaer weſen / het geene ons gebzeckelijck maeckt in de liefde. Is niet beweginge tot quaedt quade beweginge? ſoo is dan beweginge tot zonde quaede beweginge. Maer wat quade lechter in zulcke beweginge? iſt niet een mozael ofte zedich quaet? immers ja/want het loopt tegen die gerechtichepdt die de Wet in ons leven epſchet. Nu/ hoe kan ſulck een quaedt middelbaer weſen? ja wat naem kan ſulck quaedt anders dzagen dan van zonde? Sonde is onwettelijckheydt, dat is / al wat teghen de Wet gaet, 1 Joh. 3. 4. ende deſe quade beweginge gaet tegen de Wet: hoe en is ſy dan geen zonde? Ick weet wel dat veele / die hier Coornhert gheliick zyn/

dese beweginge daer upt seggen te ontstaen / om dat den mensch geschapen is niet alleen met een gheestelijcke natuure / de welcke treckende nepginge hadde tot de bovenste ende onverganckelijcke dingen: maer ock met een lichamelijcke / die treck ende nepginghe hadde tot benedenste ende lichamelijcke dinghen / die de zelve soet en vermakelijck zijn / al strijden zy tegen de gerechtichept. Doch dit en doet in 't minste niet tegen onse bewijsen: ock is dit gedichtsel vooz valsch bewesen / tegen Pigium / Cap. VI. Men vzaeght ons hier: Isser vooz den val geen nepginge in den mensch geweest tot pets dat de Wet verboodt / hoe heeft hy konnen verlept wozden en sondighen? ofte hoe heeft den mensch veranderlijck en vzy gheweest? Vooz-waer een on gerijmde vzage. Conde den mensche niet vzy wesen ten zy dat hy zoo wel tot het quade genegenthept hadde als tot het goede? Christus op aerden wandelende moeste dan niet vzy gheweest hebben om dat hy geen nepginge met allen en hadde tot het quade: ock en moesten de Engelen in den Hemel niet vzy wesen. Ende dusdanige vzyhept wat is het anders dan een vermenginge van het beeldt Godts ende des Dupvels? want de lusten ofte begheerten tot quaet / wozden des Dupvels lusten genaemt / Joh. 8. 44. Aengaende de veranderlijckhept / die kan zeer wel gestelt wozden / volgens onse leere: te weten hier in / dat den mensch geen quade nepginghe hebbende / die konde krijgen ende also verder in de sonde vallen / door een valsche voorbeeldinge des goets bedzoghen zijnde. Dese veranderlijckhept vervate dan genoegsaem een mogelijckhept van verlept te werden ende te sondigen / al en hadde hy geen nepginge ofte beweginge tot zonde ofte het gene verboden was. Lieve doch / hoe heeft den Satan hem selven verlept / die geen lichamelijcke natuure hadde teghen de geestelijcke begeerende? Salmen hem ock in den Hemel / daer zelfs geen voorwerpselen waren om de quade nepginge te verwecken ofte locken / een natuerlijcke beweginghe toeschrijven tot het gheestelijcke quaedt / van Gode de geestelijcke natuure self ingheschapen? Hoe komt het dat een mensch hem zelven

de

ge ooghen ofte het leven beneemt: men kan immers niet seggen dat hem eenige beweginge ofte nepginge daer toe aen-geschapen is ofte van natuuren aen-ganght: ende nochtans kan een mensch daer toe ko-men / sijn verstant van 't rechte gebruyck des reden-ge afgevoert werdende. Alsoo konde Adam oock son-der voorgaende nepginghe tot de zonde dese eenighe verboden saecke daer toe vervoeret en verleydet wer-den. Dit hebbe ick wat breeder voorgestelt / om niet alleen Coornherts dwalinge te wederleggen / maer ook het gene andere voor hem konden zeggen voor te komen. Waer op ick beslupt / wie volkomen zal we-sen moet geen nepginghe noch beweginghe tot sonde hebben / nadien soodanighe nepginge selfs sonde is: ende volghens Coornherts partijen hebben dit met goedt recht teghen hem ingebracht / hoe seer hy daer over raest.

Doch hy grijpt eenen moet / ende schijnt oock soo-danigen volkomenheyt te willen bewijsen als hy nu in Adam ontkent heeft / hoewel hy Sect. 8. valsch voudt dat de genesinghe door Christum ons beter ofte gheliger moet maecken / souden wy volkomen zijn / gelijck Adam was. Daer toe wijst hy op Gal. 5. 24. Rom. 6. 2. 1 Joh. 3. 9. 1 Joh. 5. 18. Zach. 2. 8. Laet ons hoe veel dit gelden mach. Voor Eerst: het ghene gheseyt werdt Zach. 2. 8. is geheel buyten proposoost. Want op dat ick toelate dat / neffens de beschermin-ge Godts over het weder-gebrachte volck tegen ha-re vyanden rontom / ook de geestelijcke beschermin-ghe over de verlossede des Heeren Christi werdt be-doelt: het blijckt klaerlijck dat hier van geen volko-menheyt gesproocken werdt. Godt seght: Wie u aen-rijt die tast mijnen oogh-appel aen. Dat is (meent Coornhert) de geestelijcke vyanden zullen u niet aen-rijten konnen / ende volgens niet doen de sondighen. Ter contrarie / Godt geeft aentastinge tekennen / wie hem aentast, seght hy: ende het is wel bekent / dat het volck uyt Babel weder-gheheert van hare lichame-lijcke vyanden / ja ook van hare geestelijcke dickwijls is aengetast en swaerlijck verwondet: waer van o-vervloedich bewijs / aengaende het uyterlijcke / in de

Coorn-herts be-wijs voor de vol-maeckt-heyt Zach. 2. 8.

boecken Esræ/ Nehemiæ ende der Machabeen / aengaende het geestelijke by de selve ende andere Propheten die na de Babylonische gevanckenisse geschreven hebben / te vinden is. Godt en wil dan niet beloven/ dat sy geheel vry soudē wesen van bestrijdinge in dese strijtplaetse en loop-baen;maer wie haer quaet wilde ende aentastede/dat hy die wilde vpandt zijn/ende niet na haer begeerte laten woeden / ja met grimmicheyt zijne handt over haer wilde bewegen dat sy enen roof souden worden/gelijck hy segt vers 9. gelijck hem een menschе ten hoochsten aentrecken en daer tegen met toorn op maken soude/ als pemant zijnen ooch-appel begonde aen te tasten.

1 Ioh. 5. 18. Van gelijcken stoffe is het / dat hy vpbrengt upt 1 Joh. 5. 18. dat de quade den geloovigen niet en mach aenroeren, sonder 't welk geen bekoringe en is. Want I. Johannes en segt niet dat de quade hem niet en mach aenroeren/maer aldus : Dat het boose den geloovigen niet aen en vattet,niet te doen/ ofte niet te mogen doen / scheelt veel. Doch latet een wesen ten minsten in den bosen / die niet laten sal het quaedt te doen dat hy kan doen. Ick segge noch II. dat het niet aenroeren geensins te kennen geeft vryheyt van alle bekoringe/ gelijck het Coornhert dupdt : maer dat den boosen haer niet doodelijck verwondet / nochte het herte doorstralet. Dit sal meer blijcken / met te verklaren 1 Ioh. 3.9. de woorden 1 Joh. 3. 9. Een yegelijck die uyt Godt geboren is, die en doet de sonde niet : welcke Coornhert mede aentreckt:want gelijck de weder-geborene niet en sondicht ende niet kan sondigen / alsoo en kan hem ook de bose niet genaken. Daerom 1 Joh. 5. 18. dese twee by malkanderen staen:Een ygelijck die uyt God geboren is, sondicht niet : Maer bewaert hem selven, ende de boose en vattet hem niet. Ist dat dan/het niet sondigen niet te kennen geeft volle vryheyt van sonde : so en sal ook het niet aenraecken van den boosen, gheen volle vryheydt van de bekoringen des boosen te kennen geven. Nu om het eerste vast te maken / stelle ick desen grondt van wederlegginge / die in veele tegen-werpingen voor de volmaeckthevdt te pas komen.

Dat

Dat sondigen, sonde doen, als oock den naem van sonder en diergelijcke, dickwijls door uytsteeckinge ofte ytnementheyt genomen werden met opsicht op d'onbeerlijckheyt en heerschappije der sonde. Also moet verstaen worden 't gene wy lesen Joh. 9. 31. Wy weeten dat God de sondaren niet en hoort. Psal. 1. 1. Welgelucksalich is de man, die niet wandelt in den raet der godlooscen, noch staet op den wegh der sondaren. Joh. 8. 34. Een yegelijck die de sonde doet, is een dienst-knecht der sonde. Luc. 24. 7. De sone des menschen moet overgelevert worden in de handen der sondige menschen. In dese meninge moetmen ook het sondigen ende sonde doen verstaen / 1 Joh. 3. 9. en 5. 18. het blijckt klaerlijck uyt Capit. 3. vers 6. en 8. een yegelijck die sondight, die en heeft hem niet ghesien, noch en heeft hem niet gheent. Die de sonde doet is uyt den Duyvel. Waer mede Johannes toont/dat hy van sondigen spreekt 't welck niet de kennisse Christi niet en kan bestaen/waer door men gekendt werdt uyt den Duyvel te wesen. Nu alle zondighen en is zoodanich niet / maer alleen t welck in onboetvaerdicheyt ende heerschappije der sonde geschiet. So en spreekt dan Johannes niet van alle / maer alleen van onboetvaerdigen overheersende sondigen. Waer op oock volgt / dat hy Cap. 5. 18. niet en spreeckt van alle aenraeckinghe des boosen / maer alleen van een overheerschende aenraecken tot dodelijcke verwondinge. Dit by hem selven klaer sal vaster werden door dese twede gemene grondt die bynaer over al in dese questie tegen Coornhert te passe komt.

I. Gemeene grondt tegen d'argumenten voor de volkomenheyt.

Waer yets van de gelovige ofte weder-geborene wert geseyt ofte ontkent, sonder dat yemandt der selver daer van uytgesloten mach werden, dat moet alsoo verstaen werden dattet het op alle passe. By exempel/Godt segt Zach. 2. 8. dat wie sijn volck zoude aenraecken, sijnen oogh-appel zoude aenraecken. Gaet dien troost niet over alle gelooviger / zeecker ja; want sy wordt den geheelen volcke / niet eenige leden alleen / gegeven. Alsmen dan die woorden uytlepde als Coornhert doedt / soo en zoude den Satan gheen gheloovige eenichsins konnen aenroeren noch met bekoringe quellen: so en moesten dan Petrus ende d'andere Apostolen

II. Gemeene grondt.

postolen onder den geloovigen niet geweest hebben / dit woort moeste haer niet aen gegaen hebben / als haer den Satan begeerde te siften als terwe, ende Christus voor haer bat, niet dat haer den Satan niet en soude aenraken tot eenige verwondinge (want sy wierden wy zeere verwondet als sy aen Christum ge-ergert wierden) maer / dat haer gheloove niet en zoude aflaten, Luc. 22. 32. Ock moeste Paulus uyt gesloten werden / om dat hy de bekortinge tot verheffinge so by hem hadde / dat hem daer tegen gegeven wiert een scherpe dooren in sijn vleesch, namelijck een Enghel des Satans, dat hy hem met vuysten slaen soude, 2. Cor. 12. 7. Gelijck nu de woorden by Zachariam gemeen zijn / so zijn sy ock 1 Joh. 5. 18. en 3. 9. want Johannes seght: Een yegelijck die uyt Godt gebooren is, sondicht niet, maer bewaert hem selven, ende de Boose en vattet hem niet. Ick weet wel dat Coornhert elders pleecht te zegghen / dat dusdanige spreucken niet anders dan van den volwassene mannen in Christo en moeten verstaen werden / bekennende dat de kinderen in Christo noch de zonde onderworpen zijn. Maer het is te stout ghedaen dat hy op sijn goedt-duncken de woorden soo enge maeckt. Johannes onderscheydt wel / de kinderen / jongelingen ende Vaderen / Cap. 2. 13. 14. ende hoewel hy dat onderscheyt niet en stelt met opsicht op 't gene sy in Christo waren / maer op 't gene sy na den ouderdom waren / nochtans bekennen wy dat de geloovige na haren geestelijcken staet also wel mogen onderscheyden werden: doch wy ontkennen dat Cap. 3. 9. en 5. 18. aleen van den mannen in Christo werdt gesproken. I. Om dat Johannes in 't gemeen noemt: Die uyt Godt gebooren zijn. II. Om dat de twee redenen die hy geeft Cap. 3. 9. (Sijn zaedt blijft in hem. Ende: Hy is uyt Godt gebooren,) so wel op den kinderen in Christo als op den mannen passen. III. Om dat dese saecke / die hy van den wedergeborenen seght / het onderscheydt openbaert tusschen de de kinderen Godts / ende de kinderen des Duyvels: ende openbaer is / dat ock de swacke gheloovighe van de kinderen des Duyvels moeten onderscheyden werden. Nadien dan dit niet sondighen

ende

ge niet konnen ſondigen alleen die upt God gebozen
n werdt toe-geſchzeven/ende alle gebozene upt God
:lfs na Coozнhert bekentenis) van het ſondighen
et wp en zjn / zoo blijckt onweder-ſpzeeckelijck dat
ſe woozden niet ſlechtelijck maer in zodanigen aen-
n moeten verſtaen werden als wp terſtondt gewe-
n hebben. Ja doch Coozнhert en konde niet zeggen/
t zelfs de mannen in Chzisto niet en konnen ſondi-
en, want hp verklaert het valſch te weſen / Sect. 8.
t wp volkomelijck geneſen zjnde beter ende vepli-
ger zouden weſen dan Adam was vooz ſijnen val:
aer Adam vooz ſijnen val konde zondigen / zo moe-
n dan ook de mannen in Chzisto konnen ſondigen.
oe konde hp dan ſelve weygeren de woozden ſy en
nnen niet ſondigen, te nemen volgens onſe verkla-
nge? Segt hier pemant/ Coozнhert bekent immers
n menſch vepliger na de weder-geboozte dan vooz
n val Antw. op de 4. Vragen. Ick antwoozde / dat
h hem niet vepliger maeckt aengaende het konnen
ndigen (ten zp dat hp hem zelven tegen ſpzeeckt)
aer dies aengaende/dat hp niet eeuwichlijck en kan
vallen/gelijk Adam wel konde. Ondertuſſen bekent
p nog dat de wedergebozene wel kan vallē/al en kan
p niet eeuwiglik afvallen. En dit is't dat wp in Joh.
oozden den rechten ſin achten te zjn; al en zjn
t wedergebozene niet geheel vpp van zondigen / dat
n nochtans de zonde niet en laten over-heerſchen/
heel afvallende/ veel min eeuwich af vallende.

Dit dus verklaert zjnde/daer en kan geen ſwaric- Rom. 6.
ept weſen in de plaetſe Rom. 6. 2. Wy die de ſonde ge-
orven zijn, hoe ſullen wy noch in de ſelve leven? Want
en Tweeden gemeenen grondt/ terſtondt gelepdt en
ewеſen / geeft hier antwoozdts genoech: nademael
)aulus in't gemeen ſpzeeckt van de gene die onder de
henade ſtonden, die in Chriſtum Ieſum gedoopt waren,
ers 1 en 2. Alle zoodanigen zijn de ſonde gheſtorven,
en leven niet meer in de ſonde, anders zouden zp niet
a den Geeſte maer na den vleeſche wandelen / ende
e wegen des doodts gaen / Rom. 8. 1. 13. Nu men
an niet zeggen dat deſe alle geheel ſonder zonde zjn/
)aant Coozнhert bekent noch zonde in de ſwacke lede-

kens

kens Christi : dien oock de salichept toekomt. Soo en moeten dan dese woorden geen vryheyt van sonde te kennen geven. Wat dan? Het blijckt genoeg uyt vers 1. want Paulus handelt tegen soodanigen die lasterden dat sijne leere vryheyt gaf tot sondigen/ dewijle alsoo de genade te meerder soude werden. Dit komt hy voor/ met dese vrage : Wat sullen wy dan seggen? sullen wy in de sonde blijven, op dat de ghenade te meerder worde? waer op hy antwoordt 't gene verhaelt is. Inde sonde leven, en is dan niet/ noch met eenige sonde behangen te zijn/ anders moesten alle die noch niet volmaeckt zijn/ inde sonde leven: maer het is inde sonde blijven, de sonde dienen, laten d'overhandt hebben, ghelijck hy spreeckt vers 6. 12. 14. Waer op volght dat de sonde gestorven te zijn, niet te zeggen is sonder sonde te wesen/ maer de sonde te mijden, niet te laten heerschen.

Gal. 5. 24. Op Galat. 5. 24. geve ick de selve antwoort. Want als Paulus seght: Die Christi zijn, hebben het vleesch ghekruyst met de beweginghen ende begheerten. Hy spreeckt van alle gheloovige/ ende niemandt en kan geacht werden in der daedt Christi te wesen/ die soodanich niet en is. Ware dit dan te zeggen/ die Christi zijn, zijn geheel vry van sonde, so en soude niemant Christi zijn die noch sonde hadde/ soo en souden de Galaten Christi niet geweest zijn/ nadien Paulus so veel van haer klaegt. Het vleesch cruycigen is dan het vleesch de heerschappije benemen : ende dit gaet by trappen voort/ want het vleesch begheert teghen den geest, Galat. 5. 17. ende ons gantsche leven deur arbeydt de gheloovige in dit cruycighen ende dooden des vleesches. Ja maer Paulus segt: Sy hebben gecruycigt? Ick antwoorde: met recht/ om dat sy begonnen hadden/ ende 't vleesch so deurnagelt/ dat het niet wederom tot kracht quam om haer te overmeesteren: onderwijlen moesten sy aenhouden/ om dat het vleesch dickwijls groot gheweldt doet om wederom los te komen/ gestadich vlept om meer wils te krijgen/ ende met fenijnige aenblasingen/ hoewel gecruycicht/ onse zielen gestadich soeckt te vergiftigen. Paulus seght oock Coloss. 3. 3. Ghy zijt ghestorven namelijck

lijck de zonde ende de Werelt ende nochtans ver-
naent hy/ vers 5. soo doodt dan uwe aerdtsche leden,
&c. Waren zy gestorven/wat wast noodich? om dat
wy ghestadich moeten toenemen in't afsterven der
onde. Even alsoo is het vleesch gecruycicht/ ende
wordt noch dagelijcks gecruycigt. Om het gene over
Rom. 6. 2. en Gal. 5.24. gesept is/ vaster te maken/
al ick een derde ghemeene grondt stellen die oock op
veele tegen-werpingen van Coornhert te passe komt.

III. Gemeene grondt.

Namelijck: Dat dickwijls ghebreckelijcke deuchden
ende wercken genoemt werden als volkomene, ende ge-
roemt als hadde sy geen gebreck. Men leest dat Abra-
ham sterck in den geloove is geweest/ ten vollen be-
trouwende/ Rom. 4. 20. 21. ende sijn geloove werdt
dikwils ten hoogsten geroemt: nochtans het was een
een gebreck daer in/ dat hy sijn wijf Sara tweemael
versaeckt ende in perijckel van oneere ghestelt heeft
Gen. 12. en 20. hy hadde beter op Godt behooren te
vertrouwen. Men leest Saras geloove ghepresen
Heb. 11. 11. maer hoe grooten swackheyt daer onder
liep blijckt genoech Gen. 18. 12. 13. 14. 15. als oock
voor henen Gen. 16. 2. Soo werdt gheroemt Jobs
verdraegsaemheyt/ Jacob. 5. 11. die nochtans ver-
vloeckte den dach sijner geboorte Job 3. ende ver-
scheydenmael met den Heere twistede/ ghelijck in't
boeck Jobs blijckt. d'Egyptische Vroey-vrouwen
werden gepresen en gezegent/die nochtans met sondi-
ge middelen/ namelijck leugenen/ haer verhielpen/
Exod. 2. 17/ 18/ 19/ 20/ 21. Paulus prijst Rahabs ge-
loove/ Hebr. 11. 31. welckers swackheyt nochtans
blijckt/ dat zy mede in leugenen hulpe socht/ Joh. 2.
4/5. &c. Soude Coornhert meer konnen stellen in een
volkomen weder-geboren dan van David gheseyt
werdt Ps. 18. 21. tot 27. Ps. 119. 20. 44. 51. 55. 60. 69.
102. 106. 109. 110. &c? nochtans wat volmaeckthey
daer onder liep blijckt genoech als hy Ps. 130. en 143.
ende in veele andere soo ernstich om vergevinge bidt
sijn sonde belijdende. Christus seght van sijne Di-
scipulen dat zy sijns Vaders woordt gehouden had-
den/ Joh. 17. 6. spreeckende van den tijdt voor sijn
lijden/ in welcken Coornhert zelfs bekent veele
swack-

swackheyt by haer geweest te zijn. Diergelijcke exempelen soudemen ontelijcke vinden. Ende wat wonder ist dan dat den weder-ghebozenen krupcinghe des vleesches ende afstervinge der sonde werd toegeschreven / hoewel sy noch onvolmaekt zijn?

Voeght hier by desen vierden ghemeenen grondt: Dat oock gebreckelijcke kinderen Godts, die noch met de sonden behangen zijn, als rechte heylige, rechtvaerdige, volmaeckte werden voorgestelt. Soo heeft Job / dat niemant en is op der aerden ghelijck hy, een man oprecht, ende vroom, Godt vreesende, ende wijkende van 't quaet. Iob. 1. 8. die nochtans sijn sonde bekent Job. 7. 20. 21. en 9. 1. 2. en 14. 4. gelijckse oock blijckt Cap. 39. 36. 37. 38. en 42. 3. 6. David seght Ps. 18. 24. Ick was oprecht by hem, ende ick wachtede my voor mijne onrechtuigheyt. Psal. 119. 10. Ick soecke u met mijn geheel herte. Soo heet hy een man na Godts herte, die alle sijnen wille doen soude, 1 Sam 13. 14. en 16. 13. Act. 13. 22. Was hy dan sonder sonde? Voorwaer neen: want hy bekentse te dickwijls / als Ps. 6. 25. 32. 38. 40. 51. 69. en elders. Siet Hiskiam als volkomen beschreven 2 Coning. 18. 3. tot 6. Jes. 38. 3. die nochtans sijn zonden bekent Jes. 38. 17. Zacharias en Elizabeth werden als volkomen en onstraffelijck voorgestelt / Luc. 1. 6. diens ghebreckelijckheyt nochtans blijckt Luc. 1. 18. 20. ende daer aen dat hy na gewoonte der Priesters eerst voor sijn eyghen sonden moeste offeren / Hebr. 7. 27. De Discipulen worden reyn ghenaemt Joh. 13. 10. en 15. 3. nochtans bekent Coornhert selve gebreckelijkheyt in haer / voor den Pingster na Christi Hemelvaert. Leest 1 Corint. 1. 2. 4. 5. 6. 7. 8. hoe treffelijck Paulus de Corinthers beschrijft / die hy nochtans in veelen bestraft Cap. 1. 12. 13. en 3. 2. 3. 4. Cap. 5. 1. 2. en 6. 1. tot 9. Siet oock Capit. 11. en elders. Paulus segt Phil. 3. 15. Soo veel als onser volmaeckt zijn, laet ons na desen regel voort gaen, die nochtans sijn onvolmaeckthey bekent vers 12. Mach niemandt geseydt werden Christum te kennen / dan die volmaeckt is? souden alle onvolmaekte leugenaers wesen als sy seyden wy kennen hem? dat ware een desperate leere voor den meesten-

ſtendeel der geloovigen/ want onſe Coornhertiſten en konnen ons niet veel/ja geen volmaekte vinden. Mogen dan oock d' onvolmaeckte / nochtans ware geloovige / geſept werden Chriſtum te kennen / ſy mogen oock ghezepdt werden ſijne gheboden te houden / te wandelen gelijck hy gewandelt heeft / 1. Joh. 2. 3. 4. 5. 6.

Deſe dingen hebbe ick wat breeder uptgemeten Asterice, hoewel u Coornhert in deſe queſtie niet behaeght heeft/ op dat ghy te beter mooght gewapendt weſen/ als u ſijne Diſcipulen pets voorwerpen. Met deſe gemene gronden ſult ghy genoechſaem alles konnen ontmoeten wat Coornhert oock in andere Tractaten/ die hy veele heeft over deſe materie/ voortbrenget. Ick ſal u het gebruyk ſo veel noodich is aenwijſen/ op het gene ons in dit boeck noch ſal ontmoeten.

CAPITTEL X.

De begonnen materie werdt breeder vervolght.

HEt en is Coornhert niet genoech Godts woordt te verbalſchen / maer hy ſoeckt oock Calvinum en Auguſtinum aen ſijn zijde te trecken / waer in hy noodtſaeckelijck met een quade conſcientie heeft moeten handelen / dewijle hy doch wiſte dat ſy hem in dit verſchil gantſch tegen waren/ ende derhalven dat hare woorden in een anderen ſin geſproken zijn / dan hyſe gebruyckt.

Calvijn verhaelt upt Auguſtino deſe woorden / Inſtitut. B. 2. C. 3. Sect. 13. D' eerſte vryheydt was te moghen niet ſondigen , maer d'onſe is veel grooter , te weten, niet te mogen ſondigen. Hier op ſteunt Coornhert geweldich/ Sect. 5. 7. Maer hadde hy het oogemerck waergenomen / hy ſoude wel gemerckt hebben / dat deſe woorden even den ſelven ſin hebben / die wy in't voor-gaende Capittel hebben aengheweeſen over 1 Joh. 3. 9. Want Calvijn hadde deſe queſtie niet voor die wy verhandelen / maer hy wil bewijſen / dat Godt niet alleen de genade aenbiet/ſoo datſe van den

Miſduydinge der meninge Calvini.

mensch noch konde aengenomen of verworpen werden: maer dat de genade selfs de wille bupgt tot aenneminge/ ende daer in doet volherden.

Losse ende onschriftmatige grondt van Coornhert vvort ontdeckt.

Daer na komt hy wederom tot de H. Schriftuere/ maeckende eerst een onderschepdt/ van een kindts/ ende van een jongelings genesinge/ beyde volkomen zijnde. Dese geeft weder verlozen groote kracht/ gene geeft weder verloozen kleyne kracht. Sect. 9. Hoe dit op het lichaem accordeert is wel te begrijpen/maer hoe het op de zielen slaet/ hadde hy behoozen te verklaren. Ick en kan niet begrijpen hoe yemand volkomen gheneesen kan zijn na der ziele/ die niet dan een kindtsche sterckhept in 't geestelijcke heeft bekomen. Want hy spreekt niet van kinderen na de jaren/maer van kinderen in Christo/ hoedanich oock wel bejaerde lieden konnen wesen. Hoe kan de genesinge volkomen wesen/ daer men noch gestadich de genees-konst aenlegt om de swackhept tegen te gaen/ de vervallen krachten te herstellen? ende soo gaet het met de kinderen in Christo: hare kindtshept werdt aengemerckt als kranckhepdt en gebzeckelijckhepdt/ dewijle het vleesch in haer noch soo machtich is/ dat haren wasdom in Christo noch kleyn bevonden werdt: waerom zoodanige in seecker aensien/hoewel in Christo zijnde/ vleeschelijck genoemt worden/ 1 Corinth. 3. 1, 3. ende de Geestelijcke genees-konst arbepdt gestadich aen den sulken dat zy geen kinderen en blijven/Eph. 4.14. Wie herstelt is in sijn verlozen kindtsche krachten na den lichame/heeft niet meer genesinge van doen/men verwacht de mannelijcke sterckhept sonder genesinghe door aenwas met de jaren: de kindtshept en kan geen ghebzeck noch kranckhepdt heeten: maer in het geestelijcke staet het heel anders/daer geneestmensden mensch tot opwassinge in Christo: soo dat de genesinge eens kindts/ die Coornhert versiert hare volkomenhepdt te hebben/ gheen volkomen/ maer alleen een beginsel tot de volkomen genesinge mach heten.

Naerder tegen gegaen.

Coornhert segt elders: Dat Godt van den kinderen niet anders en eyscht dan kinder-werck/ dat zy met haer kleyne krachten doen konnen. Misschien heeft

eeft hy hier ook dit selve willen verstaen hebben.
Maer waer staet dat? Heeft dan Godt verschepden
etten gegeven / eenige het kinder-werck / andere
et manner-werck voorderende? Voorwaer men zal
iet anders in Gods woort vinden / dan eenen eenpa-
gen regel van gerechticheit en heilicheit / verbatende
efde tot Godt, van gantscher herten, van gantscher zie-
n, van gantschen gemoede, ende alle krachten: liefde tot
en naesten als tot ons selven. Ja even daer in (sal
oornhert seggen) vinde ick mijn onderschept: want
odt epscht van ons niet een ongemeten liefde / maer
e hare mate heeft. Catech. doling. 3 s. 19. Dat be-
ennen wy (segh ick) ende Coornhert toont sijn ge-
oonlycke valschept als hy ons aensegt / dat wy een
ngemeten kennisse ende liefde verdichten: wy en zijn
o onwetende niet dat wy een onepndige saecke sou-
n verepschen in een epndighe creatuere; laet den
ensche vol wesen van dese liefde wy sullen bekennen
t hy volkomen is / ende ten vollen is genesen. Der-
lven wat hy ter aengewesener plaetse raeft Sect. 17.
28. is bupten geschil ende toont sijne stoutmoedige
beschepdenhept ende blinde laster-sucht. Maer wy
thennen dat Gods epsch voldaen werdt met kin-
r-werck. Godt epscht niet dat boven des menschen
rte, gemoedt, verstant en krachten is (seght hy) zoo
t den mensch dit ghebodt volkomelyck doen kan /
ant Godt epscht niet boven het geene den mensch
rmach. Waer op hy verder konde inbrenghen:
s nu een der kinderen in Chzisto dit gebodt nakomt
t alle sijne kindtsche krachten, hy toont hem onge-
eckelyck: want Godt epscht alle onse krachten, en-
hy en hadde geen ander dan kintsche krachten. Ick
twoorde: Dat Godt niet epscht boven de krachten
e hy den mensche eerst gegeven heeft / houden wy
pten twijfel: maer dat hy niet epschen soude boven
krachten die na den val in ons zijn / zal nopt bewe-
n werden. Ja ook niet / dat hy van den geloovigen
de kinderen Godts niet meer en zoude epschen dan
de krachten die zy alreede hebben. Want so en sou-
r geen sonde in haer wesen hoe teder sy wesen moch-
:en den mensch werd een wijde deure open gedaen

om sich in alles te onschuldigen / zeggende: ben ick ergens in te kort gekomen / ick en hebbe niet ghesondicht / ick hebbe gedaen na mijne krachten, ende Godt eyscht niet meer. De Schrifture verklaert sonde te wesen alle onwettelijckheyt / alle wercken / woorden / gedachten / ja maer begeerten / die tegen de Wet gaen / sonder aensien van 's menschen krachten: Anders soude Paulus t' onrechte geklaeght hebben / dat hem de sonde soo aenhingh / dat hy 't quade dede / het goede niet en dede: nadien dat doch quam uyt d'overige swackheyt / die hem 't volbrenghen belettede als hy schoon den wille hadde / Ro. 7. Wat is dat dan gesept / uyt alle uwe krachten? Het en siet niet op de krachten die yemant heeft ten goede, even of men niet meer schuldich en waer van die krachten vermogen: maer het siet op de krachten der menschelijke nature, ende wil alle krachten met de liefde Godts vervult / daer toegedreven en ingespannen werden: als die krachten dan van dese liefde ledich zijn / al en ist maer ten deele / ende niet recht daer toe werden ingespannen / soo is den mensch zondich. Dese meninge werdt bevesticht I. door de woorden / van gantscher herten, zielen, ghemoede: maer mede ghevoordert werdt / dat dese partyen van de liefde Godts geheelijck zullen ghedreeven werden / sonder dat eenige nepginge ofte beweginge daer tegen strijdende in ons zy. Dit en kan immers niet genoomen werden van ons vermogen ten goede / want het zy dat wy het vermooghen of niet / Godt eyscht het gantsche herte, de gantsche ziele, het gantsche ghemoedt. II. Dit werdt oock bevesticht door de somma der tweeder Tafel: Ghy sult uwen naesten lief hebben als u selven. Cannen dit oock nemen met dese bepalinge ende mate: Soo verre ghy vermooghen hebt ten goede? Wordt dit niet absoluteljck ghebooden: Wanneer nu de kinderen in Christo haren naesten soo niet lief en hebben / Godt so volkomen niet beminnen / maer veele nepginge in haer hebbende die daer tegen loopt in veelen struyckelen / kannen seggen dat Gods eysch voldaen is / om dat sy in kindsche mate het hare gedaen hebben? Geensins: want wie het is / hy moet God lief hebben van gantscher herten, en sijnen naesten

als

s hemselven: waer in selfs d'alderbeste noch gebzecke-
k zijn/en iegelik so veel gebzeckelijker is als hy meer
eest van de kintsche swackheyt. Wy beslupten dan/
at de genesinge van de sonde/in den kinderen in Chzi-
o maer begonnen is/ haren aenwas in haer krijgen-
e van dage tot dage/ende so lange wy leven aen ons
eschiedende/so dat niemant op aerden geheel zonder
nde gevonden wert.

Laet ons verder Coozнherts bewijs hoozen. Sect. 9. Wy bekennen dat Godts woozdt is een gesondt woozdt/ zoo dat hy daer toe gheen bewijs behoefde. Bekennen oock dat Chzistus wille heeft om hier in e Weereldt den geloovigen genade ende inder waer- epdt deelachtich te maecken/ ja hy heeft het alreede en haer ghedaen die ghelooven/ anders konden sy iet gheloven. Wat kan dit Coozнhert helpen? p wil daer upt besloten hebben/ dat Chzisti gena- ch woozdt/ dien daer inne het is/ so volkomelijck eneest/ als Adams zonde ons heeft mogen kranck aecken. Dit bekennen wy mede/ als oock de re- en die hy daer by doet/ namelijck: dat het ghe- ndt-maeckende woozdt in niemandt waerlijck en ach weesen zonder daer sijn kracht te toonen. oo blijckt dan dat Chzistus wille heeft (segt Coozn- ert) om pemandt hier volkomelijck te genesen/ende ler oock doet. Dit zal ick oock toestaen/ maer ont- enne dat daer upt volcht/ dat pemandt hier gheheel y werdt van sonden. De genesinge geschiedt hier/ aer de volle vzucht en is hier niet te vinden. Chzi- us geneest ons alsoo/ dat hy ons hier van tijdt tot dt purgeert/herts-sterckinghe geeft/ de krachten erstelt/ende alles doet wat tot genesinge noodich is/ o verre datter maer eenige overblijfselen der siecktе blijven: als wanneer na lichamelijcke siecktе ble- e/ eenige swackheyt der ooghen/ verstopthept der ozen/slappichept van mage/traeghept van leden/&c. aer tegen nochtans Chzistus sijn gheneesinge oock lso aenlecht in dit leven/dat de kracht sijner Medi- jne alreede werckt tot wechneminghe der selver/ aer hy wil dat'er een slaep sal by komen (ghelijck en slaep dickwijls tot genesinge seer helpt) in welcke

Of ons Christus hier volkomen geneest.

d'overblijfselen gheheel werden afgelept / soo dat alle gelovige met volle ghesonthept wederom sullen opstaen. Soo dan Christus doet hier aen ons het werck van volkomen genesinghe / doch den slaep / dat is den doodt / brenght het volle effect door Christi kracht.

De schrifture helpt Coornhert niet.

Andere genesinge dan dusdanighe en kan nopt bewesen werden: ende alle de plaetsen Sect. 11. voorgestelt (als Jes. 53. 5. Jes. 30. 26. Jer. 30. 17. en 33. 6. Ezech. 47. 8. 9. Hos. 6. 2. en 14. 5. Malach. 4. 2.) en moeten noch en konnen niet anders uptghelept werden. Ende die hier mede niet te vreden is / zal Christo een groote oneere aen doen: want gaen niet de beloften van genesinge over Godts gantsche Gemepnte? is Christi wille ende macht allen gelovigen niet even na? als dese dan zulck waren als Coornhert wil / ist niet Christo een grote oneere dat sijn wille ende macht in soo veelen haer voornemen niet bekomen? Want Coornhert sagh self wel dat den meestendeel (al en bekende hy 't niet van alle) op aerden niet geheel vry sijn van zonden. Men moet dan seggben dat sulcke oock volkomen genesen werden / derhalven dat de genesinge niet anders dan wp ghesept hebben en mach verstaen werden. Hier tegen en doet niet dat Luc. 1. 74. 75. en 1 Pet. 4. 1. 2. te kennen wort gegeven / dat wy verlost sijn, om in dit leven Godt te dienen in heyligheyt ende gerechtigheydt. Want dit en geeft niet te kennen dat Christus hier in dit leven zijn verlossede gheheel van zonde vry maeckt / anders moeste gheen verloste zonde meer hebben. Siet dan in 't voorgaende Capittel den tweeden ende derden ghemeenen grondt / ende ghy hebt goede antwoort.

Luc. 1. 74. 1 Petr. 4. 1.

Sijn ontrou over de goede Leeraers.

Is de Schriftuere ons niet tegen / hoe konnen ons de Leeraers teghen wesen die met ons in dese saecke gantschelijck eens zijn? Nochtans is Coornhert soo schandelijck onbeschaemt geweest dat hyse tegen ons derft stellen / even of haere woorden noodtsaeckelijck moesten betepckenen dat hem goedt dochte / ende niet na hare meeninghe ende gevoelen en moesten ghenomen werden. Augustinus segt de verb. Apost. Serm. 7. De sonde is uyt-ghedreven de nature is gheneesen. Maer waerom en soudemen die woorden niet moghen verstaen

ſtaen ghelijck wy de geneſinge verklaren? men kan
geen reden geven die het belette/ al waer 't ſchoon dat
Auguſtinus volkomen geneſinge noemde/ gelijck hem
Coornhert opdicht. Aengaende Calvijn/ ick hebbe
ijn Commentarien op Jeſ. 53. 4. nageſien/ maer vin-
e niet een titelken dat ons mach ſchijnen teghen te
gaen / Coornhert wijſt ook de woorden niet die ons
egen ſouden zijn. Melanthon heeft niet recht geſept/
nde wy ſeggheni ook: Dat Godt ſijnen ſone heeft
heſonden om ſijnen toorne te verſoenen, ende de wonde
ler natuere te geneſen. Doch deſe woorden en ſeggen
niets van de maniere/waer over wy handelen. Mar-
yr ſegt upt Cypriano Loc. Comm. Claſſ. 2. l. 1. ſ. 21. dat
Chriſtus de wonde gheneſen heeft die Adam hadde inge-
racht, &c. Maer hier werdt wederom de maniere
erſwegen: want het geneſen gheſchiedt/ ofte in ver-
ienſte/ ofte in kracht en toe-eygeninghe van 't ver-
iende. In den eerſten ſin werdt geſeydt: Door ſijne
vonden zijn wy gheheylet, Jeſ. 53. 5. hoewel anders
niet en kan ontkent worden dat de dadelijcke geneſin-
ge haren voortganck ende tijdt moet hebben. Al ſeght
an Martyr/ dat Chriſtus gheneſen heeft, als ware de
ake alreede geſchiedt/ ten is ons niet tegen: ofte men
noeſte bewijſen ſijn meeninghe te weſen/ datſe ghe-
chiedt is alleſins ende t'eenemael. Ende wat voor-
deel kan doch Coornhert daer in hebben / dat Calvi-
nus ſeght Comm. op Rom. 8. 2. Dat de Geeſt Gods onſe
zielen beſprenget met den bloede Chriſti, niet alleen om
die te reynighen van de ſonde aengaende de ſchuldt, maer
ook die te heyligen met ware ſuyverheydt. Ende Com-
ment. in Jeſ. 11. 3. Dat Chriſto niet en konnen behagen,
dan die ſuyver zijn ende oprecht van herten. Dat den
gheloovighen de goede wercken daer uyt komen, datſe
Godt met ware ſuyverheyt heeft willen vercieren: gelijck
hy ergens in ſijn Inſtitutie ſegt: Wy ſtaen dit alles
toe / bekennen ook dat deſe ſuyverheydt ghegheven
werdt in dit leven/ gelijckſe ook in dit leven geeyſcht
werd/ Matt. 6. 22. en 23. 26. Tit. 1. 15. welcke plaetſen
Coornhert aenwijſt: wy bekennen mede dat wy hier
goet moeten wercken/ (hoewel valſch is/ datmen hier
na geen goede wercken en werckt/ gelijck Coornhert

voorgeest: wantin den Hemel wert Gods wille volmaecktelijck ghedaen/daer looft en prijst men Godt/ &c. zijn dat geen goede wercken?) Maer upt alle dit bekennen en volght die volmaeckthept niet daer over wy handelen: want sulcke mogen ock gesupverde heten/en goede wercken doende/die nochtans niet geheel vry van zonde zijn: of anders moesten alle die niet geheel vry zijn noch ongesupvert wesen/ geen goede wercken doen/ende konden niet zalig werden: 't welk een onverdragelijcke ongherijmthept is. Hier moet dan wederom gevolght werden onsen 2. en 3. gemeenen grondt. Gheliick ock in de woorden Musculi Comm. Matt. 1. Het fenijn ende den etter der sonden moet gantschelijck wechgenoomen wesen indien wy zijn onder desen Christo: anders en sullen wy niet wel van desen Medicijn-meester mogen roemen. Want Musculus verklaerdt hem selven recht voor dese woorden. Hier wordt gevraeght (zeght hy) hoe ons Christus zaligh heeft gemaeckt van de sonde, nadien wy noch sondaers zijn, ende geen Christen seggen derf dat hy sonder sonde is? (Hoort Coornherts Discipulen/accoordeert dat met uwen Meester?) hier op antwoorde hy: Wy zijn alsoo zaligh ghemaeckt, dat het fenijn der sonde, hoewel wy noch sondaers zijn, sijne kracht verlooren heeft. Eerst daer in, dat de sonde ons niet meer en verdoemt, Rom. 8. 1. Ten Anderen daer in, datse ons niet meer onder hare macht heeft, dat wy hare begeerte souden gehoorsamen, niet zijnde onder de Wet, maer onder de genade, Rom. 6. Daer op volgen nu de woorden die Coornhert verhaelt. Soo blijckt hier dan openbare valschept in dezen man/ Musculum tot sijn voordeel nemende even in die plaetse waer hy hem plat tegen spreeckt. Ende dewijle dit niet upt vergissinge (want de woorden zijn te klaer) maer upt moetwilighept gekoomen moet wesen/ overdenckt ghy Coornhertisten wat conscientie uwen Meester mach gehadt hebben/ ende hoedanigen leydts-man ghy navolght. Diergelijcke moetwillige valschept toont hy/als hy ons te laste legt/als souden na ons gevoelen/ ock de wedergeboorene genepght wesen Godt ende haren naesten te haten: hoewel hem dupsentmael dese sake anders verklaert is/

gelijck

gelijck ick mede voor desen ander verklaringe hebbe gedaen. Ende dit sy gesepdt over sijn onnut geklap Sect. 13. tot 18.

T'samenspr. 3. cap. 7. tegenw: 5.

Doch op 't eynde van Sect. 18. schijnt hy een nieuwe reden te geven/die men aldus mach stellen: Het gene den hemelschen Vader ende Christum meest doet prijsen in dese Werelt/dat moetmen gelooven. Nu de volkomen genesinge van de sonde in desen leven doet sulcks meest. Ergo men moetse gelooven. Ick antwoorde: Het gene meest tot prijs en eere Gods dient/ moet niet afgemeten werden na ons goedt-duncken / anders konde ick met so goede reeden beslupten / dat wy gelooven moeten dat alle gelovige so werden genesen/dat niemant eenige sonde meer behoudt: ook dat alle geloovige op staende voet ten vollen genesen werden/&c. geen van beyden nochtans konde Coornhert toestemmen. Wy moeten Christi en sijns Vaders prijs en eere betrachten / na dat de Goddelijcke wijsheydt behaecht de selve te bevorderen. Ende voorwaer/so wy de selve voorstellen / maecken wyse grooter dan Coornhert. Want den mensch volkomen synde in dit leven en sal so niet dagelijcks lopen tot Christi bloedt/bekennen Godts onderhoudende handt/ hy sal schijnen te staen en volherden door sijn eygen vermogen / immers dat hy volherdt die heel geneesen is/ dat en is niet sonderlings. Maer bekennende onse gebreckelijckheyt en brooshey dt / wy geven Godt dagelijcks de eere van uytnemende vriendelijckheyt dat hy ons verdraecht/van sonderlinge barmhertichey t dat hy ons vergheeft/ van onveranderlijcke liefde dat hy ons onderhoudt / ende van onwaerdeerlijcke kracht der genade ende verdiensten Christi dat wy swacke vaten tegen den listigen en machtigen Satan ende alle geestelijcke vyanden opgehouden werden. Voorwaer Godts macht / sorge en liefde blijckt alderbest in onse kranckheyt / en so behaelt Christus meer eere teghen den Duyvel. In alle geval / desen wegh heeft God behaecht / en moet ons daerom best duncken.

Of Coornhert Godts eere best voorstaet?

Hier na soeckt hy het wederom in de Schriftuere / voort-halende Jes. 53. Joh. 1. 29/ 1 Joh. 3. 5. en

Nieuw misbruyck der Schrift

Joh. 1. 29. 1 Joh. 3. 9. maer de eerste ende leste plaetse zijn voor
1 Joh. 3. 5. beantwoordt: de ander twee / en leeren anders niet dan dat Christus gekomen is om de sonden wech te nemen / 't welck bupten dispupt is. Maer hoe werden sy wech genomen? dat en leeren de plaetsen niet / en volgens komen niet te passe. Ock is bupten propoost wat Coornhert daer by voeght: want hy misdupt onse meeninge / als gevoelen wy dat Christus de zonde niet waerlijck wech en neemt / ende maeckten so zijn genade minder dan Adams zonde. Wy bekennen dat Christus de zonde waerlijck wech neemt / maer ontkennē dat hy het so doet als Coornhert dijft / nadien wy eerst in den slaep des doodts de overblijfselen afleggen. So moetmen dan (segt hy Sect. 19.) de doodt meer krachts toeschrijven dan Christi doodt: so zouden ock de zonden ons ende wy niet de sonden verlaten: zo maeckt ghy ock Adams verderfelijcke kracht meerder dan Christi genesende kracht. Ick antwoorde / dat het alle drie valsch is. Het Eerste / want hoewel wy de zonde ten vollen afleggen in de doot / 't geschiet nochtans niet door kracht des doots / maer door Christi doodt ende verdienste. Het ander / want inde doot bekomt de gelovige ziele zulke kracht ende sterckte dat sy geen zonde meer in en laet / dats immers de zonde verlaten. Het Derde / want dat Christus ons zoo by trappen gheneest is niet upt onmacht / maer om dat het hem in sijne wijsheydt zoo behaegt. Het gene hy Sect. 20. weder ophaelt / dat wy in desen leven Christo moeten leven / daer toe verhalende de plaetsen 2 Cor. 5. 15. 1 Pet. 2. 24. en 4. 1. Luc. 1. 74. 75. is ons niet teghen en voor wederlept / waer de leste twee plaetsen wederom zijn voor geweest.

Siet oock T'samenspr. 3. cap. 10. tegenr. 6.

Deut. 30. 6. Hy verklaert Sect. 21. de belofte Deut. 30. 6. dat Godt de herten wilde besnyden, datmen hem lief hebbe van gantscher herten ende zielen. Is dat niet volkomen genesinge belooft? (segt hy) wat eyscht Godt meer / dan datmen 't quade late 't goede doe? Ps. 34. 15. 1 Pet. 3. 11. &c. valt dat hier na / of hier inder tyt? Ick antwoorde / hier inder tijdt oprechtelijck / hier na volkomelijck. En wanneer dese belofte volkomen hept

in

in dit leven beloofde / soo en moest niemandt onder Godts volck wesen die in dit leeven onvolkoomen waer, nadien sy alle leden des volcks aengaet: nochtans hoe veele zijnder onvolkomen? Hiskia die gesepdt werdt met volkomender herten, inder waerheydt voor Godt gewandelt te hebben, ende gedaen wat goet was in zijne oogen, Ies. 38. 3. bekent dat hy zonde hadde, dewijl hy Godt looft, dat hyse achter synen rugge werpt, vers 17. waer uyt blijckt dat zodanige worden oock van onvolmaeckte gesepdt werden. Siet verder den 2. 3. en 4. gemeenen grondt. Welcke ingesien zijnde oock gantschelijck vernietigen het gene hy Sect. 22. 23. segt / over Ezech. 36. 25. 26. 27. even of daer een volkomen gesonthept wiert belooft. Lieve waer laet ghy dan de swacke geloovige die noch met de zonde behangen zijn / als ghy de belofte so uytlegt? Heeft Godt dese wille niet over haer? Is niet Christi genade ende kracht so wel hen als anderen gereedt? Ontwert uwen Meester Coornhertisten, ofte bekent sijn rasende onverstandicheyt. Wanneer zal Godt het steenen herte wechnemen (zegt hy) als wy doodt zijn? zo wordt het oock uyt de goddeloose weeh genomen. Ja (zegge ick) hy neemtet weeh in dit leven / om dat hy het alhier gedwee maeckt / dat het oprechtelijck zijnen wille betracht / hatende ende gestadich bestrijdende de oberblijfselen der bedorventheyt die daer tegen hinder geven / waer aen Godt geduerich de handt houdt tot dat in de doodt oock d'overblijfselen afgelepdt werden. Alsoo en neemtet de doot van den goddelosen niet weg: ja men sal noit bevinden / en inder eenwichept niet bewijsē dat het enigsins van hen weehgenomen wert inde doot: het herte wordt wel weeh genomen voor zo veel het is een deel des lichaems / een lichamelijck stuck vleesch / doch in dien aensien en wert het niet hart ofte weeh genoemt / maer voor so veel daer door betekent wert de macht te bedenken / willen / verkiesen / &c. die eygenlijk in de ziele legt: gelijck men het verstaen moet / Gen. 6. 5. en 8. 21 / 1 Coning. 8. 38. Ps. 28. 7. en elders dick wijls. Wie heeft oyt gedroomt dan Coornhert / dat in desen sin de doot het herde herte van den goddelosen weeh neemt? Hy

Ezech. 36. 25. 26. 27.

waecht

Ofmen in den hemel sal goedt doen.

vraecht wederom / salmen hier na inden Hemel geboden hebben ende goedt doen? Niet so in beschreven boecken (segge ick) ofte door Leeraren voorgestelt / maer nochtans in het herte sullen de geboden der liefde ingeschreven wesen. Niet in so veel omstandicheden gelijck hier / maer soo veel de ghelegenthept des Hemels mede-brengt. Alle geboden verbaten niet anders / dan liefde tot Godt ende den naesten; dese moet geoefent werden na gelegenthept des staets daer wy in zijn / welcke d'eene min d'ander meer plichten vereyschen. By exempel: waerder geen sonde ingekomen daer en soude geen ellende geweest hebben / so en waerder ock geen barmhertichept noodich geweest / die eens anders ellende ter herten name: ende alle werken der barmhertichept sonden onnodich geweest hebben. Die ergens door een ich geval alleen woont / en kan so niet steelen / valsch getuygenis geven / lasteren / achterklappen / hoereeren / &c. als die in een Stadt of Dorp woondt. Maer in alle gheval en konde den grondt en somma aller geboden / namelijck de liefde geensins te niete wesen. Al ist nu / datmen in den Hemel de geboden in die particuliere stucken niet hebben en sal / die onse gelegenthept op aerden vereyscht / aengaende sabbath-houden ten zevenden dage / dooden / hoereeren / steelen / &c. men salse nochtans in 't herte hebben in de somma / ende na de hemelsche gelegenthept betrachten / ende also goedt doen: want de liefde vergaet nimmermeer 1 Cor. 13. 8. ende waerse is baertse ock hare wercken. Coornhert segt selve / datmen God in den Hemel met blijdtschap sal loven: dat is immers goedt doen. Ende dewijle Gods wille inden Hemel geschiedt gelijck ons Vader ons in de derde bede leert / so wordt daer immers goet gedaen / ende dat na Godts gebodt. Het is voorwaer al te onverstandich datmen den Hemel wil maken een plaetse der ledichepdt daer gheen liefde-wercken en souden wesen / so nochtans de liefde aldaer op sijn krachtichste sal wesen: ofte bekentmen datter liefdewerken wesen sullen / so ist enckel onsinnichept te dryven datmen daer geen goet sal doen. Coornhert segt selve / Van de onderdanicheyt Reden 9, dat wy verkoren zijn tot volmaeckte

maekte gehoorsaemheit. dese verkiesinge heeft plaets over alle Heyligen. Nochtans bekende hy selve (want d'ervarenthept leerde het te klaer) dat veele gelovige ende volgens heylige (want dit en kan niet geschepden werden) haer gantsche leven door noch swack en onvolmaeckt zijn. Een van beyden dan/ Ofte sodanige geloovige en krijgen nimmermeer het gene daerse toe verkoren zijn/ende zo moeste Coornhert zelve (gelijck hy ons valschelijck te laste leght) Godts verkiesinge krachteloos ende te vergeefs maken: Ofte soo zy het krijgen/nadien zy in dit leven noch altijt onvolmaeckt zijn/het moet wesen na dit leven: ende so moeter oock na dit leven ghehoorsaemhept wesen. Hoe dunckt u Perfectisten / is uwen Meester vast of niet? Dit hebbe ick by occasie willen seggen/om dat Coornhert/in sijn boecksken/ Hemel-werck ghenaemt/ veel geraes hier van maeckt/ hoewel na sijn gewoonte/ dat is met groote onverstandichept. Nochtans hy doet ons ongelijck/ onse meeninge nemende/ als hieldemen op aerden Gods geboden niet. Wy seggen datse de weder-ghebo rene waerlijck houden hoewel niet volkomen / zoo dat alle hare wercken niet zonde en zijn/ maer alleen met sonde bevleckt zijn/ nadien licht eenige gebreckelijckhept sich daer onder menget.

Of Gods gebod niet en werdt gehouden alst niet volkomelijck geschiedt?

Maer hy steunt hier op sijnen valschen grondt/ dat Godts gebodt niet gedaen en wordt/ alst niet volkomelijck wordt gedaen: waer op hy sich dickwijls beroept/ en in sijne schriften van de volmaeckthept groot ghewoel maeckt. Wy moeten hier oock noch kortelijck tegen gaen. Maer wat ist noodich? want het schaemt hem zelven / nadien daer mede gene / oste na sijn meeninge wel eenige doch zeer weynighe van de geloovige gelaten werden / die Gods gebodt houden/ nadien hy zelve moest bekennen datter weynige zijn die't volkomelijck doen. Nochtans laet hooren wat hy te zeggen maeckt.

Exempel des Propheets 1 Coning. 13.

Hy wijst ons / Catech. doling. 2. op het exempel van den Propheet 1 Coning. 13. de welcke alrede vele gedaen hebbende in't gene hem bevolen was / hem eyndelijck vergrijpt op de bedriegelijcke nodinge eens anderen Propheets. Waer op Godt verklaert / dat hy

hy niet onderhouden en hadde het gheene hem ge-
booden was / als hadde hy niet met allen ghe-
daen / vers 21. Ick antwoorde: als wy zeggben dat
Godts gebodt oock gedaen werd / als het niet volko-
men gedaen werdt / dat wy spreecken / niet na den
epsch des Wets / de welcke geen fauten noch feylen
laet passeren: maer na de vriendelickheyt des Euan-
geliums / soo dat Godt als Vader in Christo onse lief-
de ende wercken goet hout en als soodanig aenneemt
(de bygaende gebreckelickheyt vergevende ende met
Christi volmaecktheyt bedeckende) als sy geoeffent
werden oprechtelick / in gelove / met bearbeydinge der
volkomenheyt ende strydt tegen het vleesch / oock met
droefheyt / beklach / suchten om vergevinge over de by-
gaende gebreckelickheyt / ende dit alles tot Godts ee-
re. Waer aen het nu desen Prophect gefeylt heeft / is
ons niet nodig te zeggen / God kan sien dat menschen
niet konnen sien. Oock is dat doen des Prophects op
het strengste genomen ende niet na de vriendelickheyt
in Christo; waer toe Godt nu bysondere reden hadde
om soo te meer de ghedane prophetie te bevestighen:
want alsmen sach dat Godts woordt over den Pro-
pheet niet en feylde / kondemen min verwachten dat
het in de reste soude feylen. Dit is dan een extraordi-
naer-exempel / waer tegen veele andere mogen gestelt
werden / die in den 3. en 4. gemeenen grondt aenge-
weesen zyn. Daer beneffens vers 21. en woordt niet ge-
sept dat hy gantsch niet gedaen hadde het gebodt des
Heeren / maer dat hy het daer in hadde overgetreden /
dat hy aen de verbodene plaetse hadde ghegeten ende
gedroncken. Hier in alleen lach sijn sonde / die voor-
waer zeer groot was / nadien hy overtrat tegen 't ge-
tuygenis sijns eygen gemoeds een van de voornaem-
ste stucken die hem bevolen waren / siet v.8 9/16/17.
In zulcken geval zeggen wy oock van de weder-ge-
borene / dat sy Gods gebodt niet en houden / waer upt
nochtans niet volcht dat sy het gheensins houden.
Hieldt Petrus geensins Godts gheboden om dat hy
sijnen Meester soo schandelick verlochende? Hieldt se
David geensins om dat hy hem so verliep met Bath-
seba? In die daden hielden sy se niet / maer aengaen-

de

e den toers haers levens in't geheel/ zy wierden ge-
houden voor onderhonders der zelver: ende die God
elve daer voor verklaert/ niet tegenstaende tusschen-
oopende mis-slagen/ zullen wy die houden als wa-
en zy zoodanich niet?

Hy stelt ock zeer breet voor het exempel van Saul Sauls exempel.
Sam. 15. dewelcke inden bevolen tocht tegen d'A-
malekiten veele gedaen hebbende/ alleen op 't leste
en Coning ende het beste vee spaert. Waer op Godt
erklaert dat Saul hem verlaten/ ende sijn ghebodt
iet volbracht hadde/ 1 Sam. 15. 11. Hier meent hy dat
op tegen hem zijn met onse meeninge/ soodanig Saul
was tegen Samuel/ die gelooft wilde hebben dat hy
vel begonnen ende zo veel gedaen hebbende/ des Hee-
en woordt vervult hadde. Doch sijn partijdighe in-
eeldingen hebben hem d'oogen verblindt. Soodani-
he wercken als dit van Saul houden wy geensins
oor goet/ ghelijck hy ons booselijck lastert: nadien
aer in geen van die conditien en was die wy terstont
hestelt hebben in een werck dat wy goet noemen.
a Saul hadde een der voornaemster dinghen/ niet
pt swachept noch vergissinghe maer moetwillens/
agelaten/ stellende sijn goet-duncken teghen Godts
ille ende bevel: waer in hy dan noch Godt ende
nen Propheet wilde bedriegen/ toonende mede dat
y sijn doen niet teghenstaende de bestrassinghe voor
oet hieldt/ ja eenigen danck daer voor meende waer-
ich te wesen: in welcken allen bleeck dat hy met een
echt hipocritisch ende bedrieghelijck herte aenghena-
nen hadde Gods wille te doen. Wie soude sulck doen
oor gehoorsaemhept/ ofte zulck een menschе voor
ehoorsaem keuren?

Hy beroept hem elders ock op de woorden Ja- Iac. 2. 10.
ob. 2. 10. Wie de geheele wet sal houden, ende in een
al struyckelen die is schuldich geworden aen allen. Waer
an eenich sondich gebreck tusschen loopt daer moet-
nen aen alle geboden/ na sijn meeninge/ schuldig we-
en ende een overtreder der Wet ghehouden werden.
Alsoo schijnt ons desen menschе wederom te stellen
nder de Wet/ die door ghenade van sijn harde dwin-
inghe verlost zijn. Jacobus seght Cap. 3. 1. 2.

En

En zijt niet veele meesters, mijne broeders, weetende dat wy te meerder Oordeel sullen ontfangen. Want wy struykelen alle in veele. Den sin is: Willen wy over een ander veele meesters wesen/ anderer doen veele straffen en oordeelen/ wy zullen Godt tegen ons te strenghen maecken/ nadien wy doch alle onse ghebreecken hebben/ ja veele feylen begaen. Volgens Coornherts dwinginge dan en moeste niemant Godts gheboden houden/ soo wepnich na de vriendelickheydt des Euangeliums als na de strengicheyt der Wet: Dit en seght seecker Jacobus niet/ maer hy bekent datter noch daders zijn des wercks dat het gehoorde woord leert/ Cap. 1. 25. Wat dan de voorgestelde plaetse aengaet/ Jacobus en heeft het niet tegen soodanige die oprechtelick na alle geboden Godts arbeyden te leven/ hoewel sy noch in veelen strupckelen: maer tegen soodanige die een uytschot maeckten van de geboden der liefde/ afsnijdende ende bezijden stellende het gene haer niet wel aen en stont; dat hy soodanige houdt voor overtreders der Wet en strijdt niet tegen onse meeninge/ want wy de sulcke/ niet teghenstaende de versoetinghe des Euangelij/ selfs voor overtreders der Wet houden. So blijckt dan allenthalven dat desen grondt valsch is/ en Coornherts leere bedriegelick.

Nieuwe ontrouw over Calvijn.

Hy brengt wederom drie plaetsen voort uyt Calvino. De Eerste uyt de harmonie Luc. 15. 23. waer hy seght: Dat Godt ons weder gheeft alle die goeden en gaven die wy hadden verloren. Wat quaet/ sieckte/ ofte gebreck (segt Coornhert) blijft hier dan noch meer? Geen (seg ick) ja selfs geen overblijffselen/ als wy die gaven nu hebben in volkomenheit; doch datse ymant op aerden in volkomenheit soude hebben en segt Calvinus geensins/ ten was oock sijn gevoelen niet/ gheliick Coornhert wel wiste. De Tweede soude wesen Comm. over Rom. 4. 13. Ick gheneese hem, beteeckent Godts raedt dat te zijn, dat hy sijn volck volkomelijck vernieuwt en restitueert. Welcke woorden ick aldaer niet en vinde/ nochte pets dat daer op slaet. Hy melt daer wel eenige restitutie/ doch de restitutie van het erfdeel/ waer van wy in Adam vervallen waren/

waer

waren/waer van wy nu wel een ſmaek hebben/maer de volheit namaels ſullen genieté. Doch ook de voorgeſtelde woorden houden wy wel geſeyt: want Godts raedt is ſijn volck volkomelijck te vernieuwen en reſtitueeren: maer dat hy dat ſo volkomelijck hier ſoude willen doen zonder bykomſte des doodts / en heeft Calvijn nopt geleert. De Derde zoude weſen Comm. over 1. Ioh. 4. 18. Het is Godts wil dat wy ſoodanich ſullen zijn in deſe Werelt, als God is in de Hemelen, op dat wy Godts kinderen gheacht werden. Welcke woorden wy mede voor goedt houden/ hoewelſe aldaer niet en staen: want Chriſtus eyſcht dat ſelve Matt. 5. 48. twelck Calvinus alſoo verklaert / over die plaetſe: Deſe volmaecktheyt en eyſcht niet een even gelijckheyt, maer alleen een over-een-kominghe. Hoe veele wy dan van Godt verſchelen wy worden geſeyt volmaeckt te weſen gelijck hy is, als wy ons ſtercken na het ſelve wit dat wy ons in hem ſelven voorſtelt. Is dit niet het zelve dat wy leeren? Wat dan Coornhert voorbrenght in alles blijckt / ten deele ſijn onverſtandt/ ten deele ſijn verbrande conſcientie.

Een argument heeft hy noch Cap. 8. voor de volmaecktheyt ende teghen de Erf-ſonde/ 'twelck geen cracht en kan hebben dan in ſoodanige herſenen als Coornherts waren. Hy leght tot een grondt / dat na vergevinge der ſonde geen ſtraffe blijvet/ gelijck Calvinus en Martyr leeren: waer toe hy veele plaetſen verhaelt/doch ſonder onſe meeninghe recht te openen/ welcke Calvinus verklaert/ Inſt. B. 3. C. 4. Sect. 31. tot 36. De ſomma is: datter twee ſoorten zijn van Godts oordeelen/ namelijck ter wraecke ende ter kaſtijdinge/ ter beteringe/ ter oefeninge in geduldicheyt/ ter vernederinge. Beide zijn het ſtraffen/doch de eerſte ſoorte eygentlijck de ander oneygentlijck / nademael de eerſte van Godt komt als Rechter / d'ander van hem komt als Vader: de eerſte alleen voor heeft vervolginge van de booſe verdienſte/ d'ander daer-en-te-gen het beſte der kinderen Godts. Leeren wy yets hier tegen? Coornhert ſegt het/een man die alreede vol valſcheyt is bevonden/ende hier in de ſelve op een nieuwijſt.

Hoe na vergevinge noch ſtraffe blijvet.

Wy bekennen dat in de bedervinge der natuere in Adam behaelt/ Godts straffe mede hare plaetse heeft/ op soodanich een wijse als voor verklaert is Cap. 1. Ook bekennen wy dat de natuerlijcke verdorventheyt tot allen menschen over-erft/ so dat sy in sonden ontfangen en geboren werden. Godt heeft Adam sijne schuldt vergeven (zeght Coornhert) soo hadde hy dan ook de straffe wech ghenomen/ hoe konde derhalven Adam over erven 't gene hy niet meer onderworpen was? Dit is over langh beantwoordt (segt ick) ende is so dickmaels verhaelt dat het walgelijck is het selve hier wederom te ontmoeten. Ick zegghe nu alleen datmen nopt bewijsen en sal/ dat in en met Adam alle sijne nakomelinghen verlost zijn/ende dat wy zouden leeren dat by yemant der gener die Christus verlost heeft schuldt of straffe/ eygentlijck te noemen/ blijft. Nochtans segt ghy (sal hy seggben) dat d'Erf-sonde/ waer in Gods straffe plaetse heeft/ook in de verlossede blijft/ soo datse den weder-geborenen aenhanght soo lange zy leven. Het is waer (segh ick wederom) doch met dese verklaringe/ I. datse in den genen die de verlossinge dadelijck deelachtich zijn niet meer en is soodanich sy eerst was/ maer verswackt/ gebroocken/ gekranckt. II. Dat de schuldt daer in leggende vergeven is ende geen verdoemenis en wercket. De Catechismus zeght wel wagbe 10. gelijck Coornhert aentreckt Sect. 8. en 21. dat Godt schickelijk vertoornt ook over de aengeboren zonde. Doch niet/ gelijck 't van hem gedupdet werdt/ als of dat noch geschiede in den genen die verlost zijn: want den Catechismus spreeckt van den mensch in hem selven aengemerckt buyten Christum: anders daer en is geen verdoemenisse voor den genen die in Christo Iesu zijn, Rom. 8. 1. III. Datse geen eygentlijcke straffe meer en zy: want de straffe daer onder vermengt/ namelijck dat Godt den mensch hem zelven overgeeft/ sijn beelt onthout/ de genade weerdt die hem mochte weerhouden/ loopt ten eynden door de verlossinge Christi/ in welcken ons Godt wederom aenneemt/ in ons sijn beelt vernieut/ ende genade geeft tot tegenstandt der zonden. Nochtans daer blijft noch swackheyt gebreckelijck-

Siet t'samen spr. 3. cap. 1. en 3. en 6.

ſtelijckheydt overich die ons nopt gheheel laet ſonder
ſonde weſen: maer hier in en is geen eygentlijcke ſtraf-
e te vinden/ want Godt laet die overblijfſelen in ons
ot een geſtadige verootmoedinge ende oeffeninge/ die
ns zonder ophouden doe gedencken dat onſe recht-
aerdichmaeckinge ende ſalichheydt alleen in Chriſto
s te vinden/ ende wacker houde in vierige ghebeeden
m Godes genade. Dunckt dit yemant der Coorn-
ertiſten vreemt/ die ſtelle ſich voor oogen alle ellen-
en deſes levens/ alle ſieckten/ oorlogen/ diere tijden/
at yegelijck ſich met kommer op aerden moet gene-
en/ dat alle Vrouwen de ſmerte van dragen/ baren
n ſogen onderworpen zijn/ &c. zijn deſe dinghen niet
n eyghener aerdt ſtraffen der ſonde? hanghenſe niet
ock aen den geenen die door Chriſtum verloſt zijn?
ochtans ten zijn in haer geen eygentlijcke ſtraffen/
aer zijn in haer verandert tot vaderlijcke kaſtijdin-
en/ &c. Was niet David ſijne zonden vegeven/ als
em Godt zoo grooten ongeluk dreygde/ 2 Sam. 12?
Dreygt niet Godt roeden ende plagen den genen dien
y ſijne genade niet en wil ontwenden/ Pſ. 89. 33. 34?
Gelijck dan deſe dingen inden verloſſeden hare natu-
e veranderen: alſoo verandert ock de overige ver-
orventheydt hare natuere/ ſoo verre in de geloovige/
at in de ſelve geen wreeckende ſtraffen meer en zijn.
Daer mede nu het geheele achſte Cap. genoeg is we-
erlept/ als alleen ſteunende op Coornherts miſdup-
inge en onverſtandt/ met veele onnutte en walgelij-
e repetitien voorgeſtelt. Iſſer dan noch yets in dat
apittel als ock Cap. 7. Sect. 25. dat hier niet en is
eantwoort/ het en is anders niet dan 't geene voor-
naels meer dan genoech is wederlept.

CAPITTEL XI.

Eenighe bewijs-redenen teghen de volmaecktheyt in dit leven.

DAer en reſteert nu niet anders tegen Coorn-
hert/ dan dat wy noch eenige bewijſ-redenen
tegen de volmaecktheyt voorſtellen/ ende beto-

nen dat onse gronden so onwederleggelijck zijn als de sijne bedriegelijck: niet alleen om dat hy van dese verdichte volmaecktheydt een bewijs wil nemen tegen d'Erf-sonde/maer oock om dat hy doorgaens in zijne schriften van dese questie groot geraes maeckt/waer op sijne Discipulen seer roemen. 't Is noodich dat wy Asterícto goede wapenen inde hant geven om haer by gelegentheyt den mont te stoppen. Wy sullen dan bewysen dat niemandt in dit leven geheel vry is van zonde/waer mede oock sal bewesen zijn dat het Gods wille niet en is soo verre te wercken / anders zoude noch pemant / ja pegelijck over wien dien wille sich verstreckt/alhier gansch vry van sonde werden. Daer meede sal oock beweesen werden dat niemandt in dit leeven en kan vry weesen van alle zonde / want konde dit geschieden het soude in pemandt geschieden / ofte men moet een pdel ende vergeefs vermoogen stellen / 't welck soo veel is als gheen vermoogen.

I. Bewijs.

Nu het geene Godts woort ontkent van alle menschen niemant uptghenomen / moeten wy mede ontkennen: Godts woordt ontkent datter pemant is die niet en zondicht / die geheel vry zy van zonde. Dit blijckt upt Psalm 143. 2/ 1 Coning. 8. 46. Proverb. 20. 9. Predic. 7. 20. welcke plaetsen voor desen mede aengewesen en eenige beweert zijn; ick sal nu maer aenroeren 't gene meer wert tegen-gworpen dan alsdan is beantwoort. Coornhert seght op de woorden Salomons: Gheen menschе en isser, die niet en sondight: Dat Salomon mochte dolen ende so wepnich seeckerlijck weeten wat in alle menschen op aerden gheschiedt ende is / als Elias 1. Coning. 19. 14. 18. Siet de verkeerthepdt van desen Man / liever dan de waerhepdt te bekennen / zoude hy Salomon doolinghe toe-schrijven in een soo aendachtich gebedt ende soo vol des Geestes. Elias doolde wel in de beroerthepdt zijns gemoedts / maer Salomon spreeckt hier wel bedaert sonder ontroeringe. Elias oordeeldt van een bysonder gheval dies tijdts / doch Salomon spreeckt van de ghedurighe gheleeghenthepdt aller menschen. Soude den wijsen Salo-

Siet t'samenspr. 2. cap. 2.

1 Coning. 8. 46.

Salomon niet zoo wel hebben konnen weten/ ende in
der daet soo wel geweten hebben/ als deſen Man/ of
nen Mensch konde volmaeckt weſen of niet? Wie
wijs is ſal liever den wijſen Coningh hooren dan den
raſenden Cooruhert. Op d'ander plaetſen vinde ick
geen verklaringe in ſijn Hemel-werck,'t welck ick hier
oor my neme. Als oock niet op Pſalm 32. 5. 6. Ghy
ergaft de ongerechtigheyt mijner ſonde, hierom ſal u
en yder heylighe aenbidden in vindens tijdt. Waer van
it den ſin is: Nadien ghy my Heere ſoo ghenadelijck
nijne ſonden vergeeft/ ſoo ſullen alle Heyligen in my
reſterckt werden hare ſonden te belijden ende om ver-
gevinghe te bidden. Soo moeten ſy dan alle ſonden
ebben. Doet hier by Pſ. 130. 3. Soo ghy Heere de
ngerechtigheden gade ſlaet: Heere, wie ſal beſtaen? Job
4. 4. Wie ſal eenen reynen gheven uyt den onreynen?
iet een. Jac. 3. 2. Wy ſtruyckelen alle in veele. Op
elcke plaetſen ick oock geen verklaringe vinde/ oock
eeckenſe ſoo klaer ende ſoo gemeen datſe ons niet en
onnen ontnomen werden. Op 1 Joh. 1. 8. Maeckt
y wat te ſeggen/ doch 't is voor deſen beantwoordt.
Maer men moet niet voorby gaen de vijfde bede in
gebedt des Heeren/ waer in alle gelovige vermaent
erden te bidden/ om vergevinghe van ſonden Luc.
1. 4. Als de onſe voortbrachten de woorden Matt.
. 12. Vergeeft ons onſe ſchulden, placht Cooruhert te
ntwoorden/ ſchuldt en is geen ſonde maer de doch-
r daer van/ die men noch kan hebben na de Moe-
ers doodt. Als wy dan de woorden verhalen uyt
Luc. 11. 4. Vergeeft ons onſe ſonden, wat kan hy ſeg-
en? want daer blijckt dat ſchuldt en ſonde voor een
aen. Hy ſal nochtans tegen werpen/ datmen voor-
den ſonden kan hebben: maer hoe dat/ wanneerſe
eheel doodt is? Schulde hebben (ſegt hy in 't Haeghs
ſpuyt) is voorleden ſonden hebben. Ick antwoor-
e/ ſoo moet dan volgens ſijn gheliickeniſſe de Doch-
r hebben ſoo veel weſen als de gheſtorvene Moe-
er te hebben. Ten anderen/ hoe iſt mogheliick dat
emandt noch ſonde in ſchuldt ſoude hebben/ diens
nde ſoo ghepaſſeert is dat hy wy ghewoorden is
an ſondighen? ſoude ſoodanich een geen vergevinge

Siet als bo-
ven.

Luc. 11. 4.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

hebben? wie kan 't onkennen? nu vergeven is de zonde niet toereeckenen de schuldt quijt schelden: hoe kander dan by hem noch schuldt blijven? hoe kan hy noch om quijtscheldingh bidden? Wie volmaeckt is ende sonder eenige tegenwoordige zonde/ die heeft een vast geloof sonder twijfelingh / anders ware hy noch onvolmaeckt en sondich. Wie sulck een geloove heeft die heeft ghewisse vergevinge ende weet ock dat hy se heeft: soo en hoeft hy dan niet meer daerom te bidden. Maer dit te seggben is ongherijmt / want pegheljck moet noch bidden om verghevinghe: Soo moet dan pegheljck noch teghen woordige zonde hebben.

Hy houdt aen / dat wy niet en bidden vergeeft ons heden onse daghelijckschе zonde / ghelijck wy bidden/ Geeft ons heden ons daghelijcks Broodt. Maer ick waghe of wy niet alle noodich hebben daghelijcks het Vader ons te bidden / en of pemandt de vyfde bede opt daer mach upt laten? Chrijstus leert Luc. 11. 2. Wanneer ghy biddet, soo segget: onse Vader, Toonende dat in alle onse ghebeden soo dickwils wy bidden dit Formulier moet gevolcht werden. Alle dage dan biddende moet pegelijck ock om vergevinghe bidden. Dat de woorden daghelijcks ende heden alleen staen in de vierde bede / is om de tijdelijcke sorghe voor den morghen te breydelen / ende ons te leeren met het tegenwoordighe te vreden wesen / 't welck in andere beden soo niet en geldt / die gebeden werden voor nu en altijdt.

Hy houdt wederom aen. Als de sterche bidden vergeeft ons, &c. ende niet/ vergeeft my, sy bidden voor de swacke ledekens Chrijsti. Ick antwoorde/ sy slupten hen selve mede daer in soo wel als in de 4. en 6. bede. Waren sy sonder zonde sy en hoefden soo niet te bidden/ maer als Moses/ die onschuldich zijnde aen d'afgoderije Israels/ niet en badt vergeeft ons, maer vergeeft hen hare zonde/ Exod. 32. 32. Dit sy nu genoech op 't eerste bewijs.

II. Bewijs. Het tweede is dusdanich. Waer volkomen onderhoudinghe is van Godts gheboden/ daer werdt den mensch voor Godt gerechtvaerdicht door de wercken.

Mar

Maer in dit leven werdt niemant gherechtvaerdicht door de wercken / ghelijck blijckt Rom. 3. 20. en 28. Gal. 2. 16. Galat. 3. 10. Act. 15. 10. Soo en is dan in dit leven geen volkomen onderhoudinge der ghebo-den Godts. Coornhert bekent het tweede voorstel waer te zijn ten aensien van de wercken der Wet Mo-sis/maer houdt het valsch ten aensien van de wercken der Wet des Gheloofs en des Gheestes: verstaende door het tweede de geboden Christi / dat wy sullen lief hebben als hy ons lief gehadt heeft, Joh. 13. 34. door het eerste / de Wet Mosis in hare ceremoniale dienſten. Hemelw. pag. 78. Tegen-werp.

Maer het is wonder dat hy 't gebodt van de liefde alsoo Christi ghebodt noemt als en behoorde het niet tot de Wet Mosis / daer doch Mosis Wet volkomen liefde geeyscht heeft / Matth. 22. 36. 37. etc. waerom de liefde de verbullinghe der Wet ghenoemt werdt/ Rom. 13. 10. Galat. 5. 14. 't Is waer Christus noemt het een nieu ghebodt / doch alleen daerom dat het da-gelijks ingescherpt ende als vernieut wert/hoewel het lange voor henen voorgestelt is / soo dat het te gelijck nieu en oudt mach heeten / 1 Joh. 2. 7. 8. Christus eyscht wel dat wy malkanderen sullen lief hebben na zijn exempel / maer ick en dencke niet dat de Coorn-hertisten dit ghebodt sullen houden als van Mose niet gegeven om dat het met dit exempel niet en is gege-ven / want dit exempel en kan doch niet meer eyschen noch yet anders / dan liefde waer in Godts heylig-heyt werdt nagevolcht / hoedanige Moses leer de Le-vit. 19. 2. Wort dan pemant gerechtvaerdicht door de wercken der Wet Christi / ergo oock door de wercken der Wet Mosis: ende wilmen ontkeynen dat ymant door de wercken der Wet Mosis gherechtvaerdicht wordt / men moet oock onthennen dat pemant ghe-rechtvaerdicht wort door de wercken der Wet Christi. Wil pemant de wercken door de Wet Christi verstaen hebben de wercken die in den gheloove gheschieden / 't welck in Christo macht ontfanght tot het ghehoor-samen / daer de Wet Mosis maer ghebiedt sonder macht te gheven: die zal vergeefsche moeyten doen. Want I. Coornhert ghevoelde / dat by de Wet oock Voorco-mingh van een aenhou dingh.

kracht ginghe tot volbrenginghe der selve/ meenende dat Godt anders tyrannich soude handelen: ja hy gheloofde dat niet alle menschen Adam in 't sondigen hebben nagevolght/ soo dat eenige na sijn ghevoelen de Wet hadden gehouden door die krachten die daer by ginghen. Immers in sulcken en konde dit onderschept geen plaetse hebben. II. Als hy 't gebodt Christi van de liefde stelt teghen de Wet Mosis in hare ceremoniale dienſten/ hy toont dat hy op dit onderschept niet en heeft gesien/ ende alleen de ceremoniale wercken het rechtvaerdigen beneemt; na dien dan de Wet Mosis dese niet alleen beveelt/ maer oock de wercken der liefde even als Christus/ gheliick nu gezepdt is: ende Coornhert de wercken der liefde het rechtvaerdigen toe-schrijft; soo moest hy oock de werken der Wet het selve toe-schrijven/ ofte onthende hy het van 't eene hy moestet oock van 't ander onthenné.

Doch ick sal naerder komen en bewijsen dat alle wercken het rechtvaerdigen werdt benomen/ niet alleen de ceremoniale. Petrus seght Act. 15. 10. Dat de Wet een jock was die noch hare Vaderen noch sy en had-
Act. 15. 10. den konnen dragen. Dit en is niet gesept alleen met opsicht op de Ceremonien/ maer op de Wet der zeden/ ende op de Ceremonien om de Wet der zeden: want de Ceremonien op haer selven/ hadden niet alleen de vrome konnen dragen/ maer oock wel de Hypocriten. Is dan de Wet der zeden/ vervattende de gheboden der liefde/ eenen ondragelijcken last geweest den Apostelen ende haren Voor-vaderen/ hoe kanmen daer door gerechtvaerdicht worden/ ja hoe kanmense volkomelijck onderhouden? Aengaende Rom. 3. 20. 28. het is
Rom. 3. 20. 28. onmogelijck eenigh bewijs te geven datmen daer de ceremoniale wercken soude moeten verstaen/ daeren-teghen die upt Romeynen 2. 12. 13. 14. 15. 17. 18. 19. etc. en Capit. 3. 9. tot 28. niet en kan sien dat/ geen ander dan de zedische Wet gemeent werdt/ moet
Gal. 2. 6. en 3. 10. wel blint wesen. Dat Galat. 2. 16. mede van dese Wet werdt ghesproocken en hare wercken/ blijckt klaer ghenoech upt de bygevoechde plaetse Galat. 3. 10. waer/ onder den vloeck ghestelt worden/ alle die uyt de wercken der Wet zijn, want vervloeckt is een ye-

gelijck

elijck die niet en blijft in al het gene geſchreven is, waer nede bekent werdt geſtelt/dat niemant in al het gene. Dit en is immers op de ceremoniale dienſten niet gezept van Moſe Deut. 27. waer upt Paulus het verraelt/maer klaerlijck op de zeden; ſiet vers 15. tot 26. Dock en konde Pauli argument op de Ceremonien iende niet wel beſlupten/nadien die ſo onmooghelijck niet waren dat niemant daer in en bleef. Siet voorts Galat. 3. 11. 12. 13. waer geen verſtandich menſch kan veygeren de Wet der zeden te verſtaen.

Ander voorkoming.

Ende of miſſchien yemant meende dat Coornhertz gevoelen beter lupdet/alſmen blootelijck ſeght/dat hy upt ſlupt de wercken der Wet / ende niet des geloofs: die moet weten / dat het geloove geen wercken in de rechtvaerdinge en moeten toe-geſchreven werden / nde dat de Wet des gheloofs gheenſins een Wet der vercken en moet gemaeckt werden / nadien Rom. 3. 27. de Wet der wercken ende de Wet des geloofs als eer verſchepdene geſtelt en tegen malkanderen onverſchepden werden. Waer by komt/dat de wercken/ elfs van Abraham en David / die immers de Wet des geloofs ende des geeſtes in haer hadden / niet en konden doen tot hare rechtvaerdighmaeckinghe/ want de rechtvaerdichepdt is haer toe-ghereeckent ſonder wercken / Rom. 4. vers 1. 2. 3. 4. tot 8. Hoe zonder wercken / indien door de wercken des geloofs? Wederom indien door de wercken des geloofs/hoe ſegt David: En gaet niet in het gerichte met uwen knecht: want niemant die leeft ſal voor u aengeſichte rechtvaerdich zijn. Pſ. 143. 2? Hoe ſegt Job: Hoe ſoude een menſch rechtvaerdich zijn by Godt? zoo hy luſt heeft, om met hem te twiſten, niet een uyt duyſent ſal hy hem beantwoorden, Job 9. 2? Ende Paulus: Ick en ben my ſelven geens dinghs bewuſt: doch ick en ben daer door niet gherechtvaerdigt, 1 Cor. 4. 4.

Rom 4. 1 2. 3. tot 8.

Op het exempel van Abraham ſeght Coornhert/ Dat Paulus niet en ſegt/ dat Abraham niet gerechtvaerdicht en is uyt de wercken: maer alleen ſo zulckx ware / dat hy mochte roemen, maer niet by Gode. Ick antwoorde / dat dit het gheene is dat hy voor heeft te beſlupten / namelijck dat Abraham niet gerechtvaer-

digt en is upt de wercken / soo dat dit sijn bewijs is: Is Abraham gerechtvaerdicht upt de wercken / soo mach hy roemen. Maer hy en mach by Godt niet roemen. Ergo is niet gerechtvaerdicht upt de wercken. Na Coornherts zeggen / zoude Paulus niet anders willen zegghen / dan dat Abraham wel roemen moehte / hoewel niet by God. Het welck valsch zoude wesen / want hy zoude ook by Godt voor zoo veel moogen roemen als hy tot die wercken / waer upt hy gerechtvaerdicht wierdt / van het sijne hadde toe-ghebracht / 't welck na 't zegghen der wyze wille dijvers wyp wat moet wesen. Ten anderen / Rom. 3. 27. werdt geleert dat den roem t'enemael is uptgesloten / zonder eenich onderscheyt van roem te maken: ende dat niet niet door de wet der wercken, maer de wet des geloofs. Waer op ingebracht werdt vers 28. dat den mensch gerechtvaerdicht wordt door het geloove sonder de wercken der Wet. Tot versterckinge van dit selve werdt Cap. 4. 2. Abrahams exempel inghebracht: hoe kanmen dan die woorden neemen als lietense toe dat Abraham upt de wercken is gherechtvaerdicht? Ten derden / hoe kan met dien uptlech het volghende accoordeeren: want wat seydt de Schrift? Abraham geloofde Godt, ende het is hem gereeckent tot rechtvaerdicheydt. Het blijckt immers klaerlijck dat Paulus / de toereeckeninge van het geloove tot rechtvaerdicheyt / voorstelt om te tonen / dat Abraham niet upt de wercken gerechtvaerdicht is. Daer toe dient mede dat vers 4. en 5. geleerdt werdt / dat den genen die werckt den loon niet uyt genade, maer schult werdt ghereeckent, ende dat sulcks met de rechtvaerdicheydt des geloofs niet en accoordeert. Doet hier by vers 6. Ghelijck oock David (te weten 't voorschrevene bevestigende) den mensche saligh spreeckt, welcken Godt de rechtvaerdigheyt toerekent sonder werken: hoe kan dan Abraham upt de werken gerechtvaerdigt wesen?

Tegenvverp.

Soude Abraham rechtvaerdich zijn geweest sonder wercken? vraegt Coornhert. Ick antwoorde. Neen hy: maer het is wat anders rechtvaerdich te wesen / wat anders gerechtvaerdicht te worden. De rechtvaerdichmaeckinge is die wyp-sprake ende aennemin-

eminge Gods/de gelovige om Chriſti wille/wiens oldoeninge ende regtvaerdicheyt hy haer toerekent/ echtvaerdich oordeelende. Deſe geſchiet zonder wer- ken: maer aen ons geſchiedt zijnde zijn wy rechtvaer- dich/niet zonder wercken: want de werken vloeyen uyt het rechtvaerdichmakende geloof/ ende bewyſen de rechtvaerdichmakinge als vruchten.

Hy wyſt ons op Jacobum/ ſeggende: Dat Abra- Iac. 2. 21. ham uyt de wercken is gerechtvaerdicht, als hy Iſaac zij- nen ſoone geoffert heeft. Cap. 2. 21. Ick antwoorde/ wilmen die woorden verklaren na Coornherts ſin/ ſoo ſalmen Paulum en Jacobum ſtrydich maecken. Nochtans ſy accoordeeren zeer wel. Want Paulus hadde te doen met zulcke die de werken in plaetſe ofte acceſſens de genade ſtelden: Jacobus met zodanige/die van het gelove roemende de werken verſuymden als onnodich. Sulck geloove acht hy onnut/ zijnde maer een geloove met den naem/ vers 14. Wat nuttig- heydt is het, indien yemandt ſeght dat hy het geloove heeft, ende en heeft de wercken niet? Dit geloove ſegt hy doodt te weſen vers 17. ock by den Duyvelen en- nichſins te weſen vers 19. te zijn als een lichaem zon- der ziele vers 26. nochtans in zulck geloof roemden ſy/ als daer door gerechtvaerdicht. Hy wil dan dat ſy d'oprechticheyt hares geloofs uyt de wercken ſul- len bewyſen/ ſeggende vers 18. Toont my uw' geloove uyt uwe wercken ende ick ſal uyt mijne wercken mijn ge- loove toonen. Hy ſpreeckt klaerlyck van het bewy- ſen en bekent maecken des geloofs/ ende der recht- vaerdichmaeckinge. Hier toe wyſt hy op Abraham diens geloove niet ſo doodt maer vruchtbaer in wer- ken was/ daer aen hy bekent wierdt waerlyck ghe- rechtvaerdicht te weſen. Abraham onſe Vader (ſegt hy) is hy niet uyt de wercken gherechtvaerdicht, als hy Iſaac zijnen ſone geoffert heeft op den Altaer? Dit en kaumen niet anders verſtaen dan van het bewijs en de betoo- ninge van ſijn rechtvaerdichmakinge die alreede ge- ſchiet was Want I. hy was veel jaren voor die offer- hande door het geloove geregtvaerdight/ Geneſ. 15. 6. waer op Paulus ſiet Rom. 4. 3. II. D'offeringhe Iſaacx was maer een werck/ geen volkomen recht- vaerdigheydt. III. Den Engel en ſeyden niet tot

Abra-

Abraham: Nu zijt ghy gerechtvaerdicht / maer Nu weet ick, dat ghy Godt vreesende zijt, Gen. 22. 11. Dat is: ghy hebbet nu op een nieu seer heerlijck getoont / hoe krachtich u geloove u herte wacker houdt in de vreese Gods. Laet Coornherts Discipulen de Schrifture beter leeren overweghen dan haren meester / zy zullen bevinden dat hy dese plaetse misbruckt heeft.

Ps. 143. 2. Op de woorden Davids Psal. 143. 2. mepnt het met de zelve antwoordt te voldoen die hy ghegheven heeft op 1 Coning. 8. 46. doch wy hebben de zelve sodanich bevonden datse haren meester beschaemt/ende zulcks wederlept datse hier niet en is te vreesen. Veel eer mogen wy ons verwonderen dat eenich menschе tegen so klaren plaetse den mont derft openen. Want hier spreeckt niet een goddeloos menschе maer een knecht Godts, biddende dat de Heere met hem niet in het gerichte trede, dewijle hy gevoelde dat hy aldaer soude te kort komen / waer geen menschе rechtvaerdig is, ende hoe? om datter niemandt is die nopt ghesondicht heeft: dat niet alleen / hoewel het oock teghen Coornhert waer die eenige menschen sulks toeschrijft: maer om dat niemant op aerden leeft die voor Godt rechtvaerdich zy: Gheen levendich menschе is voor u rechtvaerdich. Dat eenighe menschen in dit leven onsondich en ongebreckelijck wierden / zouden zy in dien staet niet rechtvaerdich zijn voor Godt? zoo souden dan eenighe levendighe menschen staen buyten dese woorden Davids / ende David zoude qualijck gesept hebben / geen levendich menschе.

Teghenwerp. Ghy spreeckt (seght Coornhert) als of David al sijn leven deur noch onrechtvaerdich waer gebleven. Ja sech ick / voor soo veel dat hy geen eygen gerechticheyt hadde die Godts gerichte konde verdragen / want hy ghevoelde dat hy noch sonde hadde. Nochtans leestmen (seght Coornhert) dat David wyp gehouden werdt van alle sonden behalven teghen Uriam / 1 Con. 15. 5. Ick antwoorde / dat in die plaetse ghesproocken werdt alleen met opsicht op gantsch grove sonden die een verstootinge aller geboden schijnen te vervaten (hoedanig de daet tegen Uziam was)

1 Coning. 15. 5.

maer

naer niet met opsicht op alle sonden/ blijckt soo klaer
als den dagh upt de bekentenissen Davids Psal. 6.
Ps. 19. 13. Ps. 25. 7. Ps. 38. Ps. 69. en elders dick-
wijls: oock upt de Historie van David. Was t gheen
onde dat hy loogh tegen Abimelech/ 1 Sam. 21. 2:
at hy zo een heftich voornemen hadde tegen Nabal/
nde henen trock om sijne handen met bloet/ niet al-
een van den schuldigen Nabal/ maer oock van sijne
nschuldige huysgenoten te besoedelen/ 1. Sam. 25.
1. 22. 26. 31. 32. 33: Dat hy onder Achis vleugelen
schuylende des selven vrienden bekrijgt en verderft/
jem bedriegt en met leugenen paept 1. Sam. 27. 8. 9.
0. 11. dat hy met hem inden Crijg optoogh tegen Is-
ael 1. Sam. 28. 1. 2: Dat hy niet en strafte d'ontee-
inge van Thamar 2. Sam. 13: Dat hy Israel liet
ellen/ daer sulck een plaghe om quam 2. Sam. 24:
Was dit alles by Coornhert geen sonde: Als dan ge-
ept werdt 1. Coning. 15. 4. dat David niet geweecken
n was, van alles dat de Heere hem gebooden hadde, alle
le dagen sijns levens; dan alleen in de sake van Uria den
Hethiter; men moet het verstaen na den Orden ghe-
neenen grondt/ voor Cap. IX. aengewesen.

Op Job 9. 2. seght Coornhert/ dat hy spreeckt van Iob. 9. 2.
rechtvaerdich zijn teghen/ of in vergelijckinghe van
God. Ick antwoorde/ datmen zulcken uytlegh niet en
kan verwerpen/ doch dat Job evenwel gesien heeft
op des menschen gebreckelijckheyt/ dewijl hy seght/
vers 3. Soo hy lust heeft, om met hem te twisten, niet
een uyt duysent sal hy hem beantwoorden: welcke woor-
den Coornhert looselijck heeft overgeslagen.

Op 1 Corinth. 4. 4. seght hy: Hy is immers recht- 1 Cor. 4. 4
vaerdich die sich in geens dings bewust is, soodanich
Paulus was. Ick antwoorde/ I. dat Paulus dat
seght ten aensien sijner bedieninge; al en wiste hy
sich daer in geens dings schuldigh, hy konde het in an-
dere dingen weten. II. Genomen hy en hadde sich in
geenen dingen schuldich geweten/ zoo en deucht noch
Coornherts zegghen niet/ als regel-recht Paulo te-
gen spreeckende/ de welcke uytdruckelijck verklaert
dat hy daerom niet rechtvaerdich en is: wetende dat
Godt meer siet dan wy/ ende datter sonden komen
tusschen-

tusschen loopen die wy niet en mercken/ Ps. 19. 13. Soude Paulus geen wroegen gehadt hebben over die zonde die hy noch hadde? seght Coornhert. Ick antwoorde/ hy hadde wroegen ende betoont het met dese woorden: Doch ick en ben daer door niet rechtvaerdich; waer mede hy hem selven voor Godt beschuldicht als die (hoewel voor de menschen geens dings bewust/ nochtans) voor Godts gerichte op sijne gerechtigheyt niet en konde bestaen.

Alle dit bygebrachte en beweerdt bewijs en dient daer toe niet/om te bewijsen dat de geloovige onrechtvaerdige blijven/ ofte niet anders hebben dan toegereeckende gerechtigheyt/gelijck Coornhert dickwijls de zaecke vaet: want wy bekennen dat sy ook door de heylichmaeckinge verkrijgen eyghen inhangende gerechticheyt/ daer in eenige gelijckenisse Christi draghende 1 Joh. 3. 7. maer wy ontkennen dat yemant met die gerechticheyt voor God bestaen kan ende gerechtvaerdicht worden; 't welcke te kennen gheeft datse noch gebreckelijck is/ anders zoude den mensch daer door konnen bestaen voor Godt/ want de stemme des Wets was: Die dat doet sal daer in leven.

III. Bewijs. Hier by komt een derde Bewijs/ het welcke Coornhert aldus voorstelt: Waer van in Godts woordt gheen exempel en is dat en kan in dit leven niet geschieden: Inde gantsche Schrift en is gheen exempel van volkomen onderhoudinge der geboden Godts: Ergo sy en kan in dit leven niet geschieden. Het bewijs aldus gestelt heeft ook sijne kracht/want wat vermoghen is dat waer van nopt de daedt kan

Teghenwerp. ghevonden of ghetoont werden? Hy werpt teghen: Dat volgens dien/ Israel niet hoefde te gelooven/ dat een Maget soude baren/ nadien daer geen exempel van en was. Ick antwoorde: dat was een extraordinaer exempel/een miraculeus werck/dat eens geschieden soude ter ghesetter tijdt: Israel en konde geen reden hebben om te twijfelen of dat konde geschieden dewijl het Godt ghewisselijck volbrenghen wilde/ waer van sy de volheyt des tijdts moesten verbeyden. Maer de volkomenheyt die hy dryft/ heeft geenen gesetten tijdt/ ende kan na sijn zeggen

alle

le tijdt in den geloovigen weſen / ende Godt heeftſe
elooft alle tijdt te wercken. Dat yemant predickte:
De Heere ſal nu en altijdt wercken dat Maeghden
aren zullen. Men mochte zoodanighe prophetie
alſch houden / alſmen na 5000. jaren niet vernam
at het opt geſchiedt ware / ende ſage dat geen andere
an Vrouwen baren. Want de valſcheyt der prophe-
en blijckt als het toe-geſepde niet en volcht: ende en
an niet geſept werden te volgen als het in kenbare
ecken (hoedanig deſe is) geenſins / maer doorgaens
et contrarie werdt gemerckt. Daerom wy billijck
lle Perfectiſten valſche Prophеten houden / als die
en volkomenheyt prediken die nopt ghevonden is.
nde wy moghen ſeggen / de volkomenheyt en kan
ier niet weſen / want het blijckt aen de bevindinghe /
at Godt (dieſe doch wercken moet) de ſelve niet
ercken en wil. Het gene God belooft Zach. 13. 2. 3.
aer op hy mede wijſt / is ende woordt noch in dien ſin
erbult als het is toe-geſept / komt daerom mede on-
uttelijck voor.

Het ſelve bewijs op een ander wijſe.

Daer na maeckt hy groot geraes op ons bewijs
an d'exempelen / als ſeyden wy: Wat ſommighe
eyligen hebben gedaen dat hebben alle Heyligen
edaen. Maer dit is het bewijs. Wat by haer niet en
s te vinden / ja welckers contrarie noch ghevonden
erdt / by den gene die het meeſt ſouden hebben / ſal
ock by haer niet gevonden werden die het min ſou-
en hebben: Soo gaet het met de volmaeckthеyt in
it leven. Ergo. Het tweede voorſtel bewijſen wy al-
us. Waer mede Chriſtus afgeſondert werdt van al-
e ock d'alderheyligſte menſchen / dat moet hy alleen
ebben: Door onſondichеyt werdt hy van allen afge-
ondert. Ergo moetſe alleen hebben. Het twede voor-
tel blijkt upt 2 Cor. 5. 21. 1 Pet. 2. 22. 1 Joh. 3. 5. Heb. 4.
15. en voornamelijk Heb. 7. 26. Hier bypleghen vele e-
empelen van feylen der alderheylichſte verhaelt te
erden: waer op het Coornhert alleen neemt / het prin-
ipael bewijs baren latende. Doch de ſelve gelijckelijck genomen / konnen ock een gemeen beſlupt ma-
ken / in die ſelve forme als het bewijs terſtont ghe-
telt / zoo dat deſe exempelen de tweede voorſtellinghe

maer-

maecken. Maer wat doet Coornhert? hy wil de Werelt wijs-maken / dat de feylen der Heyligen die wy bybrengen geen zonden waren. Het en is by hem geen sonde dat Noah hem dronck dronck / Gen. 9. 21. waer in doch was onmatichept met Gods gaven. Dat Loth het zelve doet ende alsoo sijn dochters beslaept. 19. 33. Dat Abraham tweemael Sara versaeckt ende in perijckel stelt / die doch zoo groote beloften hadde van Gods bystant Gen. 12. en 20. Dat Sara met haren man onbillijck twist over Hagar / Gen. 16. Dat zy op de belofte van eenen sone na zoo veele repsen, nu op een nieu gedaen als op een ongheloofelijcke saecke lachet / ende bestraft zijnde zulcks lochent / Gen. 18. Dat Isaac / niet tegenstaende God sijn Vader zoo grooten bystant bewesen ende hem diergelijcke belooft hadde / sijn Wijf versaeckende in perijckel stelt van schoffieringe Gen. 26. Dat Jacob Lea niet behoorlijck lief hadde Gen. 29. Dat Petrus om menschen te behagen veynsde ende de voeten niet recht en droegh na de waerheyt des Euangeliums / waer over hem nochtans Paulus bestraft Galat. 2. Dat Paulus en Barnabas in twist en verbitteringe vallen Act. 15. Dit alles is by desen man geen sonde / ende wil noch dank waerdig zijn dat hy't verschoont: even of het pijnelijck ware de Heylige te defenderen met het quade goet te noemen ende de zonde te leeren klepn achten. Voorwaer op zulcken wijse ist gheen konst volmaecktheyt te vinden / doch alsoo en zullen zijn volmaeckte niet beter wesen dan onse volmaeckte. Onderwijlen gaet hy voorby Aarons Calf Exod. 32. Mosis en Aarons twijfelmoedicheit aen het twistwater Num. 20. waerom zy niet mochten in Canaan komen vers 24. Aarons en Miriams murmureringe Num. 12. Jobs vergrijpinghe Job 3. en 42. 3. 6. De zonden Hiskia Jes. 38. 17. en Jes. 39. Dat Jesaias bekent van onreynen lippen te wesen / en sonden te hebben Jes. 6. 5. 7. De swackheyt van Zacharias Luc. 1. 20. Dat Paulus segt: Ick onderwerpe mijn lichaem ende maecke het dienstbaer / 1 Corinth. 9. 26. toonende dat hem noch het lichaem der sonde aenhing / waerom hy ook door den Satan wiert verootmoe-

Coornhert noemt het quaet goet om sijn Perfectisterij staende te houden.

moedicht op dat hy hem niet te zeer zoude verheffen 2. Cor. 12. 7. Coornhert sal misschen meenen dat hy dit alles mag verschoonen en voor geen sonde achten/ om dat dese persoonen gepresen worden van haer geloove / heylichept en vromichepdt: want sulex werpt hy tegen op d'exempelen van Noah/ Loth/ Sara/ Abraham/ Isaac/ Jacob. Maer dese prijs is ons mede ende hem tegen/ want sy bevestigen den Derden ende Vierden grondt Cap. IX. voorgestelt.

Ander tegenwerpt.

Hy werpt tegen: Men leest niet van Abels / Calebs/ Josue/ Samuels/ Simeons/ Elyzabeths/ Stephani/ Johannis/ Marie sonde. Ick antwoorde/ dat Johannes sijn sonde bekent 1. Johan. 1, 8. waer hy hem selven inslupt. Aengaende d'ander / het is een dwaes seggen: De Schrift en spreeckt niet van hare sonde / ergo sy en hadden geen: met soo goede reden mochtmen seggen/ dat sy nopt sonde en hebben gehad dewijl daer van niet gemelt en wordt. Dit accordeert beter: De Schrift uere/ die de voornaemste Heyligen verklaert sondaers geweest te zijn/ en seght nergens dat dese of eenighe andere soodanich niet en waren/ daerom moeten sy alle noch sonde ghehadt hebben. 't Welk ock daer aen blijkt/ dat Abel door het gelooue gerechtvaerdigt is Heb. 11.4. 't welk van de andere mede moet bekent worden: ende zijn sy alle door het gelove gerechtvaerdicht/ soo en hadden sy geen eygen gerechticheyt waer door sy voor God bestaen konden/ want de rechtvaerdinghe door het gheloove en kan met de rechtvaerdinghe upt de wercken niet bestaen/ Rom. 3. 28. Eph. 2. 8. 9. Al en wordt dan in desen geen zonde met namen aengheweesen / daer en is nochtans geen reden om haer daer van geheel vry te houden.

Derde tegenwerp.

Hy werpt wederom tegen: Genomen die Heyligen hadden twee of driemael gesondicht/ 't volght niet/ sy hebben nopt opgehouden. Men leest van sommighe die dieven/ dronckaerts / &c. geweest zijn / maer sy zijn daer na afgewasschen, geheylicht, gerechtvaerdigt, 1. Corinth. 6. 10. 11. David en bleef niet een overspeelder/ Paulus een vervolger. Ick antwoorde/ ten volght wel niet dat sy op de selve wijse hebben gesondicht/ met namen en blijven de geloovige niet in groMm. ve son-

ve zonden / maer nu kennisse daer van krijgende zy verlaten de zelve: ondertusschen en zijn sy daer mede niet geheel vry / want wy hebben noch verscheyden fauten van David / na sijn overspel begaen / voorzen aengewesen. De fauten en gebreckelijckheyt die wy in Paulo getoont hebben zijn gebleken na dat hy afgelaten hadde een vervolger te wesen. De Corinthers die als afgewassene/geheyligde/ gerechtvaerdighde beschreven werden/ hadden noch veele feylen / als blijckt 1 Corinth. 1. 11. 12. en 3. 1, 2, 3, 4. en 4. 21. en 6. 1. 6. 7. 8. en 11. 17. 18. 20, 21, 30. en elders meer. Nochtans en blijckt niet (mach yemandt seggen) dat soodanige Heyligen / welckers fauten ghy ophaelt / altijdt sondich zijn gebleven. Aenhoudt. Het kan genoech besloten werden (seggh ick) want hebben sy noch alsoo hare vergrijpingen gehat die de beste waren / ende oock als sy op haer beste waren ende in besit der deughden die in haer zoo gheprezen werden: voorwaer het bedorven vleesch en moet by haer noch niet gantsch uytgeropt zijn geweest/ maer noch sijnen strijdt tegen den geest gehadt hebben/ 't welk Paulus den geloovigen gemeen maeckt / Gal. 5. 17. Ende waren sy op haer beste/ in hare geroemde staet / noch met 's vleesches overblijfselen behangen/ het is openbaer/ dat het vleesch den alderheylichsten in dit leven niet gantsch en verlaet: want anders het soude die geroemde Heyligen / die nu verhaelt zijn/ op haer beste en sterkste zijnde/ immers gants verlaten hebben/ en de zoo niet hebben doen struyckelen.

Ander aenhoudt. Hy hout aen: Machmen aflaten van elcke zonde/ waerom niet van alle? Ick antwoorde 1. dat de weder-geborene niet zoo aflaten van elcke sonde dat het in Godts gherichte na de strengicheyt des Wets bestaen kan/ nadien het werck in substantie goedt zijnde noch altijdt eenich sepl heeft/ door dien zulcken yver / gewillicheyt / vaerdicheyt/ versaeckinge onses selfs / betrachtinge van Godts eere/ of diergelijcke omstandicheden / daer niet by en zijn als de Wet wel voordert; die het gemoedt/ de ziele/ het herte/ de krachten gant schelijck verepscht: waer tegen het vleesch noch tegen den Geest begerende hinder geeft. Dit schijnt

bevestigt

beveſticht te werden met de woorden Salomons Predick. 7. 20. Voorwaer daer en is geen menſche rechtvaerdigh op aerden, die goet doet, ende niet en ſondicht. II. Het ſcheelt veel een zonde te laten of alle. Die den vpant aen een poorte geluckigh keert / ſal het jupſt ſoo gheluckigh niet doen aen alle poorten. Alle zonden te keeren en laten / verepſcht een even wackere toeſicht aen allen zijden / op alle voorvallen / in alle omſtandigheden: onſe overige gebreckelijckheyt is daer-en-teghen ſoodanich / dat de wachte gemeenlijck op alles niet even goet en is / ende dewijle wy aen het eene de ſinnen ſtijf te werck ſtellen datſe aen andere dingen pets ſlapper zijn ja ghemeenlijck achteloſer werden / waer tegen de ſtricken en verſoeckingen ſoo veelderhande zijn / dat wy dagelijcks hier of daer d'een reys min d'ander reys meer verraſcht werden. Dat Coornhert hier door het wroegen over de zonde meent weck genomen te werden / is voor Cap. VII. by andere gelegenthept tegen gegaen.

Iſſer niemant na u ſegghen die gantſchelijck heeft opgehouden van ſondigen (ſeght hy) ſoo maeckt ghy de heplichſte lidtmaten Chriſti onboetvaerdige ſondaren / ſulcke Seugen ende Honden als 2 Pet. 2. 22. beſchreven werden / etc. Is dit argument goet (ſegh ick wederom) ſoo ſullen alle menſchen ſulcke onboetvaerdighe Honden ende Seughen moeten weſen / die niet volmaeckt en zijn: wee dan den ſwacken kinderen in Chriſto / die noch ghedtadich met de ſonden ſtrijden / gelijck Coornhert ſelfs bekent. Om dit te ontgaen / moetmen onderſcheyden tuſſchen zonden upt ſwackheydt / ende zonden der onbekeerlijckheydt die den menſch overheerſchen. Deſe leſte maken Honden en Seugen / etc. Niet de eerſte: ſiet wederom Cap. IX. den eerſten gemeenen grondt. Met de eerſte mogen zy boetvaerdich heeten / ja boetvaerdich van alle zonden / volgens Ezech. 18. 11. Nadien zy de ſelve haten / beklagen / naſoecken / en met neerſtigheyt ſoecken teghen te gaen: maer men moet weten dat de boetvaerdigheyt een ſake is niet van een maent ofte jaer / maer die ons gantſche leven aenhoudt ende geconti-nueert werdt. Vierde tegenwerp.

Vijfde tegenwerp.

Hy seght verder: De sonde voleindight zijnde baert de doot, Jacob. 1. 15. soo moesten soodanige Heyligen telckens in den doot vallen. Ick konde antwoorden/ 't gene de waerheyt is/ dat Jacobus hier door de volbrachte sonden niet en verstaet een sondighe daet uyt swackheyt/ maer een volle loop in 't sondighen. Doch laet het ons nemen van alle daden ook uyt swackheyt (nadien elcke sonde de doot waerdich is) 't doet niet tegen ons. Want de sonde baert de doodt uyt eygener aerdt/ maer niet in dadelijckheyt: want Christus decktse in den geloovigen/ soo dat sy geen verdoemenisse hebben/ Rom. 8. 1. anders moesten de Heyligen die wy aengetogen hebben/ soo dickwijls sy sondigen in den doot gevallen zijn/ tegen 2 Sam. 7. 14/ 15. Ps. 89. 31. 32. 33. 34.

IV. Bewijs.

Op dat wy eyndelijck beslupten/ neemt noch eene reden/ die Coornhert wel heeft weten voorby te gaen/ hoewelse hem wierdt voor-geworpen: welcke de voor-geroerde exempelen zal verstercken. Het is seecker dat hy noch de sonde onderworpen is/ voor wiens sonde moeste geoffert werden. Nu de Hoogepriester/ als met kranckheyt ommevangen moeste eerst voor sijn eygen sonden offeren Lev. 9. 7. Heb. 5. 3. en 7. 27. 28. alwaer ook onder anderen dit onderscheyt staet tusschen Christum en de Priesters des O. T. dat dese kranckheyt hadden/ gene niet. Lieve wat reden isser waerom de Priesters min de volmaeckheyt zouden genoten hebben dan andere? Als sy dan voorgestelt worden dagelijcks offerende voor hare sonden/ werdt het niet dupdelijck ghetoont dat alle menschen/ selfs onder Godts volck/ noch dagelijcks hare sonden hebben? ende daerom wast dat den Priester/ gelijck voor hem selven/ alsoo voor het volck moeste offeren/ gelijck in de selve plaetsen blijckt/ en Levit. 16. 6. &c. Men zal nopt bewijsen datter pemand was/ die de zelve offerhanden niet noodig hadde. Daer by moesten sy alle jare op den 10. dach der 7. maendt/ zijnde den persoen-dach/ feeste houden/ hare lichamen castijden/ ende offeren/ op dat sy versoent wierden voor den Heere/ wie dat niet dede soude uytgheropt worden/ Levit. 23. 27. 28. 29. soo en moe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

moeste immers niemandt (niet na onse gissinge/ maer na Godts eygen verklaringe) geheel onsondich wesen. Werptmen ons dan voor/ dat van sommiger Heyligen sonden niet en werdt gelesen / Ick zal zeggen / zy moeten nochtans sonde gehadt hebben/ nadien in den Ouden Testamente niemant zoo heylich was die de offerhanden niet noodich hadde: daerom heeft Abel selfs geoffert/ Gen. 4. ende hier van en kan selfs Maria niet vry gehouden werden. Zacharias / hoe seer geroemt/ moest nochtans na gewoonte der Priesters eerst voor sijne sonde offeren: waer mede Coornhert geraes B. 2. Cap. 7. Sect. 51. 52. 53. in d'asschen valt. Seghtmen wederom / hebben d'alderheylichste twee of driemael gesondicht / zy en hebben jupst niet altijdt zonde gehadt: dese offerhanden die dagelijcks en jaerlijcks beyde voor de Priesters ende yeghelijck lidt des volcks moesten geschieden tot versoeninghe / toonen het contrarie. Wat wil een menschе uytsonderinghe maecken daerse Godt zoo klaerlijck weck neemt?

Ende dit zal genoech wesen van de perfectie / nadien doch (hoewel niet alles wat Coornhert in sijn boecken zeer wijdtloopich rabbelt / particulierlijck wederlept is) zoo veel is gesept / dat lichtelijck alles wat hy meer heeft daer mede gheleert kan werden te beantwoorden.

Capittel XII.

Het gevoelen Pigij ende der Remonstranten werdt, soo veel noch noodich is, in't bysonder wederleyt.

Ghevoelen Pigij en der Remonstr.

WY sullen nu noch een weynich Pigium horen / diens ghevoelen Bellarmijn de amiss. grat. & statu pecc. lib. 5. cap. 16. aldus beschrijft. I. Dat d'Erf-sonde een ende de selve is in alle menschen. II. Dat dese eene sonde in den eersten menschе niets is in der daedt / in de andere is door toerecheninge. III. Datter niets is in den kinderkens da-

dadelijck inhangende / dat waerlijck zonde zy. En de hoe ſeer hy de bedorventheydt der natuere beſtrijdt / is voor gheſien Cap. VI. De Remonſtranten plachten oock te ſeggen / dat de eerſte zonde Adams zijnen nakomelingen tot ſchuldt werdt toe-gerekent / als die in hem geſondicht hebben Rom. 5. 12. Maer in hare Apologie ſpreecken zy heel anders / ende betoonen dat zy voor deſen de Werelt hebben willen abuſeeren / ſeggende: Dat de zonde Adams mach geſeyt werden (noteert wel / mach geſeyt werden) ſijne nakomelingen toegereeckent te zijn: ten aenſien dat Godt gewilt heeft, dat zy ghebooren ſouden werden het ſelve quaedt onderworpen, 't welck ſich Adam met ſijne zonde onderworpen heeft ghemaeckt. Ofte ten aenſien dat hy het quaedt, 't welck Adam tot ſtraffe is opgeleyt, tot ſijne nakomelinghen heeft laten voort-vloeyen en overgaen. Seggen verder: Dat Adams ſonde niet alſoo ſijnen nakomelingen is toegereeckent, als of Godt haer waerlijck der ſelve ſonde ende miſdaet ſchuldich geoordeelt hadde. Sy en willen niet bekennen datter pets zy / den menſche ſelfs inhangende van wegen der natuerlijcke generatie / dat zonde zy: zy loochenen oock dat in Adam zijne nakomelinghen waerlijck zijn ſchuldich ghewordden: ſoo ontkennen zy dan gantſch de Erf-zonde / ende hebben dus langhe / ghelijck mede noch in hare Confeſſie / alleen den blooten naem behouden / om noch eenigen ſchijn te maecken. De redenen die zy tot bewijs bybrengen in hare Apologie gaen wy voorby / nadien daer in niets geſept en werdt / dat niet alreede genoechſaem is wederlept. Maer met wat conſcientie hebben zy dus lange gebruyckt de woorden Rom. 5. 12. Volgens de ſelve ſeggende dat alle menſchen in Adam hebben gheſondicht? In Adam geſondicht te hebben / moet dan anders niet weſen / dan met Adam de ſelve quaden onderworpen te weſen / ende met hem gehandelt te werden als haddemen mede geſondicht. Mach dat heeten geſondicht te hebben? Waer vindtmen ſulcke maniere van ſpreecken ofte by Paulum / ofte erghens in de Schrifture / ofte by eenighe goede Schrijvers? Voorwaer alſmen ſoo met de Schriftuere omgaet / daer en is geen plaetſe ſoo klaer die niet ſal

Remonſtrantē gevoelen anders als voor deſen haer woorden luydeden.

Haer misbruyck der plaetſe Rom. 5. 12.

konnen

konnen verdzaept werden. Men kan dan die woozden niet anders verſtaen dan/ dat alle menſchen in Adam waerlijck geſondicht hebben en ſchuldich zijn gewozden. Doet hier by / dat het plat ſtrijdt teghen Godts goethept / waerhept en wijſhept / den geenen die niet waerlijck ſchuldich en zijn / het ſelve quaedt met den ſchuldigen/ als waren zy mede ſchuldich/ op te leggen: waer van vooz deſen oock is geſpzoocken. Ende het dunkt my ten hoochſten vzeemt/ dat deſe menſchen met Godts goethept/ waerhept en wijſhept achten te ſtrijden / dat hy die eerſte zonde (die zy qualijck een vzeemde zonde noemen/ nadien alle menſchen in Adam geſondicht hebben) allen menſchen eygentlijck zonde toerekenen: ende dat zy daer mede niet ſtrijdich achten/ dat zy alle met Adam evenwel het ſelve quaet ſouden moeten onderwozpen zijn: te meer om dat zy ſelfs onder dat quaet begrijpen d'eeuwige doodt ende ellende: gelijck zy in hare Confeſſie Cap. 7. ſpzeecken. Wat reden konnen zy geven waerom dat eerſte meer daer tegen ſtrijdt dan dit leſte? ende nadien Paulus ſelfs in allen menſchen ſtelt de ſchult tot verdoemeniſſe/ Rom. 5. 16. 18. Wat ſtoutichept is dit/ te ſeggen/ datſe God niet waerlijck ſchuldich en houdt! is niet de verdoemeniſſe/ die Paulus noemt/ waerlijck ſoodanich? ſoo is dan hare ſchult/ die hy noemt/ eygentlijck en waerlijck ſchult; zijnde nu upt die eene miſdaet op alle menſchen gekomen/ ſoo moet Godt immers alle menſchen daerom waerlijck ſchuldich rekenen: want hoe kanmen van Godt vermoeden/ ofte waer heeft hy ſich alſoo bekent gemaeckt / dat hy waerlijck onder de verdoemeniſſe ſoude als ſchuldige ſtellen die hy niet waerlijck ſchuldigh en houdt? Ende hoe kan dat accozdeeren met de rechtveerdichmaeckinghe dooz Chriſtum in den geenen die geen dadelijcke zonde en hebben? ſalmen ſeggben dat deſe niet eygentlijck ende waerlijck ſoodanich is? Salſe over de kinderkens maer een ſchijn weſen? Dat waer bupten alle reden/ want nergens gheeft Godts woozdt ooꝛſaecke ſulcks te vermoeden / ende Paulus en ſtelt gantſch geen onderſcheyt vers 16. Maer ſtelt onder een woozdt vooz/ de rechtvaerdighmaeckinghe van de erfelijcke ſchuldt

Bewijs dat alle menſchen in Adam ſchuldich zijn geworden.

t'Samenſpr. 3. cap 9. op't eynde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ende van de ſchult veeler miſdaden : namelijck / van die dadelijcke ſonden die daer by komen in den volwaſſenen. Worden wy dan waerlijck en eygentlijck gerechtvaerdicht in Chriſto van de erfelijcke ſchuldt / zoo moeſten wy waerlijck en eyghentlijck voor Godt ſchuldich gehouden werden om de zelve. Deſe ſchuldt zal breeder blijcken als wy ſpreecken van de inhanghende aengeborẽ zonde: want wy en ſtellen deſe ſchult der eerſter zonde ende de ſchult der aengeborẽ zonde niet als twee verſchepdene / die van malkanderen geſchepden konnen werden : maer ſegghen datſe t'ſamen-geknocht zijn / ende dat de eerſte zonde ende de aengeborẽ verdorventheyt een gemeene ſchult t'ſamen maecken / die den ſondigen menſche tot eenerley ſtraffe verbindet ; zo dat de ſchult der eerſter miſdaet den nakomelingen niet en kan toe-ghereeckent werden dan door tuſſchen-komſte der inhangende natuerlijcke verdorventheyt : alſoo Godts rechtvaerdigheyt niet toe en laet, dat de nakomelinghen geen ſonde in haer hebbende d'eerſte ſonde zoude toe-ghereeckent werden tot verdoemenisſe: gelijck Calvinus zeer wel verklaert Inſtit. L. 2. Cap. 1. Sect. 8. ende klaerder Walæus contra Corvinum pag. 238.

Pigij bewijs voor ſijn gevoelen werdt wederleyt, en d'aengeboren verdorventheyt beveſtigt.

Doch nu wy daer toe komen / iſt noodich Pigium een wepnich te hoorẽ 'twelck den wech zal banen tot de reſte : hy ſoeckt ſijn ghevoelen / neffens andere redenen die voor wederlept zijn / aldus tegen ons te beveſtigen. Indien d'Erf-ſonde is een bedorventheyt der natuure / zoo ſullen daer ſoo veel Erf-ſonden als menſchen weſen. Soo iſt oock / ſegghen wy : want elck menſche heeft ſijn eygen Erf-ſonde / hoewel den aert der zelver in allen menſchen de ſelve is : zoo ſegt Davíd van hem ſelven : In ſonde heeft my mijne Moeder ontfanghen Pſ. 51. 7. Nochtans wil Pigius bewijſen dat het ongherymt is / aldus : Wie eyghen zonde heeft is onder de Wet. Maer gheen kindt is onder de Wet. Dit leſte ontkennen wy : hy ſoeckt het daer mede te bewijſen: Om dat geen kint gebruyck der reden heeft. Maer wy ontkennen dat niemandt onder de Wet is dan die gebruyck des redens heeft : ja houden peghelijck onder de Wet die de redelijcke

ziele

ziele heeft / al en heeft hy noch geen gebruyck des reedens / daerom zijn de kinderen oock op hare wyſe onder de Wet / als ſchuldich opwaſſende de Wet te houden: nadien ſy dan van naturen ſodanich zijn / dat ſy opwaſſende de Wet niet en konnen houden / ſo zijn ſy oorſpronckelijck bedorven en met zonde behangen. Maer hy meent dat Paulus niet meer dan een Erfſonde ſtelt die allen gemeen zy / te weten de zonde Adams / Rom. 5. 12/ 15/ 16 17/ 18 19. Doch hy miſt grootelijcks / want Paulus zegt ter contrarie: Dat door eens menſchen onghehoorſaemheyt veele tot ſondaers geſtel zijn geworden, vers 19. Nu een ſondaer is die ſijn eygen ſonde heeft In de aengeweſene plaetſen wijſt ons Paulus op het begin der verdoemeniſſe die alle menſchen buyten Chriſtum onderworpen zijn: tonende dat het moet geſocht werden in de eerſte ſonde Adams / maer daer mede ontkent hy niet dat elck ſijne ſonde ende bedorventheydt heeft daer door verorſaeckt zijnde in Adam behaelt; ja ſegt het klaerlijck / gelijck getoondt is en na meer ſal blijcken.

Hy zegt wederom / Het gene waer door de doodt is inde Werelt gekomen dat is de Erf-ſonde: Door de eerſte zonde Adams is de doodt in de Weerelt gekomen: So is deſe dan de Erf-ſonde. Ick antwoorde / dat het eerſte voorſtel valſch is / ſo ſlechtelijck en ſonder bepalinge geſtelt. Want niet ſimpelijck het gene waer door de doot is in de Wereldt gekomen / maer waer door de doodt ongemiddelt is ingekomen over alle menſchen / is de Erf-ſonde. Deſe oorſe blijckt klaerlijck Rom. 5. 12. waer Paulus ſtelt eenen menſche in welcken alle menſchen geſondicht hebben, waer door de ſonde is inde Wereldt gekomen door welcke ſonde oock de doodt ingekomen is. Dit is een ſonde van die eerſte verſchepden ende daer upt vloeyende / en de Werelt / dat is de menſchen / bevangende: want de eerſte ſonde en kan niet geſeydt werden inde Weerelt / dat is / in of tot de menſchen te komen: ende wanneer het ſchoon na de woorden konde geſeyt worden / ſo en konde het doch Pauli meninge niet lijden. Het woort inkomen gebruyckt hy gelijkelijck van de ſonde ende de doot / ſeggende: Door eenen menſche is de ſonde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

inde Werelt gekomen, ende door de ſonde de doot. Maer wat is dit, dat de doodt is in de Werelt gekomen? Is de doot Adams ons alleen toegerekent? Neen, maer pegelijck is zijn eygen doodt onderworpen, de doodt hangt alle menſchen aen. Alſo is dan ock de zonde inde Werelt gekomen, datſe pegelijck aenkleeft, dat pegelijck in hem zelven in der daet zonde heeft. Ende door dit inkomen zulcker zonde is de doot ingekoomen. De doodt is dan wel door de eerſte zonde, maer ghemiddelt ende door tuſſchen-komſte van de zonde die daer door inde Wereldt gekomen is, welcke even die natuerlijcke verdorventheyt is die wy leeren. Alſo werden wy geſept door Adam te ſterven 1 Corinth. 15. 22. om dat wy in Adam ſondigende behaelt hebben die bedorventheyt en zonde waer door de doot is ingekomen. So werdt ock Rom. 18. 10. de doot ghe-
T'ſamen-ſpr. 2. cap. 7. ſtelt als een vrucht der inwoonende zonde: als ock Pſ. 90. Rom. 6. welcke plaetſen voor deſen verklaert zijn. Voegt hier by in deſe gelegentheydt dit bewijs: Indien de doodt niet en is een ſtraffe ende volgende vrucht van eenige inhangende zonde, maer alleen van de eerſte zonde Adams, ſoo en zoudeſe niet blijven by den kinderkens die door Chriſtum verloſt zijn. Want die eerſte zonde langhe ghepaſſeert zijnde en kan niet blijven dan door toe-rekeninge der ſchult die daer in lagh: maer de ſchult is geweert door Chriſtum in alle de kinderen die zijne verloſſinge genieten, ſo moeſte dan ock de doodt in alle ſoodanige kinderkens geweert weſen, nademael de geheele oorſake des doodts weeh weſen zoude. Nochtans blijft de doot, en werdt geleden ock van zulcke kinderen die door Chriſtum waerlijck verloſt zijn van de ſchult; So moet ſy dan die kinderen niet opgelepdt worden om die eerſte zonde. Wordt ſy dan opgelept om geene zonde? Geenſins: ende wy hebben voor deſen krachtich het tegendeel beweſen. Indien dan om eenige zonde, wat ſonde kan het zijn dan d'erfelijcke verdorventheydt, die noch in haer overich is? Ende hoe kanmen deſe verdorventheydt weygheren voor ſonde te houden? Ghy ſiet dan dat de doodt een krachtich bewijs geeft voor ons, ende dat de partijen zottelijck

daer

daer mede hare dwalinghe ſtercken.

Maer Pigium varen latende / nadien by hem niet meer en is dat antwoorde verepſcht of men vindt het oock by den Remonſtranten / wy ſullen ons tot deſe wenden. Sy verklaren haer gevoelen aldus in hare Apologie : Dat de inhangende gebreckelijckheydt niet eygentlijck ſonde zy die Adams nakomelinghen Godes haet waerdich maecke : nochte eenich quaedt 't welck by maniere van een eygentlijck genaemde ſtraffe van Adam op ſijne nakomelingen over gaet : maer een quaedt, ſwakheydt, gebreck, 't welck van Adam, van de oorſpronckelijcke gerechticheyt ontbloot zijnde, op ſijne nakomelingen wordt voort-geteelt. So en is dan de queſtie niet met haer / of de menſche ontbloot is van de oorſpronckelijcke gerechticheyt, onordentlijcke neyginge heeft tot ſondigen. Maer of dit waerlijck ſonde zy, die den menſche Godes haet waerdigh make. Wy ſeggen / Ja: ſy ſeggen Neen.

Der Remonſtranten gevoelen van de aengeboorene ghebreckelijckheydt, is, datſe geen ſonde zy.

Ons Ja / is alreede gebleecken / nadien tegen Pigium getoondt is / dat alle menſchen zondaers geſtelt zijn door d'eerſte zonde / ſo dat ſy waerlijck in haer zelven ſonde hebben : dat door die eerſte zonde in Adam begaen een zonde inde wereldt gekomen is die elk in hem ſelven draegt / waer door hy den doot onderworpen is / ſo dat oock de doodt van deſe inhangende Erf-ſonde getuygenis geeft. Voegt hier noch by upt Rom. 5. het 13. vers : Tot de Wet was de ſonde in de Werelt, ſpreeckende van die zonde die upt de eerſte zonde was ingekomen / niet van ſo een bloote / ende noch onepghentlijck toegherecckende ſchuldt / als de partijen verſtaen. Voorwaer het ſoude wel vreemdt ſupden / te ſeggen de ſonde was in de Werelt, als geen ware inhangende zonde daer mede wiert gemeendt. Siet oock op vers 14. alwaer hy ſpreckt van een ſonde / die oock ſodanige onderworpen zijn / die niet na gelijckeniſſe der overtredinge Adams, dat is / niet dadelijck geſondicht hebben: welke hy deſe zonde bewijſt te hebben / om dat de doot oock over ſodanige heerhappije heeft gehad. Hy onderſcheyt het ſondigen na gelijckeniſſe der overtredinge Adams / van ſondigen niet nagelijckeniſſe der overtredinge Adams: alſmen dan geen in-

Datſe ſonde zy werd beweſen.

Siet oock T'ſamenſpr. 3. c. 9. Bewijs 3.

inhangende Erf-zonde bekent / ende niet anders ſtelt dan een toe-rekeninge van de eerſte zonde/ wat ſal het weſen / te ſondigen niet na gelijckeniſſe der overtredinge Adams? 't ſal anders niet konnen weſen dan de ſchult te draegen van d'eerſte zonde / ja niet eygentlijck noch waerlijck ſchuldich geacht te werden / maer alleen de ſelve quaden met den ſchuldigen Adam onderworpen te zijn / gelijck de Remonſtrauten ſpreken. Mach dat heten geſondicht te hebben ofte te ſondigen? wie en ſiet niet hoe veel beter het accordeert / dit ſondigen alſoo te verſtaen / dat de kinderen noch geen dadelijcke zonde hebbende maer in Adam hebbende geſondight / door erfelijcke verdorventheydt ſondaers zijn ende als met haren aert en booſen eyginghe ſondigen? Ick weet wel / dat ſy hedensdaeghs deſe plaetſe (anders als ſy plachten) geenſins van d'Erf-ſonde en willen verſtaen hebben: doch daer in zijn zy oock al wederlept in onſe leſte t'ſamen-ſpraecke.

Siet t'ſamenſpr. 3. cap. 10. tegenred. 9.

Dat dit nu een zonde zy die Adams nakomelingen/ in haer zelven aenghemerckt/ Godts haet waerdigh maeckt / blijckt onwederſpreeckelijck daer aen/ datſe den doodt heerſchappije doet hebben over den menſche / vers 14. ende datſe ſchuldt baert tot verdoemeniſſe vers 16. 18. De plaetſen Geneſ. 6. en 8. die wy voor deſen beweert hebben beveſtighen het zelve: als oock de plaetſen die wy upt Job hebben voorgheſtelt/ de welcke de menſchen van wegen de natuerlijcke geboorte zoo onreyn verklaren dat zy eenen grouwel ende boos zijn: 't welck immers niet anders dan van Gode hatelijcke zonde en kan verſtaen werden. Ende hoe kanmen anders verſtaen / dat David bekent en beklaeght/dat hy in ongerechtigheyt geformeert was ende zijne Moeder hem in zonde verwarmt hadde Pſalm 51? dat Chriſtus Joh. 3. alle menſchen van wegen d'eerſte geboorte verklaert Vleeſch te zijn ende weder-geboorte van node te hebben zouden zy zalich werden? dat Paulus de menſchen verklaert van natueren kinderen des toorns Eph. 2. 3? Wijſt dit niet alles een natuerlijke verdorventheyt ende aengeboren zonde die in haer eygen aert den menſche Gode hatelijck maeckt? daer-en-boven/ moetmen niet bekennen

Ja ſonde die in haer ſelven den menſche Godts haet waerdich maeckt.

dat

dat Chriſtus even daer toe is gekomen en gheſtorven om zijn volck ſalich te maken van hare ſonden: vintmen ergens dat hy voor yemant ſterft die niet in hem ſelven een ſondaer is. Nadien hy dan ook voor de kinderen ſterft die gheen dadelijcke ſonde hebben / ſy moeten in haer ſelven ſondaers zijn door Erf-ſonde/ ende Erf-ſonde die haer voor Godt hatelijck maeckt/ nadien Chriſti Soen-offer en bloedighe voldoeninghe noodich was om de ſelve wegh te nemen door vergevinge en vernieuwinge. Het ſelve bewees voormaels de Beſnijdeniſſe ende nu noch den Doop; welcke niet alleen vergevinge verzegelt / maer ook vernieuwinge Act. 2. 38. en 22. 16. Tit. 3. Volgens de Remonſtranten ſal den Kinder-doop geen verghevinghe betepckenen/dan van de toe-gereeckende ſonde Adams: ende dewijl in deſe toe-reeckeninghe de kinderen niet waerlijck ſchuldigh gekeurt werden / na haer gevoelen; ſoo en kan ook den Doop geen ware vergevinge aen haer verzeghelen: ſoo en heeftet ook eertijdts de Beſnijdinge niet ghedaen: ende volgens ſal de verzegelinge van de rechtvaerdighepdt des geloofs Rom. 4. 11. aen den kinderen maer een ydelen ofte immers ſeer lichten naem weſen. Soo en konnen ook deſe Sacramenten/ volgens haer ghevoelen / geen afleginghe van eenige ſonden in de kinderen beteeckenen/ maer alleen een vernieuwinghe van een onſondighe kranckhept ende gebreckelijckhept. Wien en ſiet niet hoe qualijck dat accordeert met den name van wedergeboorte, beſnijdinge des herten, wechneminge van den voor-huydt des herten? &c. de inwendige beſnijdinge door de upterlijcke beteeckent en verzegelt / wort gheſtelt/ In de uyttreckinghe des Lichaems der ſonden des Vleeſchs, Coloſſ. 2. 11. En ſalmen niet ghelooven dat daer mede wechneminge van inhangende zonde wiert beteeckent / waer mede uyttreckinghe van het Lichaem der ſonden beteeckent wierdt: ſalmen inhanghende ſonde ontkennen/ daer het Lichaem der ſonden is: ſoo ſtelt ook Paulus het beteeckende des Doops / in de geeſtelijcke begravinghe ende opſtandinghe met Chriſto: maer wat begravinghe en opſtandinghe: van Menſchen die doodt waren. Maer hoe: alleen door toereecke-

reeckeninge der eerſte zonde? Neen: maer door d
ſonden, ende de voorhuydt hares vleeſchs: door der
voorhuydt verſtaende de bedorventheyt der natuure
Is deſe bedorventheyt een onſondige kranckheyt/ho
waren zy daer door doodt? Wederom: Is niet d
Doop gelijck upterlijck een afwaſſchinge van de vup
lichept des lichaems/ alſoo inwendich en in haer be
teyckeniſſe een afwaſſchinghe van de vuplichept der
ziele/ 1 Pet. 3. 21? En wat vuplichept? Namelijck
zoodanighe/ die de conſcientie bevleckt en beſoedelt/
waer van zy eerſt moet gherepnicht weſen eer zy
Godt vyelijck vragen mach door d'opſtandinge Je-
ſu Chriſti. Ende ſalmen zoodanighe vuplichept der
ziele gheen zonde keuren die ons Gode hatelijck
maeckt? Alle deſe bewijſen zijn voor deſen be-
weert.

Wy voegen daer noch by tot meerder verſterckin-
ge/ de verſchepden namen die den bedorven aerdt des
menſchen werden gegeven/ ende de leelijckheyt die de
zelve werdt toe-geſcheven. Voor Eerſt vinden wyſe
genaemt den ouden menſche, die als een oorſpronck
van bedrieghelijcke en dwalende begheerten gheſtelt
word Eph. 4. 22. en van veel quade wercken/ Coloſſ.
3. 9. ende Rom. 6. 6. vinden wy den ſelven een lichaem
der ſonden toe-geſchreven. Die ſulck eenen aerdt/ en
lichaem der zonde in ſich draeght/ kanmen weygeren
den zelven ſondich te noemen? kanmen twijfelen of
ſulcken aerdt ſonde zy? voorwaer geen reden en kan
ſulcks lijden: te meer als wy deſen ouden menſche
gheſtelt ſien teghen den nieuwen menſche/ de nieuwe
creature. Want den nieuwen menſche beſtaet in waer-
achtige gerechticheyt en heylicheydt, Epheſ. 4. 24. zoo
moet dan den ouden beſtaen in ongerechtigheyt en on-
heyligheyt, welcke waerlijck ſonde is.

Deſe bedorven aerdt/ draecht ook den name van
vleeſch Joh. 3. 6. 't welck een vyandelijck en doode-
lijck verſtandt werdt toe-geſchreven Rom. 8. 6. 7.
ende een begeeren tegen den geeſt Gal. 5. 17. wat is
dan dien aerdt anders dan zonde deur en deur? ja
zonde die Godes haet waerdich is? want die inden
vleeſche zijn en konnen Gode niet behagen, Rom. 8. 8.

Daer

Daer en is niet anders dat ſcheydinghe maeckt tuſſchen God en den menſche dan de ſonde/ Jeſ. 19. 2. Het vleeſch/ dat is/ den bedorven aert/ maeckt ſcheydinge tuſſchen Godt en den menſche/ want zy is een afwijckende aert van God/ ende maeckt dat Godt geen behagen heeft in den menſche: Soo moet dan dit vleeſch ſonde weſen. 't Welck mede blijckt uyt de tegenſtellinge van vleeſch en geeſt: Is den geeſt ware ende inhangende heylicheyt door den H. Geeſt gewrocht/ ſo moet het vleeſch weſen ware ende inhangende ſonde en onheylicheyt. Ock blijcket daer uyt/ dat vleeſchelijck te zijn is ſondig te zijn/ gelijck Paulus ſegt Rom. 7. 15. Ick ben vleeſchelijck verkocht onder de ſonde, ſiet mede 1 Cor. 3. 3. Nu den menſche is van naturen vleeſchelijck Joh. 3. 6. ergo van naturen ſondig: ende volgens de natuerlijke bedorventheyt moet ſonde weſen.

Doch men moet niet vergeten Pauli getuygeniſſe Rom. 7. Rom. 7. waer hy wijdt en breedt klaeght van de bedorven aerdt. Wy en behoeven hier niet te diſputeeren of hy ſpreeckt in den perſoon eens weder-gebore-nen/ of eens onweder-ghebore-nen: want al ſpraecke hy als onweder-ghebooren ('t welck doch valſch is) t gelt hier evenveel/ nadien de Remonſtranten den bedorven aerdt/ ock voor de weder-geboorte/ ontkennen ſonde te weſen. Maer wat ſeght Paulus daer van? Hy noemt deſen aerdt dickwijls ſonde/ ſonde die alle begeerte werckt vers 8. ſonde die den menſche verleydt vers 11. die de doodt werckt, ende een boven maten ſondigende ſonde is, vers 13. een inwonende ſonde die quaet werckt, vers 17. 20. Miſſchien ſal hier yemandt antwoorden (de Papiſten navolgende/ die dit beſtrijden ten aenſien van de weder-gebore-ne) dat deſen aert ſonde genaemt werdt om datſe uyt de ſonden komt ende ſonde baert. Maer 1. zodanige betekeniſſe van den naem ſonde is verſiert/ ende verdicht om deſe plaetſe te verdraeyen: ende men kan noch in de woorden noch in het ogemerck des Apoſtels yet vinden dat de ſelve te kennen geve. II. Paulus beſchrijft deſe ſonde alſo/ dat eygentlijk genaemde ſonde niet anders kan beſchreven werden/ ſeggende: Dat niet goedts in ſijnen vleeſche woonde, v. 18. dat hem quaet aenhingh v. 21.

een

een Wet der ſonde, vers 23. waer door hy vleeſchelijck was verkocht onder de ſonde 14. Wil pemant hier seggen / dat deſe ſaecke wel gebzeckelijck en quaedt ghenoemt wozt / maer als een dzoevigh niet oock als een ſondigh quaedt; die zal terſtont dooz de klaerhept der Woozden Pauli overwonnen wozden / nadien onwederſpzeeckelijck blijckt dat Paulus niet een alleenlijck dzoevigh quaedt ofte quaedt der ſtraffe beklaeght; maer een quaedt dat tegen de gerechtigheydt ſtrijdt en volgens een ſondigh quaedt is. Ende doch / dewijl het ſelve / dat eerſt zonde genoemt is / nu quaedt ghenoemt wert / ende ſoo deſe namen verwiſſelt ende vooz een ende de ſelve ſaecke gheſtelt werden / hoe kanmen eenigh ander quaedt verſtaen dan zonde? te meer om dat den Apoſtel dit quaedt aenmerckt als oozſaecke des doodts / roepende vers 24. Ick ellendigh menſche! wie ſal my verloſſen uyt het Lichaem deſes doodts? Het geene niet anders is dan ſtraffe / en kan geen oozſake zijn dan de doodt die oock in hare nature een ſtraffe is: daerom moet dit quaedt de doodt barende waerlijck zonde weſen. Doch alle uptvlucht werdt afgeſneden / als den Apoſtel dit quaedt ſeght te ſtrijden teghen de Wet ſijns gemoets, vers 2 daer dooz niet anders verſtaende dan de Wet Godts als die hy in ſijn gemoedt goet kende ende toeſtemde: waer van hy ſeght vers 22. Ick hebbe een vermaeckinge in de Wet Godts na den inwendigen menſche: Ende vers 26. Ick diene met den ghemoede de Wet Godts. Tegen deſe Wet ſtreed dit quaet / ende hy verklaert vers 7. dat hy het gekent heeft dooz de Wet. Soo moet het immers zonde weſen / volgens 1 Joh. 3. 4. Sonde is ongerechtigheyt, onwettelijckheyt. Men ſal hier tegen werpen / dat dit quaet alleen werkelijck tegen de Wet ſtrijdt / niet weſentlijck. Ick antwoozde / dat het beyde weſentlijck en werckelijck daer tegen ſtrijdt / ja het en behoozt in geen Chziſten herte te komen / dat dit quaedt upt eygener aert en dooz ſich ſelven teghen de Wet ſoude aendzijven / ende niet weſentlijck daer teghen ſoude ſtrijden ofte het weſen der zonde hebben / nademael deſe ſelve aendzijvinghe tot zonde niet anders en is dan afwijckinghe van de Wet. Is deſe neygginge en aendzijvinge tegen de Wet geen

zonde /

zonde / hoe ſal de begeerte des Gheeſtes teghen het vleeſch gerechtichept weſen? ofte is deſe gerechtigheyt / hoe en is het ander geen ſonde?

Alſoo zijn geſien onſe bewijſen. Wat hebben nu de partijen daer tegen? niet dan menſcheliick vermuft / immers upt Godts woordt ſeer wepnich. Sy werpen ons voor / dat het miſſen van d'oorſpronckelijcke gherechtichept ende d'onordentlijcke genepgthept tot ſondigen / een ſtraffe zijn van d'eerſte ſonde / ende daerom gheen zonde konnen weſen. Doch in hare Apologie zeggen zy dit noch vreeſachtich / want zy verklaren datſe niet en zijn eygentlijcke genoemde ſtraffe. Maer laet ons op de zaecke zelfs ſien. Dit is haer bewijs. Het gene een ſtraffe is van de zonde dat en kan niet zelfs zonde weſen: het miſſen van d'oorſpronckelijcke gerechtighept ende d'onordentlijcke genepgthept tot zondigen / zijn een ſtraffe van de zonde: Ergo en zijn niet zelfs zonde. Ick antwoorde / Eerſt op het eerſte voorſtel: Dat Godts woordt dat zelve openbaerlijck valſch maeckt / want wy ſien daer veel exempelen en getupgeniſſen dat een zelve saecke / die waerlijck ſonde is / ook een ſtraffe is. Hoe dat geſchiedt / is voor Cap. I. in 't begin verklaert / en met eenige getupgeniſſen beveſtigt / neffens welcke hoort noch Rom. 11. 8. Godt heeft haer ghegeven eenen geeſt des diepen ſlaeps: ooge om niet te zien, ende ooren om niet te hooren. Judic. 9. 23. Godt ſondt eenen booſen geeſt tuſſchen Abimelech, ende tuſſchen de burgeren van Sichem. 1 Con. 22. 23. De Heere heeft een leughen-geeſt in den mondt aller deſer uwer Propheeten gegeven. Pſ. 105. 25. Hy keerde haer herte om, datſe zijn volck hateden, datſe met ſijne knechten lichtelijck handelden. 1 Sam. 2. 25. Sy (De ſonen Eli) en hoorden de ſtemme hares Vaders niet, want de Heere wildeſe dooden, 2 Chron. 25. 16. 20. Ick mercke dat Godt beſlooten heeft u (Amazia) te verderven. Doch Amazia en hoorde niet; want het was van Godt, op dat hyſe in haere handt gave: overmits zy de Goden der Edomiten geſocht hadden. Den raedt ende vermaninge te verwerpen: datmen Godts knechten met liſte ſoeckt te dempen: datmen ſpreeckt door den Geeſt der leugenen: eenen booſen wille te hebben on-

Der Remonſtranten redenen werden wederleyt.

Een ſelve ſaecke kan ſonde en ſtraffe weſen.

der malkanderen: eenen verswaerden geest te hebben/ &c. Ist niet sonde? Nochtans worden dese dingen ook als straffen gestelt. Als dan de Remonstranten haer eerste voorstel willen bevestigen/ seggende Datter niet en is dat Godt min betaemt/ dan dat zondaer met zonde te straffen waer door hy van nieus schuldich werde: Wy versenden haer tot dese schrifturer-plaetsen/ende vragen of dan den H. Geest Godts pets toe-schrijft dat hem niet en betaemt? want dit dit spupt en maecken zy niet soo tegen ons als wel tegen Godts klare woordt. Wat kander ook onbetamelijcker in wesen voor den grooten ende rechtvaerdigen Rechter/ dat hy den menschen straft met het gene hy selve soekt en insuppt als water? dat hy dien sijne bystaende genade onthout dieselve niet begeert ja genoechsaem versmaedt? dat hy sulcke in de macht des Satans overgeeft die hem selve plaetse geven? Ja maer (zeggen sy) misdaedt en straffe zijn gantsch verschepden dingen/ de straffe zijnde een daedt Godts en sijner rechtvaerdicheyt/ de misdaet een daedt der menschen ende der ongerechticheyt: de straffe zonder wille des menschen/ de misdaedt met wille. Ick gae nu voorby/ als hier niet te pas komende/ dat sy met dese woorden schijnen te toonen/ dat sy geen zonde en kennen dan die met dadelijcke wille ende overtredinghe geschiedt: Ick zal alleen by het tegenwoordich propoost blijven/ ende bekennen/ dat zonde ende straffe gantsch verschepden zijn/ ende daerom in een selve aensien/ van een selve zaecke niet en konnen gezeydt werden: maer dat een selve zaecke niet en zoude konnen in verschepden aensien zonde en straffe wesen/ dat zeggen wy te strijden tegen de aengewesen plaetsen/ ja ook teghen de reden selve. Want wat reden isser/ datmen/ in het gene ten aensien van Godt straffe is/ geen zonde ten aensien der menschen zoude bekennen/ waer doch den menschе niet teghenstaende Gods straffe schuldich moet ghekent worden? Nu het is seecker dat den mensch moet schuldich ghekent worden in soodanighe zonden/ die ten aensien van Godt straffen zijn: nademael hy hem zelven tot soodanighe zonden disponeert/ daer in werpt/ ofte hem zelven die op den hals haelt/ ende Godt

met

Tegenwerp, genomen van 't gene God betaemt.

Ander tegenwerp, vande verscheydenheyt van sonde en straffe.

net een rechtvaerdige oorſaecke gheeft hem zijne bystaende genade te onthouden/inde macht des Satans/ tot 's herten booſe begeerten/ ende de zonden daer upt volgende over te geven. Soo dat hier/ in een zelve saecke/ haer vinden laten Gods onſtraffelijcke rechtvaerdighept / ende der menſchen ſtrafwaerdige ongerechtighept. Waer mede nu oock klaer is hoe een ſelve saecke is met wille en zonder wille: als ſtraffe is ſulcke zonde ſonder wille des menſchen/wanneer hyſe soodanich aenmerckte hy ſoude in ſulcken aenſien een afkeer daer van hebben: als zonde is zy met zijn wille / om dat hy hem daer toe over geeft / onaengeſien dat het ſtrijdt tegen den wille des Heeren / waer op hy geen acht wil nemen. Wanneer een menſche komt tot soodanigen ontſinnighept dat hy de handen aen hem ſelven legget/ als Saul/ Achitophel/ Judas: is dat niet een ſware ſtraffe? ja het is een ſtraffe die den menſch hem zelven aen doet als de naeſte oorſake/ zijnde ſelfs een uptvoerder van Godts rechtvaerdighepdt over hem ſelven. Nochtans iſt niet met een zonde / ende die ſeer grouwelijck? Nu is zy oock met zijn wille als ſtraffe? ja is zy niet zonder zijn wille? zoo verre iſt van daer dat hy daer in als ſtraffe toeſtemmen ſoude / dat hy het eer doet om de ſtraffen/ die hy voelt in zijne conſcientie of anders/ af te ſnijden/hoewel hy daer in miſt. Het en ſtrijdt dan niet dat een zelve ſake zy met wille/ daer in dat Godts gebodt werdt overgetreden / ende zonder wille / daer in dat hy de ſtraffen draget van zijne zonden. Hoewel ten kan niet generalijck geſept worden dat de ſtraffe zy ſonder wille: want het komt oock ſomtijdts daer toe / dat eenen Edipus hem ſelven de oogen beneemt ende andere quaden opneemt/ even als ſtraffen / om de gruwelen die hy begaen heeft niet anders voor hebbende / dan van hem ſelven wraeke te nemen. Ende men vindt ſomtijdts miſdadighe die niet tegen of zonder haren wille/ maer met haren wille haer de ſtraffen onderworpen / ja tot de ſtraffen aenbieden die de Overhepdt over haer goedt vinden moehte. Kan nu oock ſtraffe met wille weſen / hoe kan men beſlupten / om dat tot zonde den wille verepſcht wert / dat een ſelve ſake niet en kan zonde ende

Straffe is niet altijdt ſonder wille.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ſtraffe weſen? Hier ſal den partijen noodich weſen ſubtijle onderſcheydinghen te gaen ſoecken van verſcheyden aenſien. Maer als ſy al ſchoon eenige konden vinden / ſoo ſullen ſy ons doch licht nieuwe ſtoffe gheven om de nietichepdt van haer bewijs te bewijſen. Noch ſonde met wille als zonde. Aen d'ander zijde / kan het noch min generalijck geſeyt worden / dat de ſonde zy met wille / ſelfs waer niet ſonder dadelijcke wille ghewrocht wordt: want al wil en verkieſt den menſche een zondelijcke daedt / hy en wil ende verkieſtſe niet altijdt als ſonde / maer dikwijls alleen als een profijtelijcke / ofte genoegelijcke / ofte ooch wel als een goede ende eerlijcke ſake / hoewel hy verdwaelt is: hy en wil dan niet eygentlijck de zonde / maer dat gene waer in de ſonde leght ofte begaen wordt. Kan nu de ſonde nochtans geſeyt werden met wille te weſen / om dat den menſche / hoewel niet eygentlijck de ſonde / evenwel de zaecke die met zonde geſchiedt / wil en verkieſt: waerom en ſal niet mogen geſeydt worden dat de ſtraffe met wille is / om dat den menſch / hoewel niet eyghentlijck de ſtraffe / evenwel de zaecke wil die hem tot ſtraffe is? Ende daer mede is wederom haer bewijs gheheel te niete.

Derde tegenwerp, van het eynde der ſtraffe. Sy ſeggen verder / dat Godt ſtraffende voor heeft den menſch in ordre te brengen / maer den menſch met ſonde ſtraffende een nieuwe onordre ofte ongeſchikthept ſijnen wille inbrengen zoude 't welck haer ongerijmt dunckt. Maer wat verſtaen zy door in ordre brenghen? Het ſchijnt klaerlijck dat zy verſtaen / van de zonde afbrengen / nadien ſy daer tegen ſtellen / de onordre ofte onſchicktheyt inde wille. Maer dat Godt altijt met ſijne ſtraffen ſulck afbrengen van de ſonde zoude voor hebben / ſtrijt wederom met de aengetogen plaetſen. Als Godt Pharaonis herte verharde: eenen booſen wille ſandt tuſſchen Abimelech en de mannen van Sichem: eenen leughen-gheeſt gaf in Achabs Propheten: Iſrael gaf eenen beſwaerden gheeſt: de Heydenen over gaf in hare quade begeerten tot ſchandelijke bewegingen, &c. veele over geeft in de kracht der dwalinghe: beſchickte dat Eli van ſijne ſonen, den Propheet van Amazia niet gehoort en wierdt: Wede hy dat om deſe lieden alſoo in ordre te brengen? ſy ſelve (hoewel ſy ſoodanige plaetſen

ſen maer van een blote toe-latinge verſtaen/waer door haer de verder booſheyt ende zonde niet verhindert en wert) en konnen dat niet zeggen/ en de gemelde plaetſen geven klaerlijck een ander ooge-merck te kennen ook ſonder verklaringe/zo dat het yder Leſer ſien kan. Het gene God voor heeft in zodanige ſtraffen is/ ſijne rechtvaerdicheyt alſo te oefenen/ dat de menſchen behoorlijcke vergeldinge harer dwalinge in hen ſelven ontfangen, Rom. 1. 27. Waer op volgt dat hy haer doodet ende verderft 1 Sam. 2. 25. 2 Chron. 25. 16. 20. ſomtijdts met zonderlijck bewijs ſijner geweldiger hant/ Exod. 7. 3. 4. ende eyndelijck dat zy verdoemt ofte geoordeelt worden na hare verdienſten 2 Theſ. 2. 12. Ondertuſſchen en brengt hy geen nieuwe onorde in haren wille/ maer den menſche ſelve/ ghelijck voor Cap. I. getoont is. Sy zeggen eyndelijck/ Godt zoude ſich met ſijne ſtraffe occaſie gheven van nieuwe ſtraffe/ ende zo voorts zonder eynde. Ick antwoorde/ volght zulcks uyt ons/ het volgt ock uyt haer seggen: want als Godt den menſch (hoewel met een bloote toelatinge/ ghelijck zy dryven) niet en verhindert de verdere zonde ende booſheyt/ hem tot ſtraffe/ waer uyt doch veele zonden volgen/ geeft hy met ſulke ſtraffe min occaſie tot nieuwe ſtraffe/ dan na onſe verklaringe? Ende doch het gene zy hier als ongerijmt ſtellen/ heeft Arminius wel volmondich derven zeggen/ Diſput. de effic. & Inſtit. prov. in malo theſ. 21. want de geeſtelijcke ſtraffe (die alſo een ſtraffe der zonde is/ datſe ock oorſaecke zy van andere volgende ſonden/ om de booſheyt des genen dieſe aengedaen wordt: gelijck hy met ons bekent) onderſcheyden hebbende in beroovinge van de genade: het zy der aenklevende genade, door verblindinge ende verhardinghe Jeſ. 6. 9. 10. het zy de byſtaende genade, die inwendich onſe ſwackheyt te hulpe komt, ende buyten de verwoedheyt des Satans ende der Werelt wederſtaet, daer toe ook den dienſt der Engelen gebruyckende Rom. 8. 26. Hebr. 1. 14. Pſ. 1. 11. Ende in overgevinge in de macht des booſen, het zy in een verkeerden ſin ende de kracht der dwalinge, Rom. 1. 28. 2 Theſſ. 2. 9. 10. 11. het zy in de begeerten des vleeſches, Rom. 1. 24. het zy in de macht des

Vierde tegenvverp, dat ſonde en ſtraffe altijt ſoudē groeyen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Satans, die krachtigh werckt in de kinderen der ongh-
hoorſaemheyt 2 Cozinth. 4. 4. Soo ſeght hy daer by
Nadien nu uyt ſoodanige ſtraffe veele andere ſonden volt-
gen: ende dat, ſoo na Godts gewiſſe wetenſchap, ſoo n-
ſijn voornemen, waer mede hy voorgenomen heeft alſoo
te ſtraffen (merckt op Mannen/ want dit iſt dat ghy
ongerijmt acht) op dat hy om de ſwaerdere ſonden, die
daer door begaen worden, te ſwaerder ſtraffen ſoude: Soo
werdt in de Schriftuere geſeyt. Ick ſal het herte Pharaoni
verharden, dat hy mijn volck niet en verlate, nochte u-lie-
den hoore, ende ick mijne hant in Egypten bewijſe Exod.
4. 21. en 7. 4. Waer by hy verder verhaelt het geen
terſtont van de ſoonen Eli ende van Amazia verhaelt
is. Konnen onſe partijen dit in haren Meeſter ver-
dragen wat konnen zy in ons ſtraffen? Ende wat on-
gerijmtheydt is doch daer in/ dat Godt den Menſch
hem ſelven meer bedervende hem ſelven verder over
geeft/ om ſoo de wel-verdiende ſtraffe te verſwaren
ghelijck doch in Pharaone klaer is? Nochtans en za
daer mede het quaet niet groeyen zonder eynde/want
Godts voorſienigheyt ſet het zijn tijdt ende mate/ ge-
lijck Arminius wederom bequamelijk aenwijſt Theſ.
18. 19. Dit zal nu ghenoech zijn op het eerſte voorſtel
met zijne bewijſen.

Op het tweede voorſtel/ moet den Leſer gewaer-
ſchout weſen/ dat wy de aengeborен verdorventheyt
niet en houden voor een zonde die een nieuwe ſchuldt
maeckt boven de ſchult der eerſte zonde/ gelijck het de
partijen nemen. Maer dat wy de ſchult der eerſte zon-
de ende deſer verdorventheyt houden voor een gemene
ſchult: gelijck in 't voorſte deſes capittels verklaert is.
Aengaende nu dat zy het miſſen van d'oorſpronckelij-
ke gherechtigheydt ende de neyginge tot zondigen een
ſtraffe houden van d'eerſte zonde/om d'eerſte zonde den
menſche opgelept: daer in miſſen zy grootelijcks. Niet
datſe gheenſins een ſtraffe moet ghehouden werden/
maer om dat zyſe alleen voor een ſtraffe houden: ſooſe
doch eygentlijck van Adam ende van ons allen in
Adam behaelt is: gelijk voor cap. I. is getoont. Sulks
hadden de onſe over der Remonſtranten Confeſſie ook
verklaert/toonende dat den menſche de gerechtigheyt
verloren

d'Aengeboren verdorventheydt is eygentlijck van den menſch behaelt, hoewelſe eenichſins geen ſtraffe is.

verlozen ende de gheneyghtheydt tot ſondigen behaelt
hadde/ niet alleen met zijne verdienſte/ maer oock met
ijn eygen daedt/ de gerechtigheyt verwerpende ende
e bedozventheydt behalende. Hier teghen kanten zy
haer in haer Apologie/ ende meenen dat dit niet te ſa-
nen en kan beſtaen. Nochtans Godts woozt en vint
aer geen ſtrijdt in: want als Paulus ſeght Rom. 1.
.8. Gelijck het haer niet goet gedacht en heeft God in er-
entenisſe te houden, ſoo heeftſe Godt overgegeven in
enen verkeerden ſin: Hy toont beyde dat zy den onbe-
achtſamen ſin behaelt hebben/ ende met overgevinge
n de ſelve geſtraft zijn. Ende 2 Theſſ. 2.11. ſtelt Pau-
us in de ſelve perſoonen verwerpinghe der waerheyt,
nde de ſtraffe Godts tot kracht der dwalinge op dat ſy
e leughen geloofden. Soo werdt van Pharaone ge-
ept/ ende dat hy ſijn herte verharde, ende dat Godt ſijn
erte verharde, Exod. 7. 3. en 8. 32. het eene was zijn
oerck/ het ander was Godts ſtraffe. Heeft ſulcks
net deſen konnen weſen in hare gelegenthept/ waer-
m konde het andere in Adam niet weſen na zijne ge-
egenthepdt? Sy ſeggen/ wie kan ſeggen dat hy niet Tegen-
erlies der oogen na zijne verdienſte geſtraft is/ dieſe werp.
elfs heeft uptgeſteken? dat hy na verdienſte met ſe-
ijn omkomt die hem ſelven daer mede ombzengt? ick
ntwooꝛde/ dat konden de onſe ſeggen/ op de ſelve wij-
e als zy ſeggen/ dat Adam de gerechtigheyt verlozen/
e verdozventheyt behaelt/ ende nochtans deſe ſchade
ot ſtraffe geledē heeft. Want zy verklarent aldus: dat
en menſch hem ſelven heeft verblint: ende dat Godt tot
raffe heeft toegelaten dat hy hem ſelven de oogen ſoude
ytſteecken, ende d'aengeſchapene gherechtigheyt ver-
erpen, ſonder door eyghene kracht tot ſijnen eerſten
taet te konnen weder keeren. Wederom, hoewel Godt
dam van zijne gerechtigheydt niet en heeft ontbloot,
ie hy door ſijn eyghen ſchuldt heeft verworpen; dat hy
em nochtans in de ſonde vrywillighlijck vallende, recht-
aerdelijck ontrocken heeft zijne werckende ende by-
taende genade die voor hem gereedt was, ten ware hy
an ſelfs ſich in de ſonde hadde gheworpen. Waerom
almen niet mogen ſeggen/ dat hy verdienſtelijck d'o-
en ofte het leven verlieſt/ die tot ſtraffe niet gehindert
n wert als hy hem ſelven d'oogen uptſteeckt ofte ſe-

nijn dzinkt/ende de byſtant die hy anders hebben ſoude werdt onthouden? Dat hy verdienſtelijck zijn kleedt verlieſt die tot ſtraffe/ als hy het verwerpt/ niet wederhouden werdt? Aenhoud. Soo moet dan (ſeggen ſy) den menſche ſondigende hem zelven geſtraft hebben. Wat ongerijmtheyt is daer in (zegh ick) want dat gebeurt ordinaer/dat de ſondaer hem ſelven ſtraft: dat de ſonde hare vergeldinge mede brengt/ in eenige vlecke ende quade indruck / ofte in eenige quellinge en ongeruſtichept dieſe nalaet / &c. Maer is de meeninge / dat hy hem zelven ſo geſtraft heeft / datter geen plaetſe en bleef voor Godts ſtraffe/ daer en is geen nieuwe antwoorde noodich / het tegen-deel is genoech gebleecken. Ander aenhout. Jae maer (zullen zy ſeggen) nadien in de bedzepginge Ghy ſult den doodt ſterven , ooch de geeſtelijcke doodt / na u bekentenis / is begrepen. Wat konde Godt daer van dzepghen ende daer na doen / indien den menſch de zelve nu al behaeldt hadde? Jae maer (zegh ick wederom) waer vindtmen dat Godt/ alles wat hy met die woorden dzepghde / eerſt daer na doen zoude als den menſch nu ganſch zijn werck gedaen hadde? ofte dat alles wat God daer in dzepgde den menſch van bupten alleen ſoude aenkomen? Voorwaer Godts dzepgement behoudt zijn kracht/ beyde in de woorden ende in den ſin / wanneert ten aenſien van de geeſtelijcke doodt aldus werdt genomen: Siet toe menſche dat ghy mijn gebodt houdt ende van dien boom niet en eet, want wanneer ghy dat doet, zijt des ſeecker, ghy en ſult uwe gerechticheydt niet behouden, maer in den gheeſtelijcken doodt vallen: want ſulcks ſult ghy behalen met uwe ſonde, ende ick verſeeckere u dat ick u niet en ſal verhinderen, maer tot ſtraffe uwer onghehoorſaemheyt mijne byſtaende genade ontrecken, ende de ſonde ſal laten hare vrucht baren. Dat het ooch alſoo gegaen heeft blijckt upt de uptkomſte: want eer dat God met Adam gerichte hieldt over ſijne zonde/was hy al ontbloot van ſijne geregticheit/en toonde ſijne bedorventheit waer't naer gelegē quam/ gelijck voor Cap. II. ontrent het eynde/is aengeweſen. Wat meer antwoorde mach waerdich ſchijnen in de Apologie/is voor al afgeſneden Cap. I. in de queſtie/

of

f die eene ſonde Adam en ſijne nakomelingen konde be-
erven: ende Cap. II. in 't begin/en elders. Ick beſluy-
e dan / dat het geheel bewijs der partijen nietich is /
aer mede ſy beſlupten dat de miſſinge van d'eerſte
erechtichept/ ende de genepgthept tot ſondigen/geen
onde en zy. Dat ter contrarie nu vaſter blijckt datſe
aerlijck zonde is / nadien den menſchje de ſelve ſelfs
ehaelt ende eben daer mede geſondicht heeft/ en dooz
ijn eygen ſchult dien van de Wet afwijckenden aert
eeft gekregen: ſo dat de ſtraffe Godts die ſich daer
nder menget hem geenſins en ontſchuldicht. So en
al oock niet meer moepte konnen maken / dat eenen
ie tot ſtraffe de oogen zijn uytgeſteken zijne blinthept
iet en kan tot ſonde gerekent werden. Want behal-
en dat lichamelijcke blinthepdt niet anders dan een
oevich ende geenſins een zondich quaet is / wert hier
ock een exempel gegeven van loutere ſtraffe: ende het
gebleken dat d'Erf-ſonde die wp beweeren/niet al-
en een quaet der ſtraffe / maer principael een ſondich
n met miſdaet behaelt quaet is/zijnde een aenkleven-
e verkeerthept dooz de eerſte ſonde gewzogt: hoedani-
e verkeerthept immers ſoo zeer zonde moet gekeurt
erden als eenige dadelijcke afwijckinge / nadien de
enklevende ondeuchden niet anders zijn dan aen-
levende ongerechtichept ofte onwetteljckhept / ende
lle onwetteljckhept ſonde is 1 Joh. 3.4. Ja maer
Jaeobus ſchijnt gheen zonde te kennen waer de be-
eerljckhept hare quade vzuchten noch niet en baert
ant hy onderſchept de begeerljckhept van de zonde/
nde ſtelt de begeerljckhept als de moeder / de zonde
ls de gebaerde vzucht Jac. 1. 15. Ick antwoozde /
at hy geenſins vooz en heeft te leeren wat zonde zy /
aer de beginſelen vooztganck en volhept der zonde
en te wijſen: onderſchepdende de begeerljckhept niet
an de ſonde in 't generael / zijnde alles wat tegen de
et is: maer van de bpſondere zonden/gaende bpſon-
erljck tegen dit of dat gebodt. Ende dooz waer wil-
en niet anders epghentljck ſonde noemen dan die
uade vzuchten die de begeerljckhept baert/ ſo en ſal
e quade nepginge ofte luſt / oock als daer toeſtem-
inge bp komt / geen ſonde weſen: want het aftrec-

Voorko-
ming van
een tegen-
vverp.

Een tegen-
vverp uyt
Iac. 1. 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ken/verlocken/en ontfangen der begeerlijkheyt/waer door ſy van deſe of die verboden ſake ſwanger wordt, en kan niet weſen zonder vermaeck en verwillinge: waer na noch volgt en gebaert wordt 't gene Jacobus hier zonde noemt. Indien dit doch valſch is/gelijck yeder bekennen moet/ſelfs oock onſe beſtrijders: ſoo blijckt dat Jacobus het woordt ſonde niet ſo gheb̃uyckt/als ware daer geen ſonde dan ſulke gebaerde b̃ucht. Ter contrarie volgt dat de begeerlijckheyt (waer door wy even dien verdorven aert ofte natuerlijke boſe nepginge verſtaen) ſelfs waerlijck zonde is. Want het is immers ſeker/dat de zonde niet en is een miſgeboorte ofte onnatuerlijke b̃ugt van de begeerlijckheyt/ maer een b̃ugt na aert der moeder: nu hoewel een onnatuerlijke geboorte kan zijn van een ander zoorte ofte nature / nochtans een rechte b̃ugt is van de zelve nature en zoorte als de moeder/ſo datmẽ daer upt kan oordeelen van wat zoorte en nature de moeder zy: of ſy een menſch zy oft een beeſt/en hoedanigen beeſt ſy is/ &c. Daerom konnen wy uit de zonde die gebaert wort (nadien doch d'Apoſtel deſe gelijkeniſſe geb̃uyckt) bekennen / dat de moeder dieſe ontfangt en baert waerlijk zonde moet weſen: derhalven dat het een monſtreus dinck is/te ontkennen / dat de begeerlijckheyt ſonde is.

Beſluyt. Dit iſt Aſtericke dat ick noodich geacht hebbe op de teghenwerpinghen onſer wederſp̃ekers te antwoorden: waer in ick u miſſchien wat te lang geweeſt hebbe/nochtans tot uwen beſten / op dat u niet licht pets mochte voor komen daer ghy geen onderrechtinge op en had. Want alſo de Coorn̄hertiſten/ Hanſiten/ Remonſtranten en andere die onder deſer namen ſchuplen/dit verſchil heftig roeren/en geen Sch̃ijvers voor u voorhanden zijn die volkomen onderrechtinge daer van doen/nadien het voor deſen ſo niet noodigh is geweeſt: het docht my dienſtig te zijn niets ongeroert te laten van't gene ſcheen enige moepte te konnen make. Ick hope dat gy bevinden ſult dat ick in deſe lanchept noch kort ben geweeſt. God gebe u een geſont oordeel en leerſaem herte/op dat gy de waerheyt bekennende de quellingen der dwaelgeeſten voortaen mooght overwinnen en beſchamen.

HET

HET ANDER DEEL Der IV.

t'SAMEN-SPRAKE,

Kortelijck handelende

Van drie andere queſtien, die aen de voorgaende hangen.

INLEYDINGE.

EUſebius. Wel Aſtericte waert ghy my ſo dicht op de hielen?

Aſterictus. Ick hebbe eenen goeden tijt buyten gewandelt met dit u ſchrift/ende alreede een groot ſtuck daer in geleeſen: ten leſten/ als ick moede wierdt/ de bladen omſlaende ende hier en daer naſiende wat dingen noch achter de handt waren. Nu was ick op gang na huys om daer ruſtende de reſte te overleſen/op dat ick mochte weten offer eenich ſtuck was achter gelaten daer op ick antwoorde mochte begeeren: maer onder wege ſagh ick u/ ſo my docht/ na u huys gaen/ dies volghde ick u ſachtkens na/ende kome nu neffens u in/om te ſien of ghy heden noch leedighen tijdt hebt aen my te hangen.

Euſebius. Ja/de reſte deſes daegs is tot uwen beſte.

Maer

Maer hoe staet u aen 't geene ghy daer in de hant hebt?

Asterictus. 't Geene ick gelesen hebbe heeft my te vollen genoeght.

Eusebius. Ghy mooght na desen met goet ghemac alles overlesen ende overwegen / ende duncket u noo dich my wederom aenspreecken. Maer wat hebt gh noch om heden van te handelen? Want het zijn noch wepnige uyren na den middagh.

Asterictus. Indien 't u belieft / ick sal my hier in m kamer gaen neder setten en rustende praten. Doch het geene ick noch hebbe sal veellicht veele werckx aen hebben / en misschien niet min dan 't voorgaende; want het zijn dingen waer in ghy-lieden niet min hef tige partijen hebt. Namelijck / van de groothepdt der verdorventheyt / van de Breede der verlossinge Christi / ende van de Predestinatie.

Eusebius. Het en zal niet noodigh wesen daer in soo veele werckx te maken / nademael van die dingen soodanige en soo breede onderrechtinge is gegeven / selfs in duytsche ofte in duytsch overghesette boecken / dat ick niet zoude konnen segghen dat niet alreede gheseyt is.

Asterictus. Oock alsoo kondt ghy my grooten dienst doen / want ghy kondt het geene andere geseyt hebben / naerder dringen / meer verklaren / stercker bevestigen.

Eusebius. Neen Astericte, in die verschillen is zoo ghearbeyt / dat daer niet en schijnt pets by ghedaen te konnen worden. Nochtans om u allesins te dienen / ick ben te vreden daer van te handelen soo veel Coornherts Boeck van de Erf-zonde / ende de belijdenisse der Hansiten noch mach verepschen / 't welck heden genoech kan afgedaen worden.

HET

HET EERSTE STUCK,

Van de grootheyt der verdorventheyt.

De belijdenis der Hansiten over de bedorventheyt, werd ontdeckt.

ASterictus. Heer wel / dat sal my tot de boecken daer ghy van seght den wech banen. Laet ons dan eerst voor nemen de belijdenisse der Hanten / Art. 5. waer gesept werdt / dat den mensch gellen zijnde ende staende in de quaedtheyt het vermogen dde om 't voorkomende goedt, door den Heere selve em voor gedragen, te hooren, aen te nemen ofte te vererpen. Welck vermoghen om Godts voorkomende gede aen te nemen ofte te verwerpen, uyt genaden gebleen is by sijne nakomelingen. Dit sult ghy ongetwijflt niet toestaen.

Eusebius. Geensins: Ja ick ben ock verwondert e zy het derven belijden / nadien het te openbaren rijdicheyt toont met haer zelven. Want I. ick vrage zy alle Adams nakomelinghen mede stellen in den l ende quadigheyt? het schijnt van ja; want zy segen dat haer het zelve vermoghen tot het zelve vooromende goet met Adam is gebleven. Nu dat voorgedraghen en voorkomende goet ende ghenade / was / n Adam en den geenen diese meer voorghedraghen ierdt / wederom op te rechten ende upt de zonde tot ghenade ende zalicheyt te brenghen. Dat dit haer chte gebruyck was / kan niet ontkent worden / ofte o het pemant wil ontkennen / die moet bewijsen dat Godts genade opt voorgedragen wort den geenen die y van zonden zijn om haer in sulken staet te houden: welck onmogelijck is. Stellen zy dan alle Adams akomelingen mede in den val ende quadicheyt / hoe dan gheseyt Art. 4. Dat niemant met zonde ofte hult geboren wordt? Ick vrage II. of dit vermogen den nakomelinghen soo groot is als in Adam voor en val? Dit konnen zy niet seggen / of zy moetense ellen buyten den val ende quaedtheydt. Achten het minder / soo hebben zy te bedencken / of dan e kinderen dragen de misdaedt des Vaders, door hem in e quaedtheyt ende verminderinge haers vermogens

gevallen

gevallen zijnde? want zulcks werpt ons Antoni tegen op't stuck van de Erf-sonde. Ick vrage III. hoe zy seggben/ dat dit vermooghen uyt genaden is ghebleven by den nakomelingen? nadien de Hansiten gemeenlijck dryven/ dat Godt den menschе ongelijck doen soude als hy hem zulck vermoghen niet en gaf. Het gene Godt alsoo ghehouden is te doen dat hy het sonder onrechtvaerdicheyt niet laten en mach/ doet hy dat uyt genade? dat is niet anders dan de genade vernietighen. Willen sy se dan alhier oprechtelijck plaetse geven/ sy moeten bekennen dat Godt sonder onrechtvaerdigheyt wel mochte eenige menschen dit vermogen onthouden en van sijne genade uytsluyten/ ende dat sy Godts rechtvaerdicheyt niet te kort doen/ die zeggen/ dat hy het gedaen heeft. Ick vrage IV. Nadien dit vermogen den mensch in den val ende quaedtheyt werdt toegeschreven/ sonder dat eenige werckinge des geestes daer by gemeldt wordt/ ja dat selve als by gebleven wordt gestelt: Of dan de mensch alle voorkomende goedt kan aennemen/ met namen 't gene ter saligheyt noodich is? het blijckt dat zulcks hare meeninge sy/ om dat op de kant tot bewijs gewesen wordt op Gen. 3. 15. waer de belofte gedaen werdt van de verlossinge ende salicheyt door Christum/ die niet anders dan door den gheloove en werdt aengenomen. Sy gheven dan den mensch een overgebleven vermogen tot het gheloof en volgens tot de salicheyt/ want wie ghelooft sal salich worden. Marc. 16. 16. Joh. 3. 16. 36. Maer hoe bekennen sy dan/ volgens Joh. 3. 3. dat de weder-gheboorte ter zalicheyt noodwendich is? Waer een vermogen tot geloove en salicheyt over ghebleven is/ kanmen daer niet salich werden sonder weder-geboorte? Soo strijdt dan desen artikel met Art. 22. ende met de klare woorden Christi. V. De weder-geboorte schrijven sy oock toe verlichtinghe des verstandts met waerheyts kennisse. Ende hier geven sy den mensch een overgebleven vermogen om het voorgedragen goedt te hooren (dat is/ te verstaen) ende soo aen te nemen/ wijsende oock het 'gheestelijcke goedt met de plaetse Gen. 3. 15. Hoe accordeert dit te samen? ende hoe

accor-

ctoydeert dit met Paulo 1 Coxinth. 2 1.4. De natuurlycke menſche en begrijpt niet de dingen die des Gheeſts Godts zijn. Want zy ſijn hem dwaeſheyt, ende ſy en kanse niet verſtaen, om datſe geeſtelijck onderſcheyden worden. Dit toont immers dat het voordragen des goets niet genoech en is. Soo werdt ock van den menſch geſept bupten de weder-geboorte / dat hy duyſterniſſe Ioh 1. 5. Eph. 5. 8. dat niemandt verſtandich is Rom. 3. 1. dat wy niet bequaem en zijn van ons ſelven yet te denken, als uyt ons ſelven, maer dat onſe bequaemheyt uyt Godt is, 2 Coxinth. 3. 5. Daerom Paulus God bidt dat hy de Epheſien wilde geven den Geeſt der wijſheyt ende openbaringhe door ſijne kenniſſe, verlichtende de ogen haers verſtants, &c. VI. Ick vrage / of dit vermogen vrucht ſchaft zonder openbaringe der dingen die ter ſalighept noodig zijn? Sy ſchijnen anders te gevoelen / want zy verepſchen dat het goedt voorgedragen werde. Doch wat is dan dit vermogen in den geenen dien Godt het ſaligh goedt niet voor en draegt?

Aſterictus. Ick mercke hier / in verſcheyden dingen / openbaren ſtrijdt. Doch ick moet wat aenhouden op het vermogen ſelve. Ende voor eerſt ſegh ick op het leſte; dat zy miſſchien gevoelen / dat Godt alle menſchen het goede voordraegt: namelijck den geenen die 't woordt niet en hebben / door het licht der naturen: gelijck Paulus toont Rom. 2. 14. 15. waer op ons Coornhert wijſt B. 1. Cap. 7. Sect. 8. noemende de Wet der nature / een moghelijckheyt om te kennen, soo daer d'opmerckinge ende oeffeninge by komt: waer den menſche, vermits Godts verlichtinge, uyt liefden goede gebodt kan onderhouden.

Dat het licht der nature ter ſalicheyt niet en kan dienen.

Euſebius. Hoe ſeer Coornhert de woorden Rom. 2. 4. 15. misbruyckt / hebt ghy in dat ſchrift Cap. I. moogen leſen. Ock en geſchiedt door 't licht der natuure geen voordraginge van de belofte Gen. 3. 15. maer gelijckſe Adam door Goddelijcke openbaringe bekent wierdt / soo hy anders die nopt ſoude bedacht hebben: alſo moetſe allen menſchen werden geopenbaert door Godts woordt.

Aſterictus. Ick hebber gevonden onder de Hanſiten / die

die niet mochten lijden datmen de Heydenen buyten de salichept stelt. Dese moeten gevoelen dat God door het licht der natuere / versterckt door aenmerckinge van de wercken der scheppinge/onderhoudinge/en regeeringe aller dingen/de Heydenen noch so veel goets voordraecht / dat sy haer vermogen ten goede inspannende daer in konnen salich werden.

Eusebius. De belijdenisse diende dan wel alsoo verklaert te werden / datmen weten konde of sy dit een-parich voor goet houden of niet. Ondertusschen zeg ick / dat het gaet tegen Godts woort: 't welck doorgaens geen ander zalichept dan in Christo/geen ander middel om die te genieten dan het gelove in Christum voorstelt. Wie kan ons een ander kracht Godts ter salicheyt toonen dan het Euangelium voor den geloovigen Rom. 1. 16? Waer dit niet en is / daer bedeckt duysterniſſe het aertrijck ende donckerheyt de volcken, Jes. 60.2. ende dan wert Christus eerst een licht tot verlichtinge der Heydenen, Luc. 12. 32. wanneer hy door het Euangelium werdt voorgedragen en met den gelove aengenomen Joh. 8. 12. so dat die te voren duysterniſſe waren dan werden licht in den Heere, Eph. 5. 8. Voort hoe de Heydenen buyten Christum beschreven werden Eph. 2. 12. namelijck als vervreemdt van het burgherschap Israels, ende vreemdelingen van de verbonden der belofte, geen hoope hebbende, ende sonder Godt inde Weerelt. So noemt Moses de Heydenen buyten Israel/ende Paulus upt Mose Rom. 10. 19. Een volck dat geen volck en is, een onverstandich volck. Want Godt maeckte Iacob zijne woorden bekent: Israel zijne insettingen ende zijne rechten. Alsoo en heeft hy genen volcke ghedaen. Ps. 147. 19. 20. maer lietse wandelen haer eygen wegen Act. 14. 16. waerom sodanige gesept wierden Godt niet te kennen, nochte sijnen naem aen te roepen, Psal. 79. 6. Die den naem des Heeren aenroepen wert alleen de salichept toegesept: maer hoe sullen sy dan hem aenroepen, in welcken sy niet gelooft en hebben? ende hoe sullen sy in hem gelooven, van welcken sy niet gehoort en hebben? ende hoe sullen sy horen sonder die haer predike? Ende hoe sullen sy prediken indien sy niet gesonden en worden? Rom. 10. 14. 15. Ende

wat

wat is dit voor een stoute eygensinnicheyt / dat men de Wet ende het licht der nature vermoghen ter saligheyt toe-schrijft / nadien selfs de Wet door Mosen gegeven daer toe onmachtich was door het vleesch kranck zijnde, Rom. 8. 3. Gal. 3. 9. 10. 18. 20.

Asterictus. Voorwaer die ghetuygenissen zijn seer krachtich. Maer en sullen soo niet te pas komen / alsmen dit gevoelen aldus versacht: dat wel in dat licht en die Wet der natueren geen ongemiddelt vermogen is ter salicheyt / maer soodanich / dat die gene die dat selve licht wel gebruycken / met meerder licht begaeft worden / ende allenskens tot Christum gebracht / en so ter salicheyt komen.

Eusebius. Maer waer zijnse oyt gheweest die dat cht wel gebruyckt hebben? Waer vintmen oyt dat emant op zodanich een goedt gebruyck tot Christum ebracht is? Voorwaer de alderwijste onder de Heynen en die de meeste kennisse en het grootste licht onder haer hadden / diens wyomicheydt meest wert gheresen / zijn evenwel dienaers geweest van de gene die an natueren geen Goden en waren Galat. 4. 8. verduyert zijnde in haer verstant, vervreemdt van het leeven odts Eph. 4. 17. 18. verydelt geworden in hare overggingen, ende haer onverstandich herte is verduystert eworden, &c. Rom. 1. 21. 22. 23. In de wijsheyt Gods heeft de Wereldt Godt niet gekent door de wijsheyt, (op datter noch een Gemeynte ten eeuwigen leven ude vergaedert werden oock uyt den Heydenen) eft het Godt behaegt door de dwaesheyt der predikinzalich te maken die gelooven 1 Corinth. 1. 21. Daer uyten en is niemant die verstandich is, daer is niemant e Godt soeckt. Alle zijn sy afgheweecken, te samen n sy onnut geworden: daer is niemant die goet doet, er en is oock niet tot een toe, Rom. 3. 11. 12. Ende anneer Godt met sijne genade in den Euangelio de enschen komt besoecken / nopt vintmen dat hy het et op een voorgaende goet gebruyck des natuerlijcn lichts ofte des Wets der natueren / maer ter ntrarie: dat hy gevonden werdt van de gene die hem et en sochten, ende openbaer werdt den genen die na m niet en vraeghden, Rom. 10. 20. dat wy ghe-

Dat oock niemant door goet gebruyck des selven tot salige verlichtinge komt.

roepen worden niet na de goede wercken, maer na Godts voornemen ende genade in Christo Jesu, 2 Tim. 1. 9. Lieve wat goet gebruyck wasser in die van Ephesen? Sy waren doodt door de misdaden en sonden, wandelende na de Overste der macht des lochts, &c. Ephes. 2. 1. 2. Wat goet gebruyck wasser by ons in dese Landen / alsser Christus eerst bekent wierdt? Onse Voor-ouderen waren Afgoden-dienaers / wilde / woeste menschen / die men de Christelijcke leere moeste met gewelt op den hals dringen / diese verschepden mael sochten te dempen ende als een slaefsch jock van haren halse te werpen eerse konde wortel krygghen: wat konnen wy dan anders seggen / dan dat Godt / in den Euangelio naerderende / den menschę vindt onwijs, ongehoorsaem, dwalende, menigerley begeerlijckheden ende wellusten dienende, in boosheydt en nijdigheyt levende, hatelijck zijnde, ende malkanderen hatende: Tit. 3. 3. Selfs Israels Voor-vaders / eerse Godt afsonderde / waren in Afgoderye vervallen Jos. 24. 2. 3. ende hoedanige bevalligheydt Israel in zijne eerste ghebooxte ende afkomste hadde / betuyght Godt Ezech. 16. Ja soo wepnigh wort de genade des Euangeliums ghegeven en voorgedragen na 't goede ghebruyck van de Wet der natueren / dat Godt dickwijls voorby gaet de volckeren die min boos zijn ende andere hardere hem bysonderlijck ofte door zijn woordt openbaert; soo openbaerde hy sich Israel / een boosaerdigh volck / en seer wederspannich / siet Deut. 32. 28. Ezech. 3. 6. 7. en 5. 6. Matth. 11. 21. Ende selfs een selve volck wordt (hem selven ghelaten zijnde als het min boos was) door het Euanghelium verlicht als het op zijn erchste is. Het is ghebleecken aen de Griecken en Romeynen / die voorhenen geschickter waren als wanneer haer Godt door het Euangelium quam roepen: sommighe van de Corinthers hadden geweest van de aldergrofste sondaers / dien nochtans Christus hem selven en zijne genade heeft mede-ghedeelt 1 Corinth. 6. 10. 11. Eyndelijck / wanneer oyt yemant in 't Heydendom op goedt gebruyck van de Wet der natueren door het Euangelium hadde verlicht geweest / hoe is dat licht soo verborghen ghebleven? ist ontsteecken

geweest

geweest om onder een Cozen-mate bedeckt te blijven: moest het sich niet anderen ten besten vertoont ende op den Kandelaer gestelt hebben: moeste het niet blijken dooz belijdenisse des monts/ Rom. 10. 10: Doch nadien men nopt vernomen heeft dat soodanich licht zp gebleken/ met wat fondament kanmen seggen dat het opt gegeven zp:

Asterictus. Nochtans Job was een Heyden ende niet te min Godtvzuchtich/ Job 1. Cozelius den Hooft-man wozdt genoemt Godsalig ende Godtvruchtich, vele aelmoessen gevende ende Godt biddende; waer op hy oock met de kennisse Chzisti begaeft wert/ Act. 10. 2. tot 7. Ende daer is gesepdt / die heeft sal gegeven worden Matth. 13. 12. die over weynich getrouw is werdt over veele gestelt Matth. 25. 21. Tegenwerp beantwoord.

Eusebius. Van Job is vooz desen al geantwoozdt. Dan Cozelio salmen nopt bewijsen dat hy die Godtlichepdt hadde dooz goedt ghebzupck van de Wet der natuere: ter contrarie hy woonde onder de Joden / ende hadde ghetupgenisse van allesden volcke der Joden / Act. 10. 22. was derhalven ongetwijfelt onderwesen dooz de Pzophetische schziften / ende verwachtede de vertroostinge Israels / noch geen volle kennisse hebbende van Chzisto: gheen volle (segghe ick) want dat hy eenighe kennisse hadde / blyckt vers 37. 38. soo dat hem Petrus alleen volcomender heeft onderwesen / gelijck Aquila en Pzisilla Apollos deden / Act. 18. 24. 25. 26. Dit en raeckt dan geensins 't gebzupck van de Wet der natuere. Het is waer / die heeft sal ghegeven worden, Matth. 13. 12. maer siet wat lieden Chzistus seght: hebben namelijck / die hy met de boven-natuerlicke gaven hadde beschoncken: desen zoude gegeven werden / Chzistus wilde haer de salige verbozgenthеden meer ende meer openbaren / d'eene genade met d'ander kroonende. Wat raeckt dit ons verschil: ja men neeme het als een ghenerale regel die Chzistus nu op sijn vooznemen past/ soo staet noch te bewijsen / dat pemandt dooz de Wet der naturen alleen / gesept mach werden te hebben: 't welck nopt al ghescheiden. Wanneer oock Chzistus seght / T'samenspr. 3. c. 7. tegenw. 6. Act. 10. 34. tot 7. Matt. 13. 12.

dat over veele gheſtelt werdt die over weynich getrou is: dat is / die de gaven die hem gheghéven zijn wel ghebruyckt en beſteet. Matth. 25. 21. wat ſegt hy dat ons tegen is? Ick ſal de partyen toegeven / dat Chriſtus niet alleen ſpreeckt van de geene die in de publijcke dienſt over de Gemeynte zijn / ja niet alleen van alle leden der Gemeynten / hoewel het ſoo moet genomen werden: want over veelen ſetten / is niet anders dan tot hemelſche heerlijkheyt verheffen / 't welck de Heere geen andere dan de geloovige en doet / zoo terſtont is beweſen. Nochtans ick zal haer toeghéven dat Chriſtus ſpreekt van alle menſchen oock die maer het licht der nature hebben / ende dat over veele ſetten / zy grooter gaven en heerlijcker bedieninghe geven / zoo dat den ſin zy: wie het weynige wel waerneemt en gebruyckt ſal meer ontfangen: gelijck geſept werdt vers 29. Die heeft ſal gegeven worden. Maer ick ſegge / datmen nimmermeer / onder de gene die maer de Wet der naturen hebben / yemandt vinden en ſal / die in ſijn weynige getrou zy: ende als yemandt onder Godts volck getrou is / dat het geſchiedt door byſondere onverdiende genade in Chriſto. Alſmen dan al toegeeft dat de Heydenen haer licht wel gebruycken-de meer zouden ontfangen / daer en is niet ghewonnen / voor datmen bewijſt / dat yemandt van haer door het overgebleven vermogen dat licht wel ghebruyckt hebben.

Matth. 25. 21.

Teghenwerp uyt Act. 14. 17.

Aſterictus. Wy leſen Act. 14. 17. dat God hem ſelven niet onbetuyght gelaten heeft onder de Heydenen. Is dat een getuygenis geweeſt ſonder alle vrucht?

Euſebius. Dat en zeggen wy niet: want hoewel Godt haer liet wandelen haer eygen wegen / ſo heeft hy noch in haer doen blijven een ghevoelen van de Godthept / eenige neyginge tot eenigen Godts-dienſt / eenich onderſchepdt van 't gene eerlijck of oneerlijck is: op dat zelfs onder hen eenige geſchickthept / order en politie weſen zoude. Maer onſen partijen ſtaet toe te bewijſen / dat dit getuygenis zoodanighen vrucht voortbrengen zoude als zy voorgeven.

Ende uyt Act. 17. 27.

Aſterictus. Paulus ſtelt dit ghebruyck daer van Act. 17. 27. Op dat ſy den Heere ſoecken ſouden of ſy hem

hem taſten ende vinden mochten. Daer hebt ghy mo-
gelijckheyt van ſoecken en vinden.

Euſebius. Maer niet van ſoecken en vinden ter ſa-
lichheyt: oock en werdt geen ſoecken en vinden aenge-
weſen waer op hem Godt verder door het woordt ter
ſalicheyt zoude openbaren. Den Apoſtel hadde d'A-
theners geſeydt dat hy haer verkondichde dien onbe-
kenden Godt dien zy ontwetende dienden / vers 23.
leert haer nu / dat hy hem door het ſcheppen en onder-
houden aller dingen / door het regeeren en ſchicken
der menſcheliicke dingen / overvloedig bekent maekte /
op dat ſy hem ſoecken ſouden: dat is na dien onbeken-
den Godt zouden onderſoecken: Maer hoe? Als
met de handen omtaſtende en voelende; want ſulcks
geeft het woordt gevoelen te kennen. Ende zoo kon-
den zy eenichſins dien onbekenden Godt vinden: dat
is / bekennen dat hy was een geheel ander Godt als
sy hen hare Goden voorſtelden: een Godt zonder be-
gin / ſelfs alles ſijn begin en gantſche weſen gevende
en onderhoudende: die een Heere over alles zijnde
niet en woont in Tempels met handen ghemaeckt /
geens dings behoeft; oock geenen beelden gelijck zy /
nadien wy ſijn gheſlachte zijn. Welcke dingen Pau-
lus in ſijne reden meldet. Doch wanneer hy zo twij-
felende ſegt: Of ſy hem gevoelen en vinden mochten:
sy geeft genoech te kennen / dat den menſch zoo bedor-
ven is / dat hy door deſen wech wepnig of niet en voor-
deert / ende zoo door booſheyt als onwetenheyt deſe
ingeboden kenniſſe verſmoort / ende de waerheyt in
ongerechtigheyt onderhoudt: ſoo datſe niet anders
en doet dan den menſchen ſonder onſchuldt maken /
Rom. 1. 18, 20.

Aſterictus. Hoe kanſe haer ſonder onſchuldt maec- Hoe dit licht d'on-ſchult be-neemt.
ken indien zy haer gheenſins ter ſalicheyt en voor-
deert?

Euſebius. Dat zal Godt wel weten te openbaren
als het ſijnen tijt is ſijne rechtvaerdigheyt te bewij-
sen: ons komt toe des Heeren wegen niet curieuſelijk
te oordelen. Nochtans geven wy upt 't gene ons ge-
openbaert is deſe reden: I. Om dat die verkeertheyt
ende blintheyt niet van God maer upt den menſche

is / welcke Godt niet gehouden is weech te nemen. II. Om dat zy de selve niet en beklaghen / maer haer selven noch behaghen / ende het quaedt in anderen prijsen / Rom. 1. 32. III. Om dat zy / niet konnen hare onwetenheydt voorwenden tot onschult / als die oock in die kennisse die haer overich is verpdelen / vers 21. niet hare onmacht / als die selfs soo verre hare macht niet gebruycken als zy wel konden door d'overblijfselen der natuere / maer in plaets van Godt na hare mate te eeren hem meer onteeren / vers 23. Siet Calvin. Inst. B. 1. Cap. 4. Sect. 1. en Cap. 5. Sect. 15. oock Paræus over Rom. 1. 20.

Asterictus. Als zy dan Godt na hare mate bekent en ge-eert hadden / soudet haer ter zaligheyt gevoordert hebben / meerder verlichtinge daer door krijgende die haer eyndelijck ter zaligheyt mochte leyden?

Eusebius. Men vindt daer geen belofte van: oock en konde Godes alwetenheydt niet onbekent wesen / dat niemant dat overige licht wel gebruycken soude: waerom hy ons oock niet anders daer van heeft bekent gemaeckt / dan dat haer de onschuldt wert benomen.

Asterictus. Wy sullen dan beslupten datter gheen vermogen ter zaligheydt gebleven is by alle Adams nakomelinghen / nadien veele niet anders en hebben dan het licht ende de Wet der natuere / waer mede niemant kan zalich werden / ja selfs waer mede niemant soo verre en komt dat hy dat licht ontfanghe / sonder welck geen zaligheyt en wert gegeven. Maer ghy hebt hier by in het V. te kennen gegeven / dat selfs de voordraginghe van het licht des woorts / ofte des Euangeliums ende der geboden Godts / niet genoech en is: verepsschende daer-en-boven een inwendighe verlichtinge. Doch de plaetse 1 Cor. 2. 14. en schijnt dat niet te seggen / maer alleen te leeren: datter Goddelijcke openbaringhe noodich is om de dinghen des Euangeliums te kennen / ende dat niemandt de selve opt heeft konnen bedencken / als die de menscheliycke reden te boven gaen.

Dat de voordraginge van het woort niet genoeghen is.

1 Corinth. 2. 14.

Eusebius. Soo sal dan de natuerlijcke menssche wesen, die de leere des Euangeliums niet en heeft: ende

den

den geestelijcken menſche, dien Paulus daer teghen ſtelt / zal die geene weſen / dien deſe leere is geopenbaert. Maer den Apoſtel leert heel anders / ſeggende vers 15. De geeſtelijcke menſch onderſcheyt alle dinck: dat is hy heeft een vaſte wel-gegronde kenniſſe / zoo dat hy seeckerlijck de waerheyt van de leugen onderſcheydet. Nu niet alle dien de leere des Euangeliums geopenbaert is onderſcheyt alle dingh / want zy was veelen gheopenbaert dienſe een ergerniſſe ofte dwaesheyt was, 1 Corinth. 1. 23. die den Heere der heerlijckheyt gekruyſt hebben 1 Corinth. 2. 8. Daerom is dat een geeſtelijck menſch, die neffens de upterlijke openbaringe des Euangeliums / heeft de inwendige en verborgene verlichtinge des H. Geeſtes: ende volgens die deſe verlichtinge niet en heeft / die is een natuerlijck menſch, al heeft hy de uptwendighe openbaringhe. II. Paulus en ſpreeckt in het minſte niet van het bedencken der dingen die des Geeſtes Gods zijn / maer van het verſtaen en toeſtemmen. De reden is 1. om dat niemant daer aen en twijfelde dat niemant die dingen en konde bedencken / zoo dat het gantſch onnodigh was dat Paulus ſulcks ſoude leeren. 2. Om dat hy van ſulcks ſpreeckt waer in de natuerlijcke ende geeſtelijke menſch onderſcheyden worden. Nu zy en worden niet onderſcheyden door het bedencken deſer dingen / want d'een noch d'ander en kondeſe bedencken: maer door het verſtaen en toeſtemmen werden zy onderſcheyden. Daerom hy en ſpreeckt niet van dat eerſte / maer van dit andere. 3. Om dat de woorden zelfs klaerlijck ſulcks voorſtellen. Want zy en seggen niet / de natuerlijcke menſch en bedenckt niet, maer hy en begrijpt niet, &c. het welcke / gheljck oock het Griecks woort / te kennen geeft / dat hy deſe dinghen oock voorgedragen zijnde niet vaet / aenneemt / toeſtaet. Waer op nootſaeckelijck volght dat het voordragen des woordts alleen niet genoech en is / maer dat den menſch alleen daer-en-boven door Godts Geeſt inwendigh moet verlicht werden en geeſtelijck gemaeckt: waerom de Corinthers ook genaemt werden den brief Chriſti, geſchreven met den Geeſt Godts in de tafelen des herten, 2 Cor. 3. 3. Ende v. 5. geſeyt wert / dat wy van ons 2 Cor. 3. 5.

ons ſelven niet bequaem en zijn yets te denken als uyt ons ſelven, maer dat alle onſe bequaemheyt uyt Godt is. Ick weet dat zommige hier tegen-werpen / dat Paulus dit ſpreeckt van ſijnen dienſt / bekennende dat 't gene daer door uytgerecht was van Godt was gekomen / ende dat hy in dusdanige dingen / ſelfs niet dencken en konde als uyt hem ſelven. Doch dit mach ſo wepnigh gelden dat het oock voor ons is. Want I. konde Paulus in deſen niet dencken als uyt hem ſelven, wat kan men voorwenden waerom pemant aengaende de toegediende genade ende het vaten en aennemen der ſelve / meer van hem ſelven ſoude konnen dencken als uyt hem ſelven? II. Was het van God gekomen dat Paulus hadde uytgerecht / ſo en was het voordragen der Leere niet ghenoech / Godt moeſte daer by verder wercken. 't Welck oock beveſtight werdt 1 Corinth. 3. 5. 6. daer geſept wert / dat God den waſdom geeft: ende dat het planten en nat maken ſoo veel voordert / als Godt pegelijken geeft. Maer ware het voordragen genoech / ſo waret onnoodigh dat Godt den waſdom gave. III. Hoewel Paulus ſpreeckt van zijnen dienſt / ſo ſpreeckt hy nochtans generael / dat wy niet bequaem en zijn van ons ſelven yets te dencken: om dit bpſonderlijck op zijnen dienſt te paſſen / gelijck hy daer na doet vers 6. Ende doch wanneer getupgt opt de ſchrift / als maer het goede wert voor-gedragen / dat den menſch vermogen heeft dat aen te nemen? Heeft niet Chriſtus inden geeſt henen gegaen zijnde den Geeſten die in de gevanckeniſſe zijn gepredickt? die eertijdts ongehoorſaem waren, inde dagen van Noë, 1 Pet. 3. 19. 20? Daer was een voordraginge des goedts. Maer wat hielpſe? Godt zeght ſelve / Geneſ. 6. 3. dat het te vergeefs was. Waerom? Om dat alle gedichſel en gedachten van 's menſchen herte alleen boos was alletijt, vers 5. boos was van der jeugt op, Gen. 8. 21. Dit is de oorſake / als Godt den menſch ſeeckerlijck wil bekeeren / dat hy ſijne Wet in hare herte geeft ende in haren ſin ſchrijft, Jerem. 31. 33. Heb. 10. 16. ende dat Chriſtus / als hy het goede wel naerſtich voor droeg / noch nodich verklaerde / dat ſy van ſijnen Vader ſouden gheleerdt werden, Johan. 6. 45. Dat David / die

Andere bewijſen.

die immers het goede wel overvloedich was voorgedragen / so dickwijls noch bidt en ons allen leert bidden / om verlichtinge van den Heere Psalm 25. 4. Ps. 119. 19/ 20/ 124/ 125. Ps. 143. 8. 10.

Die niet alleen inwendige verlichtinge, maer oock bewerckinge des herten toonen nodich te zijn.

Asterictus. Ick mercke wel uyt de maniere uwer bewijsen / ende de plaetsen die ghy aentreckt / dat ghy 's menschen onvermogen so groot maeckt / dat hy niet een bloote verlichtinge alleen van doen heeft / maer oock een bewerckinge des herten tot betrachtinghe van Godts weegen. Want kan den mensch niet goedts dencken / veel min doen of betrachten. Moet Godt allen wasdom geven / den mensch kan uyt hem zelven geen goede vruchten geven / nochte tot gheloof ofte Godtsalichepdt koomen. Is 't hert te boos om te hooren ende gehoorsamen / 't moet verandert zijn. Bidt David selfs om gheleydinghe in Godts weeghen / wie zalse gaen konnen?

Eusebius. Voorwaer den mensch en heeft geen vermogen tot eenich goedt / soodanich in ware Godtvruchtichepdt noodigh is. Want hy is doodt in de sonde, heeft geen geestelijck leven. De genade der weder-geboorte ende geestelijcke opweckinge is het begin van alle goedt. Eph. 2 vers 1. tot 11. Tit. 3. 5. Godt is het die het willen en volbrengen werckt, Philip. 2. 13. Niemandt kan tot Christum komen ten zy dat hem den Vader trecke, ten zy dat het hem van den Vader gegeven zy, Joh. 6. 44. 65. Sonder Christo kanmen niet doen, Joh. 15. 5. Godt moet het steenen herte wegh nemen een vleeschen geven, lieden van ons maken die in sijne wegen wandelen, Ezech. 11. 19. en 36. 26. 27. Want wie scheydt ons uyt ende wat hebben wy dat wy niet ontfangen hebben? 1 Cor. 4. 7. Wy en zijn van ons selven so goede boomen niet die de vruchten van liefde / blijdtschap / vrede / geloove / &c. zouden konnen voortbrengen / hoe seer wy met Godts woordt uyterlijck bevochticht werden: maer dit zijn vruchten des Geestes, Galat. 5. 22. 23. die ons moet heyligen en reynigen 1 Corinth. 6. 11. het is de Wet des Geestes des levens in Christo die ons vry maeckt van de Wet der sonde en des doots, Rom. 8. 2. Dusdanich bewijs sult

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

ghy veele vinden/ en dat beter voorgestelt dan ick kan doen/in Calvini Institutie/Boeck 2. Cap. 2. en 3. en 4. en 5. met krachtighe wederlegginge van der wederspreckers tegen-redenen: waer toe ick u versende.

Asterictus. Hoe! wilt ghy my so affetten Eusebi!

Eusebius. Ick twijfele niet of ghy en sult daer genoegen vinden.

Asterictus. Ick bid u/laet het u niet verdrieten de bewijsen die de belijdenisse der Hansiten heeft / ende in Coornherts boeck voorgestelt worden tegen u-lieden/ noch te beantwoorden.

Eusebius. Wel aen Astericte, ick sal liever wat overtollichs doen dan u ergens mijne hulpe te weygeren. Werpt ghy my voor wat u nodich dunckt/ick sal antwoorden.

Asterictus. So hebben wy dan te sien op Coornhert B. 3. Cap. 3. alwaer ick oversla zijn onnutte rediten van Sect. 2. tot 6. inkluys, ende Sect. 9. tot 13. inkluys, als niet inhebbende dat niet al te voren beantwoordt is. Maer sie daer op / dat ghy-lieden den mensch in sijne bedorventheyt een noodtsakelijckheyt van sondigen ende gantschen onmacht tot het goede toeschrijft. Ja dijvet dat onse natuere te gelijcken zy by Slangen/Schorpioenen en Wolven. Sect. 7. 8.

Dat den mensch van hem selven tot het geestelijck onmachtich is.

Eusebius. Hoe verre wy dese bedorventheyt stellen/ hebbe ick u voor desen verklaert over Genes. 6. 5. Nu segge ick kortelijck / dat wy de onmacht ten goeden verstaen / van het ware geestelijcke goedt / niet van burgerlijck ofte dat anderssins tot dit lichamelijck leven ende upterlijcken wandel behoort. Daerom wanneer de bedorven menschen / by Slanghen / Schorpioenen / Wolven wierden vergeleken / het zoude na dese bepalinge moeten verklaert werden: gelijck Christus oock de goddelose Joden noemt Slangen en Adderen gebroetsel/ Matth. 23. 33. Doch evenwel 't is valsch dat Martyr (die Coornhert op de kant aenwijst) de natuere der menschen vergelijckt by zulcke dieren. Hy verklaert alleen hoe den verdorven aert is daerse haer noch in geen wercken vertoont: namelijck/ghelijck den roofverschen aerdt is in eenen Wolf selfs eer hy kan rooven: gelijck een Schorpioen ende

Slange

Slange sijn angel ende vergift by hem heeft selfs als
y die niet in 't werck stelt. Maer dit overslaende/ wat
hebt ghy tegen de sake self?

Doch niet in sulck een noodsakelijckheyt als Coornhert verdicht.

Asterictus. Coornhert segt Sect. 1. dat men nergens
eest dat pemandt sonde doen of schuldich worden
nagh/ in wercken die hy sonder alle voorgaende vry-
willige begeerte of toestemminge soo noodtsakelijck
noet doen; dat is so luttel mach laten te doen/ als hy
nach laten een mensch te zijn/ te leven/ te ademen ende
ich te bewegen.

Eusebius. Coornhert bestrijdt sijn eygen fantasien/
niet ons gevoelen. Want niemandt van d'onse heeft
pt gesept dat pemant sonde doen of schuldich worden
nach/ in wercken van sodanige noodsaeckelijckheydt
als hy hier beschrijft. Wy ontkennen plat upt/ dat
en bedorven mensch de sonde doet sonder alle voor
gaende vrywillige begeerte ofte toestemminge. Ter
ontrarie hoe hy verkeerder is/ hoe hy meer willes/
egeerts ende toestemmings heeft tot de sonde. Want
y verwerpt vrywillig 't goede/ verkiest vrywillig het
uade/ dat staet hem best aen/ ende hy volget met lust:
et sal hem mishagen en moepelijck wesen so hy daer
n gehindert werdt/ als of hem de vryheyt van sijnen
ille wierde benomen. So dat seer onverstandelijck
ulcke wercken werden geleecken / by Ademen/ &c.
nde Sect. 14. by 't heet maecken van een vyer/ 't ne-
ervlieten van 't water/ het nederballen van eenen
teen los inde lucht zijnde: 't welck dingen zijn die upt
engeschapener aert soodanich zijn/ ende dat meer is/
aer in geen gebruyck van reden of wille plaetse heeft
f hebben kan. Dit onderstandt verdobbelt Coorn-
ert Sect. 15. ons doende antwoorden/ dat die din-
hen sulck een Wet van Gode hebben / om sulcks
nde niet anders te zijn ofte te doen: doch dat de men-
chen een Wet hebben om het quade te laten en het
oede te doen: soo dat sy anders doende strafbaer
jn. Even of wy bekommert waren om te bewij-
en dat die dingen niet beschuldighlijck nochte straf-
waerdich en zijn: voorwaer hy moeste ontsinnich
esen die dese saecke soude achten bewijs noodich te
ebben/ ende het is een bewijs van Coornherts grote

dom-

dommicheyt dat hy dusdanige dingen alhier in vergelijckinge heeft derven brengen. De strafwaerdicheyt doch van den mensch blijckt genoech upt 't geene nu terstont geseyt is. Want hoe soude hy niet strafwaerdich zijn die vrywilligh Godts gebodt overtreedt?

Hoe den mensch noodsakelijck ende vrywilligh sondight.

Asterictus. Ghy-lieden bekent immers / dat den mensch jarigh wordende / upt zijne aengeborene sondige natuere noodsakelijck sondicht. Ist noodsaeckelijck hoe ist vrywilligh?

Eusebius. Om dat dese noodsakelijckheyt de begeerte / wille ende toestemminghe niet upt en slupt / maer plaetse laet. In soo verre / dat niet alleen de wille haer tot de sonde in 't ghemeen ofte onbepaelt over geeft / maer oock onder de sonde hare keure maeckt / d'een verwerpende d'ander aenhoudende ende voedende: soo dat de menschen niet alle even-eens / ja de selve menschen niet altijdt even-eens en sondigen.

t'Samenspr. 2. cap. 2

Asterictus. Coornhert vergelijckt u-lieder gevoelen by der Manicheen: doch ick hebbe heden gesien in dit schriftken Cap. 7. dat het drijven der Manicheen geheel anders was: ghedencke oock noch wat ghy voor desen daer van vermaent hebt. Nochtans het schijnt dat Coornhert Augustini seggen tegen de Manicheen niet qualijck oock teghen u-lieden mach gebruycken: want hoe kan de wille vry heeten als het in 's menschen macht niet en is wel of qualijck te doen? Sect. 16.

Eusebius. Isser dan geen vrye wille dan waer macht is tot goet en quaet? So en moeten dan de salige Zielen / de H. Engelen / de Heere Christus in zijne menschheyt / ja God selve geen vrye wille hebben: nademael Godt geen quaedt en kan willen sonder hem zelven te versaken / 't welck onmogelijck is; ende d'andere soo in 't goede versterckt zijn dat sy oock geen quaet en konnen willen. Ist dat de inwendige noodsaeckelijckheyt tot het goede de vryheyt der wille niet wech en neemt / wat reden isser datse de inwendige noodsakelijckheydt tot sondigen / die doch niet van God maer upt den mensche is / soude wech nemen? Sondicht niet den Duyvel met vryen wille? zondigen niet met vryen wille alle verharde / verstockte / overgegeven menschen? nochtans sy en konnen geen goet doen. Wat goets konde

Pharao

Pharao doen / hoe konde hy Iſrael laten trecken/ als zijn herte verhardt was om Iſrael niet te laten trecken? Nochtans hieldt hyſe op met zijnen wyen wille. Die het booſe ſoo gewent waren / dat zy ſoo wel eenigh goet konden doen als een Mooꝛman zijnen huydt veranderen of een Luypaert zijne vlecken / Jeꝛem. 13. 23. die niet en konden goet ſpꝛeken dewijle zy quaedt waren / Matth. 12. 34. hadden die geen wyꝛe wille meer? Deden ende ſpꝛaecken zy het quade niet ooꝛ wyen wille? Sulcker wille is dan wel dienſtbaer om datſe een ſlave is van de zonde / ende in dien ſin wert dickwijls van de onſe bekent ja plat uyt geſeyt dat den menſch buyten de weder-gheboꝛte geen wyꝛe wille en heeft / nochtans is zy in dien aenſien wy / om datſe het quade booꝛ eyghen beweginghe verkieſt onder eenigen dwangh.

Aſterius. Latet weſen dat zoodanighen wille wy nach heeten. Evenwel als den menſche ſoo verdoꝛmen waer / hoe zoude hem Godt zijne Wet vooꝛſchrijven? Hoe zoude hy 't goede van hen eyſchen die niet wy en zijn ten goede? Hoe kan hy met recht verdoemen den geenen die gheen macht en heeft tot het gebo- mene? Sect. 17.

Hoe ſonde en ſtraf-baer is dat nootſake-lijck ge-ſchiet.

Euſebius. Der menſchen onmacht beneemt Godt zijn recht niet om te ghebieden / ende te ſtraffen die in gebreecke zijn.

Aſterius. Hy en zondicht niet die nootſakelijck gedwongen wert pet te doen / maer die wyewilligh zondicht. Ibidem.

Euſebius. Niemandt woꝛt nootſakelijck gedwongen te zondighen / wy hebben nu gheſeyt dat elck zondicht met wyen onbedwongen wille / 't welck de nootſakelijckheyt die de bedoꝛventheyt baert niet en belet / gelijck uyt de bygebꝛachte exempelen blijckt.

Aſterius. Het woꝛt van dwingen bezijden ſtellen: hoe kan het noch zonde ende ſtrafwaerdigh weſen dat geene men niet mijden kan.

Euſebius. Dooꝛwaer den Duyvel is ſeer gehouden in deſe Wyꝛe-wille-dijvers / als die hem nergens in zondigh en ſtrafwaerdich houden zullen dan in zijn eerſten afval: alle zijne navolgende booſheydt en quade

werken

wercken voor geen sonde noch strafwaerdig houdende / om dat hy een inwendige noodsakelijckheyt heeft tot sondigen. Hy sal sulcke sijne Advocaten eens danken en loven gelijck hy ghewoon is. Ja ick mercke dat hy haer dobbelen loon sal schuldich wesen / als die hem niet alleen voorspreken / maer oock eenen sonderlingē dienst daer mede doen / dat sy de menschen leeren Godts name schenden / tegen hem murmureeren / ende sijne rechtvaerdicheyt ofte eenen pael setten ofte belasteren: ende dit alles teghen sijn uytghedruckte woordt / 't welck niet alleen sonde en strafwaerdich keurt 't gene misdaen werdt voor de onmacht ten goede / maer oock alles wat daer door misdaen werd: gelijck blijckt in Pharaone / ende de Joden waer van gesproocken werdt Jerem. 13. 23. Matth. 12. 34. soo werdt oock gesept van eenige Joden / ende met Jesaie woorden bevesticht: Dat sy niet en konden gheloven: die nochtans daer in sondichden en daer door geoordeelt souden werden / Joh. 12. 39. 40. 47. 48. van de gene die de liefde der waerheyt niet aenghenomen hebben / datse Godt sendt de kracht der dwalinge, op datse de leugen gelooven: die nochtans daerom oock souden verdoemt werden / 2 Thess. 2. 11. 12. Ende wie derf seggen dat de Heydenen niet en sondichden met die onbetamelijcke wercken die sy deden van God overgegeven zijnde tot haers herten lusten / tot schandelijcke bewegingen / tot eenen onbedachtsamen sin? Rom. 1. 24. 26. 28.

Of Godt onrecht doet eyschende dat den mensch niet en vermach.

Asterictus. Bekent ghy niet selve dat Godt Adam soude onregt gedaen hebben als hy pets van hem geeyscht had boven sijn vermogen? Sect. 18. 19. Indien ja: so moeten nu de menschen oock vermogen hebben tot het gene Godt gebiedt / of hy doet haer onrecht.

Eusebius. Geensins. Want het is genoeg tot Godts gerechticheyt dat hy den mensch eenmael het vermogen heeft gegeven: hy en was niet gehouden het selve te onderhouden / maer den menschē was schuldich dat vermogen te bewaren: als hy dat nu niet en doet ende hem selven d'onmacht behaelt / mach God met recht niet meer gebieden? Men kan niet zeggen dat Adams nakomelinghen de onmacht niet behaelt heb-

hebben / maer sonder haer schult hebben souden als
yse hadden / gheliick Coornhert voorgeeft : want
wy hebben voor desen krachteliick bewesen / datse
alle menschen in Adam behaelt hebben: ende dat al-
soo / dat Godt geensins gesept mach werden ons den
quaden aerdt ingegeven te hebben / geliick ons Coorn-
hert wederom valscheliick opdicht. Wat onrecht
nammen dan Godt toeschrijven ? Hoewel al en had-
den wy geen antwoorde konnen geven / soo ware
noch dese tegenwerpinge goddeloos / als plat gaende
egen Godts woordt selve. Want sy stelt dat den
nensch de Wet kan onderhouden : ende de Schrijftu-
re segt uptdruckeliick dat hy niet en kan / anders dat
Christi komste ende doodt onnut ware. Soo dat sy
nie de mogeliickheydt van d'onderhoudinge der Wet
rijven een ander fondament der salicheyt leggen dan
Christum.

Siet t'fa-
mensprake
2. cap. 2.
in't begin.

Asterius. Soo schijnt de leere der Wet gheheel te
vergeefs te wesen. Want waer toe is sy dan ?

Eusebius. Paulus antwoordt: Sy is om der overtre-
linge wille daer by gestelt, Gal. 3. 19. dat is / om de
overtredingen te ontdecken / ende den mensch van
sijne sonde ende ellende te overtuygen : want door de
Wet komt de bekenninge der sonde, Rom. 3. 20. nade-
mael sy alles onder de sonde besluyt, Galat. 3. 22. ende
den mensch werdt daer neffens geleert van de recht-
vaerdicheyt sijner verdoemenisse : 't welck in veelen
door Godts genade verslagenheyt werckt. Ende in
dit gebruyck by ons plaetse krijgende / is sy onsen ley-
der tot Christum om dat wy uyt den geloove souden ghe-
rechtvaerdigt worden, Gal. 3. 24. welcke twee dingen
wy hebben te betrachten / niet alleen in't eerste als onse
herten gevoelig werden / maer ook in den voortgank /
also lange wy leven : want wat betaemt een Christen
meer dan ootmoedicheyt ende een gestadig loopen tot
Christum ? Doch also Gods weldaet in Christo dank-
baerheyt verepscht / Godts Wet heeft daer toe mede
treffeliick gebruyck. 1. Door dien sy ons soo veel meer
stoffe geeft om Godt te dancken / als sy ons d'ellen-
de waer van wy verlost zijn meerder openbaert.
2. Nadien sy een volmaeckten regel is waer na wy

Dat de
Wet niet
vergeefs
is.

ons

ons zelven Gode tot danckbaerheydt hebben over t geven: eenen regel die/ Godts wille verwatende/ d Godtsalige Zielen oock eenen scherpen prickel is daen na te jaghen om den evenbeelde Godes meer en meer gelijck te werden/ ende de volmaeckthept daer in voorgheschreven hoe langer hoe naerder te komen. Waer in/ als zy ghewaer werden hoe gebreckelijck zy noch zijn/ zy met een hebben een gheweldighe opweckinge tot vierige gebeden/ dat Godt haer leere doen na sijn welbehagen, ende sijnen goeden Geest haer geleyde op effener bane, Ps. 143. 10. Psalm 119. doorgaens/ Psalm 25. 4. 5. en elders. Eyndelijck de Wet dient seer om de Hemelsche geluckseligheyt meer te achten/ende ghewilliger van hier te verhupsen: als die ons hier noch gestadich van zonde overtuygt/ ende namaels in ons hare volkomenheyt zal hebben Rom. 7. 24.

Loose redē voor des menschen vermogen.

Asterictus. In der Hansiten Confessie/ werdt bewesen dat Adam gevallen zijnde ende staende inde quaetheyt/ vermogen hadde het voorkomende goet aen te nemen. Want gelijck hy voor den val zijn vermogen toonde tot aenneminge des quaedts/ alsoo heeft hy na den val (seggen zy) zijn vermogen getoont tot aenneminge des goets.

Eusebius. Dat Adam het voorghedragen goet heeft aengenomen met een geloovigh herte/ zullen wy toestaen. Wy bekennen oock dat hy 't niet en zoude aengenomen hebben/ hadde hy daer geen vermogen toe gehadt: maer wy eysschen bewijs daer van/ dat hy 't gedaen hebbe door een vermogen 't welck hy hadde staende in de quaedtheydt/ ofte door een vermoghen 't welck by hem was overgebleven. Ick bekent men leest niet van eenige nieuwe kracht die hem gegeven zy tot aenneminge des voorkomenden goets: maer wat wonder is het/ nadien oock de aenneminge niet uytgedruckt en werdt? Ick segge dan dat Adam niet en vermochte ten goede zonder wedergeboorte ende vernieuwinge/ gelijck oock niemant zijner nakomelingen pets zonder wedergeboorte vermach/ zoo alreede is gebleecken: ende de Hansiten en zullen het teghendeel in der eeuwigheyt niet bewijsen.

Asterictus. Wel aen ick zal u ander bewijs voortbren-

brengen / genomen upt veele schriftuer-plaetsen / zo in der Hansiten belijdenisse Art. 5. als by Coornhert aengewesen / B. 1. Cap. 1. Sect. 6. ende B. 3. Cap. 3. Sect. 18. Voor eerst gebe ick u Deut. 30. 11. het gebot dat ick u heden gebiede en is u niet verborgen noch te verre. So hadden zy dan vermogen daer toe.

Bewijs van 't selve uyt de Schrift.

Deut. 30. 11.

Eusebius. Dat een goedt deel vermoghen daer toe hadde om het gebodt oprechtelijck hoewel niet volkomelijck te betrachten / sullen wy niet ontkennen: doch die het vermogen hadden / hadden het niet door overgebleven / maer vernieude macht / vloeyende upt de besnijdinge des herten / vers 6. Maer dat zy alle het selve hadden / en blijckt geensins upt die woorden / veel min dat zy het hadden / in de quaedtheyt staende / overgehouden / ofte om dat de nature zoo niet bedorven is als wy leeren. Want I. Moses en spreeckt niet van de lichticheyt der onderhoudinge / maer der kennisse / gelijck de woorden klaerlijck uptwijsen.

I.

Antwoort.

Asterictus. Ja hy spreeckt van beyde / want hy voegt beyde by een / vers 12. 13. Op dat wy hooren ende doen. Vers 14. Op dat ghy het doet.

Eusebius. Hy segt dat het woordt niet verborgen en was / niet upt den Hemel / niet over Zee te halen / maer haer gantselijck bekent gemaeckt. Als hy daer by segt: Op dat wy het hooren ende doen, &c. hy en geeft niet anders te kennen / dan dat zy op de verborgenheyt des woordts geen excuys en konnen maecken / maer dat het haer zoo wel bekent was / datter niet overig en was dan hooren ende doen. Maer hoe licht of mogelijck haer dit hooren ende doen was / daer van en spreeckt hy in 't minste niet.

Asterictus. Was haer het ghebodt licht te kennen t was oock licht te doen.

Eusebius. Dat en volgt niet: want daer en is niet alleen noodich kennisse van het gebodt / maer oock een wechneminge van een stenen ende gevingevan een vleeschen herte Ezech. 36. 26. 27. Ende Godt moet wercken het willen en volbrengen, Philip. 2. 13.

Asterictus. Ick neem het aen: wat hebt gy nu meer?

Eusebius. Ick segge II. dat Paulus dese woorden verklaert als gesproocken van de leere des Euange-

II. Antwoort

lijk/ Rom. 10. 6. 7. 8. welcke mogelijckheyt en lichtigheyt der Wet soo wepnich bevestight / dat zy ter contrarie / de onmachtichept der menschen in de Wet / bupten verschil stelt.

Asterictus. Dat schijnt regel-recht te gaen teghen Mosis woorden/ die uptdruckelijck seght: Het gebodt dat ick u gebiede.

Eusebius. Paulus seght niet min uptdruckelijck: De rechtvaerdigheyt die uyt den gheloove is spreeckt aldus: En seght niet in uw herte, wie sal in den Hemel op klimmen? het selve is Christus van boven af brenghen. Ende in 't besluyt: Dit is het woordt des geloofs 'twelck wy prediken. Meynt gy dat Paulus Mosis woorden bupten haren sin heeft getogen / ofte de selve niet wel verstaen en heeft? Daerom moetmen Mosen verstaen niet alleen van de Wet / maer van de gheheele leere Godts die oock het Euangelium onder haer vervaet/ te meer om dat hy seght: Het woordt is na by u, in uwen mondt ende in uwer herten vers 14. Want het woordt der Wet en is nopt in onse herten / tot dat het door de genade des Euangeliums daer in geschreven werdt / Jer. 31. 33. Heb. 8. 10. 11. en 10. 16. Selfs na de weder-geboorte ist niet anders in onse herten / dan met veele onvolmaeckthept/ gelijck ick/ in het Schrift dat ick u heden gaf/ bewesen hebbe: soo dat even in onse gehoorsaemhept noch dagelijckssche vergevinghe noodich is/ die nergens dan in Christo door het Euangelium werdt aenghewesen. De Wet dan werdt verstaen/ voor soo veel zy ons tot Christum leydet: ende het woordt des geloofs / als ons de ware rechtvaerdichept in Christo aenwijsende: waer upt dan oock vloept het hooren en doen van Gods gheboden: niet met gestadige schrick van vloeck ober de overighe onvolmaeckthept/ gelijck de Wet door haer selven dreyget: maer met couragie ende een ghetroost herte in Christo/ door welcken den oprechten van herten hare onvolmaeckthedeen vergeven worden.

Deut. 11. 26: 30. 19.

Asterictus. Moses stelt Israel voor om haer keur te nemen/ leven en doodt, zegen en vloeck. Deut. 11. 26. ende 30. 19. Soo moesten sy dan vermoghen hebben om beyde te verkiesen.

Euse-

Euſebius. Het vermogen en kan niet bekent worden
upt de aengeboden keure / maer men moeſte ſien wat
eur den menſche maeckt. Maer ſoo ſtaet het / dat
en menſch met ſijn eygen krachten het quade ver-
ieſt ende bloeck en doodt behaelt: ende het goede tot
en waren zegen ende het leven noodich / niet en kan
erkieſen dan wanneer Godt hem bekeert / Jer. 31.
3. Doch dusdanigen keur ſtelt Godt voor / om daer
oor te bewegen den genen die hy door ſijnen Gheeſt
ewerckt / ende om den genen te overtuygen / die door
gen verkeerthept het quade verkieſen. Anderſins /
ierdt niet oock zegen en bloeck / leven en doot / voor-
rſtelt zoodanigen / van welcken nochtans gheſept
erdt dat ſy niet goedts doen en konden? Jerem. 13.
rs 15. tot 27.

Aſterictus. Der Hanſiten belijdeniſſe ſtelt oock Gen. Gen. 6. 2.
2. 3. 12. 3. 12.

Euſebius. Ick ben verwondert wat kracht zy daer
geſien hebben. Want vers 2. werdt gheſept: Dat
odes ſonen de dochteren der menſchen aenſagen, en
namen hen wijven uyt alle, die ſy verkoren hadden.
at raeckt dat het vermogen des menſchen ten goe-
! Vers 3. werdt geſept: Mijn Geeſt en ſal niet in eeu-
heyt twiſten met den menſche, dewijle hy oock vleeſch
Geeſt dit vermogen ten goede te kennen? ja geeft
niet verharde onverbeterlijcke quaedthept te ken-
/ voornamelijck daer in / dat tot reden ghegeven
rdt / dat ſy vleeſch waren? Iſſer vermogen ten goe-
in den genen die vleeſch zijn? Het bedencken des
ſchs is vyantſchap teghen Godt: want het en onder-
pt ſich de wet Godts niet: want het en kan oock niet.
n. 8. 7. wilmen de woorden overſetten gelijk d'oor-
nckelijcke text verepſcht: Mijn geeſt ſal niet in eeu-
neyt twiſten met den menſche, de wijle hy ook vleeſch
e kracht is even de ſelve tot overtupginge van der
nſchen booſheyt / welcke v. 5. noch breder wert upt-
uckt: De Heere ſag, dat al't gedichſel der gedachten
enenſches herten t'allen dage alleenlijk boos was. En-
aer upt quam het / 't gene v. 12. werdt geſept: Dat Siet t'ſa-
vleeſch ſijnen weg bedorven hadde. So ghy hier by menſpraek
mht hoe ik ſelfs d'Erfſonde upt Gen. 6. beweſen en 3. cap. 2.

beweert hebbe/ dese plaetse en kan u geen moeyte maecken.

Ps. 81. 14. Asterictus. De plaetse Psal. 81. 14. schijnt hardt te dringen/ waer God wenschende segt: Och dat mijn volck na my gehoort hadde! dat Israël in mijne weghen gewandelt hadde! In korten soude ick hare vyanden gedempt hebben.

Eusebius. Nochtans en volght daer upt niet dat sy alle vermogen hadden/ veel min een overghebleven vermogen om Godt te gehoorsamen: selfs niet als men die woorden neemt wenschender wijse. Want Godt die niet eygentlijck kan gesept werden pets te wenschen (nadien het onvolmaecktheyt is pets te wenschen ende selden te bekomen) spreeckt daer menschelijcker wijse/ om te toonen/ gelijck den menschen aengenaem is dat sy wenschen/ dat hem oock de gehoorsaemheyt aengenaem is en behaeght. Men kan niet versaecken/ ofte de gene die Godt laet in haers herten goedt-duncken dat sy wandelen na haren rade, en worden noch onbequamer dan sy te voren waren ten goede/ ende konnen soo lange sy so blijven Godt niet gehoorsamen/ moeten van God weder-gebooren werden zullen sy hem hooren: ende nochtans op soodanigen wort desen wensch gepast. Siet vers 12. 13. 14. hoe kanmen dan daer upt's menschen vermogen besluyten?

Asterictus. Soude dan Godt sijne beloften so voorstellen op eene conditie die onmoghelijck waer? wy hooren met wat toe-genegenthey hy in desen Psalm

Jes. 1. 19. 20. sijne belofte doet/ vers 14. 15. 16. 17. als oock Jes. 1. 19. 20. elders veele. Wat is dit anders dan een spotteliicke belofte/ indien den mensch geen vermoghen heeft tot de conditie?

Eusebius. Heeft niet Godt sijne beloften heerlijck ende ernstich gevoeght by sijne Wet? want dit was de stemme des Wets: Wie dit doet sal leven, welcke belofte Christus aen den moedighen jonghelingh vernieut die door sijn wercken wilde salich worden: Wilt ghy ten leven ingaen, houdt de ghebooden, Matth. 19. 17. ende nochtans was dese conditie onmoghelijck/ gheliick onlanghs is bewesen: zult ghy dan

zeg-

zeggheu dat God in sijne Wet een spotteliicke belofte
voorstelt? Doch op dat ghy beter gesterckt mooght
wesen / ghedenckt dat het den mensch onmogheliick
is Godt te gheliooren / niet absoluteliick / maer
in seeckere toe-ghekomen ghestelteniſſe: te weten de
onmacht die hem de sonde heeft aenghebracht. Als
nu Godt zulcke onmachtighe sijne belofte voorstelt /
het dient om haer door de bygheboeghde conditie te
leeren / hoe onwaerdich sy zijn sijner genade / ende
dat sy door haer eygen schuldt van die weldaden
uytgesloten werden die Gods dienaren alleen toeko-
men. Daer beneven staet altijdt wel te ghedencken
het woordt Christi / de welcke sijne Discipulen behen-
dich de onmacht des menschen ter salicheyt gheleert
hebbende / als sy nu met verslagentheyt zeyden: Wie
kan dan saligh werden? Antwoorde: By den menschen
is dat onmogheliick, maer by Godt is alle dingh moghe-
liick, Matth. 19. 25. 26. Hy toont onmogheliick-
heyt by den menschen / geen mogheliickheyt dan by
God: die doch oock in veeler kranckheyt sijne macht
volbrengt / daer toe de conditioneele belofte goede
instrumenten zijn. Want als den mensch door den
Geest der weder-geboorte eenen oprechten lust krijgt
tot de weghen des Heeren / dese belofte dienen om
hem te meer voort te trecken ende in liefde tot de ghe-
rechtichheyt meer te ontsteecken: welcke liefde hem /
hoe sy grooter is / soo veel meer wacker maeckt om
Godts sterckende ghenade gestadich te soecken / en-
de om de selve vierichliick te bidden / waer op de Hee-
re niet weygerich en is sijne gaven te vermeerderen.
Wanneer dan noch zelfs de weder-geborene haer in
veele swarigheden vinden / sy leeren uyt soodani-
ge belofte haer zelven beschuldighen / ende ne-
men daer uyt reden en opweckinghe tot beter be-
trachtinghe van de conditie / ende tot bidden om
nieuwe sterckte / gevoelende met een door werckinge
des Heeren dat haerde belofte eenen nieuwen moedt
heeft: Die dit ghedenckt en kan voorwaer soodani-
ge belofte Godts niet spotteliick houden / al en heeft
een mensch van hem selver geen vermoghen tot de
conditie.

Asterictus. Het schijnt ghewelddigh vreemt als den mensch tot het goede onmachtigh is dat hem Godt soo hardt beschelt ende zijne straffe dreyght over zijne
Jes. 1. 3. 4. ongehoorsaemheyt / als hy doet Jes. 1, 3, 4. en doorgaens veele.

Eusebius. Soodanigh bedencken gaet teghen de Schriftuere zelfs: want even dit volck dat God door Jesaiam soo aenspreeckt / was soodanich / dat onse partijen selve niet en konnen ontkennē dat sy onmachtigh waren / nadien Jes. 6. 9. 10. tot den Propheet gesept werdt: Gaet henen, ende seght tot den volcke, Hoorende hoort, maer en verstaet niet, ende siende siet, maer en merckt niet. Maeckt het herte deses volcks vett, ende maeckt hare ooren swaer, ende sluyt hare oogen, op dat zy niet en sie met zijne oogen, noch met zijne ooren en hoore, noch met zijn herte en versta, noch sich bekeere, ende hy het genese. Hier en is geen plaetse om te seggen / dat hen sulcks tot een straffe werdt opgelepdt; want dat blijft altijdt / dat het niet en strijdt / dat een volck over zijne boosheyt werdt beschulden ende gedreygt even als sy onmachtigh zijn tot het goede: ende datmen niet en kan beslupten / dat de geene die soo beschulden ende ghedreycht worden vermoghen hebben ten goede. Ick segge ten anderen / dat sulcke beschuldingen en dreyginghen aen de onmachtige menschen niet vreemt en zijn / nadien sy haer niet en konnen onschuldigh houden / als die de Fonteyne der boosheydt in haer selven hebben / ende haer eygen wille tot een oorsake hebben harer wederspannicheyt. Ja sy hebben hare nuttigheyt: op dat sy hartneckigh in de sonden voortgaende / mogen leeren / in de swarigheden haer eygen ongerechtigheyt niet Godts oordeelen beschuldigen: ofte soo noch eenige leersaemheyt by haer is / dat sy de verderffelijcke zonden moede worrende / de selve bekennen / Godt eere geven / ende wederom op den wegh komen. Dit leste werckt Godts Geest / ende is gevonden in den Godsaligen / Dan. 9. Het Eerste is voor den geenen die haer selven werden gelaten: hoedanigen Godt de oorsake zijner straffen wil aengesept hebben / hoewel hy zelfs verklaert / dat sy niet en souden hooren maer halsterck souden wesen / Jer. 7. 25. 26. 27. 28.

Acte-

Asterictus. Alsmen God hoort seggen/ Ezech. 18. 31. Ezec. 18. 31
Werpet van u wegh alle uwe overtredingen, en maket u een nieuw herte, ende eenen nieuwen Geest: want waerom soudt ghy sterven, ô Huys Israels? De woorden selve schijnen ons te dwingen om in den mensch vermogen tot dat goet te bekennen.

Eusebius. Alsmen Godt elders hoort seggen dat hy wil geven het geene hy hier gebiedt/ Ezech. 36. 26. de vergelijckinge dier plaetsen dwinght ons te seggen/ dat Godt den mensch vermaent/ op dat hy daer door als door een upterlijk middel/ in den zijnen zelfs wercken soude het geene hy gebiedt/ ende zy opgheweckt souden werden te bidden: Geeft Heere dat ghy gebied, ende ghy en sult niet te vergeefs gebieden. Gelijck oock David/ hoewel alreede/ soo veel gevoordert hebbende/ bidt Ps. 119. 35. 36. Doet my treden op het padt uwer geboden: neyght mijn herte tot uwe getuygenissen. Doch hoe kont ghy vermoghen tot goet in menschen bekennen/ die soo verstockt waren in het quaedt/ dat zy van zonden overvloepende haer nochtans gheen zondaers ende strafwaerdige bekenden? want als zy ghestraft wierden zy beschuldighden Godt van onrecht/ als die haer onschuldich zijnde om der Vaderen zonde strafte/ vers 2. 25. 29. Dit toont immers dat zy geen geestelijck leven in haer hadden/ maer geheel blindt en onghevoelich ja in de zonden doodt waren. Endelijck indien dese woorden ons dwingen te gelooven/ dat den mensch hem selven een nieuw hert ende geest kan maken: soo dwinghen zy ons te ghelooven dat Christus onrecht heeft gehadt/ de wedergeboorte upt den geest nootsaeckelijck ter zalighepdt stellende/ Joh. 3. 3. 5. Dunckt u dit ongerijmt/ gelijck het is/ soo bekent dat u bewijs niet en deucht.

Asterictus. Ghy spreeckt als of Godt steenen ende blocken aensprack.

Eusebius. Wy en maecken de onwedergeboorne niet meer steenen ende blocken dan Christus Joh. 3. 3. 5. ende Paulus Eph. 2. 1. 2. Ende hoe konnen zy soodanich heeten die door eyghen wille ende bewegingh Godts woort verwerpen?

Asterictus. God bied zijn genade aen in't algemeen/

Van de aenbiedinge der genade.

Jes. 55. 1. Matth. 22. 3. 9. Matth. 23. 37. Luc. 13. 34. Tit. 2. 11. ook den sondaren selve/ Jes. 65. 2. Coornhert stelt hier by/ Job 24. 23. doch daer en vinde ick niet sulcks/ doch d'ander plaetsen schynen te kennen te geven dat den mensch vermoogen heeft de genade aen te nemen.

Eusebius. Voor Eerst/het is seer onverstandich gesproken: Godt biedt sijn genade aen in 't algemeen, ook den sondaren selve. Even of de genade ook anderen dan sondaren wiert aengeboden/die doch niet anders/ sodanich sy werdt aengeboden/ noodich is dan om de sonde. Ten anderen/ het is valsch dat Godt sijn genade in 't algemeen aenbiedt; want hy en biedtse niet aen dan door't Euangelium; ende het Euangelium en wert niet in't algemeen voorgedragen/maer was eerst onder de Joden: ende als het tot de Heydenen quam/ist niet gelijckelijk allen volcken gegeven/maer vele hebben noch veel hondert jaeren dat selve gemist/ veele hebben 't gehadt ende lange wederom quijt geweest/ veele hebben't tot noch toe niet gehadt datmen mercken kan. Ook zijn de aengetogen schriftuer-plaetsen gantsch onbequaem om een algemeene aenbiedinge te bewijsen/ want Jes. 65. 2. Matth. 23. 37. Luc. 13. 34. spreecken alleen van 't gene aen den Joden geschiedt is. Jes. 55. 1. Matth. 22. 9. sien op de roepinge der Heydenen/ maer toonen niet dat hy allen volckeren gelijckelijck sijn genadich woordt laet voordragen. Tit. 2. 11. schijnt generael gesproocken te werden/ doch die de woorden in siet sal bevinden/ dat aldaer door alle menschen, allerley menschen moeten verstaen werden: want Paulus geeft dit tot een reden waerom allerley menschen ook de dienst-knechten tot goeden wandel vermaendt werden ende haer bevlijtigen moeten/ namelijck/ om dat de genade allen/ ook den dienst-knechten/ is verschenen ende onderwijst. Anders soude Paulus ghesproocken hebben tegen de onlochbare bevindinge. Doch Ten derden/ al waret soo dat de ghenade in't algemeen wierdt aenghebooden/ wat doet het tot ons verschil? Soo moeten alle menschen (zult ghy zeggen) vermoogen hebben de ghenade aen te neemen.

Ja

Ja maer / zegh ick / laet eerst bewesen wesen / dat alle die gene die de genade werdt aengeboden / te weten met upterlijcke voorstellinge en roepinge / vermogen hebben om de selve aen te nemen. Het contrarie werdt klaerlijck geleert / Matth. 13. 13. 14. 15. Joh. 6. 44. 65. Joh. 12. 39. 40 / Rom. 11. 8. Ten anderen / laet ock bewesen werden / dat de gene die vermoogen hebben / daer door dat hebben / om dat het nopt verloozen / maer in den val gebleven is / gelijck de belijdenis der Hansiten spreeckt : Godts woordt spreeckt heel anders / leerende dat niemandt zulck vermogen heeft dan dien het upt bysondere genade van Godt werdt ghegeven / Matth. 13. 11. Joh. 6. 45. Phil. 1. 29. Actor. 16. 14. Ephes. 1. 19 / 2 Timoth. 2. 25 / 1. Corinth. 4. 7.

Asterictus. Soo zal dat aenbieden van de ghenade aen den geenen die de byzondere genade niet genieten / niet anders dan gebeynsthept zijn.

Eusebius. Is dat waer / zoo moet de Schrifture Christo gebeyntsthept toeschrijven : want hy heeft soodanigen veele door het woordt de ghenade aengebooden / dien 't vermoogen tot aenneminge niet en wierdt gegeven : gelijck de plaetsen / terstondt aengewesen / bewijsen. Doch wat gebeynsthept kander wesen / nadien alles wat Godt in de aenbiedinge zegt / oprechtelijck gesepdt woordt ? want hy verklaert hoe groot en troostelijck zijne genade is / hoedanigen die berept is / ende daerom hoe haer de menschen moeten aenstellen om die te genieten. Heeft den mensch geen vermogen van hem selven / dat komt van sijnen booscn aert / die hy noch hatet noch beklaecht ; gelijck hy ock sijn onmacht niet en wil bekennen / maer eer versaekt / ende dickwijls in de meeste kracht der zonde meest roemt van sijn vermogen ten goede. Als dan Godt den mensch / die sijne genade niet en zoeckt / vindt hoovaerdich in sijn ellende / laetduncken de in sijn onmacht / wat kannen van Godt eyschen ?

Asterictus. Waerom roept dan Godt den genen die doch onmachtig zijn te komen en onmachtig blijven / nadien haer geen macht en wert gegeven ? Is niet sijn roepinge om de herten te roeren ?

Euſebius. Is niet den regen om de aerde te bevochtigen tot vruchtbaerhept? waerom laet God dan regenen op de woeſte Zee/ op de dorre heyden/op de onvruchtbare zanden die hy niet bequaem en maeckt om vrucht te geven/gelijck hy de goede velden gemaeckt heeft? Waerom bevochticht hy ſo wel de verdorde en verſtorvene als de groene groepſame boomen? Wilt ghy dat Godt de menſchen ofte van malkanderen ſal uytzonderen/ofte op het voor-hooft ſal teyckenen/ofte d'een met d'ander ſijn woordt ſal onthouden? Voorwaer Godts genade blinckt klaerder in den geloovigen/alſmen den genen / dien het woort neffens haer voorgeſtelt werdt / ſiet verhardt blijven / ende alſo te meer reden krijgt om te bekennen/hoe groot de kragt der zonde was waer in ſy lagen/ende hoe krachtigen werckinge in haer noodich is geweeſt op dat ſy gheloofden ende hen tot Godt bekeerden : waer upt ſy oock krachtiger aengedreven werden om Gode dankbaerhept bewijſen. Ondertuſſchen werdt den onbekeerden te meer alle onſchuldt benomen/ dewijle ſy Godts woordt onder haer hebbende/ſo verre geleert/ vermaent/ met beloften en dreygementen aengegaen werden / dat ſy geen ander oorſaecke harer ongeloovichept ende ongehoorſaemhepdt/ſelfs maer met goeden ſchijn/en konnen voortbrengen/dan hare hartneckige booſhept.

Van Gods voornemen in het roepen.

Aſterictus. Laet Godt haer niet roepen met voornemen om geloove ende bekeeringe te wege te brengen? Ende hoe kan hy ſulck voornemen over haer hebben/ſo in den genen die niet tot gelove ende bekeeringe komen geen vermogen daer toe en is?

Euſebius. Voorwaer ſoodanich voornemen over den genen die niet bekeert worden en kanmen niet eygentlijck Gode toeſchrijven. Merckt wel / ick en ſegge niet/ dat het Gode niet en kan eenichſins toegeſchreven werden : maer ick zegge datmen het Gode niet eygentlijck en kan toeſchrijven/ten zy datmen hem een dwaeſhepdt wil toeſchrijven die geen wijs menſche en ſal begaen. Ick vrage u : weet Godt niet als hy ſodanigen neffens anderen laet predicken/ dat ſy zijn leere niet en ſullen aennemen en betrachten? Sal oock

een

een wijs mensche eenige middelen aenwenden met een voornemen 't welk hy te voren weet dat niet sal gelucken? Ist niet alsoo / als hy weet dat zijn voornemen niet en sal gelucken 't gene hy nemen mochte in 't gene hy doet / dat hy dan andere redenen van sijn doen sal voor hebben? Hoe kan dan een Christen herte van den wijsen Godt gelooven / dat hy in de voorstellinghe zijns woordts sal voornemen de menschen te bekeeren / die hy alreede weet als hy sulcx voorneemt dat sy onbekeert zullen blijven? Hy weet dat den middel die hy aenwendt hare boosheydt niet en sal overwinnen / hy en wil om rechtvaerdige redenen (hoewel hy wel zoude konnen zonder den mensch eenich geweldt aen te doen) geen krachtigher werckinge ghebruycken: 't welck niet anders en is dan haer om rechtvaerdige redenen te willen haren onbekeerlijcke wille over laten. Ende hoe kan dat bestaen met een voornemen om haer te bekeeren? Waer uyt ghy nu licht kont beslupten hoe qualijck ghy 's menschen vermogen daer op bouwt.

Asterictus. Sodanich een eygentlijck voornemen als ghy bestrijt / schijnt nochtans geleert te werden / Jes. 55. 1. dewijl God daer so ernstich roept tot deelachtigheyt zijner genade / ende dat men om de selve te genieten hem hoore / tot hem kome / ende koope / &c. Ies. 55. 1.

Eusebius. Ick sal u dat toestaen / maer ontkenne dat dese woorden soodanighen aengaen die onbekeert blijven. Seker de Heere en roept daer niet alle menschen / maer Die dorstich zijn: dat is / die hare ellende gevoelende en beklagende / begeerich zijn tot de weldaden die tot het geestelijcke leven behooren. Soodanige hebben alreede een beginsel des gheestelijcken levens / dewijle sy gevoelich zijn over haer selven ende begeerich tot Godts genade; hoedanigen versadinge belooft werdt / Matth. 5. 6. ende dit zijn die gheene upt de Heydenen / die van Christo geroepen zijnde tot hem loopen zouden / gheljck vers 5. gesepdt werdt. Maer hoe? door eygen vermogen? Neen: maer door krachtige roepinge ende inwendige werckinge / so onlangs gesept is.

Asterictus. De plaetse Jes. 65. 2. en kont ghy op soo- Ies. 65. 2.

danigen

danigen niet passen / die nochtans een ernstigh voornemen Gods aenwijst.

Eusebius. Het is soo / dat daer gesproocken werdt van een ongehoorsaem en wederspannich volck / maer dat dese woorden: Ick hebbe mijne handen uytgebreyt den gantschen dagh, een eygentlijck voornemen Gods om haer te bekeeren souden betepckenen / en kont ghy selve niet seggben / soo ghy u een wepnigh bedenckt. Seght my eens / dit uytstrecken der handen Godts geschiede het niet noch / als Jesaias dit sprack?

Asterictus. Ja / en noch langhe daer na tot op den tijdt toe / dat Godt sich van den Joden tot den Heydenen gewent heeft: 't welck genoechsaem blijckt als het 1. en 2. vers t'samen gelesen werden.

Eusebius. Dit ongehoorsaem volck nu / is even dat volck dat in verblindinge en verhardinge wert overgegeven / Jes. 6. 10. Ende nochtans streckte Godt zijne handt tot haer uyt. Hoe kan dan dit uytstrecken der handen een eygentlijck voornemen Gods om haer te bekeeren aenwijsen? Soude Godt noch eygentlijck zulcker bekeeringhe konnen voor hebben / over welcken hy soodanigen oordeel heeft uytgesproocken? Nochtans oneygentlijck machmen eenichsins seggen / dat Godt voor hadde de onghehoorsame te bekeeren / ten aensien / dat hy soodanige middelen aenwende die bewijsen en verklaren dat hy een welghevallen heeft aen de bekeeringe des menschen / ende die uyt eygener aert strecken en dienen om de bekeeringe te wercken / en wercken souden ten ware datse des menschen hoofhept onvruchtbaer maeckte. Ende dit ist dat door dese uytstreckinghe der handen Godts werdt te kennen ghegeven: waer uyt geensins eenigh vermoghen des onwedergeborenen ten goeden en kan beslooten werden: veel eer wert by occasie van die middelen 's menschen onvermogen ten goede ende genepchthepdt ten quade meer ontdeckt / soo dat de Heere / zal hy een volck hebben dat hem dient / niet alleen zijne handen aldus moet uytstrecken / maer ook zijnen arm moet openbaren / die haer trecke op dat zy loopen.

Matth. 22. 3. 9. Asterictus. Op die wijse sie ick / dat ghy de plaetse Matth. 22. 3. 9. ook sult konnen beantwoorden.

Euse-

Euſebius. Ghy oordeelt recht. Voorwaer de gaſten werden oprechtelijck genoot / ende ſoo yemant komt hy en wert niet te rugge gheſonden / die niet en komt wert met recht geſtraft. Waerom? nadien den menſch daer toe onbequaem is / ſoo wy ſeggen: om dat hy de onbequaemheyt heeft van hem ſelven / de ſelve nochte hatet noch beklaecht / maer liever verſterckt / ende zelfs daer hy noch pets heeft 't ſelve door ongherechtigheyt onderhoudt. Doch die komen / doen dat door de wederbarende werckinge Godts upt zyne bysondere genade vloeyende / want veel zijnder gheroepen weynigh uytverkoren, vers 14.

Aſterictus. Matth. 23. 37. en Luc. 13. 34. ſchynt Godts voornemen onwederſpreeckelijck uytgedruckt te werden / nadien Chriſtus seght: Jeruſalem, Jeruſalem, hoe menichmael hebbe ick uwe kinderen willen by een vergaderen, ende ghy-lieden en hebt niet gewilt. Matth. 23. 37. Luc. 13. 34.

Euſebius. Deſe wille ende dit voornemen kanmen mede bequamelijck verſtaen ghelijck ick terſtont op Jeſ. 65. 2. geſept hebbe. Want ſoo ghy verſtaet dat Chriſtus wilde vergaderen die niet en wilden, Soo ſpreeckt hy van alle de Joden die hen tegen deſe vergaderinge geſtelt hadden / onder welcken waren die zondichden teghen den H. Geeſt / 't welck haer niet vergeven zoude werden / Matth. 12. 31. Heeft dan deſen wille ock over ſoodanigen gegaen / ſoo en heeft Chriſtus daer mede niet eygentlijck het vergaderen voor gehadt. Want hy en konde niet eygentlijck voor hebben te vergaderen die in onvergevelijcke zonden lagen / gelijck ock ſoodanigen geen vermogen om te komen en kan toegheſchreven werden. Hoe kanmen dan deſen wille / over den geenen die niet en wilden, anders verſtaen / dan ten aenſien van ſoodanige aenwendinge der middelen als terſtont getoont is? Dit werdt beveſticht / met deſe woorden: Hoe menichmael, &c. welcke te kennen geven een wille die by tijden is vernieuwt ende herbat. Godts eyghentlijck voornemen om de menſchen te vergaderen zoude eenparich moeten weſen na 't gevoelen onſer partijen. Men ſoude dan daer van niet konnen ſeggen: Godt heeft menichmael gewilt, maer Godt wil altijdt. Daerom deſen

wille

wille menichmael herwat/siet op de verschaffinge van nieuwe middelen/ ende op de herstellinge van de verwallende leere ende Predicatien / door uyt-senden van d'een Propheet na d'ander/ ende eyndelijk door Christi komste zelf. Wilmen dan noch een eygentlijck voornemen verstaen door desen wille/ick sal bekennen dat alle over welcken die wille ging vermogen hadde om te komen / maer een vermogen dat Christus door dese wille ende dese vergaderinge in haer wrachte / so dat het niet en was een overgebleven maer een vernieut vermogen / waer door sy ock gekomen zijn: want Christus en segt niet : Ick hebbe u willen vergaderen ende ghy-lieden en hebt niet ghewilt : Ofte / Ick hebbe uwe kinderen willen vergaderen ende sy en hebben niet gewilt: maer Ghy Ierusalem en hebt niet gewilt dat ick uwe kinderen soude vergaderen. Doch Christus konde wel soo veel kinderen Jerusalems vergaderen als hy wilde/ al socht het Jerusalem te beletten.

Tit. 2. 11. Ioh. 5. 34. 40. Asterictus. De plaetse Tit. 2. 11. is genoeg wederlept in de generale antwoordt op dese plaetsen. Doch de plaetse Joh. 5. 34. 40. schijnt wat meer in te hebben: Dit segge ick op dat ghy-lieden soud behouden worden. Ende ghy en wilt tot my niet komen, op dat ghy het leven moght hebben. Soo was dan Christi voornemen soodanigen ock tot de saligheyt te brengen die niet en wilden.

Eusebius. Voorwaer hy en wijst niet anders dan waer toe sijn woordt upt eygener aerdt strechte/ ende wat het te wege brengen zoude soo des menschen verkeerthept dat niet en belette. Doch ick en sal hier geen woorden meer maken/ dese plaetse en heeft niet nieus bupten de voorgaende/ ende werdt meest met de selve redenen wederlept.

Van Gods klachten. Asterictus. Maer hier tegen rijst een nieuwe swarigheyt upt Gods klachten over der sondaren quaethept Jes. 42. 18. 19. 20. 21. Jer. 8. 7. Jer. 25. 4. Diergelijcke plaetsen heeft Coornhert veele/ende besluit daer op: Indien den mensch door sijn eygen wille niet anders dan also te doen vermochte/dat alle die klachten niet anders souden zijn/dan een ydele bedreinsde/ja bittere bespottinge Godts tot den ellendigen menschen.

Euse-

Euſebius. Namelijck om dat Coornherts onleerſame ende partijdighe ſinnen de ſaecke niet anders en konden vaten. Doch wat wonder iſt dat God ſo dickwijls en ſo ernſtich klaegt / nadien hy een miſhagen heeft inde booſheyt / den menſch ſijne booſheyt heeft van hem ſelven / onmachtig ten goede is door ſijn eygen ſchult / ende in ſijn quaden ſtaet begeerig is te blijven / ende ſijne wegen meer verderft? Doch 't is onnoodich hier op meer te ſeggen / nadien oock op deſe tegen-werpinge paſt het gene wepnich voor op Jeſ. 1. 3. 4. geſeyt is. Waer upt blijckt dat die klachten ſeer rechtvaerdigh zijn / ende aen de Joden zoo veel rechtvaerdiger als hen meer middelen tot Godſaligheyt vermanende en verbindende vergunt waren.

Aſterictus. Der Hanſiten belijdeniſſe wijſt noch op Gen. 4. 6. 7. Gen. 4. 6. 7.

Euſebius. Wat bewijs ſteeckt daer in?

Aſterictus. Ten I. Godt ſeght Cain beſtraffende: Waerom zijt ghy ontſteecken? ende waerom is u aengeſichte vervallen? toonende dat hy konde niet vertoornt weſen als hy gewilt hadde.

Euſebius. Vertoornt werden en is niet ſlechtelijck ſonde / maer om een quade oorſake ofte op een quade wijſe ſich te vertoornen: want ſelfs Chriſtus is toornich geweeſt / Marc. 3. 5. Daerom men moeſte niet bewijſen dat Cain konde willen niet toornich weſen / ofte den toorn konde voorkomen: maer of hy van hem zelven het goede dat ter ſalighept noodig is konde betrachten ende de ſonde in hem ſelven bedwingen in ware gehoorſaemheyt tegen Godt.

Aſterictus. Daer toe dient II. dat God ſeght: Is 'er niet, indien ghy wel doet, verhooginge? ſijn wy vermogen tot beyden toonende.

Euſebius. Deſe woorden en toonen niet dat Cain aen beyde zijden vermogen hadde / maer alleen wat aen beyden zijden ſoude volgen: Is 'er niet, indien ghy wel doet verhooginge? ende ſo ghy niet wel en doet, de ſonde licht aen de deure. Als of Godt ſeyde: en toornt niet dat Abels offerhande my is aengenaem geweeſt / hy heeft my geoffert met een vroom geloovich herte / dat behaeght my. Ghy oock ende u offerhande

ſult

sult aengenaem wesen soo ghy vroom zijt. Zijt ghy niet vroom / en mepnt my met upterlijcken dienst te paepen / ende wilt noch op uwen broeder onbillijck toornich wesen / soo weet dat de sonde / hoewel sy voor een tijdt rust als die niet bekent noch geacht wordt / nochtans voor de deure rust / ende als op den dorpel / waer sy lichtelijck wacker wert / de conscientie quelt / ende de straffe mede-brenght / de welcke niet en zal wech blijven. Voorwaer soodanighe woorden toonen soo wepnigh wat Cain ten goede vermochte / dat sy dock tot eenen overghegheven Pharao ende d'alderverhartste menschе konnen gebruyckt werden.

Asterictus. Ick dringe dan III. op het principale / te weten / dat Godt seght: Doch en laet ghy haer niet haren wille, maer heerschet over haer. Ofte ghelijck ick versta datmen beter overset: Doch hare begeerte zal onder u wesen, ende ghy sult over haer heerschen. Waer mede wert te kennen ghegheven dat hy konde de begeerte der sonde onder hem houden ende overheerschen.

Eusebius. De woorden werden qualijck alsoo gestelt / als spraecken sy van de sonde / die doch van Abel spreken / ende aldus moeten overgeset werden: Sijne begeerte is doch tot u, ende ghy sult over hem heerschen. Het is waer / dat het woordeken sijne, na den Hebreischen text wel kan op de sonde gepast worden / doch die in die tale erbaren zijn / getuygen datmen geensins mach oversetten / onder u maer tot u, 't welck klaerlijck toont / dat de woorden niet van de sonde maer van Abel spreecken. Want van Abel wierdt bequamelijck gesept / sijne begeerte sal tot u wesen, dat is u onderwerpen wesen met lust en genegenthept / maer van de sonde en kan sulcke maniere van spreken niet geschicktelijck ghebruyckt werden. Oock en kan het leste van de sonde niet verstaen werden: Ghy sult over hem heerschen: want nopt leestmen dat den mensch / zelfs den wedergebozenen / over de sonde heerscht: het hoochste dat hy hier bekomt is / dat hy de sonde niet en laet heerschen / maer krupst ende doodt / ende dat alsoo datse hem noch veele moepte maeckt. Den sin dan is: Het is onbillijck dat ghy u dus ontstelt

over

over uwen broeder/ want hy sal u'geerne de hooghste ende eerste plaetse gheven / sijn begeerte en lust tot u hebben als die de jongste is/ ende u laten heerschen.

Maer laet het wesen dat de zonde verstaen werde/ wat sal 't helpen? want dese woorden zouden dan een gebodt verbaten: ende soo moeste eerst bewesen werden/ dat niemant oyt en word geboden daer hy geen vermogen toe heeft, eermen tegen ons kan beslupten: doch het contrarie is nu verschepdenmael gebleeken/ ende blijckt zelfs hier: want kan pegelijck doen wat hem geboden werdt/ ende werdt hier Cain gheboden over de zonde te heerschen/ zoo konde Cain daer over heerschen: zoo vermochte hy dan meer dan Paulus/ die Rom. 7. en Gal. 5. toont/ dat hy zoo sterck niet en was. Wie en siet niet hoe ongerijmt dit is?

Asterictus. Een plaets hebbe ick noch die hy wat schijnt te wesen/ te weten Matt. 11. op de kant van der Hansiten belijdenisse staet vers 16. doch ick houde voorseecker dat in den druck ghemist is/ ende datter moet staen v. 21. waer Christus de booschept van Chorazin ende Betsaida heftig bestraft/ zeggende daer by tot verswaringe: soo in Tyrus en Sidon de krachten waren geschiet, die in u geschiet zijn, sy souden haer eertijts in sack ende asschе bekeert hebben. Op de selve wijse stelt hy vers 23. Sodoma tegen Capernaum. Souden zy hen daer door bekeert hebben/ soo moesten zy vermogen in haer hebben tot bekeringe/ als zy maer daer toe hadden gheroepen geweest ghelijck de Jooden. Matth. 11.

Eusebius. Wanneer ick toestonde dat zy vermogen hadden hen te bekeeren op zoodanige extraordonare krachten en miraculen/ zoo en volght noch niet dat zy het vermogen simpelijck hadden: veel eer mochtmen beslupten/ dat zy het niet en hadden zoo verre/ dat zy op ordinare middelen hen konden bekeeren/ dewijl Christus van hare bekeeringe niet en spreeckt dan op conditie van extraordinare middelen. Ja selfs Christus en leert niet dat zy het vermogen hadden op zoodanige extraordinare middelen hen te bekeeren. Hy seght ('t is waer) sy souden haer bekeert hebben, 't welck niet konde geschieden zonder macht daer toe.

Maer het is licht te mercken / dat Christus niet en spreeckt van 't gene Godt in haer hadde voorgesien / maer dat hy spreeckt na menschelijke wijse / ende van het gene dat na den menschе upt de zaecke zelve konde gheoordeelt worden: om de Joden te leeren dat hare boosheydt soodanich was / datmen selfs van de Heydenen / die zy voor goddeloose ende eenen grouwel hielden / meerder vrucht mochte vermoeden ende hopen dan van hen. Diergelijcke hebt ghy Ezech. 3. 6. 7. Soo ick u ghesonden hadde tot een volck diep van sprake ende swaer van tonge, souden sy niet na u gehoort hebben? maer 'thuys Israels en wil na u niet hooren. Wilt gy desen uptlegh niet aennemen / zo siet hoe ghy dese swaricheden kondt redden / die noodtsaeckelijck uwe dijvinge ontmoeten. I. Hadden die van Tyrus en Sidon zoodanich vermogen dat zy hen op die middelen souden hebben bekeert / dat dan geen volck / hoe boos / hoe verhardt in de sonde / mach geseydt werden 't vermogen ten goede verlozen te hebben. Want dese en worden hier niet gestelt als de beste / maer als de slimste / als desperate sondaren: waerom ook de Sodomiten neffens haer genoemt werden / vers 23. Can eenich volck bedacht werden dat meer van 't goede verveemt was? ofte sult ghy seggen dat geen volck zoo verhart is dat het dit vermogen niet meer en hebbe? Siet wat ghy kiesen wildt / ende overdenckt II. hoe ghy met Godts vriendelijckheydt ende barmhertigheydt kondt accoordeeren / dat hy in dese volckeren soodanigen gestelteniß voorsiende / dat zy hen zouden bekeert hebben op die middelen die by den Joden onvruchtbaer waren / nochtans den Joden alleen sodanige middelen ter bekeeringhe dienende heeft gheghеven / ende die andere volckeren daer van versteecken. Vraeght den genen die altijdt in den mondt hebben: Godt wil dat alle menschen salich worden, hoe sy dit konnen goedt kennen? Ende overleght III. als Godt desen die middelen ter bekeeringe immers niet en wilde geven / hoe het geloovelijck is / als hy zulck een ghestelteniſſe voorsagh in die volckeren / dat hy haer zoude overgegeven hebben tot eenen onbedachtsamen sin ende tot onnatuerlijcke zonden / waerom sy

tot

tot een byſonder exempel van Godts ſtraffe gheſtelt zijn / gheliick men van Sodoma leeſt? Ja hoe konde hy / zoo ghenadich zijnde / eenich volck der Heydenen overgeven / gelijck wy leſen Rom. 1. Nadien hy in geen volck min goets konde voorſien dan in Sodoma?

Aſterius. Dat zijn voorwaer dingen die waerdich zijn datmenſe wel overweghe. Doch tot beſlupt / zal ick noch dit tegen werpen. Dat de leere van zooda- nich overmogen den menſch belet met ernſt hem te beraden / veel meer opſet te maken om ſich te bekeeren. Want niemandt ſich beraedt / veel min beſtaet om te doen dat onmogelijck is.

Of onſe leere goedt beraedt en opſet belet.

Euſebius. Wyſt ons / eer ghy die ſwarichept dingen wilt / eenen onwedergebozenen die ſich ongevepnſelijck beraedt / ende onbedriegelijck voor hem neemt ich te bekeeren. Wat hoeft ghy met lieden bekommert te weſen die men niet en vindt? daer zijnder wel die zulcks voorwenden zullen / ende zullen 't ſteecken op haer onmacht / op hare bedorventheyt / dat zy niet beter leven / zoo zy quanſuys garen wilden. Maer ziet op haer leven ghy ſult bevinden dat het geen ernſt is: want 1. ghy ſult ſien dat zy ſich niet eens quellen over hare verdorventheydt / geen begeerte noch verlangen hebben na de ghenade des H. Geeſtes / maer liever na 't geene dient tot hare zondige begeerten. 2. Wanneer ſchoon haer conſcientie haer begint t'overtupgen / zy ſullenſe ſoecken te ſuſſen in plaetſe van naeuwer t'onderſoecken ende op te wecken. 3. Als zy ſchoon eenichſins aengevoert werden van haer herte tot wat goets / terſtont zijn ſy moede / zy en hebben geen luſt dat laſtich jock te dragen. Ick hebbe (wel zal iemant zeggen) maer ick ben te verdorven / ick en kan niet. Seght ghy dit oprechtelijck (ſegh ick wederom) toont u luſt in dat goedt waer toe ghy noch eenige benaemheydt hebt / onderſoeckt wel naeu waer ghy noch pets vermoocht / ghy ſult noch wat vinden tot mijdinge van quade ſtucken / tot betrachtinghe van voorderlijcke goede wercken: doet daer in neerſtigheyt / ende gebruyckt voorts de upterlijcke middelen tot bekeeringe met allen vlijt. Doch hier ſpringen zy

metter haest te rugge als een loose boge / ende so lange het met vleeschelijcke insichten op die streecke wel voort gaet schijnen sy aen te houden / maer als het daer tegen begint te stooten ist gedaen. Isser pemant die de sonde moede werdt ende hem oprechtelijck beraedt ende voor hem neemt sich te bekeeren / die en heeft gheen reden om moedeloos te wesen : Is sijn voornemen en beraet ongeveynst / 't is een beginsel van weder-geboorte / ende ten sal niet sonder gebedt wesen : een ernstig gebedt en sal niet sonder verhoringe wesen Mat. 7. 7. ende soo sal hy mogen machtich werden in den Heere ende inde sterckte sijner kracht.

HET TWEEDE STUCK,

Van de verkiesinghe ende verwerpinghe.

Lasteringe tegen onse leere van de Predestinatie beantwoordt.

Asterictus. In u-lieder leere van de verkiesinge ende verwerpinge steckt meerder swarigheyt : nadien ghy-lieden dijft / dat Godt het meestendeel der menschen ter verdoemenisse geschapen heeft.

Eusebius. Ghy en moet niet oordeelen Astericte, na het lasteren onser vpanden / maer van ons selve ons gevoelen verstaen.

Asterictus. Uwen Beza spreeckt nochtans soo / gelijck Coornhert aenwijst L. 1. C. 1. Sect. 4. 10.

Eusebius. Beza 't is waer heeft eenige harde manieren van spreecken / die de bestrijders van de ghenade Godts niet wel en smaecken: doch de selve en konnen ock niet verdragen de klare woorden Pauli Rom. 9. 11. 12. 13. 15. 16. 18. 22. Aengaende Bezæ manieren van spreecken / even die woorden die Coornhert aentreckt / werden verklaert met ontdeckinghe van der partijen lasteringen / door Triglandium in sijn verdedinge van de Leere ende Eere, &c. het boeck is u wel bekent / ghy konnet eens nasien.

Asterictus. Calvinus die meer in handen is ende gelesen werdt / segt mede / dat Godt eenige menschen prede-

predestineert ter salighept/ andere ter verdoemenisse/ na Coornherts verhael.

Eusebius. Wel hoe! is dat qualijck ghedaen? wilt ghy dan gantsch geen Predestinatie bekennen? heeft Godt niet te voren den eenen de saligheydt den anderen de verdoemenisse toe-gheschickt? Hoort Paulum spreecken Rom. 8. 29. 30. Die hy te voren gekent heeft die heeft hy oock te voren gheordineert den beelde sijns Soons gelijckformich te zijn. Ende die hy te voren gheordineert heeft dese heeft hy oock geroepen, &c. Eph. 1. 5. Hy heeft ons te vooren verordineert tot aenneminge tot kinderen. Soo lesen wy aen d'ander zijde / van vaten des toorns ten verderve bereydt, ende met groote lanckmoedigheyt voort gebracht: die ghestelt werden tegen de vaten der ghenade die van te voren ter eerlijckheyt bereyt zijn Rom. 9. 22. 23. Ende Petrus spreeckt van menschen die hen aen het woordt stooten, onghehoorsaem zijnde, waer toe sy oock geset zijn, 1 Pet. 2. 8. Wien Judas gelijck is / Epist. vers 4. zegghende: Daer zijn sommige menschen ingeslopen, die eertijts tot dit selve Oordeel te vooren op-gheschreeven zijn. Soodanighe woorden lupden wy hardt in teere oren/ ende zoo dat Calvinus niet harder en heeft ghesproocken. Sult ghy nu oock de Schrifture berispen?

Asterictus. Ick en wil de Predestinatie niet ontkennen/ maer ghy-lieden stelt se soodanich / dat se oorsake zy der saligheyt in de eene ende der verdoemenisse in de andere.

Eusebius. Het leste is valsch / te weten dat wy de Predestinatie stellen als oorsaecke van yemants verdoemenisse. Ja seggen ter contrarie / dat Godt niemandt ter verdoemenisse predestineert/ dan die alrede voor hem verdoemelijck werdt aengemerckt.

Asterictus. Sult ghy dan wel derven seghen met de belijdenisse der Hansiten/ dat Godt geen menschen gepredestineert/ geschickt ofte geschapen heeft op dat zy souden verdoemt werden / noch gheordineert heeft haer zonden of sondich leven om haer te brenghen tot verdoemenisse?

Eusebius. Dat Godt gheen menschen gheschapen

heeft op dat sy souden verdoemt werden / seggen wy volmondich upt / ende selfs die geene die de hardtste manieren van spreechen gebruycken / ontkennen / dat het eynde van de scheppinghe sy het eeuwige verderf. Het is wel soo datmen somtijdts sulcke woorden ontmoet / die de lasteraers met eenighen schijn op zulcks misduyden / onder welcken Calvini woorden veel voorkomen / Instit. B. 3. cap. 21. S. 5. dat niet alle menschen in ghelijcke conditie gheschapen werden, maer tot een van beyde eynden, namelijck, tot het leven ofte tot de doodt. Doch nadien de selve Calvinus niet en wil lijden / datmen het eeuwige verderf een eynde der scheppinge zal noemen / Ad Calumn. Neb. Art. 1. Soo kanmen licht beslupten / dat hy in de eerste plaetse spreeckt niet van het eynde waer op de scheppinghe siet / maer van het eynde waer toe sy uytvalt ende waer toe de menschen komen. Ende hoe komen de sommighe tot het verderf? Calvinus seght wederom / datmen in de scheppinghe geen oorsaecke des doodts sal vinden: ende dat den mensch, die van natueren goet is gheweest, door zijn eygen schult verlooren gaet. Ibidem Art. 1.

Asterius. Nochtans / als Godt menschen schept / weleker zonden of zondigh leven hy geordineert heeft om haer tot verdoemenis te brengen / hy scheptse ghenoechsaem tot verdoemenisse: ende daer op schijnt de belijdenisse te sien.

Eusebius. Ick mercke wel waer op de belijdenisse siet / ende datse over zijds eenighe Schrijvers heeft willen brandtmercken. Nochtans wordt daer in een groote valscheyt gepleecht / even of pemandt leerde / dat Godt / der menschen verdoemenisse hem tot een eynde voorstellende / haer zonde ordineerde / om haer daer toe te brengen. Voorwaer dat pemant dat wilde schrijven / onse Hercken zouden hem daer in zelve tegenspreechen. Ick weet wel dat zulck gevoelen Calvino wordt te last gelept / maer dat het t'onrecht ende valscheljck geschiedt / hebben de Professoren van Leyden klaerlijck bewesen / in haer Censure op de belijdenisse der Remonstranten Cap. 5. op't eynde. Ende ick segge rondt upt met haer: Dat Godt ten hoochsten goet ende rechtvaerdigh zijnde, ende het quade ten hoochsten

hatende,

haetende, niemant en kan uyt kracht van zijne schickinge tot het begaen der zonde ordineren ofte oock eyndelijck dwingen.

Asterictus. Bekent ghy-lieden dan dat den mensche van Godt gheensins tot de zonde ghenootsaeckt en is?

Eusebius. Ja wy bekennen 't ende zeggh̃en 't wel plat upt. Want wy leeren / dat Godt den mensch gegeven heeft in de eerste scheppinghe zoodanige gaven / waer door hy de zonde konde mijden: dat hy Adam niet en heeft onthouden nochte ontrocken 't geene noodigh was om de zonde t'ontgaen zoo hy gewilt hadde: ende verklaren vervloeckt / die gevoelt dat Godt in quade dingen den menschе door een verborgen bepalinge drijft tot het geene in sich selven zonde is: zeggen voorts / dat den mensch gantsch en al wyp willich Godts gebodt heeft overtreden / dat is / alsoo dat hy werckende upt voorgaende keur met beraedtslaginge / het quade heeft verkoren en ghedaen zonder daer toe eenichsins gedwongen ofte ghenoodtsaeckt te wesen. Soo dat Godts werckinghe in den val des menschen als zoodanich / niet anders is dan toelatinge / den menschе niet hinderende / nochte dadelijcke wille gevende om de zonde te mijden: 't welck oock geen wonder en was / nadien het den mensch niet en versochte / ende het vermoghen dat hy hadde niet waer en nam. Godt en heeft den mensch niet verlaten / op dat hy hem verliete / maer heeft den mensch verlaten om dat hy hem verliet.

Asterictus. Ghy hebt diergelijcke redenen eens gebruycht tegen eenige partijen / die doch meenden dat ghy daer mede van het gemeen gevoelen uwer Kercken afweecht ende hen naerder quaemt dan andere van uwe soorte.

Eusebius. Ten is my noch niet vergheten / oock heucht my noch dat het hen geweldich vreemt scheen en de verre buyten haer verwachten was. Doch dat moet ghy toeschrijven den Laster-geest die in zulcke lieden steeckt / ende haer zoo overdwers voert / dat het hen verdriet schijnt te wesen als wy ons zoo konnen verklaren / dat hen de lasteringen werden afgesneden;

genepcht zijnde liever blindelingh te blijven lasteren dan ons ghevoelen recht te verstaen. Wilt ghy doch weten of ick zoo spreecke voor my zelven alleen / of na 't gemeen gevoelen / leest de Censure van der Remonstranten belijdenisse Cap. 7. ende Molinæi ontledinge van de Arm. Leere, Cap. 6.

Asterictus. Ick moet die boecken eens nasien; maer sult ghy oock niet willen bekennen / dat / volgens u-lieder gevoelen / Godt de menschen gepredestineert ofte geschickt heeft om te verdoemen?

Eusebius. Geensins / ende dit blijckt genoech uyt het voorgaende: want menschen schicken om te verdoemen / ofte op dat zy souden verdoemt werden / dat ware soo veel / als ofmen menschen van doen hadde om te verdoemen / ende zy daer toe uytgeschickt moesten werden gelijck Hout en Turf om Vyer te maecken. Eygentlijck en werden de menschen niet de verdoemenisse / maer de verdoemenisse werdt den menschen toegeschickt / als die door de zonde de selve waerdich zijn.

Asterictus. Ghy stelt immers de Predestinatie ten leven als oorsaecke der zalichept / zoo moet dan / na de natuere der contrarie dinghen / de Predestinatie ter doodt oorsake wesen van de verdoemenisse; ende daerom mach te recht gesept werden / dat eenige menschen / na u-lieder gevoelen / gepredestineert werden op dat zy souden verdoemt werden.

Eusebius. Verstaet ons recht / ghy sult de ydelheyt van dit beslupt haest mercken. Wy leeren niet dat Godt in zijne Predestinatie daerom voorneemt menschen te scheppen / op dat hy de eene zalich maecken de andere verdoemen zoude: ofte oock niet / dat hy voornemende wat menschen hy scheppen wil / daer by dan den eenen ten leven den anderen ter doot predestineert / bloteliick als menschen aengemerckt: maerdat Godt na zijne alwetenheyt den val des menschelijcken gheslachts voorsiende / de menschen hem voorgestelt heeft als gevallen / als in de zonde / onder dē bloet ende toorn leggende / zijnde alle kinderen des doodts / die niet en konnen / van wegen hare bedorventheyt / Godt soecken / veel min eenighen middel konnen bedencken ofte

geven

zeven waer dooz zy wederom mochten opgerecht en-
de versoent wozden: ende dat Godt upt soodanighe
menschen / den eenen voorgenomen heeft tot de zalig-
heyt te brenghen dooz onverdiende genade in Chzisto/
den anderen soodanighen genade niet mede te deelen
waer dooz zy krachtelijck tot de zalichepdt souden ge-
bzacht werden/ ende die om harer zonden wille met de
eeuwige doodt te straffen. Daerom is de Pzedestina-
tie ten leven oozsaecke der zaligheyt/want upt de selve
bloepen oberverdoemelijcke menschen / de middelen
ende krachten waer dooz zy seeckerlijck ter zaligheyt
geraecken: maer de Pzedestinatie ter doodt vindt de
zonde ende doodt-waerdigheyt in den mensche / ende
veroozsaecktse niet/ maer alleen en weertse niet / ghe-
lijck Godt daer toe geensins gehouden is: ende doet
hem als een rechtvaerdich Rechter tegen hen in't ge-
richte treden.

Asterictus. Soude Calvinus ooch binnen die palen
blijven?

Eusebius. Dit zijn sijne eyghene woozden in zijnen
Bzief vooz zijn Tractaet van de Pzedestinatie: De
genadige verkiesinge Godts, waer door hy hem selven,
uyt het verloren en verdoemde menschelijck geslachte,
aenneemt die 't hem belieft heeft, is dus lange van ons al-
hier geleert en gelooft. Meer getuygenissen moocht gy
vinden / in Molinæi ontledinge van d'Arminiaensche leer
in't byvoeghsel van Cap. 13. Coornhert verklaert/ B. 1.
C. 1. sect. 4. soodanigh het ghevoelen te wesen van
onse Hooft-leeraren / waer onder hy Calvinum en
Bezam noemt: want hy seght dat onse leere van de
Erf-zonde / den grondt is van de Pzedestinatie die
wy leeren. Waer upt blijckt/ dat hy hem selven tegen
spzeeckt/ als hy onse Leeraers te laste leght/ dat God
(na haer ghevoelen) den goeden menschе gheschapen
heeft ten verderve. Voozwaer steunt de leere van de
Pzedestinatie op d'Erf-zonde / zoo moet volghens de
selve leere Godt in de Pzedestinatie den mensch als
gheschapen ende alreede ghevallen en zondich aenge-
merckt hebben; zoo dat de Pzedestinatie in oozde moet
gevolght wesen na het voornemen van scheppen ende
na het voorsien van den val ende zonde.

Asterictus. So en sult ghy dan niet ontsien te bekennen/het gene de Hansiten belijden/te weten: Dat God alle menschen geschickt ende geschapen heeft tot een behouden eynde?

Eusebius. Hoe verstaet ghy dat scheppen van alle menschen?

Asterictus. Ick verstae het van het scheppen onser eerster voor-ouderen in welken alle menschen geschapen zijn als in de worteI waer uyt sy zoudē spruyten. Ende daer op siet oock der Hansiten belijdenisse/dewijl sy spreeckt van het scheppen dat voor den val gaet/ende op de kant wijst op Gen. 1. 27. Godt schiep den mensche hem tot een beelt, &c.

Eusebius. Op die wijse bekennet Calvinus zelfs/dien de partijen so garen lasteren; want hy zegt uytdruckelijck/dat den menschē aensien van de reyne nature/ja van de uytnementheyt waer mede hy verciert was/ter zaligheyt was geschapen. Siet oock onsen Catechismum daer van/Vrage 6. Oock heeft Coornhert het zelve in Bullingero gemerckt/wiens woorden dese zijn: Soo en gebrack dan den mensche in het eerste geen dinck tot de volkomen volmaecktheyt, so dat aldus oock een blint man mochte gewaer worden dat de mensche niet en zy tot de doodt ende het verderf maer tot het leven ende volkomen salicheyt ofte geluckicheyt geschapen. Decad. 3. Serm. 10. Dese woorden stemmen wy ganschelijck toe/ende laten toe dat se van alle menschen/voor soo veel zy in Adam waren/verstaen werden/gelijck Adam zijne volmaecktheydt ende gaven ontfanghen hadde voor alle sijn afkomste in dien hy niet gesondicht en hadde.

Asterictus. So moeten dan alle menschen ter saligheyt zijn gepredestineert/segt Coornhert.

Eusebius. Dat is een subtiliteyt zulcken man waerdich. Is dan de Predestinatie ende scheppinge een selve sake? ofte is het met beyden even-eens gestelt? waer leert zulck Gods woort? Doch dese losse klapperije is voor desen ontdeckt/soo dat nu onnodich is daer op te staen.

T'samenspr. 2. C. 6. in begin.

Asterictus. Het is waer/ick ghedencke het noch wel.

Eusebius.

Euſebius. Op dat wy dan voortgaen / ghy hebt nu verſtaen konnen / dat wy mogen zeggen ende ons eygen leere mede-brengt: Dat het verderf komt upt den menſche ende geenſins upt den goeden Schepper.

Laſteringe aengaende de kinderen der gelovigen beantwoort.

Aſterictus. Ick hebbet wel verſtaen / ende gemerckt dat veele laſteringen der partyen op die wyſe afghesneden werden. Nochtans daer mede zyt ghy noch niet vry: want het wordt u-lieden qualyck afghenomen / dat ghy ock de onnoſele kinderkens ſtelt onder de Predeſtinatie ter verdoemeniſſe / zoo dat ſy ock in haer kintſheydt en aen Moeders borſten ſtervende ſouden verdoemt werden: gelyck Coornhert Calvino op-ſegt.

Euſebius. Dat yemandt onnoſele kinderkens onder de verdoemeniſſe ſtelde / het ware onghetwyffelt eenen gruwel: maer waer zyn die onnoſele kinderen? zyn ſy niet alle voor Godt verdoemelyck? hebben zy niet alle in ende met Adam de zonde ende doot behaelt / zynde van naturen kinderen des toorns? de tegenſprekers raſen hier te vergeefs / nadien wy de leere van de Erf-zonde krachtelyck beweſen ende beweert hebben. Die dan verdoemelyck zyn voor God / wat onrecht zoude het weſen ſo ſy verdoemt wierden? Nochtans wy hebben beter trooſt ober onſe kinderen / ſo dat wy aen der gener ſalicheyt die in haer jonkheydt ſterven niet en hebben te twyffelen; nadien de kinderen der gelovigen Voor-ouderen ende onder de baniere Chriſti geboren / heyligh zijn, in Godts verbont zijn, des Heeren zijn, 1 Corint. 7. 14. Gen. 17. 7/ 10/ 11. Ezech. 16. 20. Ende ſulcken komt her Coninckrijcke der Hemelen toe, Matth 19. 14. Het is wel ſo / dat veele uyterlyck in het verbont zijn / die geen zalige vrucht upt het verbont genieten / doch zodanige exemplen en werden nopt / in kinderen onder het verbondt geboren ende ſoo in haer kintſheit ſtervende / aengeweſen / nochte yets gezeydt waer upt men zulcks zoude konnen vermoeden. Waerom ock de Nationale Synode van Dordrecht wel ront zeght: Dat men aen der zodaniger verkieſinge ende zalicheydt niet en moet twyffelen / Can. van de prædeſt. art. 17. De woorden Calvini ſtaen op kinderen der

Hey-

Van kinderen der gener die buyten het verbondt zijn moeten anders oordeelen dan van bondtgenoten kinderen.

Heydenen ende ongeloovigen; dat hy van sulcke/ als eerst geseyt is / spreecken soude / en is noch nopt bewesen. Die het nu ongerijmt acht dese leste onder de verdoemenisse te stellen / moeste eerst goet bewijs gheven dat sy daer van verlost zijn / 't welck ick dickwils gewenscht hebbe te sien / maer nopt ontmoet. Nietemin dien het wat te hardt valt met Calvino te spreecken / ende soo vyymoedigh de sententie te vellen / die mach Gode de saecke bevolen laten / want die buyten zijn oordeelt Godt / seght Paulus 1 Corinth. 5. Desen wegh heeft Menso gehouden tegen de Weder-doopers / Emd. Prot. Act. 50. Red. 3. Dien veele navolgen / ende men kanse daer in niet mispryysen. Nochtans moet dit vast gehouden werden ter eeren van Godts ghenade / ende op dat de gheloovighe Godts barmhertighedt beter erkennen ende roemen: Datter een groot onderschepdt is tusschen de Kinderen des Verbondts / ende de Kinderen buyten het Verbondt. De Kinderen des Verbondts staen onder de beloften van zaligheydt / van d'andere vindtmen geen belofte. Waneer ghyse malkander wilt gelyck reeckenen / waer zal dan dat onderschept blijven / dat der ongeloovighen kinderen onrepn / der geloovighen kinders heylich heeten / 1 Corinth. 7. 14. Als Godt Abraham beloofde / zijn Godt ende zijns zaets Godt te wesen / ende dat met de besnijdenis verzegelde oock aen de acht-daechsche knechtkens / stellende met dat selve een onderschept tusschen besnedene ende die den voorhuydt hadden / tusschen Israel en alle Heydenen / Gen. 17. Deut. 32. 9. heeft hy niet klaerlijck getoont / dat beyde Kinders ende Ouders onder den Heydenen / verre waren van de privilegien / die beyde Kinderen en Ouders onder Godts volck genieten? Hier by komen de woorden Pauli die boven alle tegen-sprake zijn / want als hy seght Eph. 2. 12. dat de Heydenen die van de Joden genaemt wierden voorhuydt / waren sonder Christo, vervreemt van het burgerschap Israels, ende vreemdelingen vande verbonden der belofte, geen hoope hebbende, ende sonder God in de werelt. Hy verstaet de Kinderen neffens de Oude / welcke hy vers 13. seght na-by ghevvorden te zijn / soo sy te voorens verre

Siet oock r'samenspr. 5. cap. 3 over Eph. 2. 12. 13.

verre waren. Niet alleen de Oude dan/ maer oock de kinderen der Heydenen zijn buyten Christum ende verre/ &c. Ende zelfs de kinderen en werden niet nayp dan wanneer zy met de Ouders in 't verbondt gestelt/ in Christo opgenomen / door Christi bloet geheyligt werden.

Asterictus. De kinderkens en weten immers goedt noch quaedt Jon. 4. 11. Deut. 1. 39. hoe kanmen die onnooselen Schaepkens buyten de zaligheydt slupten?

Eusebius. Ick segge noch eens / laetse Godt bevolen zijn / wiens diepe ende rechtvaerdighe oordeelen/ wiens verborgene ende hooge weghen ons niet toe en komt te beknibbelen. Doch ghedenckt altijdt dat de kinderen soo onnooselen niet en zijn ofte zy en hebben een dooselen verdoemelijcken aert / zoo lange den geest der wedergeboorte den selven niet wegh en neemt: zoo dat geen kinderen om haer onnooselheydt / maer alleen door Christi bloedt ende Geest behouden konnen werden. Ock en moet ghy soo verre niet loopen door onvoorsichtige barmhertigheyt / dat ghy de Christenen soudt verbieden beter hope te hebben van hare / dan van Heydensche kinderen : nadien doch Godt even daerom oock onsen kinderen het zegel des verbondts wil gegeven hebben / op dat wy zijne genade over de selve / daer andere buyten het verbont zijn / niet min dankbaerlijk als heugelijk souden voor oogen houden.

Asterictus. Wat hebben die kinderen der Heydenen meer misdaen dan de onse? Ofte waer in zijn zy verdoemelijcker?

Eusebius. Daer en is geen onderschept tusschen beyden/ dan die Gods genade maeckt: gelijck oock tussen ons ende de Heydenen ofte verreemde volckeren geen onderschept wesen en soude / haddese des Heeren genade niet gemaeckt. Hoedt uwe ziele wel Astericte, dat ghy teghen Gods klare woort niet en murmureert/ voornamelijck in een saecke waer in hy wil dat wy bysonderlijck zijne goedtheydt over ons sullen erkennen en roemen. Wat hadden de kinderen van d'eerste werelt / van Sodoma ende Gomorra meer misdaen dan de kinderen van Ninive? Nochtans als God Ninive verschoonde / het was ten deele om dat hy hem der

kinde-

kinderen ontfermde Jon. 4. 11. maer in d'eerste Werelt / ende in Sodoma en Gomorra en heeft hy oudt noch jong aengesien / de jonge soo wel als d'oude bedorven. Wilt ghy daer tegen oock murmureren?

Of de dadelijcke sonden alleen oorsake zijn der verdoemenisse?

Asterictus. De oorsake van 's menschen onheyl en verdoemenisse is 's menschen vyp willig verkiesen van de duysternisse / 't bewilligen der sonden ende 't leven in de selve Joh. 3. 19. Jac. 1. 15. gelijck de belijdenisse van de Hansiten spreeckt. Soo en wordt dan niemant om d'Erf-sonde verdoemt.

Eusebius. Ick antwoorde / datmen nopt en sal bewijsen / dat dese gemelde dadelijcke sonden alleen / ende van d'Erf-sonde afgeschepden / oorsaecke zijn van de verdoemenisse : d'aenghewesen plaetsen en leeren 't oock niet. Ter contrarie werdt gesept / Joh. 3. 36. van den ongeloovighen : Dat den toorn Gods op haer blijft : waer mede getoont werdt / datse nu niet eerst op haer en komt / maer al te voor ghekomen was. Waerom Paulus Eph. 2. 1 / 2 / 3. de verdoemelijckheyt der Epheser ende aller menschen buyten Christum / niet alleen en stelt in hare werckelijcke overtredingen / maer oock daer in / datzy van natuuren waren kinderen des toorens : Siet meer hier van in 't schrift dat ick u heden heb gegeven / Cap. IV. over de plaetse 2 Cor. 5. 10. Aengaende Jac. 1. 15. daer op is voor desen soodanige antwoordt ghegeven die hier genoech is. De woorden Christi Joh. 3. 19. zijn de Hansiten schadelijck / hoewel zy daer voordeel in soecken : want de Heere noemt hem zelven het licht dat in de Werelt gekomen is, te kennen gevende dat de Werelt geen licht kan genieten dan van hem / soo dat de Werelt niet dan duysternisse en is, Eph. 5. 8. ende nadien zijn licht een licht des levens is, Joh. 8. 12. soo is de duysternisse des Werelts een duysternisse des doodts / ende die daer in zijn sitten in de schaduwe des doots, Matt. 4. 16. Wanneer dan Christus / het licht der Werelt, in den Euangelio werdt voorgedragen / ende niet aengenomen door den gheloove / Christus en seght niet dat de menschen in de duysternisse des doodts vallen / maer hy seght : Sy hebben de duysternisse liever ghehadt dan het licht, dat is / zy hebben liever de duys-

ster-

sternisse willen aenhouden ende daer in blijven / dan
ny volgende de zelve verlaten. Waer uyt volgt / dat
hare verdoemenisse niet dan eerst veroorsaeckt werdt
als zy Christi licht / haer aengeboden zijnde / versma-
yen: maer dat de verdoemenisse alreede op haer lach.
Die dit niet wil toestaen / zal moeten zeggen / dat nie-
mandt verdoemelijck en is voor dat hem Christi licht
s aengeboden ende hy het zelve verwerpt: ende also
n zoude hem Christus niet aengeboden worden / om
hem van de vernoemenisse waer in hy leyt te verlos-
en / op dat hy niet eyndelijck daer in en verga / maer
lleen om hem te behoeden dat hy niet / daer buyten
ijnde / daer in en kome. Welckers ongerijmtheyt gy
chtelijck kondt mercken. Wat is dan dat gheseyt:
Dit is de verdoemenisse dat de menschen de duysternisse
ever gehadt hebben dan het licht? Het is zoo veel als
fmen zepde tot eenen siecken: Dat is u doot dat ghy de
Medicijne niet aenneemt. De sieckte is hem de oorsake
an de doot / ende de versmadinge der Medicijne voor
oo veel / dat / het gene de sieckte mochte tegen gaen /
oerdt verworpen ende zo de sieckte haren gang gaet.
In de zonde is de zaecke noch swaerder: want den
nensch / de oorsaecke der verdoemenisse in hem heb-
ende / en laetse niet alleen haren gang gaen met de
eestelijcke Medicijne te versmaden / maer voegt nieu-
we schult daer by / verswaertse ende verdobbeltse. Om
u te beslupten: nadien de oorsake der verdoemenisse
n den mensch is eer hem 't licht werdt aengeboden / so
n is de versmadinge des lichts en verkiesinghe der
upsternisse niet alleen de oorsake: zo blijft noch t'on-
ersoecken van waer die oorsaecke haer begin heeft:
welck Christus hier niet uytdruckt / maer hy doet
et zeer klaer Joh. 3. 3. 5. 6. waer hy leert dat alrede
an der geboorte aen oorsaeck in den mensch is / waer-
m hy niet ten Coninckrijcke Gods kan ingaen. Hoe
erre nu Godt tegen der Heydenen kinderen wil pro-
edeeren / laten wy Gode bevolen / wetende dat hy al-
es wijselijck ende rechtvaerdelijck doet. Ondertus-
chen die haer van de salicheit willen versekeren / moe-
ten eerst bewijsen / dat zy oock den Geest der weder-
geboorte gheniten: maer waer salmen dat bewijs
oecken?

Asteri-

Of Godt bereydt staet alle menschen zijn verbont te laten genieten.

Asterictus. Ten minsten moet ghy toestaen/dat God alle menschen gereedt is/ soo veel in hem is/ zijn verbondt te laten genieten/ selfs oock de gene die het nopt en genieten / ende soo oock de Heydenen met hare kinderen.

Eusebius. Voor soo veel sta ick het toe / dat hy niemandt daer van uytslupt die lust daer toe heeft / die zijn aengesichte soeckt: ende dat hy alle volckeren met hare kinderen gereedt is daer toe te ontfangen / wanneer zy het begeeren. Maer niet soo verre / dat hy selve alle volckeren tot genot des selven verbonts soude bewercken willen. Want soo moeste hy alle volckeren zijn verbont bekent maecken/ende daer-en-boven door zijnen Geest haer trecken. Maer hoe veel volckeren zijnder die van beyden niet en hebben?

Asterictus. Hy heeft gewilt / dat het allen Creatueren ofte volcken soude bekent gemaeckt worden/ ende daerom geboden dat zijn genade/ liefde ende vriendelijckheydt door de Euangelische Predicanten souden verkondicht/ende aengeboden worden/ Matth.28.19. Marc. 16. 15. Eph. 3. 9.

Eusebius. Heeft Godt soodanigen berept-willicheyt altijdt gehadt?

Asterictus. Altijdt: want wanneer hyse niet altijd ghehadt hadde / ghy kondet my toekeeren aengaende den tijdt des Ouden Testaments/ de swarigheden die ick uyt de eyghenschappen Godts konde maken aengaende den tijdt des Nieuwen Testaments.

Eusebius. Dat soude gewis geschieden / want heeft Godt die berepdt-willighepdt niet ghehadt in 't Oude Testament / het en kan niet strijden tegen eenige zijne eygenschappen de selve niet te hebben: nadien het gene met eenighe zijne eyghenschappen strijdt / nopt in Godt kan wesen / noch gheweest hebben. Maer hoe qualijck bewijst gy sulck een berept-willighept? want ghy wijst my maer op het gebodt dat in het Nieuwe Testament ghegeven is. Siet dan terstont in den inganck de lossighept uwer dzijvinge: nadien ghy uyt het gheheele Oude Testament geen een ghebodt hebt konnen vinden / dat allen volckeren Godts verbondt ende genade moeste aengheboden werden. Nopt heb-

ben

Nopt hebben de Priesters/ Lepiten/ Propheten/ daer
oe last gehadt. Daerenteghen leestmen uytdrucke-
jck/ dat Godt alle Heydenen heeft laten wandelen haer
ygen wegen, Act. 14. 16. hy Iacob zijne woorden be-
ent maeckt; Israël sijne insettingen ende sijne rechten.
lso en heeft hy geenen volcke gedaen: ende sijne rech-
en die en kennen sy niet. Ps. 147. 19. 20.

Asterictus. God heeft van den beginne der Werelt
en/ ende daer na in het geslachte Noahs/ het woort
er genade ende des verbondts/ voortgedragen: ende
eeft gewilt dat het van geslachte tot geslachte soude
oort geplant werden.

Eusebius. Wat konde dat baten den genen die dan
erst gebozen wierden als dat woordt onder haer ge-
lachte en volck geheel vervallen was/ ende de dup-
ernisse de overhandt hadde? de verepdt-willighept
ie ghy stelt moest in allen tijden wesen: sy moest dan
altijdt dit woordt openbaren/ ende nopt eenich volck
i dupsternisse laten sitten. Godt wilde (segt ghy) dat
it woordt altijt soude voort gheplant worden. Ja
aer hoe wilde hy't? hy en wildet niet selfs beschic-
en/ want soo soudet gheschiet hebben/ nadien hy al-
achtig is. Hy en wildet niet met de wille van eenig
ebodt/ want die konde maer plaetse hebben/ so lange
emant noch kennisse van dat woordt hadde en be-
uaem was anderen te leeren/ maer niet altijdt ende
ock dan als de gantsche landen en volcken afghe-
waelt waren. Dit willen sal dan ontrent soo veel in
Godt mogen wesen/ als wanneer de menschen seg-
en: Ick soude dit of dat garen sien, hoewel daer geen
pparentie toe en is: sal dat nu in God een rechte be-
epdt-willighept mogen heeten om den mensch soo
eel in hem is sijn verbondt te doen genieten?

Asterictus. Eer dat andere volckeren geheel waren
fgedwaelt heeft Godt Abraham gheroepen/ sijn
oorot gegeven/ sijn zaet vermeerdert tot een volck
emaeckt: daer van mochten het andere volckeren
eren/ gelijck ock Godt nopt de Heydenen van de
emeenschap Israels absolutelijck heeft uytgesto-
en/ ende veele aenkomelingen upt den Heydenen on-
er haer geweest zijn.

Eusebius. Soo en zal dan Godts verepdtwillichept over die volckeren niet anders geweest zijn / dan eenigen wille om toe te laten / ofte de saecke alsoo te voegen / dat zp sijn woozdt dat zelfs niet hebbende / van zulcke die onder haer verkeerden ofte onder welcken zp verkeerden / mochten dooz eenich avontuer verstaen / ende dat aennemende met Israel gemeenschap hebben : maer geensins om haer ozdinair / publijck / ende in 't gemeen zijn woozdt declachtigh te maecken. Doozwaer men zal nopt vinden dat de aenkomelingen dooz eenighe ozdinaire beschickinghe ofte ozdinantie Godts / maer alleen dat zp dooz d'een of d'ander toeval (om menschelijck te spzeecken) tot kennisse des woozdts ende gemeynschap met Israel gekomen zijn. Maer wat raedt dan met die geene die zoodanige toevallige gelegenthept niet en hadden om van eenigen Israelijt pets te leeren ? diens gelegenthept niet mede en bzacht met pemant der zelver te doen te hebben ? Wat raedt met die Heydenen die soo verre van daer gelegen waren dat zp van Israel / dat Israel van hen / geen kennisse en hadde / hoedanige veele ende verre het meeste deel waren ? Hier moet ghy stom staen Asterickte, ende met Paulo uptroepen : O diepte des Rijckdoms beyde der wijsheyt ende der kennisse Godts ! hoe ondoorsoockelijck zijn sijne oordeelen, en onnaspeurlijck zijne weghen ! Rom. 11. 33. Dit is d'oozsake dat Paulus segt : Dat Godt de Heydenen heeft laten wandelen in
Act. 14. hare wegen, Act. 14. 16. want wat is dat anders te seggen / dan dat hp haer / de leeringe tegen hare afgoderije ende blinthept dienstich / niet en heeft vergunt / maer met haer dwalende ende te met meer verbijsterende
Ps. 147. 19. 20. verstant heeft laten gewerden ? Ende dit ist dat David danckbaerlijck erkent / waer over hp met een heplige verwonderinge Godt looft / dat hp so veele volckeren voozby gaende eñ haer selven latende / sijn volk Israel zijn woozt / zijn wegen bekent maeckte. Hoe veele verschelen van dese heplige beweginge Davids veele onser Chzistenen ! dewelke ofte Godts genade allen menschen even verepdt willen hebben / ofte murmureeren / als of Godt die menschen ongelijck dede / ende Godts oozdeelen beknibbelen. Daer David oozsaecke vondt

Godts

Godts bysondere genade te roemen / daer nemen sy
oorsaecke van knorren en klagen / verdupsterende al-
soo ende schande aen doende de vriendelyckheyt die
haer Godt boven andere bewyst. O schandelycke
ondanckbaerheyt!

Asterictus. Ghy dwingt my by na mijn propoost te
verlaten: doch ick ben hier om te leeren / moet daer-
om noch al aenhouden. Wat seght ghy dan van den
tijdt onder het Nieuwe Testament? daer is immers
een gemeen gebodt gegeven van alle volckeren te pre-
diken. Matt. 28. 19. Marc. 16. 15. Eph. 3. 9.

Eusebius. Sal dat ghebodt de berepdt-willicheyt
Godts betuygen soodanich ghy voorgeeft / soo moet
dat bewesen werden: dat de Apostolen / ende in haer
de navolgende Leeraers / in last is gegeven / ghesta-
dich ende sonder ophouden het Euangelium over al
te prediken: alsoo dat de Apostolen nu souden gaen
beginnen ende geen volck onversocht laten / ende over
al in de gantsche werelt sulcke ordre stellen: dat de be-
sieninge des woordts aldaer mochte blijven en vast
staen. Voorwaer ofte d'Apostolen en hebben sulcken
last niet gehadt / ofte sy hebbense seer qualyck uytge-
voert; nadien men in de handelingé der Apostolen en-
de in hare brieven niet anders en kan merken / dan dat
sy maer onder de omleggende volckeren ghepredickt
hebben: van Oost en West-Indien / van dese Noorder-
sche quartieren ende de Landen verre ten Zuyden / en
vindmen in 't minste geen blijck. Paulus overvloedi-
ger gearbeyt hadde dan alle d'Apostolen 1 Cor. 15. 10:
en stelt geen grooter breede van sijne reysen / dan van
Jerusalem aen ende rontom tot Illyricum toe, Rom. 15. 19.
Ghy moet oock bewijsen / dat neffens soodanig ge-
bodt / Godt oock wilde gehad hebbe om te beschicken /
dat het Euangelium allen menschen sonde gepredickt
werden. Want hoe kan hy gesept werden berepdt-
willich te zijn om soo veel in hem is sijn genade allen
menschen bekent te maken ende te laten genieten / als
hy selve niet de arbeyders uytstootet in den Ooghst
haer den wech baent / ende door sijne voorsienigheydt
tijdt en tot allen volcken doet in gaen: te meer om
dat sy doch wel wiste / dat de Leeraers allen

Mat. 28. 16. Marc. 16. 15. Eph. 3. 9.

volcken ende altijdt niet en souden predicken / het sy door eygen traechheydt ende onachtsaemheyt / het sy door ongelegenthept ende tusschen-loopende swarigheden? Maer dat Godt sulcken wille niet en hadde heeft d'ervarenthept geleert / nadien hy noch langen tijdt daer na veele volckeren heeft laeten in duysternisse sitten: hoedanige noch heden daegs noch veele zijn. Het gebodt dan van over al te predicken Matth. 28. 19. Marc. 16. 15. geeft d'Apostolen te kennen/dat sy niet meer binnen de palen Israels moesten blijven / gelijck de Propheten des Ouden Testaments: ofte gelijck hen selve te voren hadde belast geweest / dat sy niet tot de Heydenen moesten gaen noch in de steden der Samaritanen, maer tot de verloren schapen des huys Israels, Matth. 10. 5. 6. Maer dat voortaen so wel de Heydenen als de Joden het woordt moeste gepredicht worden; soo dat sy geen volck met namen hadden upt gesloten te achten / maer arbeyden moesten het Euangelium metter tijdt upt te breyden/ende sulcks hare navolgers by gevolch moesten bevelen en overgeven. Op die wijse hebben sy ghearbeydt / gaende nu by dit nu by dat volck / na dat hen Godt de deure opende / eerst by de naeste / daer na by verder-gelegen volcken / doch haer leven was alge-eyndicht als noch naulijcks het tiende deel der Heydenen verlicht was: waer na hare navolghers te met verder gekomen zijn in Asia / Africa / Europa / ende eyndelijck na verloop van eenige hondert Jaren in dese Landen / lange daer na in Polen/Pruysen/Russlant/ Denemercken / Noorwegen/ Sweden &c. Tegenwoordich sage men oock garen dat de achterste Landen van Africa/ de Indische Landen/ &c. mochten verlicht werden / doch hoe kleynen voortganck isser by sommige/ hoe weynich hope noch by den meestendeel? Upt dit ghesepde kan nu lichtelijck verstaen werden wat Paulus wil/ Ephes. 3. 9. zeggende: Dat hem genade gegeven is om alle menschen de verborgentheyt Christi te verklaren. Want men moet dat verstaen voor / allerley menschen / niet voor alle over al-; ten zy datmen Paulo alleen meer wil toeschrijven dan hy ende alle d'Apostelen met malkander

der gedaen hebben. Ja selfs als Paulus het woordt in Asia ende Bithinia te predicken voor hadde / den Geest en liet het hem niet toe / maer geboodt hem in Macedonien te reysen / Act. 16. 6. 7. 9. 't Is waer dat het woordt in die Landen na noch gekomen is / maer onderwijlen zijnder veele gestorven die de gelegenthepdt om Christum te kennen niet genoten hebben. Act. 16. 6. 7. 9.

Asterictus. Wanneer Paulus zegt: Godt verkondicht allen menschen alomme dat sy hen bekeeren, Act. 17. 30. Haer geluydt is in allen landen gegaen ende hare woorden tot de eynden der Werelt, Rom. 10. 18. Het Euangelium is ghepredickt onder alle de creature die onder den Hemel is, Coloss. 1. 23. De salichmaeckende genade is verschenen alle menschen Tit. 2. 11. Hy schynt te kennen te geven dat 't woordt der genade over al / by alle volcken is gepredickt. Act. 17. 30. Rom. 10. 18. Col. 1. 23. Tit. 2. 11.

Eusebius. Is dat de meeninge / 't is wonder dat d'Apostolen in hare schriften / ofte tot so weynige / ofte van so weynige gesproken hebben. 't Is wonder hoe so veel hondert jaren daer na geen voedtstappen opt van de vredeboden in 't meestedeel der Landen en zijn gebleecken. Den Apostel en wil dan niet anders seggen / dan dat het woordt niet meer in eenighen hoeck beslooten en was / maer in 't ghemeen sonder onderscheydt der volckeren wierdt voorgheselt / ende nu tot een groot deel was door-ghedronghen. Hoedanige maniere van spreecken in Godts woordt seer ghemeen is: soo leestmen Actor. 2. 5. Daer waren te Jerusalem Jooden woonende uyt allen volcke dat onder den Hemel is, nochtans veele volckeren en waren de Jooden niet eens bekendt: soo Predic. 4. 15. Ick sagh alle de levendighe wandelende onder de sonne, nochtans hadde Salomon maer een kleyn deelken des Werelts gesien. Siet oock Ezech. 31. 6. 13. ende 32. 4. so Coloss. 1. 6. Het Euangelium is tot u-lieden gekomen, gelijck oock in de geheele Weerelt, ende het brengt vruchten voort, gelijck oock onder u. Was het vruchtbaer in geheel de Werelt / geen volck uytgenomen? soo moesten uyt alle volken / hoe verre gelegen, Gemeynten zijn vergadert gworden /

't welck te openbaer valsch is. Soo dat eben dese plaetsen van u verhaelt u leeren konnen / hoe de generale manieren van 't spreecken in 't stuck der genade moeten verstaen werden.

Asterictus. Wat wonder ware het dat sommige het woordt ontfangen hadden en wederom laten vervallen?

Eusebius. Geen: maer dit en doet niet teghen my / ten sy ghy bewijst dat het allen volcken is gegeven / ende noch altijdt gegeven werdt.

Asterictus. Dat het niet altijdt blijft daer het gegeven werdt komt door de sonde der menschen / welcke Godt straft met wechneminge sijns woordts / Amos 8. 11. Matt. 21. 43. Apoc. 2. 5. doch ten schort niet aen Godts berepdtwilligheydt. Ende soo kan het geschieden / dat om de sonden eenich volck van Godts woordt berooft is / en blijft.

Eusebius. Voorwaer God en onthout ofte ontneemt niemant sijn woort / dan die het waerdich is. Doch wanneer Godt na de menschen soude te wercke gaen hy en moeste niemant sijn woordt geven: want alle sijn sy 't onwaerdich; nochtans hy verlicht het eene volck ende gaet 't ander voorby / ontfarmende wien hy wil, Rom. 9. 18. ende geen onderschept vindende in de menschen / hy maekt het na sijn behagen Matt. 11. 26. nimmermeer oorsaecke vindende in eenich volck om het selve te roepen / hy neemtse van hem selven / deelende eenen yegelijcken het zijne alsoo hy wil, Matt. 20. 15. Waer dan Godts berepdtwilligheydt zal ghestelt worden / om sijn verbondt en woort t'openbaren en te ghenieten te gheven / daer moet sy des menschen onwaerdigheyt oversien / anders en soudese zelfs Abraham nopt geroepen sijn geweest / want hy wierdt upt d'Afgoderije geroepen / Jos. 24. 2. 3. Soodanich een berepdtwilligheyt en heeft God niet over alle volcken.

Asterictus. Hy heeftse noch voor soo veel over die gene die sijn woordt niet en hebben / dat hy seeckere oorden stelt / na welcke hy alle menschen sijn woordt wil laten predicken soo het de menschen niet verhinderen. Want hy heeft aller herten ingeschreven eenige kennisse Godts / eenige Wet / met hope van belooninge en

vreese

vreese van straffe. Dese dingen onderhoudt hy om haer bequame hoorders des Euangeliums te maken en dan te roepen.

Eusebius. I. Het en kan niet ontkent worden / dat Godt veelen zijn woordt en verbondt mede-deelt sonder die orden te volgen / hy moet dan ten minsten een krachtiger berepdtwilligheydt hebben over soodanige / dan over die geene tegen welcke hy die orden hout. II. Dese orden is vergeefs / by den geenen die geen kennisse daer van en hebben. Wanneer Godt soodanighen orden stelde upt berepdtwilligheydt om den menschen zijn woordt en verbondt mede te deelen / hy moeste de selve bekent maecken / ende de meerdere verlichtinge daer onder beloven / het contrarie quaet verpghen: op dat de menschen haer dat eynde met meerder ernst mochten voorsetten / om door het goede ghebruyck van 't geene haer overich is tot kennisse des woordts der salichepdt te komen. Dewijl nu bekent is dat sulcks niet en geschiet / 't is licht te oordeelen / wat van dese berepdtwilligheyt die ghy dijft / sy te houden; te meer als ghy III. hier by gedenckt / dat nopt eenich volck ofte menschе na die orden tot meerder licht is gekomen / ende dat de geene die tot meerder licht gekomen zijn / door Godts genade (soo sy doch niet min onwaerdich en ongeschickt waren dan andere voor of neffens haer) verlichtet zijn en geroepen: gelijck ick voor / spreeckende van de kracht der bedorventheydt / bewesen hebbe. IV. De Hansiten leeren / dat niemant met sonde ofte schult geboren werdt: soo dat elck menschе sonder sonde is / tot dat hy tot redens gebruyck komende dadelijck sondicht. In soodanighen en is dan geen hinderinge waerom haer het Euangelium niet en soude verkondicht werden ende Godts woordt voorgedragen. Waerom en werdt hen dan het Euangelium niet gegeven? waerom het licht des woordts onthouden? waerom laetse Godt in dupsternisse opwassen? Hier sullen de Hansiten / soo sy niet moetwillens blindt zijn / moeten bekennen / dat sy ons sotteljck een berepdtwilligheydt Godts willen wijs maken om alle menschen / soo veel in hem is / zijn ghenaden-woordt en verbondt voor

te stellen ende laten genieten: nadien sy selfs bevinden dat hy het onepndige sodanige menschen niet en doet/ die doch/ na haer seggen / sonder schult of sonde zijn: maer de zelve tot de dupsternisse sonder remedie laet opwassen/ ende van jongs aen de Afgoderije en woestigheyt/ die de Heydensche ofte Turcksche staet mede brengt/ laet leeren.

Asterictus. De Voor-ouderen mogen het Euangelium versmaet hebben/ ofte swaere beletselen daer tegen gestelt / soo verre dat Godt daer in oorsaecke gehadt hebbe om haer en hare nakomelingen onder het licht ende de wet der nature te laten.

Eusebius. Dewijl de Hansiten/ gelijck nu gesept is/ dijven / dat niemant met sonde of schult gheboren werdt / sy en konnen sulck een oorsaecke niet stellen. Want hoe kan dat bestaen met Godts rechtvaerdigheyt/ dat onsondige ende onschuldige kinderen / om harer Voor-ouderen wille/ van de onnodige verlichtinge door het Euangelium souden berooft blijven / alsoo dat sy gelijckelijck in verstant ende in dupsternisse opwassen? Hoe kan dat bestaen met de woorden Ezech. 18. De sone en sal niet dragen de misdaet des Vaders? welcke de Pelagianen altijt tegen ons gebruycken. Ten anderen: soude God na die oorsaecke handelen/ waer soude het Euangelium/ waer soude Gods verbond gevonden werden? Isser eenich volck welcker Voor-ouders geen beletselen tegen het selve hebben gestelt? hadden het niet gedaen de Voor-ouders van de Ghemeynten te Romen / Corinthen / Ephesen/ &c? hadden het niet gedaen de Voor-ouders van Abraham? hadden het niet onse Voor-ouders hier, te lande ghedaen? Eyndelijck / het is wonder dat yemandt/ die de kinderen van sonde en schult vry hout / in haer Voor-ouderen gaet soecken de oorsaecke waerom haer Godt in dupsternisse laet opwassen: ende nochtans heftich tegen spreeckt die leeren / dat wy in Adam sonde ende schult behaelt hebben die ons Gods genade onwaerdich maeckt.

Asterictus. Lieve stelt my dan eens voor/ hoe ick dese geheele saecke sal vaten.

Eusebius. Wy seggen / dat de gheheele Werelt voor Godt

Godt verdoemelijck is, Rom. 3. 19. ende dat geen volck noch menschе eenige salighеyt heeft te hoopen / ten zy datter een nieu verbondt der genade met den menschе werde opgherecht. Doch dat de menschen zoo verkeert / verblindt en verbijstert zijn / dat zy Godt niet en soecken noch kennen / veel min in verbondt met hem soecken te komen. Godt en heeft wel hem selven niet onbetuyght ghelaten, op dat de menschen hem soecken souden of sy hem doch ghevoelen ende vinden mochten, Act. 14. 17. en 17. 27. Doch zy houden de waerheyt onder in ongherechtigheyt, verydelen in hare ghedachten, zy houden hen wijs ende worden dwaes, verwerren haer meer en meer in Afgoderye en grouwelen, Rom. 1. 21. 22. &c. soo dat hen het overighe licht ende de natuurlijcke wet niet anders doet dan d'onschuldt benemen, gelijck heden in 't I. Stuck / namelijck / Van de grootheyt der verdoventheyt geleert is. Soodanich siet Godt het menschelijck geslacht voor hem leggen / ende wanneer hy na sijn rechtvaerdigheyt soude handelen / hy soudese alle in haren bloede laten leggen / als die onwaerdich zijnde opgenomen te werden / niet en soecken / niet en begeeren tot beter staet te gheraecken. Nochtans God en wil niet sonder volck wesen / hy wil sich uyt den menschen een Gemeynte vergaderen die hy verlosse van de duysterniſſe ende hem tot een eygen volck bereyde. Hier komt dan het werck van sijn onstraffelijcke Predestinatie / waer door hy het eene volck rechtvaerdelijck voorby gaende / ende sijne eygen wegen / ghelijck het waerdich is / over gevende: een ander volck verkiest / sijn woordt en verbond geeft / ende zoo uyt sijnen bloede opneemt: niet om dat het beter is / maer om dat het den vryen Godt alsoo behaegt heeft. Hier van hebben wy een klaer exempel in 't volck Israel: want doe de Alderhoogste den volcken d'erffenissen uytdeylde, doe hy Adams kinderen van een scheyde; was Israël des Heeren deel: Iacob het snoer sijner erve. Deut. 32. 8. Dese selve sake / die heden in veeler oogen soo vreemt klinckt / werdt wel plat voorgestelt. Deut. 10. 14. 15. Siet des Heeren uwes Godts is de Hemel, ende de Hemel der Hemelen; de aerde, en al wat daer in is.

Hoe God in sijn verbondt sijn Predestinatiebewijst.

Deut. 32. 8.

Deut. 10. 14. 19.

Alleenlijck heeft de Heere luſt gehadt aen uwe Vaderen, om die lief te hebben: en heeft haer zaedt na hen, u-lieden, uyt alle de volckeren verkoren, gelijck het te deſen dage is. Vraegt men dan: Is niet het eene volck ſoo wel des Heeren als het ander? Ja ſeght Moſes/het is alles des Heeren. Doet hy dan niet alle volcken zijn genade even na weſen? Neen zeght Moſes/ hy heeft Iſrael verkoozen voor alle volcken. Wat vont hy in haer meer dan andere? Niet zegt Moſes/maer Godt heeft luſt gehadt in hare Vaderen/ heeftſe bemint ende haer zaedt verkozen. Dit zelve is Deut. 4. 37. Waer by/ hoort Deut. 7. 6. 7. 8. U heeft de Heere uwe Godt verkoren, dat ghy hem ten volcke des eygendoms zoudet zijn uyt alle volcken, die op den aerdbodem zijn. Waerom? De Heere en heeft genen luſt tot u gehadt, noch u verkoren, om uwe veelheyt boven alle andere volcken: want ghy waert het weynigſte van alle volcken. Waſſer dan eenige andere oorſaecke in Iſrael? Neen/ Godt en hadde geen oorſaecke dan in hem zelven/ namelijck om dat de Heere u-lieden lief hadde, ende op dat hy hielde den eed, dien hy uwe vaderen geſworen hadde. Dit werdt krachtiger gedrongen als Moſes zegt/Deut. 9. 4. 5. 6. dat Iſrael geenſins en hoefde te meenen dat Godt acht nam op hare gerechtigheyt/nademael het een halſtarrich volck was. Waerom Davids het volck publijckelijck leert ſingen Pſal. 100. 3. Hy heeft ons gemaeckt, (ende niet my) zijn volck en ſchapen zijner weyde: dat is/ wy en hebben deſe waerdicheyt niet verkregen door eenige onſe gerechticheyt ofte goede geſchicktheyt/ wy en hebben tot de zelve niets gedaen: maer Godt alleen door zijne genadige goedtwilligheyt. Misſchien mochte pemandt meenen/ al hadde Godt niets dat hem beweeghde in Iſrael/ dat hy haer nochtans ſo affonderde om der Vaderen wille/ ghelijck Deuter. 4. 37. en 7. 8. en 9. 8. ende 10. 15. der Vaderen ghedacht werdt. Doch dit wert ook genoech voorghekomen/ als de oorſaecke waerom Godt hem aen haren Vaderen verbonden heeft/ werdt geſtelt in Godts liefde/ ende zijn behagen: daer van komt die benoeminge Pſalm 105, 6. Ghy zaedt Abrahams ſijnes knechts,

Deut. 4. 37.
Deut. 7. 6. 7. 8.
Deut. 9. 4. 5. 6.
Pſ. 100. 3.
Pſ. 105. 6.

ghy

ghy kinderen Iacobs sijne uytverkoorene. Waerlijck hadde Godt in de Vaderen oorsaecke genomen / soo en zoude niet Israel alleen / maer oock Ismaels ende Esaus geslachte / die van Abraham en Isaac ghekomen waren / Godts volcks geweest hebben. Siet dan de wegen Godts die hy in dese uytsonderinge Israels heeft gehouden. Abraham wierdt geroepen uyt de Afgoderije : Godts ontferminge riep ende brachte hem tot het verbondt / doch geen voorgaende geschicktheyt hadde Godt beweeght. Het begin des verbondts alsoo uyt Godts loutere genade gekomen zijnde / Godt heeftet gecontinueert op Abrahams zaet na zijn behagen : want als Abraham nu al Ismael hadde / Godt leert hem dat dese wel zal ten volcke worden / doch dat dat het volck niet en is daer onder hy zijn verbont zoude continueeren / maer zegt hem toe eenen anderen Sone die noch zoude geboren werden / met wien hy zijn verbont oprechten zoude / Genes. 17. 19/20/21. Desen Sone was Isaac / uyt welcken daer nae Rebecca is swanghergewonden van Esau en Iacob t'eener bracht / maer Iacob was de gene die den erfgenaem des verbonts zoude wesen / gelijck geseyt is Malach. 1. 2. Ick hebbe Iacob lief gehadt, ende Esau hebbe ick gehaet. Iacob genereert twaelf zonen / alle erfgenamen des verbondts / welcker leven nochtans niet en was om God eenichsins te bewegen dat hy aen haer en haren kinderen zoude continueeren / gelijck Gen. 34. en in de volgende Capittelen genoechsaem blijckt. Ismaels ende Esaus geslachte is allenskens afgeweecken van de wegen des Heeren die hen van Abraham en Isaac geleert waren / ende men leest niet dat Godt haer opt daer toe heeft laten wederom te rugge roepen / maer hy heeftse laten wandelen haer eygen wegen. Israel dan noch en liet Godt soo niet vervallen / maer onderhielt zijn woordt en verbondt onder haer / hoewel sy anders verdienden: want in Egypten noch zijnde hebben sy veele grouwelen bedreven Ezech. 23. 8. die sy niet en wilden verlaten oock als haer Godt daer toe vermaende: nochtans Godt was haer genadich / leydese uyt Egypten / gaffe zijne geboden en rechten : doch

Genes. 17. 19. 20. 21.

Mala. 1. 2.

doch oock in de Woestijne toonden zy hare verstockthept / Ezech. 20. vers 6. tot 15. in allen desen en heeft hy zijn verbondt van haer niet ghenomen. Daer na heeft hy noch een naerder uytsonderinge ghemaeckt/ want hy heeft de tien stammen verworpen om harer zonden wille ende zijn verbondt van haer genomen: Jerusalem nochtans ende de stamme Juda ende Benjamin/ diens grouwelen soo groot waren dat zy Samariam ende Sodom by nae vroom daer mede maeckten Ezech. 16. 46. 47. 48. heeft Godt noch veele hondert jaren daer na zijn verbondt gehouden ende bevesticht. Wt welcken allen klaerlijck blijckt / dat ghelijck het begin / alsoo den voortganck van Godts verbondt / door de wyse Goddelijcke Predestinatie bestiert is geweest / door welcke Godt rechtvaerdelijck het eene volck hem selven latende / het ander volck / in hem selven niet beters waerdigh / zijn verbondt geeft en onderhoudt: willende dat zijn verkozen volck / aenmerckende dese verscheyden handelinghe / in de verworpen volckeren sullen bekennen de ellende waer in zy eertijdts hadden gelegen ende noch leggen souden / wanneer haer Godt na zijne ghenadighe verkiesinge niet hadde in zijn verbondt ghenomen: ende soo te levendiger Godts barmhertigheydt sullen ter herten nemen / die haer niet beter sijnde dan andere / soo vriendelijck heeft opgenomen. Het is seecker / dat sonder de erkentenisse deses werckx / geen volle danckbaerheyt aen Godt en kan bewesen werden. Want ist dat wy met soodanige gedachten ommegaen / Godt gaet die en die volckeren voorby om dat zy booser waren / hy neemt ons op om dat wy beter waren: zoo sullen wy nu eenichsins moghen dencken dat wy ons selven tot Godts volck gemaeckt hebben / ende de oorsaecke in ons selven soecken van onse roepinge / die doch is niet uyt onse goede wercken, maer na Godts voornemen en genade, 2 Tim. 1. 9. Stelt u voor yemandt / diens Ouders door eenich geval / uyt het Heydendom ofte het Rijcke des Antichristes / gekomen zijn daer het Euangelium in volle klaerheydt blincket: by welcke ghelegentheydt hy in de kennisse ende vreese des Heeren ofte opgeboedt ofte na onderwesen werdt / daer onder-

ondertusschen alle zijn maeghschap in Afgoderye blijft sitten. Ongetwijffelt sulcks en geschiet niet sonder Godts belept / die alle geslachten geset heeft seeckere ghelegentheden der tijden ende eynden harer wooningen, Act. 17. 26. Als sulck een mensche nu gaet overleggen hoe hy tot soo gheluckighen staet gekomen is / wat zal meer dienen tot Godts eere / dat hy denckt mijn Ouders mogen geschickter geweest hebben om Godts ghenaden-woordt aen te nemen dan andere / 't welck Godt in haer siende heeftse hier gebracht? ofte dat hy denckt / Godt en heeft in haer niet meer gesien dan in andere / doch hy heeft harer in zijn wyse genade willen ontfermen? Voorseecker dit leste zal Godt meer zijn eere geven. Immers als sulck een op zijn Ouders siet ende bevindt dat in haer sulck een vroomighept niet en sy geweest / maer eer het tegendeel / hy en kan het nu in haer niet soecken dat hy tot Godts verbondt is gekomen. Wat sal hy dan dencken? sal hy overleggen: Godt heeft voorsien dat zijn woordt en verbondt aen my beter besteet soude zijn / dan aen andere van mijn maeghschap die noch in dupsteren Lande woonen / daerom heeft hy mijn Ouders herwaerts bestiert / op dat ick hier soude ghebooren ende opgevoedt ende getrocken werden? Soudemen alsoo Godt den vollen pryys konnen geven? Sal niet sulck een mensche ten grooten deele in hem selven roemen? nochtans die hem beroemen wil, die roeme in den Heere, 1 Corinth. 1. 29. 31. Ende wanneer Godt eens met hem richtede / ende sepde: Geeft herwaerts waer op roemt ghy? Wat hebt ghy van u selven daer op ick konde sien? Ondersoeckt u selven, schuddet u om, besiet uwen aert ende gelegentheyt, kondt ghy yet goedts in u vinden boven andere dat ick niet gewrocht hebbe? Hoe meent ghy zoude dien mensche verwert staen! want zijn conscientie wacker wordende soude hem terstont voor oogen stellen veele achteloosheyt / sloffichept / wederspannighept / dobighept / doodighepdt: in 't hoorte gesept / hy en sal niets konnen wijsen dat Godt hadde moghen beweghen tot zijnen beste / maer veel dat Godt hadde konnen afkeerigh maecken als hy op den mensch hadde willen sien ende niet de oorsaecke

der

der genaden-wercken aen den zelven van sich selven nemen.

Godts predestinatie laet haer oock sien met een onderscheyt te stellen onder de geroepene.

Asterius. Ghy stelt in die uytsonderinghe waer door den eenen Godts ghenaden-woordt werdt toegedient/ andere haer zelven gelaten zijnde/ het werck van Godts Predestinatie. Houdt ghyse dan alle ter salichept gepredestineert ofte verkozen die dit woordt werdt mede gedeelt?

Eusebius. Geensins: want soo moeste de verkiesinge onvast gaen / nadien veele daer door niet ter saligheyt komen / 't welck met de Goddelijcke wijsheyt niet en kan bestaē. Want de verkiesinge is een beslupt Godts aengaende de salicheyt van eenige bysondere menschen: waer in soo Godt feylde het zoude ofte onwetenheyt/ ofte onvoordachtigheyt/ ofte onmacht in hem te kennen gheven / welcker geen zonder Godts verklepninghe en kan toegelaten werden. Ick stelle dan in die uytsonderinghe het werck der Predestinatie/om dat Godt andere voorby gaende/ als hy eenig volck sijn woordt geeft/ daer mede upt der ellende opneemt die hy ten leven heeft verkozen / ende niemant geseit kan worden vercozen te zijn die niet upt de duysternisse tot de kennisse sijns woords gebracht werdt. Doch onder de gene die Godts woordt werdt voorgedragen geldt noch dit woordt: Veele geroepen maer weynich uytvercoren, Matt. 20. 16. en 22. 14. De verkozene onder de geroepene zijn / in welckers herte Godts woordt krachtich is ende oprecht gheloof en boetvaerdicheyt voortbrengt.

Duysterheyt der Hansijtsche belijdenis.

Asterius. Dat schijnt ten aensien der gheroepene even eens te lupden als de belijdenisse der Hansiten / welcke seght: Wie de weldaedt Godts in Christo met boetvaerdiger ende gheloovigher herten aennemen ende daer in volherden, dat zijn ende blijven uytvercorene, die Godt geordineert heeft voor 's Werelts grondtlegginge sijn Rijck deelachtich te maken.

Eusebius. Mijn meeninge kan upt het voorgaende licht gemerckt werden dese te wesen: Dat die kracht van Godts woordt in geloove / &c. de verkozene niet maeckt/ maer openbaert / als een vrucht van de verkiesinge. Maer die woorden der belijdenisse staen zeer bedre-

bedriegelijck ende schijnen pets te verbergen dat den Autheur niet en dorste upt-spreecken: immers wanneer hy rondt hadden willen gaen / hy moeste van dit stuck ander openinge gedaen hebben. Want I. hy seght alleen welcke uptvercorene zijn/maer hoedanig de verkiesinge zy daer van swijght hy / waer in nochtans het verschil steeckt. II. Dese woorden/ die gelooven en volherden dat zijn ende blijven uytvercorene,cammen zoo nemen/ dat wie gelooft nu alreede uptvercoren is ende zulcks blijft: waer mede de afval der geloovigen zonde uptgesloten werden. Ofte/zo dat geen geloovige vercoren is dan die volhert: ende zo en soude niemant vercoren mogen heeten in dit leven / maer alleen op het eynde ofte met d'aflegginge des levens; want het gheloove volherdt niet als het niet en blijft tot den eynde toe. Ofte alsoo/ dat wie gelooft alreede vercoren is / ende indien hy volherdt vercoren blijft: ende zoo werdt te kennen gegeven dat het gelove kan vervallen ende de verkiesinge met een/zo dat pemant eerst kan vercoren wesen ende daer na verworpen worden / ende Godts beslupt over hem kan missen. III. Misschien en verstaet de belijdenisse niet een verkiesinge waer door seeckere bysondere personen verkoren werden / maer waer door dese soorten vercoren werdt / want zoo konnen de leste woorden verstaen werden: doch also en werdt niet met allen gesept van die vercorene daer van de Schrifture spreeckt en waer op eygentlijck staet te letten. IV. Verstaet zy doch bysondere persoonen/ zo moeste zy verclaren / of dese geloovighe vercoren zijn om ofte op het voorgesien gheloof? ofte tot het geloof?

Asterictus. Wel zeecker/ isser zo veel gebrecks in die wepnige woorden! Het is een quaet dinck/ dat de belijders niet klaer ende rondt upt spreecken / voornamelijck in dese tydt in welcken van dit stuck zoo veel gesproocken werdt ende by de Hansiten selve. Sy mogen voortaen daer wel van swijghen tot dat zy daer van haer gevoelen beter verclaren. Ick en hebbe die woorden niet anders verstaen dan dat Godt van eeuwigheyt voorsiende wie ghelooven en volherden soude/ de sulcke vercoren heeft.

Euse-

Godt verkiest niet om dat den mensch sal geloo-ven, maer op dat hy geloove.

Eusebius. Ick gheloove dat sy de saecke van de eenvoudige soo willen verstaen hebben / doch als sy niet anders daer mede meynden / waerom hebben sy het niet liever also voorgestelt? waer toe de klare woorden verlatende dupstere en verwerde genomen / voornamelijck dewijl haer de Mennoniten in hare belijdenisse also waren voor gegaen? Doch hare verwerringe varen latende / wy sullen van de sake spreken gelijk ghyse gevaet hebt. Ick segge dan dat de verkiesinge ter salichept niet en geschiedt / om ofte op het voorgesien geloof ende volherdinge / want also en soudender geen uytverkorene wesen dan stervende ofte alreede gestorvene: waer tegen Gods woort leert / dat oock in dit leven verkorene ter salichepdt moeten erkendt werden. So segt Paulus tot de levendige / Eph. 1.4. Godt heeft ons in Christo uytverkooren, &c. en vers 11. in den welcken wy verkoren zijn. 2 Thess. 2. 13. Wy sijn schuldich altijdt Gode te dancken over u broeders, dat u Godt van den beginne verkoren heeft tot salicheyt, in heylichmaeckinge des geests, en geloove der waerheyd. So segt Christus tot de levende Luc. 10. 20. Verblijt u veel meer, dat uwe namen geschreeven sijn in de Hemelen. Luc. 12. 32. En vreest niet, ghy kleyn kuddeken, want het is uws Vaders wel-behaghen u-lieden het Koninckrijcke te geven. Paulus van levendige sprekende zegt 2 Timoth. 2. 19. Godt kent de gene die sijne zijn. Rom. 11.7. De verkorene hebben 't verkreghen. Ende soo wert voorgaens seer dickwijls van de verkorene gesproken sonder volherdinge te epschen / op dat sy soodanich mochten wesen. Ick segge / Ten anderen: Dat selfs het geloove ende volherdinge uyt de verkiesinge vloepen / want de menschen werden verkoren niet om dat sy zouden wesen: maer op dat sy souden wesen heylich en onbestraffelijck inder liefde: ende werden van Godt gheschickt tot de aenneminghe der kinderen door Iesum Christum, in hem selven, na het welbehagen sijns willens, Eph. 1. 4. 5. waerom Act. 13. 48. gesept wert / dat die geloofden die ten eeuwigen leven geordineert waren. So maeckt Paulus Rom. 8. 29. 30. het begin van Gods voorkenninge ende voorordineringe: als waer uyt volgen de roepinge / rechtvaer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

vaerdichmakinge en heerlijkmakinge. Siet van beyde dese stucken breeder in de Haeghsche Conferentie / ende in Amesij aenhangsel der selven / waer ghy meer bewijs sult vinden / ende 't selve krachtich beweert.

Fauten van de Hantijtsche belijdenisse aengaende de verwerpinge.

Asterictus. De volgende woorden der belijdenisse schijnen klaerder te spreecken aengaende de verwerpinge: hebt ghy daer noch pets op te seggen?

Eusebius. Wanneer gesept werdt in de belijdenisse: De gene die Godts aengheboden genade versmaden, de duysterniſſe meer dan 't licht beminnen, in onboetvaerdigheyt ende ongeloove volherden, die maecken haer selven (door de gemelde quaden) der salicheyt onwaerdich, het en is niet qualijk gesept alst wel verstaen wert: want met alle sonden maeckt sich den mensch der salicheyt onwaerdich. Maer indien de meeninge is / dat sy nu eerst door die quaden der salicheyt onwaerdich worden / als hadden sy te voren de selve niet onwaerdich gheweest: het is een grooten mis-slagh / die oock onlanghs op ander gelegenthepdt is ontmoet. Groote zalse wesen / indien tot dese onwaerdichept volherdinge in die quaden verepscht wordt / gelijck de woorden schijnen te luyden: want alsoo en zal geen ongeloovige en onboetvaerdige eer des levens onwaerdich mogen geoordeelt worden / dan op 't eynde des levens / zoo nochtans Act. 13. 46. en Matth. 22. 8. als onwaerdige gestelt werden zoodanige / die de aengeboden genade niet aen en nemen / hoewel geen volherdinge daer in wordt aengewesen: want de menschen zijn van haer selven des levens onwaerdich / het Evanghelium versmadende werden sy op een nieu en dobbbel onwaerdich / ende daer in volherdende blijven sy onwaerdich. Wanneer verder gesepdt werdt: Ende worden van weghen dese haer eygene boosheydt rechtvaerdelijck van Godt verworpen ende versteecken van het eynde, daer toe sy geschapen ende in Christo verordent waren, ende sullen het Avondtmael des Heeren daer toe sy genoodight ende geroepen waren, inder eenicheydt niet smaecken: daer is wy wat daer op te letten staet. I. Dat de verwerpinge alleen gestelt wort over soodanige die ten Avondtmale des Heeren geroepen ende genoodicht zijn: waer op dient verklaert /

of dan over de soodanige de verwerpinge geen plaetse en heeft / die door het Euangelium niet en zijn geroepen ende ghenoodicht ? zijn veele niet verkoozen die nochtans gheroepen zijn / veel min zijn verkozen die nopt geroepen werden : ende zijn sy niet verkozen so zijn zy verworpen / ten zy datmen wilde zeggen dat sy noch verkozen noch verworpen zijn / hoedanigen middelstant upt Godts woordt nopt en sal bewesen werden. II. Hoe werdt gesept / dat sy versteecken werden van het eynde waer toe sy geschapen en in Christo geordent waren ? Heeft God haer geschapen en in Christo geordent tot een eynde waer in hy gemist heeft en bedrogen wert ? Doch van de breede der verdienste Christi sullen wy haest bysonder spreecken. Van de scheppinge hebben wy onlangs beleden / dat den mensche / ten aensien van sijne repne natuere / ter salichept was geschapen / so dat ten aensien van het werck der scheppinge in hem selven / billijck gesepdt wert dat den mensch geschapen is tot een salich eynde. Maer dat de salichept een eynde soude wesen waer op God gesien ende dat hy sich voorgeset zoude hebben / en kan niet gesept werden sonder verklepninge Gods: want een eynde voor te nemen dat in soo veelen niet bekomen werdt zoude in God met recht doen vermoeden / ofte dat hy niet alle dinghen van eeuwichepdt heeft geweten : ofte heeft hy geweten hoe 't met den mensche uytvallen zoude dat hy onwijselijck noch in het scheppen dat eynde voor hem settede 't welck hy wist dat hy in den meestendeel niet en zoude bekomen : zoude een wijs mensche soo wel te werche gaen ? Voorwaer wanneer sich God dit eynde eyghentlijck voorgeset hadde hy en soude den mensch soo niet in den raedt zijner eyghen handen gheselt hebben / maer soude selve na zijne wijsheydt ende macht den mensche zeeckerlijck ter salighepdt ghelepdet hebben. Gods eynde in het scheppen was / zijn eere te vermeerderen / neffens andere creaturen voortbrenghende het edelste aller creaturen op aerden / bequaem tot eeuwige salighept indien het hem selven niet en bedorf. Maer in de weder-oprechtinge stelt hy sich de salichept voor tot sijn eynde / 't welck hy ock

seker-

geeckerlijck bekomt in allen over welcken hy sich dat
epnde heeft voorgheset. Meynt pemandt dat hy sich
over allen menschen dat epnde heeft voorgheset / die
valt wederom in de selve swarichepdt die wy terstont
leugaende de scheppinghe hebben gheweesen. III. Hoe
vert gesepdt dat eenige menschen verworpen werden
van wegen hare eygene booshepdt die sy bewijsen met
volherdinge in ongeloove en onboetvaerdicheydt? Isser
geen verwerpinge voor volherdinge? even de plaetsen
p de kant getepckent wijsen het tegendeel: want daer
verdt geweesen op 1 Reg. 15. 23. 't welck by ons is
Sam. 15. 23. waer gesepdt werdt tot Saul: om dat hy des Heeren woort verworpen hebt, soo heeft hy u verworpen, dat ghy geen Koninck en sult zijn. Laet ons
emen dat daer oock de verwerpinge ende versteekin-
e van de salichept verstaen werdt / hoewel de woor-
en maer en spreecken van Coningh te weesen. Wie en
et niet dat daer noch geen volherdinge en was: want
t vonnisse werdt gesproken langhe voor Sauls doot
nder op de volherdinghe te wachten. De plaetse
Chron. 15. 2. Soo ghy hem verlatet, hy sal u verlaten, 2 Chron. 15. 2.
spreekt niet van geestelijcke verlatinge ofte verwer-
inge / maer van onthoudinghe der hulpe tegen de vp-
nden Juda: in alle geval / den Propheet en segt niet
odt sal u verlaten so ghy hem verlaet en daer in volhert,
aer slechtelijck indien ghy hem verlaet, ende wie weet
et dat Godt de menschen dickwijls verlaet lange
oor haer doodt? De plaetse 2 Thess. 2. 10. 11. leert 2 Thess. 2. 10. 11.
is / niet alleen dat sy verloren gaen die de liefde der
aerheyt niet aengenomen hebben, maer oock dat haer
odt sendt de werckinge der dwalinge op dat sy leughen
looven. Wacht Godt daer mede tot dat sp volherdt
bben? sendt hy dese straffe niet aen veele lange voor
ier epnde? de zaecke selfs wijset upt 1 Pet. 2. 8. 1 Pet. 2. 8.
erdt ghesepdt van eenighe die hen aen het woordt
poten / onghehoorsaem zijnde / dat sy daer toe gheset
uren. Waer meede immers klaerlijcke een oor-
el werdt ghetoondt over d'onghehoorsame zonder
nmerckinghe van volherdinghe. Ja dese twee
te plaetsen / ghelijck oock de eerste / gheven on-
ederspreeckelijck te kennen / een rechtvaerdich

voordeel Godts / waer door de sondaers in volherdinghe harer booshept werden overghegeven: niet dat Godt de selve werckt / maer haer selven overgeeft in sijne rechtvaerdichept. De plaetsen Matt. 22. 3. en Luc. 14. 16. 17. 24. ga ick voorby / als alleen leerende / dat de ghenoodichde die niet en komen / des Heeren Avondtmael niet en zullen smaecken: waer aen niemandt en twijfelt. IV. De belijdenisse schijnt gheen ander werck der verwerpinge te bekennen / dan een verstotinge van de salighept: maer upt het gene terstont gesept is blijckt / datse ock verbaet een voorbygaen in 't uptdelen van de gaven ter salighept noodig / ofte een onthoudinge der genade die den verkorenen werdt gegeven / ende overlatinghe in 's menschen eygen goedt-duncken. Waerom Christus seght tot sijn Apostolen Matt. 13. 11. Het is u ghegeven, de verborghentheden des Koninckrijcks der Hemelen te weten, maer dien en is het niet gegeven. Ghelijck hy ock voor Cap. 11. 25. gesept hadde: Ick dancke u Vader, Heere des Hemels ende der Aerden, dat ghy dese dinghen voor den wijsen ende verstandighen verborghen hebt, ende hebtse de selve den kinderkens gheopenbaert: Ia Vader, want alsoo is gheweest het welbehaghen voor u.

Asterictus. Verwerpt God eenige menschen alsoo / dat hy gantsch de handt van haer aftrecht?

Eusebius. Neen: maer hy houdt daer de handt soo niet aen als aen de uptvercorene.

Teghenwerp uyt

Asterictus. Laet eens hooren wat ghy hebt op de plaetsen / Ezech. 33. 11 / 2 Pet. 3. 9 / 1 Tim. 2. 4. die ick om redenen tot hier toe ghespaert hebbe / welcke met de verwerpinghe die ghy-lieden leert schijnen te strijden. Want / om eerst te beginnen van Ezech. 33. 11. als Godt seght dat hy geen wel-ghevallen heeft aen den doodt des godlosen, hy geeft te kennen dat hy noch de handt aen haer wil houden op dat sy niet en vergaen.

Ezech. 33. 11.

Eusebius. Dat Godt geen wel-ghevallen heeft aen den doodt der sondaren ofte goddeloose en wordt van niemant in twijfel getrocken: evenwel wil hy noch den doot der selve / want dat hyse geensins en wilde / waer-

Waerom soude hy hen de selve tot een straffe opleggen? Waerom wil hyse soo hy geen ghevallen daer aen heeft? Om dat hy een gevallen heeft aen de oefeninge ende bewijsinghe sijner rechtvaerdighept. Hy wil noch de handt aen haer houden (segt ghy) op dat sy niet en vergaen: maer ick vrage aen alle? of maer aen sommige? aen alle, kondt ghy niet seggen, want de plaetsen 2 Thess. 2. 10. 11. 1 Pet. 2. 8. Matt. 13. 11. Matt. 11. 25. belettent u. Ist maer aen sommige, soo vrage ick u, of ghy de woorden Ezechiels maer van sommige verstaet, of van alle goddeloose? Indien maer van sommige, soo en kondt ghy geen goet beslupt maken tegen ons: want wy bekennen dat God aen sommige godloose de handt houdt op dat sy niet en vergaen, ja dat hy haer doot geensins en wil, veel min gevallen daer in heeft. Indien van alle, soo en willen dese woorden, Ick en hebbe geen wel-ghevallen en de doodt des sondaers, niet zeggen, dat Godt aen alle goddeloose de handt wil houden, op dat sy niet en vergaen: nadien bekent is, dat hy van sommigen de handt aftreckt en haer in blinthept en verhardinghe vergeeft.

Asterictus. Hy spreeckt van alle, indien sy haer willen bekeeren.

Eusebius. Ergo hy en spreeckt niet van alle, maer alleen van hen die haer willen bekeeren. Want die iets wil op seeckere conditie, diens wille werdt beaelt op hen die de conditie hebben.

Asterictus. Ja maer God wil oock dat alle goddeloose haer bekeeren, ende leven.

Eusebius. Ja maer niet op eenerley wijse. In veel wil hy het so, dat hy 't oock werckt, gevende niet alleen het vermogen, maer oock doende de daedt volgen, Ezech. 36. 26. 27. Philip. 2. 13. soo en wil hy 't niet over allen.

Asterictus. Dat geschiet, om dat veele hinder daer tegen stellen.

Eusebius. Dat doen alle menschen soo veel in haer is. Maer Godt heeft over veele soodanighen wille, dat hy die hinderinghe weeh neemt. Want als hy Matteum riep van den sondigen Tol Matt. 9. 9. den

Moordenaer bekeerde aen den Cruyce Luc. 23. 40. 41. 42. Paulum van een vervolger een belijder maekte Act. 9. wasser geen hinderinge in haer? Wat hinderinge wasser doch min in de Gemeynen Corinthers / Ephesen / Galaten / &c. als sy geroepen wierden / dan eer sy geroepen wierden / ofte dan in andere Heydenen die niet geroepen wierden? bekendt dan dat Godt de hinderinge selve weert / en so den mensch bekeert. Waer in legt de hinderinge / dan in de steenigheydt des herten? maer Godt neemt dat selve wech / Ezech. 36. 26. Dat en doet hy niet in allen / maer waer het hem belieft / gelijck de Schrifture getuygt en d'ervarenthept bevesticht. Men moet derhalven Godts wille verstaen / ofte waer mede hy yet beslupt te doen of toe te laten / welcke wille niemant wederstaen kan / want Godt doet alles wat hy wil Psalm 115. 3 Ofte waer mede hy yets gebiedt ende voordert als schuldige gehoorsaemheyt. Met de gebiedende wille / wil hy in 't gemeen der godlooser bekeeringe / ende heeft een behagen daer in: maer hy en wilse niet in allen wercken; sijn wille van selve de bekeeringe in den mensch te wercken / gaet over de gene die hy verkoren heeft. Ezechiel nu spreeckt alleen van de ghebiedende wille.

Asterictus. Het gene God gebiet wil hy niet dat het sal geschieden?

Eusebius. Ja / maer hy wil het niet altijt wercken / ende heeft niet beslooten in alle menschen de steenhertigheyt ende hinderingen te weeren.

Asterictus. Schijnt dat niet in God twee-strijdende willen te stellen?

Eusebius. Geensins: want het en strijt niet tegen malkanderen / niet beslupten dat een sake sekerlijck geschiede / ende gebieden datse gedaen werde. Het Eerste is besich ontrent de uythomste / het Ander ontrent de schuldige plicht des menschen. God wil oprechtelijck dat de goddeloose sich bekeere / maer beslupt hy het te werchen in allen: hont ghy dat selfs wel seggen? heeft het God ergens laten blijken? ja blijckt het tegendeel niet uyt d'ervarenthept?

Asterictus. Ja maer onder dit niet willen wercken / ver-

verstaet ghy met een de onthoudinge van de noodige genade / op dat sy haer konden bekeeren : hoe kan Godt sulcke billijck bekeeringe gebieden ?

Eusebius. Het gene ghy my tegen werpt dat moet ghy meede doen ten aensien van die menschen die in verhardinge werden overgegeven ende in de kracht der dwalinge / hoedanige Godt nochtans bekeeringe gebiedt : so dat het niet en strijt yemant bekeeringe te gebieden / ende nochtans de genade daer toe noodich niet te geven. Ja oock in die gene die noch soo verre niet en zijn overgegeven / moet ghy bekennen dat hen de nodige genade niet en wert gegeven : want de nodige genade is die gene / die den mensch na sijne gelegenthept van doen heeft : nu des menschen gelegenthept is soodanich / dat hy niet goets voortbrengt ter salichept noodich zijnde ten zy dat God in hem wercke het willen en volbrengen : dit en werckt Godt niet in allen menschen : soo en geeft hy dan alle menschen niet de noodighe genade. Hoe kont ghy dan weygeren dat onderschept van Godts wille / 't gene ick gestelt hebbe / aen te nemen ? sal Godt geen sake mogen gebieden of hy moeste oock wercken / ofte (hoewel ongehouden) de nodige genade daer toe verleenen ? Wilt ghy gevolgen trecken tegen de Schrift selve ende het gene daer upt blijckt van ongerijmtheydt beschuldigen ?

Asterius. Laet ons komen tot d'ander plaetsen / misschien sal ick daer mede van andere swaricheden / die ick nu soude verder dringen / ontslagen werden / ofte gelegenthept krijgen de selve op te werpen. Wy lesen 2 Pet. 3. 9. De Heere is lanckmoedich over ons, niet willende dat eenige verloren gaen, maer dat se alle tot bekeringe komen. Hoe kan dit bestaen met die verwerpinge die ghy-lieden leert ? 2 Pet. 3. 9.

Eusebius. Seer wel / ende so wel als de voorgaende plaetse : want dat onderschepdt van Godts wille terstont gemelt / kan oock op dese plaetse gepast werden : daerom wanneer schoon dese woorden op alle menschen gedupdet werden sy en zijn ons geensins tegen. Doch in dese plaetse ist onnoodich op dat onderschept te dringen / nadien sy alderbest op de uptverkorene

alleen werdt verklaert. Want I. het is seker dat den Apostel Godts volck ofte d'uptverkorene assondert van de bespotters die hy te voren gemelt hadde / ende tegen hare spot-redenen Gods volck versterckt/waer by hy hem zelven voeght / zeggende : De Heere is lanckmoedich over Ons niet willende dat yemant verga / &c. namelijck van Ons die hy tot zijn volck geschickt heeft. Dese uptlegh wert II. bevesticht: om dat ongetwijfelt de woorden spreecken van de wille / die oorsaecke is waerom de komste des Heeren werd uptgestelt / want hy zeght: De Heere en vertraeght de beloften niet, gelijck eenige dat traegheyt achten. Waerom vertoeft hy dan so lange te komen ? Hy is lanckmoedich over ons niet willende dat yemant verga, zeght d'Apostel. Nu dat de komste des Heeren wert uptgestelt / en is niet upt wille dat alle menschen zonder onderscheyt tot bekeeringe kpmen / en daer door ter salichept; want zodanich een wille konde wel bestaen al hadde de Heere op dien zelven tyt gekomen. Maer de wille om zijn uptverkorene tot bekeringe t'ontfangen / is d'oorsaecke van dit uptstel. Ende dit wil Petrus: Dat de Heere der zijner verlossinge niet en versuymt / maer zijne toekomste uptstelt / tot dat de uptverkorene zullen geroepen en ingesamelt zijn / ende haer getal vervult werde: so dat het niet en komt upt versmadinge / maer upt goede zorge voor zijn Kercke. Op diergelijcke wijse werdt Apoc. 6. 11. gesept / dat de zielen der Martelaren, die na des Heeren komste ten oordeele verlangen / noch eenen tijdt moesten rusten, tot dat oock hare mede-dienaers ende hare broeders vervult werden, die oock zouden gedoodt werden. III. Van welcken Petrus zeght dat Godt haer wil tot bekeeringe ontfangen / van de selve zeght hy dat Godt lanckmoedich is over haer : ende van welcken hy zeght dat Godt over haer lanckmoedich is / even die zijn het op welcke hy siet / de toesegginge van de komste des Heeren een belofte noemende: Dit blijckt klaer upt de woorden ende der zelver t'samen-hanginghe. Nu de voorsegginge van des Heeren komste en is niemandt een belofte / dan den uptverkorenen / dien het Coninckrijcke bereydt is : want desen ist tot verlossinge

loſſinge dat de Heere komt Eph. 4. 30. den anderen is den dagh des Heeren verſchrickelijck / ende verſchrickelijcke dinghen worden niet belooft maer ghedreyght. Soo verſtaet Petrus dan alleen de uptverkorene.

Aſterictus. Wat ſegt ghy op 1 Timoth. 2. 4. Godt wil dat alle menſchen ſalich worden, ende tot kenniſſe der waerheyt kome. 1 Tim. 2. 4.

Euſebius. Dat het woordt alle menſchen niet en beteyckent alle menſchen hooft voor hooft / maer allerley menſchen van wat ſtaet ofte conditie die zijn. En dit gebruyck van alle voor allerley is in de Schrifture ſeer gemeen. So Joel 2. 28. Ick ſal mijnen Geeſt uytgieten over allen vleeſche, voor waer Godt en giet zijnen Geeſt niet op allen hooft voor hooft / maer wel op allerley / zonen / dochteren / oude / jonge / &c. namelijck die gene die daer toe geroepen zijn / Act. 2. 39. So Matth. 4. 23. 24. Jeſus heelde alle ſieckte ende alle quale, ende ſy brachten hem alle die qualijck geſtelt waren: dat is niet alle in getal / anders ſoude niemandt eenige ſieckte ofte kranckheyt gehouden hebben: maer allerley. Luc. 3. 6. Ende alle vleeſch ſal de ſaligheyde Godts ſien: de partijen ſelve en konnen niet ſeggen / dat elck ende yeder menſche de zalicheyt Godts ſiet. Siet oock Act. 10. 12 / 2 Cor. 3. 2. Ende zelfs 1 Timoth. 2. 8. Ick wil dan dat de mannen bidden in alle plaetſen, dat is in allerley. Dat het woort alle hier ook alſo moet genomen werden blijckt I. uyt deſe reden: Indien hier alle menſchen hooft voor hooft moeten verſtaen worden / ſo zoude Godt willen dat elck menſche tot kenniſſe der waerheyt kome. Maer dat en wil hy niet / zelfs niet met de gebiedende wille / veel min met de werckende wille: gelijck onlangs is geweſen. So en moetmen hier dan niet alle menſchen verſtaen hooft voor hooft. II. uyt Pauli oogemerck / die hier reden geeft van zijn voor-gegeven vermaninge / datmen bidden zoude voor alle menſchen: dit en kanmen niet nemen voor yegelijck menſche hooft voor hooft / want wy weten al reede eer wy bidden / datter ſommige menſchen zijn die zondigen tot der doot 1 Joh. 5. 16. veele die overgegeven zijn in de kracht der dwa-

linge/in verhardinge/in eenen verkeerden sin/ Rom. 1.24.26.28. 2 Thess. 2. 10. 11. 12. ook en salmen in de Schrifturen geen exempel vinden van eenich gebed voor elck ende yeder mensche dat hy moge zaligh werden. Nadien doch vast gaet/ dat Godt onder allerley menschen de zijne heeft/ die hy wil roepen en ter zaligheydt brengen/ ende wy niet en weten wie die zijn/ soo wil Paulus dat wy sullen bidden voor allerley menschen/ gelijck hy/ zijn woorden naerder verklarende/ verder seght: Voor Coningen ende alle die in hoogheyt geset zijn.

Asterictus. Uwe parthen beslupten gantsch contrary als ghy doet/aldus: Die alle wil Godt dat zalich werden voor welcke men moet bidden. Maer men moet bidden voor alle menschen. Soo wil dan Godt dat alle menschen zalich worden.

Eusebius. Ick hebbe nu ghetoont dat Paulus verstaet alle soorten van menschen/ niet alleen gemeene lieden/ maer ook Coningen ende Overheden: welcke hy daerom met namen aenwijst om dat sy in die tijdt/meest alle vervolgers zijnde/ mochten geoordeelt werden upt de gebeden gesloten te zijn.

Asterictus. Wilt ghy dan niet datmen biddende zijn opsicht hebbe op dese of die/ofte op elck hooft onder die soorten?

Eusebius. Ja ick/ in seecker aensien: ende zelfs en sal ick niet misprijsen indien dese of die ook met namen werdt ghedacht in 't gebedt/ als het maer niet sulck eenen is/ voor welcken uptdruckelijck verboden werdt te bidden/ 1 Joh. 5. 16. ofte van welcken wy beschept hebben dat hy buyten hope gestelt is 1 Sam. 16. 1.

Asterictus. Soo wil dan Godt dat sulcke persoonen zalich worden/ dewijl Paulus op dese wille Godts ons gebedt voor alle menschen wil gegrondet hebben. Ofte wil het Godt niet/soo werdt 't gebedt ontkrachticht/want men konde voor dese of die niet bidden dat hy mochte zalich werden als God niet en wilde dat hy zalich wierde ofte wy onseker waren of hy het wil.

Eusebius. Dit alles rust op desen valschen grondt/ datmen voor niemant eenichsins kan bidden/ ten zy

dat

dat ons bekent is / dat Godt eyghentlijck wil dat hy zalich werde. Welcken grondt zelfs de partijen niet en konnen staende houden : Want zy en konnen niet seggen/ dat de gelovige seecker waren ten tijde Pauli/ dat Nero ende andere tyrannische Hovelinghen ofte Magistraten niet buyten hope waren. Ende hoe kan een gelovige seecker zijn / of onder de geene voor welcke hy bidt/ niet eenige van sulcker gelegenthepdt zijn / dat hy voor hen niet soude bidden indien hy de selve wiste ? Paulus segt uytdruckelijck 1 Cor. 1. 26 27/28. Dat niet vele wijse nae den vleesche, niet veele machtige, niet veele edele : Maer het dwase der werelt van Godt uit verkoren zy , op dat hy de wijse beschamen zoude : ende het swacke der werelt heeft Godt verkoren, op dat hy het stercke soude beschamen. Salmen nu aflaten voor de Wijse/ Edele/ Machtige/ te bidden/ om dat niet veele der selver geroepen en zijn ? om dat maer eenige weynige der selver zijn uytverkoren ?

Asterictus. Nochtans moet 't gebed uyt gelove wesen.

Eusebius. 't Is waer / maer het is nu ghenoech ghbleecken / dat die gheloove niet en verepscht eenighe zeeckerhepdt van Godts wille aengaende de zalichepdt van dese ofdie. Ons en werdt gheen ander zeeckerhepdt ghegheven in dese zaecke / dan dat Godt geen zoorten noch staten van menschen uyt en sluyt / maer sonder alle zoorten de sijne heeft / ende alsoo wil dat allerley menschen zalich worden : daerom ooch Paulus wil voor allerley menschen gebeden hebben. Datmen nu oock dickwijls in 't particulier voor desen of dien bidt/ gheschiedt na den aerd der liefde/ dewelcke het beste hopende van een yegelijck / Godt sijne oordelen bevolen laet/ ende met haer gebedt de selve geensins tegen gaet / maer biddet met onderwerpinghe van haren wille onder den wille des Heeren/ ende bepaelt haer begeerte (hoe breedt de selve voorgestelt werdt) binnen de palen van Godes rechtvaerdigen en wijsen raedt.

Asterictus. Het oordeel der liefde / indien het gaet over alle ende yeder menschе moet nootsakelijck valsch wesen / soo wy gelooven dat Godt niet en wil dat alle menschen zalich worden.

Euse-

Eusebius. Ghy mist grootelijcks / want het en oordeelt niet absolupt ofte seecherlijck / maer Godts verborgentheden niet wetende / het oordeelt dat dese of die oock wel mochte wesen onder de geene welcker zaligheyt Godt wil / ende dat het den zelven als soodanich moet houden / want dit ist oordeel der liefde: dat men niet ofte seght / ofte ontkent / ofte suspiceert / dat onsen naesten tegen gaet / soo lange men geen rechtvaerdige ende seeckere reden heeft.

Asterius. Het oordeel der liefde heeft gheen plaetse waer het upt seecker geloove moet gedaen worden.

Eusebius. 't Is nu gebleecken dat het gebedt voor anderen soodanich geloove niet eyscht / dat Godt in 't bysonder wil dat dese of die zalich worde. Wat ist noodich soo kort op een het zelve te vernieuwen? ons geloove gaet hier in seecker / dat God onder alle soorten de zyne heeft: ware eenighe soorte ofte orden van menschen uptgeslooten / men soude voor niemant bidden onder die soorte: nu dat niet en is / wy bidden voor alle soorten / elck onder die soorte houdende als ware hy een der geener welcker zaligheydt Godt wil / om dat ons Godts raedt niet bekent en is. Lieve wat gebedt konde anders voor Nerone / voor de vervolgers Stephani en andere geschieden / dan op dese wysse? Hoe heeft Pauli gebedt voor Israel konnen wesen ter zaligheyt / Rom. 10. 1. Alsmen dit oordeel der liefde uptsluyt: nadien hy onder haer slechts bekent een overblijfsel na de verkiesinge der genade, de andere zijnde verhardt geworden Rom. 11. 5. 7. 8. 9. 10? Hoe konnten wy noch hedendaechs bidden voor soo veel Turcksche en Heydensche volcken / die niet min overgegeven schynen als die / waer van Paulus spreeckt Rom. 1. dan na het oordeel der liefde? het welcke wetende / dat Godt gheen volckeren met namen upt en sluyt ende nu hier nu daer zyne genade wil betoonen / oordeelt dat die volckeren ook noch wel mochten d'een of d'ander tijdt ontfermt worden / ende Godt zyne tijden stonden bevolen latende ofte over die alle gelyckelijck ofte over dit of dat volck in 't bysonder / gebruyckt alle tijden als ware den tyt haerer ontfermynge voor handen.

Asteri-

Asterictus. Staet de saecke na u-lieder ghevoelen/ men mocht beter seggen datmen voor niemant moet bidden/ om dat Godt van het meeste deel geen wille heeft dat zy zalich worden.

Eusebius. Dat is soo veel of men seyde/ men mocht beter niemandt die de Peste heeft hulpe bieden tot genesinge/ dewijl doch blijckt aen d'uytkomste dat God van het meeste deel die daer mede gheslagen zijn geen wille heeft haer in 't leven te laten. Wat redelijck menschе kan sulck een beslupt prijsen?

Asterictus. Ick en vinde niet om u woorden te wederleggen/ nochtans het dunckt my al te hardt/ dat Godt soo veeler menschen zalighept niet en soude willen/ ende my dunckt dat daer groote ongerijmtheden in steecken.

Eusebius. Soo qualijck kan ons vernuft buygen onder de waerheyt zelfs als het sich overtuygt gevoelt. Maer om u de mate vol te meten ende de ongerijmtheden die u in 't hooft malen tegen te gaen/ ick moet u te gemoet voeren de ydelheydt van onser partijen dryvinge/ ende de geschicktheyt onser leere. Voor eerst/ het is aen beyden zijden bekent/ dat het grootste deel der menschen in zijne zonden vergaet: die wille Godts dan van dier menschen zalighept die verloren gaen/ en konnen de partijen niet grooter maken/ dan een begeerte om zoodanigen menschen zalich te maecken indien zy zoodanighe middelen als hy daer toe wil ghebruycken willen waer nemen. Maer hier op volght dese bedenckinge/ of Godt niet en weet eer hy de menschen zoodanige middelen aenbiedt dat alle die gene diese versuymen sulcks doen souden? dit moet pegelijck bekennen die Godt zijne voorweetenschap wil laten behouden. Denckt dan verder/ of God niet seer licht en konde/ ofte op een ander wijse/ ofte op de selve wyse krachtigher wercken ook sonder de wille eenigen dwangh ofte nootsakelijckheyt op te leggen/ dat soo veel menschen niet verlozen en gingen? Gods almachtichepdt/ die hy ook dickwijls in zoodanige saecken vertoont heeft/ en laet ons niet toe daer aen te twijffelen. Waerom heeft hy 't dan niet gedaen? Om dat hy niet ghewilt heeft. Soo blijckt dan/ dat den wille

Ydelheydt van der partyen gevoelen.

wille die van de partijen Gode werdt toe-geschreven/ aengaende de salichepdt der gener die verloozen gaen/ niet verder en gaet/ dan datse zodanige middelen aenwendt/ die Godt alreede weet dat niet en zullen helpen/ hoewel hy zeer licht de zaecke anders konde belepden. Can nu sulck eenen eygentlijck gesept werden zoodaniger zalichept te willen / die hy niet anders daer toe wil brengen / dan dooz zoodanigen wegh die hy alreede weet dat niet gelucken en sal / hoewel hy zonder eenige swarichept ofte ongerijmthepdt ja met een oogen-wenck (om soo te zeggen) de sake anders konde belepden? Willen de partijen dat noemen een wille dat soodanige menschen salich werden sy mogen haer met den naem vermaecken: dit segge ich alleen/ konnen sy soodanige ongherijmtheden als sy ons plegen booz te werpen afweeren van zoodanighen wille Godts als nu gesept is/ 't is wonder dat sy ons daer mede meenen te veestricken. Want als wy seggben dat hy sommiger salichept niet en wil / wy spzeecken van menschen die alle booz Godt verdoemlijck zijn: welcker salichept hy nochtans niet alsoo gesept werdt niet te willen / dat hy haer alle genade soude onthouden / maer alleen die genade die den uptverkozenen werdt ghegeven: andersins hy heeft hem selven selfs den Heydenen niet onbetupgt gelaten / maer zo veele laten behouden/ dat het den menschen mochte genoeg wesen indien sy niet van haren eersten staet verballen waren/ hoewel het haer noch genoech is om Godt eenichsins te soecken ende te binden/ om hem noch eenichsins te kennen Act. 17. 26. 27. Rom. 1. 19. 20. 21. waer in sy verpdelende ende selfs zoo veel niet boozderende als sy na hare gelegenthept wel konden/ haer zonde verswaren ende hare verdoemelijckhepdt versterchen. Het is een meerder ghenade dat hy veelen sijn woozdt ende Euanghelium openbaert/ welcke Godt ooch toedient selfs den genen die verlozen gaen/ ende dat alsoo / datse in haer selven ghenoechsaem is ter salichept/ ende niet ongenoechsaem dan dooz der menschen booshept ende kracht harer bedozventhept/ die haer sulcks openbaert/ dat allenthalven een hooger ende krachtiger genade noodich werdt bevonden.

Geschicktheyt onser leere.

De-

Dewijl nu Godt soodanigen bedorven ende meer bederven aert inden mensche wel voorsagh / ende in veelen niet en heeft willen ofte voorkomen ofte verbeteren / nochte selve in haer wercken het gene ter salichept noodich is / soo zeggen wy met recht / dat hy haer salichept niet en heeft gewilt / ende dat hy rechtvaerdige oorsaecke hadde om niet te willen / als die haer voor hem hadde niet alleen verdoemelijck maer ock gereedt het licht dat hen noch ghegunt werdt in ongerechtichepdt onder te houden. Doch wanneer Godt eenparichlijck sijne rechvaerdichept soude bewijsen / daer en soude geen vleesch behouden worden: nochtans hy en wil niet sonder Gemeynte zijn / daerom heeft hy hem selven een menichte uptverkozen die hy door sijne genade soo wil bewercken dat sy seeckerlijck ter zalichepdt komen. Dit werck / hoewel van t'menschelijck vernuft veele beknibbelt / is evenwel soodanich / dat wy met een heylige verwonderinghe mogen uptroepen: Siet so lief heeft God de Werelt gehadt, dat hyse niet gantsch haer selven heeft willen overlaten, maer sich selven daer uyt noch een volck heeft willen verkiesen en bereyden: want dese verkiesinghe is anders niet dan een genadich beslupt Godts / een seecker overblijfsel der menschen upt te sonderen / te bewaren en ter salichept te brengen / door gewisse beleydinge zijner genade. Wat was Israel onder so veel volckeren anders dan een overblijfsel dewijl d'Afgoderije de Werelt overliep? Waer waer upt ontstont dit overblijfsel? Wt de verkiesinge Deut. 10. 15. Wat hadde het bupten ander volcken? Niet van hem selven / maer God seght / Jes. 43. 21. Dit volck hebbe ick my geformeert, sy sullen mijnen lof vertellen. Als de thien stammen hare weghen bedorven / daer bleven seven dupsent over die haer knien voor Baal niet en bogen 1 Reg. 19. 18. Maer hoe / De Heere seght: Ick hebse doen overblijven, want soo moetmen oversetten / ende soo hebet ock Paulus genomen Rom. 11. 4. Als gantsch Israel in verhardinge viel / daer was een overblijfsel na de verkiesinge der ghenade, Rom. 11. 5. Als de verlepdinge d'overhant soude nemen / souder noch een overblijfsel wesen /

name-

namelijck de verkorene die niet en souden verlept worden/ Matt. 24. 24. Als de Joden Gods woordt verstieten ende hen selven oordeelden onwaerdich des eeuwighen levens/ ende oock andere tegen Paulum ophitsten/ soo dat hy vervolght ende uytgeworpen wierdt; daer was noch een goet getal die geloofden: Maer hoedanige? Die ten eeuwigen leven verordineert waren Act. 13. 42. tot 52. Als alle die op der Aerden woonen de Beeste souden aenbidden/ souder noch een overblijfsel wesen/ te weten van soodanighe welcker namen geschreven zijn in het Boeck des Lams, Apoc. 13. 8. Wat kan in soodanigen handel onrechtvaerdigh heeten? wat kanmen daer in berispen? ick weet wel men wil geen soo grooten onderschept tusschen de menschen ghemaeckt hebben: maer indien Godt met recht de geheele werelt mochte in hare wegen laten/ zal hy moeten berispt worden om dat hy eenige in hare weghen laet? zoude hy moeten ofte alle menschen aennemen ofte alle voorby gaen? alle menschen vande genade uytslupten ofte die allen even na stellen? Het is voorwaer een werck van sonderlinge goethepdt/ daer de menschen haer selven anders meer en meer vande genade vervreemden ten zy dat zy getrocken werden/ ende Godt om goede redenen niet alle trecken wil/ dat hy noch een goede menichte treckt ende daer toe heeft verkoren. Waerom den eenen meer dan den anderen? vraeght het vernuft: Om dat het Godt behaecht heeft, seght de Schriftuere Matth. 11. 26. die ontfermt wie hy wil en verhart wien hy wil Rom. 9. 18. Het en is niet des geenen die wil, noch des gheenen die loopt, maer des ontfermenden Godts, vers 16. Ginge het na 's menschen willen ofte lopen/ soo en soude niemant behouden werden; op dat noch pemant behouden werde moet het gaen na Gods ontfermen. Kan u vernuft noch niet buygen/ ghedenckt dat 't geene 't vernuft begrijpt in dit stuck de waerheyt niet en is/ want hier zijn onbegrijpelijcke oordeelen ondoorgrondelijcke wegen Rom. 11. 33. derhalven als wy hier de saecke soo fatsoeneeren ofte van andere hoozen dat het met 't vernuft wel accordeert/ 't is een bewijs dat wy van den wegh zijn. Laet Ons desen

voet

voet houden / dat Godt niemant voorby en gaet dan die sulcks waerdich is: dat hy niemant opneemt dan alleen upt genade sonder pets in den mensche te vinden dat hem beweeght: dat hy den eenen opneemt en den anderen hem selven laet na sijn wyse wel-behagen. Des menschen verderf is upt hem selven / ons heyl komt alleen van den Heere / die sijne genade uptdeelt soo ende daer hy wil. Maecken wy dan Godt een aensiender der persoonen? In gheenderley wijse. Want sulck een siet den persoon aen / die den eenen gunstich is den anderen tegen / om pets dat hy in den persoon aenmerckt / hoewel het ter zaeke niet en doet: alsoo wanneer de Rechters / waer sy alleen op het recht hebben te letten / sien op pemants rijckdom / vrienden / aensienlijckheyt / stadt of landt / dat hy haer goede bekende is / &c. ende daerom hem toeghedaen zijn: ofte aen d'ander zijde de oogen slaen op pemants armoede / slechte conditie en wat een mensch verachtelijck maeckt / ende daerom sijn recht niet behertigen: dat is waerlijck den persoon aensien. Godt en doet niet sulcks / hy en siet niet op den persoon / ende neemt geen reden van den mensch / maer handelt na sijn wel-behagen in een zake waer in hy aen niemant is gehouden / ende niemant eenich recht ofte billijckheyt tot sijnen voordeele kan voorwenden. Hy en handelt niemant straffer dan recht is om sijns persoons wil: doet hy pets in strengicheydt / 't geschiet in onberispelijcke billijckheydt ende na innerlijcke waerdigheyt des menschen. Hy en handelt niemant genadich om sijns persoons wil: doet hy pemant sijn ghenade genieten hy doet het niet om des menschen maer om sijns selfs wille. Was Godt geen aensiender der persoonen met Israel op te nemen / andere volckeren voorby te gaen: was hy geen aensiender der persoonen / als hy veele andere in haren sondigen loop latende Paulum bekeerde / daer hy in 't midden was van sijn woeden / lasteren / vervolgen / hem tonende als een der grootste onder de sondaren / Act. 9. 1 / 2 / 3. en 26. 9. Gal. 1. 13. 1 Cor. 15. 9. 1 Tim. 1. 13 / 15 / 16. Is God geen aensiender der persoonen ons hem selven openbarende en so veele volckeren latende in de schaduwe

Wy en maken Godt geen aensiender der persoonen.

des doodts: lieve hoe kan hy door onse leere van sijn eyge Genade een aensiender der persoonen gemaeckt werden? Dat is altijdt zeecker (zult ghy zeggen) dat geene konnen salich werden die niet verkoren zijn: 't is waer (zal ick wederom zeggen) doch 't is nu ook gebleecken dat d'oorsaecke in hen selven is / die sy soo wepnich soecken tegen te gaen dat spse ook vergroo-
Geven ook geen oorsake tot roekeloosheyt of wanhope.
ten en verstercken. Ja maer (zult ghy zeggen) dese leere baert lichtelijck ofte roeckeloosheydt ofte wanhope: want den mensch sal licht dencken/ben ick verkoren ende heeft Godt mijne zalicheydt besloten/wat hoef ick my te bekommeren? sy sal doch wel volgen: heeft hyse niet besloten en my niet verkozen/ so en kan ick doch niet uytrechten. Andere zullen licht twijfelen als sy van hare verkiesinge niet en konnen seecker werden / ende dencken dat sy moeten verworpen wesen. Maer ick zegge wederom / dat uyt onse leere selve/soodanige uytchten niet en spruyten / maer soo sy ergens spruyten dat het is uyt der menschen verkeerde bedenckingen. Want die onse leere wel vaet / verstaet daer uyt / dat Godt tot uytvoeringe van sijn beslupt middelen gebruykt/die hy van ons wil waergenomen hebben / op datmen hem niet en versoecke. Een Christen landt-man weet dat Godt allen wasdom moet gheven: hy weet dat Godt het eene jaer veel/ het ander wepnich of niet geest: hy weet dat alreede by Godt beschepden is eer hy den acker bearbeit of de uytchten gedijen sullen of niet: nochtans die verstandich is en laet daerom niet na in alles sijn beste te doen/denckende Godts wille sal doch geschieden wat hoef ick my te bekommeren? maer hy stelt de middelen te werck ende alsoo verwacht hy wat Godt voor heeft. Doetmen alsoo met den acker / en soudemen het niet doen aengaende de zielen? ja hier in salmen het soo veel naerstigher doen / als de beloften Godts van zegen in Godtsalich gebruyck der middelen / in dese saecke seeckerder zijn dan in tijdelijcke dingen. Wie is soo onwijs dat hy in perijckel der zee zijnde sal gaen dencken/ laet het schip drijven / want wil ons Godt bewaren 't sal evenwel gaen / wil hy ons niet bewaren onse moepte is te vergeefs? Paulus

was

was wijser/de welcke seeckere toeseggenge hebbende van sijn behout ende aller die in 't schip waren/ nochtans selfs begeerde dat de middelen daer toe dienende neerstich souden waer genomen werden/ Act. 27. 21. tot 44. ende meent ghy dat ypse zoude versmaedt hebben wanneer hy soodanighe verseeckeringhe niet en hadde gehadt? Aengaende de vertwijfelinge/by wien kanse upt dese leere vallen? De roeckeloose en zijn niet bekommert voor hare salichept/ ende wordt hare conscientie wacker/also dat eenige van haer in vertwijfelinge vallen sy en konnen het niet leggen op onse leere/ maer op haer booshept en onboetvaerdichept/ dies zy haer eyghen herte tot een ghetupghe hebben; 't welck haer ock leeren mach/ indien sy noch tot geen bekeeringe en komen/ dat het niet Godes maer hare schult is/ als die hare bedoventhept niet en hebben begheert nochte te kennen nochte te ontmoeten/ maer liever vermeerdert/ hare herten verharden latende door de verlepdinghe der sonden. Isser pemandt die op de beschuldinghe van zijn conscientie suchtet om verlichtinghe/ ende eenich oprecht verlangen heeft na Godts genade/ dien is alreede den wegh gebaent tot troost/ als die gedencken mach/ dat Christus gekomen is om de zondaers te roepen tot bekeeringe/ dat hy met belofte van verquickinge de belaste en beladene tot hem roept/dat hy den geenen die hongeren en dorsten na de gerechticheyt versadinghe toeseght/ dat hy't gekroockte riedt niet en verbreeckt/ ende de glimmende wiecke niet upt en blusecht/ dat hy nu alreede de genesinge in hem heeft begonnen dewijl hy gevoelen begint te krijghen in de verstorvene partijen: waer by/ indien soodanich een geleert werdt/ dat niemant hem selven moet veroordeelen op inbeeldinge van 't geene Godt over hem mochte besloten hebben/ maer op sijn woordt moet letten/ ende het geene hy daer in voorschrijft en belooft. Hoe kan zulck een mensch hem selven verworpen keuren? veel eer zal hy door onse leere aenghedreven werden om de bevolen middelen neerstich waer te nemen/ op hem selven goede acht te hebben/ Godt vierich te bidden om bystandt en vermeerderinge sijner genade/ ende

zo zijn beroepeninge ende verkiesinge vast te maken. Quelt hem de langdurighept en veelheyt sijner zonden / hy zal mogen gesterckt werden met overleggingh / dat Godt veele roept ter elfster uure / dat hy de Heydenen na zoo langhen wandelinge in de duysternisse eyndelijck heeft geroepen / dat den Moordenaer in sijn uyterste noch genade heeft gevonden / en dergelijcke. Wilmen / dit alles niet teghenstaende / onse leere met de gemelde gevolgen blijven beswaren / hoe sullen onse partijen hare dryvinghe daer van konnen vryden? want met even goedt recht sal pemant mogen dencken: heeft Godt alreede van eeuwighept op het voorgesien geloof eenighe verkoren / den meesten deel verworpen op het voorgesien ongeloof / wat hoef ick my te bekommeren? heeft hy wat goedts in my voorsien het zal noch wel komen: heeft hy't niet voorsien ten sal oock niet komen: ende al geloofde ick nu / heeft hy niet voorsien dat ick sal volherden ick sal doch wederom afvallen / want Gods wetenschap gaet seker. Andere haer in de sonde verwert vindende konnen dat gevoelen ook tot wanhope trecken / denckende: Ick moet voorwaer een van die gene wesen dien sijn onbekeerlijckhept God voorsien heeft / nadien de sonde zoo machtich over my gworden is / ende wat hope kan ick dan hebben ten leven? Ja hier door salmen meer reden hebben tot wanhope / denckende na der partijen leere: God geeft soo sijn beginsel der genade in't algemeen / dat hy van den menschen't goede ghebruyck verwacht / om daer op verder te brengen / ende na't gene hy in my voorsien heeft / heeft hy een beslupt over my ghemaeckt. Waer heeft hy wat goedts in my konnen voorsien die zoo boos ben? Kan hy besloten hebben my verder te brengen die de gemeene genade zoo schandelijck hebbe misbruyckt? Ende wat uythomste kan ick nu vinden? Hoe kan ick my bekeeren? want door misbruyck van de gemeene genade is my de boosheyt zoo eyghen ghewoorden als den Moorman sijne swartighept / den Luypaert sijne vlecken. Kan ick van Godt grooter genade verwachten dan voor henen op dat ick in rechten gheloove moghe salich werden? Ick en kan niet / nadien voor die groo-

Soo weynich, ja min dan de partijen.

grooter genade moet gaen het goedt ghebruyck van die beginselen die ick so jammerlyck misbruykt hebbe: ende hoe soude hy nu willen geven nu ick soo diep in de sonde legghe/ het gene hy my onthouden heeft als ick op veele na soo boos niet en was? Hier sullen die gene die ons hooren/ beter uytkomste vinden/ na onse leere aldus overleggende: Godt geeft sijne ghenade niet na het gebruyck van eenige beginselen ofte gemene ghenade/ maer na sijne onverdiende barmhertigheyt/ in welcken hy ook den genen die doot zijn inde misdaden ende zonden ende gantsch geen voorbereydinge gemaeckt hebben komt lebendich maken. Hoe veele heeft hy'er ghetrocken die hem niet en kenden! Hoe veele geroepen die na hem niet en vraegden! Hoe veele sich geopenbaert die het niet begeerden! Hoe vele bekeert als sy hem meest versmaden! Hoe veele veranderd als sy op haer slimste waren! ja selfs Paulo heeft hy genade bewesen als hy hem vervolghde. Al hebbe ick my dan gantsch achteloos en ondanckbaer tegen mijnen Godt aengestelt/ ick en wil den moedt niet verloren geven: want wat reden heb ick om te beslupten/ dat hy my niet en soude willen eens soodanigen genade bewijsen als hy gedaen heeft aen so veel duysenden/ ende dat hy mijnder niet en soude willen ontfermen/ hoe wel ick het geensins hebbe verdient nochte my daer toe berepdt?

Asterictus. Laet het voor dees tijt daer by blijven: ick moet de saecke met gemack wat nadencken.

HET DERDE STUCK,

Van de Brede der verlossinge ofte verdienste Christi.

EUsebius. God geve u daer toe een gesont oordeel. Wat hebt ghy nu noch van de doodt Christi?

Asterictus. Het is my dickwijls aenstootelyck/ dat ghy-lieden gelooft dat Christus niet ghestorven en is voor alle menschen.

Euſebius. Hoe vaet ghy der Hanſiten gevoelen?

Aſterictus. Volgens hare belijdeniſſe is hare me
ninge/ 1. Dat alle menſchen met Adam in welcken ſ
gevallen waren / wederom ſoo verre zijn opgherech
ende ten eeuwigen leven aengenomen/ dat niemand
met ſonde offchult gebozen werdt/Art. 4. Doch dewi
ghy heden in dit ſchrift klaerlijck hebt beweſen/ dat d
weder-opzechtinge in Chriſto ſoodanich niet en is da
niemandt met ſonde ofte ſchuldt ſoude ghebozen wer
den: ſoo zal ick dit ſtuck niet verder in diſpupt ſteller
dan/ Of alle menſchen van de ſonde ende ſchuldt in Adan
behaelt gerechtvaerdicht worden, ſoo datſe niemandt e
werdt toe-gereeckent? II. Dat allen menſchen in Chri
ſto verozdent ende berept is een Medecijne des levens
alſoo Chriſtus vooz allen overgegeven is tot verſoe
ninge Art. 17. om de ſondaren ſalich te maecken ofte d
ſondige Werelt met den Vader te verſoenen Art. 9. ſo
dat ſijn offerhande de verſoeninghe ende genoechdoe
ninge is vooz alle onſe en des Werelts ſonden Art. 13
't welck alſoo moet verſtaen wozden/dat Jeſus Chri
ſtus ſijne weldaden dooz ſijne verdienſten alſoo ver
wozven heeft tot ſalichmaeckinghe / dat wy niet an
ders ghenieten dan dooz een waerachtich gheloove
Art. 20.

Euſebius. Soo zijn dan alle menſche na die verkla
ringe / aengaende de Erf-zonde dadelijck met God
verſoent ende ter ſalicheydt aengenomen: maer aen
gaende de dadelijcke zonden is allen menſchen wel
verſoeninghe verwozven doch die niemant en geniet
dan alleen de geloovige.

Aſterictus. Dat houde ick de meeninghe te we
ſen.

Euſebius. Hoe qualijck dit ſeggen met de verloochē
ninge der Erf-ſonde accozdeert/is vooz deſen genoeg
ſaem beweſen. Maer wat gevoelen de Hanſiten van
Chriſti opſtandinge en Hemelvaert? is die oock vooz
allen menſchen?

Aſterictus. De belijdeniſſe en geeft dat in't minſte
niet te kennen / maer ſtelt ter contrarie de gantſche
vzucht van Chriſti opſtandinge en Hemelvaert alleen
in de geloovige/ Art. 15, 16, 17, 18.

Euſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

Euſebius. Ghy hebbet wel gevaet / ende ſulcks is oock de dryvinghe der gener die van ons ſijn uytghegaen. Op dat wy nu komen tot overweginge deſes verſchils / ghedenckt dat wy onlanghs over het II. Stuck bewesen hebben / dat van de kinderen buyten het verbondt geen beloften der ſalichept en zijn gelijck wel van de kinderen des verbondts. Wederom / dat niet alleen de dadelijcke / maer oock de Erf-ſonde oorſaecke zijn van de verdoemeniſſe inden genen die verdoemt worden: 't welck niet en konde waer weſen / wanneer alle menſchen ſoo waren opgherecht dat de zonde ende ſchult in Adam behaelt niemandt en wert toe-gereeckent. Oock en ſalmen nopt in Godts woort vinden dat Chriſti verdienſte ter verſoeninge alſo in ſtucken werdt verdeelt / datſe alle menſchen dadelijck zoude van de ſchult der Erf-ſonde verloſſen / maer teghen de dadelijcke ſonden alleen verſoeninghe zoude verworven hebben / welcker toe-eygeninghe noch op het onſeecker ſoude hangen aen den menſche. Chriſti verdienſte ter verſoeninghe werdt allen den geenen in der tydt toe-ge-eygent dieſe Godt en ſijnen raet heeft toe-gedacht / ende wordt te ſamen tegen de dadelijcke zonden ende Erf-ſonde toe-ge-eygent / alſo dat de geene die opwaſſende in dadelijke zonden ſchuldich werden / ſo lange ſy daer tegen noch niet genieten de toe-eygeninge tot vergevinge / ſoo lange oock noch met de ſchult der Erf-ſonde beſwaert blijven / gelijk Paulus Eph. 2. 1. 2. 3. verklaert.

Wort kortelijck wederleyt.

Aſterictus. Dien dan de verſoeninghe niet en werdt toe-ge-eygent dien is ſy oock niet verworven / ende hoe vele menſchen blijvender dan voor welcken Chriſtus niet geſtorven is? Dit iſt dat my ende vele met my geweldich tegen de borſt ſtoot.

Euſebius. Soo ghy voorts leerſaem zijt / ghy ſult haeſt ſien hoe verblindt het menſchelijck vernuft ſich hier vertoont / ende hoe ſottelijck het gedaen zy datmen ſijn eygen ſinnelijckheyt wil gheloor geven. Want I. de dryvinge van de algemeynheyt der verdienſte Chriſti is gantſch onnut / ende alle gewoel dat ſoo vele hier van tegen ons ghemaeckt werdt gheheel te vergeefs. Lieve doch wat helpet den Turcken en Heydenen /

Tegen de algemeynheyt der verdienſte Chriſti.

I. Reden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

wat baet het onder den Chriſtenen den goddelooſen en boetvaerdighen / datmen ons wijs maeckt dat Chriſtus voor haer is geſtorven: zijnder daerom meer die zalich worden dan anders? verſmaden ſy daerom te min den Name Chriſti? zijn ſy daerom begeeriger na zijn genade? voorderen ſy daerom te beter in den wegh der Godtſalighedt? gedijdt het hen ock tot minderinge harer ellende? Geen van deſen. Aen d'ander zijde / wat helpt het den geloovigen datmen Chriſti doodt uytbreydt over den gheenen die onder Gods toorn blijven? hebben ſy dies te grooter trooſt voor haer zelven? kan het haer hert en conſcientie geruſter maken? Niet met allen. Hoe breedt dat Chriſti doot gaet / niemandt kan daer uyt getrooſt werden voor dat hy gelooft: hoe ſmal datſe gaet / die maer gelooft kan even-veel trooſt genieten dan offe over allen ginge: want hy is zeecker dat Chriſtus voor hem geſtorven is / en nu zijne is. Ware het dan niet beter / dat deſe onwetende knibbelaers / die doch het meeſte geraes maecken / aldus by haer zelven ginghen overleggen? Wat wil ick mijn hooft daer mede breecken of de Heere voor hen is geſtorven, die hem niet en kennen, die hem niet begeeren, die zijn bloedt verachten, die het ſmaedtheydt aen doen, die het ſo veel in hen is met voeten treden alſt dat ſy met den monde ſomtijdts ſchijnen behagen daer in te hebben, die doch geenen trooſt uyt hem en konnen ſcheppen dan waer mede ſy haer ſelven bedriegen, dewijl ſy ongeloovich en onboetvaerdich zijnde geen deel noch lot en hebben in de woorden der genade? Het is my genoech tot trooſt dat Chriſtus ſeeckerlijck geſtorven is voor alle geloovige, derhalven oock voor my die in hem geloove. De moeyelijcke bedenckingen die my geen trooſt, andere geen voordeel konnen doen, en wil ick niet langer gehoor geven. Voorwaer dit overlegh zoude veel zonden afſnijden. Ja doch die enckel met ſijn ſinnelijckheyt voort wil / moet

II. Reden. II. zijnen trooſt noodtſakelijck verſwacken. Want uyt de ſekerheydt des doodts Chriſti voor ons vloept die trooſt-reden / die ons Paulus leert Rom. 8.34. Wie is het die verdoemt? Chriſtus is het die geſtorven is. Willen ſeker ſtellen dat Chriſtus voor alle menſchen is ge-

geſtorven / ſo moet dan ock elck menſche zeecker weſen dat Chriſtus voor hem geſtorven is al leeft hy anders goddeloos en ongeloovich : ende volgens elck menſch hoedanich hy ware zoude mogen ſeggen : Wie ſal my verdoemen ? &c. Nochtans hoe veele menſchen werdender verdoemt ? Is Chriſtus voor allen geſtorven / ſo gaet het meeſtendeel der gener voor welcken hy geſtorven is verloren / ende ſo heeft den Satan eenen gebaenden weg om onſen troost upt Chriſti doot tegen de verdoemeniſſe om te ſtooten / ſeggende : Wat wilt ghy u om Chriſti doot vyphept van de verdoemeniſſe inbeelden / nadien ſoo veele menſchen in de verdoemeniſſe vallen voor welcken Chriſtus ſoo wel geſtorven was als voor u ? Siet daer het pryſſt dat den menſche doet met deſe dryvinge ; waer toe ſo veel geroep en geraes / om hem ſelven en anderen wijs te maken het gene den troost der geloovigen omſtoot ! ſalmen den Satan zelve wapenen geven / ofte de pylen beſtellen om ons te beſtryden ? Dit moetmen dan vaſt houden : Dat alle die zeecker zyn dat Chriſtus voor haer geſtorven is / oock zeggen mogen / wie ſal ons verdoemen : 't welck dewyl het niemandt ſeggen mach dan de ware geloovige / ſo volcht dat niemandt dan de ware geloovige zeecker en zyn dat Chriſtus voor haer is geſtorven. Die dan wil weten of Chriſtus voor hem is geſtorven / die onderſoecke en beproeve hem zelven of hy in den geloove is / ende gheve zyne ziele geen ruſte voor dat hy ſich daer in wel gewortelt vindt. Sonder dat ſal alles wat ghy u inbeeldt een ydele ende troosteloose inbeeldinge weſen. Wilt ghy dan noch altydt u daer aen ſtooten dat het u te hardt ende ongerymt dunckt / dat Chriſtus voor allen menſchen niet en ſoude geſtorven zyn : Ick vraege u III. of dit harder ende ongerymder is / dan dat Godt alle menſchen de verſoeninge in Chriſto niet en laet verkondigen / ende veele volckeren veele honderd jaren geheel daer van laet vervreemt blyven : ſonder welcker kenniſſe nochtans niemandt en kan ghelooven nochte eenige zalige vrucht van Chriſti doodt genieten ? want niemant wort de verſoeninge deelachtich dan door het gelove Rom. 3. 25. ende tot het geloove

III. Reden.

is het woordt des geloofs noodtsaeckelijck Rom. 10. 14. 17. Nochtans dat Godt dit woordt veelen zelfs niet bekent en doet worden / maer de selve in hare blindtheyt laet blijven/ leert d'ervarentheyt / endeis heden over het II. Stuck krachtich bewesen. Is dit nu niet te hardt noch ongerijmt/wat swarichept kander wesen in Christi doodt? Voorwaer het zoude niet alleen angerijmt wesen maer ooch spotteliik/wanneer Christus voor soodanighe ware ghestorven / die hy de middel om sijn doot te genieten so weynig wil geven/ dathyse haer ook niet eens bekent en maekt. Wanneer pemandt voorgave dat hy alle ghevangenen over al wilde verlossen / ende dat hy het noodighe rantsoen voor allen betaelt hadde/maer nochtans veele gevankenissen vol liet sitten sonder pemandt te senden die de ghevangenen daer van verwittichde ofte den middel aenwese om upt den kercker te komen:zoude dat niet een spotteliicke ende vreemde saecke zijn? Ofte wanneer een Medicijn seyde dat hy een remedie hadde gemaeckt voor alle krancke om alle hare siecktен daer mede te genesen / doch evenwel een groot deel krancken die Medicijne niet eens bekent en maeckte nochte aenboodt ofte den middel besorghde dat zy de zelve mochten genieten: soude pemandt ghelooven dat de uptkomste ende daedt met het seggen dies Medicijns over een quamen? Wacht u dan wel onsen Salichmaecker sulcx toe te schrijven. Overleght hier by IV. Of het harder is te zeggen/ dat Christus niet gestorven en is voor de Werelt / dan het is dat hy niet gebeden en heeft voor de Werelt? Men kan niet ontkennen dat Christi offerhande ende voor-bede even breet gaen / ende geensins en konnen ghescheyden worden Rom. 8. 34. 1 Joh. 2. 2. want de voor-bede vloeyt upt d'offerhande/ rust daer op/ biedtse den Vader aen/ en begeert datse sal ghelden en krachtich wesen voor den geenen daerse voor geschiet is. Als dan Christus seght/ dat hy niet en bidt voor al'en menschen/ niet voor de Werelt; het is even soo veel of hy seyde / dat hy niet geoffert en heeft voor alle menschen/niet geoffert heeft voor de Werelt. De onwetende menschen epschen dickwijls een plaetse/ Waer gesept wert: Chri-

IV. Reden.

stus

stus heeft niet gheoffert ofte is niet ghestorven voor alle menschen, maer ick zegge dat sulks so plat alst mogelijck is gesept werdt Joh. 17. 9. Ick en bidde niet voor de Werelt, maer voor de gene die ghy my gegeven hebt: nadien Christus niet en kan voor den genen gestorven wesen voor welcken hy niet en bidt. Men soekt hier de luyden wys te maecken, dat Christus wil seggen, dat hy in dit gebedt voor geen andere bidden en wilde dan voor sijn Discipulen / hoewel hy 't op andere tyden wel dede: ende dat dit een bysonder ghebedt is voor d'Apostolen, als of hy sepde: Vader voor dese tijt bidde ick alleen voor dese mijne Discipulen, &c. Maer de belijdenisse der Hansiten Art. 12. neemt het selfs breeder, verstaende niet alleen d'Apostolen / maer neffens haer alle geloovighe. Het is wel waer dat Christus hier voor d'Apostolen bysonderlijck bidt / doch alsoo dat hy met haer hem gelijckelijck voor oogen stelt alle die hem gegeven zijn van sijnen Vader, want gesepdt hebbende: Ick bidde voor hen, hy voeghter by in't gemeen: Ick en bidde niet voor de Werelt, maer voor de gene die ghy my gegeven hebt. Het gaet veel breeder te seggen de gene die ghy my gegeven hebt, dan te seggen, hen, namelijck d'Apostolen: het en zijn niet d'Apostolen alleen, maer alle Christi schapen, die hem gegeven zijn, Joh. 6. 37. 39. ende 10. 29. Ende dit en is niet nieu dat Christus d'Apostolen bysonderlijk hem voor stellende met een sijn oogemerk en woorden uytbreydt tot een groote veelheyt / siet Luc. 6. 20. vergeleecken met Cap. 7. vers 1. en Matth. 5. 3. en 7. 28. 29. leest oock de geheele Predicatie Christi Luc. 6. Matth. 5. en 6. en 7. ghy sult bevinden dat niet alleen doorgaens de reden gelijckelijck slaet op de schare ende d'Apostolen / maer oock verschepdemael haer van d'Apostolen op den schare wendet. Waerom te min vreemt is / dat Christus d'Apostolen bysonderlijck voor hebbende / nochtans sijn gebed met een uytbreydt over alle die hem ghegheven zijn. Soo dat hier de menschen werden veerdeelt in twee deelen: de Werelt voor welcke Christus niet bidt / ende die hem ghegheven zijn / voor welcke alle en alleen hy bidt: Dese leste zijn niet alleen die nu gelooven / maer oock alle die door hes woordt gelooven sullen, vers 20. want oock daer uyt

Tegenvverp beantwoordt.

volghy

volght het dat yemant gelooft / dat hy Chriſto is ge-
Aenhoudt beantw. gheven / Joh. 6. 37. Tegen deſe klare waerheyt en doet niet / dat Chriſtus geſeyt werdt gebeden te hebben voor de overtreders Jeſ. 53. 12. voor de geene die hem krupcichden / Luc. 23. 34. Want voorwaer als hy badt voor de geene die hem gegeven zijn / hy badt voor de overtreders / nadien die alle overtreders waren ende niemandt hem gegeven is dan die een overtreder was. Doch dat hy gebeden ſoude hebben voor alle overtreders en ſeght Jeſaias niet / geeſter ooch in 't minſte geen blijck van / maer wel klaerlijck van het tegendeel: want die de woorden ter degen na ſiet / zal bevinden / dat hy die overtreders verſtaet die door zijn kenniſſe gerechtvaerdicht worden vers 11. die hopen die hem ten bupte ghegeven werden / vers 12. dat en zijn immers niet alle menſchen / gelijck ooch terſtont daer aen de geene welcker zonde hy ghedraghen ende voor welcken hy gebeden heeft onder den naem van veele bepaelt werden. Inſgelijcks als hy badt voor de geene die aen zijn krupcigen ſchuldigh waren / hy badt ooch voor de geene die hem gegeven waren / want daer warender ooch veele onder / gelijck daer na gebleecken is Act. 2. 37. 41. 47. Act. 5. 14. doch konde hy niet bidden voor de geene die hem krupcichden ſonder voor haer allen te bidden: die dat ſeggen wil / moet ſeggen dat Chriſtus ooch voor de zoodanige gebeden heeft die zondichden tegen den Heyligen Geeſt / hoedanige onder de Joden waren Matth. 12. 24. 31. 32. voor welcken nochtans Johannes verbiedt te bidden 1 Joh. 5. 16. Chriſtus ſelve en ſpreeckt niet verder dan van de geene die niet en wiſten wat zy deden, hoedanige ſeecker veele niet waren: welcke woorden ons deſen regel geven / die in deſe materie ſeer noodich is: Dat de Schriftuere wel in 't ghemeen van een menichte ſchijnt te ſpreecken, waer nochtans in 't byſonder op een deel van die menichte geſien werdt. Eyndelijck / die deſe bede op alle Chriſti krupcigers wil uytbreyden moet ofte ſeggen: Dat hy voor alle verhoort is / ende ſoo moeſte allen Joden haer zonde zijn vergheven gheweeſt / 't welck taſtelijck valſch is: ofte / dat Chriſtus t'onrecht geſeyt heeft Joh. 11. 42. Vader ick wilt dat

ghy

ghy my altijdt hoort, 't welck een Christen niet behoort te dencken. Ick beslupte dan/ dat Christus voor geen ander gebeden / en volgens voor geen ander geoffert heeft / dan die hem ghegeven zijn. Nu V. ick woude wel dat ghy my seydet / waerom u harder lupdt / dat Christus voor allen niet en is gestorven/ dan dit: Dat hy voor allen niet en is opgestaen ende ten Hemel gevaren? is het een niet soo noodich als het ander? moet het een niet soo wel als het ander ghelooft worden? ja is niet het gheloove op Christum pdel sonder zijne opstandinge/ 1 Corinth. 15. 17? is dan in dit leste geen ongerijmtheyt / wat ongerijmtheydt isser in het eerste? doch dit is ten hoochsten ongerijmt datmen het eerste tot veelen wil uptbreyden die aen het leste geen deel en hebben. Want Eerst/ door d'opstandinge overwint Christus de doodt die opgenomen heeft/ soo moet hy dan voor veelen de doodt geleden hebben voor welcken hy de selve niet en heeft overwonnen. Lupt dat niet fijn? Ten anderen / sonder Christi opstandinghe zijn wy noch in onse zonden / 1 Corinth. 15. 17. Want in het sterven heeft hy onse zonden gedragen / door de opstandinge werdt hy daer van vry gesproocken / en ghetoont dat zijne versoeninghe werdt aengenomen als wel volbracht. Hoe fraey slupt dit nu / 't geene uwe dryvinghe mede brenght: Dat hy aller menschen zonden heeft opgenomen / maer voor alle menschen niet en is gheabsolveert! Ten derden/ ghelijck de Hooghe-priester in 't Oude Testament in het alderheplichste gingh met het Bloedt des Sond-offers van het gantsche volck waer voor hy geoffert hadde / op dat alsoo het Sond-offer voltrocken wierde ende op aenbiedinghe van het selve verghevinghe bevoordert: Alsoo moeste oock Christus / diens offerande daer mede wierdt voor-ghebeeldt / met zijn ghyen Bloedt in het alderheplichste ingaen / dat is / in den Hemel / om te verschijnen voor Godts aenschijn voor de geene voor welcken hy geoffert hadde/ als het Levitic. 16. en Hebr. 9. Sal nu Christus voor veelen geoffert hebben op der Aerden / voor welcken hy zijn Bloedt niet en presenteert in den Hemel? zal hy voor veelen zijn offerhande ende versoeninge aengevan-

V. Reden.

gevangen hebben/ voor welcken hy de ſelve niet upt
en voert? ſal hy voor veelen de verſoeninghe hebben
gearbeydt te verkrijghen voor welcken hy geen ver-
gevinghe in den Hemel en voordert? Indien dit alles
al te grof is/ ſoo machmen billijck/ alſamen ons voor-
werpt dat Chriſtus voor alle menſchen (na onſe leere)
niet en is geſtorven/ daer teghen ſetten/ dat hy oock
(na der partijen leer) voor alle menſchen niet en is
opgheſtaen ende ten Hemel gevaren; 't welck waer-
achtich zijnde/ dat het ongheljck beter ſlupt/ dat ſijn
doodt niet en is voor alle menſchen/ maer alleen voor
die gene voor welcke hy alleen opgheſtaen en opgeva-
ren is/ dan datmen deſe dingen in veele menſchen ſou-
VI. de ſchepden. Ghy ſult oock VI. oorſaecke vinden u te
Reden. ſchamen over deſe dijvinghe/ Dat Chriſtus voor al-
le menſchen is gheſtorven/ als ghy overdenckt wat
het te ſegghen zy/ dat Chriſtus voor pemandt
ſterft. Want daer mede werdt te kennen gheghe-
ven dat hy hem in onſe plaetſe ſtelt/ in onſe ſtede op
hem ladende 't gene wy ſelve ſouden moeten draghen:
ſoo dat hy ſonde voor ons geworden is 2. Corinth. 5.
21. daerom werdt geſeyt dat hy geleden heeft voor Ons
1. Pet. 2. 21. dat hy de doodt geſmaeckt heeft voor al-
len broederen Heb. 2. 6. dat hy voor ons ſondaers en
ongoddelijcke is geſtorven Rom. 5. 6. 7. 8. dat hy een
voor allen is gheſtorven 2. Corinth. 5. 14. Gheljck
dan David wenſchte dat hy voor Abſalon mochte ge-
ſtorven weſen/ dat is in zijn plaetſe 2. Sam. 18. 33.
ende Paulus/ ſelfs voor (dat is in de plaetſe van) zijn
broeders verworpen te weſen/ Rom. 9. 3. alſoo is
Chriſtus geſtorven voor ons/ dat is/ in onſe plaetſe.
Dit wert naerder uytgedruckt Matth. 2. 20. 28. als
geſeyt werdt/ dat Chriſtus ſijn ziele geeft tot een Rant-
ſoen voor veele, ofte tegen veelen, want zoo luyden de
woorden eygentlijck in 't Griecks: ende daer mede
werdet een verwiſſelinghe te kennen gegeven/ hoe-
danich met een rantſoen-geldt geſchiet/ 't welck tegen
een gevangen geſtelt wert/ op dat hy daer tegen geloſt
ende vry geſtelt werde. Alle die gene dan voor welcken
ende tegen welcken Chriſtus hem ſelven tot een rant-
ſoen heeft gheghéven/ moeſten ter bequamer tijdt upt

gaen

gaen/ anders ware dat rantſoen te vergeefs gegeven
voor allen die noch gebangen blijven. Maer wie kan
ontkennen dat veele in de de geeſtelijcke gevanckeniſſe
blijven ende vergaen? dat den toorn Godts van vee-
len nopt en werdt geweert? Hier toe doet/ dat Chri-
ſtus / die ſijne ſchapen kent ende ſijn leven voor haer
ſtelt/ Joh. 10. 14. 15. nochtans ſeght van eenige/ dat
hyſe nopt gekent en heeft / Matth. 7. 23. heeftſe Chri-
ſtus nopt gekent/ namelijck / als de ſijne/ ſoo en moet
immers Godts toorn nopt door ſijn betalinghe zijn
geweert gheweeſt/ ende is dat niet gheſchiet/ hoe kan
men ſeggben dat Chriſtus ſich in haer plaetſe oſte tot
een rantſoen tegen haer heeft gegeven? Hy ſtelt ſich ſo
in onſe plaetſe: Dat de ſtraffe, die ons den vreede aen-
brengt, was op hem, en dat wy door ſijne ſtriemen geneſen
verden, Jeſ. 53. 5. 1 Pet. 2. 24. Hoe kan dan in ſijne
wonden vergaen ende van den vreede upt-gheſlooten
blijven voor wien ſich Chriſtus ter doodt geeft? ende
hoe kan hy ſich voor of tegen alle menſchen in verwiſ-
elinge gegeven hebben / nadien veele bupten de vrede
in hare ellende blijven ſteecken? Soude dat ſoo dier-
baer rantſoen in ſoo veelen krachteloos ende een ver-
geefſche betalinghe weſen? Maer / ô onſinnigheydt/
dat de menſchen / om hare bedenckinghen ſtaende te
houden/ Chriſto eene dwaeshept toe-ſchrijven/ die nie-
mant/ ſelve onder ons/ ſonder groote beriſpinghen en
ſoude begaen! Want VII. wie en ſoude niet miſ-prij- VII.
ſen als een ſeer dwaſe daedt / dat pemandt het waer- Reden.
digſte dat hy heeft tot loſſinge ſoude gaen geven voor
veelen die niet los ſullen worden? ende ſoude Chriſtus
ſoo doen met ſijn dierbaer bloedt / met ſijn hoogh-
waerdige ziele/ die alles wat in de Werelt is in waer-
de te boven gaen? Miſſchien ſult ghy ſeggen / dat de Voor-koo-
gerantſoende niet los en worden hapert aen haer ſel- minge van
ven/ om dat ſy met oprechten gheloove Chriſtum niet tegenwerp
aen en nemen. Ick antwoorde. Eerſt: het is onbe-
tamelijck te ſegghen dat de ſchuldt ende eyghen ver-
ſupminge van den gerantſoeneerden meer ſoude ver-
moghen om ſoo koſtelijcken rantſoen te niete te maec-
ken / dan de waerde van ſulck een rantſoen om
die verſupminghe te overwinnen. Ten anderen:

Ick

Ick vraghe of dit rantſoen gegeven is voor de menſchen op conditie/ indien zy het willen aennemen; of te abſolupt ſonder conditie? Met het eerſte te ſeggen/ ſoudemen het algemeen maecken: want het gene op conditie werdt gegeven gaet dien alleene aen die de conditie ſullen hebben. Seghtmen het leſte/ gelijck oock de Schrifture mede-brengt/ ſoo en kan het rantſoen door de menſchen niet verhindert werden dat het de vrymaeckinge der gerantſoeneerde niet en ſoude te wege brengen: want waer getrouwelijck werd gehandelt/ daer moet de verloſſinge der gener volgen voor welcken den prijs der verloſſinge is betaelt/ ende het en kan niet anders dan groote onwijſheyt geacht werden/ dat Chriſtus ſoo waerdigen loſ-gheldt geven ſoude/ ſonder ſeecker te weſen van de vry-worDinge der gener voor welcken hy het geeft. Wilt ghy ſeggen: De betalinge is abſolupt/ maer het dadelijck genieten hangt aen de conditie des geloofs? Ick ſal wederom ſeggen/ die wijſelijck handelt ende voor yemandt abſolutelijck betaelt/ eygent dien oock in ſijn voornemen abſolutelijck toe ſijn gedane betalinghe: oock geſchiedt de betalinge aen den eyſcher/ de welcke abſolutelijck betaelt zijnde niet meer en kan eyſchen zoo hy getrouwelijck wil handelen: Indien dan de conditie tot genietinge vereyſcht/ ghenomen werdt voor een onſeeckere conditie/ die by veelen voor welcken betaelt is niet en ſal gevonden werden/ ghelijck ghyſe verſtaen moet: So en kanſe met de abſolute betalinge niet beſtaen: want alſoo ſal den gevangenen by ghebreck van ghenietinghe noch blijven onder den eyſch van den genen die abſolupt betaelt zijnde niet en heeft te eyſchen om den gevangen te houden: 't welck ſtrijdige dingen zijn/ die oock een groote onwijſheydt in den betaelder ſouden ontdecken/ te meer als hy te voren wiſte dat de conditie tot genietinge in veele niet en ſouden volgen. Wie iſſer ſo dwaes onder den menſchen/ de welcke ſeeckerlijck wetende dat een groot deel van ſijn betalinge geen ghenot en ſoude hebben/ maer in hare gevanckenis ſouden blijven/ nochtans voor de ſodanige ſoude gaen en ſeer koſtelijk rantſoen betalen? Nu hy en moet niet twijfelen/ die een Chriſten

Aenhoudt voorgekomen.

sten wil wesen/ of Christus wanneer hy sijn betalinge dede en wiste wel wie deselve genieten soude ofte niet: salmen hem dan dese dwaeshept toe-schrijven/die niemant onder ons soude willen begaen / dat hy wetens en willens een soo dierbaren prijs voor die gene soude gaen geven tot verlossinghe die niet en souden verlost werden? Men kan ons hier niet dringen met eenige oorze in Gods en Christi voornemen aen te mercken: want hoemen de saecke overlegt en went / altijdt sal dit een onverdragelijcke ongerijmthept blijven / dat Christus als hy 't trantsoen gaf wiste wie de verlossinge zoude genieten of niet genieten/ ende nochtans betaelt zoude hebben ook voor de gene die hy wiste dat hy nopt voor de zijne zoude kennen/Matth. 7. 23. Het is waer dat wy de verlossinge door 't geloove genieten / doch dese genietinge door 't gelove loopt niet onseecker / maer volght seeckerlijck in den geenen voor welcken betaelt is : want al wat Christo gegeven is sal tot hem komen , ende hy en sal daer van niet verliesen , Joh. 6. 37. 39. Maer dit gaet alle ongerijmthept te boven/ dat Christus ook zoude gestorven wesen ende betaelt hebben voor die gene die alrede verdoemt waren ofte onsalich gestorven / als Christus zijn betalinge dede : gelijck de drijvinge van de algemeene verlossinge mede brengt. Soude Christus de straffe gedragen hebben op dat sy vrede hadden die nu van de vrede ganschelijck waren upt-gesloten? Hier te lande/ende ick achte over al / zijn de lieden wel so wijs / dat sy gheen moepte en doen om pemandt upt Turckyen te verlossen die sy weten in slavernye ghestorven te wesen: so pemant anders dede men soude van sijn sotticheyt niet genoech konnen spreken. En zoude men dese dwaeshept de wijshept Gods toe-schrijven? Men sal desen groben mis-slach niet beteren/ met te seggen dat Judas / Pharao en andere die alreede onsalich gestorven waren/Christi doodt ende betalinge al toegedacht was eer sy so vervielen en vergingen. Want het heeft so groten ongerijmthept als het voorgaende/dat in Gods wijsen raet/ waer in niets onbedachtelijck en wert besloten/eenigen menschen Christi doot ende bloedige betalinghe zoude toe-gedacht werden/

Ander aenhoud voorgekomen.

Tegenwerp beantwoordt.

die nu al in de verdoemeniſſe zouden weſen als hy ſterven en betalen ſoude: ende allen menſchen een medicijne zoude toe-gelept werden/ waer van vele duyſenden alreede eeuwich ſouden verlooren weſen als de medicijne nu inder daet ende in verbullinge der voorgedane beloften ſoude berepd werden. Het is immers onwederſpreeckelijck / dat Chriſti voornemen in het ſterven was de gheene te behouden voor welcken hy ſtorf: maer hoe konde hy voor hebben ſodanige te behouden die nu al gantſchelijck verlozen waren? Voorwaer dit ware alleen genoech om de opinie van de algemeene verloſſingge te verwerpen. Nochtans tot meerder overtuyginge geveick u VIII. te bedencken:

VIII. Reden.

Dat wel de verwervinge der verloſſinge/ ende de dadelijcke toe-eygeninge door het gheloove / moeten onderſcheyden werden/ doch evenwel alſoo/ datſe beyde gaen over even veel perſoonen: het welcke daer uyt blijckt/ om dat de dadelijcke toe-eygeninge is het eynde dat ſich Chriſtus in ſijn doodt heeft voor-gheſet. Dit bewijſe ick uyt veel getuygeniſſen der Schrifture: want waer toe heeft Chriſtus de ſtraffe ghedraghen? Op dat wy vrede hadden, Jeſ. 53. 5. Waer toe heeft hy ſijn leven ten ſchuldt-offer ghegeven? Op dat hy zaedt hebbe: op dat des Heeren voornemen (aengaende de ſalichmaeckinghe) door ſijne handt ſoude voort gaen: op dat hy ſijnen luſt ſien ſoude ende veele door ſijne kenniſſe rechtvaerdigen, als die hare ſonden draeght: op dat hy groote hoopen ter buyte hebbe, &c. Jeſ. 53. 10. 11. 12. Waer toe is hy ghekomen? Om te ſoecken en ſalich te maecken dat verlooren was, Matt. 18. 11. Luc. 19. 10. Om de ſondaers ſalich te maecken. 1 Timoth. 1. 15. Soo heeft hy ſijn bloet vergoten / als een bloet des Nieuwen Teſtaments, tot vergevinge der ſonden, Matth. 26. 28. Hy heeft hem ghegheven voor onſe ſonden / om ons te verloſſen uyt deſe tegenwoordige booſe Werelt, Gal. 1. 4. Hy heeft hem ſelven voor ons gegeven / op dat hy ons ſoude verloſſen van alle ongerechticheyt, ende hem ſelven een eygen volck ſoude reynigen, yverich in goede wercken. Tit. 2. 14. Hy is voor allen geſtorven / op dat de gheene die leven, niet meer haer-ſelven ſoude leeven, maer dien die voor haer geſtorven ende opgheweckt is,

2 Cor.

2 Cor. 5. 15. Door ſijn offerhande heeft hy in eeuwigheyt volmaeckt de gene die geheylicht worden. Heb. 10. 14. Sodanige plaetſen ſoudemen noch veele konnen vinden/ de welcke klaerlijk Chriſti doodt geen bloote verwerbinge toeſchrijven/ maer ookdaer by te kennen geven een oogemerck en voornemen om ſijn bloet/ doot/ ende offerhande tot dadelijck ghenot toe te eyghenen. Nu het is bekent/ dat in verſtandelijcke werckinghen het eynde de palen ſtelt/ ende dat ſoodanich werck niet breeder en gaet dan het eynde gaet. Is dan Chriſti doodt voor allen geweeſt/ ſoo moeſt ook het eynde oplen geſien hebben: heeft het eynde niet op allen gien/ ſtreckt ſich het eynde niet tot allen menſchen/ ſoo n kan ook ſijn doodt haer niet uytſtrecken tot alle enſchen. Maer dat de toe-eyghening he tot dadeick genot/ welcke het eynde is van Chriſti doodt/ iet kan tot alle menſchen uytgeſtreckt worden/ zegen de partijen ſelve/ nadien ſy de ſelve alleen den gevolgen toe-ſchrijven. Volght dan dat ſijn doot ook Tegewerp beantvvoort. iet voor alle menſchen is. Wilmen ſeggen dat de toegeninge een eynde is/ dat den Vader in't geven ſijns oons/ den Sone in't lijden des doodts/ haer voorſet hebben over alle menſchen/ maer dat ſy in veelen iet bekomen: Ick ſal antwoorden/ dat de macht en wijſheyt Godts niet toe en laten te gelooven/ dat y in ſijn eynde ende voornemen ſoude bedrogen werden/ ende dat noch in een ſo groote ſake als daer is de doodt des Soons Godts. Soo dat dit voornemen en nde niet breeder en gaet dan het bekomen werdt. IX. Reden. Ick ſal hier IX. noch by voeghen eenighe plaetſen die in de breede van Chriſti doodt ſpreecken. Matth. 1. 21. ſegt den Engel/ reden gevende van den Naem Jeſus: Hy ſal ſijn volck ſalich maecken van hare ſonden. Waer in een dobbel bewijs ſteeckt. Voor Eerſt: ner wien ſich Chriſti doot uytſtreckt over dien ſtreckt h ook uyt den Naem Jeſus/ eñ over wien ſich den naem uytſtreckt over dien ſtreckt ſich ook uyt de den van dien naem. Nu de reden dies naems en is et een verwerbinge van verloſſinge die van de toegeninge kan geſcheidē blijven/ maer die de ſelve mede oortbrengt/ wijl't een Saligmaker genaemt: want

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

salichmaken is niet alleen de salichmakinge verwer-
ven/ maer ook wercken. Diens Jesus dan Christus
is/ die werden ook salich gemaeckt: maer alle men-
schen en werden van hem niet salich gemaeckt: zo en
is niet aller Jesus/ waer upt volcht hy voor aller
niet ghestorven is. Wederom het is onbetamelijck
Christi salichmaeckinghe ende daer toe sijn doot wij-
der upt te breyden dan Godt selve doet door sijnen
Engel. Nu Godt breydtse door sijnen Enghel nie
wijder upt dan tot Christi volck/ ende dat noch op een
tijdt als het aldermeest gelegen quam de rechte aen te
wijsen/ dewijl de reden van den naem Jesus gegeven
wierdt: want hoe soude dat accorderen/ dewijl doch
ongetwijffelt den Engel een volkomen beschepdt van
desen naem heeft willen geven/ dat hy maer Christi
volck zoude noemen/ als Jesus in sijn doodt voor al-
len de salichmaeckinge van de zonde hadde voor ghe-
hadt? Men moet dan Christi salichmaeckinghe van
de zonde niet verder nemen dan op zijn volck: en alle
menschen en sijn niet sijn volck/ want dit is een volck
dat Godt te voren gekent heeft/ Rom. 11. 2. dat Chri-
sto gegeven is Joh. 6. 37. men moetse dan niet nemen
Joh. 10. 15. op alle menschen. Joh. 10. 15. zeght Christus:
Act. 20. 28. Ick stelle mijn leven voor de schapen. Act. 20. 28. segt
Eph. 5. 25. Paulus: Godt heeft sijn Gemeynte met sijn bloedt ver-
kregen. Eph. 5. 25. zeght de selve: Christus heeft
hem selven over gegeven voor de Gemeynte. Merckt
wel/ dat dese plaetsen klaerlijck wijsen niet op de toe-
eygeninge/ maer op Christi lijden ende sterven/ want
het leven te stellen voor, &c. met bloet te verkrijgen,
sich over te geven, namelijck/ tot een offerhande ende
slacht-offer voor ons, Eph. 5. 2. en kan niet anders
verstaen worden. Nochtans dit alles en werdt niet
uytgebreydt over alle menschen/ maer over alle sijn
schapen/ over sijn Gemeynte. Het is waer datter
niet gesept werdt/ Alleen voor sijn schapen/ ofte Ge-
meynte/ doch de plaetsen zijn soodanich datse ons
genoechsaem dese Alleen voorstellen ende in dese sake
willen verstaen hebben. Want Joh. 10. sien wy dat
Christus doorgaens dingen zegt/ die van de schapen
alleen moeten verstaen worden/ siet vers 14. 16. 27. 28.
29. ende

29. ende soude het 15. vers alleen een ander verstandt hebben? Ja is niet Christus een Herder alleen van de schapen / vers 11. 14. 16? heeft hy niet zijn leven afgelept in qualitept van Herder? zoude desen Herder ook zijn leven stellen voor de wolven ende boecken / die doch sijne schapen / die hem gegeven zijn / vs. 29. zeeckerlijck kennet / ook eer zy hem kennen / en eer sy toe-gebracht zijn? Dit alles wijst dan dat Christus in't sterven merckelijck op de gegeven schapen / ende daer op alleen gesien heeft. Act. 20. 28. is de saecke mede klaer: want Christi bloedt vergieten wert daer gestelt niet slechtelijck als de verlossinge verwervende maer als de Gemeynte verkrijgende. Waer uyt ick mach beslupten: Dien de verlossinge is verworven die zijn ook selve door Christi bloet verkregen: Maer daer en werdt geen ander vergaderinge verkregen dan de Gemeynte: Ergo ook geen ander de verlossinge verworven. In de woorden Ephes. 5. 25. en kan mede geen twijfel wesen by den genen die gedencken / dat de liefde Christi tot zijne Gemeynte tot een exempel den Mannen werdt voorgestelt. Gelijck dan goddeloos ware te zeggen / de Mannen moeten hare Vrouwen lief hebben / maer jupst niet alleen: alsso ist ook ongerijmt / Christus heeft zijn Gemeynte lief gehadt / maer niet alleen, &c. Doet hier by Joh. 11. 52. alwaer Christi doodt niet een bloote verwervinge der verlossinge werdt toegeschreven / maer een vergaderinge van de verstroyde kinderen Godts. Siet wanneer de palen op het breetste werden upt-ghebreydt / gaet Christi doodt noch niet verder als over de kinderen Godts / ende de selve sodanige die kinderen zijnde in Gods voornemen door kracht van Christi doodt in een versamelt werden. Ook is aenmerckelijck Apoc. 5. 9. Ghy zijt geslachtet, ende hebt ons Gode gekocht met uwen bloede, uyt allen geslachte, ende tale, ende volcke, ende natie. Hier wordt klaerlijck gesproocken van Christi offerhande / bloedt-vergieten ende doot: het oogemerck en eynde daer van wordt niet gestelt in de verwervinge van verlossinge / maer in het wederkopen / so dat de menschen daer door Gode wederom gekocht ende tot een eygen verkreghen

Joh. 11. 52.

Apoc. 5. 9.

volck gemaeckt werden : kan dit eynde ende ooge
merck tot alle menschen uytgebreyt werden ? Geen
sins : oock verbiedt het Johannes / seggende : Nie
dat het een hooplinge is van allen geslachte, &c, mae
uyt allen geslachte, &c. Die een menichte koopt up
een hoop / die en koopt immers den heelen hoop niet
Is dit duyster / wat sal dan klaer zijn ? Tot beslui
X. neemt noch dit X. Dat de Hooghe-priesters des Ou
Reden. den Testaments / die ware voorbeelden Christi wa
ren / nopt gelesen werden bevel gehadt te hebben om
voor de vreemde Heydenen te offeren / maer alleen om
voor Godts volck te offeren / Waerom sy oock de na
men der stammen Israels op hare schouderen ende
voor hare borst droegen / als sy de Priesterlijcke klee
dinge aen hadden / ter gedachtenisse voor den Heere /
Exod. 28. 't welck te kennen gaf / dat den voor-ghe
beelden Hooge-priester / de ghedachtenisse der ghener
voor welk hy offerde op hem ende voor hem soude dra
gen. Maer welcke zijn dat ? alle menschen ? Geen
sins : maer die geene die voor Israel wierden voor-
gebeelt / namelijck het geestelijcke Israel / dat Godt
tot de gemeynschap roepen soude. Voorwaer Israel
en konde geen voorbeelt wesen van alle menschen na
dien voor haer geoffert wierdt / als voor een volck dat
Godt sich tot een eygendom gemaeckt hadde uyt al
le volcken : hoe konden sy een beeldt zijn van die volc
ken uyt welcke sy uytghesondert waren ? Ende wie
sal geloven dat den waren Hoogen-priester die Hey
denen was toe-gedacht ende daer na voor haer geof
fert heeft als sy al gestorven waren / voor welcken den
figuerlijcken Hooghe-priester niet en offerde als sy
noch leefden ? Men kan Israel oock geen voorbeeld
maken van alle menschen in het Nieuwe Testament /
maer alleen van die ghene die uyt de Wereldt souden
Christo gegeven werden. Want 1. het lant Canaan
was Israel een voorbeelt van de hemelse ruste / Hebr.
4. 3 / 9. gelijk oock Syon en Jerusalem Gal. 4. 26. Heb.
12. 22. waerom oock Israel dit landt besittende het
beeldt gedraghen heeft van alle ende alleen de ghene
die tot erfghenamen ende besitters van die Hemel-
sche ruste geschickt zijn ende de selve sullen genieten /

dat

dat is/ die tot den geloove zouden ghebracht werden ende alsoo betoonen zouden dat sy Godts volck zijn Hebr. 4.3.9. 2. Israel is een voorbeelt geweest voor so veel het was een heylich/een eygen volck/ een uytverkoren geslachte/'t welck genoch saem blyckt 1 Pet. 2.5.9. Ergo niet van alle menschen. 3. Israel was een voorbeelt van de eenige/ heylige algemeyne Kercke/ Heb. 8.8.10. Jer. 31. 31/ 32/ 33/ 34. Ergo niet van alle menschen. 't Is waer/ dat onder het uyterlijcke lichaem des volcks veele waren die Gode niet en behaegden : maer men moet weten dat sy niet alle Israel zijn die uyt den Vader Israel zijn/ maer de kinderen der belofte werden in 't zaet gerekent Rom. 9.6.8. waer uyt vloeyt de benoeminghe van een waer Israelijt Joh. 1.47. van een Iode in't verborgen ende in den Geest Rom. 2.29. Dese zijn eygentlijck dat voorbeeldende Israel / ende alle die Godt in den geloove versamelt zijn het voorgebeelde Israel Gods/ Galat. 6.16. Daerom mogen wy met recht beslupten : Alle menschen en zijn niet voor-gebeelt door het ware Israel : So en heeft dan Christus voor alle menschen niet gheoffert. Waer mede ick nu ophouden sal onse waerheydt breeder te bevestigen / u voorts versendende tot Amesij aenhangsel van de Haegsche Conferentie ende andere Duytsche boecken van dese materie.

Asterictus. Ghy hebt lange gesproken/doch ten heeft my niet verdroten / nadien ghy u-lieder sake bevestigende veele tegen-werpingen die ick maecken konde ofte voor-gekomen/ ofte afgesneden / ofte openlijck beantwoort hebt.

Eusebius. Dat ick so doorgaens gesproken hebbe is geweest om tijt te winnen. Wat ghy noch hebt tegen te werpen brengt dat voort.

Asterictus. Ick hebbe te dinghen een algemeene verlossinge van de sonde ende schult in Adam behaelt/ ende een gemeene verwerpinge van verlossinge uyt de dadelijcke sonden die oock genieten alle die in Christum gelooven. Nu wy lesen Gen. 3.15. dat Godt een zaedt belooft dat den Slange den kop zoude vertreden. Welcken troost hy voorstelt voor het gantsche men-

Gen. 3.15. wert beantwoordt.

menſcheliſcke geſlachte/ als die hy zijnen Sone geven wilde om haer van het geweldt des Duyvels te verloſſen en met hem zelven te verſoenen. Op deſe plaetſe wijſen de Menniſten/ Bekent. art. 8.

Euſebius. Hoe kan deſen trooſt ende toeſegginge het gantſche menſcheliſcke geſlachte aengaen/ nadien het menſcheliſcke geſlachte daer in verdeelt wordt? want wy leſen van de Vrouwe met haer zaedt aen d'eene/ ende de Slange met zijn zaedt aen d'ander zijde. Het is bekent dat door het zaedt der Vrouwe Chriſtus eygentliſck moet verſtaen werden/ doch de Chriſtenen oneygentliſck als leden Chriſti: want dat de Menniſten Chriſtum onder den naem van vyandtſchap verſtaen/ is een taſteliſcke onverſtandicheydt/ voortkomende uyt begeerte om te ontkennen dat hy het zaet der Vrouwen zy: waer van nu geen tijt is te ſpreken. Door het zaet der Slange kannen geen andere verſtaen dan zodanige menſchen die Chriſto niet toe en komē nochte gegeven zijn: want de oude Slange den Duyvel en heeft geen natuerliſck/ maer alleen een onnatuerliſch zaedt door geeſteliſeke misgeboorte. Chriſtus werdt nu in deſe beloſte in vyantſchap geſtelt tegen de Slange met dit zijn zaet/ twelk een klaer bewijs is dat de genade Chriſti in deſe woorden / dit zaedt der Slange niet en werdt toe-geſept / ende volgens datſe niet allen menſchen aengaet / maer alleen die in hem gelooven zouden. Siet oock op de beloofde ſaecke: Wat is het vertreden van den kop der Slange? Is hem den kop vertreden als de ſonde ende ſchuldt/ in Adam behaelt/ wert vergeven? dat en konnen onſe partijen niet zeggen / want ſy achtenſe alle menſchen vergeven te weſen/ ſo nochtans den Satan als eenen Godt des Werelts noch heerſcht in de kinderen der ongehoorſaemheydt met groote macht. Is het geſchiedt met verwervinge van vergevinge der dadeliſcke zonden? dit en konnen ſy oock niet zeggen / om de ſelve ſwaricheydt. Maer dan is hem den kop vertreden / als hem door kracht des doodts Chriſti zijne pyope werdt ontweldicht / ſijn geweldt over den menſchen werdt verbroocken/ ſoo dat hy nu van haer vertreeden werdt ende niet meer en kan doen

doen dan haer in de verſenen ſteecken. Kondt ghy nu deſe beloofde ſaecke uptbzeyden over alle menſchen? ick weet wel / Neen: Chziſti eygendom is alleen dat volck in welcken deſe beloofde ſaecke plaetſe heeft ende Godts woozdt waerachtigh is. Hoe iſt dan mogelijck hier upt een algemene verloſſinge te bewijſen?

Aſterictus. Ick ſie wel dat dien eerſten pijl ſeer kranck is: Ick vinde oock ſomtijdts aenghewesen/ Gen. 12. 3. en 22. 18. en 26. 4. Doch ick hebbe heden in dit ſchzift / Cap. 8. geſien / dat deſe plaetſen op alle Adams nakomelingen niet en konnen gedupdt werden. Maer de woozden Pauli ſchijnen onwederleggelijck / als hy ſeght: Ghelijck door eene miſdaedt de ſchult gekomen is over alle menſchen tot verdoemeniſſe: alſoo oock door eene rechtvaerdigheydt komt de genade over alle menſchen tot rechtvaerdighmakinge des levens, Rom. 5. 18. daer ſtaet aen beyden zijden alle menſchen: daerom moetmen aen d'eene zijde alle Adams nakomelingen verſtaen/ men moetſe oock aen d'ander zijde verſtaen. Rom. 5. 18. beantw.

Euſebius. Wie Paulum wel na ſiet zal bevinden/ dat hy Adam en Chziſtum teghen malkanderen ſtelt als twee hoofden ende wozteln: Adam van de geene die natuerlijcker wijſe van hem af komen / Chziſtus van de gene die geeſtelijcker wijſe van hem af komen. Daerom moetmen aen d'eene zijde verſtaen alle die van Adam zijn/ aen d'ander zijde alle die Chziſti zijn.

Aſterictus. Dat ſullen de partijen noemen de Schzifuere geweldt doen / om datſe u-liedeu tegen is: het woozdeken alle ſtaet aen beyde zijden even klaer / t ſchijnt geweldigh vzeemt datmen het ſoo bzeedt aen d'eene/ ende ſoo ſmal aen d'ander zijde wil nemen.

Euſebius. Hoe vzeemt het den onleerſamen ſchijnt jet werdt nochtans meer in de Schzifturre ſoo genomen / daer Adam ende Chziſtus tegen malkanderen werden geſtelt.

Aſterictus. Dat ſoude my luſten te hooren.

Euſebius. Hoozt dan Paulum 1 Cozinth. 15. 22. Gelijckſe alle in Adam ſterven, alſoo ſullenſe oock in Chriſto alle levendigh ghemaeckt worden, want ſoo ſtaen de woozden in 't Ozigineel. Sterven alle menſchen niet

door Adam? Zijn het niet alleen de geloovige die hier gesept werden levendich te worden?

Asterictus. Ghy verstaet het levendich worden door opstandinge.

Eusebius. Gewisselijck/anders souden die woorden niet passen op de voorgaende daer sy aen gehecht zijn/ te weten dese: De wijle de doodt door eenen mensche is, so is oock de opstandinghe der dooden door eenen mensche.

Asterictus. Alle menschen sullen immers door Christum opgeweckt worden/niet alleen de gelovige:daerom staet het woordeken Alle aen beyde zijden even breedt.

Eusebius. Ja maer ghy moet aenmercken het gene so klaer is als de Sonne/dat Paulus spreeckt van de opweckinge ende levendichmaeckinge ter salichevdt/ sonder welcke verloren zijn die in Christo slapen v. 18. sonder welcke wy alleen in dit leven op Christum souden hoope hebben, vers 19. in welcke Christus de eersteling is, vers 20. daerom wort op de verhaelde woorden by gevoegt: Sy sullen alle door Christum levendich worden: maer een yegelijck in zyne ordre:Christus is de eersteling, daer na die Christo toekomen sullen opstaen in zyne toekomste, vers 22. 23. Daer siet ghy klaerlijck dat Paulus spreeckt van de salige opstandinge die sy genieten sullen die Christo toekomen. Soo moetmen dan aen d'eene zijde verstaen alle die Adam toekomen/aen d'ander zijde alle die Christo toekomen. Wat wonder ist dan dat wy Rom. 5. vers 18. het woordeken alle mede soo verklaren? want het is den selven Paulus in beyde de plaetsen / ende in beyden maeckt hy een tegenstellinge van Adam en Christus.

Asterictus. Ghy dwinght my te bekennen dat het niet ongherijmt is dit woordt aen beyde zijden nae elcks gelegenthevdt te neemen / hoe seer de partijen daer teghen roepen. Het sal nu alleen daer op aen koomen / of het de plaetse Rom. 5. 18. soo wel kan verdraeghen / als de plaetse 1 Corinth. 15. vers 21.

Eusebius. Sy en kan niet alleen verdraghen maer verepscht het oock. Want I. dese rechtvaerdinge daer

Pau-

Paulus van ſpreeckt en is niet alleen een wyp-ſpraecke van d' Erf-ſonde / maer oock te gelijck van alle andere ſonden / gelijck hy ſeght vers 16. de genade wordt gegeven upt veele misdaden tot rechtvaerdichmaeckinghe. Als hy dan deſe uptbreydt over alle menſchen / wie en ſiet niet dat het alleen de geloovige zijn (onder deſe vervaten wy oock haer zaet upt kracht des verbondts / Gen. 17.) die hy daer mede wil verſtaen hebben ? want wat menſchen werden anders gerechtvaerdicht van veele misdaden dan de geloovige ? II. Paulus ſelve verklaert wie die Alle zijn aen Chriſti zyde / zeggende vers 17. Want ſoo door een misdaet de doodt door dien eenen heerſchappije heeft gekregen : ſo ſullen veel meer de gene die de overvloedighe genade ende gave der rechtvaerdicheydt ontfangen, in het leven heerſchappije hebben door eenen Jeſum Chriſtum : Nu deſe zijn alleen de geloovige / de ongeloovige verwerpen deſe gave / ende en hebben geen heerſchappije in het leven / maer Godts tooren blijft op haer / Joh. 3. 36. III. In 't begin van dit Capittel wijſt d'Apoſtel oock klaerlijck dat die rechtvaerdinghe des levens / die hy vers 18. noemt / alleen den geloovigen aengaet: Wy dan gherechtvaerdicht zijnde uyt den geloove (ſegt hy) hebben vrede met Godt by onſen Heere Ieſum Chriſtum. Door welcken wy oock de toeleydinge hebben door het geloove tot deſe genade in welcke wy ſtaen, &c. Ghy hoort niemſeggen / uyt den geloove, door het geloove, hoe kondt ghy dan vers 18. het woort Alle breeder nemen dan op alle die Chriſti zijn door het ghеloove ? IV. Volgens u dryvinge moet deſe rechtvaerdinge des levens tweeſins verſtaen werden in de ſelve plaetſe : Eerſt voor een dadelijcke wyp-ſpraecke ; namelijck ten aenſien van de ſonde en ſchult in Adam behaelt: Ten anderen / alleen voor een verworven wyp-ſpraecke ; namelijck ten aenſien van peders dadelijcke zonden : waer van de wyp-ſpraecke inder daedt alleen geſchiet in den geloovigen. Hoe kan nu een ſelve woort ſo verſchepden verſtaen werden ? Wat reden / wat oorſake ſalmen by Paulum vinden tot ſulcken verklaringe ? Ick konde noch vele redenen tot dit ſelve bybrengen /

doch

doch dese vier upt dit selve Capittel genomen achten wy nu genoech.

Antwoort op Rom. 5. 10.

Asterictus. In de belijdenisse der Hansiten Art. 7 vinde ick op de kant geteekent/ Rom. 5. 10.

Eusebius. Hoe wilt ghy die plaetse tegen ons ghebruycken?

Asterictus. Paulus seght/ dat wy vyanden zijnde met Godt versoent zijn door den doodt sijns Soons. Gelijck hy ock gesept hadde vers 6. Christus is ter zijner tijdt voor de Godtloose gheslorven. Dat en is niet ghelijck ghy-lieden spreeckt/ voor zijn volck, zijn Gemeynte, zijn Schapen, &c. Maer eer voor alle menschen nadien zy alle in dese qualitept staen.

Eusebius. Pauli woorden en konnen niet accoordeeren met het seggben der Weder-dooperen / de welcke dryven dat alle menschen upt Adam komen staende in den staet der genade ende versoeninghe: want hoe zijn zy dan vyanden? ongoddelijcke? na haer seggen en is niemandt onder den toorn Godts dan die op een nieuw upt den staet der genade is verballen / de sulcke souden dan alleen dese ongoddelijcke/ dese vyanden moeten wesen: recht anders dan Paulus leert / die alle menschen soo zy van Adam af komen onder de zonde ende doodt stelt vers 12. ende daerom vyanden ende ongoddelijcke noemt/ vers 6. en 10. Maer met ons seggben accoordeert Paulus seer wel / want wy seggen/ ende hebben heden bewesen/ dat alle die Christus met Godt versoent ongoddelijck ende vyanden Godts zijn van natueren / hoewel zy in Godts voornemen ende raedt/ waer door hyse Christo gheghéven heeft/ zijn Volck/ zijn Gemeynte/ zijn Schapen/ ghenoemt worden/ ende door krachtige genade ter bequamer tijdt dadelijck worden gemaeckt: zo dat Paulus met recht mochte seggen dat Christus voor d'ongoddelijcke ende vyanden is gestorven. Waer upt nochtans niet en volcht dat hy gestorven is voor alle menschen: want Paulus en seght niet / geeft ock geensins te kennen / dat Christus gheslorven is voor alle vyanden ende ongoddelijcke/ ter contrarie bepaelt hy het op de geloovige: want tot geloovige schrijvende/ seght hy: Christu/ sdoe wy noch kranck waren/ is ter

bequa-

bequamer tijdt voor de ongoddelijcke geſtorven / vers 6. Chriſtus is voor voor Ons geſtorven doe wy noch ſondaers waren / vers 8. Wy vyanden zijnde zijn met Godt verſoent / &c. vers 10. Waer by deſe tweede aenmerckinge komt / dat Paulus / de vrucht van Chriſti doodt ofte het eyghen werck daer uyt vloeyende / ſtelt in verſoeninge met Godt, niet verſtaende een verſoeninge / over de menſchen in Adam beſloten / ſoo dat zy in verſoeninge voortkomen: maer een verſoeninge over menſchen in eygener perſoon van natueren ſondaers / vyanden / ongoddelijcke zijnde: een verſoeninge eenparich gaende ſoo wel teghen de dadelijcke als aengeboren zonden / gelijck niemant kan ontkennen: Nu Godt verſoenen is / den vertoornden Godt te vreden ſtellen ende teghen de ſondaren genadelijck gesint maecken / soo dat hy de ſelve niet ſtraffen en wil / maer de zonden vergeven: deſe vrucht van Chriſti doodt en gaet niet over alle menſchen / nadien Godt veele ſondaren noch ſtraffen wil / ende zijnen toorn op haer blijft / hare zonden noyt werden wech genomen noch vergeven: hoe kan dan Chriſti doodt over alle menſchen gaen? Eyndelijck / als Paulus vers 10. ſeght: Ist dat wy vyanden zijnde met Godt zijn verſoent door den doodt zijns Soons, ſoo ſullen wy verſoent zijnde veel meer behouden werden door zijn leven: Hy geeft te kennen / dat de gheene die haer moghen verſeeckeren dat Chriſti doodt ende verſoeninge voor haer geſchiet is / haer veel meer verſeeckeren dat zy door zijn leven ſullen behouden worden. Nu dit leſte en mogen haer geen ander dan de gelovige verſeeckeren. Ergo ock geen ander dan de gelovige en mogen haer het eerſte verſeeckeren: dat ſcheelt veel van alle menſchen. Uyt welcken allen blijckt / dat deſe plaetſe niet tegen maer voor ons is.

Hoe de woorden Werelt, alle menſchē, &c. verſtaē werden.

Aſterictus. Ick mercke dat met u verklaringhe te niete werdt ghedaen dat men u-lieden teghen werpt: Dat Chriſtus gekomen is om de ſondaers ſalich te maken 1 Tim. 1, 15. want ghy kondt het ſelve ſeggen op den naem van ſondaers, dat ghy gheſept hebt op den naem van vyanden, ongoddelijcke. Maer wat kondt ghy daer op ſegggen dat ſoo dickwijls Chriſti doodt uytge-

uptgestreckt werdt op de Werelt, de gantsche Werelt, alle menschen? kan men daer eenige menschen uptsonderen sonder de Schrift te verkorten? kan men so klare uptsprake tegen spreken?

Eusebius. Men moet sien hoe den H. Geest sijne woorden wil verstaen hebben: wilt ghy alle generale woorden duyden op alle menschen/ ghy sult een wonderlijcke verwerringhe maecken/ en Godts woordt dickwijls leugenachtigh maecken. Daerom moet ghy gedencken dat de Schrifture dickwijls van't gheheel onbepaelt spreeckt daerse maer op een deel en siet. Men leest Act. 7. 35. dat Israel Mosen versaeckt hadde. Nochtans en dede het maer den twister ende misschien eenige wevelige lieden met hem/ vers 27. Men leest Jos. 7. 11. Israel heeft hem besondight/ ende hebben mijn verbondt overtreden/ daer toe hebben sy des verbanden goedts ghenomen. De kinderen Israels en konnen niet staen voor hare vyanden. Nochtans het was Achan dien het Lot alleen de schuldt toewees/ vers 18. 20. 21. Mochte Israel in't gheheel genoemt worden om soo weynighe/ende sal de Werelt niet moghen genoemt worden om soo veele die Godt daer upt Christo heeft ghegheven? Wederom/ men leest Matth. 3. 5. dat tot Johannes quamen Jerusalem/ ende dat gantsche Joodtsche Landt/ ende het gantsche Landt omtrent de Jordaner/ ende van hem ghedoopt werden. Dat daer mede niet ghemeent en werden alle menschen dier plaetse/ blijckt Luc. 7. 30. Mach om een groot deel des volcks het gantse Lant genaemt werden/ waerom niet om een groot deel der menschen de gantsche Werelt? Ick kome naerder/ ende segge II. dat sulcke manieren van spreecken oock in het woordt Werelt voor komen. Joh. 12. 19. Siet de Werelt is hem na-gegaen. Nochtans hoe weynig waren dan Christi na-volghers ten aensien van alle menschen? Soo sien wy selfs de geheele Werelt maer voor een deel genoemt/ Luc. 2. 1. Act. 24. 5. Apoc. 12. 9. Ick segghe III. dat oock ten aensien van de weldaden Christi dikwijls algemeen gesproken wert/ nochtans alleen met opsicht op Christi volck/ op de schapen die hem gegeven zijn: soo worden genoemt alle ghesla-

ten,

ten, alle volcken, Gen. 12. 3. ende 18. 18. en 22. 18. Act. 3. 25. Galat. 3. 8. het uyterſte ofte de eynden der aerden, Pſ. 2. 8. alle eynden des Werelts, ende alle geſlachten der Heydenen, Pſal. 22. 28. alle volcken Jeſai. 2. 2. Hagg. 2. 7. alle vleeſch Joel 2. 28. Act. 2. 16. Jeſ. 44. 3. alle menſchen Joh. 12. 32. So vindtmen oock 't woort Werelt Joh. 6. 33. Het broot Gods is hy die uyt den Hemel nederdaelt, ende die der Wereldt het leven gheeft, dat deſe Werelt alleen Chriſti Schapen zijn / blijckt klaer Joh. 10. 27. 28. Wy leſen 2 Cor. 5. 19. Godt was in Chriſto, de Weereldt met hem ſelven verſoenende, hen hare ſonden niet toe-reeckenende, hoemen deſe woorden keert of draept 't woordt Wereldt moet hier op Chriſti eygen volck ingetrocken worden / want deſe zijn 't alleen diens ſonden niet en werden toegereeckent. Oock is klaer 't geen Paulus ſeght Rom. 11. 12. den miſval der Jooden noemende den rijckdom der Weereldt / in hare verminderinghe de rijckdom der Heydenen. Vers 15. hare verwerpinghe noemende der Wereldt verſoeninge. Daer wy ſien de Werelt geſtelt voor alle volcken ofte Heydenen neffens de Jooden. Ende dit is de rechte oorſaecke waerom in de ſaecken Chriſti 't woordt Werelt veele werdt gebruyckt / om te tooncn datſe in 't nieuwe Teſtament niet alleen de Jooden / maer oock alle volcken aengaen. Wy ſien oock dat door de Werelt alleen de geloovige onder allerley Heydenen verſtaen worden: Want deſen rijckdom is niet anders dan Godts genade / de ſalighedt / de verſoeninge vers 11. en 15. ende deſe komt alleen de geloovige toe / van welcken oock daerom ſtaet vers 17. dat ſy den Olijf-boom zijn ingheg riffijt ende des worels ende vettighedts oock deelachtigh ghewordeu. Ick doe hier by IV. dat de Remonſtranten ſelve bekennen / in Synod. ſuper Art. 2. pag. 313. dat uyt deſe algemeene woorden: Alle menſchen, de Werelt, de gheheele Weereldt niet altijdt een vaſt bewijs en volght / maer dan als het de omſtandigheden der plaetſen verepſchen. Waerom roeptmen dan altijdt ſoo op deſe woorden? Waerom klaeghtmen dat wy de klare Schriftuere te kort doen / als wy deſe woorden ſoo needt niet nemen als onſe partyen gaeren ſaghen? Laet ons dan niet ſien op deſe woorden / laet onſe

te-

tegen-ſpreeckers daer van ſwijgen/ tot dat zy ons uyt de omſtandigheden der plaetſen ſullen bewesen hebben dat ſe in 't alghemeen moeten ghenomen werden. Wy doch hebben alreede groot voordeel: want onſe partijen moeten bekennen dat die algemeene woorden/ waer op zy haer beroepen/ geen vaſt bewijs gheven/ ende dickwijls veel enghер verſtaen werden dan zylupden: waer tegen wy hebben verſcheyden plaetſen die het voorwerpſel van Chriſti doodt beſchrijven met ſulcke namen die geensins wijder en konnen gemaeckt werden dan onſe leere medebrenght/ gelijck weynigh voor in mijn 9. Bewijs is gebleecken. Doch laet hooren de plaetſen die ghy hebt/ op dat wy mogen ſien of d'omſtandigheden ons oorſaecke ſullen gheven onder die breede woorden alle menſchen te verſtaen.

Antwoort op Joh. 3. 16.

Aſterictus. Wanneer geſeyt wordt Joh. 3. 16. Soo lief heeft Godt de Werelt gehadt, dat hy zijnen eenichgeborenen Sone gegeven heeft, op dat een yegelijck die in hem gelooft, niet en verderve, maer het eeuwige leven hebbe. Dat hier de Werelt alle menſchen betepckent blijckt daer aen/ dat hy vers 17. 18. 19. gedeylt werdt in gelovige ende ongelovige. Oock ſouden de woorden ſeer ongerijmt lupden/ alſmen door de Werelt de geene die geloven ſouden verſtaet: want alſoo ware den ſin: Soo lief heeft Godt de gelovighe gehadt dat hy zijnen Sone heeft gegeven/ op dat de geene die geloven niet en vergaen. Ende waer toe ſoude dienen dat eerſt de Werelt werdt ghenaemt? een pegheljck kan mercken/ dat de geene die geloven onder die Werelt gheſtelt werden/ maer niet als alleen de Werelt/ die Godt heeft lief gehadt.

Euſebius. Ick verſta hier het woordt Werelt ghenoemt in 't ghemeen ende onbepaelt/ welcke na verſcheyden deelen geſeyt mach werden gehaet of gelieft te weſen/ even gelijck de Joden in 't gemeen vpanden ende lief genoemt worden Rom. 11. 28. ende voorwaer dat is een groote liefde tegen de Werelt/ dat is tegen het menſcheljck geſlachte/ dat Godt het ſelve niet geheel en laet verlozen gaen/ maer noch een goede menichte behoudt door den gelove in zijnen Sone/ die hy daer toe geſonden heeft. Soudemen niet billijk ſeggen:

Soo

Soo lief hadde Godt de Werelt, dat hy Noah met de ſijne in de Arcke bewaerde? Soo lief hadde Godt Iſrael dat hy haer niet en wilde verdoen, maer noch altijt een zaedt liet over blijven? Even ſodanigh is hier de meeninge: ſoo dat de Werelt onbepaelt gemeent werdt/ maer Godts liefde eyghentlijck bepaelt werdt in de gheene die gelooven zouden. Waer toe aen te mercken is/ datter niet en ſtaet: Soo lief heeft Godt de Werelt gehadt dat hy hem ſijnen Sone heeft gegeven: maer alleen/ Dat hy ſijnen Sone heeft gegeven: So dat klaerlijck ſijne liefde tegen de Werelt alleen daer in gepreſen werdt dat hy Chriſtum heeft ghegeven tot ſalighepdt der geloovigen. Het eynde der ſendinge Chriſti en is niet om alle menſchen ſalichepdt ende verſoeninge te verwerven/ gelijck onſe tegen-ſprekers dijen: maer om de geloovighe ſalich te maecken/ ghelijck hier Chriſtus ſelve leert. Deſe antwoordt is alleen genoech tegen allen geklap onſer tegen-ſprekers/ oilt ghy dan noch breeder beſchept: Leeſt AmeſijAenanghſel Art. 2. Cap. 10.

Aſterictus. Soodanigen uptlegh en kan niet paſſen p 1 Joh. 4. 14. Godt heeft ſijnen Sone geſonden tot een alichmaker der Werelt. Op 1 Joh. 4. 14.

Euſebius. Ick en ſal daer op oock ſoodanighen uptgh niet maecken/want alle plaetſen en hebb en niet n ſelve gelegenthept. Maer ick ſegge I. Nadien oor gebleken is datmen niet ſteunen en mach op het oordt Werelt ten zy dat de omſtandichden der plaetn daer toe oorſaecke gheven/ ende dat hier geen omandicheden zijn die in't minſte bewijſen konnen datn alle menſchen moet verſtaen: dat derhalven ſonr fondament het woordt Werelt ghenomen werdt oor alle menſchen. II. Ja d'omſtandicheden dieder vinden zijn gaen voor ons: want de Werelt welcGodt ſijnen Sone heeft geſonden die heeft hy hem ſonden tot een Saligmaker. Ik weet wel/datmen na n klanck der duptſche woorden dit konde uptlegn/ dat hy geſonden is om een Salichmaker te wen zoo veel in hem is/ dat is/ waer door de menſchen nden de ſalichepdt gekrijgen/ al en ghekrijgen ſpſe iet: maer Johannis woorden lupden in't Griecks

wat anders ende krachtiger/ aldus: Godt heeft ſijnen Sone geſonden een Salichmaker der Werelt; het welcke een dadelijcke ſalichmakinge te kennen geeft/ want dat is een Salichmaker weſen/ datmen de menſchen ſalich maeckt van hare ſonden. Nu Chriſtus is niet gheſonden een Salichmaker aller menſchen/ maer alleen der gheloovighen: want deſe zijn het alleen die hy van hare ſonden verloſt. Soo zijn dan niet alle menſchen maer alleen de geloovige de Werelt welcke Godt ſijnen Sone heeft geſonden.

Op 1. Iohan. 2. 2.

Aſterictus. Laet ons ſien op 1 Joh. 2. 2. hy is de verſoeninge voor onſe ſonden: ende niet alleen voor de onſe, maer ook voor de ſonden der geheler werelt. Het ſchijnt klaer te zijn dat hier alle menſchen door de Werlt verſtaen worden: want Johannes maeckt een vergrootinge/ende 't gene hy eerſt heeft geſept van een minder ghetal/ breydt hy daer na upt tot de gantſche Werelt.

Euſebius. Deſe plaetſe is in 't breede verhandelt van Ameſio in zijn Aenhangſel Art. 2. Cap. 10. daerom ſullen wy nu maer kortelijck daer van ſpreecken. Ick ſegge dan/dat Johannes door de geheele Werelt geen andere en verſtaet dan de gheene die upt de gheheele Werelt waer het zy gheloove/ ofte gheloove zullen.

Aſterictus. Als Johannes ſeght voor Onſe ſonden, hy verſtaet de geloovige van allen tijden/ gelijck ook Cap. 1. vers. 8. 9. alſoo moet verſtaen worden. Soo moet dan de geheele Werelt verder ghenomen werden dan op de gheloovighe/ ofte anders zoude hier geen opklimminghe weſen van minder tot meerder ghetal.

Euſebius. Het is wel waer datſde leere die in de woorden ſteeckt/ hy is de verſoeninge voor onſe ſonden, als ook Cap. 1. vers 8.9. allen geloovigen aengaet/maer dat den Apoſtel op allen ſoude gheſien hebben als hy dit ſchreef/ en ſal nopt beweſen werden. Wie en weet niet dat dickwijls een ghemeene leere met bpſondere toepaſſinge werdt voorgeſtelt? hoe veel leeringen die de gantſche Gemeynten aen gaen heeft Chriſtus gepredickt/ hebben d'Apoſtolen gheſchreven tot bpſondere

dere vergaderingen? Johannes ſpraeck aen de geloovighe / aen welcken ſijnen brief was gherichtet / ende ſeght: Hy is de verſoeninghe voor onſe ſonden, maer op dat hy haer niet ſoude ſchijnen alleen te verſtaen / daer beneffens op dat hy deſe gheloovighe die hy aen ſpraeck te meer ſoude verſtercken / hy doeter by: Niet alleen voor onſe ſonden, maer oock voor de ſonden der geheeler Werelt, als of hy ſeyde / deſe weldaedt gaet aen alle geloovige van alle tijden ende plaetſen / daerom en twijfelt niet of ghy oock aen de ſelve deel hebt.

Aſterius. Soudemen dat voornaemſte ſteunſel van u lieder teghen-ſpreeckers ſoo licht konnen vernietigen?

Euſebius. Voorwaer de omſtandicheden en gheven geen noodtſakelijckheydt om door de Werelt andere te verſtaen / dan alle de gene die upt de gantſche Werelt geloven ofte gelooven ſullen tot allen tijden. Ter contrarie zy gheven oorſaecke om geen andere te verſtaen. Want I. de weldaedt die Johannes aenwijſt / gaet niet alleen tegen de ſonde ende ſchuldt in Adam behaelt / maer tegen alle ſonden / gelijck klaer is upt vers 1. ſo dat ſy over de menſchen moet gaen ſo wel na hetleſte als na het eerſte. Willen dan de Weder-doperen upt deſe woorden bewijſen een alghemeene rechtvaerdinge van de ſonde ende ſchult in Adam behaelt / ſo ſullen ſy ook moeten bijden een algemeene vrymakinge van alle dadelijcke ſonden: ofte is dat te groſ / het eerſte is oock ongefondeert. Willen ſy ſeggen dat de vrymaeckinghe van de dadelijcke ſonden in 't algemeen is verworven ende niet ghenoten werdt dan door het geloove: Ick ſal wederom ſeggen / dat dan oock de rechtvaerdiginge van de ſonde ende ſchult in Adam behaelt maer verworven moet weſen ende al een door het gheloove genoten worden: want dewijl Johannes het woordt verſoeninghe gebruyckt / ſonder onderſcheydt / wat reden kander weſen om daer door in 't eene een toe-ge-eygende / in 't ander een verworvene vrymaekinghe te verſtaen? waer upt blijckt dat de Weder-doopers in deſe plaetſe jammerlijck betiſt zijn. Waer II. als Chriſtus heet een verſoeninghe, daer mede werdt te kennen ghegheven dat hy

ons met den Vader verſoent: dat is meer / dan bloſ-
telijck verwerven. Want hoe kan Godt teghen ons
verſoent werden ſonder een vaſt voornemen te hebben
ons in ſijne vriendtſchap te ontfanghen ende 't geniet
daer van door den gheordineerden middel te laten toe-
komen? daerom de verſoeninge die door het gheloove
geſchiedt en is niet anders / dan een dadelijcke toe-eyg-
eninge van de verſoeninge door Chriſtum ſeeckerlijk
verdient / aen den geenen dieſe door Chriſti verdienſte
vaſtelijck toe-gelepdt was. Ware dan Chriſtus een
verſoeninge voor aller menſchen ſonden / ſoo moeſte hy
by den Vader te wege gebracht hebben een vaſt voor-
nemen om alle menſchen hare / het zy dadelijcke / het
zy aengebooren / ſonde te vergeven / ende haer in ſijn
vriendtſchap te ontfangen. Doch dat hy ſulcks niet
en heeft te wege gebracht / leert d'ervarenthept / ende
de partijen bekennen 't / nadien ſy Chriſti verdienſte
niet anders dan een bloote verwervinge toe-ſchrijven /
waer op in den meenſtendeel geen toe-eygeninghe en
volght. Soo en is Chriſtus dan geen verſoeninghe
voor aller menſchen ſonden. III. Op de ſelve wijſe als
Johannes Chriſtum een verſoeninge noemt voor de
ſonden der gelovigen tot welken hy ſchreef / noemt hy
hem ook een verſoeninghe voor de ſonden der gant-
ſcher Werelt / 't welck de woorden (niet alleen, maer
ook) ghetuyghen: Nu hy noemt hem alſoo een ver-
ſoeninge voor de ſonde der gener tot welcke hy ſchreef /
dat hy Chriſti voorbeede daer by ſtelt als op ſijn ver-
ſoeninge ruſtende ende daer upt vloepende; ſijn voor-
bede (ſegge ick) die hy geſtadich by ſijnen Vader in
den Hemel doet: Op de ſelve wijſe noemt hy hem dan
ook een verſoeninghe voor de ſonden der gantſcher
Werelt. Maer hy en is op die wijſe geen verſoeninge
voor aller menſchen ſonden / dat ook daer upt ſijn
voorbede voor allen noch geſtadich vloepet: want de
partijen ſelve bekennen dat Chriſtus voor alle men-
ſchen niet en is opgeſtaen ende ten Hemel ghevaren /
&c. Soo blijckt dan ook dat Johannes door de gant-
ſche Werelt alle menſchen niet en verſtaet. IV. Johan-
nes oogemerck helpt ons: het welck is de geloovige
te trooſten / op dat ſy over hare zonden niet en zouden

wan-

wanhopen. Maer hoe ſoude hy haer eenen vaſten troost konnen geven door Chriſti verſoeninghe wanneer die geſchiedt ware voor alle menſchen/ ende volgens voor veele die alreede verdoemt waren of noch zouden worden? ſy en konden immers niet verder dencken dan dat haer de vergevinge was verworven/ ſonder van de toe-eygeninge te konnen ſeecker weſen/ op datſe de verdoemeniſſe niet en hadden te vreeſen: nochtans over de toe-eygeninge is de bekommeringe ener beſwaerde ziele/ ende over de ſalichheydt ende de ſeeckerheydt der ſelve valt hare bedenckinghe; daer egen iſt datmen de gelovige moet wapenen/de welke nen niet en ſal konnen ſeecker maecken door eenighe ake die zy met den verdoemden gemeen hebben/maer net het gene dat met de verdoemeniſſe niet en kan beaen ende de zelve uytſluyt/ op dat ſy ſeggen mogen: Wie is hy die verdoemt? Dit is dan Johannis meninge/ dat allen/ altijdt en over al inde Werelt/ van wat aet ofte conditie zy zouden weſen/ die in Chriſtum jelooven zouden/ Chriſtus een verſoeninghe is ude uyt kracht der verſoeninghe een Voor-bidr: dat derhalven de gheene tot welcken hy ſchreef gen de beſwaringe harer zonden by Chriſtum/ als chte geloovige/haer troost moeſten zoeken ende sou n vinden.

Aſterictus. My dunckt dat die plaetſe ghenoech- em is beantwoordt/ nu wenſch ick u te hoo- n over Hebr. 2. 9. waer gheſeydt werdt/ dat Op Hebr. 2 9. riſtus door Gods ghenade voor allen den doodt aecken zouden. Ende vers 15. Dat hy verlos- zoude alle de gheene die met vreeſe des doodts haer leven der dienſtbaerheydt onderworpen wa-

Euſebius. Ick en ſie hier wederom geen omſtandigmen die ons noodtſaken door die Alle te verſtaen almenſchen. Maer Pauli woorden wel na ſiende bede ick dat hy alleen van de gheloovige ſpreeckt endie alle meent die tot de toekomende Werelt behoo/ vers 5. want gheſeydt hebbende/ dat Chriſtus r allen de doodt ſmaecken ſoude: zoo gaet hy veraren vers 10. waerom Godt Chriſti doodt ſo voor

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

de menſchen geſtelt heeft/zeggende: Dat het betaemde / dat Godt veele kinderen tot de eerlijckheyt inleydende den leydtſman harer ſalicheydt ſoude door lijden heyligen. Waer in blijckt/dat Chriſti doodt van Paulo niet en werdt aengemerckt als een bloote verwervinge/maer als waer door hy geheylicht is/als den Vorſt ofte Leydtſman der ſalichept/die veele tot de eerlijckhept inleyden zoude: het welcke tot de toe-epgeninge behoort/ die alleen tot de geloovige behoort. Waerom ock Paulus zijne ſpraecke verandert / ſo hy eerſt alle ghenoemt hadde hier noemende de kinderen die tot de eerlijckheydt ingeleydet worden: 't welck gantſch niet accordeeren zoude / wanneer hy door die alle verſtaen hadde alle menſchen: te meer om dat hy in 't volgende mede geſtadich blijft binnen de menichte der geloovigen / noemende de gene voor welcken Chriſtus de doodt heeft geſmaeckt: Die geheylicht worden, Chriſti broeders vers 11. De gemeynte vers 12. De kinderen die hem Godt gegeven heeft vers 13. In deſen ſin moet dan ock vers 15. verſtaen werden / 't welck neffens het voorgaende noch hier aen blijckt I. dat Paulus de oorſaecke van Chriſti menſch-werdinge aenwijſende/ niet en ſegt: Gelijck alle menſchen, &c. Maer / Overmits de kinderen des vleeſchs ende bloets deelachtich zijn, ſo is hy oock deſgelijcks der ſelve deelachtich geworden. verſtaende de kinderen die vers 13. ghemeldt waren. Ende vers 17. en ſegt hy niet: Hy moeſte de menſchen gelijck worden: maer / Hy moeſte de broederen gelijck worden. Hy is inde menſchelijke nature alle menſchen gelijck / nochtans en noemt den Apoſtel in de vergeſchickinge maer de Kinderen ende Broeders, het welck ſeer ongerijmt ſoude weſen wanneer Chriſtus menſch ghworden waer om voor alle menſchen te ſterven. II. Den Apoſtel ſtelt vers 14. ſoodanigen eynde ende werckinghe van Chriſti doodt / die op alle menſchen niet en kan gepaſt worden/namelijck/dat hy daer door den Duyvel te niete maeckt: waer by/ vers 15. gevoegt wert/dat hy verloſt die in vreeſe des doodts waren, &c. Het zijn voorwaer alleen de kinderen / de broederen Chriſti / die ſoo verloſt worden door Chriſti doodt dat den Duyvel ten aenſien van haer vernietight werdt/

ende

ende de macht des doodts benomen: over de andere behout hy noch de macht des doodts. Soo dat deſe plaetſe onſe leere geenſins en hindert maer ſeer verſterckt.

Aſterictus. 't Is voorwaer gelijck ghy ſeght / ende ick bevinde dat het groot onverſtant is op den klanck der woorden hem te verlaten / ſonder den ſin ernſtich ende met een leerſaem herte te overwegen. Nietemin ick moet u noch een wepnich hooren / want ick vinde noch in de Belijdeniſſe der Hanſiten aengetepckent de plaetſe 2 Corinth. 5. 19. Godt was in Chriſto de werelt met hem ſelven verſoenende, hare ſonden haer niet toerekenende. Op 2 Corinth. 5. 19.

Euſebius. 't Is wonder datmen de plaetſe in dit verſchil derft voort-brengen / die doch klaerlijck aenwijſt ſoodanich gebruyck van het woort werelt als ick onlangs hebbe geweſen / nadien hier door de weereldt verſtaen werden zoodanighe menſchen dien Godt de zonden niet toe en rekent / als in Chriſto met hem ſelven verſoent.

Aſterictus. Nochtans kanmen daer upt ſo 't ſchijnt een krachtige reden nemen tegen u-lieden / aldus: Die worden geſept met God verſoent te worden / op welcken hy vertoornt was. Maer hy was op allen zondaren vertoornt: ſoo worden dan alle zondaren geſepdt met Godt verſoent te worden.

Euſebius. Het eerſte voorſtel en is niet alghemeen / want men ſal nopt bewijſen dat Paulus die alle ſegt met God verſoent te worden op welken hy vertoornt was / ja Paulus toont het contrary / ons deſe reden gevende: Die Godt in Chriſto met hem ſelven verſoent heeft die en reeckent hy hare zonden niet toe. Veele menſchen rekent hy hare ſonden toe. So moet hy dan veele in Chriſto niet verſoent hebben met hem ſelven.

Aſterictus. Men kan u-lieden op een ander wijſe aen-komen / aldus: Alle die gene / werden hier verſtaen door de verſoende werelt / tot welcken behoordt het woort der verſoeninge / want Paulus voeght by deſe verſoeninge ook het woordt der verſoeninghe: Nu het woort der verſoeninge behoort ten minſten tot alle die geroepen wort / ſonder onderſchept: So werdē

dan ten minſten alle die gheroepen werden verſtaen dooꝛ de verſoende werelt. Het welck wy bꝛeeder gaet dan ghy lieden deſe werelt uytmeet.

Euſebius. Ghy wilt dooꝛ de wereldt verſtaen alle menſchen/ daer op moeſt dan u beſlupt lopen/ ende gy beſlupt ten minſten op de geroepene: hoe veele ſcheelt dit nochvan alle menſchen? Doch laet ons ſpꝛeken ten minſten van de geroepene. Maer hoe ſullen wy dat verſtaen/dat tot pemandt het wooꝛdt der verſoeninge behooꝛt? behooꝛt het tot alle de gene vooꝛ welcker ooꝛen het mach gepꝛedickt wooꝛden? ick ſegge dat u eerſte vooꝛſtel valſch is/ want het is valſch dat dooꝛ de verſoende werelt die alle moeten verſtaen werden vooꝛ welcker ooꝛen het wooꝛdt der verſoeninge mach ghepꝛedickt wooꝛden. Wilt ghy ſoodanich een toe-behooꝛen verſtaen / dat het wooꝛdt de verſoeninghe pemant mach of moet toegepaſt werden/ſo ſal ick u eerſte vooꝛſtel laten waer zyn / maer het tweede ontkennen: want alſo en behooꝛt het wooꝛdt der verſoeninge niet tot alle geroepene/ dat het haer allen mach of moet toe-gepaſt werden: op deſe wyſe komet haer alleen toe die dooꝛ de wet vooꝛberepdet zyn / die belaſt zyn en beladen / die hongerich en doꝛſtich zyn en verquickinge ſoecken. Deſe ſalmen dan alleen dooꝛ deſe werelt moeten verſtaen / het welcke niet bꝛeeder en gaet dan wy deſe werelt nemen. Wilt ghy dan noch alle gheroepene verſtaen / ſo ſult ghy moeten ſeggen / dat alle geroepene ſoo verſoendt werden dat haer de zonden niet en werden toegerekent: 't welk valſch is.

Aſtericus. Het is valſch alſmen dooꝛ niet toe-rekenen verſtaet een dadelyckе quytſchelden: maer Paulus verſtaet daer mede de bedieninghe der verſoeninge/welcker ſomma is dat God de menſchen hare ſonden wil vergeven ofte niet toe-rekenen indien ſy ghelooven.

Euſebius. Mach dat heeten vergeven ofte niet toerekenen/dat God vergevinge verkondicht indien den menſch gelooft/ſo zal een zelve menſche de zonde in deſen aenſien niet toe-gerekent werden/dienſe nochtans inder daedt toe-gereeckent werdt ende nopt vergeven: zoodanich een vergevinghe en geloove ick niet

dat

dat ergens inde Schriftuere gevonden werdt. Oock
s het klaer dat den Apoſtel door het niet toe-reecke-
nen zoodanigen toedieninge van het woordt der ver-
ſoeninge niet en verſtaet : want hy verhaelt de ver-
ſoeninghe ende niet toe-reeckeninghe als alreede ghe-
ſchiedt/ niet zeggende / Godt is ofte Godt ſal zijn, maer
Godt was de wereldt met hem zelven verſoenende :
waer op dan gevolght is het woort der verſoeninge /
ende heeft het woordt der verſoeninge in ons gegeven :
ſo dat de toe-dieninge van het woordt der verſoenin-
ge een ander ſake is ende verſchepden van de verſoe-
ninge zelf. Dit is nu des Apoſtels meeninge dat God
de werelt in Chriſto met hem zelven heeft verſoent/ ſo
dat hy Chriſto de verſoeninge heeft toe-geſtaen / ende
den genen die Chriſtus verſoendt heeft de zonden in
Chriſto niet toe en reeckent/ ſo dat Chriſtus de verſoe-
ninge ende vergevinge door zijne verdienſte ontfan-
gen heeft : in den name der gener door welcken hy ge-
offert heeft : waer upt ende waer op dan volght dat
God het woordt verſoeninge gheeft op dat de men-
ſchen nu dadelijck zouden genieten door den geloove
gene Chriſtus alreede in haren name heeft ontfan-
gen. Hoe wel nu dit woort in't gemeen wert voorge-
helt dewijl men predickt voor vermenghde vergade-
ingen / ſo en kanmen nochtans niet zeggen dat het
iemandt toebehoordt / dan zoodanighe die onder den
pder tot Chriſtum zoo veel gevoordert hebben / dat
doorſten na de ghenaede in Chriſto : welcke dan dit
woordt aennemende ende Chriſtum omhelſende/ even
aer mede zeecker werden dat ſy tot die weerelt beho-
en die in Chriſto verſoendt en vergevinge geſchanc-
en is / ende dat ſy nu oock dadelijck zelve deſe wel-
aden ontfangen. Deſe verſoeninge door het ghe-
ove en kan van de verſoeninghe in Chriſto niet ghe-
ſcheyden werden / ende en kan in niemandt feylen
door wien Chriſtus de verſoeninghe ende verghe-
inghe heeft ontfangen / want anders zoude hy ee-
e pdele verſoeninge ende vergevinge verworven /
ade de zelve te vergheefs in den naem der men-
ſchen ontfanghen hebben. Waer upt alleſins
lijckt / dat het woordt weereldt ſelfs niet van alle

upterlijck gheroepene / veel min van alle menſche moet verſtaen woꝛden.

Aſterictus. Ick hooꝛe oock dickwijls vooꝛt-bꝛenge de woꝛden 1 Timoth. 2. 6. Die hem ſelven ghegeve heeft tot een rantſoen voor allen.

Euſebius. Wy hebben heden over het II. ſtuck / ſo veel geſept op vers 4. Godt wil dat alle menſchen ſalich werden. Dat genoechſaem gebleecken is hoe wepnich alhier dooꝛ alle een alghemeynheydt aller menſchen mach verſtaen werden : Nu ſal ick noch een bewijs geven upt de tegen-gebꝛachte woꝛden ſelf / welck upt het Gꝛiecx aldus moeten overgeſet woꝛden / hy heeft hem ſelven gegeven een loſ-gelt vooꝛ allen / dat is zijnde een loſ-gelt : ende 't Gꝛiecx woꝛdt ἀντιλύτρον betekent alſo een loſ-gelt / dat het oock klaerlijck een verwiſſelinge in-ſlupt van dit loſ-geldt tegen den genen waer vooꝛ het woꝛdt gegeven. Nu het is ſeker / wanneer pemant een loſ-gelt geeft tegen eenen gevangen / dat hy daer mede des zelfs vꝛyplatinge eyſcht en verwacht / ende ſo hy met een getrou Heer te doen heeft oock te zijner tijdt gewiſſelijck verkrijght. Heeft ſich dan Chꝛiſtus aen ſijnen Vader die getrou is gegeven als een loſgelt tegen de gevangen menſchen / ſomoeten alle die gene tegen welcken dat loſ-geldt ghegeven is oock ter bequamer tijt vꝛy gaen : doch alle menſchen en gaen daer dooꝛ niet vꝛy maer alleen de geloovige / ſoo en moet dan dit loſ-geldt niet ghegeven zijn tegen alle menſchen / maer alleen vooꝛ de geloovighe upt allerley menſchen. Waer upt met een blijckt / dat voor allen niet te zeggen is voor yegelijck menſche in de gheheele weereldt / gheliick ghy het wiltnemen.

Aſterictus. Wy mogen het hier by laten beruſten / nadien het gantſch laet en diep inden avont is / want oock ick en vinde geen plaetſen meer inder Hanſiten belijdeniſſe die noch ſoude moeten beantwoꝛdt werden.

Euſebius. Daer zijn wel meer plaetſen daer de woꝛdekens / alle, de werelt, &c. gebꝛuyckt werden / maer ghy ſultſe upt het gene op de bygebꝛachte plaetſen geſept is lichtelijck leeren beantwoꝛden. Andere tegen-

egen-werpingen ſult gy oock in verſchepden Duytſe Boecken moghen wederlepdt vinden. Indien u nu uncht/ dat ick voldaen hebbe het geene ick in dit verchil/ als oock in de twee voorgaende/ hadde inghevilligh/ ſoo moghen wy heden eyndigen: want my uncht dat ick u ſie ſoodanigh ick my gevoele/ te weſen/ vermoept ende ruſte begeerende.

Aſterictus. Ghy hebt recht ghеſien; ick houde my heden ten vollen vergenoeght/ ende en wil u niet meer vermoeyen/ nadien ick doch aen my ſelve gevoele datmen in duſdanighe ſaken den geeſt door langhdurigh aenhouden te ſeer beſwaert. Oock hebbe ick heden ſo veel gehoort/ dat ick een wijle tijdts ghenoegh ſal hebben te herkauwen.

Euſebius. Soo laet ons dan opſtaen: Doch ſiet toe dat gy in het overdencken onſer t'ſamen-ſpraken/ende waer gy breeder beſchept gaet ſoecken in onſe Schrijvers/ u van geen vleeſchelijcke driften/ menſchelijcke overleggingen/ ofte domme ſinneliickheyt en laet verhoeren noch verhinderen/ maer weeſt altijdt bereyt uwe ghedachten ghevanghen te lepden onder de ghehoorſaemheyt des Goddelijcken woordts.

Aſterictus. De goede Godt gheve my daer toe ſijne ghenade: op dat ick eenmael der twijfelinghen ende wanckel-moedicheden ontſlaghen zijnde de wegen der waerheyt met ſeeckerheyt moge bewandelen. De ſelve zy met u Euſebi, ende gheve u ſoo veel goets als ick u verplicht ben te wenſchen voor de moeyte die ghy over my op-ghenomen hebt.

Euſebius. De Heere ghelepde u Aſterícte, ende gheve u te waſſen ende ſterck te werden in de kenniſſe ende ghenade onſes Heeren Jeſu Chriſti.

FINIS.

RE-

REGISTER

Van

't Gheene in dit Boeck werdt verhandelt.

In de eerste t' Samen-sprake verhandelende

Van de voor-oordeelen.

DAt in de publijcke Kercken de leere der saligheyt wert gepredickt. pag. 1

Waer van de Wederdoopers en onder desen de Hansiten, de lieden t'onrecht soecken af te trecken. 5

Dat peder haer schuldigh is te mijden/ waer by ghetoont werdt hoe hinderlijck der scheurmaeckinghe zy ter saligheydt: ende dat haer leere onverdraeglijck is. 7

Hoe men oordeelen moet van de gheene die haer aenhangen. 13

Dat men haer billijck met alle macht teghen gaet/ op de Predick-stoelen wederleght; in eygener persoon heeft aengesproken/ ende tot gespreck versocht door haer gewoel gedrongen zijnde. 22

Weder-legh van de voor-oordeelen op haren wandel/ kleedinghe/ liefde/ aelmoesen/ upterlijcke vromigheyt harer Leeraren. 34

Of onse Leeraers om gelt/ de Wederdopoers om niet prediken: ende van der Leeraers recht tot behoorlijck onderhoudt. 45

Dat de Hansiten haer gevoelen in veelen dupster houden. 60

In

REGISTER.

In de t'weede t' Samen-ſpraecke vervaten-de een

Voor-bereydinge tot het diſpuyt van d'Erf-ſonde.

Cap. I. Inleydinge. 66

Cap. II. Dat de erf-ſonde geen gront is dan quade leere. 70

Cap. III. Dat wy de erf-ſonde niet leeren uyt een bewimpelt gheloove. 2. Dat het niet noodigh is den hartneckighen te voldoen. 3. Dat d'Out-vaders voor Auguſtinum d'erf-ſonde bekent hebben. 4. Dat onſe Leeraers daer over wel accoordeeren: hoewel verſchepdenheyt van gevoelen de ſaecke niet moeſt verdacht maecken. In alles werdt Coornherts geeſt ontdeckt. 96

Cap. IV. Dat Adam ſijne gaven ontfanghen hadde voor ons allen, beweſen met V. redenen. 2. Welcke die zijn ende dat het Beelt Gods niet alleen in heerſchappe beſtondt. 3. Dat Adam geſchapen was in het Beeldt Godts ende niet om noch het Beeldt Godts te worden/ beweſen met III. Redenen die op Coornhert ende V. die op de ſaecke ſelf ſien/ doorgaens werdt Coornherts geeſt ontdeckt. 110. 111

Cap. V. IX. Tegen-redenen met alle hare aenhoudingen werden wederlept. 126

Cap. VI. Het dryven/dat Adam de gaven (die wy ſtellen) niet ontfangen hadde om over te erven, werdt wederlept/ ende met een getoont dat hyſe voor allen konde verlieſen. Waer in ghehandelt wert/van de oorſprong der Zielen in Adams nakomelingen: Ende beweſen/ dat Adam ons allen repreſenteerde als hem Godt dreyghde ſoo hy ongehoorſaem ware. 152

Cap. VII. Dat de lichamelijcke Doot een ſtraffe der ſonde is en door Adam op allen ghekomen, beweſen met IX. redenen / die teghen allerley aenvechtinghe beweert werden. 167

Cap. VIII. X. Tegen-werpinghen met alle hare aenhoudingen werden wederlept. 204

Cap. IX. De Hanſiten met Coornhert accoordeerende verbergen het in haer belijdeniſſe/ die ſeer onvolkomen en gebreckelijck is. 224

In

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

REGISTER

In de derde t'Samen-spraecke voor-stellende

Onse bewijsen voor d'Erf-sonde.

Cap. I. Genes. 5. 3. werdt beweert tegen alle ghe weldt. 22
Cap. II. Genes. 6. 5. werdt beweert tegen Coornhert en Socinum. 23
Cap. III. Eph. 2. 3. beweert tegen Coornhert/Antoni/ de Remonst. 250
Cap. IV. Joh. 3. 6. beweert tegen de selve. 26
Cap. V. Joh. 3. 3. 5. beweert tegen Antoni en Coornhert. 27
Cap. VI. 1 Cor. 7. 14. beweert tegen de selve. 27
Cap. VII. Psal. 51. 7. beweert teghen VIII. tegenwerpingen met hare aenhoudinghen / van Coornhert Antoni/ de Socinianen en Remonstr. 288
Cap. VIII. Gen. 8. 21. Job 14. 4. ende 15. 14/15/16. en 25. 4/5/6. beweert tegen de Remonstanten / Socinum en Coornhert. 317
Cap. IX. Rom. 5. 12/ etc. met VII. Bewijsen en wederlegh van allerley tegenwerpinghen op de selve, beweert tegen allerley Pelagianen. 325
Cap. X. IX. Tegen-redenen over Rom. 5. 12. Et. met alle hare aenhoudingen wederlept. 350
Cap. XI. Bewijs I. van den Doop ende Besnijdinge. II. upt Matth. 1. 21. III. van de oorsaecke ende het eynde der komste ende doodt Christi. IV. van den wegh ter salighept: bevestight en beweert. 379
Cap. XII. Bewijs I. upt Joh. 9. 2. II. upt 1 Tim. 2. 14/15. III. Van de Doodt. IV. Van de ellenden. V. Van de onsondighepdt Christi: VI. Van d'erbarenthept: verklaert en bevestight. 389

In

REGISTER.

In de vierde t' Samen-spraecke in het eerste Deel.

Vervatende een wederlegh van de bestrijdinge der Erf-sonde.

Cap. I. Of de natuerlijcke verdorventheyt een straffe is / of een vrucht op Adams sonde van selfs gevolght? 407

Cap. II. Ofter geen oorsaecke deser bedervinge en kan gheweesen werden / ende waerom sy onder Adams straffen niet en werdt gestelt. 422

Cap. III. Tegen-werp upt Gal. 6. 5. Jer. 31. 29/ 30. en Ezech. 18. 3. 20. wederlept. 430

Cap. IV. De plaetsen Prov. 9. 12. 2 Cor. 5. 10. Nah. 1. 9. Rom. 5. 19. en Rom. 5. 12. Overwogen. 445

Cap. V. De vergelijckinge der gerechtigheyt met de sonde/ ende Gods genade en barmhertigheydt zijn ons niet tegen. 451

Cap. VI. Redenen upt menschelijck overlegh / wederlept. 463

Cap. VII. Van 't woegen over d'erf-sonde. 474

Cap. VIII. Van de weder-op-rechtinghe door Christum / teghen de Hansiten en Coornhert: die hier begint in te mengen het verschil: Van de volmaecktheyt der geloovigen in desen leven. 489

Cap. IX. Hoedanigh Christi gheneesinghe is: waer in verder van de volmaecktheyt. 501

Cap. X. Noch van de volmaecktheyt. 513

Cap. XI. Redenen daer tegen. 531

Van de volmaeckheyt is ook by geval gesprooken pag. 76. tot 95. ende pag. 132. 133. 144. 232. 233. 234. Als ook pag. 303. 304. 305. 369. 370.

Cap. XII. Pighen der Remonstranten ghevoelen werdt soo veel noch noodich is bysonder wederlept. 549

In

REGISTER.

Inde vierde t'ſamen-ſprake in het tweede Dee

Handelende van drie queſtien aen de voorgaende hangende.

HEt I. Stuck van de grootheyt der verdorventheydt waer in de belijdenis der Hanſiten ontdeckt werdt. 57

Dat het licht der natueren niet en kan dienen ter ſa lichept. 57

Dat oock Godts woort niet genoegh en is ſonder in wendinge verlichtinge en bewerckinge. 58

Van de nootſakelijckhept tot ſondighen inden onwe der-geboren. 58

Tegen-werpingen wederlept. 58

Het II. Stuck van de verkieſinge ende verwerpinge: waer in voor eerſt verſchepden laſteringen werden beant woort. 61

Of de dadelijke zonde alleen oorſaeck zijn der verdoe meniſſe. 622

Of God berept ſtaet allen menſchen zijn verbondt t laten genieten. 624

Hoe God in ſijn verbont ſijn predeſtinatie bewijſt. 633

Verder van de verkieſinge. 638

Van de verwerpinge. 641

De plaetſen Ezech. 33. 11/1 Timot. 2. 4. en 2 Pet. 3. 9. werden verklaert. 644

Vergelijkinge van ons en der partijen gevoelen. 653

Of wy God maken een aenſiender der perſonen/ende oorſake geven tot roeckelooſhept of wanhope. 657

Het III. Stuck: vande brede der verloſſinge: waer in eerſt der Hanſiten gevoelen wert ontdeckt. 661

De algemeynhept der verdienſte Chriſti wert beſtre den met X. Redenen. 664

Antwoort op Gen. 3. 15. 679

Op Rom. 5. 18. 681

Op Rom. 5. 10. 684

Op de plaetſen die de werelt of allen menſchen noe men. 685

Op Johan. 3. 16. 688

Op 1 Johan. 4. 14. 689

Op 1 Johan. 2. 2. 690

Op Hebr. 2. 9. en andere. 693

R E.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

REGISTER

Der

Schriftuer-plaetsen, die in 't vorighe Regiſter niet en werden gemeldt, en in dit Tractaet verhandelt werden.

Cap.	Vers.	Pag.
	Geneſis.	
1	26.28	112.121.176
	27	121
	31	122.173
2	9	198
	17	169
3	15.21	491
	19	170
	22	199
4	6.7	607
6	2.3.12	595
9	1	454
	2	118
	6	113.117
2	2.3	455.491
2	18	491
6	4	491
	Deuter.	
0	15	633
1	26	594
0	6	522
	11	593
	19	594
	1 Sam.	
15	11	527
	23	643

Cap.	Vers.	Pag.
	1 Koning.	
8	46	82.532
13	21	525.526
15	5	540
	1 Chron.	
15	1.2	643
	Job.	
9	2	541
31	18	308.309.310.311
	Pſalmen.	
19	13	83
22	10	302
58	4	299.300
71	5.6	302
81	14	596
90	3	179
100	3	634
103	8.9.10	459
143	2	82.540
145	9	448
	Proverb.	
14	16	132
20	9	83
	Prediker.	
7	20	84
	29	113.124

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

REGISTER.

Cap.	Vers.	Pag.
	Jesaias.	
1	3.4	598
	19.20	596
53	12	668
55	1	603
65	2	603
	Hozeas.	
6	1.7	250
	Habakuk.	
2	4	452
	Zacharias.	
2	8	505
	Mattheus.	
1	21	490. 685
5	45	458
7	18	132
	21	77
11	21	609
13	12	579
22	3.9	604
23	37	605
25	21	580
28	16	627
	Lucas.	
11	4	533
20	35.36	217
23	34	668
	Joannes.	
1	29	522
3	19	622
5	34.40	606
8	36	76
9	34	292
10	15	686
17	9	667.
	Actor.	
10	2.7	579
14	17	580
15	10	536
17	27	581
	30	629
20	35	46
	28	687
	Rom.	
2	14	417
3	20.28	536
4	2.8	337. 338
5	8. 10	458
	12	181
	13. 14	490
	18	493
	20	220
6	2	509
	23	184
7	8. &c.	559
8	3	73
	10	188
	34	664
10	18	629
11	11	183
	1 Corinth.	
2	14	582
4	4	241
6	13	207
9	4. &c.	52. 53
	12.18	46. 47
15	21.22	189
	42.44	211
	45	128
	47.48	109. 110
	50	115

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

REGISTER.

Cap.	Vers.	Pag.
	2 Corinth.	
3	5	583
4	18	207
5	17	76. 77
	Galat.	
2	6	536
	15	246
3	10	336
	21	74
5	24	76
6	6	52
	Ephes.	
2	13	388
3	9	628
4	24	125
5	6	254
	25	686
	1 Thessalon.	
2	9	47
5	13	54
	2 Thessalon.	
2	10.12	643
3	8.9	47
	1 Timoth.	
2	14.15	166
5	17. 18	51
	2 Timoth.	
2	4	52
	Titum.	
2	11	600
	Hebr.	
7	9	254
	Jacob.	
1	15	295. 333. 548. 569
2	10	527
	21	539
	22	234. 238
3	7	119
	1 Petr.	
3	18	187
	1 Joh.	
1	8	84. 533
22	4	144
3	5	522
	7	78. 132
	8	222
	9	76. 506
5	18	506. 507
	Apoc.	
5	9	687

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]

t'AMSTERDAM,

Ter Druckerye van *Cornelis de Bruyn*, achter de Nieuwe-Kerck, in de Grave-straet. 1661.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 37 [1]